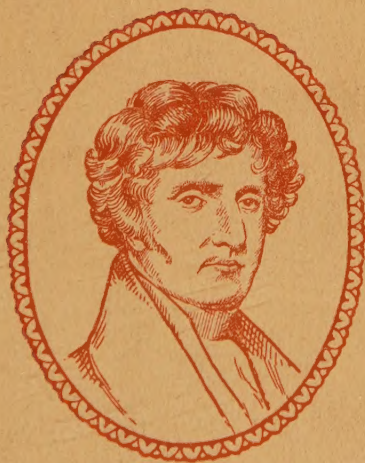

Gunnar Westin

GEORGE·SCOTT

OCH·HANS·VERKSAMHET
I·SVERIGE

I

SVENSKA·KYRKANS·DIAKONISTYRELSES
BOKFÖRLAG·STOCKHOLM

Class

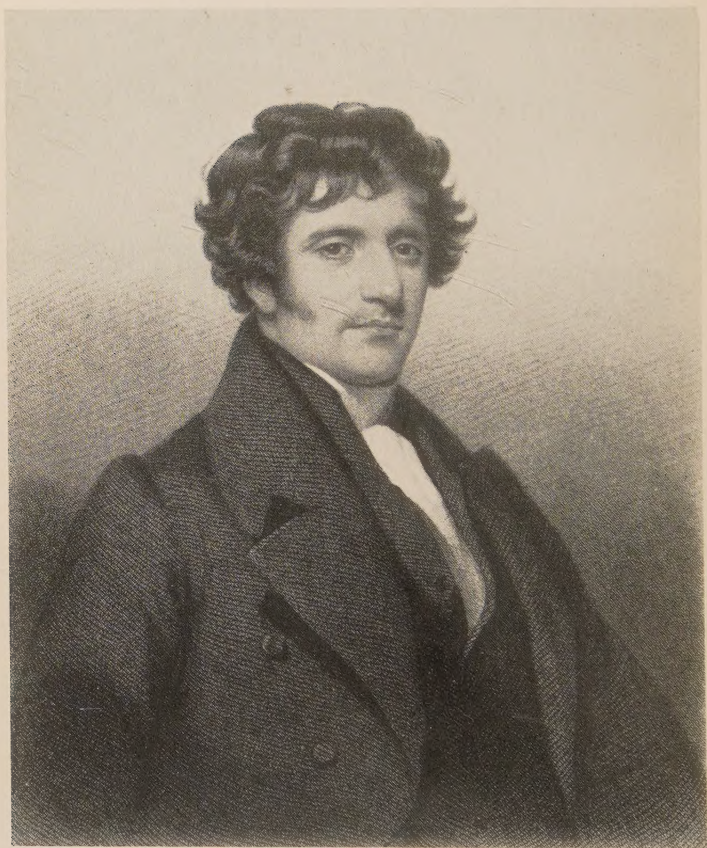
92

Book

5C084
V.1^w

General Theological Seminary Library
CHELSEA SQUARE, NEW YORK

Purchased from the fund bequeathed to the Seminary by
EUGENE AUGUSTUS HOFFMAN, D. D.
DEAN 1879-1902

George Scott

GEORGE SCOTT OCH HANS VERKSAMHET
I SVERIGE

Digitized by the Internet Archive
in 2025

GEORGE SCOTT OCH HANS VERKSAMHET I SVERIGE

I.

AV

GUNNAR WESTIN

CEN. THEO. SEMINARY
LIBRARY
NEW YORK

STOCKHOLM

SVENSKA Kyrkans DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG.

92
Sec 84 v
v.1
94126

F Ö R O R D.

Understundom händer det, att man i utländska tidningar och tidskrifter får läsa om det svenska folkets religiösa enhet och dess bestående trohet mot den evangelisk-lutherska nationalkyrkan. Sveriges officiella statistik låter också en tilltalande bild framträda, och en främling tror sig kanske finna, att vi äro en nation av idealiskt eniga och fridsamma evangeliska kristna, och han kanske t. o. m. skänker oss erkännssamma ord för övandet av en så sällsynt dygd. Vi måste dock erkänna, att vi äro ovärdiga en sådan berömmelse. Nitälskan för religiös enhet och böjelse för kyrklig konformitet har icke varit och är icke någon framträdande egenskap hos vårt folk. En blick på läget i dag belyser den saken. Ett studium i 1800-talets svenska kyrkohistoria lämnar en övertygande bevisning.

I själva verket skedde under 1800-talet i vårt land en kyrkosöndring av en inom protestantismen ganska enastående omfattning. I denna söndring voro reformerta, anglo-amerikanska idéer och verksamhetsformer avgörande faktorer. Därom är man inom forskarnas läger tämligen ense. Däremot är ännu den frågan obesvarad, till vilket djup och till vilken omfattning detta anglo-amerikanska inflytande nådde. Dessutom möta vi här andra frågor. På vilka vägar kom detta inflytande in i landet? Hur och var vann det sin omedelbara anknytning till vårt folks skarpt avgränsade fromhetsliv? Vad var dess betydelse för den religiösa omvälvningen i vårt land, hur påverkade det separationen och vilken betydelse fick det för den svenska kyrkan själv? Man kunde dessutom vidga spörsmålet: i vad omfattning kom den från England-Amerika pådrivna religiösa demokratiseringen att påverka den politiska

och sociala utvecklingen i vårt land? Här inställa sig frågor, som forskningen nu måste ta upp till grundlig och klarläggande undersökning.

Föreliggande arbete vill vara ett bidrag till utforskningen av det anglo-amerikanska inflytandets historia i det svenska kyrkolivet under 1800-talet. Ursprungligen tänkte jag mig möjligheten av en till tiden mer vittomspännande undersökning, men då jag vid en första forskningsresa till Skottland—England år 1924 lyckades komma över ett förut okänt, rikt och värdefullt källmaterial, stod det klart för mig, att en djupundersökning av Scotts verksamhet i vårt land åren 1830—1842 var den närmaste uppgiften. Den plan, jag således har haft för ögonen, har varit denna: i en översiktlig inledning tecknas det religiösa läget i vårt land fram till början av 1830-talet; därefter företages en ingående undersökning av Scotts gärning i Sverige, utan annan anknytning till den allmänna utvecklingen än den, som av Scotts direkta insats betingas; på den grund, som genom resultatet härav lägges, skall sedan vidare byggas en fortsatt undersökning av det anglo-amerikanska inflytandet till seklets slut, varvid relationen till den allmänna sociala och politiska utvecklingen jämväl kommer att beaktas. För denna uppgifts lösande kommer redan i sommar en forskningsresa till Förenta staterna att anträdas.

Vad föreliggande arbete beträffar, kan det vara berättigat att säga några ord om materialet och de ledande grundsatserna vid avhandlingens utarbetande. Jag nekar icke, att med hänsyn till det nya och olikartade materialets beskaffenhet en utförligare beskrivning och värdering därav varit på sin plats. Nu måste jag nöja mig med ett påpekande av följande. Som grundläggande primärmaterial har stått mig till buds en rikhaltig samling av det, som flutit ur Scotts egen penna. (Närmare om detta material, se del II av detta arbete.) Främst komma där Scotts mycket omfattande dagboksanteckningar, vilka på grund av sin art utgöra ett förträffligt källmaterial, varest varken minnesfel eller av senare omständigheter föranledda tydningar försvaga tillförlitligheten. Närmast till både omfång och värde komma de hundratals brev från Scott, som

jag utnyttjat. Av dessa brev ha de, som gått till svenska adressater och som publicerats i del II av detta arbete, sin betydelse för utrönande av omfattningen och innebörden av Scotts svenska förbindelser. Det stora antal brev och rapporter, som Scott sände till England, särskilt till de wesyanska metodisternas missionskommitté, utgöra också en rik primärkälla, men här är en viss försiktighet av nöden vid användandet. Dessa brev måste nämligen ha fått en viss färg av den omständigheten, att författaren såsom underordnad missionsarbetare företrädde vissa syften och påtagit sig särskilda åligganden. Den rika samlingen predikoutkast, predikningar och tal ha utnyttjats i den mån detta varit möjligt i denna historiska undersökning. För offentligheten avsedda polemiska eller beskrivande skrifter och artiklar komma i andra hand. Särskild försiktighet torde man få iakttaga gentemot vad Scott härutinnan skrev efter sin nödtvungna avflyttning från Sverige.

Vad det övriga primärmaterialet, som icke är av Scotts hand, angår, tillmätas som vanligt dagboksanteckningar, brev, protokoll och rättshandlingar stor beviskraft, självbiografier och memoarer en mindre samt tidningsartiklar, polemiska skrifter och litteratur ett relativt värde. Av särskild karaktär äro de talrika artiklar, som presskampanjen i slutet av Scotts Sverigevistelse gav upphov till. Deras tendentiösa karaktär påkallar en kritisk behandling.

Ämnets disponering och behandling vid den genomförda undersökningen bör icke föranleda någon närmare förklaring från min sida, ehuru några ord kunna vara på sin plats. Inledningen har berett mig svårigheter. När det gäller inledningen till en avhandling, kan man välja olika vägar. Man kan helt enkelt avstå från att skriva en sådan, och jag delar till dels deras åsikt, som mena, att detta under vissa förhållanden kan vara det lämpliga. Tyvärr kunde jag icke finna, att denna utväg var tillräddig för mig nu. Ett annat sätt är att utarbeta en särskild avhandling som grund och utgångspunkt för lösandet av en huvuduppgift. Detta har icke heller för mig tett sig som det lämpligaste, ehuru jag ett tag var på god väg. Den tredje möjligheten har jag ansett mig böra

taga fasta på. Den innebär, att man med anlitan- de av till- gängliga specialundersökningar och övrig litteratur jämte nödigt primärmaterial söker skapa en orientering, som för fram till och ger utgångsläget för huvudundersökningen. Detta förfarande har sina risker. Den kunnige fackmannen finner framställningen fragmentarisk och otillfredsställande, medan icke-fackmannen lätt förledes till otillbörliga slutsatser och omdömen på grund av uppgifternas knapphet och frånvaron av en på rikhaltigare material byggd prövning av alternativ. Men risken måste tagas. Det praktiska syftet med inledningen torde dock vara uppnått.

Någon torde vara benägen att anse avhandlingens omfång oroväckande. Själv hade jag varit glad, om jag hade funnit nog starka skäl för en begränsning till ungefär två tredjedelar av dess nuvarande omfattning. Men när jag med ett nyupp- täckt och rikt material sattes i tillfälle att bearbeta ett viktigt och väsenligen utforskat område, fann jag icke skäl att avstå från en grundlighet, som fört till föreliggande resultat. Noter och citat äro talrika. Att jag i texten understundom infört rätt långa citat, har sin särskilda anledning. De återfinnas framförallt, där det gäller beskrivningen och karaktäri- seringen av Scotts tidigare utveckling samt när det är fråga om att ge bevisning för arten av hans åskådning, förkunnelse och banbrytande nykterhetsarbete. I görligaste mån har jag velat undvika långa halvsidesnoter, ehuru i några fall sådana dock finnas. I tre exkurser i slutet av avhandlingen har jag samlat några utförligare uppgifter av särskild vikt.

Angående citeringarna bör tilläggas, att vid angivande av några tidningar, som hade växlande namn, t. ex. Aftonbladet, Dagligt Allehanda och Freja, endast huvudbeteckningen upp- tagits, medan »nyare», »nyaste», »adertonde» o. d. utelämnats. Vid ordagranna citat har den ursprungliga stavningen och interpunktionen i regel bibehållits; endast när kravet på klar- het gjort en ändring önskvärd, har en sådan företagits.

*

Vid framläggandet av detta resultat av ett flerrårigt arbete erinrar jag mig den tacksamhet, jag är skyldig de lärare inom

filosofiska och teologiska fakulteterna vid Uppsala universitet, vilkas undervisning jag åtnjutit. I särskild grad gäller detta min lärare i kyrkohistoria, professorn, teol. d:r Emanuel Linderholm, banbrytaren för den nya vetenskapliga utforskningen av folkfromheten i vårt land. Jag begagnar tillfället att här till professor Linderholm uttala mitt uppriktiga tack för väckande och eggande undervisning samt för råd och bistånd på många sätt, icke endast genom anvisning på det viktiga och tacksamma ämnet, utan också genom ett aldrig slappnande intresse för uppgiftens lösande.

Arbetets mödor ha i hög grad lättats genom hjälp och tillmötesgående från enskilda innehavare av brev och dokument — framför alla andra bör miss Eva P. Scott i London nämnas — samt genom en utomordentlig beredvillighet hos tjänstemän vid offentliga och enskilda arkiv och bibliotek. Särskilt har jag prövat tålamodet hos den stab av ädelmodiga hjälpare, jag påträffat vid Kungliga biblioteket och Riksarkivet i Stockholm.

Jag vill också tacksamt anteckna, att jag mycket värderat givande samtal nu och då med lektorn, teol. d:r Henning Wijkmark och skriftställaren E. H. Thörnberg, vilka tillhöra Kungliga bibliotekets trognaste gäster.

Ett ovärderligt bistånd har jag haft, såväl vid avhandlingens utarbetande som vid korrekturläsningen och registreringsarbetet, av fil. stud. Bertil Pettersson. Jämte honom har fil. mag. Daniel Borg biträtt vid kollationeringen av citat och korrekturläsningen. Till dessa två medhjälpare uttalar jag ett hjärtligt tack. Fil. kand., fru Lajla Hoppe Gunnarson har gjort sig mödan att genomgå ett korrektur av hela arbetet. För detta liksom för hjälp och uppmuntran under många år ber jag få säga ett varmt tack. Fil. kand. Adam Reuterskiöld a Diakonistyrelsens bokförlag har också ägnat korrekturet en skarpsynt granskning, för vilket jag är mycket tacksam.

Stockholm den 23 april 1929.

Gunnar Westin.

I N N E H Å L L.

	Sid.
Källor och litteratur	XV

Inledning.

1. <i>Det svenska kyrkolivets läge under 1800-talets första tredjedel</i>	1
Allmän karaktäristik 1. Staten och kyrkan 3. Upplýsningssidéerna och kyrkan 6. Reaktionen och kyrkan 11. De folkliga väckelserörelserna och kyrkan 20.	
2. <i>Det religiösa läget i Stockholm under 1800-talets första tredjedel</i>	50
Allmän karaktäristik 50. Det kyrkliga livet under Stockholms stads konsistorii välde 51. Konventikelväsendet och herrnhutismen 62. Det engelska inflytandet 74.	
3. <i>Metodistmissionen i Stockholm 1826—1829</i>	92

I. Scotts utveckling till metodistpredikant.

Kap. I. <i>De tidigare ungdomsåren</i>	117
Kap. II. <i>Scott såsom »lokalpredikant»</i>	130
Kap. III. <i>Scott blir »resepredikant»</i>	157

II. De första åren i Sverige (1830—1834).

Kap. IV. <i>Scott såsom pastor bland diasporamethodisterna i Stockholm</i>	167
Kap. V. <i>Scott såsom »engelsk pastor»</i>	180
Kap. VI. <i>Scott såsom svensk konventikelpredikant</i> ..	199

	Sid.
Kap. VII. <i>Scotts predikan</i>	231
Kap. VIII. <i>Scotts verksamhet för traktat- och bibelspridning, mission och nykterhet</i>	246
Traktatspridningen 247. Bibelspridningen 255. Missionssaken 265. Nykterhetssaken 270.	
Kap. IX. <i>Scotts personliga förhållanden, studier, resor och giftermål</i>	291
<i>Översikt av läget i slutet av 1834</i>	307
 III. De stora initiativen (1835—1837).	
Kap. X. <i>Missionstidningen och Svenska Missions-sällskapet</i>	311
Kap. XI. <i>Svenska Nykterhetssällskapet</i>	333
Kap. XII. <i>Växande verksamhet och beslut om kyrko-byggnad</i>	345
Traktat- och bibelspridningen 345. Småbarns-skolor 354. Den pastorala verksamheten 362. Kyrkobyggnadsplanerna 376.	
Kap. XIII. <i>Växande opposition</i>	387
<i>Översikt av läget i slutet av 1837</i>	403
 IV. De stora framgångarna (1838—1840).	
Kap. XIV. <i>Den kyrkorättsliga striden år 1838</i>	407
Kap. XV. <i>Nykterhetsverksamhetens och missions-sakens framgångar</i>	443
Kap. XVI. <i>Den pastorala verksamheten och den nya kyrkan</i>	480
Kap. XVII. <i>Nya förbindelser och nya medhjälpare</i> ..	505
Förbindelserna med landsorten och med Finland 505. Olof Pettersson och F. O. Nilsson 521. Anders Wiberg och C. O. Rosenius 523. De amerikanska förbindel-serna 543.	
<i>Översikt av läget i slutet av 1840</i>	547

V. Stridernas år (1840—1842).

Kap. XVIII. <i>Den kyrkliga oppositionen</i>	550
Kap. XIX. <i>Scotts verksamhet inför riksdagen</i>	577
Kap. XX. <i>Den liberala pressens angrepp</i>	591
Kap. XXI. <i>Verksamheten utvidgas och slutstriden utkämpas</i>	617

Exkurs I.

Samuel Owen	665
-------------------	-----

Exkurs II.

Joseph Rayner Stephens efter vistelsen i Sverige	669
--	-----

Exkurs III.

George Scotts familj och hans verksamhet efter avflytt- ningen från Sverige	673
--	-----

Källor och litteratur.

I.

Otryckta källor.

I. OFFENTLIGA ARKIV OCH BIBLIOTEK.

Riksarkivet (RA).

Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärender 1838, 1843.

Ecclesiastikdepartementets handlingar ^{23/1} 1843.

Justitiekanslerens kungl. remisser 1842.

Justitierevisionens besvärskarier 1843.

Justitierevisionens handlingar rörande N. J. Ekdahls mål mot George Scott med utslag den ^{17/11} 1846 (citeras Handlingar rörande Scotts mål i Högsta domstolen).

Högsta domstolens utslag den ^{17/11} 1846 uppå Kyrkoherden N. J. Ekdahls und. besvär (Concepter November, December 1846).

Svea hovrätts protokoll i brottmål 1842.

Svea hovrätts utslag i brottmål 1842.

Stockholms Stads Consistorii Acter 1798, 1800, 1826, 1839, 1840, 1842.

Stockholms Stads Consistorii Protocoll 1797—1798, 1800, 1811—1815, 1817—1818, 1820—21, 1824—1826, 1829, 1831, 1833—1836, 1838—1842.

Hartmansdorffska samlingen:

Statssekreterarehandlingar 1831—38. Kyrkoärenden 2:

brev från lord Bloomfield till G. af Wetterstedt; brev från denne till Aug. von Hartmansdorff; brev från J. O. Wallin till Hartmansdorff; brev från George Scott till lord Bloomfield.

135. Föredragningslistor 8.

Brev till Aug. von Hartmansdorff.

Aug. von Hartmansdorffs dagbok 1832, 1837, 1838, 1840—1842.

Evangeliska sällskapets brev och handlingar:

Protokoll 1809, 1810, 1814 (med ett brev från Nils Ström, ^{27/7} 1814).

Brev till Evangeliska sällskapet 1809, 1810, 1811.

Kungliga Biblioteket (KB).

Mathias Rosenblads autobiografi.

A. Hildebrand, Clerus Holmiensis.

Biographi öfver aflidne Hof-Bibliothekarien Anders Collin.

Några af den i Gudi uplysta Hof-Bibliothekarien Anders Collins Bref till Dess vänner (avskrift).

Brev till A. C. af Kullberg.

Brev till J. Chr. Askelöf.

Brev till P. A. Huldberg.

Brev från George Scott (antagligen till J. Chr. Askelöf), i autograf-samlingen.

G. U. af Klerckers Genealogiska samling, släkten Hambræus.

B. Lundstedt, Histoire de l'imprimerie à Saint Barthélemy pendant l'époque suédoise.

Uppsala Universitetsbibliotek (UUB).

Brev till C. Fr. af Wingård (sign. G. 323 c., d., f.).

Diarium Episcopi Gothoburgensis, 1828—40 (sign. K. 13 C.).

C. Annerstedt, Samlingar till Upsala universitets historia, II: 18 (sign. U. 40: 49).

Lunds Universitetsbibliotek (LUB).

C. I. Heurlins självbiografiska anteckningar.

Brev till C. I. Heurlin.

Brev till Anders Hylander.

Brev till A. J. Kahl.

Brev till J. C. von Schoting.

Göteborgs Stadsbibliotek (GSB).

N. J. Ekdahl, »Försök till Beskrifning (Karakteristik) öfver Läseriet i Norrland».

Samuel Owens självbiografi.

Brev från Peter Wieselgren till A. C. af Kullberg, ¹⁶/₉ 1828, inbundet i två pappomslag.

Brev från Carl Ekenstam till George Scott, ⁵/₆ 1840, (bland breven till Wieselgren).

Brev från P. A. Fröst till P. G. Ahnfelt, ⁶/₁₁ 1838 (ibdm).

Brev från George Scott till densamme, [okt. 1838] (ibdm).

Brev från Olof Kjäck till J. Paterson, ¹/₃ 1811.

Brev från H. Nordgren till P. H. Syrén, ²³/₁₁ 1827 (avskrift).

Brev från Joh. Wættterdahl till Nils Ström, ¹²/₈ 1816 (koncept).

Brev från Peter Wieselgren till Per Nyman, [hösten 1826], koncept (bland breven till Wieselgren).

Brev till Johan Wættterdahl.

Brev till Peter Wieselgren.

Wilhelm Berg, Genealogiska anteckningar om Göteborgs-släkter.
Ser. 2, vol. 9.

Peter Dahls anteckningar, vol. XV.

Stockholms Stads Arkiv.

Överståthållareämbetets protokoll för polisärenden 1842.

Diarium över polisärenden 1842.

Stockholms Rådhusarkiv.

Stockholms stads norra förstads västra kämmersrätts brottmåls-
protokoll, 1817.

Ann Spen Toft Owens bouppteckning, juli 1820.

Ulrika Eleonora Församlings Kyrkoarkiv, Stockholm.

Husförhörslängder 1810, 1813, 1814, 1816.

Döds- och begravningsbok 1811—1826.

Allmänna Barnhusets i Stockholm Arkiv.

Allmänna Barnhusdirektionens i Stockholm protokoll 1835.

Danvikens Arkiv.

Remisser 1819.

Specialräkning för år 1820.

Falu Kyrkoarkiv.

Förhørs- och Communionbok 1837—46.

Utflytningsbok 1838—60.

Archives of St. Cuthberts, Edinburgh.

Parochial Register, B. 1803—1812.

2. ENSKILDA ARKIV.

Archives of The Wesleyan Methodist Missionary Society, London.

Missionary Committee Minute Book, Dec. 1822 to July 1829: Minutes
1826, 1829.

Missionary Committee Minute Book, August 1829 to November 1837:
Minutes 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1837.

Missionary Committee Minute Book, Dec. 1837—July 1851: Minutes
1838, 1841, 1842.

Brev från Samuel Owen till R. Watson.

Brev från Samuel Owen till G. Morley.

Brev från Samuel Owen till CWMS.

G. Westin, *George Scott*. I.

XVIII

Brev från J. R. Stephens.
Brev från George Scott.
Brev från Thomas Edwards.

Miss Eva P. Scott, London.

Indenture: George Scott, Apprentice to George Hunter & Company
for 7 years from 28 July 1816 to 28 July 1823.
Brev från George Scott till Janet Kelley.
Brev från Janet Kelley till George Scott.
Brev från Canning (Foreign Office) till J. Beecham, ¹³/₆ 1842.
Brev från Samuel Owen junior till Jessie Scott, ⁸/₁₁ 1881.

Archives of The Religious Tract Society, London.

Minutes of the Committee of the Religious Tract Society, 1832, 1833,
1834, 1835, 1836, 1837, 1839, 1840, 1841.
Foreign Correspondence (utgående brev i avskrift).

Archives of The British and Foreign Bible Society, London.

Brev från George Scott till A. Brandram (BFBS).
Brev från Esaias Tegnér till BFBS ⁴/₁₁ 1836.
Brev från Sven Lundblad till BFBS.
Brev från G. Th. Keyser till J. Jackson (BFBS).

Archiv der Brüder-Unität, Herrnhut (ABUH).

Correspondenz mit Stockholm 1800—20 (sign. R. 19. F. a. 14 b.):
Brev från J. Stählin.
Brev från A. Warnke.
Brev från Ferd. Wunderling.
Correspondenz mit Stockholm 1821—50 (sign. R. 19. F. a. 14 c.):
Brev från H. C. Richter.
Brev från George Scott.
Brev från A. Warnke.
Berichte, Stockholm 1769—1887 (sign. R. 19. F. a. 9.): 1784, 1798—
1799, 1800, 1802 und 1803, 1809, März 1811—Aug. 1814.

Evangeliska Brödräfsamlingens i Stockholm Arkiv (EvBSA).

Diarium u. Jahresberichte 1776—1815: 1798, 1800, 1804 und 1805.
Jahresschluss u. Memorabilien. 1. 1777—1828: 1801, 1802, 1804, 1805,
1821—1825.
Jahresschluss u. Memorabilien. 2. 1829—1867: 1831, 1834, 1835, 1836,
1843.
Lefnadslopp. 2:
G. Ikes biografi.
A. Warnkes självbiografi.
Personal-Kataloge u. a.: Catalog der Societet in Stockholm 1806; en
katalog från 1790-talets slut utan årtal och beteckning.

Konferenz-Protokolle 1787—1868: 1796, 1798, 1799, 1805, 1810, 1811, 1814, 1815, 1839.

Verschiedenes zur Brüdergeschichte. 2: Svenska Konungens, Grefve af Haga, besök i Christiansfeld 1805.

Verschiedenes zur Brüdergeschichte. 3: Avskrift av kungl. resolutioner ²⁰/₁ 1801 och ¹⁹/₆ 1802.

Archiv der Basler Missionsgesellschaft, Basel (ABM).

Brev från Peter Fjellstedt.

Brev från C. F. Häggman.

Brev från Ephr. Stare.

Brev från styrelsen för Svenska missionssällskapet.

Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Arkiv, Stockholm.

Mathilda Foys dagbok, 1828—1832, 1835—1837, 1841—1842.

Wesleyanska Methodistsamfundets i England köpebref d. 26 Febr. 1839. (Gäller kyrkotomten.)

Wesleyanska Methodistsamfundets i England fastebref af d. 20 Januari 1840.

Svenska Missionssällskapets Arkiv, Stockholm.

Svenska missionssällskapets protokoll 1835—1842. (Innehålla också Scotts korrespondens som sekreterare.)

Brev från F. M. Franzén till George Scott, ²⁰/₃ 1836 (i Sv. missionssällskapets protokoll).

Brev från Elijah Hoole till Sv. missionssällskapet, ²/₃ 1838.

Sällskapets för Sedlighet och Folkuppfostran Arkiv, Stockholm.

Svenska nykterhetssällskapets protokoll 1837, 1838, 1839.

Svenska nykterhetssällskapets handlingar 1837—1840.

George Scotts »Berättelse om Kyrkoherden Baird's, Prosten Wieselgrens och Pastor Scotts resa till och ifrån Helsingland i Nykterhetsärendet; afgifven till Svenska Nykterhets Sällskapet vid dess extraordinarie sammankomst på Stora Börssalen, Thorsdagen den 3:dje September 1840».

Svenska nykterhetssällskapets handlingar 1841—1842. (Innehåller också brev.)

Stockholms Prästsällskaps Arkiv, Stockholm.

Stockholms prästsällskaps protokoll och handlingar 1835—1844: protokoll 1839, 1840.

Betelseminariets Arkiv, Stockholm.

J. Palmqvists självbiografiska anteckningar.

Lutherska Evangelijföreningens Arkiv, Hälsingfors.

Brev från C. O. Rosenius till F. G. Hedberg.

Brev från Lars Stenbäck till F. G. Hedberg.

Pastor Karl Hurtig, Hälsingfors.

Brev från George Scott till Peter Dahl i Göteborg, ³⁰/₆ 1871.

Fru Ida Thomander-Warholm, Lund.

Brev till J. H. Thomander.

Fru Signe Jansson, Lidingö.

Mathilda Owen-Neijbers anteckningar.

Norelius Collection at Rock Island, Illinois.

Brev från L. P. Esbjörn till E. Norelius, ³⁰/₁ 1856.

Hos författaren.

C. L. Tellströms kateket-certifikat.

Prosten J. Ostermans anförande i riksdagen år 1841 angående meto-
disterna (original?).

Scott-samlingen:

Diary kept by George Scott:

1827—1828 (Da);

1828—1829 (Db);

1829—1830 (Dc);

1829—1830, Sabbath Journal (Dd);

1830—1837 (Dr);

1837—1842 (Drr);

during the journey to America 1841 (DAmr, DAmrr, DAmrrr);

during journeys 1832, 1837, 1838, 1839 (DJr);

during a journey 1833 (DJrr).

Evangelical Doctrines, scripturally established (i en liten anteck-
ningsbok).

Religion in Sweden (i en anteckningsbok).

Scotts efterlämnade tal, predikningar och predikoutkast.

Narrative of events leading to, or connected with the suspension of
the Stockholm Mission (citeras Narrative).

Scotts curriculum vitæ [1829], (citeras Curriculum).

Brev från George Scott till Thomas Cartwright (koncepter).

Brev från densamme till M. Lewenhaupt (koncept).

Brev från densamme till J. de Ron (koncepter).

Brev från densamme till C. Fr. af Wingård (avskrifter).

Brev till George Scott.

George Scotts koncepter till tidningsartiklar 1842.

Koncept till Scotts besvärsskrivelse till kungl. maj:t 1842.

Scotts åtgärd mot J. Ternström år 1840 genom notarius publicus
(originalhandling).

Brev från J. Beecham (CWMS) till lord Aberdeen, ²⁸/₃ 1842 (avskrift).

Kungl. maj:ts resolution den ³¹/₁ 1843 angående Scotts besvär över
ÖÅ:s förbud för honom att hålla gudstjänster på svenska språket.

II.

Tryckta källor och anförd litteratur.

- Acton, J. E. E. Lord, Lectures on Modern History. London 1906.
- Ahnfelt, P. G., Studentminnen, I. Sthm 1857.
- Akiander, M., Historiska Upplysningar om Religiösa rörelserna i Finland i äldre och senare tider. II, VI, VII. Helsingfors 1858, 1862, 1863 resp.
- Aldén, Gustaf, A., Bakom riksdagens kulisser. C. W. Lilljecnäs dagbok under riksdagen 1840—41. Sthm 1917.
- Algård, Nils, Johan Henrik Thomaner. Kyrkomannen — Personligheten. Uppsala 1924.
- Alstermark, Bror, De Religiöst Svärmiska Rörelserna i Norrland 1750—1800. I. Strängnäs 1898. II (i Redogörelse för Göteborgs högre latinläroverk). Göteborg 1900.
- Andersson, K. A., Ropande röster i det svenska Sion. Sthm 1882.
- Anonym, Bref i Andeliga Ämmen från så kallade Läsare, särdeles bland Allmogens i Norrland. Falun 1838.
- Anonym, Den berygtade Predikanten Pehr Nymans wistande uti Stockholm under slutet af år 1826. Malmö 1827.
- Anonym, Hålsomätare för Drinkare och Nyktra. Sthm 1830.
- Baird, Henry, M., The Life of the Rev. Robert Baird. New York 1866.
- Baird, R., Historisk teckning af Nykterhets-Föreningarna i Nord-Americas Förenta Stater, jemte några upplysningar angående dessa föreningar i England, Sverige och andra länder. Övers. från fransyskan. Sthm 1836.
- Baird, Robert, Religion in the United States of America. Glasgow—Edinburgh—London 1844.
- , Visit to Northern Europe, II. 1841.
- Bang, J. P., De stora väckelserörelserna. En historisk och psykologisk framställning. Uppsala 1926.
- Baum, J. W., Methodismen. Övers. Sthm 1841.
- Bergholm, Axel, Sukukirja, Suomen aatellittomia sukuja, II. Kuopio 1901.
- Bergman, J., Den svenska nykterhetsrörelsens historia³. Sthm 1913.
- , Nykterhetsrörelsens världshistoria². II. Sthm 1928.
- Berättelse om Evangeliska Sällskapet år 1810.
- Berättelse och Redovisning af Evangeliska Sällskapet's Committé för år 1813.
- Berättelse om Götheborgs Stifts Missions-Sällskaps allmänna sammankomst, den 21 April 1839.
- Berättelse och Redovisning af Svenska Bibel-Sällskapet's Comité för år 1815, 1826.
- Binns, Henry Bryan, A Century of Education, being the Centenary History of the British & Foreign School Society 1808—1908. London 1908.
- Biographiskt lexicon, V, VI, X, XIII, XVI, XXII. Uppsala 1839, 40, 44, 47, 49, Örebro 1855 resp.
- Blanc, Anton, Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur. Sthm 1911.
- Bloomfield, Lord, se Memoir.
- Borelius, Hilma, Fredrika Bremer som ung (i Ord och Bild 1913).

- Brandell, Therese, Pehr Brandell. En lefnadsteckning. Uppsala 1912.
- Brandt, G., Carl Olof Rosenius (i KÅ 1914).
- », C. O. Rosenii förkunnelse. En studie i svensk lekmannapredikan. Uppsala 1918.
- Brilioth, Yngve, Nyanglikansk renässans (i KÅ, årg. 1920—21).
- Broomé, Gustaf, Framställning af svenska lagstiftningen angående statsreligion och religionsfrihet. Lund 1861.
- Browne, George, The History of the British and Foreign Bible Society from its institution in 1804 to the close of its jubilee in 1854. London 1859.
- Bunting, Thomas Percival, The Life of Jabez Bunting. London 1887.
- Burkhardt, G.—Jacobsson, N., Fyra frågor angående Evangeliska Brödräfsamlingen besvarade av G. Burkhardt och N. Jakobsson,² Sthm 1925.
- Bygdén, L., Hernösands stifts herdaminne I, II. Uppsala 1923.
- Bystrom, J., En frikyrklig banbrytare eller F. O. Nilssons lif och verksamhet,² Sthm 1911.
- Böök, Fr., Den romantiska tidsåldern i svensk litteratur. (i Otto Sylwan m. fl., Svenska litteraturens historia, II). Sthm 1919.
- Canton, William, A History of the British and Foreign Bible Society, I, II. London 1904.
- Carlsson, G. W., Anteckningar rörande svenska kyrkan i Uppsala. Sthm 1852.
- Clericommunitatis cirkulär, år 1800, 1812.
- Coleridge, H. N., Sex Månader i Westindien, år 1825. Öfvers. Linköping 1835.
- A Collection of Hymns, for the Methodists. London.
- Cornelius, C. A., Den Svenska Kyrkans Historia efter Reformationen. II. Uppsala 1887.
- Cornish, Francis Warren, The English Church in the Nineteenth Century. I. (i Stephens, W. R. W. — Hunt, W., A History of the English Church VIII). London 1910.
- [Crusenstolpe, M. J.], Ställningar och Förhållanden, behandlade i bref; af En gammal bekant. Femte Brevet. Sthm 1842.
- Douglas, Eileen—Duff, Mildred, Commissioner Railton. London [1920].
- Dreutzer, O. M., Sjömannasällskapernes Calender 1837—1840.
- Ducange, Victor—de Pixérécourt, G., Jesuiten. Drame i tre akter och sex tablåer (övers.). Sthm 1842.
- Dwight, Henry, Otis, The Centennial History of the American Bible Society. I—II. New York 1916.
- Edquist, Carl, Läseriet i Skelleftebygden under 1800-talet. Sthm 1917.
- Ekman, E. J., Inre missionens historia. Ny reviderad upplaga utarbetad av N. P. Ollén. Jönköping 1921.
- », Den inre missionens historia, II. Sthm 1898.
- Ekman, K. J., Ur dissenterskattekommitténs utlåtande, I. Sthm 1907.
- Ekstrand, C. H., Upsala academies matrikel 1832. Upsala 1832.
- Elert, Werner, Der Kampf um das Christentum seit Schleiermacher und Hegel. München 1921.
- Elg, Einar, Viktor Rydbergs religionsuppfattning i historisk-psykologisk belysning, I. Göteborg 1918.
- Englund, J. A., Den norrbottniska separatismen (i Teol. tidskrift, 1879). Uppsala 1879.
- », Om det västerbottniska »Nyläseriet» (i Teol. tidskrift 1889). Uppsala 1889.
- », Ur det norrbottniska »nyläseriets» historia (i Teol. tidskrift 1887). Uppsala 1887.
- Erikson, J. M., Metodismen i Sverige. Sthm 1895.
- Evangeliska sällskapets årsberättelse åren 1815—31.
- Evangeliska sällskapets berättelse och redovisning för år 1835, 1836.
- Fahlbeck, P., Regeringsformen i historisk belysning. Sthm 1910.
- Fant, J. E. — Låstbom, A. Th., Uppsala ärkestifts herdaminne, I—III. Uppsala 1842—45.

- F e h r m a n, D. Carl Fredrik af Win-
gård såsom biskop öfver Göteborgs
stift. I—II. Lund 1908, 1911—1912.
- », Lunds teologiska fakultet på
1810- och 20-talen, (i Skrifter till-
ägnade Per Gustaf Eklund). Lund
1911.
- F i c k e r, G., och H e r m e l i n k, H.,
Das Mittelalter (i Krüger, Gustav,
Handbuch der Kirchengeschichte).
- F i n d l a y, G. G.—H o l d s w o r t h,
W. W., The History of the Wesleyan
Methodist Missionary Society, IV.
London 1924.
- F o r s e l l, C. af, Anteckningar i an-
ledning af en Resa till England i
slutet af sommaren år 1834. Sthm
1835.
- », Om Småbarn-Skolor (Skrifter
utgifne af Sällskapet för inrättande
af Småbarn-Skolor). Sthm 1837.
- », Statistik öfver Sverige grundad
på offentliga handlingar. Samman-
dragen och utgifven, jemte en till-
hörande karta öfver den Nordiska
halfön. Sthm 1831.
- », Underrättelse om de i America
nyligen stiftade Temperance-Socie-
ties, jämte förslag till dylikas eller
så kallade Mättlighets- och Sedlig-
hets-Föreningars inrättande i Fä-
derneslandet. Af en S:t Jakobs och
Joh:s församlingsbo i Stockholm.
Sthm 1830.
- », Utkast till Handbok för Små-
barn-Skola (Skrifter, utgifne af Säll-
skapet för inrättande af Småbarn-
Skolor N:o 1 & 2). Sthm 1841.
- F r a n z é n, F r a n s M., Skaldestryc-
ken, IV. Örebro 1832.
- F ö r s l a g till Kyrkolag och Ordning
för Svenska Församlingen På Kon-
ungens Befallning af dertill sär-
skilt utsedde Comiterade författadt
och af trycket utgifwet. Sthm 1828..
- G e i j e r, E. G., Anmärkningar Un-
der En Resa i England 1809—10 (i
Samlaren 1907).
- [——], Om falsk och sann Upplys-
ning med afseende på Religionen,
af En Lekman. Sthm 1811.
- G e[r]h a r d s o n, G e[r]h a r d, En
Christelig Trosbekännelse utgifwen
af Läsare-Sällskapet i Skellefteå,
efter befallning af Herr Doct. Ham-
bræus i Umeå, att för Consistorium
i Hernösand uppvisa. Författad af
Gehard Gehardson i Skellefteå,
Östanbeck. Sthm 1821.
- G r a p e, I s a k, Upplysninger rörän-
de det så kallade Läsare-Sällskapet
i några Norr- och Westerbottens
församlingar men förnämligast i
Skellefteå. Hernösand 1821.
- G r a w a l l i u s, C. O., Upprättning
till Svenska Missions-Sällskapets
Historia. Tal, hållet i Stockholms
Prest-Sällskap på dess Högtidsdag
den 31 October 1843. Sthm 1843.
- H a g m a n, K., Sveriges grundlag
med förklaringar. Sthm 1914.
- H a g s t r ö m, K. A., Strengnäs stifts
herdaminne I. Strengnäs 1897.
- H a l d a n e, A l e x a n d e r, The
Lives of Robert Haldane of Airthrey
and of his brother, James Alexan-
der Haldane. Seventh Edition.
Edinburgh 1860.
- H a l l, B. R u d., Svenska och utländ-
ska pedagogikens historia i kort och
konkret framställning. Sthm 1915.
- H a l l b ä c k, H. D., J. O. Hoof och
Hoofianismen (i KÅ, årg. 1914, 1915).
Uppsala 1914, 1915.
- H a n d l i n g a r h ö r a n d e till Prest-
mötet i Wexjö den 20, 21, 22, 23
sept. 1836. Wexjö 1837.
- H a n d l i n g a r a n g ä a n d e Prest-Mö-
tet i Götheborg År 1831 och 1836.
Götheborg 1831 och 1836.
- H a n d l i n g a r a n g ä a n d e Prest-Mö-
tet i Hernösand, år 1839. Hernösand
1841.
- H a n d l i n g a r, se vidare Prästmötes-
handlingar.
- H a s s e l b e r g, C a r l J. E., Norr-
ländskt fromhetslif på sjuttonhundra-
talet, I. Örnsköldsvik 1919.
- H e n d e r s o n, T h u l i a S., Memoir
of the Rev. E. Henderson. London
1859.
- H e n n i n g, K., Bidrag till kännedom
om de religiösa rörelserna i Sverige
och Finland efter 1730, Upsala 1891.
- H e r l e n i u s, E m i l, Erik-Jansismens
historia. Jönköping 1900.
- H e d é n, E r i k, Strindberg, En led-
tråd vid studiet af hans verk. Sthm
1921.
- H i l d e b r a n d, E m i l, Sveriges re-
geringsformer 1634—1809 samt ko-
nungaförsäkringar 1611—1800. Sthm
1891.

- Hildebrand, E. — Stavenow, L., Sveriges historia till våra dagar, XI. Sthm 1923.
- Hippel, Oscar, Kyrkolagskommittén 1824—1846. En historisk och kyrkorättslig studie. Göteborg 1914.
- », Studier till predikans historia under nyromantiken, I. Uppsala 1924.
- Hjärne, Christina Charlotta, född Rudbeck (självbiografi). Sthm 1880.
- Hofberg, H., Svenskt biografiskt handlexikon, I—II. Sthm 1906.
- Holmquist, H. J., C. O. Rosenius' universitetsår (i Skrifter tillägnade Magnus Pfannenstill). Lund 1923.
- », Den religiösa toleransens historia. Uppsala 1917.
- », Lärobok i kyrkohistoria. Sthm 1924.
- Holyoake, George Jacob, Life of Joseph Rayner Stephens. [1881].
- Horne, C. Silvester, Den frikyrkliga rörelsens historia i England (övers.). Sthm 1904.
- Hyltén-Cavallius, G. O., Herr Scott och Metodismen eller Granskning och Vederläggning af Pastor Geo. Scotts nyss utgifna Skrift om Sveriges religiösa Tillstånd. Sthm 1842.
- Häglund, H., Henric Schartau. Till hundraårsminnet. Sthm 1924.
- [Häggman, J. P.], Tal i Evangeliska Sällskapet's Allmänna Sammankomst, då Första Upplagan af Bibeln med stående stylar framlades färdig, den 17 Martii 1812. Jemte Förteckning på Alla Swenska Bibelupplagor. Sthm 1815.
- Högström, E. O. E., S. Barthelemy under svenskt välde. Uppsala 1888.
- Jackson, Thomas, The Centenary of Wesleyan Methodism, a Brief Sketch of Wesleyan Methodism, and Present state of the Wesleyan Methodist Societies throughout the world. 1839.
- Jacobsson, Nils, Den svenska Herrnhutismens uppkomst. Uppsala 1908.
- », Från en forskningsresa till Herrnhut. Nya bidrag till den svenska herrnhutismens historia. (KÅ, årg. 1903). Uppsala 1903.
- Jones, William, The Jubilee Memorial of the Religious Tract Society. London 1850.
- [Kahl, A. J.], Nya kyrkan och dess inflytande på Theologiens Studium i Sverige, III. Lund 1852.
- Kihlberg, Leif, Den svenska ministären under ståndsriksdag och tvåkammerssystem. Intill 1905 års totala ministerskifte. Uppsala 1922.
- Klefbeck, Alarik, Etiska idéer i svensk frikyrklig väckelsereligiositet. Sthm 1928.
- Klemming, G. E. — Nordin, J. G., Svensk Boktryckeri-Historia 1483—1883. Sthm 1883.
- Kungl. Vetenskapsakademien's handlingar för år 1853.
- Kylén, H. J., En Swedenborgsreformation i Sverige under 1800-talets första decennier? Sthm 1910.
- Kyrkohistorisk Arsskrift, årg. 1903, 1906, 1908, 1914—16, 1920—1921, 1924, 1926, 1927.
- Laing, Samuel, A Tour in Sweden in 1838, comprising observations on the moral, political, and economical state of the Swedish nation. London 1839.
- Lamm, Martin, Upplysningstidens romantik, II. Sthm 1920.
- Landgren, L., Om de Antinomistiska rörelserna i Helsingland (i Tidskrift för Svenska kyrkan 1849).
- Landquist, J., Erik Gustaf Geijer. Hans levnad och verk. Sthm 1924.
- Larsson, A. P., Bidrag till svenska söndagsskolans historia. Sthm 1895.
- Leijonhufvud, Karl A. K:son, Ny svensk släktbok. Sthm 1906.
- Lenz, Chr. L., Bemerkungen auf Reisen in Dänemark, Schweden und Frankreich, I. Gotha 1800.
- Leufvén, Edv., Magnus Lehnberg som predikant (i KÅ 1920—21). Uppsala 1921.
- », Upplysningstidens predikan, II. Uppsala 1927.
- Levin, H., Den svenska kyrkans bekännelse i historisk belysning. Sthm 1897.
- », Religionstvång och religionsfrihet i Sverige 1686—1782. Sthm 1896.
- Liedgren, Emil, Johan Olof Wallin. Sthm 1912.
- », Wallins läroår som psalmdiktare 1806—1812. Uppsala 1916.

- Lilljecrona, C. W., Dagbok under riksdagen 1840—41. Se Aldén.
- Lindeberg, G. W., De svenska missionerna. Uppsala 1922.
- Linderholm, Em., Från dogmat till evangeliet.³ Sthm 1926.
- », Sven Rosén och hans insats i frihetstidens radikala pietism. Uppsala 1911.
- Lizell, G., Uppsatser i praktisk teologi. Uppsala 1920.
- Lundstedt, B., Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi: II, III. Sthm 1896, 1902.
- Lyth, H.j., Från flydda tider. Bilder ur vårt religiösa lif. Sthm 1911.
- Mazer, Th., Anders Collin. Hans lefnadsbild jämte bref från honom i andliga ämnen. Sthm 1923.
- Memoir of Benjamin Lord Bloomfield, II. London 1884.
- Lord Bloomfields Memoarer från svenska hofvet. (Övers.). Sthm 1886.
- The Minutes of the Methodist Conference for 1812, 1831, 1834, 1840, 1874.
- [Moberg, Amy], Teckning af Carl Olof Rosenii lif och verksamhet (citeras RB). Sthm 1868.
- Mortensen, Johan, Från Aftonbladet till Röda rummet². Sthm 1913.
- Muncktell, Joh. Fr., Westerås stifts herdaminne, I. Upsala 1843.
- Naumann, Christian, Hvilken är swenska statsreligionen? Hwad förstodo 1809 års lagstiftare med den i 16:de § Regeringsformen stadgade religionsfriheten? Två frågor besvarade. Lund 1857.
- », Sveriges statsförfattningsrätt, III. Sthm 1863.
- Nervander, E., På Skansen. Till hågkomst af bortgångna och till vägledning bland deras grafvar på begravningsplatserna i Abo. Abo 1888.
- Newman, Ernst, En Göteborgsprästs frikyrkokplaner på 1810-talet (i Julboken 1925).
- », Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet, I. Lund 1925.
- », Peter Wieselgren som romantiker och religiös folkväckare. Sthm 1928.
- Nilsson, Albert, Svensk romanistik². Lund 1924.
- Nilsson, Sven, Samfundet Pro Fide et Christianismo. Minnesskrift med anledning av dess ethundra-femtioårsjubileum. Sthm 1921.
- Nordström, N. J., En kulturbild från 1800-talets religiösa brytnings-tid. Sthm 1926.
- », Svenska Baptistsamfundets historia, I. Sthm 1923.
- Nouvelle Biographie Générale, XXXVI. Paris 1861.
- Ollard, S. L., A Dictionary of English Church History. London 1912.
- Overton, John H. — Relton, Frederic, The English Church from the Accession of George I to the End of the eighteenth Century (i Stephens, W. R. W. — Hunt, William, A History of the English Church, VII). London 1924.
- Owen, Samuel, Till de måttligt supande, 1 o. 2 uppl. Sthm 1830, 1831.
- Samuel Owen, lefnadsteckning af Z. Se Starbäck.
- [Palmquist, Per], Små ax från Guds åkerfält, af En sjuttioårig smålänning. Sthm 1886.
- Paterson, John, The Book for Every Land. Reminiscences of labour and adventure in the Bible circulation in the North of Europe and Russia. London 1858.
- Paunu, U., Suomen Pakanalähetystöimi, I. Hälsingfors 1908.
- Pleijel, Hilding, Herrnhutismen i Sydsverige. Lund 1925.
- », Brödraunitetens svenska kyrkoprosjekt (i Julboken 1926).
- Pontén, J., Om Predikosjukan i Småland. Wexjö 1843.
- Protokoll, hållet wid Nykterhetswännernas sammanträde i Jönköping den 1 och 2 Juli 1840.
- Protocoll, hållet wid årsmötet för Norra Sveriges Nykterhetsföreningar i Hudiksvall d. 27 Aug. 1840.
- Protocoll, hållet wid Södra Sveriges Nykterhetsföreningars tredje årsmöte i Skara d. 8 Julii 1841.
- Protocoll, hållet vid Norra Sveriges Nykterhets-Föreningars årsmöte i Sundsvall den 14 och 15 Julii 1841.
- Protokoll, se vidare Riksdagsprotokoll.

- Prästmöteshandlingar. Lin-köpings stift, 1802, 1805, 1820, 1825 och 1831.
- Rabenius, L. G., Lärobokisvenska kyrkolagfarenheten. Försök. Örebro 1836.
- Rappe, E. M., Carl Olof Rosenius. Kolding-Kjøbenhavn 1883.
- Register of Missionaries, Deputations etc. 1796—1923. [London Missionary Society].
- Twenty-fifth Annual Report of The American Bible Society, 1841.
- Twenty-sixth Annual Report of the American Bible Society, 1842.
- Fourteenth Annual Report of the American Seamen's Friend Society, 1842.
- Sixteenth Annual Report of the American Seamen's Friend Society, 1844.
- Twenty-third Annual Report of the American Tract Society (Boston), 1837.
- Twenty-fifth Annual Report of the American Tract Society (Boston), 1839.
- Twenty-seventh Annual Report of the American Tract Society (Boston), 1840.
- Twenty-eighth Report of BFBS, 1832.
- Twenty-ninth Report of BFBS, 1833.
- Thirtieth Report of BFBS, 1834.
- Thirty-first Report of BFBS, 1835.
- Thirty-second Report of BFBS, 1836.
- Thirty-third Report of BFBS, 1837.
- Thirty-fourth Report of BFBS, 1838.
- Thirty-eighth Report of BFBS, 1842.
- Thirty-ninth Report of BFBS, 1843.
- Reports of the British & Foreign School Society 1829, 1830, 1831 och 1832.
- First Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1840.
- Second Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1841.
- Third Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1842.
- Fourth Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1843.
- Fifth Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1844.
- Thirty-fifth Annual Report of The Religious Tract Society (London), 1834.
- Thirty-sixth Annual Report of The Rel. Tract Society, 1835.
- Thirty-seventh Annual Report of The Rel. Tract Society, 1836.
- Thirty-eighth Annual Report of The Rel. Tract Society, 1837.
- Hundred and Fourth Annual Report of The Rel. Tract Society, 1903.
- Report of the WMS for the year, ending December 1826, December 1827, December 1829, April 1834, April 1835, April 1838, April 1840, April 1841.
- Reuter dahl, H., Memoarer, utg. med inl. av L. Weibull. Lund 1920.
- », Om det theologiska studium, med särskildt hänseende till Sverige. Lund 1832.
- Reuterskiöld, C. A., Om kyrkans bekännelseskriterier enligt svensk rätt. (I vår tids livsfrågor, IV.) Uppsala 1897.
- Riksdagsprotokoll:
- Protocoller, hållna hos Högwördiga Prest-Ståndet wid Riksdagen i Stockholm År 1809, I.
- Protocoll hållna hos Högwördiga Preste-Ståndet vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, År 1823, I, VII.
- Protocoll, hållna hos Vällofliga Borgare Ståndet, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, Åren 1828—29, I.
- Bilagor till Vällofliga Borgare Ståndets Protocoll, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm Åren 1828—29.
- Stats-Utskottets Betänkanden under Lagtima Riksdagen i Stockholm 1828—29 (Bihang till Riksståndens Protocoll IV: 3, IV: 4).
- Högloflige Ridderskapets och Adels Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, År 1840, III, XX, XXI, XXIII.

- Högvördiga Preste-Ståndets Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm År 1840, I, XIII, XIV.
- Protocoll, hållna hos Vålloflige Borgare-Ståndet vid Lagtima Riksdagen i Stockholm År 1841, VI.
- Hederwärda Bonde-Ståndets Protocoller wid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1840 och 1841, XI.
- Bihang till samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm Åren 1840—1841, VII: 2.
- Rodhe, E. M., De svenska bibelsällskapens uppkomst (i KA, årg. 1906, 1908).
- », Jacob Axelsson Lindblom såsom biskop i Linköping. Lund 1905.
- », Ur 1800-talets svenska kyrkohistoria. Uppsala 1912.
- [Ron, J. de], Sambandet mellan Läseriet, Methodismen och Nykterhetsföreningarne; rön samlade under en resa genom Norra Helsingland. Falun 1840.
- », Sambandet mellan Methodismen och Missionsföreningarne i Sverige, Anteckningar wid genomläsandet af Swenska Missions-Sällskapets Directions Årsberättelser. Falun 1841.
- Rosenblad, M., Tal, hållit af Hans Excellence, En af Rikets Herrar, Statsrådet, Riddaren och Commendeuren af Kongl. Maj:ts Orden, m. m. Högvälborne Friherre Herr Matth. Rosenblad vid Dess inträde, såsom Ordförande, uti Evangeliska Sällskapets Comitée, den 5 October 1813. Sthm 1813.
- Rosenius, C. O., Bref i Andliga Ämnen I^o, II. Sthm 1868.
- Ruggiero, Guido de, The History of European Liberalism (övers.). Oxford 1927.
- Ruuth, Martti, Fredrik Gabriel Hedberg och Carl Olof Rosenius (i KA 1927).
- Rydberg, Viktor, Bibelns lära om Kristus. Göteborg 1862.
- Rydén, A. J., Sveriges Kyrkolag af år 1686. Jönköping 1844—45.
- Samling af Författningar och stadgar hvilka ändra eller förklara Kyrko-Lagen af år 1686 och ännu äro till efterlefnad gällande. Författad och utgifven på Kongl. Maj:ts befallning år 1813. Sthm 1813.
- Schneider, H. — Astrup, Ph., Brödra-Salen i Stockholm. Minnesblad från den 1 November 1883, hundraårsdagen af grundstensläggningen till Evangeliska Brödräfsamlingens salsbyggnad i Stockholm. Sthm 1883.
- Schroeder, Gustavus W., History of the Swedish Baptists in Sweden and America. New York 1898.
- Schubert, Fr. Wilh. von, Resa genom Sverige, Norrige, Lappland, Finnland och Ingermannland 1817, 1818 och 1820 (övers.). Sthm 1823, 1825.
- Schück, H., — Warburg, K., Illustrerad svensk litteraturhistoria², III, IV. Sthm 1913, 1915.
- Scott, George, A Coronet laid at the Feet of Jesus. 1856.
- », Bön och Tal, hållna wid Swenska Missions-Sällskapets Bönesammankomst, i Enkehus-Kyrkan, Nyårsdagen 1838, af Geo. Scott, Pastor wid Engelska Församlingen i Stockholm. Sthm 1838.
- »— Huslig Gudstjenst, Predikan hållen i Engelska Kapellet i Stockholm första Onsdagen år 1832, af George Scott, Wesleyansk-Methodistisk Predikant. Sthm 1832.
- [—»—], Hvad är bränvin? En fråga ställd till förståndet och hjertat, af en Utländning. Sthm 1836.
- », Måttliga Supare, orsaken till Dryckenskap; ett Tal, hållet i H. K. H. Kronprinsens höga närvaro vid Stockholms Nykterhetsförenings Extraordinaira Sammankomst den 15 December 1832, af Pastorn vid Engelska Församlingen G. Scott (i Stockholms Nykterhets-Härold ¹⁸/₃ och ¹/₄ 1833).
- », Några Ord om Wesleyanska Methodisterna och deras Lärosatser. Sthm 1833.
- », Pastor Scotts Tal vid Kungsholms Filial-Nykterhetsförenings första årssammankomst den 10 maj 1832. Sthm 1832.
- [—»—], Predikan hållen i Engelska Capellet i Stockholm. Den 7 Januari 1835. Sthm 1835.
- », Predikan, hållen uti Engelska Kapellet i Stockholm, den 22 Fe-

- bruari 1834 af G. Scott, Pastor wid Engelska Församlingen (Skrifter, utgifna af Stockholms Nykterhets-Förening N:o 1). Sthm 1834.
- [—»—], Predikan, hållet i Engelska Capellet i Stockholm. Den 2 November 1834. Sthm 1834.
- [—»—], Ser icke hwar och en på sitt eget bästa; utan hwar och en på ens annars bästa. Sthm 1838.
- »—, Stockholms Consistorii sak emot Wesleyanska Methodisterna. Geo. Scotts påminnelser vid Consistorii försvar. Sthm 1838.
- »—, Sveriges religiösa tillstånd, sådant det blifvit uppfattadt och uti America framställt af Geo. Scott. Sthm 1841.
- »—, Tal, hållet wid Stockholms Nykterhets-Förenings årssammankomst å Stora Börssalen, den 5 Februari 1834, af G. Scott, Pastor wid Engelska Församlingen (Skrifter utgifne af Stockholms Nykterhets-förening N:o 2). Sthm 1834.
- »—, Tellström and Lapland. London 1868.
- »—, Tellström, förste Swenske Missionären (övers.). Gefle 1842.
- »—, Tröst i Bedröfwelsen. En anspråkslös Afhandling, grundad på Jesu Ord uti Joh. 11:1, af G. S. Falun 1840.
- [Sefström, A. G.], Några Blad till Historien om Läsarne, med afseende fästadt på de inom Helsingland wistande. Falun 1841.
- Sjöström, Carl, Göteborgs nation i Lund 1669—1906. Biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik. Lund 1907.
- »—, Skånska nationen före afdelningarnas tid. (1682—1832.) Biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik. Lund 1897.
- »—, Vermlands nation i Lund 1682—1907. Lund 1908.
- Skrifter, utgifne af Stockholms Nykterhets-Förening, I—IV. Sthm 1834—36.
- Skrifter, utgifne af Sällskapet för inrättande af Småbarn-skolor. Se Forsell.
- Smith, George, History of Wesleyan Methodism, I², II—III. London 1859, 58, 61.
- [Stadling, J.], Anders Wibergs lif och verksamhet². Sthm 1916.
- [Starbäck, C. G.], Samuel Owen, Lefnadsteckning af Z. (i Historiskt Bildergalleri, III). Norrköping 1863.
- Stockholms Consistorii Försvar af dess inför allmänheten klandrade underdåniga utlåtande i frågan om widgade friheter för den Wesleyan-Methodistiska Sektens anhängare i Sverige. Sthm 1838.
- Stenhammar, Chr., Bilder ur riksdags- och hufvudstadslifvet, I. Uppsala 1902.
- Stephan, Horst, Die Neuzeit (i Gustav Krüger, Handbuch der Kirchengeschichte, IV). Tübingen 1920.
- Stephenson, George M., The Background of the Beginnings of Swedish Immigration, 1850—1875. (Reprinted from the American Historical Review, Vol. XXXI, 1926). New York 1926.
- »—, The Founding of the Augustana Synod 1850—1860. Rock Island 1927.
- Strödda betraktelser i anledning af Herr Scotts betenden, våra egna jesuiters icke till för-gätande. Sthm 1842.
- Sundelin, Rob., Svedenborgianismens historia i Sverige under förra århundradet. Uppsala 1886.
- Svar på den Hufvud-Frågan: Hvad skall jag göra, att jag må blifva salig? Sthm 1808.
- Svenska bibelsällskapets nittonde årsberättelse 1833.
- Svenska bibelsällskapets tjugonde årsberättelse 1834.
- Svenska bibelsällskapets tjugonde första årsberättelse 1835.
- Svenska missionssällskapets berättelse oh redovisning 1835—36, 1837—38, 1839—40, 1840—41.
- Svenska Nykterhets-Sällskapets Första Årsberättelse, med Bilagor, 1837—38.
- Svenska Nykterhets-Sällskapets Andra Årsberättelse, med Bilagor, 1838—39.
- Svenska Nykterhets-Sällskapets Tredje Årsberättelse, med Bilagor, 1839—40.
- Svenska Nykterhets-Sällskapets Femte Årsberättelse, med Bilagor, 1841—42.
- Svenskt biogr. lexikon, red. av Bertil Boëthius, I, III. Sthm 1918, 22.

- Swinstead, J. Howard, *The English Church in Stockholm*. Sthm 1913.
- Sylwan Otto, m. fl., *Svenska litteraturens historia*, II. Sthm 1919.
- Söderblom, Nathan, *Tegnér och religionen* (i Ord och Bild 1911).
- Södergren, V., *Henric Schartau och västsvenskt kyrkoliv*. Uppsala 1925.
- Tegnér, Esaias, *Samlade skrifter*, utg. av E. Wrangel och Fr. Böök, III, IV, VIII. Sthm 1920, 1923.
- », *Frithiof's Saga, A Legend of the North*. Translated from the Original Swedish by G[eorge] S[tephens]. Sthm-London 1839.
- Telford, John, *The Life of John Wesley*. New Edition (revised). London 1924.
- Thomæus, J. J., *Christna Kyrkans Historia uti Sverige*. Örebro 1817.
- Thörnberg, E. H., *Folkrörelser och samhällsklasser* (i *Svensk Tidskrift* 1912).
- Tidner, A., *Palats och kåkar*. Sthm 1917.
- T[retow], E. M., *Ur svarta lådan, En lifsbild*, II. Karlshamn 1917.
- Troeltsch, Ernst, *Protestantisches Christentum und Kirche in der Neuzeit* (i *Die Kultur der Gegenwart*, Teil I. (Abt. IV:2) Berlin und Leipzig 1909).
- [Tybeck, Johan], *Biblisk Förklaring öfwer Högmesso-Texten På Andra Stora Bönedagen den 20 April 1817: Gud war i Christo och försönade werlden med sig sjelf*. 2 Cor. 5: 19. Sthm 1817.
- Tyerman, L., *The Life and Times of the Rev. John Wesley*, I—IIIe, London 1890.
- Underrättelse om det i Stockholm inrättade Måttlighets-Sällskapets första Årssammankomst den 30 November 1831. Sthm 1831.
- Wahlström, Lydia, Erik Gustaf Geijer. En levnadsteckning. Sthm 1907.
- », *Tiden 1789—1815*, i *Världshistorien*, skildrad i dess kulturhistoriska sammanhang, VII, utg. av H. Almqvist. Sthm 1928.
- Wakeman, H. O., *Den engelska kyrkans historia* (övers.). Uppsala 1906.
- Wallin, J. O., *Religions-Tal vid åtskilliga tillfällen*, II, IV. Sthm 1827, 1860.
- Wallinder, G., *Den svenska söndagsskolans historia*. Sthm 1926.
- Warburg, Karl, Johan Gabriel Richert. Sthm 1905.
- Wenström, C. E., *Svenska Kongl. Hof-Clericiets historia*, IV. Sthm 1850.
- Westén, A., *Svenska Kongl. Hof-Clericiets historia*, III. Örebro 1814.
- Westin, Gunnar, George Scott och hans verksamhet i Sverige, II. *Handlingar, tal och brev*. Uppsala 1928.
- Westling, G., *Om »upplysnings-tidens» svenska kyrka med särskildt afseende på Linköpings stift* (i *KÅ*, årg. 1916). Uppsala 1917.
- Westerlund, J. A. — Setterdahl, J. A., *Linköpings stifts herdaminne*, III. Linköping 1919.
- Wichman, Knut, Karl XIV Johans regering och den liberala oppositionen under 1830-talets senare hälft. Göteborg 1927.
- Wieselgren, Peter, *Hwad skall man säga om detta Nykterhetswäsen, i fall man annars tror Guds ord? En Förberedelseskraft till Afhandlingen om Christendomen i Sverige eller swaret på frågan: Hwilken är Swenska folkets religion?* Lund 1837.
- », *Hwilken är Sweriges Religion?* Sthm 1827.
- », *Svenska kyrkans sköna litteratur*³. Lund (Köpenhamn) 1866.
- », *Tal i Svenska nykterhetssällskapets första filialförenings lokal i Stockholm* 1840. Sthm 1840.
- Wieselgren, Sigfrid, Peter Wieselgren, En lefnadsteckning. Sthm 1900.
- Wijkmark, Henning, Anders Karl Rutström (Julboken 1926).
- », *Pehr Tolleson* (Julboken 1925).
- », *Samuel Ödmann*. Uppsala 1923.
- », *Samuel Ödmanns skrifter och brev*, I—II. Uppsala 1925.

Wingård, C. F. af, Samlade Skrifter, II. Sthm 1859.

—», Öfversigt af Christna Kyrkans senare händelser och nuvarande tillstånd. Upsala 1843.

Wrangel, E., Kyrkofurstar och biskopskvalifikationer på Tegnér

tid (i Kristendomen och vår tid, 1911).

Ödmann, Samuel, Prosten Lenæus i Delsbo och hans församling på 1760-talet (i Samuel Ödmanns skrifter och brev, utg. av H. Wijkmark). Uppsala 1925.

Tidningar och tidskrifter.

A. Svenska.

Aftonbladet, 1831, 1832, 1835, 1836, 1838, 1840, 1841.

Alfvar och skämt (Sundsvall), 1842.

Budbäraren, 1832.

Correspondenten (Upsala), 1831, 1840.

Dagens Nyheter, 1928.

Dagligt Allehanda, 1838, 1841, 1842.

Den Svenske Medborgaren, 1831.

Ecclesiastik Tidskrift, 1826.

Fahlu Tidning, 1838, 1839.

Fosterlandswännen, 1836, 1838—1842.

Freja, 1838, 1840—1842.

Frey, 1841.

Fäderneslandet, 1832.

Gefleborgs Läns Tidning, 1839.

Hernösands Stifts Tidningar, 1821.

Hwarjehanda om Fahlu Stad och Län, april 1839.

Jönköpings Tidning, 1840.

Kometen, 1826.

Kristendomen och vår tid, 1911.

Missions-Tidning, 1834—1842.

Nordisk Kyrkotidning, 1840—1842, 1844, 1849.

Norrlands Posten (Gävle), 1837.

Nya Norrlands-Posten (Gävle), 1839, 1840.

Nykterhetswännen (Lund), 1838.

Nykterhetswännernas Tidning (Lund), 1839, 1841.

Ord och Bild, 1911, 1913.

Personhistorisk Tidskrift, 1927.

Pietisten, 1842, 1848.

Samlaren, 1907.

Skånska Correspondenten, 1842.

Stockholms Dagblad, 1842.

Stockholms Dagligt Allehanda, 1826, 1829, 1830.

Stockholms Kyrkotidning, 1824.

Stockholms Nykterhets-Härld, 1833.

Stockholms Posten, 1824, 1826.

Stockholms Tidning, 1826.

Studier, Kritiker och Notiser, 1842.

Svenska Biet, 1840—1842.

Swensk Församlings-Tidning, 1820.

Swenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1835, 1836.

Svenska Minerva, 1835, 1836, 1838, 1840—1842.

Svensk Tidskrift 1912.

Sveriges Stats-Tidning, 1838.

Theol. Quartalskrift, 1838, 1840.

Tidning för Fahlu Stad och Län, 1839, 1840.

Tidning för Stora Kopparbergs län, 1840.

Tidskrift för Svenska kyrkan, 1849.

Underrättelser om Evangelii Framgång i Alla Werldsdelar, 1818—1824.

Uriel eller Nytt och Gammalt från

Nådens Rike, 1825, 1826.

Väktaren, 1868.

B. Utländska.

Borgå Tidning (Finland), 1838, 1840.

British and Foreign Temperance Advocate, 1834.

British and Foreign Temperance Herald, 1832—1835, 1837.

Christian Advocate, 1830—1832, 1834, 1836, 1837, 1839.

Christian Advocate and Journal (New York), 1841.

Christian Observer (Filadelfia), 1841, 1842.

Evangelical Christendom, II (1848), III (1849), IV (1850), IX (1855).

- Evangeliskt Weckoblad (Finland), 1840.
 Foreign Quarterly Review, vol. XXIX, 1842.
 Glasgow Herald, 1874.
 Journal of the American Temperance Union, 1841.
 Methodist, 1874.
 Methodist Magazine, 1927.
 Missionary Herald (Boston), 1841.
 Missionary Magazine and Chronicle, 1836.
 Missionary Notices, 1831, 1834—1837.
 Monthly Extracts from the Correspondence of BFBS, 1832.
 Nachrichten aus der Brüder-Gemeine, 1854.
 New York Evangelist, 1841.
 New York Herald, 1841.
 New York Observer, 1841.
 Quarterly Chronicle of Transactions of the London Missionary Society in the years 1815—1824.
 Temperance Magazine and Review, 1832.
 Temperance Penny Magazine, 1837, 1838.
 Tidningar i andliga ämnen (Finland), 1836.
 Times, 1838, 1842.
 Watchman, 1835, 1837, 1839, 1841.
 Watchman and Wesleyan Advertiser, 1868.
 Wesleyan Methodist Magazine, 1828, 1829, 1831, 1836, 1837, 1840, 1841, 1899.
 Zions Herald and Wesleyan Journal (Boston), 1841, 1842.
-

Använda förkortningar.

ABM	=	Archiv der Basler Missionsgesellschaft.
ABUH	=	Archiv der Brüder-Unität, Herrnhut.
BFBS	=	British and Foreign Bible Society.
CWMS	=	Committee of The Wesleyan Methodist Missionary Society.
Da	=	Diary kept by George Scott 1827—1828.
Db	=	» » » » » 1828—1829.
Dc	=	» » » » » 1829—1830.
Dd	=	» » » » » 1829—1830 (Journal of Sermons or Sabbath Journal).
Di	=	» » » » » 1830—1837.
DII	=	» » » » » 1837—1842.
DJI	=	» » » » » during journeys 1832, 1837, 1838, 1839.
DJII	=	» » » » » during a journey to England 1833.
DAMI	=	Diaries » » » » during the journey to America 1841.
DAMII	=	
DAMIII	=	
DNB	=	Dictionary of National Biography.
EvBSA	=	Evangeliska Brödräfsamlingens i Stockholm Arkiv.
GSB	=	Göteborgs Stadsbibliotek.
II	=	George Scott och hans verksamhet i Sverige, II. Handlingar, tal och brev, utgivna av Gunnar Westin.
IID	=	Aug. von Hartmansdorffs dagbok.
KB	=	Kungliga Biblioteket.
KA	=	Kyrkohistorisk Årsskrift.
LUB	=	Lunds Universitetsbibliotek.
OwS	=	Samuel Owens självbiografi.
PRE ³	=	Hauck, Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. 3 Aufl.
RA	=	Riksarkivet.
RB	=	[Rosenius-biografien] Teckning af Carl Olof Rosenii lif och verksamhet, hans wänner tillegnad. Sthm 1868 [Av Amy Moberg].
SSC	=	Stockholms Stads Consistorium.
SSCA	=	Stockholms Stads Consistorii Acter.
SSCP	=	Stockholms Stads Consistorii Protocoll.
UUB	=	Uppsala Universitetsbibliotek.
WMS	=	Wesleyan Methodist Missionary Society.
ÖÅ	=	Överståthållareämbetet i Stockholm.

Inledning.

1. **Det svenska kyrkolivets läge under 1800-talets första tredjedel.**

Den lutherska stats- och enhetskyrkan i vårt land var vid 1800-talets ingång stadd i en omdaningsprocess av betydelsefull art. Gammalprotestantismens stora tanke att på reformationens arv av teologi och symbola uppbygga och upprätthålla en fast kyrkoanstalt och en kyrkligt präglad enhetskultur hotades allestädes från alla sidor av den europeiska jäsningsens upplösande krafter. En med staten fast förbunden enhetskyrka och en av kyrkans tjänare gestaltad samhällskultur måste råka i våda, när gängse åskådningar och traditioner, när stater och samhällssystem kastades i smältdegeln.

Visserligen voro i vårt land de samhälleliga omvälvningarna av relativt små mått, men genom 1700-talets frihetssträvanden och upplysta tänkesätt, väckta och närda från kontinentens alltmer sekulariserade kulturströmningar, hade även den svenska kyrkan kommit i en allvarlig kris. Den sträva karolinska krigarreligionen hade inifrån uppluckrats av den pietistiska och herrnhutiska individualfromhetens innerlighet, och den kyrkliga ortodoxien hade blivit angripen part i den gigantiska humanitetskamp, som den sig alltmer emanciperande lekmanakulturen påbörjat. För kyrkan gällde det att finna sig tillrätta i detta tidevarv av inre och yttre trångmål.

Det vore helt visst en tacksam uppgift att i en specialundersökning söka fixera det nya läget i dess olika förbindelser och ange de vägar och medel, som den svenska kyrkoleeningen i denna situation fann sig böra nyttja, och slutligen fastställa, till vilket resultat denna ganska lösligt beskrivna

kyrkokamp nådde på en mansålder. Ingen, som känner förhållandena, vill neka, att en sådan totalstudie av det svenska kyrkolivet under 1800-talets första tredjedel är av behovet påkallad. För mitt syfte i den nu föreliggande undersökningen har saknaden av ett allsidigt och djupgående arbete i detta fall känts som en stor brist. Vad som i denna inledande översikt kan ges, är endast en skissering, ett utkast, om man så vill, som kan tjäna till nödtorftig bakgrund för och ett bättre förstående av föreliggande avhandling.

I allmänhet taget kan man säga, att den lutherska enhetskyrkan i vårt land under denna tid såg sig försatt i en defensivställning på nästan alla punkter. Under ständigt recipierande från utländska förebilder, framför allt från Tyskland, hade den att värja sig och sitt mot påträngande nya idéer i politik och statslära, filosofi och teologi. Revolterande idéer angående politisk och religiös medborgarfrihet och individuellt bestämd väckelsereligositet utgjorde ett oroande ferment. Förnämligast söderifrån kommo teologiska strömningar, som ville en syntes mellan kristendomen och den nya kulturen, mellan en upplyst kristendom och en kristen upplysning. Från väster, från de livliga kyrkosamfundet i England, som voro tidevarvets aktivaste företagare i praxis pietatis, började nu de nya strömningar komma, som förkunnade diastasen, avståndet och klyftan mellan upplysningens världslighet och den sanna kristendomens rätta väsen i konventiklar och »metodistisk» fromhet.

I båda fallen måste den svenska kyrkan se sig inkräktad. Ortodoxi och kyrkolag antastades. Så kommo upplysningsidéerna att omhuldas bland kyrkans främste män, vilket betydde ortodoxiens försvagande, medan väckelseidéerna från England började vinna anknytning till det svenska läseriet, vilket ledde till de gamla kyrkolagarnas raserande på viktiga punkter. Därmed restes en front av svensk allmoge mot svensk kyrkoledning. Och därmed var den våldsamma kyrkosönderingen ett faktum. Summariskt och onyanserat uttryckt: denna innebar ytterst lekmannavärldens emanciperings på väckelsereligositetens mark under kamp mot det legalt auktoriserade prästerskap, som i sin mer pedagogiskt be-

stämda verksamhet följde antingen ortodoxiens eller upplysningens och nyhumanismens linje.

Kyrkans defensivställning är skönjbar i hennes förhållande till staten, till de nya kulturströmningarna och till de folkliga väckelserörelserna. Tidevarvets kyrkliga stridsmän i främsta ledet voro dock så besjälade av humanitära idéer och upplysta tänkesätt, att den kamp, som fördes, på det hållet icke eggade till någon bittrare stridsstämning. Karakteristiskt för detta skede är, att kyrkan i stort sett viker undan. Detta å sin sida beror tydligen därpå, att dess ledande män under 1800-talets första tredjedel mer eller mindre behärskas av de nya idéerna.

Kongruensen mellan *staten och kyrkan* hade man hittills ganska väl lyckats bevara. Från reformationstidens sista skede hade den evangelisk-lutherska läran varit landets allena berättigade religion. Till den var varje svensk medborgare tvångsansluten och från den fick, vid hot om landsförvisning, ingen avfalla. Gång efter annan hade den så legaliserade statsreligionen bekräftats. Icke ens i Gustaf III:s tid, då dock toleransidéerna även i vårt land började tränga på, kom man ifrån de gamla stadgandena. Regeringsformen av år 1772 följde i det stora hela gamla förebilder.¹ Och även om konungen personligen hyste en tolerant uppfattning, kunde detta icke bryta den traderade åskådningen, att tvångs- och enhetskyrkosystemet vore det enda möjliga.²

När år 1809 det europeiska ovädet nådde även den svenska konungaborgen och revolutionen hotade det gamla svenska stats- och kyrkoväsendet, rådde utan väsentlig inskränkning det gammalprotestantiska religionstvånget.³ Endast i fråga

¹ Emil Hildebrand, Sveriges regeringsformer 1634—1809 samt konungaförsäkringar 1611—1800, s. 6.

² Gustaf III:s intresse för tolerans i religionsfrågor tog sig ett egendomligt och isolerat uttryck i kungl. kungörelsen av den ²⁴/₁ 1781. Denna gäller egentligen främmande trosbekännare, men den har även en passus, som talar om en för hela riket proklamerad, »fullkomlig Samvetsfrihet». Se Samling af författningar och stadgar hvilka ändra eller förklara kyrkolagen af år 1686 etc., s. 6.

³ Man behöver endast nämna regeringsformen 1772, § 1, allmänna lagens

om främmande trosbekännare hade den nya tiden framtvingat vissa friheter. År 1724 fingo reformerta köpmän och hantverkare en begränsad frihet att i vårt land hålla sina gudstjänster.⁴ Detta steg följdes snart av ett andra, då genom kungl. kungörelsen av den 27 augusti 1741 bekännare av den »Engelska och Reformerta kyrkan» fingo rätt till fri religionsutövning i riket med skydd och förmåner, som lagarna tillförsäkrade. Slutligen blev genom kungl. kungörelsen av den 24 januari 1781 religionsfriheten för främmande trosbekännare ytterligare vidgad. Därigenom hade bl. a. tillåtelse givits att bygga egna kyrkor, utan den inskränkning, som förut gällde, att ha egna begravningsplatser och att till landet kalla egna lärare.⁵

Vid de lagändringar, som i samband med statsvälvningen 1809 företogs, kom också religionsfrihetsfrågan i ett nytt läge. Den frihet, som tillkom medlemmar av utländska familjer, kunde icke i längden undanhållas landets egna invånare. Tidens kynne var icke sådant. Dock gick man varligen fram. Att 1809 års män, som stodo under inflytande av tidevarvets frihetsidéer, skulle söka bryta nya vägar, kunde man vänta.⁶ Regeringsformen av den 6 juni 1809 betecknade ett första steg. Den upphäver i sin ingress förut gällande grundlagar, bland missgärningsbalk, kap. I, §§ 3—4 och kyrkolagen 1686, kap. I, §§ 2—3. Jfr här till K. J. Ekman, Ur dissenterskattekommitténs utlåtande, I, s. 7.

⁴ L. G. Rabenius, Lärobok i svenska kyrko-lagfarenheten, s. 43; Gustaf Broomé, Framställning af svenska lagstiftningen angående statsreligion och religionsfrihet, s. 126 f.; och H. Levin, Religionstväng och religionsfrihet i Sverige 1686—1782, s. 45 ff. Om främmande trosbekännares ställning före 1724, se sistnämnda arbete, ss. 11—45.

⁵ Samling af författningar och stadgar etc., s. 8. Om kungl. kungörelsen av den ²⁴/₁ 1781, se också Christian Naumann, Sveriges statsförfattningsrätt,² III, s. 49 ff.; och H. Levin, a. a., s. 148 ff.

⁶ Från Förenta staterna till Frankrike och vidare ut över Europa hade läran om »de mänskliga rättigheterna» ifråga om religionen gått segrande fram. Se H. J. Holmquist, Den religiösa toleransens historia, s. 69 ff.; Lydia Wahlström, Världshistorien, skildrad i dess kulturhistoriska sammanhang (utg. av H. Almquist), VII, ss. 38 f. och 269 ff.; Chr. Naumann, Hvilken är svenska statsreligionen? Hwad förstodo 1809 års lagstiftare med den i 16:de § regeringsformen stadgade religionsfriheten? s. 13. Jfr också Chr. Naumann, förut a. a., III, s. 58; och P. Fahlbäck, Regeringsformen i historisk belysning, s. 68 f.

dem uttryckligen regeringsformen av år 1772.⁷ Därmed strykes medborgarnas tvångsanslutning till den gammallutherska symbolkyrkligheten, och i dess ställe stadgar den nya regeringsformen i sin omdebatterade sextonde paragraf: »Konungen bör — — — — ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af sin religion, så vidt han derigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer.»⁸ Ingen kan neka, att här ett stort steg var taget fram emot religionsfriheten. Att prästståndets talman, ärkebiskop Lindblom, å ståndets vägnar undertecknade en lag med så radikal tendens i kyrkofrågor, innebar, att de upplysta kyrkomännen gävo efter för tidens fria anda och även, som nedan skall påvisas, själva i många fall helt omfattade toleransidéerna.⁹

Att verkligen bekännelse- och kultfrihet i den nya regeringsformen tillerkändes svenska medborgare i gemen, torde få anses klart. Så har regeringsformen av många tolkats.¹⁰ Även på kyrkligt håll synes man i början ha fattat regeringsformens stadganden som normerande för religionsfriheten. Därom bär den i mitten av 1820-talet påbörjade kyrkolagsrevisionen vittne.¹¹ Detta av en tolerantare syn uppburna arbete ledde dock icke till åsyftat resultat. Regeringsformens sextonde paragraf

⁷ Emil Hildebrand, a. a., s. 151.

⁸ Ibid., s. 156. Som symboliska böcker nämnas i regeringsformen, § 2, endast den oförändrade Augsburgska bekännelsen och Uppsala mötes beslut av 1593, men uttryckligen förbunden till dessa är endast konungen.

⁹ Givet var, att saken skulle väcka betänkligheter och diskuteras i ståndet. Se Protocoll, hållna hos Högwördiga Prest-Ståndet wid Riksdagen i Stockholm År 1809, I, ss. 196 ff., 208 ff., 269 ff. Jfr också G. Broomé, a. a., s. 137; och Oscar Hippel, Kyrkolagskommittén 1824—1846, s. 12 ff.

¹⁰ Bland rättslärde, som sett saken så, kunna nämnas Chr. Naumann, a. a., III, s. 58; densamme, Hwilken är swenska stats-religionen? Hwad förstodo 1809 års lagstiftare med den i 16:de § regeringsformen stadgade religionsfriheten? s. 14 ff.; C. A. Reuterskiöld, Om kyrkans bekännelse-skrifter enligt svensk rätt, s. 19 (I vår tids livsfrågor, IV); P. Fahlbeck, a. a., s. 68 f.; och K. Hagman, Sveriges grundlagar med förklaringar etc., s. 38.

¹¹ C. A. Reuterskiöld, a. a., ss. 21 och 23 (not 6); O. Hippel, a. a., passim. Jfr också nedan, s. 10 f. Om den i bekännelsefrågan förda diskussionen, se H. Levin, Den svenska kyrkans bekännelse i historisk belysning, s. 146 ff.

stod fortfarande fullt isolerad och följdes icke av en nödig ändring av kyrkolagens och missgärningsbalkens stadganden om religionen i riket.¹² Den blev därför icke av någon omedelbar effekt. Större praktisk betydelse för religionsfriheten fick censurens slopande och tryckfrihetens lagfästande i regeringsformen, § 86,¹³ och i tryckfrihetsförordningen år 1810, § 2.¹⁴ Det visade sig snart, att det rådde en vidsträckt frihet att i tryck utsprida sina meningar i teologiska spörsmål.

I övrigt voro, även efter de nya författningarna, stat och kyrka på det närmaste förbundna. Men en latent spänning rådde mellan olika lagar, en spänning, som först då, när kyrkoledningen icke vek undan utan sökte spela ut kyrkolag och missgärningsbalk mot grundlagen, ledde till våldsam strid och upprullade hela religionsfrihetsproblemet i det svenska kyrkolivet. Denna strid kom i slutet av 1830-talet, och en av parterna var George Scott.

Redan i samband med den nya lagstiftningen ha vi märkt, att *upplysningsidéerna och kyrkan* kommit i relation till varandra. Ute i Europa hade den exakta naturforskningen och de nya historie- och statsfilosofiska åskådningarna vunnit allt större värde under 1700-talet. Gammalprotestantismens tid var förbi. Den moderna protestantismens av det ändrade kulturläget präglade tidevarv begynner vid övergången till 1700-talet.¹⁵ Vetenskapen tog ledningen i kulturlivet. Teologi och kyrka råkade i en svår kris. Kampen mellan kyrkoåskådning och sekulariserad kultur är ännu icke överstånden. Nyprotestantismens kris fortfar.¹⁶

I Tyskland vunno de nya idéerna tidigt utbredning. Neologiens och rationalismens tid visade, att kyrkans män icke voro

¹² Chr. Naumann, a. a., III, s. 58. Han ser orsaken till de uteblivna förändringarna i den efter 1809 inträdande reaktionen.

¹³ Emil Hildebrand, a. a., s. 181.

¹⁴ K. Hagman, Sveriges grundlagar, s. 546 ff.

¹⁵ Ernst Troeltsch, Protestantisches Christentum und Kirche in der Neuzeit (i Die Kultur der Gegenwart, Teil I, Abt. IV¹ s. 600).

¹⁶ Se härom hos Em. Linderholm, Från dogmat till evangeliet³, s. 13 ff. Till frågan om gammal- och nyprotestantism, se också Einar Elg, Viktor Rydbergs religionsuppfattning i historisk-psykologisk belysning I, ss. 14—26.

otillgängliga för dem. Nyprotestantismen vann mark i reformationens moderland och har sedan dess behållit fästet.¹⁷ I vårt land gjorde sig de nya inflytelserna från söder snart gällande. Men någon större kyrklig omvälvning blev det ingalunda. Dels var man nog i allmänhet ganska belåten med fädernas sätt att öva sin religion och dels saknades hos oss teologer, som ville och kunde träda i bräschen för de nya idéerna. Under sådana förhållanden blev neologien hos oss en ganska yttlig homiletisk strömning på de kyrkliga höjderna, medan huvudmassan av både prästerskap och kyrkomenighet levde på den traderade ortodoxien. Henrik Reuterdaahl har med bitande satir beskrivit, hur man aktade sig för den tyska lärdomen, som också var neologisk och dessutom »fordrade ansträngningar, hwilkas värde icke af tiden erkändes, och dessutom icke behöfdes för bibehållande af löningstunnor och tertialtionde». Så »förswann lifwet ur den Swenska theologien».¹⁸ Och även om en del tyska arbeten av det moderna snittet översattes och funno läsare, skall man förgäves söka efter en ny svensk teologi, konsekvent uppbyggd på upplysningsens grund eller i strid med den gamla kyrkoortodoxien.

Däremot strömmade vid denna tid en populärneologi in över predikstolarna i vårt land. Äreminnenas språk och ett humanitärt-moralistiskt innehåll gav åt denna homiletiskt-litterära strömning ett stort inflytande. Mästaren var Magnus Lehnberg, som i Stockholm lät sitt ljus skina till år 1805, varefter biskopsstolen i Linköping i tre år därav bestrålades.¹⁹ Lehnberg fick många lärjungar. Ärkebiskop Lindblom, som höll minnstalet över honom i Svenska akademien, prisade honom mycket och trodde sig förstå, att han var ett »mönster af ande-

¹⁷ Om upplysningsidéernas herravälde i den tyska protestantismen, se Horst Stephan, *Die Neuzeit*, s. 57 ff. (i G. Krüger, *Handbuch der Kirchengeschichte*, IV). Jfr också Werner Elert, *Der Kampf um das Christentum seit Schleiermacher und Hegel*, s. 9 ff.

¹⁸ H. Reuterdaahl, *Om det theologiska studium, med särskilt hänseende till Sverige*, s. 90 f.

¹⁹ Att Lehnberg misstänktes för avvikelser från den rena läran, förvånar icke. Men ärkebiskop Lindblom skyller detta på »de enfaldigas bekymmer» och »de vidskepligas och vrängas misstyndningar». Se Edv. Leufvéns studie om Lehnberg i KÅ, årg. 1920—21, s. 3 ff.

lig vältalighet» för varje religionstalare.²⁰ Hos Lindblom fortlevde också denna retoriska predikstolsneologi, ehuru icke heller han for illa fram med den officiella ortodoxien.²¹ På samma linje finna vi i stort sett även J. O. Wallin. Dennes ord om Lindblom kunna gott gälla honom själv: »Han framträdde i brytningen af tvenne motsatta tidehvarf: med intetdera brottades han, med intetdera följde han blindvis.»²² Även Samuel Ödmann hade dragit lärdom av visdomsordet »medium tenere beati» och sökte få en mildt neologisk åskådning att ikläda sig ortodoxa talesätt.²³

Den riktning av moderat neologisk åskådning, som främst genom dessa män populariserades bland de bildade och även i någon mån bland det lägre prästerskapet, innebar således tydligen ingen avgjord brytning med den gamla kyrkoortodoxien. Ännu mindre kunde man vänta sig något banbrytande teologiskt arbete av den rad av stora kyrkomän, som fått sina höga poster utan vare sig prästerlig tjänst eller djupare teologiska studier. Biskopsämbetets sekularisering alltsedan Elis Schröderheims dagar stärkte icke den svenska teologien.²⁴ Här blev det väl att leva på arvet under oklar kompromiss med de nya idéerna.²⁵ I flera andra avseenden kom dock det drag av humanism och sekulariserad vetenskap, som utmärkte tidevarvets stora kyrkomän, att förbereda en ny tid i kyrkan.

²⁰ Ibidm, s. 6 f.

²¹ Om Lindbloms åskådning, se E. M. Rodhe, Jacob Axelsson Lindblom såsom biskop i Linköping, s. 212 ff.

²² J. O. Wallin, Religionstal, II, s. 96. Emil Liedgren betonar Wallins nära samhörighet med neologien; se hans arbete Wallins läroår som psalmdiktare 1806—1812, s. 85 ff., och Johan Olof Wallin, ss. 7 och 15.

²³ Henning Wijkmark, Samuel Ödmann, ss. 156, 158 och 225 ff. Wijkmarks utmärkta undersökning om Ödmanns teologi, ibdm, kap. VI, ger en god bild av det teologiska läget i allmänhet.

²⁴ Jfr E. Wrangel, Kyrkofurstar och biskopskvalifikationer på Tegnér's tid, (i Kristendomen och vår tid, 1911, ss. 170—182; 199—210). Flera av biskoparna voro vid utnämningen icke prästvigda, och flera voro professorer i profana ämnen och gingo från professorskatedern till biskopsstolen.

²⁵ E. M. Rodhe, Ur 1800-talets svenska kyrkohistoria, s. 7. R. förklarar, »att hos de flesta af de mera framskjutna kyrkomännen ortodoxi och nyhumanismen voro sammanlänkade, med öfvervikt än för det ena, än för det andra.»

Man bör icke blunda för den neologiska och nyhumanistiska riktningens betydelse. I en tid av jäsning och påträngande radikalism, av litterär förfining och emanciperad vetenskap samlade den intressena kring kyrkan. Pietismen var undanträngd och levde i förakt ute i socknarna. Ortodoxien led icke mindre smälek i de bildade kretsarna. De nya kyrkomännen gingo visserligen tiden till möte, men just därigenom skapade de i tongivande kretsar respekt för den missaktade kristendomen. Deras litterära predikningar kunna ofta vara mycket matta, men man bör heller icke tro, att den gammalortodoxa förkunnelsen sjöd av någon större kraft och eld.

Av stor betydelse var också de upplysta kyrkomännens bibelintresse. Visserligen gällde det ofta att spela ut bibeln mot kyrkobekännelserna, men i varje fall vann bibelordet i auktoritet. Motivet var icke det pietistiska eller ortodoxa,²⁶ men för den kommande väckelsen blev det nya bibelintresset av stor betydelse. Ett viktigt kapitel för sig är upplysningsmännens arbete för de kyrkliga böckernas förbättring och för undervisningsväsendet.

Slutligen och icke minst betydelsefullt var det, att toleransidéerna äntligen genom denna tids stora kyrkomän började få något rum i den svenska kyrkan. Visserligen kom deras vidhjärtenhet att i många fall sättas på prov, som de icke bestodo, när de konfronterades med det allt livskraftigare, folkliga läseriet. Men man kan icke ta del av t. ex. prelaternas debatt vid överläggningarna om regeringsformen år 1809 utan att finna, att här på vissa håll en förnämlig anda av tolerans rådde.²⁷ Att sådana stämmor sedan icke förmådde göra sig

²⁶ När därför biskopar med mer eller mindre neologisk åskådning intresserade sig för bibelsällskaps upprättande, synes mig icke detta behöva tydas som ett vittnesbörd om »ändringen i det religiösa tidsläget». (G. Westling, Om »upplysningstidens» svenska kyrka, i KÅ, årg. 1916, s. 227 ff.). Varken J. Wingård i Göteborg, Lindblom i Uppsala, Faxé i Lund, Weidman i Skara, Mörner i Växjö, Rosenstein i Linköping, Bjurbäck i Karlstad eller Almquist i Härnösand torde med sina åtgärder i detta fall ha manifesterat något avfall från tidigare åsikter.

²⁷ Särskild uppmärksamhet förtjäna inläggen från dåvarande biskopen i Linköping, sedermera ärkebiskopen C. von Rosenstein (Protocoller, hållna hos Högvärldiga Prest-Ståndet wid Riksdagen i Stockholm År 1809, I, s. 209), uppsalaprofessorn Sven Wijkman, senare biskop i Västerås (ibid., s. 211) och

hörda i den reaktion, som växte sig allt starkare fram emot seklets mitt, var ödesdigert för kyrkan. Men även där alltfört en teoretisk toleransidé härskade, visade det sig svårt att tillämpa den. Detta gällde t. ex. Tegnér. Hans aversion och opposition mot kyrkoläran är på många sätt betygad.²⁸ Om Gustaf II Adolf yttrade han i brev till biskop af Wingård, ²³/₁₂ 1832:

»Det var icke för Tron, i Kyrkans mening, utan för Trons och Tankens frihet i allmänhet som han föll, för den ledande Idén i Protestantismen, som är en fortgående evolution. — — Med ett ord, han stridde för Andens frihet, icke för dess *symboliska* tvång.»²⁹

Tegnér var öm om friheten för den ande, som hämtade sin inspiration från Hellas. Svårare blev det, när en bondekaplan som Per Nyman eller en läsarmagister som P. M. Elmblad krävde »Andens frihet». Nyhumanismens tungomål och läsarnas var icke av samma stam, och därför blev den ömsesidiga toleransen så svår att komma ut med.

Samuel Ödmann besjälades av en fördragsamhetens anda, som på många sätt bevisade sig. Detta har Wijkmark klart uppvisat.³⁰ Om den myndige och inflytelserike Göteborgsbiskopens, C. Fr. af Wingård, hållning i dessa frågor få vi senare tala. Hans kända konservatism har på denna punkt uppmjukats av ett tolerant och frisinnat drag, vilket torde få ses i samband med hans engelska förbindelser.

Ett märkligt bevis för toleransidéernas makt bland de upplysta kyrkomännen är kyrkolagsförslaget av år 1828. Där bryter man bestämt med tvångskyrkosystemet. De gamla lagarna stodo nu i strid med »tidehwarfwets fria håg, som om Karlstad-biskopen, nationalekonomen och Shakespeare-översättaren Olof Bjurbäck (ibdm, s. 222 f.).

²⁸ Här må nämnas endast ett par exempel: hans uttalande om dogmatiken i brev till Brinkman, ²⁴/₁₀ 1824, (Esaias Tegnér, Samlade skrifter, utg. av E. Wrangel och Fr. Böök, IV, s. 474.) och hans ord i brev till Wieselgren några år senare: »Huru kan i allmänhet ett protestantiskt land ha någon annan symbolisk Bok än Bibeln?» (Ibdm, VI, s. 436).

²⁹ Ibdm, VII, s. 325. Till frågan om Tegnér's religiösa åskådning och »toleranta, vidsynta betraktelsesätt», se Albert Nilsson, Svensk romantik,² s. 407 ff. Jfr också Nathan Söderbloms uppsats i Ord och bild, 1911 s. 129 ff.

³⁰ H. Wijkmark, a. a., s. 196 ff.

fattar fördragsamhet och evangelisk frihet». ³¹ I förslagets första kapitel, § 5, förordas rätt för svenska medborgare att separera från landets statskyrka och bilda dissenterförsamlingar. ³² Ingenting mindre än en legalt erkänd frikyrkobildning åsyftas således i detta förslag. Detta torde vara det mest vittsyftande och betydelsefulla dokument, som den förkättrade upplysningsandan i den svenska kyrkan skapat. Som bekant voro dock förslagsställarna ett trettiotal år före sin tid. ³³ Den kyrkliga reaktionen var redan för stark. George Scotts verksamhet kom att ge ny näring åt det konfessionella nitet. De gamla tvångslagarna upplevde en renässans, som hade bort vara omöjlig, men därvid spändes de till bristning. Hur annorlunda skulle icke 1800-talets kyrkosöndring gestaltat sig, om den upplysta toleransen i 1828 års kyrkolagsförslag då segrat. Separationsrörelserna torde då icke på långt när blivit av den omfattning, som fallet blev. I varje fall hade det svenska kyrkolivet förskonats från den oerhört bittra kamp, som nu reste massorna mot kyrka och präster. Danmarks och särskilt Norges kyrkohistoria under 1800-talet har något att berätta oss i detta fall.

Frågan om *reaktionen och kyrkan* är ett intressant men ganska outrett kapitel i tidevarvets historia. Här har man schematiserat: fram till åren efter statsvälningen 1809 härskade en tom och kylig neologi, för att inte säga rationalism, och »de tomma Kyrkorna genljude af en hednisk Sedolära, framswassad i yppiga fraser, som man kallade wältalighet». ³⁴ »Den ihåliga människovisdom», ³⁵ som hotade att in-

³¹ Förslag till Kyrko-Lag och Ordning för Svenska Församlingen På Konungens Befallning, af dertill särskildt utsedde Comiterade författadt, och af trycket utgifwet, s. V.

³² Ibidm, s. 2. Sedan paragrafen ifråga ordad om denna separation, avslutas den sålunda: »och gälle sedan, samt så länge söndringen fortwarar, för desse wåre, ifrån den evangelisk-lutherska kyrkan afwekne, bröder, det, som om främmande trosförwandter stadgadt är.»

³³ O. Hippel, a. a., s. 115 ff. Kommitténs ordf. var J. J. Hedrén, strax därpå biskop i Linköping.

³⁴ J. J. Thomæus, Christna Kyrkans Historia uti Sverige, s. 494.

³⁵ C. A. Cornelius, Svenska Kyrkans Historia efter Reformationen, II, s. 170.

taga kristendomens plats, härskade, och mörker låg både över dalar och höjder.³⁶ Så kom den nya tiden med de stora andarnas »fejd mot upplysningsväsendet»,³⁷ med en andlig väckelse, ett renande av templet, en frigörelse från förra seklets falska upplysning.³⁸ Då kom ljus och kraft åter i den svenska kyrkan.

Det behövs säkerligen en grundlig revidering av denna traditionella schematisering. Det skall helt visst vid en noggrannare undersökning visa sig, att varken kyrkorna i allmänhet voro så tomma, som man menat, eller att sedeläran var så hednisk. Dessutom var naturligtvis, som senare skall påvisas, ortodoxien fortfarande starkt rotad i kyrkan. Även om predikstolsneologien vann utbredning, var väl dess andliga fattigdom icke mycket större än den gängse ortodoxiens. Icke heller torde man kunna upptäcka en så skarp övergång till ett nytt kyrkligt tidevarv med andlig kraft och en blomstrande kyrkorenessans. Jubileums- och festtal äro icke pålitliga, när det gäller att vinna kunskap om ett tidevarvs kyrkliga förhållanden. Att av Wallins bekanta tal vid Svenska bibelsällskapets sammankomst år 1816 och Tegnér's tal vid reformationsjubiléet året därpå dra bestämda slutsatser, dels att den närmast föregående tidens kyrkliga förhållanden i vårt land voro så fördärvade av upplysningen och dels att Wallin och Tegnér hade ställt sig bland reaktionens kämpar »mot det neologiska upplysningsväsendet»,³⁹ synes mig omöjligt.⁴⁰ Att ställa dessa män i spetsen för den ortodoxiens re-

³⁶ Ibidm, s. 168.

³⁷ Ibidm.

³⁸ Ibidm, s. 170.

³⁹ Ibidm, s. 169.

⁴⁰ Wallin läxade visserligen upp den föregående tiden, men detta var efterkrigsårens vanliga företeelse. Dessutom bör man lägga märke till att Wallin vänder sig mot vida radikalare riktningar än neologien och avser då icke främst vårt land. (Jfr J. O. Wallin, Tal hållet vid Svenska bibelsällskapets första allmänna sammankomst etc., s. 8 f.) Att göra Wallin till en banbrytande reformator, bl. a. på grund av detta tal, är oberättigat. Emil Liedgren, Johan Olof Wallin, s. 30 f., har med rätta vänt sig mot en så ohistorisk tydning av Wallins gärning.

Ännu mindre skäl är det att placera Tegnér bland dem, som under 1800-talet jämt talade illa om upplysningstiden. Att han riktade sina stötar mot

nässans, som utmärkte tiden, synes omotiverat. I den allmänna reaktionsstämning, som härskade efter ofredsåren, leddes dessa, liksom andra kyrkomän, att moderera sin neologi och nyhumanism. De ledde icke den kyrkliga reaktionen, utan i vissa punkter följde de snarare med, under det att de behöllo förbindelserna med den tid, vars barn de voro.

De krafter, som skapade den kyrkliga reaktionen, voro dels den gamla ortodoxien, som ingalunda var så svag, som en del kyrkohistorici antyda, dels den nya idealismen och nyromantiken, som i början spelade en betydande kyrklig roll, och dels slutligen de folkliga fromhetsrörelser, som framgingo ur eller anknöto till kretsar av pietistiskt, herrnhutiskt eller engelskt-nonkonformistiskt kynne.

De neologiska kyrkomännen stodo, som ovan påvisats, ganska illa till, när reaktionen inträdde. Oförmågan och oviljan att grundlägga en ny teologi var uppenbar, men att med neologisk åskådning bemästra den ortodoxa dogmatikens vokabulär var en vanskelig uppgift. Den gamla kyrkoortodoxiens män stodo bättre till. När tidens nöd blev hård och den allmänna efterkrigsreaktionen inkarnerade sig i både helig och ohelig allians, hade de sina gamla fasta positioner att fly till. Där var man säker. Dessutom hade man i stor utsträckning aldrig övergivit dessa positioner. Mitt i huvudstaden, vars kyrkoherdar hade »hvarken beslutsamhet eller goda hufvuden», restes ett bestämt motstånd mot den neologiska riktningen.⁴¹ Ordensbiskopen och pastor primarius J. G. Flodin var nitisk för den gamla läran. Han hade ju också fostrat Gustaf IV Adolf så väl, »att Gustaf III:s son blef en strängt

1700-talets materialism och evdämonism, är sant, men ingen kan tyda hans stora tal som en fejd mot upplysningen som sådan och för kyrkoortodoxien. (Esaïas Tegnér, Samlade skrifter, utg. av E. Wrangel och Fr. Böök, III, s. 141 ff.). Man märke Tegnérns uppskattning av upplysningen (s. 147), och hans aversion mot det allmänna skriet mot 1700-talets förvillelser (s. 150). Jfr också Bööks omdöme om detta tal i Otto Sylwan, Svenska litteraturens historia, II, s. 31 f.

⁴¹ G. Westling, förut a. art. i KA, årg. 1916, s. 210 f. Omdömet om Stockholms-herdarna är biskop Wallquiists. Westling ger en god teckning av ortodoxiens välde i kyrkan.

rätttrogen lutheran». ⁴² Denna sådd bar skörd på mer än ett sätt. Den olycklige konungen var religiös till övermått. Hans iver för ortodoxien fick ett klart uttryck i den cirkulärskrivelse av den 27/12 1799, som han sände till rikets domkapitel med en varning för »nyheter i Religionsämnen». ⁴³ De kungliga orden torde ha gjort verkan. Redan tidigare hade Flodin i stockholmskonsistoriet tagit itu med de yngre prästernas predikoarbeten, som enligt uppgift »icke skola inrättas efter den Evangeliska Lärogrund, som hos oss blifwit antagen och följd». ⁴⁴ Den kamp för den gamla åskådningen, som fördes, spåras också i Cleri comitialis cirkulär år 1800. Ståndet, »väckt af sitt dyra ansvar och tidens trängande behof, samt uplifvadt af en mild och om Evangelii renhet öm Konungs höga efterdöme», hade önskat, att en allvarlig, öm och kraftig maning skulle utgå till prästerna i riket. Dessa borde predika Jesum, »det enda medel till själens frälsning och återförande till Gud». De yngre predikanterna borde noga taga sig tillvara för det nya predikosättet och framförallt hålla sig till den heliga skrift och de lutherska symboliska böckerna, »hvilka redan uthärdat århundradens vanmäktiga anfall, och emot hvilka den lättsinniga yrans svallvågor än ytterligare skola brytas, att falla i sitt eget skum». ⁴⁵

Det finnes icke skäl att antaga, att icke prostar och pastorer i allmänhet togo väl upp förmaningens ord och kände tryggheten i de ortodoxa positionerna så mycket vissare. Den kyrkliga sedens tröghetslag sörjde nog också för att det i allmänhet gick i gamla spår. I 1812 års cirkulär påpekas också, att även om nyheter icke alldeles saknats, så är dock »de Lärares antal hos oss vida större, som förkunna ordet i sin renhet och evangeliska kraft». ⁴⁶

Även flera andra omständigheter tyda på, att den kyrkoortodoxa åskådningen ingalunda levde som en beträngd och

⁴² C. A. Cornelius, a. a., s. 165.

⁴³ SSCA, år 1800.

⁴⁴ SSCP, 5/12 1797, § 8. Det var en allvarlig promemoria kollegerna i konsistoriet fingo, och de tackade biskopen för en så hälsosam erinran och gävo löfte att foga sig därefter.

⁴⁵ Cleri comitialis cirkulär, år 1800, s. 3 f.

⁴⁶ Cleri comitialis cirkulär, år 1812, s. 3.

jagad främling i vårt land. En djupare undersökning skulle säkerligen ge ytterligare bevis. Man kunde t. ex. undersöka, huru kyrkoortodoxien traderades från släkte till släkte. Den prästerliga genomsnittsteologien var helt visst ganska oberörd av både philosophia leibnitio-wolffiana, Lockes empirism och kantiansk åskådning.⁴⁷ I skolor och gymnasier läste man vanligen Benzelius' *Epitome repetitionis theologicæ* och hans större arbete *Repetitio theologica*. »Med Benzelius eller Wöldicke till grundläggning kunde rätt mycket dogmatik upstaplas.»⁴⁸ Då för en präst universitetsstudier icke voro obligatoriska, kunde man bli ordinerad utan att vid universitetet åhört en enda egentligt teologisk föreläsning,⁴⁹ vilket givetvis innebar ett ganska obrutet traderande av konsistorieteologien ute i stiftet.⁵⁰

Ett vittnesbörd om att det i stort blev vid det gamla, avge också prästmötesdisputationerna under denna tid. Prästmöten voro sällsynta, men när de höllos, var det oftast *Repetitio Theologica*, som bestod materia disputationis.⁵¹ Sådan häm-

⁴⁷ Huru reserverade även högtstående teologer stodo inför de vid denna tid varandra avlösande filosofiska systemen, lämnar Ödmann exempel på. H. Wijkmark, a. a., s. 315 f.

⁴⁸ H. Reuter dahl, a. a., s. 99. Jacob Benzelius' två nämnda dogmatiska arbeten anbefalldes för undervisningen genom kungl. brev den 19/12 1734.

⁴⁹ Ibidm, s. 103.

⁵⁰ I ett brev till P. A. Wallmark, 27/4 1818, beskrev Ödmann sina seminaristers okunnighet. »I Theologien finner jag dem högst främmande. — — — T. skall ej tro, men det är på mitt samvete sagdt, att jag träffat dem, som ej vetat, att Mattheus står främst i N. Test., ej om Abraham lefvat före eller efter syndaflo den». H. Wijkmark, Samuel Ödmanns skrifter och brev, II, s. 363. Jfr Ö:s brev till biskop Bjurbäck, 1811; ibdm, s. 313.

⁵¹ Ett studium av de olika stiftens prästmöteshandlingar för denna tid ger upplysning härom. Linköpings stift är det enda, som anger en oavbruten förbindelse med neologisk teologi vid prästmötena. Där behandlades i följd åren 1802, 1805, 1820, 1825 och 1831 Morus' moderat neologiska arbete *Epitome Theologiæ Christianæ*. Östergötland hade stadgat rykte som »upplyst», anmärker Wijkmark, Samuel Ödmann, s. 182, noten n:r 1. Jfr G. Westling, a. art. i KÅ, årg. 1916, s. 189 f.

J. J. Thomæus, Christna Kyrkans Historia uti Sverige, s. 486, framhåller, att den religiösa undervisningen icke varit den bästa: »Man behöfwer blott erinra sig, att Benzeli Repetitio Theologica har varit den enda undervisningsbok för den Studerande Ungdomen i Theologiska wettenskapen, som nyttjades jemwäl wid alla Prestmöten». Uppgiften är icke fullt tillförlitlig.

tades i några få fall även ur den moderat-ortodoxa dogmatik-professorn E. J. Almquists *Commentarius*, ett arbete, som i någon mån var orienterat i den nya tiden.

Dessutom bör man icke förbise, att de homiletiska handböcker, som vid denna tid användes, voro kyrkligt pietistiska, d. v. s. i den teologiska grundåskådningen ortodoxa. I det stycket brast intet i Johan Möllers *Afhandling om ett rätt predikosätt* eller E. Pontoppidans *Collegium pastorale practicum*, vilka allmänneligen användes långt inpå 1800-talet.⁵² Man bör dessutom tillägga, att den fäderneärvda postillelitteraturen alldeles påtagligt spelade en stor roll för de ortodoxa tankarnas tradering. Med den skrala teologiska utbildning, som det lägre prästerskapet fick, var det naturligt, att de gamla postillorna skulle vara begärliga och lända till mycken hjälp.⁵³

Tar man nu hänsyn till dessa olika vittnesbörd, är man höjd att dra den slutsatsen, att under både den gustavianska tiden och den närmast följande mansåldern den ortodoxa kyrkoläran allmänneligen härskade i vårt land. Ett antal okyrkliga anhängare till de sekulariserade kulturidealerna, några ledande neologiska kyrkomän, vilkas fides credenda hade krympt samman men vilka ville hålla frid med det gamla, jämte några Lehnbergs-epigoner bland det lägre prästerskapet ändra icke i nämnvärd grad bilden av en fast enhetskyrka på ortodox grund.⁵⁴ Om man, och med viss rätt, klagar över sedligt och religiöst förfall under denna tid, bär således den

⁵² G. Lizell, *Uppsatser i praktisk teologi*, s. 191. Jfr också Oscar Hippel, *Studier till predikans historia under nyromantiken*, I, ss. 30 f. och 181.

⁵³ En tysk reseskildrare, Chr. L. Lenz, har gett en spetsig kritik av predikningarna, sådana han i slutet av 1700-talet hörde dem i vårt land, särskilt i inlandet. De voro »fast alle vollkommen alt-orthodox». Chr. L. Lenz, *Bemerkungen auf Reisen in Dänemark, Schweden und Frankreich* (Gotha 1800), s. 378. — Ödmann, som också träffade denne Lenz, anser att hans mörka skildring av religionen i Sverige beror därpå, »att han blifwit missledd af sådane, som warit owänner till Cleresiet i Sverige». Brev från Ödmann till O. G. Tychsen, 3/11 1800 (i H. Wijkmark, *Samuel Ödmanns skrifter och brev*, II, s. 202.). Till frågan om ortodoxiens styrka i den svenska kyrkan, se också Nils Algård, *Johan Henrik Thomander*, s. 109 f.

⁵⁴ Till Wallins svartmåning i hans förut citerade tal 1816 anmärkte Öd-

religiöst torftiga kyrkoortodoxien ett större ansvar därför än den visserligen religiöst matta men sparsamt förekommande neologien. Att skylla den kyrkliga avmattningen uteslutande på upplysningsidéerna går icke längre an.

Om således kyrkoortodoxien fortfarande var fundamentet för svensk teologi och kyrka, skulle en allmän reaktion mot de nya, påträngande idéerna bli så mycket naturligare, när ofredsårens nöd och hemsökelse skapade en botstämning vida omkring. I den allmänna reaktionsstämningen blev kyrkoortodoxien frimodig, och även de ledande kyrkomän, som tidigare varit i förbindelse med de komprometterade upplysningsidéerna, började bli betänksamma. När man därtill inom filosofi och litteratur började föra färlan över den tid, man just lagt bakom sig, var intet naturligare, än att kyrkoortodoxien skulle anse sig ha fått upprättelse för den smälek, den dock fått lida.

Nyromantiken hade redan kring 1810 börjat anvisa nya vägar för kyrkans stora predikanter. Det drag av fosterlandskärlek, traditionsvördnad och religiös innerlighet, som kännetecknade nyromantiken, ledde dess män till kamp även mot de ytliga, neologiska idéerna. J. Chr. Askelöf hade i Polyfem tagit till orda mot den Lehnbergska skolans konstprodukter och krävt en förändring.⁵⁵ E. G. Geijer var ute i samma ärende i sin bekanta skrift år 1811, *Om falsk och sann upplysning med afseende på Religionen*. Han talade allvarliga ord om de »städade, prunkande predikningar», i vilka han, liksom Askelöf, efterlyste de centralt religiösa bibelsanningarna, främst »den sanna, himmelska Försonings-läran».⁵⁶ Den skarpa kritikkritik: »På landsbygden har aldrig varit så illa beställt, som han målar. Där går allt sin gilla gång såsom förut.» Cit. av Wijkmark, Samuel Ödman, s. 181.

Edv. Leufvén, *Upplysningstidens predikan*, II, s. 116 ff., har dock tyckt sig finna, att neologien trängt djupt ned i samhället i början av 1800-talet. De predikningar, som anföras och som gjorts så litterära, att de passerat vid prästmöten eller vid prov och befordrats till tryck, torde icke få betraktas som normalpredikningar för prästerskapet i stort.

⁵⁵ Om Askelöfs och Polyfems insats, se O. Hippel, *Studier till predikans historia under nyromantiken*, I, s. 2 ff.

⁵⁶ E. G. Geijer, *Om falsk och sann upplysning med afseende på Religionen*, ss. 72 och 63.

tiken träffade och verkade.⁵⁷ I den begynnande kyrkliga återgångsrörelsen bildar nyromantiken ett viktigt inslag, liksom göter och fosforister i allmänhet voro ivriga att konservera vad som var från fäderna och i upplysningstiden råkat i våda.⁵⁸ Men kyrkoortodoxa voro de ingalunda utan förorsakade Uppsala teologiska fakultet allvarliga bekymmer.⁵⁹

Slutligen återstår att säga några ord om det inslag i den kyrkliga reaktionen, som de av pietism, herrnhutism eller engelsk nonkonformism inspirerade folkliga rörelserna bildade. Här är det emellertid av vikt att göra en distinktion. Schartauismen synes mig obetingat tillhöra de faktorer, som, gynnade av den allmänna reaktionstendensen, skapa den kyrkliga reaktionen. Denna rörelse skiljer sig bestämt från de folkliga läserirörelser, som visserligen stodo på samma gammalortodoxa grund i teologiskt avseende, men vilka genom att göra allvar av sitt pietistiskt-herrnhutiskt-»metodistiska» idéarv kommo att visa framåt. Denna väsensskillnad mellan schartauismen som en i grunden kyrkligt institutionell och sakramentalistisk återgångsrörelse och de kring konventikelväsende, lekmannapredikan, föreningsbildning och »metodistisk» omvändelse- och helgelselära framvuxna folkliga väckelserna måste klart hållas i sikte.⁶⁰

Schartauismen såsom rörelse tillhör i ringa grad den period, vi nu syssla med, men då den kom att spela en icke obetydlig roll i de stora brytningar, varmed den föreliggande avhandlingens sysslar, är det nödigt att med några ord här beröra den man, som var upphovet till denna målmedvetna återgångsrörelse.⁶¹

⁵⁷ Det är tydligt, att kyrkomännen föllo undan. Se t. ex. O. Hippel, senast a. a., s. 152. Det är påtagligt, att Wallins förut nämnda tal år 1816 röjer släkttycke med Geijers nyss citerade, några år äldre skrift.

⁵⁸ Lydia Wahlström, Erik Gustaf Geijer, ss. 72 och 182 f.; Schück-Warburg, Ill. svensk litteraturhistoria,² III, ss. 55, 98 f. och 479 f.

⁵⁹ O. Hippel, a. a., s. 34.

⁶⁰ Då de folkliga »evangeliska» väckelserörelserna, trots sin gammalortodoxa grundåskådning, voro bärare av idéer, som i flera avseenden visade framåt och voro banbrytande för den nya tiden, synes det mig metodiskt oriktigt att föra dem under rubriken »reaktionen». I stället för jag dem till en särskild avdelning, som nedan synes.

⁶¹ Schartau är en svärtydd gestalt i det svenska fromhetslivet. Han

Schartau var en säreget rik andlig personlighet. Honom har icke alltid vederfarits full rättvisa. Den nyevangeliska väckelsens folk har alltför lätt avfärdat Schartau.⁶² Ifrån den angivna skiljaktighetens synpunkt kunde väl heller icke de två strömningarna lätt uppskatta varandras egenart. Utom all fråga är det, att Schartau var fast förankrad i kyrkoortodoxien och därur tog upp det väsentliga i sin åskådning. Men även om Schartau »kanske öfvergick i orthodox kyrklighet alla sina samtida Biskopar och Theol. Doctorer»,⁶³ så kan han icke föras till den gängse typ av kyrkoortodoxi, vi ovan talat om. Hans egen omvändelse och hans arv från herrnhutismen skilja honom från denna.⁶⁴ Men Schartaus uppfattning om präst och kyrka⁶⁵ och hans avvisande av de idéer, som buro upp de stora folkrörelserna under 1800-talet, ställde honom definitivt på återgångslinjen. Detta blev för framtiden schartauismens stora begränsning.

Det var naturligt, att den allmänna reaktionstendensen skulle föra upp Schartau till ett stort inflytande, och karaktäristiskt nog sker detta först mot slutet av hans liv.⁶⁶ Trots en gynnsam ställning som präst vid domkyrkan i en universitetsstad dröjde det flera årtionden, innan hans inflytande nådde utanför den trängre kretsen. Men Schartaus stora tid kom med reaktionen, den växande konfessionalismen kring Lutherjubiléerna och publiceringen av hans brev och predikningar efter hans bortgång. I Skåne vann dock den schartauska rikt-

passar inte in någonstades. I denna skiss kan saken icke diskuteras. Newman, Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet, I, ss. 317—318, noten, anger den komplicerade naturen hos honom.

⁶² Bland nyare levnadsteckningar kunna nämnas H. Hägglund, Henric Schartau, Sthm 1924, och V. Södergren, Henric Schartau och västsvenskt kyrkoliv, Uppsala 1925. Den starka andliga personlighet, som Schartau var, är värd att lära känna, även om hans sträva högkyrklighet i vissa fall är mindre tilltalande.

⁶³ P. Wieselgren, i Biogr. lexicon, XIII (1847), s. 358.

⁶⁴ Hilding Pleijel, Herrnhutismen i Sydsvrige, s. 273.

⁶⁵ H. Hägglund, a. a., s. 36, säger att Schartaus ämbetsbegrepp icke var utan »en viss släktskap med det katolska».

⁶⁶ Wieselgren uppger, att »detta 'brinnande och skinande ljus' stod der osedt». Och han tillägger: »Det var först efter 60:de året Sch. såg kanske 60 Akademiska åhörare på en gång.» Biogr. lexicon, XIII, s. 353.

ningen icke stor framgång. Här kommo snarare de ovan nämnda, mot schartaismen stridande idéerna att slå rot genom ett flertal betydande prästmän.

Under medverkan av olika faktorer hade den kyrkliga återgångsrörelsen utbildats och stärkts under 1800-talets första tredjedel. Den konservativa konfessionalismen hade vind i seglen. När därför liberalismen och en aktiv demokratisk, kristlig lekmanverksamhet från 1830-talets början trängde på, var strid oundviklig. Men ännu år 1826 var det frid, och från kyrkligt håll kunde yttras: »Det säges med rätta, att Svenska Kyrkan står lik en Drottning ibland sina Evangeliska Systrar, med det vördnadsbjudande majestätet af ärorika minnen och i den gamla fromhetens herrliga skrud.»⁶⁷ Snart nog stördes denna idyll. George Scott hade däruti sin dryga andel.

Under 1700-talet hade *de folkliga väckelserörelserna och kyrkan* haft allvarliga sammanstötningar. Ett svårlöst problem uppkom. Kyrkans kamp mot pietism och herrnhutism hade framgång. Främst genom konventikellagen av år 1726 och religionsstadgan av år 1735 hade pietismen, som rörelse betraktad, snart nog slagits ned.⁶⁸ Dess idéer trängde dock alltmer in i den gängse kyrkofromheten och torde i många fall inifrån ha omformat den karolinska tidens ortodoxi.⁶⁹ Pietismen erbjuder också ett problem dels sasom förberedelse till och dels såsom parallellföreteelse bredvid upplysningen.

Till pietismens försvagande såsom självständig rörelse bidrog jämväl den omständigheten, att den livaktiga herrnhutis-

⁶⁷ Ecclesiastik Tidskrift, II, s. 54.

⁶⁸ Om innebörden och skärpan i denna kamp, se framförallt Em. Linderholm, Sven Rosén, passim; dessutom H. Levin, Religionstvång och religionsfrihet i Sverige 1686—1782, ss. 155—289; K. Henning, Bidrag till kännedomen om de religiösa rörelserna i Sverige och Finland efter 1730.

⁶⁹ Newman, a. a., s. 63, anser, att i 1700-talets senare hälft den pietistiska grundstämningen mer och mer började genomsyra folklivet. Detta omdöme torde för vissa delar av vårt land äga full giltighet. När H. Pleijel, a. a., s. 45, talar om »den praktiska fromhetens flöden på luthersk grund» inom ortodoxien, undrar man, om det är möjligt att dra gränsen mellan en sådan fromhet och de pietistiska strömningarna.

men i mitten av århundradet ryckte in på allt vidare områden och med sin varma och fria nådeförkunnelse vann stor anslutning.⁷⁰ Hur denna rörelse segrande gick fram i vårt land är ännu blott delvis klarlagt. Endast för Sydsverige har ett grundligare arbete i detta fall utförts.⁷¹ Av särskild betydelse blev herrnhutismen i den norrländska folkvärlden, varur den nyevangeliska 1800-talsväckelsens stora män framträdde.⁷² Dock ligger herrnhutismens historia i Norrland i dunkel. Redan på 1730-talet begåvo sig herrnhutmissionärer dit upp. Hur denna rörelse sedan kom att genomsyra den nordsvenska folkvärlden, är det angeläget att utforska. Att dess idéer spelade en stor roll i den religiösa rörelsen i Torneådalen i senare hälften av 1700-talet, är känt.⁷³ Även väckelsen kring Mårten Thunborg i Härjedalen vid ungefär samma tid hade påtagligen herrnhutiska inslag, ty också där användes Sions sånger.⁷⁴ Att det sedan så betydelsefulla nyläseriet icke var något annat än en herrnhutisk väckelserörelse, tror jag mig nedan kunna påvisa.

Med 1700-talets utgång hade emellertid herrnhutismen såsom rörelse redan sett sin bästa tid i vårt land. I Sydsverige var dess storhetstid förbi.⁷⁵ Den stora antiherrnhutiska rörelsen, vars främsta man var Schartau, hade också börjat,⁷⁶ och detta återverkade på flera håll. Även i Stockholm kom avmattningens period, definitivt dock först när metodistmissio-

⁷⁰ Om den tidigare herrnhutismen i Sverige, se Nils Jacobsson, *Den svenska Herrnhutismens uppkomst, och densamme, Från en forskningsresa till Herrnhut* (KA, årg. 1903, s. 5 ff.).

⁷¹ Hilding Pleijel, *Herrnhutismen i Sydsverige*.

⁷² Det är nog att nämna norrlänningarna C. O. Rosenius, Anders Wiberg och P. Waldenström. De herrnhutiska dragen i dessa mäns grundåskådning äro lätta att iakttaga.

⁷³ Bror Alstermark, *De religiöst svärmiska rörelserna i Norrland 1750—1800*, II, ss. 3 och 42; och Carl J. E. Hasselberg, *Norrländskt fromhetsliv på sjuttonhundratalet*, I, s. 320.

⁷⁴ Samuel Ödmann, *Prosten Lenæus i Delsbo och hans församling, på 1760-talet* (i Samuel Ödmanns skrifter och brev, utg. av H. Wijkmark), s. 85. Jfr E. Newman, a. a., s. 66; och KA, årg. 1903, s. 78 noten nr 2.

⁷⁵ H. Pleijel, a. a., ss. 275, 283.

⁷⁶ *Ibldm*, s. 249 ff.

nen från mitten av 1820-talet där trädde in som aggressiv konkurrent.⁷⁷

Vid ingången av 1800-talet är således läget detta: pietismen spelar, som rörelse betraktad, ingen roll, och herrnhutismen är stadd på en definitiv tillbakagång. De spridda landsorts-väckelser, som förekomma under 1800-talets första tredjedel, äro under sådana förhållanden närmast att betrakta som den folkliga, oreflekterat kyrkoortodoxa fromhetens upplivande under påverkan av kvardröjande pietistiska eller herrnhutistiska idéer och motiv. Den allmänna reaktionsstämningen utlöste latent kraft, och att detta skulle lättare ske i trakter, där även gammal folktro och mysticism låg på botten av folksjäl, var naturligt. På grund av den oreflekterat kyrkoortodoxa grundåskådningen i dessa väckelserörelser kom motsättningen mot kyrkoledningen i regel icke att bestämmas av dogmatiska skäl. I läroavseende bildade de ett inslag i reaktionsrörelsen, och om renlärighetsfrågan blandade sig in i striden, var det ofta väckelsefolket, som uppträdde som ortodoxa kämpar mot neologiskt påverkade präster och böcker.

Det kom desto mer att gälla kyrkodisciplin och kyrkomyndighet. Vad som utmärkte dessa rörelser ledare, var icke så mycket ett nytt sätt att tänka i trosfrågor som ett nytt sätt att uppleva kristendomens gamla sanningar, ett nytt sätt att leva vardags- och helgdagslivet i dess nyfunna värme och kraft. Detta, som ofta påträffas som skiljegräns även annorstädes, där man envisats att finna irrlärighet, stod visserligen i och för sig icke i strid med kyrkans ordning. Men när ett högre prästerskap, som saknade förståelse för de nyväckta rörelserna, och ett lägre, som ofta höjde sig till inflytande bland folket genom dessa, skulle iakttaga sina ömsesidiga förpliktelser såsom över- och underordnade, blev saken ömtålig. Riktigt allvarlig blev denna kyrkliga disciplin- och ordningsfråga, när bibeltron och omvändelseerfarenheten gjorde lekmän till centralgestalter i väckelserna. Det sistnämnda blev snart nog, under avgörande inflytelser från England, en huvudfråga i 1800-talets väckelser. Kring kyrkolagen och stadgarna kom striden då att stå. Dessa voro nu desamma som

⁷⁷ Se nedan, ss. 72 ff., 107 f.

på Sven Roséns tid, och därför blev nog frågan densamma som för honom: »Huru skulle en, som känner Lambet, kunna samtycka til den swänska kyrkolagen?»⁷⁸ Mot sådana betänkligheter satte kyrkomännen en annan tes, som säkerligen vann anslutning hos prästerskapet: »Vår gällande Kyrkolag är en dyrbar minnesvård af fädrens vishet och bär stämpeln af innerlig fromhet.»⁷⁹ Det var på denna punkt, den med legal myndighet utrustade kyrkoledningen fick sitt stora prov.

En kort översikt av de viktigaste av landsortens väckelser under 1800-talets första tredjedel är nu av nöden.

I Skåne pågick en betydelsefull andarnas kamp, både uppenbarligen och i det fördolda. Schartaus förståndspräglade interpretering av kristendomen och Hylanders känslöbetonade skapade ett egenartat läge.⁸⁰ Wieselgren skrev i slutet av vår nu behandlade period en exposé över väckelserörelserna i landet, ett långt brev till statssekreteraren för ecklesiastik-ärendena, A. C. af Kullberg.⁸¹ I detta brev nämner han de båda skånska fromhetstyperna, Schartaus och Hylanders. Det förefaller, som om Hylander hade haft större betydelse, än man förut menat. Visserligen var han känslös, pjollrig och småaktig, men hans inflytande på de studerande i Lund måtte ha varit stort, jämförligt med Schartaus.⁸² Även om hans akademiska föreläsningar icke voro så uppskattade, var tydligen hans personliga fromhet och hans praktiskt-religiösa verksamhet av så mycket större betydelse. Han var därmed »ungdomen tiil gagn».⁸³ I varje fall kom han att med sitt in-

⁷⁸ Em. Linderholm, a. a., s. 330.

⁷⁹ Ecclesiastik Tidskrift, 1826, II, s. 55.

⁸⁰ Om den ivrigt herrnhutiske, teologie professorn Anders Hylander i Lund, se H. Pleijel, a. a., s. 229 ff. och E. Newmann, a. a., passim. Jfr också D. Fehrman, Lunds teologiska fakultet på 1810- och 20-talen (i Skrifter tillägnade Pehr Gustaf Eklund, ss. 125—176), s. 154 ff.

⁸¹ Detta brev är egentligen en lång artikel, daterad 16/9 1828. Det bevaras i Göteborgs stadsbibliotek. Vidare härom se E. Newmann, a. a., s. 76 f.

⁸² »Från sin kateder nådde han i över 40 års tid snart sagt alla studenter.» Pleijel, a. a., s. 235. Jfr Ahnfelts ord om Schartaus fredagsförhör i början av 1820-talet: »Icke många studenter frekventerade dessa förhör.» P. G. Ahnfelt, Studentminnen, I, s. 166.

⁸³ H. Reuter dahl, Memoarer, s. 37. Hylander bedömdes olika, se

fresse för konventiklar, sin »evangelism» och sina förbindelser med hednamissionen och Evangeliska sällskapet i Stockholm att visa framåt. Det blev också påtagligen så, att de av Hylander företrädde idealen vunno större segrar i Skåne än Schartaus.⁸⁴ Dels kom på 1820- och 30-talen en ny och oväntad segerlid för herrnhutismen i norra Skåne, då väckelsen blev en utpräglad lekmanarörelse,⁸⁵ till skillnad från 1700-tals-väckelsen därstädes. Och dessutom framträdde vid samma tid flera skånska prästmän, som trädde i bräsch för de idéer, som närmast av herrnhutarna företräddes. Främst bland dessa stod Peter Wieselgren och honom närmast P. G. Ahnfelt. Även andra inflytelserika skånepräster gingo på denna linje, som närmast var lågkyrklig och således bestämt skilde sig från schartauismen, såvida man vill låta dennas karaktäristiska, högkyrkliga särdrag gälla. Hit hörde också de senare så bemärkta religionsfrihetsvännerna H. B. Hammar och C. A. Bergman.

När det gäller de nu nämnda männen i eller utom det skånska »rörelsepartiet»,⁸⁶ måste man också räkna med andra inflytelser, nämligen de anglo-amerikanska. Att man skulle kunna spåra en sida av det Schartauska inflytandet i Wieselgrens och Ahnfelts arbete för nykterhetsföreningar, missions-saken och det kyrkliga reformarbetet,⁸⁷ finner jag för min del uteslutet.⁸⁸

Pleijel, a. a., s. 233 f. Reuterdahls mycket sympatiska omdöme var säkerligen välgrundat. Se Biogr. lexicon, VI, (1840), s. 281 ff.

⁸⁴ När Newman redogör för »Schartaus lärjungar bland prästerskapet» i Nordskåne (a. a., s. 317 ff.), bör man märka, att knappast någon av dessa följde Schartau på den högkyrkliga linjen. Det förefaller, som om Newman tilldelat Schartau en för vid roll som läromästare för de skånska prästerna.

⁸⁵ E. Newman, a. a., s. 175 ff.; och H. Pleijel, a. a., s. 285 ff. Prästernas motstånd var nu mycket starkt.

⁸⁶ E. Newman, a. a., s. 353 f.

⁸⁷ Ibidm, s. 351.

⁸⁸ I en senare skrift, Peter Wieselgren som romantiker och religiös folkväckare, synes mig Newman träffande ha tecknat de inflytelser, som påverkade Wieselgren. Att herrnhutismen där spelade en större roll än Schartau, synes visst. W:s fleråriga vistelse i Stockholm under umgänge med herrnhutarnas fromhetskrets bör tillmätas särskild betydelse.

Till frågan om Wieselgren och Ahnfelt återkommer jag senare i samband med behandlingen av Scotts verksamhet.

Om de folkliga väckelserörelserna i Småland kan jag fatta mig mycket kort. Newman har utförligt behandlat det väsentligaste vid teckningen av P. L. Selligrens och Per Nymans verksamhet.⁸⁹

Genom Selligren blev Småland från 1814 snart nog en huvudhård för den på kyrkoortodox grund vilande, lagiskt-pietistiska väckelsen. Vad som bl. a. skilde denna rörelse från schartaismen, var dess nyttjande av konventiklar och lekmannapredikan samt dess tillgänglighet för andra av den nya tidens idéer, t. ex. föreningsväsendet.⁹⁰ Ett folkligt förgrovat drag hade nog denna väckelse tidigare, men när den underlige Per Nyman i början av 1820-talet begynte sin bana som det rustika smålandsläseriets store profet, blev det vida värre. Denne man, detta »eldsprutande berg»,⁹¹ som på ett grovkornigt sätt for ut mot synd och syndare, gav genom sin dämonologiska vokabulär, sina apokalyptiska fantasier och sina predikstolspersiflager ett starkt primitivt inslag i den småländska väckelserörelsen. När sådant kunde förekomma på kyrkans predikstolar, kan man icke så mycket undra över att bland allmogen sådana företeelser, som den åren 1841—42 framträdande predikosjukan, vunno utbredning.⁹² Försöket att omplantera denna förgrovade väckelserörelse i Stockholm genom Nymans tillfälliga förflyttning dit kunde givetvis icke ha framgång.⁹³ Någon harmoni mellan Nyman och den nyhumanistiska andan på Östrabo kunde det heller alls icke bli.⁹⁴

I början av 1830-talet synes den småländska väckelsen ha avtagit, och Tegnér kunde vid prästmötet i Växjö år 1836 tala om den såsom hörande till det förgångna. »Hela detta oväsen är nu för det mesta glömdt», förklarar han men tyckes sam-

⁸⁹ E. Newman, Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet, I, kapitlet II och III.

⁹⁰ Ibid., s. 242 ff.

⁹¹ Ibid., s. 257. Uttrycket är Selligrens.

⁹² Om denna företeelse, i vilken man även ville inblanda George Scott, få vi senare något orda.

⁹³ Om detta se nedan, s. 58 ff.

⁹⁴ E. Newman, a. a., s. 253 ff.

tidigt känna behov av att få »tillbaka af Läseriet dess varma ehuru missledda känsla för det heliga».⁹⁵ Man kan dock undra, om Tegnér riktigt kände sina smålänningar, när han talade om det överståndna läserioväsendet. Faktum var, att detta fanns kvar. I Jönköping höll ett nytt centrum för det just på att växa fram. Den sedan så bemärkte P. M. Elmblad vistades där, varvid en andlig rörelse uppstod, så att även han, liksom Nyman, råkade ut för »den snillrikaste, mest upplyste bland Sveriges Biskoppar».⁹⁶

I västra Sverige hade herrnhutiska inflytelser tidigt vunnit utbredning.⁹⁷ Men även den gammalortodoxa traditionen med inslag av lagisk pietism hade mäktiga företrädare. Lars Linderots »avskräckningspredikan»⁹⁸ och J. O. Hoofs asketiska skrämselfredikningar med personliga utfall vunno ankläng i vida kretsar. Hoof framträdde vid ofredsåren 1808—09 och tog vid, ungefär när Linderot lämnade vädjobanan. Det blev en stor rörelse.⁹⁹ Dessutom började på 1820-talet schartauanska predikare att föra sin sak fram i de västsvenska bygderna.¹⁰⁰ Stiftsledningen vakade dock.

Att den kyrkliga ledningens misstänksamhet och hämmande åtgärder mot läseriet icke voro förestavade av ett ortodoxt renlärighetsnit utan av kravet på kyrklig ordning och underordnade prästers hörsamhet mot stiftsherden, har ovan framhållits. Detta kan man iakttaga i de småländska stiftet. I Göteborgs stift står saken i klaraste dager. Biskop C. Fr. af Wingård, som företer bilden av en egendomlig blandningstyp, där engelsk lågkyrklighet och karolinsk episkopos-myndighet sökte en förening, var icke öm mot »Ungbröderne», som aldrig kunde »göra sig säkra för fadersvården och dess

⁹⁵ Handlingar hörande till Prestmötet i Wexjö den 20, 21, 22, 23 September, 1836, s. 21.

⁹⁶ Brev från Pauline Westdahl till P. Wieselgren, 22/8 1837.

⁹⁷ N. Jacobsson, Den svenska herrnhutismens uppkomst, s. 167 ff. Jfr Rob. Sundelin, Svedenborgianismens historia i Sverige under förra århundradet, s. 129.

⁹⁸ Edv. Leufvén, Upplysningstidens predikan, II, s. 20.

⁹⁹ Om Hoof, se H. D. Hallbäck, J. O. Hoof och Hoofianismen (i KÅ, årg. 1914, s. 270 ff.; årg. 1915, s. 152 ff.

¹⁰⁰ V. Södergren, a. a., s. 142 ff.

enständiga råd».¹⁰¹ Denna »fadersvård» yttrade sig på ett sätt, som förskaffat Wingård ryktet av att ha varit en förföljare av yngre präster.¹⁰² Utan grund är icke detta.

Redan omedelbart vid sitt tillträde som biskop år 1818 nödgades Wingård ta itu med några präster av hoofianernas typ. Oroande underrättelser om Hoofs verksamhet hade nått Stockholm, och en för folkliga rörelser förskräckt regering fann anledning inskrida. Det blev en skrivelse till Wingård med en anhållan att »noga och omständeligen» uppgiva förhållandet och därjämte föreslå medel mot det onda. Wingård hade ett samtal med några av prästerna, men f. ö. avstyrkte han hos regeringen kraftåtgärder. Närmast var han en smula gramse på dem, som angivit saken i Stockholm. »Deras åtgärd behöfves icke af stiftsstyrelsen.»¹⁰³ Wingård menade sig vara karl att sköta sina präster utan någons inblandning, vilket säkerligen var fullt riktigt. Han säger i ett brev flera år senare, där han också ordar om både »constitutionellt samhälle» och »christlig frihet», bl. a. följande:

»Jag har således nu i 13 år, oaktadt muntliga samtal med Konungen, som länge fruktade för Läsarne, samt tidt och ofta förfrågningar eller erinringar af dine 2 företrädare, Justitiæ Canzleren och mine 3 Landshöfdingar, stridt manneligen mot all inblandning af Civila Makter i detta Kyrkans Högmål, och så lyckats, att icke ens Presidenten hit-

¹⁰¹ Brev från C. Fr. af Wingård till A. C. af Kullberg, 27/5 1825. Om Wingårds engelska förbindelser få vi senare orda. Om hans syn på sin episkopala myndighet säger Wieselgren i brevet till Kullberg, 16/6 1828: »Biskopen här [Göteborgs stift] erindrar något om tider, då Speglar, Svedbergar och dylika män förde kräcklan.» När Reuterdaahl år 1852 höll minnestal över Wingård, framhöll han, att W. »erkände ett verkligt prästadöme i den svenska kyrkan, och i spetsen för prestadömet lade han vikt på ett episkopat.» Svenska akademiens handlingar för åren 1851, 52, s. 206.

¹⁰² Se t. ex. V. Södergren, Henric Schartau och västsvenskt kyrkoliv, s. 189 ff.

¹⁰³ D. Fehrman. Carl Fredrik af Wingård såsom biskop öfver Göteborgs stift, I, s. 76 f. Den känslighet, som vid denna tid rådde hos konung och regering, så fort det gällde folkliga rörelser, får sin förklaring av de politiska och dynastiska förhållandena. I Norrland skedde vid denna tid också ett ingripande.

kommit, än mindre någon annan inquisition stört lugnet eller uppretat sinnena att söka en farlig Martyrdom.»¹⁰⁴

Samtidigt ber Wingård att »få ostördt handskas med ämnet», och lovar då att avlägsna all fara därav för samhället och om möjligt även vända det till gagn för kyrkan.

Att Wingård i sin episkopala tuktan av underordnade präster, vilka i läsarkretsar »blifvit allt för myndige och själf-rådige», icke använde de mildaste medel, är obestriddigt. Han påstår, att han icke vore hierark, men han kunde ej fördraga en del »Pojkar», som »naturligtvis icke äro de tillförlitligaste Lärofäder». Dessa unga präster uppblåsas av folkynnesten, då »Läsare gemenligen» ha en utomordentlig förkärlek för just dessa unga. Blevet det för livligt på en ort, lät Wingård »dem temperera sig genom resa till ett aflägsset ställe och nya förhållande derstädes». Därav blev visserligen »stundom olät i Presthusen», men »dessa Resor och ombyten svala af dem och göra dem spakare».¹⁰⁵ Hur hänsynslöst Wingård kunde förfara vid dessa tvångsmissiveringar, finnas flera exempel på.¹⁰⁶

Strängt taget hyste dock Wingård en viss sympati för »läsarpräster». Även han hatade, »liksom desse gossar, dolskheten och det verldsliga sinnet hos Presterskapet». Han ville icke »utsläcka andan, som behöfver att blåsa in i den döda rustningen af vår Kyrka». Aldrig skulle dessa oroliga rörelser äga rum, om de äldre prästerna vore som de borde vara, lärofäder och själasörjare. »Men hvad under, om Menigheten springer af med den liflige Adjunkten — — — då Prosten predikar sällan eller lätt, och mera värdar sina ostar och skinkor än sina själar?»¹⁰⁷

Av de båda senast citerade breven synes det, som om det blev en lugnare period redan i början av 1820-talet. Detta gäller i varje fall den hoofska rörelsen. Med andra präster

¹⁰⁴ Brev från C. Fr. af Wingård till Aug. von Hartmansdorff, 28/8 1831, rubricerat: Förtroligt Meddelande om *Läseriet*.

¹⁰⁵ Ibidm, och brevet från densamme till A. C. af Kullberg, 27/5 1825.

¹⁰⁶ Se t. ex. V. Södergren, a. a., s. 146 ff. Särskilt med schartauismens nitiska företrädare blev det en hård sammanstötning.

¹⁰⁷ Brevet från Wingård till Hartmansdorff, 28/8 1831.

fortsatte svårigheterna. Det förefaller, som om Wingård såsom nybliven biskop var alltför ivrig att nyttja sitt ämbetes karisma till subordinerades tuktan. Det biskopliga nitet i denna sak svalnade nog senare i någon mån.

När lekmän trädde upp och höllo konventiklar, då var Wingård klart emot. En from lekman jämte trosfränder hade anhållit om rätt att få hålla konventiklar.¹⁰⁸ Wingård tillrådde helt avslag. Konventiklar »kunna stundom icke förekommas; men frigifvas böra de icke, minst under ledning af en hänförd Person, på hvilken man icke har andra band än på Lösdrifvaren».¹⁰⁹

Så intar biskop af Wingård en ganska avvisande hållning mot läseriet. Så mycket egendomligare är det därför att på 1830-talet finna honom som George Scotts starkaste prästerliga stöd i kampen för en typisk väckelserörelse.

Ingen av de folkliga fromhetsrörelserna i vårt land har betytt mer för det svenska kyrkolivets omgestaltning än norrlandsläseriet. Men denna rörelses genesis ligger ännu i dunkel och dess utveckling är otillfredsställande beskriven. En pågående undersökning kommer säkerligen att ge mycket nytt material till frågans belysning. Ehuru det således vore rådligast att här stanna vid en summarisk överblick enligt gängse framställningar och t. v. icke ingå på de nya problemen, som te sig, synes det mig dock nödigt att åtminstone fixera frågan. Att ange en eller annan hypotes bör också kunna rättfärdigas. I varje fall är en antydning om arten och omfattningen av den rörelse, som genom norrlänningarna C. O. Rosenius och Anders Wiberg, jämte andra, förenade sig med George Scotts metodism, en viktig sak i denna inledning.

Först av allt synes det mig nödvändigt att ägna de gängse termerna en skarp fixering. Uttrycken »gammalläsare» och »nyläsare» ha ingått i historien som fasta beteckningar för två huvudströmningar inom övre Norrlands folkreligiositet, varvid preveniensen tillkommer den förra. Dessa två riktning-

¹⁰⁸ Brev från Aug. von Hartmansdorff till Wingård, [11/8 1831, poststämpels datum]. Det förut citerade långa brevet från Wingård till Hartmansdorff, 28/8 1831, är tydligen tillkommet som svar härpå.

¹⁰⁹ Senast angivna brev.

ar betraktas som två utgestaltade huvudtyper i den norrländska väckelsen, mellan vilka en uppsplitande strid stod i början av 1800-talet.¹¹⁰ När man emellertid söker efter några fastare konturer av denna tudelning mellan olika riktningar i den norrländska väckelsen, inställa sig frågorna. Naturligtvis kan detta bero på att en noggrannare utforskning icke skett. Som saken nu står, kan man dock börja tvivla på att »gammalläseriet» var någon specifik väckelserörelse. Snarare synes det, som om vad som så benämnes, hade varit den i de norrländska byarna rådande vanliga kyrkofromheten. Kanske voro de talrika s. k. »gammalläsarna» inga andra än de fromma sockenborna, det trogna kyrkfolket, som var ortodoxt, lojalt och punktligt i sin kyrkliga observans, men icke kände till någon pietistisk omvändelse. Att konventiklar höllos, bevisade i Norrland ingenting om pietism. Dennas religiösa krav på ecclesiolæ låg här icke till grund för det vitt utgrenade konventikelväsendet. Det var de långa avstånden till kyrkorna, som föranledde prästerna att uppmana till bygudstjänster, där någon läskunnig bonde föreläste ur en postilla, psalmer sjöngos och kyrkbönerna lästes.¹¹¹ Läseri i detta ords religiösa särmening var tydligen icke detta.¹¹² Något utöver vanlig kyrkoobservans behövde icke dessa konventiklar innebära. Någon starkare religiositet torde icke denna fromhet ha

¹¹⁰ Mer eller mindre klart uttalad förekommer denna mening hos J. A. Englund, *Den norrbottniska separatismen* (i Teol. tidskrift, 1879), s. 5; densamme, *Ur det norrbottniska »nyläseriets» historia* (i Teol. tidskrift, 1887), s. 397 f. och *Om det Vesterbottniska »Nyläseriet»* (i Teol. tidskrift, 1889), s. 105 ff.; C. A. Cornelius, *Svenska kyrkans historia efter reformationen*, II, s. 176 ff.; Hj. Holmquist, C. O. Rosenius' universitetsår (i Skrifter tillägnade Magnus Pfannenstill, s. 62 ff.); densamme, *Lärobok i kyrkohistoria*, s. 335 f.; Carl Edquist, *Läseriet i Skelleftebygden under 1800-talet*, s. 9 ff.; Ernst Newman, *Nordiska väckelserörelser under 1800-talet*, I, s. 66 ff.

¹¹¹ Hur härvid tillgick se Isak Grape, *Upplysningar rörande det så kallade Läsare-Sällskapet i några Norr- och Westerbottens församlingar*, men förnämligast i Skellefteå, s. 2 f.; och Fr. Wilh. von Schubert, *Resa genom Sverige, Norrige, Lappland etc.*, II, s. 104.

¹¹² I. Grape, a. a., s. 166, noten, förklarar också kategoriskt: »Namnet *Läsare* har varit okänt i de norr om Skellefteå belägna Socknar, intill dess den så kallade nya Församlingen [nyläsarna] uppkom.»

kännetecknats av.¹¹³ Att några få undantag funnos, är helt naturligt, såsom ock framgår av Grapes beskrivning.¹¹⁴ I det stora hela var det väl således den ortodoxa observansfromheten, som härskade i de norrländska bygderna denna tid.¹¹⁵ Den nya rörelse, som i början av 1800-talet bröt fram, kom därför främst att råka i konflikt med en självbelåten kyrkligt-ortodox observansfromhet samt med en i dessa bygder utbredd ogudaktighet och lastbarhet. Tills vidare är jag således böjd att betrakta uttrycket »gammalläseriet» såsom en oegentlig beteckning för den gamla genomsnittskyrkligheten.¹¹⁶

När i början av 1800-talet den herrnhutiska väckelserörelse, som vi känna under namn av nyläseri, spred sig i övre Norrland, voro många faktorer gynnsamt medverkande. I dessa bygder skapade ofredsårens hemsökelse en hård prövo-

¹¹³ Carl Edquists idealiserande teckning av »gammalläsarna» måste upptas med stor skepsis (a. a. s. 9 ff.). Kyrkoherden i Skellefteå vid denna tid, d:r Nils Ström, hade en helt annan uppfattning om läget i pastoratet. I brev till Evangeliska sällskapet, 27/7 1814, skriver han, att han insänt ett memorial till excellensen Rosenblad, vari han påvisat, huru de västerbottniska kyrkstäderna (stugorna kring kyrkorna) »äro ogudaktighetens och lasternas afskyvärdaste plantskolor». Detta vittnar icke om något starkare »gammalläseri», som »behärskade folklivet», såsom Edquist menar.

¹¹⁴ I. Grape, a. a., s. 24 f. Jfr s. 180, noten n:r 79.

¹¹⁵ Man bör märka, att Tollessons postilla synes ha haft särskilt stor utbredning, eftersom kampen mot den blev så bitter, när den nya rörelsen framträdde. Enligt Edv. Leufvén, a. a., II, s. 3 ff., tillhörde Tollesson ortodoxien mer än pietismen. Det gammalpietistiska draget framhålles av Wijmark, Pehr Tollesson, (Julboken 1925), s. 204. Tydligt är, att ortodoxi och drag av pietism kunde trivas väl i en och samma person.

¹¹⁶ Att jag använder uttrycket i oegentlig mening, anger jag med citationstecknet kring ordet. Att jag använder termen *nyläseri* och *nyläsare* (utan citationstecken, när den betecknar en verklig rörelse), sker endast därför, att den är allmänt nyttjad. Jag skulle eljest anse det riktigare att endast skriva *läseri* och *läsare*, såsom också skedde i de handlingar, som i början av 1800-talet uppsattes angående rörelsen ifråga. Frågan om hur termen »gammalläseri» och »gammalläsare» uppkommit, kan icke här diskuteras. Det förefaller mig, som om den sylvanderska kommissionens rapport gett burskap åt beteckningen, och därpå togs den under reservation upp av Grape i hans förut angivna skrift. Men härom kan jag nu icke yttra mig med bestämdhet. Den sylvanderska rapporten, till vilken vi strax komma, bör nog såsom historiskt dokument synas i detaljerna, innan man vågar bygga säkra slutsatser på den.

tid. Det var kanske mer de praktiska svårigheterna än den norrländska naturens mystik, som låg bakom den nyevangeliska väckelsen.¹¹⁷ Ryssarna drogo plundrande in över landet ända ned till Umeå i början av år 1809, vilket jämte missväxt och fattigdom i övrigt skapade en misär, som helt visst gjorde, att ett ljuvligt och glatt budskap om en nådig Gud och en bättre värld fann beredda hjärtan.¹¹⁸ Om herrnhutismens förbindelser med denna landsända ha vi förut talat.¹¹⁹ Denna rörelse med sin lära om tillflykt och sällhet i »Jesu blod och sår» torde ha levat i det fördolda och genom Sions sånger skapat en beredd jordmån för en väckelse.¹²⁰ Man bör heller icke förbise, att de båda skotska frikyrkomissionärerna J. Paterson och E. Henderson år 1808 gjorde en resa genom Norrland och därvid knöto förbindelser för Evangeliska sällskapets räkning.¹²¹ I denna på olika sätt beredda miljö kom så den personliga, religiösa krisen, då nöden och mörkret slog över till sin motsats och det blev ljus och frid. Det var ur betryckta norrländska allmogemäns andliga nöd, som nyläsariet framsprang och blev ett vittnesbörd om en nådig Gud, en full försoning och själens bärgning på den fasta klippan. Någon teoretisk spekulation satte icke rörelsen i gång, ännu mindre någon ovilja mot »gammalläsare» eller mot präster. Den som tror, att nyläsarna av illvilja mot präster eller mot grannar och vänner foro omkring i byarna och ställde till ofog, har icke fattat den religiösa grunden för den norrländska väckelsen. Först efter sin stora, livet bestämmande upplevelse började de nyväckta bli misstänksamma mot de böcker, som icke lett dem till klarheten, och de präster, som icke hjälpt själen till ro och andlig mättnad. Att här

¹¹⁷ Det var icke i skogarnas och fjällens ödebygder, väckelsen uppkom, utan i de stora folkrika byarna i kustlandet.

¹¹⁸ Om ryssinvasionen och nöden, se ett brev från d:r J. Genberg, Bygdeå, mellan Umeå och Skellefteå, ställt till Evangeliska sällskapet i Stockholm, 21/8 1811.

¹¹⁹ Se ovan, s. 21.

¹²⁰ Sannolikt hade Carl Rutström haft förbindelser med sin hemtrakt i Luleåbygden, vilka hade haft betydelse för den herrnhutiska strömningen häruppe. Jfr H. Wijkmark, Anders Karl Rutström (i Julboken, 1926, ss. 214—244), s. 214 f.

¹²¹ Se nedan, s. 80 f.

som eljest i väckelsernas historia den enskildes andliga kamp och avgörande upplevelse var det primära, framgår av olika omständigheter, som i det närmast följande i största korthet skall omnämnas.

Att utgångspunkten för väckelsen var Piteå, torde få anses säkert, och denna åsikt omfattas av alla, som sysslat med frågan.¹²² I Piteå landsförsamling uppstod ett första centrum för nyläseriet. Tollessons ortodoxa lag- och skräckpredikningar hade där högt anseende och torde ha bidragit att driva till de allvarliga själsbekymmer, som grepo åtskilliga där på orten. När de så funno frid och tillförsikt, grepos de av aversion mot Tollesson, och de »förvånades ej litet att de kunnat på ett så ovist sätt gå Christum förbi».¹²³ Att här herrnhutiska idéer levandegjordes, synes alldeles visst. När det om nyläsarna i Skellefteå säges, att de i Luthers Evangeliipostilla funno »den vägledning i försoningsläran, som stillade alla deras bekymmer och gaf dem glädje»,¹²⁴ torde detta även gälla deras läromästare, piteäläsarna. Helt visst fick försoningsläran en herrnhutisk tolkning. »Sions sånger» var en uppskattad sångbok. Vid konventiklarna i Skellefteå-bygden användes den,¹²⁵ och detsamma var helt visst förhållandet i Piteå. Piteäläsarnas herrnhutiska förbindelser framgår också av ett par brev till Evangeliska sällskapet i Stockholm. Dessa brev äro av synnerlig vikt. De äro från nyläseriets begynnelseår och kasta ett nytt ljus över norrlandsväckelsens största namn, Ro-

¹²² Se t. ex. I. Grape, a. a., s. 8 ff.; J. A. Englund, Ur det norrbottenska »nyläseriets» historia (i Teologisk tidskrift, 1887, s. 397 ff.); den-
samma, Om det Vesterbottenska »Nyläseriet» (i Teol. tidskrift, 1889, s. 105 ff.); C. Edquist, a. a., s. 14 ff. Jfr också den beskrivning N. J. Ek-
dahl, efter resor och personliga iakttagelser, ger år 1830: »Försök till Be-
skrifning (Karakteristik) öfver Läseriet i Norrland», (finnes i Wieselgrenska
samlingen i GSB. Citeras här N. J. Ekdahls Beskrifning.).

¹²³ N. J. Ekdahls Beskrifning, § 2. Väckelsens början anges ha skett
1802—1805.

¹²⁴ Underdånig Berättelse om Religions-Oroligheterna i Norrland. Detta
var den sylvanderska kommissionens rapport, daterad Skellefteå, ³⁰/₁₁ 1819.
(I Swensk Församlings-Tidning, ¹¹/₃ och ²¹/₃ 1820). Se nedan s. 40 f.

¹²⁵ Ibidm. Jfr också I. Grape, a. a., s. 185. Edquists uppgift, a. a. s.
85, att Sions sånger infördes bland nyläsarna först på 1820-talet, är felaktig,
såsom framgår av den sylvanderska kommissionens rapport.

senius och Brandell. Det första brevet, daterat Piteå den 29/9 1808, börjar så: »Älskade Kyrkoherde, samt de Bröder och Systrar som äro medlemmar i den Christeliga Brödräfsamlingen i Stockholm». ¹²⁶ Redan i brevets första rader ange avsändarna, att de genom äldre förbindelser känna till Brödräfsamlingen. De berätta också om sina andliga erfarenheter och om den kamp de måste föra för sin tro. De hade börjat framhålla, att »man gjorde orätt deruti, at man alltid klagade, då Jesus har så älskat oss och gifvit sig sjelf i döden för oss», och att den, »som icke håller sig vid gerningarna och tror på honom, som den ogudaktigan gör rättfärdig, hans tro varder honom räknatt till rättfärdighet». Slutligen önska brevskrivarna, »at någon af Bröderna låto oss veta huru vi i en sådan omständighet skole oss förhålla». (D. v. s. i sin kamp för den nya åskådningen.) Bland undertecknarna voro Anders Rosenius ¹²⁷ och Lars Andersson. ¹²⁸ Det från »bröderna» i Stockholm åstundade brevet önska de ha ställt till »Studeranden vid Pite Trivials Schola Petter Brandell, då vi säkrast bekomma det», tillägga de. ¹²⁹

Det andra av de två viktiga breven är daterat Piteå, Rosviks by ¹³⁰ den 23/2 1811. ¹³¹ Brevskrivarna tacka för mottaget brev och gratisböcker, tala om sitt andliga tillstånd, om »vårt lilla samfund här i Pite» (tydligen efter mönster av herrnhutarernas societeter) och berätta vidare, att även i Luleåbygden »en

¹²⁶ Brev till Evang. sällskapet, åren 1809, 1810, 1811, n:r 150. Den »älskade kyrkoherden» var möjligen den herrnhutiske J. P. Häggman i Stockholm. Vidare om honom, se nedan, s. 84, noten 154.

¹²⁷ A. Rosenius, fader till C. O. Rosenius, var född år 1780 i Piteå landsförsamling. Han hade 26-årig börjat studera till präst i Piteå skola; 1811 blev han prästvigd och tjänstgjorde på olika håll, tills han blev komminister i Burträsk år 1834. Han dog år 1841. L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne, I, s. 189 f.

¹²⁸ Tydligen den Lars Andersson, som utsände det bekanta sändebrevet år 1808 mot Tollessons skrifter.

¹²⁹ Pehr (Petrus, Petter) Brandell var också född i Piteå landsförsamling år 1781. Inskrevs först år 1806 i Piteå skola och blev student i Uppsala 1811. Här genomgick han, under Ödmann, en kort kurs i teologiska seminariet och prästvigdes vid över trettio års ålder i Uppsala 1812. Han tjänstgjorde sedan i olika församlingar i Ångermanland. Ibdm, II, s. 336 ff.

¹³⁰ Anders Rosenius var född i Rosvik. Ibdm, I, s. 189.

¹³¹ Brev till Evang. sällskapet åren 1809, 1810, 1811.

stor del rätt nyligen kommit til upväkelse och Trona på Jesum Christum». Över ett trettiotal undertecknare äro uppräknade, bland dessa Olof Rosenius, Anders Rosenius' broder, och Olof Brandell, Pehr Brandells broder, som nitiskt främjade nyläseriet, samt Lars Andersson, Eric Ståhlberg m. fl. av nyläseriets banbrytande män.¹³² Praktiskt taget var hela kretsen av nyläseriets tidigaste pionärer antecknade under detta brev.

Det synes nu möjligt att t. v. stanna vid följande viktiga slutsatser. Nyläseriet hade vid sin uppkomst en direkt historisk anknytning till herrnhutismen. Anders Rosenius var en av det herrnhutiska nyläseriets första män och torde aldrig hava varit annat än nyläsare.¹³³ Pehr Brandell var också en av nyläseriets män från dess början och förblev det alltjämt, som vi sedan få se.¹³⁴

Det i Piteå uppflammande herrnhutiska nyläseriet spred sig först mot norr till Luleåbygden, där det fick sin egen historia. Där blev från år 1810 den begåvade Olof Palmgren en betydande ledare. Från att vara en ivrig nyläsarbondе, som blev hårt ansatt i en religionsprocess, blev han en framgångsrik studerande, som efter något år uppträdde som liber studiosus i Uppsala.¹³⁵ Nyläsarna i Luleå-bygden, som tydligen hade

¹³² Om dessa män, se I. Grape, a. a., s. 20; J. A. Englund, a. art. i Teol. tidskrift, 1887, s. 398; C. Edquist, a. a., s. 16 f., och densamme, art. Pehr Brandell i Bertil Boëthius, Sv. biogr. lexikon, V, s. 761 ff. Både Anders Rosenius och Pehr Brandell voro vid denna tid borta på annan ort.

¹³³ E. Newman, a. a., s. 82, har trott sig hos A. Rosenius finna en synnes mellan gammal- och nyläseri och åberopar därvid ett par brev från denne. Att A. Rosenius såsom präst i Piteå åren 1817—22 kom att påverka sina gamla vänner och bekanta till större försonlighet mot präster och kyrka, bör väl näppeligen tydas som ett fortlevande »gammalläseri» hos Rosenius. Talet om den egna svagheten var heller icke obekant i nyläsarkretsarna.

¹³⁴ Man bör märka, att dessa män, liksom Olof Palmgren i Luleå-bygden, levde som bonddrängar i en nyläsarmiljö, tills de voro mogna män med en bestämd erfarenhet bakom sig, och då började studera för prästämbetet. Det blev korta studier, som nog icke rubbade deras grundåskådning. Men det var väl den enda utvägen för dem, för att de skulle kunna verka för sin tro, ty ännu voro lekmannens möjligheter små. C. O. Rosenius lärde sig gå den senare vägen.

¹³⁵ I. Grape, a. a., s. 17 ff.; och J. A. Englund, a. art. i Teol. tidskrift,

nära förbindelse med Piteå-kretsen,¹³⁶ synas till en början varit rätt sansade. Olof Palmgren sammanträffade i Uppsala med själve Tolleson, och även det skedde i frid.¹³⁷ Emellertid dog Palmgren redan år 1814. Senare uppträdde andra ledare bland Luleå-läsarna. Exempel på rent svärmeri fanns också.¹³⁸ Detta synes dock varit ett undantag, där den etiska lösligheten skaffade sig en förevändning i nyevangelismens budskap.

Av allra största betydelse blev emellertid Piteå-läseriets vandring söderut. Genom flera av de ovan nämnda männen fördes den nya rörelsen till de stora byarna i Skellefteå.¹³⁹ Enligt Grapes uppgift, vilken icke motsäges av andra, var det år 1814, som ny-läsarlövdingarna från Piteå först visade sig med sitt nya ärende i Skellefteå-bygden.¹⁴⁰ Säden föll i god jord. Skörden visade sig snart. Nyläseriet fick en stor utbredning på det nya området. Att här något »gammalläseri», som präglade folklivet, fanns, kan jag, efter vad ovan anförts, icke tro på. Det var nog inga »frigjorda gammalläsare», som bildade det s. k. Läsare-Sällskapet i Skellefteå.¹⁴¹ De som anslöto sig till den nya kretsen ange själva i sin trosbekännelse tydligen, att de kommo, icke från en läsarkrets utan från »den ogudaktiga hopen». I denna bekännelse av år 1818 ge

1887, s. 399 ff. Ännu i slutet av 1812 kallades Palmgren av sin kyrkoherde för en »olärd bonde», men i början av 1814 inskrevs han som student i Uppsala. Detta säger åtskilligt om P:s förmåga att studera men mera ändå om dåtiden krav på studerande.

¹³⁶ Jfr det ovan citerade brevet från denna krets till Evang. sällskapet, 23/2 1811.

¹³⁷ H. Wijkmark, art. Pehr Tolleson (i *Julboken* 1925), s. 204. Palmgren, som liksom Anders Rosenius och Pehr Brandell, alla mogna män, någon tid var lärjunge i Ödmanns seminarium i Uppsala, torde, som Wijkmark, Samuel Ödmann, s. 170, förmodar, ha tagit intryck av lärofaderns vidsyn och tolerans. Om Ödmanns storsinnade hållning mot de för sektarism misstänkta »bothnienses», se ibid., s. 199 f.

¹³⁸ J. A. Englund, a. art. i *Teol. tidskrift*, 1879, ss. 10 ff. och 81 ff. N. J. Ekdahl berättar i sin *Beskrifning* om detta svärmeri, som på 1820-talet uppkom i Råneå. I sällskap med doktor Waldenström i Luleå, den store P. W:s fader, besökte han »dansarpartiet».

¹³⁹ Se närmast föregående sidor.

¹⁴⁰ I. Grape, a. a., s. 20 ff. Jfr C. Edquist, a. a., s. 17 f., 21 f.

¹⁴¹ C. Edquist, a. a., s. 21.

de vidare en teckning av läget, som väl stämmer med Skellefteå-kyrkoherdens ovan citerade mörka beskrivning.¹⁴² Det synes mig svårt att tyda deras beskrivning annat än som den herrnhutiska väckelsens naturliga reaktion mot en ofruktbar kyrkoortodoxi. Någon religiös rörelse, som kallades »gammalläseri», tyckas dessa män icke ha varit i kontakt med. Eller kan man tänka, att den nya väckelsens män i en inlaga till stiftets konsistorium så utan grund skulle svartmåla sina anhöriga och grannar? Intet i den hovsamma och ingalunda överdrivet nyevangeliska trosbekännelsen talar för ett sådant antagande.

Det synes mig således sannolikt, att det var den kyrkoortodoxa observansens folk och den livliga väckelsens män, som icke kunde samsas. Snart nog blev det hård strid. Edquist håller före, att striden framförallt kom att stå »mellan de olika läsarepartierna» och att därvid »gammalläsarna» sökte stöd hos prästerskapet, vilket då började undervisa och förmana nyläsarna för deras överdrifter.¹⁴³ Det var dock tyvärr så, att prästerskapet spelade en långt aggressivare roll. Om »gammalläsarnas» insats i striden har jag, som följd av vad ovan anförts, mina tvivel. Men prästerskapet stod, utan all tvekan, i spetsen för kampen mot nyläseriet. Redan omedelbart vid nyläseriets uppkomst i Skellefteå avgav kyrkoherden därstädes, d:r Nils Ström, ett vittnesbörd, som visar var prästerna i församlingen stodo. Han berättade i ett brev till Evangeliska sällskapet, 27/7 1814, att »fanatiska människor» börjat visa sig i pastoratet, »hwilka såsom kringwandrande Predikanter samla sig åhörare, förringa den Allmänna Guds-tjenstens värde, samt med en förblindad sjelfklokhhet och med bitterhet fördöma en Tollesons, ja en Norborgs och flera andra berömliga Evangeliska Lärares skrifter».¹⁴⁴ När kyrkoherde Ström året därpå var i Stockholm vid urtima riksdagen, ingav han till ärkebiskop Lindblom ett memorial, daterat 24/7 1815, vari han klagade över »svärmarnas» framfart. De skapade

¹⁴² Ge[r]hard Ge[r]hardson, En Christelig Trosbekännelse, utgifwen af Läsare-Sällskapet i Skellefteå etc., s. 3 ff.

¹⁴³ C. Edquist, a. a., s. 26. Jfr Newman, a. a., s. 68.

¹⁴⁴ Brevet finnes i Evang. sällskapets protokoll 1814.

misstroende mot prästerna och även »mot höga öfwerheten».¹⁴⁵ Kort därefter sände Isak Grape, som ock var präst i församlingen, ett långt brev i saken, tydligen till biskop Almquist i Härnösand, daterat 26/10 1815.¹⁴⁶ Han börjar med att beröra frågan i dessa ordalag: »Våra så kallade läsare fortfara att vara nitiska och besynnerliga.»¹⁴⁷ Grape fortsätter och redogör för nyläsarnas häftiga angrepp på de misshagliga böckerna och prästerna. Hela brevet vittnar om en sorglig brist på förståelse för fromhetslivets egenheter.¹⁴⁸ Att de brinnande bondepredikanterna gjorde sig skyldiga till svåra överdrifter, bör man givetvis icke tvivla på.

Stridens förlopp kan här icke skildras.¹⁴⁹ Några konturer måste dock uppdragas. I de nyss citerade breven hade kyrkoherden alarmerat ärkebiskopen »till det hotande ondas dämpande», medan komministern, Grape, ansett det kanske klokast att låta juridiken vila och i stället »låta desse [läsarna] svärma, tills de tröttna». Emellertid tillspetsades situationen alltmer. Drängarna Anders Larsson och Gerhard Gerhardsson växte till rörelsens betydande ledare, vilka reste vida omkring, förkunnade ordet och eggade sina skaror. Därvid användes helt visst grova tillmälen. Med en primitiv talegåva och i saknad av nödiga insikter kunde dessa bondemän helt visst åstadkomma mycket anstötligt. Man behöver bara tänka på vad prästmän som Hoof, Linderot, Nyman och andra kunde tillåta sig. Tiden var väl heller icke så känslig för kraftuttryck från andans män.

¹⁴⁵ Memorialet är publicerat i KÅ, årg. 1908, s. 298.

¹⁴⁶ Ibdm, s. 299 ff.

¹⁴⁷ Märk ordet *läsare*! Om en äldre, välkänd läsarrörelse funnits, skulle Grape sannolikt icke utan vidare kunnat använda beteckningen läsare för den nya riktningens anhängare.

¹⁴⁸ Grape ansåg också, att Luthers skrifter »äro högst otjenlige» för den okunnige och för svärmeri benägne. Ibdm, s. 303. Jfr Ekdahls Beskrifning.

¹⁴⁹ Grapes sakliga uppgifter i a. a. ha utgjort grundvalen för senare skildringar. I huvudsak torde de vid en noggrannare utforskning stå sig. Även N. J. Ekdahl anser i sin Beskrifning, att Grapes berättelse är väsentligen riktig. Däremot torde Grapes omdömen och karaktäristik av nyläsarna vara alltför ensidiga och färgade av stridsstämningen. Jfr t. ex. den reservation en sakkunnig recensent gör i en anmälan i Härnösands Stifts Tidningar, ^{31/10} 1821, och N. J. Ekdahls mot prästerna kritiska Beskrifning.

De nya väckelsepredikanternas iver uppe i Skellefteå be-
tingades av deras egen lyckliga erfarenhet och av kravet, att
varje kristen vore pliktig att arbeta på sin nästas omvändelse.
Detta förnams som en kristlig uppgift. Och när därför mot-
ståndet växte, låg fanatismen nära. Redan något år efter
väckelsens början upplästes konventikellagen från predikstolen
i Skellefteå. Åtal följde för nyläsarna, men på order från
justitiekanslersämbetet nedlades målet.¹⁵⁰ Men snart kom, år
1818, en ny angivelse.¹⁵¹ Det blev prostvisitation på domka-
pitlets förordnande. Det var vid denna, som nyläsarnas förut
citerade trosbekännelse framlämnades. Den utgör en energisk
apologi för rättfärdiggörelsen av nåd, för Kristi skull, genom
tron allena utan lagens gärningar.¹⁵² Denna visitation visade,
att en av huvudanmärkningarna mot prästerna gällde den
gamla pietistiska stridsfrågan om theologia irrogenitorum.
Ifråga om rättfärdiggörelsen var det framförallt fråga om den
väcktes ställning till synden, alldeles som i gamle Rutströms
dagar: Kommer *avlåta* före *förlåta* eller är det tvärtom? För
nylåsarna gällde det senare. Det var herrnhutarnas kom-som-
du-är-lära.

Visitor, prosten Hambræus, for hem till Umeå, men i
Skellefteå var icke pacificeringen genomförd. Läsarna fort-
satte med konventiklarna trots nytt hot med konventikellagen.
Intet halp. En ny visitation var av nöden. Stiftets chef, bis-
kop E. A. Almquist, jämte länets hövding åtföljda av några
prostar och doktorer anlände i juli 1819 för att äntligen skapa
lugn bland Skellefteå-bönderna.¹⁵³ Nylåsarna voro emellertid
i det andliga stadium, då de ville frukta och lyda Gud mer
än människor, och då voro icke möjligheterna stora för biskop
och landshövding. Det imponerande besöket drev snarare till
fanatism hos dem, som ansågo sig förföljda för Kristi skull.

¹⁵⁰ I. Grape, a. a., s. 40.

¹⁵¹ Ibidm, s. 71 ff.; och C. Edquist, a. a., s. 26 ff.

¹⁵² P. Wieselgren yttrar om denna bekännelse, att den var »hopsatt med
mera kringskådning af hvad som är Lutherskt renlärigt, än mången Theol.
Doctors predikan eller academisk dissertation i dylika ämnen der författarne
dock synts vilja vara renlärige.» (Brevet till A. C. af Kullberg, 10/9 1828.)
Omdömet må gälla för vad det kan.

¹⁵³ I. Grape, a. a. s. 139 ff.; och C. Edquist, a. a., s. 52 ff.

Och vad värre var: nyläsarna trodde sig upptäcka, att själve biskopen vandrade i blindo.¹⁵⁴ Landshövdingens maktspråk gjorde icke saken bättre. Situationen tillspetsades ytterligare.

Läsarna fruktade det värsta, men de upphörde icke med sin verksamhet. När så budet nådde dem, att en kunglig kommission senhösten 1819 var på väg upp, beredde man sig på ett dräpdrag mot nyläseriet. Men annorlunda blev det. Justitierådet Josua Sylvander var kommissionens ledare. Denne man var emellertid själv känd som herrnhutare och var således strängt taget nyläsarnas meningsfrände.¹⁵⁵ Detta visade sig snart. Det religiöst intima närmande, som Sylvander gjorde, kom läsarna att både förvånas och glädjas. När de berättade om sina erfarenheter, huru de fått syn på »Guds Lamm, som burit och borttagit alla deras synder», så kan man förstå, att den fromme Sylvander fick tårar i ögonen.¹⁵⁶ Sådant hade man icke skådat vid prost- och biskopsvisitationen. Nyläsarna fattade mod.

Några större påtagliga resultat ledde väl icke den sylvanderska kommissionen till, även om nyläsarna och deras anklagare kunde förmås att räcka varandra handen till försoning. Men den psykologiska effekten bland nyläsarna av Sylvanders samtal och förmaning var nog betydande. Han bröt udden av martyrskapets hot, fick dem att göra medgivanden och skapade en något försonligare stämning.¹⁵⁷ Att Syl-

¹⁵⁴ C. Edquist, a. a., s. 54. Jfr Wingårds ord om biskop Almquist och norrlandsläsarna i brevet till Hartmansdorff, 28 s. 1831: »Almquist, sjelf en excentrisk Student utan sans eller hållning, var ej den Man, som kunde styra i denna oro. Han hade sjelf från Cathedern förkunnat Neologismen och följde i hela sin lefnad endast hugskott.» A. var känd för sin kantianska åskådning.

¹⁵⁵ I sina yngre år tillhörde Sylvander brödraförsamlingen i Stockholm såsom upptagen broder. På äldre dar sökte han också sin uppbyggelse hos herrnhutarna, och han ville jämt tala om det tusenåriga riket. Se brev från A. Warnke till Herrnaut (Bruder Reichel), 27 s. 1832. Jfr också Biogr. lexicon, XVI (1849), s. 365; och Sigfrid Wieselgren, Peter Wieselgren, ss. 107 f., 117 ff. Om Sylvander, se också nedan, s. 68.

¹⁵⁶ C. Edquist, a. a., s. 63 f.

¹⁵⁷ I en utförlig rapport redogjorde kommissionen för sitt utförda uppdrag: Underdänig Berättelse om Religions-Oroligheterna i Norrland (införd i Svensk Församlings-Tidning, 11 s. och 21 s. 1820). Jämte Sylvander voro revisionssekreteraren N. W. Stråle och lektor J. Håggblad i Härnösand ledamöter i kommissionen.

vander på förhand hade sin mening om prästerna, förstår man. I herrnhutiska kretsar i huvudstaden hade man redan tidigt tagit illa vid sig av kyrkoherde Ströms åtgärder.¹⁵⁸ Prästerna voro heller icke belåtna med kommissionens besök.¹⁵⁹ Helt visst hade de ifrågavarande prästerna gjort sig skyldiga till försummelser, eller rättare: de saknade den andliga blicken för en eldig väckelses egenheter och dolda krafter. Men å andra sidan måste man säga sig, att en väckelserörelse på detta stadium icke gärna tar skäl och hänsyn för utomstående präster. Var och en, som har någon kännedom om en framstormande religiös rörelse, vet detta.

Nyläsarna kunde icke hålla sitt löfte till Sylvander, att bl. a. taga sig i akt för ett otillbörligt predikande i konventiklar. En kungl. kungörelse om saken hjälpte icke.¹⁶⁰ Att frågan alltför var brännande hos domkapitlet, framgår därav, att lektor Häggblad i Härnösand, en av den sylvanderska kommissionens ledamöter, inlämnade ett memorial om läseriet vid 1823 års riksdag. Därmed var läseriet, enkannerligen det norrländska, en riksfråga av särskild innebörd. I detta memorial framställas de gamla klagomålen mot läsarna i Väster- och Norrbotten.¹⁶¹ Resultatet av överläggningarna i prästeståndet i denna sak blev en skrivelse till konungen, vari framhölls behovet av en revision av de gamla författningarna, vilka icke gjorde skillnad mellan de mindre och mera felande, utan i allmänhet förbjuda alla serskilda Religionssammankomster. Ståndet ansåg vidare, att de som åstadkomma svårare oro och oordning, »böra från den ort, der de skada, aflägsnas, eller på någon tid förlora den frihet de missbruka».¹⁶² Någon omedel-

¹⁵⁸ Jfr ett brevkoncept från J. Wættedahl till Ström, 12/8 1816. (GSB-samlingen.) Om herrnhutiska norrlänningar i Sthm, se nedan, ss. 67 f., 85, noten 156.

¹⁵⁹ En av prästerna, J. Bexelius, skrev härom till J. Wættedahl, 18/3 1820 (GSB-samlingen). Sylvanders missbelåtenhet mot norrlandsprästerna kommer fram i ett brev till Wieselgren, 11/10 1831. Han ger här prästerna skulden till förhållandena i Norrland.

¹⁶⁰ I. Grape, a. a., s. 203 ff.; och C. Edquist, a. a., s. 71 f.

¹⁶¹ Protocoll hållna hos Högvärldiga Preste-Ståndet vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, År 1823, I, s. 117 ff.

¹⁶² Ibidm, VII, s. 401 f.

bar effekt hade således icke sakens behandling i ståndet.¹⁶³ Det är mot bakgrunden av denna debatt om läseriet, man har att se det vidhjärtade kyrkolagsförslaget av år 1828, varom ovan talats.¹⁶⁴ Det ledde ju dock icke till den åsyftade lagändringen.

Nyläseriet i Norrland svalnade väl något till en tid. På 1820-talet fick rörelsen inre frågor att ägna uppmärksamhet åt.¹⁶⁵ Några år senare kommo de rent separatistiska rörelserna.

Vi ha ovan sett, att Pehr Brandell var med vid nyläseriets uppkomst i hans hemförsamling Piteå. Under sina korta studier torde han ha behållit sin nyläsaråskådning, även om nitet något svalnade.¹⁶⁶ Efter ankomsten till biskop Almquists prebende Nora år 1817 kom han emellertid att utveckla sina gåvor som norrlandsläseriets främste väckelsepredikant.¹⁶⁷ Såsom var att vänta av en Piteåläsare, hade Brandells förkunelse en herrnhutiskt-evangelisk prägel.¹⁶⁸ Nora kyrka, som rymde ett par tusen personer, blev nu medelpunkten för en stor andlig rörelse.¹⁶⁹ Icke endast från Norrlands olika delar utan även från Dalarna vandrade man till Nora.¹⁷⁰

I sin studiekamrat E. P. Selahn, som 1820 började sin prästerliga tjänst i Säbrå, hade Brandell en god medarbetare. Det var tydligen genom den sistnämnde, Selahn vanns för den herrnhutiska fromheten. Det blev nu under 1820-talet en andlig rörelse av stora mått i Ångermanland.¹⁷¹ Den största vin-

¹⁶³ Om den ifrågasatta lagändringen, se vidare O. Hippel, Kyrkolagskommittén 1824—1846, s. 83 ff.

¹⁶⁴ Se ovan, s. 10 f.

¹⁶⁵ C. Edquist, a. a., s. 85 ff.

¹⁶⁶ Therese Brandell, Pehr Brandell, s. 16.

¹⁶⁷ Ibidm, s. 17 ff. L. Bygdén, a. a., II, s. 336 ff.

¹⁶⁸ Se t. ex. Nordisk Kyrkotidning, $\frac{2}{9}$ 1840, s. 210 f.; och Therese Brandell, a. a., s. 20 f. Märk, att uttrycket »Siraps-Englar», som eljest med clika variationer brukades om herrnhutarna, användes även om läsarna i Ångermanland.

¹⁶⁹ Nord. Kyrkotidning, $\frac{2}{9}$ 1840, s. 209; och Therese Brandell, a. a., s. 19 ff.

¹⁷⁰ Brevet från Wieselgren till A. C. af Kullberg, $\frac{10}{9}$ 1828. W. uppger, att en dalkarl berättat för honom, att han och likasinnade årligen vandrade till Nora för att få höra ett »varmt Guds ord».

¹⁷¹ Selahn skrev i brev till J. Wættedahl, $\frac{12}{12}$ 1822 (GSB-samlingen): »I Nora — — — är den lifligaste väckelse, jag sedt.» Therese Brandell,

ningen för läseriet gjorde väl Selahn, när han fick medverka till »uppväckelsen» av landshövdingen i Härnösand, baron Hampus Mörner, som också lärde sig att fly »hjärteligen till såren de helga fristäderna». ¹⁷²

I denna väckelse höll tydligen Brandell en hård tuktan över alla oarter och överdrifter. N. J. Ekdahl uppger, att Brandell, som var »invigd i alla Läseriets, derpå orten, hemligheter, har varit starkt på sin vagt mot hvarje ytterlighet». ¹⁷³ Man behöver säkerligen icke antaga en rest från ett »gammalläseri» hos Brandell ¹⁷⁴ för att förstå denna återhållsamhet. Han visste nog, hur ytterlighetsmän i den nya rörelsen skapat svårigheter i hans nordliga hembygd. Dessutom var han ju nu prästman, och från predikstol och altare te sig väl saker och förhållanden annorlunda, än när man som oppositionsman står utanför.

I Hälsingland hade tidigt pietism och herrnhutism vunnit insteg, och i senare delen av 1700-talet spred sig den kring Mårten Thunborg framväxande rörelsen i Lillherrdal till norra Hälsingland och vann där anslutning. ¹⁷⁵ Den aktion, som då och senare från prästerligt håll igångsattes mot hälsingeläsarna, hade ingen framgång. Det upplysta tidevarvets toleransidéer gjorde sig starkt gällande, och konventikelpakatet blev utan större verkan. ¹⁷⁶ Den märkliga insats, som därvid den varmt religiösa lagman Svante Myrin gjorde, är värd att särskilt upp-

a. a., s. 26, uppger, att en stor väckelse pågick åren 1823—26. I detta brev anger Selahn också denna väckelses herrnhutiska art.

¹⁷² Nyss citerade brev från Selahn till Wätterdahl, ¹²/₁₂ 1822.

¹⁷³ N. J. Ekdahls förut citerade Beskrifning, § 3.

¹⁷⁴ E. Newman, a. a., s. 73. Lika litet synes det mig nödigt att antaga en »gammalläseriets» återverkan i Brandells betoning av de etiska kraven. Man torde nämligen icke med skäl kunna säga, att det herrnhutiska nyläseriet i stort präglades av etisk löslighet. Förhållandet var ju snarare det rakt motsatta, såsom t. ex. den asketiska inställningen till det »världsliga». Brandells nyläseri uteslöt således icke de etiska kraven.

¹⁷⁵ L. Landgren, De Antinomistiska rörelserna i Hälsingland (i Tidsskrift för Svenska kyrkan 1849), s. 325 ff.; A. G. Sefström, Några Blad till Historien om Läsarne, med afseende fästadt på de inom Hälsingland wistande, s. 52 ff.; B. Alstermark, De religiöst svärmiska rörelserna i Norrland 1750—1800, I, s. 109 f.; C. J. E. Hasselberg, Norrländskt fromhetslif etc. I, s. 149 ff.

¹⁷⁶ A. G. Sefström, a. a., s. 53 ff. och B. Alstermark, a. a., ss. 116, 125 f. och 136.

märksamma.¹⁷⁷ Även här utbildade sig en stark lekmannaverksamhet, varför mölsättningen mot prästerna blev skarp.¹⁷⁸ Helt naturligt skulle prästerna också med oro se de ekstatiska fenomen, som väckelsen uppvisade, de s. k. drifterna.¹⁷⁹ Läsar-flickorna från Härjedalen utbredde denna ekstatiska rörelse, då de på vintrarna vandrade ned till Hälsingland för att i hemmen bedriva ullspinning.¹⁸⁰

Genom dessa rörelser och genom de friande utslag, som fällts i mål, som gällt konventikelfriheten,¹⁸¹ hade den fria lekmannaverksamheten i Hälsingland fått en ganska stark ställning. Ingenstädes i landet, utom i övre Norrland, hade denna verksamhet vunnit större utbredning än här.

Den märkligaste lekmannapredikanten här var fiskaren J. Hällman, Hudiksvall. Denne var tydligen en av norrlandsläse-riets främste andlige ledare. Även i honom hade herrnhutis-men fått en representant.¹⁸² Men han försummade icke heller

¹⁷⁷ Ibidm, resp. ss. 55, 67 ff., och ss. 123, 135 f., se också H. Wijkmark, Samuel Ödmann, ss. 197 och 343.

¹⁷⁸ Den herrnhutiska grundstämningen hade dock genom en del präster, främst Hazelius-arna i Bergsjö, skapats i norra Hälsingland. Om Hazelius-släktens hängivenhet för herrnhutismen, se L. Landgren, a. art. i Tidskrift för Svenska kyrkan, 1849, s. 325 f. Om de tre prästerna Hazelius säger också Ekdahl i sin Beskrifning, § 7, att deras religiositet hade släktttycke med brödraförsamlingens. Jfr J. E. Fant — A. Th. Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne, I, s. 135.

¹⁷⁹ En god beskrivning av dessa »Andans drifter» ger Samuel Ödmann i sin teckning Prosten Lenæus och hans församling, på 1760-talet (i Samuel Ödmanns skrifter och brev, I, utg. av H. Wijkmark), s. 86 ff.

¹⁸⁰ N. J. Ekdahl förklarar i sin Beskrifning från år 1830, § 7, att »drifterna» hade fortsatt till för tre å fyra år sedan. Ekdahl beskriver också, hur drifterna uppskattades. I ett brev till J. Paterson, $\frac{1}{3}$ 1811 (GSB-samlingen), berättade Olof Kjäck, en avskedad korpral i Forssa, om de andliga rörelserna och drifterna. Ibland blir man så gripen, att man icke vet om sig. »Munnen beder, tackar, prisar och låfvar sin Gud och Frälsare och de som ha en svag och lätt rörd natur kan utbrista uti sinliga och häftiga afeckter med händers klappande, fötters stampande, ja äfven håppa och Dansa.»

¹⁸¹ Ekdahl säger (ibidm): »Sedan 1790 lærer ingenstädes häri landet [Hälsingland] försök blifvit gjorde på allvar att tinglöra Läsarne, utan hafva de i tämmelig fred fått fortsätta sina enskilda andaktsöfningar.»

¹⁸² Om Hällman, se A. G. Sefström, a. a., s. 105 ff.; L. Landgren, a. art. i Tidskrift för Svenska kyrkan, 1849, s. 327; B. Alstermark, a. a., s. 120 ff.; och C. J. E. Hasselberg, a. a., s. 155 f.

att göra bruk av de av von Strokirch utgivna akter och protokoll angående Tollstadius' kontrovers med Stockholms konsistorium. Ända till 1820 var denne man, med »sin klangfulla röst, sitt djupa religiösa allvar — — samt sin förmåga, att lätt och bestämdt uttrycka sig» en av de »lyckligaste folktalare»¹⁸³ och inflytelserike ledare bland hälsingläsarna. Han torde kunna jämföras med Anders Larsson, Gerhardsson och andra bondehövdingar längre i norr. I varje fall erbjuder han återigen exemplet på en herrnhutisk lekman, som bryter mark för den nyevangeliska lekmanaförkunnelsen i norrländska bygder.¹⁸⁴

Till hälsingeläseriets fjärmande från kyrkan och dess växande lekmanakarakter bidrog, liksom i övre Norrland, det högre prästerskapets bristande förståelse för läseriets religiösa egenart. När, såsom ovan är angivet, lekmanakonventiklarna från slutet av 1700-talet praktiskt taget blevo fria, och den kyrkliga ledningen icke såg sig förmögen att hejda rörelsen på denna punkt, vände den sig i stället mot det underordnade prästerskapet, ty där erbjödo sig möjligheter till disciplinära åtgärder, som icke påkallade profanjuristers obehagliga uppmärksamhet. Bland de underordnade »läsarpräster», som sålunda drabbades av överordnades misshag, var komminister J. Rolin i Hassela. Han var på Hazelius-arnas gamla herrnhu-

¹⁸³ A. G. Sefström, a. a., s. 107.

¹⁸⁴ N. J. Ekdahl förklarar i sin Beskrifning, att Hällman övade ett stort inflytande på det religiösa läget i Delsbo och Forssa och hade »satt Gudagtigheten, åtminstone inom hus, i gång i Tuna, Rogsta, Hudiksvall, Njut- och Enånger, Norrala och Söderhamn». Hans nit var stort. Han predikade även i det fria, på gator, i fiskhamnar och vid marknader. Då det sannolikt är just Hällman, som Samuel Ödmann avser å sidan 91 i sin ovan citerade teckning från Delsbo, måste man säga, att Ödmann blivit dåligt underrättad. Ödmann säger där, att han hört om en fiskare från Hudiksvall, som »strök omkring såsom apostel; plundrade det arma folket under föregifwande af Andens tillsägelse, och det som rysligast är, men tillika mig blifwit försäkradt, förmått qwinor med deras mäns bifall, till köttsligt umgänge, under försäkran att de skulle derigenom föda barn utan arfsynd och blifwa stammödrar för ett nytt menniskjoslägte af lika renhet med Adam. Samme fiskare var icke blott bof i högsta bemärkelse utan och verkelig fanaticus.» Då detta knappast kan avse någon annan än Hällman, är omdömet säkerligen felaktigt, men orsaken därtill var de uppgifter, som prästen i Delsbo, vilken Ödmann refererar till som sagesmannen, hade lämnat. Ekdahl berättar helt annat.

tiska mark,¹⁸⁵ och var själv gripen av den herrnhutiska väckelsen.¹⁸⁶ När han efter inträdet i prästämbetet fortsatte att flitigt deltaga i konventiklarna, erhöll han år 1826 varning att icke bevista dessa.¹⁸⁷ Detsamma skedde med dåvarande pastorsadjunkten O. Stålberg, som redan omedelbart efter sin prästvigning vid tjänstgöring i Söderhamn kom i delo med sin pastor på grund av väckelsen.¹⁸⁸ Stålberg fick senare under sin framgångsrika väckelseverksamhet i Enånger så skarpa föreställningar av kontraktsprosten, att han ej mera vågade besöka samlingarna.¹⁸⁹ Även komminister A. G. Sefström i Rogsta och

¹⁸⁵ N. J. Ekdahls Beskrifning.

¹⁸⁶ N. J. Ekdahl uppger i sin Beskrifning, att Rolin, som först var fogdeskrivare, flitigt bevistade »samlingar», där han också förde ordet. Dessutom höll han, i likhet med Hällman, tal i gathörnen. Vid mogen ålder började han studera, blev student 1813 och prästvigdes året därpå vid trettio års ålder. (J. E. Fant — A. Th. Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne, I, s. 138 och IV, utg. av L. Nyström, s. 40.) Rolin ville så förskaffa sig laglig rätt att utöva lärarekallet. I detta fall liknade han A. Rosenius, P. Brandell och O. Palmgren, och i likhet med dem behöll han även som präst sin herrnhutiska inriktning.

¹⁸⁷ Om varningen berättar Ekdahl i sin Beskrifning, § 7. I brev till J. Wæterdahl (GSB-samlingen) berättar Rolin, ²⁴/₁₀ 1822, om en stor väckelse i Forssa och i Enånger. »Herrans under äro många i våra Tider: Han rustar till sin ankomst.» Rolin, som vid denna tid vistades i Pehr Tollessons Närtuna, hade icke många väckta kring sig där. I Närtuna funnos två män och fyra kvinnor av det folket; det var allt. I annexet Gottröra var antalet lika jämte »några som jag ej känner». Se brev från Rolin till Wæterdahl, ¹⁰/₉ 1822. Av Tollessons verk märktes således icke mycket i så måtto. Tollesson hade dött året förut.

¹⁸⁸ Brev från O. Stålberg till J. Wæterdahl, [inkom ²/₃ 1822] GSB-samlingen. Många väckta finnas, berättar Stålberg, men »Pastorn har nu genom sitt hot så afskräckt dem ifrån mig, att de sällan våga komma, — och komma de någon gång, så är det i nattetid sedan han gått till hvila». Med hjälp av länsman och med hot om konventikellagen hindrar han. »O Gud, hjälp din förtryckta Christenhet», utropar Stålberg. Wieselgren, som citerar detta brev i sitt stora brev till A. C. af Kullberg, ¹⁰/₉ 1828, tillägger där i en not karaktäristiskt nog: »Då Christendomen var starkast, bestod den af blott — konventiklar.»

¹⁸⁹ N. J. Ekdahl, förut citerade Beskrifning, § 7. Ekdahl uppger, att Stålberg vid varningen blev övertygad »att den äkta Lutherska kyrkan hvarken visste af eller erkände några andakter utom de offentliga». Stålberg bragtes att anse konventiklar onyttiga och skadliga, och erkände inför församlingen följande söndag sitt misstag. Folket följde honom, och samlingarna upphörde. Här hade också Ekdahl en dispyt med antinomister.

Ilsobo såg med glädje läseriets framgång och insände i januari 1830 en skrivelse till kontraktsprosten med förfrågan, om han hade tillåtelse att gå till »samlingarna» för att förhindra fel och misstag. Svaret blev, att han borde hålla sig därifrån, tills oordentligheter förekommo, och då träda fram som angivare hos kronobetjäningen.¹⁹⁰

I Hudiksvall fortsatte ännu år 1830 den kring Hällman framvuxna rörelsen, liksom också i det närbelägna Tuna.¹⁹¹ På den senare platsen hade väckelsen haft större omfattning på de senaste tjugo åren än på någon annan plats i norra Hälsingland. Där var en bonde, Erik Eriksson i Hede, föreläsare. Ekdahl beskriver en »samling», som varade i tre à fyra timmar. Även i Njutånger, där väckelsen kom i gång genom Hällman på 1790-talet, fanns ett rätt stort antal väckta.¹⁹² Längre söderut var Norrala centrum för väckelsen. Läseriet där var från 1700-talets förra del. Hällman verkade där på 1790-talet, men där hade också från 1780-talet alltid funnits någon nitisk präst. Strax före Ekdahls undersökning av läget och berättelse därom 1830 hade en ny stor rörelse skett, »och hopen har så väldigt förökat sig att hela socknen består af en mängd stadgade Christna».¹⁹³ Efter 1826 hade ingen särskild väckelse skett, förrän år 1834, då en märklig rörelse åter uppstod.¹⁹⁴ Den prästman, som stod i centrum av denna väckelse, var Anders Norell, vilken Ekdahl beskriver som en ung präst, som var läsare redan som gymnasist.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Ibidm. Ekdahls uppgift torde i någon mån ha tillspetsats.

¹⁹¹ Ibidm.

¹⁹² Ibidm.

¹⁹³ Ibidm. L. Landgren, a. art. i Tidskrift för Svenska kyrkan, s. 327, uppger, att såsom Bergsjö tidigt »var stambället för känslotron, så var Norrala för den egentliga pietismen». Jfr till den senare väckelsen en artikel i Nord. Kyrkotidning, $\frac{3}{2}$ och $\frac{5}{2}$ 1840: Berättelse om det så kallade Läseriets uppkomst och fortgång inom Norrala Församling. Även här var det nu »Försonarens underbara kärlek», som var huvudpunkten. Våren 1826 hade ett nytt andens utgjutande skett, då även en barnväckelse uppstod.

¹⁹⁴ Nord. Kyrkotidning, $\frac{5}{2}$ 1840, a. art.

¹⁹⁵ N. J. Ekdahls Beskrifning. Denne Norell var också författare till de ovan citerade artiklarna i Nord. Kyrkotidning. Om A. Norell, se Fant-Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne, II, s. 307 och IV, utg. av L. Nyström, s. 316 f.

Även om några prästmän således voro med i hälsingeläsarnas led, så torde det omdöme, H. Nordgren i Lillherrdal fäller om läsarnas ställning i Hälsingland, vara träffande: »Det högre Prästerskapet har jemt varit mot dem i strid».¹⁹⁶ Det var heller icke lätt för de obefordrade prästerna att under sådana förhållanden föra saken framåt. Att den då alltmer skulle glida över i lekmännens händer, var självfallet.

Av denna korta översikt framgår, att de folkliga väckelserörelserna i landets olika delar under den nu behandlade perioden voro i framryckning. För utvecklingen särskilt betydelsefull var den tendens till lekmannaverksamhet i konventiklar, som i Norrland, från dess nordliga gräns till södra Hälsingland, gjorde sig gällande. Även i Sydsverige visade sig, såsom vi sett, samma tendens. De nya toleransidéerna gjorde ett konsekvent bruk av konventikelplakatet omöjligt. Tegnér's ord om konventiklarna gällde nog för de flesta upplysta kyrkomän i början av 1830-talet:

»Vi ha författningar som förbjuda dylika sammankomster; men Stifts-Styrelsen drog med rätta i betänkande att tillämpa dem mot en förvillad allmog, som dock egentligen ej gjorde annat än sökte sin uppbyggelse der den trodde sig finna den.»¹⁹⁷

Bland det ortodoxa prästerskapet i allmänhet betraktades dock läseriet med stor misstänksamhet. Det bekämpades på sina håll med kraft. De statliga myndigheterna voro ock osäkra på läsarna. Det ovan ofta citerade brevet från P. Wieselgren till statssekreteraren för ecklesiastikärendena, A. C. af Kullberg, 16/9 1828, synes bl. a. avse att lugna farhågorna. Sedan Wieselgren där gjort många citat ur brev från och om Norrlandsläsarna, anser han, att av dessa framgår, »att inga ha mindre skäl att vara afvoge på en sjelfständig folkreligiositet än *Regeringens* och *Folkuplysningens* vänner». Men även för A. C. af Kullbergs efterträdare i ämbetet från 1831, Aug. von Hartmansdorff, var läseriet ett problem. I ett brev till biskop af Wingård skrev han därom:

»Läsarnes bemödanden äro visserligen agningsvärda, för den re-

¹⁹⁶ Brev från H. Nordgren till bokhandlare Syrén i Karlskrona, 23/11 1827, avskrift i breven till Wæterdahl (GSB-samlingen).

¹⁹⁷ Handlingar hörande till Prestmötet i Wexjö den 20, 21, 22, 23 September 1836, s. 21.

ligieusa grund, hvarifrån de utgå, och wälgörande genom den gudsfrugtan de sprida. Men deras okunnighet, och tro, att en hvar, äfven ett barn, som får kallelse att predika, kan duga till Lärare, måste förvålla villfarelser, genom blinda eller åtminstone kortsynta ledare. För Svenska Kyrkans enhet och frid vet jag, i närvarande ögonblick ingenting vådeligare än Läsareväsendet; ehuru det å en annan sida kan, rätteligen begagnadt, och behandladt, leda både till församlingarnas och Presterskapets förbättring; ty, så vidt jag kunnat märka, upkomma eller ökas Läsarne icke der, hvarest dugliga, eller rättare sagdt, goda prester finnas; emedan det icke är med Lag, utan med Evangelium, som de kunna återföras. Menigheterna hafva, till och med i stora städer, och deras förderfvade granskap, ett behof af själaspis, hvilket de tillfredsställa hvar och huru de kunna, om den rätta källan, hos presterskapet, är förtorkad.»¹⁹⁸

I början av 1830-talet hade läseriet på nästan alla håll råkat i en avmattning. Den naturliga reaktionen efter de närmast föregående årens högspanning inträdde. Dessutom fanns det en uppenbar svaghet i det svenska läseriet. Det var så splittrat och ofritt. Ingen samlad och samlande huvudström var skönjbar. De lokala sockenväckelserna leddes ibland av underordnade präster, som hindrades av socken- och stiftsband samt ofta av sina förmäns veto. Så kunde en väckelse flamma upp och lika snart slockna, när den underordnade prästen bortmissiverades eller ålades att bryta med konventikelverksamheten. Ibland framträdde begåvade lekmän som ledare. Dessa voro icke beroende av det högre prästerskapet, såsom de lägre prästerna voro, när det gällde utkomst och befordran. Men isolering och splittring jämte fara för fanatism voro mer för handen. Läseriet hade behov av en begåvad ledare, helst i rikets huvudstad, jämte ett tidningsorgan. Samlingsrörelsen kom med 1830-talet.

¹⁹⁸ Brev från Aug. von Hartmansdorff till C. Fr. af Wingård, 11/8 1831. Hartmansdorff framhåller också, att prästerna i stället för att på latin disputerat om dogmer, som redan av kyrkofäderna kanske grundligare avhandlats, borde på svenska disputerat »om de satser, som Läsare eller andra dissidenter predika, eller neologer i dagligt tal öppet drifva, sanna christna till förtrytelse, och de enfaldiga till förförelse».

2. Det religiösa läget i Stockholm under 1800-talets första tredjedel.

Stockholm började alltmer att öva ett förhärskande inflytande i det svenska fromhetslivet. Böök påpekar visserligen, att inom litteraturen universiteten avgjort ta ledningen under 1800-talets första decennier och »ställa huvudstaden djupt i skuggan».¹ Detta betyder, »att landsorten, landsbygden, landskapen träda fram med en helt annan klarhet», och att en poesi skapas, där »de vita landsbykyrkorna, de fridfulla kyrkogårdarna och de fromma prästtjällen» överallt skymta.² På det rent kyrkligt-religiösa området är förhållandet snarare det motsatta: huvudstaden börjar att allt bestämdare ta ledningen.

Stockholm gynnades visserligen icke av de möjligheter, universitetsstädernas teologiska fakulteter kunde erbjuda. Dock torde det kyrkliga inflytandet från huvudstaden genom de stora predikanterna, främst Wallin, ha varit större än från universitetens teologer. Ett långt betydelsefullare inflytande än de stora Stockholms-predikanterna övade dessutom på det praktiska kyrkolivets område de fria, utanför den kyrkliga organisationen stående sällskap, som för bestämda syften stiftades. Stockholm, som ju icke ens var säte för en stiftsstyrelse, kom därigenom att bli medelpunkten för en kyrklig riksverksamhet av stora mått. Här är det icke de av gammal landsbygdsfromhet närda romantikernas religiositet, som bestämmer utvecklingen, utan vissa societetskretsars och religiöst intresserade borgares herrnhutiska fromhet. Främst bland de förnäma tillskyndarna märktes G. A. Leijonmarck och Mathias Rosenblad, bland borgarna grosshandlaren G. Th. Keyser och boktryckaren Samuel Rumstedt. Den prästerliga insatsen till främjande av denna herrnhutiskt betonade strömning, som även fick ett väsentligt engelskt nonkonformistiskt inslag, få vi senare lära känna.

Alltsedan 'Tollstadius' och Rutströms dagar hade landets folkligt-fromma kretsar vant sig att vänta något särskilt från huvudstaden. Och när upplysningspredikanterna där hade

¹ Otto Sylwan, Svenska litteraturens historia, II, s. 4.

² Ibldm, s. 4 f.

fått sig en plattform och gjorde sin röst vida hörd, visste man på olika håll i landet, att där också funnos en »brödrasocietet» och en »brödrasal», där det hölls varma tal om lammet, blodet och såren och där Sions sånger sjöngos. Man ansåg sig väl således kunna ha hopp om Stockholm.

Den kyrkliga fromhet och verksamhet, som låg under *Stockholms stads konsistorii välde*, erbjuder under denna tid inga märkligare brytningar. Visserligen var klyftan betydlig mellan åskådningen hos pastor primarius J. G. Flodin och t. ex. kyrkoherden på Kungsholmen, Magnus Lehnberg, men någon strid blev det ej. Den gamla kyrkoortodoxien var väl företrädd i stockholmskonsistoriet vid seklets ingång. De, som ivrade för »en klok reformation» av kyrkan ansågo, att Stockholmsprästerna stodo i vägen för en sådan.³ Man ville t. o. m. hålla »de heliga fäder» i Stockholm utanför en noggrannare kännedom om förarbetena till den nya katekesförklaringen, tydligen på grund av fruktan för den ortodoxa åskådning, som frodades i Stockholm.⁴ Att man i Gustaf IV Adolfs renlärighetsnit kan spåra detta ortodoxa inflytande, ha vi ovan sett. Wallquist sade sig frukta, »att br. Flodin förer i dessa frågor [reformerings] en mycket olycklig ton».⁵

Bland vissa förnåma kretsar och bland övriga i tidens upplysning fostrade var givetvis Magnus Lehnbergs fromhet och vältalighet för mer än något annat, som bjöds i huvudstadskyrkorna. Hans neologi tömde ingalunda kyrkan. Tvärtom

³ Biskop Wallquist skrev i brev till biskop Lindblom, $\frac{3}{8}$ 1798, bl. a. följande: »En klok reformation kan icke hindras, och han bör det icke heller... Bland våra olyckor är att räkna Stockholms pastorernas influence. Dessa goda vänner hafva hvarken beslutsamhet eller goda hufvuden.» Citerat efter G. Westling, Om »upplysningstidens» svenska kyrka etc. (KA, årg. 1916), s. 210.

⁴ Ibidm, s. 211.

⁵ Ibidm, s. 210. Att det var en viss harmoni mellan konungens ortodoxa nit och stockholmsherdarnas verksamhet i ordet och läran, torde få anses styrkt även av det förhållandet, att år 1800 vid ett konsistoriesammanträde icke mindre än ungefär halva antalet kyrkoherdar — nämligen fem — lyckönskades för att de av kungl. maj:t utnämnts till teologie doktorer. En av dessa »betygade den erkänsla af Kongl. Maj:ts höga Nåd dem härigenom var vederfaren, och at de kände sig å nyo uplifvade, til at med undersåteligt nit och trohet fortfara». SSCP, $\frac{25}{6}$ 1800, § 1.

var det ett oerhört folktillopp och stor trängsel, och man förstår, hur uppmuntrade hans själsfränder kunde känna sig inför detta vittnesbörd om det nya predikosättets segerkraft.⁶ I samma anda verkade C. P. Hagberg i flera år, vilkens predikningar liksom Lehnbergs utgavos och blevo flitigt lästa.⁷

Framför alla stod J. O. Wallin, som på tidens sätt, ehuru med djupare andliga tonfall än Lehnberg, förkunnade ordet under stort tillopp av gudstjänstbesökare. Den 1/6 1813 gjorde Wallin sitt inträde i stadskonsistoriet såsom kyrkoherde i Adolf Fredriks församling,⁸ och år 1821 tillträdde han, efter några års verksamhet som domprost i Västerås, befattningen som kyrkoherde i Storkyrkan och pastor primarius samt preses i Stockholms stads konsistorium.⁹ Därmed började hans stora tid som predikant, ty då var han också »en psalmbok högre»¹⁰ än alla andra storheter i den svenska kyrkan. Givetvis växlade omdömena om Wallin som predikant. Han blev nog mest uppskattad bland de bildade och religiöst tempererade.¹¹

⁶ Edv. Leufvén, Magnus Lehnberg som predikant (i KÅ, årg. 1920—1921), s. 5. I ett tjugotal år, från sin prästvigning 1785 till sin avflyttning som biskop till Linköping, verkade L. som präst i huvudstaden.

⁷ C. P. Hagberg blev pastorsadjunkt i Storkyrkoförsamlingen 1805; kom till Lund som teologiska seminariets föreståndare år 1809, utnämndes till kyrkoherde i Klara församling i Stockholm år 1815 och blev då konsistoriets vice preses; efter femton års tjänstgöring som kyrkoherde i sin födelsesocken, Rasbo, utanför Uppsala, kom han åter till Stockholm år 1840 såsom kyrkoherde vid Storkyrkoförsamlingen och pastor primarius; dog redan följande år. A. Hildebrand, Clerus Holmiensis; C. E. Wenström, Svenska kongl. hof-clericiets historia, IV, s. 8 ff.

⁸ SSCP, 1/6 1813, § 1.

⁹ Ibidm, 5/6, 12/6 1821; jfr C. E. Wenström, a. a., s. 132 ff.; A. Hildebrand, a. hskr.; som ordensbiskop installerades Wallin år 1824. SSCP, 30/3 1824, § 23.

¹⁰ Uttrycket är Tegnér's: »I Kyrkan är han [Wallin] — en Psalmbok högre än vi alla.» Brev till C. Fr. af Wingård, 8/1 1837. Esaias Tegnér, Samlade skrifter (utg. av E. Wrangel och Fr. Böök), VIII, s. 436.

¹¹ När Rosenius karakteriserar den världsliga andan på Länna gård, säger han, att han där »hade en grefwinna att tjena, som läste på söndagarna Wallins predikningar». Han tillägger: »O, huru swårt att umgås med werldsmenniskor, när de äro goda, artiga och förekommande, men döda — af djefwulen på finare eller gröfre sätt förda och ledde.» C. O. Rosenius, Bref i Andliga Ämnen, II, s. 66.

Bland en del bildade av herrnhutisk religiositet stod Wallin icke högt. Därom vittnar bl. a. ett brev från Sven Hylander till fadern, den förut nämnde professor Anders Hylander i Lund. Hylander junior var i mitten av 1820-talet i Stockholm och lärde därvid känna olika präster och fällde då bland annat följande kyliga omdöme om Wallin: »Juldagen hörde jag Wallin i Storkyrkan: han har ett förträffligt, genomgripande mål; hans predikan, man måste medgifva det, var väl sammanfatt. — — — Jag kan likväl icke neka, att jag följande dagen med långt mera uppbyggelse hörde Fuchs i Kungsholmskyrkan.»¹² Bland läsarna i allmänhet var givetvis Wallin illa anskriven just för sin psalmbok och för sina predikningar, som tycktes passa »världsmänniskorna» så väl.¹³

Vid 1830-talets ingång hade Stockholms stads konsistorium åtminstone ännu ett par vittberömda män jämte Wallin, nämligen F. M. Franzén i Klara församling och J. J. Hedrén i Jakobs och Johannes församlingar. Den sistnämnde, som vi ovan mött i kyrkolagskommittén, hade sedan 1810 varit herde i sist nämnda församlingar och hade vunnit många utmärkelser, men snart nog lämnade han huvudstaden.¹⁴ Franzén hade redan vid kyrkoherdevalet i Klara församling år 1815 nått högsta röstetalet, ehuru Hagberg utnämndes.¹⁵ Men den 7/6 1825 gjorde dock Franzén sitt inträde i Stockholmskonsistoriet och blev såsom kyrkoherde i Klara konsistoriets vice preses, vilket allt Franzén tillskrev »Försynens skickelse och Konungens nåd».¹⁶ Franzén hade med åren blivit tämligen ortodox. »De svar han hade att ge på de stora frågorna fingo snart

¹² Brev från Sven Hylander till Anders Hylander, ¹/₁ 1824. Sven Hylander var en begåvad och lovande forskare, som dock redan 1825 avled. Se Biogr. lexicon, VI (1840), s. 284 ff.

¹³ Jfr Rosenius' ord ovan, noten n:r 11. Läsarnas kamp mot den nya psalmboken pågick på flera håll.

¹⁴ Hedrén har sin berömmelse främst från sitt kyrkopolitiska arbete vid riksdagarna och sitt sysslande med ekonomiska frågor, men han utgav även predikningar. H. blev utnämnd till biskop i Karlstad 1829 och i Linköping 1833. Om H., se A. Westén, Svenska kongl. hof-clericiets historia, III, s. 867 ff. och IV, utg. av C. E. Wenström, s. 40 ff.

¹⁵ SSCP, ¹⁰/₁₀ 1815, § 8. Jfr ibdm, ²⁰/₂ 1816, § 1.

¹⁶ SSCP, ⁷/₆ 1825, § 1. Franzén prästvigdes 1804, utnämndes till kyrkoherde i Kumla, Närke, 1810, till kyrkoherde i Klara församling, Stockholm,

till hans egen belåtenhet en obruten harmoni med lärorna i Luthers katekes.»¹⁷ Till detta Lamm's omdöme sluter sig också Albert Nilssons ord: »På äldre dagar hyllar Franzén en ganska massiv rättrogenhet.»¹⁸ Med Franzéns inträde som vice preses i Stockholms-konsistoriet stärktes tydligen det ortodoxa draget i huvudstadens kyrkliga liv, allrahelst som han åtnjöt ett högt anseende som skald, även psalmist, och följaktligen övade ett stort inflytande i vissa kretsar, även om han aldrig blev någon märklig predikant.

Bland konsistoriales var också Th. Z. Fuchs, vilken såsom kyrkoherde i Ulrika Eleonora församling (Kungsholmens) hade familjen Samuel Owen och George Scott inom sin församling. Fuchs, som var fältprost under finska krigets tid, blev installerad som kyrkoherde i nämnda församling i maj 1813,¹⁹ och blev kyrkoherde även i Bromma prebende 1817. Som vi redan sett, gav Sven Hylander Fuchs ett högt betyg som predikant. Denne torde ock ha haft en folklig talegåva, som var av en viss verkan.²⁰ Utom de nu nämnda sutto i Stockholms konsistorium vid 1830-talets ingång C. C. Lilljenwalldh i Maria församling, O. Winter i Katarina, M. C. Bergwall i Hedvig Eleonora och L. Tunelius i Adolf Fredriks församling, samt dessutom J. A. A. Lüdeke i Tyska och G. Stolpe i Finska församlingen.²¹

1824 och till biskop i Härnösand år 1831, men först 1834 flyttade han dit. L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne, I, s. 32 ff.

¹⁷ Martin Lamm, Upplysningstidens romantik, II, s. 220. Lamm tillägger också: »Rädd att förlora sin barnatro, vandrade han från första stunden med skygglappar för ögonen i tankens värld.» Ibidem, s. 221.

¹⁸ Albert Nilsson, Svensk romantik, s. 96. Atterbom visste också om saken: »Franzén är på ett scrupulöst vis lutheriskt orthodox.» Brev till A. J. Kahl, ¹³/₁₁ 1842.

¹⁹ SSCP, ¹¹/₅ 1813, § 1. Fuchs blev prästvigd 1797 och hade sedan en snabb karriär. A. Westén, a. a., s. 864 f. och C. E. Wenström, a. a., s. 32 f. Jfr A. Hildebrand, Clerus Holmiensis.

²⁰ I det förut citerade brevet skrev Hylander: »I retorisk konst, i behagligt och kraftigt målföre är han visserligen Wallin underlägsen; men han har en liflighet och värma, som ovillkorligen måste meddela sig hans åhörare. Jag tvekar icke att gifva honom palmen före Hagberg och Wallin, ehuru han hos vissa småherrar passerar för pöbelpredikant.» Brev från Sven Hylander till Anders Hylander, ¹/₁ 1824.

²¹ C. C. Lilljenwalldh, prästvigd 1794, kyrkoherde i Maria församling

Över det lägre prästerskapet hölls en fast hand. Ingen hus- eller »löspräst» skulle få finnas i staden, utan att konsistoriet visste om det och godkände ärendet i staden. Varje vår hölls en inventering av tillfällighetsprästerna, då de som voro okända och oanmälda fingo åttvarning och ibland visades hem. Huspredikanter och andra präster som vistades i staden uppkallades för att redogöra, »i hvad ändamål de sig härstädes uppehålla».²² En frimodig apologist vid namn Bollsten hade vid ett tillfälle annonserat ett friluftsmöte vid Ugglevikskällan, och därför inkallats till konsistoriet. Detta fann, att »Apologisten Bollsten utan vederbörlig anmälan eller tillstånd tillåtit sig att förrätta offentlig Gudstjenst på ett till sådant ändamål icke anordnad ställe» samt dessutom på ett olämpligt sätt och mot konsistorii förbud kungjort detta i tidningarna, varefter han åttvarnades »på det alfvarligaste, att ej framdeles tillåta sig dylika sjelftagna friheter», och han tillsades tillika, »att aldrig hädanefter inmänga sig i några presterlige förrättningar utan vederbörandes tillåtelse och bifall».²³

1808 (C. E. Wenström, a. a., s. 6 ff.; A. Hildebrand, Clerus Holmiensis); O. Winter, prästvigd 1811, pastorsadjunkt vid Storkyrkan 1816, kyrkoherde i Katarina församling 1827 (C. E. Wenström, a. a., s. 97 f.; A. Hildebrand, a. hskr.); M. C. Bergwall (August Blanchés fader), prästvigd 1807, hade olika prästerliga befattningar i Stockholm från 1807 till 1822, då han blev kyrkoherde i Hedvig Eleonora församling, (Bertil Boëthius, Sv. biogr. lexikon, III, s. 757 ff.); L. Tunelius, prästvigd 1810, legationspred. och pastor vid svenska församlingen i London 1816, komminister i Klara förs. i Stockholm 1817 och kyrkoherde i Adolf Fredriks förs. därstädes 1824, (A. Westén, a. a., s. 967 f.; C. E. Wenström, a. a., s. 86 f.; A. Hildebrand, a. hskr.); J. A. A. Lüdeke, prästvigd 1799, pastor vid tyska församlingen i Norrköping 1803, andre pastor vid Tyska församlingen i Stockholm 1807, ensam pastor därstädes 1817, (C. E. Wenström, a. a., s. 34 ff.; A. Hildebrand, a. hskr.); G. Stolpe, prästvigd 1800, kyrkoherde i Finska församlingen i Stockholm 1812, (A. Hildebrand, a. hskr.).

²² SSCP, ¹¹/₅ 1813, § 20. Jfr ibdm, ¹⁴/₂ 1815, § 13; ¹¹/₁₁ 1817, § 3; ²⁸/₅ 1818, § 11; ¹⁸/₄ 1820, § 9. En komminister hade en gång annonserat en okänd och oanmäld studerande att predika för sig en söndag. Han uppkallades då till konsistoriets preses och fick en ordentlig skrapa, enär han handlat tvärtemot kyrkolagen och konsistorii upprepade erinringar. Beslöts också utsända en förmaning till prästerna med anledning av detta fall. SSCP, ¹²/₄ 1814, §§ 18—19.

²³ SSCP, ⁴/₉ 1812, § 2; ⁶/₉ 1812, §§ 12—13; ¹⁵/₉ 1812, § 7.

Det inses härav, att i Stockholm icke lätt kunde hållas konventiklar eller dit insmugglas några otjänliga läror genom det lägre prästerskapet. Det var icke just möjligt att bryta den bevakning, som hölls, och obefordrade präster voro nog också nödgade att böja sig för en kyrklig myndighet, som hade så stort inflytande över deras väl eller ve, när det gällde befordran. Detta gjorde också, att det i regel gick i den gamla kyrkoobservansens tecken. Men även de gamla kyrkliga sederna avtogo. Trots att Lehnberg, Hagberg och Wallin samlade stora skaror, voro nog kyrkobesöken i allmänhet icke så talrika.²⁴ För att befordra en flitigare kyrkogång gjorde konsistoriet en hemställan till kungl. maj:t om att få inställa det dryga kungörelseläsandet, men detta bifölls icke.²⁵ I mitten av 1820-talet fann Wieselgren, att »en folkmassa knapt af 10 tusen» gick i kyrkorna om söndagarna, medan befolkningssiffran var 75,000.²⁶ De i timligt avseende vanlottade sågos sällan i kyrkorna. »I högmässorne torde de sällan kunnat fatta uppbyggelse af ett språk som skulle förvåna eller behaga de mest bildade; och aftonsångerne hotade merendels att ej vara behöfliga i brist på åhörare».²⁷

Om husförhören i Stockholm yttras i ett konsistorieprotokoll, att »en högst obetydlig del sig infinner» till dessa, »hvar-

²⁴ En populär präst synes och komministern i Klara, sedermera efterträdare till Wallin som kyrkoherde i Adolf Fredrik, Erland Colliander, ha varit. Colliander verkade länge i huvudstaden, och vid kyrkoherdevalet 1815 i Klara ville församlingen kalla C., som där var komminister, till fjärde provpredikant, men konsistoriet vägrade, då hans lärdom icke mätte sig med Franzéns eller Hagbergs. SSCP, ¹¹/₇ 1815, § 16. Colliander prästvigdes 1782, komminister i Klara församling 1796, kyrkoherde i Adolf Fredriks församling 1816. Dog 1824. Många äro vittnesbörden om Collianders stora och goda inflytande. A. Hildebrand, a. hskr.; Stockholms Kyrko-Tidning ²⁴/₁, ³¹/₁ och ⁷/₂ 1824, art. Kgl. Hofpredikanten och Kyrkoherden Erland Collianders Lefverne; J. O. Wallin, Religions-Tal vid åtskilliga tillfällen, II, s. 134 ff. (Likpredikan vid Collianders begravning den ²³/₁ 1824.)

²⁵ SSCP, ²³/₂ 1813, § 18; ⁹/₄ 1813, § 4.

²⁶ Brev från P. Wieselgren till P. Nyman [koncept], odaterat, men antagligen från hösten 1826. Finnes i Wieselgren-samlingen. I en not har Wieselgren försäkrat, att antalet 10,000 icke var för litet tilltaget. »Kanske hälften varit nog.» Jfr E. Newman, a. a., s. 262, noten.

²⁷ Ibidm,

om anteckningarna äfven vittna». ²⁸ Om nattvardsgästerna heter det: »Många nemligen gå högst sällan till Jesu bord, många aldrig, och detta gäller beklagligen om alla Classer af Stockholms Invånare.» ²⁹ Dock bör man beakta, att dessa sistnämnda vittnesbörd äro från de svåra krigs- och krisåren, innan ännu den allmänna reaktionen börjat ge vind i seglen åt även den kyrkliga återgångsrörelsen. Men man kan dock icke komma ifrån, att i Stockholm det religiösa livet i dess kyrkliga former var ganska matt hela denna period. Ingenstädes i vårt land torde tidevarvets religiösa indifferentism bland de bildade ha så allmänt trängt igenom och nått folkets bredare lager som i huvudstaden. Och även om de stora predikanterna i vissa fall drogo skaror till kyrkan, var därmed icke sagt, att detta kan tydas som ett tecken på starka religiösa intressen. P. Wieselgren, som i det ofta citerade brevet till A. C. af Kullberg även sökt analysera det religiösa läget i huvudstaden på 1820-talet, vilket han väl kände, skrev härom:

»Äfven finnas *modernare Christna*, som af våra stora predikanter förts till någon grad af religiös besinning, ehuru denna ej gått, mig veterligt, der hän, att huslig andakt införts, att de, nemligen af inre religiös nödvändighet, fått kraft, att ej följa med i en helsa och välstånd undergräfvande flärd, än mindre att de ordnat hela sin vandel och umgängelse efter Guds ord. De Bäste ibland desse äro de, som under den ädle Collianders ledning synas erfarit något högre än naturen. Jag vill hoppas, att många fördolda Christna finnas blandade med dem, som jag för till denna klass.» ³⁰

Det sedliga tillståndet var ganska dåligt. Konsistorieprotokollen äro fulla av äktenskapsmål, ofta orsakade av dryckenskap å den ena kontrahentens eller bådas sida. Över den allmänna dryckenskapen klagades, ³¹ och t. o. m. bland prästerskapet fanns exempel på hur djupt man kunde sjunka däri. ³² P. Wieselgren såg mycket mörkt på läget i huvudstaden, men

²⁸ SSCP, 27/₁₁ 1812, § 2.

²⁹ Ibidm. Jfr ibdm, 23/₂ 1813, § 18: »Blott några få hjertan öppna sig, för de rörande intryck, nattwardens begående meddelar.»

³⁰ Brevet från P. Wieselgren till A. C. af Kullberg, 16/₆ 1828.

³¹ SSCP, 7/₂ 1812, § 6; 31/₃ 1812, § 10.

³² SSCP, 4/₅ 1824, § 6; 22/₆ 1824, § 11; 13/₇ 1824, § 4.

han trodde sig också ha funnit ett botemedel. Han hörde »alltjemt rysliga brott begås och såg immoraliteten utbreda sig med hvarje år från de bildade och råa mot medelklassen.»³³ Men samtidigt förnam han, hur i Småland ett dån åstadkoms av Per Nymans predikningar. Han undersökte saken och fann resultaten goda. »Då log det hoppet mot mig: han — han skall här kunna samla de förströdda, värma de förkylda, väcka de försoffade sinnen.»³⁴ Wieselgren, som i Stockholm hade skaffat sig inflytande i de högre kretsarna, fick verkligen se Nyman i huvudstaden, varest han sommaren 1826 började hålla sina uppseendeväckande predikningar.³⁵ Wieselgren hade räknat fel på Nyman. Han fick ingen glädje av den robuste predikanten, vars föregående verksamhet han tydligen icke tillräckligt väl kände.³⁶ Redan Nymans grovkorniga språk på predikstolen var ju ofta högst anstötligt, och när därtill allvarliga karaktärslyten bjärt framträdde,³⁷ gjorde sig Nyman snart omöjlig. Men ett väldigt folktillopp blev det. Inga kyrkor kunde rymma åhörarna.³⁸ Sedan Tollessons dagar torde man i Stockholm icke skådat sådant. Han uppträdde i olika kyrkor, inalles ett dussintal gånger till i början av år 1827.³⁹ Den

³³ Brev från Wieselgren till P. Nyman, koncept, [hösten 1826].

³⁴ Ibidm.

³⁵ Nyman förekommer bland anmälde resande, Stockholms Dagl. Allehanda, 22/7 1826. Om denna resa och dess förhistoria, se E. Newman; a. a., s. 255 ff.

³⁶ Hur djupt missträknad Wieselgren var, framgår av det allvarliga bestraffningsbrev han sände Nyman, senhösten 1826. (Det förut citerade konceptet i Wieselgrens brevsamling.) Väsentligen publicerat hos E. Newman; a. a., s. 306 f.

³⁷ E. Newman, a. a., s. 305 ff. J. Sandell skrev i brev till Wieselgren, 18/5 1829: »Från Nyman höres intet. Han är en besynnerlig Man. Jag vet ej, om han gjort mer ondt eller godt.»

³⁸ Komministern i Hedvig Eleonora församling, C. F. Dahlgren, skrev till J. H. Thomander, 1/9 1826: »Han har haft gräseligt tillopp.» Och det ligger liksom en förklaring i vad han tillägger: »[Han] hugger i tid och otid på philosophiam, herrnhutare, böhmianer et[c.] och säger ofta det som icke passar.» I brev från A. Warnke till Herrnhut (Bruder Römer), 5/1 1827, talas också om de stora skaror, som samlas kring Nyman, men där klagas öck över dennes angrepp på herrnhutarna. Se nedan, noten nr 46.

³⁹ Enligt predikoturererna i Stockholms Dagligt Allehanda predikade en »Mag. Nyman» i Klara kyrka den 30/7, i Hedvig Eleonora den 13/8 och i Maria

underlige predikanten blev livligt debatterad.⁴⁰ Man var så upptagen av Nyman, att det icke väckte någon större sensation, när just i dessa dagar en ny, betydelsefull mission påbörjades i huvudstaden — metodistmissionen genom J. R. Stephens.

Hur omstridd än Nyman var, vann han dock tydligen anhängare. I december 1826 ingavs en böneskrift från ett tjugo-

²⁰/₈. Sedan predikade »S. M. Adjuncten Nyman» i olika kyrkor flera följande söndagar. Ehuru man, som vi ovan sett, på högsta ort mycket noggrant övervakade predikolistan, är det tydligt, att det är vår Per Nyman, som det i båda fallen gäller.

⁴⁰ Tidningspolemiken angående Nyman började med en beskedlig och välvillig presentation av den nye förkunnaren i Stockholms Posten, ²⁶/₉ 1826. Denna artikel blev »en indirekt orsak till ett tidningskrig om honom och hans predikningar». (Sthlms Posten, ²⁵/₁₁ 1826.) Redan dagen efter den nämnda första artikelns publicerande hade Stockholms Tidning, ²⁷/₉ 1826, en notis med spydigheter mot »denne Guds man», som, att döma av antalet åhörare, »måtte på rent alfvare vara inspirerad af den sanne Helige Anden». Där påpekas också, att ett stort antal nyfikna skyndat till, när Nyman annonserades. Hans mustiga språk och våldsamma straffpredikningar, som kunde vara i två å tre timmar, lockade. Detta framhålles också i den anonyma skriften Den berygtade Predikanten Pehr Nymans wistande uti Stockholm under slutet af år 1826, där det talas om Nymans vardagliga språk »med fula och opassande uttryck». Och det tillägges, att »allmänheten wille afhöra honom, blott af den orsaken, att den ansåg, att det var roligt» (s. 5). Tidningen Kometen tog till orda i en lång, sansad artikel: Om Religions entusiasm och dess Werkningar (⁴/₁₀ 1826). I Stockholms Tidning, ⁷/₁₀ 1826, angrep en »verklig Smälänning» en äldre präst, som skulle ha drivit otillbörlig propaganda för Nyman. I Stockholms Dagl. Allehanda, ¹¹/₁₀, förekom en annons (under Diverse), som tog Nyman i försvar mot tidningarnas anmärkningar. Denna »enfaldiga andeliga Annons» (en liknande var införd i St. Dagl. Allehanda, ¹³/₁₀) fick ett skarpt svar i Stockholms Tidning, ¹⁴/₁₀ 1826, där man häftigt gick till rätta med Nyman. I Sthlms Dagl. Allehanda, ¹⁵/₁₀ 1826, fick »verklig smälänning» ett svar (under Diverse). Stockholms Tidning, som häftigast bekämpade Nyman, gick i en art., ⁸/₁₁, till rätta med ordningen vid en gudstjänst i Finska kyrkan. »Huru länge skola dessa bullersamma andeliga skådespel få repeteras?» Samma tidning publicerade, ¹³/₁₂, Växjö domkapitels förbud för Nyman år 1823 att predika, och undrade, hur nu därmed kunde vara. En insändare lämnade då klara papper i detta fall, ibdm, ²³/₁₂ 1826, jämte försvar. Försvararen var också »en verklig smälänning», nämligen P. Wieselgren. Artikeln var undertecknad Amans veri. A en i Wieselgren-breven från denna tid inbunden Stockholms Tidning anger W. sig som författare. Kort därefter var den nymanska episoden förbi.

tal personer till konungen, vari man bad, att Nyman måtte beredas tillfälle att »ännu ett år få qwarblifwa för att predika».⁴¹ Alldeles säkert tillhörde dessa petitionärer den pietistiska krets i Stockholm, som Wieselgren kallar »Christna af Muhrbeckska stammen».⁴² Nagon självständig samlad pietistisk riktning synes icke ha funnits i Stockholm under den period, vi syssla med. I nära ett kvartssekel hade dock Pehr Tollesson i slutet av 1700-talet verkat på en ortodox linje men i en gammalpietistisk väckelseanda i huvudstaden, tills han 1794 begav sig till Närtuna.⁴³ Att en viss tradering från 1700-talets fromhetsrörelser hade skett, är emellertid påtagligt.⁴⁴ Att Nyman gav denna riktning i det fördolda en uppräckning, är också tydligt. Nymans kraftord blevo samlingssignaler för den klena hjord av gammalpietister, som fanns. Kanske detta efter allt var det egentliga resultatet av Nymans kampanj i Stockholm. Det var också vid denna tid, som hos dessa fromma smaken för Schartau började växa. Utan tvivel bildade denna krets kring lärofäderna Tollstadius, Muhrbeck och Tollesson kärnan till det antimetodistiska schartauska partiet, som i slutet av 1830-talet i Stockholm framträdde till öppen strid.⁴⁵

Så mycket mer kom den nymanska förkunnelsen att bereda vägen för schartauismen, som Nyman under Stockholms-vistelsen häftigt angrep herrnhutarna, en sak som ett par år senare liksom fick sin betydelsefulla sanktion i de då publicerade Schartau-breven. Huru våldsamt Nyman for ut mot herrnhutarna, framgår av ett brev från brödraförsamlingens föreståndare.

⁴¹ Kometen, 10/12 1826 (Insänt). Petitionen vittnar om stor iver. Egenomligt är, att så få undertecknade den, då den dock lär ha cirkulerat (Stockholms Tidning, 13/12 1826). Petitionärerna garanterade Nyman underhåll för den avsedda tiden.

⁴² Brevet från Wieselgren till A. C. af Kullberg, 10/9 1828. Han säger där om dessa gammalpietister: »De hafva visat mest förtroende för de väckta presterna i Småland, och börja nu med stort förtroende sluta sig intill Schartaus skrifter och vänner. Ibland dem finnas KärnChristne.»

⁴³ H. Wijkmark, Pehr Tollesson (i Julboken 1925), s. 196 ff.

⁴⁴ Se det nyss citerade brevet. Den fromma kretsen som tydligen var fåtalig brukade samlas hos en strumpvävare Ekvall på Ladugårdslandet. Jfr E. Newman, a. a., s. 327, noten n:r 39.

⁴⁵ E. Newman, a. a., s. 328, noten n:r 39, har redan påpekat detta.

dare i Stockholm, A. Warnke.⁴⁶ Som vi strax få se, voro sådana angrepp så mycket svårare för herrnhutarna, som dessa redan stodo uti regressen, orsakad framför allt av den samtidigt begynnande metodistmissionen.

Metodistpastorn J. R. Stephens och Nyman synas däremot ha kommit bra överens. Möjligen berodde detta på att latinet var det enda meddelelsemedlet, ty det är väl sannolikt, att Nyman icke då förmådde tömma ut sitt hjärtas skiftande innehåll med vanlig otyglad frispråkighet. Ej heller torde Stephens obehindrat tolkat sin metodism i ciceronianska vändningar. I varje fall trodde Stephens sig kunna konstatera, att Nyman (att det skulle kunna gälla någon annan, är uteslutet, ehuru namnet icke är utsatt) var »a Methodist in principle and in preaching». De träffades flera gånger och hade långa samtal. I Stockholm hade den »metodistiske» Nyman väckt stort uppseende genom sina predikningar, och resultatet var: »re-vival of religion in many dead Lutherans.»⁴⁷

⁴⁶ Brev från A. Warnke till Herrnhut, ⁵/₁ 1827. I brevet heter det bl. a.: »Dieser Mann kam her mit Vorurtheilen gegen die Brüder, u. diese Vorurtheile arteten endlich aus in Feindseligkeiten, womit es so weit gegangen ist, dass er sowol in der Stadt als auf dem Lande, auf den Kanzeln über uns losgezogen hat. — — — Mehrere von unsern Geschwistern haben ihn, besonders im Anfang besucht, u. die hat er gebeten, die Gemeinschaft mit Brüdern um Gottes willen zu unterlassen, und uns, wie er sich selbst ausdrückt, in die äusserste Hölle verdammt. Wollten sie selig werden, so müssten sie von aller Verbindung mit der Brüdergemeine absagen. Einige haben ihm Gehör gegeben, u. sind fortgeblieben, von aufgenommenen weiss ich jedoch nur zwey, von unsern sogenannten Freytagsleuten, die neml. Erlaubniss haben, unsre Freytagsversamlungen zu besuchen, aber mehrere. Dieser geistlich stolze Mann, denn das ist er im höchsten Grade, hat im Anfang, bey einigen von unsern Geschwistern viel Gutes genossen, bey ihnen gegessen u. getrunken u. s. w., und nun nennt er sie Heuchler u. wer weiss was. Ich bin auch einigemal in Gesellschaft mit ihm gewesen, u. da war er immer so herablassend, dass wir uns sogar Brüder nannten, und nun führt er sich so auf, folglich ist er voller Falschheit, u. ein Mann ohne Character. Zum Glück reist er bald fort von hier.»

⁴⁷ Brev från J. R. Stephens till CWMS, ⁹/₁₂ 1826. Det övriga prästerskapet får följande betyg: »Of the clergy in general I can say from the best authority that ignorance, idleness, intrigue and open iniquity are to be found to an extent that is quite appalling.» Så mycket underbarare måste då Nymans »metodism» ha tett sig för Stephens. Den anonyme förf. till skriften Den berygtade Predikanten Pehr Nymans wistande uti Stockholm under slutet af

Något livligt *konventikelväsende* rådde icke i huvudstaden i början av 1800-talet. De pietistiska ättlingarna av den »Muhrbeckska stammen» hëllo dock egna små sammankomster, men någon utmanande livlighet rådde helt visst icke i dessa. Något konventikelmål har, så långt jag kan finna, icke under hela vår behandlade period handlagts i Stockholmskonsistoriet. Detta talar visserligen i sin mån för att konventikelväsendet var mycket blygsamt, men det kan också vara tidevarvets tolerans, som på så sätt röjer sig. Stockholmskonsistoriet kunde dock, som vi ovan sett, låta sin tuktan drabba ganska omilt.

En från kyrkan mera avvikande riktning var böhmianerna, vilka dock, enligt Wieselgren, voro få.⁴⁸ »De tåla hvarken Svedenborgare eller Herrnhutare, ehuru de äro en mellanton af båda.»⁴⁹ Denna rörelse började bland Tollstadius' lärjungar i Stockholm, där Jakob Böhmes mystik vann insteg. Sidenvävaren och hovbibliotekarien Anders Collin hade särskilt under förmyndarregeringens tid på 1790-talet ett stort inflytande som ledare för denna skara, »Nya sekten».⁵⁰ Han levde ända fram till i slutet av år 1830. Sitt inflytande som mystiker förlorade han så småningom, så att han under vår här behandlade period icke spelade någon nämnvärd roll i huvudstadens religiösa liv.⁵¹ Bland hans senare lärjungar var C. O. Fineman helt visst den förnämste, och han blev också senare

år 1826 uppger t. o. m. att Nyman »medelst Patron Owens faveur, blifwit tillbuden att blifwa Missionair utrikes, men wägrat antaga detta anbud.»

⁴⁸ Brevet från Wieselgren till A. C. af Kullberg, 16/10 1828.

⁴⁹ Ibidm.

⁵⁰ Martin Lamm, *Upplýsningstidens romantik*, II, s. 61, uppger att under »nya sektens» glansperiod 1782 ej mindre än 4000 personer tillhörde densamma.

⁵¹ Collin övade ett betydande inflytande även i Finland. Om Collin se Biographi öfver aflidne Hof-Bibliothekarien Anders Collin (hskr. KB.); Några af den i Gudi uplysta Hof-Bibliothekarien Anders Collins Bref till Dess vänner (avskrift, hskr. KB.). M. Akiander, *Historiska Upplýsningar om Religiösa rörelserna i Finland*, II, s. 2 ff. (Den nyssnämnda biografien är också tryckt därstädes); *Svenskt biografiskt lexikon*, ny följd, III, s. 115 ff.; Martin Lamm, *Upplýsningstidens romantik*, II, s. 61 ff. (Jfr där nämnda källor); H. j. Lyth, *Från flydda tider*, s. 47 ff.; samt Th. Mazer, *Anders Collin. Hans lefnadsbild jämte bref från honom i andliga ämnen*.

ledare för mystikerna av böhmisternas typ, som fortforo med sina konventiklar.⁵²

Swedenborgianismen hade i huvudstaden haft en orolig tid med framgång, strid och motgång i slutet av 1700-talet och kom därefter i en lugnare period.⁵³ Det 1796 stiftade sällskapet *Pro fide et caritate* var sedan föreningsbandet. Romantikerna började kort därpå att rehabilitera Swedenborg.⁵⁴ Hans åskådning passade bättre i en tid, då Schelling angav tonen, än då den fransk-klassiska smaken rådde. Följden blev, att reaktionen mot den närmast förgångna tiden gav även swedenborgianismen vind i seglen. Tydligt utövade dennas unitariska tendens å andra sidan en viss dragning på personer av neologisk åskådning. Tybeckska frågan aktualiserade ytterligare swedenborgianismen.⁵⁵ De upprepade åtal

⁵² C. O. Fineman blev fil. mag. i Uppsala 1818 och prästvigdes samma år men övergick redan 1821 till lärarebanan, varefter han som pedagog verkade i huvudstaden till sin död 1863. A. Hildebrand, *Clerus Holmiensis*; H. Hofberg, *Sv. biogr. handlexikon*², s. 336. Jfr Anders Wibergs *lif och verksamhet*², s. 21. En annan linje av Böhmes teosofi var den filosofiskt-litterära hos romantikerna. Albert Nilsson, *Svensk romantik*, s. 305 ff., betonar starkt betydelsen av Böhmes inflytande i romantiken. Jfr ibdm., s. 117, noten, och Martin Lamm, *nyss a. a.*, s. 63.

⁵³ Rob. Sundelin, *Swedenborgianismens historia i Sverige under förra århundradet*, ss. 192—283. Martin Lamm, *Upplysningstidens romantik*, II, ss. 41 ff., 86 ff. Den gamle kämpen för swedenborgiansk åskådning, Johan Tybeck, visste också att berätta om saken i brev till A. J. Kahl, vilken blev en icke mindre betydande Swedenborg-apologet. Tybeck skrev i brev, ²¹/₆ 1833, att enligt den »nya läran» sker efter yttersta domen 1757 vart trettionde år någon allmännare rensning in mundo Spirituum. Detta har också skett: »Ty år 1787, då den så kallade Philantropiska Societeten i Stockholm upprättades, strömmade ett stort antal personer ifrån alla landsorter och lät anteckna sig ibland nya Lärans medlemmar. Äfven Prins Carl af Hessen, och vår Hertig Carl, sedan Carl XIII, var deribland. Genom den wittre Kellgrens ogudagtiga smådeskrifter skingrades de fleste ifrån denna societet: några blefvo dock ståndagtige och rättsinnige HERrens dyrkare.»

⁵⁴ Albert Nilsson, *Svensk romantik*, s. 115 ff.

⁵⁵ Johan Tybeck hade redan i början på 1780-talet omfattat swedenborgska åsikter. (R. Sundelin, *a. a.*, s. 221 ff.). Han prästvigdes 1779 och tjänstgjorde som präst på olika håll till 1803, då han blev tjänstledig och icke vidare verkade som präst. År 1817 utgav han en skrift: *Biblisk Förklaring öfwer Högnesso-Texten På Andra Stora Bönedagen den 20 April 1817: Gud war i Christo, och försonade werlden med sig sjelf*. 2 Cor. 5: 19. Stockholms-konsi-

mot Tybeck, då han dock frikändes, och hans stående svar därpå: nya antikyckliga skrifter, höllo saken levande.⁵⁶ När så i mitten på 1820-talet ett par uppsaliensiska professorer utgävo arbeten med swedenborgsk prägel, tedde sig saken högst allvarlig.⁵⁷

P. Wieselgren, som just vid denna tid vistades i Stockholm, vittnar, att »swedenborgare äro många» i staden, dock »alla mera moderata än i Gustaf III:s tid». Några bekänna sig till denna lära, »emedan de tro det vara modernt».⁵⁸ Wieselgren storiet beslöt att anmäla den hos hovkanslersämbetet (SSCP, 10/6 1817, § 15), varefter åtal följde, ehuru Tybeck frikändes. Tybeck inkallades också till sina överordnade, domkapitlet i Strängnäs, och undergick förhör, varefter han år 1818 avsattes från prästämbetet. Sitt försvar inför konsistoriet publicerade han i utförligare form i en skrift år 1818: *Hvad är christlig sanning om Gud? Om Tybeck se K. A. Hagström, Strengnäs stifts herdaminne*, I, s. 311 f.; [A. J. Kahl,] *Nya kyrkan och dess inflytande på Theologiens Studium i Sverige*, tredje häftet, s. 108 ff. Jfr brev från Tybeck till A. J. Kahl, (21/6 1833.) I sistnämnda brev synes Tybeck anse, att hans åtalade skrift av år 1817 betecknade en ny periods inträdande. Det var det andra 30-talet, som därmed inleddes, i anslutning till den swedenborgska läran om »en allmänare rensning in mundo Spirituum» vart trettionde år. Se ovan, noten nr 53.

⁵⁶ Tybeck uppger sig ha efter år 1817 publicerat mellan 30—40 skrifter i swedenborgsk anda. (Brev från J. Tybeck till A. J. Kahl, 21/6 1833). Dessa skrifter hade säkerligen verkan.

⁵⁷ Gustaf Knös, som var son till Skara-swedenborgianismens store man Anders Knös, var den nya lärans öppna anhängare. Han »måste betraktas som en Swedenborgianismens centralpersonlighet vid vårt största universitet». (H j. K y l é n, *Swedenborgsreformation i Sverige under 1800-talets första decennier?* s. 13. Om Knös och hans konflikt med Rogberg i Uppsala, se [A. J. Kahl,] *Nya Kyrkan etc.*, fjärde häftet, s. 121 ff.) Sven Lundblad, teologie professor i Uppsala, senare biskop i Skara, var också utgången ur Skara-kretsen. (Om honom, se H j. K y l é n, a. a., s. 22 ff. och [A. J. Kahl], a. a., s. 130 ff.) Även hos Geijer trodde man sig kunna spåra swedenborgianism. (Schück-Warburg, a. a., s. 488.) Vilka förväntningar man hade på universitetens swedenborgare, framgår av ett meddelande till tjugoandra nykyrkliga konferensen i Derby år 1829. Om de swedenborgska lärorna heter det här: »— the general opinion in Sweden is represented to be, that the doctrines will gradually become known, through the instrumentality of the future Clergy, who, it is expected, will become receivers of them at the Universities, and will communicate them to the public at large.» (Cit. efter H j. K y l é n, a. a., s. 5.) Helt visst vore frågan om swedenborgianismens inflytande i svenskt kyrkoliv under denna tid värd en grundlig undersökning.

⁵⁸ Brevet från Wieselgren till A. C. af Kullberg, 10/6 1828. Några av dessa människor »ha i sitt närvarande grubbel likväl behållit en hjertelig fromhet».

fruktade, att swedenborgarna redan vid riksdagen 1828 skulle begära fri religionsutövning, men han anser, att de icke äro ett *religiöst* parti utan utmärkas endast av en spekulativ teosofi.⁵⁹

Någon större tillströmning till Nya kyrkans arcana var det säkerligen icke bland huvudstadens befolkning. Swedenborgianismen var icke lämpad till folkreligion, men den var dock ett oroande moment, och ute ilandet fruktade man för dess tillväxt. När det började bli bekant, att även medlemmar av brödräfsamlingen i Stockholm trolöst övergingo till swedenborgarna, ökade väl denna fruktan.⁶⁰ Karaktäristiskt för uppfattningen var smålandsprästen J. Sandells förmodan, när han i tidningarna i slutet av 1826 såg berättas om den nya metodistiska församlingen. Han kunde nämligen icke gärna tro, att det fanns så många metodister i Sverige, att en sådan församling behövdes. Han hade en närmare liggande tanke: »Monne ej Svedenb[orgarna] under detta lånta Namn vilja bosätta sig?»⁶¹ I detta fall voro, som bekant, de miss-tänkta fullständigt oskyldiga. Men givetvis övade swedenborgarna, även där de icke bildade kretsar och konventiklar, ett påtagligt inflytande. Deras ofta skarpa kyrkokritik, med spetsen riktad mot prästerskapet, förfelade icke sin verkan.⁶² Deras sysslande med den andliga världens fördolda krafter

⁵⁹ Brev från Wieselgren till Aug. von Hartmansdorff, ²²/₅ 1833. Wieselgren sysslade också med polemik mot Swedenborg i sin år 1827 utkomna bok *Hvilken är Sweriges Religion? Om dess tillkomst* se S. Wieselgren, P. Wieselgren, s. 128.

⁶⁰ Brev från A. Warnke till Herrnhut, ¹³/₃ 1834. Warnke tillfogar: »Diese Seuche verbreitet sich hier in Stockholm so wie an vielen andren Orten im Lande.»

⁶¹ Brev från J. Sandell till P. Wieselgren, ⁵/₂ 1827.

⁶² Motståndet från prästerskapet eggade också härtill. Tybeck berättar i det förut citerade brevet till Kahl, ²¹/₆ 1833, att han aldrig blivit bekant med någon kyrkoherde, som visat sig vara vän till »nya Lärans sanningar», men däremot många komministrar. Han avstår från att grubbla över en så underlig sak: »Om en Kyrkoherde tycker sig weta, så mycket Han behöfver, sedan Han fått en bättre lägenhet, än en Communitet, kan jag ej afdöma.» Att de swedenborgska kontroverserna voro en allvarlig sak, framgår också av redogörelsen i *Handlingar angående Prest-Mötet i Götheborg* År 1831, s. 26 ff., och 1836, s. 23 ff.

ökade de apokalyptiska funderingarna bland folket. När en broschyr spådde, ått år 1836 »en stor allmännare influence ifrån Himmeln» skulle inträffa bland människorna,⁶³ var detta något som kunde intressera såväl swedenborgare som apokalyptiska teckentydare bland gemene man. Helt säkert hade swedenborgarna en viss andel i den andliga krisstämning, som rådde på många håll i landet och under 1830-talet ytterligare tilltog.⁶⁴

För den religiösa utvecklingen betydelsefullast av de riktningar, som i huvudstaden bedrevo kristlig verksamhet utanför de reglementerade kyrkogudstjänsterna, var Evangeliska brödraförsamlingen. Ur sällningstidens vederböda på 1740-50-talen⁶⁵ hade så småningom en samling på en sundare linje skett. »Fader Ike» var i denna samlingsrörelse den centrala gestalten.⁶⁶ Under sitt mångåriga arbete för herrnhutismen hade han ett starkt stöd i bergsrådet Erland Hjärne och särskilt dennes fru, Christina Charlotta Hjärne, dotter till Olof Rudbeck d. y. Genom hennes och hennes broders inflytande fick också brödraförsamlingen i Stockholm Gustaf III:s tillstånd att bygga en egen sal på den av henne ägda tomten vid Lilla Trädgårdsgatan och att där hålla »sina andaktsöfningar till egen uppbyggelse» — — — »så länge de flitigt bevista den allmänna gudstjensten, begå salighetsmedlen och icke undandra sig vederbörandes tillsyn.»⁶⁷ Den 12 september 1784 invigdes den nya salen, och därmed hade för den herrnhutiska fromheten en central av betydelse skapats i landets huvudstad. De som främst arbetade för denna sak voro, utom bergsrådsinnan Hjärne, Ikes efterträdare, pastor Gerner, grosshandlaren Ab-

⁶³ Tybecks nyss citerade brev.

⁶⁴ Se nedan, s. 91.

⁶⁵ Nils Jacobsson, Från en forskningsresa till Herrnhut (i KA, årg. 1903), s. 47 ff.

⁶⁶ Ikes verksamhet i Stockholm 1760—81 betecknade en ny tid för herrnhutismen i huvudstaden. Om denna sak, se skriften Christina Charlotta Hjärne (autobiografi), s. 19 ff.; H. Schneider — Ph. Aastrup, Brödra-Salen i Stockholm etc., s. 48; Fyra frågor angående Evangeliska Brödraförsamlingen besvarade av G. Burkhardt och N. Jacobsson, s. 31 f. Jfr också Ikes biografi, Lefnadslopp. 2. (EvBSA).

⁶⁷ H. Schneider — Ph. Aastrup, a. a., s. 50 ff. Jfr Christina Charlotta Hjärne, s. 26 ff.

raham Keyser, baron J. G. Lagerbjelke och fru Hjärnes broder, hovmarskalken baron Adolf Rudbeck.⁶⁸ Framgången var även i övrigt stor. Antalet i societeten var då, små och stora inräknade, över fyra hundra personer.⁶⁹ Framtiden tedde sig lovande, men under de följande tjugu åren började vinden ligga emot även för herrnhutismen.

När det nya seklet ingick, hade brödräfsamlingen i Stockholm redan börjat sin väg utför. Medlemssiffran sjönk, så att den tjugu år efter salens invigning hade minskat till ungefär hälften.⁷⁰ Men även om skaran endast var omkring ett par hundra, hade den dock inflytelserika medlemmar och förnäma gynnare. Emellertid gingo efter hand flera av dessa ur tiden.⁷¹ År 1801 avled amiralen Fr. W. Leijonancker som f. ö. var svåger till professor Lars Lefrén, och hovmarskalken, baron Adolf Rudbeck, samt tre år därefter den senares syster bergsråddinnan Christina Charlotta Hjärne.⁷² Bland de förnämsta pelarna i församlingen voro sedan vice presidenten i bergskollegium Gustaf Adolf Leijonmarck, grosshandlaren Abraham Keyser, bankkassören Gabriel Wik och grosshandlaren Joh. Hambræus.⁷³ Samtliga dessa till-

⁶⁸ Christina Charlotta Hjärne, s. 24 ff.

⁶⁹ Berichte, Stockholm 1769—1887: 1784. (ABUH).

⁷⁰ Jahresschluss u. Memorabilien. 2. 1829—1867: 1836. (EvBSA). Enl. Berichte Stockholm 1769—1887: 1800 (ABUH) var antalet medlemmar jämte barn vid seklets ingång över 300. Diarium u. Jahresberichte 1776—1815: 1804 und 1805 (EvBSA) uppger antalet medlemmar i slutet av år 1805 till 229.

⁷¹ Berichte, Stockholm 1769—1887: 1798 (ABUH), berättar om hovjunkare Fredrik Leijonmarcks bortgång under året, då societeten led en svår förlust. I Berichte 1802 und 1803 nämnas bland under år 1803 döda »syskon» teol. professorn i Åbo, dr Lars Lefrén (som orientalist ledamot av bibelkommissionen), och generalskan, friherrinnan Armfeldt, »Mutter des in der Politischen Welt sehr bekanten Generals Baron Gustaf Maurice Armfeldt».

⁷² Jahresschluss u. Memorabilien. 1. 1777—1828: 1801 och 1804.

⁷³ Personal-Kataloge u. a.: Catalog der Societet in Stockholm 1806. (EvBSA). Ett studium i denna katalog upplyser om att G. A. Leijonmarck upptogs i societeten 1788, Abr. Keyser år 1762, G. Wik år 1772 och J. Hambræus, som var från Hälsingland, år 1788. Enligt samma katalog hade Abr. Keyser tre söner, av vilka en var den sedan så verksamme Gustaf Theodor. J. Hambræus var gift med Hedda Charlotta Berlin, född 1778 i Umeå och som barn upptagen i församlingen. I denna katalog

hörde församlingskonferensen, d. v. s. den lokala styrelsen.⁷⁴ Även greven och överamiralen Johan Gustaf Lagerbjelke var med i brödrakretsen. Han var trogen intill döden år 1812.⁷⁵ Detsamma gäller icke så helt om Josua Sylvander, som dock jämte sin första fru var med i societeten sedan 1798.⁷⁶ Hans andra fru tillhörde också kretsen, men sedan kommo de tydligen att fjärma sig från själva församlingen ehuru icke från den herrnhutiska fromheten, såsom vi ovan påvisat i samband med Sylvanders besök bland Skellefteå-läsarna.⁷⁷

Av denna korta personstudie framgår, att brödräfsamlingen i Stockholm genom släkterna Rudbeck, Leijonmarck, Lagerbjelke, Leijonancker, m. fl. hade förbindelser i de högre samhällskretsarna och genom grosshandlarna Keyser, Hambæus och Hazelius viktiga förbindelser med Norrland. Det sistnämnda bör särskilt beaktas.

Bland de yngre medlemmarna i Stockholms-societeten voro de två senare så betydande männen Samuel Rumstedt och nämnes också en linnehandlare Joh. Hazelius från Hälsingland, gift med Lovisa Dorothea Keyser, dotter till Abraham Keyser. Vidare Is. Wilh. Hülphers från Göteborg, gift med Agneta Hazelius från Bergsjö. Joh. och Agneta Hazelius voro barn till den herrnhutiske kyrkoherden Petrus Hazelius i Bergsjö, död 1800, och syskon till kyrkoherden därstädes Pehr Hazelius, död 1816. Joh. Hazelius och Lovisa Dorothea Keyser voro farföräldrar till Artur Hazelius, Skansens skapare. Abraham Keyser's första fru dog år 1797. Samma år gifte han om sig med Antonia Johanna Hedström, f. 1755 i Västerbotten. Enligt senare anteckning blev det en brytning mellan Abraham Keyser och församlingen. När han år 1811 dog, noterades emellertid ännu hans nitiska insats vid brödrasalens byggande 1783—84. *Berichte Stockholm 1769—1887: März 1811—Aug. 1814.* (ABUH).

⁷⁴ Konferenz-Protokolle (schwedisch) 1787—1868: ¹³/₁ 1796, ¹⁰/₁ 1798 och ⁶/₃ 1805. (EvBSA).

⁷⁵ Se Lefnadslopp. 2. (EvBSA).

⁷⁶ *Berichte Stockholm 1769—1887: 1798.* (ABUH).

⁷⁷ Se ovan, s. 40. Josua Sylvander, som var född 1769, ingick sitt andra äktenskap 1802 med Eva Christina Carolina Gripenstjerna, dotter till baron Carl Gripenstjerna och hans maka Fredrica Christina Rudbeck. Den senare var bergsrådinna Hjärnes brorsdotter. (Personal-Kataloge u. a.: *Catalog der Societet in Stockholm 1806* och en katalog utan beteckning och år men tydligen från 1790-talets senaste del. EvBSA). Se också *Jahresschluss u. Memorabilien. 1. 1777—1828: 1802* (EvBSA). I brev från J. Stählin till Herrnhut, ²¹/₇ 1809, säger denne, som då var Stockholms-församlingens föreståndare, att han var nära bekant med revisionssekreterare Sylvander.

Gustaf Theodor Keyser. Den förre kom att bli de snart framväxande religiösa sällskapens boktryckare, och G. Th. Keyser komma vi att senare möta som den främste finansledaren för bibel- och skriftspridningen, missions- och nykterhetsverksamheten. Rumstedt, som var född 1770, upptogs i societeten 1798.⁷⁸ Keyser var född 1785 och sändes av sin fader Abraham Keyser till Christiansfeld för att uppfostras och sedan till Herrnhut, varifrån han år 1805 kom till församlingen i Stockholm som inflyttad.⁷⁹ Han övertog snart sin faders affär och blev liksom Rumstedt inflytelserik ledare i brödrasocieteten, där han år 1811 inträdde som ledamot i »Conferensen» eller styrelsen.⁸⁰ År 1839 övertog Keyser dess kassa och ekonomiska förvaltning.⁸¹

Herrnhutismen i Stockholm visade sig i början av 1800-talet, trots numerärens avtagande, ha ett rätt starkt inflytande. De herrar och damer ur societeten, som alltfört tydde sig till brödrasalen, voro icke så få. Snart nådde dessa fram till tronen med sin herrnhutism, och den ivrigt religiöse Gustaf IV Adolf var icke otillgänglig. Herrnhutarna i både Uddevalla och Karlskrona fingo tillstånd, år 1801 och 1802 resp., att liksom förut skett i Stockholm och Göteborg inrätta en egen sal och där hålla sina andaktsövningar.⁸² Vid ansöknigen från Uddevalla medverkade generalen, friherre J. Fr. Carpelan. Han var hösten 1800 på genomresa i Stockholm från landshövdingeposten i Uleåborg till sitt nya ämbete som landshövding i Göteborgs och Bohus län. Man fick denne betydande man att, såsom herrnhutarbroder, hos konungen och statssekreterare Mathias Rosenblad lägga ett ord för Uddevallaherrnhutarnas anhållan. Han gjorde så, och ansökan bifölls. Carpelan märkte dock, att Gustaf IV Adolf föga kän-

⁷⁸ Diarium u. Jahresberichte 1776—1815: 1798; och Catalog der Societet in Stockholm 1806. (EvBSA).

⁷⁹ Nachrichten aus der Brüder-Gemeine 1854, III, 3 Heft, s. 296; och Jahreschluss u. Memorabilien. 1. 1777—1828: 1805. (EvBSA).

⁸⁰ Konferenz-Protokolle (schwedisch), 1787—1868: 20/2 1811. (EvBSA).

⁸¹ Ibidm: prot. 1/8 1839.

⁸² Verschiedenes zur Brüdergeschichte. 3: Avskrift av kungl. resolutioner 20/1 1801 och 10/6 1802. (EvBSA). Om Karlskrona-herrnhutarnas ansökan se H. Pleijel, förut a. a., s. 214 f.

de till herrnhutismen, varför han överlämnade ett exemplar av biskop Spangenberg's *Idea fidei fratrum* och av *Ratio disciplinæ*, vilka böcker i nåder mottogos. För att ge ytterligare eftertryck åt den herrnhutiska propagandan på högsta ort inlämnade Carpelan dessutom till Rosenblad en kort promemoria angående Brödraförsamlingens lära och författning. Den var avsedd för konungen och innehöll också önskemålet, att konungen måtte tillåta Brödraförsamlingen att i Sverige anlägga en församlingsort (»einen eignen u. abgesonderten Gemeinort anzulegen»).⁸³ Denna tanke att skapa en församlingsort i stil med t. ex. Christiansfeld i Schleswig var icke ny. Den hade varit aktuell redan på 1780-talet.⁸⁴

Den fromme svenske konungen syntes alltmer intresserad för herrnhutismen, och en vacker dag kom han i egen hög person till Christiansfeld för att lära känna den närmare. I hans sällskap var drottningen jämte svit. Detta skedde i början av 1805. Konungen sade sig ha hört mycket talas om denna plats och var djupt rörd. Icke utan tårar och med mycken rörelse talade han om den lycka de hade, vilka vistades i Christiansfeld.⁸⁵ De kungliga deltog i gudstjänsterna och voro tilltalade. Den närmaste följden blev, utom vackra slantar i fattigbössan, att konungen lät till Herrnhut överbringa ett »anbud til uprättande af en Församlings Ort här i Sverige». Unitetsäldstekonferensen i Herrnhut svarade emellertid nu, att den fann omständigheterna sådana, att den »ej för denna tid såg sig i stånd, at härutinnan uppfylla Kongl. Maj:ts önskan».⁸⁶

Efter allt kan ingen tvekan råda därom, att herrnhutismen var en aktuell företeelse i de förnämna kretsarna i huvudstad.

⁸³ *Diarium u. Jahresberichte 1776—1815: 1800.* (EvBSA). Jfr *Berichte Stockholm 1769—1887: 1800* (ABUH).

⁸⁴ *Verschiedenes zur Brüdergeschichte. 3.* (EvBSA). Jfr H. Pleijel, *Brödranunitetens svenska kyrkoprojekt*, i *Julboken 1926*, ss. 134—162.

⁸⁵ Detta besök omnämnes i *Konferenz-Protokolle* (schwedisch) 1787—1868: 6/3 och 20/3 1805. (EvBSA). En detaljerad och intagande skildring av en närvarande svensk (antagligen en skolflicka) finnes bevarad i *Verschiedenes zur Brüdergeschichte. 2: Svenska Konungens, Grefve af Haga, besök i Christiansfeld 1805.* Konungen anmälde sig först inkognito under titeln Grefven af Haga.

⁸⁶ *Konferenz-Protokolle* (schwedisch) 1787—1868: 20/3 1805. (EvBSA).

den under seklets första årtionde. Men både konungen och Rosenblad fingo snart annat att tänka på, och herrnhutismen fick också en prövosam tid. När Joh. Stählin med sin fru i början av 1811 efter tolv års arbete lämnade sin tjänst som föreståndare för Stockholms-societeten,⁸⁷ kunde han se tillbaka på en växlingsrik men dock ganska god tid i huvudstaden. Redan i början av sin ankomst hade han också fått förbindelser med västgötaherrnhutare, vilka som kringvandrande försäljare nådde ända uppåt Norrland.⁸⁸ Här kan man skönja viktiga förbindelseleder. Själv gjorde Stählin och hans fru också besök i de herrnhutiska orterna norröver.⁸⁹ Genom medlemmar i Stockholms-societeten funnos, som vi sett, dessutom förbindelser med såväl Hälsingland som Västerbotten. Att fromhetslivet i brödrasalen vid Lilla Trädgårdsgatan uppskattades av landsortens folk, framgår också av vad Stählin berättar från tiden för 1809 års riksdag. Från präste- och bondestånden deltog då många vid gudstjänsterna hos herrnhutarna.⁹⁰ Tiden var också hård och nöden stor. Den varma religiositeten i brödrasalen blev av särskilt värde. Det viktigaste Stählin var med om i Stockholm var helt visst skapandet av Evangeliska sällskapet, där han dock spelade en passiv roll. Till denna sak återkomma vi senare.

Från våren 1811 till hösten 1814 verkade Fred. Chr. Wundeling som brödrasocietets i Stockholm föreståndare.⁹¹

⁸⁷ Ibidm: prot. $\frac{4}{3}$, $\frac{3}{7}$ 1799 och $\frac{5}{12}$ 1810. Jfr Berichte Stockholm 1769—1887: März 1811—Aug. 1814. (ABUH).

⁸⁸ Berichte Stockholm 1769—1887: 1799 (ABUH) förtäljer om en hjärtlig samvaro med ett tiotal »Baurbrüder» från Västergötland. Det tillfogas: »Drey mal des Jahres kommen diese West Gothen scharweise nach der Hauptstadt u. Ziehen zum theil weiter nach Norden bis Helsingland und Norrland hinauf.»

⁸⁹ Så t. ex. år 1803, då de reste över Söderhamn till Norralla, Njutånger och Bergsjö och träffade på resp. platser prosten Regnell, komminister Nordenwall och pastor Hazelius.

⁹⁰ Brev från J. Stählin till Herrnhut, $\frac{8}{6}$, $\frac{19}{6}$ 1809. Jfr Berichte Stockholm 1769—1887: 1809. (ABUH). När den skotske predikanten och skriftspridaren J. Paterson år 1808 kom till Stockholm fann han, att herrnhutarna »hade förbindelser med nästan alla gudfruktiga präster i alla delar av landet». J. Paterson, *The Book of Every Land*, p. 64.

⁹¹ Konferenz-Protokolle (schwedisch) 1787—1868: $\frac{3}{4}$ 1811 och $\frac{1}{8}$ 1814. Jfr Berichte Stockholm 1769—1887: März 1811—Aug. 1814 (ABUH).

Hans efterträdare blev Andreas Warnke, som från Köpenhamn ankom till Stockholm i början av juni 1815.⁹² Därmed började en mer än kvartssekelång, pastoral verksamhet, som blev rik på växlingar.⁹³

Samma år som Warnke upptog arbetet i Stockholm, hade medlemsantalet i brödrasocieteten gått ned till 160, och under just det året, 1815, gick också societetens kanske främste man, vice presidenten Gustaf Adolf Leijonmarck, ur tiden.⁹⁴ Men under Warnkes första år blev det dock framgång. Själv kände han sig till en början osäker, emedan han icke var studerad karl,⁹⁵ men snart nog visade han sig äga gåvor, som uppvägdde denna brist. Folk tillströmningen blev så stor, att ibland plats icke på långt när kunde beredas alla, ehuru salen rymde över 1,000 personer.⁹⁶ Även medlemssiffran steg, ehuru det icke var någon snabb ökning. Efter år 1821, då medlemsantalet stigit till 191, började det att åter gå nedåt.⁹⁷ År 1825 var det 170, och när med år 1826 den konkurrenskraftiga metodistmissionen med begåvade och energiska ledare i spetsen fick fast fot i huvudstaden, hade herrnhutismen därstädes väsentligen spelat ut sin roll. Nymans häftiga angrepp vid sam-

⁹² Konferenz-Protokolle (schwedisch) 1787—1868: 21/9 1814 och 12/8 1815. Jfr Warnkes självbiografi i Lefnadslopp. 2. (EvBSA).

⁹³ Warnke entledigades från tjänsten i Stockholm först 1843. Jahreschluss u. Memorabilien. 2. 1829—1867: 1843. (EvBSA). Jfr Warnkes biografi i Lefnadslopp. 2. (EvBSA).

⁹⁴ Konferenz-Protokolle (schwedisch) 1787—1868: 10/5 1815. Jfr Kongl. Vetenskapsakademiens handlingar 1815, s. 309 ff.

⁹⁵ Brev från A. Warnke till Herrnhut, 13/8 1814, 9/8 och 10/9 1815.

⁹⁶ Brev från A. Warnke till Herrnhut, 7/1 och 23/5 1817. Jfr brev från H. C. Richter till Herrnhut, 9/1 1821. Denne framhåller, att salen under höstar och vintrar vanligen var för liten. »Die schönen Evangelischen vorträge unser[es] L. B. Warnke» drogo folket samman. Hur det tillgick på brödrasalen har Sven Hylander antytt i ett brev till sin fader, Anders Hylander i Lund, 1/1 1824. Han skriver: »Då jag inträdde i salen fann jag den väl upplyst och full af menniskor, bland hvilka en djup tystnad rådde. Jag hörde endast några brusande toner af det lilla orgelverket. Efter en stunds förlopp höll den s. k. Liturgen (Prästen) ett litet tal, som, för att hållas ex tempore af en utlänning, var rätt vackert. Sedermera afsjöngs (med accompagnement af orgel och valdthorn) dels utaf Liturgen, dels af Församlingen och dels af valda sångare och sångerskor de verser, som innelyckte medfölja.»

⁹⁷ Jahreschluss u. Memorabilien. 1. 1777—1828: 1821, 1822 ff. (EvBSA)

ma tid och Schartaus strax därpå publicerade brev gjorde situationen ännu svårare.⁹⁸ Därtill kom, att en av herrnhutismens trognaste och verksamaste prästerliga vänner, Joh. Wættterdahl, år 1825 flyttat från staden.⁹⁹ Enligt Wieselgren ägde icke heller Stockholms-församlingens disciplin längre »någon egentlig kraft», ehuru det bland dess medlemmar stod bättre till i moraliskt hänseende än på andra håll.¹⁰⁰ Herrnhutarna förlorade i aktning bland folket. Warnke hånades på gatorna, där man ibland öppet kallade honom sirapspredikanten.¹⁰¹

Under 1830-talet talar pessimismen oavlåtliga ur Warnkes brev och rapporter. Han fruktar rent av, att brödrasocieteten i Stockholm efter få år kommer att upplösas.¹⁰² Ingen anmälde sig numera till inträde.¹⁰³

I mitten på 1830-talet var medlemsantalet nere i nittiofem, och av dessa voro flera likgiltiga, varför mötena voro dåligt besökta.¹⁰⁴ Warnke fick ofta sucka över tomma bänkar i salen vid veckomötena, och även söndagsgudstjänsterna hade övergivits av många, som sökt sig till metodistkapellet på andra sidan Kungsträdgården.¹⁰⁵ På ett tiotal år hade nästan ingen anmält sig till medlemskap.¹⁰⁶ När slutligen Warnke vid över sjuttiofem års ålder år 1843 lämnade sin otacksamma uppgift som herrnhutismens banérförare i Stockholm, hade

⁹⁸ Warnke berättar härom i sin självbiografi (Lefnadslopp 2.). Nyman och Stephens »gjorde icke allenast slut på trängsel på vår Sal, utan förorsakade också, att nästan ingen anmälde sig till upptagelse i vår Societät».

⁹⁹ Om Wættterdahl få vi senare i annat sammanhang tala.

¹⁰⁰ Brevet från P. Wieselgren till A. C. af Kullberg, 16/9 1828. Warnke klagar i brev till Herrnhut, 24/4 1827, över att de förnämligare medlemmarnas barn gå ut i världen och besöka teatrar och baler, spela och dansa. Föräldrarna kunna intet göra — »denn die Kinder sagen, es ist nichts unrechtes, ihre Prediger verbiethen es nicht, sondern treiben dasselbe, selbst solche die evangelisch predigen».

¹⁰¹ Brev från A. Warnke till Herrnhut, 22/4 1828.

¹⁰² Jahresschluss u. Memorabilien. 2. 1829—1867: 1831. (EvBSA).

¹⁰³ Ibidm: 1834.

¹⁰⁴ Ibidm: 1835; och brev från A. Warnke till Herrnhut, 3/2 1835.

¹⁰⁵ Brev från A. Warnke till Herrnhut, 14/9 och 26/10 1838.

¹⁰⁶ Ibidm, 26/10 1838.

brödrasocietetens medlemsantal därstädes sjunkit till 55,¹⁰⁷ således icke mycket mer än fjärdedelen av vad det var ett kvartssekel tidigare och åttondedelen av antalet i mitten av 1780-talet. Men den herrnhutiska andan och fromheten levde kvar i det nyevangeliska centrum i Stockholm.

Det *engelska inflytandet* i vårt lands kyrkliga liv hade intill 1800-talets början varit obetydligt. Från söder hade man mottagit den gamla lutherdomen, pietismen och herrnhutismen. Mot väster stodo icke portarna öppna. Under 1700-talet började alltmer kulturinflytelserna från England att vinna välde även i vårt land. Mot slutet av århundradet framträdde detta mycket klart.¹⁰⁸ Resorna ställdes också ofta till England, och skildringarna gävo kunskap om detta mäktiga och märkliga land.¹⁰⁹ Som huvudmakt mot franska revolutionen och Napoleon kom det helt visst att på många håll framstå som både den gamla kulturens och religionens främsta vakt i en nödens tid. För de varmt religiösa stod den franska revolutionsperioden svårt komprometterad.¹¹⁰ Den nation, som här bjöd ett så orubbligt motstånd, kunde räkna med vidsträckta sympatier.

Även på kyrkligt håll började man alltmer fästa ögonen på öriket i väster. Biskop J. Serenius hade under en över tio-årig vistelse som svensk pastor i London lärt sig att värdera konfirmationen.¹¹¹ Hovpredikanten C. M. Wrangel, som under lika lång tid hade prästerlig tjänst i Nordamerikas svenska församlingar, lärde i England känna den store John Wesley, vilken han mycket värderade. Genom vad han i England och Amerika hörde och såg, kom han att efter återkomsten till Sverige ivra för skapandet av ett sällskap till kristendomens tjänst. Resultatet blev Societas Svecana pro

¹⁰⁷ Jahresschluss u. Memorabilien. 2. 1829—1867: 1843. (EvBSA).

¹⁰⁸ Martin Lamm, Upplysningstidens romantik, II, s. 521.

¹⁰⁹ Erik Gustaf Geijers resa är en av de mest kända. Jfr Anmärkningar Under En Resa i England 1809—10 (utg. av Anton Blanck i Samlaren 1907).

¹¹⁰ E. G. Geijer, a. a., s. 87, skrev: »Franska revolutionen har skilt frihetens sak från Religionens, och methodister i England, nya Catholiker i Frankrike, Herrnhutare i Sverige ha slagit sig på Despotismens sida.»

¹¹¹ G. W. Carlsson, Anteckningar rörande svenska kyrkan i London, s. 146 ff.; och K. A. Hagström, Strengnäs stifts herdaminne, I, s. 142 ff.

Fide & Christianismo.¹¹² Även Geijer fann behag i åtskilligt i de kyrkliga förhållandena i England och var böjd att »ge Engelska Gudstjensten företräde för den Lutherska». Han tillägger: »Den förra nyttjar bibeln mera, och har gjort ett förträffeligt urval af de härliga och passande ställen för Guds-tjensten.»¹¹³ Betydelsefull för den kyrkliga kulturen var den förmedling av engelska inflytelser, som skedde genom bibel-översättaren och biskopen J. A. Tingstadius.¹¹⁴ Hans filologiske trätobroder i bibelkommissionen, Samuel Ödmann, var icke mindre intresserad för engelsk kultur och religiositet.¹¹⁵ Det sker en stark orientering västerut, varom flera vittnesbörd kunde anges. Men det må vara nog med att ytterligare endast tillägga, att i förra delen av 1800-talet flera av den svenska kyrkans i London pastorer blevo förmedlare av engelska tankar och att på folkundervisningens område snart nog England kom att ge föredöme och ledning. Lancaster-skolorna gjorde sina erövringar även i vårt land.¹¹⁶

I många avseenden voro således England och dess förhållanden uppmärksammade och uppskattade i vårt land, när under den napoleonska ofredens år grunden lades till det starka in-

¹¹² Detta sällskap bildades 1771. Det har genom skrifter och skolor utfört en gagnande verksamhet. (Se Sven Nilsson, *Samfundet Pro Fide et Christianismo*). Om C. M. Wrangels intima förbindelser med Wesley och metodismen, se L. Tyerman, *The Life and Times of the Rev. John Wesley, III*, p. 66 f. Jfr J. M. Eriksson, *Metodismen i Sverige*, s. 4 ff. När Tyerman förklarar, att såsom England hade bröderna Wesley och Amerika Whitefield, så hade också Sverige sin store reformator — d:r Wrangel, så har han råkat felbedöma situationen. Någon så stor betydelse hade ej Wrangel.

¹¹³ E. G. Geijer, *Anmärkningar etc.* (i *Samlaren* 1907), s. 107.

¹¹⁴ K. A. Hagström, a. a., s. 166 ff.; Anton Blanck, *Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur*, s. 265 ff.

¹¹⁵ »Det fanns i hans ögon ingen vetenskap, som plöjde djupare (penitius rimans), ingen filosofi, som var sundare, ingen religiositet mera livsduglig än den engelska.» H. Wijkmark, *Samuel Ödmann*, s. 324.

¹¹⁶ Henry Bryan Binns, *A Century of Education, being the Centenary History of the British & Foreign School Society 1808—1908*, p. 88 ff. *Reports of the Br. & Foreign School Society 1829—1832* meddela om sakens framgång i Sverige. I årsrapporten 1831, p. 113, angives i brev från Sverige, att där finnas 212 skolor av denna typ. Jfr B. Rud. Hall, *Svenska och utländska pedagogikens historia*, s. 102 f.

flytande från engelsk nonkonformism, som senare i århundradet präglade väckelsen och folkrörelserna i vårt land. De tidigare försöken från England att nå kontakt med det svenska kyrkolivet misslyckades. London-Missionssällskapets bekanta cirkulär av 1798 nådde även vårt land, liksom också Brittiska och utländska bibelsällskapet gjorde ett försök att här igångsätta bibelspridning. I båda fallen uteblevo resultaten.¹¹⁷ När det gällde bibelspridningen, ansågs den i Sverige obehövlig, enär evangelii ljus här nått en så stor spridning. Först när ett par unga, ivriga frikyrkomän från Skottland ankommo till vårt land och började undersöka förhållandena, blev den oerhört betydelsefulla förbindelsen mellan de brittiska öarnas fromhetsliv och vårt land fast knuten. De unga männen voro John Paterson och Ebenezer Henderson.¹¹⁸

Efter att i Köpenhamn ha blivit uppehållna på sin resa ut till Indien som kongregationalisternas i Edinburg missionärer¹¹⁹ togo Paterson och Henderson vägen över till Sverige. Henderson kom till Göteborg sommaren 1807 och predikade i det engelska kapellet där.¹²⁰ Paterson kom snart efter dit, men begav sig efter någon tid upp till huvudstaden i avsikt att skapa ett organ för bibel- och traktatspridning. Från Edinburg fick han pengar till resekostnaderna, och från Religious Tract Society i London hade han löfte om understöd, om han lyckades bilda ett skriftspridningssällskap i Sverige.¹²¹ De två skottarnas vänner i hemlandet väntade t. o. m. att så småning-

¹¹⁷ E. Rodhe, De svenska bibelsällskapens uppkomst (i KÅ, årgång 1906), s. 145 ff.

¹¹⁸ Den intressanta historien om dessa mäns verksamhet kan ej här ens i grova drag anges. Rodhe har i nyss nämnda avhandling i KÅ, årg. 1906 och 1908, behandlat saken. Jag måste nöja mig med en antydning om särskilt Patersons åtgärder i Stockholm. En grundligare undersökning av denna sak och av Evangeliska sällskapets uppkomst, verksamhet och betydelse vore tacknämlig.

¹¹⁹ De tillhörde den Haldaneska rörelsen och hade med sig på färden ett introduktionsbrev från baptistmissionssällskapets i England sekreterare, pastor Fuller, till William Carey i Serampore. John Paterson, *The Book of every Land*, p. XVII.

¹²⁰ John Paterson, a. a. pp. 50, 55 f.; och Thulia S. Henderson, *Memoir of the Rev. E. Henderson*, p. 61.

¹²¹ *Ibldm*, resp. p. 56 och p. 61.

om få höra, att de bildat frikyrkoförsamlingar på sina nya arbetsfält, och själva trodde de också till en början på möjligheten härav, men snart fingo de ögonen upp för de svenska lagarnas hårda stadganden: »even to attempt this would have ensured our being sent out of the country».¹²² I januari 1808 kom Paterson till huvudstaden, utrustad med bl. a. ett rekommendationsbrev till statssekreterare Mathias Rosenblad, av vilken han väntade stor hjälp.¹²³ I Stockholm sökte han förbindelser med herrnhutarna, främst deras församlingsföreståndare, J. Stählin, varefter följde introduktion hos de främsta herrnhutarna i staden, vilka vi förut lärt känna: G. A. Leijonmarck, J. G. Lagerbjelke, Joh. Hambræus, Sam. Rumstedt, G. Th. Keyser samt kyrkoherden på Skeppsholmen, J. P. Häggman, och komministern därstädes, bataljonspredikanten Joh Wætterdahl. Även Rosenblad mottog honom vänligt.¹²⁴

Det är tydligt, att alltsedan Paterson vid sitt besök i Skåne träffat Anders Hylander,¹²⁵ han hade en avgjord böjelse att söka sig till herrnhutarna och undvika prästerskapet, som han visserligen visste vara ortodoxt men mestadels behärskat av »a cold, dead orthodoxy».¹²⁶ Ehuru han trodde sig kunna ge även prästerskapet i Stockholm ett testimonium orthodoxiæ, föll det honom icke in att vända sig till de ledande kyrkomännen i stadskonsistoriet för att få hjälp till sin plans genomförande. Han ville icke heller ha med männen i Pro fide et christianismo att skaffa.¹²⁷ Det skriftspredningssällskap, som nu skulle bildas, tack vare engelskt understöd och en nitisk skotsk frikyrkopredikant, skulle bygga på personlig fromhet och nit för saken, oavsett lärdomsmerit och ämbete. Paterson gick in för en lekmannaverksamhet av stora mått. Hos herrn-

¹²² J. Paterson, a. a., p. 53.

¹²³ Ibidm, p. 57.

¹²⁴ Ibidm, p. 62 f. Paterson sökte också samla engelsmännen till gudstjänst. Han höll någon tid varje söndag engelsk gudstjänst i Franska reformerta kyrkan. J. Paterson, a. a., p. 74; Thulia S. Henderson, a. a., p. 62.

¹²⁵ Jfr J. Paterson, a. a., p. 50 ff. Även under uppehållet i Köpenhamn hade Paterson sökt umgänge med herrnhutarna och bl. a. besökt Christiansfeld. Brev från J. Stählin till Herrnhut, 28/2 1808.

¹²⁶ J. Paterson, a. a., p. 52.

¹²⁷ Ibidm, p. 69.

hutarna fanns fromheten, men med nitet var det till en början skralt. En kongregationalist eller metodist från de brittiska öarna och en dåtida herrnhutare hos oss voro visserligen andligen nära besläktade, men den rastlösa företagaranan hos den förre kontrasterade skarpt mot den senares ostörda tillfredsställelse i den fridfulla glädjestämningen på brödrasalen. Herrnhutarna foro icke våldsamt fram. De vidgade sina cirklar med stor försiktighet.

Den brinnande anden i Paterson fick uppleva flera veckors väntan, innan den herrnhutiska betänksamheten gav vika.¹²⁸ Stählin höll igen. Han såg, alldeles riktigt, att det här gällde skapandet av ett organ, som skulle komma att operera på herrnhutismens marker. Det var tydligt, att Stählin fruktade för det nya inflytandet. Rodhe säger, att Paterson i Stählin fick »en hängifven medarbetare, af hvilken han genast fick stort gagn».¹²⁹ Detta är icke fullt korrekt. En månad efter Patersons ankomst till Stockholm skrev Stählin i ett brev till Herrnhut om Paterson och den sak kan arbetade för. Han erkände dennes nit och förklarade honom vara en älskvärd och trevlig man. Men inför hans iver att skapa ett sällskap för tryckning och spridning av traktater och småskrifter för gemene man stod Stählin reserverad. Han berättade därom:

»Ich habe ihn gesucht zur Geduld zu bewegen, aber er ist eifrig, u. verspricht dass sobald eine solche Verbindung ihren Anfang nehme, solle eine Unterstützung aus England kommen. Da er nun sich deshalb an viele adressirte auch ausser unsrer Bekantschaft, und ich sah dass er es durchtreiben würde, so schien es mir dass wir uns nicht zurückziehen dürften, um doch eine Hand in der Sache zu haben, und besonders die so wichtige Auswahl der Piecen leiten könnten. Daher erbot ich ihm unsern Beytritt unter folgenden 2 Bedingungen: erstlich dass diese Verbindung keine Art von Publizität erhalten soll, sondern nur eine Privatsache bleibt, die in der Stille durch private mündliche u. schriftliche Abrede, ohne förm. Zusammenkünfte getrieben wird, u. 2:tens dass niemals zum Druck einer Piece geschritten wird, ehe durch die Beyträge der Mitglieder schon voraus soviel baarer Kassen Bestand eingeflossen ist, als zu dem Drucke erfordert wird. Auf diese Bedingung war er zufrieden wirksam zu seyn, und nun seit 8 Tagen sind schon 10 von

¹²⁸ Ibidm, p. 64.

¹²⁹ E. Rodhe, a. avh. (i KÅ, årg. 1906), s. 161.

unsern Geschw. u. mehrere ausser unserer Bekantschaft mit Beyträgen zusammengetreten, so dass der Anfang mit 2 Piecen gemacht werden soll, die aus dem englischen schon ins Dänisch übersetzt worden, u. dorten ausgetheilt worden ist. Die eine von einem Bogen, mit dem Titel: Antwort auf die wichtige Frage: Was soll ich thun dass ich selig werde? u. die andre von $\frac{1}{2}$ Bogen mit Titel: Das Einige Nothwendige.»¹³⁰

Stählin måste således därän, därtill nödd och tvungen, för att icke Paterson skulle ensam ta ledningen av den nya organisationen. Och när denna trädde i verksamhet, var det under mångahanda försiktighetsåtgärder Stählin passivt deltog.

Redan i februari 1808 var således verksamheten i gång. Paterson hade vunnit seger. Den stockholmska herrnhutismen hade dragits in i en ny verksamhet med speciella uppgifter. Evangeliska sällskapet var en skapelse av brittisk företagsamhet och herrnhutisk lekmanafromhet. Detta blev signifikativt för den kommande utvecklingen. Evangeliska sällskapets stadgar erhöilo kunglig sanktion i början av år 1809, och den 7 därpå följande februari hölls sällskapets första sammankomst.¹³¹ Stählins försök att få det hela att ske i det fördolda misslyckades således. De, som deltog i detta sammanträde, voro av den herrnhutiska fromhetstypen.¹³² Nu följde en livlig verksamhet inom sällskapets kommitté, vars ordf. var G. A. Leijonmarck. Allvarliga väckelse-traktater trycktes och spredos på få år i hundratusental.¹³³ För bibelspridningen hade Pa-

¹³⁰ Brev från J. Stählin till Herrnhut, 20/2 1808.

¹³¹ Först från denna tid finnas protokoll bevarade. (RA).

¹³² Evangeliska sällskapets protokoll, 7/2 1809 (RA). De välkända herrnhutarnamnen Leijonmarck, Hambræus, Keyser, Rumstedt, Stählin, Wik m. fl. finnas i förteckningen på närvarande. Därjämte kyrkoherde Häggman och bataljonspredikanten Wætterdahl.

¹³³ Om karaktären av dessa traktater, se E. Rodhe, a. avh. (i KA, årg. 1906), s. 164 ff. Den »metodistiska» omvändelse-läran är starkt framträdande. J. Paterson, a. a., p. 65, berättar: »The style was different from anything the people were accustomed to. Some of the wise ones said: 'These are not Lutheran, and they are not Moravian or Herrnhutisk: from whence, then, come they?'» De hundratusentals traktater och småskrifter, som nu på några år spredos, måste ha belytt oerhört mycket för de bredare lagrens beredelse för den anglo-amerikanska väckelseriktning, som senare gjorde så stora landvinningar i Sverige.

terson redan på sin norrländska resa 1808 gjort förberedelser. I slutet av 1809 kunde han rapportera, att Brittiska och utländska bibelsällskapet anslagit 300 pund till utgivande av en ny upplaga av Nya testamentet.¹³⁴ Samuel Rumstedt etablerade sig som egen boktryckare och trädde i sällskapets tjänst.¹³⁵ Därmed var saken i full gång.

Under allt var Stählin orolig för snabbheten hos den unge brodern västerifrån. Ehuru Paterson med engelska pengars hjälp faktiskt drivit fram en ny organisation av herrnhutare i huvudstaden, var Stählin angelägen att hålla gränsen klar mellan brödrasocieteten som sådan och det nya sällskapet.

»[Ich] bin versichert dass meine Mitwirkung in dieser Sache mir nicht das Missfallen der Brr. der U. A. C. zuziehen wird, da sich aus allem ergeben wird, dass ich bey aller Thätigkeit zur Beförderung derselben, die genaueste Vorsicht gebraucht habe, selbst gar nicht öffentlich auftrete, und wenn gleich die meisten thätigen Mitglieder Brüder sind, so treten sie dabey nur als andre wohldenkende Personen auf; die Contribuenten sind meist ausser dem Kreise unsrer Bekantschaft, so dass keine Art von Collission weder für mein Amt als Diener der Brr. Unität, noch für die Kasse der Brr. Gemeine hier im Lande zu fürchten ist — — Zu dem obenangenen Vorsichtsmassregeln die ich für nöthig hielt, gehört vorzügl. auch die, dass die Comité zu ihren gemeinschaftlichen Ueberlegungen nicht auf dem Brüdersal, sondern in weiter Entfernung von uns beym Kaufmann Br. Hülphers sich versamlet, dass Br. Wik u. ich ihr beywohnen, aber kein Amt dabey annehmen, sondern alle Expeditionen unter andern Nahmen gehen.»¹³⁶

Paterson var också ivrig att utforska det religiösa läget i landet, varför han i sällskap med Henderson, som kommit upp till Stockholm sommaren 1808, begav sig ut på en lång resa genom Dalarna, Hälsingland, övre Norrland och in i Finland.¹³⁷ I Uppsala hälsade de på Ödmann; »he — — was orthodox, and, I trust, pious», förklarar Paterson ädel-

¹³⁴ Evang. sällskapets protokoll, ¹⁴/₁₁ 1809, § 6. Ett år senare kom en lika stor gåva från samma håll (prot. ²/₁₀ 1810, § 2), och därtill 100 pund från bibelsällskapet i Edinburg (prot. ⁶/₁₁ 1810, § 8).

¹³⁵ Evang. sällskapets protokoll, ³/₄, ⁵/₆, ⁷/₈ och ²/₁₀ 1810.

¹³⁶ Brev från J. Stählin till Herrnhut, ¹³/₈ 1810.

¹³⁷ J. Paterson, a. a., p. 75 ff.; Thulia S. Henderson, a. a., p. 62 ff.

modigt. I Bollnäs vilade de över en söndag. Lars Hambræus, broder till den herrnhutiske stockholmsgrosshandlaren Johan Hambræus, var då kyrkoherde därstädes.¹³⁸ Genom läsarbygderna i Hälsingland reste de vidare till Bergsjö, där de åter besökte en kyrkoherde, som hade en herrnhutisk broder i Stockholm. Det var Pehr Hazelius, och brodern var Abraham Keysers svärson, lärftskramhandlaren Joh. Hazelius.¹³⁹ I Härnösand rådgjorde de med biskop Nordin. Under resan uppför det norrländska kustlandskapet, liksom eljest under resan, delade de flitigt ut traktater, av vilka flera tusen medfördes. De talade också med befolkningen i andliga frågor. Männe icke dessa evangeliska appeller hade sin del i nyläsarväckelsen?¹⁴⁰ Genom denna resa knötos också viktiga förbindelser, och det är påtagligt, att det var Paterson, som stod bakom de at olika håll utsända förfrågningarna om det religiösa tillståndet. Därom vittna flera brev till Evangeliska sällskapet, av vilka vi citerat några i samband med behandlingen av nyläseriet. Både P. Brandell och A. Rosenius hade redan 1812 börjat insända årsavgifter till sällskapet.

Paterson vistades i Stockholm till 1812, då han flyttade över till Petersburg. Redan sommaren 1809 hade han ingått äktenskap med en herrnhutarsyster, Katarina Margareta Hollinder, som emellertid dog året därpå i Petersburg.¹⁴¹ Patersons intresse för Sverige upphörde icke, som vi senare få se.

Evangeliska sällskapets inflytande i Göteborg blev ganska stort. Hendersons verksamhet där hade sin betydelse. I bör-

¹³⁸ G. U. af Klerckers Genealogiska samling, släkten Hambræus. (KB).

¹³⁹ Karl A. K:son Leijonhufvud, Ny svensk släktbok, s. 257 ff.

¹⁴⁰ En bestämd uppgift om att så var fallet, har Henderson lämnat (William Jones, The Jubilee Memorial of the Religious Tract Society, p. 316). Ev. sällskapets traktat nr 1, »Svar på den Hufvud-Frågan: Hvad skall jag göra, att jag må blifva salig?» utdelades i hundratal. (Den uppges av Paterson ha varit författad av Fuller. Var det baptistmissionssällskapets sekreterare, Andrew Fuller?) Det blev en stor rörelse i socknen: »almost immediately the saving influences of the Holy Spirit were poured out on those who were engaged in reading them.» Det såges vidare, att dessa väckta blevo förföljda och att en kungl. kommission tillsattes för dem. Det skulle då gälla Skellefteå.

¹⁴¹ J. Paterson, a. a., p. XX f. Katarina Margareta Hollinders namn förekommer i en katalog utan årtal (antagligen från senare delen av 1790-talet) i EvBSA.

jan av 1811 började han en söndagsskola och på hösten samma år bildade han en liten kongregationalistförsamling och kom därmed sannolikt att ge näring åt bataljonspredikanten Cornelius Rahmns frikyrkofunderingar.¹⁴² Rahmns starka påverkan från den engelska frikyrkovärlden är påtaglig. Han blev icke endast en flitig medarbetare i Evangeliska sällskapet utan ställde sig snart nog genom Patersons bemedling också som missionär i det kongregationalistiska London-Missions-sällskapets tjänst och begav sig till Sibirien.¹⁴³

Viktigare ändå var nog det inflytande som genom Henderson och Evangeliska sällskapet (och senare Svenska bibelsällskapet) nådde C. Fr. af Wingård, göteborgslektorn, som år 1818 intog sin faders biskopsstol i Göteborg. Det synes mig nämligen i högsta grad sannolikt, att den övergång från en neologisk ståndpunkt, som Wingård gjorde, — han kallar sig själv »tvifflare, ja, hånare» — och varom Fehrman berättar,¹⁴⁴ skedde under inflytande av Henderson under dennes vistelse i Göteborg 1807—1812. Till tiden stämmer detta med Fehrman's förmodan, att Wingård under sina första år som lektor (således från 1805) stod den neologiska riktningen nära och att sedan en omsvängning skedde.¹⁴⁵ Henderson undervisade i engelska språket under sin göteborgsvistelse, och bland hans lärjungar var då C. Fr. af Wingård.¹⁴⁶ Det är otänkbart, att därvid en så nitisk man som Henderson icke skulle propagera för sin religion. Dessutom predikade han ju i stadens engelska kapell. Att det var ett intimt vänskapsförhållande mellan de två, är känt.¹⁴⁷ Detta lämnar ock-

¹⁴² Thulia S. Henderson, a. a., pp. 84, 92. Jfr E. Newmans uppsats »En Göteborgsprästs frikyrkoplaner på 1810-talet (i Julboken 1925, s. 148 ff.).

¹⁴³ Om Rahmn såsom missionär, se Quarterly Chronicle of transactions of the London Missionary Society in the years 1815, 1816, 1817, 1818, and 1819, vol. I, passim; 1820, 1821, 1822, 1823, and 1824, vol. II, passim.

¹⁴⁴ D. Fehrman, Carl Fredrik af Wingård etc., I, s. 5 ff.

¹⁴⁵ Ibid., s. 8.

¹⁴⁶ Thulia S. Henderson, a. a., p. 68: »Among his gentlemen-pupils was numbered the subsequent Bishop of the Diocese.»

¹⁴⁷ D. Fehrman, a. a., s. 128, påpekar, att Henderson figurerar i Wingårds diarium »under den där mycket sällsynta benämningen 'min älskade vän'».

så förklaringen, varför den eljest stramt konservatieve biskopen underhöll så livliga förbindelser med England och intresserade sig för därifrån kommande rörelser.¹⁴⁸

Evangeliska sällskapets verksamhet fortfor, fast entusiasmen så snåningom avtog.¹⁴⁹ Orsaken därtill var bl. a. de strider, som inom sällskapets kommitté uppstodo. Det var apokryffrågan, som redan nu beredde svårigheter.¹⁵⁰ Kommittén eller styrelsen var visserligen nästan alltigenom herrnhutisk,¹⁵¹ men det hindrade icke att strid uppstod. Med år 1813 skedde efter fem framgångsrika år förändringar i kommittén. Excellensen M. Rosenblad blev då sällskapets ordförande och bataljonspredikanten och komministern Joh. Wætterdahl blev sekreterare.¹⁵²

Rosenblad hade redan omedelbart efter Evangeliska sällskapets bildande med glädje mottagit kallelsen till hedersle-

¹⁴⁸ Ibidm. Jag vill således snarare se Fehrmans angivande av orsak och verkan i omvänd ordning. Vilken beundran Wingård hyste för den engelska och amerikanska kristendomstypen, framgår klart av ett tal vid Gtbg's bibelsällskaps möte 1832. (C. F. af Wingård, Samlade skrifter, II, s. 251 f.) När Rodhe, a. avh. (i KÅ, årg. 1908), s. 35, talar om Wingårds »strängt högkyrkliga åskådning», synes detta icke fullt motiverat. I varje fall hade vid denna tid säkerligen icke någon högkyrkoåskådning å Wingårds sida utgjort något hinder till ett intimt umgänge mellan honom och den skotske frikyrkopredikanten.

¹⁴⁹ »There was secret opposition to its objects, and the love of many waxed cold». William Jones, a. a., p. 314.

¹⁵⁰ Om denna sak, se E. Rodhe, a. avh. (i KÅ, årg. 1908), s. 23 ff. Jfr brev från Ferd. Wunderling till Herrnhut, 9/8 1814. W. förklarar att han, till namnet medlem, har som egentlig uppgift att hålla enighet bland bröderna. F. ö. klagar han över hur »die Brüdersache hier im Lande durch die Evangel. Ges. viel verloren».

¹⁵¹ Den första tryckta förteckningen på kommitténs ledamöter visar detta. G. A. Leijonmarck var ordf.; G. H. Dalman (också herrnhutare) var sekr.; Joh. Hambræus kassör; G. Th. Keyser arkivarie; bland »öfrige medlemmar» stod först J. G. Lagerbjelke och sist Sam. Rumstedt. (Berättelse om Evangeliska sällskapet år 1810, s. 40.) Paterson hade velat noggrant vaka över att endast verkligt fromma människor blevo medlemmar i kommittén. J. Paterson, a. a., p. 65.

¹⁵² Berättelse och Redovisning af Evangeliska sällskapets Committé för år 1813. Rosenblad höll därvid ett tal, vari han så starkt betonade försoningsläran, att herrnhutarna kände sig glada. M. Rosenblad, Tal, etc. Sthlm 1813.

damotskap däri.¹⁵³ Wættedahl hade också varit med från början, t. o. m. som biträdande sekreterare, men sedan hade han under några år endast som ledamot deltagit i kommitténs arbete.¹⁵⁴ Rosenblad tog med iver upp den nya verksamheten. Sannolikt var han redan nu känd för herrnhutisk fromhet, enär han fick denna kallelse. Men han arbetade för en närmare anslutning till stiftsstyrelserna och universitetskretsarna.¹⁵⁵ Visserligen voro några av de egentliga herrnhutarna fortfarande kvar i sällskapets styrelse, men allt flera prästerliga ledamöter kommo med. Det ursprungliga herrnhutiska enväldet i sällskapet trängdes undan. Några av sällskapets första herrnhutiska funktionärer lämnade sina uppdrag, och Wættedahl, såsom obefordrad präst, som svält på 200 riksdaler om

¹⁵³ Evang. sällskapets protokoll, 7/3 1809, § 4.

¹⁵⁴ J. Wættedahl, som prästvigdes 1796, kom till Stockholm som e. o. bataljonspredikant 1804, ord. bat.-predikant och komminister i Skeppsholms förs. i Sthm 1806, flyttade till Östra Eneby som kyrkoherde 1825. (J. A. Westerland och J. A. Setterdahl, Linköpings stifts herdaminne, III, s. 206 ff.; och A. Hildebrand, Clerus Holmiensis.) P. Wieselgren har i Biogr. lexicon, XXII (1855), s. 14 ff. en teckning av Wættedahls verk, men den består till största delen av citat ur brev, som ingått till Wættedahl i egenskap av sekr. i Evangeliska sällskapet. Wættedahl var herrnhutare (se Jahresschluss u. Memorabilien. 1. 1777—1828: 1804. (EvBSA); brev från A. Warnke till Herrnhut, 8/5 1821, 1/3 1825, 1/6 1838, 17/5 1839.) Ännu 1847 var Wættedahl upptagen i Stockholmsbrödernas katalog. (Personal-Kataloge u. a.; EvBSA). Jämta Wættedahl var J. P. Häggman också medlem av kommittén. Även han var herrnhutisk, ehuru tydligen icke medlem av societeten, vilket väl hans ämbete ansågs hindra honom från. Häggman var född i Luleå 1762, prästvigd 1801 i Borgå, regementspastor och kyrkoherde i Skeppsholms förs. 1803, flyttade till Kjula och Sundby pastorat som kyrkoherde 1820. (K. A. Hagström, Strengnäs stifts herdaminne, III, s. 621 ff. A. Hildebrand, a. hskr.) Att Häggman var herrnhutisk i sin åskådning och förkunelse, synes av Berichte Stockholm 1769—1887: 1802 und 1803 (ABUH), vari uttalas tillfredsställelse över Häggmans ankomst till huvudstaden. Han och hans familj hade i Petersburg blivit bekant med herrnhutarna och fortsatte nu bekantskapen i Stockholm. Två av sönerna voro också enrollerade i Catalog der Societet in Stockholm 1806. (EvBSA). Carl Fredrik, som vi senare komma att möta, var då endast tolv år gammal. I Skeppsholmskyrkan var genom Häggman och Wættedahl åter en fromhetshärd. Det blev dock ingen märklig rörelse. Jfr Wættedahls klagan i ett brev 1821, tryckt hos A k i a n d e r, a. a., VII, s. 107.

¹⁵⁵ William Jones, a. a., p. 314. Jfr Rodhe, a. avh. (i KÅ, årg. 1908), s. 43.

året (enl. Wieselgren), dominerade väl knappast så helt, som man senare menat. Visserligen kom han i egenskap av sekreterare i en vidlyftig korrespondens.¹⁵⁶ Nitisk var han och gjorde nog sitt yttersta. Men i själva skriftspridningen skedde ingen framryckning utan tvärtom.¹⁵⁷ Detta berodde utan tvivel på framförallt två omständigheter: bibelspridningens särskilda organisering i Svenska bibelsällskapet, bildat 1815, och bristande penningtillgång.¹⁵⁸ Bibelsällskapets verksamhet kom att träda i förgrunden. Bibelsaken gynnades av stiftsstyrelserna genom lokala bibelsällskaps stiftande, och en vidsträckt bibelspridning följde. I Svenska bibelsällskapet var herrnhutismen ännu mindre företrädd. Dess höge protektor var konungen, förste hedersledamot var kronprinsen, varefter följde som hedersledamöter bl. a. elva excellenser, rikets biskopar med ärkebiskop Lindblom i spetsen m. fl. Ordförande var greve Math. Rosenblad, förste sekreterare kyrkoherden i Jakobs och Johannes församling, J. J. Hedrén, varjämte i kommittén sutto pastor primarius S. Drysén och kyrkoherden i Adolf Fredriks församling, J. O. Wallin.¹⁵⁹ Det gamla var förgånget. Här kom något nytt. Nu hade den högre societetens

¹⁵⁶ Vad angår Wættedahls inflytande i Norrland, torde detta, såsom Newman, a. a., s. 77 f., anser, ha haft en viss betydelse. Men man bör uppmärksamma, att hans kyrkoherde, J. P. Häggman, var ifrån nyläseriets hemort och därför väl betytt mer för detta. Dessutom hade han plats i hovkonsistoriet och måste därför ha nått längre än Wættedahl, när det gällde något å högsta ort. Dessutom var Johan Hambræus, som var en ivrig herrnhutare och mångårig kassör i Evangeliska sällskapet, också från Norrland, visserligen från Hälsingland, och hans fru var född och uppvuxen i Umeå, och hans bror var prostén Olof Hambræus i Umeå, som 1818 höll visitation i Skellefteå, såsom vi ovan sett. Jag anser således, att icke Wættedahl i första rummet bör komma ifråga, när det gäller nyläseriets förbindelser med Stockholms-kretsen, ehuru något av hans korrespondens kommit att bevaras. Vi ha ju ovan, s. 34, också sett, att nyläsarnas första brev till herrnhutarbröderna i Stockholm tydligen voro ställda till Häggman.

¹⁵⁷ Se Evang. sällskapets årsberättelse åren 1815—1830-31. När Wættedahl år 1825 flyttade från Stockholm, blev F. M. Franzén sällskapets sekreterare, vilket icke betydde någon ökad aktivitet utan snarare tvärtom.

¹⁵⁸ Om Sv. bibelsällskapets uppkomst, se Rodhe, a. avh. (i KÅ, årg. 1908), s. 43 ff.

¹⁵⁹ Berättelse och Redovisning af Svenska Bibel-Sällskapets Comité för år 1815.

fromhet ingått förening med kyrkoinstitutionens främsta tillgång av tradition, lärdom och legala former. Att Wæterdahl i denna lysande samling fick tjäna som biträdande sekreterare, kunde icke innebära, att han där hade något större inflytande.

Det nya sällskapet påbörjade under särskilt gynnsamma omständigheter sin verksamhet. Brittiska och utländska bibelsällskapet lämnade betydande understöd. Men i mitten av 1820-talet tog det tvärt slut. Apokryfstriden i Storbritannien hade lett därtill, att Brittiska och utländska bibelsällskapet beslutat icke allenast att i sina egna bibelupplagor utesluta apokryferna utan också att lämna understöd endast till sådana sällskap, som ville följa detta exempel vid sin bibelspridning. Inga medel skulle vidare gå till något sällskap, som spred apokryferna.¹⁶⁰ Svenska bibelsällskapets män vägrade att foga sig härefter, och understödet indrogs.¹⁶¹ Därmed blev bibelspridningen i vårt land starkt hämmad, och först efter George Scotts ankomst till Stockholm började åter de engelska pengarna att ge fart åt densamma.

Betydelsefullt var det, att de engelska förbindelserna ledde till skapandet av ett för gemene man avsett religiöst tidningsorgan. Det var den lilla veckotidningen Underrättelser om Evangelii Framgång i Alla Werldsdelar, som 1818 började sin kamp för tillvaron. J. Wæterdahl var i två år redaktör, och en av utgivarna var hans kyrkoherde, J. P. Häggman.¹⁶² Tidningen,

¹⁶⁰ Den stora apokryfstriden skildras av William Canton, *A History of the British and Foreign Bible Society*, I, p. 333—350.

¹⁶¹ Berättelse och Redovisning af Svenska Bibel-Sällskapets Comité för år 1826, s. 19 ff. Jfr William Canton, a. a., p. 453. Jfr också Uriel, junihäftet 1826, s. 192 ff.

¹⁶² B. Lundstedt, *Sveriges periodiska litteratur*, II, s. 8. Det var icke så, som Lundstedt och efter honom andra uppge, att Wæterdahl redigerade Underrättelser etc. åren 1818—1824. De fem senare årgångarna av de sju redigerades av C. F. Häggman, enligt dennes meritförteckning i SSCP, ²⁴/₃ 1835, § 8. Jfr Joh. Fr. Munc ktell, *Westerås stifts herdaminne*, I, s. 282 f. C. F. Häggman hade av sin fader fått herrnhutisk fostran och var, såsom ovan påvisats, som gosse enrollerad hos brödraförsamlingen. H. blev prästvigd 1816, hade prästerlig tjänst i Stockholm, blev 1823 predikant och sysloman vid Sabbatsbergs fattiginrättning och tillträdde 1837 kyrkoherdetjänsten i Kolbäcks pastorat. A. Hildebrand, a. hskr.; Joh. Fr. Munc ktell, a. a., s. 282 f.

som utkom t. o. m. 1824, överflödade av underrättelser från Englands religiösa värld.¹⁶³ Dess många sällskap till kristendomens tjänst i hem- och missionsländer ha ett brett utrymme. Väckelseskildringar och omvändelseerfarenheter föras till offentligheten. Metodisternas och baptisternas missioner förbigås ingalunda. Även söndagsskolsaken behandlas flera gånger. Svenske pastorn i London vid denna tid, J. P. Wåhlin, skrev också om de religiösa sällskapens stora möten därstädes. Även om i dessa sju årgångar åtskilligt från annat håll förekom, så var det hela strängt taget en klar propaganda för anglo-amerikansk religiositet och mission. Vårt land var dock tydligen icke moget att taga emot så mycket av detta slag. Tidningen gick dåligt. Den måste ändras till månadstidning, Uriel, eller Nytt och Gammalt från Nådens Rike. C. F. Häggman, som redigerat fem årgångar av den förra tidningen, fortsatte, men bördan blev tung att bära. Efter två år gav han upp försöket.¹⁶⁴

Den avmattning, som såväl i Evangeliska sällskapet som i Svenska bibelsällskapet i mitten av 1820-talet gjorde sig gällande, märkes alltså tydligt även i fråga om tidningsorganet. Wættedahls flyttning kanske betydde något, men antagligen hade resultatet blivit detsamma, om han varit kvar. Brytningen med Englands understödjande sällskap och möjligen bristande religiös intensitet i ledande kretsar verkade mera. Försöket att väcka missionsintresset hade också misslyckats. Den gamla elden från Patersons stockholmstid höll på att slockna. Även i brödrasalen hade domningen börjat. Därifrån var föga att vänta.

Peter Fjellstedt har berättat om läget vid denna tid. I slutet av 1828 kom Fjellstedt, som någon tid vistats vid missionsinstitutet i Basel, åter till Sverige. Han gjorde en resa för att intressera för missionssaken, men han hade ringa framgång. I början av februari kom han till Stockholm. Där gick det

¹⁶³ Underrättelser etc. årg. 1818—1824.

¹⁶⁴ B. Lundstedt, a. a., s. 28. Även i Uriel visade sig J. P. Wåhlin (febr. 1825), art. Prof af Englands Fronma Stiftelsers blomstrande tillstånd. I dec.-häftet 1826 har wesleyanarnas mission stort utrymme. Det var som en välkomsthälsning till J. R. Stephens.

trögt att få något i gång. Greve Rosenblad, general Sparre och president Sylvander-besöktes, och det blev rådplägning om att söka skapa ett missionssällskap. C. F. Häggman var villig söka få i gång en missionstidning.¹⁶⁵ Häggman hade redan tidigare haft i tankarna att åter börja utge Uriel och visste även om, att i Stockholm tanken på ett missionssällskap fanns.¹⁶⁶ När nu Fjellstedt kom, var detta en stor uppmuntran, och han trodde, att »något som liknar en Missionsförening» skulle komma till stånd.¹⁶⁷ Varken det ena eller andra skedde. I Göteborg däremot lyckades Fjellstedt samla en krets till ett litet missionssällskap, vilket dock icke blev av någon egentlig betydelse.¹⁶⁸

Fjellstedt skrev djupt pessimistiska betraktelser över läget i Sverige. Från London klagade han för Wieselgren, då han också manade denne att stödja Häggman i kampen för missionen:

»Den aldra största delen menniskor — — — är nedsänkt i en råhet, som är förskräcklig och en dermed alltid förenad lastbarhet, grof eller förfinad, som sätter hvarje upmärksam mennisko-vän i bäfvan. — — Jag har ingen prophetisk blick men försäkrar att inom ett halft secel är Svenska folket förloradt och moget för de rysligaste välfningar, om icke uti förbättrade och verksamma uppfostningsanstalter lägges ett skyndsamt hinder för det aldeles förskräckliga öfverhandtagande sedesförderf, som nu med skyndsam fördömdelse griper omkring sig.»¹⁶⁹

Till Basel sände Fjellstedt en oerhört mörk målning i ett långt brev.¹⁷⁰ Han fällde bl. a. följande omdöme om läget i vårt land:

»Übrigens` muss ich bedauern, dass sehr wenig erfreuliches aber hingegen sehr viel trauriges vom Schweden zu sagen ist. Wenigstens

¹⁶⁵ Brev från Peter Fjellstedt till Basel-Missionssällskapet, ¹⁰/₂ 1829. (ABM).

¹⁶⁶ Häggman skrev härom, ²⁷/₁₀ 1828, till P. Wieselgren och ville även ha hans hjälp.

¹⁶⁷ Brev från C. F. Häggman till P. Wieselgren ¹⁰/₂ 1829. Jfr brev från C. F. Häggman till Basel-Missionssällskapet, ¹⁰/₂ 1829. (ABM).

¹⁶⁸ Brev från Peter Fjellstedt till Basel-Missionssällskapet, ²⁷/₃ 1829. Jfr brev från Ephr. Stare till samma adressat, ⁴/₁₁ 1829, ²⁸/₄, ²⁸/₇ 1830. (ABM). Jfr brev från P. Dahl till C. Rahmn, ¹²/₅ 1832 (i The Evangelical Magazine, 1832, p. 313 f.).

¹⁶⁹ Brev från P. Fjellstedt till P. Wieselgren, ⁶/₄ 1829.

¹⁷⁰ Brev från P. Fjellstedt till Basel-Missionssällskapet, ²⁷/₃ 1829. (ABM).

ist noch nicht viel zum Vortheil der Missionssache zu erwarten, denn es sind beynahe lauter Heiden da und die wenigen Christen, die da sind, sind theils sehr allgemein arm, und theils sehen sie nur Gottlosigkeit und Greuel um sich her.»

Sannolikt var det framförallt brännvinseländet, som kom Fjellstedt att se så mörkt. Han var icke den ende. Biskop Faxe skrev till Wieselgren år 1828: »Brännvinet förstör all moralitet och religiositet hos nationen; men så villja — jag fruktar det, ständerne hafva det.»¹⁷¹

Det engelska inflytandet, som tjugu år tidigare så starkt manifesterat sig genom personliga krafter, nya idéer och program samt stora ekonomiska insatser, hade av olika skäl försvagats. Den rörelse, som med sådan framgång börjat, hade stagnerat. »Intresset tyckes ha domnat af på 1820-talet, men vaknar till nytt lif följande decennium.»¹⁷²

Från och med 1830-talets ingång böljar en ny våg av engelskt inflytande över vårt land. Utom metodistmissionen, som tar upp och stärker de nästan brutna religiösa förbindelserna, kommer en ny mäktig rörelse: liberalismen.¹⁷³ I England voro visserligen liberalismen och nonkonformismen nära besläktade och förbundna genom gemensamma reformkrav.¹⁷⁴

¹⁷¹ Brev från W. Faxe till P. Wieselgren, 10/2 1828. Det moraliska förfallet var en fråga som allvarligt diskuterades under 1820-talet. Brevsamlingarna bära många vittnesbörd härom. Se också t. ex. [Magnus Torén], Försök att bestämma orsakerna till ökade brottmål och medlen till deras förekommande eller minskning.

¹⁷² E. Rodhe, Ur 1800-talets svenska kyrkohistoria, s. 26.

¹⁷³ Redan på 1820-talet hade den engelska liberalismen börjat öva ett betydande inflytande i vårt land, främst genom J. G. Richert. (Karl Warburg, Johan Gabriel Richert, I, s. 91 f.). Om den tidiga stockholmsliberalismens kamp mot reaktionen, se därjämte H. Schück — K. Warburg, Ill. svensk litteraturhistoria², III, s. 479 ff. (Om det starka engelska beroendet, se s. 514). Den svenska liberalismens stora framryckning sker med 1830-talets ingång, då Lars Johan Hjertas Aftonblad började föra kritik och polemik mot politisk och kyrklig konservatism.

¹⁷⁴ Till frågan om nonkonformismens betydelse för engelsk liberalism, se J. E. E. Lord Acton, Lectures on Modern History, p. 206 ff.; Guido de Ruggiero, The History of European Liberalism (övers.), pp. 15 ff., 66 ff., 116; S. L. Ollard, A Dictionary of English Church History, art. Nonconformity, p. 391 ff. Om de politiska idealens väckelse hos Englands frikyrkliga, se C. Silvester Horne, Den frikyrkliga rörelsens historia i England (övers.),

Detta blev i hög grad avgörande för 1800-talsväckelsens utveckling.

Allt tydde på att 1830-talet skulle bli ett krisernas decennium. I folklivet skapade, som ovan påpekats, framförallt dryckenskapen mångahanda moraliska missförhållanden. Icke heller prästerskapet stod obesmittat. Otaliga vittnesbörd bekräfta lägets allvar, och även om både Fjellstedt och andra sågo ensidigt hopplöst på situationen, var verkligheten mörk nog. Härtill kommo timliga svårigheter, som gävo näring åt den eskatologiska katastrofstämningen.¹⁷⁸ Denna uppjagades i vida kretsar av gängse apokalyptiska beräkningar och i samband därmed tydda företeelser. Viktor Rydberg har gett vittnesbörd härom. Den i fromma kretsar uppskattade Bengel hade uträknat, »att Antikrist skulle rasa mellan åren 1832—1836, och Kristus återkomma den 18 Juni 1836». Det fanns tusentals människor, »som med dödsängslan sågo året 1836 inbryta» och som tydde den våldsamma kolerafarsoten 1834 och 1835 års komet som säkra förebud till domens dag.¹⁷⁹ Här hade folkfromheten en rik näring för allvarliga tankar, och man kan vara viss om, att sådana inställde sig, varest två eller tre av de fromma eller väckta voro församlade.¹⁸⁰ När så de våldsamma politiska brytningarna mellan liberalismen och den konservativa politiken och religionen i vårt land började antaga allt häftigare former,¹⁸¹ var det nog flera än Per

¹⁷⁸ P. Wieselgren, som dock gärna sköt i överkant, var gripen av denna stämning: »På väggen inför de blekande väldige skrifver Skaparhanden: uppror, örlig, hunger, pest.» Brev till Wingård, 4/8 1831.

¹⁷⁹ V. R[ydberg], Bibels lära om Kristus, Gtg 1862, s. 71. I Rydbergs hemstad, Jönköping, rådde stor bävan vid denna tid och Uppenbarelseboken studerades. Se Einar Elg, Viktor Rydbergs religionsuppfattning, I, s. 185.

¹⁸⁰ Hur laddad av apokalyptisk stämning den religiösa atmosfären var, påvisar Newman, a. a., s. 289 ff. Genom predikningar och skrifter spreds denna domedagsväntan.

¹⁸¹ Den politiska situationen kan icke här beskrivas. Jag hänvisar till Emil Hildebrand och Ludvig Stavenow, Sveriges historia till våra dagar, XI, s. 407 ff.; H. Schück — K. Warburg, Ill. svensk litteraturhistoria,² IV, s. 49 ff. En god bild av det politiska lägets förhistoria och gestaltning ger Johan Mortensen, Från Aftonbladet till Röda rummet², ss. 1—80. En nyare undersökning av de politiska brytningarna föreligger i Knut Wichman, Karl XIV Johans regering och den liberala oppositionen under 1830-talets senare hälft.

Nyman, som funderade om icke Aftonbladet månde vara själva Antikrist.

I Stockholm bereddes stora avgöranden i vårt folks liv. I religiöst avseende funnos ännu många möjligheter. »En Prest med stora gåfvor af Naturen och stora gåfvor af en sann Nåd skulle emellertid här finna för sig *mycken säd*» bland huvudstadens femtiotusen obildade och tjugutusen bildade.¹⁸² Dessutom fanns det stora möjligheter att ifrån Stockholm göra något även för de vitnande skördefälten ute i landet.

3. Metodistmissionen i Stockholm 1826—1829.

Vid sitt sammanträde den 28 november 1826 hade Stockholms stads konsistorium en skrivelse på bordet, vilken mälde om ankomsten av en ny präst till staden. Det var överståthållareämbetet, som, sin plikt likmätigt, gav till känna, att metodistpredikanten J. R. Stephens sig anmält för att såsom »Religions Lärare» betjäna några i huvudstaden bosatta, i England födda, svenska undersåtar.

Skrivelsen, som var daterad den ¹⁰/₁₁ 1826¹, lades ad acta, utan att någon i konsistoriet fann skäligt yttra sig.² Saken

¹⁸² Brevet från P. Wieselgren till A. C. af Kullberg, ¹⁸/₉ 1828.

¹ Överståthållareämbetets skrivelse, förvarad i SSCA 1826, lyder i sin helhet:

Till Stockholms Stads Consistorium.

Efter kallelse af BruksPatronen och Riddaren af Kongl. Wasa Orden Samuel Oven med flere här i HufvudStaden bosatta, i England födde, men till Svenske Undersåter nu mera antagne personer, har, med behörigt Pass och tillstånd, hit till Riket ankommit och hos ÖfverStåthållare Embetet sig anmält Engelske Prästen af Wesslyanske Methodistiske Församlingen Jos R. Stephens, för att, med skydd af den här i Riket tillåtna ReligionsFrihet, och med stöd af 4:de Momentet i Kongl. Kungörelsen den 24 Januarii 1781, såsom Religions Lärare gå dem tillhanda i enlighet med nyssnämnde Församlings Lärosatser, till hvilka de sig bekänna. Och får jag altså, till följe af stadgandet i Kongl. Brefwet den 13:de Februarii 1798, om bemälda Stephens' hitkomst lämna Consistorium underrättelse.

Stockholm den 10:de Nov. 1826.

Efter Nädigste Förordnande
Dan. Edelcreutz.

² SSCP 1826, ²³/₁₁, § 9. Den vidgade frihet, som under 1700-talet tillerkänts främmande trosbekännare, hade resulterat i en livligare verksamhet å dessas sida. Franska, tysk-holländska och engelska reformerta funnos i landet jämte

kunde ju heller icke påkalla någon större uppmärksamhet, då, såsom vi förut sett, konsistoriet icke var främmande för utländska prästers tjänsteutövning i staden, och då man helt visst förutsatte, att även det nyintroducerade samfundets präst skulle begränsa sin verksamhet till den lilla krets av engelsmän det var fråga om.

Den man, som hade ombesörjt den nye pastorns ankomst hit och som därför står som initiativtagare till den engelska metodistmissionen i Stockholm, var den i Sveriges merkantila utveckling så betydande ingenjören, brukspatronen Samuel Owen. Om denne kan man nog med all rätt säga, att han »representerade i eminent grad maskinen och fabriken»³, men katoliker. (H. Levin, Religionstväng och religionsfrihet i Sverige 1686—1782, ss. 11—150). Det blev emellertid stockholmskonsistoriet angeläget att hålla en viss kontroll på de främmande församlingarnas präster. Frågan var, huru konsistoriet skulle kunna »med wederbörlig wisshet och säkerhet förlita sig på de Attester och Betyg, som ifrån dem wid ett och annat tillfälle warda företedde». (SSCP, ¹⁶/₅ 1797, § 7). Resultatet av en överläggning i konsistoriet blev ett beslut om en skrivelse till kungl. maj:t, vari svårigheten att hålla reda på främmande trosbekännare skulle framhållas och förordnande skulle utbedjas, »huru Consistorium skal få weta, hwilke och huru många Prester böra höra til hwar och en Församling af främmande Lära, som ock hwad hädanefter må tjena Consistorio til efterrättelse, då det får nödigt at närmare efterfråga sådana presters Ämbetsförrättningar och Attester».

På våren 1798 förelästes i konsistoriet kungl. maj:t cirkulär av den ¹³/₂ 1798 angående främmande präster (SSCP, ²¹/₄ 1798, § 2). Jfr SSCA till detta protokoll. Innebörden därav var, att lärare och präster, som på grund av religionsfriheten funnos i landet eller senare anlände hit, skulle omedelbart eller vid sin ankomst ge sig till känna för ÖA eller kungl. befallningshuvuden i landsorten och då uppvisa de brev, som berättigade dem till tjänsten; därjämte ålåg det dem att anmäla avresa. Även de främmande ministrarna, som vid legationen hade präster, skulle uppgiva dessa »för att uti de med deras egenskap förknippade göromål wara ostörde och erkände». Tillika förständigades ÖA att till konsistoriet anmäla ifrågavarande prästers ankomst och avresa. — Sådan anmälan skedde för »Holländska Högtyiska Församlingen» (SSCP, ⁸/₇ 1800, § 5. Jfr ibdm ²¹/₁₁ 1820, § 8 och ²⁹/₇ 1834, § 8); »för Fransyska Reformerta Församlingen» (SSCP, ²¹/₁₁ 1820, § 8 och ¹⁷/₁ 1826, § 12). År 1814 hade statssekreteraren Eric Bergstedt genom kungl. kungörelse förordnats att hava inseende öfver »Reformerte och Catholske Kyrkor och Församlingar» (SSCP, ⁸/₃ 1814, § 5).

³ E. H. Thörnberg, Folkörelser och samhällsklasser (i Svensk Tidsskrift 1912), s. 80.

det är påtagligt, att han också besjälades av stora ideella intressen.

Samuel Owen, »den svenska ångbåtsflottans fader», hade alltsedan 1806 varit bosatt i vårt land.⁴ I sitt hemland, England, hade Owen gjort religiösa erfarenheter, som fört honom till gemenskap med metodisterna. När han kom till Sverige, fann han enligt egen uppgift intet gudfruktigt engelskt folk att umgås med, varför han snart »föll uti diwerse synder». Owens metodism torde sålunda icke ha gjort sig särskilt märkbar i omgivningen, i varje fall spårar man på tjugu år inga ansatser från Owens sida till främjande av den religionsform, för vilken han i England vunnits. Själv iakttager han också tystnad, när det gäller hans andliga ställning under dessa år. Möjligen fann han någon glädje och uppbyggelse hos herrnhutarna.⁵ Det synes som om Owen eljest iakttagit passivitet i religiöst avseende under dessa år. Att han icke heller efter metodistmissionens etablering i Stockholm nådde någon högre grad av speciellt metodistisk fromhet och nit, kan utläsas ur följande ord av Scott: »He [Owen] walks consistently and is always ready to every good work though his experience is not so bright and established as I could wish; I may safely call him an earnest seeker.»⁶

Owen kom vid ett besök i England 1825 att förnya sina förbindelser med metodisterna, och det blev därvid fråga om att få en predikant till Stockholm. Om detta berättar Owen: »1825 gjorde jag en resa till England; jag beklagade mig då för en wän, att det icke fanns någon Engelsk kyrka i Swerige. Han rådde mig att gå till Missions-Committén och begära en Missionär. Jag gjorde det och de låfvade att skicka öfwer en, så snart de kunde få en passande ung man.»⁷ Förloppet av de underhandlingar, som här skedde, var följande. Owen sammanträffade under denna resa även med en av wesleyanernas

⁴ De här meddelade uppgifterna bygga förnämligast på Owens självbiografiska anteckningar (OWS), vilka också ligga till grund för Wieselgrens artikel om Owen i Biographiskt lexicon X, (1844), s. 335 ff. Om dessa anteckningar och ytterligare om Owen, se nedan, exkurs I, s. 665 ff.

⁵ I brev till R. Watson, 7/10 1825, skriver han om dessa.

⁶ Brev till Janet Kelley, 20/3 1833.

⁷ OWS.

missionssekreterare i London, Richard Watson, en av metodisternas resligaste andliga ledare i början av 1800-talet.⁸ Med denne överlade han om möjligheterna att få en »missionär» till Stockholm.⁹ När Owen återkom, gjorde han sig fullt underrättad om, vad vårt lands lagar kunde ha att säga om ett sådant projekts förverkligande. Han fann därvid till sin ledsnad, att här förelågo hinder, och skriver därom till Watson: »I am sorry to find it is not allowed for missionaries to preach the Gospel here as missionaries but it is allowed for any person or persons to call in to this Country a preacher or Minister of their own sect.»¹⁰

Owen framhåller också i samma brev, att han har en stor och växande familj, vilket i sin mån förklarar hans önskan att få hit en predikant av hans eget samfund. Han hade också flera engelska arbetare i sin tjänst och tänkte även på dessas andliga vård.¹¹ Men han betonar också, att det är flera, som önska höra evangeliet förkunnat av en sådan predikant. Möjligt är, att också Owen, liksom Wieselgren, väckts till nit om Stockholms sedliga välfärd genom åsynen av de bredare lagrens okyrklighet och immoralitet.¹² Sannolikt är också, att den religiöst intresserade arbetsledaren och verkstadschefen just genom Wieselgrens och andras pessimistiska syn på läget i huvudstaden bringats att tänka på de metodistiska väckelsepredikanter, som med sådan framgång gått till kamp mot det sedliga förfallet i Englands städer och byar. Han hade ju också själv tillfälle att iakttaga ställningen bland sina arbetare.

Att bakom Owens strävan att erhålla en metodistpredikant till Stockholm ursprungligen låg denna tanke på ett vidare sedligt väckelsearbete, framgår av att han benämner honom »missionär». Han blir missbelåten, när han finner att landets lagar icke tillåta en predikant av främmande trosbekännelse

⁸ Om dennes mångsidiga och framgångsfulla verksamhet, se George Smith, *History of Wesleyan Methodism*, II—III, passim.

⁹ Brev till R. Watson, 7/10 1825.

¹⁰ *Ibidm.*

¹¹ Jfr J. M. Erikson, *Metodismen i Sverige*, s. 19.

¹² Jfr ovan, s. 57 f.

att öva missionsverksamhet av den art han tänkt sig. Wieselgren, som då var väl införsatt i de religiösa förhållandena i Stockholm, vittnar om denna Owens ursprungliga syftning, ty när W. år 1825 fått reda på Owens plan att kalla hit en metodistpredikant, hade han föreslagit att Per Nyman i stället skulle kallas — »i hopp att han skulle bevisa, genom sin verkningförmåga på Stockholms menighet till christlig sedlighet, att vi ej behöfde gå öfver ån efter vatten.»¹³ Wieselgrens uppfattning om Owens syfte är här tydlig nog. Han menar, att Owen ämnar införskaffa en metodistpredikant för sedligt väckelsearbete bland huvudstadens befolkning, vilket han anser vara att gå över ån efter vatten. Om Owen endast tänkt att erhålla en lärare av sin egen bekännelse för sig och den lilla kretsen av engelsmän, så skulle icke Wieselgren kunnat uttrycka sig så, som han gjorde, eller föreställa sig, att Per Nyman skulle kunna ersätta predikanten ifråga. Man kan nämligen icke antaga, att Wieselgren tog miste om Owens intentioner.¹⁴

Det är av vikt att konstatera detta ursprungliga syfte med metodistmissionen, ty på denna punkt var det konflikterna inställde sig ända fram till den stora slutstriden kring George Scott och missionens slut.

För att underlätta utsändandet av den åstundade predikanten lovade Owen, att han helt och hållet skulle bekosta hans vistelse i Stockholm, om det blev »en ung man». Blev det en gift, lovade han att med fyrtio pund pr år bidra till hans underhåll.¹⁵

Owens citerade brev till Watson, som var missionssekreterare, var givetvis avsett för missionskommittén i London, »The Committee of the Wesleyan Methodist Missionary So-

¹³ Biogr. lex., X (1844), s. 345. — Wieselgren »afstyrkte den föreslagna importen». Jfr också Wieselgrens ord om greve Wirsén, som på tal om den wesleyanska metodismen anmärkte, att det verkligen behövdes »en sådan sekterism, som förhindrade rånen, morden, stölderna o. d.» etc. Ibldm, s. 344.

¹⁴ Att Owen icke antyder något om detta syfte i sina självbiografiska anteckningar utan blott säger, att han i England beklagade sig, att det icke fanns någon engelsk kyrka i Sverige, är naturligt. Dessa anteckningar skrevs först 1844, då den stora antimetodistiska kampanjen hade uppgjagat sinnena.

¹⁵ Brev till R. Watson, 7/10 1825.

ciety.»¹⁶ Vid dennas sammanträde den $\frac{4}{1}$ 1826 låg Owens brev av den $\frac{7}{10}$ 1825 på bordet. Det beslut, som med anledning därav fattades, anges i protokollet med följande ord: »Resolved, That a suitable person be looked out for, for the above work.»¹⁷ Och den $\frac{8}{3}$ 1826 anger protokollet, att mannen är funnen och heter Joseph R. Stephens, en resepredikant i Beverley-kretsen.¹⁸ På sommaren samma år reste den utsedde »missionären» till Sverige, dit han anlände i slutet av juli.¹⁹

Den man, som nu kom att bli den metodistiska väckelse-religiositetens första företrädare i vårt land, var en predikant av ovanliga mått.²⁰ Hans fader var den begåvade och ansedde metodistpredikanten John Stephens, vilken var känd för sina litterära intressen, sin beläsenhet och sin stora vältalighet.²¹ Av hans åtta söner blevo Joseph Rayner, John och George de mest bemärkta.²² Men även Samuel och Edward blevo duktiga män och satte spår efter sig vid koloniseringen av South Australia.²³

Joseph Rayner Stephens var född i Edinburg 1805, fick en mycket god uppfostran och vann ett högt mått av lärdom.²⁴ Hans språkkunskap var stor²⁵ och hans intresse för litteratur

¹⁶ Detta sällskap organiserades definitivt år 1818 genom antagandet av »Laws and Regulations of the General Wesleyan-Methodist Missionary Society». Se G. Smith, a. a., III, pp. 32, 569.

¹⁷ Missionary Committee Minute Book, Dec. 1822 to July 1829, fol. 345.

¹⁸ Ibidm, fol. 354.

¹⁹ Ibidm, fol. 382. Jfr The Report of the WMS for the year ending December 1826, p. 111.

²⁰ Se George Jacob Holyoake, Life of Joseph Rayner Stephens. Jfr George Smith, a. a., passim.

²¹ G. J. Holyoake, a. a., pp. 19—21.

²² John var i flera år en inflytelserik man såsom redaktör för The Christian Advocate, och George blev den även i vårt land kände runforskaren, språkmannen och översättaren. Se vidare exkurs II, nedan, s. 669 ff.

²³ The Methodist Magazine, July 1927, p. 413.

²⁴ »He was educated in all the wisdom of the nineteenth century, became a linguist, a politician, a student of Social Economy, was versed in all the subtleties of logic and metaphysics.» G. J. Holyoake, a. a., p. 27.

²⁵ I ett brev till CWMS, $\frac{9}{12}$ 1826, säger han sig konversera på latin med en prästman i Stockholm. Han uppger sig också väl känna språken i de flesta europeiska länderna. Brev till G. Morley (CWMS), $\frac{3}{4}$ 1829.

och dramatik livligt. Genom studium av den nordiska litteraturen kom han att också väcka intresset därför hos sin yngre broder George.²⁶ Stephens var också en utomordentlig talare,²⁷ och efter brytningen med metodisterna kom hans agitatoriska kraft som folktalare fullt till sin rätt.²⁸

J. R. Stephens antogs som resepredikant på prov år 1825, och efter endast ett års verksamhet i hemlandet sändes han till Stockholm. Det var sålunda en yngling på tjuguet år, som år 1826 började som metodistisk »missionär» på den nya »stationen».²⁹ Vårt lutherska land hade därmed dragits in i den metodistiska missionsverksamhet, vars världsvida expansion blev så stark under de följande årtiondena.

Omedelbart efter ankomsten till Stockholm i juli månad 1826 började Stephens att orientera sig. Samuel Owen mottog honom med glädje och hoppades, att han skulle få uträtta mycket gott, »as here is great many great Sinners».³⁰ Stephens fick dock snart klart för sig, vad Owen redan visste, nämligen att de svenska lagarna förbjödo »missionärer» att verka för innebyggarnas övergång till annan trosbekännelse än landets

²⁶ G. J. Holyoake, a. a., p. 29.

²⁷ »All who ever heard him, bear witness that his powers as an orator and a preacher were of a very high order; there was music in his voice, and his lips uttered the convictions of his warm heart and well-cultured mind.» G. J. Holyoake, a. a. p. 12. Metodisthistorikern George Smith faller följande omdöme: »Mr. Joseph R. Stephens was a minister of superior ability, energy, and eloquence.» G. Smith, a. a., III, p. 210.

²⁸ Se exkurs II, nedan, s. 669 ff.

²⁹ The Report of WMS for the year ending December 1826 publicerar en förteckning på »missionärer och stationer», där Stephens och Stockholm äro med, p. XVI. Jfr ibdm, p. 111. Den svenske legationspastorn i London vid denna tid, J. P. Wählin, var underkunnig om saken. Han skrev därom till biskop Faxe följande i brev av den 12/5 1826: »Wesleyiska Methodisterne skicka i dessa dagar en Missionär till — Stockholm. Detta är ett ibland Tidens tecken. Han blir, att börja med, Husprest i Hr Owens familj. Jag har sökt att mildra hos honom obehaget af det första intrycket, som tingens tillstånd naturligtvis måste verka hos en Methodist i Stockholm; ty det är ej svårt att förutse, att han der skall tro sig i ett annat Sodom.» Personhistorisk Tidskrift, 1927, häft. 1—2, s. 55.

³⁰ Brev från Owen till George Morley, 22/8 1826.

enda erkända.³¹ Men han fick också veta, att såsom vederbör-
ligen ordinerad predikant inom det wesleyanska samfundet
och till Sverige inkallad av engelsmän i Stockholm hade han
rätt att bedriva en begränsad verksamhet. Någon upplyste
honom om, att han enligt en lag från Gustaf III:s tid endast
hade att hos ÖÄ anmäla sin avsikt och uppvisa sina legitima-
tionspapper, men andra menade, att denna förordning endast
gällde statskyrkor och icke sekter. En prästman, som var
Owens gode vän, tillrådde en ansökan hos konungen. Owen
var intresserad därav, och redan någon vecka efter Stephens
ankomst rapporterar han, att en petition är färdig att inläm-
nas, »for permission to build a chappel».³²

Meningen var nu, att denna anhållan hos konungen skulle
undertecknas av om möjligt alla i Stockholm varande engels-
män. Stephens hade gott hopp om sina landsmäns villiga del-
tagande i detta fall.³³ Det synes dock, som om svårigheter ha-
de inställt sig. När Stephens började söka sina landsmäns
hjälp, blev mottagandet skiftande. Stephens skattade de i
Stockholm bosatta engelsmännens antal till 70 à 80, och bland
dessa funnos olika åskådning: »churchmen, dissenters, pres-
byterians — worldlings.»³⁴ Den engelska ministern i Stock-
holm vid denna tid, lord Bloomfield, som också ombads med-
verka, kände icke till metodismen, varför Stephens skrev en
längre utredning om denna till lordens upplysning. Lord B.
var mycket vänlig och lovade göra sitt bästa, ehuru han var
varmt fästad vid den engelska statskyrkan. En del andra av
hans landsmän voro hjärtliga och artiga, andra kyliga och
indifferent. Stephens klagar över svårigheten att övertyga
dem om metodismens verkliga art.

Slutligen ingick ett memorial till ÖÄ, undertecknat av

³¹ Om sina första erfarenheter och åtgärder redogör Stephens i en rap-
port till CWMS. Se brev till G. Morley, 9/12 1826.

³² Brev till G. Morley, 22/8 1826. Owens planer på att bygga ett kapell
framskyntade redan vid de första underhandlingarna om att få en predi-
kant till Stockholm. Han tillade då: »If I should be the instrument in the
hands of God I shall be happy indeed.» Brev till R. Watson, 7/10 1825.

³³ Se Stephens anteckning å Owens brev till G. Morley, 22/8 1826.

³⁴ Brev till G. Morley (CWMS), 9/12 1826.

tröttio personer, jämte en inlaga från brittiska och amerikanska fartyg, underskriven av fyra kaptener och fyrtio man.³⁵

Det var tydligen dessa skrivelser, som föranledde ÖÅ:s ovannämnda formella anmälan till Stockholms stads konsistorium, och därmed var fråan dess sida saken klar. Den ursprungliga planen att ingå till konungen med anhållan om tillstånd att få bygga kapell fullföljdes icke. Sannolikt visade det sig omöjligt att vinna samling bland engelsmännen kring ett projekt, som tycktes syfta till att göra metodismen till den dominerande engelska samfundstypen i den svenska huvudstaden. Och även om många engelsmän kände behovet av en engelsk kyrkobyggnad, torde de flesta dock icke känt någon entusiasm inför utsikterna att bli betjänade av ett metodistkapell och dess predikant.³⁶

Sedan anmälan var gjord och ärendet i början av november expedierats i ÖÅ och konsistoriet, började Stephens sin predikoverksamhet. Redan i sitt brev ett år tidigare hade Owen förklarat sig villig att till en början ställa stora rum till förfogande i sitt hus på Kungsholmen.³⁷ Det blev ock så. Sin första predikan i Stockholm höll Stephens söndagen den 19/11 i Owens hus. I ungefär fyra månader hade då Stephens vistats i huvudstaden och förberett sitt framträdande såsom predikant.

Frågan om gudstjänstlokal var emellertid alltfört aktuell. Stephens hade t. o. m. försökt att få någon av de andra främmande kyrkorna upplåtna men förgäves.³⁸ Då fingo Owen och Stephens syn på en sommarpaviljong, »whose Methodist-chapellike appearance attracted our attention», såsom Stephens säger. De fingo reda på att trädgårdspaviljongen ifråga tillhörde greve Carl de Geer, med vilken Owen var bekant. De gjorde en skriftlig förfrågan hos greve de Geer, om han vore villig hyra

³⁵ Brev från J. R. Stephens till G. Morley (CWMS), 9/12 1826.

³⁶ Att kapellbygget verkligen var allvarligen ifrågasatt, framgår också av Stephens' anteckning å Owens ovan citerade brev, den 22/8 1826. Stephens talar där om att börja bygga i april följande år. Han begär också ritningar för kapell rymmande från 500 till 700 personer.

³⁷ Brev till R. Watson, 7/10 1825.

³⁸ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 9/12 1826.

ut byggnaden till gudstjänstlokal. Anhållan beviljades. Trädgårdspaviljongen ställdes gratis till metodisternas förfogande, och tillstånd gavs att göra de ändringar, som det nya ändamålet krävde. Owen var icke sen att begagna detta tillfälle, och redan i början av december 1826 hade metamorfosen skett. Sveriges första metodistkapell stod redo för sitt ändamål. Det var beläget vid Stora Trädgårdsgatan och rymde, enligt Stephens' uppgift, två à tre hundra personer. Den 3/12 1826 öppnades det för gudstjänsts hållande.³⁹ Den 9 i samma månad hade kyrkonotiserna följande budskap till huvudstadens innevånare: »I morgon Söndag den 10 dennes och sedan framgent, alla Sön- och Helgedagar, förrättas Gudstjänsten uti Engelska, Wesleyanska Methodistiska kapellet wid stora Trädgårdsg.,⁴⁰ kl. 11 f. m. och 5 e. m., af nämnde Församling's härvarande Pastor J. R. Stephens. Ingången är igenom Jernportarne midt emot Excellensen Grefwe de Geers Hus.»⁴¹

I sin begynnande verksamhet var den unge värtalige metodistpastorn givetvis hänvisad till den krets av engelsmän, där Owens familj utgjorde medelpunkten. Denna grupp räknades snart nog som en metodistförsamling — »the Wesleyan Society». Den bestod i början av endast fem personer.⁴² Den ökade heller icke nämnvärt under Stephens tid. Den metodistiska årsrapporten år 1827 anger medlemsantalet i Stockholms-

³⁹ De här lämnade uppgifterna om kapellet bygga på Stephens' rapport i ovan citerade brev, 9/12 1826. Jfr OWS samt Samuel Owen, Lefnadsteckning af Z, s. 12. Scott berättar också härom och att Owen bekostade omändringen. D1, p. 5.

⁴⁰ Nuvarande Västra Trädgårdsgatan. I flera arbeten, som beröra den begynnande metodistmissionen, uppges det iordningställda kapellet ha legat vid Lilla Trädgårdsgatan. Owen torde vara skyldig till denna feluppgift. (Carl Olof Rosenii lif och verksamhet (RB), s. 43.) Den återkommer sedan i E. J. Ekman's Den inre missionens historia, II, s. 379, och i dess av N. P. Ollén reviderade upplaga, II, s. 231, och i Anders Wibergs lif och verksamhet², s. 18. En förväxling torde ha skett med Brödraförsamlingens lokal, som var belägen vid Lilla Trädgårdsgatan på andra sidan Kungsträdgården. G. Brandt förleddes härav till att i sin Roseniusstudie låta den av greve de Geer upplåtna lokalen och Brödraförsamlingens lokal vara identiska. (KA, 1914, ss. 366, 374.) Jfr f. ö. A. Tidner, Palats och kåkar, ss. 43, 322.

⁴¹ Stockholms Dagligt Allehanda, 9/12 1826.

⁴² Brev från Stephens, 27/12 1826, publicerat i The Wesleyan Methodist Magazine, 1828, p. 133. Jfr G. J. Holyoake, a. a. f. 30.

församlingen till sju.⁴³ År 1828 är siffran lika, men 1829 saknar »stationen» i Stockholm uppgift på antal medlemmar.

Att Stephens ursprungligen avsåg att bedriva en regelrätt *metodistisk* verksamhet är naturligt. Redan vid överläggningarna om petitionen till konungen visar han sin iver att bevara metodismens särkaraktär oförkränt. Och när den första gudstjänsten hållits i det nyinredda kapellet, skriver han: »Methodism is now admitted and legally sanctioned, and I hope will not be a lifeless name.»⁴⁴ För skapandet och upprätthållandet av den specifikt metodistiska ordningen och själavården rekvirerade Stephens hos sina förmän i London redan kort efter sin ankomst femtio »Society Rules», »tickets» (medlemskort) och två »Class-books».⁴⁵ Samtidigt begärde han bönböcker, biblar, sångböcker och tidningar, vilka givetvis i första hand voro avsedda för den metodistiska krets, som bildade klass. Klassmöten höllos varje vecka, i vilka redan i slutet av 1826 fem engelska och två svenska medlemmar deltog.⁴⁶ Någon lätt sak var det tydligen icke att bland engelsmännen i huvudstaden vinna anslutning till den specifikt metodistiska religionsövningen. Stephens utlåter sig också ganska pessimistiskt i denna sak. Han finner, att de engelska åhörarna äro vana vid sederna i Stockholm, och att deras barn fostras i den lutherska läran.⁴⁷ Utöver den lilla klassen på sju medlemmar, av vilka två voro svenskar, kom icke metodistförsamlingen i Stockholm. Stephens måste också upphöra med klassen vårvintern 1829.⁴⁸ I detta fall var således framgång-
en ringa.

Däremot blev den så mycket större i andra avseenden. Såsom den ende engelske predikaren i Stockholm kom Stephens snart nog att uppmärksammas. Den engelske ministern, lord Bloomfield, var, såsom vi ovan sett, reserverad, men vanns så

⁴³ The Report of WMS for the year ending December 1826, p. XVIII.

⁴⁴ Brev till G. Morley. (CWMS), 9/12 1826.

⁴⁵ Stephens' anteckning på Owens brev till G. Morley, 22/8 1826. Om den metodistiska organisationen, »societies», »classes» etc. se nedan s. 143, noten 72.

⁴⁶ Brev från Stephens, 27/12 1826, publicerat i The Wesleyan Methodist Magazine, 1828, p. 132. Scott anger vilka de sju voro (Df, p. 381. Se nedan, s. 170).

⁴⁷ Brev till G. Morley (CWMS), 26/1 1829.

⁴⁸ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 2/4 1829.

småningom. I början ansåg han sig dock icke — »as the minister of England, and a high church man» — kunna besöka kapellet, medan däremot lady Bloomfield och döttrarna snart nog blevo trogna åhörare.⁴⁹ Den högstående familjens intresse för Stephens tilltog snabbt, och snart nog intog denne i verkligheten positionen som engelsk legationspredikant.⁵⁰ Han sågs gärna i familjen och tjänstgjorde som huspredikant därstädes.⁵¹ Den unge livlige, bildade och värtalige metodistpredikanten fick ett stort inflytande över den förnämme ämbetsmannen, vilken vid denna tid hade särskilda svårigheter. Stephens blev för honom själasörjaren, som hjälpte honom till frid och tillförsikt.⁵² Han uppskattade honom även som predikant. Att lord Bloomfield var väl förtrogen med Stephens både som människa och predikant, framgår av det brev, som han skrev till sin fru, när Scott hade anlänt till Stockholm och hållit sina första predikningar.⁵³

Det är givet, att Stephens' förbindelser med den engelska ambassaden i hög grad gagnade hans verksamhet. Bland de engelsktalande i Stockholm torde redan denna omständighet ha stimulerat besöksfrekvensen i kapellet. Men även en större allmänhet började helt säkert undra, vad slags metodistpredikant detta månde vara, då han rörde sig i så förnämna kretsar.

⁴⁹ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 20/4 1827.

⁵⁰ I förteckningen på engelska chaplains i Stockholm förekommer som första namn Mr. Stephens. Se J. Howard Swinstead, *The English Church in Stockholm*, p. 55.

⁵¹ Lord Bloomfield »connected him [Stephens] with the Embassy, as his chaplain, and Mr. Stephens read prayers daily in his house». Se G. J. Holyoake, a. a., p. 30.

⁵² I ett brev, Stockholm 5/6 1829, talar lord B. till Stephens om den frid, »which, under God, you have administered to my wounded heart», och i brev av den 13/11 1829, när Stephens lämnat vårt land, skriver han: »I shall always look back to our intercourse as the most important of my life, and I trust whatever of profit I may have gathered is permanently established in my heart.» Brevcitaten äro tryckta i G. J. Holyoake, a. a., pp. 31—32. Scott anger i sin broschyr »A Coronet laid at the feet of Jesus» etc. p. 11, att lord B. vid denna tid förlorade ett älskat barn, att en högt värderad sväger flyttade och att lady B. och döttrarna blevo religiöst intresserade. Allt detta bidrog att föra lord B. till metodistkapellet.

⁵³ *Memoir of Benjamin Lord Bloomfield*, II, p. 207 f.

Bland de trogna engelska åhörarna var också den brittiske konsuln i Stockholm, George Foy, och hans familj. Husets enda dotter, Mathilda, som sedan kom att göra en viktig insats för söndagsskolverksamheten i vårt land,⁵⁴ var särskilt fängslad av Stephens' predikogåvor och torde redan nu ha mottagit intryck, som blevo bestämmande för livet.⁵⁵ Hennes anteckningar bära vittne om att Stephens gjorde sig gällande icke endast på predikstolen utan också i de kretsar, där hans engelska vänner rörde sig.⁵⁶ Den unga Mathildas höga uppskattning av Stephens som predikant var säkerligen välgrundad och stämmer väl med vad vi eljest känna om honom.⁵⁷

I sin egenskap av den engelska främlingsförsamlingens själasörjare kom Stephens också att få göra bekantskap med en av 1800-talets mest ryktbara katoliker, greve de Montalembert. Denne vistades då någon tid, ännu icke tjugo år gammal, hos sin fader, som var fransk minister i Stockholm. De Montalembert, som blev Lamennais' vapenbroder och den betydande representanten för det liberala katolska partiet i Frankrike, synes under Stockholms-vistelsen ha haft ett stort förtroende för Stephens och anlitat honom som »bikt-fader». I ett brev klagar han över sin själs smärta och är nära förtvivlan på grund av bekymmer — timliga och andliga. Därvid utbrister han: »I have missed you very much, my dear Stephens»; »you would have revived my broken-down spirits». Senare tillägger

⁵⁴ A. P. Larsson, *Bidrag till söndagsskolans historia*, s. 29 ff.; Per Palmquist, *Små ax från Guds åkerfält*, s. 94; G. Vallinder, *Den svenska söndagsskolans historia*, ss. 19, 26.

⁵⁵ Mathilda Foy var född 1813 och således unga flickan vid denna tid. Fadern var av en aktad engelsk familj. Mathilda började föra dagbok i april 1825. Hennes omfattande dagboksanteckningar jämte en kort levnadsteckning, skriven av Charlotta Cecilia af Tibell, finnas bevarade i Evang. Fosterlandsstiftelsens arkiv.

⁵⁶ Jfr Mathilda Foy's dagbok, ¹¹/₁₂ 1828, där en samvaro med Esaias Tegnér entusiastiskt skildras, och ²⁵/₁₂ 1828, då en mindre krets av samma sällskap konverserade och lyssnade till Stephens.

⁵⁷ Mathilda Foy's dagbok, ²⁸/₁₂ 1828: »heard Mr. Stephens make a very fine sermon»; ¹/₃ 1829: »a very good sermon»; ³¹/₃ 1829: »Mr Stephens made a most beautiful discourse»; ⁷/₆ 1829: »Heard Zweigbergk make a very fine sermon though not to compare with those of Mr. Stephens»; ²⁵/₁₀ 1829: »a most excellent sermon.»

han: »One would really thing that you were a Catholic priest, to see the way in which I am going on confessing to you.»⁵⁸

Denna detalj från Stephens' verksamhet i Stockholm är värd att särskilt betona, ty den bär vittne om hans betydelse och förmåga som andlig rådgivare och dessutom synes den ställa följande problem: har Stephens redan under Sverige-vistelsen genom de Montalembert fått den demokratiska syn och de impulser till socialt välfärdsarbete, vilka några få år efter hans hemkomst till England kastade honom in i en så hård strid?

Det första året höllos endast engelska gudstjänster i metodistkapellet. Redan vid kapellets öppnande strömmade många åhörare till. Det var givetvis icke endast stadens engelska och amerikanska medborgare, som kommo. Många svenskar, vilka förstodo engelska bra eller någorlunda bra, deltog också. Därmed hade Stephens vidgat sin sfär; han blev predikant för en växande skara svenska lutheraner. Med glädje skriver Owen om den goda åhörarskaran, varibland åtskilliga svenskar ständigt ses. Han finner detta i sin ordning, ty »Mr Stephens is verry much liked and indeed is quite a wonder to all that hear him».⁶⁰ Varje söndagmorgon var kapellet fullsatt, men vid andra gudstjänsten voro deltagarna färre, ty bland de högre klasserna hade vanan att gå mer än en gång till gudstjänst på söndagen upphört. Vid nästan varje gudstjänst funnos präster, studenter och högre ämbetsmän — »different members of his Majesty's government, some of the Privy Council etc».⁶¹ Stephens meddelade också sina förmän, att hans engelska predikningar väckte uppseende bl. a. på grund därav att de extemporerades.⁶² Men helt visst funnos djupare

⁵⁸ Brevet är daterat »Eolskulle, near Stockholm, July 26, 1829», och är tryckt i G. J. Holyoake, a. a., pp. 36—39. Om de Montalembert, se *Nouvelle Biographie Générale*, 36, (1861), spalt 89 ff.

⁶⁰ Brev från Owen till G. Morley (CWMS), ³⁰/₁₂ 1826.

⁶¹ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), ²⁰/₄ 1827. Utdrag därav även publicerat i *The Wesl. Meth. Magazine* 1828, pp. 132—133.

⁶² Detta är så ovanligt i Stockholm, »that it is looked upon with the utmost astonishment». Ibidm. Jfr *The Report of WMS for the year ending December 1827*, p. 5.

liggande skäl för dem, som fylkade sig kring hans predikstol.

Bland de svenskar, som tidigt fängslades av Stephens' predikogåvor, voro grevinnan von Schwerin och hennes svärson. I brev till J. P. Wåhlin, legationspastor i London, daterat Stockholm, ¹²/₁ 1827, beskriver grevinnan v. Schwerin, hur Stephens vinner folket i huvudstaden. Hon skriver också bl. a. »I owe you, my good Mr. Waklin [Wåhlin] the sincerest thanks for having introduced this estimable and most excellent man to my acquaintance. I have scarcely missed hearing a single one of his sermons. — — My dear son-in-law hears Mr. Stephens with so much pleasure, that he very seldom loses any opportunity of attending divine service.»⁶³

Emellertid voro Stephens' predikningar förbehållna endast ett fåtal bildade, så länge endast engelska språket nyttjades. Både Owen och Stephens insågo vikten av att svenska predikningar höllas. Redan i slutet av 1826 har Owen klart för sig, att kapellet komme att bli för litet, när Stephens började predika på svenska, och han t. o. m. ordade om att anställa ännu en predikant, vilken då skulle få de engelska predikningarna på sin lott.⁶⁴ Stephens är också ivrig att tillägna sig språket. Han tror, att hans svenska predikan skall samla en stor skara, ty många vänta ivrigt efter att få höra honom tala på landets språk.⁶⁵ Redan i januari 1827 kan Stephens meddela, att han håller små utläggningar på svenska vid familjeandakten, och i klassmötena t. o. m. extemporerar han på svenska. Han hoppas att snart också kunna predika på detta språk.⁶⁶

Det dröjde emellertid till i början av december 1827, innan Stephens vågade sig upp i predikstolen med en svensk predikan.⁶⁷ Det befanns nu, att kapellet var för litet,⁶⁸ och värre

⁶³ Citatet är hämtat ur G. J. Holyoake, a. a., p. 34. Denna grevinna v. Schwerin är trol. Margaretha v. Schw., f. Ramsay, gift med generaladjutanten Adolph Ludvig v. Schw., broder till den bekante Salaprosten.

⁶⁴ Brev från Owen till G. Morley (CWMS), ³⁰/₁₂ 1826.

⁶⁵ The Report of WMS for the year ending December 1827, p. 5.

⁶⁶ Brev från Stephens, ¹³/₁ 1827, publicerat i The Wesleyan Methodist Magazine, 1828, p. 133.

⁶⁷ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), ¹⁷/₁₂ 1827.

⁶⁸ Jfr OWS, och Samuel Owen. Lefnadsteckning af Z, s. 12.

ändå var, att det icke skulle få disponeras längre än till april 1828. Detta gjorde, att Stephens hos sina förmän ivrigt förordade byggande av ett rymligt kapell, och han hade t. o. m. kalkylerna färdiga.⁶⁹ Den de Geerska sommarpaviljongen fick dock ännu i flera år behålla sin upphöjelse som metodistkapell, även om vid de svenska gudstjänsterna många fingo vända om utan att kunna komma in.⁷⁰

Genom sina svenska predikningar hade Stephens ytterligare vidgat sitt verksamhetsområde. Han var nu icke endast metodistpredikanten, som vårdade sig om de sju medlemmarna i society och kretsen kring Owen. Han var icke heller bara legationspastorn in praxi och lord Bloomfields huskaplan. Nu blev han en folkets, en de breda lagrens väckelsepredikant. Det ursprungliga syftet syntes skola nås. Den engelska metodistmissionen fördes in på det spår, som sedan följdes, tills det blev klart, att de gamla kyrkolagarna lade hinder i vägen för en vidare utveckling.

Den ganska svaga herrnhutmissionen i Stockholm led nu ett betydande avbräck, såsom vi förut i korthet påpekat, ty Stephens icke endast samlade många åhörare, som eljest brukade gå i brödrasalen, utan övade även dragningskraft på »bröderna» och »systrarna» i församlingen. Pastor Warnke hade redan strax efter Stephens' ankomst klart för sig, hur det skulle kunna gå, när denne började predika på svenska. Och det blev också så.⁷¹

⁶⁹ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 20/4 1827.

⁷⁰ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 11/8 1828.

⁷¹ Då Warnkes syn på saken är mycket upplysande och ger belysning åt Stephens' verksamhet, torde det vara lämpligt att citera några brev från Warnke till Herrnhut:

Den 5/1 1827: »Im vorigen Monat hat ein junger Methodisten Prediger von England, Namen Steffens, zweymal jeden Sonntag in Englischer Sprache hier zu predigen angefangen, wozu eine Kapelle für ihn eingerichtet ist, unsrem Hause grade gegenüber, nur der freye Platz, an dem wir wohnen, trennt uns. Wenn er mit der Zeit, wie er Willens seyn soll, schwedisch zu predigen anfangen wird, so haben unser gewöhnlichen Zuhörer die Wahl zu gehen wohin sie wollen, rechts oder links.»

Den 8/1 1828: »Seit dem ersten Advents Sonntag, predigt der hies. Engl. Methodisten Prediger alle Sonntag Nachmittags in schwedischen Sprache, u. zwar von 5 bis 7, so wie wir von 6 bis 7 Uhr. Da gehen nun nicht nur mehr-

Stephens nådde dock inga påtagliga resultat med sin svenska predikoverksamhet. De hinder, som lagarna reste, synes också ha betagit honom det metodistiska nitet. En viss lojhet pragar hans arbete den sista tiden. Veckomoten hölls icke alls, de svenska predikningarna upphörde och vissa tider var kapellet stängt även på söndagarna.⁷² Klassen upphörde också, som ovan sagts, och enligt Scotts uppgift flöta är senare hölls heller icke under Stephens' tid någon enda nattvardsgång.⁷³ Det synes, som om den unge, rikt begåvade predikanten icke funn sig så särskilt väl i sin ganska begränsade och påpassade ställning som metodistmissionär. Han klagar också över att han är ung och ensam och längtar att få göra resor för att bekanta sig med frömma svenskar och även andra i Nordenropa.⁷⁴ Stephens vet också, att det är omöjligt att införa metodismen såsom system och söka vinna anhängare bland svenskarna, ty kyrkolagen tolererar icke dissensiers. Detta klargör Stephens för sina förmän i London och tillägger följande:

»The institutions of the Swedish Church are so excellent — its system of discipline, were it acted upon, so efficient, whilst its doctrines (those of Luther) differ nothing from our own, except in one or two almost dissident and surrendered points, that I earnestly hope and believe — — — that a revival will commence in the bosom of the church itself, led by its own ministry and spreading amongst its own members.»⁷⁵

I ett senare brev betonar han ytterligare detta och uppöder bestämt emot ett proselytmakeri:

ere von unsern fremden Zuhörern, sondern auch einige von unsern Geschwestern, die zu hören, zu lesen die neuen Botschaft von unsern Verkägern die sehr lehrreich sein sollen. Es sei mir denn sehr, ein solch geliebter Mann u. begabter Redner.»

Den 14. 1828. »Die Predigten des uns. Hl. Missioners Herrings wurden sehr gerühmt u. von hohen u. niedern häufig besucht.»

⁷² Brev från G. Scott till James Keen, 24, 1827. Enligt Wankes uppgift i boken *Ull Hemmets Gudsor Mission*, 4, 1829, upphörde Stephens på predika på svenska redan på våren 1829.

⁷³ Brev från Scott till CWMS, 10, 1824.

⁷⁴ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 11, 1827.

⁷⁵ Brev till G. Morley (CWMS), 11, 1828.

»The provision made for the religious wants of the people in the bosom of their own church, are, when duly administered, so ample, that I think we cannot, and ought not to look for any converts from that to our own form of worship.»⁷⁶

Självförklarar Stephens, att han aldrig försökt att dra medlemmar över till metodismen, ehuru två ha förenat sig med klassen. Om flera komma, äro de välkomna.⁷⁷

Man kan icke undra på om den unge predikanten hade svårt att finna sin egentliga uppgift som metodistmissionär i Stockholm. Han hade visserligen ytterligare en del planer, men något resultat därav spåras icke. I fråga om bibelspridningen funderar han på om icke det Brittiska och utländska bibelsällskapet kunde lämna en sats biblar, ty det är så få, som ha biblar här.⁷⁸ Han blev även ledamot av Svenska bibelsällskapet.⁷⁹ Han har också hopp om att snart nog ett missionssällskap skall bildas, ty han har talat med greve Rosenblad, och denne var intresserad och lovade använda sitt inflytande för den goda saken.⁸⁰ Genom besök av en magister docens från Uppsala hade Stephens fått intresse för lärdoms-sätet därstädes, där även åtskilliga fromma studenter funnos. Stephens ärnar sig dit för att rådgöra om två saker, dels angående översättningen av Wesleys predikningar, helt eller delvis, och dels angående startande av en månadstidning. I Uppsala hoppas han finna medhjälpare för en väckelse i kyrkan, och han önskar få metodistiska teologers arbeten sig tillsända för gratis utdelning, dels i en del stora bibliotek och dels till privata personer. Det gäller att vinna inflytande på de yngre studenterna. Ty i Uppsala finnes en professor, som t. o. m. är swedenborgian men utbildar präster i alla fall. Stephens konkluderar: »There wants an author — orthodox in his creed — of a sound judgement — critical research and a philosophical mind.»⁸¹

⁷⁶ Brev till densamme, 29/1 1829.

⁷⁷ Brev till densamme, 11/3 1828.

⁷⁸ Brev till densamme, 20/4 1827.

⁷⁹ Brev till densamme, 3/4 1829.

⁸⁰ Ibidm.

⁸¹ Brev till G. Morley (CWMS), 11/5 1827.

Av alla dessa planer och förhoppningar blev, så vitt man kan finna, intet praktiskt resultat. En annan fråga trädde också snart i förgrunden. De tre åren i Sverige hade gått, och Stephens önskade få återvända till England. Han framhöll detta för missionskommittén i London och betonade samtidigt lämpligheten av att en efterträdare sändes så tidigt, att Stephens kunde hjälpa honom till rätta, innan han lämnade landet.⁸² Vid missionskommitténs sammanträde den 27/5 1829 beslöts bifalla Stephens' begäran att få lämna Sverige, men frågan om hans efterträdare bordlades, tills Stephens personligen hade avgivit rapport om läget vid »stationen» i Stockholm.⁸³

Så snart Stephens fick underrättelse om detta beslut, började han göra sig redo för hemresan, vilken han trodde kunde ske i slutet av augusti.⁸⁴ Emellertid var Owen över till England samma sommar och deltog därvid i missionskommitténs sammanträde den 1/7. Han berättade då om Stephens' arbete och om läget i Stockholm samt anhöll, att Stephens måtte beordras att kvarstanna ännu ett år eller i varje fall tills en efterträdare hunnit anlända. Owen erbjöd sig att som hittills bekosta »missionärens» vivre, varjämte bänkavgifter och kollekter av denne finge användas till hans övriga behov. Missionskommittén beslöt, att saken skulle grundligt prövas, när Stephens hade återkommit. Därjämte uttalades tack till Owen för hans intresse och uppoffring.⁸⁵

I början av november lämnade emellertid Stephens Stockholm och reste åter till England.⁸⁶ Hos lord Bloomfield hölls avskedsmiddag den 4/11 för honom, och påföljande dag skulle han resa.⁸⁷ Den 18 i samma månad avgav han inför missions-

⁸² Brev till G. Morley (CWMS), 3/4 1829. I detta brev erbjuder sig Stephens att resa till Tyskland eller andra länder för missionsarbete.

⁸³ Missionary Committee Minute Book, Dec. 1822 to July 1829, fol. 526.

⁸⁴ Brev från Stephens till G. Morley (CWMS), 16/8 1829.

⁸⁵ Missionary Committee Minute Book, Dec. 1822 to July 1829, fol. 532.

⁸⁶ Sista gången Stephens är upptagen i kyrkonotiserna att predika, är lördagen den 31/10 1829. Se Stockholms Dagligt Allehanda för denna dag.

⁸⁷ Mathilda Föys dagbok, 4/11 1829. Owen uppger att Stephens återvände till England år 1830 (OwS). Denna felaktiga uppgift återkommer sedan hos flera författare t. ex. J. M. Erikson, Metodismen i Sverige, s. 11; E. J. Ekman, Den inre missionens historia, II, s. 379, och likaså i Carl Olof Rosenii lif

kommittén i London rapport om sitt arbete i Stockholm. Något beslut om denna mission fattades icke då.⁸⁸ Att man emellertid var sinnad att fortsätta verksamheten i Stockholm, synes framgå av den rätt optimistiska rapport därom, som missionskommittén gav i sin årsredogörelse.⁸⁹ Den engelska metodistmissionen i Sverige hade emellertid nått sin första etapp.

Det har förut framhållits, att de omedelbara resultaten visserligen blevo obetydliga. Stort var det dock att i huvudstaden vinna en aktad position och en löftesrik uppmärksamhet för en mission, som icke blott var ganska okänd till sin religiösa egenart utan också vid framträdandet möttes av misstro och sura miner i pressen. De för metodismen karakteristiska »camp-meetings», vilka särskilt i Amerika stodo på ett mycket lågt stadium,⁹⁰ hade uppmärksamrats även hos oss. Redan före Stephens' ankomst hit hade en stockholmstidning i saftiga färger beskrivit ett sådant möte.⁹¹

och verksamhet (RB), s. 43 och Anders Wibergs lif och verksamhet², s. 19. Även Kungl. Vetenskapsakademiens handlingar för år 1853, s. 475, har samma felaktiga uppgift.

⁸⁸ Missionary Committee Minute Book, August 1829 to November 1837, fol. 24.

⁸⁹ The Report of WMS for the year ending December 1829, p. 5.

⁹⁰ Se den förträffliga översikten av amerikansk väckelsereligiositet hos E. Linderholm, Pingströrelsen. Dess förutsättningar och uppkomst etc., s. 140 ff.

⁹¹ Stockholms Posten, 22/6 1824, hade en artikel, som upptog tre fjärdedelar av tidningens utrymme. Den var betitlad: »Beskrifning om en Metodistsammankomst i Amerika.» Ur denna må följande anföras: »— — — och mina fötter blefwo ett ögonblick owillkorligt fästade wid marken, då jag såg en predikant, som skrek ifrån en hög, emellan twenne träd upprest ställning, och framför honom en wågformigt rörlig folkmassa, som gjorde ett starkt buller, och yttrade dervid de besynnerligaste åthäfwor, man kan tänka sig.»

Uppträdet skedde inom en inhägnad plats, som »war bestämd för dem, som wäntade religiösa ingifwelser, och uppfylld med personer af båda könen, som öfwade sig ganska ifrigt med skrikande, ropande, handklappning, springande, och det till dess de nedföllö af wanmakt. — — Jag ställde mig så nära inhägnaden som möjligt, för att upptäcka de på sin wäckelse arbetandes utrop, men jag war icke i stånd att förnimma det minsta sammanhängande. För att tydligt kunna höra alla de ljud, som utgingo från en sådan mängd wrålände och skrikande halsar, hade jag, för att låna en idé af den gamla Mytologien, bordt hafwa Jupiters öron. Jag måste derföre åtnöja mig med enkla utrop, såsom *Lof, Pris, Makt, Jesus Christus*, — samt osägeliga suckar, Ack och We». Det

När Stephens hade anlät och började sin verksamhet, välkomsthälsade honom Stockholms Posten med att hänvisa sina läsare till denna helt visst något överdrivna skildring. Tidningen hade nämligen den ²⁵/₁₁ 1826 en artikel om den då i huvudstaden predikande Per Nyman och kom då även in på frågan om metodismen. Det berättas där om »en Metodistisk församlings upprättande» i Stockholm och dess första gudstjänst. d. v. s. Stephens' första predikan. Därefter heter det:

»Som predikningarne hålles på Engelska, torde denna sekt likväl till en början ej få fågnad af många proselyter. Om de äfwen i framtiden bli talrike och om sådant wore att önska wilja wi icke söka afgöra. Wi skulle åtminstone ej anse det som ett af tidens goda tecken, och rekommendera i anledning häraf till genomläsning den skildring af en Metodistisk gudstjänst, som finnes införd i detta blad N:o 142 för år 1824.»

Detta sätt att hälsa metodistmissionens första framträdande i vårt land tilltalade givetvis icke dess intressenter. Följden blev också, att Stockholms Posten tre veckor senare fick lämna rum för en lång förstasidesartikel om metodismen, en artikel, som alltigenom är en god historisk redogörelse och tillika en saklig och försynt apologi.⁹² Vem som var artikelns fortsätter med en drastisk skildring. Efter måltiden möte igen. Man måste föreställa sig »ett resande menageri af wilda djur, och skogarnas Konungs samt andra wäldeliga wilddjurs brummande wid wagnens skakning».

— »Inhågnaden war så fullproppad af menniskor, att ingen war i stånd att göra en rörelse åt sidan, utan allt hoppade bokstafligen i massa upp och ned.» En ekstas utan like. På kvällen stockeldar vid inhågnaden. »hwarest de wäckta hoppade omkring och sprungo om hwarannan med upplyftade ögon och utbredda armar»..

»Sent på aftonen lemnade en man hopen, och ropade, i det han hastigt sprang än hit, än dit, med hög röst: 'jag war en stor syndare, och på förtäpelsens wäg, men är nu omvänd, Gudi ware tack! — Ära och lof.'» — Kl. ¹/₂ 3 gick skribenten i ett tält att sova. Omkring kl. 5 väcktes han av de aldrig tystnande tonerna, och kl. 7 började predikandet ånyo.

⁹² Rubriken på denna artikel är: »Wesleyanska Metodismens Historia och Karakter.» Redaktionen beledsagar den med följande ord: »Då denna religionssekt numera hos oss erhållit en egen kyrka och sålunda en existens, som den hittills saknat, ha wi trott att det skulle intressera många af våra läsare att lära känna densamma, och wi införa sålunda följande skildring deraf, som blifwit oss meddelad af en god hand, och hvars tillförlitlighet wi ej hafwa något skäl att betwifla.» Även Stockholms Tidn., ¹³/₁₂ 1826, innehåller ett sympatiskt omnämnande av metodismen.

författare, är icke möjligt att utröna. Att Stephens och Owen haft sin hand med, torde få anses visst. Helt naturligt vann den spirande metodismen genom denna kontrovers inför allmänheten en tacknämlig uppmärksamhet.

Om vinsten av Stephens' treåriga vistelse i vårt land således i första hand var en ganska allmän sympati och aktning för metodismen, bör det också framhållas, att förtjänsten härav icke är att söka enbart hos Stephens och hans lysande gåvor. Man får icke glömma, att den unge metodistpredikantens, kapellet och verksamhetens protektor var en i riket högt ansedd och aktad man. Samuel Owen var riddare av Kungl. Vasa-Orden sedan 1825, och som en gärd av tacksamhet och aktning beviljades han av riksdagen år 1828 en livstidspension för sin landsgagnande industriella verksamhet.⁹³ Han blev också ett par år efter Stephens' avresa ledamot av Vetenskapsakademien. Det betydde mycket för saken att en sådan man stod som dess förnämste stödjare.

J. R. Stephens' treåriga verksamhet inledde och företecknade en ny utveckling i det svenska fromhetslivets historia. Även om Stephens icke var någon typisk representant för den metodistiska revival-religiositeten⁹⁴, var han dock en förkunnare av omvändelse och helgelse enligt ett mönster, som bar en i vårt lutherska land ganska främmande signatur. De stora anglo-amerikanska väckelsernas idéer och verksamhetsformer hade i vårt land fått fast fot genom en talangfull budbärare. Ett ferment av oanad kraft hade införts i Sveriges religiösa liv.

När Stephens lämnade Stockholm, var marken på den nya metodistiska tegen verkligen ganska väl beredd. Detta har vår

⁹³ Se exkurs I, nedan s. 665 ff.

⁹⁴ Att icke Stephens var någon vanlig metodistisk väckelsepredikant, framgår av ett brev från Warnke till Herrnhut, 2/12 1828: »Die Vorträge dieses jungen u. begabten Predigers werden sehr gerühmt, vornehme u. geringe, gelehrte u. ungelehrte bewundern seine grosse Rednergaben und seine erlangte Fertigkeit in der schwedischen Sprache. Er predigt aber, wie ich von mehreren gehört habe, nur selten Evangelium, sondern moralisirt, demonstirt u. philosophirt meistentheils, und das hören manche recht gern.»

Någon Blut- und Kreuz-Theologie hade nog icke Stephens, men att han rörde sig med mer än moral och filosofi, bär ju hans förhållande till lord Bloomfield vittne om.

undersökning otvivelaktigt gett vid handen. Intresse och respekt fanns för metodistpastorns namn och gärning. För en efterträdare gällde det att kunna rätt och lyckosamt utnyttja de möjligheter, som den bildade och vältalige Stephens skapat.⁹⁵ Därför var det nu av särskild betydelse, vem som skulle bli hans efterträdare och fullfölja och vidareföra det verk, som stod i sin ringa begynnelse. Av den frågans lösning skulle ett helt skede i det svenska fromhetslivets historia komma att få sin prägel.

Bland dem, som brukade besöka det lilla kapellet vid Stora Trädgårdsgatan, fanns helt visst en längtan efter den dag, då en god efterträdare till Stephens skulle börja predika där. De allvarliga kristna hade med sorg sett Stephens lämna landet, och de hoppades i det längsta, att han skulle återkomma. Owen gav uttryck häråt i brev till missionskommittén i London. Vid Stephens' avresa skrev han och meddelade sin förhoppning, icke endast att Stephens skulle återsändas utan att därjämte ännu en missionsarbetare måtte få resa med honom.⁹⁶ Han betonade också återigen, att missionskommittén här hade möjligheter att utan utgifter göra vad gott var, och hoppades, att tillfället måtte nyttjas. Owen lovade att svara för de båda männens utgifter. Att nu upphöra skulle ställa Owen själv i en tråkig situation, ty det var ju han, som var upphovet till det hela. Även lord Bloomfield, med vilken han samtalat om saken, väntade på frågans lösning och hade lovat honom, att han finge använda hans namn på vad sätt han ansåge lämpligt för att vinna ett resultat. Owen ansåg lord Bloomfield vara en allvarlig kristen och trodde, att man kun-

⁹⁵ Ett intressant eftermäle får Stephens' verksamhet flera år senare, när den stora kampen mot Scott börjat. Även om den sålunda manifesterade välviljan mot Stephens' tillkom för att ställa Scott i en generande belysning, är den dock värd att uppmärksammas, ty utan grund var den icke. I Freja, 8/5 1840, art. Methodismens fenomen, läses: »Han [Stephens] tillvann sig allmän aktning och välvilja, och förtjente den visserligen också. Hans nit var redligt och han samtalade öppet om sina religiösa åsikter. Hans predikningar besöktes med lifligt intresse, och äfven högt betydande män inom Svenska kyrkan ytttrade sin tillfredsställelse med honom.» Även Nordisk Kyrkotidning, nr 17, 1842, s. 196, noten c, talar om »den sansade och bildade Stephens».

⁹⁶ Brev från Owen till CWMS, odaterat, men mottaget i London den 7/11 1829.

de räkna med hans beredvilliga understöd för den fortsatta verksamheten i Stockholm.⁹⁷ Detta Owens ivriga försök att få en snar lösning på frågan hade icke omedelbar framgång. Först i början av juli 1830 skriver Owen och tackar för brev och säger, att han därigenom fått klart för sig, att Stephens icke önskat återvända till Sverige, men han uttalar också sin glädje över att missionskommittén lovat utse en lämplig person. Owen är viss på att om en nitisk ung man med goda gåvor sändes, det snart nog skall gå att bilda en rätt stor metodistförsamling bland svenskar och engelsmän.⁹⁸ När Owen skrev detta, var den utsedde efterträdaren till Stephens redan i London, upptagen av förberedelser för resan till Sverige. En månad senare landsteg han i Stockholm. Den nykomne predikantens namn var George Scott.

Vem var då denne George Scott, hur utförde han sitt verk i vårt land och vilken betydelse hade det? Att söka ett svar på dessa frågor är den uppgift, som nu ligger oss före.

⁹⁷ Huruvida lord B. gjorde några särskilda anstalter för att påskynda den nye predikantens hitkomst, är tvivelaktigt. Scott uppger i sin broschyr »A Coronet laid at the feet of Jesus» etc., p. 11, att lord B. gjorde stora men fåfänga försök att till Stockholm få en anglikansk präst. I förordet till hans memoarer (den svenska editionen) står, att han »gjorde kraftiga men fruktlösa bemödanden för att få en britisk predikant utsedd». Och därpå heter det: »Den britiska styrelsen, understödd af Wesleyanska missionärssällskapet, uträttade dock, att i juli 1830 ett kapell åter öppnades för engelsk gudstjänst, hållen i rent katolsk anda.» Lord Bloomfields Memoarer etc. s. 7. Här är både dålig översättning av engelska uppgifter och även rena felaktigheter.

⁹⁸ Brev från Owen till G. Morley (CWMS), 4/7 1830.

I. Scotts utveckling till metodistpredikant.

FÖRSTA KAPITLET.

De tidigare ungdomsåren.

George Scott föddes i Edinburg, Skottland, den 18 juni 1804. Denna händelse skedde i ett historiskt grannskap, »nästan mitt emot John Knox' hus», enligt Scotts egen uppgift.¹ Föräldrarna voro Robert och Margaret Scott.² Fadern ägnade sig åt skraddaryrket och torde vid tiden för Georges födelse ha haft en ganska god ställning, vilken emellertid senare blev alldeles undergrävd.

George var det fjärde barnet i familjen, ehuru vid hans födelse endast ett av de tre äldre syskonen var i livet, nämligen brodern John, vilken dock redan år 1816 gick ur tiden. George fick fyra yngre syskon, av vilka en syster dog vid tre års ålder år 1810. Av de fyra barn, som nådde mogen ålder, var således George äldst, vilket kom att innebära särskilda förpliktelser för honom, när hemmet senare råkade i misär.

Georges skolgång var ringa. Visserligen uppger han själv, att det icke sparades på utgifterna för att han skulle få den bästa och för hans framtida affärsbana ändamålsenligaste ut-

¹ Da, p. 1.

² I födelseboken i Edinburg är under den 23 juni 1804 följande antecknat: »Robert Scott, Taylor, Edin. and Margaret Lumley his spouse had a son born 18th current named George.» Parochial Registers Co. of Edinburgh St. Cuthberts. B. 1803—1812.

bildningen. Men denna uppgift, som finnes i hans dagboks-anteckningar³ och som senare återkommer i ett minnestal vid hans bortgång⁴, får dock icke ges en för vid innebörd. Av allt att döma var den unge George färdig med sina skolstudier redan vid tolv års ålder, och omfattningen av hans kunskaper måste då ha varit skäligen obetydlig. Faktum är nämligen, att George redan sommaren 1816 inträder som volontär eller lärling i en firma i Edinburg. Enligt lärlingskontraktet band han sig för detta arbete i sju års tid. För en kontrakterad årslön av tio pund med vivre hos fadern tjänade han dock i denna firma i endast fem år, varefter han måste lämna platsen.⁵ Av detta framgår, att om man säger, att Scott fick en »vårdad uppfostran»⁶, så bör man i detta fall icke med detta uttryck förbinda den vanliga föreställningen om en god skolunderbyggnad. Den mycket blygsamma bokliga bildning, George Scott sålunda fick med sig ut i livet, sökte han nu visserligen i någon mån komplettera genom självstudier, vilket särskilt blev fallet, när predikantbanan började öppna sig för honom. Men några särskilda studier kommo icke heller då ifråga, utan hela tiden till strax före sin ordination var han engagerad i affärslivet. Han måste därför betraktas som en autodidakt, när

³ Da, p. 1: »No expense was spared in procuring for me the best *english* education the place could furnish, but my Father having a notion that the dead languages were of no use in business, confined the instruction of his children to their mother tongue.»

⁴ The Methodist, 5/3 1874, p. 12.

⁵ Kontraktet som finnes bevarat hos Miss Eva P. Scott, London, bär följande titel: »*Indenture: George Scott, Apprentice to George Hunter & Company for 7 years from 28 July 1816 to 28 July 1823.*» Entledigandet är antecknat på kontraktet med följande ord:

»Edinburg August 24th 1821.

We hereby discharge this Indenture of George Scott our Apprentice, he having served the space of Five years, as although the Company Bind their Apprentices for Seven years to their Mercantile business they do not keep them longer than five. Not having an opening in their own Warehouse for their said Apprentice they with much confidence recommend him as a Young man of ability sobriety and orderly conduct to any who may require his Services.

G. Hunter for

George Hunter & Co.»

⁶ K. A. Andersson, Ropande röster i det svenska Sion, s. 81.

han framträder som lärare i nyhumanismens och den litterära guldålderns Stockholm.

Scotts arbete i affärslivet måtte ha varit mycket strävsamt. Redan de fem lärlingsåren synas ha varit hårda arbetsår, ett i dåtiden vanligt förhållande.⁷ Hans senare tjänstgöring i butik och på kontor under 1820-talet var väl mera tillfredsställande för honom, men här och där i dagboksanteckningarna skymtar det fram en klagan över det »världsliga» arbetets svårigheter.⁸ Hans svaga hälsa spelade helt visst en stor roll härutinnan. Han hade dock en viss framgång på banan och vann sina förmäns förtroende. Vid ett tillfälle 1828, när principalen begav sig till London på fyra à fem veckor, fick den 24-åriga Scott ta hela ansvaret för den stora affärens skötsel.⁹ Även andra särskilda förtroendeuppdrag fick han vid denna tid sköta.¹⁰ Hans inkomster voro nu 60 pund om året. På grund av vissa familjeförhållanden hade han nödgats ådraga sig någon skuld.¹¹ Detta var en sak, som gick honom djupt till

⁷ Av det ovannämnda kontraktet framgår detta.

⁸ Här några exempel:

»Much engaged at this time in the turmoils of business having about 1000 accounts to prepare for the end of the year. I consequently feel that the things of time have to much influence in abstracting my thoughts from religion.» Da, p. 5 (³⁰/₁₁ 1827).

»Difficulties arise in reference to my situation, perhaps I may have to leave it as I fear that I shall not have any comfort either for soul or body.» Da, p. 42 (²³/₆ 1828).

»Had some conversation with my friend Mr. Haldon regarding the probability of my getting a situation where I might have greater opportunity for religious duties.» Da, p. 42 (²⁵/₆ 1828).

»A constant occupation in the affairs of my worldly calling, prevented my giving that attention to a preparation for the duties of tomorrow [preaching] which I had intended and wished.» Db, p. 3 (¹⁶/₉ 1828).

»Much engrossed this day with the business accounts, and by no means well.» Db, p. 12 (¹⁶/₁₂ 1828).

»The things of this world have a strong influence in depressing me, I mean as regard the labour of them.» Dc, p. 5 (⁵/₁₂ 1829).

⁹ I sina anteckningar förklarar Scott härom: »The Charge is great, a concern turning over £ 10000 a year, with a stock value £ 15000.» Db, p. 4 (²²/₉ 1828).

¹⁰ Db, p. 11 (⁸/₉, ⁹/₁₂ 1828).

¹¹ Db, p. 14 (¹/₁ 1829). Jfr ibdm, p. 19 f. (²⁰/₂, ²³/₂ 1829).

sinnes, och han fick ingen ro, förrän han var skuldfri igen.¹² Scotts samvetsgranna redbarhet i penningfrågor var en styrka hos honom, och man kan säga, att han också hade en viss tållang, när det gällde ekonomiska spörsmål¹³, vilket icke minst visade sig under hans Sverige-vistelse.

Scott hade, såvitt man kan finna, icke någon anställning utanför sin födelsestad. Det var i hemstaden han utförde sin dagliga gärning, gjorde sina andliga erfarenheter och mögande för en mera vittfärdig verksamhet. Vid ett tillfälle var det verkligen fråga om att han skulle få plats i Manchester, men därav blev dock intet.¹⁴

Av vad här påvisats om Scotts hushålls-gärning i ungdomsåren och hans ställning däri, förstås lätteligen, att Scott icke skulle finna sig bundad vare sig från ekonomiens eller arbetsglädjens synpunkt att relokatera på att inträda i det nya kall, som i slutet av 1820-talet erbjöd sig — metodistpredikantens.

Arten av det hemliv, i vilket den unge George växte upp, är det icke möjligt att klarlägga. Självt har han icke yttrat sig därom annat än antydningssvis.

Vid tiden för Georges födelse var fadern en av förtroendemännen i en metodistkongregation i Edinburg.¹⁵ Några år därefter blev det en tvist i församlingen angående ett kapell-bygge och dess ekonomiska konsekvenser. Följden blev, att fadern jämte några andra lämnade metodismen, varefter Scott icke kom i förbindelse med denna i hemlandet. Familjen höll sig sedan till en statskyrka.¹⁶ George stod således i uppväxtåren under inflytandet av den skotska presbyterianskyrkan.

¹² Nyårsdagen 1830 inleder han sina anteckningar sålunda: «I bless thee that by his providential goodness I am clear this day of all debt — — — Yes, a how painful is the feeling of being owing any man. — — — I do really fear grateful that I am in this sense free of the world — and by God's grace I shall keep free.» Dc, p. 26.

¹³ Jfr Da, p. 16—17 (9. 6. 1828).

¹⁴ Db, p. 36 (23. 7. 1829). Jfr ibidm, p. 37 (31. 7.).

¹⁵ »A Leader and Elder in the Methodist Society Calton.» Da, p. 1.

¹⁶ Da, p. 1. Ännu så sent som 1814 var dock fadern förtroendeman i metodistförsamlingen. Da, p. 36 (2. 4. 1814). Änklagen om denna uppgift ställfärdig

Om modern yttrar sig Scott mycket sällan. Om hennes bortgång skriver han i inledningen till sina dagboksanteckningar de lakoniska orden: »I lost my Mother in 1820».¹⁷ Vid ett senare tillfälle talar han om den hädangångna och kallar henne »a much loved, praiseworthy and I trust glorified Mother».¹⁸ Hemmet torde ha varit relativt gott, och under Georges barnaår präglades det av en sträng, religiös anda, som helt visst gav hemmets ungdomar den religiösa grundsyn, som var utmärkande för de skotsk-reformerta kretsarna i denna tid. Scott bekräftar detta själv, när han i sitt ordinationstal säger: »Blessed with the advantage of an early religious education, I was preserved from running to excess of riot in my younger years, and led by my parents to the house of God.»¹⁹ Om hemmet sålunda kan sägas ha varit ett skotsk-puritanskt, borgerligt genomsnittshem²⁰, tyda dock åtskilliga tecken på att en deklinering i flera avseenden så småningom inträdde. Sannolikt blev detta fallet särskilt efter moderns död 1820.²¹

Möjligen blev detta förhållande en bidragande orsak till att George så tidigt kom att bilda eget hem. Redan fyra år efter moderns död inträdde Scott, ännu icke 20 år gammal, i sitt första äktenskap. Hustrun, vilkens namn var Elisabeth Masson, var omkring tio år äldre än Scott. Hon var från Richmond, Yorkshire, och var en mycket from kvinna, som i några år hade tillhört metodisterna i sin hemstad. Bekantskapen började sommaren 1822, då hon gjorde ett besök i Edinburg. Sedan följde en korrespondens, som var karaktäristisk för den livssyn, som behärskade de unga två. De gjorde det nämligen till regel att ägna en hel tredjedel av varje brev uteslutande åt andliga spörsmål, »which rule we never deviated from»,

¹⁷ Da, p. 1.

¹⁸ Db, p. 10 (4/12 1828).

¹⁹ The Christian Advocate, 15/7 1830. Se H, s. 205 f.

²⁰ Traditionen om den allvarliga andan i hemmet återkommer i dödsrunorna över Scott: »The discipline of his homelife brought out the natural energy and selfreliance of his character.» (The Minutes of Conference for 1874 p. 16.) Jfr The Methodist, 5/3 1874, p. 12, där det heter: »He [Scott] reaped the benefit throughout life of his early home-training which was intelligent, judicious, and decidedly religious.»

²¹ Vidare om familjens och faderns öden, se nedan, exkurs III, s. 673 ff.

tillägger Scott. Även om så beskaffade kärleksbrev väl icke då voro så ovanliga, är det dock anledning att här fästa uppmärksamhet vid saken, då helt visst dessa brev måste ha haft en viss betydelse för Scotts första närmande till metodismen, varom mera nedan.²²

Det nya hemmet, som grundades den 2/4 1824, blev emellertid snart upplöst. Hustrun blev någon tid efter giftermålet allvarligt sjuk. I två års tid fortfor denna ohälsa, tills i slutet av november 1827 sjukdomen tog en allvarligare vändning. Det blev en bekymmersam månad med en dyster julhögtid, sjukdomen förvärrades alltmer, och den 1 januari 1828 avled fru Scott, »the partner of my youth», som Scott kallar henne.²³ Så stod Scott åter ensam efter ett äktenskap på tre år och nio månader, änkemän vid 23 1/2 års ålder och oviss om hur han skulle ordna det för framtiden. Det unga hemmet hade inga barn.²⁴ Den nya kallelse, som vid denna tid nådde Scott, fann honom således även obunden av familjeplikter. Hans senaste bittra erfarenheter hade snarare stärkt tanken på predikobanan.²⁵ De två år, som nu följde, blevo avgörande för Scotts framtida verksamhet.

Innan vi ta upp detta avgörande skede i Scotts liv till noggrannare undersökning, böra vi dock först skärskåda en annan fråga, som här inställer sig, frågan om den unge George Scotts religiösa erfarenheter.

George blev icke döpt som barn. Fadern upplyste honom därom, när han år 1829 på grund av en släktings antydan började oroas över saken. Efter samtal med fadern konstaterar George fakta: »The rite was omitted in the case of myself, my brother and two sisters.»²⁷ De barn i familjen, som det gällde, voro tydligen, utom George, hans yngre syskon Robert,

²² Till det närmast föregående, se Da, p. 11. Scott berättar också, att hans utkorade hade många anbud även från rika friare, och fortsätter: »But she had formed such an opinion of my zealous piety, that she preferred one without money or great connections, without any worldly attraction.»

²³ Om fru Scotts sjukdom och död, se Da, pp. 3—10.

²⁴ Da, p. 11.

²⁵ Se ordinationstalet, H, s. 208.

²⁷ Db, p. 47 (12/11 1829).

Jane och Margaret (den yngre).²⁰ I så fall skulle föräldrarnas likgiltighet för barnbopet ha infallit under tiden 1804—1814.²¹ Vilka motiv, som lågo bakom denna avvikelse från vanlig praxis, är icke lätt att säga. Ovisst är, om principiella betänkligheter voro bestämmande. Under de år, då faderns brytning med metodismen skedde, torde han ha levat i ett slags andligt främlingskap någon tid, men detta bör då, enligt vad som ovan framhållits, ha skett senare. Man bör nog icke förbise, att det just var under dessa år, som bröderna Haldanes baptistiska åskådning skapade oro i Edinburg.²²

Hur härmed än förhåll sig, ett är visst: dopfrågan kom senare att bli ett problem för Scott, vilket helt naturligt övade inflytande på hans allmänna uppfattning om sakramenten.

Under pojkāren hölls George tydligen ganska strängt. Den skotska sederigorismen omgärdade honom, och vördnad för Guds hus fick han tidigt lära. Scott blev för första gången admitterad till nattvarden i den statskyrka, som familjen efter brytningen med metodismen besökte.²³ Detta skedde, utan att Scott först tog dopet. Det senare försiggick först några månader före resan till Sverige.²⁴

Religiösa personer bruka ofta i skildringarna av sitt ungdomsliv före omvändelsen måla med mörka färger. Detta gör icke Scott, vilket måste bero på att han verkligen icke kom ut i några särskilda ungdomsförvillelser. För ett så skrupulöst sinne som hans skulle sådana helt visst ha tett sig mycket svåra. Visserligen kan Scott någon gång fälla ord som dessa: *It is glorious to be fatigued in the Lords work, for how often have I wearied myself in the Devil's.*²⁵ En sådan fras bör dock tydas mycket försiktigt, ty som vi senare skola se, levde Scott under en omild självobservation, och hans vocabularium i andliga frågor har sin egen valör.

²⁰ Dc, p. 33 (9/1 1830).

²¹ Se familjeförteckningen nedan, exkurs III, s. 673.

²² Om stridigheterna i Edinburg med anledning av dopfrågan, se Alex. Haldane, *The Lives of Robert Haldane of Arthuray and of his brother James Alex. Haldane*, p. 334 ff.

²³ Da, p. 1.

²⁴ Db, p. 48 (22/11 1829). Dc, p. 1 (28/11 1829).

²⁵ Da, p. 35 (9/5 1828).

Den enda svåra förseelse, han synes ha lagt tungt på sinnet, var ett fall av öärlighet i barnaåren. Han hade på något sätt fränhänt ett par personer litet pengar³⁴, och var sedan mycket bekymrad över, hur han skulle gottgöra detta, då han icke hade medel därtill. Innan han gick ut som metodistpredikant, hade han dock rätt upp även denna sak på ett hederligt sätt.³⁵

Scott har själv berättat om sina religiösa erfarenheter i tidiga år. Det skedde i hans förut omnämnda ordinationstal och i ett annat troligen tidigare hållet tal.³⁶ Vid ungefär tolv års ålder förnam han för första gången ett särskilt nådens verk i själen. Han gick då i en söndagsskola i Edinburg, och genom flera samverkande orsaker kom han då att känna sig som en syndare och leddes att se nödvändigheten att ge sig åt Gud.³⁷ Han greps av djup syndasorg och började ivrigt bedja om förlåtelse. Senare tillmäter han dock icke denna erfarenhet någon avgörande betydelse. Den ledde honom visserligen till en sträng observans, en strävan till religiös verksamhet, eller som Scott själv uttrycker det: »I commenced a more rigorous regard to religious duties.» Han menar också, att han icke fick den klara vägledning, han behövt, ty om så hade skett, skulle han redan vid denna tid ha mottagit barnaskapets ande och kunnat ropa Abba Fader! Han hade nu sitt andliga hemvist i skotska statskyrkan, och han gjorde sitt bästa att delta i verksamheten, men han kom in i ett liv av religiösa plikter, som förde honom under lagen.³⁸

I detta lagiska strävande levde nu Scott ända till sommaren 1827, således från det han var tolv år tills han blev tjugotre.

³⁴ Da, p. 2 (16/11 1827).

³⁵ Dc, p. 46 f. (3/2 1830).

³⁶ The Christian Advocate, 15/7 1830. Se H, s. 206. I Scott-samlingen finnes ett skrivet tal, (citeras här Curriculum), som berör samma sak som ordinationstalet, men är något utförligare. Det är tydligen Scotts curriculum vitæ, som framställdes för distriktsmötet i Edinburg före London-resan och ordinationen. Se nedan, s. 158 f.

³⁷ Curriculum, p. 1 f.

³⁸ Curriculum, p. 2 f. I ordinationstalet sade han: »So far as I can understand my experience, I was under the law, and sunk into a kind of contentedness with that state.» H, s. 206.

Det är tydligt, att han senare icke räknar sig som en frigjord kristen, ett »Guds barn» under denna tid.³⁹ Vad som fattades i hans erfarenhet, skola vi strax se. Han rörde sig nu i de religiösa kretsarna i den statskyrka, som föräldrarna besökte, och där han hade sin första nattvardsgång. Med metodismen hade han icke någon särskild kontakt förrän senare, när bekantskapen med den kvinna, som sedan blev hans första hustru, började sommaren 1822.⁴⁰ Då hon tillhörde en metodistkrets i sin hemstad, är det självfallet, att de unga två vid sin korrespondens i andliga frågor⁴¹ måste ha kommit in på metodismens åskådning och praxis. När på våren 1823 hans blivande svärmor med sin dotter synes ha flyttat till Edinburg⁴², ökades givetvis snart nog hans kännedom om metodismen. Den statskyrkopräst, som var Scotts lärare och herde, blev också sjuk och dog strax därpå. Utan förvåning läser man därför i hans tal,⁴³ att han i sällskap med sin trolovade i slutet av 1823 började besöka aftongudstjänsterna hos metodisterna. Han förklarar också, att han vid den tiden skulle ha förenat sig med dessa, om han icke haft en ogrundad aversion mot klassmöten, denna viktiga metodistiska institution för själavård. Hans motvilja mot dessa möten berodde på att han hört en fördomsfull redogörelse om dem. Själv hade han aldrig sett några. Han var dock tydligen vunnen för den metodistiska anderiktningen. När därför ett försök gjordes i Edinburg att grunda en sammanslutning med metodistisk åskådning men med presbyteriansk kyrkoordning, tycktes detta vara en försynens ledning. Scott förklarar härom: »Methodism without classmeetings seemed quite an opening of Providence for me.» Han anslöt sig följaktligen till denna halvmetodism på våren 1825, men där hade han smärtsamma erfarenheter och blev övertygad om att anslutningen till denna

³⁹ Karaktäristisk är uppgiften i en minnesruna om denna tid: »For several years he faithfully served the Lord. Subsequently, the privileges of believers being clearly set before him, he trusted in Christ, became a child of God» etc. The Methodist, 5/3 1874, p. 12.

⁴⁰ Se ovan, s. 121.

⁴¹ Se ovan, s. 121 f.

⁴² Da, p. 11 (1/1 1828).

⁴³ För det närmast följande, se H, s. 206 och Curriculum, p. 4 f.

organisation icke främjade hans andliga väl: »it did not further the Gospel in my soul». »I found I must leave or lose my soul.» Resultatet blev, att han i slutet av 1826 trots opposition drog sig ifrån denna metodistpresbyterianska församling utan att veta, vart han skulle vända sig.⁴⁴ Till de egentliga metodisterna var han ännu icke beredd att gå, men han besökte deras möten. Icke heller hans hustru hade förenat sig med dem i Edinburg, ty hon förmådde sig icke till att träda in i en klass av främlingar i sitt nya hemvist.⁴⁵

Nu fördes Scott emellertid, enligt sin egen mening, genom Guds särskilda ledning, att sluta sig till en krets av fromma unga män av olika bekännelser, vilka samlades dels till ömsesidig uppbyggelse och dels till praktisk, kristlig gärning. Genom denna sammanslutning bevarades Scotts intresse för de andliga tingen. Snart nog började han åter värdera metodistpredikanterna, och genom en kamrat i den nämnda föreningen fördes han på egen begäran till ett klassmöte. Han blev så tilltalad av vad där förekom, att han sedan regelbundet deltog i dessa möten, vilket innebar, att Scott praktiskt taget blev medlem hos de wesleyanska metodisterna i Edinburg. Detta skedde våren 1827.

I den självobservation och inre prövning, som Scott nu genom klassmötena fördes in uti, kom hans andliga ställning att te sig otillfredsställande. Han fann, att han saknade den helige Andes vittnesbörd om barnskapet, denna för metodistisk åskådning så viktiga erfarenhet, och detta drev honom till att söka den.⁴⁶ Hur denna avgörande erfarenhet i Scotts religiösa utveckling av honom uppfattades, framgår av hans tal vid ordinationen 1830. Då talet på denna punkt också är synnerligen karaktäristiskt för Scotts åskådning, synes det nödvändigt att här göra ett kort citat:

⁴⁴ Tidsbestämningarna finnas angivna i Curriculum. Jfr ordinationstalet, H, s. 207, där han berättar, att hans första predikan, i aug. 1825, hölls då han tillhörde en organisation, som icke var av Gud, vilket i detta fall betydde den nämnda metodist-presbyterianska församlingen i Edinburg.

⁴⁵ Da, p. 11 (1/1 1828).

⁴⁶ Även för Wesley var detta Andens vittnesbörd om barnskapet den stora, eftertraktade upplevelsen. Se George Smith, History of Wesleyan Methodism, I, p. 133.

»About this time, i. e. July 2nd, 1827, I was privileged with admission to a love feast; and it was in that Meeting that I entered into the enjoyment of God's favour; while listening to the clear and decided statements of many who had received that direct witness of God's Spirit testifying their adoption, I was convinced of my danger in being without this blessing, and led earnestly and believingly to seek it. I found I had all my life been under the law, and was deeply humbled in the sight of God because of my circumstances; I besought the Lord to forgive me. I found power in that meeting to lay hold on Christ as my Redeemer; I felt him precious; I could without hesitation have declared then that the Lord was my portion, my God, my Saviour; that Jesus loved me, and gave himself for me; and through much unfaithfulness and many shortcomings, the Lord has graciously continued to me the light of his countenance, and given me to walk in the enjoyment of his favour.»⁴⁷

Så hade det andliga genombrottet skett. Det är den gamla kända skildringen från så många omvändelsehistorier. Det är strävandet att under plikt och observans vinna klarhet och frid, den hårda kampen att söka fylla lagens krav i egen oförmåga. Och sedan omslaget: att i betryck och oro erhålla förvisningen om en nådig Gud, att bli fri från syndens och dödens lag, att rättfärdiggöras genom tron allena, att omslutas av Guds nåd och kärlek. Det är Luthers och Wesleys väg.

Frågar man efter den reella innebörden av denna Scotts erfarenhet, är svaret icke så lätt givet. Enligt vad vi ovan sett, hade han alltsedan tolv års ålder, då han hade en andlig erfarenhet, levt ett religiöst liv och ivrigt iakttagit religiösa plikter »under lagen». Nu blev han rättfärdiggjord; »justified at Lovefeast 1827», är hans egen beskrivning av det.⁴⁸ I ett brev nära fem år senare talar han om saken i följande ordalag: »From my childhood, I may say, I professed to be a Christian and in my youth sought to be active for Christianity, but had not the light of life till July 1827 — the *time* 2nd July — the *place* the large room under the Chapel.»⁴⁹ Hans skildring av sitt tillstånd och sina upplevelser erinrar om Wesleys, och fråga är om icke här är en påverkan. Wesley

⁴⁷ H, s. 206 f.

⁴⁸ Dd, p. 37.

⁴⁹ Brev till Janet Kelley, $\frac{3}{2}$ 1832.

skildrar sin upplevelse, när Luthers företal till Romarbrevet lästes, i ord, som påminna om Scotts i hans citerade tal.⁵⁰ Och såsom Scott tidigare levat ett fromt liv i kristlig pliktuppfyllelse och verksamhet för Gud men nu erfarit något nytt, så var det också med Wesley.⁵¹ När man vidare lägger märke till att Scott studerade Wesley ganska flitigt före 1830⁵², och alldeles särskilt hans omvändelsehistoria⁵³, så synes det sannolikt, att han hade ett mönster för sina ögon i sitt sökande efter förvissningen, liksom han också torde ha verbaliter influerats därav vid sin beskrivning.

Efter denna upplevelse följde sedan en tids helgelsesträvan, ett sökande efter »ett rent hjärta». För Scott var denna karaktäristiska metodistlära ingen tom fras. Den fullkomliga helgelsen, »the entire sanctification», var för honom ett högt nådastånd, som han strävade mot. Han hade ännu vid ordinationen icke nått denna erfarenhet, men han trodde på den och sökte den.⁵⁴

I samband med denna helgelsesträvan bör Scotts oro över sitt uteblivna dop ses. Som vi förut framhållit, var Scott icke döpt som barn, och när han i november 1829 fick visshet härom, rådgjorde han med dr Warren, metodisternas i Edinburg ledare och superintendent över Edinburg-kretsen av församlingar. Om detta säger Scott: »He thought with me that though my state might be safe enough, yet it became everyone and especially a preacher of the Gospel to fulfill all righteousness.»⁵⁵ Följden blev ock, att dr Warren ordnade så, att dopet skulle ske, men Scott själv förklarar: »I proposed no

⁵⁰ »I felt I did trust in Christ, Christ alone, for salvation, and an assurance was given me, that He had taken away *my* sins, even *mine* and saved *me* from the law of sin and death.» L. Tyerman, *The Life and times of Rev. John Wesley*, I, p. 180, och John Telford, *The Life of John Wesley*, p. 101.

⁵¹ »He had practised religion; but now he experienced its bliss. According to his own sermon, written nearly half a century subsequent to this, he was, as a *servant* of God, *accepted*, and was *safe*; but now he *knew* it, and was *happy* as well as *safe*.» L. Tyerman, a. a. p. 180. Jfr också G. Smith, a. a., I, p. 135.

⁵² Dd, p. 31.

⁵³ Da, p. 4 (29/11 1827).

⁵⁴ H, s. 207.

⁵⁵ Db, p. 47 (16/11 1829).

plan, and this is the Dr:s suggestion.»⁵⁶ Man märker, med vilket allvar Scott beredde sig för dopet. För honom innebar det en ny, helig förpliktelse.⁵⁷ Den ²⁸/₁₁ 1829 skedde dopet, och Scott förklarar: »This day commences a new era of my spiritual existence.» Genom ett högtidligt »covenant» på gammalt skotskt och puritanskt vis, med namnunderskrift, ger Scott en särskild innebörd åt sitt dop.⁵⁸

Denna korta redogörelse för Scotts andliga erfarenheter före ordinationen 1830 visar, att hans religiösa utveckling icke erbjuder några säregna drag. Scott var en klar representant för väckelse- och omvändelsetypen, den »tvåfödda» typen.⁵⁹ Hur han kom att bli en budbärare för denna botkampsåskådning, påkallar nu närmast vårt intresse.

⁵⁶ Ibidm, p. 48 (²³/₁₁ 1829).

⁵⁷ Ibidm, p. 48 (²⁷/₁₁ 1829): »I am determined by Gods grace to take Jesus as my only sufficient saviour, the Bible as my rule of life, the people of God as my chosen companions, the Kingdom of Glory as my eternal home.»

⁵⁸ Dc, p. 1 ff. Ett rykte, som spreds i Stockholm vid tiden för det stora angreppet på Scott år 1841, ville förmåla, att Scott var en jude, som endast 14 månader före sin hitkomst blivit döpt. (Dagl. Allehanda, ¹⁸/₁₂ 1841, art. Herr Scotts försvar). Vad Scotts judendom beträffar, existerade den endast i skribentens fantasi, medan uppgiften om dopet tangerade verkligheten.

⁵⁹ Angående omvändelser och deras psykologi kan det här vara nog att beakta J. P. Bang, De stora väckelserörelserna, s. 134 ff.

ANDRA KAPITLET.

Scott såsom »lokalpredikant».

I Edinburg hade den religiösa lekmannaverksamheten stort rum. Det var här de två f. d. sjöofficerarna Robert och Alexander Haldane i slutet av 1700-talet grundade »The Society for Propagating the Gospel at Home», och började med en vittutgrenad lekmannapredikan, även ute på fria fältet, söndagsskolverksamhet, skapande av stora predikolokaler, »Tabernacles», i olika delar av Skottland, grundande av predikantseminarier etc.¹

En sådan livaktig verksamhet möttes visserligen av miss-tänksamhet från de synodala myndigheterna inom Skottlands statskyrka och förbud utfärdades för personer att predika, vilka icke hade vederbörlig licens, liksom också söndagsskolorna rönt motstånd.² Genom bröderna Haldanes verksamhet i Edinburg och det övriga Skottland främjades emellertid en kongregationalistisk lekmannafromhet, som kom att bli av stor betydelse för icke blott det egna landet utan vida där-utöver.³

Förunderligt nog framgår det ingestädes hos Scott, att han skulle ha varit i någon direkt kontakt med bröderna Haldane. Det är icke tänkbart, att han skulle ha levat i okunnig-

¹ Alexander Haldane, *The Lives of Rob. Haldane and J. A. Haldane*, p. 176 ff., 215 ff.

² Alexander Haldane, a. a., pp. 236—237. Där tillägges: »The whole of these proceedings were worthy of the period when David Hume said that the Scottish Church was more favourable to Deism than any other religion.»

³ Jfr E. Newman, *Nordskånska väckelserörelser etc.*, I, s. 24 ff.

het om denna mäktiga insats i Edinburgs religiösa liv. Någon närmare förbindelse kan det i varje fall icke ha varit⁴, ehuru, som nedan skall visas, Scott drogs in i de haldaneska kretsarna. Den allmänna, religiösa livaktigheten i Edinburg måste ha gett den unge Scott goda tillfällen både till iakttagelse och praktisk gärning. Under åren närmast efter hans första religiösa kris år 1816 kände han, att han borde göra något för andras andliga välfärd, men det torde ha stannat vid smärre ansatser tills år 1821, då han första gången talade offentligt i andliga ämnen.⁵ Han var då vice föreståndare i en söndagsskola — eller som uttrycket lyder i Skottland, sabbatsskola — och hade att som sådan hålla ett kort tal över någon förut utvald punkt i tros läran. Vilket samfund denna söndagsskola tillhörde, känna vi icke bestämt, men den torde ha varit förbunden med den statskyrka, som familjen Scott höll sig till. Scott fick alltså i söndagsskolarbetet sin första träning som talare. Tusentals predikanter ha gått samma väg. Söndagsskolan blev under 1800-talet för den sig emanciperande lekmanavärlden ett tacksamt arbetsfält och kom att tjäna som övningskola för nyvaknade krafter. Där växte tidens religiösa lekmanaledare in i sina uppgifter och där fingo de pröva och odla sina gåvor. Detta var också fallet med Scott.⁶

Det var naturligt, att även Scott skulle växa ut över söndagsskolans begränsade område. Han började predika. Det var en 21-årig lekmanapredikant, tillhörande den metodist-presbyterianska sammanslutningen i Edinburg⁷, som i augusti 1825 första gången lät höra sig såsom predikant.⁸ Sedan han lämnat denna organisation, trädde han in i ett praktiskt arbete för anordnande av möten med bibelläsning, tal och bön

⁴ I Scotts anteckningar saknas, så vitt jag kan finna, bröderna Haldanes namn.

⁵ Se ordinationstalet, H, s. 207 och Curriculum, p. 3.

⁶ När Scott på grund av sin predikoverksamhet måste sluta i söndagsskolan, skriver han: »I have also derived much benefit, as regards public speaking, in this school, readiness of extemporaneous address, selfpossession and patience against interruptions with other advantages of great importance in preaching the Gospel.» Da, p. 36.

⁷ Se ovan, s. 125 f.

⁸ H, s. 207 och Curriculum, p. 6.

i de försummade stadsdelarna. Dessutom tog han återigen hand om en söndagsskola. Detta skedde tydligen i förbindelse med den organisation, som han nu slöt sig till och som blev av en viss betydelse för honom: The Edinburgh Philanthropic Society.⁹ Denna förening var en sammanslutning av unge män från olika samfund, vilka arbetade just bland den sämst lottade befolkningen i Edinburg.¹⁰ Ledare för organisationen var vid denna tid en mr Finlay. Enligt Scotts uppgift dog mr Finlay i början av augusti 1828.¹¹ Det kan icke vara något tvivel därom, att denne mr Finlay är identisk med William Finlay, en av de lekmän, som samarbetade med bröderna Haldane. Jämte andra bland Edinburgs män av medelklassen tjänstgjorde denne som »Home Missionary», varvid han visade vackra prov på gudsfruktan, självförsakelse och ädelmod. Särskild kärlek visade han de sjuka, fångna och fattiga. Han använde all sin fritid för att som »evangelist» resa i Edinburgs omgivning.¹² Mr Finlay var en typisk representant för det aktiva lekmanarbetet, som blev så karaktäristiskt för 1800-talets »inre mission» och väckelserörelse. Det var således ett slags stadsmission eller »inre mission» med ett starkt socialt inslag, som Scott här blev engagerad uti, vilket blev av betydelse för framtiden. Under detta arbete kom han i kontakt med de mörka sidorna i livet och snart nog torde han även ha fått syn på hur rusdryckerna skapade misär i hem och samhälle. Även efter anslutningen till metodismen 1827 fortfor hans intresse för The Philanthropic Society. Han deltog i dess möten¹³, arbetade i särskild kommitté för »Home Mission», deltog i styrelsemöten¹⁴ och satt även ordförande vid vissa sammanträden¹⁵ samt ledde ibland föreningens månatliga bönemöten.¹⁶ Då han emellertid alltmer drogs över till predikoverksamheten hos metodisterna, räckte tiden icke till

⁹ Jfr ovan, s. 126.

¹⁰ Jfr uppgiften därom i minnesrunan, *The Methodist*, 5/3 1874, p. 12.

¹¹ Da, p. 47 (8/8, 12/8 1828).

¹² Se Alex. Haldane, a. a., p. 271 ff.

¹³ Da, pp. 6, 23—24, 28, 47.

¹⁴ Da, pp. 21, 28, 39, 48.

¹⁵ Da, p. 34.

¹⁶ Ibidm, p. 35.

för arbetet i The Philanthropic Society. Han hade länge tänkt på saken, när han den ²⁸/₈ 1828 avsåg sig uppdraget som styrelseledamot i föreningen.¹⁷ Någon vecka senare var han en av talarna vid årsmötet¹⁸, och i mars följande år talade han också vid ett av föreningens möten.¹⁹

Det är påtagligt, att Scott, redan innan han förenade sig med metodismen, hade vunnit erfarenhet som lekmannapredikant. Men det blev givetvis först efter sin stora upplevelse i juli 1827, som han riktigt på allvar kände nitälskan för denna sak. Hans predikogåvor måste också snart ha väckt uppmärksamhet bland metodistbröderna. Själv var han tydligen icke sinnad att sätta ljuset under skäppan, och han var därvid ense med de ledande männen, vilka tydligen icke heller hade något emot, att det placerades på ljusstaken. Först var det sjömannaverksamheten, som kallade på honom. Han började att predika på Betel-skeppet, vilket användes som gudstjänstlokal för sjömän.²⁰ Under denna verksamhet kom han i tvivel om rättmätigheten av sin predikoverksamhet. Man sade honom, att då han hade börjat sin predikogärning inom en organisation, som han funnit icke vara av Gud, så var icke heller hans predikan av Gud. Detta skapade en svår ovisshet, och han höll nästan på att sluta med sin predikoverksamhet. Om detta säger han dock själv:

»But, whenever I made the attempt, I could feel a cloud of thick darkness coming on my soul, withering my energies, and preventing my devotions from ascending to God and a passage of Holy Writ haunted me night and day, I found I could not escape from it; it was this, 'For, though I preach the Gospel, I have nothing to glory of; for necessity is laid upon me, yea, woe is unto me if I preach not the Gospel'. I therefore gave myself to God, that He might use me as he pleased.»²¹

Nyårsaftonen 1827 blev det fråga om Scotts upptagande som lokalpredikant — »local preacher» — hos metodisterna. Scott höll då vakt vid makans dödsbädd, och hans sinne måste ha

¹⁷ Db, p. 2.

¹⁸ Ibidm, p. 3.

¹⁹ Ibidm, p. 22.

²⁰ H, s. 207. Jfr Da, p. 6, och p. 35.

²¹ H, ss. 207—208, och Curriculum, p. 8.

varit väl berett för allvarliga och andliga spösmål. När där för den ledande metodistpredikanten i Edinburg, dr Warren, framförde sin tanke om saken, var Scott redo. Han blev te kalpredikant ibland de wesleyanska metodisterna.²²

Det samfund Scott såsom predikare nu trädde in för, hade ingen stark ställning i Skottland. Visserligen hade Wesley redan 1751 gjort de första försöken att introducera metodismen i detta land²³ med påföljd att år 1763 där funnos två församlingskretsar, *circuits*, nämligen Edinburg och Aberdeen²⁴, och två år senare ytterligare två, Glasgow och Dundee, med en resepredikant — *itinerant preacher* — i varje.²⁵ År 1767 rapporterades fem *circuits*, sju predikanter och 468 medlemmar i Skottland²⁶, men redan 1771 sammanfördes den skotska metodismen i de två ursprungliga *circuits*, Edinburg och Aberdeen²⁷. Arbetet i Skottland förorsakade särskilda överläggningar i konferensen 1779, och speciella råd gaves för arbetet där, vilket tyder på egenartade svårigheter. År 1785 ordinerade Wesley tre predikanter för Skottland, och syftet var, att dessa ordinerade skulle vara berättigade att administrera sakramenten överallt, där *the Church of England* fanns. Amerika hade året förut fått sitt behov i detta stycke tillgodosett, nu fick Skottland del av samma förmån. Metodismen i detta land blev således i själva verket tidigt ett dissentersamfund med egen sakramentsförvaltning och med användande av Wesleys förkortade *Common Prayer Book*.²⁸ Sakerligen var det motsättningen mellan Wesleys arminianism och den skotska statskyrkans kalvinism, som bl. a. förmådde Wesley att slå in på denna väg. Den skotska kalvinismen var tydligen också orsaken till metodismens ringa framgång i lan-

²² H. s. 208 och Curriculum, p. 9. Att man upprätthöll ganska stora krav även på lokalpredikanterna framgår bl. a. av att man kunde också i de ställen, som någon tid predikat, att fortsätta. (Da. pp. 30—31).

²³ George Smith, *History of Wesleyan Methodism*, I. pp. 254—255.

²⁴ *Ibidm.*, p. 301.

²⁵ *Ibidm.*, p. 321.

²⁶ *Ibidm.*, p. 341.

²⁷ *Ibidm.*, p. 375. Denna indelning fortfor och var gällande 1791. Då Edinburg och Aberdeen blevo två distrikt. (*Ibidm.* II. p. 90).

²⁸ *Ibidm.*, p. 523. Jfr II. pp. 10, 49.

det.²⁹ Redan Whitefield hade en gång sagt till Wesley: »You have no business in Scotland; for your principles are so well known, that, if you spoke like an angel, none would hear you; and if they did, you would have nothing to do but to dispute with one and another from morning to night.»³⁰ Därmed harmonierar också Wesleys eget uttalande, när han 1766 kom till en ort utanför Edinburg för att predika och fyrtio å femtio personer samlades: »They were mere stocks and stones; no more concerned than if I had talked Greek.»³¹ När Wesley åter besökte Edinburg 1770, klagade han över läget där och sade bl. a., att metodistförsamlingen, som vid hans förra besök bestod av över 160 medlemmar, nu hade endast ett 50-tal.³² Det följande halvsekle fram till George Scotts dagar gav heller icke några stora framgångar. Så sent som 1826 skrev Adam Clarke: »I consider Methodism as having no hold of Scotland, but in Glasgow and Edinburgh. If all the other chapels were disposed of, it would be little loss to Methodism, and a great saving of money, which might be much better employed.»³³

Av detta framgår, att Scott ingalunda kom i tjänst hos någon i hans hemland betydande organisation, när han i början av 1828 blev uppförd på listan för metodistiska lekmannapredikanter i Edinburg.³⁴ Där var dock en omfattande verksamhet, ledd av dr Samuel Warren, en av de mera betydande metodistpredikanterna vid denna tid. Denne hade blivit medlem av Konferensen — de 100 predikanterna, The Legal Hundred — redan 1824. Han blev också medlem av den kommitté, vilken år 1828 tillsattes för skapande av en teologisk skola för unga predikanter.³⁵

²⁹ Jfr ibdm I, p. 367.

³⁰ L. Tyerman, *The Life and Times of the Rev. John Wesley*, II, p. 118.

³¹ Ibdm, p. 567. Jfr ett uttryck, citerat därsammastädes, p. 118: »You may just as well preach to the stones as to the Scots.»

³² L. Tyerman, a. a., III, pp. 63—64.

³³ Citerat i L. Tyerman, a. a., II, p. 119.

³⁴ I hela Storbritannien däremot var antalet metodister redan nu ansevärt, ej mindre än 237000 år 1827. Se Thomas Percival Bunting, *The Life of Jabez Bunting*, p. 599.

³⁵ Det var i denna fråga dr Warren, när han 1834 i två års tid tjänstgjort

Dr Warren övade tydligen ett bestämmande inflytande på Scott. Denne hade såsom lokalpredikant dr Warren till sin förman. Det var genom honom, som han enrollerades som lekmanapredikant, och det var han, som gav honom de olika uppdragen³⁶, förhörde honom i teologiska frågor och införsatte honom i Wesleys och metodismens läror och konstitution³⁷ och var honom en god rådgivare även i timliga angelägenheter.³⁸ Hans råd i dopfrågan ha vi ovan omtalat. Scott beundrade dr Warren och lärde tydligen mycket av hans predikningar.³⁹ Under denna goda ledning upptog således Scott sitt arbete som predikant. Han höll sin provpredikan inför de övriga lokalpredikanterna den 11 april 1828, då han också examinerades angående Wesleys läror. Han hade dock redan tidigare varit i livlig verksamhet inom Edinburg-kretsen. Denna omfattade utom staden Edinburg ett antal platser i dess närhet, vilka Scott om söndagarna besökte, alternerande med ett antal andra lokalpredikanter.⁴⁰ Han måste då lämna arbetet i söndagsskolan, ty han nöjde sig icke med att blott predika efter den förelagda planen utan var ivrig att nå även till andra platser, som voro i behov av predikoverksamhet.⁴¹ Under denna sin verksamhet blev han alltmer viss om att han skulle helt ägna sig åt predikokallet. Han gav uttryck däråt redan i mars 1828: »I feel convinced God has called me to

i Manchester, kom i konflikt med andra metodistledare och blev suspenderad och avsatt efter nära trettio års tjänstgöring. Han tog senare biskoplig ordination och blev statskyrkopräst. (George Smith, History of Wesleyan Methodism, III, pp. 242—322. Jfr Th. P. Bunting, a. a., p. 652 ff.) Om dr Warrens förbindelser med Joseph Rayner Stephens, se nedan, exkurs II, s. 671 f.

³⁶ Da, p. 27 (³⁰/₃ 1828); Db, p. 22 (²⁷/₃ 1829); Db, p. 45 (²¹/₁₀ 1829).

³⁷ Da, p. 29 (¹¹/₄ 1828); ibdm, p. 30 (¹³/₃ 1828); Db, p. 2 (²⁷/₃ 1828).

³⁸ Da, p. 17 (⁷/₂ 1828); Db, p. 16 (¹²/₁ 1829); ibdm, p. 30 (¹/₆ 1829); ibdm, p. 36 (²³/₇ 1829).

³⁹ Db, pp. 44—45 (⁷/₁₀, ¹⁴/₁₀ 1829); Dc, p. 18 (²⁵/₁₂ 1829). Jfr hans anteckningar ur dr W:s predikningar, Sabbath Journal, passim.

⁴⁰ En i Scott-samlingen bevarad »Local Preachers' plan» från 1830 upptar följande platser: Edinburgh, Leith, Dalkeith, Dunbar, Haddington, Preston Pans, Water of Leith, Burnt-Island och Musselburgh.

⁴¹ Da, p. 23 (⁵/₄ 1828); ibdm, p. 29 (¹⁰/₄ 1828). Här berättar han också, att i den söndagsskola han sist hade, barnantalet ökade på några månader från 12 till 70, vilket väl i sin mån visar, att Scott hade anlag för barnarbetet.

preach the Gospel and trust, nay am certain he will open my providential way.»⁴² Samtidigt gav en av »resepredikanterna», J. Watson, en antydan om samma sak och gjorde honom uppmärksam på, att han nu icke heller hade några familjeband, som hindrade honom att helt träda in bland de ordinerade predikanterna.⁴³ Man talade med Scott om sannolikheten av att han vid nästa års konferens skulle kallas till predikant⁴⁴, och under tiden växte hans övertygelse om att detta var vägen för honom.⁴⁵

Emellertid råkade han i oro över att han icke hade sett frukt av sitt arbete. När han i juni 1828 gick till ett friluftsmöte, kom en ängslan över honom, att möjligen hans principal och dennes vänner kunde komma förbi. Han ger själv följande karaktäristiska skildring:

»This pressed so heavily on me that in going to the place where I was to preach I asked myself whether I was really called to that duty. It was suggested that I had never, notwithstanding the many sermons I had preached, seen any fruit of my labours, and I began to conclude that I was presumptuously taking upon me an office I had no right to. Well I thought, it is too late to turn back for this time, I will go forward this night and preach and take this night as a proof whether I am going God's work or my own, and as to my Master etc. passing I thought if I am doing God's work, he can easily keep them out of the way. Blessed be God, he did give me the (perhaps presumptuously) required sign. I preached to about 400 without fear and with great liberty, and at the prayermeeting afterward the spirit of God was amongst us. Bro. Mc Cash aided and 5 grown up persons declared their desire to flee from the wrath to come. Glory, Glory be to God. I have thus received his testimony and his command to go forward.»⁴⁶

Denna berättelse bär vittne om arten av Scotts religiösa tankevärld och är tillika ett vittnesbörd om hans verksamhetsmetod. Det är den i väckelsens historia så vanliga väckelsemötestypen med »eftermöte», som här omtalas. Att Scott fick

⁴² Da, p. 26 (23/3 1828).

⁴³ Ibidm, (26/3 1828). Jfr Scotts tal vid ordinationen, H, s. 208.

⁴⁴ Da, p. 28 (4/3 1828).

⁴⁵ H, s. 208.

⁴⁶ Da, p. 41 f. (22/6 1828). Jfr H, s. 208, och Curriculum, p. 9 f. På det sistnämnda stället uppger Scott, att åtta personer stannade kvar i själsbekymmer efter det nämnda mötet.

inre visshet på det relaterade sättet, är påtagligt. Det var för honom en avgörande punkt i utvecklingen till metodistpredikant. Gud hade visat sig ha behag till hans nya kall. Vägen låg klar.

Under det år, som nu följde, bereddes Scott i en omfattande predikoverksamhet för sin uppgift. Han blev alltmer engagerad såväl i Edinburg som i omkringliggande byar.⁴⁷ Ofta vandrade han rätt långa vägar, ett par tre mil var ganska vanligt, och predikade ett par, ibland tre gånger pr söndag. Under det första året som antagen lokalpredikant predikade han nära sjuttio gånger.⁴⁸ Efter detta års erfarenheter gjorde han följande reflexioner:

»Viewing the leadings of his [the Lord's] spirit on my soul and the openings of his providence around me, I feel assured of my call to that work and that I should involve myself in condemnation did I oppose it. I have also the cordial approval of the officers of Christ's Church, and I find my labours increasingly acceptable round the circuit, nor have I laboured altogether without fruit, though of that I say little lest the individuals benefitted by my instrumentality should not hold out.»⁴⁹

Den verksamhet, som den unge affärsmannen nu fortsatte med, tills han i slutet av juni 1830 via London begav sig till Sverige, omfattade dock icke endast predikan. Den metodistiska verksamheten i Edinburg med omnejd var mångsidig, och för en nitisk lokalpredikant blev programmet omväxlande nog. Scott synes ha ägnat all fritid åt sitt samfunds tjänst och sina egna andliga övningar. Här möter oss en religiositet, som i intensitet och aktivitet icke lämnar något övrigt att önska. Ofta höll Scott på söndagsmornarna i Edinburg ett klassmöte, varefter följde bönemöte. Därpå vandrade han ut till någon plats för att predika ett par tre gånger och hålla klassmöte även där. Under veckans lopp höllos flera möten. Programmet kunde se ut på detta sätt: måndag, »lovefeast» eller »prayermeeting»; tisdag, »bandmeeting»; onsdag, veckomötet i kapellet; torsdag, »morning prayermeeting»; fredag.

⁴⁷ Db, p. 6 (11/10 1828).

⁴⁸ Db, p. 25 (11/4 1829).

⁴⁹ Ibidm.

fastedag och »prayer leaders' meeting.»⁵⁰ Även om icke varje vecka krävde så mycket av den nitiske lokalpredikanten, var det dock nog för att helt upptaga hans tid.

I redogörelsen för Scotts egen religiösa utveckling ha vi konstaterat, hur Scott representerar den för väckelserörelsen kännetecknande omvändelsetypen. För övrigt var hela den metodistiska miljö, i vilken Scott levde under de tre åren före Sverige-resan, alltigenom präglad av konventikel- och väckelse-religiositeten. Den mentalitet, som var rådande i dessa kretsar, behärskade också Scott. Det är av vikt att söka fixera arten av denna fromhet, vilken kom att i Scott få en så inflytelserik förespråkare i vårt land och som bl. a. därigenom även blev förhärskande i den svenska väckelsen.

Den verksamhet, som Scott hårt engagerade sig uti, syftade till individuell väckelse och omvändelse. Vi ha redan ovan sett, hur Scott var bekymrad över att han icke såg frukt av sin predikoverksamhet, d. ä. bekymrade åhörare, »expressing a desire to flee from the wrath to come».⁵¹ Det eftertrådade målet var »revival». Scott ivrade för att man borde förenas i daglig bön för en väckelse, och att för samma ändamål ett offentligt morgonbönemöte borde hållas varje torsdag.⁵² Själv var han troget med då, ehuru intresset för dessa möten icke var så stort bland hans trosfränder.⁵³

I sin verksamhet fann Scott tillämpning av den metodistiska botkampsläran. Han berättar ofta om bekymrade syndare och om ett plötsligt genombrott. Ingen kan misstaga sig på den äktmetodistiska innebörden av uttryck som dessa:

»We had several in distress. The mourning of one was turned into joy, and she praised the Lord with all her might»;⁵⁴ »several seeking, and one young woman remained in deep distress with whom we conversed and prayed a considerable time; she did not find peace»;⁵⁵ »at the conclusion a penitent meeting was held in an

⁵⁰ Db, pp. 44—45 (⁵/₁₀ 1829).

⁵¹ Detta uttryck, som så ofta användes av Wesley, återkommer gång på gång hos Scott.

⁵² Db, pp. 25—26 (⁹/₄, ²³/₄ 1829).

⁵³ Db, p. 29 (²¹/₅ 1829).

⁵⁴ Db, p. 37 (³/₈ 1829).

⁵⁵ Db, p. 38 (¹⁰/₈ 1829).

adjoining room when 8 or 9 were in deep distress»;⁵⁶ »the mountain is smoking and moving at Leith, several souls were in distress on Friday night. . . . Bless the Lord, his work is reviving, throughout the circuit»;⁵⁷ »o how near heaven I was, I had no thoughts for earth, no fears from earth, no desires to earth. I was in heaven and only desirous of bringing many more with me. Praise the Lord — about twenty penitents came forward, I think 6 found peace with God; one young man, J. Coke, who has lately met with me, came forward & threw himself on his knees at the desk in an agony, he remained fixed crying aloud for mercy & for 2 ½ hours never moved one inch from the spot on which he first knelt.»⁵⁸

Exemplen kunde mångfaldigas.

Det är utom allt tvivel, att Scott var en metodistisk väckelsepredikant av den gamla skolan. Han kunde hålla på med ett möte nästan hela natten, tala med sökare och bekymrade, och trötta ut sig genom exalterade själsansträngningar.⁵⁹ Hans självvårdande intresse och hans gripenhet inför uppgiften att ge ledning är påtagligt. »O, the charge of Souls, how awfully responsible», kan han utbrista.⁶⁰ En annan gång formar han uttrycket för sin förtärande nitälskan på följande sätt: »I could willingly die endeavouring to rescue souls from the Devils grasp and bring them to Jesus.»⁶¹

Särskilt under en väckelse vintern 1829—1830 var han i hårt arbete. Vid mötena funnos många botgörare, »penitents», »ljumma kristna» och »backsliders», och många funno frid.⁶² Den exalterade stämningen vid dessa möten fann Scott enbart glädjande. Vad som något bekymrade honom, var hans svaga kropps oförmåga att följa den brinnande anden. Trots den väckelse som var, längtade Scott dock efter mer, efter »an outbreking». Scott räknade då mycket med känslorna. Några karaktäristiska uttalanden höra här få tydliggöra hans tanke- och känslövärld. Han berättar:

⁵⁶ Db, p. 42 (¹⁴/₉ 1829).

⁵⁷ Db, p. 45 (¹¹/₁₀ 1829).

⁵⁸ Dc, pp. 6—7 (⁰/₁₂ 1829).

⁵⁹ Ibidm (⁷/₁₂ 1829).

⁶⁰ Dc, p. 8.

⁶¹ Dc, p. 13 (¹⁴/₁₂ 1829).

⁶² Ibland kunde ett 20-tal botfärdiga komma fram. Dc, p. 39, (¹⁷/₁ 1830). Andra gånger berättar han, att ett 10-tal »själar övergick från mörker till ljus». Dc, p. 43 (²⁴/₁ 1830).

»In the afternoon I had more liberty, power & pleasure than ever I experienced in that Pulpit [i Edinburg-församlingen], Glory to God; a circumstance occurred which I felt disposed to attribute to Satanic Agency. I was well tro' my sermon, evidently carrying the hearts of the people along with me; feeling in my soul that the word was having free course & that the people were praying for me, my soul caught fire, my heart melted, tears flowed from my eyes and I was wholly enwrapt while touching on the case of penitents; I saw the spirit of God moving the people, I heard their groans, their sigh and was fully anticipating a blessed outbreking — when a woman on my right hand fainted, this called forth curiosity & the impressions making were for the time wiped off.»⁶³

Vid ett enskilt möte tillgick sålunda:

»I seemed sensibly to feel the touch of God, I seemed to see the Deity, & heaven came down to earth. O it was Glory, all Glory — where the Spirit of the Lord is there is Liberty, o what liberty, what power in prayer; I felt what I never can describe, I really had a hold of God, it was mysteriously blessed.»⁶⁴ »I am determined to be the Lords whether I enjoy much or little of his presence, and I know his Son is my Saviour, for even when thus depressed & halfdead I keep hold — tho' it be a trembling one — of Justification by Faith in the Blood of Atonement, and I dare this moment say, my God is reconciled — but o what a miracle that I should be so little affected by this Stupendous love.»⁶⁵

Dessa känslofluktuationer hos Scott voro märkbara även utanför mötenas kollektivmystik. Senare skola vi återkomma till detta.

Den väckelseverksamhet i Edinburg med omnejd, som Scott var med uti under sin sista vinter som lokalpredikant, synes ha bedömts olika t. o. m. inom de egna kretsarna. Scotts eldiga insats vann icke odelat bifall. Redan ett år tidigare hade hans verksamhet på en plats ådragit honom myndigheternas uppmärksamhet, vilket föranledde inskränkning i mötena.⁶⁶ Åtskilliga av de äldre bröderna sågo också med betänksamma blickar på de unga lokalpredikanterna, och några uttalade t. o. m. den farhågan, att åtskilliga av dem, som uppförts på predikoschemat, ägnade sig åt predikandet mera på grund av

⁶³ Dc, pp. 16—17 (20/12 1829).

⁶⁴ Dc, p. 41 (20/1 1830).

⁶⁵ Dc, p. 74 (20/3 1830).

⁶⁶ Db, p. 3 (15/9 1828).

begär efter popularitet än av andra motiv.⁶⁷ När väckelsemötena vintern 1829—1830 så började, var en opposition från vissa håll att vänta. Den kom också. Redan den 8 december klagar Scott över motstånd bland de egna: »The oldest leader in our Society has been throwing obstacles in my way to discourage me from seeking the outbreking of the work. Lord save me from cowardice & timeserving. I do feel specially called to labour & labour zealously with all my heart to aid in promoting this revival.»⁶⁸ Dagen därpå höjdes röster i »ledarmötet» mot väckelsen, men dr Warren var av annan mening: »We had long been praying for a revival & when we receive the answer to our prayers, we must be thankful to let God work his own way lest we should grieve to the departing of the Spirit.»⁶⁹ Något senare i samma månad, när Scott skall predika i Edinburg-församlingen, är han bekymrad över bristande förberedelser, »knowing that not a few are prejudiced & others onlooking because I have especially of late been called to take an active part in our Revival Meetings».⁷⁰

Utan tvivel voro de äldre brödernas betänkligheter i någon mån grundade, ty Scotts heta iver synes vid vissa tillfällen ha varit ganska otyglad. Dock är det visst, att Scott var på den äktmetodistiska vägen, när han i känslomättade väckelsemöten arbetade för att »vinna själar» och ivrigt åstundade »an outbreking». I det fallet hade han historia och tradition för sig.

Men när den väckta människan blev en sökare, gällde det att fostra och hjälpa henne fram på vägen till rättfärdigörelse och helgelse. Här erbjödo sig nu de specifikt metodistiska medlen. Scott själv hade lärt sig värdera dessa nyttiga inrättningar för exercitia spiritualia. Vi ha redan sett, vilken betydelse klassmötena fingo för honom, och den avgörande erfarenheten upplevde han ju vid en »lovefeast».⁷¹

Den metodistiska serien av bönemöten, klassmöten, kärleks-

⁶⁷ Db, p. 18 (¹¹/₂ 1829).

⁶⁸ Dc, p. 9 (⁸/₁₂ 1829).

⁶⁹ Dc, p. 10 (⁹/₁₂ 1829).

⁷⁰ Dc, p. 16 (¹⁹/₁₂ 1829).

⁷¹ Se ovan, s. 127. Jfr H, s. 206.

måltider och band-möten närde och stärkte i dessa kretsar en världsfrånvänd konventikelfromhet, som helt visst hade sin stora betydelse för religionens intensifiering och aktivisering.⁷² Här finner man också källan till den metodistiska företagandan och den pådrivande faktorn till frejdiga erövringsplaner vis-a-vis »världen». De fromma hade sin fasta förankring i konventiklarna, där »världen» var utelyckt. Där rustade och övade man sig för striden, ty »världen» var i den ondes våld, och någon annan umgängelse med den än vid den öppna stridsfronten var icke tänkbar.

De metodistiska konventiklarna uppskattades mycket av Scott, dels för hans egen personliga utveckling och dels för andras andliga hjälp och fostran. Personligen drevs Scott av sin helgelsesträvan att flitigt nyttja dessa medel, vilka alldeles tydligt blevo ett slags nådemedel, som gjorde att t. ex. dop och nattvard för honom blevo av ringa betydelse.⁷³ Scott sökte med iver att nå den fullkomliga helgelsen, »the entire sanctification» — »the perfect love» — »the clean heart».⁷⁴ Detta mål skulle nås i bönemötena, där man kunde ena sig att bedja — »to pray for entire sanctification».⁷⁵ Vid ett bandmöte beskriver Scott situationen sålunda: »We seemed all three just

⁷² Den metodistiska organisationen byggde på »Societies» som grundtyp. (I föreliggande arbete använda vi ofta uttrycket »församling» som ekvivalent till »Society».) Om metodistsällskapens begynnelse, se George Smith, a. a., I, pp. 170—171 och L. Tyerman, a. a., I, p. 278. Varje »United Society» indelades sedan i smärre klasser om c:a ett dussin personer under inseende av en klassledare. Varje vecka mötte klassen sin ledare, då bl. a. samtal om medlemmarnas andliga tillstånd förekom. Om klassernas uppkomst, se Smith, a. a., I, p. 188 f. och L. Tyerman, a. a., I, p. 377 ff. De s. k. »bands» utgjorde ursprungligen en mindre krets, »som bekände sig ha mottagit syndernas förlåtelse» och var längre kommen i andlig erfarenhet än en del andra i »the United Societies». Även »the bandmeetings» höllos varje vecka. Om »banden», se Smith, a. a., I, pp. 213, 274 och Tyerman, a. a., I, pp. 445, 463; II, pp. 475, 516; III, pp. 22, 542.

⁷³ Hans ställning till dopet ha vi ovan berört. De få gånger Scott nämner om nattvarden och sitt deltagande däri, betonar han särskilt dess sakriflicella karaktär. Da, p. 44 (⁶/₇ 1828); Db, p. 3 (⁷/₉ 1828); p. 20 (²²/₂ 1829).

⁷⁴ Jfr ovan, s. 128, och H, s. 207.

⁷⁵ Db, p. 19 (¹⁸/₂ 1829). Här tillägger Scott: »By the grace I feel determined to seek till I find.»

on the borders of full sanctification. I felt very near heaven, and thought I could pray myself away to everlasting bliss.»⁷⁶ Det är framför allt i bandmötena dessa upplevelser göras, men Scott når dock icke fullkomligheten, ehuru han anser, att han skulle ha nått detta mål långt tidigare, om icke bristande tro hindrat.⁷⁷ Han har icke med tillräckligt allvar sökt därefter, känner sig dömd därför och klagar och beder om Guds hjälp att fullfölja sökandet.⁷⁸ Kort därpå — 19/9 1829 — gör han åter en erfarenhet i ett bandmöte, vilken han beskriver i följande ordalag:

»I felt as if just entering full salvation, I could almost praise God for a clean heart, I felt power & love just then, but feared the time was not yet, lest in my intercourse with my shopmates I could not retain it. Lord forgive my unbelief.»⁷⁹

Det är tydligt, att Scott här söker en bönemöteshelgelse genom tron, som han i sitt inre nog tror på, men vars brukbarhet i livet han inte är alldeles övertygad om. Den helgelsemetodik, han sysslar med, blir honom en oavslutlig påminnelse om vad som fattas, men för en affärsman är det inte lätt. Hur han i livets mångahanda skulle kunna behålla den »fulla helgelsen», även om han nådde den, är ett bekymmer för honom. Problemet är detsamma, som t. ex. katarerna mötte i sitt consolementum, andedopet, efter vars undfående många helt enkelt svälte sig till döds för att icke ute i livet förspilla den stora nådegåvan.⁸⁰ »The clean heart» var heller icke någon vanlig företeelse i Edinburgförsamlingen. Scott talade vid ett tillfälle med en »syster», som hade vunnit den fullkomliga helgelsen, men sedan kommit i ovisshet. Scott skriver därom: »Lord restore to her, and retain in her the blessing, *that we may at least have one clean heart in the Society.*»⁸¹ Som praktiskt korrektiv och som pådrivande faktor för att hålla medlemmarna till bön och trogen observans måste dock denna åskådning ha spelat en ut-

⁷⁶ Db, p. 22 (²⁵/₃ 1829).

⁷⁷ Db, p. 36 (¹⁸/₇ 1829).

⁷⁸ Db, p. 42 (¹³/₉ 1829).

⁷⁹ Db, p. 42.

⁸⁰ G. Ficker - H. Hermelink, Das Mittelalter, s. 120, (i Gustav Krüger, Handbuch der Kirchengeschichte).

⁸¹ Db, p. 47 (⁸/₁₁ 1829). Kurs. av mig.

omordentlig roll. Detta kan man iakttaga hos Scott. Att han dock icke nådde detta höga stadium, berodde helt visst på att han allt för noga rannsakade sig själv och ryggade tillbaka för en hög bekännelse, som icke motsvarades av verkligheten. Han yttrade vid ett tillfälle: »I dared not profess what I felt lest I should be under a mistake», men han tillägger: »This I am determined on — not to rest till I can his witness live when sin is all destroyed.»⁸² Att han ännu hade långt till detta mål, synes han själv anse, när han några dagar senare — 10/1 1830 — berättar: »Last night I experienced a fearful evidence that the corruptions of my nature tho' checked & subdued are not yet totally destroyed.»⁸³

För Scott var den fulla helgelsens ernående förbunden med starka känslor: »I feel disposed to pray on till all my coldness, hardness & indifference is done away & I *feel* that Jesus applies his blood. I want feeling.»⁸⁴ Klarare kan saken icke uttryckas. Då det nu emellertid var i bönemöten, bandmöten och liknande kollektiva erfarenhetscentra dessa »känslor» helst kommo⁸⁵, förstår man hur bakom Scotts oavlåtliga jagande efter möten låg den ständiga tanken på »the entire sanctification» — det höga helgelsetillståndet, det drömda målet för varje rättsinnig metodist.

Men denna helgelseåskådning var icke en pådrivande faktor endast när det gällde Scotts deltagande i de många mötena, utan den blev också ett av motiven för »verksamhet», för arbete i Guds tjänst. Det gällde att vinna frukt av arbetet, såsom vi redan sett, ty därigenom fick man vittnesbörd om Guds behag. Denna åskådning, som spelat så stor roll på kalvinsk mark, framträder tydligt också hos Scott. Vi ha redan talat om hans insats i söndagsskolan och såsom lekman-napredikant. Men hans intressen sträckte sig vidare. Att han var klassledare och som sådan övade en omfattande själa-

⁸² Dc, pp. 30—31 (4/1 1830).

⁸³ Dc, p. 34.

⁸⁴ Dc, pp. 60—61 (24/2 1830).

⁸⁵ I Scotts anteckningar finnas otaliga exempel därpå. Vid dessa möten gick det livligt till. Jfr ett uttryck som detta om ett bönemöte: »Less noise than usual.» Db, p. 46 (26/10 1829).

vårdsverksamhet, var ju naturligt. Om söndagarna mötte han sin klass till samtal och rådplägnings. Han hade en mycket hög uppfattning om en klassledares uppgift och ansvar:

»I have ever considered classleading as in one view of it a more awfully responsible work than even preaching, for while in the latter case the preacher if he declares clearly & plainly the message of God is clear from the blood of his hearers whether they apply it at all or apply it erroneously, with former the Leader has to deal with souls individually and himself to make the application of truths suited to the case.»⁸⁶

Att Scott hade en viss fallenhet för detta personliga självårdsarbete, synes framgå dels därav att så många rådfrågade honom, och dels därav, att han själv samlade sig nya klasser. Så hade han t. ex. i slutet av september 1829 börjat hålla klassmöte med endast en person från en annan klass, men på mindre än tre månader hade han sex i klassen, därav »5 souls gathered out from the unthinking, the ungodly & introduced to the Liberty of Gods children».⁸⁷ Och även om Scott för egen del tillmätte bandmötena ett större värde än klassmötena,⁸⁸ ansåg han dock dessa senare vara ett mycket betydelsefullt medel, som han flitigt använde. Ännu de sista söndagarna före uppbrottet från hemstaden mötte han sin klass, innan dagens möten började.⁸⁹

Scotts religiösa verksamhetsnit anvisade uppgifter även på håll, som lågo mera utanför den egentliga metodistkretsen. Vi ha redan ovan talat om hans deltagande i Edinburgh Philanthropic Society. Intresset för de försummade stadsdelarna drev honom också senare att jämte några kamrater söka göra något. Man planerade att få hyra ett rum i en sådan stadsdel för att hålla möten där på söndagarna.⁹⁰ Denna plan

⁸⁶ Db, p. 24 (⁵/₄ 1829).

⁸⁷ Dc, pp. 20—21 (²⁷/₁₂ 1829).

⁸⁸ Scott yttrar sig en gång sålunda: »I want something more close, more searching than the Classmeeting. I want a means where I can have more unreserved liberty; in the Class I cannot altogether dismiss the idea that I am in a promiscuous assembly of the Church & this idea causes me to be more general in the relating my experience — hence the necessity of Band.» Dc, pp. 88—89 (²⁴/₃ 1830).

⁸⁹ Dd, pp. 23—24 (²⁰/₆ och ²⁷/₆ 1830).

⁹⁰ Da, p. 45 (²⁴/₇ 1828).

tyckes också ha gått i verkställighet. I varje fall höllos senare regelbundna möten i en mycket försummad del av staden, »meetings for exhortation and prayer».⁹¹ I samband härmed bör ock nämnas, att Scott även insåg betydelsen av traktatspridning. Han hade traktater med sig på predikoresorna och delade ut.⁹² Han försmådde heller icke att gå ur hus i hus och dela ut traktater och inbjuda till möten.⁹³

Bibelspridningen, denna i England och Skottland så viktiga angelägenhet, kom han också i kontakt med. Redan i mars 1828 kallades han att hålla tal vid ett möte hos bibelsällskapet i Edinburg, och han lyckades så bra, att han måste bedja om att bli bevarad från att lyssna till smicker och bli högmodig.⁹⁴ I Edinburgs bibelsällskap gingo också vågorna höga kring apokryferna⁹⁵, en fråga som vi i annat sammanhang omnämnt.⁹⁶ Bibelsällskapet i Edinburg, understödssällskap till British and Foreign Bible Society, kallade på Scott även senare. Han beklagar dock, att striderna i bibelsaken menligt inverkat på mötena.⁹⁷ Scott blev redan i sin hemstad väl införsatt i bibelspridningsfrågan, vilket fick sin betydelse, när han senare kom till Sverige.

Rusdryckernas skadeverkningar hade Scott snart nog nödgats iakttaga. Hans ovannämnda arbete i de mer försummade stadsdelarna förde honom givetvis i kontakt med rusdrycksmissbrukets sorgliga följder. Men han hade också mera näraliggande och för honom mera smärtsamma erfarenheter. Hans fader föll i dryckenskap och kom i misär⁹⁸, hans svärmor var hemfallen under samma last⁹⁹ och hans styvmor likaså.¹⁰⁰ Vid faderns bröllop var det en pastor, som först drack sig

⁹¹ Db, p. 24 (5/4 1829).

⁹² Da, p. 46 (27/7 1828); Da, p. 48 (16/8 1828).

⁹³ Db, p. 6 (5/10 1828).

⁹⁴ Da, p. 25 (17/3 1828).

⁹⁵ Da, p. 45 (22/7 1828).

⁹⁶ Se ovan, s. 86.

⁹⁷ Db, p. 43 (21/9 1828).

⁹⁸ Db, p. 34 (1/7 1829). Dc, p. 80 (10/4 1830).

⁹⁹ Da, p. 33 (26/4 1828).

¹⁰⁰ Db, p. 14 (1/1 1829).

berusad vid bordet.¹⁰¹ Även i metodisternas församling kunde dryckenskapen förorsaka bekymmer och exkommunicering.¹⁰² Trots allt detta torde icke Scott i sin hemstad varit direkt engagerad i ett organiserat nykterhetsarbete. Ett sådant arbete blev ju också riktigt aktuellt först något år senare. Men vill man veta, varifrån Scott hade fått sitt sedliga patos i nykterhetsfrågan, vilket senare under hans Sverige-vistelse tog sig så klara uttryck, är svaret, efter den angivna sorgliga familjeinteriören, lätt funnet.

Intresset för hednamissionen var vid denna tid stort bland metodisterna. I Edinburg hade också missionen stort rum inom skilda riktningar och sällskap. Redan i barnåren måste Scott ha fått höra talas om denna, den anglo-amerikanska religionsitetens nya stora expansion. Någon större gripenhet inför den kan dock icke spåras. Den eljest rätt ofta förekommande ungdomliga missionsromantiken framskymtar dock även hos Scott.¹⁰³ När det senare t. o. m. blir fråga om att han skall gå ut som missionär, är det dock icke hans egen åstundan, som ligger bakom.

I Edinburg höllos ofta missionsmöten. Scott deltog också i dessa, särskilt de månatliga missionsbönemötena, »Monthly Missionary Prayer Meetings». Dessa voro ofta alliansmöten, och Scott var helt för en sådan allians.¹⁰⁴ Genom dessa möten lärde också Scott att alltmer känna »the depravity of savage man».¹⁰⁵ Hans intresse för saken förde honom snart till posten som sekreterare för metodistmissionssällskapet i Edinburg, en arbetsuppgift som fyllde honom med glädje och tacksamhet.¹⁰⁶ Han fann också mycken uppmuntran i styrelsens möten och i arbetet, där enighet och offervilja härska-

¹⁰¹ Db, p. 11 (4/12 1828).

¹⁰² Db, p. 43 (22/8 1829).

¹⁰³ »Found my mind refreshed by reading some of the late missionary sermons preached in London. I would gladly devote myself to that glorious work should health permit.» Da, p. 48 (13/8 1828).

¹⁰⁴ Da, p. 17 (7/2 1828). Scott säger där: »Behold how pleasant it is for Brethren of different denominations to pray together in unity for a great blessing.»

¹⁰⁵ Da, p. 35 (5/5 1828).

¹⁰⁶ Db, p. 26 (16/4 1829).

de.¹⁰⁷ Ibland kunde dock arbetet bli alltför betungande för en man, som endast hade en knapp fritid per dag till förfogande.¹⁰⁸

Även på flera andra sätt kom Scott i förbindelse med missionssaken¹⁰⁹, och själv blev han ju också »missionär», åtminstone enligt metodisternas mening.

Innan vi nu gå att skärskåda de händelser, som ledde Scott över från »lokalpredikantens» till »resepredikantens» bana och därmed till Sverige, böra vi först söka ge en sammanfattande karaktäristik av mannen. Redan vad vi framhållit om hans religiösa erfarenheter, hans helgelsesträvan och hans väckelsepredikan, är karaktäriserande nog. Vi skola icke här upprepa eller närmare utveckla detta utan endast ge några kompletterande drag.

Av vad tidigare anförts framgår det, att Scott helt och fullt levde i den skotskt-puritanska andans värld. Hans bibeltro, dogmatiska åskådning, livssyn och praktiska livsföring tillhörde väsentligen den värld, där Knox och hans efterföljare hade levat. Visserligen hade Wesleys personliga frälsnings- och helgelseförkunnelse och hans arminianska lära förlämnat denna värld mera värme och innerlighet, men den ortodoxa grunden var på intet vis rubbad. Till Scotts trosåskådning, som klart visar detta, återkomma vi senare. Framförallt iakttages dock den skotskt-puritanska andan i livssynen och ställningen till »världen».

För en verklig kristen, »en pånyttfödd», finnes ingen möjlig-

¹⁰⁷ Med glädje konstaterar Scott vid årets slut, att inkomsterna för året ökat med 42 pund till inalles 114 pund. Detta var ju ett gott uppsving, och man förstår belåtenheten hos Scott, då han tillfogar: »I praise God for this prosperity & am thankful the interests of the Branch have not suffered since I was requested to act as Secretary.» Dc, p. 22 (²⁸/₁₂ 1829). Scotts första brev till WMS är också från denna tid. Det gäller rekvisition av missionslitteratur etc., och är daterat Edinburg ¹²/₂ 1830.

¹⁰⁸ Db, p. 31 (⁴/₆ 1829).

¹⁰⁹ Man kunde ju nämna t. ex. att London Missionary Society också höll möten i Edinburg, vilka Scott fann »lively & edifying». (Db, p. 33, ²⁵/₆ 1829); att en ung man ur en bekant familj hade rest ut som missionär på Ceylon. (Db, p. 46, ¹/₁₁ 1829); att en av hans närmaste vänner reste ut till Alexandria hösten 1829 (Dc, p. 53, ¹²/₂ 1830; Db, p. 45, ⁸/₁₀ 1829); att han hade en bekant som missionär på Jamaica. Dc, p. 55 (¹⁵/₂ 1830).

het till kompromiss, när det gäller världsliga ting. Redan det sätt, på vilket Scott betraktar sitt dagliga arbete, är karaktäristiskt, det är närmaßt en börda, som hindrar och hotar hans andliga övningar och framsteg.¹¹⁰ Vart han vänder sig i världen, hotas hans andliga liv. För honom finnas inga adiafora. Allt han tar del i eller sysselsätter sig med, skadar eller gagnar hans andliga liv. Här är skarp urskillning av nöden, på denna våg väges allt. »A Sabbath dinner», som han deltagit uti och som enligt hans mening krävt för stora förberedelser, oroar honom: »no, no give me quietness and no fuss on the Lord's day».¹¹¹ När han på en predikovandring besökt en släkting och samtalet icke varit av den art, att det överensstämde med Scotts uppfattning om helighållandet av sabbaten, så anser han det bäst att icke göra om ett sådant besök, ehuru han väl behövde den vila det skänkte.¹¹² Riktigt belåten med sin sabbatsdag var Scott, endast när han uteslutande nyttjade den i religionens tjänst. Man förstår, att följande korta beskrivning av en söndag tillfredsställde honom: »O what a day of full enjoyment. Prayermeeting at 7 and also at 10. Sermon and holy communion. Visited a dying woman, and attended Bro. Finlinson's meeting. Evening service and then a lively prayermeeting. The Lord deals bountifully with me.»¹¹³ Vid ett annat tillfälle utbrister han: »What a blessing to have a Sabbath of rest, a God and a Bible to go to.»¹¹⁴

Scott stod bestämt avvisande mot nöjeslivet, och till det tvivelaktiga räknade han också konserter. När han vid ett tillfälle å tjänstens vägnar bevistat en av Madam Pastas konserter, bekänner han, att han icke är belåten utan beklagar, att tiden förspillts, samt tillägger: »Rather think will not go to such again.»¹¹⁵ Av sin principal sändes han dock någon tid senare för att sköta om biljetterna vid dörrarna till en konsertlokal. Han reflekterar däröver sålunda: »Thought, how different from being a doorkeeper in the house of my

¹¹⁰ Se ovan, s. 119.

¹¹¹ Da, p. 15 (³/₂ 1828).

¹¹² Da, p. 22 (²/₃ 1828).

¹¹³ Db, p. 15 (⁴/₁ 1829).

¹¹⁴ Da, p. 33 (²⁷/₄ 1828).

¹¹⁵ Da, p. 2 (¹⁷/₁₁ 1827).

God, yet received no spiritual injury being merely placed there by the command of my employer.»¹¹⁶ Om teatern har han låga tankar. När hans bror begett sig till London och meddelar honom om sin lyckliga ankomst dit men samtidigt upplyser om att han redan besökt Covent Garden Theatre, blir Scott djupt bedrövad.¹¹⁷ Att ett besök med affärskamraterna på ett vårdshus för att supera förorsakade honom svår ånger, förstår man väl. Hans känslor återspeglas i följande: »The place, the company, the conversation, the time wasted, did not consist with my profession. — — — May I never spend such another. The Lord have mercy upon me.»¹¹⁸ Och när en kamrat i affären skall resa till London och man har en stunds samvaro för honom, så känner Scott sig icke belåten och beklagar, att han förspillt två timmars tid.¹¹⁹ I de troendes samkväm däremot mår han väl och utbrister vid ett tillfälle: »May God ever grant me his grace that all my pleasures may be sanctified to my soul's good.»¹²⁰

På grund av sin helgelsesträvan och sitt ivriga deltagande i de metodistiska klass- och bandmötena hade Scott sig själf under en ständig och närgången självobservation. Detta dagliga sysslande med sig själf och sin egen fromhet ledde till en osund och labil känsloreligiositet. Denna hade visserligen ett viktigt korrektiv i förvissningen om »barnaskapets ande», »the adoption», och i den viljeanspänning till gudaktighetens flitiga övning i praktisk gärning, som ålåg varje sann metodist. Dessutom förefaller det, som om hos Scott trots allt ett mer intellektualistiskt drag var förhärskande, åtminstone träder det draget starkt fram under hans Sverige-vistelse. För den period vi nu syssla med, är det emellertid religionens emotionella sida, som sysselsätter Scott. Därom råder ingen tvekan.

Hur nu denna stränga självobservation tedde sig, böra vi söka att i korthet fixera. I någon mån ha vi ju redan från andra sidor närmat oss frågan. Det är heller icke så lätt att

¹¹⁶ Da, p. 15 (1/2 1828).

¹¹⁷ Db, p. 21 (11/3 1829).

¹¹⁸ Da, p. 13 (12/1 1828).

¹¹⁹ Da, p. 15 (20/1 1828).

¹²⁰ Da, p. 37 (17/5 1828).

ge en kort och dock tillförlitlig teckning av det inre livet hos den verksamme och av en jäsande religiositet behärskade affärsmannen-predikanten.

Som vi ovan nämnt räknar Scott mycket med tillfälliga stämningar och känslor i mötena. Detta är också fallet med hans egen inre värld. Där pendlar det mellan den högsta fröjd och den djupaste pessimism.¹²¹ Det är ständiga fluktuationer. Det är tydligt, att orsaken ligger i en överdriven skrupulositet och en högt uppdriven föreställning om »den fullkomliga helgelsen». Rätt obetydliga saker få för honom den allvarligaste innebörd. Han läser om Jesu korsfästelse utan att så gripas därav, som han anser borde ske. Då känner han sig dömd och måste bedja om förlåtelse.¹²² Han upptäcker att han är skyldig till »foolish talking» och klagar sin smärta däröver och beder, att alla hans synder må utplånas.¹²³ Någon gång kan han klaga över sinnliga tankar, frestelser i sexuell avseende.¹²⁴ Han är besluten att allvarligt kämpa däremot och väntar hjälpen från Gud: »Lord cleanse and keep me clean»;¹²⁵ »May God of his mercy forgive me, and by his grace give me the victory.»¹²⁶ Gång på gång klagar han över att han är så likgiltig och trög i sitt religiösa liv. Uttrycket »indolent and careless» är en stående självbeteckning. När han inte kan anklaga sig för annat, så har han detta:

»Must confess myself very indolent and worldly this day.»¹²⁷ »No particular temptation yet sensible of much carelessness.»¹²⁸ »Have not felt so spiritually minded this day as I ought.»¹²⁹ »My thoughts often get dissipated in the world, & conversation even with my Sister seems to interfere with their being properly collected.»¹³⁰ »I had grieved the Spirit & set myself to selfscrutiny.»¹³¹

¹²¹ Jfr vad förut framhållits om Scotts helgelsesträvan. Se ovan, s. 143 ff.

¹²² Da, p. 2 (¹⁶/₁₁ 1827).

¹²³ Da, p. 43 (³⁰/₆ 1828).

¹²⁴ Da, p. 12 (¹⁰/₁ 1828); p. 25 (¹⁹/₃ 1828).

¹²⁵ Da, p. 26 (²²/₃ 1828).

¹²⁶ Da, p. 41 (²¹/₆ 1828).

¹²⁷ Da, p. 13 (¹¹/₁ 1828).

¹²⁸ Da, p. 3 (²⁰/₁₁ 1827).

¹²⁹ Db, p. 1 (²²/₃ 1828).

¹³⁰ Dc, p. 56 (¹⁶/₂ 1830).

¹³¹ Dc, p. 68 (¹⁴/₃ 1830).

Mycket karaktäristiskt för Scotts hårda kamp mot massan av påträngande skrupler är hans sätt att ta itu med sin alltför goda sömn. Denna omfattade nämligen ända till åtta timmar per natt, vilket hos Scott skapade allvarliga självanklagelser. Wesley hade rekommenderat sex timmars sömn, medan Scott förnötte en av Gud given tid ytterligare två timmar.¹³² För att råda bot på detta missförhållande började Scott att bedja om att han måtte vakna den tid han fixerat, vilket också skedde. Men han beslutade därjämte att i dagboken för varje dag anteckna klockslaget, när han gick i bädd och när han gick upp samt noggrant angiva antalet timmar och minuter han tillbragt i bädden, »so that unless I can give some explanation on the ground of sickness, the extent of my unfaithfulness in this matter may appear».¹³³ För de närmast följande månaderna infördes också dessa uppgifter. Och Scott hade skaffat sig ett bekymmer till: siffrorna vittnade nämligen emot honom, hans goda föresats bröts ofta.¹³⁴

I ett par avseenden synes det, som om Scott skulle ha haft en verklig orsak till sin klagan över sig själv, ehuru väl hans stränga självobservation och skrupulositet även där torde ha överdrivit. Det gäller dels hans otåligen lynne, och dels hans benägenhet för högmod.

I det brev till Janet Kelley, vari han år 1832 framför sin anhållan om hennes hand, lämnar han följande öppenhjärtiga beskrivning av sig själv: »By nature I am selfish, irritable and overbearing but the power of Divine grace — and advantage of trials and afflictions are seen in me.»¹³⁵

Det är påtagligt, att den metodistiska helgelsemetodiken gav Scott en skarp blick för svagheter i karaktären, och det finnes ingen anledning tro, att hans citerade uttalande skulle bygga på ett misstag. Lika litet kan man tänka sig, att endast ett slags falsk ödmjukhet lade dessa ord i hans mun, ty i ett friarebrev tillskriver man sig icke gärna ofördelaktiga sidor, som man icke har.

¹³² Da, p. 45 (19/7 1828); Db, p. 23 (31/3 1829); p. 25 (8/4 1829); Dc, p. 55 (15/2 1830).

¹³³ Db, p. 23 (31/3 1829).

¹³⁴ Db, p. 24 ff.

¹³⁵ Brev till Janet Kelley, 25/5 1832.

Att Scott verkligen hade vissa svårigheter på grund av sitt lättretliga humör, framgår också av hans dagboksanteckningar. Vid ett tillfälle förmar han sin klagan häröver i följande ordalag: »Tempted to wrath, Lord help me to keep my temper in any provoking circumstances.»¹³⁶ En annan gång berättar han, att han gav efter för vreden och talade hårda ord till en pojke i affären, och detta plågade honom, så att han utbrister: »Lord, when shall I be able to reprove in the spirit of meekness.»¹³⁷ Samma missbelåtenhet med sig själv möter man, när han vid ett annat tillfälle blivit uppretad av något.¹³⁸

Den benägenhet för själviskhet och högmod, som Scott i sitt friarbrev talar om, spårar man också i hans egna anteckningar. Högmodet ville t. o. m. vara med honom på bönemötet, och då klagar han: »Lord, destroy this deadly evil.»¹³⁹ När han talade vid ett möte, kom det och ingav honom en åstundan att utmärka sig.¹⁴⁰ Med stort allvar bad han ofta om ödmjukhet.¹⁴¹

Sin dag började Scott med enskild bön,¹⁴² varefter följde familjeandakt. Om han av brådslande arbete någon gång hindrades därifrån, kände han sig skuldmedveten. Varje dag avslutades också med bön, och f. ö. var »prayer» en angelägenhet, som även eljest under dagen måste ombesörjas.¹⁴³ Vid dessa bönestunder kände sig Scott ibland »dull and beclouded», ibland förnam han Gud nära.¹⁴⁴ Ibland voro hans andliga övningar »tungt arbete» och bönerna »blotta ord»¹⁴⁵, andra gånger kunde han inspireras till följande:

¹³⁶ Da, p. 14 (²¹/₁ 1828).

¹³⁷ Db, p. 48 (¹⁹/₁₁ 1829).

¹³⁸ Dc, p. 60 (²³/₂ 1830).

¹³⁹ Da, p. 3 (²³/₁₁ 1827). Jfr p. 6 (¹⁴/₁₂ 1827).

¹⁴⁰ Da, p. 16 (⁸/₂ 1828).

¹⁴¹ Da, p. 24 (¹⁰/₃ 1828); p. 46 (²⁵/₇ 1828); Db, p. 18 (¹¹/₂ 1829); Dc, p. 57 (¹⁸/₂ 1830).

¹⁴² »To be in secret with God», är ett av Scott ofta använt uttryck.

¹⁴³ »I pray to God three times a day, yet I might approach more frequently, I join with the family twice in addition, yet all is defective.» (Db, p. 39, ²³/₈ 1829). När Scott och ett par av hans kamrater hade blivit föreslagna till »resepredikanter», beslöto de att mötas till bön varje morgon klockan 6.30. (Db, p. 25, ⁶/₄ 1829).

¹⁴⁴ Da, p. 4.

¹⁴⁵ Da, p. 5.

»Oh, how much rational exalted enjoyment do they lose who never pray; independently of the necessity and beneficial effect of prayer, I can conceive of no pleasure equal to that of finding liberty of access to God, of finding the heavens opened and our souls in his presence.»¹⁴⁶

Vad som nu framhållits till karaktärisering av den unge affärsmannen-predikanten bestyrker det faktum, att vi här ha att göra med en individualistisk, ytterst sensibel religiositet, som söndertrasar livet i idel småkonflikter. Den manliga frimodigheten, den triumferande troskraften och den fasta blicken på Guds gärning skönjer man icke så lätt. Här möter oss ett självbeskådande, som icke erbjuder någon fast punkt. Vi se en »omvänd» människa, som med fruktan och bävan arbetar på sin »fullkomliga helgelse». Ena dagen är själen upprekt till himlen och fruktar att komma ned till jorden igen¹⁴⁷, den andra dagen är den nedtryckt till jorden på grund av att den vanliga bönen försummats eller att ett opassande ord uttalats eller att man varit i ett sällskap, som icke var religiöst. Än föra känslorna till förklaringsbergets topp¹⁴⁸, än föranleda de till klagan över världslighet och obeständighet¹⁴⁹, och förorsaka följande: »I have felt many ups and downs in Christian experience, on the whole must confess that I have not advanced, but am rather dull & hard.»¹⁵⁰ I början av dagen förnimmes Guds särskilda närvaro och själen är på en höjd, men under dagens senare del »sjunker» den.¹⁵¹ Inflyttandet av en »kärleksmåltid» står t. o. m. i fara att förflyktiga under sömnen¹⁵², och om tröghet härskar under dagen, så kan ett kvällsmöte ge ny livlighet.¹⁵³

Efter allt detta förstå vi den allvarliga meningen i Scotts ord: »When shall these fluctuations be over and over for

¹⁴⁶ Da, p. 6 (⁹/₁₂ 1827).

¹⁴⁷ Dc, p. 79 (⁶/₄ 1830).

¹⁴⁸ Dc, p. 68 (¹³/₃ 1830).

¹⁴⁹ Dc, p. 83 (¹⁴/₄ 1830); Da, p. 36 (¹²/₅ 1828).

¹⁵⁰ Db, p. 8 (¹⁹/₁₁ 1828).

¹⁵¹ Da, p. 21 (²⁴/₂ 1828).

¹⁵² »A nights sleep has not destroyed the influence of the Love feast.» Db, p. 44 (⁶/₉ 1829).

¹⁵³ Db, p. 6 (²/₁₀ 1828).

ever»,¹⁵⁴ och »O, that I was steady & calmly fervent — these impulses — I seem to do every thing by impulse, hence my experience is fluctuating & hence also I am either always in a hurry or doing nothing.»¹⁵⁵

Den bild av Scott vi nu fått fram, är i viss mening överraskande. Vad man hittills känt om dennes verksamhet i Sverige, stämmer icke härmed. Snarare har man därav fått den uppfattningen, att Scott var en vårdad engelsk talare, med värdighet och kultur över sin person och sin förkunnelse, vilket gjorde att han också befanns lämplig till legationspredikant in praxi. Naturlig talarbegåvning, intellektuell kraft och ihärdigt självstudium, vilket allt hämmades av den primitiva och starkt känslöbetonade fromheten hos Edinburgs metodister, skapade i viss mening en ny Scott under Sverige-vistelsen. Den utomordentliga betydelsen av den ändrade miljön kan icke nog betonas. Man bör beakta, att Scotts saknad av boklig bildning, hans hårda vardagsarbete och en tidtals sjuklig kropp¹⁵⁶ voro faktorer, som förklara hans ovan skildrade reservationslösa anslutning till den ivrigaste konventikelfromheten och dess förkämpar i Edinburg. När han kom till Stockholm, fördes han in i andra kretsar och kom att i viss grad röra sig bland bildade och förnäma. Denna miljö utlöste nya möjligheter och frigjorde nya krafter hos den tjugusexårige, intelligente och energiske metodistpredikanten.

¹⁵⁴ Db, p. 21 (12/3 1829).

¹⁵⁵ Dc, p. 65 f. (9/3 1830).

¹⁵⁶ På otaliga ställen i sina dagböcker klagar Scott över sjukdom och en svag kropp. Han har en känsla av att han inom kort skall dö (Da, p. 45 23/7 1828), och när en läkare uttalar sin farhåga för hälsan på grund av hans predikoverksamhet, så förklarar han sig skola predika, även om han skall dö därunder. (Db, p. 27, 5/5 1829). Ännu i början av 1830 bär han på dödstankar (Dc, p. 48, 4/2 1839), och endast några månader före resan till Sverige var han allvarligt sjuk, medicinerade, men kunde dock icke avhålla sig från att predika utan förklarade sig redo att dö i arbetet. (Dc, pp. 79—82, 8—11/4 1830).

TREDJE KAPITLET.

Scott blir »resepredikant».

Sedan Scott i början av 1828 begynt sin tjänst som lokalpredikant, stod det snart nog klart för honom, att han borde helt ägna sig åt predikogärningen, d. v. s. inträda bland »resepredikanterna». En av dessa, J. Watson, framhöll detta för honom redan i mars 1828, när han hade hört Scott predika ett par gånger.¹ Dennes åstundan stod också till detta, och han blev alltmer övertygad om att detta var vägen för honom. När han hade predikat och särskilt känt, att Gud var med honom, blev detta för honom en bekräftelse på hans kallelse.² En annan av resepredikanterna talade i början av april 1828 med honom om att helt ägna sin tid åt predikokallet och uttalade den förmodan, att även om det vore för sent för året, han dock av nästa års konferens torde komma att kallas till resepredikant.³ När han då senare fick höra, att på konferensens »List of reserve» år 1828 funnos nära ett hundra predikanter, d. v. s. av konferensen antagna men icke stationerade, så blev han djupt missräknad. Han kände det, som om Gud stängt vägen, men tillägger dock: »I shall use all lawful means to accomplish what I think is a lawful desire — the being wholly and constantly devoted to the work of this ministry.»⁴

¹ Da, p. 26 (²⁶/₃ 1828). Jfr H, s. 208, Curriculum, p. 9, och ovan, s. 137.

² Da, p. 26 (²³/₃ 1828); p. 48 (¹⁷/₈ 1828); Db, p. 23 (²⁹/₃ 1829).

³ Da, p. 28 (⁴/₄ 1828).

⁴ Db, p. 3 (⁸/₉ 1828).

Under sådana förhållanden måste ett erbjudande från annat håll bli en särskild frestelse för Scott. Hans predikogåvor hade tydligen uppmärksammats, och i slutet av september 1828 fick han inbjudan att överta vården av en församling av den presbyteriansk-metodistiska typ, som Scott förut tillhört och som vi förut omnämnt.⁵ Ledaren för denna samsfunds bildning, R. Jackson, talade med Scott om saken, men denne var icke intresserad, trots att metodistsamfundet hade en så stor skara oplacerade predikanter, som tycktes stå honom i vägen där, och trots att Jacksons erbjudande innebar nära nog en fördubbling av hans inkomster.⁶ Jackson kom åter om några månader och gjorde ivriga övertalningsförsök och stora löften men utan resultat.⁷

Dr Warren hade emellertid också sin uppmärksamhet riktad på Scott, och i december 1828 sporde han honom, om han vore villig att helt förena sig med skaran av metodistiska resepredikanter.⁸ Scott hade tydligen väntat på detta och konstaterade nu att vägen låg öppen. Han började så sin provtid och mottog med tacksamhet dr Warrens vänliga råd och upplysningar.

Nästa etapp på vägen mot det åtrådda målet var kvartalsmötet i Edinburg i början av april 1829. Scott visste, att han vid detta skulle bli föreslagen till predikoämbetet, och han kände sig gripen inför uppgiften. Den 3 april 1829 beslöt man där att rekommendera Scott jämte ett par av hans kamrater i Edinburg till nästa distriktsmöte. Scott har klart för sig hela innebörden härav: »This I may truly say is one of the most important days of my life. The point on which turns my future course in this world, be my time long or short.»⁹

Distriktsmötet, då elva predikanter deltog, hölls i Edinburg nästföljande juni, varvid de rekommenderade lokalpredikan-

⁵ Se ovan, s. 125 f.

⁶ Scott skriver: »Thank God, have no desire to return to that connexion but would rather wait the openings of his providence, where I am now found. May I be saved from wavering.» Db, p. 5 (28/9 1828).

⁷ Scott förklarar: »Thank God, I feel contented in the body to which I am attached, and have not the slightest wish to change.» Db, p. 18 (9/2 1829).

⁸ Db, p. 12 (20/12 1828).

⁹ Db, p. 24 (2-3/4 1829).

ternas sak kom före. Den 11 juni examinerades kandidaterna, då de först berättade om sin omvändelse och om sin kallelse till predikoämbetet.¹⁰ Därpå följde ett förhör, om vilket Scott skriver:

»We were closely and rigidly examined in rotation, respecting our views of and capability of proving from Scripture the following doctrines: The Trinity, Divinity and eternal sonship of Christ, divinity & personality of the Holy Ghost, Original sin, Atonement of Christ, its nature & extent, Justification by faith, Witness of the spirit, entire Sanctification, backsliding and eternity of hell torments. These were succeeded by other and subordinate questions.»¹¹

Utgången blev tillfredsställande, och distriktsmötet beslöt att rekommendera de examinerade till konferensen, vilken var det forum, som i detta fall hade det slutliga avgörandet i sin hand.¹²

Vid konferensen i Sheffield 1829 blev Scott antagen som predikant, ehuru på »reservlistan». Det hade dock varit vissa svårigheter för Scott att nå ens denna position. Hans förbindelser med den Jacksonska presbyterian-metodismen gjorde honom misstänkt, och dessutom var han ung både såsom metodist och människa, allt förhållanden, som lågo honom emot

¹⁰ Det var påtagligen vid detta tillfälle, Scott höll det tal om sig själv, som finnes bevarat i Scott-samlingen och här citeras Curriculum. Jfr ovan, s. 124. — I slutet av detta tal förekommer följande passus: »I solemnly in the presence of God & his Servants declare myself willing to live & die in defence of those doctrines & in support of that discipline,» [d. v. s. metodisternas]. Curriculum, p. 11.

¹¹ Db, pp. 31—32 (16/6 1829).

¹² »The Conference of the People called Methodists» var den lagligt erkända myndigheten inom wesleyanernas samfund, vilken rådde över predikanter, kapell och missionsföretag. Ursprungligen bestod den av de 100 predikanter, som Wesley utsåg, »The legal hundred». Antalet förblev ett hundra och genom cooptation fylldes uppkomna vakanser i konferensen. Den akt, varigenom denna konstitution blev verklighet, »The Deed of Declaration», inregistrerades lagligen av Wesley i »His Majesty's High Court of Chancery» i början av 1784. I denna akt stadgades bl. a., att den årligen sammanträdande hundramannakonferensen ägde att antaga de predikanter, som skulle tjänstgöra i metodistsamfundets kapell, vilka alla stodo under konferensens uppsikt och ledning. Om konferensen och »The Deed of Declaration», se L. Tye-
man, The Life and Times of the Rev. John Wesley, III, p. 417 ff.; och George Smith, History of Wesleyan Methodism, I, pp. 480—496. »The Deed of Declaration» är in extenso införd i sistnämnda volym, p. 705 f.

i konferensen. Kandidaternas antal var också mycket stort. Men på »reservlistan» kom han dock.¹³ Det synes emellertid, som om planer varit å bane att låta Scott snart nog få rycka fram i främsta frontlinjen. Han nåddes av rykten, att han var designerad för missionsarbetet och att han omedelbart skulle bege sig till London. Han hade dock icke tänkt sig denna väg.¹⁴ Det blev ingen färd av nu, men det var dock fråga om att Scott skulle reserveras för missionsarbete i främmande land.¹⁵ Dr Warren, som själv deltagit i konferensen, förklarade, att den saken icke var avgjord.¹⁶ Frågan var dock aktuell hos vederbörande i London, och Scott fick t. o. m. en anmodan om att förklara sig villig att gå till utrikes ort. Detta satte honom i förlägenhet. Han beslutade också att skriva och avböja att taga ansvaret av ett eget val, ty han kunde misstaga sig, men om missionskommittén ansåge, att han borde gå ut, ville han taga detta som en Guds kallelse och böja sig för den.¹⁷

Vid de stora missionsmöten, som höllos i Edinburg i maj 1830, kom avgörandet.¹⁸ I dessa möten deltog också dr James Townley, som för året var wesleyanernas president.¹⁹ Det var med all säkerhet vid detta tillfälle dr Townley utsåg Scott att bli »missionär» i Stockholm.²⁰ Denne övervann också nu sin ovisshet inför missionärskallet.²¹ Hans yngsta systers mis-

¹³ Db, p. 38 (6/8 1829).

¹⁴ Db, p. 39 (13, 16/8 1829).

¹⁵ Ibidm, (20/8 1829). Han upprepar här, att hans tankar icke direkt gått åt detta håll, enär han räknat med att bli nyttjad i hemlandet, men han vågar icke själv välja.

¹⁶ Db, p. 40 (24/8 1829). Dr Warren skötte om hela frågan åt Scott. Senare skrev Scott härom: »[He] proposed me to the Quarterly meeting as a preacher, recommended me to the Conference, and arranged my departure from Edinburgh for this place» [i. e. Stockholm]. Brev från Scott till CWMS, 19/12 1834.

¹⁷ Db, p. 43 (19, 21/9 1829).

¹⁸ Dagboksanteckningar från denna tid ha icke anträffats. De slutar med den 30/4 och Dr börjar med den 12/7, och för denna intervall saknas de dagliga anteckningarna. I Dd finnas dock anteckningar för söndagarna fram till resan till London den 28/6 jämte vistelsen där.

¹⁹ Dd, p. 17 f. (16—21/5 1830). Jfr G. Smith, a. a., III, p. 145.

²⁰ Se brev från Scott till J. de Ron, 18/1 1841. H, s. 266.

²¹ Scott uppger senare, att han den 18/5 1830 avgjorde sig för missionärens uppgift. Se Dd, p. 89, (18/5 1831).

sionsnit påverkade honom också.²² Sin plats i affären hade han visserligen bundit sig för till i september, men hans principal syntes intresserad av att få en ersättare redan i maj.²³

Scott hade under djupaste ansvarskänsla trätt in på den väg, som nu ledde honom att som metodistpredikant bege sig till vårt land. Allt som vi hittills lärt känna om honom, be-tygar detta, och otaliga äro dagboksanteckningarnas vittnes-börd därom.²⁴ Hans iver att rusta sig för kallet framträder också klart. Scott hade intresse för böcker och studier. Hans klena skolunderbyggnad gjorde dock hans horisont trång och försvårade hans självstudier på den knappa fritiden. Som vi märkt, hängav han sig också med brinnande nit åt mötesverk-samheten. Ett rent under hade det varit, om han, under pres-sen av ett ihärdigt dagsarbete i affären och ett högt uppdrivet verksamhetstempo i veckans möten, skulle ha nått några större resultat av sitt självstudium. Att Scott dock ägnade sig åt ett sådant, är visst, ehuru det rörde sig inom en starkt be-gränsad sfär och med små insatser av tid.

Först av allt studerade Scott bibeln. I hans andaktsövningar ingick givetvis skriftläsning. På mornarna läste han ur Nya och på kvällarna ur Gamla testamentet.²⁵ En lång tid läste han dagligen fyra kapitel i det förra och tre i det senare, men han klagade ändå över hur otillfredsställande bibelstudiet var.²⁶ Studium av predikningar var en viktig sak för den unge predikanten, och han förebrådde sig själv, att han höll sig till sina gamla förberedelser och icke arbetade sig till nytt material.²⁷ Främst kommo naturligtvis Wesleys predikningar

²² I brev till Janet Kelley, $\frac{1}{2}$ 1833, uppger Scott, att systemen Margaret i ett brev 1830 förklarat sig känna kallelsen att gå ut som missionär och att detta fått avgörande betydelse för honom själv. I ett brev till Peter Dahl, Göteborg, $\frac{20}{6}$ 1871, säger Scott: »Min systers missionsnit vid 14 års ålder verkade på mig att erbjuda mig såsom Missionär, då jag sändes till Sverige 1830.»

²³ Dc, p. 66 ($\frac{10}{3}$ 1830).

²⁴ Inför en söndags predikogärning kan han utbrista: »O, what a work to stand up 3 times between the living & the dead as Gods messenger. Lord give me the word from thy mouth & help me to warn them from thee.» Dc, p. 84 ($\frac{10}{4}$ 1830).

²⁵ Da, p. 2 ($\frac{10}{11}$ 1827).

²⁶ Db, p. 38 ($\frac{7}{6}$ 1829).

²⁷ Da, p. 38 ($\frac{20}{5}$ 1828).

och bibelförklaring. Redan när Scott efter sin provpredikan som lokalpredikant förhördes, så gällde det att reda ut de kristna troslärorna »as explained by Mr. Wesley», vilket också Scott lyckades bra med, ehuru angivandet av bibelcitat till stöd för lärorerna icke gick så alldeles utmärkt.²⁸ Redan vid denna tid var Scott således väl bekant med Wesleys predikningar. I början av juli samma år var Scott också sysselsatt med dessa och förklarade sig ämna hålla på tills han hade kommit igenom dem.²⁹ Att han fullföljde denna sin avsikt, framgår av hans senare uppgifter om detta sitt studium och framför allt av en anteckning om böcker, som han läst före juni 1830, där han uppgiver sig ha läst Wesleys predikningar två gånger.³⁰ Det är tydligt, att det här är fråga om de fyra första delarna av Wesleys Sermons.³¹ Dessutom hade Scott före sin Sverige-resa enligt egen uppgift studerat »Mr. Wesley's Notes, Appeals, Preservative, Christian Perfection.»³² Av detta inses, att Scott redan vid denna tid måste ha varit väl förtrogen med sin store lärofader.

Detta studium stimulerades av de förhör, som föregingo rekommendationen och antagandet till predikoämbetet. Här är det tydligt, att dr Warrens råd och anvisningar spelade en stor roll. De förberedelser, som ledde fram till examineringen vid distriktmötet i juni 1829, voro allvarliga nog. Scott beklagade sig över, att han hade så ringa tid till studierna.³³ För att göra dessa mera fruktbara beslutade Scott och en av hans

²⁸ Da, p. 29 (¹¹/₄ 1828).

²⁹ Da, p. 44 (³/₇ 1828).

³⁰ Dd, p. 31.

³¹ Jfr J. Telford, *The Life of John Wesley*, p. 384.

³² Dd, p. 31. Det torde gälla följande verk:

»Notes» = »Explanatory Notes upon the New Testament» och »Explanatory Notes upon the Old Testament.» (Se G. Smith, a. a., I, p. 718.)

»Appeals» = »An earnest appeal to Men of Reason and Religion» och »A Further Appeal.» (Se G. Smith, a. a., I, p. 664 och J. Telford, a. a., p. 384.)

»Preservative» = »A Preservative against unsettled Notions in Religion.» (Se Smith, a. a., I, p. 718.)

»Christian Perfection» = »Plain account of Christian Perfection.» (Se Telford, a. a., p. 385.)

³³ Db, p. 19 (¹⁸/₂ 1829). Hans bostadsförhållanden vissa tider gjorde det också svårt att studera. Da, p. 38 (¹⁹/₅ 1828).

kamrater, som också skulle examineras, att mötas en kväll i veckan för att bl. a. hålla samtal och katekisationer angående de kristna huvudlärorna och metodistsamfundets disciplin och konstitution. Dessa övningar fortsatte de nog ganska ihärdigt, och betydelsen av dem bör icke underskattas.³⁴ Insikten i den metodistiska åskådningen växte, och förmågan att ge skriftbevis uppövades.

Förmågan till självständigt studium var nog i början icke så stor. Scotts intresse för böcker är påtagligt, men han klagar över att han kommit in i en vana att ytligt läsa igenom böcker utan att kunna smälta deras väsentliga innehåll.³⁵ Och när han gjort upp ett planmässigt studium, så fångas hans intresse av andra böcker, och han kan icke fullfölja sin plan. »Thus I get a mixture which confuses me & prevents any steady growth», tillägger han.³⁶

Scotts självstudier för tjänsten som metodistpredikant voro givetvis begränsade främst till bibellämnen och metodistisk lära och konstitution, såsom ovan påpekats. Studiet av Wesley och hans tid³⁷ väckte hos honom en varm kärlek till den ursprungliga metodismen, och han önskade innerligt att själv bli besjälad av samma uppriktiga nit och omutliga trohet mot sin övertygelse.³⁸ Men Scott studerade också Baxters märkliga arbete »Reformed Pastor», vilket gjorde ett mäktigt intryck på honom.³⁹ Även kyrkohistorien ägnade Scott något intresse, och på detta område började han sina strövtåg under ledning av ingen mindre än Mosheim.⁴⁰ Detta studium torde ha haft sin särskilda betydelse för den i konventikelreligiositeten fast förankrade Scott. Studiet av missionens kamp och segrar hörde honom till såsom aktiv missionsman.⁴¹ Biografier intres-

³⁴ Db, p. 16 (¹⁵/₄ 1829), p. 26 (²²/₄ 1829), p. 27 (²⁸/₄ 1829), p. 28 (¹³/₅ 1829).

³⁵ Da, p. 46 (³¹/₇ 1828).

³⁶ Dc, pp. 72—73 (²³/₃ 1830).

³⁷ Scott studerade även »Minutes of Conferences» från den första tiden (Da, p. 38, ²³/₅ 1828), samt »Chronicles of Methodism». (Dd, p. 31.)

³⁸ Dc, p. 87 (²¹/₄ 1830). Jfr Da, p. 38 (²³/₅ 1828).

³⁹ Dc, p. 61 (²⁵/₂ 1830). Jfr Dd, p. 31.

⁴⁰ »This day I commenced reading Mosheims Church History», Dc, p. 83 (¹³/₄ 1830). Jfr Dd, p. 31.

⁴¹ Se ovan, s. 148 f.

serade honom tydligen. Brainerds liv och verk fängslade honom, och likaså Henry Martyn's,⁴² vilka böcker Scott uppgett såsom lästa före juni 1830.⁴³ Dessa beskrivningar av nitiska, självupppoffrande pionärer måste på en typ som Scott ha övat ett mycket stort inflytande. Han eggades ytterligare framåt och kände både ansvaret och möjligheterna stora.

Scott uppmärksammades vid ett tillfälle av en förmögen dam, som förklarade, att om han varit medlem av den skotska kyrkan, skulle hon ha skött om att han utan kostnad för honom fått ägna sig åt teologiska studier. Som det nu var, lovade hon i alla fall att hjälpa honom, så mycket hon kunde.⁴⁴ Om detta hade någon betydelse sedan, känna vi icke. Någon kurs i teologi blev det dock icke, utom den han själv skaffade sig på sätt vi ovan nämnt.⁴⁵

Ehuru Scott var ivrig metodist, intog han gent emot andra samfund en ridderlig hållning. Trots sin heta, känslolösa religiositet och sin stränga metodism var han i grunden ingen fanatiker. Och även om någon skulle vara böjd att ge honom det namnet, särskilt med hänsyn till hans allmänna livssyn sådan vi ovan lärt känna den, så är det dock icke möjligt att göra det, när det gäller hans förhållande till andra samfund. Såsom vi förut ha nämnt, deltog Scott, innan han blev metodist, i en alliansförening, Edinburgh Philanthropic Society, och där kom han i förbindelse med unge män från olika samfund.⁴⁶ Där rådde stor frihet ifråga om val av predikanter till föreningens möten. Vid ett tillfälle, när den betydande baptistpredikanten W. Innes⁴⁷ talade, poängterade Scott, som själv var styrelsele-

⁴² Dc, p. 62 (²⁷/₂ 1830), p. 77 (³⁰/₃ 1830).

⁴³ Dd, p. 31. Den därstädes införda förteckningen på lästa böcker före juni 1830 upptar, utom de hittills nämnda, följande: Fletcher's Works, Mason's Selfknowledge, Life of Stones, Life of Bramwell.

⁴⁴ Db, p. 9 (²⁶/₁₁ 1828).

⁴⁵ Ett exempel på Scotts energiska självförkovran spårar man också däri, att han även i affären brukade studera, när han kunde få tillfälle därtill. Dc, p. 6 (⁵/₁₂ 1829).

⁴⁶ Se ovan, s. 132 f.

⁴⁷ William Innes var svåger till bröderna Haldane. Han var ursprungligen präst i statskyrkan men blev senare baptistpredikant i Edinburg. Se Silvester Horne, Den frikyrkliga rörelsen i England, s. 371.

damot, denna sak med välbehag. Vad Scott då nedtecknat, kan anses typiskt för den man, som senare i vårt land kom att få kämpa så hårt för allianstanken: »The Sermon exhibits a pleasing instance of liberality, Mr. Innes, a Baptist minister, being to preach in a Burgher meeting house, viz. the late Dr Hall's. O, that the time were come when that ugly monster Bigotry may hide its head ashamed.»⁴⁸

I arbetet för missionen kom också Scott i beröring med olika samfunds medlemmar. Vid de stora missionsmöten, som i maj 1830 höllös i Edinburg,⁴⁹ deltog vid ett möte såväl en episkopal, E. Craig, som den förutnämnde baptisten W. Innes.⁵⁰ Scotts ställning till den anglikanska kyrkans ritus skymtar fram i ett uttalande med anledning av att han deltagit i en begravningsceremoni, där denna använts. Han finner, att den lämpar sig mycket bra för detta tillfälle, men han kan icke förlika sig med den anglikanska ritualens användande i allmänhet. Dock tillägger han försiktigtvis: »Perhaps this is presbyterian prejudice.»⁵¹

Svårast hade nog Scott att ha fördrag med kalvinisterna. Det var god wesleyansk hävd att stå i stridsställning mot dem. När Scott en gång sammanträffade med en kalvinistisk lärarinna, fann han henne obestriddligen from och gudfruktig: »and yet she is one of a body who hold calvinistic doctrines perhaps more rigidly than any other body», tillägger han.⁵² Han känner nu tydligen, att han dömt kalvinisterna orätt, och därför går följande ur hans hjärta: »Lord remove bigotry far from me, and when I meet a Disciple, may I never question what denomination they belong to, but rather see & love thine image there.»

Detta drag av tolerans i förhållande till andra samfund utgör en viktig punkt i karaktäriseringen av Scott. Vi böra hålla det i minne, när det blir fråga om Scotts ställning i vårt land. Ty här sattes denna hans egenskap på hårda prov.

⁴⁸ Da, p. 48 — Db, p. 1 (21/8 1828).

⁴⁹ Se ovan, s. 160.

⁵⁰ Dd, p. 19 (19/5 1830).

⁵¹ Dc, p. 40 (19/1 1830).

⁵² Dc, p. 37 (13/1 1830).

Den 27 juni 1830 var Scotts sista söndag före bortresan. Han var även då fullt upptagen med klass, bönemöten samt predikan. Dagen därpå höll han sin sista predikan före avfärden. Det var nr 153 av predikningarna hållna i Edinburg-kretsen.⁵³ Följande dag, den 29 juni, lämnade han sin födelsestad och begav sig till London⁵⁴, där han uppehöll sig i två veckor, predikade, ledde möten och hörde och såg. Den 6 juli höll han sin provpredikan i det minnesrika City Road Chapel över Jes. 3:10—11⁵⁵, och dagen därpå examinerades han inför missionskommittén och blev godkänd.

Måndagen den 12 juli ordinerades Scott. George Morley, som det året blev president i metodistsamfundet⁵⁶, läste »the ordination service», varefter Scott framträdde och höll sitt härövan flera gånger citerade tal.⁵⁷ Genom händers påläggning ordinerades därpå Scott till att såsom »Wesleyan Methodist Missionary to Stockholm in Sweden» predika och administrera sakramenten.⁵⁸

Ännu några dagar tillbragte Scott i London, då han predikade och även tjänade vid en dopakt.⁵⁹ Söndagen den 18 juli skedde uppbrottet, och med skonaren Emanuel styrde George Scott färden mot Stockholm.⁶⁰

⁵³ Dd, p. 24.

⁵⁴ D1, p. 110. Brev till Janet Kelley, 29/6 1832.

⁵⁵ Ett par predikoutkast över denna text finnes i Scott-samlingen.

⁵⁶ G. Smith, a. a., III, p. 154.

⁵⁷ Återgivet i H, p. 205 ff.

⁵⁸ Om ordinationen berättar Scott själv, Dd, p. 27 och D1, p. 1, varjämte »The Christian Advocate», 15/7 1830, redogör för den under rubriken »Missionary Ordination». Tidningen slutar sin artikel med följande ord: »We never witnessed an ordination characterized by deeper interest, or more ardent devotion.»

⁵⁹ Dd, p. 27.

⁶⁰ D1, p. 1. Båtens namn måtte Scott ha fattat som ett gott tecken, ty han sätter ett meningsfullt utropstecken efter det.

II. De första åren i Sverige (1830—1834).

FJÄRDE KAPITLET.

Scott såsom pastor bland diasporametodisterna i Stockholm.

Den 5 augusti 1830 landsteg Scott, icke utan äventyr, i Stockholm.¹ Han mottogs hjärtligt av familjen Owen, i vars hem på Kungsholmen han, liksom Stephens, rönte gästfrihet.² Redan samma dag inspekterade han kapellet och fann allt ganska gott.³ Ett par dagar därefter upplevde Scott sin första söndag i Sverige och predikade då två gånger⁴, samt fick även ombesörja en liturgisk del, läsandet av Wesleys »Abridgment of the Church service». Detta hade den presbyterianskt fostrade skotten aldrig förr gjort.⁵

En rätt lång tid hade gått sedan Stephens reste, och givetvis hade under vakansen en viss förskingring i skaran av trogna besökare skett. De, som under Stephens' härvaro fun-

¹ Dr, p. 4 f. Scott råkade ut för missödet att falla i vattnet, när han på morgonen skulle gå i båten, men drogs snart upp igen. Om en metodistpredikant fäste sig vid sådant, skulle ju det ofrivilliga badet ha kunnat tydas som ett dåligt omen.

² Owenska huset på Kungsholmen står ännu kvar, nuvarande Kungliga Myntet vid Hantverkaregatan, vid Serafimerlasarettet och nära Stadshuset.

³ Dr, p. 5.

⁴ Dr, p. 6. Texten till hans första predikan var 1 Kor. 9: 16, och där var tydligen ämne till en god ingångspredikan.

⁵ Dr, p. 6. Detta liturgiska moment i gudstjänsten, vilket var vanligt bland metodisterna i England, hade tydligen blivit praxis i kapellet under Stephens' tid. Se brev från Scott till CWMS, 9/8 1830.

nit en samlingspunkt i det anspråkslösa kapellet, hade dock väntat på efterträdaren och samlades säkerligen med glädje kring den nykomne.⁶ Alldeles utan gudstjänster hade man heller icke varit i kapellet under mellantiden, ty en lärare i Stockholm, en mr Miller (Meuller)⁷, som förut tillhört en metodistförsamling i Skottland, hade en rätt lång tid predikat varje söndag och så hållit samman skaran.⁸ Det dröjde heller icke länge, förrän Owen kunde rapportera, att åhörarskaran var större, än den brukat vara denna tid på året.⁹

För Scott gällde det nu att fixera gränserna för sin verksamhet. Något medvetet program, lämpat efter det för en engelsk metodistpredikant i Stockholm komplicerade läget, hade han helt visst icke. Han visste sig vara metodist och visste också, att han i första hand hade en mindre grupp av samma åskådning, kretsen kring Owen, att vårda sig om. När ÖÄ efter att ha fått vederbörlig anmälan om Scotts ankomst pliktskyldigt meddelade saken till konsistoriet, framhöll det, att Scott »med behöriga Passdocumenter från London hit anländt, såsom Herr J. R. Stephens' efterträdare i egenskap af *Religions-Lärare för härvarande, i England födde personer, som bekänna sig till nämnde församlings Lärosattser*».¹⁰ Det var nog denna kategoriska bestämning av den nye predikantens begränsade uppgift, som gjorde, att konsistoriet nu, liksom ifråga om Stephens¹¹, med lugn kunde lägga rapporten till handlingarna.

Scotts uppgift som metodistpredikant i trängre mening stod således klar: det gällde att samla och vårda den lilla skara, som under Stephens' tid fått namn av »Society».¹² Här blev det således fråga om att sätta i gång med de specifikt metodistiska organen för disciplin, själavård och helgelsemetodik.

⁶ Vid första gudstjänsten var det emellertid blott cirka 50 åhörare, men på sommaren voro många på landet. Brev från Scott till CWMS, (9/8 1830).

⁷ Om namnet, jfr Dr, p. 381 och kyrkonotiserna i Stockholms Dagligt Allehanda, (30/4, 1, 8, 15/5 och 3, 10, 17, 31/7 1830).

⁸ Dr, p. 5, och brev från Scott till CWMS, (9/8 1830).

⁹ Brev till CWMS, 27/8 1830.

¹⁰ SSCP, 11/1 1831, § 8. Kurs. av mig.

¹¹ Se ovan, s. 92 f.

¹² Se ovan, s. 101 f.

Enligt Scotts mening gällde nog också gudstjänsterna i första hand denna trängre krets.¹³ Owen var också synnerligen tacksam och mycket belåten med den nitiske och gudfruktige unge mannen, som han fann vara en så duglig predikant, att han redan efter tre veckor siade om bildandet av en god metodistförsamling — »Society» — inom kort tid. Härmed avsåg han nog en församling, där även svenskar voro medlemmar, ty han tillägger i samma brev: »Wee have formed a little Society among the Inglish here.»¹⁴ Detta var då tydligen en ganska löslig organisation. Scott började förbereda saken redan ett par veckor efter sin ankomst¹⁵, och den $\frac{2}{9}$ kunde han till sina förmän rapportera ett tiotal medlemmar, men ordalagen tyda på, att icke någon fast avgränsad församling då fanns.¹⁶ En verklig metodistförsamling, »Society», uppstod först, när medlemskort, »tickets», utlämnades till ett antal personer, vilka ansågos stå i ett sådant religiöst förhållande, att de voro berättigade till det.¹⁷ Detta skedde den $\frac{27}{9}$, och om detta skriver Scott: »Gave Tickets to 5 Members and thus again formed a Methodist Society in Stockholm. O Lord, send prosperity.»¹⁸ Från Stephens' tid funnos några medlemmar kvar, vilka Scott tydligen räknar såsom självskrivna medlemmar.¹⁹

¹³ I brev till CWMS, $\frac{7}{10}$ 1830, skriver Scott bl. a. följande: »My resolution to be in all things a Methodist Preacher has received additional strength.»

¹⁴ Brev från Owen till CWMS, $\frac{27}{8}$ 1830.

¹⁵ Dr, p. 9 ($\frac{18}{8}$ 1830).

¹⁶ »Enumerated 10 as the number that may be considered in Society, viz. Mr. Owen, Mr. Owen Jun., Mrs. Hamberg, Mrs. Hammerin, Countess Swerin, Mrs. Pilhart, Mr. Miller [Meuller], Mr. Biggs, Mr. Stenquist and Capt. Tarmouth.» (Dr, p. 15, $\frac{2}{9}$ 1830). Fru Owen, som var svenska, född Strindberg, (se nedan exkurs I), var icke medlem och blev det heller aldrig. Scott ger en karaktäristisk belysning åt denna sak i ett brev till Janet Kelley, ($\frac{29}{3}$ 1833): »She [fru Owen] is not, according to our way of speaking, decidedly pious, yet is, I doubt not, esteemed by her countrymen an exemplary Christian. Her eyes have not been opened to see plays, balls, routs etc. — — as decidedly sinful.»

¹⁷ Om dessa Society-tickets' uppkomst och användning se George Smith, a. a., I, p. 189, och L. Tyerman, a. a., I, p. 446. De förnyades varje kvartal.

¹⁸ Dr, p. 24.

¹⁹ Se medlemsförteckningen nedan.

Denna församling torde enligt det gamla metodistiska språkbruket böra benämnas »a united society».²⁰ Scott fortsatte att vinna medlemmar, och i början av december hade antalet vuxit till femton.²¹ När Scott söndagen den $5/12$ hade lämnat kvartalskort även till de nya medlemmarna, hade hans församling också nått kulmen. De följande elva åren gävo icke mycket därutöver. Visserligen fick Scott under de närmaste tre åren införa sammanlagt nio nya namn i församlingsmatrikeln, men samtidigt måste han också på grund av dödsfall, flyttning och avfall stryka flera.²² Kvar står faktum: efter

²⁰ Om skillnaden mellan »united» och »select societies», se L. Tyerman, a. a., I, p. 444 f.

²¹ Brev från Scott till CWMS, $3/12$ 1830. Jfr D_I, p. 47, samma datum.

²² I D_I, p. 381, förekommer följande »List of Members in the Stockholm Methodist Society»:

Nö.	Name.	Residence.	Date of 1st. Ticket	Remarks.
1	Samuel Owen	Kings Island	1827	
2	Samuel Owen Jun:r	» »	1827	
3	Frances Peilhart [Owens dotter]	» »	1827	
4	Mary Owen	» »	1827	Married & removed 1828.
5	Countess Swerin	—	1827	Removed.
6	Eliz. Th. Hamberg	—	1827	Died in the Lord June 8 —31.
7	Tarmouth, Capt.	— *	1827	Withdrawn.
8	A. F. Medller	Kings Garden	Sept. 1830	Removed.
9	James Biggs	Queen St.	» 1830	Removed.
10	Eric Stenquist	—	» 1830	Removed Oct. 1830.
11	C. Hammerin, Mrs.	—	» 1830	
12	Carl F. Lignell	Regeringsgatan	Dec. 1830	
13	Mary Swan	Drottninggatan	» 1830	Removed Oct. 1831.
14	Elisabeth Rouget	Urwäders gränd	» 1830	
15	Ralph Holmes	Rörstrand	» 1830	Expelled Sept. 1831.
16	Thirze Holmes	»	» 1830	D.o, d.o.
17	Mary Higgs	Stora Kyrkobrinken ...	March 1831	Left Stockholm Aug. 1833.
18	Dubost (Mrs)	—	— 1831	
19	Elisabeth Adams, now Owen...	Konungsholmen	June 1831	
20	Susanna Berwick	Norrandsgatan	Sept. 1831	Died in the Lord, May 31 —32.
21	Robert Scott [Georges broder] ..	Kings Island	Dec. 1831	Left Stockholm Aug. 1833.
22	Jessie Scott	Preachers wife, removed from Glasgow		
23	Harriett Fletcher	Kings Island	» 1833	
24	Janet Cowie	» »	» 1833	
25	Martha Tomkins	» »		

* Though Mr. Stephens formed a class of the first 7 names in 1827 it ceased to meet the last year of his residence, this not being their fault their membership ought to be dated from 1827.
G. S.

fyra månaders arbete som metodistpredikant har Scott samlat en engelsktalande församling på ett halviannat tiotal medlemmar, och därvid blir det, vilket också senare framgår av listan på nattvardsgäster. Visserligen ange de officiella redogörelserna ett större antal, men dessa siffror avse icke »the society» i egentlig och trängre mening utan därjämte de svenska anhängarna, varom mera nedan.

Scott hade nu att ägna denna inre krets i Engelska kapellet sin pastorala omvårdnad. I över ett år använde han i sin offentliga verksamhet uteslutande engelska språket, och särskilt under denna tid gällde hans verksamhet förnämligast den lilla metodistförsamlingen, ehuru, som vi nedan skola se, han också redan nu nådde utanför denna.

Scotts regelbundna predikoverksamhet var omfattande. Redan dagen efter sin första söndag i Stockholm meddelar han sina förmän i London, att hans predikoschema blir: Söndagar klockan $1\frac{1}{4}$ 11 f. m. och 5 e. m., onsdagar klockan 7 e. m. samt första måndagen i varje månad klockan 7 e. m. missionsbön. Det dröjde emellertid icke så länge, förrän Scott utökade detta predikoprogram. I slutet av november började han undersöka möjligheten av att hålla gudstjänster även på Södermalm, där flera av medlemmarna bodde.²³ I ett lämpligt rum vid Adolf Fredriks torg började han att predika där den $23\frac{1}{12}$ 1830 och hyste stora förhoppningar om framgång.²⁴ Scott predikade där i regel varje torsdagskväll, tills han fram på sommaren nödgades upphöra på grund av ett dödsfall och åhörarens flyttning.²⁵ De engelska onsdagspredikningarna i kapellet fortsatte han dock med. När sedan i början av november 1831 Scott begynte hålla onsdagspredikningarna på svenska språket, fortsatte han någon tid med de engelska veckopredikningarna på måndagskvällarna.²⁶

En predikant i en metodistisk främlingsförsamling i Stockholm hade emellertid även uppgifter utanför predikstolen att

²³ Brev från Scott till CWMS, $3\frac{1}{12}$ 1830. Jfr SSCP, $11\frac{1}{1}$ 1831, § 8, då ÖÅ underrättat konsistoriet om Scotts predikoverksamhet vid Adolf Fredriks torg.

²⁴ D₁, pp. 53 och 367.

²⁵ D₁, p. 97 ($9\frac{1}{6}$ 1831) och p. 368.

²⁶ D₁, p. 370 f.

fylla. Det ålåg honom att medelst de metodistiska organen öva en effektiv tillsyn och vård av församlingens medlemmar. Det gällde att hålla klassmöten, efter prövning varje kvartal förnya medlemskortet, besöka medlemmarna, vårda sig om barn och ungdom och administrera sakramenten. Det kunde också bli fråga om att viga och begrava. Scott, som ville rätt förvalta sitt pund, grep sig också an med uppgifterna.

Som klassledare hade Scott tillfälle att lära känna medlemmarnas andliga ställning och att öva ett starkt personligt inflytande över dem. Han började hålla klass redan samma månad han kom, då inalles fyra personer voro med.²⁷ Denna ökade sedan, och ett par månader senare kunde Scott bilda två nya klasser.²⁸ Då dessa i regel samlades varje vecka, ökade detta i hög grad Scotts arbetsbörda. Men för honom var ju denna verksamhet en så väsentlig och för hans eget andliga liv nyttig övning, att han snarare betraktade den som ett väl-signelserikt nådemedel, »most refreshing».²⁹ När han också då såg, hur dessa klassmöten bevisade sin förträfflighet »as means of awakening, preserving & stirring up»³⁰, är det förklarligt, att han troget fortsatte som klassledare.

Till den metodistiska församlingens ordning hörde också den varje kvartal återkommande prövningen, innan medlemmarnas nya kvartalskort utlämnades.³¹ Icke heller de särskilda fastedagarna saknades, men det synes, som om de icke blivit iakttagna annat än undantagsvis.³²

Ett viktigt medel för församlingsvården var den litteratur

²⁷ D_I, p. 12 (²³/₈ 1830).

²⁸ D_I, p. 32 (¹⁷/₁₀ 1830) och p. 35 (²⁴/₁₀ 1830).

²⁹ D_I, p. 22 (²⁰/₉ 1830).

³⁰ D_I, p. 191 (¹⁴/₁ 1833). Vid klassmötena gällde det att bl. a. »vitna» om sin andliga ställning, och detta ansåg Scott med all rätt ha stor betydelse för individen. Jfr D_I, p. 28 (¹¹/₁₀ 1830), och p. 237 (³¹/₅ 1834). Mr James Biggs, som före sin ankomst till Sverige hört hemma i en independentförsamling, hade i början svårt att finna sig väl i ett klassmöte, men fann senare, att det var »the most precious of all the ordinary means of grace». D_I, p. 156 (¹/₇ 1832).

³¹ Scotts schema härför formade han sålunda: »Quarterly visitations beginning of March — June — September & December.» D_I, p. III.

³² Schemat var dock fixerat: »Fast days, First friday after 25th March, 24th June, 29th September & 25th December.» Ibidm.

Scott anskaffade. Givetvis gällde det främst bibeln och religiösa traktater och böcker, men hans arbete på detta område få vi senare undersöka. Viktigt för sammanhållningen och fostran var studiet av de metodistiska tidningarna från England. Det är tydligt, att Scott var angelägen, att medlemmarna och även andra skulle hålla det tidningsorgan, som framför andra förde wesleyanernas talan, nämligen *The Wesleyan Methodist Magazine*. I början av år 1831 rekvirerade Scott nio exemplar därav pr månad³³, vilka han hade placerade för det året och det följande. Betydelsen härav var helt visst ganska stor, allrahelst som tidningarna gingo även till flera hem utanför den egentliga församlingskretsen.³⁴

Genom flitiga besök i hemmen och samtal i andliga ämnen sökte Scott ytterligare befrämja sina församlingsmedlemmars andliga väl. Dagboksanteckningarna visa på ett övertygande sätt, hur allvarligt Scott tog sin uppgift som själasörjare. Än gällde det att trösta i timlig nöd och sorg³⁵, än var det andligt lidande, som krävde hjälp.³⁶ Redan kort efter sin ankomst tillkännagav han, att de som hade andliga bekymmer kunde få besöka honom varje tisdagsafton.³⁷ I den lilla skaran metodister funnos också åtskilliga, som skaffade Scott särskilda bekymmer. Han ökade givetvis själv dessa på grund av sin skotskt-puritanska åskådning, såsom när han t. ex. var oroad av att Owen lät sina ångbåtar gå i trafik på söndagar och manade honom att upphöra därmed.³⁸ Men det fanns svårare förseelser. Det hände, att medlemmar sågos på teatern, och att andra voro utsatta för svåra frestelser att gå dit. Då blev det långa samtal och förmaningar. Scotts maxim var: »None in class who frequented the Devil's temple.»³⁹ Klarare kunde icke den saken uttryckas.

Svårare ändå måste Scott ha känt det, när i något fall dryc-

³³ Brev till CWMS, 1^a/₁ 1831.

³⁴ D_I, p. I. Bland abonnenterna befunno sig lord Bloomfield, grevinnan Fersen, en fröken Steinhoff och C. F. Lignell.

³⁵ D_I, p. 15 (2/₉ 1830).

³⁶ D_I, pp. 27—28 (7—8/₁₀ 1830).

³⁷ D_I, p. 11 (22/₈ 1830).

³⁸ D_I, p. 84 (20/₄ 1831); p. 140 (10/₂ 1832).

³⁹ D_I, pp. 60—61 (8—10/₁ 1831).

kenskapen trängde in i hans lilla församling och han vid besök i familjen intet kunde uträtta på grund av att husfadern var överlastad.⁴⁰ Här nödgades Scott tillgripa uteslutning⁴¹, men det är ett utomordentligt vittnesbörd om Scotts uppförande och kärleksfulla omsorg som själasörjare och lärare, att han oavslutligen besökte och vårdade sig om de uteslutna.⁴²

Till Scotts pastorala plikter som metodistpredikant hörde också sakramentens förvaltning. Wesley hade under hela sitt liv motarbetat metodisternas separation, men genom hela sin verksamhet hade han bragt metodismen i rörelse från den anglikanska kyrkan.⁴³ Framförallt manifesterades dock det

⁴⁰ D1, p. 121 (2/9 1831).

⁴¹ Se »List of Members» etc., ovan, s. 170. Jfr brev till CWMS, 7/10 1831.

⁴² De, som uteslutningen gällde, voro makarna Holmes, vilka i början av september 1830 anlände till Stockholm och i december samma år blevo medlemmar. Dessa hade i England tillhört metodisterna och mannen hade t. o. m. varit söndagsskollärare i 25 år, (D1, p. 16, 5/9 1830). Men de hade kommit på sidan av den rätta vägen. När Scott först började besöka dem, fann han, att de voro »in a Backsliding state» och hade lämnat Gud. Genom Scotts verksamhet skedde en väckelse och förnyelse i familjen, men snart nog gick det utför igen och exkommunicering blev följden. Scott fortsatte dock energiskt sitt arbete för att återvinna dem, och hans sätt att sköta denna sak är ett så gott exempel på hans pastorala intresse, att det bör särskilt uppmärksammas. Mångfaldiga gånger vandrade han upp till Rörstrand, där makarna Holmes bodde, och talade med dem. Han hade allvarliga bekymmer: »Shall these people ever be restored to the Shepherd & Bishop of their Souls; Lord work in & with them», (D1, p. 142, 22/2 1832); »O that they, Holmes', may be preserved from quenching the Spirit. He works but alas, they oppose», (D1, p. 144, 7/3 1832); »I am encouraged, yet discouraged, I hope & fear», (D1, p. 177, 19/11 1832). I början av år 1833 synes det, som om uppmuntrande resultat nåtts, (D1, p. 191, 14/1 1833), men i oktober samma år klagar han: »Oh their latter state is worse than the first», (D1, p. 207, 15/10 1833). Trots alla ansträngningar lyckades icke Scott vinna sitt syfte. Holmes förföll alltmer i dryckenskap, fick delirium tremens och dog i detta tillstånd i början av november 1839, (D1, p. 174), och den 9 i samma månad tjänstgjorde Scott vid hans begravning (ibid p. 177). Hans maka tyckes också ha varit obotfärdig.

⁴³ De anglikanska kyrkohistorikernas syn på denna sak är värd att uppmärksammas. Se t. ex. H. O. Wakeman, Den engelska kyrkans historia (övers.), s. 423 ff. och John H. Overton-Frederic Relton, The English Church from the accession of George I to the end of the eighteenth century (1714—1800), pp. 75—77. (Ingår som volym VII i den av W. R. W. Stephens och William Hunt utgivna serien A History of the English Church.)

bibehållna sambandet genom sakramentsgemenskapen på så sätt, att metodisterna togo sakramenten i statskyrkorna, men redan under Wesleys tid brast det även på denna punkt. Omedelbart efter hans död blev strävan starkare att även i detta avseende lösgöra sig från den gamla kyrkan. Det uppstod strid om metodistpredikanternas sakramentsförvaltning. På flera håll önskade man klarhet i denna sak, och vid flera konferenser och sammanträden inom metodistsamfundet behandlades saken. Utvecklingen gick ej längre att hejda. De wesleyanska metodisterna fingo i mitten på 1790-talet egen sakramentsförvaltning vid sidan av den anglikanska kyrkans.⁴⁴ Snart nog var samfundet helt på denna linje.⁴⁵

Den första döpelseakten i Stockholm utförde Scott söndagen den $27/2$ 1831, då en son till en av den lilla församlingens medlemmar undfick dopet i kapellet.⁴⁶ Det halvtannat tiotal barn, som Scott döpte under sin vistelse i Sverige, tillhörde givetvis de engelska, även om icke metodistiska, familjerna.⁴⁷ I fråga om dopets innebörd opponerade Scott mot

⁴⁴ Om denna sak, se George Smith, a. a., II, pp. 22—32, 686—88 och 691—92. Endast med vissa förbehåll fingo dock i början dop och nattvard samt även begravnin g ske. Endast för endräktens skull ville konferensen göra medgivanden: »The Lord's Supper shall not be administered in future, where the union and concord of the Society can be preserved without it», och: »the preachers will not perform the office of baptism, except for the desirable ends of love and concord» (a a. p. 692). Restriktioner i detta fall båtade dock föga.

⁴⁵ När Konferensen år 1840 uttalade sig om sakramenten, var det icke alls fråga om, *hurvida* dessa skulle handhavas av samfundets predikanter utan endast på vilket sätt. En fråga i protokollet lyder: »What does the Conference determine with respect to the Administration of Baptism and the Lord's supper?» I svaret heter det: »The Conference directs that these Sacraments shall always be administered according to the Liturgy of the Church of England, or according to the Abridgment of that Liturgy by Mr. Wesley. — — — The Conference also repeats the following rules on the subject of Baptism (Minutes, 1812, Vol. III, pag. 294):

1. Let that ordinance, if possible, be always administered *in the public congregation*.

2. Let us administer it, in general, only to the children of our own members, and those of our regular hearers.» Minutes of The Methodist Conferences etc., 1840, p. 94.

⁴⁶ Dr, p. 72.

⁴⁷ Men det kunde också hända, att metodister gingo till lutherska präster med barnet. Så skedde åtminstone i Owens familj. Scott, som var närvarande

läran om dess pånyttfödande verkan, vilket skapade oro på sina håll.⁴⁸

Det första nattvardsfirandet skedde den $12/12$ 1830. I kapellet hade under de närmast föregående veckorna pågått arbete med ett altare — »as the prelude to the delightful Ordinance of the Lord's Supper».⁴⁹ Scott talade över 1 Kor. 11:26 och framhöll därvid uteslutande den symboliska karaktären av nattvarden, vilket han ansåg av nöden just i Sverige. Han vände sig mot transubstantiations- och konsubstantiationslärorerna. Skaran av åhörare var stor och uppmärksam. Därpå administrerade Scott för första gången i sitt liv nattvarden. Det skedde enligt den anglikanska kyrkans ritual. I denna nattvardsgudstjänst deltog fjorton personer, varibland voro åtskilliga, som icke tillhörde församlingen, »Society». Bland dessa märktes framför andra den engelske ministern, Lord Bloomfield.⁵⁰

Den uppgjorda verksamhetsplanen upptog nattvardsfirande en gång varannan månad.⁵¹ Antalet kommunikanter växlade och var oftast lägre än vid det första tillfället. Oftast deltog också några utanför den egentliga metodistkretsen stående. Scott följde icke alltid den anglikanska ritualen vid nattvardsfirandet, utan kunde vid tillfälle ta sig friheten gå egna vägar.⁵² Vid ett annat tillfälle använde han den skotska presbyteriankyrkans ordning.⁵³ Scott var således i detta fall obunden och hade möjligheter att anpassa sig efter förhållandena. Givetvis var det Scotts totalsyn i sakramentsfrågan, som gjorde formen så likgiltig för honom.

Av vår undersökning hittills ha vi funnit, hur Scott under begynnelseåren tog itu med sina specialuppgifter som metodistpredikant i en liten krets av trosvänner. Men i metodismens

vid en sådan akt, antecknar: »The Service was solemn but dry.» DI, p. 40 ($6/11$ 1830).

⁴⁸ DI, p. 210 ($11/11$ 1833).

⁴⁹ DI, p. 40 ($6/11$ 1830). Jfr ibdm, p. 34 ($21/10$ 1830).

⁵⁰ DI, pp. 50—51, 380.

⁵¹ DI, p. III.

⁵² DI, p. 116 ($7/8$ 1831). Han skriver där: »I took the liberty to lay aside the formula and conduct an extempore service in which God specially aided me.»

⁵³ DI, p. 199 ($23/3$ 1833).

väsen låg det alltid ett drag av ivrig expansionslust, och även för Scott gällde det att åt den lilla kretsen göra nya erövringar. Den engelska främlingsförsamlingens naturliga rekryteringsområde fanns i de engelska familjerna, främst då de arbetarfamiljer, som i Owens och andras industriföretag hade sin bärning, samt hos de anslutna familjernas barn och ungdom. Scott försummade icke att här söka utnyttja möjligheterna, ehuru resultaten blevo små.

Redan ett par veckor efter sin ankomst till Stockholm började Scott att på söndagsmornarna samla de engelska arbetarna med familjer till en andaktsstund⁵⁴, och efter en månad började han med en serie lördagskvällsmöten, som han hade hoppats skulle bli »penitent meetings». Därav blev, som det synes, intet, utan dessa möten blevo i fortsättningen vanliga »prayer meetings».⁵⁵ Det förefaller som om dryckenskapen var ganska allmän bland de engelska arbetarna, och deras hem- och familjeförhållanden torde icke ha varit ljusa. De voro nog också i mer än ett avseende som får utan herde. Många av dem förstodo icke heller svenska språket⁵⁶, vilket ju gjorde, att de voro ännu mera isolerade. Men det var ingen lätt sak att vinna dem för metodismen. När Scott t. ex. en gång fått ett par arbetare jämte deras hustrur så långt, att de tycktes vara allvarligt bekymrade över sin ställning (»seemed serious»), drogos de bort av kamrater och drucko sig berusade.⁵⁷ Han klagade över misräkning med avseende på verksamheten bland engelsmännen.⁵⁸ Vid ett senare tillfälle tyckte han sig märka en ljusning: »At last the English work-people seem to be about securing the long offered mercy.» En arbetarhustru hade nämligen kommit i själsbekymmer.⁵⁹ Hans tillfälliga optimism var dock ogrundad. Arbetet bland dessa landsmän var otacksamt även på annat sätt. Det kunde hända, att någon av dem måste hemsändas på grund av att han icke

⁵⁴ DI, p. 11 (22/8 1830); p. 13 (29/8 1830).

⁵⁵ DI, p. 23 (25/9 1830).

⁵⁶ DI, p. 247 (28/8 1834).

⁵⁷ DI, p. 44 (21/11 1830).

⁵⁸ DI, p. 162 (7/8 1832).

⁵⁹ DI, p. 169 (22/9 1832).

skötte sitt arbete. I sådant fall blev även Scott utsatt för hätska angrepp. Vänlighet och hjälp under lång tid mot en sådan familj besvarades med »a malicious, satanic attack».⁶⁰

Scott hade mycket ringa framgång hos detta skikt av landsmän. Det var få av dem, som ens besökte kapellet vid söndagsgudstjänsterna. Redan första hösten skriver Scott: »I have very few of the poor to preach to.» Däremot hade han många rika och bildade åhörare.⁶¹ Så förblev även förhållandet. Visserligen gjorde Scott också senare ytterligare ansträngningar för att nå arbetarna.⁶² Men motståndet var stort. Det gavs också exempel på medvetet försök att misskreditera Scott och göra honom misstänkt hos dessa hans landsmän⁶³, och en ledsam vigselhistoria torde även i det fallet ha berett Scott ett svårt avbräck. Därom mera nedan. Vad som nu klart framgår av vår undersökning på denna punkt är, att Scott misslyckades, när det gällde att bland de engelska arbetarna vinna medlemmar till sin församling. Detta intygas till yttermera visso av medlemsförteckningen.⁶⁴

Redan i sitt första brev till sina förmän i London efter ankomsten till Stockholm berättar Scott, att han anmodat de engelska föräldrarna att en gång i veckan sända sina barn till honom, så att han måtte få undervisa dem i »sanningens kunskap».⁶⁵ Han väntade att högst ett dussin skulle komma, ty de engelska barnen voro få i Stockholm. Dessutom voro de religiösa förhållandena i dessa främlingsfamiljer i vissa fall mycket komplicerade. En fru Rouget var sålunda mor till en skara barn, vilka, liksom fadern, alla voro katoliker och förbjudna att mottaga kristendomsundervisning från något protestantiskt håll.⁶⁶ När Scott i oktober 1830 började sin bibelklass för barn, kommo endast fyra deltagare.⁶⁷ Han fortsatte

⁶⁰ DI, p. 159 (17/7 1832).

⁶¹ DI, p. 27 (6/10 1830). Jfr brev till CWMS, 3/8 1832.

⁶² DI, p. 205 (1/10 1833): »To-night resumed a regular course of Bible reading with the English workmen».

⁶³ DI, p. 160 (17/7 1832).

⁶⁴ Se ovan, s. 170.

⁶⁵ Brev till CWMS, 9/8 1830.

⁶⁶ DI, p. 32 (17/10 1830).

⁶⁷ DI, p. 34 (23/10 1830).

emellertid att varje lördag möta en liten trupp barn och anskaffade t. o. m. belöningsböcker till dem.⁶⁸ Av den tystnad, Scott efter några månader iakttagar om denna religionsundervisning, torde man få dra den slutsatsen, att det säkerligen skäligen otacksamma arbetet snart nog upphörde. Andra, både större och tacksammare uppgifter lade ju ock snart nog beslag på den mångsidige metodistpredikanten.

⁶⁸ Brev till CWMS, 3/12 1830.

FEMTE KAPITLET.

Scott såsom »engelsk pastor».

När Scott några år efter sin avresa från Sverige beskrev sina erfarenheter därstädes, fällde han följande omdöme om sin egen ställning: »My status in the country was that of English pastor, and great encouragement was afforded by the regular attendance at the public service of the successive British representatives at the Swedish court, the consuls, and English generally.»¹

Det var verkligen så, att Scott i högre grad än Stephens, blev legationspastor in praxi. Han var under dessa år den ende prästerlige representanten i vårt lands huvudstad för det brittiska riket. Han blev »engelske pastorn», och hans predikolokal blev »engelska kapellet». Därutöver hade de engelsktalande i Stockholm intet av präst eller kyrka. Därför upptages också Scott i den anglikanska förteckningen på engelska präster i Stockholm. De två första där äro nämligen Stephens och Scott.²

Med detta närma vi oss en annan sida av Scotts verksamhet, och vår närmaste uppgift är nu att undersöka och klarlägga arten och betydelsen därav. För att få den rätta utgångspunkten härför och samtidigt få förklaringen till en så sällsam upphöjelse gäller det att först ta i sikte det personliga förhållandet mellan Scott och det brittiska sändebudet i Stockholm, lord Bloomfield.

¹ Evangelical Christendom, Vol. III. (1849), p. 25, art. Sweden.

² J. Howard Swinstead, The English Church in Stockholm, p. 55.

Vi ha tidigare sett, huru Stephens så småningom vann den förnämde diplomatens förtroende och kärlek.³ Det är endast att göra Stephens historisk rättvisa, när man konstaterar, att det var genom hans briljanta begåvning och kunskaper, som det brittiska rikets främste representant i vårt land vanns för metodismen. Det är icke så alldeles säkert, att den från de primitiva skotska konventikelkretsarna direkt framgångne Scott skulle ha förmått att höja sig till den prästerliga salongsvana och andliga kultur, som skulle ha övervunnit betänkligheterna och öppnat honom dörrarna till den brittiske ambassadörens hem. Vi ha knappast lärt känna honom så. Men nu var vägen banad och förväntningarna stora. Den nye metodistpredikanten hade blott att träda in och göra det bästa av en för honom högst säregen situation. Att Scott i detta stycke hade så stor framgång, bevisar, att han var en man med vaken intelligens, naturlig fallenhet för sitt kall som själasörjare och ett uppriktigt nit, som värmdes och vann. Han nådde i detta fall längre än Stephens, men om de två gäller det, att Stephens var rätt mannen före Scott och Scott rätter man efter Stephens.

Förbindelsen mellan lord Bloomfield och Scott är ett märkligt vittnesbörd om den senares säregna utrustning för cura specialis. Historien om hur den enkle, olärde 26-åringen kom att bli den 62-årige förnämde diplomatens allt i allo i religiösa frågor, står som ett symboliskt tecken över ingången till den kyrkliga omdaningstid, som nu började inbryta även i vårt land och som bl. a. innebar, att den religiösa själavården i stor utsträckning gick över från de officiella ämbetsinnehavarna till personer, hos vilka den religiösa upplevelsen och andliga utrustningen var nästan den enda kvalifikationen.

Knappt en vecka efter ankomsten hade Scott anmält sig hos lord Bloomfield och mottagits på det hjärtligaste. Vi ha förut nämnt, med vilket intresse lord B. följt frågan om efterträdare till Stephens⁴, och det var säkerligen med uppriktig glädje han välkomnade Scott.⁵ Söndagen därpå besökte han båda

³ Se ovan, s. 102 f.

⁴ Se ovan, s. 114 f.

⁵ D1, p. 6 (11/8 1830). I brev till CWMS av samma datum berättar Scott om

gudstjänsterna i kapellet, ehuru han då bodde på sitt sommarställe öfver en mil utanför staden. Att han drevs av ett verkligt religiöst intresse, är utom allt tvivel. Han kom till kapellet äfven följande söndag, och jämte honom sågs där också För-
 enta staternas minister. Man förstår, att den unge metodist-
 predikanten skulle känna det högtidligt. Efter endast ett par
 veckor på sin första plats som predikant tjänstgjorde han som
 präst åt två av världens mest betydande länders ambassadörer.
 Detta torde han icke ens i sina mest sangviniska ögonblick
 i Edinburg-butiken kunnat drömma om. Men Scott var man-
 nen att växa i en stor uppgift, och redan nu började den ut-
 veckling, som skulle göra George Scott till en i många stycken
 ny människa, utan att han fördenskull förlorade sin tidiga
 ungdoms varma, naiva fromhet eller löste sig från sin skotskt-
 puritanska grundsyn på livet.

Redan när Scott varit i Sverige i tre veckor, var lord Bloom-
 field redo att i tydliga ordalag ådagalägga sin belåtenhet och
 höga uppskattning av den nye pastorn. I brev till sin fru
 omtalade han de första intryck han fått av Scott, och han
 låter oss därvid också få en glimt av dennes predikosätt. Den
 karaktäristik av Scott bredvid Stephens, som lord B. också gör,
 är säkerligen välgrundad. Han skriver bl. a. följande:

»— — — I must now tell you that a very clever young man, a Mr.
 Scott, has succeeded Mr. Stephens.

I have heard him several times, and have, I trust, thereby bene-
 fited. The first day [¹⁵/₈ 1830] he preached in the morning from
 Isaiah III. 10, 11. 'Woe unto the wicked! it shall be ill with him
 for the reward of his hands shall be given him. As for my people,
 children are their oppressors, and women rule over them. O my
 people, they which lead thee cause thee to err, and destroy the
 way of thy path'. He admirably expounded the righteous man's hope,
 and the wicked man's woes. On leaving the church, I observed to
 Mr. Owen that I regretted time would not allow of his further in-
 struction, how the wicked man by repentance and newness of life

besöket hos lord B. och skriver bl. a.: »He has kindly offered to continue
 those opportunities of correspondence enjoyed by Mr. Stephens, and to do
 everything in his power by influence or contribution to further the objects of
 the mission.» I ett senare brev till samma adressat, ³/₉ 1830, säger Scott att
 brev och annan post till honom böra sändas genom Foreign Office, då det går
 kostnadsfritt.

could be saved. At evening service he preached from Matthew XV. 22 and 28: 'And behold a woman of Canaan came out of the same coasts and cried unto him, saying, Have mercy on me, O Lord, thou son of David; my daughter is grievously vexed with a devil. Then Jesus answered and said unto her, O woman, great is thy faith: be it unto thee even as thou wilt. And her daughter was made whole from that very hour.' Mr. Scott beautifully explained these verses, and in describing the Canaanitish mother's perseverance was touchingly affecting, particularly where her appeal of 'Lord help me' is given. I was much struck with the sermon, and mentioned to Mr. Owen that I should almost have thought Mr. Scott had heard my remark in the morning. Mr. Owen then acknowledged that he told Mr. Scott of it, on which he selected his text. Last Sunday [22/8] he preached from Matthew XVIII. 3. — — — He was again very satisfactory, and in his allusion to our becoming as little children after conversion, he went to the heart. — — —

On the whole, we like Mr. Scott better than his predecessor. He has less repetition, and does not employ so many adjectives to give force to his subject. I think Mr. Scott is more spiritual, and more in earnest out of church. He gave notice in the chapel that, if any part of his discourse should need further explanation, he would be found at home each Monday and Tuesday morning; and ready, with God's help, to remove any doubts that he might have raised in the mind of his hearers. I shall cultivate his acquaintance, and hope to profit by it.»⁶

Av detta framgår, att lord Bloomfield var storligen belåten med Scott, och hans försäkran, att han skulle odla bekantskapen med honom, glömde han icke. Scott å sin sida var givetvis mycket intresserad för detta umgänge.⁷ Han ansåg lordens intresse vittna om att han var en sökare, och han tilllägger: »As the power of God is sufficient to conquer all his worldly obstructions I hope to see him a genuine convert to the Religion of Jesus.»⁸ Redan i september 1830 gav han honom dock nattvarden⁹ och lämnade honom på hans be-

⁶ Brevet är daterat den 27/8 1830 och är i utdrag tryckt i *Memoir of Benjamin Lord Bloomfield etc.* II, p. 308 ff., varifrån citatet ovan är hämtat.

⁷ En redogörelse om sitt förhållande till lord B. gav Scott ett kvartssekel senare i en broschyr: *A Coronet laid at the feet of Jesus; as illustrated by the conversion of the late Lord Bloomfield.*

⁸ *DI*, p. 17 (6/9 1830).

⁹ *DI*, p. 21 (19/9 1830).

gäran religiös litteratur, metodistiska skrifter.¹⁰ Snart nöjde sig lord Bloomfield icke längre med att troget vara med vid söndagens två gudstjänster i kapellet utan började också att efter aftongudstjänsten gå med Scott hem till Owens hus för att delta i kvällsandakten. När detta skedde för första gången, antecknade Scott följande: »O, it was pleasing to see the British Ambassador bending the knee in such a company for such a purpose.»¹¹ Sedan blev det regel, att han gick med Scott hem på söndagsaftnarna, »partly to escape worldly conversation in his own mansion, but principally to join with the family in evening prayer».¹²

Scott var emellertid icke tillfreds med lord Bloomfields andliga ställning. Som en sann metodist väntade han på att en medveten, momentan omvändelse skulle ske hos den eljest så fromme mannen. Scott beslöt därför att avskilja en stund varje onsdagsförmiddag hos honom för religiösa samtal.¹³ Han fann, att lord B. trodde på tillräckligheten i försoningsoffret, men i alla fall dröjde det, innan han fick visshet. Han hade svårt att förstå, att personer skulle kunna ange den exakta tiden, då de fingo frid med Gud.¹⁴ Men så predikade Scott en söndagsafton över en text, som blev honom ingiven och som han icke förberett sig på, Jes. 12, och då hände det. Lord B:s själ blev frigjord. Skuld känsla och fruktan veko, »being justified by faith, he had peace with God through our Lord Jesus

¹⁰ D_I, p. 24 f. (28/9 1830). Scott rekvirerade bl. a. Wesleys Sermons i tre volymer åt lord B. Brev till CWMS, 3/3 1831.

¹¹ D_I, p. 26 (3/10 1830).

¹² George Scott, A Coronet laid at the feet of Jesus, p. 14.

¹³ Om det första besöket, 27/10 1830, berättar Scott: »Made the first of my regular visits to Lord Bloomfield & remained fully two hours with him; the interview was refreshing to my own soul, the humility, simplicity, openness & earnestness of one in such a station of life and one who has spent so many years in the way he has done, is astonishing and proves that God's Spirit is at work. I know not that ever I had more free access to the heart of the poorest penitent I ever conversed with; his Lordship seemed anxious to be probed to the bottom; he is evidently convinced of the necessity of and earnest to obtain Justification by Faith. May he soon realise it; I prayed with him before leaving.» D_I, p. 37. Jfr G. Scott, a. a., p. 17.

¹⁴ D_I, p. 41 (10/11 1830).

Christ». ¹⁵ Det är icke lätt att säga, vilken innebörd denna erfarenhet hade. ¹⁶ Faktum var dock, att lord B. blev metodist, även om han icke direkt medelst kvartalskort (class ticket) stod som medlem i församlingen, »Society». Han deltog ibland i klassmöten ¹⁷, och dessutom ansåg tydligen Scott, att deras regelbundna onsdagssamtal i verkligheten hade samma betydelse som klassmöten. ¹⁸

Lord Bloomfield blev en mycket nitisk främjare av den fromhet, som hade sitt centrum i metodistkapellet. Vid gudstjänsterna var han med trognare än de flesta. I sitt personliga liv började han tillämpa rigorösa grundsatser. I fråga om söndagsfirandet omfattade han Scotts stränga åsikt. Konungens söndagsbjudningar måste han försaka, ty han måste lyda Gud mer än människor. Han talade med Carl Johan om detta, och denne lovade att icke inbjuda honom på söndagar. De middagar och fester, som höllas på söndagar i andra förnäma familjer, vägrade lord B. att deltaga uti. I stället gick han med Scott och deltog i familjebönen hos Owen. ¹⁹ Dessutom

¹⁵ G. Scott, a. a., p. 17 f. I denna broschyr anger Scott, att det gick en rätt lång tid, innan lord B. gjorde denna erfarenhet, (»a lengthened period»). Det skedde dock den ¹⁴/₁₁ 1830, d. v. s. endast ett par veckor efter sedan Scott börjat med sina självavårdande onsdagssamtal. I dagboken har icke Scott någonstades bestämt fixerat omvändelsestunden, men med ledning av uppgiften om texten och den oförberedda predikan kan datum fastslås.

¹⁶ Scott uttrycker sig aldrig i dagboken så bestämt om lord B:s omvändelse. Åtskilliga dagar *efter* den omtalade söndagen, då denne skulle ha vunnit den andliga friheten, skriver Scott: »He [lord B.] is earnestly desirous of getting into liberty, o, that he may soon have his desire accomplished.» (Dr, p. 45, ²⁴/₁₁ 1830.) Scotts uppgift i broschyren synes därför icke fullt korrekt. Att lord B. själv ansåg sig under Scotts ledning ha blivit förd in på en ny väg, framgår av hans yttrande om Scott: »I shall ever consider [Scott] as the means under God of rescuing a fallen sinner from the evil of his way.» Citerat av Scott i brev till CWMS, ⁴/₇ 1834.

¹⁷ Dr, p. 122 (⁴/₉ 1831). Att lord B. deltog i klassmötena rapporterar Scott till London. Brev till CWMS, ⁷/₁₀ 1831.

¹⁸ När Scott antecknat lord B. som kommunikant den ¹²/₁₂ 1830, har han tillagt vid hans namn: »May be reckoned a member as I meet him every week». Dr, p. 380. Onsdagssamtalen fortsatte under nära tre år. G. Scott, a. a., p. 17.

¹⁹ G. Scott, a. a. p. 21 ff. och Lord Bloomfields memoarer från svenska hovet, ss. 7—8, där följande situationsbild ges: »Som vanligt följde han även denna afton predikanten från kapellet och deltog i familjens gudstjänst

brukade han på söndagarna inbjuda ett tjugotal societetspersoner eller flera, vilka voro kända för att icke besöka kyrkan, och lät för dem förkunna ordet.²⁰ Man förstår av allt detta, att han skulle betraktas med förvåning av sin omgivning och av andra medlemmar av diplomatiska kåren. Det låg säkerligen rätt mycket till grund för Scotts lakoniska ord: »Many found great fault with his [lord B:s] genuine piety.»²¹

På flera sätt gav lord B. Scotts verksamhet sitt stöd. Rent ekonomiskt lämnade han en värdefull hjälp.²² Men framför allt kom han genom sitt ivriga deltagande hos metodisterna att väcka intresse och uppmärksamhet för Scott och hans verk. Det var helt naturligt främst härigenom, som Scott steg upp till värdigheten av ett slags officiell »engelsk pastor» och kunde anteckna regelbundna gudstjänstbesök av följande: The British Representative with his suite, the Consul-General, The American Plenipotentiary, the United States' Consul and others of various ranks.²³ Lord B:s höga exempel kunde icke undgå att göra verkan.

När plötsligt i slutet av september 1832 Scott nås av budet, att lord Bloomfield är återkallad till England, kallar han detta med allt skäl en mycket sorglig underrättelse.²⁴ Scott, som först tror att återresan skall ske nästan omedelbart, beskriver utförligt för sina förmän, vad lord B. betytt för hans arbete i Stockholm.²⁵ Emellertid kom Scott att få behålla sin höge protektor över hela den följande vintern, men den 9/4 1833 skedde avfärden, och för Scott var det mörka moln över den

med mer än vanligt intresse och rörelse. Då man steg upp från bönen, tog han Scott avsides i ett rum och sade med djup känsla: I afton är stor tillställning hos greve Welterstedt och många kunna nog tycka, att jag borde vara med, men hur tacksam är jag ej, att jag avlog inbjudningen, och hur mycket lyckligare har jag ej känt mig att få knäböja vid hemmets altare.»

²⁰ G. Scott, a. a., p. 21.

²¹ Brev till Janet Kelley, 5/10 1832.

²² Brev från S. Owen till CWMS, 27/8 1830, och från Scott till samma adressat, 5/10 1832. Han bekostade tryckning av traktater. (Brev från Scott till CWMS, 3/12 1830, 10/6 1831.) Han erbjöd sig även att bekosta tryckning av en predikan av Scott. (Brev fr. Scott till CWMS 13/4 1832.)

²³ G. Scott, a. a., p. 12.

²⁴ Di, p. 169 (20/9 1832).

²⁵ Brev till CWMS, 5/10 1832.

morgonen.²⁶ Scott anade nog, att han nu förlorat ett mäktigt stöd, icke minst när det gällde den redan nu omstridda svenska verksamhet, som Scott övade. Innan vi gå till en undersökning av denna, måste vi dock ytterligare tillägga något om Scott som »engelsk pastor».

För den nyordinerade metodistpredikanten måste denna ställning ha varit av utomordentlig betydelse. Hans egen utveckling fick härav sin bestämda inriktning. Själv var han ju presbyterianskt fostrad och hade de senare åren helt gått upp i den typiska metodistverksamheten i Edinburg. Nu ställes han plötsligt som ansvarig för hela den andliga vården bland de engelsktalande i Stockholm. Han försattes i en krets av högt uppsatta och bildade personer. I början ansåg han det vara världens lockelser, när så många av hög rang inbjödo honom och visade honom stor vänlighet.²⁷ Men han visste, vad det gällde: »I know all this may be a device of Satan to throw me off my guard.»²⁸ Snart nog märkte han dock, att han här hade både en uppgift och en stor chans. Givetvis måste Scott också till en början känna sig en smula osäker inför det förnämliga auditoriet. Han erkände detta. Dessa rika och bildade kunde bedöma en predikans form och framställning, och för en ung man med så bristfällig utbildning, vore det ingen lätt sak att inför denna samma församling hålla tre predikningar i veckan jämte all annan verksamhet.²⁹

Bland de engelska besökarna voro många anglikaner, främst då legationspersonalen. Scott måste ta en ny ställning till den anglikanska kyrkan, och han fann snart att inga betänkligheter hindrade honom att följa Common Prayer Book eller Wesley's Abridgment, såsom vi redan sett. Och när sedan vid

²⁶ D1, p. 201, och brev till Janet Kelley, 9/4 1833. I brev till Janet Kelley, 5/10 1832, hade Scott redan yttrat sig om lord B:s återresa: »All classes of people from the King on the Throne to the humblest poor, regret with *tears* his departure». Förmodligen är det Scotts egen själsstämning, som här behärskar orden. Jfr dock greve Wetterstedts meddelande till den svenske ministern i Köpenhamn, omnämnt i Memoir of Benjamin Lord Bloomfield, II, p. 327 f.

²⁷ Brev till CWMS, 3/9 1830.

²⁸ Brev till CWMS, 4/2 1831.

²⁹ Brev till CWMS, 3/8 1832.

flera tillfällen anglikanska präster på besök predikade hos honom och även administrerade nattvarden, var detta en stor glädje för Scott.³⁰ Han kunde också av hänsyn till de anglikanska åhörarna frångå den vanliga, förkortade liturgien och använda den längre.³¹ Och när lord Bloomfields son, som var legationssekreterare, önskade, att Scott måtte införa en bön för den svenska regeringen i söndagens morgongudstjänst, var Scott betänksam, ty han ville ogärna ändra det engelska formuläret.³² Hans uppfattning om kyrkoordning och kyrkoformer förändrades. Så skriver han t. ex. om biskopsinstitutionen: »Brought up in the Presbyterian Church of Scotland I imbibed a rooted prejudice against Episcopacy as being nearly similar to papacy, but in this as in many other things, I have to praise God for my residence here», och han förklarar sig ha lärt att värdera ting och förhållanden efter deras egen förtjänst.³³

På så sätt kom Scott att glida ut ur sin presbyterianskt-metodistiska position och få nya perspektiv, vilket gjorde, att hans verksamhet kom att präglas av, som han själv många gånger sade, »a catholic spirit».³⁴ Detta osekeriska allians-

³⁰ Dr, pp. 149—153, 371.

³¹ Dr, p. 200 (7/4 1833).

³² Dr, p. 28 (10/10 1830). Som psalmbok användes *A Collection of Hymns*, som utgavs av John Wesley och som han skrev företalet till, daterat London 20/10 1779. Ett exemplar av det antal av denna sångbok, vilket användes vid Scotts engelska gudstjänster, finnes i behåll hos d:r K. A. Jansson, Stockholm. En anteckning av Scott anger varifrån den är: »Belongs to the English Chapel, Stockholm».

³³ Brev till CWMS, 4/7 1834.

³⁴ Se t. ex. G. Scott, *A Coronet etc.* p. 12. Om detta skrev Scott också till sina förmän i London, när han efter ett års vistelse i Stockholm lämnade en årsredogörelse. Han ville verka i en vidhjärtad, opartisk anda, även om han icke finge anteckna så många medlemmar i metodistförsamlingens matrikel. Han tillägger: »May the Lord ever enable me to work disinterestedly, constrained by love to Christ.» (Brev till CWMS, 12/8 1831.) Till sin blivande hustru skrev han: »The more nearly I become acquainted with Methodism and the more I see of other bodies, the stronger is my attachment to my own. Yet Blessed be God — this is not an attachment of Bigotry, for the stronger that attachment is, the more tolerant are my feelings toward others who hold the head — belong to the common family.» Brev till Janet Kelley, 27/4 1832.

sinne uppenbarades mycket tydligt vid nattvardshögtiderna. Vi ha förut sett, hur Scott i den lilla församlingen firade nattvarden efter olika ordning, anglikansk, presbyteriansk eller helt improviserad. Lika fri var han, när det gällde tillträdet till sakramenten. Då ansåg sig Scott böra tjäna alla. Där funnos vid nattvardsbordet många olika bekännelser representerade. Utom metodister och anglikaner deltog vid olika tillfällen medlemmar av skotska kyrkan, en reformert kyrka i Bern, en engelsk baptistförsamling, och icke heller svenskar saknades. Ja, Scott nämner bland deltagarna i nattvardsgudstjänsten den ²⁵/₁₂ 1834 även hertiginnan av Montebello — »French Minister's Lady».³⁵ Om hon var av katolsk eller protestantisk bekännelse, framgår icke av sammanhanget.

En av de trognaste åhörare, som Scott hade, var den engelske generalkonsuln vid denna tid George Foy.³⁶ Redan samma månad, Scott anlände till Stockholm, var han på middag i dennes familj. Men denna hade icke någon särskilt religiös prägel, varför Scott icke mådde särdeles väl vid middagen, där skaran av respektabla människor talade om allt möjligt utom religionen.³⁷ Men även Foy kom, enligt Scotts mening, »under serious impressions».³⁸ Denna botstämning förflyktigade tydligen, ty intet tyder på att Foy greps av den metodistiska andan. Men Scott hade givetvis mycket med Foy att göra, och ofta var han hos denne i olika ärenden eller på middagar i familjen.

Att generalkonsulns familj betraktade Engelska kapellet som sitt andliga hemvist, var ganska naturligt. Dottern i huset, Mathilda, har i sina dagboksanteckningar gett besked härom.³⁹ Hennes förbindelser med Engelska kapellet under Stephens' tid hade varit angenäma nog, och ingen förvånar sig över att finna den unga damen under Scotts predikstol så tidigt som den 10 oktober 1830. Hon är redan då imponerad: »He made an excellent sermon on the text 'and what do you think of

³⁵ DI, p. 380.

³⁶ J. H o w a r d S w i n s t e a d, *The English Church in Stockholm*, p. 54.

³⁷ DI, p. 13 (³⁰/₈ 1830).

³⁸ DI, p. 42 (¹¹/₁₁ 1830).

³⁹ Om Mathilda Foy och hennes intresse för J. R. Stephens, se ovan, s. 104.

Christ?' from the 22 chapter of Matthew. I think he has certainly not the genius of Mr Stephens, but is possessed, I believe, of more solidity.»⁴⁰ Följande söndag är hon också där och hör då »a most excellent sermon, on the subject of the love of Christ for us».⁴¹ Hon fann honom vara »a most excellent preacher»⁴², men snart nog blev hon reserverad mot hans metodism. En dag antecknade hon:

»Heard a good sermon though rather intolerant. He spoke of those who go from the church to the theatre and from the Lord's table to the Ballroom or Cardtable. Now I do not think any person capable of doing the latter so it does not require mention. But the general condemnation of all worldly pleasures is wrong, when no line is drawn between innocent amusement and corrupt ones.»⁴³

Av Mathilda Foys anteckningar i fortsättningen framgår, att hon och familjen mycket flitigt bevistade Scotts predikningar och även de föredrag, som han på torsdagarna höll om den bibliska historien. Oftast var Mathilda Foy belåten, och hennes beundran för Scott är omiskännlig. Men ibland stötte hon sig på det metodistiska världsföraktet och ibland på det metodistiska predikosättet.⁴⁴ Men det kunde också hända, att hon blev alldeles särskilt gripen, såsom t. ex. vid Scotts predikan före en nattvardsgång, då han talade om nattvarden på ett sådant sätt, att hon i dagboken skrev: »He was so mild, so deeply affecting, that it was impossible not to raise ones thoughts to the God that put such words in his preachers mouth. — — — I went from church with a deep impression, which I hope may lend to some good.»⁴⁵ Vid en senare nattvardsgång satt hon också som åskådare och hoppades, att hon själv en följande gång skulle få deltaga⁴⁶, vilket dock troligen icke skedde.

Det var dock icke alla anglikaner, som voro tillfredsställda

⁴⁰ Mathilda Foys dagbok, ¹⁰/₁₀ 1830.

⁴¹ Ibdm, ¹⁷/₁₀ 1830.

⁴² Ibdm, ²⁴/₁₀ 1830.

⁴³ Ibdm, ¹⁹/₁₂ 1830.

⁴⁴ Ibdm, ⁶/₃ 1831.

⁴⁵ Ibdm, ²⁶/₂ 1832.

⁴⁶ Ibdm, ²²/₄ 1832.

med Scott som »engelsk pastor». Antipatier mot Scott visade sig. När Scott en söndag i januari 1831 hade predikat om de rikas svårigheter att inträda i Guds rike, hade han uttryckt sig så djärvt, att flera togo anstöt. Bland dessa var också »a Rich fool», mr Douglas, som var svåger till lord Bloomfield.⁴⁷ Redan i mars 1831 började man i vissa kretsar överlägga om att till Stockholm kalla en anglikansk präst. Scotts angrepp på teater, dans, spel etc. väckte ju också ovilja. Förslaget om en anglikansk präst synes ha utgått från en tillfällig besökare, en mr Shore⁴⁸, vilken, enligt Scotts uppgift, var så bigott, att han, ehuru han var på en främmande plats, där det fanns endast en form av gudstjänst på hans eget språk, dock föredrog att stanna i sin bostad på söndagen hellre än att träda in i ett kapell, där en metodistpredikant officierade. Scott fann hela saken tyda på blint partinit, då ju nu de föraktade metodisterna under smälek och möda sökt få i gång en evangelisk verksamhet på en plats, som den anglikanska kyrkan förut aldrig tittat åt. Nu då frukt började visa sig, ville man driva bort honom. Man hade heller icke hört av någon önskan om förändring bland de i Stockholm boende engelsmännen. Owen, som hade kostat på kapellet 100 pund och därtill fritt vivre i fyra år åt metodistpredikanten, underrättades, och han ämnade göra sitt för att ingen ändring skulle ske.⁴⁹ Saken kom heller icke längre. Förmodligen avstyrdes hela projektet av lord Bloomfield. Om det hade blivit förverkligat, så hade Scott lämnat landet, ty i Stockholm var det icke plats för två olika engelska samfund.⁵⁰

⁴⁷ Dr, pp. 64, 66 (23, 24, 30/1 1831).

⁴⁸ Se nedan, s. 255.

⁴⁹ Dr, pp. 77—78.

⁵⁰ Brev till CWMS, 2/4 1831. Jfr Dr, p. 77 (19/3 1831). Frågan om anglikansk präst i Stockholm var icke alldeles ur världen utan återkom senare någon gång under Scotts härvaro, men den blev mer aktuell, först när Scott hade råkat i sin svåra kontrovers år 1842 och måste lämna Sverige. Biskopen av London skrev då till engelske ministern i Stockholm, beklagande »that members of our Church should be compelled, for lack of other provision, to attend the ministry of teachers whose proceedings were injudicious and irregular. These cast great discredit on our Church, because the Swedish people in general considered them to be our representatives. But, on far higher grounds, our fellow churchmen should not be deprived of their reli-

Helt naturligt betydde det mycket för Scott, huru den brittiske ministern ställde sig till hans verksamhet. Efter lord Bloomfield kom lord Howard de Walden.⁵¹ Han gjorde sitt inträde i mars månad 1833, och Scott väntade följande söndag, att han skulle vara i kapellet, och hade t. o. m. bekymmer för hur han skulle göra det första intrycket så fördelaktigt som möjligt.⁵² Bekymret var onödigt. Lord Howard de Walden, som stannade endast till i november samma år, hedrade aldrig Scott och kapellet med ett besök.⁵³ Och när Scott presenterades för honom, var detta »a mere formal affair».⁵⁴ Denna kallsinnighet måste för Scott ha varit så mycket svårare att bära, som den så bjärt kontrasterade mot det ömma vänskapsförhållande, som rådde mellan honom och företrädaren.

Efter lord Howard de Waldens avresa i november 1833, dröjde det till mitten av april, innan hans efterträdare, Sir Edward Cromwell Disbrowe, anlände. Han besökte kapellet strax därpå⁵⁵, hyrde bänkplats därstädes⁵⁶, deltog ständigt vid gudstjänsterna, ibland med nio personer i följe från sitt hus-håll, samt lade dessutom bra slantar i kollekterna.⁵⁷ Alltsammans vackert och bra gjort och till uppmuntran för Scott. Det var en from familj, och när Scott vistades där, höll han hus-andakt, ehuru ingen av familjen var verkligt omvänd, »truly converted».⁵⁸ Det var också i ministerfamiljens sällskap, som nu hertiginnan av Montebello besökte kapellet⁵⁹, och vid hennes deltagande i nattvardsfirandet den ²⁵/₁₂ 1834 deltog också bl. a. lady Cromwell Disbrowe och miss Kennedy, den senares

gious privileges. A regularly ordained clergyman would be well received by the Swedish Church, which is, like ours, Episcopal.» J. Howard Swinstead, *The English Church in Stockholm*, p. 9.

⁵¹ Om de brittiska ministrarna i Stockholm, se J. Howard Swinstead, a. a., p. 54.

⁵² DI, p. 197 (¹⁰/₃ 1833).

⁵³ Brev från Scott till CWMS, ⁶/₁₂ 1833. Jfr DI, p. 209 (¹/₁₁ 1833).

⁵⁴ DI, p. 201 (⁸/₄ 1833).

⁵⁵ Brev från Scott till CWMS, ⁹/₅ 1834. Jfr DI, p. 233 (³/₅ 1834).

⁵⁶ Brev från Scott till CWMS, ⁷/₁₁ 1834.

⁵⁷ Brev från Scott till CWMS, ⁴/₇ 1834.

⁵⁸ Brev från Scott till CWMS, ⁴/₈ 1835.

⁵⁹ DI, p. 259 (³⁰/₁₁ 1834).

syster.⁶⁰ Scott blev snart en uppskattad gäst i familjen⁶¹ och kunde åter glädja sig åt en gynnad ställning som »engelsk pastor». Vid sjukdom hos ministern kallade man på Scott för att få nattvarden⁶², och när det blivit ökning i familjen, tjänstgjorde han som dopförrättare.⁶³ Snart blev dock Disbrowe beordrad från Stockholm, och med värkande hjärta stod Scott och såg den goda familjen draga åstad.⁶⁴

Till vad som nu anförts om Scotts ställning och verksamhet såsom »engelsk pastor», är det nödigt att med några ord redogöra för en annan sak, som är av mera kyrkorättslig natur. Redan i september månad 1830 var Scott jämte Owen ivrigt upptagen med att studera den svenska kyrkolagen. Den närmaste anledningen var, att två personer i Owens tjänst önskade ingå äktenskap. Scott fann, att enligt svensk lag pastor av främmande religion hade rätt till alla prästerliga handlingar, men endast för sin krets, ty han finge icke ha med svenskar att göra. För att vara säker vände han sig emellertid till sitt samfunds missionskommitté i London och frågade, hur det kunde vara med sådana förrättningar som vigsel, dop och begravning, men han förmodade, att det icke funnes något skäl, varför metodismen skulle vara annorlunda i Stockholm, än vad den var i England. Missionskommittén tog upp saken, och för den 8/10 1830 har dess protokoll följande:

»Resolved, That Mr. Scott be recommended to exercise the above ministerial functions as circumstances may require, keeping a register of each, and in case of marriage, giving a certificate to the parties.»⁶⁵

Efter dessa förberedande åtgärder ansåg sig Scott kunna gå till verket som vigselförrättare. Detta skedde för första gången den 9/11 1830.⁶⁶ Snart nog kom ett andra par och önskade hjälp

⁶⁰ D_I, p. 380.

⁶¹ Så t. ex. åtnjöt han och familjen några veckors gästfrihet vid ministrarnas sommarställe å Steninge, D_I, pp. 279—282.

⁶² D_I, p. 276 (26/5 1835).

⁶³ D_I, p. 286 (25/8 1835).

⁶⁴ D_I, p. 293 (31/10 1835).

⁶⁵ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 68.

⁶⁶ D_I, p. 41.

i detta stycke, och Scott vägrade icke.⁶⁷ Ingen av dessa fyra tillhörde församlingen, »Society». I början av maj året därpå sammanvigde Scott Samuel Owen jun. och Elizabeth Adams⁶⁸, vilka båda voro medlemmar i församlingen. Därmed var det också slut med Scotts verksamhet av denna art, ty när det fjärde paret önskade hans tjänst, restes alldeles oväntade hinder, som satte Scott i en högst penibel situation.

Saken var denna. I början av oktober 1833 uttalade den nye ministern, lord Howard de Walden, tvivel på lagligheten av Scotts vigselförrättningar. Scott begav sig omedelbart till excellensen Rosenblad, där han fann, att lord Howard hade bibringat greve Wetterstedt, den dåvarande svenske utrikesministern, sin åsikt i saken. Excellensen Rosenblad syntes mena, att de svenska lagarna gäve Scott rätt att viga, men önskade tänka närmare på saken. Följande dag mottogs Scott mycket vänligt av greve Rosenblad, som försäkrade, att ingen svensk lag fanns, som skulle kunna inverka på hans vigselförrättningar. Dagen därpå uppsökte Scott lord Howard och hade en lång överläggning. Denne tvivlade fortfarande på lagligheten av vigselakterna, icke emedan Scott icke tillhörde den anglikanska kyrkan, utan emedan han ansåge, att ingen präst i detta fall kunde lagligen viga några, utan att dessa förut hade blivit förenade av en präst inom den svenska statskyrkan. Scott lovade att skriva till London och invänta underrättelser därifrån.⁶⁹ Detta skedde. Scott skrev till sina förmän och begärde, att en engelsk jurist skulle avge yttrande i saken.⁷⁰

Missionskommittén gjorde sig emellertid ingen brådska. Scott måste flera gånger göra sig påmind. Under tiden hade Scott många obehag, enligt egen uppgift. Ett fientligt prästerskap sökte efter vad som helst för att komma åt honom, och det skulle passa bra att få peka på en olaglighet i en så viktig sak. De 80,000 stockholmarna pratade och lyssnade, glada att få några nyheter, som kunde användas. Och slutligen hade en av de vigda, en kvinna, »the tool of the Devil», blivit för-

⁶⁷ DI, p. 54 (25/12 1830).

⁶⁸ DI, p. 87.

⁶⁹ DI, pp. 206—207 (9—12/10 1833).

⁷⁰ Brev till CWMS, 15/10 1833.

bittrad, ansåg sig leva i konkubinatt och talade vitt och brett därom, under det hon utför i smädelser mot Scott. Det är missionskommitténs sak att hjälpa Scott ur detta dilemma, ty det är på dess instruktioner han handlat. Så skrev Scott⁷¹, men svaret dröjde i alla fall.

Äntligen kom i början av augusti 1834 ett obehagligt meddelande från kommittén. De av Scott utförda vigselakterna kunde icke av engelsk lag godkännas som giltiga.⁷² Scott skyndade då att i brev bedja någon av missionssekreterarna i London uppsöka Disbrowe, som då befann sig därstädes, för att med honom överlägga om vad som vore att göra.⁷³ Men någon klarhet blev det icke. Mer än ett halvår senare skrev Scott åter till sina förmän och begärde hjälp, ty skulden vore deras.⁷⁴ Nära ett år därefter, då Scott mobiliserat både lord Bloomfield och Disbrowe för frågans lösning, var den ändå lika olöst.⁷⁵ Till legationen i Stockholm hade ett officiellt meddelande ingått, som förklarade lagligheten av de ingångna äktenskapen tvivelaktig.⁷⁶ Och när Scott i februari 1837 åter skrev till kommittén, hoppades han fortfarande på frågans lösning.⁷⁷ När och hur den löstes, förtälja icke de mig tillgängliga akterna.

Denna sorgliga historia måste givetvis ha haft mycket obehagliga konsekvenser för Scott. Främst torde den i hög grad ha undergrävt hans ställning inför en del av de engelska åhörarna, t. o. m. fientlighet märktes bland dessa.

Scotts ställning som kyrklig ämbetsman var således en omdebatterad sak. Detta visade sig också, när det gällde begrav-

⁷¹ Brev till CWMS, 18/2 1834.

⁷² Dr, p. 245 (5/8 1834).

⁷³ Brev till CWMS, 8/8 1834.

⁷⁴ Brev till CWMS, 7/4 1835.

⁷⁵ I brev till CWMS, 3/3 1836, skriver Scott: »Lord Bloomfield has been kind enough to use all his influence at the Bishops Court to get them [the marriages] registered there, but without success; Sir E. E. Disbrowe has also tried the matter through the Foreign Office.» Intet resultat stod att vinna. I Sverige var det omöjligt att få dem registrerade, hade greve Rosenblad sagt.

⁷⁶ Dr, p. 301 (3/1 1836).

⁷⁷ Brev till CWMS, 7/2 1837.

ningsfrågan. Enligt bemyndigande från sina överordnade i London⁷⁸ utförde Scott begravningsakter.⁷⁹ Emellertid råkade han även på denna punkt i en kontrovers. Sommaren 1832 dog den amerikanske ministerns maka, och han önskade, att Scott skulle förrätta begravningen. Då emellertid ministern bodde utanför staden, skulle begravningen ske i den kyrka, som var närmast till. Denna tillhörde kungsholmskyrkoherdens, d:r Fuchs, andliga domän. Kyrkoherden ansåg, att den svenska lagen icke tillät Scott att förrätta begravningsakten. Scott begav sig till honom med lagboken under armen, och d:r Fuchs undervisades: »I subsequently shewed him that the Swedish law gave me full powers to perform every religious Service to my countrymen in any part of Sweden.» Resultatet blev, enligt Scott, att kyrkoherden öppet erkände sitt misstag. Emellertid vistades då i Stockholm en engelsk präst, Gardiner, och denne, som var anglikan, ansågs av d:r Fuchs självfallet ha rätt att utföra begravningsceremonien. När nu dagen kom, var Scott så dålig till hälsan, att han icke kunde utföra förrättningen, utan bad Gardiner att göra det, men, »for the purpose of securing a precedent», förmådde sig Scott att fara och assistera. När Scott rapporterar om detta till London, tillfogar han: »May the Lord make me wise as the serpent and harmless as the Dove.»⁸⁰

Det var givet, att Scott såsom »engelsk pastor» även skulle få åtskilligt med sjömän att göra. Ofta lågo engelska och amerikanska båtar i Stockholm, och intet var naturligare, än att Scott skulle känna som sin uppgift att söka öva andlig vård bland de tillfälligt besökande besättningsmännen. Redan några få dagar efter sin ankomst hade Scott erbjudit sig att

⁷⁸ Se ovan, s. 193. Redan den 4/2 1831 kunde Scott tacksamt erkänna be-
kommandet av »a Book for recording Burials». Brev till CWMS, sagda datum.

⁷⁹ Första gången han utförde denna akt, var den 12/10 1831. Se DI, p. 127. Om begravningarna se f. ö. DI, p. 267 (21/2 1835), DI, p. 269 (12/3 1835) och p. 295 (12/11 1835).

⁸⁰ Brev till CWMS, 7/9 1832. I dagboken iakttagar Scott tystnad om denna sak, men för den 7/9 antecknar han bland ämnen, som han den dagen skrivit om till kommittén, även »Dr. Fuchs' intolerance». Av detta kan man sluta sig till, att händelsen inträffade under de närmast föregående veckorna. Den 5/8 predikade Gardiner i kapellet. DI, p. 162.

predika ombord på engelska och amerikanska fartyg.⁸¹ Han besökte båtarna, inbjöd till gudstjänst i kapellet och predikade ombord tillika.⁸² Vid ett tillfälle besökte han på en och samma dag tre engelska och två amerikanska båtar. Kaptenen på en av de senare var metodist, och på den båten predikade Scott för ett 40-tal sjömän.⁸³ Vid ett tillfälle hade han som åhörare i kapellet fyra amerikanska och tre engelska kaptener jämte åtskilliga besättningsmän. En av kaptenerna hade blivit så gripen av predikan, att Scott måste besöka honom ombord någon dag senare.⁸⁴ Ryktet om Scotts sjömansmission spred sig, och en dag fick Scott ett paket lämpliga traktater från sekreteraren för Seamen's Friend Society i Hull.⁸⁵ I och för sig kan denna verksamhet synas obetydlig, men när man erinrar sig, vilken roll sjömän kommo att spela för den anglo-amerikanska fromhetens landvinningar under 1800-talet (så även i Sverige), bör man icke glömma Scotts insats för denna verksamhet redan under sina första Sverige-år. Scotts verksamhet bland sjöfarande framhålles också i det metodistiska missionssällskapets årsrapporter såsom en väsentlig del av hans mission i Stockholm.⁸⁶

Vår undersökning har hittills visat, hur Scott i den trängre kretsen av diasporametodister och i den vidare sfären av engelsktalande, i Stockholm bosatta eller tillfälligt besökande personer, grep sig an med sina uppgifter. Hans nit och duglighet framträdde allt klarare. Hans syn vidgades, han ville nå utöver den lilla metodistkretsen, och han leddes delvis av omständigheterna och delvis av sitt rika ingenium till en mer partifri, vidhjärtad verksamhet som »engelsk pastor». Hans framgångar och motgångar i denna verksamhet ha vi nu följt.

Men Scott såg ett ännu vidare fält, som han trodde sig kallad att bearbeta. Han tog itu därmed, men det var en svårare uppgift. Han började predika för svenska lutheraner

⁸¹ DI, p. 6 (41/8 1830).

⁸² DI, p. 23 (24/6 1830); p. 91 (29/5 1831); p. 111 (9/7 1831).

⁸³ DI, p. 126 (29/9, 2/10 1831).

⁸⁴ DI, p. 142 (6/7, 9/7 1834).

⁸⁵ DI, p. 113 (22/7 1831).

⁸⁶ The Report of WMS for the year ending December 1830, p. 6; 1833, p. 5 och 1834, p. 5.

i en stad, som var väl försedd med präster och kyrkor, och där lagarna drogo bestämda gränser kring såväl främmande trosbekännares verksamhet som kring medborgarens religiösa göranden och låtanden.

Det är en angelägen uppgift att nu undersöka, hur denna Scotts verksamhet bland svenskar började och vad den innebar.

SJÄTTE KAPITLET.

Scott såsom svensk konventikelpredikant.

När Scott i början av november 1831 begynte hålla predikningar på svenska språket och i kapellet samlade en talrik skara svenska åhörare, följde han sin föregångares exempel. Onekligt är, att han därigenom kom i konflikt med vårt lands lagar, icke på grund av att han använde svenska språket, därom stadgade lagen intet, utan därför att han inlät svenska medborgare till främmande gudstjänst. Detta var förbjudet, liksom det för svenska medborgare var bötesstraff på att besöka sådan gudstjänst. När dessutom Scott började hålla bibelförklaringar, klassmöten och bönemöten för svenskar i sin bostad och i andra hem, bröt han också mot konventikellagen och 1735 års stadga. Scott blev från de svenska lagarnas synpunkt en konventikelpredikant för svenska lutheraner, vilken i sin själavårdsverksamhet stod utanför den legala kyrkliga institutionen i landet. Någon svensk lag, som tillerkände en predikande utlänning, som stod utanför landets sacerdotium, en sådan rätt, som ju också var förmenad landets egna innebyggare, fanns givetvis icke. Någon öppen strid i denna fråga blev det dock icke förrän år 1838.¹ Under Stephens' verksamhet hade saken icke heller lett till några öppna konflikter.

¹ Om dessa kyrkorättsliga frågor se utförligare i samband med undersökningen av striden 1838, nedan, ss. 405—440.

Den djupaste anledningen till att Scott började en så ivrig verksamhet bland svenska medborgare, var givetvis den, att han hade det metodistiska nitet, samma nit, som kom wesleyanerna att behandla England som ett hedniskt land och att gripa sig an med att omvända det genom läran om nya födelsen.² Man kunde också säga, att han hade den metodistiska människobetraktelsens hela eggande ensidighet. Runt om i Stockholm såg han skriande behov, den andliga nöden var stor, och försoffning och mörker rådde. Det är utom allt tvivel, att Scott eggades till sin svenska verksamhet just av sin ytterst pessimistiska uppfattning av det religiösa läget i vårt land. Bland de motivbildande faktorerna i detta fall är ingen så stark som denna. Det är därför nödigt att först av allt söka besvara frågan: Hur uppfattade och tydde Scott det religiösa läget i vårt land de närmaste åren efter sin ankomst hit?

Scott har icke underlåtit att ge besked i denna fråga. Redan kort efter sin ankomst till vårt land var han klar med den andliga diagnosen. De uttalanden han gjorde voro mycket pessimistiska och givetvis ensidiga, beroende dels på bristfällig kännedom om land och folk och dels på den skotskt-metodistiska livsbetraktelsen. Nog var det religiösa och sedliga förhållandet i vårt folk vid denna tid ganska dystert, därom ha vi andra och säkrare vittnen än Scott, men det fanns ju också åtskilliga ljusa punkter. Scott låter en onyanserat mörk tavla framträda.

Redan efter några veckors vistelse i landet fäster han sina tankar i denna fråga på papperet. Då dessa uttalanden äro av den allra största betydelse för att man skall förstå Scotts svenska verksamhet, är det nödigt att låta några av de mest karaktäristiska här ingå i den form Scott gav dem:

»Christian experience seems utterly disregarded in this country, an empty uninfluential form is the highest object at which they aim.»³

»The Lutheran Church, by all the accounts I can get, is fast asleep if not dead; the Priesthood has become worldly, sensual and mercenary, the ordinances are neglected and experimental Religion is unknown.»⁴

² H. O. Wakeman, a. a., s. 424.

³ Dr, p. 13 (28/8 1830).

⁴ Dr, p. 14 (1/9 1830).

»I had such a view of the awful dead formality into which the whole of Stockholm Priests & people is sunk, that I was constrained to groan deeply on their account.»⁵

»There is such an utter want of spirituality — such a miserable ignorance of experimental Religion — such a disposition to worldly-mindedness and the pursuit of several pleasures — such an evident dread lest the subjects of the Gospel should be hinted at out of the place of worship.»⁶

Det är alldeles klart, att Scott icke bygger dessa kategoriska uttalanden på egna iakttagelser och omdömen. Han hade varken språkkännedom eller insikt i svensk historia och folkliv för att på mindre än en månad bilda sig en egen uppfattning i en så stor fråga. Dessa uttalanden böra därför betraktas som en reflex av den uppfattning, som rådde i de fromma kretsar, som tydde sig till metodistkapellet. Från den synpunkten äro de intressanta nog. Det är också då tydligt, att Scott, som väl redan när han som »missionär» anträdde färden till Stockholm, hade sin mörka syn på sitt missionsfält, efter ankomsten ytterligare bibringades en bestämd misstro mot landets religionsform. Med denna förutfattade mening började så Scott att själv söka sätta sig in i förhållandena och studera det kyrkliga liv, som omgav honom. Och det saknades, för all del, ingalunda möjligheter att finna bekräftelse på vad han hört. Vi känna Scotts rigoristiska uppfattning. Den som nu med en sådan livssyn sökte pröva Stockholms-livet vid denna tid, hade nog anledning att klaga. Då Scott därtill bibringats en viss uppfattning som utgångspunkt, blev det nog också så, att han lättast upptäckte just de mörka punkterna. De ljusa väntade han ej finna, och de tjänade heller icke direkt hans syften. Man bör nämligen ha klart för sig, att Scotts uttalande i dessa frågor naturligen få sin färg av det sakförhållandet, att hans egen gärning i landet måste få tillräckligt stark motivering inför hans kommittenter. Ett av de starkaste skälen var givetvis det skriande behovet. Likaså finge ju nytigheten av hans verk sin bevisning, när den levande fromheten kunde tillväxa och frodas i en så illa beskaffad miljö. Ingen skall drista sig säga, att Scott med den minsta skymt

⁵ Dr, p. 17 (3/9 1830).

⁶ Brev till CWMS, 3/9 1830.

av ohederlighet skulle ha velat ge relief åt sitt verk genom överdrivna och missvisande rapporter. Men däremot måste den kritiske historikern säga sig, att här förelåg en situation, som, för vederbörande omedvetet, kom att påverka omdömena. Att Scott i sina yttranden, särskilt om en del personer, visat sig inskränkt och orättvis, är under alla förhållanden lätt att märka.

Scotts bedömning av religion och moral i Sverige är ett intressant kapitel. Det sträcker sig genom hela hans tolvåriga verksamhet i landet och är på det närmaste sammanvävt med den stormiga slutstriden 1842. Detta bör hållas i hågkomst, när vi nu gå att ytterligare söka fixera Scotts ställning i detta fall under begynnelseåren.

Svenskarnas främsta moraliska lyten ser Scott uti ohelgandet av sabbaten, uti dryckenskapen och svärjandet, vilka voro fruktansvärt allmänna.⁷ Men även teater, dans och sedeslöshet finner han vara svåra allmänna synder.⁸ Han klagar över tillståndet: »I make almost every day new and distressing discoveries of the carnality, the indifference, the erroneous notions of this sinful nation, this people laden with iniquities.»⁹ Han säger sig bo i ett verkligt hedniskt land, men i offentliga meddelanden kan man dock knappast tala om det som ett sådant.¹⁰ Till sin blivande hustru skriver han: »I truly dwell where Satans seat is, every person is a Religious person, but a pious person is a living wonder.»¹¹ Och en annan gång förskräcker han henne med påståendet, att han bor i Sodom.¹² Inför sina förmän framhåller han också, vilka moraliska vador det för med sig att vara på en sådan plats, »this moral wilderness of temptations & dangers».¹³

Svenskarna gå i kyrkan blott för att lyssna på blomsterrika

⁷ Dr, p. 7 (¹⁴/₈ 1830); p. 169 (²¹/₉ 1832).

⁸ Brev till CWMS, ¹⁴/₁ 1831; Dr, p. 225 (¹⁸/₂ 1834); brev till Janet Kelley, ³/₂ 1832.

⁹ Brev till CWMS, ⁴/₄ 1834.

¹⁰ Brev till CWMS, ⁷/₁₀ 1830.

¹¹ Brev till Janet Kelley, ²⁵/₃ 1831.

¹² Brev till densamma, ⁹/₈ 1831.

¹³ Brev till CWMS, ²/₄ 1831; jfr d:o, ³/₈ 1832.

tal av någon favoritpräst¹⁴, men de komma icke för att dyrka Gud, de lyssna förstrött och samtala även under sång och bön. Hur bedrövligt är det icke att se en fallen kyrka, ty här är, om någonstades på jorden, en Laodicea-församling.¹⁵ Människorna stå också under prästernas välde: »It is customary to evidence a superstitious — a degrading subjection to an intolerant Priesthood.»¹⁶ Till nattvarden måste alla gå; deister, ja, ateister taga nattvarden, ty det är ett villkor för att de skola få vittna inför domstol, gifta sig, få arbete etc. Nattvarden har blivit en världslig angelägenhet, och råkat ut för en svår profanering.¹⁷

Det sämsta är nu emellertid, att i all denna synd och världslighet icke prästerna göra sin plikt. Kallhjärtade präster predika, som om alla syndare vore troende människor.¹⁸ »Not a single word to poor sinners.»¹⁹ En kyrkoherde kan t. o. m. inviga en kolerakyrkogård med ett blomsterrikt tal utan att varna folket i deras synder.²⁰ T. o. m. J. O. Wallin predikar så, att Scott måste göra följande reflektion: »I there found new cause to lament the fallen state of this church — every thing but Christianity was to be seen.»²¹ Prästerna äro så förkomna, att de t. o. m. anse sig kunna tjänstgöra vid de högsta religiösa förrättningar på förmiddagen och gå till teatern eller balsalen på kvällen av samma Herrens dag. Ja, det t. o. m. sker, att biskopen, och efter hans exempel många andra, ger en bal, ofta på söndag, för dem, som för första gången gått till nattvarden.²² När Scott inbjudes av kungsholmskyrkoherden till supé, vad skådar han där! »Cardplaying, silly conversation, no religious talk, no prayer.»²³ Och vid ett

¹⁴ Brev till CWMS, ⁴/₁₁ 1831.

¹⁵ DI, p. 59 (⁹/₁ 1831).

¹⁶ Brev till CWMS, ³/₈ 1832.

¹⁷ DI, p. 20 (¹³/₉ 1830).

¹⁸ DI, p. 7 (¹⁴/₈ 1830).

¹⁹ DI, p. 77 (¹⁷/₃ 1831).

²⁰ DI, p. 249 (⁹/₉ 1834).

²¹ DI, p. 90 (²³/₅ 1831). Han hade också svårt att fördraga, att Wallin, en Herrens tjänare, vid ett tillfälle uppträdde — »with his breast literally covered with glittering gold & silver orders & stars». DI, p. 80 (²⁶/₃ 1831).

²² Brev till CWMS, ¹⁴/₁ 1831.

²³ DI, p. 26 (⁴/₁₀ 1830).

tillfälle iakttar han, hur en präst en söndagsafton håller på att gräva i sin trädgård.²⁴ Att efter allt endast en matt moralpredikan hade rum på Stockholms predikstolar, förvånade icke Scott.²⁵

Man kan gott förstå, att det kunde komma till friktioner mellan en så nitisk puritanskt-metodistisk »missionär» och ett prästerskap, så beskaffat som det av Scott tecknade. Så blev ju ock fallet. Redan i början av 1831 fick Scott veta, att präster kallade honom pietist för att smäda honom.²⁶ Men den spänning, som här inträdde, kommer att senare undersökas.

Som en sammanfattning av Scotts åsikter om läget i Sverige kan ett utdrag ur ett brev till fästmän betraktas. Det verkar mera genomtänkt och byggt på egna iakttagelser. Det är från en tid, då författaren redan i 2 ½ år sett och hört, vad sig i riket tilldragit. Han talar om två slags opposition i religiöst avseende. Först en, som riktar sig mot religionen som system. Det är neologien och rationalismen:

»All that is essentially important in our most holy faith, such as the doctrine of Atonement, Divinity of Christ and the work of the Holy Ghost are frittered away — and only the unsightly skeleton of Christianity blackened by the foul breath of fallen & polluted humanity remains. In short, it is deemed unfashionable and a sign of a great deficiency in enlightening to admit any Scripture truth which appears wonderful to the unrenewed mind.»

En annan opposition vänder sig mot kristendomens levande kraft i själen, icke mot dess yttre former:

»Many who, incumbered by the trammels of a good education, find it no easy matter to banish the form of sound words which they have been taught, arrive at the same end, viz. living without God in the world by locking up the whole of religion inside the churchdoor & never reading or speaking about it — — — till the next Sabbath forenoon, when they pay a favourite preacher the compliment of going to hear him — and are these so engaged in worshipping each other that they have no time to remember it is God's House or that any such Being is there; to talk to this latter sort about making Godliness profitable to all things — would indeed be bringing strange things to their ears. There is still a third class,

²⁴ DI, p. 280 (21/6 1835).

²⁵ Brev till Janet Kelley, 27/4 1832.

²⁶ DI, p. 74 (4/3 1831).

with which you and I would come still oftner i contact — good sort of harmless people, as Mr. Wesley calls them, who have really tender feelings on the great subjects of religion, and who I doubt not, sincerely sigh after an entrance into Heaven, tho' it be but inside the door. [They] would be amazed at not being called good christians, can see no harm whatever in an *innocent* game at cards, an *instructive* play, a *modest* Ball or a *little harmless* sewing on the Sabbath to keep them from *sinful* pursuits. I need not tell you that these have little *enjoyment* of religion & the fact is, Religion is considered a gloomy affair — even by the sincere seekers of God.»²⁷

Egentligen tyckes det endast ha varit en sak i religiöst avseende, som Scott fann erkännansvärd, bortsett från hans uppskattning av enskilda, fromma präster, som han mötte och vilka i annat sammanhang skola omnämnas. Det som i någon mån imponerade på honom var husförhören. Första gången han var med på ett sådant, hölls det i Owens hus. Nära ett hundra personer voro närvarande. Efter inledningen följde ett förhör, vilket både förvånade och glädde Scott, ty han märkte, att av alla ingen, icke ens av de yngsta och fattigaste, var oförmögen att läsa, och att alla hade någon kännedom i katekesen. Scott fann, att här var en god grund, och nyttan av dessa förhör ansåg han mycket stor.²⁸ Här kom dock Scott i kontakt med en på sin tid förtjänstfull och kanske alltför ofta undervärderad verksamhet i det svenska kyrkolivet. Kyrkans krist-

²⁷ Brev till Janet Kelley, 1/3 1833. Man jämföre härmed, vad Scott yttrade vid wesleyanska missionssällskapets årsmöte i London i maj 1865. Han berättar om sig själv, den wesleyanske missionären: »Han såg den luterska statskyrkan, omfattande hela landets befolkning och hotande med konfiskation och landsförvisning en hvar som ville söndra sig från hennes gemenskap; en kyrka, evangelisk till sin lärouppfattning, med undantag af hennes sakramentslära, synnerligen fast och väl organiserad och utmärkt lämplig att främja folkets undervisning, under allt detta alldeles i saknad af någon motsvarande andlig kraft; han såg huru Herrens dag af alla ohelgades, huru Guds namn missbrukades och lösaktighet i lefvernet allestädes var vanligt. Före år 1835 hade aldrig något allvarligare försök gjorts att medels förenade krafter sprida evangelii ljus bland folket. Allt detta vittnade tydligt om, att 'bokstaften dödar' och att religionen endast betraktades som en utvärtes form och var hänvisad uteslutande till de kyrkliga handlingarna.» Detta citat är hämtat ur J. M. E r i k s o n, Metodismen i Sverige, s. 22. Originalreferatet har icke stått till mitt förfogande.

²⁸ D1, p. 46 (1/12 1830). Fem år senare var han också med på ett husförhör och var även då mycket belåten. D1, p. 297 (1/12 1835).

ligt-pedagogiska insats i tidevarvets religiösa liv fattade givetvis icke Scott, och väckelsens folk har i alla tider haft svårt att se den verkliga innebörden av dess historiska uppgift.

Efter detta står det klart, att Scott verkligen av uppriktigt hjärta måste ha trott sig kallad att göra något för det svenska folkets, i första hand huvudstadsbefolkningens, religiösa lyftning och hjälp. Ingen vaken och varmhjärtad kristen, som på detta sätt uppfattade situationen på en plats, kunde stå kallsinnig och överksam. På gammalt gott metodistmanér grep Scott sig an med att rädda själar undan den tillkommande vreden. Det drivande motivet ligger i öppen dag, även om tanken på en numerär ökning av församlingen också ursprungligen föresvävade Scott.

Frågan angående Scotts syften med den svenska verksamheten diskuterades rätt mycket under hans egen tid här liksom senare. Själv bedyrade han ju senare, att han icke avsåg separation utan ville uppväcka till andligt liv inom den svenska kyrkan. Problemet i sin helhet få vi senare noggrannare skärskåda. Närmast skola vi nu med stöd av det föreliggande primärmaterialen visa, att Scott verkligen från början drev en klart metodistisk verksamhet bland svenskarna. Vad Scott själv och andra i senare tid yttrat om saken, har ingen avgörande beviskraft. Teorien att Scott icke skulle ha drivit metodistisk propaganda och icke använt de metodistiska organisationsformerna för att enrollera svenskarna, visar sig alldeles felaktig.²⁹ Att Scott icke i rent kyrkorättslig mening gjorde proselyter eller förledde till avfall, är en helt annan sak. Han lärde snart nog känna omöjligheten härav. Vidare bör man göra klart för sig, att Scott i detta fall utan all tvekan

²⁹ De forskare, som tangerat detta ämne, ha omfattat denna felaktiga åsikt. Den mest kategoriska form, som jag sett denna upplåtning hava fått, finnes i G. G. Findlay — W. W. Holdsworth, *The History of the Wesleyan Methodist Missionary Society*, IV, p. 425, där det heter: »He [Scott] did not attempt, therefore, to organize a Society, and the institution of Class-meetings was not attempted.» Det var nog så, att Scott själv lät förstå, att han icke bildade klasser eller »society». Se t. ex. J. M. Erikson, a. a., s. 23. Hur han kunde påstå detta, är för mig oförklarligt. I varje fall var det icke möjligt utan ett osympatiskt hårklyveri. Vi komma senare att diskutera denna sak i samband med striderna 1838 och 1840—42.

ämnade söka gå i den store 'Wesleys spår, d. v. s. att utan direkt separation bygga upp en självständig verksamhet. Att han i början bestämt räknade med att enrollera svenskar bland metodisterna, är så mycket lättare att förstå, som Owen även nämnt den möjligheten i brev till missionskommittén.³⁰ Hur Scott såg saken, framgår otvetydigt av hans reflektioner, när han studerade konferensens redogörelse 1830 och märkte, att metodisternas tillväxt det året varit mycket ringa. Han utbrast då: »O, that poor Stockholm may come forward to aid a large increase next year.»³¹ Om ändå någon skulle hysa tvivel angående Scotts ursprungliga syfte, så skingras detta definitivt av Scotts eget klara vittnesbörd, då han senare till sina för-
män skriver: »On my first arrival I was a zealous *Methodist* preacher, and nothing would satisfy me, but the formation of a prosperous *Methodist Society*.»³² Men det föreliggande materialet må lämna ytterligare bevisning.

Scotts verksamhet bland svenskarna påbörjades, när han började predika i Stockholm i augusti 1830. Många svenskar, som kunde eller höllo på att lära engelska, deltog i de engelska gudstjänsterna. Särskilt sågos flera från societeten. Att grevinnorna Schwerin och Fersen hade förbindelser med metodismen, ha vi redan nämnt.³³ Det var givetvis den krets av svenskar, som börjat gå och höra Stephens, som i främsta rummet nu återknöt förbindelsen med Engelska kapellet. Även präster synas tidigt ha dragits dit. Scott berättar om en ung präst, som regelbundet besökte gudstjänsterna, både söndagsaftonens och onsdagskvällens. Denne försäkrade Scott, att åtskilliga bland hans bekanta höllo på att lära sig engelska för att kunna få lyssna till hans predikningar.³⁴ I de engelska klassmötena anmälde sig också flera svenska deltagare.³⁵

Bland de tidigaste medlemmarna var C. F. Lignell, vilkens omvändelse och anslutning till metodismen var en avgjord

³⁰ Se ovan, s. 115.

³¹ DI, p. 16 (3/9 1830).

³² Brev till CWMS, 14/2 1837.

³³ Se ovan, resp. s. 106 och 173, noten 34. Jfr Scotts brev till CWMS, 3/9 1830.

³⁴ DI, p. 82 (11/4 1831). Om yngre präster, som närma sig Scott, se brev fr. denne till Janet Kelley, 27/4 1832, och till CWMS, 9/11 1832.

³⁵ DI, p. 61 (9/1 1831); p. 85 (24/4 1831).

seger för Scott. Lignell, som var språklärare, var vid denna tid i Stockholm men hade tidigare varit ute på vidsträckta resor.³⁶ Om han därvid kommit under metodistiskt inflytande, är icke känt. I varje fall kom han snart nog till Scott med sina andliga frågor, och redan den 14 oktober 1830 fick Scott honom att besluta att gå med i klassmötena.³⁷ Han var tydligen en allvarlig natur, och Scott säger om honom: »I dare not say he is a converted person, but certainly he is seeking good to his soul, and is an evident exception to the generality of the Swedes.»³⁸ Snart nog skedde en metodistisk omvändelse för Lignell, om vilken han själv berättade följande, som Scott upptecknade:

»Last Monday week when by your invitation I attended class for the first time, I thought the meeting might be very good for some but I did not feel much pleasure in it, but during the week I was greatly depressed, my sins were like a burden weighing me down and on Sabbath morning when you was preaching from He that is not with me is against me, — I was so distressed by the view presented to me of my previous lukewarmness that I was ready to sink down in the Chapel — and it was with difficulty I got home. I resolved to go again to the class-meeting, and while you was encouraging Mr. Owen, & particularly while relating the manner you entered into peace, suddenly my load was removed — I saw Xt as my saviour — my heart was filled with peace & joy and tears of gladness filled my eyes. I went home and all that night, I enjoyed a happiness I could not describe but which prevented my sleeping; since then I have been constantly rejoicing, and I am convinced what I felt was no delusion, the happiness was so real & so full, and I earnestly wished that all my friends were just as happy.»³⁹

Var och en som något känner väckelserörelserna, måste säga, att här förelåg en regelrätt metodistisk omvändelse. Intet under, att Scott med stor glädje noterar denna seger och tar

³⁶ Carl Fredrik Lignell var född den 8/6 1778 i Kalfs socken, Älvsborgs län, där fadern var kyrkoherde. Stud. i Lund 1799. Gjorde flera resor till Tyskland, England, Frankrike m. fl. länder under åren 1800—10. Han blev sedan språklärare i Stockholm och 1831 exercitiemästare i franska och engelska vid Uppsala universitet. Se C. H. Ekstrand, Upsala akademies matrikel 1832, s. 36, och Carl Sjöström, Göteborgs nation i Lund 1669—1906, s. 273.

³⁷ DI, p. 30.

³⁸ DI, p. 33 (18/10 1830).

³⁹ DI, p. 37 (28/10 1830).

den som ett bevis på att Gud är med honom. Här kände Scott igen sig. Så skulle det tillgå. Detta var Scotts linje. Lignell blev förstlingen av svenska metodister, den förste i raden av den stora skara svenskar, som under de följande åren skulle vinnas för samma andliga livstyp.

Lignell blev till stor hjälp för Scott vid språkstudiet. Han förenade sig i december 1830 med församlingen, »society», och blev således även registrerad som metodist.⁴⁰ Och när Lignell i september 1831 begav sig till Uppsala som universitetslärare, säkerligen den förste metodisten där, kände Scott förlusten av Lignell stor.⁴¹ Han värderade hans varma religiositet.⁴² Han hade omtanke om hans andliga väl även i Uppsala och hoppades, att han skulle bli nyttig där. Scott besökte honom nu och då och fann honom på rätta vägar, trots svåra prövningar.⁴³ Hur det sedan gick med Lignells metodism, framgår icke av Scotts anteckningar. I medlemsförteckningen är intet angivet, icke ens hans flyttning till Uppsala. Han var givetvis även efter denna medlem av stockholmsförsamlingen. Han gav också medel till »Methodist-Samfundets Missionswerk».⁴⁴ Ännu så sent som i augusti 1836 var Scott hos honom och antecknade då: »Had a most edifying season of evening worship at Br. Lignell's.»⁴⁵ Av den tystnad angående Lignell, som Scott sedan iakttar, torde man få dra den slutsatsen, att Lignell så småningom fjärmade sig ifrån metodismen.⁴⁶

Men Scott var icke nöjd med att nå några få engelsktalande svenskar. För att kunna bearbeta den vidsträckta svenska åkertegen måste nu Scott skaffa sig redskap. Det första och

⁴⁰ Se medlemsförteckningen ovan, s. 170.

⁴¹ Dr, pp. 117, 124, 125 (⁸/₈, ¹⁶/₉, ²¹/₉ 1831). Jfr brev från Scott till CWMS, ⁷/₁₀ 1831.

⁴² Till Janet Kelley skrev Scott, ²³/₉ 1831, om Lignell: »[He is] the humblest, steadiest, most affectionate of my little flock.»

⁴³ Dr, pp. 151, 172, 208 (⁵/₅, ¹³/₁₀ 1832, ²²/₁₀ 1833).

⁴⁴ Se redovisningen i Missions-Tidning, n:r 10, 1835.

⁴⁵ Dr, p. 321 (²³/₈ 1836).

⁴⁶ Lignell blev hedersledamot av Göteborgs nation i Uppsala år 1832 och stiftade för nationen där ett stipendium, som utgår med 225 kr. årligen. Han dog den ¹⁶/₃ 1846. Se de ovan, not 36, citerade arbetena och sidorna. Jfr också C. Annerstedt, Samlingar till Upsala universitets historia, II: 18 (U. 40: 49), s. 153 (UUB).

förnämsta var språket, det svenska språket, väl tillägnat och behandlat. Omedelbart efter sin hitkomst började han därför arbeta med språkstudiet. Hans lärare var C. F. Lignell.⁴⁷

Redan i mars 1831 började Scott hålla husandakten på svenska⁴⁸, ehuru han givetvis icke hade så stor färdighet i språket. Han fortsatte språkstudiet för Lignell, tills denne på hösten 1831 flyttade till Uppsala.⁴⁹ Scott var ivrig att få börja predika på svenska.⁵⁰ Han bad om och väntade på en väckelse, och han var viss om att Gud skulle behaga använda honom; om han hölle ut, skulle han få se »an outbreking of God's work». ⁵¹ Hans missionssällskap kunde också i sin rapport för år 1830 förmåla, att han gjorde framsteg i språket; »and [he] hopes at an early period to have opened to him the door of utterance to those Swedes who are desirous again to hear the word of God in their own tongue». ⁵² Onsdagen den 2 november 1831 skedde det. Scott höll då sin första predikan på svenska.⁵³ Texten var 2 Tim. 4: 1—4.⁵⁴

Scott fortsatte sedan att hålla svensk predikan varje onsdagsafton en lång tid. Hans predikoschema för veckan omfattade fortfarande tre engelska predikningar, när den engelska veckogudstjänsten flyttades från onsdagar till måndagar. Den svenska gudstjänsten flyttades i början av maj 1834 från onsdagen till söndagseftermiddagen.⁵⁵ Sedan Scott börjat sina svenska predikningar, dröjde det icke länge, förrän ahörare infunno sig i så stora skaror, att det blev trängsel i kapelet.⁵⁶

⁴⁷ DI, p. 48 (⁶/₁₂ 1830).

⁴⁸ DI, p. 78 (²¹/₃ 1831).

⁴⁹ DI, p. 124 (¹⁰/₉ 1831).

⁵⁰ DI, p. 7 (¹⁴/₈ 1830); p. 13 (²⁸/₈ 1830).

⁵¹ DI, p. 17 f. (⁸/₉ 1830).

⁵² The Report of WMS for the year ending December 1830, p. 6.

⁵³ DI, p. 129.

⁵⁴ DI, p. 362. Scott konstaterar i brev till Janet Kelley, ²/₁₂ 1831, att han lärt sig språket så snabbt, att han predikade på svenska en månad tidigare än Stephens.

⁵⁵ Om Scotts predikoschema under denna tid, se DI, pp. 362—363, 370—374. Enl. en anteckning å ett kort i Scott-samlingen förlöpte den svenska gudstjänsten så: sjunga, bedja, läsa bibeln, sjunga, predika, läsa kungörelser, sjunga, bedja och uttala välsignelsen. Tydligt användes svenska psalmboken.

⁵⁶ DI, pp. 131—32 (¹⁶, ²³, ³⁰/₁₁ 1831).

Sedan fortsatte det på samma sätt hela vintern 1832. Det var ibland omöjligt att bereda rum i kapellet för alla, som ville deltaga.⁵⁷ Det blev en trängsel, som var farlig, och Scott säger sig aldrig i livet ha sett något liknande.⁵⁸ Han skriver till London och klagar över sin lilla lokal. Han är övertygad om, att det skulle gå att regelbundet samla över 2000 personer på onsdagskvällarna, och då rymmer kapellet på sin höjd 500.⁵⁹ Man har sökt göra i ordning nya platser i kapellet, men det förslår ingenting. Människorna stå ute på gatan i kylan en och två timmar före predikans början.⁶⁰ För att kunna reglera folktilloppet har man måst sätta fast dörren med en järnkedja, så att endast en person i sänder släppes in. Nu vore det nödvändigt med en större lokal.⁶¹

Det räckte heller icke längre med blott veckopredikan på onsdagarna. Scott började hålla konventiklar även på andra tider och platser. Behovet därav stod snart klart. Scotts väckelsepredikningar gjorde verkan. Många kommo i själsbekymmer och önskade samtal. Det hände också, att någon blivit oroad av Swedenborgs läror eller av herrnhutarna hade fått en del egendomliga åskådningar.⁶² Där kommo många, som voro i djupa bekymmer om sin andliga ställning.⁶³ Scott beslöt att hålla särskilda möten för andligt bekymrade — »penitents». Han började hålla sådana möten i sin bostad regelbundet tisdagar och lördagar fr. o. m. ingången av år 1832.⁶⁴ Vid tisdagsmötena voro deltagarna icke så många, ibland 8 å 10, ibland 12, någon gång 17.⁶⁵ Vid lördagsmötena voro flera med. Då rådde det trängsel i Scotts rum, och alla voro allvar-

⁵⁷ D_I, pp. 135—136 (²⁶, ²⁸/₁₂ 1831). Jfr Scotts redogörelse härom i *Evangelical Christendom*, III (1849), p. 25.

⁵⁸ D_I, p. 141 (¹⁵/₂ 1832).

⁵⁹ Brev till CWMS, ³/₂ 1832.

⁶⁰ Brev till Janet Kelley, ³/₂ 1832.

⁶¹ Brev till CWMS, ²/₃ 1832.

⁶² D_I, p. 135 (²²/₁₂ 1831).

⁶³ D_I, p. 137 f. (³/₁₃, ¹⁷/₁ 1832).

⁶⁴ D_I, p. 137 ff. Jfr brev till CWMS, ⁶/₁ 1832. Han säger sig skola möta de bekymrade tisdagar klockan 10—12 och lördagar klockan 5—7.

⁶⁵ D_I, p. 137 (³/₁ 1832): »About 10 Fröken Knorring came in distress, and afterwards 7 others, all under powerful awakenings.» Se också D_I, p. 141 (¹⁴/₂ 1832) och p. 143 (²⁸/₂ 1832).

liga sökare, »earnestly asking the way to Zion».⁶⁶ Dessutom kommo enstaka besökare ständigt — »almost innumerable private visits» — vilka sökte råd och ledning. Scott kunde också berätta om flera omvändelser. I ett möte t. ex. avlade far, mor och son från en och samma familj vittnesbörd och prisade Gud.⁶⁷ En man kom och grät som ett barn och bad om ledning. En dam begärde i brev ett samtal, det pågick i två timmar, men hon fick frid med Gud och blev full av fröjd. Många hade varit till sina egna präster utan att ha fått någon hjälp och tröst.⁶⁸ Men nu var en andlig kraft å färde: »Many have found peace. Glory be to God.»⁶⁹

Bland de nyomvända var också en sjuttonårig yngling, Jacob Lilius, som i februari 1832 kom i andliga bekymmer och för-
enade sig med övriga sökare till en klass.⁷⁰ Han trodde på »the redemption through the blood of Christ, the forgiveness of his sins». Han avlade också vittnesbörd i klassen och studerade Wesley och Fletcher. Han gick i en skola, där kristendomsläraren förnekade det totala syndafördärvet hos människan, mot vilket Lilius opponerade: »The Bible teaches me the reverse of what you say.» I ett gymnasium brännmärktes han bland åttio kamrater såsom pietist, när han på rasterna läste bibeln. Hos Scott gick han två timmar i veckan för undervisning. Hans nit var stort, »calling sinners to repentance». Det var tydligt, att Scott räknade med denne yngling som en blivande medhjälpare, men därav blev intet. I mitten av januari 1834 dog han, ungefär 18 1/2 år gammal, till sorg och saknad även för Scott.⁷¹ Han skrev om honom: »He clearly evidenced his conversion to God, and may be looked upon as the first fruits of the Swedish Mission as far as the Swedes are concerned.»⁷² Denne yngling och Lignell kunna tjäna

⁶⁶ DI, pp. 139, 141 (4, 11, 18/2 1832).

⁶⁷ Brev till CWMS, 2/3 1832.

⁶⁸ Brev till Janet Kelley, 5/1 1832.

⁶⁹ Brev till densamma, 2/3 1832.

⁷⁰ Om denne Lilius berättar Scott i ett brev till CWMS, 8/2 1834, vilket här citeras.

⁷¹ DI, p. 220 (10/1 1834). I anteckningarna skriver Scott namnet fel på flera ställen, Liljus eller Liljers.

⁷² Ibidm.

som goda exempel från Scotts väckelseverksamhet. De vittna otvetydigt om, i vilken anda verksamheten i Engelska kapellet bedrevs.

Jämte nu nämnda möten i kapellet och konventiklar i Scotts bostad förekommo också sådana i andra hem, då hjärterannsakande samtal, sång, bibelläsning och bön utfyllde tiden.⁷³ Det var tydligen en andlig rörelse av ovanliga mått i gång. Det blev en väckelse i huvudstaden, som i ett slag synes ha skaffat Scott det förtroende och inflytande, som han sedan innehade i de fromma kretsarna. År 1832 var ett framgångsrikt år för Scott. Men det var också nu, som misstänksamhet och ovilja började klarare framträda.

Att herrnhutförsamlingens gamle ledare, pastor Warnke, icke var glad åt den unge nitiske väckelsepredikanten, kan man förstå. Scott drog till sig åtskilliga ur de lätttrörliga herrnhutarkretsarna, och han fick veta, att pastor Warnke t. o. m. ämnade förbjuda sitt folk att gå till hans möten. Han hoppades dock, att detta icke skulle ske, ty i så fall bleve förlusten Warnkes.⁷⁴ För denne var förhållandet icke så angenämt. Den lilla brödraförsamlingens medlemssiffra sjönk ju oupphörligen, som vi förut konstaterat i den inledande översikten av läget i Stockholm.⁷⁵ När nu metodistkapellet, som ju låg mitt

⁷³ DI, p. 139 f. (2, 2/2 1832). Ett intyg om denna konventikelverksamhet får man också genom ett yttrande av en av Scotts tidigaste lärjungar, nämligen klockaren och kyrkosångaren i Nacka, sedermera klockare och folkskollärare i St. Mellösa, Johannes Palmqvist, närkesläseriets upphovsman. Denne, som redan 1829 börjat studierna vid Musikaliska akademien i Stockholm, var smålandsläsare och drogs snart in i kretsen kring Scott. (T. Truvé och A. Drake, *Det gamla vittnet*, ss. 18—19.) I sina självbiografiska anteckningar säger denne Palmqvist följande med syftning på sin tid som klockare i Stockholms närhet: »Han tillbringade äfven en stor del af sin tid i Stockholm, der sammankomster inom lyckta dörrar höllos för andaktsöfningar nästan på alla trakter i den stora staden och man rönt en synbar välsignelse äfven här.» Detta gäller åren 1832—33.

⁷⁴ DI, p. 142 (21/2 1832).

⁷⁵ Scott besökte ibland brödraförsamlingens möten, men han var mycket reserverad. Om en minneshögtid där, i vilken han deltog, antecknade han: »O how different from ours, nothing but singing for an hour & a half, no prayer, no exhortation, no relation of experience, ceaseless singing. Tea & bread were served — it was very dull.» (DI, p. 287, 12/6 1835). Om samma

emot brödräfsamlingens sal, plötsligt blev en sådan attraktion och dessutom Scott inbjöd till sina privatkonventiklar eller klasser, måste detta göra pastor Warnke olustig. Han gjorde också verkligen försök att avstyra besöken hos Scott, men en del brydde sig icke därom.⁷⁶

Särskilt ivrig anhängare av Scott var boktryckaren Sam. Rumstedts fru, som var herrnhutare. Hon var emellertid en smula förtryckt, rände omkring i husen och predikade dag ut och dag in, såväl i staden som på landet, gav sig själv nattvarden varje kväll och sökte bilda en kvinno förening, vars medlemmar skulle gå omkring i husen och se efter, om man läste bibeln och hölle andakt, och dessutom skulle de sprida religiösa småskrifter.⁷⁷ Scott deltog också i konventiklar hos fru Rumstedt, ty hon var givetvis ivrigt med under den begynnande andliga rörelsen i början av år 1832.⁷⁸ Han upp-

högtid — det var 50 år sedan herrnhutarnas sal invigdes — skrev han till London, CWMS, 6/10 1835: »The service was very dull & tedious — — — it was beyond measure wearisome.» Hans kyliga hållning mot herrnhutarna märks på flera sätt. Vid ett tillfälle finner han det egendomligt, att bönen ställes enbart till Jesus. (D_I, p. 144, 2/3 1832). Och han får också tillrättalägga frågorna för besökare som fått herrnhutiska åsikter. D_I, p. 135 (22/12 1831).

⁷⁶ Warnke berättar härom och om Scott i ett brev till Herrnhut, 27/2 1832. Brevet är så upplysande, att den del därav, som handlar om Scott, förtjänar att anföras. Warnke skriver: »Seit Ende des November Monats v. J., hat ein neuer Methodistenprediger Namens Scott, (der vorige hiess Steffens) angefangen schwedisch zu predigen, u. zwar alle Mittwoche des Abends um 1/7 Uhr. Da läuft nun alles hin, als wenn nirgends anders gepredigt würde, u. niemand predigt jetzt besser als er. Auch ein Theil unserer Geschwister gehen regelmässig dahin, wogegen wir nichts einzuwenden haben, u. nichts einwenden können; da er aber auch in seiner Wohnung Klassen hält, wozu er auf der Kanzel seine Zuhörer 2 mal in der Woche, zu bestimmten Zeiten, eingeladen hat, u. mehrere von unsern Geschwistern auch dahin gegangen sind, so haben wir ihnen zu verstehen gegeben, dass wir das nicht gerne sehen, indem sie zu einer andern Verbindung gehören, manche lassen es deshalb aber doch nicht, insonderheit Frauensleute, u. hier ist nun die Rumstedtin die erste u. die letzte, sie wirbt Leute für die Methodisten-Kirche u. ist fast tägl. bey Scott, ladet auch ihn mit vielen andern Leuten, die ihm anhangen, in ihr Haus ein. Sie hat mitunter 3 à 4 Frauensleute die ganze Nacht bey sich, um, wie sie ihnen auferlegt, bis Mitternacht auf die Ankunft des Heilands zu warten, u. s. w.»

⁷⁷ Brev från A. Warnke till Herrnhut, 22/11 1831.

⁷⁸ D_I, p. 140 (9/2 1832). Se också ovan, not 76.

täckte dock snart, att hon var svärmisk — »a real enthusiast». ⁷⁹ Han tog upp saken i predikningarna och bekämpade svärmeriet. ⁸⁰ Hela hans verksamhet stod i fara att bli misstänkt, därför måste han göra slag i saken. Svenskarna syntes honom påfallande snara att falla över till svärmeri, så snart deras sinnen blevo gripna av religionen. ⁸¹

Fru Rumstedts tillstånd blev allt svårare. Hon fick slutligen för sig, att Scott vore den till tusenårsrikets upprättande återkomne Kristus, och därför skulle hon tillbedja honom. ⁸² När hon slutligen kom till kapellet en söndag vid ett möte, grep tag i Scott, föll ner för honom och förklarade, att han vore hennes Herre, så skedde slutligen anmälan genom lord Bloomfield, och hon fördes till hospitalet. ⁸³

Givet är, att icke Scott kunde anklagas för den olycka, som drabbade fru R. Hon hade visserligen utspritt, att Scott skulle ha godtagit hennes chiliaistiska fantasier, men ingen trodde väl på allvar detta. Emellertid kom denna sak i alla fall att rikta en allmännare uppmärksamhet på Scott.

Väckelserörelsen vintern 1832 ledde också till att huvudstadens kyrkliga myndigheter måste komma att fästa blickarna på Scott. Under Stephens' tid hade ju de svenska predikningarna fått fortgå, och ett prejudikat hade skapats. Det var icke möjligt att ingripa häremot. Man hade väl heller icke ännu någon direkt anledning att önska en ände på metodistmissionen. Den hade icke skapat någon större oro. Visserligen hade den nye predikantens nit ökat gudstjänsterna med en onsdagspredikan. Det ser också ut, som om redan detta hade väckt uppmärksamhet, ty annorlunda kan man knappast tyda

⁷⁹ DI, p. 143 ff. (²⁸/₂, ¹/₃, ⁸/₃ 1832).

⁸⁰ DI, p. 145 (¹⁰/₃, ¹⁴/₃ 1832). Det var Wesley's predikan mot svärmeri, som han använde. Brev till CWMS, ⁶/₄ 1832.

⁸¹ Ibidm. Scott uppger själv senare, att han haft mycket besvär i Stockholm med drömmare och synskådare, i synnerhet bland kvinnorna. Han hade därvid lärt sig, att alla förnuftiga och på Guds ord grundade vederläggningar intet förmå uträtta utan endast ännu mer retar det sjuka sinnet. Brev från Scott till P. A. Huldberg, ²⁷/₂ 1837. Se H, s. 223.

⁸² DI, pp. 192 och 194.

⁸³ DI, p. 184 (¹⁰/₃, ¹²/₂ 1833); brev till CWMS, ⁵/₄ 1833; brev från A. Warnke till Herrnhut, ¹⁶/₄ 1833.

den omständigheten, att redan den 20 oktober 1830, en onsdagsafton, vid mötet voro närvarande den brittiske och den amerikanske ambassadören jämte ståthållaren och två präster.⁸⁴ Det förefaller som en syneförrättning. Möjligen ville lord Bloomfield ha en sådan, för att vägen sedan skulle ligga klar.

Allvarligare blev situationen, när Scott satt i gång med sina väckelsemöten och på svenska predikade för hundratals svenska lutheraner, övade enskild själavård, registrerade de sökande och väckte sensation i hela staden genom att dra människor samman, som stodo i timmar utanför hans kapell och hoppades få komma därin. Sådan iver var nog icke vanlig utanför kyrkoportarna i Stockholm, och man må icke förtänka de legala herdarna, om de började undra över, varthän det månne bära.

När kungsholmskyrkoherden, d:r Fuchs, en dag plötsligt trädde in i en konventikel i Owens hus, där Scott satt och undervisade sjutton svenska medborgare, kunde situationen blivit allvarlig nog. Scott berättade dock frimodigt för honom om de två konventiklar, som han hade varje vecka — »to which he had no objection, on the contrary seemed pleased».⁸⁵ Om Scott rätt tydde d:r Fuchs' förborgade tankar, torde vara tvivelaktigt. Någon synnerlig fröjd lär denne icke ha känt vid detta tillfälle, ty säkerligen kom han just för att kunska. Scott och Owen och konventiklarna rörde sig ju på hans marker. Att bröder konsistoriales också voro intresserade av Scotts förehavanden och väl även fingo underrättelser, torde man få anse alldeles visst. Det var nämligen en särskild sak, som gjorde, att man i Stockholms kyrkliga ledning just i slutet av februari 1832 hade anledning göra sig noga underrättad om Scotts verksamhet.

Vi ha ovan funnit, hur det lilla metodistkapellet vid Stora Trädgårdsgatan på långt när icke kunde rymma alla, som önskade lyssna till Scott. Den andliga rörelsen i början av 1832 gjorde frågan om en större kyrka aktuell. Det synes, som om man snart nog hade kastat sina blickar på Finska

⁸⁴ D_I, p. 33.

⁸⁵ D_I, p. 143 (28/2 1832).

kyrkan, som låg bra till.⁸⁶ I ett brev till greve af Wetterstedt i början av februari 1832 framför lord Bloomfield en anhållan om att Scott må få begagna denna kyrka onsdagseftermiddagar.⁸⁷ Lord B. refererar också till ett tidigare samtal i frågan och framhåller, att den nu använda lokalen är alldeles otillräcklig. Gudstjänsterna skulle ledas av Scott, »our English Pastor», och lord B. försäkrar: »The Doctrines which Mr. Scott would there preach, are precisely consistent with those of the Lutheran Church.»⁸⁸ Greve af Wetterstedt sände lord Bloomfields brev till statssekreteraren vid ecklesiastikexpeditionen, Aug. von Hartmansdorff, och bad i ett brev denne anmäla saken i statsrådet påföljande dag. Han tillägger också i brevet: »Församlingen [den finska] lärer ingenting hafva att invända, hvarom Herr Stats Secreteraren, genom kyrkoherden Stolpe, närmare torde försäkra sig.»⁸⁹ Samma dag var Hartmansdorff hos Wetterstedt och talade med honom om »Methodisternas inrymmande i Finskan».⁹⁰

Scott hade emellertid träffat kyrkoherden i finska församlingen hos lord Bloomfield. Kyrkoherde Stolpe tycktes icke anse det omöjligt, att anhållan kunde bifallas.⁹¹ Redan dagen därpå voro Scott och lord Bloomfield i färd med att ytterligare uppsätta en anhållan till konungen. Det synes dock, som om detta icke skett, utan i stället tyckes man ha enats om en annan åtgärd. För att ytterligare klargöra och påskynda ärendet uppsatte nämligen Scott ett memorial till lord Bloomfield, vilket naturligtvis var ämnat att nå fram till statsrådet.⁹² I detta framhåller Scott behovet av en större lokal, sedan han, »efter en allmännare yttrad önskan», börjat hålla predikningar även på svenska språket. Finska kyrkan vore ändamålsenligast, och då den endast behövde begagnas onsdagar mellan

⁸⁶ Finska kyrkan låg vid Slottsbacken, nära Storkyrkan.

⁸⁷ Samtliga nedan nämnda brev i detta ärende bevaras i den Hartmansdorffska samlingen i RA, Statssekreterarehandlingar 1831—38, Kyrkoärenden 2.

⁸⁸ Brev till G. af Wetterstedt, ¹⁰/₂ 1832.

⁸⁹ Brev till Aug. von Hartmansdorff, ¹⁷/₂ 1832.

⁹⁰ Aug. von Hartmansdorffs dagbok (HD), ¹⁷/₂ 1832.

⁹¹ Dr, p. 141 (¹⁵/₂ 1832).

⁹² Brev till lord Bloomfield, ²⁰/₂ 1832. Se H, s. 215 f.

klockan sex och åtta, så skedde intet intrång på de ordinarie gudstjänsterna. För att övervinna eventuella betänkligheter hos vederbörande myndigheter, tillägger Scott:

»I Religiöst afseende syftar den Engelska Methodistiska Kyrkan till samma mål som den Svenska, att igenom den Heliga Skrifts läror verka till dygder, hvilka endast förmå lyckliggöra Menniskan, medborgaren och undersåten under de olika förhållanden uti hvilka han sig befinner medan han vandrar på det jordiska lifvets väg. Den Höga Låran är i grunden den samma: Endast i den yttre formen må olikhet sökas. Jag kan ej föreställa mig, att något hinder skall af den offentliga myndigheten läggas i vägen för denna Låras utöfning, i det lyckliga land, som styres af en upplyst Regering, och hvars innevånare hafva att gläda sig åt en lagbunden frihet.»

Onekligen voro dessa ord väl valda och så passande för tidevarvets kynne, att man näppeligen kan tro, att Scott själv, utan biträde av någon svensk medhjälpare, kunnat finna dem. Scott slutade med att anhålla, att lord B. måtte ha godheten använda de medel, som kunde finnas lämpliga för att det åtrådda målet skulle nås. Detta brevmemorial till lord B. nådde också fram till vederbörande i statsrådet.

Med förväntan avvaktade man nu utgången. Att intresset i olika kretsar var stort, framgår av att någon i en tidning skrev och uttalade en önskan, att någon av stadens kyrkor måtte upplåtas för Scotts gudstjänster, särskilt som man ej sällan öppnade kyrkorna för konserter.⁹³ Scott, som med glädje iakttog detta, beslöt att ytterligare befordra den goda saken. Han besökte därför presidenten Poppius, excellensen af Wetterstedt, excellensen Löwenhjelm och pastor primarius J. O. Wallin.⁹⁴ Alla mottogo honom med stor vänlighet, och Scott hade goda förhoppningar; man skulle kanske få Finska kyrkan t. o. m. för gudstjänsterna på söndagsaftnarna.⁹⁵

Saken fick emellertid icke den väntade utgången. Hartmansdorff hade bringat ärendet inför stockholmskonsistoriets ordförande, J. O. Wallin. Denne gav i ett brev sin åsikt till känna.⁹⁶ Han hyste »betänkligheter både *mot* och *med*» och

⁹³ D_I, p. 142 (22/2 1832).

⁹⁴ D_I, p. 143 (27—29/2 1832).

⁹⁵ D_I, p. 146 (25/3 1832).

⁹⁶ Brev till Aug. von Hartmansdorff, 14/3 1832.

han skulle önskat, att saken aldrig varit bringad å bane. Därpå fortsätter Wallin i brevet:

»Då likväl detta skett, och Lord Bloomfield satt sig i spetsen derför, är jag verkligen osäker om hvad som kunde vara klokast och bäst. Att motivera ett afslag, är svårt nog, enär den methodistiska Confessionen, utom i frågan om nådevalet och sakramenterna, föga lärer skilja sig ifrån vår, utom det att den mera uteslutande sysselsätter sig med den moraliska sidan af Religionen. Ett förbehåll kunde ock göras, att Predikanten ej finge vidröra de afvikande punkterna. Det skulle ock kanske bli mycket skrik öfver intolerans, i händelse af ett rakt afslag. Å andra sidan skulle det synas indifferent och lättsinnigt, och äfven vara det, om medgifvandet blefve utan villkor och begränsning. Ett hufvudsakligt villkor synes mig då vara, att Gudstjensten aldrig finge hållas på någon hvardag, emedan folket derigenom lockas från sina arbeten och sysslor, samt anledning gifves till hvarjehanda oordningar och uppträden. Deröfver är redan klagadt af åtskilliga Husbönder, och skulle blifva det ännu mer, om större utrymme lemnades. Deremot, om Finska Kyrkan upplåtes för detta ändamål Söndagsaftonen, så skulle det äfven kunna hafva sin fördel med sig, att en kringströfvande lös hop samlades i kyrka hldre än på sämre ställen.

Jag tror ock då, att hela saken skall inom kort tid bli ganska obetydande. Den förlorar snart nyhetens behag. Presten, en beskedlig och ingalunda fanatisk menniska, har icke de gåfvor som i längden fängsla sinnena och kunna ge uthållande colorit åt de tämligen enformiga sedebuden, hvilka dessutom ensamma ej hos vår tröga massa åstadkomma någon hufvudyra, knappt det samvetsbryderi, som vore önskligt. Också skulle troligen den liberala *tillåtelsen* borttaga mycket af det piquanta, som ett *förbud* hade med sig. Detta sednare skulle göra den nya församlingen till en *Ecclesia pressa*, hvars medlemmar, genom blotta denna idé, skulle ideligen öka sig, för att i helig arghet intaga De Geerska trädgården, om ock blott de utvalde med de starkaste armarne kunde intränga i det *aldra-heligaste* Lusthuset. Ju mer jag tänker på saken, tycker jag det ej vara värdt att hålla mycket derpå. Med det förbehåll att de tvistiga läropunkterna undvikas och att Gudstjensten ej får hållas på Söckendagar, tror jag att saken, ehuru i sig själf onödig, likväl skall bli fullkomligt oskadlig, ock alla skäl till missnöjen både å ena och andra sidan vara förekomna. Dock hemställes allt till Eders Excel-lens upplysta bedömmande. Kanske torde Hans M:t häröfver tackas i nåder höra Stads-Consistorium hvilket, efter att hafva inhemtat Finska KyrkoRådets yttrande, torde få i underdanighet afgifva sitt betänkande i målet, innan det afgöres. Skulle åter det sätt och de villkor, jag nu vågat föreslå, befinnas tillräckliga och tjenliga för ändamålet, så torde, med deras förutsättande, endast Finska Kyrko-

Rådet behöfva höras, hvarefter, i händelse af nådigt bifall, saken må, som en enskild affaire uppgöras mellan KyrkoRådet och Lord Bloomfield.»

Detta märkliga brev, som avslöjar den upplysta prästerliga ledningens syn på det jäsande fromhetslivet i Engelska kapellet, talar ett tydligt språk.⁹⁷ Innerst inne var Wallin emot det ifrågasatta projektet, men för att icke utmana tidens ömtåliga frihetsopinion och giva metodisterna ett propaganda-medel, tillrådde han, med förbehåll, bifall. Saken drog emellertid ytterligare ut på tiden. Hartmansdorff torde icke varit särskilt intresserad av ett bifall. Några dagar efter erhållandet av Wallins brev var han åter hos denne för att samtala om Finska kyrkan.⁹⁸ Något bifall till den Scott-Bloomfieldska ansökan blev det icke. Scott var åter en gång uppe hos Wallin, och då fick han reda på att nya svårigheter hade kommit i vägen.⁹⁹ Scott fick än så länge nöja sig med lusthuset.¹⁰⁰ Detta utnyttjades dock på bästa sätt. Sommaren 1833 byggdes där en läktare, rymmande 100 personer, varjämte det målades.¹⁰¹ Detta gjorde ju sitt till.

Denna fråga var icke den enda, i vilken en friktion detta

⁹⁷ Man måste säga, att den store Wallin synes skäligen litet ha förstätt den wesleyanska metodismens egenart. Han tyckes tro, att den i fråga om nådavalet var kalvinsk, medan förhållandet var det rakt motsatta. Det mest karaktäristiska hos metodismen finner han vara dess ensidiga moralism och de »enformiga sedebuden». Det intensivt religiösa livet med dess starka upplevelser och dess tros- och bönekamp för att nå full helgelse, kände han icke till såsom något väsentligt.

⁹⁸ HD, 17/3, 1832.

⁹⁹ DI, p. 149 (14/4 1832). Jfr brev till CWMS, 3/5 1832.

¹⁰⁰ Frågan om metodisterna och Finska kyrkan levde dock ännu någon tid. Hartmansdorff var en dag på middag hos kronprinsen, då han »talade med Prinsessan om Methodisterna». (HD, 7/7 1832). På hösten samma år var frågan åter uppe i vissa kretsar. Hartmansdorff talade både med Lefrén och Tannström om saken. (HD, 10/11 1832). När H. i sina lakoniska anteckningar säger sig ha talat med kronprinsen »om Finska Kyrkan» (HD, 27/11 1832), och berättar att »Lefrén hade talat med Kronprinsen om Finska Kyrkan» och »äfvén med Poppius och Kng» (= kungen), HD 28/11 1832, så var det möjligen metodisternas anhållan det fortfarande gällde.

¹⁰¹ DI, p. 204 (28/9 1833).

år skedde mellan Scott och huvudstadens kyrkliga myndigheter. Den växande framgången för den förre synes ha irriterat de senare. Förhållandet var ock det, att den blide Klara-kyrkoherden, F. M. Franzén, redan tidigare kommit i motsättning till Scott i en annan sak, som senare skall behandlas.¹⁰² Vi ha också sett, hur kyrkoherden på Kungsholmen, Th. Z. Fuchs, sensommaren 1832 bestritt Scott rätten att begrava. Underligare var, att kyrkoherden i Jakobs församling, d:r Abr. Z. Pettersson, en dag kallade på Scott och meddelade honom, att konsistoriet blivit illa berört och känt sig träffat av att Scott annonserat sig skola predika om treenigheten och Kristi gudom och försvara denna lära.¹⁰³ Man ansåg nämligen, att detta innebar en antydan om brist på ren lära i den svenska kyrkan.¹⁰⁴ Scott framlade sina synpunkter. Det vore ju möjligt, att kyrkan som sådan kunde fortfara att vara renlärig, medan däremot många av landets innevånare samtidigt kunde omfatta irriga meningar. D:r Pettersson tycktes belåten, och de skildes som goda vänner, såsom det föreföll. Men Scott hade sina misstankar och gjorde sina reflektioner:

»I could not help thinking that if the Church of Sweden was as purely orthodox in its present defenders as they wish to have it believed, they could not have so readily taken to themselves my announcement; the fact is, these doctrines touch a diseased part & it smarts.»

När Scott tar både det ena och det andra i betraktande, så anser han sig kunna till London berätta, att han fått bevis på att prästerna i Stockholm gärna skulle kringskära hans verk-

¹⁰² Se nedan, s. 248 ff.

¹⁰³ Dr, p. 154 f. (²⁸/₆ 1832). I kyrkonotiserna i Aftonbladet, ²³/₆ 1832, tillkännagav Scott bl. a. följande: »Svenska Gudstjensten återtager sin början nästa Onsdag d. 27 Juni kl. half 7 e. m., då Pastor Scott skall försöka att försvara lärdomen om Treenigheten, samt, om Gud vill, på de tre nästföljande Onsdagarne, lärdomen om Christi Gudomlighet.»

¹⁰⁴ Redan i början av februari 1831 hade Scott arbetat med en predikan över Kristi gudom. Han skriver då: »I feel disposed to be particular on this Subject as I understand the Socinian heresy has considerable influence here.» Scott ämnar emellertid bekämpa de unitariska villfarelserna och har inga betänkligheter att därvid nyttja Watson's Institutes. Dr, p. 67 (⁵/₂ 1831).

samhet, om de trodde sig kunna göra det ostraffat.¹⁰⁵ Scott hade klart för sig, att det var lord Bloomfield, som höll prästerna i schack. Denne, med sitt inflytande vid hovet och hos alla högt uppsatta i riket, vore det, som höll nere den intolerans, som sökte att komma åt Scotts verksamhet bland svenskarna. När så lord B. på hösten 1832 fick order att återvända till England, hoppades hans motståndare på en ändring. Scott skriver härom: »I already hear from more than one quarter hints respecting the change that may be expected when that Influence shall be withdrawn.»¹⁰⁶

Just vid denna tid inträffade en händelse, som Scott gav sin särskilda tydning. Vid onsdagsmötet första veckan i oktober 1832 ställde sig en man vid kapelldörren och lämnade till besökarna en swedenborgsk bok med antydan, att den vore en gåva från Scott.¹⁰⁷ Scott trodde, att bakom denna handling stode de högre prästerna, för att de därmed skulle misstänkliggöra förkunnelsen i kapellet. Det vore en fientlig handling, just då man väntade lord Bloomfields avresa, och det stod i god överensstämmelse med vad Scott hört yttras: »We shall see what will become of the Swedish worship when Lord B. goes away.»¹⁰⁸

Säkerligen voro de högre prästerna fullkomligt oskyldiga till denna handling. Den var väl allenast ett naturligt svar från swedenborgarna på Scotts predikningar om treenighet och Kristi gudom. I vilket fall som helst grep Scott tillfället. Han annonserade i tidningarna och fick intresse för saken, och onsdagen den 10 oktober höll han ett föredrag, som han ansåg betydelsefullt. Han hade då ett länge efterlängtadt tillfälle att få deklarerat sin läras överensstämmelse med den lutherska kyrkans och ange skälet, varför han som främling predikade på svenska.¹⁰⁹ Han refererade till sina föredrag om

¹⁰⁵ Brev till CWMS, 7/9 1832.

¹⁰⁶ Brev till CWMS, 5/10 1832.

¹⁰⁷ DI, p. 170 (4/10 1832). Jfr brev till CWMS, 9/11 1832.

¹⁰⁸ Brev till CWMS, 9/11 1832. Misstanken, att de högre prästerna stodo bakom, uttalades först av pastor Häggman, Sabbatsberg. Se DI, p. 172 (10/10 1832).

¹⁰⁹ DI, p. 172 (10/10 1832).

treenigheten och Kristi gudom, vilka många velat ha tryckta. Han redogjorde vidare för de läror han förkunnade och ytttrade sig även om nattvarden. På denna punkt fanns en liten olikhet i läror, men Scott predikade icke därom. Han gav ett svar på de ibland hånfulla, ibland vredgade frågorna, vad meningen vore, att han predikade på svenska, som om icke här funnes tillräckligt med inhemska präster. Han lugnade dem, som fruktade att bli indragna i en separerande församling. Han yttrade bl. a.:

»Any who seek edification need not fear by their coming here to be led astray from their fundamental doctrines of the Evangelical Lutheran Church, but may rather expect by God's grace to obtain a more steadfast faith in these doctrines and a warmer zeal for the real welfare of their Church.»

Om någon frågade, varför han predikade på svenska, så var svaret en hänvisning till hans uppdrag: »Gå ut i hela världen.» »I acknowledge no limits to my sphere of operation», tillägger han, därmed angivande, att han ville följa den store Wesleys exempel. Men däremot sökte han icke skapa någon separatistförsamling såsom resultat av den svenska verksamheten. Han borde slippa misstankar och i stället uppmuntras genom intresse och böner.¹¹⁰

Det kan icke råda tvekan därom, att Scott uppriktigt menade, vad han här sade. Därtill hade han också rätt i det mesta. Ty det var dock här icke fråga om nya lärosatser. Här gällde det en ny tillämpning av vissa allmänprotestantiska åskådningar. Det var en ny livsprägling genom ett energiskt utlevande av enstaka punkter i dessa. Icke heller förnärmade Scott direkt sanningen, när han nu förklarade sig icke ämna bilda en separatistförsamling, men man kan, som bekant, i praktiken separera utan att i legal mening bli dissenter, vilket 1800-talets svenska kyrkohistoria senare lärt oss. Viktigt är att lägga märke till Scotts wesleyanskt stolta ord, att han icke erkände sig begränsad till något visst område med sin verksamhet.

I det stora hela var detta tal inför den församling, som till

¹¹⁰ Detta referat av hans tal finnes i brev till CWMS, 9/11 1832.

största trängsel fyllde kapellet, ett väl planerat självförsvar och en ganska karsk admonition till de präster, som Scott under detta år varit i kollision med. Han var icke villig att erkänna deras hand över sig. Detta ville han ha utsagt, innan lord Bloomfield lämnade honom att ensam föra metodistmissionen fram bland hotande faror. Och för säkerhets skull ämnade han också denna vinter genom lord B. få den svenska verksamheten erkänd och stadfästad, att inga anslag mot den skulle något förmå.¹¹¹

Hur allvarligt detta hot mot hans svenska verksamhet kändes, framgår av det sätt, på vilket Scott kommenterade kronprinsens besök vid det nykterhetsmöte, där Scott höll sitt stora nykterhetstal den $^{15}/_{12}$ 1832.¹¹² Han tillmätte detta besök stor betydelse för de svenska gudstjänsterna.¹¹³ Till sin blivande maka skrev han om saken: »This may have an important influence in stilling the enemies of the Swedish preaching, for they are neither few nor mean, who desire to see it stopped but as they are generally favouring sycophants, the favour of the Prince thus publicly shown me, will go a great way to shut their mouths.»¹¹⁴

Det var nu tydligt, att Scott målmedvetet ämnade utnyttja olika möjligheter för att stärka sin ställning. Han var icke benägen att motas bort från ett vidsträckt arbetsfält, och om han mötte motstånd, så hade han också möjligheter att sätta sig till motvärn. Lord Bloomfields inflytande vid hovet bör i detta sammanhang beaktas. Men Scott förlitade sig icke på furstar i högre grad, än att han själv var redo att göra sitt bästa. En djärv och välberäknad framstöt för metodismen företog han, då han i februari 1833 höll ett föredrag om meto-

¹¹¹ Brev till CWMS, $^{9}/_{11}$ 1832: »Lord B. has taken a hint from the affairs and during this winter will endeavour to set the Swedish worship upon a foundation, not to be easily disturbed.» Jfr D1, p. 111. Något resultat av denna plan kan icke spåras. Visserligen säger Scott i ett brev till missionskommittén i London, $^{1}/_{2}$ 1833, att lord Bloomfield åter söker få Finska kyrkan ställd till Scotts disposition, men därav blev intet.

¹¹² Se H, s. 87 ff.

¹¹³ Brev till CWMS, $^{4}/_{1}$ 1833.

¹¹⁴ Brev till Janet Kelley, $^{1}/_{4}$ 1833.

disternas läroåskådning.¹¹⁵ Han kände sig nu stark nog att våga detta, vilket han också ansåg behövt. Föredraget utgavs av trycket som predikan, försett med en historisk inledning om metodismen.¹¹⁶ Framställningen av läran var givetvis upplysande och avsåg tydligen att dels lugna de eventuellt oroliga och dels övertyga de obeslutsamma. Till läropunkterna få vi i annat sammanhang återkomma. Den korta, sympatiska och välberäknade redogörelsen för Wesleys märkliga liv och gärning, som inledde skriften, gjorde också säkerligen mycket stor effekt i de fromma kretsarna kring Scott.¹¹⁷ Lärdomen, fromheten och nitet hos Wesley måste väcka beundran. Att det i denna teckning fanns en udd mot de svenska prästerna, märks mycket väl. Det räcker att anföra följande:

»Någon tid förkunnade han den rena Sanningen i den rådande eller Biskopligt Reformerta Kyrkans tempel, men den tidens werldsligt sinnade presterskap kunde icke tåla hans väckande predikningar, och afundades det stora tillopp och bifall han vann hos allmänheten: ehuru han aldrig for ut emot någon af sina embetsbröder, vägrade de honom likväl slutligen tillträde till sina predikstolar. Nu var för honom ingen annan råd, än att antingen upphöra att predika, eller gå ut på gator och gränder, vägar och gårdar och nödga alla att komma, Luc. 14: 21, 23. Genom Guds nåd walde han det sednare.»

Scott använde också tillfället att försvara sina konventiklar och samtidigt antydde han, att det kunde få sina konsekvenser att motstå metodisternas verksamhet. Han framhöll nämligen följande:

»Som Herr Wesley icke hade tid att samtala med hwar och en person särskilt som behöfde hans råd i salighetens sak, så kallade han alla sådana tillsammans på wiss tid att underwisa dem och bedja med dem. I den mon antalet ökades, blef det nödwändigt att bestämma wissa sådana sammankomster och att förordna passande personer till deras ledning. Afsigten dermed war aldrig att draga någon ifrån den rådande Engelska Kyrkan, utan att göra alla till wärdigare medlemmar af densamma. Olyckligtwis wille denna Kyrka icke antaga någon sådan förbättring genom Herr Wesleys och dess

¹¹⁵ D_I, p. 194 (13/2 1833).

¹¹⁶ Se H, s. 95 ff.

¹¹⁷ Scott uppger, att det var pastor Häggman vid Sabbatsberg, som föreslog en historisk inledning. D_I, p. 194 (14/2 1833).

anhängares åtgärd, utan satte sig emot och förföljde dem i alla riktningar. Följden blef, att de Wesleyanska Methodisterna emot sin afsigt måste blifwa en särskildt församling med egna Prester, Kyrkor och Gudstjenster.»

I slutet av sin framställning riktade Scott en maning till de lutherska åhörarna, vilken icke kunde missförstås. De borde på ett praktiskt sätt pröva sin läras sanning och renhet. Han framhåller följande:

»Den tro I bekännen är ingen likgiltig sak; ty, såsom sanningen verkar till vår förbättring och sällhet, så verkar willfarelsen till vår försämring och förderf. Att antaga trosläror på blott menskligt anseende, utan allwarlig och noggrann undersökning, utan trägen bön om gudomlig uplysning medelst det uppenbarade ordet, wisar en oförswarlig liknöjdhet och kallsinnighet för mensklighetens wigtigaste och dyrbaraste angelägenhet. 'De helsosamma ord', hwilka I, som hören till den Lutherska Kyrkan, erkännen, synas öfwerensstämma med Guds klara ord; och jag hoppas I antagen dem af en wäl och djup grundad öfvertygelse, en öfvertygelse härflytande ifrån allwarlig, upprigtig och granlagen pröfning. Om I då hafwen sett, att dessa hälsosamma ord, detta lärosystem af Gud blifwit wälsignadt med en allmännare spridning, att det framträngt till landets mörkaste wrår och difört uplysning, trefnad och förbättring, och omwändt tusentals menniskor till gudaktighet, lärande swärjaren att frukta sina swordomar, drinkaren att wara nykter, den lösaktige att wara kysk: om I hafwen sett den förnöjelse och frid som utmärka de fromma och ledsaga dem under wandringen midt igenom lifwets bekymmersamma och inwecklade förhållanden, samt bestråla deras ansikten med förtröstan och fröjd wid dödens annalkande: om detta gjort intryck på edra egna hjertan genom 'den Heliga Anda och i full wisshet' till ljus uti edert förstånd, och öfvertygelse i edra samweten, så att I deraf låtit ledsaga eder till 'Guds Lamb som borttager werldens synder'; då är det till eder, ja, till eder isynnerhet, som textens förmaning med kraft talar: 'hållen eder efter de helsosamma ords eftersyn', hållen eder efter dem, åtminstone till dess I sen att något motsatt system medförer kraftigare bewis och verkar mera godt.»¹¹⁸

Denna bespeglning av den lutherska lärans sanning i ljuset av dess verkningar kom nog mången åhörare att börja undra över saken. Metodismen kunde i en sådan prövning förefalla mången vida starkare, vilket tydligen också Scott menade.

¹¹⁸ II, s. 105 f.

Scott var också angelägen, att denna skrift skulle nå vida ut.¹¹⁹ Vid ett enda onsdagsmöte, när han predikat »to a weeping audience», delade han ut 300 exemplar därav.¹²⁰ Tydligt föll säden då i god jord.

Emellertid fortsatte Scott under allt detta att arbeta i sin pastorala gärning. Han drog sig icke för att organisera de väckta svenska åhörarna i klasser. De omtalade konventiklarna blevo egentligen ingenting annat än metodistiska klassmöten, och de fortsatte också som sådana. Scott visste varthän han ämnade. Redan i början av december 1831 skrev han till London: »As soon as I see the way open I shall not hesitate to form Swedish classes — as so long as I do not administer the Lord's Supper to such — the laws do not directly affect me.»¹²¹ Separation blev det först då, ansåg Scott, när de svenska lutheranerna drogos ifrån sin kyrkas sakrament och på denna punkt trädde i gemenskap med annat samfund.¹²²

I ett brevkoncept skriver Scott, att den 3 januari 1832 ett möte hölls i hans bostad, som till hela sitt syfte var ett klassmöte, fast det icke kallades så, enär religionsfrihet icke var rådande och ett bildande av en religiös organisation utanför kyrkan skulle betraktas som proselytmakeri.¹²³ Ett trettiotal mötte regelbundet i denna svenska klass, ehuru deras namn ännu icke voro registrerade.

Man kan tänka sig, att den uppmärksamhet, som Scotts skärmytslingar med präster och swedenborgare åstadkommo, skulle ha inflytande på åhörarfrekvensen i kapellet. Och när så icke allenast lord Bloomfield och annat societetsfolk gick och lyssnade till den företagsamme metodistpredikanten utan därtill landets kronprins också sällade sig till åhörarna, så måste detta ytterligare ha kommit trängseln i kapellet att öka,

¹¹⁹ »I shall take care that it has a wide & suitable circulation.» I brev till CWMS, $\frac{5}{4}$ 1833.

¹²⁰ DI, p. 203 ($\frac{23}{4}$ 1833).

¹²¹ Brev till CWMS, $\frac{2}{12}$ 1831.

¹²² Som vi sett, var Scott i konflikt med de rådande lagarna, oavsett om han administrerade sakramenten till sina svenska anhängare eller ej.

¹²³ DI, p. 179 ($\frac{27}{11}$ 1832). Jfr brev till CWMS, $\frac{8}{2}$ 1834, där Scott skriver om »the enquiring Swedes, who in point of fact constitute a class, tho' not called by the name.» Avser de svenskar, som möttes i början av 1832.

om nu detta överhuvud taget var möjligt. Under åren 1833—34 var vid de svenska onsdagsgudstjänsterna kapellet nästan ständigt till trängsel fullt.¹²⁴ Omvändelser skedde väl också fortfarande nu och då, men någon sådan rörelse, som var å färde vintern 1832, märktes ej. Det är möjligt, att Scott mera i det enskilda arbetade härför, ty hotet mot hans svenska gudstjänster torde ha bringat honom till en viss grad av moderation. I början av maj 1834 flyttade han också dessa från onsdagar till söndagseftermiddagar¹²⁵, alltså såsom Wallin ett par år tidigare ville ha det.¹²⁶ Denna ändring blev dock icke bestående. Redan i början av november höll han sina svenska predikningar på onsdagar för att på våren 1835 återgå till söndagseftermiddagarna för någon tid.¹²⁷

De mera enskilda tisdagsmötena i Scotts rum, som i praktiken voro klassmöten, fortgingo också. I början av november 1833 gav Scott tillkänna, att han skulle utvidga dessa möten på så sätt, att han mellan klockan fem och sex skulle hålla en bibelutläggning, då vem som helst var välkommen, och mellan klockan sex och sju var han villig att möta sådana, som önskade bilda klass och för detta ändamål hade antecknat sig.¹²⁸ Därmed tog Scott det steg, som han dittills hesiterat inför: den direkta enrolleringen av svenskar i metodistisk klass. Saken hade funnits där förut, det erkände Scott. Nu gavs den också sitt rätta namn. Många kommo och önskade

¹²⁴ Scott antecknar ofta om dessa möten under denna tid: »crowded to excess»; »a packed chapel»; »a very crowded audience.»

¹²⁵ Dr, p. 233 (⁴/₅ 1834); p. 363.

¹²⁶ Att icke spänningen mellan Scott och prästerna nämnvärt avtog efter 1832 års små uppgörelser, framgår av Scotts brev till London i början av 1834. Han skriver där bl. a.: »The toleration granted us by the Swedish authorities is by no means hearty, and the Priests especially, envious at the popularity of your missionary, and offended because of the reproof which his preaching & living indirectly deals out to them, are (I know it) on the watch to seize hold of anything that might seem to justify them in bringing a reproach upon, or throwing difficulties in the way of, his operations; as far as the Consistory is concerned I have had to fight for every inch of the ground I now occupy.» Brev till CWMS, ¹⁸/₂ 1834.

¹²⁷ Dr, pp. 363—64.

¹²⁸ Dr, p. 209 (⁵/₁₁ 1833); brev till CWMS, ⁶/₁₂ 1833.

anteckna sig.¹²⁹ Redan efter ett par veckor hade Scott fått tjugufem namn på klasslistan¹³⁰, av vilka de flesta hade mött till konventiklarna i två års tid.¹³¹ I början av följande år samlades ett fyrtiotal vid dessa konventiklar i Scotts bostad.¹³² Deltagarna blevo också allt frimodigare och berättade gärna, som sed var i metodistisk klass, om sina erfarenheter av Guds handlingssätt med dem under den gångna veckan.¹³³ Ett uppehåll i denna serie möten i Scotts hem gjordes, när koleran i augusti 1834 nådde Stockholm¹³⁴, men de återupptogos snart, ehuru de då höllos i kapellet.¹³⁵ De upphörde emellertid i början av november, då Scott i stället delade den skara på omkring femtio personer, som brukade samlas, i två klasser, vilka möttes på olika tider varje måndag.¹³⁶ I slutet av 1834 hade Scott sålunda två regelrätta svenska klasser, vilket i realiteten betydde förhandenvaron av en svensk metodistförsamling, »a society».¹³⁷

I London uppfattades också saken så, vilket man kan se av de statistiska siffrorna för de år, vi nu syssla med. I slutet av 1831 uppgavs antalet medlemmar i Stockholm till 27.¹³⁸ För de två följande åren var antalet lika.¹³⁹ Redan detta antal var för stort för att gälla enbart den egentliga metodistiska främlingsförsamlingen, vilken, såsom vi ovan sett, icke nådde högre medlemssiffra än ett halvtannat tiotal. Siffran 27 angav således något tiotal anhängare dessutom, varibland säkerligen funnos åtskilliga svenskar. År 1834 sprang med-

¹²⁹ DI, p. 210 (9, 11/11 1833).

¹³⁰ DI, p. 211 (10/11 1833).

¹³¹ Brev till CWMS, 6/12 1833.

¹³² DI, p. 218 (7/1 1834). Jfr brev till CWMS, 4/4 1834.

¹³³ DI, p. 239 (17/6 1834).

¹³⁴ DI, p. 247 (20/8 1834).

¹³⁵ DI, p. 250 (9/9 1834).

¹³⁶ DI, p. 257 f. (10, 17/11 1834). Scott hade en månad senare 25 namn på den ena klasslistan och 24 på den andra. Se brev till CWMS, 10/12 1834.

¹³⁷ Jfr Scotts yttrande om dessa svenskar i ett brev till CWMS, 4/4 1834: »I hope ere long to have these organized as a regular Society.»

¹³⁸ The Report of WMS for the year ending December 1831, p. XIX. Jfr Minutes of the Methodist Conferences etc., 1831, p. 45.

¹³⁹ Ibidm, respektive år.

lemssiffran plötsligt upp till icke mindre än 69.¹⁴⁰ Alldeles tydligt är, att de 40 å 50-tal svenskar, som möttes i metodistisk klass, voro inkluderade i denna siffra, som naturligtvis emanerade från Scott. Offentligen tillkännagavs härmed, att dessa svenska metodister tillhörde wesleyanernas vittomfattande brödraskap. Om det oaktat Scott och andra förklara, att ingen metodistförsamling av svenskar bildades och att ingen separation skedde, så är detta endast en strängt legal tydning och ger anledning till missuppfattning av det faktiska förhållandet. Ty även om Scott icke drog de svenska medlemmarna från de inhemska prästernas sakramentsadministration och icke själv ombesörjde denna för dem, så var ju detta något, som helt sammanföll med den ursprungliga metodismens praxis. Egen sakramentsförvaltning tillämpades allmänt bland metodisterna först efter Wesleys bortgång, såsom vi ovan påvisat. Konstitutivt för en metodistförsamling (»Society») var således icke dess självständiga sakramentsförvaltning. Alltså böra de nämnda klassernas svenska medlemmar anses som metodister, ehuru de togo nattvarden i den svenska kyrkan.

Innan vi nu övergå till att undersöka en annan viktig sida av Scotts verksamhet, är det nödigt att söka fixera arten av den förkunnelse, som samlade skarorna till Engelska kapellet.

¹⁴⁰ The Report of WMS for the year ending April 1835, p. XIX. Jfr Minutes of the Methodist Conferences etc., 1834.

SJUNDE KAPITLET.

Scotts predikan.

Det rika materialet till studium av Scotts förkunnelse synes anvisa en ny uppgift: en homiletisk studie i en specialavhandling. En sådan vore också behövlig.¹ Syftet just nu är endast att söka fatta i sikte, vad som var tyngdpunkten i Scotts förkunnelse.

Av vad vi lärt känna om Scott under hans verksamhet i den skotska hemstaden, ha vi fått klart för oss, att han var en ganska typisk metodistisk väckelsepredikant. Det gällde att väcka människornas samveten, så att de kommo i syndasorg. Men de skulle icke förbliva under lagen utan föras fram till upplevelsen av barnaskapets förvissning genom Andens vittnesbörd och så fyllas av fröjd i Herren för att sedan fortgå mot den fullkomliga helgelsen.² Hans förkunnelse under Sverige-tiden följde detta schema. För en metodist var det fråga

¹ Det inses lätt och är ju också ganska självklart, att i denna historiska undersökning icke en så stor uppmärksamhet kan ges åt denna specialsak, som materialet gör anspråk på. Scott-samlingen har över 400 utkast och 24 skrivna predikningar, vartill komma de i H publicerade predikningarna. Man bör kanske tillägga, att utkasten ju sakna datering, varför man icke kan vara viss på, vilka som tillhöra Sverige-tiden. Då man emellertid i dagböckernas förteckning å predikningar under denna tid kan finna texter, som korrespondera med utkasten, synas skälen tala för att dessa senare i stor utsträckning tillhöra Scotts tid i Sverige. F. ö. äro ju utkasten, oavsett från vilken tid de äro, värdefulla som källa till förståendet av Scotts predikverksamhet.

² Jfr ovan, om Scotts egen utveckling och hans verksamhet, ss. 126 ff.; 139 ff.

om den medvetna upplevelsen — omvändelsen. Scott strävade att nå detta mål med sina åhörare.

En god uppfattning om förkunnelsens dogmatiska grundval och normerande huvudstycken får man, när man läser Scotts predikan över 2 Tim. 1:13, framställande de wesleyanska metodisternas åskådning.³ Man bör där särskilt lägga märke till följande.

Scott hävdar med stor kraft bibelns auktoritet. »Ingenting kan göras till en outhärlig trosartikel, som icke är der uppenbaradt.» Ingenting kan åläggas såsom nödvändigt att tro, om icke det är tydligt uppenbarat i bibelordet.⁴ Ett energiskt framhållande av denna sak i en tid, då bibelspridningen satte bibeln i händerna på menige man i en utsträckning som aldrig förr i vår historia, måste få sina konsekvenser.

Den pessimistiska människobetraktelsen framträder. Det moraliska fördärvet, »det illfundiga hjärtat», den inre besmittelsen, människans totala syndafördärv — detta är icke tomma fraser. Det är visserligen en förskräcklig beskrivning, men den är i enlighet med Guds ord.⁵ Scotts åsikt är i detta fall diametralt motsatt upplysningens och nyhumanismens optimistiska antropologi.

I fråga om Kristi gudom är Scott mycket bestämd, men han vet, »att denna lära bestrides af förmätna fritänkare, som upkasta onyttiga frågor, då de borde lyda, och disputerade då de borde bäfva».⁶ Vi ha förut sett, hur Scott kände sig böra göra något för att möta antitrinitarierna, som han menade voro talrika (se ovan, s. 221). Lika avgjort ställer sig Scott på den gamla försoningslärans ståndpunkt. Ett försoningsoffer var det nödvändiga villkoret för att förlåtelse skulle vinnas för den brottslige utan förnärmande av Guds rättfärdighet och helighet.⁷ Denna försoning är av universell betydelse. »Christi blods saliggörande kraft skall komma hela werlden till godo.» Saligheten skall kunna tillfalla alla, som vilja vinna den. Att

³ Jfr ovan, s. 224 ff.

⁴ H, s. 97.

⁵ H, s. 98.

⁶ H, s. 98 f.

⁷ H, s. 99 f.

Gud skulle ovillkorligt utesluta några människor från Frälsarens barmhärtighet och förtjänst, tror icke Scott. »Twärtom anse wi den så kallade läran om det ovillkorliga nådawalet såsom en ryslig förolämpning emot den milde och wise Guden.» — »Wi fröjda oss öfwer sådana uttryck som dessa: 'Så älskade Gud werlden, att han utgaf sin enda son, på det, att hwar och en som tror på honom, skall icke förgås, utan få ewinnerligt lif', (Joh. 3: 16); att 'Jesus af Guds nåd skulle smaka döden för alla', (Eb. 2: 9); att 'Han är försoningen för våra synder; icke allenast för våra, utan ock för hela werldenes', 1 Joh. 2: 2.»⁸

I fråga om rättfärdiggörelsen av tro intar Scott en ståndpunkt, som icke lämnar något tvivel om att Scott var »evangelisk» i sin förkunnelse. Denna passus i hans predikan bör citeras. Den lyder:

»Wi äro rättfärdiggjorde inför Gud och återställde i Hans ynnest icke för några våra gerningars skull, utan genom tron på Herran Jesum Christum, och genom den allenast. Som alla goda gerningar äro en följd af den oss af Gud förlänta Nåden, så är det klart att dessa gerningar aldrig kunna anses såsom vår förtjänst, att wi med dem skulle kunna förtjena Guds nåd; och i sanning sjelwa uttrycket, att förtjena Guds nåd eller förlåtelse innebär en motsägelse. Man kan möjligtvis efter människosätt att tala, förtjena en wiss lön; men förlåtelse måste förlänas af nåd. Samma förhållande äger ock rum i rättfärdiggörelsen. Gud Fader har sändt en Frälsare, Herran Jesum Christum, som kan ock ewinnerliga saliga göra dem, som genom honom komma till Gud, Eb. 7: 25, och tro wi på denna Frälsaren, d. ä. förlita wi oss med full förtröstan på honom om nåd och salighet, så förlåter oss Gud för hans skull alla våra synder, ehuru mångfalldiga och styggeliga de än kunna wara, och upptager oss till sina Nådebarn, och sätter oss i ett gladt åtnjutande af sin kärlek. Så trodde Abraham Gudi, och det wardt honom räknadt till rättfärdighet, Rom. 4: 3, och medan wi nu rättfärdige wordne äro af trone, hafwe wi frid med Gud genom vår Herra Jesum Christum, Rom. 5: 1.»⁹

Men en syndares benådande och upptagande i Guds ynnest betygas av den helige andes vittnesbörd. Falsk förtröstan eller säkerhet kan en människa förledas till, men den som fått

⁸ H, s. 100.

⁹ H, s. 100 f.

barnaskapets ande är icke i fara därför. Han har vissheten och är utsägligt lycklig.

Om den fördärvade människonaturens förvandling, pånyttfödelsen, lär Scott följande:

»Emedan Menniskan af naturen är förderfwad och oren, så måste hon genomgå en märkelig förändring till böjelse och begär, till hjerta och själ, innan hon kan wara skickelig, att ingå uti helighetens och lycksalighetens ewiga boningar. Denna andeliga wigtiga förändring kallas förnyelse, omvändelse, pånyttfödelse, omskapelse, m. m. Och en själ, som är på detta sätt född af Gud, född af höjden, undfår Christi sinne, Andans sinne, som är lif och frid, Rom. 8: 6; och dermed följer en helig och nyttig wandel samt alla rättfärdighetens fridsamma frukter. Så högst wigtig, så owillkorligt nödwändig är denna förändring, att inga kunskaper, ingen utwärtens anständighet, inga utwärtens gudaktighetsöfningar förmå ersätta dess uteblifwande: Utan en blifwer född på nytt kan han icke se Guds Rike, Joh. 3: 3. Utan I omvänden eder, och warden såsom barn, skolen I icke komma i himmelriket, Matth. 18: 3. I Christo Jesu gäller intet, hwarken omskärrelse eller förhud, utan ett nytt kreatur, Gal. 6: 15.»¹⁰

Här möter oss kärnpunkten i Scotts förkunnelse liksom i den metodistiska verksamheten i allmänhet. Här framhålls pånyttfödelsen som det enda nödvändiga, men för Scott var denna en medvetenhetsakt, en upplevelse, som man gör, så att både man själv och andra märka det. Scott skjuter här undan dopet. Nu blir frågan, om man gjort pånyttfödelseerfarenheten, icke om man är döpt.¹¹ Gränsen mellan kristna och

¹⁰ H, s. 101.

¹¹ Scott ansåg att tron på dopets pånyttfödande verkan var allmänt gängse i vårt land. »Baptismal regeneration firmly believed», (Religion in Sweden, p. 28. Jfr H, s. 3.) Han vände sig emot detta. Vid ett tillfälle berättar han, att en from kvinna besökt honom. »[She] mentioned that several had taken offence at me saying last Wednesday ev.g that Baptism was not regeneration, and last Tuesday stating the Blasphemy against the Holy Ghost to be what St Mark's explanation fixes it to be. She said they found that Luther, and Schärtau, and Geselius took a different view. I answered that a house full of Commentators would never stand me in the stead of the plain word of God.» (DI, p. 210 ^{11/11} 1833.) När Scott vid sin resa från Hamburg 1832 (nedan, s. 298 f.) besökte Göteborg, hörde han domprosten Hummel predika över Joh. 3: och refererar i sin dagbok hans predikan. I referatet förekommer följande: »döpseln nya födelsen — ?? — men ock de fleste hafva affallit». (DI, p. 75.) Scotts frågetecken säga åtskilligt. Man bör i detta sammanhang också erinra sig hans egen erfarenhet ifråga om dopet. (Se ovan ss. 122 f.; 128 f.) Jfr Utkastsamlingen, texten Joh. 3: 7.

icke-kristna går vid omvändelsen eller nyfödelser. Men den nya födelser sker genom den helige ande, vilkens »werkning på menniskosjelen förkastas af ganska många i våra dagar, såsom orimlig och swärmerisk.»¹²

Den gängse läran om kroppens uppståndelse och om domen omfattades också av Scott. Han betonar med kraft människans ansvarighet och polemiserar samtidigt mot predestinationen. Han förkunnar »obegripeliga herrligheter» för de rättfärdiga och för de fördömda en pina, som bibeln omtalar på ett sätt, »som är högst förskräckande och fasansfullt». Och han tillägger: »Gud förhindre! att någon af oss, mina åhörare, skulle sluteligen falla uti den af eld och swafwel brinnande sjön, (Upp. b. 21: 8) och känna den odödlige matkens gnagande och den outsläckelige eldens frätande, (Marci 9: 44) och de rysliga följderna af det ewiga förderfwet af Herrans ansikte och af Hans herrliga makt! 2. Thess. 1: 9.»¹³

Hur skakande denna förkunnelse om dom och straff för de ogudaktiga kunde vara, visar Scott i samma predikan. Han manar sina åhörare att undersöka, om de framställda metodist-lärorna överensstämma med Guds ord eller icke. Framför allt varnar han för »otrons och fritänkeriets läror och owissheter». Han tillgriper därvid följande allvarsord:

»Om I utbyten denna religion [den betygade, fäderneärfda] emot fritänkarens öfwerdåd och gäckeri, ogudaktighet och hädelse: om I wiljen sitta der de bespottare sitta och med ogudaktigt skämt göra gäck och åtlöje, af sådana heliga föremål: om I wiljen förklara eder fiendskap emot Christi heliga person och sak: då förutsäga wi eder i denna församlings närwaro, ja i den Aldra Högstes närwaro, att eder derföre skall drabba wanära, brott, elände genom detta lifwet; öfwer eder dödssång skall swäfwä ett swart moln af Herrens förskräckliga wrede, förtwiflan och jemmer och fasa skola såsom fiender ställa sig i eder wäg wid dödens möte och helfwetet der nere skall bäfwä för eder emot eder tillkommelse. Esaia 14: 9.»¹⁴

Denna predikan, eller snarare, detta föredrag om metodistisk trosåskådning, visar, att Scott stod på en konservativ, all-

¹² H, s. 102.

¹³ H, s. 104.

¹⁴ H, s. 105.

mänprotestantisk grund i religiösa spörsmål.¹⁵ Med sin bristfälliga utbildning var han givetvis i exegetiska och dogmatiska frågor helt i händerna på sitt samfunds store män.¹⁶ Hos Scott var det således icke på något sätt fråga om en självständig teologisk åskådning, men det var en personligt besjälad interpretering av den metodistiska. Denna torde knappast ha varit antastbar från lutherskt ortodox synpunkt. Om Scott, som här skedde, förbigick frågorna om sakramenten och kyrkan, var renlärigheten säkerligen betryggande även från svensk kyrkosynpunkt. Det är icke några nya läror Scott driver, men vissa loci ha en särskild betoning.

Den »evangeliska» omvändelseförkunnelsen är i Scotts predikan det dominerande. Man märker, att den har ett stort utrymme på predikoschemat. Därom vittna de texter, Scott predikade över.¹⁷ Man kan omöjligen undgå att se, att Scotts förkunnelse väsentligen kretsade kring den nya födelsen, den momentana omvändelsen, trosrättfärdiggörelsen.¹⁸ Detta var ju också naturligt för en man, som trodde sig se endast synd och syndare runt omkring sig och som var sänd att mana människorna att fly till Guds barmhärtighet. Värdefulla glimtar från denna Scotts predikoverksamhet får man genom lord Bloomfields utdrag och kommentarer i brev till sin fru. Hans stora intresse för Scott ledde honom till att berätta om dennes predikningar. Vi ha förut nämnt något härom i samband med lord B:s första bekantskap med Scott, hur denne på ett gripande sätt predikat om den kananeiska kvinnan och om Jesu maning »Om I icke omvänden eder och bliven som barn»

¹⁵ I en anteckningsbok med titel *Evangelical Doctrines, scripturally established* (se H, s. 4) har Scott angett huvudpunkterna i sin åskådning under hänvisning till bibelversar. Denna trosbekännelse har intet nytt utöver vad Scott framställde i sitt nyss citerade föredrag.

¹⁶ Framför allt studerade Scott Wesley, såsom vi ovan sett. Under Sverige-tiden antecknade han bl. a. följande lästa böcker av eller om Wesley: *Wesley's Works*, vol. 8—14, *Wesley's Journals*, 4 vol., *Moore's och Watson's Life of Wesley*. Dessutom d:r *Clarke's Commentary*, 3 vol.; *Clarke's Sermons*, 2 vol.; *Clarke's Life*, 3 vol.; *Watson's Institutes*, 3 vol.; *Townley's Introduction*; *Horne's Introduction*, 4 vol.; *Sermons by Wesleyans*. Se Dd, pp. 32—33.

¹⁷ D_I, p. 362 ff. och Utkastsamlingen.

¹⁸ Jfr också D_I, p. 33 (¹⁸/₁₀ 1830); p. 138 (¹¹/₁, ¹⁸/₁ 1832); p. 143 (²²/₂ 1832); p. 157 (¹/₇ 1832); p. 209 (¹/₁₁, ⁵/₁₁ 1833).

etc.¹⁹ En söndag i februari 1833 hade han hört Scott predika över Jes. 55: 1, »Upp, alla I som ären törstiga, kommen hit och fån vatten» etc. Han berättar då: »He was very feeling upon the goodness of God — —. The sermon was full of humbling exhortation, but accompanied with the delightful hope provided for us in the Gospel, when all is from the free grace of God. He dwelt upon the sinfulness of self-righteousness, its entire unavailingness.»²⁰ Följande söndag fortsatte Scott med samma text.²¹ Lord B. nämner om Scotts allmänna inbjudan: Var och en, hur allmän är icke kallelsen; vi behöva icke pengar, »for God giveth liberally».

I utdragen ur Lord B:s dagbok 1831—32²² förekomma också rätt utförliga betraktelser till predikningarna. Där omtalas bl. a. Scotts predikningar om den rättfärdiges död (Num. 23: 10) och maning att bereda sig; om Jesus, som bar våra synder i sin lekamen upp på trä (1 Petr. 2: 24), då försoningens alltillräcklighet betonades och maningen ställdes att icke söka skapa en egen frälsning utan gripa om vad Gud iordningställt; om Jesus, som av Guds nåd skulle smaka döden för alla människor (Hebr. 2: 9), då den kalvinska utkorelseläran vederlades: »[he] filled us with hope that none need be excluded».²³

En söndag i juni 1831 predikade Scott över Rom. 4: 5: »but justification here meant his first entry into the Christian course, and after that works are the fruits by which he will be judged hereafter.»²⁴ Vid samma tid predikade Scott över Joh. 3: 7 för att inskräpa den absoluta nödvändigheten av pånyttfödelsen; »regeneration and adoption are changes in the heart effected at the same time as justification».²⁵ Vid denna tid predikade han även över orden i Ps. 34: 8: (eng.) »Smaken och sen att Herren är god», och kort därefter om barnaskapets ande, Gal. 4: 6.²⁶ En viktig sak ville Scott klargöra med en predikan över

¹⁹ Se ovan, s. 183.

²⁰ Memoir of Benjamin Lord Bloomfield, II, p. 322.

²¹ Ibidm, p. 323. Jfr DI, p. 372. Jfr Utkastsamlingen.

²² Ibidm, p. 328 ff.

²³ Ibidm, p. 330. Jfr Utkastsamlingen, resp. texter.

²⁴ Ibidm, p. 331.

²⁵ Ibidm, p. 333. Jfr Utkastsamlingen.

²⁶ Ibidm, p. 333. Jfr Utkastsamlingen, resp. texter.

Fil. 2: 12—13, då han bl. a: framhöll de två misstag, man bör undvika, nämligen å ena sidan att för sin frälsning lita för mycket på sig själv och för litet på Kristus och å den andra att icke göra något alls utan förbliva i synden för att nåden må överflöda.²⁷

I berättelsen om kallandet av lärjungar finner Scott det intressant att se, hur Jesus icke kallade fariséer, skriftlärde och lärda greker.²⁸ I anslutning till Matt. 5: 8 heter det: »We must look to the Holy Spirit to purify our hearts and enable us to see God; for we can do nothing of ourselves.»²⁹ Texten om Lots hustru gav en mäktig väckelsepredikan, och över Jer. 29: 11 predikade Scott på ett oöverträffat sätt och framställde »the merciful attributes of our Lord».³⁰

Lord Bloomfields utdrag och resp. utkast äro ytterligare bevis för det starkt »evangeliska» draget i Scotts förkunnelse. Denna förkunnelse väckte också uppseende för sin enkla väg till frälsning. Redan efter någon veckas härvaro kom en person efter en predikan över orden »tro på Herren Jesus Kristus, så skall du bliva frälst», och sade sig vara gripen av predikan, men han trodde, att möjligen framhållandet av den plötsliga omvändelsen skulle leda människorna att uppskjuta och anse ett par minuter före döden vara tillräckliga, om det vore så fort gjort. En annan sade vid samma tillfälle, att han aldrig hört en så klar beskrivning av den frälsande tron, men han fruktade, att det kunde leda till antinomism, och framhöll, »that it should be followed up by something practical». Scott förmodar därför, att han möjligen, i avsikt att slå ned självrättfärdigheten, allt för ensidigt betonat tron och möjligen bör aktge härpå.³¹

Att Scott liksom metodismen i allmänhet slog vakt om religionens etiska sida är alldeles tydligt.³² Vad vi lärt känna om

²⁷ Ibidm, p. 334. Jfr Utkastsamlingen.

²⁸ Ibidm, p. 337.

²⁹ Ibidm, p. 339. Jfr Utkastsamlingen.

³⁰ Ibidm, p. 346. Jfr Utkastsamlingen.

³¹ D1, pp. 21—22 (10/9 1830).

³² Ett utkast över Rom. 3: 31 är belysande. Dess huvudpunkter lyda: »I. Preaching Justification by faith does not set aside preaching the moral law; II. Exercising faith to the reception of Just:n does not supercede obedience

Scott betygar detta, och hela hans verksamhet är ett vittnesbörd därom. Scott förkunnade den fria, fulla och avgörande frälsningen av nåd genom tron, han förkunnade »a happy religion»,³³ men av denna skulle frukt komma. Denna praktiska tillämpning av kristendomen skönjer man i flera av hans predikningar.

Tag t. ex. den predikan, med vilken han inledde sin svenska verksamhet det segerrika året 1832 och vilken han dedicerade till greve Carl de Geer.³⁴ Hans behandling av Josua 24: 15, »Men jag och mitt hus wilje tjena Herranom», är alltigenom praktiskt inriktad. Han skärskådar »betydelsen, billigheten och nyttan» av Josuas beslut och talar om människans beslut och vilja, om avsägelse och utväljande, som om detta vore det väsentliga. Han framställer en rad plikter, som åligger en sann kristen. Men uppoffringar och beslut och verkställande av Guds bud — allt är blott »kvistar av rättfärdighetens träd». Och då är Scott strax på kärnpunkten igen:

»Den wandel, wi hafwe beskrifwit, kan ingen blott naturlig meniska framwisa. O nej, hon måste födas på nytt, förnyas i sinnets anda, omskapas i Christo Jesu till goda gerningar; hon måste känna hwad som förstås med *ånger* och *omvändelse*, innan hon kan bära sådan frukt; hon måste känna hwad det är att tro på Herren Jesum Christum, och undfå Hans rättfärdighet; hon måste förenas med det lefwande Winträdet, och i den mån hon drager näring från detta trädet, skall hon bära den Helige Andes frukt; ty så wäl må wi wänta windrufwor af törne, som ståndaktig gudaktighet af en opånyttfödd menniska.»³⁵

Ett mycket klart vittnesbörd om det etiska allvaret bakom den fria nådeförkunnelsen har man i Scotts stora nykterhetspredikan år 1834, då han gör en praktisk tillämpning av ordet »Den der kan göra godt, och gör icke, honom är det synd». (Jak. 4: 17.)³⁶ Ett ännu mer upplysande vittnesbörd om Scotts starka intresse för det kristliga livets krav och plikter erbjuder hans predikan om det ofruktbara fikonträdet,

to the moral law; III. The doctrine of Justification by Faith & that only opens the way for practically establishing the moral law.»

³³ D1, p. 202 (11/4 1833).

³⁴ H, s. 71 ff.

³⁵ H, s. 75.

³⁶ H, s. 114 ff.

vilken han höll samma år.³⁷ Han vänder sig där till sådana, som äro Kristi bekännare. Dessa givas här en högtidlig varning. Han påvisar älla förmåner Gud gett och tillägger:

»Skall Gud wara tillfredsställd med oss, om wi icke hafwe förkofrats, till följe af en sådan odling? Ack, mina älskadel om wi icke hafwe med uppriktighet, och utan förbehåll, uppoffrat oss åt hans tjenst. Om icke wi hafwe wunnit tillväxt 'i nådena och vår Herres och Frälsares Jesu Christi kunskap' (2 Pet. 3:18), äro wi wissierligen brottslige inför honom: wi hafwe uppfört oss såsom otrogne fogdar, och om icke Guds barmhertighet och nåd förhindra det, måste wi huggas bort och kastas i ewinnerlig eld.»³⁸

Gud följer våra förehavanden med uppmärksamhet. Han väntar frukt. Han vill, att vi dagligen skola läsa bibeln, när han givit oss den, han kommer och väntar frukt i form av enbart andliga angelägenheters skötande på söndagen och den dagliga husandakten. Han ser oss i alla livets lägen. »Han kommer att söka *frukt*; han är icke tillfredsställd med löf, — med idel bekännelse, med muntro och munkärlek.» Han söker »inwärtets och utwärtets helighet, den frukt som kan allenast frambringas af tron, som werkar genom kärleken.» Scott fortsätter att påvisa, hur skadlig en kristen är, som icke bär frukt, och framhåller vidare, att Gud både kan och vill hugga bort det ofruktbara fikonträdet. Men först göres något för dess förbättring. Scott gör på denna punkt ett uttalande om lag och evangelium, som ställer hela hans väckelseverksamhet i en klar belysning. Han säger:

»De lättsinnige, de liknøjde och skenhelige måste uppväckas och störas, förrän Evangelii dyrbara nådelöften på dem tillämpas. Lagen är vår tuktomästare, att drifwa oss till Christum; (se Gal. 3:24) och det kan wara farligt, ja skadeligt, att med oförsigtighet påtruga Christendomens stora, herrliga och fröjdefulla gåfwor, förrän de som höra, hafwa känt Andans genomträngande swärd, och kommit att allwarsamt betrakta sitt synda-elände. Man skall först gräfwa bort alla jordiska, odugliga, förruttnade och skadliga ämnen, alla grundlösa förhoppningar, alla falska stöd, och sedan göda med Evangelii oskattbara och wälsignelserika löften.»³⁹

Samma klara etiska prägel bär också Scotts predikan över Kol.

³⁷ H, s. 124 ff.

³⁸ H, s. 128.

³⁹ H, s. 132.

2: 6.⁴⁰ Men denna kan tillika sägas vara ett metodistiskt mönster i avvägning av det centralt religiösa, »att mottaga Kristus», och det kristna pliktlivet, »att vandra i honom». Där konfronterar han »werldens religion» med en »sannfärdig Gudsfruktan». Denna senare, som fordrar »Christendomens inre erfarenhet i själen», anses av många för galenskap och svärmeri, men detta är den kristendom, utan vilken man kommer att förgås till evig tid. Kring de två huvudpunkterna »ett särdeles nådastånd» och »en ändamålsenlig förmaning» grupperar Scott sina synpunkter. Nådaståndet innebär att mottaga Kristus såsom profet, d. v. s. att omfatta hans läror, vidare att mottaga honom som överstepräst, d. v. s. att få personlig del i hans försoning eller tillfyllestgörelse, och slutligen att mottaga honom såsom konung, d. v. s. att åtlyda Herrens befallningar. Sedan följer detta typiska resonemang:

»Och som wi redan hafwa framställt en saliggörande tros inre frukter, borde wi icke underlåta, att framställa dess yttre frukter; ty tron, då hon icke hafwer gerningarna, är död i sig själf (Jac. 2: 17). Och långt ifrån att göra lagen om intet med tron, upprättom wi lagen (Rom. 3: 31): ty låtom oss med noggrannhet anmärka, att en förändrad wandel bewisar ett förändradt hjerta; om hjertat är heligt, skall lefnadssättet också blifwa heligt; om trädet är förbättradt skall frukten likaledes blifwa förbättrad. Och den menniska, som förklarar, att hon hafwer anammat Jesum Christum, och icke dess mindre fortfar med att uppsåtligen underlåta någon enda af hans befallningar, bedrager sig sjelf, och sanningen är icke i henne. Hwad tron och gerningars förening i människors salighetsordning beträffar, torde wi säga: tron är trädet; gerningarne frukten: — tron är källan; gerningar strömmarna: — tron är det andeliga lifwets uppehälle; gerningar detta lifwets öfning: — tron förenar oss med Gud; gerningar wisa för andra, att denna förening har skedt: — tron emotager nådegåfwor; gerningar bruka dessa till det påsyftade ändamålet: — tron fattar nåd; gerningar använda denna nåd, hwilken öppnar vägen till förkofring, alldenstund Gud föröker sin nåd; och den enda wedergällning hans kärlek fordrar, är att wi bedja om förkofran. Framwisen I då, mina wänner, under det I förliten eder på Christus för rättfärdighet och kraft, frukterna af ett heligt lefwerne; åtlyden I Herrans wilja, icke för thy, att I måtte kunna tro och blifwa rättfärdiggjorde, utan derföre, att I hafwen trott och ären rättfärdiggjorde.»⁴¹

⁴⁰ H, s. 133 ff.

⁴¹ H, s. 138 f.

Denna lära om de goda gärningarnas förhållande till rättfärdiggörelsen klingar luthersk. Att den starka betoningen av det kristliga livets plikter, så som Scott ser dem, icke inkräktade på den »evangeliska» nådeförkunnelsen, är påtagligt. Lag och dom förkunnades visserligen för att väcka syndasorg, men sedan följde alltigenom ett nådens verk hos människan. Ett sådant är också ett heligt leverne.

Scott förbisåg icke det undervisande momentet i sin förkun-nelse. Hans intresse för predikningar och föredrag, som behandlade vissa läropunkter, har förut påpekats. Dessutom började han redan i december 1830 en serie predikningar eller föredrag i Gamla testamentets historia, då han började från början och sedan fortsatte i följd och ordning varje vecka till i juni påföljande år.⁴² En annan och längre serie påbörjade Scott omedelbart därpå. Han satte sig då före att predika i följd över Matteus' evangelium.⁴³ Denna serie predikningar avslutade Scott först söndagen den $\frac{9}{4}$ 1837. Han behandlade då de tre sista versarna i Matt. 28, och denna predikan var n:o 165 i serien.⁴⁴ Båda dessa predikoserier voro tillkomna för de engelska åhörarna, men en blick i förteckningen över texter till svenska predikningar säger oss, att de i mer eller mindre grad återkommo också i den svenska predikoverksamheten.⁴⁵ Mycket ofta valde Scott texter ur Gamla testamentet.⁴⁶

I fråga om predikosättet är att märka, att för en metodist extemporering var det vanliga.⁴⁷ Scott var i detta fall intet undantag. Han nöjde sig oftast med kortare utkast, och stundom kunde han t. o. m. gå upp i predikstolen alldeles oförberedd. Den onsdagsafton i oktober 1830, när den engelska och den amerikanska ministern jämte ståthållaren och två

⁴² DI, p. 53 ($\frac{22}{12}$ 1830). Föredragen höllos på onsdagarna, och texten var varje gång Rom. 9: 4—5, vilka verser bildade utgångspunkt för den historiska framställningen. Serien slutade den $\frac{23}{6}$ 1831, då tjugusju föredrag hållits (DI, p. 368). Dessa föredrag finnas bevarade i Scott-samlingen. Jfr H, s. 3.

⁴³ DI, p. 110 ($\frac{29}{6}$ 1831); och p. 368.

⁴⁴ DI, p. 344 ($\frac{8}{4}$ 1837) och p. 377. Tjuguåtta av de första predikningarna i denna serie finnas bevarade i Scott-samlingen. Jfr H, s. 3.

⁴⁵ DI, p. 362 ff.

⁴⁶ DI, p. 362 ff. Ungefärligen en fjärdedel av de utkast och predikningar, som finnas bevarade i Scott-samlingen, gälla texter ur Gamla testamentet.

⁴⁷ Jfr den uppmärksamhet Stephens väckte på grund härav. Se ovan, s. 105.

präster voro i Engelska kapellet, skrev Scott om sin predikan: »Offered a few unprepared remarks on Ps. 123.»⁴⁸ En söndag i därpå följande månad antecknade han följande, som ger en god belysning av hela hans betraktelsesätt i detta avseende:

»I entered the pulpit in the afternoon unprepared & read out the 12th of Isaiah; never, I think, in my whole life have I spoke with greater liberty or more evident unction, the presence of God really filled the place — and I could with ease have spoke for a much longer period. I never felt the least embarrassment or wandering and am quite convinced I could not by any means have wrote such a discourse had I taken the utmost care — & o how delightful was the feeling of being merely God's Instrument, merely the vehicle for conveying the Divine message.»⁴⁹

En gång senare skriver han, efter att ha predikat utan någon som helst förberedelse: »I think it my duty to exercise the talent of purely extemporizing if God has given me such, and I feel indescribable comfort in depending upon Him for all.»⁵⁰

Scott var dock icke främmande för skrivna predikningar. I början av sin verksamhet, när han ännu icke var så upptagen av mångahanda uppgifter, skrev han, enligt egen uppgift, ofta sina predikningar, eller åtminstone det mesta av dem.⁵¹ Självfallet var, att när han började hålla svensk gudstjänst, han skrev de svenska predikningarna, men detta berodde på språksvårigheterna.⁵² Snart nog tyckes han dock ha

⁴⁸ Dr, p. 33. Han kunde också i sista stund ändra text och alldeles oförberett tala över en annan än han tänkt. Dr, p. 66 (³⁰/₁ 1831).

⁴⁹ Dr, p. 42 (¹⁴/₁₁ 1830).

⁵⁰ Dr, p. 119 (¹⁷/₈ 1831).

⁵¹ Brev till CWMS, ⁴/₁₁ 1831.

⁵² När Scott först framträdde som svensk predikant, måste han ha anteckningar för allt, han skulle säga. Från denna tid är säkerligen en anteckning på ett kort i Scott-samlingen. Denna anteckning lyder: »Låtom oss sjunga Gudi till pris och ära — Psalmen etthundra och förtieett — eller — Den hundrade och förtieförste Psalmen — versen — verserna.

Låtom oss läsa Guds ord — Bibelen — Gud välsigna sitt heliga ords läsning.

Låtom oss bedja — Låtom oss tacka och bedja. Ämnet för följande betraktelser — anmärkningar — finnes i — — —

Var god och komma längre fram — der finnes plats närmare predikstolen.

Var så god och var tyst i Guds hus — och förolämpa icke eder himmelske Fader — och stör icke Herrans tjenare och folk.»

frigjort sig från koncepten också vid de svenska gudstjänsterna, ty en dag i februari 1832 uppger han, att han på två månader icke skrivit någon predikan.⁵³ När P. A. Huldberg vill presentera Scott för Wieselgren, framhåller han också, att Scott »är talare ex tempore».⁵⁴ Även bönerna i kapellet extemporerade Scott.⁵⁵

När det gäller själva framställningssättet vid denna predikoextemporering, ha vi föga, som kan ge en uppfattning därom. Det är emellertid tydligt, att han vid sin predikan mycket räknade med stundens inspiration och den helige andes kraft.⁵⁶ Att Scott hade något omedelbart fängslande och personligt i sin förkunnelse, framgår senare av mångfaldiga vittnesbörd. Det var känsla och värme i predikan, vilket betygas av vad ovan anförts ur lord Bloomfields anteckningar.⁵⁷ Mathilda Foy, vilken såsom vi förut sett, mycket beundrade Scott, antecknade en gång sin mening efter »a most excellent sermon»:

»He [en annan åhörare] coincided in mine, that when a sermon came so directly from the heart as Mr. Scott's did to day it cannot fail of impressing the hearers.»⁵⁸

Samma åhörarinna har emellertid också gett ett kritiskt omdöme om Scotts predikosätt. Enligt hennes mening hetsade han upp sig på gammalt metodistiskt manér, så att han förlorade herraväldet över sig själv. Hon antecknade en gång följande:

»The sermon was very good in the beginning, but he fell into his usual methodistical, and rather angry tone, till at last he came to

⁵³ D_I, p. 141 (17/2 1832).

⁵⁴ Brev från P. A. Huldberg till P. Wieselgren, 25/10 1838. Se H, s. 211.

⁵⁵ D_I, p. 221 (22/1 1834). Mathilda Foy antecknar en gång: »Mr Scott surpassed himself in the extempore prayer between the Psalms. It was beautiful, replete with feeling and elevation of mind, and breathing the sweet spirit of the Christian Religion.» Mathilda Foy's dagbok, 9/3 1831.

⁵⁶ D_I, p. 18 (8/9 1830). Där säger han: »To night I preached with the Holy Ghost sent down from heaven. — — — I have not reached anything like it since I arrived in Stockholm.» Många sådana exempel ur dagboksanteckningarna kunde anföras.

⁵⁷ Se ovan, s. 182 f.; 236 ff. Vid ett tillfälle antecknar lord B.: »During this discourse my tears frequently fell.» Memoir of Benjamin Lord Bloomfield, II, p. 332.

⁵⁸ Mathilda Foy's dagbok, 30/12 1832.

the subject of Enthusiasm he raised his so, that it was distressing to hear how he forgot himself. It is a pity he overworks himself, and will never attain his end without changing his tone and take a milder and more engaging.»⁵⁹

Det är troligt, att Scott var en livlig extempore-talare, som behärskades av sitt nit för stunden. Även i hans skrivna predikningar skönjer man sådana drag, ehuru där en mer balanserad våltalighet framträder.

Slutligen kunde vi som en sammanfattning anföra följande om Scotts predikan. Scott drev läran om den individuella frälsningstilläggnelsen i »nyevangelisk» anda. Väckelsereligionen hade i honom en typisk representant. Det nya var, att denna energiska väckelseförkunnelse nu satte sig fast i huvudstaden, fördes fram i centrum av vårt religiösa och kulturella liv, med beskydd från högsta ort och med anslutning från högtstående kretsar i landet. Det »nyevangeliska» läseriet och dess förkunnelse var nu icke enbart en företeelse ute i socknarna, vilken omhulldes av bönder och obefordrade präster. Det blomstrade upp kring Scotts predikstol, dit allt större skaror av det vaknande 1830-talets Stockholm samlades. Scotts förkunnelse var i den nyhumanistiska huvudstadsmiljön en oppositionsföreteelse. Den var en manifestation av solid ortodox bibeltro och en pessimistisk livssyn, men den var dessutom en praktisk applicering av en viktig protestantisk lära, luthersk och reformert, ett ensidigt levandegörande av den individuella frälsningstilläggnelsen. Här var en brännpunkt och en utgångspunkt för »nyevangelismens» senare landsomfattande rörelse. Senare få vi ytterligare skärskåda denna viktiga sak.

⁵⁹ Ibidm, 6/3 1831. För den 2/10 1831 har hon en liknande observation. Första delen av predikan var mycket bra, men så föll han in i sin vanliga ton.

ÅTTONDE KAPITLET.

Scotts verksamhet för traktat- och bibelspridning, mission och nykterhet.

Scotts vittomfattande pastoralä verksamhet i Stockholm vidgade sfären av hans inflytande. Den nya miljön med de förnåma förbindelserna bröt också udden av hans metodistiska ensidighet. Han måste modifiera och söka visa sig nyttig bland anglikaner, lutheraner, presbyterianer och metodister. Under dessa omständigheter kunde och ville icke Scott uppträda som öppen partiman. Hans förkunnelse och hela hans verksamhet fick härav sin prägel.

Det fanns också andra skäl till ett mer modifierat nit för metodismen som samfund. Scott såg snart nog växande möjligheter att med utnyttjande av sina förnåma förbindelser öva en mångsidig verksamhet i olika riktningar. Hans klara intellekt sade honom, att han kunde vinna ökat inflytande i en del praktiska företag, endast om han hölle sina specifikt metodistiska intressen i bakgrunden. De uppgifter, Scott nu såg ligga väntande, föranledde honom att träda ut ur kretsen av trogna i trädgårdspaviljongen för att bli den inflytelserike, vittfamnande »commissioner-general» i religiösa och sociala frågor, som han senare blev. Med stort nit och verklig skicklighet trädde Scott i breschen för skriftspridning, mission och nykterhet, och det i en tid, då dessa frågor icke hade någon allmänare uppmärksamhet. Här var Scott banbrytare.

Traktatspridningen.

Vi ha ovan sett, hur Evangeliska sällskapet av år 1803 och Svenska bibelsällskapet av 1815 trätt i funktion och övat en ganska betydande verksamhet. Men vi ha också påvisat, hur dessa båda sällskaps verksamhet så småningom avtog och kring år 1830 var ytterligt svag.

Traktatspridningen var en folklig och betydelsefull form för religiös påverkan. Här skönjer man källan till ett inflytande i det svenska kyrkolivet, som kanske betytt mer än något annat för den anglo-amerikanska väckelsereligiositetens popularisering i vårt land. I hundratusentals exemplar sökte sig dessa traktater in i de svenska hemmen i en tid, då läskunnigheten blev allt allmännare, medan de enkla hemmens lektyr fortfarande inskränkte sig till psalmbok, möjligen bibeln och någon postilla. Traktaterna med sina oftast korta, lättfattliga appeller lästes helt visst med begärlighet. I dessa hade man också frångått det arkaiserande språk, som de förutnämnda religiösa böckerna ofta tyngdes av, vilket naturligtvis gjorde traktaterna så mycket mer tillgängliga för allmänheten.

Scotts intresse för traktatspridning ha vi lärt känna från hans verksamhet som lekmannapredikant i Edinburg med omnejd. Så snart han började finna sig till rätta på sin nya post i Stockholm, grep han sig också an med traktatfrågan. Redan i slutet av år 1830 kunde han meddela, att lord Bloomfield lovat bekosta tryckningen av några traktater, vilka han kunde få översätta av en from präst, en verklig broder i Kristus.¹ Den prästerlige medhjälparen var pastor Häggman vid Sabbatsberg.²

Redan i början av januari 1831 hade denne översatt nio traktater, vilka Scott ämnade erbjuda Evangeliska sällskapet. Om detta visade den minsta tvekan, skulle Scott själv låta trycka dem, ty lord Bloomfield var villig betala kostnaden.³ Evangeliska sällskapet var emellertid vid denna tid föga företagsamt, och när pastor Häggman på Scotts inrådan kom dit med sina översatta traktater, blev det dessutom svårigheter av

¹ Brev till CWMS, $\frac{3}{12}$ 1830.

² Dr., p. 75, ($\frac{41}{3}$ 1831).

³ Brev till CWMS, $\frac{7}{1}$ 1831.

konfessionell art. Klara-kyrkoherden, F. M. Franzén («a Rev. Dr. Franzén»), trodde, att traktaterna voro metodistiska skrifter. Att översätta och trycka sådana skulle betyda en eftergivenhet å den lutherska kyrkans sida. Han upplystes emellertid om att skrifterna voro från Londons traktatsällskap (Religious Tract Society) och att Scott i varje fall skulle låta trycka dem. Då gav man efter och beslöt taga emot de erbjudna traktaterna. Men en samtidig begäran från Scott att erhålla ett antal traktater beviljades icke; även här var den lutherska konfessionalismen i vägen.⁴

Emellertid dröjde det med tryckningen av de översatta traktaterna. I Evangeliska sällskapet förivrade man sig icke vid denna tid. Först sedan Scott hotat med att verkställa en ny översättning, vadan sällskapet icke behövde trycka de inlämnade manuskripten för hans räkning, återsändes dessa till Scott.⁵ Denne tog nu saken i egna händer, och med lord B:s frikostiga löfte blev detta en ganska lätt uppgift.

Scott sökte också fastare förbindelser med Religious Tract Society i London. I juni 1832 låg en anhållan från Scott på detta sällskaps bord. Dess styrelse behandlade saken den ²⁶/₆ och ³/₇ 1832, och Scotts anhållan, att sällskapet måtte bära kostnaderna för tryckning av tolv nya svenska traktater, beviljades. Man uppdrog åt Scott att ombesörja översättningen samt att låta trycka 2000 exemplar av var och en av de tolv fyrasidiga traktaterna.⁶ I brev av den ²²/₉ kunde Scott rapportera, att tio av traktaterna redan voro tryckta i 20,000 exemplar, varav de flesta redan voro utdelade.⁷

När hänvändelsen till Religious Tract Society fick ett så gynnsamt mottagande, beslöt Scott att utnyttja detta gentemot

⁴ Dr, p. 75, (¹¹/₃ 1831). Scott skriver där: »I was told that as the names of all who receive such grants must stand in the Minute book, they could not give me any, as my name appearing in their books would be an associating of their Society with Methodists, but that if any other would make the application, they might yield to it; what shall we say to these things in the 19th Century. I could not have conceived it possible.»

⁵ Dr, p. 85 (²⁷/₄ 1831).

⁶ Minutes of the Committee of the Religious Tract Society, vol. 18, fol. 171, 175. Jfr brev till CWMS, ³/₈ 1832 och Dr, p. 161 (²²/₇ 1832).

⁷ Minutes of the Committee etc., vol. 18, fol. 230.

de styrande männen i Evangeliska sällskapet, som uppträtt så avvisande. Han begav sig därför i slutet av augusti 1832 till Franzén, då utnämnd biskop i Härnösand, och visade honom det brev från Religious Tract Society, vilket bemyndigade Scott att på dess bekostnad trycka tolv nya traktater, en följd av Evangeliska sällskapets vägran att lämna honom några av sitt förråd. Enligt Scotts mening syntes Franzén angelägen att glömma denna vägran. Han bad Scott meddela traktatsällskapet i London, att den avvisande hållningen berodde på den utomordentliga försiktighet, med vilken den svenska kyrkan undvek varje närmare förbindelse med främmande sekter. Scott svarade, att han icke kunde skriva så, då dr Paterson, som tillhörde ett samfund, vilket hade separerat långt mera från den engelska statskyrkan än metodisterna, ändock var enrollerad som medlem i Evangeliska sällskapets kommitté. Scott förklarade dessutom för biskopen, att han icke hade någon åstundan att skada sällskapet. Han ämnade därför anhålla hos Religious Tract Society om ett anslag för inköp av skrifter från Evangeliska sällskapet och på så sätt nå sitt syfte och samtidigt hjälpa det sistnämnda sällskapet. Detta syntes behaga biskop Franzén.⁸ Dagen efter detta besök sände Scott ett meddelande till Franzén och framhöll, att han ämnade underrätta traktatsällskapet i London om vad som förevarit, och även anhålla om det nämnda anslaget. Samtidigt insände han sin, Owens och ett par andras första årsavgift till Evangeliska sällskapet med försäkran om sin redliga avsikt att med all kraft understödja varje gott verk. Han hade icke och kunde icke hava några själviska motiv, ty intet av hans extra företag vore på minsta vis i världslig mening gynnande för honom. Han påminde också Franzén om dennes vackra hymn »Den allmänneliga kyrkan» och förmodade att författaren till denna icke skulle illa upptaga hans frispråkighet och hans önskan att få beteckna sig som biskopens ovärdige medarbetare i vingården.⁹

Följande dag fick Scott ett mycket artigt svar från Franzén,

⁸ DI, p. 164 (29/8 1832).

⁹ DI, p. 165 (30/8 1832). »Den allmänneliga kyrkan» fanns införd i Franzéns Skaldestycken och nyttjades av Scott vid kyrkoinvigningen 1840. Se nedan, s. 497.

och därefter tyckes det, som om de två varit rätt goda vänner.¹⁰ Traktatspridningen hade alltså sina betydelsefulla poänger. Scott hade nu brutit sig igenom, och det gällde att fortgå. Till den ändan fortsatte han att uppvakta Religious Tract Society. Hans anhållan om bidrag att inköpa traktater från Evangeliska sällskapet beviljades, och hans önskan om en ny reviderad översättning av Doddridge's »Rise and Progress of Religion in the Soul» och om några nya traktater angående sabbatsbrott, svärjande, lögn etc. vann också bifall.¹¹

Vid samma tillfälle, ¹⁶/₁₀ 1832, beslöt traktatsällskapets kommitté att söka återknyta förbindelserna med Evangeliska sällskapet i Stockholm.¹² Men först den 30 januari 1833 var ett brev redo att gå dit. Däri påpekas bl. a. att en lång tid förflutit, sedan någon direkt kommunikering mellan de två sällskapen skett. Traktatsällskapet i London anhåller nu, att traktater för fyra pund må lämnas Scott, och föreslår, att traktater angående de av Scott nämnda ämnena må tryckas i en upplaga av 2000 för varje.¹³ I brev till Scott av samma datum, ³⁰/₁ 1833, beröres samma sak, varjämte kommittén uttalar sitt beklagande av den sekteriska anda, som visat sig i ledningen av Evangeliska sällskapet. Kommittén uttrycker också sin glädje över att Scott översatt, tryckt och spritt traktaterna och bemyndigar slutligen Scott att, om Evangeliska sällskapet visade sig ovilligt, utgiva traktaterna om sabbaten, svärjandet och lögnen.¹⁴

¹⁰ D₁, p. 166 (³¹/₈ 1832). Scott och Franzén träffades rätt ofta dels på bjudningar (D₁, p. 176, ¹⁰/₁₁ 1832) och dels vid särskilda besök (D₁, p. 193, ⁸/₂ 1833; p. 203, ²⁹/₄ 1833). I brev till CWMS, ⁴/₁ 1833, berättar Scott, att han gjort en insamling för de nödlidande i Norrland (Jfr D₁, p. 176, ¹¹/₁₁ 1832), som gick till över 146 R:dr B:co. Scott tillägger: »The Bishop of Hernösand — — — was present when I preached the English Sermon on the occasion — and has since shown himself very friendly.»

¹¹ Minutes of the Committee of the Religious Tract Society, vol. 18 fol. 230 f., ¹⁶/₁₀ 1832. Jfr D₁, p. 169 (²¹/₉ 1832).

¹² Ibdm.

¹³ Brev till sekreteraren för Evangeliska sällskapet i Stockholm, ³⁰/₁ 1833. Se Religious Tract Society, Foreign Correspondence, [utgående brev i avskrift]. Jfr The Thirty-Fourth Annual Report of the Religious Tract Society, 1833, p. 71.

¹⁴ Religious Tract Society, Foreign Correspondence, [utgående brev i av-

I London hade man tydligen ingen större tilltro till Evangeliska sällskapet. Man hade på länge icke märkt några livstrecken därifrån, men genom Scotts energiska ingripande för traktatspidningen blev frågan om det tjugufemåriga Stockholms-sällskapet aktuell. I London önskade man gärna få liv i det. Scott hade heller intet däremot, såsom framgår av hans ovan relaterade kontrovers med dess sekreterare, biskop Franzén.¹⁵ Hans upprepade brev till London vittna om samma sak. Och vid traktatsällskapets kommittémöte i London den 21 maj 1833 var Scott också personligen närvarande och överlämnade ett brev från Evangeliska sällskapets sekreterare, daterat den 3 maj. Till detta var bilagt ett utdrag av ett sällskapets protokoll, i vilket tack uttalades för den hjälp, sällskapet i London gett. Scott förklarade, att Evangeliska sällskapet hade mycket små resurser. Då Doddridges skrift därför icke kunde på länge tänkas utkomma, fick Scott ett anslag för dess utgivande.¹⁶ Detta verkställdes, och i maj 1834 kunde Scott rapportera, att skriften var i press.

På vilket sätt man skulle kunna inblåsa en livets ande i Evangeliska sällskapet, var för vederbörande i London icke klart. Då kom i maj 1834 återigen ett brev från Scott, vari denne ännu en gång påpekar det sorgliga tillståndet och föreslår som det bästa medlet till en förnyelse av sällskapet ett anslag från Religious Tract Society. Därmed skulle en reorganisering kunna ske.¹⁷ Kommittén i London vände sig till E. Henderson, som var sekreterare i traktatsällskapet, och J. Paterson.¹⁸ Dessa

skrift]. Det blev dock så, att Evangeliska sällskapet beslöt att utge dessa traktater, vilka betalades av Religious Tract Society. (Se Evangeliska Sällskapets berättelse och redovisning för år 1835, ss. 4, 16.) Av dessa beordrade sistnämnda sällskap 1500 ex. till Scotts disposition. Se *The Thirty-fifth Annual Report of the Rel. Tract Society*, 1834, p. 74.

¹⁵ E. Newmans förmodan visar sig riktig: »Det ser ut som om Scott till en början varit betänkt på att söka ingjuta nytt liv i Evangeliska sällskapet.» *Nordskånska väckelserörelser etc.*, I, s. 84.

¹⁶ *Minutes of the Committee of the Religious Tract Society*, vol. 19, fol. 86. Jfr ibdm, fol. 90, ²⁸/₅ 1833. Jfr DJI, p. 10 (²¹/₅ 1833).

¹⁷ *Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society*, vol. 20, fol. 52, ²⁰/₅ 1834.

¹⁸ *Ibdm*, fol. 60, ²⁷/₅ 1834. Om Scotts brevväxling med Henderson, se *DI*, pp. 255, 277, 284 och 327.

hade gjort sina betydande insatser i Sverige, som vi ovan sett, och den senare var ju den egentlige upphovsmannen till Evangeliska sällskapet.¹⁹ Denne hade också personliga vänner i sällskapet. Båda beklagade sällskapets nuvarande ställning, och de önskade, att ansträngningar måtte göras för att återuppliva och omorganisera det. Om detta emellertid skulle misslyckas, borde man söka en ny utväg i avsikt att förhindra ett hämmande av traktatspridningen i Sverige.²⁰ Vid kommitténs sammanträde i London den 17 juni 1834 var också Paterson med. Han biträdde Scotts mening om ett understöd till Evangeliska sällskapet i Stockholm, varför det beslöts att anslå tjugu pund för ändamålet. Det beslöts också, att Henderson skulle anmodas korrespondera »on the subject of the revival of the Stockholm Society».²¹ Henderson sände också ett sådant brev. I brevet redogjordes för vad på Scotts förslag var åtgjort. Man beklagade, att så få underrättelser kommit under den senaste tiden, och av de få som ingått, hade man tyckt sig märka en betydlig nedgång både i bidrag till sällskapet och i spridandet av traktater. Man påpekade, att i England det ibland visat sig nödvändigt att reorganisera liknande sällskap och att genom inkallandet av nya och dugliga män tillföra dem friskt liv och energi. Därefter heter det: »We beg humbly to submit to the Committee of the Evangelical Society whether such a resuscitation might not be effected in your Institution.»²²

Vilken omedelbar effekt detta brevts djärva och klara språk hade på de försiktiga herrarna i Evangeliska sällskapets ledning, känna vi icke. De borde ju ha förstått, att brevskrivarna ganska tydligt gett dem underbetyg och indirekt rekommenderat Scott som lämplig ny man, som skulle göra't.²³ Man får

¹⁹ Se ovan, s. 76 ff.

²⁰ Brev till George Scott, 21/6 1834. Se Rel. Tract Society, Foreign Correspondence, [utgående brev i avskrift].

²¹ Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society, vol. 20, fol. 72. I brev till Scott förklarar kommittén, att Evangeliska sällskapet skall erbjudas tjugu pund, »provided the Society is reorganized & is made an efficient institution & partakes of the catholic spirit of the Parent-Institution». Se närmast föregående not.

²² Brev till Evangeliska sällskapets sekreterare, 7/7 1834. Se Rel. Tract Society, Foreign Correspondence, [utgående brev i avskrift].

²³ Ett direkt förslag om att Scott borde påkallas, gjorde man dock icke.

därför icke förtänka denne, att han tog illa upp, att hans namn var nämnt i brevet från London och det i ett sammanhang, som måste ställa honom som angivare av Evangeliska sällskaps svagheter. Att han icke var trakterad därav, så sant och riktigt det nu än var, är förklarligt, när man betänker hans tidigare kontroverser med Stockholms-sällskapets ledande män. Det tyckes emellertid, som om dessa togo även hela denna sak med lugn, enligt vad Scott hade kunnat meddela.²⁴

Med reorganiseringen dröjde det dock. Vid traktatsällskapets i London sammanträde den 19 augusti 1834 föredrogs ett brev från Scott, vari han förordade G. Th. Keyser, den herrnhutiske grosshandlaren, som en lämplig person att sköta förmedlingen med Religious Tract Society med avseende å traktatspridningen i Sverige.²⁵ Då Scott nu icke tycktes vänta sig något av Evangeliska sällskapet och då han icke kunde direkt föreslå sig själv, ansåg han tydligen, att detta var den enda utvägen. Enär Keyser icke var mäktig engelska språket och f. ö. synes ha varit en villig medhjälpare till Scott, var den föreslagna anordningen närmast ett maskerat försök av Scott att gripa rodret i Evangeliska sällskapet. Den föreslagna planen lyckades Scott genomföra. I brev av den 9 januari 1835 meddelade han till Religious Tract Society, »that the Committee of the Evangelical Society has been reorganized, and the stock of Tracts removed to the house of Mr. Keyser, a warm friend of the cause.»²⁶ Sedan hade Scott sin hand med i arbetet.

Att Scotts iver för traktatspridningen var äkta, är lätt att se. Den stod i full överensstämmelse med hans i övrigt ådagalagda nit att nå människor med evangeliets budskap. Traktatspridningen var en del av hans uppgift som predikare. Läget var ju också detta, att hans lärofrihet som predikant var starkt kringskuren av kyrkolagen, men däremot lämnade tryckfrihetsförordningen honom frihet att utbreda sina religiösa tankar och

En viss finkänslighet hindrade detta. Se brev till Scott från Henderson, ²²/₈ 1834. Rel. Tract Society, Foreign Correspondence, [utgående brev i avskrift].

²⁴ Ibidm.

²⁵ Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society, vol. 20, fol. 113.

²⁶ Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society, vol. 20, fol. 227. Jfr The Thirty-sixth Annual Report of the Rel. Tract Society, 1835, p. 69.

sin åskådning medelst det tryckta ordet. Scott var redo att använda sig av denna möjlighet. Han delade ut traktater efter gudstjänsterna i kapellet.²⁷ Han gav dem till personer för utdelning,²⁸ och han delade ut dem åt besökare.²⁹ När han var på resor, delade han flitigt ut traktater.³⁰ Hans nit i detta fall väckte också uppseende, men för honom gällde det att så den ädla säden i tid och otid. Han litade också på att växt och skörd skulle komma.

Givetvis gick det åt ansemliga mängder av denna folkliga litteratur. Vi ha ovan sett, hur ivrig Scott var att tillförsäkra sig mängder av den, men det förslog så litet. I ett brev till sina förmän i London förklarade han, att det vid ett tillfälle var fråga om att trycka en ny upplaga på 50,000 exemplar av de förut tryckta 23,000 traktaterna, vilka nästan hade tagit slut.³¹ Han sökte oavslåtligen att få nya traktater, mest från England, där också möjligheterna voro stora.³² Men det hände också, att han fick från annat håll, ehuru det var undantag.³³

När koleran i augusti 1834 nådde Stockholm, skyndade Scott att med biträde av Häggman göra i ordning en lämplig traktat.³⁴ Det är tydligt, att traktaterna hade en strykande åtgång under denna tid. Icke mindre än 22,000 uppgivas då ha tryckts

²⁷ D_I, p. 234 ($\frac{11}{5}$ 1834); p. 236 ($\frac{22}{5}$ 1834). Jfr D_I, p. 203 ($\frac{24}{4}$ 1833).

²⁸ D_I, p. 238 ($\frac{8}{6}$ 1834); p. 254 ($\frac{16}{10}$ 1834). I senare fallet gingo 3000 traktater till en person.

²⁹ Brev till CWMS, $\frac{2}{3}$ 1832.

³⁰ Så t. ex. vid en resa till Strängnäs, Arboga m. fl. platser, då han distribuerade mycket traktater till präster och andra (D_I, pp. 92—93, $\frac{4}{6}$ 1831); likaså på en resa åt samma håll i juni 1834 (D_I, p. 239); vid en resa till Uppsala och Dannemora i juni 1831 delade han ut traktater till folket han träffade under vägen, liksom också på de platser han besökte (D_I, p. 108; jfr berättelsen härom i *The Missionary Notices* 1831, p. 573 och *The Wesleyan Methodist Magazine* 1831, p. 868); samma var förhållandet vid Scotts långa resa sommaren 1832 på färd till och från Hamburg. Under denna resa delade han ut åtskilliga hundra traktater. Brev till CWMS, $\frac{6}{7}$ 1832. Jfr brev till Janet Kelley, $\frac{29}{6}$ 1832.

³¹ Brev till CWMS, $\frac{4}{1}$ 1833.

³² Vid hemresan 1833 hade han förskaffat sig »an abundant supply of suitable Tracts». Brev till CWMS, $\frac{4}{10}$ 1833.

³³ D_I, p. 170 ($\frac{2}{10}$ 1832). Han fick vid detta tillfälle 1000 traktater från ett tyskt sällskap. Jfr brev till CWMS, $\frac{5}{10}$ 1832.

³⁴ D_I, p. 247 ($\frac{26}{8}$ 1834).

och utdelats.³⁵ Det oerhörda arbete Scott påtog sig i denna sak genom att personligen deltaga vid både översättning, tryckning och distribuering, är icke lätt att helt förstå.³⁶ Men det gav honom också rika tillfällen att knyta nya förbindelser och att påverka människor i religiöst hänseende. En stor triumf var det, att Scott förmådde ingjuta nytt liv i Evangeliska sällskapet³⁷, ehuru dettas verksamhet just icke blev av någon större spännvidd och kraft. Men Scotts åtgärd även i denna sak visar, med vilken målmedveten energi han genomförde sina syften. Vad de tiotusentals traktaterna hade för direkt och indirekt religiöst inflytande, är omöjligt att fastställa. Att de i sin mån förberedde den folkliga fromhetens stora jäsningstid i vårt land, är utom all fråga.

Bibelspridningen.

Bibelspridningen hade i vårt land pågått i flera år genom Svenska bibelsällskapet och de lokala sällskapens försorg. Vi ha ovan behandlat denna sak och även sett, att genom apokryfstriden 1826 en brytning med British and Foreign Bible Society skett.³⁸ Detta hade till följd ett påtagligt försvagande av den svenska bibelspridningen.

År 1831 företog en son till lord Teignmouth, den mångårige ordföranden för BFBS, en resa till Sverige och Norge i bibelsakens intresse.³⁹ Denne resenär, som då hette C. J. Shore men senare blev lord Teignmouth⁴⁰, tyckes ha funnit läget i Sverige

³⁵ Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society, vol. 20, fol. 161, ²⁸/₁₀ 1834. Jfr The Thirty-sixth Annual Report of the Rel. Tract Society, 1835, p. 69. Se också brev till CWMS, ⁵/₉ 1834.

³⁶ En liten detalj kan belysa saken. En gång fick han 21,000 traktater hemsända till sig, vilka voro i fullständig oordning. Han fick nästan en hel dags arbete att ordna dessa 21,000. Df., p. 251 (²⁴/₉ 1834).

³⁷ William Jones, The Jubilee Memorial of the Religious Tract Society, p. 315, berättar också om hur Scott »endeavoured to rekindle the dying embers of this once flourishing cause».

³⁸ Se ovan, s. 86 f.

³⁹ George Browne, The History of the British and Foreign Bible Society, I, p. 493 ff.

⁴⁰ Ibidm. Det var denne mr Shore, som var så bigott, att han icke ville besöka Scotts gudstjänster. Se ovan, s. 191.

ganska tillfredsställande. I sin rapport till BFBS säger han: »The Swedish Bible Society is eminently flourishing». Han talar berömmade om dess ordförande, greve Rosenblad, och om biskoparna, som vore intresserade för saken, särskilt biskopen i Göteborg.⁴¹ Att understödet från BFBS var indraget, hämmade emellertid verksamheten. Greve Rosenblad trodde dock, att det svenska sällskapet vore i stånd att förse hela landet med biblar.⁴²

Emellertid synes det, som om vederbörande i London icke hade haft full tillit till Shores rapport om läget i Sverige. BFBS:s kommitté satte sig i förbindelse med Paterson, den gamle kännaren av bibelsaken i Sverige. Man önskade åter ett närmande till Svenska bibelsällskapet, och ingen kunde vara lämpligare att här tjänstgöra. Det blev fråga om en ny resa till Sverige. Paterson var intresserad och satte sig i förbindelse med sina vänner i Stockholm, varvid han anhöll, att de skulle föreslå någon form för ett samarbete, som kunde synas dem acceptabelt utan att kränka de grundsatser, som BFBS hade trätt in för.⁴³ I brev till Keyser framlade Paterson senare sin plan att få alla de av BFBS i Sverige distribuerade biblarna, eller delarna därav, tryckta och bundna i Stockholm. Keyser och några andra, som ville träda i samarbete med honom, kunde sköta om denna sak. Dessa exemplar av de heliga skrifterna, naturligtvis utan apokryferna, voro avsedda för de fattigare klasserna och skulle säljas till reducerade priser eller gratis utdelas. Man räknade därvid med Svenska bibelsällskapets och landsortssällskapens medverkan. Keyser svarade i brev av den 18/11 1831, och då lät det annorlunda än i Shores rapport. Det svenska sällskapet var i stort behov av pengar för att möta de dagliga utgifterna, varför det sällan kunde lämna några exemplar gratis eller till reducerade priser, ehuru detta vore behöfligt på många håll. Kassan var dålig och skulderna f. n. stora.

⁴¹ Den ende av biskoparna, som varit emot bibelspridningen, Tingstadius i Strängnäs, var nu död sedan några år, berättar Shore. Redan Paterson hade tidigt fått reda på att Tingstadius höll på med en ny bibelöversättning och därför icke ville, att den gamla skulle spridas. J. P a t e r s o n, *The Book for every Land*, p. 281.

⁴² *The Twenty-eight Report of BFBS, 1832, appendix, pp. 70—72.*

⁴³ Brev från Paterson till BFBS, daterat Edinburg, 2/11 1831. *Ibldm.*, p. 74.

Under sådana förhållanden var BFBS:s förslag, vad som behövdes för att uppmuntra och hjälpa landsortssällskapen, vilkas resurser i allmänhet voro små. Keyser förklarade sig också villig att samarbeta med de övriga, som det vore nödvändigt att utse till att sköta saken.⁴⁴

I brev till Paterson, ²⁰/₃ 1832, skriver Keyser och säger sig ha fått del av BFBS:s önskan om upprättande av en agentur och en depå i Stockholm, och han har redan förberett saken. Han hoppas, att det kan anses räcka med Scott och Warnke jämte honom själv.⁴⁵ Emellertid ansågs saken så viktig, att Paterson anmodades att resa över till Sverige och ordna den. Han hade också i uppgift att sätta i gång med tryckningen av 15,000 exemplar av de heliga skrifterna.⁴⁶

Paterson anlände till Stockholm i slutet av maj 1832 och hade under resan besökt flera platser.⁴⁷ När P. kom till huvudstaden, var Scott bortrest på en tre veckors tur till Hamburg. Innan denne den 22 maj lämnade Stockholm, hade han dock skrivit till Paterson, och helt säkert framlade han då sin syn på den fråga, som förelåg.⁴⁸ Ehuru de två således icke träffades, voro de helt visst ense om att här borde något göras. Scott hade redan tidigare i ett tal berört bibelsällskapets arbete och visat sitt intresse.⁴⁹ Marken var ju ock förberedd genom Patersons tidigare korrespondens med Keyser. Även med Scott torde P. ha på förhand korresponderat, ty han hade önskat honom som medarbetare.⁵⁰ I varje fall kan man dock icke tillskriva Scott

⁴⁴ Brev från Paterson till BFBS, ⁵/₁₂ 1831. Ibidm, pp. 74—76.

⁴⁵ Ibidm, p. 78.

⁴⁶ Ibidm, p. 80.

⁴⁷ Brev från Paterson till BFBS, ²⁴/₅ 1832. The Twenty-ninth Report of BFBS, 1833, appendix, pp. 66—70. Jfr brev från Scott till CWMS ²²/₅ 1832. I Göteborg hade Paterson besökt sin »gamle och intime vän» biskop Wingård, och landets övriga biskopar uppsökte han också, så att han strax före avresan kunde skriva, att han beräknade ha fått träffa dem alla utom fyra.

⁴⁸ Dr, p. 153 (²¹/₅ 1832).

⁴⁹ H, ss. 84—85. Jfr Dr, p. 152 (¹⁰/₅ 1832).

⁵⁰ Brev från Scott till CWMS, ²²/₅ 1832. Det förefaller också, som om Scott kände Paterson från Edinburg-tiden. I brev till Janet Kelley, ⁵/₁ 1832, skriver Scott om P:s förestående besök och tillägger: »[He] resided in Elm Row head of Leith walk, when I was in E.»

något initiativ i denna sak. Han skulle dock komma att visa sig som en drivande kraft i det påbörjade arbetet.

Paterson undersökte ställningen i Stockholm noggrant. Han var glad att finna lord Bloomfield och greve Rosenblad intresserade. Den sistnämnde ansåg han helt med på den nya planen, »which is of the greatest importance». Greve Rosenblad hörde sig noga för, vilka personer, som skulle företräda BFBS i det nya företaget — »and when told who they were, he was highly pleased with them».⁵¹ Männen voro pastorerna Scott och Warnke samt lekmännen grosshandlare G. Th. Keyser och kammarrådet L. Neijber.⁵² Deras uppgift var att verkställa tryckning och sprida biblar på BFBS:s bekostnad, undersöka behovet och insända ansökningar om biblar till BFBS med yttrande i saken, samt föra korrespondens med sällskapets vänner i landet.⁵³ Dessutom ålades agenturen att särskilt intressera sig för Finland, vilket, enligt Scotts meddelande, skedde redan kort efter Patersons avresa.⁵⁴ Keyser och Neijber skötte den mer affärsmässiga sidan av rörelsen, medan Scott framförallt skulle sköta korrespondensen med England.⁵⁵

Den rörelse, som med denna BFBS:s depåverksamhet växte fram, blev av stor betydelse. Att behovet av biblar var stort, liksom efterfrågan, framgår av de önskemål, som framställdes från olika stift.⁵⁶ Paterson hade också skrivit till alla bibelsällskapen i landsorten och sökt att inleda en förbindelse mellan dessa och agenturen.⁵⁷

Sitt första sammanträde hade de nya agenterna den 3 juli 1832, och det första av de månatliga meddelandena från Scott till BFBS var daterat den sjätte i samma månad.⁵⁸ Re-

⁵¹ Brev från Paterson till BFBS, 5/6 1832. The Twenty-ninth Report of BFBS, 1833, appendix, pp. 70—71.

⁵² The Twenty-ninth Report of BFBS, p. XLI. Jfr D_I, p. 157 (3/7 1832).

⁵³ The Twenty-ninth Report of BFBS, p. XLI.

⁵⁴ Ibidm, p. 85. De finska bibelsällskapen innefattades i agenturens verksamhetssfär. W. Canton, A History of BFBS, I, p. 458.

⁵⁵ D_I, p. 157 (3/7 1832); och brev från Scott till CWMS, 3/8 1832.

⁵⁶ The Twenty-ninth Report of BFBS, p. XXXIX.

⁵⁷ Ibidm, appendix, p. 71.

⁵⁸ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 6/7 1832. Jämte Scott ha de övriga ledamöterna i agenturen undertecknat brevet: L. Neijber, Andr. Warnke och Gust. Th. Keyser.

dan där kunde man nämna, att ärkebiskop Tengström önskade att få finska nytestamenten. Detta beviljades också, och med sändningarna gick ytterligare förfrågan om behoven i Finland av svenska biblar och testamenten.⁵⁹ Scott rapporterade vidare om förbindelser med bibelsällskap eller enskilda i Lund⁶⁰, Söderala, där det fanns sökande själar⁶¹, Alingsås, Norrköping, Uppsala⁶² och Göteborg.⁶³ I Västerås stift företogs, enligt brev från Scott, en undersökning i socknarna, och denna gav till resultat en rekvisition till agenturen på över 4,000 helbiblar till nedsatt pris och nära 6,000 gratis. Det gällde visserligen »the poor but interesting inhabitants of Dalecarlia», men Scott ansåg i alla fall gratissupplikanterna väl många. Men då Svenska bibelsällskapets inkomster ständigt minskades, borde deras begäran i möjligaste mån vinna bifall.⁶⁴ Scott gjorde i detta brev en energisk vädjan för bibelsaken i vårt land, ty vad som gjorts vore endast en obetydlighet.

Scott trädde till verket med hela kraften av sitt biblicistiska nit. Han uppgjorde en statistik över bibelspridningen i Sverige till ledning för arbetet.⁶⁵ Vid hemresan våren 1833 uppvaktade han det engelska sällskapets styrelse i London med ett memorandum i fjorton punkter, skrivet på svenska och daterat 1/5 1833. Det hela gällde bibelsaken och var utställt av agenturen.⁶⁶ I Stockholm sökte han övertyga greve Rosenblad om det engelska företags villighet att hjälpa Sverige⁶⁷, och den

⁵⁹ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 7/9 1832. Sändningar från agenturen gingo till bibelsällskapen i Uleåborg, Vasa, Kuopio, Viborg, Borgå och Hälsingfors. Tacksamhetsskrivelser inkommo från dessa. 29th Report of BFBS, 1833, p. XLIII.

⁶⁰ Brev till densamme, 5/10 1832.

⁶¹ Ibidm.

⁶² Brev till densamme 9/11 1832.

⁶³ Brev till densamme, 4/4 1834.

⁶⁴ Brev till BFBS, 11/1 1833. The Twenty-ninth Report of BFBS, 1833, appendix, p. 87 ff. Jfr DI, p. 190 (10—11/1 1833). Som en märklig sak påpekas i detta brev, att nästan alla i Sverige kunna läsa.

⁶⁵ Ibidm. Jfr brev från Scott till CWMS, 1/2 1833.

⁶⁶ Brev från agenturen i Stockholm (gm Scott) till A. Brandram (BFBS), 12/4 1833, och Memorandum från densamma till densamme, 1/5 1833. Jfr DJ11, p. 8 ff.

⁶⁷ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 18/10 1833.

gamle, fromme bibelvännen blev helt visst varm om hjärtat av all denna uppoffring och välvilja. Denne lovade också, att en inbjudan skulle komma från Svenska bibelsällskapet, så att Scott bleve ledamot också där.⁶⁸ Snart nog skedde detta⁶⁹, och därmed hade Scott ytterligare en möjlighet att göra sig gällande. Han hade dock ingen hög uppfattning om det sällskap, han högtidligen inbjudits att förena sig med. Dess dåliga ekonomi gjorde, att icke mycket var att vänta därifrån.⁷⁰ Scott kände nog heller icke någon speciell kallelse att söka rycka upp affärerna. Han hade ju sin agentur, och det gällde att visa vad den kunde prestera.

I Stockholm anställdes en kolportör, som spred biblar särskilt bland de fattiga.⁷¹ I landsorten blev agenturens verksamhet alltmera känd. I mitten av maj 1834 företogo Scott och Keyser en resa till Västerås för att i konsistoriet ordna med fördelningen av 2,000 biblar och 4,000 testamenten från Britiska och utländska bibelsällskapet, en gåva »to the poor Dalecarlians».⁷² Under denna resa träffade de flera prästmän och väckte intresse för bibelsaken. En månad senare reste Scott i Södermanland, och i Strängnäs överlade han med sekreteraren i därvarande bibelsällskap.⁷³ I Jämtland hade man en ivrig bibelspridare i landshövding Axel Adlersparre, och även i Jönköping fanns »an active agent».⁷⁴ I norra Sverige hade agenturen slutligen funnit en nitisk medarbetare i komminister Bergner i Luleå.⁷⁵ Försändelser av biblar hade dessutom gått till Karlstad, Uppsala, Kalmar och Skara.⁷⁶ Scott skrev, att i

⁶⁸ DI, p. 206 (11/10 1833).

⁶⁹ Brev från Scott till CWMS, 9/12 1833. Jfr Sv. bibelsällskapets nittonde årsb. (1833), medlemsförteckningen.

⁷⁰ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 8/2 1834.

⁷¹ Brev från Scott till densamme (BFBS), 5/10, 9/11 1832.

⁷² DI, pp. 234—35 (12—15/5 1834). Jfr brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 9/6 1834, och till CWMS, samma datum.

⁷³ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 11/7 1834. Jfr DI, p. 239 (14/6 1834).

⁷⁴ Senast anförda brev.

⁷⁵ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 22/8 1834.

⁷⁶ The Thirtieth Report of BFBS, 1834, p. XLVII f. Biskop Lundblad i Skara anhöll ivrigt om gratisexemplar, 31st Rep. of BFBS, 1835, p. XLII.

Eskilstuna en depå borde upprättas.⁷⁷ Med bibelsällskapen i Finland voro förbindelserna också livliga. Denna omfattande verksamhet gav till resultat, att agenturen redan i slutet av 1834 hade spritt nära 40,000 biblar och testamenten och låtit trycka 11,000 biblar och 45,000 testamenten. Av de senare voro 15,000 exemplar på finska språket.⁷⁸

Givetvis skaffade sig Scott genom detta ombudsmannaskap mycket arbete. Det gällde att läsa korrektur⁷⁹, göra upp tablåer, brevväxla med huvudsällskapet i London och även med andra, att göra resor för saken och att deltaga i de månatliga sammanträdena.⁸⁰ Allt detta arbete utförde Scott utan någon ersättning från bibelsällskapet i London. Hans kamrater i agenturen däremot gjorde på våren 1834 hemställan om ett arvode för sitt arbete. Scott var gärna med om att Keyser, som utförde det expeditionella arbetet, skulle få en pekuniär ersättning, däremot gillade han icke Neijbers och Warnkes anspråk.⁸¹ I brev till BFBS framför Scott sina synpunkter. Han argumenterar för att Keyser må anställas och avlönas. Denne har intet från Svenska bibelsällskapet, fast han gör allt arbetet där. Scott tycker, att det kunde räcka med att betala Keyser, ty han ägnar sin tid åt saken. Men för att arbetet lugnt skall fortgå, torde det vara bäst att även de två övriga finge sin önskan uppfylld. Vad Neijber angår, så vore det nästan nödvändigt, »that [he] be conciliated, (I am tempted to add, bought) — he is ostensible secretary for the Swedish Society, almost daily with Count Rosenblad, and to make him an enemy would very soon dis-

⁷⁷ The Thirtieth Report of BFBS, 1834, p. XLVIII f.

⁷⁸ W. Canton, A History of BFBS, II, pp. 227—28. Jfr Sv. bibelsällskapets tjugonde årsberättelse etc. (1834), s. 11 f.

⁷⁹ Dr, pp. 169, 174, 194, 199, 204, (resp. ²⁰/₉, ³¹/₁₀—¹/₁₁ 1832; ¹⁵/₂, ³⁰/₃, ³⁰/₄ 1833.)

⁸⁰ Dessa sammanträden bevistade Scott mycket troget, varom dagböckerna bära vittne.

⁸¹ Dr, p. 231 (⁹/₄ 1834). Han skriver där, efter att ha uttalat sitt gillande av Keyserns anhållan, följande: »I feel pity for the mercenary spirit of the others. Bless God, I feel no wish to touch a farthing, nay I abhor the idea; what I do, that I will do freely and for Christ's sake».

C. W. Lilljecrona skrev i brev till J. C. von Schoting, ⁹/₃ 1839, att Neijber »för sin flitiga kyrkogång och anstrykning af andlighet, [var] särdeles protegerad» av Rosenblad.

turb the harmonious understanding at present happily subsisting between that Society and your Agency». För egen del vägrar Scott absolut att mottaga något: »*I dare not, I will not receive one Shilling of your Society's holy funds.*»⁸²

Av allt detta kan man förstå, att här vidgade sig sfären för Scotts verksamhet och inflytande på ett utomordentligt sätt. Han kom först och främst genom detta arbete i nära förbindelse med societetskretsarna kring greve Rosenblad.⁸³ I dessa kretsar var man gärna med i filantropi och humanitära företag, och dit fick nog bibelspridningen räknas. Vid Svenska bibelsällskapets årshögtider brukade kronprinsen deltaga jämte många andra lysande män,⁸⁴ och det var högtidligt för Scott, när den furstlige bibelvännen behagade känna igen honom vid ett sådant möte.⁸⁵ Som ledamot deltog han också i det svenska sällskapets kommittémöten, där Rosenblad satt ordförande. Vid ett tillfälle voro tre biskopar närvarande, och alla voro

⁸² Brev till A. Brandram (BFBS) ¹¹/₄ 1834. Av ett tal, som Scott höll i Exeter Hall, London, ¹/₅ 1865, framgår det, att han genast skulle ha ansett det tillbörligt, att det engelska bibelsällskapet bidroge till hans underhåll i Stockholm. Av breven framgår icke detta. Möjligen var det en muntlig överläggning vid Scotts besök i London våren 1833. I varje fall blev det icke något understöd från bibelsällskapet, ehuru det var villigt därtill. Wesleyanska sällskapet ansåg nämligen, att bibelspridning var en sak, som tillhörde Scotts uppgift som deras man i Stockholm. (J. M. Eriksson, Metodismen i Sverige, ss. 23—24.) Originalreferatet av talet har icke varit mig tillgängligt. Om sitt arbete i bibelsaken berättar Scott även i *Evangelical Christendom*, vol. III (1849), p. 26.

⁸³ Genom lord Bloomfield, som var hedersledamot i Svenska bibelsällskapet och vän till Rosenblad, hade nog denne tidigare lärt känna Scott. Jfr Lord Bloomfields *Memoarer*, ss. 7—8.

⁸⁴ *Dr*, p. 80 (²⁶/₃ 1831).

⁸⁵ *Dr*, p. 198 (²³/₃ 1833). Att man i de svenska hovkretsarna tog intryck av föredömen från andra länder, framgår av en anteckning av Scott efter ett bibelsammanträde hos Rosenblad: »Much struck last night by a remark of Count R. with regard to the Bible cause in Prussia. It is well known that the present King [Fredrik Wilhelm III] is from Christian Principle favourable to that cause, — his predecessor Fredrik the great was a freethinker & talking of the Bible said 'in less than 50 years that book will only be found in Libraries covered with dust as a memorial of the folly of the present age'. 46 years have elapsed since his death, his descendant diligently promotes the spread of the Scriptures, and his own Sword & trophies of war have been removed to France and are exhibited in Paris as curiosities». *Dr*, p. 244 (²⁹/₇ 1834).

artiga och vänliga.⁸⁶ Som ombud för det stora engelska sällskapet, som dittills bestritt utgifter på omkring 200,000 R:dr B:co för den svenska bibelspridningen⁸⁷, kunde Scott med skäl känna en viss säkerhet i kretsen av det svenska sällskapets styrande och hedersledamöter, varibland märktes ett tio-tal excellenser jämte i övrigt grevar, friherrar och biskopar.⁸⁸ Sällskapets ordf., excellensen greve M. Rosenblad, var redan mätt av år och arbete, men i alla fall knöts nu ett vänskapsband mellan denne aristokrat och den unge självbildade predikant-ynglingen från de folkliga metodistkretsarna i Skottland. I sällskapets styrelse satt också J. O. Wallin och F. M. Franzén⁸⁹, med vilka Scott även eljest hade förbindelser. Det var tydligen också genom bibelsaken, som den för Scott viktiga bekantskapen med biskop C. Fr. af Wingård inleddes. I samband med en anhållan från Göteborgs bibelsällskap 1834 skrev Scott till Brandram om Wingård och gav honom betyget »an enlightened and zealous Prelate». Han önskade, att Brandram skulle skriva till Wingård, som då befann sig vid riksdagen i Stockholm.⁹⁰ Helt säkert var också Wingård en av de tre ovan nämnda biskopar, som deltog i bibelsällskapets sammanträde den 9 maj.⁹¹ Att Scott och Wingård tidigt blevo bekanta och gärna umgingos, kommer att framgå av vår undersökning i fortsättningen.

⁸⁶ DI, p. 234 (9/5 1834). Själva mötet fann Scott vara »rather a formal affair.»

⁸⁷ Se Svenska bibelsällskapets nittonde årsberättelse (1833), s. 20.

⁸⁸ Ibidm, förteckningen på hedersledamöter. Karaktäristiskt för den aristokratlekmannaverksamhet, som de senare åren hade utbildats, var, att av 18 styrelseledamöter vid denna tid endast fem voro präster.

⁸⁹ Ibidm.

⁹⁰ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), 4/4 1834.

⁹¹ Ett vittnesbörd om Wingårds intresse för bibelspridningen är också nedanstående brevutdrag från tiden för Patersons besök 1832. Wingård skrev:

»With great joy I again met Dr. Paterson, the Agent of the British Bible Society. — The agency established by him at Stockholm will be of great importance to the operations of the British Bible Society in Sweden, and also of great benefit to us. The Agency is already fully engaged in the printing of the Sacred Scriptures.» (Brev från C. Fr. af Wingård till dr Steinkopff, 13/6 1832. Se Monthly Extracts from the Correspondence of BFBS, nov. 1832. Vidare om Wingård och bibelsaken, se D. F e h r m a n, Carl Fredrik af Wingård etc. I, ss. 96, 124 ff.

Av utomordentlig betydelse för Scott var det, att han genom bibel- och traktatverksamheten vann förtroende och uppmärksamhet i olika delar av landet. Han vann ingång i de fromma kretsarna och gjorde sig där gällande. Man bör också observera, att agenturen var utrustad med en pekuniär makt, som var betydlig. Det gällde ju att göra, vad de svenska sällskapen icke förmådde: gratis utdela biblar eller sälja dem till reducerade priser.⁹² Med Brittiska och utländska bibelsällskapet bakom sig kunde agenturen framträda med en penningens pondus, som var lättfattlig nog ute i bygderna. Och givetvis skaffades respekt för de män i Stockholm, som så frikostigt kunde utdela stora gåvor. Det var icke utan betydelse, att Scott såsom engelsman blev det närmaste ombudet för det stora engelska sällskapet. Han kom att synas vida omkring i landet.

Scott förstod också att uppskatta värdet av detta vittgående rykte i en så välgörande verksamhet. När, som vi förut nämnt, Scott i början av maj 1834 förlade den svenska gudstjänsten från onsdagar till söndagar, skedde det alls icke av hänsyn till J. O. Wallins önskan i saken (se ovan s. 219). Det var i stället så, att Scott ville ha veckorna fria för att ibland kunna göra resor utåt landsbygden och på så sätt utvidga arbetet. I brev till London skrev han på tal om denna sak: »My association with the exertions of the Bible- & Tract-Society, introduces me wherever I see opportunity to go.»⁹³ Det var med vissa förväntningar Scott motsåg bibel- och traktatspridningens verkan på sin ställning som predikant och själasörjare i vårt land.

⁹² The Twenty-ninth Report of BFBS, p. 84. Paterson uppskattade där de fattiga familjer, som om icke BFBS trädde emellan, finge vara utan biblar, till 100,000. Att det, jämte denna lust att hjälpa de fattiga att få biblar, även låg en åstundan att driva antiapokryfisk propaganda är ovedersägligt. När Paterson i brevet den 5/12 1831 gav sitt utlåtande till BFBS över den nya planen om en agentur i Sverige, skrev han bl. a. »As to the whole Bible without the Apocrypha, we ought, from principle, to promote its circulation by every means in our power, in order, if we can, to drive the Apocrypha from the field; but be assured, the people on the continent will not buy a Bible without, when they can get one with the Apocrypha for the same, or nearly the same price; and the only chance of getting your pure Bibles circulated extensively at present, is a greatly reduced price. At least, I know that this is the case in Sweden.» 28th Report of BFBS, appendix p. 76.

⁹³ Brev till CWMS, 6/6 1834.

Missionssaken.

Det var ett missionssällskap, som hade sänt Scott såsom »missionär» till »stationen» i Stockholm. The Wesleyan Methodist Missionary Society hade redan nått en betydande utveckling. I början av 1830-talet hade detta sällskap inalles 230 missionärer, varav ett 30-tal i kristna länder, alltså i samma ställning som Scott. För detta missionsändamål hade man vid samma tid nått ett årssammanskott av över 700,000 R:dr B:co.⁹⁴ Vi ha också ovan påvisat Scotts förbindelser med missions-saken i sin hemstad och om hans tjänst som sekreterare i ett missionssällskap därstädes.⁹⁵

Det var således alldeles självfallet, att Scott skulle känna sig manad att i Stockholm verka för missionssaken. Vi ha förut också påvisat, huru ansatser till väckande av missionsintresse gjordes under 1800-talets första tredjedel. De matta försöken gävo dock intet resultat, utan vid 1830-talets ingång var saken i vårt land praktiskt taget vorden till intet.⁹⁶ Att här förelåg en uppgift för en nitisk man, som hade någon insikt i ämnet, var tydligt nog. Och Scott var mannen, som utförde vad ingen före honom förmått.

Under begynnelseåren före 1835 skedde icke så stora ting, men Scott förberedde marken omsorgsfullt. Den bland missionsvännerna i andra länder utbildade seden att hålla missionsbön första måndagsaftonen i varje månad, började Scott snart nog att praktisera. Redan i början av september 1830 höll han en sådan sammankomst, »the *first* Missionary Prayer Meeting ever held in Stockholm», enligt Scotts mening.⁹⁷ Men det var först när Scott började hålla dessa missionsmöten på svenska språket, som saken började allmännares omfattas. Vid den första svenska missionsbönen, som hölls den 2 januari 1832, var trängseln i kapellet oerhörd, och stora skaror kunde icke få tillträde. Framställningen gjorde ett starkt intryck:

⁹⁴ Dessa uppgifter lämnades av Scott i ett nykterhetstal den 10/5 1832. Se H, s. 85.

⁹⁵ Se ovan, s. 148 f.

⁹⁶ Se ovan, s. 87 ff.

⁹⁷ Dr, p. 17 (6/9 1830). Han gav därvid en allmän överblick av arbetet och föreläste något om missionen på Tonga-öarna.

»The deepest attention prevailed, and often I heard the responding sigh.»⁹⁸

Dessa missionsmöten blevo synnerligen populära. De samlade vanligen till trängsel fylld lokal. Scott föredrog då oftast något missionärsbrev eller någon artikel ur Wesleyan Missionary Notices, översatt till svenska.⁹⁹ Men ibland kunde han också föreläsa något annat. Vid ett missionsmöte läste han t. ex. en intressant redogörelse för de religiösa rörelserna i Norrland (»read an interesting account of the reviving of God's work in the North of Sweden.»)¹⁰⁰ En annan gång uppbyggde Scott sina missionsintresserade åhörare med att uppläsa J. P. Häggmans tal 1812 om metodismens och missionssällskapens uppkomst.¹⁰¹ Och i ett möte föredrog han ett sammandrag av wesleyanska missionssällskapets senaste årsrapport.¹⁰²

Man kan med detta för ögonen även här fastslå, att Scott bedrev en medvetet inriktad propaganda för sitt metodistsamfund, ehuru det skedde i de försynta formerna av en allmänare upplysning om den framväxande missionens fortgång.¹⁰³

Vid spridandet av missionskunskapen voro naturligtvis de engelska missionstidningarna av stort värde. Men det var icke många bland svenskarna, som kunde läsa dem eller ens hade råd att hålla dem. Scotts föreläsningar ur de wesleyanska tidningarna för kretsen i Engelska kapellet var givetvis ett viktigt led i den kamp för missionssaken, som Scott förde. Men han ville nå vidare. Önskemålet var en tidning, ett organ för den växande, månggrenade verksamhet, som hade sitt centrum i Engelska kapellet. Scott såg tillräckligt skarpt för att upp-

⁹⁸ DI, p. 137.

⁹⁹ DI, p. 196 (⁴/₃ 1833); p. 199 (¹/₄ 1833); p. 213 (²⁹/₁₁—²/₁₂ 1833); p. 222 (³/₂ 1834); p. 237 (³⁰/₅ 1834). Jfr George Scott, Tellström and Lapland, pp. 38—39: »Portions of the Wesleyan Missionary Notices [were] read, in the Swedish language.»

¹⁰⁰ DI, p. 151 (⁷/₅ 1832). Med största sannolikhet var det N. J. Ekdahls skildring av det norrländska läseriet, som Scott redan nu hade fått i händerna. Se ovan, s. 33, noten nr 122.

¹⁰¹ DI, p. 190 (⁷/₁ 1833). Jfr [J. P. Häggman], Tal i Evangeliska Sällskapets Allmänna Sammandrag etc., s. 22 ff.

¹⁰² DI, p. 209 (¹/₁₁, ⁴/₁₁ 1833).

¹⁰³ Jfr också Scotts uppgifter om missionen i ett nykterhetstal, H, s. 85.

täcka värdet av ett sådant organ för metodistisk tro, livssyn och praxis pietatis.¹⁰⁴

Saken var ju också den, att en religiös rikstidning för folket saknades i vårt land. Scott kände visserligen till ett tidningsförsök av denna karaktär i södra Sverige¹⁰⁵, men i Stockholm fanns icke någon. Riktigt nog såg Scott, att just i huvudstaden en sådan tidning skulle kunna slå igenom och nå ett landsomfattande inflytande. Dessutom kunde han ej gilla den sydsvenska tidskriften: »It is not according to my view answerable to the spreading of pure & undefiled & heartfelt religion.»¹⁰⁶ Den begynnande motsättningen mellan den sydsvenska schartauismen och »nyevangelismen» kan redan nu spåras.¹⁰⁷ Den nya tidskriften skulle ha till direkt syfte att ge religiös uppbyggelse åt folket och att genom intressanta missionsnyheter, speciellt metodistiska, väcka intresse för denna sak. Däremot skulle den avhålla sig från polemik: »No controvers on Religious differences.»¹⁰⁸ Detta var givetvis det klokaste för Scotts syften.

I slutet av mars 1832 överlade Scott på allvar med sina medhjälpare.¹⁰⁹ Dessa voro enligt Scotts uppgift, »3 Priests and a pious printer».¹¹⁰ Den sistnämnde var herrnhutaren Rumstedt, som också var utgivare.¹¹¹ Som prästerliga medarbetare räknade Scott med pastor Häggman vid Sabbatsberg och N. J. Ekdahl, den man, som senare blev hans oförsonlige antagonist.¹¹² När Ekdahl i början av 1830-talet vistades i Stock-

¹⁰⁴ »I expect much by it», skrev Scott till Janet Kelley, 27/4 1832.

¹⁰⁵ Brev till CWMS, 6/4 1832. J. Ternström hade nämligen året förut satt i gång med sitt försök, Siaren, men denna tidskrift nådde icke långt, och den upphörde redan 1833. Se B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur, III, s. 195. Det är påtagligen denna tidning Scott avser.

¹⁰⁶ Senast anförda brev.

¹⁰⁷ Kännedom om den stramt kyrkliga schartauismen fick Scott säkerligen snart nog genom bl. a. herrnhutarpastorn Warnke och andra herrnhutiskt fromma personer i Stockholm, som chockerats av Schartaus angrepp.

¹⁰⁸ Brev till CWMS, 6/4 1832.

¹⁰⁹ DI, p. 147 (30/3 1832).

¹¹⁰ Brev till CWMS, 4/4 1832.

¹¹¹ B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur, II, s. 48. Jfr ovan, not 109. Tidningens namn var Budbäraren.

¹¹² Om N. J. Ekdahl, se nedan, s. 561 ff. Vem den tredje prästen var, fram-

holm, synes Scott och han ha blivit goda vänner. Ekdahl hade dels genom sina förbindelser med norrlandsläsarna och dels genom sitt rykte som »läsarepräst» möjligheter att vinna förstälse hos Scott.¹¹³ Det låg därför nära till hands för denne att med sig associera just honom, när det nu gällde en religiös tidskrift. Men i Ekdahl funnos schartauska böjelser fördolda, och Scott skulle snart få märka, vad detta betydde.

Emellertid blev det icke mycket av den prästerliga hjälpen i tidskriften. Häggman anmälde, att han ville dra sig ur spelet, som han nog fann för högt. Troligen hade hans förmän låtit höra av sig. Scott suckar över honom: »Pity that a pious man should be so fearful and hesitating.»¹¹⁴ Till detta kom, att även Ekdahl lämnade företaget. Han reste i slutet av juli till Norge för sina forskningar där, och då vilade hela ansvaret för den tillämnade tidskriften på Scott.¹¹⁵

Tidskriften, vars namn var Budbäraren, skulle ha utkommit till den 1 juli, men först någon dag in i augusti skedde det.¹¹⁶ Det var »En Christlig Månadsskrift», som nu presenterade sig för den religiösa allmänheten. I tidskriftens tre häften hade N. J. Ekdahl en lång serieartikel »Upplysningar och underrättelser om det s. k. läseriet i Norrland», men eljest var det den anglo-amerikanska missionsvärldens bragder, som dominerade. Långa artiklar om metodistsällskapet förekommo. »Maj-sammankomsterna» i London, de olika sällskapens stora årsmöten, skildrades utförligt; ej mindre än tjuguåtta sällskaps

går ej av Scotts anteckningar. Möjligen var det Warnke, som han gav beteckningen »priest».

¹¹³ I början av 1832 antecknade Scott, att han haft besök av Ekdahl, »who gave me much interesting & edifying information; he seems a true Servant of God. Lord Bless & make him a Blessing» (Dr, p. 137, ¹⁰/₁ 1832). Scott var också belåten med Ekdahl som predikant. Han hörde honom hålla en utmärkt predikan: »a very excellent discourse in a simple, experienced, fervent stile.» (Dr, p. 150, ²³/₄ 1832). Bättre kunde det ju inte gärna vara. Ekdahl gällde för »läsare» även på högre ort. Hartmansdorff antecknade en gång vid denna tid: »Hörde Läsaren Ekdahl predika.» HD, ¹¹/₆ 1832.

¹¹⁴ Dr, p. 159 (¹⁷/₇ 1832). Man bör erinra sig, att det var just vid denna tid som Scott hade sina uppgörelser med en del ledande Stockholmspräster.

¹¹⁵ Dr, pp. 160—61, (²¹/₇, ³¹/₇ 1832).

¹¹⁶ Brev från Scott till CWMS, ³/₈ 1832.

möten och redogörelser och fyrtiotvå sällskaps kassaresultat beskrevos.¹¹⁷ Scotts missionsnit ville det bästa, men det förvånar ingen, om man särskilt inom prästerliga kretsar skulle finna den reformerta ensidigheten väl stor. Vad nu än skälen kunde vara, tidskriften förmådde icke slå igenom.

Efter tre rätt digra häften upphörde Budbäraren. Scott var för ny i landet för att ensam kunna arbeta fram en tidskrift. Redan den bristande förtrogenheten med språket gjorde saken omöjlig. Men försöket var gjort, och vägen angiven. Och Scott var snart nog redo att åter försöka gå den, när omständigheterna blevo gynnsammare.¹¹⁸

Vid de förut nämnda månatliga missionsmötena gjordes också insamling för missionen. Redan i februari 1832 kunde Scott sända en insamling på tolv pund, avsedd för missionen på Barbados.¹¹⁹ Sedan gjordes ganska stora sammanskott vid missionsbönerna, men också enskilda kommo och lämnade medel till saken.¹²⁰ Det ökade intresset aktualiserade t. o. m. frågan om bildandet av ett understödssällskap åt det wesleyanska sällskapet.¹²¹ Men Scott var icke redo att göra sina anhängare till viljes i denna sak. Han såg frågan i ett vidare perspektiv.¹²² Det gällde att få till stånd ett större sällskap på bred bas, en pendant till det officiellt erkända bibelsällskapet. Under nästan hela år 1834 förberedde Scott ett sådant sällskaps

¹¹⁷ Budbäraren, augusti 1832, s. 72 ff.

¹¹⁸ Carl Anshelm säger i en artikel om den svenska missionens uppkomst, att efter Uriels nedläggande 1827 ingen missionstidning utkom förrän 1834 — först då vågade man sig fram med ett nytt tidningsförsök. G. W. Lindberg, *De svenska missionerna 1922*, ss. 36—37, 39. Denna uppgift är således icke fullt korrekt.

¹¹⁹ *Dr*, p. 141 ($\frac{6}{2}$, $\frac{10}{2}$ 1832). Jfr brev till CWMS, $\frac{10}{2}$ 1832.

¹²⁰ Vid ett tillfälle kom en man och gav Scott 100 R:dr B:co till missionen. (*Dr*, p. 146, $\frac{22}{3}$ 1832). Jfr brev från Scott till CWMS, $\frac{9}{4}$ 1832. En annan gång kom en kvinna, som på en insamlingslista hade samlat 12 riksdaler, och överlämnade detta belopp till Scott. *Dr*, p. 226, ($\frac{3}{3}$ 1834).

¹²¹ G. Scott, Tellström and Lapland, p. 38 f.

¹²² Jfr Scott, Tellström, förste Svenske Missionären etc., s. 18. Till sina förmän skrev Scott i maj 1834: »I might long ere this have established an auxiliary to our Society here, but I plainly saw it would not serve the purpose of awakening a general Missionary interest throughout the land.» Brev till CWMS, $\frac{9}{5}$ 1834.

bildande, men detta bör lämpligen skärskådas i sammanhang med Svenska missionssällskapets bildande 1835, till vilket vi senare komma.

Nyktterhetssaken.

Scott var en ivrig nyktterhetsman. Flera år innan P. Wieselgren stiftade sin nyktterhetsförening i Västerstad och började framträda i ett målmedvetet nyktterhetsarbete, uppträdde Scott jämte Owen och anvisade vägarna. Att dessa personer just i landets huvudstad grundlade nyktterhetsarbetet efter anglo-amerikanskt mönster, gjorde detta desto vidare synligt och kom att ha ett avgörande inflytande på sakens utveckling ute i landet. Genom sitt nyktterhetsarbete väckte Scott en allmännare uppmärksamhet än genom något annat av sina företag. Även om han icke var alldeles fri från beräkningar på ett gynnsamt inflytande därav för sin religiösa verksamhet,¹ så är det utom all fråga, att Scotts nyktterhetsiver uppbars av sedligt patos och fast övertygelse om rusdryckernas förbannelse.²

I historiska arbeten, som beröra det organiserade nyktterhetsarbetets början i Stockholm kring år 1830, betonas Samuel Owens stora insats. Han säges vara den energiske ledaren, som dels genom en skrift och dels genom bildandet av en nyktterhetsförening i början av 1831, gjorde den s. k. absoluta ståndpunkten gällande gentemot måttlighetsmännen.³ Sådan uppmärksamhet och betydelse fick detta, att när Wieselgren publicerade ett av sina nyktterhetstal 1840, dedicerade han det till »Brukspatronen och Riddaren Samuel Owen, Ångfartens och Nyktterhetsreformens grundläggare i Sverige».⁴

¹ När kampen mot Scott var i full gång i början av 1841 och brukspatron de Ron gjorde sina beskyllningar, så fick man ock läsa följande ord: »Sann och ovedersäglig är den anmärkning, att methodisterna, för att uppnå sitt verkliga syfte, ... grepo tag uti nyktterhetsväsendet.» Nya Dagligt Allehanda, ⁴/₂ 1841, art. Methodism och missionsväsen.

² Vi erinra om de sorgliga erfarenheterna i hans familj. Se ovan, s. 147 f. Om den tidiga metodismens inträde för nyktterheten, se Rules of Societies. George Smith, a. a., I, p. 710 f.

³ J. Bergman, Den svenska nyktterhetsrörelsens historia³ s. 114 ff. och Nyktterhetsrörelsens världshistoria² II, ss. 134—136. Jfr också Oscar Mannström, Bilder och blad ur svenska nyktterhetsrörelsens historia, s. 31.

⁴ P. Wieselgren, Tal hållet vid Svenska Nyktterhetssällskapets första

Detta Wieselgrens erkännande är märkligt, och det anger tydligt, var han anser, att utgångspunkten för den svenska nykterhetsrörelsen var att söka och varifrån han själv fått impulser. Kretsen i Engelska kapellet var vida känd. Däremot kan man fråga, om nykterhetshistorikers och Wieselgrens placering av Owen som den egentlige upphovsmannen och ledaren är tillräckligt motiverad. Man hade före år 1830 icke märkt, att den store industrimannen ådagalagt någon större praktisk energi vare sig i religiösa eller sociala reformer. Även om Owen på grund av sin ställning och sitt inflytande kom att synas mest i brytningsåren 1830—31, då ju Scott var nykommen och icke hemma i landets språk, så kan det dock icke vara tu tal om, att det var den senare, som bar upp saken, dels genom sin kännedom om de anglo-amerikanska föreningarna och dels genom sina tal och skrifter i ämnet. Men vår undersökning må nu belysa denna fråga.

Owen berättar följande:

»Upphovet till Nykterhetsföreningen var följande. När Pastor Scott kom till Sverige frågade jag honom angående dem uti England samt om han hade några skrifter med sig, då han sade sig hafwa några få; några dagar derefter tog jag Pastor Scott med mig till Öfverste Forsell, med hvilken jag förut åtskilliga gånger widtalat angående denna sak. Wi kommo då öfverens, att Forssell skulle kalla tillsammans några af sina wänner för att samtala uti detta ämne. Sammanträdet blef bestämdt och 13 st. infunno sig, hvaraf Sju blefvo utsedde att uppgöra ett reglemente; första gången, som wi sammanträdde efter denna sammankomst wille de flesta supa måttligt, men jag opponerade mig deremot och fick Majoriteten *med* mig, men gången derpå kom en prest med och han wille Supa, samt talade för detsamma, att 2:ne gingo öfver på de supandes sida, hvarföre jag fick Majoriteten emot mig; wi sammankallade derefter en större samling uti Landtbruks Academiens hus för att öfverenskomma på hvilken princip, den måttliga eller absoluta, wi skulle grunda wårt reglemente; wid denna sammankomst bildades en Måttlighets förening och hvari Hr Biskop Wallin blef wald till Ordförande.»⁵

Owens nykterhetsintresse vid tiden för Scotts ankomst till huvudstaden är förklarligt. Dryckenskapen var den stora folk-

filiälförenings kvartalssammankomst å Stora Börssalen i Stockholm den 17 aug. 1840.

⁵ OwS; jfr Samuel Owen. Lefnadsteckning af Z., s. 13.

olyckan, som av många ansvarskännande män diskuterades. Bland dessa var också översten och överdirektören C. G. af Forsell. Dennes ställning till brännvinet framgår av följande yttrande:

»För den sanne fosterlandsvännen finnes intet ämne för dess uppmärksamhet af en mer oroande beskaffenhet än det hos Nationen öfverhandtagande bruket af brännvin. Ingenting har åstadkommit så mycket ondt, som denna förderfliga dryck. Alla våra krig hafva icke på långt när tillfogat oss så många lidanden, som brännvinet. Mer än $\frac{3}{4}$ -delar af alla brott, all den nöd och det elände, som förnedrar eller trycker Svenska Folket, härleder sig, på närmare eller fjernare håll, från detta rusgifvande förstöringsmedel. Allt annat ondt har en öfvergång, men brännvinet angriper och fräter själfva roten af nationen; ty det är icke nog, att det öfverflödiga bruket deraf förstör allt välstånd, all trefnad och all sällhet för det närvarande, utan hvarje kommande generation blir allt svagare och slöare, både på kroppens och själens vägnar.»⁶

Själv hade Owen såsom arbetschef tillfälle att iakttaga rusdryckernas skadeverkningar.⁷ Hans medverkan i det begynnande nykterhetsarbetet var därför ganska naturlig. Owens uppgift, att han och överste af Forsell flera gånger samtalat om saken, visar, att man sökte någon framkomlig väg, men den var tydligen icke lätt att finna. Men när Scott anlände, synes Owen ha fattat nytt mod, och det kan ingen tvekan råda därom, att han väntade sig något av ett möte mellan Scott och Forsell. Han märkte nog, att Scott även i denna sak skulle kunna uträtta något.

Vid vilken tid Scott introducerades hos Forsell, har icke Owen angivit. Man torde dock få taga för givet, att det hade något samband med vad Scott i följande ordalag berättar: »A Swedish gentleman had a long conversation with me about Temperance Societies and seems desirous that one should be formed in Stockholm; nothing is impossible with God.»⁸ Det är intressant att se, att man i denna sak konsulterade Scott redan några få veckor efter dennes ankomst. Den intresserade svensken, som av vad nedan framgår, måste ha varit Forsell,

⁶ C. af Forsell, Statistik öfver Sverige, s. 46, noten.

⁷ Jfr ovan, s. 177.

⁸ Dr, p. 23 ($\frac{25}{9}$ 1830).

gjorde många förfrågningar, och Scott gav besked. Men då den förre tänkte nå ett resultat med sin måttlighetsståndpunkt, uttryckte Scott sin förvåning, »assuring him, that nothing but *entire abstinence* — a total banishing of the plague — could answer any important purpose».⁹ Detta föreföll den förre omöjligt. Men då lämnade Scott honom d:r Lyman Beechers »Six Sermons», ett stycke klassisk nykterhetslitteratur.¹⁰ Följden blev den, att den spörjande svensken i slutet av oktober publicerade en broschyr, som bestod av utdrag ur Beechers nykterhetspredikningar och några andra engelska arbeten.¹¹ Denna broschyr var just överste af Forsells skrift *Underrättelse om de i America nyligen stiftade Temperance-Societies jämte förslag till dylikas eller så kallade Måttlighets- och Sedlighets-Föreningars inrättande i Fäderneslandet*. I denna skrift förordar Forsell, att tusenårsminnet av kristendomens införande i vårt land borde firas genom nykterhetsföreningars stiftande.¹² Scott fick genom sin medverkan till denna skrift göra en första, mera vittutseende insats i vårt land.

Förloppet av vad som sedan följde, torde ha gestaltat sig ungefär, som Owen beskrivit det.¹³ De förberedande sammanträdena, då en präst besegrade Owen, torde således ha hållits i november 1830, ty det sammanträde, där måttlighetsföreningen bildades, hölls den 28 nov. samma år.¹⁴ Antagligen deltog icke Scott i dessa sammanträden, då han ju icke ännu kunde språket. Men verksamt befordrade han saken, såsom nyss på-

⁹ Brev från Scott, 8/4 1831. Se *The Christian Advocate*, 10/5 1831.

¹⁰ Dess fullständiga titel var: *Six Sermons on the nature, occasions, signs, evils, and remedy of Intemperance*. By Lyman Beecher, D. D., Boston, United States. With an Address to the Temperate Members of Society. Se överste af Forsells uppgift, refererad till nedan, not 12. Dessa predikningar översattes sedan i sin helhet och trycktes, Sthm 1832.

¹¹ Brev från Scott, 8/4 1831. Se *The Christian Advocate*, 16/5 1831.

¹² Se även J. Bergman, a. a., s. 108, resp. II, s. 134. Sådana föreningar hade i stort antal stiftats i Amerika i slutet av 1820-talet, se sistnämnda arbete, I, s. 126 ff., och i Storbritannien, ibid., II, s. 1 ff. Skriften, tryckt i Sthm 1830, bär själv vittnesbörd om att Scott haft sin hand med vid dess tillkomst. Å sid. 3 meddelar förf., att den edition av Beechers »Six Sermons», som han använt, var tryckt i Glasgow, december 1829.

¹³ Owen är icke fullt pålitlig i alla detaljuppgifter i sin självbiografi.

¹⁴ J. Bergman, a. a., s. 107 f., resp. s. 134.

visats. Han skrev också till en av sina metodistbröder i Skottland för att få närmare informationer om nykterhetsföreningarna¹⁵, enär man skulle försöka bilda en också i Stockholm.¹⁶ Och när måttlighetsföreningen med J. O. Wallin i spetsen bildades, voro Owen och Scott klara motståndare till den princip, som därigenom upphöjdes till norm för det svenska nykterhetsarbetet.

Owen och Scott ämnade icke låta sig nöja med sitt nederlag. Redan kort tid efter måttlighetsföreningens bildande utkom Owens bekanta skrift *Till de måttligt supande*. Där bekämpar han den ståndpunkt, som intagits av majoriteten vid de nämnda sammanträdena. Denna skrift blev av stor betydelse för nykterhetsarbetets inriktning under 1830-talet och framåt. Nu är emellertid frågan, om verkligen Owen författat denna skrift, vilken ju utgavs i hans namn. Veterligen har icke Owen vare sig förr eller senare ägnat sig åt författarskap.¹⁷ Han var nog också ganska oförmögen därtill. Däremot var den nykomne predikanten icke ovan att föra pennan. Denne hade helt visst också nu fått de upplysningar från Skottland, vilka han i början av oktober skrivit efter. Att han på grundval därav kunde utarbeta en uppsats på engelska, som sedan översattes och utgavs, är klart. Och slutligen: det måste tydligen gälla denna skrift på nitton sidor, liten 8:o, när Scott den 2 dec. 1830 gör följande anteckning: »I employed part of the day in writing for Mr. Owen an Essay against the use of Brandy and in support of the establishment of Temperance Societies.»¹⁸ Detta skedde strax efter måttlighetsföreningens stiftande. Med en till visshet gränsande sannolikhet kan man således antaga, att det

¹⁵ Om nykterhetssakens framgång i Skottland vid denna tid, se J. Bergman, *Nykterhetsrörelsens världshistoria*,² II, s. 1 f.

¹⁶ *Dr*, p. 28 (¹¹/₁₀ 1830).

¹⁷ Ett blad, en tabellarisk framställning: *Hälsomätare för Drinkare och Nyktra*, Sthm 1830, som utkom anonymt, uppges i KB vara av Owens hand. Detta synes mig knappast kunna vara riktigt. Dels rör sig författaren med dietiska och medicinska spörsmål, så att man snarare skulle tänka på någon annan än maskinexperten Owen, närmast en läkare. Dels är ock den princip, som där förfäktas, sådan, att Owen knappast kan ha fört detta resonemang, i varje fall icke efter Scotts ankomst. Slutligen ett utrop som detta: »O, mitt Fädernesland!» utpekar snarare någon annan än engelsmannen Owen.

¹⁸ *Dr*, p. 47.

var Scott, som fört pennan i Owens skrift Till de måttligt supande.¹⁹ Innehållet i denna överensstämmar också väl med vad Scott senare talade och skrev i nykterhetssaken.²⁰

Den förening, som med J. O. Wallin i spetsen beslutat gå måttlighetsvägen, tog icke många steg, förrän den avsomnade. Måttlighetsföreningen hade veterligen icke några andra sammanträden efter stiftandet än en årssammankomst den 30/11 1831. Den store Wallin höll då ett inledningstal, då han också citerade orden »hvad stort sker, det sker tyst». Den av Wallin föredragna årsberättelsen vittnar mest om tystnaden, mindre om storheten. Där slår man ock ett slag för måttlighetsprincipen: »Yrkandet af ett måttligt bruk af starka drycker öfverensstämmar mera med folkets eller allmogens lynne, än att fordra en fullkomlig afsägelse deraf. Den arbetande klassen i samhället har sannerligen under sitt mödosamma släp, så få njutningar, att en ytterligare inskränkning i deras antal, wore både hård och orättwis.» Bland de omvalda styrelsemedlemmarna voro J. O. Wallin, överste af Forsell och F. M. Franzén.²¹

Företaget fick en snöplig ändalykt, utan att några egentliga livstecken visat sig.²² Det synes ha varit Wallin själv, som bar

¹⁹ Man bör också observera, att Owen, som i sina autobiografiska anteckningar ganska utförligt talar om händelser, som voro förknippade med nykterhetsföreningarnas uppkomst, icke nämner, att han utgav en skrift i saken, sannolikt därför, att den icke var hans verk.

²⁰ Sannolikast är efter allt, att innehållet förelåg någorlunda färdigt i en engelsk broschyr, som Scott hade fått. I det citerade brevet till The Christian Advocate säger Scott, att Owen vid striden den 28/11 om principerna för det ifrågasatta föreningsbildandet hade låtit föreläsa en broschyr: »An Address to the Moderate Drinkers of Brandy». Sannolikt var det en bearbetning härav, som Scott några dagar senare var sysselsatt med och som strax därpå utkom. En andra upplaga utkom 1831.

²¹ Fäderneslandet 1/12 1831, notis om årsmötet och Måttlighetsföreningens årsberättelse. Jfr den åttasidiga broschyren Underrättelse om det i Stockholm inrättade Måttlighets-Sällskapets första årssammankomst.

²² Scott raljerar om föreningen: »The Central Committee have drawn up lengthened and complex rules, prescribing when, by whom, and to what extent brandy shall be drunk. These have with great form and state been laid before the King, and received his smiling sanction.» Brev från Scott, 8/4 1831. Se The Christian Advocate, 18/5 1831.

skulden till detta. När det några år senare blev fråga om att bilda ett nykterhetssällskap för hela landet och stadgarna diskuterades, skrev Wallin till Hartmansdorff och var missbelåten med några av sällskapets män, som »i tal och tryck högtidligen förklarar medlemmarne af hvarje Måttlighetsförening såsom värre, fördömligare fiender till nykterheten, än rama fyllsvin; en karaktersteckning [fortsätter han] som gjorde att jag, som då var ordförande i Måttlighetsföreningen, propo-nerade denna Inrättnings hvila, tills vi finge se utgången af våra stränga domares ändå för oss lofvärda bemödande».²³ Det var naturligtvis Scott, som framför andra här åsyftades.

När nu Owen och hans anhängare märkte, att måttlighetsföreningen icke gjorde några framsteg, beslöto de att bilda en förening, »stödd på en absolut princip».²⁵ Owen tillkännagav i tidningarna detta syfte och kallade till ett sammanträde hos sig. Omkring etthundra personer deltog i detta möte, och flera undertecknade det uppgjorda reglementet.²⁶ I mötet, som hölls den 18 febr. 1831²⁷, deltog också Scott. Några nykterhetstraktater hade han där med sig. Han beledsagade stiftandet av föreningen med följande välönskan: »I heartily wish success, seeing intemperance is destroying the morals of this people and of course removing them further from the Influence of Religion».²⁸ Denna förening, Kungsholms nykterhetsförening, som den kallades, var baserad på total avhållsamhet från brännvin och destillerade drycker.²⁹ Ordförande i föreningen var N. W.

²³ Brev till Hartmansdorff, 6/3 1837.

²⁵ OwS. Enligt Samuel Owen. Levnadsteckning av Z, s. 13, skulle Owen redan vid måttlighetsföreningens bildande ha frågat, om det vore tillåtet att stifta en annan förening, »stödd på en absolut princip, hvilket besvarades med ja». Om innebörden av termerna »måttlig» och »absolut», se J. Bergman, Nykterhetsrörelsens världshistoria,² II, s. 5 f.

²⁶ OwS. Owen uppger antalet undertecknare till 81. Scott har siffran 60, vilken torde vara den riktiga. Jfr Aftonbladet 10/3 1831, art. Nykterhetsföreningen, som också uppger 60.

²⁷ D1, p. 70 (18/2 1831). S. Owen, Till de måttligt supande,² s. 21, tillägget Kungsholms nykterhetsförening. Jfr Aftonbladet 16/3 1831, art. Nykterhetsföreningen.

²⁸ D1, p. 70 (18/2 1831).

²⁹ Aftonbladet, 16/3 1831, redogjorde för stadgarna, och tycktes hysa sym-

Stråle, vice ordförande Samuel Owen och i direktionen bl. a. George Scott.³⁰

På ett par månader ökade medlemsantalet till över 1000, en så stor ökning, att man icke hade lokaler nog stora att samla föreningen uti.³¹ Kulmen nåddes snart nog med 1,400 medlemmar, men sedan avtog ivern, och på ett par tre år hade den ringa framgång i fråga om medlemsantalet.³² I fråga om inflytande och förebildlig organisation och arbete nådde den allt vidare.

Redan i början av april 1831 kunde Scott skriva: »From almost every district in the country inquiries regarding the constitution of the Society are received.»³³ Många besökare antecknade sig också i föreningen och förde med sig stadgarna hem för att bilda föreningar. Dessutom voro de flesta tidningarna gynnsamt stämde mot avhållsamhetsprincipen, ehuru de tvivlade på att den ginge att genomföra.³⁴ Man sände ut skrivelser åt olika håll och sökte komma i förbindelse med personer, som hade intresse för saken.

Vid Kungsholms nykterhetsförenings första årsmöte den 14/4 1832 förelåg en diger årsredogörelse, som bar vittne om att

patier för den absoluta ståndpunkten. Tidigare hade tidningen, 11/1 1831, på tal om måttlighetsföreningen, förmodat, att det nog var måttligheten som bleve måttlig i en sådan förening. Då vore det klokare att ta steget fullt ut. Aftonbladet påkallar ändring vid hovet. Detta skulle gå i spetsen. Tidningen betonade gärna, att nykterhetsföreningarna stammade från det republikanska Amerika, och så fort tillfälle erbjöds, gav den hovet och excellenserna ett nyp.

³⁰ S. Owen, Till de måttligt supande², s. 23.

³¹ Ett vittnesbörd härom ger Den Svenske Medborgaren. Den 29/4 1831 omtalar tidningen, att Owen, på grund av den stora tillslutningen, ansett sig behöva överståthållarens tillåtelse att sammankalla föreningen. Denne skulle emellertid ha vägrat tillstånd. Den 3 maj dementeras detta, men det tillägges, att Owen själv yttrat, att han ämnade föreslå, att föreningen skulle uppdelas församlingsvis eller efter någon annan grund, ty någon lokal, som rymde föreningen i dess helhet, kunde ej uppbringas.

³² OwS.

³³ Brev från Scott, 8/4 1831. Se The Christian Advocate, 16/5 1831.

³⁴ Ibidm.

man redan hade vidsträckta förbindelser.³⁶ Nu beslöts också att ändra namnet. Då måttlighetsföreningen praktiskt taget hade upphört, beslöts nu att antaga namnet Stockholms nykterhetsförening. Kungsholmsföreningen blev, jämte några andra liknande, en »filialförening».³⁷

Som styrelseledamot och korrespondent deltog Scott livligt i ledningen av denna verksamhet.³⁸ Han höll svenska nykterhetstal,³⁹ översatte nykterhetslitteratur⁴⁰ och förde en betydelsefull korrespondens. Redan i början av 1832 kunde den nystartade engelska tidskriften *The British and Foreign Temperance Herald*⁴¹ meddela, att den fått förbindelse med Stockholmsföreningen.⁴² Och på sommaren samma år rapporterade Scott utförligare om det svenska nykterhetsarbetet och gjorde utdrag ur Stockholmsföreningens årsredogörelse.⁴³ Som erkännande fick Scott en sats traktater och broschyrer, vilka han omedelbart började översätta. En av dessa översättningar föreläste han i ett möte, »in consequence of which a Baron and a Priest, who had given up the use of spirits but resolved

³⁶ Se supplement n:r 18, 19 och 20 till Aftonbladet den 2/5 1832.

³⁷ Ordförande för Stockholms Nykterhetsförenings centralstyrelse blev justitierådet N. W. Stråle, vice ordförande överste af Forsell; för Kungsholmsavdelningen: Samuel Owen och professor Anders Retzius; för Norrmalmsavdelningen: livmedikus Retzius och direktör Zethelius; för Ladugårdslands- (Östermalms-) avdelningen landshövding Axel Adlersparre och kryddkramhandlare Gustaf Lagervall; för stadsavdelningen magister Bergfalk och kryddkramhandlare J. L. Strindberg; för Södermalmsavdelningen grosshandlare C. F. Liljewalch och grosshandlare Beyer. I sitt referat över mötet (se föreg. not) framhåller Aftonbladet, att blott en enda präst deltog i föreningens årsmöte.

³⁸ *DI*, p. 82 (11/4 1831); pp. 141, 143 (16, 25/2 1832); pp. 149, 162 (14/4, 4/8 1832).

³⁹ *DI*, pp. 152, 168, 186 (resp. 10/5, 10/9, 15/12 1832).

⁴⁰ *DI*, pp. 177, 184, 185 (resp. 24/11, 30/11, 6/12); jfr brev från Scott, 5/10 1832. Se *The British and Foreign Temperance Herald* 1832 (nov.-häftet), p. 135.

⁴¹ Sommaren 1831 stiftades *The British and Foreign Temperance Society*. J. B e r g m a n, *Nykterhetsrörelsens världshistoria*², II, s. 4.

⁴² Se nämnda tidskrifts februarihäfte, 1832, p. 23.

⁴³ *The British and Foreign Temperance Herald*, 1832 (sept.-häft.), p. 108; och *The Christian Advocate*, 23/7 1832. Den senare har en lång art. av Scott på nära 2 1/2 spalter, daterad 29/6 1832.

never to sign, were the first to affix their names at the close of the meeting calling upon others to follow their example.⁴⁴

Scotts arbete för den »absoluta principen» i kamp mot måttlighetsteorien hade framgång. I olika delar av landet bildades ursprungligen de flesta föreningarna efter den senare principen, men redan i slutet av 1832 kunde Scott rapportera till en engelsk tidskrift: »They have now discovered that this in practice is no principle at all, and they have now commenced forming societies on the principle of total abstinence.»⁴⁵ Två av Scotts ovannämnda nykterhetstal från detta år finnas bevarade i tryck.⁴⁶ De klara linjer, han där drar upp på denna punkt, äro värda så mycket mer beaktande, som de företecknade den nya utvecklingen.⁴⁷ Vid en sammankomst i Kungsholms filialförening den 10 maj 1832 höll Scott ett tal, vari han framlade sina synpunkter. Scotts resonemang är detta. Vi ha kämpat mot brännvinets följder, men brännvinet har bibehållits som en god och behöflig vän. Vi ha anklagat kvistarna och frukten, men roten ha vi latit vara kvar hos oss. Brännvinets bruk är det som måste bort, ty om intet bruk funnes, kunde det omöjligt bli missbruk. Det gäller att upplysa människor om brännvinets skadlighet, även när det brukas måttligt.⁴⁸ Scott åberopar läkares och erfarenhetens vittnesbörd härom och manar de högre klasserna att gå före med goda exempel och bannlysa brännvinet.⁴⁹ Men för att nå målet gäller det, att de enskilda förena sig.⁵⁰ Sitt tal slutade Scott med följande allvarliga appell:

»Bränvin är Sveriges största fiende — eger jag då namn af Patriot om Jag visar vänskap mot mitt lands största fiende — om Jag dage-

⁴⁴ Brev från Scott, 5/10 1832. Se *The British and Foreign Temperance Herald*, 1832 (nov.-häft.), p. 135.

⁴⁵ *The Temperance Magazine and Review*, 1832 (dec.-häft.), p. 320. Jfr J. Bergmans omdöme. *Den svenska nykterhetsrörelsens historia*², s. 109 och *Nykterhetsrörelsens världshistoria*², II, s. 134.

⁴⁶ H, s. 81 ff.

⁴⁷ Jfr J. Bergman, *Den sv. nykterhetsrörelsens historia*², ss. 107, 113 (noten).

⁴⁸ H, s. 82.

⁴⁹ H, s. 83.

⁵⁰ H, s. 84 ff. Scott ger här en god motivering för föreningsformen i nykterhetsarbetet.

ligen umgås med den — ja till och med söka locka andra till att visa samma vänskap. Om Jag vill förtjena namn af Patriot måste Jag förblifva en fiende emot mitt lands fiender — och gerna deltaga uti hvarje åtgärd som kan tillbakadrifva denna fiende. Om derföre I afsägen eder bränvin — och händelsevis komma ibland dem som vill framhärda att supa — i stället för att blygas — varen glade att I icke ären bland deras antal — och utmärken dem såsom de personer hvilka bibehålla vänskap med hela landets grufligaste fiende. I stället att inträda bland dem förenen eder med nationens sanna vänner hvilka bemöda sig att hejda denna glödande ström — hvilken hvar som helst den flyter — förstörer allt hvad godt heter. Och I Christne, som känner hvad det är att åtnjuta umgängelse med en Himmelsk Fader, anropen honom om hans nådiga bistånd och välsignelser att detta prisvärda företag må ega lycklig framgång till dess allt det onda som förhindrar hans rikets utspridande är skaffadt ur vägen — och detta land blifva uppfyllt med en ren och lefvande gudsfrukten.»⁵¹

Detta tal utkom som broschyr och spreds bland de intresserade.⁵² Om man betänker den entusiasm, varmed nykterhets-saken nu på många håll omfattades, inser man att en sådan broschyr fick en alldeles särskild betydelse.

Den 15 december 1832 var en stor dag för Scott och den princip han kämpade för. Då hölls av Stockholms nykterhetsförening en sammankomst, vid vilken kronprinsen var närvarande.⁵³ I den kungliga cirkulärskrivelsen av den 3 mars 1832 hade även konungen uttalat sin belåtenhet med nykterhetsföreningarna.⁵⁴ När nu därtill kronprinsen behagade presidera vid ett nykterhetsmöte och därvid lyssna till den nitiske metodistpredikanten, var detta en sanktion, som Scott med rätta taxe-

⁵¹ H, s. 86 f.

⁵² H, s. 81.

⁵³ Redan den 5/10 samma år hade Scott skrivit följande till England: »[We] are encouraged by the Prince Royal declaring that he will join the society, and appear at a public meeting as President». The British and Foreign Temperance Herald, 1832, (nov.-häft.), p. 135.

⁵⁴ Om denna och om Karl Johans intresse för nykterhetssaken, se Oscar Manström, a. a., s. 36 ff. Jfr The Report of the British and Foreign Temperance Society 1832, p. 20 och The Temperance Magazine and Review, 1832 (dec.-häft.), p. 320.

rade högt.⁵⁵ Vid detta tillfälle uppträdde kronprinsen offentligt som beskyddare av Stockholms nykterhetsförening.⁵⁶

Scotts tal vid detta tillfälle ger en utmärkt uppfattning både av hans åsikter och förmåga som talare.⁵⁷ Han framhåller bl. a. följande: Spirituösa drycker böra under ingen omständighet begagnas såsom en vanlig förtäring.⁵⁸ De äro av den art, att de borde finnas endast på apoteken.⁵⁹ Scott bevisar genom exempel faran av deras bruk. »Den stora, grymma och rysliga förstöraren är Brännvin, och hvad är detta annat än ett konsigt påfund, ett förklaradt förgift af samma slag som opium.»⁶⁰

Med uppriktigt patos och ovedersäglig våltalighet går Scott till anfall mot måttlighetsprincipen:

»Hvem har då bragt denna dryck i detta allmänna bruk? Hvem har gjort en sådan fasansfull förändring i detta land, att Brännvin, i stället för att finnas endast såsom en farlig medicin under Apothekarens vård, skall nu mera blifva fritt förtärdt vid alla tillfällen som ett nyttigt lifsmedel och bjudas ut af gästfrihet och vänskap vid alla högtider och strömma i floder ifrån Brännerierna? Hafva drinkare verkställt denna förändring? Hafva de i trots af de måttliges opinioner och handlingssätt bragt starka drycker uti allmänt bruk, och gjorde *de det* till ett behof och en tractering som borde allenast tillåtas under ett varsamt begagnande som en medicin? Hafva Drinkare gjort allt detta? *Alldeles icke*. Måttliga supare hafva tillvägabragt det, de hafva meddelt anseende och understöd åt superiets hela system och utan allt tvifvel äro de just de förnämste Agenter till dryckenskapens befordran och fortplantning.» — »I stället för att förvåna oss öfver mängden af Drinkare, borde vi hellre undra derpå att några hafva undflytt de idkeliga frestelser till dryckenskap som just de måttliga framställa hvar dag. O! att Fäder och Mödrar kunde förmås att ej längre ställa frestelsen framför sina barn. O! att Husbönder och Matmödrar insågo skadligheten deraf, att genom oförståndig gifmildhet uppfostra sina tjenstehjon till fyllet. O! att de måttlige af hvarje grad ville i Guds namn ej längre

⁵⁵ D₁, pp. 185—86 (11, 13, 15/12 1832).

⁵⁶ The Second Annual Report of the British and Foreign Temperance Society, 1833, p. 18; och The British and Foreign Temperance Herald 1833 (marshäftet), p. 30. Jfr Fäderneslandet, 17/12 1832.

⁵⁷ Talet trycktes senare i Stockholms Nykterhets-Härold. Se H, s. 87.

⁵⁸ H, s. 87.

⁵⁹ H, s. 89. Scott polemiserar också mot dem, som åberopa bibeln för rusdryckers användande, ss. 87—88.

⁶⁰ H, s. 91.

upprätthålla de falska opinioner och förderfliga handlingar, hvarigenom det uppväxande släktet är bekant gjort med drinkarens dryck och hvarigenom en generation af Drinkare beredes för att upptaga de platser som göras ledige genom de förras förtidiga hädanfärd. Spirituösa drycker äro onyttiga till alla lifvets egentliga behof; hvarföre då skada någon, för att tillfredsställa ett ovärdigt begär, äfventyra i någon måtto både kroppens och själens hälsa? Ett omåttligt, tillfälligt bruk befordrar ett oafälligt måttligt bruk, och ett oafälligt måttligt bruk är raka vägen till omåttlighet. Ack! hvarföre vill då någon ställa på sin eller på sina anförvantes väg en frestelse, som är snart sagt oemotståndlig, hvilkens förödande verkan har förnärmat många husliga kretsars frid och sällhet? Ett vanligt ehuru måttligt begagnande af Bränvin, är icke allenast öfverflödigt och frestande, utan verkligen skadligt; kroppen får derigenom en fallenhet för smittsamma och andra sjukdomar, och många hafva blifvit beröfvade sin helsa, utan att ens ana att Bränvin var orsaken dertill. Ett ovanligt måttligt begagnande sanctionerar, upprätthåller och fortplanter falska föreställningar om Bränvinets natur och egenskaper, och tillvägabringar en förvrängd smak, hvilken fordrar *starkhet* såsom hufvudfördel i alla slags drycker. Hvarföre och huru länge skall det då förblifva en oförneklig sanning att största orsaken till dryckenskap är just den omständigheten att personer, som synas hafva afsky derföre, behålla spirituösa drycker i sina hus bland lifvets förnödenheter?»⁶¹

Detta märkliga tal inför denna församling måste ha gjort ett starkt intryck. När det sedan trycktes med rubriken »Måttliga supare, orsaken till Dryckenskap»⁶² och spreds ute i landet, blev dess verkan så mycket större. Givetvis vann Scott så mycket lättare ingång i olika landsändar med sitt tal, som det klart angavs, att det hade hållits inför kronprinsen. Detta var en tillgång, som Scott icke försummade att använda.

Det var också nu, man var sangvinisk nog att starta en nykterhetstidning, Stockholms Nykterhets-Härold. Dess första nummer utkom den $\frac{4}{2}$ 1833. Det var Scott och Owen, som stod bakom företaget. Den senare var utgivare,⁶³ och till honom skulle meddelandena adresseras.⁶⁴ Scott blev den, som fick skaffa material. Vi ha ovan nämnt om hans nykterhetstal, som

⁶¹ II, ss. 91—93.

⁶² Stockholms Nykterhets-Härold, $\frac{18}{3}$ och $\frac{1}{4}$ 1833. Dessa första nummer utsändes gratis.

⁶³ B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur II, s. 50.

⁶⁴ Se anmälan i tidningens första n:r.

där publicerades. Han översatte vidare artiklar och notiser från engelska språket. När Scott skrev till England om tidningsföretaget,⁶⁵ önskade han få engelska broschyrer och tidningar för att giva den nya tidningen ett omväxlande och intressant innehåll.⁶⁶ Men tidningen var nog i otid född. Trots de bästa bemödanden dog den. Nummer 13 den 22 juli betecknade slutet. Men här likasom i fråga om missionstidningen Budbäraren 1832, som vi förut omnämnt, angav Scott vägen. Det banbrytande företaget skulle om några få år föras vidare.

Stockholms nykterhetsförening och dess principer vunno så småningom erkännande. När från Lunds stift ett meddelande inkom till konungen om åtgärder, som vidtagits med anledning av dennes cirkulärskrivelse i mars 1832 med maning att främja nykterhetssaken, överlämnade konungen rapporten till stockholmsföreningens styrelse med anmodan till denna att avge utlåtande däröver och över nykterhetssaken i allmänhet.⁶⁷ Senare var styrelsen på audiens, då konungen yttrade sin belåtenhet med dess arbete och försäkrade den om sitt understöd på sätt det var möjligt.⁶⁸ Denna ynnest från högsta ort liksom kronprinsens intresse för saken, synes ha förändrat opinionen. Alla började få aktning för föreningen, »and [it] is no longer condemned as the unreasonable and futile attempt of week-minded though well-meaning men».⁶⁹

Vid Stockholms nykterhetsförenings årsmöte på Stora Börs-salen den 5 februari 1834 kom denna förändrade opinion till uttryck. Detta möte var talrikare besökt än något föregående, och från den då pågående riksdagen hade celebra män anlämt och bänkat sig att lyssna. Bland dessa märktes adelns talman och biskoparna av Göteborg, Lund, Kalmar, Härnösand och

⁶⁵ »We have at length, after much difficulty, opened the way for the establishment of a 'Stockholms Temperance Herald', to be published once a fortnight». Brev från Scott ²⁵/₁ 1833. Se *The British and Foreign Temperance Herald*, 1833 (marshäftet), p. 30.

⁶⁶ *Ibldm.*

⁶⁷ Brev från Scott, ¹⁴/₃ 1834. Se *The British and Foreign Temperance Herald*, 1834 (majhäftet), p. 59.

⁶⁸ *Ibldm.* Jfr *Dr*, p. 219 (¹³/₁ 1834). Hela sällskapet blev t. o. m. bjudet på middag av konungen.

⁶⁹ Se ovan, not 67.

Karlstad.⁷⁰ Scott, som året förut en längre tid hade vistats i England och Skottland, lämnade en redogörelse för nykterhetsarbetet i dessa länder.⁷¹ Han berättade bl. a. om Brittiska och utländska nykterhetssällskapets uppkomst, och de mödor dess upphovsman, mr Collins, hade därför.⁷² Scott var angelägen att betona, att biskopen av London var ordf. och att flera biskopar, lorder, högre militärer och andra notabiliteter voro med i sällskapets styrelse.⁷³ Någon effekt skulle väl detta ha på de närvarande biskoparna och adelsmännen. Därefter berättade Scott om sitt deltagande i nämnda sällskaps årshögtid i London, och frammanade en rad betydande män därifrån att vittna om nykterhetssakens storhet och nytta.⁷⁴ De slutsatser Scott drog, voro 1:o att det var ådagalagt, »att endast en ren och välgrundad princip, det är en total afsägelse af spirituösa drycker, äger framgång, så väl i Amerika som i England; och erfarenheten har wisat oss, att inga halfmesurer äro ändamålsenliga»⁷⁵; 2:o »att det är i synnerhet de upplyste och bildade, som verka kraftigast i denna saks befrämjande»⁷⁶, och att det är nödvändigt, att nu dessa föregå med ett gott exempel; 3:o att »man i England och Amerika iakttaga bibliska grundsatser, och förenar en sann christelig anda med alla nykterhetshandlingar». Denna verksamhet överensstämmer med evangeliet och »medan *Patrioten* uppväckes till nit och ansträngning i denna sak, af kärlek till sitt fädernesland; medan *Filantropen* känner sig rörd wid betraktandet af sina medmenniskors bedröfliga omständigheter, och försöker alla medel till deras räddning; — äga Christne högre bewekelse-grunder, och ett viktigt answar åligger dem: ty de måste utan tvekan afsäga

⁷⁰ Se ovan, not 67. Jfr DI, p. 223 och H, s. 106 f. (noten). Ch. r. Stenhammar, Bilder ur riksdags- och hufvudstadslifvet, I, s. 58 f. berättar om detta möte och säger bl. a.: »Bland åhörarne sutto alla Biskoparne främst. De erhöillo hvarjehanda kraftiga väckelser af det som talades.»

⁷¹ H, s. 106 ff.

⁷² Scott hade träffat denne Collins, »en förmögen, gudfruktig och höglärd Bokhandlare i Glasgow». J. Bergmans förmodan, Nykterhetsrörelsens världshistoria², II, s. 4, att Collins var från Glasgow, är således riktig.

⁷³ H, s. 108.

⁷⁴ H, s. 109 ff.

⁷⁵ H, s. 112.

⁷⁶ H, s. 113.

sig allt som förorsakar andras skada, så wida det icke är nöd-
wändigt för deras lifs upphälle att bibehålla det». ⁷⁷

I slutet av sitt tal berörde Scott också de stora insamlingar, som i England gjordes för nykterhetssaken, och framhöll betydelsen av en välförsedd kassa även i stockholmsföreningen. Scott slutade talet med följande väl valda ord:

»Brännwin har dragit öfwer Sweriges rike ett det swartaste och mest farliga moln, som någonsin hotat dess frid, lycka och bestånd; men genom utspridande af sanningens ljus, hoppas wi att detta moln skall förskingras, och lyckans och sällhetens klara dag lysa öfwer Sverige. — Måtte alla rättänkande bewekas att dertill medverka! Måtte den Allrahögste med den rikaste framgång wälsigna Stockholms Nykterhets-förenings oegennyttiga bemödanden!»

När efter detta tal biskoparna Wingård, Faxe, Hedrén och Franzén, liksom ridderskapets talman och vice ordföranden i Stockholms konsistorium kommo fram och tackade talaren, får man nog anse, att Scott hade vunnit en seger. ⁷⁸ Med ett visst välbehag kunde han rapportera till sina förmän: »The prejudice is given way.» ⁷⁹ När sedan detta tal utgavs som broschyr, nr 2 i den skriftserie, som stockholmsföreningen nu började utge, ⁸⁰ fick det en än vidare verkan. Detta tal och Scotts nykterhetspredikan den 22 febr. 1834, som utkom som seriens första nummer ⁸¹, bildade en värdig parallell till de två talen av år 1832. I den sistnämnda predikan ger Scott en stark religiös motivering åt nykterhetsarbetet. Han lägger här grunden för den religiöst betonade nykterhetsrörelse, som P. Wieselgren sedan trädde in uti och blev en ledande kraft för. ⁸² Predikan är

⁷⁷ H, s. 113 f.

⁷⁸ Dr, p. 223 (⁵/₂ 1834). Efter att där ha berättat härom tillägger Scott: »May God overrule all this for good». Jfr brev från Scott till CWMS, ⁴/₄ 1834. Hos C. h. r. S t e n h a m m a r, a. a., s. 59, heter det: »Scotts föredrag talade särdeles till hjertat.»

⁷⁹ Brev till CWMS ⁴/₄ 1834.

⁸⁰ Meningen var, att i denna broschyrserie ett nummer pr månad skulle utkomma. Brev från Scott, ¹⁴/₃ 1834. Se The British and Foreign Temperance Herald, 1834, (majhäftet) p. 59.

⁸¹ Se H, s. 114 ff.

⁸² E. Rodhe säger: »Det härnadståg, som på 1830-talet begyntes gentemot brännvinsfloden, stod till att börja med på fullt kristlig och nationell grund». (Ur 1800-talets svenska kyrkohistoria, s. 26.) Iakttagelsen är riktig, om icke

av så stor betydelse, allrahelst som den utkom i många upplagor, att en kort resumé av dess grundtankar här äro av nöden.

Scotts huvudtes är denna: »Nykterhetsföreningarnes grundsatser och verkningssplaner öfwerensstämma med Evangelii anda och föreskrifter.»⁸³ Bevisningen är denna.

Evangelium ålägger oss självförsakelse, och på självförsakelse grunda sig ock nykterhetsföreningarna. Det är med stöd av Guds ord denna princip inskärpes. Om de kristna vägra antaga denna grundsats, strida de ej endast mot nykterhetsföreningarna utan även mot evangelii anda.⁸⁴

Men evangelium ålägger oss vidare kärlek till nästan, och detsamma göra nykterhetsföreningarna. Den som för sin nästas skull avsäger sig en för sig själv behaglig njutning, handlar i evangelii anda. Vi äro benägna att använda Kains ord: »Skall jag taga wara på min broder?» — »Ingen kan neka, att det icke öfwerensstämmer med den himmelska kärleken att upprätthålla wanor, hwilkas ofelbara följder äro att utsprida last och uselhet bland våra medmenniskor.»⁸⁵

Men evangelium ålägger oss också vaksamhet emot synd. Detta göra också nykterhetsföreningarna. Guds ord manar oss att »fly allt det som ont synes», och nykterhetsföreningarna »fordra en total afsägelse af all beröring med spirituösa drycker, såsom den enda fullkomliga säkerhet mot deras missbruk». Man bör icke stå i ett vänskapligt förhållande till frestaren, ty evangelium lär oss, att vi böra undvika honom, och likaså göra nykterhetsföreningarna.⁸⁶

Den kristliga friheten är huvudsakligen en evangelisk grundsats, och denna iakttagar också nykterhetsföreningarna.

»Superiet har blifwit så förenadt med gästfrihet och sällskapslifwet, att samhället småningom blifwit fängsladt wid wanan; och derigenom att hon ikläder sig wänskapens dräkt, har omåttlighet, såsom Satan förvandlat sig till en ljusens Engel och sålunda bedragit oss; men Nykterhets-föreningarna hafwa blottat detta afgrunds-foster, och

med uttrycket »nationell grund» menas, att det utländska inflytandet icke spelade någon avgörande roll.

⁸³ H, s. 116.

⁸⁴ H, s. 116 f.

⁸⁵ H, s. 117 f.

⁸⁶ H, s. 118 f.

framställt det i sina verkliga egenskaper, och warna oss att undfly den, såsom en bedragerska och förstörerska. — Om en Christen afsäger sig för sig sjelf och sina barn bruket af brännwin, emedan det är skadligt, skall ingen bildad, ingen rättänkande gäst fråga efter denna dryck. En dylik fråga skulle wisa ett sådant förakt för en gästfri wårds öfwerlygelse och känslor, att framställandet deraf skulle röja en beklaglig brist på höflighet och grannligheten. Jag wet, att fruktan för något förnärmande af gästfrihetens lagar förhindrar mången ifrån att genast bannlysa brännwin från sitt hus; men jag wet också, att der detta bannlysande skett, har wården funnit sina förmenta swårigheter wara idel drömmar, som förswunno då han waknade upp till öfwerlygelse om sin skyldighet, och utöfwade den.»⁸⁷

Inflytelsen av ett sant kristligt uppförande är ett kraftigt medel till evangelii framgång. Men de kristnas ovanor, som uppkommit i anledning av spirituösa drycker, ha visat, att de äro i gemenskap med de uppenbarligen ogudaktiga. Därigenom ha de kristna nästan fullkomligt förlorat den skillnad, som alltid bör förmärkas mellan Guds barn och världens barn.

»Skolen då I, mina medchristne, se med misstankar och owilja på Nykterhets-föreningarna, då dessa komma att förskingra edra falska inbillningar, och sönderbryta edra bojer. — — — Wiljen I wisa dem Eder owilja, då de, till fullbordande af sitt syfte bortskaffa edra brännwinsbord, kasta brännwinsflaskan i dess förtjenta mörker, för att aldrig mera synas uti en Christens hus, förrän någon Läkare förordnar wissa droppar deraf ifrån Apotheke? Och om I frågen: hwarföre skulle en sådan förändring i våra wanor ske? så swara Nykterhets-föreningarne: ert folk, begifwet på fylleri, fordrar det, ty edert efterdöme bibehåller de plägseder som äro farliga och förderfliga; — edert fosterland kräfwer det, ty I fortplanten bruket af en dryck, som har warit och ännu är landets förbannelse; — Christna församlingen fordrar det, ty I godkänner förtärandet af en dryck, som har i allt för många fall förhindrat det förkunnade ordets saliggörande verkningar, och kommit många att förakta Herrans dag, bud och hus; och kan någon Christen, för en obetydlig, i sig sjelf skadlig, sjelfförnöjelse, tillstänga sitt hjerta för sådana fordringar? Om han så gör, förtjenar han icke detta herrliga namn.»⁸⁸

Slutligen: evangelium ålägger oss en sann bättring, och häruti instämma nykterhetsföreningarna. De flesta kristna äro

⁸⁷ H, s. 119 f.

⁸⁸ H, s. 120 f.

lik giltiga och anse ej någon bättring av nöden, ty de äro känslösa för sina fel. De som förtära brännvin anständigt och måttligt, anse sig icke behöva avsäga sig en oskyldig njutning och söka förmå andra därtill, men »det är de måttligas opinion och wanor som utgöra källan till all den omåttlighet, som finnes, och derföre behöfwa de bättras». Ingen drives till brännvinet av naturlig böjelse, och ingen lockas därtill av drinkarna. Nej, »om ingen måttlig supare fanns i den nuwarande generationen, skulle ingen drinkare finnas i den nästkommande».⁸⁹

Efter denna jämförelse mellan evangelium och nykterhetsföreningarna tillfogar Scott:

»Sådana äro de principer, som Nykterhets-föreningarna använda; om dessa principer anses oförståndiga eller orättfärdiga, då måste twisten afgöras med Evangelium, icke med Nykterhets-föreningarna; och den allwarliga frågan, som måste tillställas alla Christna, blir nemligen denna: äro dessa principer Evangeliska? Om I medgifwen, att de äro det, då förväntar jag, att I skolen wisa och bibehålla öfwerensstämmighet med edra erkända grundsattser, derigenom att I på allt möjligt sätt understödjen Nykterhets-föreningarna. Eljest komma Textens ord att gälla Eder: den der kan göra godt och gör icke, honom är det synd.

— — — O att sådana, som, ehuru öfwertygade om Nykterhetsföreningarnas riktighet, dock dölja sin öfwertygelse, wille taga dessa frågor i öfwerwägande; och om de äro frestade att hålla sig tillbaka och wänta till dess de se huru saken går fram, låt dem erinra sig, att det är just då en god sak är nyligen börjad, och är opopulär bland de oförståndiga, oupplysta och egennyttiga i werlden, som den tarfwar hjälp af de förståndiga, upplysta och oegennyttiga. Då saken åter wunnit seger och fått stadga sig, behöfwer den ej längre sådan hjälp; och är det icke owärdigt att först då smyga sig in, och söka del i lagern, fastän man icke warit med i striden?»⁹⁰

Detta stora tal är, oavsett vilka invändningar man nu kan göra på vissa punkter, ett av de viktigaste i den svenska nykterhetsrörelsens historia. Det gjorde helt visst ett djupt intryck på den stora åhörarskaran i Engelska kapellet, vilken nog aldrig hört något liknande. Man kan icke neka, att sedligt patos, wältalighet och övertygande bevisning förenat sig till att göra denna nykterhetspredikan till en av de på sin tid verknings-

⁸⁹ H, s. 121.

⁹⁰ H, s. 122 f.

fullaste inläggen i den stora kampanjen. Detta visar också den omständigheten, att den utgavs gång efter annan i stora upplagor. Nykterhetsarbetets religiösa motivering är här given, och religiöst betonade bli de närmaste decenniernas nykterhetsrörelser.

Trots den energi och talang Scott sålunda ådagalade i denna verksamhet, blev det år 1834 en stagnation och tillbakagång i nykterhetssaken. Årsberättelsen vittnar därom. De utgivna skrifterna hade då icke gått så bra.⁹¹ Endast få sammanträden hade hållits. Medlemsantalet hade sjunkit, och brännvinsfloden stigit. Det syntes, som om arbetet att hejda denna var utsiktslöst. I icke ringa grad var det kolerahemsökelsen, som bidrog att gäcka nykterhetsvännernas möda. Man trodde, att spirituosa var ett utmärkt skyddsmedel mot den fruktansvärda sjukdomen. Scotts energiska och talangfulla kamp mot rusdryckerna under begynnelseåren 1830—34 slutade med att nykterhetsvännernas framstöt hejdades.⁹² Men även här var vägen anvisad, och man bidade sin tid.

Av vår undersökning på denna punkt har bl. a. följande resultat framgått. Scott tog redan strax efter sin ankomst till

⁹¹ Det förefaller, som om Scott hade fått något understöd från The British and Foreign Temperance Society. Denna hade nämligen lovat fem pund till nystartade föreningar på kontinenten och i Norden. Utom denna summa fick Scott löfte om tio pund ytterligare, om Stockholmsföreningen själv samlade 100 pund. (Brev från Scott ¹⁴/₃ 1834. Se The British and Foreign Temperance Herald, 1834, majhäftet, p. 59.) Även från Petersburg fick Scott pengar. Den ²⁷/₆ 1834 mottog han 100 R:r B:co därifrån till understöd för spridandet av nykterhetsbroschyrer. (Dr, p. 240.) Han sände också till Petersburg vid ett tillfälle 500 ex. av sina två ovannämnda nykterhetsbroschyrer, nr 1 och 2 i serien.

⁹² När överste Forsell år 1834 var i England, skrev han ett brev ²⁰/₈ 1834, om läget i Sverige, som också säger en hel del. Han påpekar att där finnas 160,000 stora och små brännerier, och att brännvin användes vid bröllop, födelse, dop, begravning, i kyla och värme, vid alla möjliga tillfällen. Barnet får suga på en sudd doppad i brännvin, alla affärer avslutas under brännvinsdrickning, som tack för någon hjälp bjuder man på brännvin och brännvinsborden användas för att öka aptiten. (The British and Foreign Temperance Advocate 1834, septemberhäftet, p. 214. Jfr The Fourth Report of the British and Foreign Temperance Society, 1835, p. 93.) Man kan knappast göra sig en föreställning om vad en kamp mot detta invanda onda i själva verket innebar.

Stockholm ledningen av kampen för den absolutistiska principen i den framväxande nykterhetsrörelsen. Han utförde ett grundläggande och för framtiden bestämmande verk som väckare och opinionsbildare redan under de första åren av 1830-talet. Genom sitt arbete för nykterheten beredde sig Scott en vid plattform, som märktes icke endast i Stockholm utan vida över landet. Det är påtagligt, att Scott i den stora stockholmsföreningen hade en god rekryteringsmöjlighet för sin religiösa verksamhet och sina gudstjänster. Och slutligen: Scott trädde här in för den i folkväckelsen så betydelsefulla nya korporationsidén. Allmogen organiserades, nykterhetsarbetet blev den första stora frivilligrörelsen bland de djupa leden. Här skapades förebilder, här skedde en övning i förenings- och mötesverksamhet, och här samlades materialet till de senare religiösa separationerna. Nykterhetsrörelsen på 1830-talet hade en grundläggande betydelse i detta fall, som gör, att vi ha anledning att med ökat intresse ytterligare följa den.

NIONDE KAPITLET.

Scotts personliga förhållanden, studier, resor och giftermål.

Under hela den tid på över fyra år, vilken vi nu behandlat, var Scott ännu blott metodistpredikant på prov, »a probationer». Vid konferensen i Leeds i slutet av juli 1830, således först efter sin avresa till Sverige, blev han upptagen som sådan,¹ och sedan gällde det att »resa» i fyra år, innan han hade passerat provstadiet och kunde komma »i full förening». Detta skedde således vid konferensen 1834.² Ingen kunde klaga på »provpredikantens» nit och energi under de fyra åren. Det var nog icke många gånger konferensen upptog i full förening en i detta fall så välmeriterad ung man. Hans lojalitet mot samfundet var också höjd över varje tvivel. Det är nu lämpligt att litet närmare granska Scotts person och privatliv samt hans förbindelser med sina förmän under denna tid.

De fyra åren voro i mångt och mycket prövosamma för den unge nyvordne predikanten-»missionären». Hela den stora, påfrestande verksamheten, som var så mångförgrenad och förbunden med säregna svårigheter, måste för en man i 26—30-årsåldern, på en främmande plats och utan pålitliga medhjälpare, vara en nog så tyngande börda. Läger man därtill, att han fortfarande mycket ofta var sjuk, ibland mycket svårt, så förefaller det, som om Scott måste ta ut mer av sina krafter än klokt var.³

¹ Minutes of the Methodist Conferences etc., vol. 6, p. 551.

² Ibidm, vol. 7, p. 338.

³ I dagböckerna vimlar det av notiser om ohälsa, ibland tillfälliga lidanden men ibland också för längre tid. I augusti 1832 var han sjuk och sökte läkare.

Sin stränga självobservation fortsatte Scott. Det inre livets fluktuationer mättes och kommenterades, ehuru Scott nu icke tillnärmelsevis var så upptagen av sig själv som hemma i Edinburg-kretsen. Men han lade i dagen samma iver att bedja, ofta och regelbundet, för att bibehålla sin andlighet,⁴ och bibeln studerade han troget till sin egen andliga förkovran, minst fyra kapitel per dag ur vartdera Gamla och Nya testamentet.⁵ Han kunde någon gång också hålla fastedag och då utgjuta sitt hjärta i brinnande böner.⁶ Hans inre hängivenhet åt Gud var hans stora fröjdeämne.⁷ Vid ett tillfälle utbrast han: »I love not the world, — I love my God, my Saviour, my Bible, my closet devotion, my work.»⁸ Han längtade fortfarande efter »den fullkomliga helgelsen». Han hade en gång smakat något av den fullkomliga kärleken, »but I let the blessing go on my passage here, and I have been greatly hindered by thoughts of the impossibility of experiencing and evidencing entire holiness in so foul a place». Och så manar han sin blivande hustru, till vilken han skrev detta: »O Janet, never draw back from God. — — — God help us — onward — onward — onward to the fulness of joy.»⁹ Han drar sig fortfarande för att taga en för hög bekännelse.¹⁰ Han tvekar att säga, att han är renad från all orättfärdighet: »I am not sanctified wholly.» Men i alla fall tror han, att på grund av Guds nådesordning människan har rätt till denna förmån och att hon, utan någon värdighet å sin

Det måtte då ha varit allvarligt. Han talar om lungsjukdom, men det var inte ännu konstaterat, att det verkligen var så. Han varskor i alla fall sin fästmo om sin svaghet. Brev till Janet Kelley, 31/8 1832.

⁴ Dr, p. 10 (19/8 1830).

⁵ DI, p. 12 (24/8 1830).

⁶ DI, p. 55 (31/12 1830).

⁷ I brev till CWMS, 2/4 1831, skriver han: »I may truly say, my all is more completely in him and the nothingness of worldly pursuits more evident than at any former period of my life.»

⁸ Brev till CWMS, 6/4 1832. Till Janet Kelley skrev han 23/9 1831: »O my Sister, what a kind Redeemer do we serve, let us never forsake him for a moment, his presence is my joy in sorrow — my power in weakness.»

⁹ Brev till Janet Kelley, 2/12 1831. Senare skriver han om samma sak: »Let us strive together for this faith of the Gospel and never rest till all renewed we are & perfected in love.» Brev till densamma, 3/2 1832.

¹⁰ Jfr ovan, s. 145.

sida, i tro får göra anspråk på denna rätt.¹¹ Att han även predikar denna lära och att den icke möter opposition, framhåller han för sina förmän.¹²

För en man, som på detta sätt far efter helgelse och traktar därefter, är det alltså nödvändigt att hålla skarp gräns mot »världen». Vi ha tidigare påvisat, huru Scott stod i oförsonlig motsatsställning till det »världsliga»,¹³ och detta har även framgått av vår undersökning om hans första verksamhetsår i Stockholm. När han var på besök i ett hem, måste det vara en konventikel »in an edifying manner», om Scott skulle vara belåten, och han ville se många bjudningar i Sverige så beskaffade.¹⁴ Var han på bröllop, så var han glad, om tiden också där icke förspillades med onyttiga ting utan det hela blev andligt och uppbyggligt.¹⁵ Även ett silverbröllop kunde bli »a Blessed time».¹⁶ När Scott en julafton icke hade något särskilt, som ålåg honom, tillbragte han det mesta av dagen tillsammans med Owens barn för att bereda dem glädje, men ur hans hjärta gick då följande: »The Lord forgive if I did wrong.»¹⁷ Av både det ena och det andra framgår, att Scott bibehöll sin aversion mot allt, som var eller syntes vara »världsligt».

Trots det pressande arbetet sökte Scott att förkovra sitt ringa bokliga vetande. Det blev naturligtvis icke mycket utöver det teologiska förarbetet till predikningarna. Under det första året hade han ju också arbetet med svenska språket. I teologien studerade han givetvis i första hand de metodistiska teologernas skrifter. Främst stod då den store Wesley, från vilken han oavslåligen hämtade både material och inspiration.¹⁸ Därefter

¹¹ Brev till Janet Kelley, 2/3 1832. Den 17 mars 1831 antecknar han: »The more I think of this Doctrine — the more clearly I perceive its scriptural truth, the dearer do I love it, and the more ardently do I seek its enjoyment.» DI, p. 77.

¹² I brev till CWMS, 4/2 1831, skrev han bl. a.: »Nor do I meet with any objection, when I urge them [åhörarna] to go forward towards entire holiness.»

¹³ Se ovan, s. 149 ff.

¹⁴ DI, p. 220 (20/1 1834).

¹⁵ DI, p. 150 (27/4 1832).

¹⁶ DI, p. 186 (17/12 1832).

¹⁷ DI, p. 299 (23/12 1835).

¹⁸ Om de arbeten av och om Wesley, som Scott studerade under dessa år, se ovan, s. 236, noten n:r 16.

följde Clarke, R. Watson, Townley, Marsden m. fl. Dr Clarke synes, jämte Wesley, ha utgjort hans betydelsefullaste teologiska hjälp.¹⁹

Efter besöket i England 1833 var det, som om studieivern fått en uppräckning. I medio av november flammade denna nitälskan upp på allvar, vilket framgår av följande: »Commenced this day a regular course of study in Greek, Theology, Swedish language and History, to be enlarged on other days by Geography & Mental discipline. O may God Give me grace steadily to persevere.»²⁰ Detta var icke småsmulor. Av den vackra studieplanen torde inte mycket ha blivit förverkligat. Det hade varit mer än ett under, om Scott skulle ha orkat genomföra ett så omfattande studium mitt under ett arbete, som lämnade ytterst få stunder övriga för slik förkovran. Det blev dock något. Hans studier i Milners kyrkohistoria vittna därom,²¹ liksom också hans intresse för Marsden's True Religion och Clarkes arbeten. Vad som f. ö. blev verklighet av den stora planen, är ej lätt att säga.²²

Av vad Scott f. ö. studerade, kan nämnas Baxters The Saint's everlasting Rest,²³ Wilberforce's Practical Christianity,²⁴ Rae Wilson's Travels in Sweden, Sprague's Revivals, Mason's Student and Pastor, Wildersheim's Infant Schools, Polynesian researches m. fl.²⁵

¹⁹ Ibidm. ²⁰ DI, p. 211 (18/11 1833).

²¹ DI, p. 212 (22/11 1833); p. 221 (24/1 1834). Knappast hade Scott tid att tillägna sig, vad detta stora och betydande verk hade att bjuda. Yngve Brilioth har påpekat, att detta arbete starkt framhåller rättfärdiggörelsen av tron och har en luthersk tendens. KÅ, årg. 1920—21, s. 118 f.

²² Att han beslutade studera grekiska kan synas egendomligt. Han hade ju intet skolstudium i ämnet. Men han hade nog en känsla av att det dock anstod en teolog att känna detta språk, varför han redan i november 1831 grep sig an med att på egen hand intränga i dess mysterier. Detta vackra företag har Scott antecknat med följande ord: »Commenced turning my attention to greek by writing out the Alphabet. God knows if ever I shall be able to do anything in that language.» (DI, p. 131, 14/11 1831). Långt utöver alfabetet kom han väl knappast, men föresatsen karaktäriserar mannen.

²³ DI, p. 191 (19/1 1833).

²⁴ Bokens hela titel var: A Practical View of the Prevailing Religious System of Professed Christians in the Higher and Middle Classes of this Country contrasted with Real Christianity.

²⁵ Dessa arbeten studerade Scott under åren 1830—34. Se Dd, pp. 32—33.

Ibland den svenska litteratur, Scott ägnade sin uppmärksamhet, märktes J. O. Wallins Religionstal, två delar, Isak Grapes Upplysningar om läsarna, Nya församlingens lära, Swedenborg och bibeln, Siaren m. fl.²⁶

Det är tydligt, att Scott sökte göra det bästa av situationen. Hans läsning kom givetvis att bestämmas av hans ämbetes behov och även av läget, sådant han såg det. Karaktäristiskt är det, att han tog itu med att studera swedenborgarna. Detta tyder i sin mån på att dessa spelade en ganska stor roll i det religiösa livet i Stockholm.²⁷ En intressant uppgift är hans studium av läsarna, enligt Grapes beskrivning. Vi ha ovan sett, hur han på annat sätt fått kännedom om dessa.²⁸ Detta var en betydelsefull bekantskap, såsom vi senare skola se. Den schartauanskt betonade fromheten lärde han känna genom Ternströms Siaren.²⁹

Till studier och intellektuell förkovran få vi också räkna de resor, Scott företog under begynnelseåren i vårt land. Under dessa kom Scott i beröring med ett flertal personer av olika stånd och villkor, vilket hade sin stora betydelse, och dessutom ökade han sin kännedom om land och folk.

I början av juni 1831 företog Scott en resa till trakten av Strängnäs för att besöka en av Owens döttrar, som var gift med en verkmästare Serrander vid Åkers styckebruk,³⁰ och även för att träffa »the Swedish Priest who was acquainted with and esteemed Mr. Wesley».³¹ Efter att ha vistats hos Owens dotter och måg några dagar och därvid hållit svenska konventioner, delat ut traktater, besökt prästen på platsen samt ordnat med värdfolket om traktatspridning och söndagsskolas hållande begav sig Scott till Arboga för att utfinna var den gamle Wesley-vännen fanns. Av prästen i Arboga fick han veta, att den han sökte hette Swederus och bodde 3 1/2 mil längre bort,

²⁶ Ibidm.

²⁷ Jfr också ovan, s. 63 ff.

²⁸ Se ovan, s. 266 ff.

²⁹ Jfr nedan, s. 305.

³⁰ Se exkurs I, nedan, s. 665 ff.

³¹ Scott avsåg härmed kyrkoherden i Näsby o. Ervalla, N. S. Swederus. Han hade hört talas om ett brev från denne till Stephens men kände icke ens hans namn och icke heller exakt var han bodde. DI, p. 93.

varför Scott nödgades uppge försöket, ty han hade icke tid att fortsätta.³² Emellertid följde en brevväxling, som Scott mycket uppskattade³³ och som han senare förstod att draga nytta av.

Senare i samma månad företog Scott en resa till Uppsala och Dannemora.³⁴ Det var Owens ångbåtar, som möjliggjorde dessa turer. Det var första gången Scott besökte »the head quarters of learning & antiquity in Sweden». Han fann staden mindre än han väntat och domkyrkan likaså, och slottet var »neither tasteful nor protecting». Däremot var professor Geijer utan vank, »a very learned & laborious man, who was extremely polite and talked English fluently». Strax efter ankomsten hade Scott och hans kamrat äran att träffa honom. Av de övriga akademiska fäderna besöktes endast arkeologen och litteraturhistorikern, professor Schröder. Dessutom företog Scott besök och studier vid olika sevärdheter i Uppsala och Gamla Uppsala. Särskilt imponerad var han av universitetsbiblioteket, det ojämförligt största och värdefullaste han någonsin sett. Naturligtvis beundrades Codex Argenteus. Summan av det hela blev, att Scott lämnade Uppsala, »entertaining high ideas of the Literary character of those connected with the University».

Denna resa utsträcktes till Dannemora gruvor, där Scott distribuerade traktater, vilket han antagligen icke kom sig för med i Uppsala. På återresan besöktes också Skokloster, vars samlingar besågos.³⁵

Scott gjorde snart nog en ny resa till Uppsala. Tillsammans med sin vän och språklärare, C. F. Lignell, som flyttade dit på hösten samma år, gjorde han ett kort besök i slutet av augusti.³⁶ Och sedan Lignell bosatt sig där, hade Scott så mycket större anledning att besöka staden. Vid en av dessa resor gjorde Scott bekantskap med en ung präst, som syntes

³² D1, p. 92 f. (4/6 1831).

³³ Brev till CWMS, 1/7 1831. Jfr The Missionary Notices, 1831, p. 573, där utdrag ur Swederus' brev infördes.

³⁴ D1, p. 105 ff. (25/6 1831).

³⁵ I brev till CWMS, 1/7 1831, berättade Scott om denna resa, och han var synnerligen belåten med det vänliga bemötande han rönt i Uppsala. Brevet publicerades dels i The Missionary Notices, 1831, p. 573, och i The Wesleyan Methodist Magazine, 1831, p. 868.

³⁶ D1, p. 120 (26/8 1831).

full av heligt nit.³⁷ Dessa upprepade besök i Uppsala torde icke ha varit utan betydelse, när det gällde bekantskapen med en del yngre präster. Det var nog icke heller utan beräkning, som Scott ordnade om att en lång artikel om metodismen inflöt just i Upsala Correspondent i slutet av november 1831. Det var den åttioårige, fromme Swederus, som förmåddes att samla sina krafter för att göra en sista väntjänst åt den andliga rörelse, som han i sin ungdom gripits av. Scott hade sänt honom materialet till artikeln och väl också först uttalat önskan om en sådan för svenska läsare.³⁸ Swederus var belåten över att få »inför den Swenska Allmänheten framlägga de hugneliga Resultaterna af det Methodistiska Samfundets oafbrutna heliga och alfvarliga bemödande att befordra Jesu Religions både intellectuella och practiska utbredande i verlden, och derjemte frambära en enskild gärd af beundran och tacksamhet för det vördade Samfundet».³⁹

Den artikel, som nu gav uppsaliensarna upplysning om metodismen, var ägnad att göra effekt. Swederus ville bereda en god opinion i Sverige för metodismen och sade vidare om sitt motiv: »M. H. finner utan tvifvel, att jag, genom denna artikel velat gifva en vink åt den Swenska Allmänheten, att på samma sätt, som det Methodistiska Samfundet, söka förekomma Sederförförvet. Gifve Gud att denna vink icke må vara förgäfves giord!»⁴⁰

Om man kastar en blick på artikeln, finner man välvilja och beundran lysa en till möte på varje rad.⁴¹ Swederus prisar metodisternas varma nit, och det är alldeles förvånande, hur mycket de i nära ett sekel gjort för Jesu religion. Vad dogmerna angår, äro de fullt ense med den engelska kyrkan, vilken med få och obetydliga olikheter skiljer sig från den lutherska. När man iakttager metodisternas »ypperliga moralitet och praktiska kristendom», har man de bästa förhoppningar,

³⁷ DI, p. 151 (5/5 1832).

³⁸ Brev från N. S. Swederus till Scott, 9/12 1831. Se H, s. 213 ff.

³⁹ Ibidm.

⁴⁰ Ibidm.

⁴¹ Correspondenten (Upsala), 28/11 1831: »Något för den sanna Religionens vänner». Osign.

»att Jesu heliga läras rätte bekännare och utöfware icke skola förswinna ifrån jorden». Så berättar författaren om sin bekant-
skap med Wesley, om dennes nit och klokhet. Denne utfor
heller aldrig mot den engelska kyrkans prästerskap eller ned-
satte det. Vidare nämner Swederus det senaste årets konfe-
rensudskap (the annual address of the Conference). Detta
herdabrev, som han kallar det, »innehåller de ömmaste upp-
muntringar, de bewekligaste förmaningar» till renlärighet och
oskrymtad gudsfruktan, fromhet och rena seder. Metodister-
nas antal växer oupphörligt. Nu äro de 315,000 i klass, men
det är dubbelt så många, som höra deras predikanter. De un-
derhålla 1,200 egna präster och missionärer, varav 200 i hed-
naländer. På S. Barthélemy ha de en mission med 300 med-
lemmar och 136 söndagsskolbarn. »Att de i Stockholm hafwa
en förtjent lärare uti Hr. G. Scott är bekant.»

Att Scott gärna önskade få sådana meningar förkunnade i
Uppsala, var mycket förklarligt. Då han mottog brevet från
Swederus jämte tidningsartikeln, utbrast han: »O may it do
great good.»⁴²

En lång och betydelsefull resa företog Scott i maj och juni
1832. Det var färden till Hamburg.⁴³ Denna färd, som var en
rekreationsresa, har framför allt sitt intresse på grund av de
svenska platser och personer, som Scott därunder besökte.

Det var på återresan via Göteborg, som Scott gjorde en del
intressanta besök. I Göteborg, dit han kom den $13/6$ och av-
reste den $18/6$,⁴⁴ var han mycket tillsammans med den angli-
kanske prästmannen därstädes, pastor Morgan, vilken tidigare
varit på besök i Stockholm och även varit villig att predika i
Scotts kapell.⁴⁵ Men ännu större intresse hade han tydligen

⁴² DI, p. 133 ($11/12$ 1831).

⁴³ DI, p. 153 f. ($21/5$, $23/6$ 1832). I DJI, pp. 1—92, lämnar Scott en beskriv-
ning av vad han då var med om. Han reste sjöledes i sällskap med Owen
och på en av hans båtar. Färden tog sin början den 22 maj. I Ystad gjordes
ett uppehåll, och sedan var reserutten Lübeck—Hamburg—Lübeck—Köpen-
hamn—Göteborg—Vanäs—Örebro—Stockholm. Den $23/6$ nådde Scott den sist-
nämnda staden.

⁴⁴ DJI, pp. 59, 79.

⁴⁵ DI, p. 111 ($6/7$ 1831).

för herrnhutpastorn därstädes, E. Stare, som visserligen var 71 år gammal, men »possessed of all the vigour of youth and the warm & zeal of a newbeginner in Religion.»⁴⁶ Scott värderade mycket detta sammanträffande. Stare steg allt mer i hans aktning, ju mer han lärde känna honom.⁴⁷ Han hörde även domprosten Hummel predika, och han önskade innerligt, att sådana predikningar hördes från alla både svenska och engelska predikstolar.⁴⁸

Från Göteborg reste Scott för att hälsa på Per Nyman på Vanäs (Karlsborg), som nu var garnisonspastor därstädes.⁴⁹ Det var den 20 juni 1832, som Scott inträffade hos den våldsamme väckelsepredikanten.⁵⁰ De två voro icke alldeles främmande för varandra. Per Nyman, som kunde vara grov i mun på många vis, hade tydligen ditintills icke visat Scott sina mindre goda sidor. Antagligen hade han heller icke till Scott utlåtit sig om nykterhetsföreningarna, som vore »menniskobud om icke djeflabud», lika litet som han inför denne lär ha försvarat måttlighetssuperiet.⁵¹ Ty om så varit fallet, torde Per Nyman icke fått se Scott på Vanäs.

Nu emellertid voro de goda vänner, om detta uttryck kan användas, när det gäller Per Nyman och en hans medmänniska. Redan den ²⁰/₁₂ 1831 hade Nyman träffat Scott i Stockholm. Det tyckes, som om han då besökt en konventikel hos Scott. Denne fick förtroende till honom och ansåg honom vara en verkligt omvänd man och en nitisk Herrens tjänare, »two grievous faults here». I Sverige måste sådana »svåra fel» hos en präst leda till påföljd, och det hade också skett: »[He] has been dreadfully persecuted by his fellow Priests».⁵² Detta

⁴⁶ DJI, p. 62 f.

⁴⁷ Ibidm, p. 72.

⁴⁸ Ibidm, p. 74.

⁴⁹ E. Newman, Nordskånska väckelserörelser etc. I, s. 263.

⁵⁰ DJI, p. 86 f.

⁵¹ Om denna Nymans ställning till nykterhetsrörelsen, se E. Newman, a. a., s. 285 ff.

⁵² DI, p. 134 (²⁰/₁₂ 1831). I brev till Janet Kelley, ⁵/₁ 1832, skriver Scott: »[He] was actually by a certain synod here doomed mad and everything prepared for his journey to Bedlam — but they could not get the official Physician to sign the certificate.»

kunde ju vara nog, för att Scott skulle känna sig andligen nära släkt med Nyman. Vid besöket i december 1831 ledde denne också en morgonkonventikel hos Scott, och det skedde på ett mycket uppbyggligt sätt.⁵³ Nyman var nog också belåten, ty när Scott nu kom på besök på Vanäs, fann denne, att det var omöjligt att komma ifrån sin värd vid den tid, han tänkt sig. Så energiskt gästvänlig var Nyman, vilket väl betyder, att återscendet var glädjande. Ett par månader senare återgäldade Nyman besöket. Han hade åter hittat vägen till metodisten och hans kapell,⁵⁴ och han lät därstädes höra sig i en, som vanligt, lång predikan, vilken dock var både »interesting and useful».⁵⁵

Efter vilostunderna hos Nyman på Vanäs for Scott över Motala, där en koloni skottar besöktes, till Örebro och vidare till den gamle gudsmannen Swederus. Där kom han mitt upp i en biskopsvisitation, där biskopens ordnar och gyllene bröstdekorationer stucko Scott i ögonen. Men biskopen reste snart, och då fingo Scott och Swederus en angenäm samvaro, då Scott även fick uppleva sensationen att hålla i sin hand den bok, som Wesley år 1785 egenhändigt överlämnat till Swederus.⁵⁶ Därpå lämnade han Näsby-herden⁵⁷ och anlände till Stockholm den 23/6, en månad efter avfärden.⁵⁸

En resa, som för vårt syfte saknar egentlig betydelse, var Scotts besök i Norrköping och bevistandet av högtidligheterna vid Göta kanals öppnande i slutet av september 1832. Han var då i sällskap med lord Bloomfield.⁵⁹ Scotts resa till

⁵³ DI, p. 135 (21/12 1831).

⁵⁴ DI, p. 167 f. (3, 4, 8/8 1832).

⁵⁵ Senare kunde Scott yttra sig mera kritiskt om Nyman, se H, s. 257.

⁵⁶ DJI, p. 89 ff. Jfr H, s. 214.

⁵⁷ Scott besökte Swederus ännu en gång denna sommar. (DI, p. 168, 5/9 1832.) Den 8/11 1833 mottog Scott budskapet om Swederus' bortgång vid 82 års ålder den 3 i samma månad. Senare erhöi Scott ett antal teologiska verk, som testamentarats till honom av Swederus, vilkens hängivenhet för metodismen höll i sig i det sista. DI, p. 311 (18/5 1836). Om Swederus, jfr också The Wesl. Meth. Magazine 1837 (juli), p. 534 f.

⁵⁸ Utom i den ofta citerade dagboken har Scott redogjort för denna resa i brev till CWMS, 6/7 1832, och till Janet Kelley, 20/6 1832. Något nytt utöver vad dagboken förmåler, ha dock icke dessa brev.

⁵⁹ DI, p. 170 (29/9 1832).

Västerås i bibelspridningens intresse ha vi förut omnämnt.⁶⁰ Då besökte han också en ung from prästman i Munktorp, som blivit omvänd genom läsning av Schartaus skrifter.⁶¹ Slutligen gjorde Scott sommaren 1833 en resa till England och Skottland, den till tid och längd mest omfattande av hans resor dessa år. Den var också för honom personligen den betydelsefullaste. Han reste då hem för att gifta sig.

Snart nog efter sin ankomst började Scott känna trycket av ensamheten i Stockholm. Han började då att uppvakta missionskommittén i London för att få en medarbetare. Owen var också ivrig härför, och Scott menade, att staden var så stor, att tre män hade fullt upp att göra, om de kunde predika på svenska.⁶² Det var således alldeles påtagligt den svenska verksamheten, som man här hade i tankarna. Scott väntade med iver på att få höra missionskommitténs mening om saken.⁶³ Kommittén kunde ej bifalla detta, utan den rekommenderade Scott att söka skaffa medhjälpare bland dem, hos vilka han verkade.⁶⁴ Scott och Owen hade i alla fall en plan, som de ville ha genomförd. Owen behövde en lärare för sina barn, och han var villig att underhålla en ny »missionär», som kunde åtaga sig denna uppgift.⁶⁵ Scott framlade saken för kommittén i London. Han behövde en lokalpredikant till hjälp, och nu kunde saken ordnas på detta sätt. Men det borde vara en, som hade »ministerial credentials», ty lagen hindrade en annan att göra något i religiöst arbete.⁶⁶ Kommitténs beslut om avslag fick Scott meddelande om någon dag efter detta brev,⁶⁷ och något resultat av det senare projektet blev det icke.

⁶⁰ Se ovan, s. 260.

⁶¹ D1, p. 235 (14/5 1834). Prästmannen ifråga var tydligen Gustaf Fredrik Iverus, med vilken Scott hade förbindelser. Se D1, p. 237 (31/5 1834); p. 254 (16/10 1834); p. 331 (5/12 1836). Jfr J. F. R. Munc k t e l l, Westerås stifts herdaminne, I, s. 245.

⁶² D1, p. 39 (1/11 1830).

⁶³ Brev från Scott till CWMS, 4/2 1831.

⁶⁴ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 102 (23/3 1831).

⁶⁵ D1, p. 83 (18/4 1831).

⁶⁶ Brev till CWMS, 6/5 1831.

⁶⁷ D1, p. 88 (10/5 1831).

Ett år senare gör Scott emellertid ett nytt försök⁶⁸ Det är då fråga om en andre man, som skall kunna fortsätta, när Scott efter de fyra åren återvänder till England.⁶⁹ När detta Scotts brev kom på kommitténs bord i London den 16 juni samma år, blev resultatet överraskande för Scott. Protokollet berättar nämligen följande: »Resolved, That Mr. Scott appearing to be especially qualified for the work in Sweden, the Committee cannot entertain the idea of Mr. Scott relinquishing that Station at the end of four years of probation.»⁷⁰ Och någon andre missionär sändes därför icke. När Scott fick del av detta, benämnde han det en smärtsam underrättelse.⁷¹

I ett brev till missionskommittén utgjuter Scott sitt hjärta och kommer slutligen fram till den ömma punkten: han har en trolovad, som väntar på honom hemma i Skottland.⁷² I början av brevet beskriver han sin ställning i Stockholm. Han tillväxer icke i nåden. Mer otjänliga förhållanden för en fullare helgelse, än han har, kan man icke lätt påvisa. Synden, som i Stockholm är så allmän, frestar, och man kan omöjligen undkomma den ständiga frestelsen till slöhet, oaktsamhet och synd. Han har en daglig kamp, men om han icke tillväxer i helgelsen, så kan han icke hoppas få se en ökad framgång i sin pastorala gärning. Scott bävar vid tanken på en förlängd verksamhetstid i Stockholm, och han instämmer med den franske pastorn, som vid Stephens' avresa sade: »Stockholm is no place for a young minister, an aged veteran is needed to stand against the stream of carnality which flows here in a manner so dangerous to the glow of youth.» I arbetet är han också så ensam. Därtill frestas han att tänka högre om sig, än han bör, därför att alla i kretsen visa honom sådan hänsyn och aktning. Och dessutom har han med sin ringa utbildning svårt att inför den engelska församlingen, som består av flera rika och bildade, kunna hålla tre predikningar per vecka

⁶⁸ Brev till CWMS, 22/5 1832.

⁶⁹ Det var nämligen meningen, att Scotts arbete i Sverige skulle räcka endast de fyra »provåren». Dr, p. 155 (29/6 1832).

⁷⁰ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 185.

⁷¹ Dr, p. 155 (29/6 1832).

⁷² Brev till CWMS, 3/8 1832.

utom all annan verksamhet. Och slutligen: när han examinerades i London i juli 1830, hade han ingen förbindelse, men under de två senaste åren har en korrespondens resulterat däri, att han efter fyraårsperioden ämnat gifta sig.⁷³ Och nu har kommittén beslutat, att han skall stanna.

Den förbindelse, Scott refererade till, hade inletts genom brevväxling. När Scott försökte med ett första brev i mars 1831 till Janet Kelley i Edinburg, voro de två nästan främlingar för varandra. Men Scott föreslog emellertid en brevväxling, som kunde vara nyttig för deras själar, »whatever might be its result».⁷⁴ Naturligtvis nekade hon icke detta, även om hon blev en smula förvånad över förslaget.⁷⁵ Det utbytte av tankar, som nu följde, utmärkte sig, som man kan förstå, av ett starkt religiöst inslag.

Janet Kelley var född i Glasgow den 26/11 1805. Fadern, James Kelley, var affärsman och metodistisk lokalpredikant därstädes. I det mycket religiösa hemmet fostrades sju barn på ett omsorgsfullt sätt. Sin skolgång fullbordade Janet i Glasgow, och kom sedan till en institution för utbildning av lärarinnor i Edinburg, Lady Carnegie's Institution, där hon undervisade. Detta skedde, strax innan Scott lämnade Edinburg för att resa till Sverige.⁷⁶ Hon hade redan vid tolv års ålder känt Guds vrede över sig, men först den 2 november 1822 hade hon fått förvisning om frälsningen.⁷⁷ Hon var en mycket nitisk metodist. Hon besökte ofta sjukhusen och gladdes, när hon såg några, som kommo till Kristus.⁷⁸ Hon gladdes också att höra om Scotts arbete i Stockholm, »[his] striving to pluck these brands from the burning and quench them in the blood of Jesus».⁷⁹ På »den fullkomliga helgelsen» trodde hon, men ibland fruktade hon, att hon praktiskt taget

⁷³ Om Scotts första äktenskap, se ovan, s. 121 f.

⁷⁴ Brev till Janet Kelley, 25/3 1831.

⁷⁵ Brev från Janet Kelley till Scott, 16/4 1831.

⁷⁶ The Wesleyan Methodist Magazine, October 1899, p. 796, där en artikel om Mrs. George Scott var införd med anledning av hennes bortgång i december året förut.

⁷⁷ Brev från Janet Kelley till Scott, 1/11 1831.

⁷⁸ Brev till Scott, 31/1 1832.

⁷⁹ Brev till densamme, 13/8 1831.

omfattade kalvinisternas åsikt, »the impossibility of being cleansed from all sin in this world».⁸⁰ Men så träffade hon en person, som fått fröjdas över den fulla helgelsen i nära fem år, och då längtade hon och sökte återigen »the blessing of a clean heart».⁸¹

I slutet av maj 1832 anlände det brev, som ställde Janet Kelley inför valet att bli George Scotts maka. Det var strax före Hamburg-resan, som Scott på detta sätt lättade sitt hjärta. Han klagade över att brevet icke blev så andligt, som brukligt var, men, tillägger han, »somehow the paper got filled with the very important worldly Subject».⁸² Det blev ja.⁸³ Janet Kelley var villig att resa till Sverige. Kallelsen till missionär hade hon känt åtta år tidigare.⁸⁴

Men nu var frågan, hur det skulle bli med giftermålet, när missionskommittén dekreterat, att Scott skulle fortsätta på sin »station» även efter 1834. De ledande männen i London begrundade saken, och resultatet blev ett brev, där det bl. a. hette: »Shall we give up the station? For if we continue it I think it must be as a married station; what good are you doing & what are you likely to do, to justify this additional expenditure. Forget yourself & answer us frankly.»⁸⁵ Sedan Scott avgett det svar, han ansåg lämpligt, begärde han att få resa hem och gifta sig,⁸⁶ vilket av kommittén bifölls.⁸⁷ Med stor glädje mottog Scott budskapet härom,⁸⁸ och gjorde sig redo för resan, som anträdde i början av maj 1833.⁸⁹ Han tog landvägen ner genom landet över Jönköping och Malmö. I Lund besökte han den fromma juristen, professor Holmbergsson, där han fick ett hjärtligt mottagande och tillbringa-

⁸⁰ Brev till densamme, 28/2 1832.

⁸¹ Brev till densamme, 15/8 1832.

⁸² Brev till Janet Kelley, 25/5 1832.

⁸³ Brev från Janet Kelley till Scott, 20/6 1832.

⁸⁴ Brev till densamme, 31/12 1832.

⁸⁵ Brev från R. Watson till Scott, hösten 1832. Citerat av Scott i brev till Janet Kelley, 30/11 1832.

⁸⁶ Brev till CWMS, 22/2 1833.

⁸⁷ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 240 (28/3 1833).

⁸⁸ DI, p. 201 (9/4 1833). Jfr brev till Janet Kelley, 9/4 1833.

⁸⁹ I DJII, beskriver Scott resan.

de en afton med samtal i andliga ämnen.⁹⁰ Han besökte också Tygelsjö, där J. Ternström mötte honom. Det var tydligen denne han där sökte, ty genom dennes tidskrift *Siaren* hade antagligen Scotts intresse för mannen väckts.⁹¹ Här i Tygelsjö skedde nu det första personliga sammanträffandet med den schartauanskt sinnade Ternström, vilken senare skulle bereda Scott så stora svårigheter och misräkningar. Nu var dock Scott enbart glad att i Ternström få möta »a pious young Priest.»⁹² Även dennes förman, prosten Kallenberg, mottog Scott mycket vänligt, och denne fann, att även Kallenberg tycktes vara en lika from man som Ternström. Scott blev övertalad att stanna över natten hos Tygelsjö-prästerna. Detta sammanträffande hade sin stora betydelse. Att nykterhetsrörelsens och missionsintressets främste man i vårt land vid denna tid, George Scott, skaffade sig försänkningar i Skåne, blev icke utan betydelse för framtiden.

Sedan fortsatte Scott över Köpenhamn, där han hörde Grundtvig predika,⁹³ Lübeck och Hamburg till London, dit han ankom den 17 maj 1833. Här besökte han de olika sällskaps sekreterare och styrelser, i vilkas tjänst han på något sätt stod. Först var det då hans eget missionssällskap,⁹⁴ men vidare Brittiska och utländska bibelsällskapet,⁹⁵ traktatsällskapet,⁹⁶ och Brittiska och utländska nykterhetssällskapet.⁹⁷ I London sammanträffade han också flera gånger med Cornelius Rahmn.⁹⁸ Här besökte han även nu lord Bloomfields. Det blev andaktsstunder och gästfritt mottagande⁹⁹ samt därtill en present till den blivande bruden och löfte, att familjen B. skulle ha en bönestund för de unga tu på bröllopsdagen.¹⁰⁰

⁹⁰ DJII, p. 4.

⁹¹ Se ovan, s. 295.

⁹² DJII, p. 5. Om Ternströms nit och fromhet, se E. Newman, a. a., s. 324 ff.

⁹³ DJII, p. 6.

⁹⁴ DJII, p. 10 f.

⁹⁵ Ibidm., pp. 8 ff., 14, 15.

⁹⁶ Ibidm., pp. 9 f., 15, 36.

⁹⁷ Ibidm., pp. 8, 10, 14.

⁹⁸ DJII, pp. 11, 14 f.

⁹⁹ Ibidm., pp. 8 ff., 15.

¹⁰⁰ Brev från Scott till Janet Kelley, 8/6 1833.

Så fortsatte Scott resan över Edinburg, och den 18 juni stod bröllopet i Glasgow.¹⁰¹ Den ²⁸/₉ 1833 anlände de nygifta till Stockholm.¹⁰²

Kort efter ankomsten till huvudstaden blev fru Scott klassledare. Scott hade redan på förhand räknat ut, att han i sin hustru skulle få en god medarbetare.¹⁰³ På detta sätt löstes till dels frågan om en andre »missionär». Fru Scott bildade ett par engelska kvinnoklasser, vilka hon mötte varje vecka.¹⁰⁴ Arbetet var heller icke förgäves. Scott kunde efter någon tid rapportera, att Gud hade rikligen välsignat hennes arbete.¹⁰⁵

Scott hade under sin vistelse i Stockholm icke haft några utgifter för mat och husrum. Owen bestod honom fritt vivre i sitt hus, och Scott hoppades, att missionen skulle kunna fortsätta utan några utbetalningar från London.¹⁰⁶ Och även när det blev fråga om giftermål, lovade den frikostige Owen att åtminstone till en början svara för de nygiftas uppehälle.¹⁰⁷ I början av oktober 1834 fingo de dock eget hushåll, vilket förmerade utgifterna i sådan grad, att det förefaller, som om missionskommittén i London icke gillade det.¹⁰⁸

Emellertid hade kommittén vid sammanträde den 2 oktober 1833 beslutat, att Scott skulle stanna i Stockholm åtminstone i tre år utöver den först fixerade fyraårsperioden.¹⁰⁹ Då måste naturligtvis också de för stationen nödiga utgifterna bestridas, vilket ju också skedde.

¹⁰¹ DJII, p. 21 f.

¹⁰² DI, p. 204, och DJ II, p. 53.

¹⁰³ I ett brev, ¹⁹/₄ 1833 skrev han: »Your connection with the education of youth — — — have trained you for the station to which you seem destined.»

¹⁰⁴ DI, p. 208 (²⁰/₂, ²⁴/₁₀ 1833).

¹⁰⁵ Brev till CWMS, ⁴/₄ 1834.

¹⁰⁶ Brev från Scott till CWMS, ⁴/₂ 1831.

¹⁰⁷ Brev från Scott till CWMS, ²²/₂ 1833; och brev till Janet Kelley, ¹/₂ 1833.

¹⁰⁸ Brev från Scott till CWMS, ¹⁰/₁₀, ¹⁹/₁₂ 1834.

¹⁰⁹ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 263.

Översikt av läget i slutet av 1834.

När Scott på sommaren 1834 fullbordade sin fyraåriga period såsom predikant på prov, kunde han se tillbaka på en växlande och krävande verksamhet, där skuggor och dagar med skiftande styrka växlade.

I sin första och egentliga uppgift såsom metodistpredikant i trängre mening hade han haft ringa framgång. Den lilla metodistiska främlingsförsamlingen hade icke kommit någon vart. Den bestod nu förnämligast av medlemmar av den Owenska familjen jämte Scott och hans hustru. Inalles var det ett tiotal diasporametodister, som deltog i sakramentsgemenskapen. De energiska försöken från Scotts sida att vinna de engelska arbetarna för ett bättre liv hade haft ringa eller ingen framgång. Benägenhet för dryckenskap tillika med andra svårigheter voro hinder. Dessutom torde de i torftiga omständigheter varande arbetarna ha känt sig föga hemma i Engelska kapellet, där ministrar, legationsfolk i övrigt och även svenska societetsmedlemmar hade sina bänkplatser. Scott hade ju också stått så ensam i denna del av arbetet. På övriga områden kunde han få åtminstone någon hjälp, men här var det han och ingen annan, som skulle göra det. Det senaste året hade fru Scott varit honom behjälplig som ledare av ett par små kvinnliga klasser.

Scotts uppgift som »engelsk pastor» hade varit vida tacksammare. Säreget gynnsamma förhållanden hade gjort denna del av arbetet icke endast lätt och tacksam, utan den hade därtill placerat Scott i en social position, som han väl aldrig kunnat drömma om. Den fördelaktiga inverkan, som detta hade för hela hans verksamhet, torde ha varit större än Scott då kunde fatta. För Scotts egen del hade det betytt, att han i mångt och mycket växte ifrån den trånga ensidigheten, i vilken han var fostrad. Miljöförändringen hade låtit nya sidor i hans begåvning och nya sympatiska drag i hans karaktär framträda. I de brittiska ministrarnas salonger hade Scott haft en skola, som gjort honom gott. Visserligen hade han även i detta arbete haft sina svårigheter, såsom när lord Bloomfield till efterträdare hade fått den kylige lord Howard de Walden, som icke ens någon gång besökte kapellet, ännu mindre invi-

terade till privatumgänge. Eller man kunde nämna den sorgliga vigfelsaken eller Scotts kontroverser med svenska präster angående begravning. Men nu, i slutet av 1834, lyste ynnesten åter från det brittiska ministerresidenset. Sir och lady Disbrowe hade något av lord Bloomfields anda. Scott stod åter i gynnad ställning såsom »engelsk pastor».

I den svenska pastoral verksamheten hade framgångarna varit mycket stora. Genom väckelsen vintern 1832 hade många gripits av den andliga kraften i metodismen såsom en aktiv, religiös rörelse. Det stora bekymret hade varit och var alltså, hur man skulle få en nog stor lokal. Scott hade så småningom också inregistrerat dem, som vunnits, i de metodistiska organen för själavård och helgelsesträvan. På hösten 1834 under koleraepidemien ökade tydligen den religiösa iveren. Ett femtiotal svenska medlemmar hade Scott nu glädjen att rapportera. Han var dock icke på det klara med sin ohållbara ställning såsom svensk konventikelpredikant. Den starka spänning, som tidtals rått mellan honom och Stockholms kyrkliga ledning, hade emellertid nu avlösts av ett fredstillstånd, som syntes göra det möjligt att samarbeta för stora uppgifter. Väsentligen genom lord Bloomfield och genom Scotts förbindelser med greve Rosenblad via traktat- och bibelspridningen hade denna pacificering skett. Läget även i denna del av den svenska åkertegen kunde därför från flera synpunkter sett betecknas som gynnsamt.

I den mera riksomfattande verksamheten hade Scott skapat sig en ställning, som var mycket stark. I synnerhet hade han genom sitt ombudsmannaskap hos Brittiska och utländska bibelsällskapet fått inflytande i de höga kretsarna kring greve Rosenblad och dessutom ute bland landets prästerskap. Det ena som det andra var av utomordentlig betydelse för Scotts fortsatta verksamhet. För missionssaken hade han utfört ett förberedande arbete, skapat en kärna av missionsintresserade och utfört en god upplysningsverksamhet. En motgång hade han haft vid startandet av missionstidningen Budbäraren. Det var nog med sorg han hade sett denna sin plan för tillfället omintetgjord. Men under år 1834 gjorde han nya energiska ansträngningar, och i slutet av året hade han ett nytt tidnings-

företag i gång, och dessutom stod han inför sitt drömda mål: ett svenskt missionssällskap.

Slutligen hade Scott genom sitt arbete för nykterhetssaken lagt grunden till den svenska nykterhetsrörelse, som gick in för den absoluta principen. Visserligen hade även här hans förhoppningar om en omedelbar framgång gäckats. Men genom sina tal hade han gett spridning åt sina idéer vida utöver landet. Och även om den nykterhetstidning Owen och han börjat med, icke slog igenom, blev den en ärofull episod, som följdes av nya initiativ. Sin största ryktbarhet nådde Scott genom nykterhetsarbetet. Det förde ju honom också i nära kontakt med hovet. Konungen och kronprinsen fingo ögonen på den energiske metodistpredikanten. Detta saknade icke sin betydelse. Och dessutom var nykterhetsfrågan en social välfärdsfråga, som i övrigt uppmärksammades i vida kretsar utanför de rent religiösa. Den samling kring Scott och Owen, som skedde i Kungsholms-Stockholms nykterhetsförening, blev också en samling, som erbjöd rekryteringsmöjligheter för åhörarskaran i Engelska kapellet. Nykterhetssaken själv hade råkat i ett svaghetstillstånd. Koleran, som gett ökad kraft åt den religiösa verksamheten, hade en förlamande inverkan på nykterhetssaken, då de förskräckta människorna trodde, att starka drycker skyddade för faran. I fråga om nykterheten var sålunda läget i slutet av 1834 ogynnsamt.

Att nu Scott genom allt detta skulle vara vida bekant även ute i landet, är allom uppenbart. Scott hade ju dessutom genom resor knutit förbindelser på olika håll. Hans besök i Uppsala och Swederus' presentation av honom och hans samfund därstädes böra framhållas. Under Hamburg-resan 1832 hade han haft tillfälle att göra många intressanta bekantskaper, icke minst i Göteborg, och likaså under Englandsresan 1833 och resan till Västerås 1834. Icke heller bör man förbise, att under riksdagen detta år, 1834, Scott kom i personlig kontakt med en del betydande kyrkomän, vilkas bekantskap han skattade högt.

Scott fick upprepade vittnesbörd om att hans namn och verk redan nu voro kända i olika delar av landet. En dag kom en from sjöman från Skåne på besök. Han förklarade,

att han ofta hade hört talas om Scott i sin hemprovins, och han kunde därför icke lämna Stockholm utan att ha fått se honom.¹¹⁰ En annan dag kom en omvänd betjänt från en plats, som låg nästan lika långt i norr från Stockholm som den förra i söder, och gjorde en liknande visit. Scott insåg, att under sådana förhållanden resor ute i landet skulle ha sin stora betydelse.¹¹¹ Redan nu hittade också en representant för de fromma hälsingeprästerna vägen till Scotts bostad. Det var en Norrala-präst.¹¹²

I metodistsällskapets årsrapport 1834 framhölls, att Scotts arbete var högt skattat av några »evangeliska» («evangelical») prästmän, vilka i honom funno en nitisk och handlingskraftig medarbetare till att väcka folkets intresse för det eviga, att återuppliva den levande kristendomens ande och gärning och att befordra bibelspridningen.¹¹³

På sommaren 1834 avslutade Scott sin provtid. Trettioårig togs han in i full förening, och för en kommande treårsperiod var han beordrad att stanna i Stockholm. Under gynnsamma förhållanden vände Scott blickarna mot uppgifter, som det gällde att lösa och i vissa fall även att skapa.

¹¹⁰ Brev från Scott till CWMS, 9/6 1834.

¹¹¹ Ibidm.

¹¹² Dr, p. 240 (21/6 1834). Se vidare nedan, s. 366.

¹¹³ The Report of WMS for the year ending April 1834, p. 5.

III. De stora initiativen (1835—1837).

TIONDE KAPITLET.

Missionstidningen och Svenska Missionssällskapet.

Sin nya treårsperiod i Stockholm började Scott under lovande auspicer, och han var icke sinnad att låta möjligheterna förspillas. Det under föregående period påbörjade arbetet på olika områden krävde, att alla till buds stående medel nyttjades. Med frejdigt mod tog Scott itu med uppgifterna, och vid slutet av treårsperioden hade han nått nya stora resultat inom särskilt tre av de betydelsefullaste grenarna av sin verksamhet: missionssaken, nykterhetssaken och det pastorala arbetet. I det första fallet markerades resultatet av tillkomsten av ett bestående tidningsorgan och ett missionssällskap, i det andra likaledes av ett tidningsorgan och en riksorganisation samt i det tredje av beslutet om en stor kyrkobyggnad.

Vi ha förut påpekat, huru Scott icke velat lyssna till dem bland hans vänner, som önskade, att ett understödssällskap till Wesleyan Methodist Missionary Society skulle bildas i Stockholm.¹ Anledningen var, att Scott hade vidare planer i sikte. Han ville få en allmännares samling kring missionssaken och samtidigt bereda sig en ny plattform för en riksomfattande verksamhet.

Under år 1834 gjorde han ivriga försök härutinnan. Scott använde läget på den svenska ön S. Barthélemy i Västindien

¹ Se ovan, s. 269.

som eggelse.² På denna hade wesleyanerna mission, men i början av 1834 hade brist på medel tvingat till inskränkning. Scott talade om detta i de månatliga missionsbönerna och manade till att stödja missionen, som var den enda på ön, och att bilda ett missionssällskap.³ Han sökte få medhjälpare här till. I första hand vände han sig till Keyser.⁴ Hans hänvändelse till C. F. Häggman vid Sabbatsberg möttes också av förståelse. Häggman förklarade sig beredd att medverka.⁵

I maj 1834 kunde han rapportera sina förhoppningar till London. En krets av några få missionsvänner tillhörande olika denominationer hade överlagt om ett sällskaps bildande, och nu hade man redan överenskommit om stadgar: »A series of rules based upon most catholic and excellent principles have been agreed on, as the rules of the '*Swedish Missionary Society*'». Greve Rosenblad hade lovat tjäna som ordförande, och biskopen av Göteborg vore också gynnsamt stämd mot företaget. Scott trodde, att saken nu icke skulle kunna gå om intet, men man måste noga tillse, att de rätta männen komme i ledningen, »otherwise men having the form, but denying the power of Godliness may like the thorns spring up and choke the good seed».⁶

Det dröjde emellertid, innan sällskapet kom till stånd. Under tiden var Scott jämte sina medhjälpare verksam för att hålla gnistan vid liv och få den att flamma. Man beslöt till den ändan att utge en missionstidning.⁷ Det var månadsbladet *Missions-Tidning*, som i juli började sin bana på prov. Det

² Ön Saint Barthélemy förvärvades från Frankrike av Gustaf III år 1784 och fick sedan en skiftande historia. Dess handel, som i början var god, försämrades, och invånareantalet sjönk. Detta var år 1830 4,394, 1834 3,720 och 1840 2,555. Ön överlämnades till Frankrike år 1877. Om S. Barthélemy, se E. O. E. Högström, S. Barthélemy under svenskt välde. Jfr också B. Lundstedt, *Histoire de l'imprimerie à Saint Barthélemy pendant l'époque suédoise*. (Handschrift i KB).

³ Dr, pp. 226, 231 (³/₃, ⁷/₄ 1834).

⁴ Dr, p. 232 (¹⁵/₁₅, ¹⁷/₄ 1834).

⁵ Dr, p. 233 (²³/₄ 1834).

⁶ Brev till CWMS, ⁹/₅ 1834. Redan den ¹⁷/₄ detta år hade Scott och Keyser beslutat sammankalla sex missionsvänner för att rådgöra om sällskapets stiftande. Dr, p. 232.

⁷ Ibidm.

blev en lång bana, som ännu icke är lyktad.⁸ Riktigt nog såg Scott, att detta tidningsorgan skulle bli av utomordentlig betydelse. Hans ställning nu var också en annan än 1832, när han gjorde försöket med Budbäraren, varför han kunde hoppas på ett långt liv för den nya tidningen. I sin glädje över denna späda planta rapporterade Scott till London: »Its publication forms a new era in Swedish history.»⁹ Detta var ju väl mycket tilltaget, men faktum är dock, att skapandet av detta tidningsorgan inledde ett nytt skede icke endast i svensk missionshistoria utan även i det folkliga fromhetslivet i vårt land. Missionstidningen blev snart ej blott missionsintressets organ utan också ett starkt föreningsband mellan läsarna.

Scotts inflytande i Missionstidningen var dominerande. Det var han, som gav den dess inriktning.¹⁰ Redan under det första halvåret hade också så mycket av wesleyanska nyheter influtit, att man förundrar sig, att en så smidig man som Scott lät sin egen hjärtesak få så starkt välde i spalterna. I årets sista nummer förekom en lysande parad av anglo-amerikanska sällskap, varibland ett par lutherska i all sin obetydlighet voro placerade.

I anmälan för 1835 förklarade förläggarna av tidningen, att de funno sig pliktiga till dess fortsättande, »såsom deras ännu enda beredda utväg, att offentligen verka för Missions-saken». Med ingången av 1835 lämnade tidningen provstadiet och började ta fastare steg. Den hade visserligen gått med en förlust av 50 R:dr B:co under halvåret, men Scott rådgjorde med sina medarbetare, och resultatet blev: »In the name of our God, we shall set up this banner for half a year more.»¹¹ Säkrare på sin sak var man inte, men när nu snart ett missionssällskap bildades, blev detta också en framgång för Missionstidningen.

⁸ Missions-Tidning, som senare redigerades av Rosenius och fortfarande är organ för Ev. Fosterlandsstiftelsens mission, förenades för något år sedan med Budbäraren och heter nu Missions-Tidning Budbäraren.

⁹ Brev till CWMS, 4/7 1834.

¹⁰ Carl Anshelm påpekar, att tidningens anmälan röjer »ett missionsintresse av betydligt fastare konturer än under Uriels dagar». G. W. Lindeberg, *De svenska missionerna 1922*, s. 39.

¹¹ D1, p. 258 (21/11 1834).

Utgivare och redaktör var C. F. Häggman.¹² Förläggare och ledare av tidningen var en femmannakommitté.¹³ Att Scott var den ledande själen i företaget, är utom all fråga.¹⁴

Men för Scott var Missionstidningens startande endast en inledning och en förberedelse till vad han satt sig före att få till stånd: ett svenskt missionssällskap. Ehuru den nystartade tidningen avsåg »att väcka uppmärksamhet för saken»¹⁵ och även efter måttet av sina möjligheter gjorde det — redan i dess första nummer ordades om bildande av ett sådant sällskap¹⁶ — tycktes det, som om svårigheter voro i vägen. Naturligtvis kunde Scott ha bildat ett missionssällskap. Så stora skaror hade han kring sin predikstol, att detta lätteligen kunnat ske. Men Scott ville ha missionssaken upplagd på ett högre plan. Han väntade på några av »rikets herrar», och Scott förstod, att den väntan skulle löna sig. Scott räknade särskilt med den gamle justitiestatsministern, den i så många världsliga och religiösa företag förfarne greve Rosenblad; vidare väntade han sig åtskilligt av generalen, greve Franc Sparre, ordensbiskopen, pastor primarius J. O. Wallin och biskopen m. m. C. Fr. af Wingård.¹⁷

¹² Häggman stod till år 1860 såsom utgivare. B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur, II, s. 52. Redan 1837 lämnade han dock redigeringen, då han 1836 utnämns till kyrkoherde i Kolbäck. J. Fr. MunckteU, Westerås stifts herdaminne, I, s. 282. Jfr SSCP, 26/4 1836, § 9. Sin avskedspredikan vid Sabbatsberg höll han den 27/3 1837. Dr, p. 343.

¹³ Denna uppgift ger Scott. Se Tellström, förste Svenske Missionären i Lappmarken, s. 18. Jfr brev till C. Fr. af Wingård, 4/1 1839. Se H, s. 238. Vilka de fyra voro, som jämte Scott arbetade fram detta missionsorgan, är tämligen klart även om icke direkt angivet. Självfallet voro Owen och Keyser med, liksom också Häggman. Femte man i kommittén var Warnke, som dock var en smula reserverad mot den nya missionsivern. Om personerna, se Dr, p. 258 (21/11 1834).

¹⁴ Ett studium av tidningens första årgångar övertygar därom. Jfr också t. ex. brevet till Wingård, 4/1 1839 (se H, s. 238), och Dr, p. 258 (21/11 1834). Oscar Mannström förklarar kategoriskt: »Det var K[eyser] som bl. a. grundade 'Missionstidningen'». (A. a., s. 48.) Detta är felaktigt. Keyser var en medhjälpare, men att han haft någon ledning av företaget, är icke känt. F. ö. förefaller det, som om Scott förde herrnhutaren Keyser framför sig vid mer än ett tillfälle.

¹⁵ Brev från Scott till CWMS, 9/5 1834.

¹⁶ Missions-Tidning, 1/7 1834, anmälan.

¹⁷ G. Scott, Tellström, förste Svenske Missionären, s. 18.

Scott förstod, att om sådana män ställde sina namn och sitt inflytande till förfogande, skulle hans egen position som primus motor i företaget bli så mycket starkare inför landets undrande och tveksamma opinion. Saken skulle få en sanktion, som befriade den från misstankar. Och utom det, att sakens framgång syntes bättre garanterad genom detta arrangemang, skulle ju Scotts hela pastorala verksamhet gagnas därav. Han förutsåg nämligen, att när missionsböerna skulle börja hållas för det ifrågasatta sällskapet, det skulle bli han, som bleve ledaren av dem, och metodistkapellet, som bleve lokalen. Skälet till denna förmodan anger Scott på följande sätt: »I may safely say, no Swedish priest can be found to conduct such a meeting».¹⁸ Naturligtvis var detta kategoriska omdöme ingalunda korrekt, men det skulle visa sig, att Scott räknade någolunda rätt i alla fall.

Scott förutsåg också, att de insamlade medlen skulle komma att delas mellan olika utländska sällskap; och om metodistsällskapet skriver han: »We shall probably receive again our own with interest, and in the meantime gain confidence by disinterestedness».¹⁹ Här röjer Scott en slughet, som inte är särskilt sympatisk. Nu förstår man också, varför han har tid att vänta på betänksamma excellenser och biskopar.

När man nu märker, huru Scott, nära ett år innan missions-sällskapet framträder, förutsäger, dels att dess missionsböner komma att hållas i Engelska kapellet och dels att inkomsterna komma att delas mellan olika utländska sällskap, och detta sedan verkligen skedde, då är klarligen ådagalagt, att den ledande själen i missionsföretaget var George Scott. Hans inflytande var avgörande.

Emellertid voro alla beräkningar endast idel luft, så länge ännu intet missionssällskap existerade. Hela sommaren och hösten går Scott där med sina planer. Han är verksam på olika sätt. De herrar, han väntar på, äro icke över sig entusiastiska för saken. De frukta, att föga skall kunna uträttas, och äro obenägna att förbinda sina namn med ett företag, »som sannolikt skulle

¹⁸ Brev till CWMS, 9/5 1834.

¹⁹ Ibidm.

blifwa utan framgång». ²⁰ Flera sammankomster hållas utan resultat. Säkerligen håller Scott saken levande hos Rosenblad under detta år, antingen de träffas på middag hos denne ²¹ eller de mötas i bibelsällskapets sammanträden ²² eller annorstädes.

Till biskop af Wingård nådde Scott t. o. m. via London. Eljest var han ju vid riksdagen. Det fanns nämligen i London en svensk, som var brinnande av nit för saken. Det var legationspastorn Cornelius Rahmn. Med honom hade Scott varit i korrespondens redan 1832. Det gällde då traktatsaken. ²³ Nu gällde det missionen, en sak, som Scott visste, att Rahmn hade kär. ²⁴ Han måste därför delgiva honom sina förhoppningar, och följdén blev, att denne, som gärna utlade sitt hjärtas tankar inför sin biskop, också tillskrev denne härom. I sin mån hjälpte väl detta saken, ehuru Wingård ju icke tillhörde den stockholmskrets, som det närmast gällde att liva till det stora företaget. ²⁵

Slutligen hade de för saken intresserade männen ett sammanträde trettondedagen, 6/1 1835, vid vilket sällskapet an-

²⁰ G. Scott, Tellström etc., s. 18.

²¹ DI, p. 230 (³¹/₃ 1834).

²² DI, pp. 234, 244 (⁹/₅, ²⁸/₇ 1834).

²³ DI, p. 175 (³/₁₁ 1832). Jfr Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society, vol. 19, fol. 44.

²⁴ Vi ha förut nämnt Rahmn's intresse för England, hans frikyrkoplaner och hans beslut att gå ut som missionär i London-sällskapets tjänst. (Se ovan, s. 82). Nu må ytterligare följande antecknas. Efter några års verksamhet i Sibirien och i Ryssland kom Rahmn till England år 1825. Från slutet av år 1826 till 1 juli 1834 var han anställd hos London-sällskapet förnämligast såsom biträdande sekreterare. Fr. o. m. juli 1834 var Rahmn legationspastor i London (Register of Missionaries, Deputations, etc. 1796—1923 [of London Missionary Society], p. 17. Jfr brev från C. Rahmn till C. Fr. af Wingård ⁷/₁₁ 1833 och ²²/₂ 1834. Till sin biskop skrev Rahmn många och långa brev. Han beundrade tydligen uppriktigt Wingård. En gång skriver han: »Jag twiflar om det gifves en Presbyter som har en sådan Biskop som jag har. Detta låter jag hela werlden weta. — Tag icke detta illa. Tit, har min uprigtigaste, christeliga kärlek — och mina ständiga förböner.» Brev till C. Fr. af Wingård, ⁵/₁₁ 1835. Scott träffade R., när han år 1833 besökte London, som vi ovan sett.

²⁵ I brev till Wingård, ³/₁₁ 1834, skrev Rahmn, att Scott redan i september meddelat honom om planerna på ett svenskt missionssällskap. Sammalunda i brev till W., ¹⁸/₁₂ 1834, då han refererade till Scotts meddelande, att ett missionssällskap »wore på en god wäg att inom kort träda i verksamhet».

tingen skulle bildas eller ock förslaget helt och hållet övergivas. Scott fruktade, »that mere loose talk leading to no result would be the only effect at the meeting».²⁶ Han var i stor spänning och kunde icke sova natten före.²⁷ På morgonen fick han ingivelsen att gå till Keyser och påminna honom, att det var trettondedagen och att av alla dagar på året denna vore tjänligast såsom födelsedag för ett missionssällskap. Detta borde han framställa vid sammanträdet. Vid detta, i vilket det icke är visst, om Scott deltog,²⁸ hade man svårt att komma till något resultat, och man tycktes åter ämna uppskjuta frågan, men då yttrade Keyser, just vad Scott hade ingivit honom. Och då: »The aged Count Rosenblad seemed to receive new light & heat»,²⁹ och han yttrade: »Det är sannt — det är sannt — och, ehuru wi i dag ej kunna afgöra alla särskilda punkter, förklarar jag dock i Fadrens, Sonens och den Heliga Andas namn, att det Swenska Missions-sällskapet denna dag är instiftat och Gud gifwe detsamma sin wälsignelse».³⁰

Så hade då äntligen frågan kommit så långt, och Scott kunde nedteckna ett »Hallelujah, Glory be to God!»³¹ Scott var så belåten över detta beslut och att han fått egga därtill och föra saken framåt, att han ansåg det nog, om han enbart för denna sak hade kommit till Sverige. Han räknade med att få medverka i fortsättningen. Rosenblad förklarade vid bildandet, att pastorerna Warnke och Scott såsom representanter för så stora sällskap borde bliva ledamöter av styrelsen.³² Den förre

²⁶ Brev till CWMS, 9/1 1835.

²⁷ G. Scott, Tellström etc., s. 19.

²⁸ Sannolikt deltog Scott i mötet, ehuru det icke klart framgår av källorna. Att han fick Keyser att i mötet påminna om trettondedagens lämplighet, kunde ju också bero på att han icke själv ville synas för angelägen i en sak, som angick honom så nära. Scott uppger i brevet till CWMS, 9/1 1835, att de, som skulle mötas till sammanträdet, voro: greve Rosenblad, biskop af Wingård, general Sparre, kyrkoherde Pettersson i Jakobs och Johannes församlingar samt grosshandlare Keyser.

²⁹ Brev från Scott till CWMS, 9/1 1835. Jfr D₁, p. 262 (7/1 1835).

³⁰ G. Scott, Tellström etc., s. 19 f. Jfr brev och dagbokscitat i närmast föregående not samt Svenska missionssällskapets berättelse och redovisning 1835—36, s. 10. Jfr också Mathias Rosenblads autobiografi, fol. 188 (KB).

³¹ D₁, p. 262 (7/1 1835).

³² Brev till CWMS, 9/1 1835.

var betänksam.³³ Den senare däremot väntade helt visst på detta. Han skrev också omedelbart efter lämpliga mönster till ett upprop för missionen — »a heartstirring exhortation», som borde ha så mycket som möjligt av den engelska andan.³⁴ Stadgar antogs och blevo av kungl. maj:t godkända och stadfästa genom en resolution av den 27 febr. 1835.³⁵ Det konstituerande sammanträdet hölls den 3/4 1835, då också Scott valdes till utländsk sekreterare.³⁶ I Missionstidningen publicerades samtidigt det nya sällskapets anmälan till allmänheten, undertecknad av M. Rosenblad, ordf.; B. E. Franc Sparre, vice ordförande; A. Z. Pettersson, sekreterare; George Scott, utländsk sekreterare; G. Th. Keyser, skattmästare; därjämte J. O. Wallin, C. Fr. af Wingård, S. Owen, C. Arfwedson och Jos. Wallin.³⁷

Svenska missionssällskapets bildande var av utomordentlig betydelse. Carl Anshelm uttrycker det koncist och riktigt på följande sätt: »Betydelsen av Svenska Missionssällskapets stiftande kan icke skattas för högt. Därigenom fick missionsar-

³³ Warnke skrev till Herrnhut, 2/6 1835, och berättade om missionssällskapets bildande och tillade: »Es war die Frage, dass ich auch sollte ein Mitglied der Committé werden, welches ich mir aber aus mehreren Gründen verbat, hauptsächlich weil ich dadurch leicht in Collision mit den Beyträgen kommen könnte, da ich alsdann immer, wenn mir jemand einen Beytrag reicht, fragen müsste, ob er zur schwedischen Missionsgesellschaft oder zu den Missionen der Brüder-Unität gemeint sey. Ich müsste dann für beyde gleiches Interesse haben.»

³⁴ Brev till CWMS, 9/1 1835.

³⁵ Resolutionen finnes i original bevarad i Sv. missionssällskapets protokoll, fol. 18. Jfr också Missions-Tidning, n:r 4 (april), 1835, bihang.

³⁶ Svenska missionssällskapets protokoll, 3/4 1835, § 2. Jfr DI, p. 271 (4/4 1835).

³⁷ Ibidm. Teol. d:r Jos. Wallin var biskop Franzéns efterträdare i Klara. Tillträdde i maj 1834. (SSCP, 20/5 1834, § 21.) Den C. Arfwedson, som det här gällde, var den äldre, C. A. A., icke dennes son C. D. A., som dock genom sina resor bl. a. i Skottland, England och Amerika kunde haft intresse för en så angloamerikansk sak som missionen. C. D. A. samarbetade med Scott och överste af Forsell inom ett annat område: småbarnsskolornas. Pastor Warnke, som icke ville vara med i den styrande kommittén, gav icke denna något högt betyg, och detta var nog icke alldeles omotiverat. Han skrev till Herrnhut, 2/6 1835, bl. a. följande: »Sämtliche Herren Mitglieder, unser Br. Keyser u. der englische Prediger Scott ausgenommen, haben weiter keinen Begriff von der Sache, als Geld einzusammeln.»

betet i Sverige ett fast organ å ena sidan för verksamhet inåt till att i vårt land väcka, stärka och vidga missionsintresset samt samla, ena och leda de spridda ansatserna till arbete för missionen, å andra sidan för knytande och uppehållande av förbindelsen utåt med andra länders missionsorganisationer.»³⁸ Därmed är också utsagt, vilken betydelse Scott hade för missionstankens genombrott i vårt land, ty det var, såsom vår undersökning visat, just han, som var den pådrivande kraften.³⁹ Vi höra dock icke förbise, vad som under den viktiga förberedelse tiden utförts i ett hängivet arbete för missionssaken av män, sådana som Häggman, fader och son, Wæterdahl samt herrnhutarledarna.⁴⁰

Nu återstod för Scott att få det nya sällskapets verksamhet så ordnad, att han kunde göra de vinster därav, som han redan i brev till London siat om.⁴¹ Sällskapets allianskaraktär var säkerställd genom kungl. maj:ts stadfästelseresolution och stadgar, där det klart angavs, att man avsåg den »Protestantiska lärans utbredande bland hedningarna», icke den lutherska. Denna formulering fick senare en viss betydelse.

Scott var icke överksam. Sin uppgift som utländsk sekreterare började han snart nog.⁴² Han gjorde besök på olika

³⁸ G. W. Lindeberg, a. a., s. 40.

³⁹ C. O. Grawallius utgav 1843 en broschyr under titel »Upprättning till Svenska missionssällskapets historia». Förf. nämner här icke Scott utan tillmäta Fjellstedt stor betydelse. Vi ha ovan, s. 87 ff., framhållit dennes besök i Stockholm 1829 och hans fåfånga försök att få i gång saken. Givet är, att han beredde marken, men med stiftandet av Svenska missionssällskapet hade han ingen befattning. Han vistades ju vid denna tid i Indien. Grawallius säger också: »Idéen därtill låg redan slumrande i många fromma sinnen, och det erfordrades endast några underrättelser om det formella i sjelfwa förvaltningen för att bringa den till lif.» (s. 9.) Detta är att alltför mycket förenkla saken. Men man bör observera, att Grawallius' broschyr utgjordes av ett tal i Stockholms prästsällskap hösten 1843, och det är förståeligt, att man då med tystnad ville förbigå Scotts insats. Den bittra strid kring Scott, vari man hade dragit in även missionssaken, låg för nära inpå.

⁴⁰ Se ovan, s. 83 ff.

⁴¹ Se ovan, s. 315.

⁴² *Dr.*, p. 271 (7/1 1835). Ett brev från Scott av detta datum till CWMS publicerades i majhäftet av *The Missionary Notices*. Han hade även sänt det nybildade sällskapets upprop, dess stadgar och den kungliga stadfästelseresolutionen. I nämnda tidskrift, p. 78, skrev redaktionen: »We have now the

håll i staden för att befordra saken,⁴³ och diskuterade med den engelska ministern, som var avgjort emot missionen, på ett så skickligt sätt, att han fick 50 R:dr B:co till Svenska missionssällskapet.⁴⁴ Greve Rosenblad försummade han icke. När de två efter en middag hos Rosenblad intogo sina platser i det första styrelsemötet, voro de nog överens: Svenska missionssällskapets månatliga missionsböner borde hållas i Engelska kapellet. Detta blev också beslutat.⁴⁵ Nu hade alltså Scott uppnått, vad han förväntade.

Men det var tydligen någon tvekan, huruvida lutherska präster borde uppträda där. Man kan förstå betänkligheterna mot att träda upp i metodistkapellets predikstol och än ytterligare auktorisera den verksamhet, som där hade sitt centrum.⁴⁶ Då var det, som den prelatensiske biskop af Wingård, som kunde tala om sina tre landshövdingar,⁴⁷ gjorde slag i saken och »erbjöd sig att wisa vägen». På första måndagen i maj 1835 höll »denne utmärkte prelat» den första missionsbönen.⁴⁸ Närvarande voro alla styrelsemedlemmarna utom general Sparre,⁴⁹ alltså även J. O. Wallin och kyr-

pleasure of announcing the formation of a *Swedish Missionary Society*, under Royal sanction, and with the cordial co-operation of some of the highest civil and ecclesiastical authorities. In promoting this good work, Mr. Scott has taken an active and useful part, and is appointed *Foreign Secretary*.»

⁴³ DI, p. 272, (¹⁴/₄ 1835).

⁴⁴ DI, p. 273 (²¹/₄ 1835).

⁴⁵ Svenska missionssällskapets protokoll, ²⁰/₄ 1835, § 7. Jfr DI, p. 273 (²¹/₄ 1835). I ett P. M. föreslog Keyser också detta. Scott stod väl bakom detta P. M.

⁴⁶ Att Wallin först vidtalades, är troligt. Detta uppgives bestämt i ett brev till P. Wieselgren. Brevskrivaren, Gust. Andersson, hade noga reda på vad som hände i Stockholm denna tid. Han säger om Wallin i detta fall: »Han vägrade. 'Man kunde hålla mig för secterisk.' Hvad tyckes? Mig tyckes, att dessa ord äro nog för att förstöra en biskopsära, vore den än ett halft sekel gammal.» Brev från Gust. Andersson, ⁸/₁₂ 1835 [poststämpelns datum].

⁴⁷ D. F e h r m a n, Carl Fredrik af Wingård, II, s. 20.

⁴⁸ G. S c o t t, Tellström etc., s. 20. Jfr DI, p. 273 f. (²¹/₄, ⁴/₅ 1835), och Svenska missionssällskapets protokoll, ²⁰/₄ 1835 § 7. Fjorton år senare skrev Scott om denna händelse också i *Evangelical Christendom*, Vol. III, (1849), p. 25: »The present archbishop when bishop of Göteborg conducted the first prayermeeting of the Swedish Missionary Society from that pulpit.» (D. v. s. Engelska kapellets.)

⁴⁹ DI, p. 274, (⁴/₅ 1835).

koherdarna i Klara och Jakob-Johannes, Jos. Wallin och A. Z. Pettersson.

Att Wingård, prästeståndets vice talman vid den samlade riksdagen, kastade denna gloria över det växande Stockholms-läseriets huvudhård, var icke utan betydelse för Scotts verksamhet.⁵⁰ Det var nog icke så förvånande, att Wingård, »med sina engelska tendenser», för att tala med Wieselgren,⁵¹ verkligen inledde raden av bönesammankomster i Engelska kapellet. Men för en del ämbetsbröder föreföll det nog mindre lämpligt.

Emellertid var nu isen bruten, och Scott väntade att få välkomna de lutherska prästerna i sin predikstol. Och de kommo. Egentligen hade han inte så synnerligen höga tankar om dem, vare sig i allmänhet, såsom vi förut sett, eller i missionen i synnerhet.⁵² Men här såg han en fördel för sin verksamhet, och då fick det gå. Möjligen hade han också fått sina första ensidiga omdömen om stockholmsprästerna korrigerade. I vilket fall som helst: de månatliga missionsbönerna i Engelska kapellet leddes numera av olika präster. Kyrkoherdarna Pettersson (Jakob-Johannes förs.), Wallin (Klara förs.), Fuchs (Kungsholmens förs.) och Tunelius (Adolf Fredriks förs.) uppträdde inom de närmaste månaderna i Scotts predikstol. Men när Scott hoppades få se ordensbiskopen, pastor primarius J. O. Wallin beträda den, fick han vänta förgäves. Det var nämligen meningen, att Wallin skulle leda den missionsbön, som följde närmast den av Wingård ledda, men när dagen kom, var Wallin opasslig, varför Scott själv fick sköta om missionsmötet.⁵³

Men även utan Wallin blev det tillräckligt god hjälp för Scott med dessa missionsmöten. De fortsatte i Engelska ka-

⁵⁰ Scott skrev till sina förmän om saken. Han lyssnade till Wingård i kapellet och då förnam han följande: »I saw the first open breach made in the wall of prejudice and intolerance which in this country separates brother from brother.» Brev till CWMS, 2/6 1835.

⁵¹ P. Wieselgren, Svenska kyrkans sköna litteratur³, s. 491. Enl. Scott, brev till Brandram (BFBS), 10/2 1835, skulle Wingård till honom uttryckt sin önskan att få vid tillfälle deltaga i »majmötena» i London.

⁵² Scott gillade bättre lekmännen i styrelsen. Brev till CWMS, 2/6 1835.

⁵³ Brev från Scott till CWMS, 2/6 1835.

pellet någon tid och voro så välbesökta, att Scott började frukta, att han skulle förlora dem och de skulle förläggas till en större lokal.⁵⁴ Genom de svenska prästernas predikningar där och styrelsemedlemmarnas närvaro nedbrötos fördomarna, framhöll Scott i en rapport till London. Scott värderade högt dessa möten, »this most valuable Agency».⁵⁵ Det blev emellertid för trångt i metodistkapellet, och i början av april 1836 flyttade missionsbönerna till Änkehuskyrkan, vilket givetvis var en svår missräkning för Scott.⁵⁶ Därmed var en viktig del av hans plan korsad.

Hur skulle det nu gå med de ekonomiska beräkningarna? Scott hade ju förmodat, att hans eget missionssällskap skulle få en god del på sin lott. Även i detta hade han räknat rätt. Saken hade tydligen samma väg att passera, som frågan om lokalen för missionsbönerna: från Scott till Rosenblad, från denne till styrelsesammanträdet. Redan i början av oktober 1835 visste Scott, att Rosenblad var böjd för en delning av missionsmedlen mellan utländska sällskap och att då även metodisterna skulle få sin del, särskilt för sin mission på S. Barthélemy.⁵⁷ Detta motiv hade ju Scott nämnt redan i början av 1834, och det kan ingen tvekan råda därom, att Scott, som synes ha fått ett allt större inflytande hos Rosenblad, för honom framhållit detta. När dagen för avgörandet kom, var Scott åter hos Rosenblad på middag, varefter de gingo till styrelsemötet. Där beslöts, att Baselsällskapet skulle erhålla R:dr B:co 1818: 36, London- och metodistsällskapet vartdera 1212: 24 samt herrnhutarnas mission 800.⁵⁸ Motivet anges av Scott, kort och klart, i ett brev till Herrnhut, när han med-

⁵⁴ Dr, p. 306. (7/3 1836).

⁵⁵ Brev till CWMS, 3/3 1836.

⁵⁶ Sv. missionssällskapets protokoll, 30/3 1836, § 2. Scott antecknade intet härom. The Missionary Magazine and Chronicle ([London Missionary Society], vol. I, 1836 (juli), p. 31, hade en artikel om Svenska missionssällskapet. Förf., vilken tydligen var Rahmn, var mycket väl underrättad, naturligtvis av Scott själv. Där berättades bl. a., att Engelska kapellet blev för litet för missionsbönerna och att den 5/4 Änkehuskyrkan öppnats för ändamålet.

⁵⁷ Brev från Scott till CWMS, 6/10 1835.

⁵⁸ Sv. missionssällskapets protokoll, 30/3 1836, § 3, samt ett P. M. om saken från Keyser, ibdm, fol. 100. Jfr Dr, p. 307, (30/3 1836); Missions-Tidning, n:r 5 (maj), 1836 (art. Understöd etc.), och brev från Scott till CWMS, 9/4 1836.

delar om anslaget. Han skriver: »As the Directors have no immediate prospect of sending out *men* into the Missionsfield, they unanimously resolved to make a division of the funds entrusted to their charge, among some of the principal Missionary Institutions actually labouring in the Heathen world». ⁵⁹ I anmälan till Baselsällskapet uttalas önskan, att man må betrakta det svenska sällskapet som »einen Hülfsverein». ⁶⁰ Att metodisternas sällskap fick en så pass stor summa synes ha behövt en särskild motivering, men eljest var det ganska naturligt, att en sådan uppdelning skedde, då ingen egen svensk mission fanns. ⁶¹ Följande år lämnades till vartdera av dessa fyra sällskap c:a 1,200 R:dr B:co. ⁶²

Scotts beräkning, att ett missionssällskap skulle gagna honom och hans verk, hade visat sig riktig. Hans inflytande hos Rosenblad hade väl utnyttjats. ⁶³ Men man må nu icke

⁵⁹ Brev från Scott (Sv. missionssällskapet) till Brödrauniteten i Herrnhut 8/4 1836. (ABUH).

⁶⁰ Brev från styrelsen för Sv. missionssällskapet till Baselsällskapet, 13/11 1835. (ABM).

⁶¹ Motiveringen för anslaget till de wesleyanska metodisterna innehåller bl. a. ett påpekande av att wesleyanerna underhålla den enda protestantiska läraren på S. Barthélemy. (Sv. missionssällskapets berättelse och redovisning 1835—36, s. 15.) I Missions-Tidning nr 5 (maj), 1836, heter det: »Denna missionsanstalt har, under sitt 62-åriga bestånd fortfarande förkofrats i wälsignad fruktbarhet, samt står, i anseende till mängden af sina missionärer, främst bland alla öfriga europeiska stiftelser till missions-sakens befrämjande. — Wesleyanska missionären på den svenska westindiska ön St. Barteley är, för närwarande, den enda protestantiska religions-lärare derstädes. — Missionskollekterna i det Wesleyanska engelska Kapellet, i Stockholm, upplåtet för månadliga, af svenska Prestmän hållna, offentliga Missions-Böne-Sammankomster, hafwa, allt ifrån Svenska Missions-Sällskapets uppkomst, uteslutande tillfallit denna nya stiftelse, hwars kassa derigenom wunnit ett sammanräknadt bidrag af något öfwer 460 R:dr B:co.»

⁶² Sv. missionssällskapets protokoll, 20/3 1837, § 10. Jfr D1, p. 343 (20/3 1837).

⁶³ Detta inflytande var så påtagligt, att samtiden mycket väl såg det. I en senare kampartikel mot Scott yttrades följande, som visserligen var överdrivet, men dock träffade ganska rätt: »I förening med en viss Excellens lyckades det honom [Scott] snart att bilda ett sådant [missionssällskap]. Det är onekligt, att det är *hans* verk, *hans* förtjenst. Det är följaktligen *han*, som deruti har första ordet och största dispositionsrätten till de inflytande medlen.» Dagl. Allehanda, 4/2 1841, art. Methodism och missionsväsen.

tro, att Scott endast för en viss beräknad effekt till sin egen fördel i arbetet ivrade för missionen. Att vi hittills låtit detta motiv främst framträda, beror därpå, att detta förfarande är metodiskt givande, när det gäller att få bevisning för Scotts inflytande vid Svenska missionssällskapets bildande. Men så illa missförstådd kan icke Scott få vara, att man i en sådan sak icke tilltror honom djupare och starkare motiv än taktisk beräkning. Av vad vi förut lärt känna om Scott, ha vi funnit, att han besjälades av ett uppriktigt nit för hedningarnas räddning. Där gällde det, i ännu högre grad än annorstädes, att rycka dem som bränder ur elden. För ett metodistiskt betraktelsesätt blev hednamissionen givetvis en tvingande kärleksplikt likaväl som en av Gud ålagd lydnadsplikt. Vi ha också sett, huru Scott redan från första stunden började att intressera för saken i vårt land. Det var också Scotts övertygelse, att det religiösa läget inom vårt eget land skulle förbättras genom ett allmännare inträde för hednamissionen. »From that Society I expect great things as regards the improvement of Sweden itself», skrev han till sina förmän. Och han tillade: »The neglect of this principle has, I doubt not, been a leading cause of that deadness & formality, which reigns in the Swedish Church, and I do augur that its cordial adoption will be as life from the dead».⁶⁴ Det finnes ingen anledning att tvivla på Scotts redliga tro, att han skulle gagna det religiösa livet i vårt land genom att energiskt söka arbeta fram missionssaken.

Att Scott var sinnad att på allt sätt gagna missionssaken, visade han klarligen. Man spårar honom i redovisningarna.⁶⁵ Man finner honom i arbete med att sprida missionsskrifter. Han talar vid missionsmöten, översätter artiklar och notiser för Missionstidningen och har en vidsträckt korrespondens i saken med utlandet.⁶⁶ Det var givetvis med stor glädje Scott

⁶⁴ Brev från Scott till CWMS, 7/4 1835.

⁶⁵ Under det första året har han ett tjugutal poster i kassaberättelsen, däribland insamlat av några dalkarlar och av den engelska ministern Sir Disbrowe och legationssekreteraren Bloomfield. Fru Scott hade också insamlingslistor. Se Sv. miss.-sällskapets årsberättelse 1835—36, Redovisning.

⁶⁶ I Sv. missionssällskapets protokoll bevaras kopior eller koncept till Scotts utländska korrespondens. Under åren 1835—37 finnas följande ut-

såg, att missionsintresset grep omkring sig dels i huvudstaden och dels ute i landsorten. Engelska kapellet var vid missionsböfverna och andra möten fullt till yttersta trängsel. När Cornelius Rahmn på sommaren 1836 besökte Stockholm, fick han bevittna detta vaknande intresse för missionen. Han predikade då i Engelska kapellet »a most instructive & impressive Sermon». ⁶⁷ Scott väntade sig ock, att detta besök skulle ge ett gott resultat. Scott höll nämligen missionsmöten nu och då på egen hand, även sedan Svenska missionssällskapets mer officiella missionsböfver hade börjat hållas. ⁶⁸

Ute i landet uppmärksammades nu missionen som aldrig förr. Man började också nu skapa s. k. filial-missionssällskap, underavdelningar till det officiellt erkända Svenska missionssällskapet. Det första av denna karaktär i vårt land ⁶⁹ var

gånget av Scotts hand. Brev till: Svenska missionssällskapet i London, ²⁰/₈ 1835 och ⁵/₄ 1836; London Missionary Society, ⁴/₁₂ 1835 och ⁸/₄ 1836; Wesleyan Methodist Missionary Society ⁴/₁₂ 1835 och ⁸/₄ 1836; Church Missionary Society, ⁴/₁₂ 1835; Basel-sällskapet, ⁸/₄ 1836 och ⁷/₄ 1837; Brödra-uniteten i Herrnhut, ²/₄ 1836 och ⁷/₄ 1837.

⁶⁷ Dr, p. 320 (²²/₈ 1836). Mellan Scott och Rahmn pågick under dessa år en livlig brevväxling, och det är påtagligt, att en stark andlig frändskap förenade dem. När Rahmn i augusti kom till Stockholm, togs han med glädje emot av Scott, vilken förde honom med sig till greve Sparre, J. O. Wallin och d:r Pettersson, samt gjorde honom sällskap till Uppsala där Lignell besöktes. Dr, p. 320 f.

⁶⁸ Rahmn, som flitigt använde skrivkonsten, berättade i The Missionary Magazine and Chronicle, Febr. 1837, p. 144, om sitt besök i Sverige och även om läget i Stockholm. Tidningens red. skriver: »One, who can speak as an eye-witness, informs us that the Missionary spirit is on the increase among the religious classes of the inhabitants of Stockholm, and that the interest they manifest in the cause of Missions is truly delightful. On the 22nd of August last, a Missionary sermon in Swedish was delivered in the English chapel, and the place was crowded to excess by a most respectable and attentive congregation. Officers of rank, clergymen, merchants, and ladies, were seen mingled together with persons of inferior stations in society, and not a few even of the common Dalecarlians, with their wives and daughters were observed, among the rest attentively and devoutly listening to what was spoken in the name of the Lord.»

⁶⁹ I London hade Rahmn efter korrespondens med Scott redan i slutet av 1834 bildat ett understödssällskap, sålunda redan innan Sv. missionssällskapet var stiftat. Brev från C. Rahmn till C. Fr. af Wingård, ¹⁹/₁₂ 1834. Jfr ovan, not nr 66.

det, som i början av februari 1836 bildades i Göteborg och hade biskop af Wingård till ordförande.⁷⁰ Denne hade tidigare stått som protektor för det missionssällskap, som redan 1829 bildats i Göteborg men som blev utan betydelse och upphörde.⁷¹

Men hans intresse hade då varit svalt. Nu var det annorlunda. Fehrman finner det »eget att se Wingårds entusiasm i denna fråga, som förut varit honom så likgiltig».⁷² Han menar, att ett genombrott skett. Ingen tvekan kan råda därom, att detta skedde i Stockholm under riksdagen 1834—35, då Wingård och Scott umgingos. Vi ha också förut sett, hur W. gick i spetsen, när det gällde missionsbönerna i Engelska kapellet.⁷³

Scott hade livliga förbindelser även med biskop Franzén, sin blide vederdeloman från 1832. Lappmissionen hade ett framträdande rum i Svenska missionssällskapets program, och det var väl förnämligast denna sida av saken, som Franzén fann för sig beaktansvärd. Den anmälan, som utgått från Svenska missionssällskapet, förklingade icke ohörd uppe i Härnösand. Redan i maj 1835 utsände dess domkapitel ett cirkulär i stiftet angående »åliggandet och sättet att deltaga i befrämjandet af de evangeliska Missionerna».⁷⁴ Även missionsböner och insamlingar hade i Franzén en främjare.⁷⁵ Och

⁷⁰ I Sv. missionssällskapets protokoll, fol. 112, finnes bevarad anmälan om detta sällskaps bildande den 4/2 1836. Jfr Missions-Tidning, n:r 4 (april), 1836, art. Inrikes underrättelser.

⁷¹ Se ovan, s. 88. Wingård själv synes icke alls räkna med det lilla Göteborgs-sällskapet 1829 utan talar i sin berättelse år 1843 endast om det av år 1836. Se C. Fr. af Wingård, Öfversigt af Christna Kyrkans senare händelser och nuvarande tillstånd, s. 145.

⁷² D. Fehrman, a. a., II, s. 343.

⁷³ Om biskop af Wingårds verksamhet för missionssaken, hans tal, insamlingar etc., är här icke platsen att orda. En blick i Missions-Tidning och Sv. missionssällskapets årsberättelser för de närmast följande åren vittnar dock om dess omfattning. Jfr också D. Fehrman, a. a., I, s. 134 ff. och II, s. 342 f.

⁷⁴ Missions-Tidning, n:r 11 (nov.), 1835.

⁷⁵ Det synes ha varit dessa möten, som den unge C. O. Rosenius missupfattade och trodde vara tillkomna för att hindra ungdomarnas bönestunder. RB, s. 8.

snart nog lyckades Scott t. o. m. att placera en av sina ivrigaste lärjungar, en målaregesäll, såsom kateket bland lapparna. Därmed förhöll sig sålunda.⁷⁶

I sin krets av trogna åhörare och medarbetare hade Scott en ung man vid namn C. L. Tellström. Redan på våren 1833 kom denne till Scott med sina andliga bekymmer, vilka blivit väckta genom besök i Engelska kapellet.⁷⁷ »Flitiga och högst angenäma besök» följde, ofta nattetid. Sabbats-, bibel- och missionsfrågorna avhandlades då. Tellström var ivrig att få göra något arbete i missionen. I september 1834 började han hålla små konventiklar och fortsatte sedan därmed.⁷⁸ Han fick också av Scott anvisning att samla några barn kring sig på Herrens dag. Han fick en lokal, och snart stod han i spetsen för »en ganska interessant och lofwande Söndagsskola, den första, man kan säga, som någonsin i detta rike blifvit bildad» i enlighet med den engelsk-amerikanska typen.⁷⁹

Scott gav städse hjälp och råd, tillhandahöll honom religiösa skrifter och biblar. Tellström delade även ut traktater på söndagsmorgnarna och manade människor att gå till gudstjänsten.⁸⁰ Slutligen lämnade han sitt måleriarbete och blev Brittiska och utländska bibelsällskapets kolportör.⁸¹ År 1834 väck-

⁷⁶ Scott har själv berättat härom i broschyren Tellström, förste Swenske Missionären i Lappmarken etc. Denna broschyr utgav Scott i Amerika på hösten 1841. Den översattes till svenska och utkom 1842. En engelsk skrift, behandlande samma sak, Tellström and Lapland, utgav Scott år 1868.

⁷⁷ G. Scott, Tellström etc., s. 3 ff.

⁷⁸ DI, p. 249 (6/9 1834), och G. Scott, a. a., s. 12.

⁷⁹ G. Scott, a. a., s. 10. Jfr DI, p. 263 (16/1 1835).

⁸⁰ G. Scott, a. a., s. 11 f.

⁸¹ Ibidm, s. 16. Om denna banbrytande verksamhet berättar Scott bland annat, att den möttes med stora fördomar. Om det är papistisk uppfattning om ämbetet eller likgiltighet i allmänhet är ej lätt att säga. »Religionens tjenare derstädes [Sverige] och de ändå icke de mest werldsligt sinnade sätta sig bestämdt emot hwarje inblandning af lekmän uti hwad de betrakta såsom deras särskilda syssla.» Om det inträffar, smädas och förtalas de. Tellström är ej den ende, utan »många fromma lekmän och heliga qvinnor hafva brukat den gäfva, Gud dem gifvit, genom andeliga småskrifters utdelande, besök i fattighusen, barns församlande och undervisande, sammankomsters hållande för andaktsöfningar och dylikt.» Missionären har brutit isen i detta fall, särskilt i huvudstaden. (S. 8 f.).

Av detta framgår, att Scott efter engelskt mönster satte menige man i

tes hans intresse för Lappland, han studerade lapska på egen hand och uppmuntrades av Scott. Ett missionssällskap komme nog snart att bildas.⁸² När Rahmn i London genom Scott fick reda på att Tellström erbjudit sig att gå till Lappland, beslöt också han att hjälpa till. Han fick tre pund av en förnäm engelsman till hjälp åt den nye missionären.⁸³ Själv var Tellström också ivrigt i arbete för att samla medel.⁸⁴

Efter missionssällskapets bildande syntes nu vägen öppna sig för Tellström. Men hur skulle han kunna bli antagen som en ordets tjänare, han som ingen utbildning därtill ägde. Scott måste ock gå försiktigt tillväga. »Svenska kyrkans auktoriteter äro så afundsjukt ömtåliga mot allt, hwad som liknar sig till utländskt inflytande å föranstaltanden, som röra denna kyrka, att Missionären ingalunda kunde direkte föreslå Tellström för Direktionen.»⁸⁵ Det förefaller, som om Scott först framlagt saken för Wingård, men det torde icke ha varit så lätt att finna en framkomlig väg.⁸⁶

Han skrev till biskop Franzén och framlade skälen.⁸⁷ »Den gode D:r Franzén betraktade detta såsom en försynens särdeles skickelse till Lappmarkens fromma». Han toge gärna emot T., om missionssällskapet stode bakom.⁸⁸

I ett brev till Scott visade sig Franzén dock ganska reserve-rad. Han gjorde bl. a. förbehåll, att missionärens lön och resor skulle »bestridas af de Engelska medlen». Han fortsatte: spetsen för skilda religiösa uppgifter. Att hålla söndagsskola, dela ut traktater, sprida biblar, besöka sjuka etc. voro uppgifter, som anförtrordes åt viliga tjänare. Härmed börjar lekmannaemancipationen att sättas i system. Grunden till kolportörsväsendet lägges.

⁸² Ibidm, s. 15.

⁸³ Brev från C. Rahmn till C. Fr. af Wingård, ¹⁹/₁₂ 1834. Jfr en redovisning i Missions-Tidning, nr 12 (dec.), 1835 »en början till bidrag att underhålla en Catechet i Lappmarken, som icke är Prest.»

⁸⁴ Se redovisning i Missions-Tidning under år 1835.

⁸⁵ G. Scott, a. a., s. 25. Jfr Scotts skildring i Evangelical Christendom, Vol. III (1849), p. 54; och Tellström and Lapland, p. 44.

⁸⁶ Dr, p. 273 (²⁰/₄ 1835). Där läses: »Had some important conversation with Bishop Wingård, and in the afternoon with Tellström, who seems called of God to go to work in Lapland.» Senare synes det, som om Scott ämnade binda Tellström vid arbetet i Stockholm. Dr, p. 287, ¹⁰/₉ 1835.

⁸⁷ Dr, pp. 306, 308, (¹⁸/₃, ⁵/₄ 1836).

⁸⁸ G. Scott, a. a., s. 25 f.

»Jag har äfven i Consistorium anmält saken, och det har ej funnit någon betänklighet dervid, så snart det icke medför någon utgift af de inskränkta medlen för ecclesiastikverket i Lappmarken, och då undervisningen sker i enlighet med vår Lutherska lära. Jag finner väl ingen skilnad i sjelfva trosbekännelsen hos Methodister och Lutheraner. Dock är det nödigt, till undvikande af misstankar, att den i fråga varande Missionären icke anses för Methodist. Och han är ju född Svensk, samt uppfödd i den Svenska kyrkans troslära, efter hvad jag af Herr Pastorns bref har fattat.»⁸⁹

I ett senare brev, maj 1836, hälsade Franzén Tellström välkommen, ty han hade då fått ett gott intyg om dennes lämplighet.⁹⁰ Men för Scott återstod nu att få Svenska missions-sällskapets styrelseledamöter att som sin man antaga målar-gesällen.

Hur skulle detta tillgå? Efter åtskillig förberedelse gick det dock, och sättet var det vanliga, när Scott ville ha en sak igenom: Rosenblad uppvaktades. Där mötte ingen opposition.⁹¹ Han skrev därpå omedelbart ännu en gång till Franzén om saken,⁹² och för att vara riktigt säker, att icke någon obehaglig överraskning skulle komma, när ärendet föredrogs i missionssällskapets styrelse, uppvaktade Scott även dess inländske sekreterare, kyrkoherde Pettersson, vilken till Scotts stora förvåning också gillade planen.⁹³ Även general Sparre besökte Scott och torde även där ha haft framgång för sin sak.⁹⁴ Det var nog med stora förhoppningar Scott gick till sällskapets styrelsemöte. Han torde, icke utan grund, ha fruktat för J. O. Wallin, men det blev en fredlig lösning av frågan. Målarynglingen ur metodistkretsen i Engelska kapellet blev antagen som Svenska missionssällskapets förste missionsarbetare.⁹⁵ Scott hade lagt ännu en framgång

⁸⁹ Brev från F. M. Franzén till Scott, ²⁶/₃ 1836. Bevaras i Sv. missions-sällskapets protokoll, fol. 188.

⁹⁰ Ibidm, fol. 195.

⁹¹ Scott antecknade: »An important day, visited Count Rosenblad, & cautiously imparted my plan regarding mission to Lapland by Tellström. Thanks be to God, I found no opposition.» Dr, p. 312 (²⁴/₅ 1836).

⁹² Ibidm.

⁹³ Dr, p. 312 (²⁶/₅ 1836).

⁹⁴ Dr, p. 313 (²/₆ 1836).

⁹⁵ Sv. missionssällskapets protokoll, ¹³/₆ 1836, § 2. Jfr Missions-Tidning, nr 8 (aug.), 1836, art. Carl Ludwig Tellström etc.

till sina övriga i det nya sällskapet, och han kunde utbrista: »The Lord bless this effort».⁹⁶

Sedan Tellström i Scotts hem i »ett stort möte af fromma själar» blivit anbefalld i Guds händer, begav han sig åstad.⁹⁷ Över Umeå bar färden till Lycksele.⁹⁸ Sedan utförde Tellström ett mångårigt, troget och gagnande arbete uppe bland lappar och andra.⁹⁹ Att Tellströms verksamhet, som ju också startade med engelska pengar, blev omtvistad och att han ibland anklagades för metodism, var naturligt.¹⁰⁰ Att han representerade den metodistiska andan, var nog riktigt.¹⁰¹

Missionssakens utveckling och framgång i landet vid denna tid kan i denna undersökning icke vidare behandlas, enär vi ha att strängt koncentrera oss kring Scotts inflytande och insats. Detta inflytande går givetvis mycket vidare, än inom den ram vi hittills rört oss. Men då man i så fall mera måste röra sig med förmodanden än påvisbara fakta, kan det icke bli fråga om att här draga några slutsatser. Man kan dock spörja, om icke Scott genom missionsarbetet och tidninge-

⁹⁶ DI, p. 314 (13/6 1836).

⁹⁷ G. Scott, a. a., s. 26. Här uppgives, att Tellström reste till Lappland i juli 1835, men det bör vara 1836. Jfr DI, p. 315 (29/6 1836).

⁹⁸ Missions-Tidning, n:r 8 (aug.), 1836, art. Carl Ludwig Tellström.

⁹⁹ Sitt kateket-certifikat (detta befinner sig i mina händer) fick Tellström utfärdadt av Härnösands domkapitel först den 10/1 1839, varav tyckes framgå, att man först önskade pröva hans lämplighet. Biskop Franzén synes dock ha fått ett gott intryck av Tellström, när han hösten 1836 besökte Lycksele. Han tackar också Scott för att denne befordrar den goda saken även uppe i ödemarkerna i Lappland. Detta skrev Franzén till Scott, enligt brev från denne, 5/12 1836, publicerat i The Wesl. Meth. Magazine, Febr. 1837, pp. 142—144. Se också Sv. missionssällskapets protokoll, 26/11 1836, § 3, och Missions-Tidning, n:r 3 (mars), 1837, art. Engelsk berättelse, etc.

¹⁰⁰ K. A. Anderson, Ropande röster i det svenska Sion, s. 79.

¹⁰¹ Redan i brev av den 5/12 1836 (The Wesl. Meth. Magazine, Febr. 1837, p. 142 f.) kunde Scott berätta, hur Tellström för honom redogjort för sina resor i byarna, där han hållit konventiklar och predikat. Han sände sina anteckningar om resorna till Scott. (DI, p. 324, 329, 6/10, 18/11 1836.) För en utforskare av norrlandsläseriet bör Tellströms konventikelverksamhet undersökas. Hade denna något samband med det »läserisvärmeri i Lycksele», som Norrlands Posten, 10/11 1837, talar om? (Man jämföre flera n:r av samma tidning vid denna tid.) Och vidare: Fanns något samband mellan Tellströms »metodistiska» verksamhet och de fromma kretsar, som C. O. Rosenius år 1838 påträffade i lappmarken? RB, s. 18 ff.

nådde en vidsträckt ryktbarhet i just de specifikt fromma kretsar, som kanske icke förut så mycket lagt märke till honom i hans egenskap av nykterhetskämpe. Här några exempel:

Pehr Brandell i Nora, Ångermanland, insamlade och insände missionsmedel redan år 1836,¹⁰² vilket väl också betydde, att han läste tidningen. Komminister Rosenius förmedlade pengar från missionsvänner i Sävar och Burträsk,¹⁰³ och man kan fråga, om icke Missionstidningen då fanns i det norrländska prästhem, där Carl Olof Rosenius lärde sig sin tidiga gudsfruktan. I Dalarna hade Scott flera försänkningar. I missionsredovisningarna bestyrkes detta, då Scott i flera poster fått penningar för missionen från personer i Dalarna. Och från slutet av 1836 hade han en ung själsfrände i Falun, som t. o. m. talat om att gå ut som missionär. Det var P. A. Huldberg, till vilken vi senare återkomma.¹⁰⁴ Även närkesläseriets upphovsman, klockaren J. Palmquist, St. Mellösa, sände in missionsmedlen till Scott personligen.¹⁰⁵

De nitiska hälsingeprester, som Scott senare blev så god vän med, torde också ha inlett sina förbindelser med honom via missionssaken och Missionstidningen.¹⁰⁶ I Skåne var också missionsintresset stort, vilket framgår av Missionstidningens redogörelser och redovisningar. Att Scott genom missionssaken ytterligare blev känd i Skåne (jfr ovan ss. 305, 309 f.), torde få anses säkert.¹⁰⁷ Missionstidningen hade läsare

¹⁰² Missions-Tidning, n:r 10 (okt.), 1836.

¹⁰³ Missions-Tidning, n:r 4 (april), 1837.

¹⁰⁴ H, s. 210 f.; jfr D₁, p. 324 (9/10 1836).

¹⁰⁵ Rätt stora belopp sändes understundom till Scott. Nedanstående notis i Missionstidningen, n:r 1 (jan.), 1838 bär vittne härom: »Pastor Scott får härmedelst underrätta den Okända, som uti bref med posten, till honom insändt 106 R:dr. 32 sk. B:co, för Svenska Missions-Sällskapet, att han emottagit denna gåfwa wid sin återkomst från England d. 28 sistl. November, då tiden redan war ute att kunna införa densamma uti förra månadens Bihang.»

¹⁰⁶ I Svenska missionssällskapets årsberättelse 1837—38 (kassatablån) finnas namnen A. Norell, Norrala, O. Stålberg, Njutånger, stud. A. Wiberg, Söderhamn, Scherdin, Söderala, Lundquist, Maråker, och Sefström, Bjuråker.

¹⁰⁷ Man bör observera, att Wieselgren i sin år 1837 utkomna skrift »Hwad skall man säga om detta Nykterhetswäsen» etc., s. 138, manar till prenumeration på Missionstidningen.

även i Finland, och i redovisningarna förekomma namn sådana som C. F. Stenbäck och F. G. Hedberg. Vid det stora religionsmålet i Kalajoki 1838—39 bestyrkes förekomsten av Missionstidningen och missionsinsamlingar för Sv. missions-sällskapet.¹⁰⁸

Missionssaken och de fromma kretsarna i landet kommo genom Svenska missionssällskapets stiftande i en särdeles gynnad ställning. Genom att detta sällskap hade officiell sanktion, ökades frimodigheten hos dess vänner, och snart nog bildades s. k. filialsällskap litet varstans i landet enligt direkt maning i Svenska missionssällskapets stadgar.¹⁰⁹ Den frivilliga organisering med missionsföreningar, möten, insamlingar, spridande av litteratur etc., skedde under hägnen av de kungligt sanktionerade stadgar, som Svenska missions-sällskapet hade. Och när därtill under samma mäktiga hägn lekmannapredikanter av Tellströms typ kunde få ett tämligen fritt utrymme, märker man, att en ny tid börjat inbryta i svenskt kyrkoliv. Det är som om man skulle varsla början till den lekmanneamancipation, som snart skulle komma att skapa sådan oro i den svenska kyrkan.

¹⁰⁸ Jfr M. Akiander, Historiska upplysningar om religiösa rörelserna i Finland etc., VI, sid. 342. Redan i början av 1836 manade den finska pietismens organ, Tidningar i andeliga ämnen, ²⁵/₁ 1836, till prenumeration på Missionstidningen. Dessutom skulle man avtrycka artiklar därur för att »derigenom kunna göra den efterlängtd».

¹⁰⁹ I en notis i The Watchman, ²⁸/₆ 1837, uppgives, att medan för ²¹/₂ år sedan ingen missionsbön hölls i svensk kyrka, nu ett 30-tal hållas varje månad. Sagesmannen är Scott.

ELFTE KAPITLET.

Svenska Nykterhetssällskapet.

Scotts energiska arbete för nykterhetssaken och den absolutistiska principen var före 1835 ett banbrytningsarbete, som icke ledde till några stora framgångar. Tvärtom var, såsom vi förut visat, läget i slutet av 1834 ganska bekymmersamt för Scott och hans anhängare. Det är en ton av resignation och modlöshet i den årsberättelse, som avgavs vid Stockholms nykterhetsförenings årsmöte den 27/2 1835.¹ Visserligen hade både konungen och kronprinsen även detta år visat sin ynnest genom att bl. a. stödja de spisinrättningar utan spritdrycker, som föreningen upprättat,² men eljest synes icke föreningens bemödanden ha omfattats med det intresse, som ämnet krävde. Tiden syntes tyvärr ej vara inne för sakens framgång.

I landsorten fanns visserligen flera föreningar, men de allra flesta ville gå måttlighetsvägen. Detta »vattenösande genom såll, der *alla* kalla sig måttlige» — för att tala med Wieselgren³ — ledde till intet. »Dessa måttlighetsföreningar spelade därför ingen roll och upplöstes snart den ena efter den andra».⁴ De få män, som kämpade för avhållsamhetsprincipen, hade under sådana förhållanden stora svårigheter att övervinna.

Det förefaller, som om de män i England, av vilka Scott delvis stöddes i detta arbete, hade tillkännagivit sin undran

¹ Berättelsen är tryckt i Skrifter, utgifne af Stockholms Nykterhets-Förening, N:o III.

² Om dessa spisinrättningar se redan i Stockholms Nykterhetshärold, ⁴/₂ 1833.

³ Brev till C. Fr. af Wingård, ⁹/₁₂ 1837.

⁴ J. Bergman, Den svenska nykterhetsrörelsens historia³, s. 109.

över de små framstegen.⁵ Scott kände sig i varje fall föranelåten att ange sina synpunkter på saken. Han skrev:

»If you knew the real state of this land, as regards the production and consumption of ardent spirits, you would cease to wonder at the little progress made by the friends of temperance. Our labour is not, however, in vain: *directly* we have, 'tis true, accomplished but little, yet *indirectly* a powerful influence has been excited, and evident effects produced; public attention is called to the ravages of intemperance, by all the newspapers, to an extent not known previously to the establishment of Temperance Societies; very many have laid aside the use of brandy, who are unwilling to acknowledge these societies as the occasion of their abstinence, though they never thought on the subject previously; and brandy, instead of being praised by all as a national good, is only now defended as a necessary evil. Without doubt, a considerable revolution in public opinion has followed our exertions, but selfinterest, and deep-rooted, long-continued habit, are not easily or speedily overcome.»⁶

Överste af Forsell, som nu var ordförande i Stockholms Nykterhetsförening, hade likaledes sänt ett brev, vari han berättade om de stora svårigheterna. Regering och riksdag hade icke gett nykterhetsvännerna den behövliga hjälpen. Ensamma hade de fått kämpa mot floden. Under koleraepidemien hade den uppfattningen spritts bland folket, att brännvin vore ett utmärkt skyddsmedel — »and so, the people had a good pretext to go tipsy every day». Det hade t. o. m. varit fråga om att upplösa föreningen, men från skilda håll i landet hade de mottagit så många invändningar mot ett sådant steg, att de beslutat fortsätta. Och överste af Forsell konkluderar: »For the rest I fear we can do nothing else than to act on education and on opinion by the press».⁷

Stockholms nykterhetsförening var vid detta laget knapptast mer än en rykande veke, men den utsläcktes dock icke. Någon klar låga blev det emellertid icke snarligen. Scott blåste under, vad han hann och maktade. Han höll nykter-

⁵ Överste af Forsell hade besökt England 1834 och deltagit i styrelsemöten i The British and Foreign Temperance Society. C. af Forsell, Anteckningar i anledning af en resa till England etc., s. 152. Jfr The British and Foreign Temperance Herald, 1835 (majhäftet), p. 50.

⁶ Brev från Scott, 3/3 1835, publicerat i The British and Foreign Temperance Herald, 1835 (majhäftet), p. 51 f.

⁷ Ibldm, p. 52 f.

hetstal,⁸ han deltog flitigt i styrelsemöten,⁹ han skrev artiklar i saken,¹⁰ han hade förhoppning om framgång och bad därom.¹¹ Ett par skrifter utkommo, n:o III och n:o IV i föreningens skriftserie. Men det half föga. Det fanns svagheter i föreningens inre, som gjorde den oförmögen. Det synes, som om Scott menade, att ordförande- och sekreterareposterna voro dåligt besatta.¹² Sannolikt är, att överste af Forsells inflytande icke alldeles gillades av Scott, ty Forsell hade ju tidigare, som vi ovan visat, omfattat måttlighetsprincipen. Möjligen ville denne också ha en mera sekulariserad filantropisk nykterhetsrörelse.¹³

Men på sommaren 1836 skedde något. Robert Baird, presbyterianpastorn från Amerika, kom. Det blev en vändpunkt. Scott bekände senare oförbehållsamt, hur läget var, och tvekade icke att, med tillbakaskjutande av sitt eget grundläggande arbete, tillerkänna Baird det avgörande inflytandet.¹⁴ Och onekligt är, att Baird kom i det rätta ögonblicket, men hade icke Scott förut förarbetat saken så ihärdigt, och hade icke han och Wieselgren efteråt tagit in den nya vinden i seglen, lär icke Bairds besök ha fått någon större betydelse.

Robert Baird var en av tidevarvets många emissarier från det anglo-amerikanska området, vilka gripna av reformidéer

⁸ D1, p. 267 (²⁷/₂ 1835); p. 275 (¹⁶/₅ 1835).

⁹ D1, pp. 269, 274, 289, 298, (resp. ¹³/₃, ⁶/₅, ²⁶/₉, ¹⁹/₁₂ 1835).

¹⁰ D1, p. 317 (¹¹/₇ 1836).

¹¹ D1, p. 269 (¹⁴/₃ 1835).

¹² Brev från Scott till P. Wieselgren, ²³/₁ 1837. Se H, 221 f. Ordförande var överste af Forsell och sekreterare S. D. Stenberg.

¹³ Jfr general Sparres ord i brev till Wieselgren, ¹²/₅ 1837, då det nya sällskapet var stiftat. Han talade då om, att detta skulle utge skrifter, och »de komma att författas i en religiös och icke i en philanthropisk anda». Jfr här till n:o IV av Stockholmsföreningens skrifter. Se också D1, p. 339 (¹¹/₂ 1837).

¹⁴ I brev till William A. Hallock, New York, ⁷/₉ 1840 (se H, s. 250 ff.), skrev Scott: »When, about four years ago, Mr. Baird made his first visit to Sweden, many of our benevolent efforts were in a languishing state. The Temperance Societies formed in 1830 and 31 were all but dissolved, and the few which still remained at their post much discouraged and ready to faint in their minds. I cannot but look upon our friend's arrival here at that juncture, as most providential; as an illustration of the good old saying 'Man's extremity is God's opportunity'».

och religiös nyskaparanda, before den europeiska kontinenten för att tända eld i själarna för sin speciella hjärteangelägenhet. Baird var en av de mest sympatiska, begåvade och framgångsfulla av dem. Han vann ingång i de förnämsta kretsar, och hans inflytande var synnerligen stort.¹⁵

I början av juni 1836 kom Baird till Stockholm.¹⁶ Hans definitiva avresa från staden skedde den 25 i samma månad.¹⁷ När Baird anlände, hade han i sin kappsäck boken »Histoire des Sociétés de Tempérance des États Unis d'Amérique.» Den var skriven av Baird till upplysning för europeerna och hade just utkommit i Paris, dit Baird året förut anlände. Denna

¹⁵ Om R. Baird, se Appleton's Cyclopædia of American Biography. En utförlig levnadsteckning finnes dessutom av Henry M. Baird, *The life of the Rev. Robert Baird*. Ur denna kan följande korta teckning rättfärdiga sin plats här. Efter skolår och studier blev Robert Baird, som var född år 1798 i Pennsylvania, skolman och 1827 trädde han i bibelspridningens tjänst (p. 41 f.). Året därpå ordinerades han för predikoverksamhet (p. 49 f.), och sedan verkade han för bibelspridningen, skolväsendet och söndagsskolan, tills han år 1835 begav sig till Paris för att verka för protestantisk tro därstädes (p. 87 ff.). Själva var han presbyterian. Året därpå utgav Baird sitt arbete om den amerikanska nykterhetsrörelsen, som utkom i fransk översättning: »Histoire des Sociétés de Tempérance des États Unis d'Amérique» (p. 107). Samma år företog Baird resor i nykterhetssakens intresse i England, Danmark, Sverige, Tyskland, Holland och Belgien (p. 107 ff.). Under dessa färder sammanträffade han med många furstliga och andra högt uppsatta personer. Efter senare resor, bl. a. i Ryssland och ett besök i Förenta Staterna, slog han sig åter ned i Paris år 1839 (p. 171). Nu företog han återigen resor, även i Sverige, men flyttade på hösten 1843 åter till sitt hemland (p. 209), där han i nära tre år tjänade sitt missionssällskap, *The Foreign Evangelical Society* (p. 211 ff.). År 1846 besökte han åter Europa, då han bl. a. deltog i det stora internationella nykterhetsmötet i Stockholm (p. 215 ff.) och vid Evangeliska alliansens bildande i London (p. 226 ff.). Under sin senare verksamhet i Amerika besökte han flera gånger åter Europa. Det nionde och sista besöket skedde år 1861 (p. 309 ff.). Robert Baird dog i mars 1863 (p. 321 f.).

¹⁶ *Dr*, p. 314 (9/6 1836). Scott antecknade då: »In the afternoon the Rev. Mr. Robert Baird, a good man from America, called on me.»

¹⁷ *Dr*, p. 315. Olika uppgifter finnas om tiden för besöket. Alarik Klefbeck, *Etiska idéer i svensk frikyrklig väckelsereligion*, s. 289, talar om Bairds »besök i Sverige 1835 och 1836». Något sådant besök år 1835 är icke känt. Jfr Henry M. Baird, a. a., p. 115 f. Om Bairds Sverige-besök, se också Oscar Mannström, a. a., s. 41 ff.

bok fick historisk betydelse i den europeiska nykterhetsrörelsen. I Sverige fingo de av Scott företrädde nykterhetsidéerna genom densamma det krafttillskott, som var av nöden. Här kom Baird som efterskickad och blev till stor hjälp och uppmuntran även för Scott personligen. I flera dagar umgingos nu de två representanterna för den anglo-amerikanska religiositeten och eggades därvid till nit och nya företag.¹⁸ Scott förde sin besökande vapenbroder till sina högt uppsatta vänner. Greve Rosenblad, general Sparre och andra fingo påhälsning, och det lider intet tvivel om att de två själsfränderna sökte göra det mesta av tillfällena. Baird predikade också från Scotts predikstol. F. ö. trivdes de gott i varandras sällskap.¹⁹

Den stora händelsen i Bairds stockholmsbesök var överlämnandet av hans ovannämnda bok i konungens händer. Carl Johan blev så intresserad för den, att han senare i en audiens, som Baird fick, uttalade sin önskan att låta översätta den till svenska.²⁰ Detta skedde, och boken utdelades i rikets alla pastorat, allt på konungens bekostnad.²¹ Det är om effekten härav, som Scott berättar i det ovan citerade brevet till W. A. Hallock, New York. Hur högt han taxerade denna boks inflytande, framgår tydligt av detta brev.²² Och även om Scott

¹⁸ D_I, p. 314 (¹⁰/₆ 1836). Scott var hela denna dag i Bairds sällskap, »which I found very edifying», tillägger han.

¹⁹ D_I, p. 314 f.

²⁰ Audiensen är av Baird skildrad och finnes i förut anförda levnadsteckning, p. 122 ff.

²¹ Bokens svenska titel var »Historisk teckning af Nykterhets-Föreningarna i Nord-Amerikas Förenta Stater». En ny upplaga utkom 1838. Kortare sammandrag trycktes på flera orter, t. ex. i Falun och Härnösand. Om bokens stora betydelse, se O. M a n n s t r ö m, a. a., s. 69 ff.

²² I detta brev, se ovan not 14, skriver Scott bl. a.: »The gracious act of the king, in ordering a Swedish translation of 'Baird's History of Temperance Societies' to be made, and presenting, at his own expense, a copy of the book to *every parish* in this kingdom, was a manifest proof that the Lord knoweth hearts of kings; for it would be quite impossible to give you any adequate idea of the effect produced by the circulation throughout the land of this book. As one of the Secretaries of the Swedish Temperance Society, I have the means of knowing, that in almost every instance where zealous temperance efforts have been commenced in the country, 'Baird's book' has been cited as the moving instrument. 'Baird's book' or 'the King's book' are the names by which the history is most generally known. Of all

överskattade dess betydelse, var det dock så, att den gav nykterhetsrörelsen en kraftig stöt framåt.

Men Bairds besök var en episod, och hans bok skulle ensam intet förmått. För Scott och hans vänner, som i motgång och svårigheter sökt hävda sina idéer, gällde det att nu utnyttja de nya möjligheterna. Och Scott skulle icke ha varit den man han var, om han nu försummat tillfället.²³ Redan ett par veckor efter Bairds avresa anhöll Scott om audiens hos kronprinsen, med vilken han hade ett samtal om nykterhets-saken.²⁴ Han var gynnsamt stämd, och Scott fick löfte om en ny och längre audiens senare.²⁵ I början av september samma år avlade Scott en visit på Drottningholm, där han hade en lång och mycket gemytlig samvaro med kronprinsen. Han trodde på goda resultat därav.²⁶

Vilka planer hade då Scott för nykterhetsarbetet och vad avsåg han med dessa besök hos kronprinsen? Vi ha redan

the more distinguished Temperance advocates I am acquainted with, there is not one who does not acknowledge, that it was the reading of 'Baird's book' which decided to active exertion in this good cause. 'The Swedish Temperance Society', a new and most efficient institution, numbering in its Committee a Berzelius, a Retzius, Hartmansdorff etc. owes its origin to the same source; and thousands of families rescued from the miseries incident to the use of ardent spirits, bless the day when 'the King's book' came to their neighborhood. Seldom, if ever, has a single book, in so short a time, produced such results in a whole country.»

²³ Även Baird märkte, att Scott var den främste förkämpen för nykterhetsrörelsen i vårt land vid denna tid. Därom citeras i B:s biografi följande ord: »Of the active workers to whom in no small degree its success is attributable, the Rev. George Scott of the Wesleyan Methodist Church deserves the most honorable mention.» H. M. Baird, a. a. p. 119.

²⁴ Även med kronprinsen hade Baird samtalat om nykterhetssaken. Ibidm, p. 128 f.

²⁵ D_I, pp. 316—17 (7, 9/7 1836). Scott hade ju redan i slutet av 1832 hållit nykterhetstal inför kronprinsen (se ovan, s. 280 f.), och denne hade då samtalat med honom, och senare kunde lord Bloomfield berätta för honom, att kronprinsen var högeligen belåten med talet (D_I, p. 187, 19/12 1832). Vid ett bibelsällskapets möte i mars följande år sammanträffade de åter (D_I, p. 198, 23/3 1833), liksom också vid ett tillfälle i maj 1834 (D_I, p. 234, 10/5 1834). Om kronprinsens intresse för nykterhetsserveringarna ha vi ovan nämnt. I brev till Wieselgren, 12/5 1837, säger general Sparre, att kronprinsen på flera år icke smakat brännvin.

²⁶ D_I, p. 322 (5/9 1836).

framhållit, att Scott icke var belåten med dem, som nu hade främsta ledningen i Stockholms nykterhetsförening. Han ansåg dem sakna handlingskraft och målmedvetenhet, ehuru de ändå höllo sig kvar i ledningen.²⁷ Han ämnade därför få till stånd ett nytt sällskap på samma ursprungliga grundval, som det gamla hade. Men det nya sällskapet skulle, som en parallell till Svenska missionssällskapet, ledas av någon förnämlig herre ur den krets av fromma lekmän av adeln, som luttrats i ofredsårens mödor. Scott hade funnit en lämplig man i generalen, greve Franc Sparre, som således inom det nya nykterhetssällskapet skulle intaga samma position, som Rosenblad inom missionssällskapet.²⁸

Nu var det dock ej så lätt för Scott att få general Sparre i spetsen för det nya företaget. Men så fann han en utväg: han begärde av kronprinsen, att denne ville visa den ynnesten att tala med general Sparre, som endast behövde en sådan påverkan för att åtaga sig ledningen. Och dessutom bad Scott, att kronprinsen ville direkt stödja företaget genom att ställa sig som hedersordförande. Till allt detta gav nu kronprinsen »most cheerfully» sitt bifall.²⁹ Liksom i fråga om missionssällskapet, så var också här Scott den pådrivande kraften. Han såg målet, och han upptäckte också vägarna dit. Nu ville han ha till stånd ett nykterhetssällskap, lett från höjderna i samhället, sanktionerat och stadfästat liksom missionssällskapet, vilket allt skulle ge åt hela rörelsen, dess föreningar och möten, ett skydd, som kunde bli nyttigt att ha. Här öppnade sig åter möjligheter till en de breda lagrens organisering i legala former.

²⁷ I brev till CWMS, 6/9 1836, talar Scott rent ut: »The principal Directors of the present Society being paralyzed by their baby fears of failure, and yet clinging to the Society, threaten to drag it down to destruction.»

²⁸ Om general Sparre, se Biogr. lexicon, XV, s. 77 ff. S. var en varm-hjärtad kristen och liksom greve Rosenblad intresserad för praktisk verksamhet till kristendomens fromma. Scott hade lärt känna honom i Evangeliska sällskapets och Svenska bibelsällskapets styrelser eller kommittéer. I det senare sällskapet var general Sparre vice ordförande, och samma post beklädde han i Svenska missionssällskapet. Scott hade sålunda många tillfällen att lära känna honom. Om general Sparre, se också Oscar Mannström, a. a., s. 44 ff.

²⁹ Dessa intressanta avslöjanden av syftet med audienserna gör Scott i brev till CWMS, 6/9 1836.

Det drog emellertid ut på tiden med sällskapet stiftande. Under tiden fortsatte Scott att hålla intresset vid liv. På hösten detta år (1836) publicerade han en stridsskrift mot brännvinet: »Hvad är brännvin? En fråga ställd till förståndet och hjertat, af en Utländning.»³⁰ Här uppträder Scott med stor skärpa. Han framhåller »att Sverige utmärkes framför alla andra Europeiska länder af ett synnerligt och i dess verkningar högst skadligt bruk af spirituösa drycker». I intet annat land i världen förtäres så mycket brännvin som i Sverige. Det finnes »intet land, der fylleri-lasten, med dess otaliga följelagare af brott och elände, är så allmän och så förderflig; på litliga statistiska uppgifter äga rum, som medelst oböjliga ziffror leda till den oomkullstötliga, ehuru rysvärda, slutsats, att Sverige är hufvudorten för spirituösa dryckers tillverkning och förtäring, ja dryckenskapens hufvudort.»³¹

Brännvinsdrickarna i Sverige indelar Scott i tre klasser: sådana som äro själva brännvinet tillgivna och därför supa, sådana som förtära brännvin i obetänksamhet, emedan andra så göra, emedan det är vanligt, samt sådana, som supa för brännvinets förmenta goda egenskapers skull. Scott har föga hopp om den första klassen, men de två senare komma att försvinna, om de genom upplysning påverkas och övertygas.³² Mot invändningen att brännvin är en Guds gåva, som tack- samt bör brukas, påvisar Scott, att så ingalunda är förhållandet. Frågan, om brännvin är en likgiltig eller overksam uppfinning, besvarar han också med nej, och likaså frågan: Är brännvin en god och nyttig uppfinning? Sedan upptar Scott frågan, om brännvin är en skadlig uppfinning. Med en rad bevis stöder Scott sitt bejakande härav.³³ Ingen förvånar sig,

³⁰ Se H, s. 143 ff. Anslag till tryckningen fick Scott från Amerika. Se 23rd Annual Report of the American Tract Society (Boston), p. 34.

³¹ H, s. 143 f.

³² Ibidm, s. 144 f.

³³ H, s. 148 ff. Här yttrar Scott bl. a. också följande: »Det verkligen förundrar en utländning, som fäster någon uppmärksamhet vid sakernas gång, att se Rikets Ilögloflige Ständer så af eget intresse förblindade, att de synas sakna förmåga att skönja landets verkliga ställning, hvad brännvinets verkningar angår, eller vidtaga ändamålsenliga åtgärder till hämmandet af den förstörande floden.»

att han slutligen kommer till sin förut förkunnade åsikt: brännvin är ett gift, som ibland kan brukas som medikament, men icke hör hemma bland livsmedlen i ett hushåll. Till sist slår han ett slag för nykterhetsföreningarna, som bygga på medlemmarnas frivilliga anslutning och frivilliga förblivande i föreningen. Härpå fortsätter Scott:

»På en så okonstlad, anspråkslös grund står Stockholms Nykterhets-Förening; ty hvem som helst äger rättighet att inträda deri, medelst inskrifvande af sitt namn i Föreningens matrikel, samt att träda ifrån Föreningen, när han så behagar. Denna förening har varit till under fem års förlopp, och uträttat mycket mera, än man i betraktande af alla omständigheterna kunnat förvänta. Ty hela landet ligger i det onda; smak, vana och intresse äro förenade på brännvins sida, och, då man erinrar sig, att nykterhetens vänner i ett sådant land äro som ett intet emot den stora massan, torde man hafva förmodat, att det svaga, nyss upptända ljuset skolat genast slockna: men det brinner ännu och dess klara, fastän mindre vidsträckt sken, har äfven i år lyst några på deras flykt ur brännvins mörka fängelse. Nykterhetens vänner böra ej tröttna eller uppgifvas; de försvara och söka utsprida ljus och sanning; de grunda sin verksamhet på en oomkullstöttlig klippa, alldenstund (såsom Föreningens Skrift N:o 1 klarligen visar) de iakttaga Evangeliska grundsatser och verka på ett med Evangelium öfverensstämmande sätt. De måste ännu förvänta svårt motstånd, svåra prof: men, om än deras verksamhet skulle af den mäktige fienden afbrytas, är det ingen skam att hafva försökt en god sak, ehuru den ej lyckades; utan det är en grufvig skam, att vara bland deras antal som förhindrat eller med liknöjdhet betraktat dess gång. Nyttiga reformer hafva i alla tider mött stora svårigheter.»³⁴

Denna skrift med dess klara kampsignaler och dess mitt i all pessimism skönjbara tro på den goda saken var ett ord i sinom tid. Den starka argumenteringen gjorde säkerligen god verkan. Den var också tillkommen för att påverka särskilt de högre klasserna — »to keep up the excitement raised by Mr. Baird's visit.»³⁵

Men Scott ville ha ett mera bestående medel att påverka opinionen. Man måste skapa ett nykterhetsrörelsens organ. Och så kom det sig, att den kommitté med Scott i spetsen, som

³⁴ H, ss. 152—153.

³⁵ Brev från Scott till en av sekreterarna i British and Foreign Temperance Society, 3/12 1836. Se The Temperance Penny Magazine, 1837 (febr.), p. 30.

sedan sommaren 1834 utgivit Missionstidningen, nu beslöt att också utge en nykterhetstidning, vårt lands första.³⁶ Fosterlandsvännen, som den hette, började utkomma i november 1836. Nu voro möjligheterna större för ett sådant företag än år 1833, när Scott gjorde försöket med Stockholms Nykterhetshärold (se ovan, s. 282 f.). I anmälan erinras bl. a. om Bairds besök, hans audiens hos konung och kronprins, hans bok och den pågående översättningen därav.³⁷ Den nya tidningen togs välvilligt på flera håll. Scott dröjde icke att sätta den under ögonen på kronprinsen. I en audiens fick Scott glädjen anteckna sin höge gynnare för icke mindre än trettio exemplar av tidningen, och dessutom lovade kronprinsen att rekommendera den till sina hovmän.³⁸ Nu hade således även den unga nykterhetsrörelsen, liksom missionssaken, sitt organ för de närmaste åren. Båda utgingo från den verksamme metodistpredikanten och hans krets.

Under den tid, som Scott hade arbetat med och utgett sin skrift »Hvad är bränvin» och tagit initiativet till den nya tidningen, hade frågan om det nya nykterhetssällskapet icke avancerat. Saken stod, som den stod. Säkerligen hade kronprinsen talat med general Sparre, såsom han lovat, och även Scott hittade vägen till generalen ibland.³⁹ Redan i början av december visste Scott, att det ifrågasatta sällskapets stadgar voro färdiga, och han hoppades att snart se det i verksamhet under auspicier, som voro bättre än dem, under vilka Stockholms nykterhetsförening verkat.⁴⁰ Scott visste också skälet till dröjsmålet, ty nu var eljest allt redo. Saken var blott den, att den av Scott designerade ordföranden, general Sparre, genom sjukdom var hindrad. Men i januari 1837 lovade dock

³⁶ Brev från Scott till C. Fr. af Wingård, $\frac{4}{1}$ 1839, och The Temperance Penny Magazine, 1837 (febr.), p. 30.

³⁷ Fosterlands-vännen, nr 1 (nov.), 1836. Utgivningsbevis var utfärdadt den $\frac{11}{11}$ samma år för e. o. kanslisten i kungl. maj:ts kansli J. P. Jortsberg. Tidningen redigerades några år framåt av A. Nattsén. Se B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur, II, s. 60.

³⁸ Dr, p. 331 ($\frac{10}{12}$ 1836).

³⁹ Dr, p. 327 ($\frac{4}{11}$ 1836); p. 336 ($\frac{12}{1}$ 1837).

⁴⁰ Brev från Scott, $\frac{5}{12}$ 1836. Se The Temperance Penny Magazine, 1837 (febr.), p. 30.

Scott Wieselgren, att denne snart kunde få vänta att höra om sällskapetets bildande, och att han och hans förening i Västerstad kunde få vinna anslutning till det nya sällskapet.⁴¹

Under vintern 1837 pågingo underhandlingar om stiftandet av sällskapet, men de ledde icke till snabba resultat. Redan den 11 februari synes man dock kommit till en viss enighet. Scott ansåg den dagen innebära det nya sällskapetets skapande. Han antecknade: »Assisted at the formation of a new Temperance association». Och han hoppades, att detta sällskap skulle vila på en bättre grund, »i. e. a religious foundation.»⁴² Man var då hos general Sparre, och bland övriga betydande män märktes där statssekreteraren vid ecklesiastikexpeditionen, Aug. von Hartmansdorff, som senare blev det nya sällskapetets mångåriga ordförande. Hartmansdorff antecknade om detta sammanträde: »I Nykterhetsföreningen hos Sparre. Just. Rådet Backman skulle redigera.»⁴³ Också denna uppgift innebär således, att sällskapet i realiteten stiftades då. Den redigering det var fråga om, gällde säkerligen anhållan om kungl. maj:ts sanktion och möjligen ett upprop. Sedan hade Hartmansdorff rätt mycket bestyr med saken, innan den blev klar. Bl. a. ville han ha med J. O. Wallin, som f. ö. i de dagarna nådde upphöjelsen på ärkebiskopsstolen, men det gick ej. Hartmansdorffs samtal med honom⁴⁴ gav icke annat resultat än ett kritiskt svar på det honom tillsända stadgeförslaget.⁴⁵ Hartmansdorff nödgades hos Sparre anmäla Wallins vägran att ingå i nykterhetssällskapet.⁴⁶ Det uppskov med anhållan om sanktion, som underhandlingarna med Wallin tydligen förorsakat, gjorde,

⁴¹ Brev till P. Wieselgren, 24/1 1837, se H, s. 221 f.

⁴² DI, p. 339 (41/2 1837).

⁴³ HD, 11/2 1837. Ett par dagar tidigare hade Scott varit på besök också hos Hartmansdorff. Ibidm, 9/2 1837.

⁴⁴ HD, 25/3, 7/4 1837.

⁴⁵ Brev från J. O. Wallin till Hartmansdorff, 9/4 1837. Jfr ovan, s. 276.

⁴⁶ HD, 9/4 1837. Om Wallins vägran, se också Oscar Mannström, a. a., s. 49 f. Mannström förmodar, att Wallin skulle »i viss mån känt det oangenämt att sitta i samma direktion som metodisterna Scott och Owen». Säkerligen var detta fallet, något som blir förklarligt, om vi hågkomma de mellanhavanden, som Wallin och Scott redan haft. Dessutom var det nog helt enkelt så, att Wallin inte hade något intresse för nykterhetsverksamheten, som den nu bedrevs.

att general Sparre hos Hartmansdorff ville påskynda saken. När Scott och Owen i början av april skulle begiva sig till England, meddelade han Hartmansdorff detta och var angelägen, att deras namn skulle före avresan komma med på anmälan till konungen.⁴⁷ Det blev verkligen också ett sammanträde den 11 april, där saken avgjordes.⁴⁸

Sällskapetets första protokollförda sammanträde hölls den 17/5 1837, då kungl. maj:ts stadfästelseresolution av den 5/5 förelåg.⁴⁹ Vid detta möte uppsattes också ett upprop, som sedan utsändes vida ikring.⁵⁰

Redan den 12/4 hade Scott rest till England.⁵¹ Han var säkerligen belåten med den framgång han haft även i denna sak. Nu hade också Scott glädjen att i England kungöra, att nykterhetssakens läge i Sverige var mer uppmuntrande än förut.⁵²

J. Bergman säger i sin Nykterhetsrörelsens världshistoria², II, ss. 136 och 138, att general Sparre var initiativtagaren till Svenska nykterhetssällskapet och »den egentlige stiftaren». Denna sak har genom vår undersökning fått en belysning, som visar Scott bakom det hela.

⁴⁷ Brev från Franc Sparre till Hartmansdorff, odat, (säkerligen i början av april 1837). Sparre skrev bl. a. »Den 12 April resa Scott och Owen härifrån till England för en längre tid, det vill säga några månader. Nu är det väl angeläget att desse personers underskrifter komma med på den underdåniga anmälan till Kongl. M:t med eller utan Erke Biskop, efter de just äro bland de första som väkt frågan, och bland dem af hvilka vi kunna vänta en verkel. verksamhet. Wäl vore dock om Wallin derförinnan kunde decidera sig. Men jag ber för all del att vi må kunna hafva vår definitiva sammankomst, d. 8, 9 el. 10 apr.»

⁴⁸ HD, 11/4 1837.

⁴⁹ Svenska nykterhetssällskapetets protokoll, 17/5 1837, [§ 1].

⁵⁰ Se Fosterlands-vännen, n:r 8 (juni), 1837.

⁵¹ DJI, p. 99.

⁵² The Temperance Penny Magazine, 1837 (aug.), p. 123.

TOLFTE KAPITLET.

Växande verksamhet och beslut om kyrkobyggnad.

Traktat- och bibelspridningen.

De stora initiativen i missionens och nykterhetens intresse inneburo givetvis ett uppsving för Scotts övriga verksamhet. Denna främjades också av hans fortsatta arbete för traktat- och bibelspridningen. Följden blev, att verksamheten växte ut ur trädgårdspaviljongen, och det stora kyrkobyggnadsinitiativet blev nödvändigt.

Vi ha förut påvisat, med vilken energi Scott sökt att få Evangeliska sällskapet i aktion, och hur han äntligen i början av 1835 kunde meddela till London, att detta sällskaps styrelse var reorganiserad och traktatlagret flyttat till Scotts gode medarbetare Keyser.¹ Scott var också nu med i styrelsen,² och första gången han deltog i ett av dess sammanträden, blev han mycket uppmuntrad och började hoppas på nytt liv — »a resurrection from the dead».³ Scott förmedlade snart en skrivelse från Evangeliska sällskapets ordförande, greve Rosenblad, till Religious Tract Society, i vilken greve R. utlovade, att verkamma åtgärder nu skulle vidtagas för att främja traktatspridningen,⁴ och den 2/6 samma år gjordes av Religious Tract Society, på E. Hendersons förslag, ytterligare ett anslag till

¹ Se ovan, s. 253.

² Evang. Sällskapets berättelse och redovisning för år 1835, s. 20.

³ DI, p. 273 (2³/4 1835).

⁴ Minutes of the Committee of the Religious Tract Society, vol. 21, fol. 6, 10/5 1835.

Evangeliska sällskapet.⁵ Det blev många traktater, arbetet blomstrade upp, och Scott delade ut traktaterna med frikostig hand under sommarën.⁶ Han försålde också ett anseeligt antal. Av de medel, som till sällskapet inflöto för skrifter under år 1835, redovisade Scott för mer än hälften.⁷ Nya traktater trycktes, och av de äldre rapporterades 89,000 nytryckta och spridda.⁸ De ämnen Scott tidigare önskat få behandlade, fingo nu var sin traktat i *Wigten af att tala Sanning och Mot swordomar och Guds Namns missbruk*.⁹ Förut hade en traktat om *Den Christna Församlingens Sabbath* utkommit.¹⁰ Det var en hoppfull ton i årsberättelsen 1835. Det var, som om den gamle, varmt religiöse ordföranden själv, greve Rosenblad, skulle ha fått en förnyelse.

Rosenblad lät år 1836 en skrivelse utgå till biskoparna angående traktatspridningen.¹¹ Och biskoparna svarade. En gav namnen på icke mindre än fyrtio präster i sitt stift, som också lovade att bli ombud för sällskapet.¹² Man misstager sig säkerligen icke, om man förmodar, att Scott stod bakom tillkomsten av denna skrivelse. Det förefaller f. ö., som om Scotts andliga inflytande över Rosenblad vid denna tid hade blivit särskilt starkt. Vi ha tydligen märkt det i vad som föregick och närmast följde Svenska missionssällskapets bildande. Vi se det lika tydligt också ifråga om Evangeliska sällskapets förnyelse,

⁵ Ibidm, fol. 19, 2/6 1835. I Evang. sällskapets årsberättelse för 1835 uppges summan till 50 pund. Se ss. 3 och 10.

⁶ Brev från Scott till CWMS, 4/8 1835.

⁷ Evang. sällskapets berättelse och redovisning för år 1835, s. 9.

⁸ Ibidm, s. 4; och The Thirty-seventh Report of the Rel. Tract Society, 1836, p. 101. I den senare säges också, att »the institution [has] been completely re-organized». Och vidare: »The Swedish friends have adopted energetic measures for securing an extensive circulation of their publications.»

⁹ Evang. Sällskapets berättelse och redovisning för år 1835, s. 4.

¹⁰ Evang. Sällskapets berättelse och redovisning för åren 1832, 1833, 1834, s. 28.

¹¹ Se The Wesleyan Methodist Magazine, Oct. 1836, p. 784. Där infördes en av Scott verkställd översättning av skrivelsen.

¹² The Thirty-eight Report of the Rel. Tract Society, 1837, p. 96. Jfr Evang. sällskapets berättelse och redovisning för år 1836, s. 4 f.

och under de närmast följande åren skola vi finna denna iakttagelse bekräftad.¹³

Scott och Rosenblad i förening voro onekligen något att räkna med i denna sak. På ett par år åstadkoms nu mer än förut under många år, och Scott hade hopp om att arbetet och framgången skulle tillväxa.¹⁴ I november 1836 var åter ett brev från Scott på styrelsens bord i Religious Tract Society. Han meddelar i detta, att traktatspridningen genom Evangeliska sällskapet utvidgats och att samarbete med några biskopar just etablerats.¹⁵ Behovet av medel vore emellertid stort, och därför anslogs ännu en gång på Hendersons förslag en summa av upp till femtio pund.¹⁶ Nya skrifter trycktes även detta år, och på rekvisition hade under året utsänts 97,000 ex. Under även detta år hade Scott nått högsta summan för sålda skrifter, vilket uttryckligen angives i årsberättelsen.¹⁷

När Scott fortfarande rapporterade om ökad verksamhet

¹³ Just vid denna tid, våren 1836, skrev också Rosenblad följande till biskop af Wingård i brev av den 23/5 1836: »Jag kan icke bättre använda de dagar, som efter Guds behag kunna för mig ännu återstå, än att på den högre plats i Samhället, hvarå jag genom Guds skickelse blifvit satt, befrämja Gudsfrugtan och dygd bland mine Medborgare.» (Jfr Scotts ord nedan i närmast följande not). Greve Rosenblad hade sina tankar även om de höga kyrkomännen. I brev till Wingård, 23/8 1836, yttrade han bl. a. följande: »Gud gifve oss mera värma, äfven hos De högt upsatte i Kyrkan! Mätte De följja Herr Biskopens värdiga Exempel.»

¹⁴ Se Scotts brev i The Wesleyan Meth. Magazine, Oct. 1836, p. 784 f. I en artikel, »Swedish Tract Society», redogöres där för Evangeliska sällskapets uppkomst och utveckling. Under åren närmast före 1834 hade sällskapet råkat i vanmakt, men ett anslag från Religious Tract Society och en reorganisering av styrelsen hade lett till de mest uppmuntrande resultat. Om greve Rosenblad skriver Scott: »[He is] a Nobleman who takes the lead, not only in the councils of the ministry but in the various efforts made here for the support and spread of pure and undefiled religion. — — — May the result desired by the venerable Nobleman be fully realized; and may the time soon come when men in high stations generally shall be found using the influence with which office and power invest them, to promote the glory of God, and the spiritual welfare of their fellow-creatures.»

¹⁵ Minutes of the Committee of the Religious Tract Society, vol. 21, fol. 371, 22/11 1836.

¹⁶ Ibidm, fol. 376, 29/11 1836. Jfr Evang. sällskapets berättelse och redovisning för år 1836, ss. 3 och 10.

¹⁷ Evang. sällskapets berättelse och redovisning för år 1836, s. 4.

och om ökade behov, gjordes i början av 1837 ett nytt anslag på femtio pund för publicering av tio nya översättningar av det engelska sällskapets traktater, förutsatt att det svenska sällskapet samlade en lika stor summa.¹⁸ För allt detta var Rosenblad och Scott djupt tacksamma. Och på sommaren samma år var Scott i London, berättade om pånyttfödelsen av Evangeliska sällskapet och utvalde egenhändigt de tio traktater, till vilkas utgivande det senaste anslaget skulle användas.¹⁹ Vid det engelska traktatsällskapets årsmöte i Exeter Hall den 5/5 samma år talade även Scott. Han berättade om Sverige, hälsade från Evangeliska sällskapet, som för en tid legat i dådlöshet. »But a great revival had taken place.» Omvändelser hade också skett vid läsning av traktaterna.²⁰

Så hade då med det engelska sällskapets bistånd en betydande verksamhet åter kommit i gång. I hundratusental gingo traktaterna och broschyrerna ut över landet.²¹ I omärkliga rännilar sökte sig den anglo-amerikanska väckelsereligiositetens åskådningssätt in i de svenska hemmen. Scott visste, att om det talade ordet hade sina restriktioner, så var det tryckta ordet däremot fritt, och han var angelägen att begagna denna frihet till den kristendomstyps främjande, vilken han var så tillgiven. I detta fall upptäckte Scott sina möjligheter.

Viktigt är att lägga märke till att Scott redan nu knyter förbindelser med den amerikanska frikyrkovärlden. Vid det nyss nämnda årsmötet i London i maj 1837 meddelade nämligen Scott, att American Tract Society lämnat understöd till nya skrifter utgivande.²² Här inleades en förbindelse, som blev av

¹⁸ Minutes of the Committee of the Rel. Tract Society, vol. 22, fol. 34, 24/1 1837.

¹⁹ Ibidm, fol. 142, 13/6 1837. Scott deltog i detta kommitténs möte. Dessa femtio pund kommo dock icke sällskapet till godo, ty de finnas icke i dess räkenskaper för de närmaste åren. Antagligen kunde icke villkoret uppfyllas.

²⁰ Se referat av mötet i The Christian Advocate, 15/5 1837, och The Watchman, 10/5 1837.

²¹ Av Evang. sällskapets berättelse och redovisning för åren 1837 och 1838, jämförd med berättelsen 1832, 1833 och 1834, framgår att under de närmast föregående fyra åren nära 400,000 skrifter spridits. Enligt siffror avgivna av Scott vid årsmötet i Rel. Tract Society 5/5 1837 skulle nära 100,000 ex. distribuerats på det senaste året. Se The Watchman, 10/5 1837.

²² The Christian Advocate, 15/5 1837. Jfr ovan, s. 340, not 30.

den största betydelse för vårt lands religiösa liv. Det var även här Baird, som verksamt ingripit.²³ Det förefaller, som om det var detta understöd, som ledde Scott till att planera utgivandet av ett »Läsebibliothek i andeliga ämnen». I brev till London i början av 1837 meddelar han, att en kommitté bildats för att utge ett sådant religiöst folkbibliotek i månads-häften, där det väsentliga innehållet skulle utgöras av översättningar från den religiösa litteraturen i England.²⁴ Planen blev dock icke realiserad.

Med stor iver hade Scott gripit sig an med bibelsaken, sedan han vid Patersons besök år 1832 ställts i spetsen för det brittiska sällskapets då upprättade agentur i Stockholm. Man fann också snart, att behovet av biblar var synnerligen stort, och att gratisexemplar och reducerade priser voro av högsta nöden. Dessa frikostiga gåvor mottogos också med största tacksamhet. För den period vi nu syssla med — åren 1835—1837 — fortfor denna bibelspridning. I nära hundra socknar i Västerås stift hade åren 1835—36 biblar och testamenten fördelats.²⁵ Till Strängnäs stift gjorde Scott och Keyser en resa i juni 1835 för att arrangera om fördelningen av biblar till 8,000 hushåll, som uppgivits sakna sådana. Det föreföll Scott, som om vederbörande vore ovilliga att verkställa utdelningen i stiftet.²⁶ Senare vägrades spridningen helt och hållet.²⁷

Med biskop Lundblad i Skara hade Scott i februari 1835 en

²³ Det fanns redan nu ett intresse för Sverige i Amerika. I The 23rd Report of the American Tract Society (Boston) 1837, p. 100 f., förekommer en lista på traktater och broschyrer på främmande språk, varibland ett dussintal på svenska språket. Jfr ibdm, p. 33, där ett brev från Baird publiceras.

²⁴ Brev från Scott till CWMS, ¹⁴/₂ 1837. Jfr brev från Scott till P. A. Huldberg, ²⁷/₂ 1837 (se H, s. 222 ff.).

²⁵ Brev från Scott till A. Brandram (BFBS), april 1835. Jfr också liknande brev, ⁵/₂ 1836. I en bilaga redogöres för biblarnas fördelning i dalasocknarna, t. ex. 500 ex. i Leksand, 340 i Gagnef, 220 i Rättvik, 90 i Orsa, 230 i Mora, 130 i Stora Tuna, 250 i Falun, 350 i Malung, 180 i Norrbärke, 230 i Grangärde, 100 i Näs och 200 i Ore. Man bör i detta sammanhang icke förgäta, att dalaläseriet om något årtionde framträdde i en starkt biblicistisk form.

²⁶ Dr, p. 278 (⁶/₈ 1835). Jfr brev från Scott till A. Brandram (BFBS), ¹²/₆ 1835.

²⁷ Brev från Scott till Brandram (BFBS), ⁹/₂ 1838.

lång överläggning, då utom bibelsaken även den timliga nöden i Skara stift var föremål för samtalet.²⁸ Någon dag där-
 efter anhöll Scott om hjälp från England.²⁹ Som svar därpå
 sände BFBS insamlade medel, femtio pund, för biskopens
 räkning.³⁰ Därjämte tilldelades Skara stift 2,000 biblar och
 3,000 testamenten.³¹ Och senare tillkommo ytterligare 4,000
 exemplar.³²

Även med Värmland och dess nye stiftschef, biskop Agardh,
 inleddes förbindelser.³³ Denne beräknade, att 30,000 famil-
 jer i stiftet vore utan de heliga skrifterna.³⁴ Icke mindre än
 12,000 familjer hade gett tillkänna sin saknad av bibeln, var-
 för agenturen föreslog 2,000 biblar och 3,000 testamenten.³⁵

Med Tegnér i Växjö var det svårare att komma överens.
 Där hade bibelspridningen legat alldeles nere någon tid, men
 Tegnér hade nu förklarat, att en undersökning angående be-
 hovet inom stiftet skulle ske.³⁶ Men »the far-famed Tegnér»
 lät vänta på sig. Dock hoppades Scott på bättre tider »in that
 dead sea, where a Bishop who is a great Poet but a sorry
 Clergyman, has hitherto attended to anything rather than
 the spiritual improvement of his flock».³⁷ Man beräknade

²⁸ Di, p. 265 (7/2 1835).

²⁹ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 10/2 1835. Även citerat i The Watchman, 20/6 1835. Scott hade också tidigare beskrivit nöden i Skara, orsakad bland annat genom förstörd skörd, och bett om hjälp för »this aged and really affectionate shepherd [biskop Lundblad], who anxiously desires to aid his flocks». Brev till Brandram, 26/12 1834. Se The Watchman, 20/6 1835, art. Extensive distress in Sweden.

³⁰ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 11/8 1835. Om dessa kollektmedels fördelning skrev biskop Lundblad ett brev på latin, som var bilagt brevet från Scott till Brandram (BFBS), 1/11 1836. Om summans storlek skrev han: »Accepi — — — Summam pecuniarum septingentos et viginti Thaleros argentarios valentem.»

³¹ The Thirty-second Report of BFBS, 1836, p. XXXIV.

³² The Thirty-fourth Report of BFBS, 1838, p. XXXVIII.

³³ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 8/4 1836.

³⁴ Brev från Scott till Brandram (BFBS), sept. 1836.

³⁵ The Thirty-third Report of BFBS, 1837, p. XLVI.

³⁶ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 21/6 1836.

³⁷ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 7/10 1836.

emellertid, att tiotusentals familjer saknade biblar.³⁸ Tegnér gjorde vissa förbehåll, som emellertid Scott och hans kamrater i agenturen icke ville gå med på. Ett förseglat brev från Tegnér till BFBS via agenturen i Stockholm, vari han framförde sina synpunkter, ledde icke till något resultat, tydligen därför att Scott argumenterade emot Tegnér.³⁹ Följden blev, att Tegnér vägrade bibelspridningen från Stockholms-depån.⁴⁰

Med Finland blevo nu förbindelserna synnerligen livliga. Ej mindre än 5,500 finska testamenten anslogos till en början gratis.⁴¹ Vasa och Björneborgs bibelsällskap fingo gratis-exemplar,⁴² och präster i Åbo stift likaså.⁴³ Scott berättar också om väckelser i Finland och nämner bl. a. prästerna Malmberg, Lagus och Stenbäck.⁴⁴ Genom denna andliga rörelse hade Gud berett avsättning för den finska helbibel på 5,000 exemplar, som stockholmsdepån föreslagit.⁴⁵

Denna verksamhet⁴⁶ ledde till en vidlyftig korrespondens, som ständigt växte.⁴⁷ Under år 1836 hade agenturen fått nittio nya korrespondenter inom sitt verksamhetsområde, d. v. s. Sverige och Finland.⁴⁸ Därigenom spreds i allt vidare kretsar kännedomen om agenturens frikostiga villkor. Denna ville framför allt »förse de mindre bemedlade, men efter Guds ord längtande, med exemplar för ett lindrigt pris, ett pris med ett

³⁸ Ibidm. Där uppges också, att C. M. Westdahl i Jönköping var agenturens ombud.

³⁹ Brev från Tegnér till BFBS, $\frac{4}{11}$ 1836. Jfr Scotts brev till Brandram, $\frac{5}{12}$ 1836.

⁴⁰ Brev från Scott till Brandram (BFBS), $\frac{6}{2}$ 1838. Ett av skälen till denna vägran trodde Scott vara, att apokryferna voro utrensade ur biblarna. Se The Thirty-fourth Report, 1838, p. XXXIX.

⁴¹ The Thirty-first Report, 1835, p. 116.

⁴² Brev från Scott till Brandram (BFBS), $\frac{21}{6}$ 1836.

⁴³ The Thirty-third Report of BFBS, p. XLIX.

⁴⁴ Brev från Scott till Brandram (BFBS), $\frac{11}{11}$ 1836.

⁴⁵ Ibidm och The Thirty-third Report of BFBS, 1837, p. XLIX ff. Om agenturens förbindelser i övrigt med Finland, se Berättelse om Bibel-Sällskapernas i Finland göromål, under 1830-talet.

⁴⁶ För vidare uppgifter om agenturens verksamhet för dessa år se Svenska bibelsällskapets årsberättelse för 1835, s. 10 ff., för 1836, s. 35 f., och för 1837, s. 33 ff.

⁴⁷ The Thirty-third Report of BFBS, 1837, p. XLVI.

⁴⁸ Brev från Scott till Brandram (BFBS), $\frac{6}{2}$ 1837.

ord swarande emot deras betalningsförmåga», och därför fingo präster, som så önskade, ett förråd biblar och testamenten till försäljning, antingen för fulla värdet eller nedsatt pris, eller också kunde de få skänka bort ett och annat exemplar, »der stor fattigdom och oskrymtad Gudsfruktan finnes förenade».⁴⁹

Jämte denna bibelspridning genom prästerskapet hade Scott också särskilda kolportörer anställda. Under första halvåret 1835 hade Scott genom en duktig kolportör i Stockholm försålt 800 exemplar av de heliga skrifterna.⁵⁰ Och snart nog kunde han meddela, att han hade en bibelspridare i arbete även i Stockholms grannskap, varjämte en tredje kolportör reste i landsorten.⁵¹ Denna verksamhet var Scotts privata företag, icke agenturens. Blev det klagomål i saken, så vore Scott ensam ansvarig.⁵² Hur Scott ordnade denna kolportörsverksamhet och hur han sökte utvidga den, framgår av följande ord till P. A. Huldborg i Falun:

»Dessutom sysselsätter Agentskapet några andra fromma personer i egenskaper af Colporteur hvilka utbekomma exemplar af Biblen och Nya Testamentet för halfva värdet eller 50 procents rabatt, och sedermera afyttra dem på det förmånligaste de kunna. Det faller mig in att du kunna gerna på det sednare sättet försöka med några exemplar, men det förstås att willkorena böra icke omtalas för andra, ty många skulle gerna willa såsom en werdslig speculation allenast, söka skaffa sig dessa heliga böcker för halfva värdet, och sedan sälja dem alla för fulla priset.»⁵³

Scotts arbete för bibelsaken uppmärksammades av huvudorganisationen i London. Brittiska och utländska bibelsällskapet erkände sin tacksamhetsskuld och meddelade i sin års-

⁴⁹ Brev från Scott till P. A. Huldborg, 27/2 1837. Se H, s. 223.

⁵⁰ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 11/8 1835. Jfr brev från Scott till CWMS, 4/8 1835. Thirty-third Report of BFBS, 1837, p. XLIX, meddelar, att genom endast en kolportör 800 biblar och 400 testamenten distribuerats i Stockholm.

⁵¹ Brev från Scott till Brandram (BFBS), 6/11 1835. Om den tredje kolportören säger han där: »This last is a truly pious young man with whom I have been long acquainted.» Detta torde avse Tellström, som, enligt Scotts brev till samma adressat, 6/2 1837, hade gjort två resor för bibelsaken.

⁵² Brev från Scott till Brandram (BFBS), 6/11 1835.

⁵³ Brev till P. A. Huldborg, 27/2 1837. Se H, s. 223. Jfr också brev till densamme, 10/8 1837. Se H, s. 224.

rapport 1838, att nära 21,000 biblar och testamenten under det senaste året av stockholmsagenturen distribuerats, under det att på de fem åren från bildandet 1832 ej mindre än 91,300 exemplar utkolporterats.⁵⁴ I samma årsrapport tillkännagavs också, att Scott av sällskapet i London erhållit ett förnämligt hedersledamotskap (Honorary Life Governor) i sällskapet.⁵⁵

Denna livliga verksamhet tilldrog sig givetvis de svenska bibelvännernas uppmärksamhet. Vi ha förut funnit, hur Scott genom detta arbete kom i kontakt med greve Rosenblad och den förnäma kretsen kring honom, vilket även förvärvade honom plats vid Svenska bibelsällskapets överläggningar.⁵⁶ Scott deltog flitigt i dess styrelsemöten, som ofta höllos hos greve Rosenblad, varigenom Scotts förbindelser med denne stärktes. Vid detta sällskaps årssammankomst den 29/3 1836 höll ingen mindre än Erik Gustaf Geijer högtidstalet.⁵⁷ Då omnämnde ordföranden, greve Rosenblad, i sitt inledningstal Brittiska och utländska bibelsällskapets »här anställda och lyckligen valde Agenter».⁵⁸ I årsberättelsen talades om det

⁵⁴ The Thirty-fourth Report of BFBS, 1838, p. XXXVII. För tiden 1832 t. o. m. 1838 var siffran över 104,000 exemplar. Se Svenska bibelsällskapets årsberättelse för 1838, s. 27.

⁵⁵ Ibidm, p. CX. I brev, daterat 30/5 1837, skrev sällskapets sekreterare, A. Brandram, följande till Scott om denna sak: »Det är blott en obetydlig erkänsla för hvad vi äro skyldiga er för edra långvariga, oegennyttiga bemödanden för vårt Sällskap. Må ni erfara den glädjen att se en betydlig tillväxt af sann gudaktighet både i Sverige och Finland, efter ni bemödar er så mycket till båda dessa länders fördel.» Citerat från Scotts skrift Stockholms Consistorii sak etc., bilagor, B.

⁵⁶ Se ovan, ss. 260, 262.

⁵⁷ Scott var av den meningen, att Geijer höll ett förträffligt tal — »an excellent address». (DI, p. 307.) Det är belysande för det lekmannavälde, som rådde i de aristokratiskt styrda, fromma stiftelserna, att präster icke påkallades för bibelsällskapets årshögtider, även då detta skulle fallit sig naturligast. Året förut hade Geijers plats i programmet vid sällskapets möte innehaft av Askelöf. Om detta gör Scott följande reflexioner: »The editor of a violent Government paper was appointed to make the address; as it was a shameless proceeding in this country to pass by the clergy, an unusual number of whom are now present attending the Diet, so did Mr. Askelöf appear ashamed of his position, and could not muster courage to be audible, the crowded assembly was soon reduced by hundreds, and an unhappy impression as regards a Bible meeting produced». DI, p. 272 (15/4 1835).

⁵⁸ Svenska bibelsällskapets årsberättelse för 1835, s. 2.

engelska sällskapets »vidsträckt nitälskande agentskap» och att uppoffringarna från detta sällskap »varit så stora, att de förbinda hela nationen till tacksamhet».⁵⁹

Slutligen bör om bibelsaken nämnas, att även denna liksom traktatverksamheten ledde till förbindelser med Amerika. Redan i april 1834 hade Scott erhållit några resolutioner från American Bible Society, bland vilka fanns en, som förordade en plan, genom vilken hela världen på tjugo år skulle bli försedd med biblar.⁶⁰ Detta projekt, vilket f. ö. visar, att det amerikanska missionsfolkets världserövrarplaner (»i denna generation») ägde förespråkare redan nu, torde icke ha lett till någon särskild åtgärd i vårt land. Att Scott dock hade förbindelser med det amerikanska sällskapet framgår bl. a. därav, att han ett par år senare sände ett officiellt brev från Svenska bibelsällskapet till American Bible Society.⁶¹ Redan före sin Amerika-resa år 1841 inledde således Scott de förbindelser mellan Sverige och det stora landet i väster, vilka om något årtionde skulle bli så livliga.⁶²

Småbarnsskolor.

Scotts intresse för religiös fostran av barn ha vi förut lärt känna i samband med hans verksamhet bland engelsmännen i Stockholm (se ovan, s. 178 f.). Men det stannade icke vid dessa obetydliga ansatser, utan Scott kände också, att något borde göras för de svenska barnen.

Redan i mars 1831 åhörde Scott ett förhör med konfirmander i Katarina kyrka, och han fann därvid, att de flesta voro beklagligt okunniga. Han kände då, att ett behov av söndagsskolor förelåg, och var beredd att själv göra något för saken.⁶⁴

⁵⁹ Ibidm, s. 10 f. The Thirty-third Report of BFBS, p. XLVIII, nämner 4,000 gratisexemplar av Nya testamentet, som ställts till Svenska bibelsällskapets förfogande för utdelning.

⁶⁰ Dr, p. 232 (16/4 1834).

⁶¹ Dr, p. 309 (15/4 1836).

⁶² Redan i september 1836 hade Scott en amerikansk missionstidning, New York Evangelist, från vilken han gjorde översättningar. (Dr, p. 323, 21/9 1836). Det är påtagligt, att Baird åstadkommit detta närmande mellan Scott och amerikansk väckelsereligiösitet.

⁶⁴ Dr, p. 79 (24/3 1831).

I augusti samma år talade han med pastor Häggman vid Sabbatsberg om söndagsskolor och hoppades, att något måtte bli gjort, samtidigt som han skrev till Edinburg och rekviderade söndagsskolböcker.⁶⁵ Till sina förmän i London rapporterade han härom och tillade, att Häggman lovat översätta böckerna samt att ännu en ung präst var intresserad för saken.⁶⁶

Ett par månader senare arbetade Scott på en artikel om söndagsskolor och om den engelska söndagsskolverksamhetens femtioårsjubileum, som firades 1831.⁶⁷ Denna artikel var avsedd för en tidning och översattes av Häggman.⁶⁸ Den infördes i Budbäraren på sommaren 1832. Den var en god propaganda-artikel. I artikeln framhålles det orätta uti att den religiösa verksamheten är inskränkt till endast prästerna, medan lek-männens enda uppgift är »att bringa tillsamman så mycket penningar, att Prestens knappa bergning derigenom kan, nått och jämnt, försäkras».⁶⁹ De enskilda medlemmarna äro pliktiga att medverka i de kristliga företagen. Detta visas genom bibelord och genom exempel från England, där sjukbesökare, traktatutdelare och söndagsskollärare äro i verksamhet. I söndagsskolorna finnas en million barn, och »lärarna äro alla enskilda medlemmar af Kyrkan».⁷⁰ Och Scott frågar: »Hvem är då willig att helga sin tjänst på detta sätt Herranom?»⁷¹

Det tyckes dock, som om Häggman icke hade förmått ställa sig till förfogande. Det var icke så lätt för en obefordrad prästman att i dessa tider gå utanför ramen av den av överordnade bevakade verksamheten. Allraminst var det rådligt att låta sig ledas av den misstänksamt observerade metodistpredikanten.⁷² Själv kunde Scott icke starta en söndagsskola, enär lagarna hindrade honom. Det blev därför att söka gå samma väg som i England: att få religiöst intresserade lekmän

⁶⁵ D_I, p. 118 (^{10—11}/₈ 1831).

⁶⁶ Brev till CWMS, ¹²/₈ 1831. Jfr D_I, p. 118 (¹²/₈ 1831).

⁶⁷ D_I, p. 128 (¹⁹/₁₀ 1831).

⁶⁸ Brev till CWMS, ⁴/₁₁ 1831. Jfr D_I, p. 128 (²⁰/₁₀ 1831).

⁶⁹ Budbäraren, juli 1832, s. 23.

⁷⁰ Ibidm, s. 30.

⁷¹ Ibidm, s. 31.

⁷² Vi ha ovan, s. 268, märkt, att Häggman nödgats dra sig tillbaka från ett tillämnat samarbete i en ny tidning.

i arbete för saken. När den verksamme målargesällen C. L. Tellström började som Scotts medarbetare, riktades hans uppmärksamhet även på denna sak.⁷³ Scotts maning förklingade icke ohörd, ty snart stod Tellström i spetsen för en söndagsskola.⁷⁴ Ehuru Scott således gjorde försök att införa den engelska söndagsskoltypen i vårt land, blev det inga nämnvärda resultat, då tiden härför icke ännu var mogen.⁷⁵

Från England kommo emellertid också andra impulser till barnfostran. Lancaster-skolorna med växelundervisningsmetoden gjorde sitt segertåg. Även i Sverige var intresset stort för saken, såsom vi ovan sett (s. 75). I vårt land hade man således börjat vända sina blickar mot England, även när det gällde pedagogiska spörsmål. När därför intresserade barnvänner fingo höra om de engelska s. k. Infant schools, var det naturligt, att även denna typ av skolor skulle vinna insteg hos oss.

År 1834 begav sig överste Carl af Forsell på en studieresa till England för att närmare lära känna dessa skolor. Han återkom med goda intryck och utgav en bok om resan och delgav sålunda allmänheten, vad han sett och hört.⁷⁶ I ett kapitel redogöres där för dessa småbarnsskolor, vilka särskilt avsågo barn från de arbetande klasserna.⁷⁷ Närmast voro de

⁷³ DI, p. 263 (16/1 1834).

⁷⁴ G. Scott, Tellström, förste Swenske Missionären etc., s. 10 och Tellström and Lapland, p. 28.

⁷⁵ Söndagsskolor funnos tidigare men hade icke den engelska, rent religiöst präglade söndagsskolans karaktär, och ännu mindre dess karaktär av religiös lekmannaverksamhet. En söndagsskola för hantverksGESÄLLER och lärLINGAR fanns i Stockholm redan 1810 och nämnes i SSCP, 18/6 1811, § 14. I stockholmskonsistoriet förelåg på remiss i oktober år 1829 en ansökan av F. M. Franzén hos kungl. maj:t om stadfästelse å en i Klara inrättad söndagsskola för hantverksGESÄLLER och lärLINGAR. Konsistoriet tillstyrkte och såg häri ett nytt prov på Franzéns nit för medborgerlig bildning. Lärarens kompetens skulle dock prövas av konsistoriet (SSCP, 20/10 1829, § 9). En söndagsskola fanns likaledes i Maria Magdalena församling, SSCP, 13/8 1833, § 15. Jfr Scotts uttalande om dessa skolor i skriften Tellström, förste Swenske Missionären, s. 10.

⁷⁶ Carl af Forsell, Anteckningar i anledning af en resa till England i slutet af sommaren år 1834.

⁷⁷ Ibidm, s. 113 ff. Forsells följeslagare vid besöken i småbarnsskolorna i London var Rahmn, »en nitisk, rättskaffens och allmänt aktad man» (s. 117).

ett slags kindergartenskolor, avsedda för barn mellan två och sex år, och med en mycket livlig och omväxlande kunskapsmeddelelse, som byggde på ett starkt religiöst inslag. Läsning av religiösa böcker, utanläsning av bibelspråk och hymner och psalmer upptog en god del av den tid barnen vistades i skolan, från klockan 9 till 12 och från 2 till 4. Överste af Forsell förklarar sig beredd att ge vidare upplysningar, »skulle någon sådan Skola komma till stånd i Hufvudstaden».⁷⁸

Om Scott i något avseende stod bakom det vaknande intresset i vårt land för dessa nya företag i England, är icke lätt att konstatera. Faktum var emellertid, att Scott mycket väl kände till Forsells planer och introducerade honom hos sina förmän medelst ett brev, vari han meddelade, att Forsell skulle resa i England och komma att skriva en bok om färden.⁷⁹ Det är också alldeles klart, att det var genom Scott, som Forsell blev introducerad i en tydlig metodistisk handlarefamilj A—p i Hull och där blev varmt omhuldad.⁸⁰

Vad nu än Scott hade för del i Forsells intresse för den nya skolformen, kvar står dock, att när saken skulle förverkligas i Stockholm, Scott blev en av de ledande männen. I sin bok hade Forsell manat de intresserade att anteckna sig, och när tjugo personer gjort detta, skulle ett sammanträde hållas. Redan i början av juni 1835 hade Aftonbladet i en anmälan av Forsells bok påpekat denna sak och instämt i maningen.⁸¹ I början av november deltog Scott i ett sammanträde hos överste af Forsell, då det gällde att vidtaga mått och steg för det nya

⁷⁸ Ibidm, s. 123.

⁷⁹ Brev till CWMS, ²⁵/₇ 1834. Scott är också angelägen, att icke någon mot metodisterna fientlig person skall ge Forsell felaktiga uppgifter om dessa.

⁸⁰ C. af Forsell, a. a. s. 6 ff. Forsell fick i denna familj en andaktsstund så hjärtevärmade, att tårarna kommo honom i ögonen. Och dessutom överlämnades till honom en sång jämte några rader som började sålunda: »Dear Colonel! Be pleased to accept the annexed extract from the Hymn-Book used by the Wesleyan Methodists.» Ibidm, s. 7. Om mr Alsop i Hull se DJI, pp. 101, 134—136.

⁸¹ Aftonbladet, ²/₆ 1835. I Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1835, nr 31, förekom en anmälan av Forsells bok. Där är en rätt skarp vidräkning med Infant school-systemet. Aftonbladet blev icke svaret skyldigt. Se detta för den ²⁵/₉ 1835. Svenska Minerva raljerade med Aftonbladet i denna sak. Se Sv. Minerva, 2, ⁹/₁₁ och ⁹/₁₂ 1835.

systemets införande,⁸² och i slutet av samma månad var han med på ett liknande.⁸³

Den 12/12 1835 tillkännagav kyrkoherde Tunelius i Adolf Fredriks församling vid sammanträde i Allmänna barnhusdirektionen i Stockholm, »att ett Sällskap här i Staden bildat sig, i ändamål att inrätta Barnskolor, i likhet med Infant Schools å Utrikes orter, samt att Sällskapet önskar att få göra försök med en sådan Schola å Allmänna Barnhuset». Direktionen biföll, »att omförmälte försök må å Barnhuset anställas».⁸⁴ Den 26/1 1836 startade skolan, där man räknade med Scotts medverkan.⁸⁵ Denne blev tydligen till en början själen i hela företaget. Han deltog i skolan nästan varje dag till att börja med.⁸⁶ Redan den 12 februari kunde han anteckna: »Much pleased with my Infants this day.» Han skrev också lektioner⁸⁷ samt inledde förbindelsen med British and Foreign School Society.⁸⁸ Han fick också från England genom Rahmn en utrustning för skolan.⁸⁹

Den 7 maj 1836 hölls en offentlig examen med barnen.⁹⁰ Den lärarinna, som meddelat undervisningen, var då sjuk, varför Scott måste sköta förhöret, vilket gick utmärkt.⁹¹ »De framsteg, som barnen redan gjort under skolans korta bestånd, voro så öfverraskande, att en mängd personer förenade sig till bildande af ett Sällskap, som har till föremål att inrätta Småbarn-Skolor i Hufvudstaden.»⁹² Förut var det bara ett försök, nu tog planen fastare former och en direktion utsågs, var-

⁸² D_I, p. 294 (7/11 1835).

⁸³ D_I, p. 296 (28/11 1835). Jfr Brev till CWMS, 4/12 1835.

⁸⁴ Allm. Barnhusdirectionens i Stockholm protokoll, 12/12 1835.

⁸⁵ D_I, p. 302 (30/1 1836). Barnantalet var omkring 50. Se Skrifter utgifne af sällskapet för inrättande af småbarn-skolor, N:o 1, s. 6.

⁸⁶ D_I, p. 302 ff.

⁸⁷ D_I, p. 304 (15/2 1836) och p. 306 (8/3 1836).

⁸⁸ D_I, p. 305 (2/3 1836).

⁸⁹ D_I, p. 308 f. (11, 10/4 1836).

⁹⁰ Skrifter, utgifne af sällskapet för inrättande af småbarn-skolor, N:o 1, s. 6. Jfr D_I, p. 310 f.

⁹¹ D_I, p. 310 f., och Aftonbladet, 11/5 1836.

⁹² Skrifter, utgifne af sällskapet för inrättande af småbarn-skolor, N:o 1, s. 6 f.

igenom sällskapet nu först organiserades.⁹³ Scott konstaterar med tillfredsställelse denna definitiva organisering och tillägger: »May the Lord preserve, guide and direct this cause.»⁹⁴ Han hade också arbetat mycket för saken. Detta framgår av ett brev, som Scott skrev och varigenom han sökte få ett intresserat stöd även från andra än de liberala tidningarna. Han skrev i detta brev, efter att ha inbjudit adressaten till småbarnsskolans examen i Stora barnhuset, följande:

»Pray, if, at all convenient, endeavour to come, the fact is, I do not like to see a good cause, the welfare of which I have so much at heart, and for which I have laboured so ardently, taken notice of and lauded merely by the Radical Press; for it is by no means a Radical concern.»⁹⁵

I styrelsen för det nya sällskapet märktes bl. a. överståthållaren, friherre J. W. Sprengtporten, ordförande; Carl af Forsell, vice ordförande; C. D. Arfvedson, sekreterare och G. Th. Keyser, kassör, och som ledamöter bl. a. George Scott, kyrkoherde A. Z. Pettersson, kyrkoherde Lars Tunelius och fru Owen.⁹⁶ Det återstod ännu mycket att göra för saken. Scott arbetade med översättning av naturalhistoria för skolan,⁹⁷ deltog i styrelsemötena⁹⁸ och i en subkommittés arbete.⁹⁹ Scott rapporterade i början av juli till London om detta sitt arbete att få till stånd »an excellently appointed normal Infant School», och han hoppades se den i gång om ett par veckor.¹⁰⁰ Det

⁹³ Ibidm, s. 7. Jfr Aftonbladet, ¹¹/₅ 1836.

⁹⁴ D_I, p. 311 (¹¹/₅ 1836).

⁹⁵ Detta brev berörande en examen i en småbarnsskola, antagligen till Askelöf, är publicerat i H, s. 227. Det är odaterat, och jag har därstädes beledsagat det med bl. a. orden »Tiden är det ej möjligt bestämma», och angivit en latitud av tre år 1836—38. Redan i juni 1836 hade Sv. Minerva en artikel om småbarnsskolorna, vilka med sympati omtalas. (Se Sv. Minerva, ²²/₆ 1836.) En ändrad uppfattning synes ha kommit till tals här.

⁹⁶ Skrifter, utgifne af sällskapet för inrättande af småbarn-skolor, N:o 1, s. 48. Vid besök hos friherre Sprengtporten, Arfvedson och Forsell någon vecka tidigare, torde Scott ha haft frågan om småbarnsskolorna till ärende. Se D_I, p. 308 (¹²/₄ 1836).

⁹⁷ D_I, p. 313 (³—⁴/₆ 1836).

⁹⁸ D_I, p. 314.

⁹⁹ D_I, pp. 316, 317 (⁶/₇, ¹⁴/₇ 1836). Jfr D_I, p. 318 (¹/₈ 1836).

¹⁰⁰ Brev till CWMS, ⁵/₇ 1836.

gällde nu också att få en egen lokal för den nya småbarnsskolan, och i en sådan påbörjades också en ny kurs den 8 augusti 1836.¹⁰¹ Scott antecknar för detta datum: »Engaged all forenoon aid the commencement of the first Infant School ever established in Sweden».¹⁰²

Scott uppträdde också som läroboksförfattare, ehuru han i denna roll icke skar några lagrar. Vid subkommitténs möte den 8/9 1836 fann han sig nämligen böra träda till och börja utarbeta en svensk lärobok för småbarnsskolor.¹⁰³ Om denna sak och om sina motiv skrev han till sina förmän i början av december samma år:

»The Directors of the Swedish Infant School Society strongly urged me to this work. I hesitated for a time on account of my already numerous engagements, but anticipating that if I entirely refused, the work would fall into the hands of a person totally destitute of religious principle I was led to consider the matter a call of providence to lay a good foundation for the system as applied to Sweden.»¹⁰⁴

Scott fick emellertid ett hårt arbete med denna bok, hårdare än han tänkt sig.¹⁰⁵ I mitten av november 1836 fullbordade han sitt verk och klagade samtidigt över den möda det kostat honom.¹⁰⁶ Men sedan kom det svåraste. Visserligen prövades Scotts manuskript av en femmannakommitté, vilken gav det sitt varma bifall,¹⁰⁷ men sedan ändrades det grundligt i korrekturet, utan Scotts vetskap.¹⁰⁸ Scott skrev några rader till Forsell och Arfvedson och fick ett möte med subkommittén sammankallat,¹⁰⁹ och dessutom gjorde han besök hos skolsäll-

¹⁰¹ Skrifter, utgifne af Sällskapet för inrättande af småbarnsskolor, N:o 1 & 2, s. 13.

¹⁰² DI, p. 319. Att Scott kallar denna skola för den första, torde bero därpå, att den kurs, som hölls i Stora barnhuset, mera betraktades som en provskola under barnhusets regim.

¹⁰³ DI, p. 322.

¹⁰⁴ Brev till CWMS, 5/12 1836.

¹⁰⁵ DI, p. 325 (14/10 1836).

¹⁰⁶ DI, p. 329 (16/11 1836). Jfr brev till CWMS, 5/12 1836.

¹⁰⁷ Brev från Scott till CWMS, 5/12 1836.

¹⁰⁸ DI, p. 332 (17/12 1836). Han utbrister där: »Oh how heartbreaking it is to labour and thus be frustrated.»

¹⁰⁹ DI, p. 332 (18/12 1836).

skapets ordförande, friherre Sprengtporten.¹¹⁰ Vid mötet ifråga hade Scott icke framgång i sina försök att få bort ändringarna, men han resignerade: »This being done by a proper authority I have nothing more to say. I have done my duty, and God will take care of the rest.»¹¹¹

Snart nog förnam Scott, att det fanns ett mäktigt parti i skolsällskapet, som gjorde hans medarbetarskap därstädes omöjligt.¹¹² Han fann sig snart föranlåten att lämna subkommitén, vilket var ett första steg. Han tillägger i anteckningen här-om: »If I find a departure from religious principle in the Direction I must separate from the whole affair.»¹¹³ Scotts beräkning att ta ledningen även i denna sak misslyckades således, men någon definitiv brytning blev det icke. Alltfört visade Scott sitt intresse genom besök i skolorna, där han med glädje följde barnens framsteg.¹¹⁴ Han sörjde också för att ytterligare litteratur och material från England anlände till de stockholmska skolorna.¹¹⁵ Vid besöket i England år 1837 uppsökte han också småbarnsskolor och dessas främjare och tog lärdomar, som han hoppades skulle bli till nytta i Stockholm.¹¹⁶

Sitt intresse för småbarnsskolorna visade han också senare vid flera tillfällen genom besök i skolorna och genom deltagande i direktionens sammanträden.¹¹⁷ Vid dessa senare var dock en spänning, och Scott hade där att göra med en av sina fiender i Stockholms konsistorium.¹¹⁸ Han trodde nu icke mycket på sakens framgång.¹¹⁹ I skoldirektionen sökte man t. o. m. undkomma Scotts deltagande genom att förlägga sammanträdena på tider, då man visste, att Scott icke skulle kunna komma. Detta var åtminstone Scotts tanke om saken.¹²⁰ Om ett

¹¹⁰ DI, p. 333 (²⁰/₁₂ 1836).

¹¹¹ DI, p. 333 (²³/₁₂ 1836).

¹¹² DI, p. 336 (¹³/₁ 1837).

¹¹³ DI, p. 337 (²¹/₁ 1837).

¹¹⁴ DI, pp. 337, 340 (³⁰/₁, ²¹/₂ 1837).

¹¹⁵ DI, p. 341 (⁹/₃ 1837).

¹¹⁶ DJI, pp. 106, 194 (¹⁰/₅, ²⁰/₆ 1837).

¹¹⁷ DII, pp. 24, 29, 41, 48, 97 (resp. ¹⁹/₂, ¹⁵/₃, ²³/₄, ¹⁸/₅, ²⁷/₁₁ 1838).

¹¹⁸ DII, p. 41 (²³/₄ 1838).

¹¹⁹ DII, p. 71 (²⁶/₇ 1838).

¹²⁰ DII, p. 115 (²³/₁ 1839).

av sammanträdena 1839 skriver han: »Ev'g attended a meeting of Infant School direction, and I hope averted by speaking plain truth, a great calamity».¹²¹ Vad det då gällde, angives icke. Scott var också med på ett styrelsemöte så sent som i slutet av september samma år,¹²² men sedan synes han ha uppgett kampen i denna sak. Hans insats vid småbarnsskolornas startande var dock betydelsefull och bör uppmärksammas.

Den pastoral verksamheten.

Den lilla krets av diasporametodister, som Scott i början av sin vistelse i Stockholm samlade och organiserade, kom alltmer att träda i bakgrunden i hans verksamhet. Han hade visserligen tolv namn i den engelska klassen, vilka således voro de egentliga metodisterna.¹²³ Men för Scott kunde icke det vara någon väsentlig uppgift att sköta om en så ringa skara, när hundratals svenskar trängdes kring honom. Naturligtvis skötte han klassen enligt övlig metodistisk sed, fast ibland voro endast tre personer närvarande.¹²⁴ Möjligen upphörde klassmötena alldeles vissa tider. Nattvarden firades också i den lilla kretsen,¹²⁵ och Scott var gripen av andakt, när han administrerade »the tokens of a Saviour's love».¹²⁶ Ibland var det endast åtta deltagare,¹²⁷ någon gång tio.¹²⁸ Från och med år 1836 f. o. m. 1840 hade statistiken uppgift om elva medlemmar i församlingen, »society», i Stockholm.¹²⁹ I denna lilla skara kunde emellertid misshälligheter och strider förekomma. Scott fick då offra lång tid och mycket tålamod på att stifta frid, och man förstår honom väl, när han utbrister: »O what a pity

¹²¹ DI, p. 123 (²⁴/₂ 1839).

¹²² DI, p. 164 (²⁸/₉ 1839). Att Scotts arbete i denna sak var känt, framgår t. ex. av brev till honom från J. Fransén, ³¹/₈ 1811 (se H, s. 278 f.), och från G. A. Berger, ²⁵/₄ 1842 (se H, s. 321 f.).

¹²³ Brev från Scott till CWMS, ³/₃ 1836.

¹²⁴ DI, p. 308 (⁷/₄ 1836).

¹²⁵ DI, p. 273 (¹⁹/₄ 1835).

¹²⁶ DI, p. 283 (²/₈ 1835).

¹²⁷ DI, p. 321 (²⁸/₈ 1836); p. 333 (²⁵/₁₂ 1836).

¹²⁸ DI, p. 343 (²⁸/₃ 1837).

¹²⁹ Se Minutes of the Methodist Conferences för respektive år.

that half a dozen people who might all be helpful to each other bite and devour one another». ¹³⁰

Icke heller Scotts verksamhet som »engelsk pastor» hade nu samma dimensioner som de första åren. Visserligen torde antalet åhörare vid de engelska söndagsgudstjänsterna ha varit ganska konstant. ¹³¹ Men det var tydligen så, att hans tidigare verksamhet bland de engelska arbetarna, vilken tog tid och kraft i anspråk, nu icke fortsatte på samma sätt. Dessutom voro ju hans officiella förrättningar mer begränsade. Så t. ex. var det nu slut med hans vigselförrättningar, ¹³² och begravningsakterna och registreringen av avlidna blevo också mycket sällsynta. ¹³³ Överståthållarens begäran, att dödsbevis över avlidna fransmän, som kunde tillhöra Engelska kapellets krets, måtte av Scott ombesörjas, var säkerligen mycket lätt att uppfylla. ¹³⁴ Verksamheten bland sjömän avtog nästan alldeles. Men Scott sörjde dock för att besökande fartyg underrättades om kapellet och gudstjänsterna. ¹³⁵ Men f. ö. var naturligtvis Scott alltfört flitigt ute på hus- och sjukbesök och vårdade sig efter tid och förmåga om de enskilda, allt i likhet med vad vi förut lärt känna om honom.

Hos de engelska ministrarna stod han väl. Av Disbrowe hade han mycken glädje och uppmuntran. ¹³⁶ Scott kunde också meddela till London, att de engelska besökarnas antal i guds-

¹³⁰ DI, p. 293 (²⁹/₁₀ 1835); jfr p. 292 (²⁵/₁₀ 1835).

¹³¹ Scott anger genomsnittantalet besökare vid dessa gudstjänster under år 1834 till 34 på förmiddagarna och 13 på eftermiddagarna, och även för 1835 har han uppgifter härom, då resp. siffror äro 33 och 12. (DI, p. 261, ³¹/₁₂ 1834, och p. 300, ³¹/₁₂ 1835). Under Lord Bloomfields tid torde antalet ha varit högre. F. ö. voro de engelska åhörarna just inte av någon eldigare religiös natur. Scott ansåg, att de i allmänhet icke voro annat än »fair weather Christians». DI, p. 312 (²²/₅ 1836).

¹³² Se ovan, s. 195.

¹³³ DI, p. 295 (¹²/₁₁ 1835). I slutet av 1837 antecknade Scott: »Wrote Certificates of all the baptisms administered by me, as also of the funerals at which I have officiated.» DII, p. 3 (⁷/₁₂ 1837).

¹³⁴ Brev från J. W. Sprengtporten till Scott, ⁹/₅ 1836. Se H, s. 217. Även Stockholms stads konsistorium fick en sådan anmaning från överståthållaren. En sådan utgick också till alla föreståndare för församlingar av främmande trosbekännelser. Se SSCP, ³¹/₅ 1836, § 8.

¹³⁵ DI, p. 319 (⁹/₈ 1836).

¹³⁶ Se ovan, s. 192 f.

tjänsterna ökat, främst beroende på ministerns och hans familjs regelbundna besök.¹³⁷ Efter Disbrowe, som lämnade Stockholm på hösten 1835, kom John Duncan Bligh.¹³⁸ Liksom lord Bloomfield och Disbrowe var även denne en man efter Scotts sinne, så långt man nu det kunde begära och tänka, när det gällde en person av denna rang, som därtill icke var metodist. Scott fann honom vid första sammanträffandet »very free, but very blunt».¹³⁹ Han kom emellertid till kapellet söndagen därpå, vilket var uppmuntrande för Scott.¹⁴⁰ Och när Bligh och hans fru på hösten följande år en sen kväll anlände från England, voro de redan följande morgon på gudstjänsten i Engelska kapellet. Detta tydde Scott som ett tecken på ett lovande intresse.¹⁴¹ Det nya ministerparet hade tydligen religiösa intressen. Greve Rosenblad hade snart utfunnit, att i ministerhemmet hölls familjeandakt varje morgon och afton, och när Scott en dag var på besök hos Rosenblad, fick han reda på detta glädjande förhållande och var givetvis högeligen belåten därmed.¹⁴²

Scott blev snart vän och kärkommen gäst även i denna ministerfamilj. Nu och då var han där på långa besök och bjudningar.¹⁴³ När det var sjukdom i familjen, kunde Scott tillbringa nästan hela dagen där och höll då bön tillsammans med ministern.¹⁴⁴ Givetvis skulle det fromma ministerparet under sådana omständigheter icke försmå att taga nattvarden i metodistkapellet. Detta skedde första gången den 25/12 1836.¹⁴⁵ Av allt framgår, att Bligh fann Scotts tjänstgöring som »engelsk

¹³⁷ Brev till CWMS, 7/4 1835.

¹³⁸ J. Howard Swinstead, a. a., p. 54.

¹³⁹ DI, p. 296 (20/11 1835). Mathilda Foy uttrycker saken så: »Vid utgången [i Engelska kapellet] blefvo vi presenterade för Herr Bligh, som ser bra tråkig ut.» Mathilda Foy's dagbok, 16/10 1836.

¹⁴⁰ DI, p. 296 (22/11 1835).

¹⁴¹ DI, p. 324 (2/10 1836), och brev till CWMS, 4/10 1836.

¹⁴² DI, p. 325 (12/10 1836).

¹⁴³ DI, p. 332 (18/12 1836); p. 338 (31/1, 6/2 1837). Vid det senare tillfället, en middagsbjudning, voro också generalkonsul Foy's med. Mathilda Foy fick därvid sin plats mellan Scott och en annan herre, vilket »jag just ej kan säga jag fann så särdeles muntert», säger hon i sin dagbok, 6/2 1837.

¹⁴⁴ DI, p. 342 (22/3 1837).

¹⁴⁵ DI, p. 333.

pastor» tillfredsställande. När därför de gamla planerna att söka få en anglikansk präst till Stockholm framlades för honom med anhållan, att han skulle ställa sig i spetsen därför, vägrade han att göra detta.¹⁴⁶ Scott hade ett samtal med Bligh om saken och fann därvid, att han visserligen var benägen att verka för den ifrågasatta planen men icke så länge Scott var i Stockholm. Skulle denne flytta, komme saken i ett nytt läge.¹⁴⁷

Scotts verksamhet bland engelsmännen i Stockholm fortgick sålunda i ungefär samma banor som under hans begynnelseår här. Hans engelska predikningar voro under dessa år alltfört flera än de svenska, fast tendensen var klar: antalet engelska predikningar minskades och de svenska ökades. Vid slutet av Scotts åttonde år i Stockholm — 5/8 1838 — överstego för första gången de svenska predikningarna för året i antal de engelska. Siffrorna voro: de engelska predikningarna trettionio, de svenska sextiotre.¹⁴⁸

Om sålunda Scotts pastoral verksamhet alltmer inskränktes, när det gällde engelsmännen i Stockholm, ökades den så mycket mer, när det gällde de svenska anhängarna. Dessa voro icke nu att söka endast i de fromma kretsarna i Stockholm, utan allt tydligare blev det, att man ute i landet började blicka mot Engelska kapellet som ett centrum för läseri och levande kristendom. Här började det spridda, oorganiserade läseriet att gravitera mot en fast punkt i grannskapet av hov- och societetskretsarna. Läseriets självmedvetande och emancipationssträvanden under 1800-talet kan i sin upprinnelse skönjas i Engelska kapellet. Genom den mångsidiga verksamheten för traktat- och bibelspridningen, missions- och nykterhetsarbetet ökades oavlåtligen Scotts bekantskapskrets. Han vann nya vänner, och Engelska kapellet blev en tillflykt för besökande främlingar.

Vi ha ovan sett hur förbindelserna med Finland voro livliga. Det är icke förvånande att då få höra, att besökare från

¹⁴⁶ DI, p. 332 (13/12 1836).

¹⁴⁷ Ibidm.

¹⁴⁸ DI, p. 362. Att Scotts predikningar i Stockholm detta år icke voro flera, berodde på, att han från april till november 1837 var ute på en resa till England.

Österbotten redan 1834 uppenbara sig i kapellet,¹⁴⁹ och att Scott skrev långa brev till Finland.¹⁵⁰

De andliga rörelserna i Norrland kände Scott till redan 1832 genom N. J. Ekdahls redogörelse därom.¹⁵¹ Och Scott blev känd för norrlandsläsarna framför allt genom Missionstidningen och bibelsaken. Till Scotts glädje hittade den fromme Norrala-prästen vägen till honom redan sommaren 1834.¹⁵² Det blev korrespondens, och Scott fick av prästen i fråga (A. Norell i Norrala) en redogörelse för läseriet i denna socken.¹⁵³ Även med komminister Sefström i Bjuråker kom Scott snart nog i förbindelse.¹⁵⁴ Scott var snart på det klara med att detta norrlandsläseri var andligen beslätat med metodismen. Hans intresse för Norrland var stort. Han hade vid besök i England berättat om det av Ekdahl beskrivna läseriet och hade uppmärksammat att ge ytterligare detaljer därom. Detta fann Scott vara en svår sak, »since the revival extends through a wide district, including in its influence perhaps not less than twenty thousand persons».¹⁵⁵ Han redogör emellertid för de svårigheter rörelsen haft och de motsägande omdömena om den. Norells berättelse ger därför en god upplysning om saken, och Scott har vid översättandet av densamma funnit påtagliga likheter mellan detta läseri och metodismen. Det är av vikt att iakttaga Scotts tanke i denna sak. Han skrev bl. a.:

»Many of the features portrayed in this statement bear such a striking resemblance to pure, simple, effective Methodism that it might be supposed my acquaintance with the latter had occasioned the introduction of more than one expression in the translation: this is,

¹⁴⁹ Di, p. 242 (8/7 1834).

¹⁵⁰ Di, p. 294 (8/11 1835); p. 312 (27/5 1836); p. 317 (15/7 1836); p. 319 (0/8 1836). Enligt J. Lagus slumrade kyrkan i Finland före 1832. (Se M. Akiander a. a., VI, s. 281 f.) Om bibelspridningens betydelse, se ibdm, och s. 288 f.

¹⁵¹ Se ovan, ss. 33 (not 122), 266 (not 100) och 268.

¹⁵² Di, p. 240 (21/6 1834).

¹⁵³ Di, pp. 296, 297 (19/11, 4/12 1835). Jfr brev från Scott till CWMS, 4/12 1835. Jfr också nedan, s. 565.

¹⁵⁴ Di, p. 318 (22/7 1836); pp. 326, 327 (21/10, 4/11 1836).

¹⁵⁵ Brev från Scott, 2/2 1836. Publicerat i The Wesleyan Methodist Magazine, 1836 (majhäftet), p. 344 ff. På icke mindre än tolv sidor i denna tidskrift infördes under rubriken Revival of Religion in Sweden dels detta brev av Scott och dels Norells redogörelse om Norrala-väckelsen.

however, by no means the case; and the similarity referred to only proves that scriptural Christianity is the same every where. The name of 'Readers' has been given by the worldly to the subjects of these revivals, because the people now spend the time which was formerly wasted on earthly follies, in reading the word of God, and other edifying books; but they do not form a denomination distinct from the national Church, but regularly attend its ministrations, and receive its ordinances; and their peculiar assemblies are used as additional helps in the attainment and growth of vital godliness.»

Av detta kan man förstå, att Scott icke skulle försumma att vid tillfälle knyta närmare och fastare förbindelser med en så beskaffad väckelserörelse. Scott förnam, att han här hade en anderiktning, med vilken han hade det väsentliga gemensamt. Åter är denna sak betygd: det var icke fråga om lärogemenskap utan andegemenskap. Problemet rörde sig på de andliga erfarenheternas gebit, och det var likheterna i mentalitet, som ledde till gemenskap mellan Scott och norrlandsläseriet.

Vid besöket i Stockholm sommaren 1836 hade Cornelius Rahmn iakttagit dalkarlar i Engelska kapellet.¹⁵⁶ Det är tydligt, att redan så tidigt som 1836 landsortsbor i allt större omfattning börjat finna vägen till Engelska kapellet. Den ryktbarhet, som Scott vunnit ute i landet, ledde givetvis därtill. Dalfolket, vilket då som senare var ett rörligt folk och ofta i skator drog ned till Stockholm på somrarna, kom givetvis snart nog att lära känna Scott. Man bör också beakta den stora bibelsändning, som genom hans förmedling gick till dalasocknarna.¹⁵⁷ Snart nog fick också Scott en ung och energisk medarbetare uppe i Falun i P. A. Huldberg, sedermera boktryckare, förläggare och tidningsutgivare.¹⁵⁸ Av den korrespondens, som Scott inledde med denne i slutet av 1836, framgår tydligt, att han hade förbindelser med läsarkretsar i Dalarna. I sitt första brev till den till Falun nykomne Huldberg skriver han bl. a. följande:

¹⁵⁶ Se ovan, s. 325. Rahmns berättelse i *The Missionary Magazine* översattes, givetvis av Scott, och citerades i *Missionstidningen*, n:o 3, 1837. Där lyda Rahmns ord om dalfolket sålunda: »Man såg der [i Engelska kapellet] äfwen Dahlkarlar med sina hustrur och döttrar, uppmärksamt och andaktsfullt lyssnande till hwad som talades i Herrans namn.»

¹⁵⁷ Se ovan, s. 349.

¹⁵⁸ Om Huldberg, se vidare nedan, s. 371.

»Den gudfruktige Dahlkarlén Olof Janson, en bland mina favoriter, en man som förtjenar mera högaktning än många af högre stånd, har i ett bref till sina släktingar beredd dig väg till (jag hoppas det) nyttiga bekantskaper; han ansåg detta steg nödigt, ty äfven dessa äro skygga för de obekanta och icke gerna förtro sig åt blott fremmande. De lära bo 7 fjerdedels mil ifrån Fahlun uti en socken som heter Bjusås, kanske på en Söndag kunde du hinna dem.»¹⁵⁹

Huldborg blev också Scotts medhjälpare som kolportör uppe i Falun, och han spred därvid både biblar och traktater.¹⁶⁰ Helt visst skötte han också om att Scotts namn och gärning blev yttermera bekantgjorda i dalabygderna. Hans beundran för Scott gjorde detta till en naturlig sak.¹⁶¹ Scott å sin sida manade och förmanade Huldborg och var glad att han fortsatte »att verka för Herrans sak».¹⁶² Han räknade tydligen Huldborg som en verksam medarbetare för framtiden: »Jag hoppas Gud skall ledsaga och wälsigna dig i dina försök att förbättra dina landtsmän. — — — Sök framför allt att din egen själ må förkofras i allt godt, ty ju heligare verktyget är, dessto herrligare skall det dermed uträttade verket blifva.»¹⁶³

När det gäller Scott och hans arbete i Stockholm och de religiösa inflytelserna därav utöver landet, bör man heller icke förbise, att riksdagen 1834—35 förde ett stort antal landsortsrepresentanter i förbindelse med Scott. Vid hans stora nykterhetstal år 1834 voro riksdagsmän med, och man såg ju prästeståndets vice talman, biskop af Wingård, i Scotts predikstol på våren 1835.¹⁶⁴ Det hände också, att Scott fick besök av någon av riksdagsmännen. En dag antecknade han: »In returning home met a pious Riksdagsman, who conversed with me on various religious Subjects; while thus engaged a poor countrywoman joined us, saying she had been for some days in Stockholm where she expected to hear so much about religion but had not previously heard a serious word.»¹⁶⁵

¹⁵⁹ Brev till P. A. Huldborg, ²/₁₂ 1836. Se H, s. 217 ff.

¹⁶⁰ Brev från Scott till P. A. Huldborg, ¹⁶/₃ 1837. Se H, s. 224.

¹⁶¹ Jfr Huldborgs brev till P. Wieselgren, ²⁵/₁₀ 1838. Se H, s. 211.

¹⁶² Brev till P. A. Huldborg, ²⁹/₁₂ 1837. Se H, s. 225.

¹⁶³ Brev till P. A. Huldborg, ²⁷/₂ 1837. Se H, s. 224.

¹⁶⁴ Se ovan, ss. 283 ff., 320.

¹⁶⁵ DI, p. 238 (²/₆ 1834).

Scotts pastorala verksamhet bland svenskarna kom genom de allt större skaror av landsortsbor, som funno vägen till Engelska kapellet, att betydligt utvidgas. Formen och arten i denna verksamhet ha vi tidigare lärt känna. Fortfarande bar Scott fram ett religiöst budskap, som fyllde ett behov i tiden. Hans klara och fria nådeförkunnelse samlade skaror av längtande människor. Hur markerad denna förkunnelse var, därom avger Mathilda Foy ett vittnesbörd. Söndagen den 13/9 1835 predikade Scott över Ef. 2: 8—9: »Ty av nåden ären I frälsta genom tro — och det icke av eder själva, Guds gåva är det — icke av gärningar, för att ingen skall berömma sig.»¹⁶⁶ Om denna »nyevangeliska» predikan skriver Mathilda Foy:

»The forenoon went to the English chapel, heard a sermon which I felt great pleasure in hearing; it was the first really good elucidation I ever got on the difficult passage in (Eph. 2: 8, 9) about salvation coming through faith and not through works. He developed it in a way so clear and comprehensive that I got a very good explanation of this much contested point. God gives salvation freely by grace, which we may receive through faith. But we must make that faith active (if I may say so) not passive, by letting it work good works. Such is now my conception of it and it satisfies my mind completely.»¹⁶⁷

Ingen, som tar del av detta vittnesbörd och samtidigt studerar Scotts utkast till texten ifråga, kan dela deras uppfattning, som förmoda, att Scotts förkunnelse behärskades av det lagiska momentet.¹⁶⁸ Tvärtom framstår Scotts predikan allt bestämdare i sina »nyevangeliska» grunddrag. Och en sådan predikan med starka etiska inslag var, vad som icke endast i huvudstaden utan även ute i landet kändes som ett behov i vida kretsar. Därom kom sedan den stora väckelserörelsen att bära vittne.

Denna varma evangeliiförkunnelse jämte den uppriktiga fromhet, som i allt förspordes i Engelska kapellet, förde dem, som med allvar ville vara kristna, till Scott. Huru starka intryck en besökare i Engelska kapellet kunde erhålla, framgår

¹⁶⁶ DI, p. 375. Jfr utkastet till denna text i Scott-samlingen och ovan, s. 233 ff.

¹⁶⁷ Mathilda Foy's dagbok, 13/9 1835.

¹⁶⁸ Se G. Brandts uppsats om Carl Olof Rosenius, KÅ, årg. 1914, s. 370.

av brev från Gustaf Andersson till Wieselgren.¹⁶⁹ Då dessa brev ge en utmärkt situationsbild från Scotts centrala verksamhet, äro ett par citat väl befogade just här. I ett av breven heter det:

»I Engelska kapellet är jag bäst hemma. Der hör jag en prest, som ensamt tyckes tala i Christi stad, rent och utan effectsökeri; der ser jag menniskor, som komma på Christi kallelse. Der är så varmt, så fridfullt. Herren ser ju äfvenså nådigt på dessa 200, som på de 2000 i Storkyrkan och Jacob, och hvem vet, om ej de förre se tröstligare på Honom.»¹⁷⁰

En annan gång skildrade brevskrivaren en nyårsvaka, och han var därvid med om »någonting högst eget och himmelskt». Författaren var överväldigad:

»Den 1:ste Januarii. 1 natt kl. 10 gick jag i Engelska capellet för att öfvervara Gudstjensten der. Den lilla församlingen var endrågteligen der tillsammans och allt var en inbjudande, rörande andakt. Scott predikade herrligt öfver Jesu parabel om fikonsträdet. Sedan höll han en skön tacksägelse för det förflutna året. Under det denna varade slog kl. 12. Nu lade sig alla ned, böjande knän för Tidernes Herre och både tyst och innerligen för det gryende året. Detta varade omkring 10 minuter. Efter denna högtidliga tystnad sade predikanten det nya året en skön välkomsthälsning. Kl. $\frac{1}{2}$ 1 var Gudstjensten slut. Alla gingo nu omkring, önskande hvarandra ett godt Nyår, och just då jag ernade gå, kom den vänlige, förträfflige gubben Oven och helsade mig, den enda främlingen der, under ett ärligt handslag ett hjertligt: *Good Newyear*. Så är man broder bland dessa menniskor utan att vara känd af någon enda. Jag är glad att nästan fullständigt förstå allt hvad som talas på detta heliga rum, der jag finner mig så väl. Äfven på Svenska predikar Scott förträffligt. — Denna Gudstjenst var en bland de skönaste jag upplefvat. Jag skulle fåfängt bjuda till att beskrifva det outsägligt goda intryck den gjorde på mig. Det var någonting högst eget och him-

¹⁶⁹ Denne Gustaf Andersson var W:s gode vän och blev hans vapenkamrat i nykterhetsarbetet. Han övertog utgivandet av Nykterhetsvännernas Tidning i jan. 1842. Utgivningsbeviset är utfärdat $\frac{31}{1}$ 1842. B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur, III, s. 241. G. Andersson blev student i Lund 1828, magister tio år senare, adjunkt vid Lunds katedralskola 1841 och sedermera lektor därstädes. Död i Lund 1864. Se Carl Sjöström, Skånska nationen före afdelningarnas tid (1682—1832), s. 668; och Bertil Boethius, Svenskt biografiskt lexikon, I, s. 693 ff.

¹⁷⁰ Brev från Gust. Andersson till P. Wieselgren, $\frac{23}{11}$ 1835.

melskt att så sluta och så börja ett år. — Jag ville haft Dig vid min sida.»¹⁷¹

Man förstår med ens, att detta var en miljö i vilken läsare på Stockholms-besök skulle finna sig synnerligen väl. Och naturligtvis hade den allttjämt en attraherande verkan även på stockholmare. Följden blev, dels att trängseln i kapellet ofta var mycket stor och dels att Scotts tid upptogs av enskild själavård i en utsträckning som aldrig förr. Uttrycken »crowded to excess», och »an immense crowd», när det gällde mötena, och »much interrupted by visitors», när det gällde Scott personligen, förekomma mycket ofta i dagboksanteckningarna för denna tid. Till London skrev han: »I am favoured with frequent visits from persons who have felt the power of the Word and ask the way to Zion.»¹⁷²

Ett av de bästa exemplen på Scotts själavårdande verksamhet under denna tid erbjuder den unge P. A. Huldbergs vinlande för metodismen. Huldberg, som var sättare på Norstedt & Söners tryckeri i Stockholm under åren 1832—36,¹⁷³ kom under Scotts inflytande. Han blev då »väckt att söka Christus såsom vägen till frid och sällhet, sanningen om verkelig själafrälsning samt det eviga och oss meddelta lifvet».¹⁷⁴

Hur Scott uppfattade Huldbergs andliga erfarenhet framgår vidare av vad Scott skrev:

»Guds Ande har väckt dig att inse ändamålslösheten af ditt förra lefverne, samt huru nödvändigt det är, att ifrån werldens usla brunnar de der intet watn gifva wända igen till den lefvande watnkällan. Glöm alldrig den stora kärlek som har sålunda med kraft återkallat det wilsefarande fåret; bragt till bekymmer om sin salighet, den som war förut en förlorad Son; och låt tanken på denna kärlek leda dig till ödmjuk tacksamhet, ett hjertligt erkännande af din stora förbindelse till Den, som innan det war allt för sent wändt dina ögon åt de ting som din frid tillhör.»¹⁷⁵

Själv förklarade Huldberg: »Pastor Scott har jag att tacka

¹⁷¹ Brev från Gust. Andersson till densamme, ³¹/₁₂ 1835.

¹⁷² Brev till CWMS, ⁴/₈ 1835.

¹⁷³ G. E. Klemming och J. G. Nordin, Svensk boktryckerihistoria, s. 532. Vidare om Huldberg, se H, s. 210 ff.

¹⁷⁴ Brev från Scott till P. A. Huldberg, ²/₁₂ 1836. Se H, s. 217 ff.

¹⁷⁵ Ibidm.

för den tankeledning för min själs eviga väl, som mig vederfarits.»¹⁷⁶ Det var t. o. m. fråga om att Huldberg skulle bli missionär, och helt säkert hade Scott icke något däremot, ty om Tellström kunde bli det, fanns nog möjligheter även för Huldberg. Hösten 1836 var saken aktuell för denne, men till Wieselgren skrev han, att han icke ansåg sig vuxen en så hög uppgift.¹⁷⁷ När Scott i början av oktober 1836 antecknade, att han haft ett långt samtal med en ung man, som tycktes kallad till missionsarbetet, så gällde detta säkerligen Huldberg.¹⁷⁸

Emellertid fick Huldberg sitt missionsfält i Falun för de närmaste åren, där han var verksam på flera sätt.¹⁷⁹ Han flyttade dit i slutet av 1836.¹⁸⁰ Scott hade omtanke om sin andlige son och sände honom faderliga förmaningar och råd. Framförallt sökte Scott att få Huldberg vidare framåt i andlig erfarenhet. Gud hade en särskild avsikt med hans väckelse: att han skulle vända sig från det onda och till det goda. »Gud din Frälsare väcker dig, på det Han må draga dig till sig sjelf, göra dig outsägeligen lycksalig i Honom, samt bereda dig för en oändelig sällhet deruppe.» I samma brev manar han till bibelstudium: »Låt ingen morgon, ingen afton gå förbi utan att du med stilla andakt betraktar någon del af de Helga Skrifterna, samt uppsänder på dina böjda knän allvarliga bönesuckar.»¹⁸¹ Scott försummade icke heller att stärka Huldbergs metodistiska tro. Han hade tydligen sänt honom sin skrift om metodisterna och deras lärosatser och säger den vara »ett kort sammandrag af Christendomens vigtigaste läror, nyttig ej allenast att försvara Methodisterna ifrån all misstanka, utan nyttig äfven för en nybegynnare.»¹⁸²

Av ett senare brev framgår, att Huldberg skrev och rådförde sig med Scott.¹⁸³ Denne manar honom energiskt att vaka och bedja och fly allt som ont synes, så att icke satan, kött

¹⁷⁶ Brev från P. A. Huldberg till P. Wieselgren, 25/10 1838. Jfr H, s. 211.

¹⁷⁷ Ibidm.

¹⁷⁸ D1, p. 324 (6/10 1836).

¹⁷⁹ Se ovan, s. 368.

¹⁸⁰ H, s. 210.

¹⁸¹ Brev från Scott till Huldberg, 2/12 1836. Se H, s. 217 ff.

¹⁸² Ibidm.

¹⁸³ Brev från Scott till densamme, 19/1 1837. Se H, s. 219 ff.

och värld må få åter söva de nyvaknade känslorna. Scott skötte också om att H. fick Missionstidningen och Fosterlands-vännen. Dessutom rekommenderade han i samma brev Nohrborg »såsom hjälpreda till en rätt kunskap om Christendomen». Nohrborg »är ovärderlig för en som vill vara vis till Salighet; uti hans postilla finns ljus för förståndet och föda för hjertat». Att Scott såsom en verksam metodist med stora etiska krav på de omvända skulle finna behag i Nohrborg, är nog icke så underligt, som det i förstone kan förefalla. För Scott gäller det att »hos Gud söka nåd, att wandra på sjelfva midten af den smala vägen», såsom han skrev i det nyss citerade brevet. Det förefaller, som om Hultberg icke heller lämnat tanken på missionen så snart, och Scott råder honom att överlåta åt Herren att sedermera föra honom, hur han vill.¹⁸⁴

Genom dessa brev går en varm ton av »innerligt deltagande i själens bästa».¹⁸⁵ Scott visar sig här som en sann själsörjare. Hans speciella gåvor i detta fall äro alltså ytterligare betygade.

De svenska klassmötena fortsatte. Två sådana höllos varje måndag.¹⁸⁶ I oktober 1836 ordnade Scott det så, att de två svenska klasserna skulle samlas på onsdagarna,¹⁸⁷ vilket sedan skedde. I de klassmöten, som höllos i januari och början av februari 1835, deltog också en from norrman, som aldrig förr varit med om något sådant. Men han fann sig väl i dessa möten och tog t. o. m. ledningen av ett sådant i Scotts ställe: »This he did cheerfully, speaking to each in a most delightful manner».¹⁸⁸ Vid ett annat tillfälle deltog en Norrala-bo i klassen.¹⁸⁹ F. ö. voro dessa klassmöten livligt besökta och ledda på sedvanligt sätt med samtal och andliga övningar — »most refreshing exercises.»¹⁹⁰ De två svenska klasserna visade ock-

¹⁸⁴ Brev från Scott till densamme, 27/2 1837. Se H, s. 222 ff.

¹⁸⁵ Brev från Scott till densamme, 2/12 1836.

¹⁸⁶ DI, p. 263 (12, 10/1 1835) ff.

¹⁸⁷ DI, p. 326 (10/10 1836).

¹⁸⁸ DI, p. 264 (26/1 1835). Om denne man, se också DI, p. 263 (12, 16, 19/1 1835); p. 265 (9/2 1835). När Scott den 28/4 samma år antecknat, att han skrivit till »Br. Sörensen in Norway», torde detta avse samma person.

¹⁸⁹ DI, p. 313 (30/5 1836).

¹⁹⁰ DI, p. 304 (22/2 1836).

så sin tacksamhet genom gåvor till sin lärare.¹⁹¹ De flesta medlemmarna vandrade sin pilgrimsväg till Scotts belåtenhet och värdigt sin kallelse.¹⁹² Vi ha förut påpekat, hur dessa medlemmar i metodistisk klass även inräknades i de officiella siffrorna i wesleyanernas statistik.¹⁹³ Scott kom dock underfund med att det icke var tillrådligt att på detta sätt tillkännagiva de gjorda erövringarna. När den metodistiska statistiken för 1835 offentliggjordes,¹⁹⁴ meddelade den angående Stockholmsmissionen följande: »One Station; one Missionary, who preaches in Swedish and in English: there are Sixty-nine members of Society, and an additional number of native Swedes and others under pastoral care.»

Uppgiften om de sextionio medlemmarna i församlingen i Stockholm var icke ny för det året, men nu tog emellertid Scott mycket illa vid sig av publiceringen härom. Han skrev till sina förmän och uttryckte sin förvåning. Det funnes visserligen femtiotvå svenskar, som brukade samlas såsom i klass, men de voro icke medlemmar.¹⁹⁵ Med medlemmar menade Scott här tydligen endast sådana, som voro enrollerade även i nattvardsgemenskapen. Men att man kunde vara metodist utan att separera från statskyrkans sakramentsgemenskap, ha vi ovan påpekat.¹⁹⁶ Följden av detta Scotts brev blev emellertid, att när det wesleyanska missionssällskapets rapport till maj-årsmötet samma år förelåg, hade man ändrat uppgiften om missionen i Sverige, så att medlemsantalet var elva.¹⁹⁷

¹⁹¹ DI, p. 333 (21/12 1836).

¹⁹² Brev från Scott till CWMS, 4/8 1835.

¹⁹³ Se ovan, s. 229 f.

¹⁹⁴ The Missionary Notices, 1836 (jan.-häftet), art. A summary view, etc.

¹⁹⁵ Brev till CWMS, 3/3 1836.

¹⁹⁶ Se ovan, s. 230.

¹⁹⁷ The Report of WMS for the year ending April 1836, p. XVI. Missionskommittén var givetvis icke så värst glad över att nödgas stryka femtioåtta medlemmar ur sin statistik, och den kände med sig, att en liten förklaring kunde vara nödig. Den kom, ibdm, p. 5:

»Sweden. — If the character of a Mission were to be estimated merely by the number of persons connected with it, as Church-members, a very high estimate would not be formed of the importance of the station occupied by the Society in this country. But it is not by such a criterion that this Mission is to be tested. Its beneficial effects are not so much apparent in the

Vad var anledningen till att Scott fäste sådan vikt vid detta nu, då han icke gjort det året förut?¹⁰⁸ Saken var helt enkelt den, att Scott nu fann det särskilt olägligt för sin verksamhet att affischera en så pass betydande siffra på svenska metodister. Scott hade nu lärt sig vägen, han borde gå. Åren 1836—37 beteckna en viss justering av stridsställningen, och bakom allt skymta konturerna av en ny stor kyrka, som är nödig för verksamheten, men som omöjligen kan få motiv för sin existens av förhandenvaron vare sig av ett dussin diasporametodister eller av ett 40—50-tal engelsmän i övrigt. Ännu mindre kunde man motivera ett stort kyrkobygge med hänvisning till ett 50-tal svenska metodister, vilka icke ens hade laglig rätt att finnas till och icke ens rätt att besöka en främmande kyrka. Den enda möjligheten att i vårt land och hos förmännen i London vinna förståelse för ett stort kyrkobygge var, att Scott klart och energiskt kunde uttala och göra trodd den satsen, att han arbetade för den svenska kyrkans bästa, för hennes upplivande och andliga uppbyggande, och att detta var en övermåttan viktig uppgift.

Men när han så strävade att uppvisa sin samstämmighet med den lutherska kyrkan och sin osjälviska nitälskan för dess väl, dugde det icke, att man i London rapporterade vinster från denna kyrka till metodismen. Scott visste nog, även utan statistiksiffror, var vinsterna voro. Därför kunde han nu, efter att ha förnekat existensen av de sextionio medlemmarna, skriva följande:

»After nearly six years experience I am quite prepared to say that forming a methodist Society is not the way in which good is to be done here. Your missionary in Stockholm must so to speak forget his attachment to any one section of the Church, take his

formation and enlargement of a separate Society or Church, as in the impulse which it imparts to the work of spreading pure and experimental religion in the National Church of Sweden. Its influence in this respect is highly salutary, and many who still remain within the pale of the establishment have been brought by the various labours of the Missionary to 'taste the powers of the world to come'.»

¹⁰⁸ Scott blev ännu mera bekymrad, när han i juni månad i *The Watchman* läste om sina 69 medlemmar i Stockholm. Denna uppgift gäve en falsk uppfattning om Stockholms-missionen. Brev från Scott till CWMS, 7/6 1836.

stand on perfectly neutral ground, and prove himself the zealous friend of the Gospel cause in any way in which that cause can be advanced. — — Your missionary may and ought to be the *life* of the various religious benevolent institutions in this place, but like the animal life his influence must neither be seen nor heard otherwise than by its effects, for the moment he *stands out to view* as the animator, his power is gone; no he must labour and allow others to reap the applause. — Your missionary may also do much by correspondence with pious clergy and laity thinly scattered over the whole extent of Sweden.»¹⁹⁹

Kyrkobyggnadsplanerna.

Tanken på kyrkobygge var inte ny bland de engelska metodisterna i Stockholm. Vi ha förut framhållit, huru redan under Stephens' första tid den frågan sysselsatte honom och Owen. Då fick man emellertid det närmaste lokalbehovet tillfredsställt genom greve de Geers upplåtande av trädgårdspaviljongen, men detta fattades redan ifrån början endast som ett provisorium. Det blev snart nog fråga om att det av Owen inredda metodistkapellet skulle deklasseras till sin ursprungliga bestämmelse.²⁰⁰ Visserligen utsträcktes dispositionstiden alltmör, men det omöjliga gjordes därmed icke möjligare: att bereda plats åt alla, som trängde på och ville in. Särskilt klart framträdde denna svårighet vintern 1832 liksom också fyra år senare vid de missionsböner, som då höllos. Dessutom var det ju nästan ständigt stor trängsel vid de svenska gudstjänsterna. Någon möjlighet att få hyra en av huvudstadens större kyrkor för vissa möten fanns heller icke.

Behovet av en ny stor lokal stod klart för Scott, men hur skulle detta kunna klargöras för missionskommittén i London, då inga stora numerära framgångar inrapporterades? Och hur skulle det på lämpligt sätt kunna göras begripligt för svenska iakttagare, då de engelska åhörarna, vilka ju gåvo hela missionen här dess legala berättigande, knappast voro ett fyrtiotal? Denna sak gav anledning till ett livligt tankeutbyte mellan

¹⁹⁹ Brev till CWMS, 3/3 1836. Det synes mig sannolikt, att just biskop af Wingård varnat Scott för separation, ty W. hade ansett det möjligt, »att i vissa orter Methodist Congregationer lätt kunde bilda sig». Brev från C. Rahmn till Wingård, 5/11 1835.

²⁰⁰ Se ovan, s. 106 f.

Scott och missionskommittén i London, och slutligen måste Scott resa över till England, innan frågan hade passerat sitt första avgörande stadium. I samband härmed stod också frågan om Scotts kvarstannande som »missionär» i Stockholm. Han hade beordrats att kvarbliva i tre år utöver provtiden, alltså till 1837,²⁰² och kyrkobyggnadsplanerna kunde icke diskuteras utan hänsyn härtill.

Egentligen hade missionskommittén tänkt att förflytta Scott från Stockholm vid de sju årens utgång, och denne påpekar redan i början av mars 1836 lämpligheten av att i tid utse efterträdare.²⁰³ Men samtidigt framhåller han bestämt sin synpunkt på en sådan persons ställning i Stockholm:

»If the Committee require an increasing list of members, ye *any* list of members as the condition of continuing the Stockholm station, then they need not look out a successor, for I repeat, it is not as a Methodist preacher but simply as an Ambassador of Christ that your missionary is to be useful here.»²⁰⁴

I samma brev beklagar han trängseln i Engelska kapellet. Genom missionsbönerna föras också många av de högre klasserna dit, men snart komma nog dessa stora möten att av utrymmesskäl förläggas till annan lokal. Om Scott hade ett stort kapell, skulle han få se alla de årsmöten och liknande stora möten, som nu hållas å Börssalen, förlagda till detta kapell. Men det var också en annan och viktigare sak, som det gällde: själars frälsning. Scott argumenterar i ett senare brev sålunda:

»Almost every week your missionary makes a favourable acquaintance with persons of rank & influence who greatly need and would really attend his heartsearching ministrations; they make, it may be, *one* attempt, but seeing the literally strait gate crowded out to the streets, depart. — — — Oh the *number* and the *character* of such instances which have during the last 3 *years* (and especially of late) come to my knowledge, is such that my heart bleeds, my eyes many a time are suffused with tears. — — —

[Our case] is as a whole cramped to sickness and prospect of death. — — — As an exciting instrument, among the various *institutions* here, I can do much in consequence of my long acquaintance

²⁰² Se ovan, s. 306.

²⁰³ Brev till CWMS, $\frac{3}{3}$ 1836. Jfr brev från Scott till CWMS, $\frac{3}{5}$ 1836.

²⁰⁴ Brev till CWMS, $\frac{3}{3}$ 1836.

with the leading members. But as an ambassador of Xt. sent to beseech men to be reconciled to God I can (Oh unspeakably distressing thought) do next to nothing. — — — What is wanted, and what cannot under present circumstances be gained, is the influence of our mode of proclaiming the Gospel on the giddy, the careless, the godless, who led by curiosity to a convenient place of worship, hear words whereby they may be saved.»²⁰⁵

Den allvarliga, nästan rörande motiveringen för anskaffande av en större kyrka bevisar, att Scott för sin del nu beslutat att göra allt för att en sådan skulle komma till stånd. Dessutom bär brevet ett tydligt vittne därom, att Scott just icke var intresserad av förflyttning från Stockholm. Brevet kan ju också lätt ses som ett försök att påverka missionskommittén till en ändring av sitt beslut härom. I detta stycke hade han också framgång. Även från Scotts svenska åhörare gjordes framställning i London, att beslutet om hans förflyttning måtte ändras, till vilket missionskommittén svarade, att den saken helt och hållet berodde på Scott själv, enär kommittén lagt avgörandet i dennes händer.²⁰⁶ Härom hade dock Scott icke hört ett ord från London och skrev därför för att uttala sin undran över saken.²⁰⁷

Äntligen fattade missionskommittén ställning till den kombinerade frågan om nytt kapell och Scotts kvarstannande. Detta skedde vid sammanträdet den 19/1 1837, då följande beslut protokollfördes:

»Resolved, 1) That Mr. Scott be authorized to make inquiry & report to the Committee on the practicability of obtaining a large house which might serve as a residence for himself and family, and at the same time afford space & accomodation for his increasing congregation, if altered for the purpose.

2) That Mr. Scott be also requested to remain in Stockholm to pursue further the interesting and important work of which he has so been made the honoured instrument.»²⁰⁸

Scott fick del av detta högst viktiga beslut den 10/2 samma år och synes ha varit mycket belåten därmed. Han ansåg sig

²⁰⁵ Brev till CWMS, 6/9 1836.

²⁰⁶ Brev från Scott till CWMS, 5/12 1836.

²⁰⁷ Ibidm.

²⁰⁸ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 489.

emellertid omedelbart böra inför missionskommittén närmare precisera sin ställning i Stockholm och vad därav vore att vänta. Han gjorde det i ett långt brev, vari han gav en överblick av missionens utveckling och diskuterade möjligheterna för framtiden. I detta brev framhöll han huvudsakligen följande.²⁰⁹

Antingen skall »missionen» i Stockholm direkt tjäna de få engelsmännen och ett begränsat antal svenskar eller ock skall den tjäna som ett instrument, genom vilket ett oberäkneligt starkt ehuru indirekt inflytande kan ske i landet i stort. I förra fallet blir det ett stort offer att hålla även en ogift man på »stationen», och då bör i varje fall Scott icke stanna utan ett mindre kostsamt arrangemang ske. Väljer man däremot den senare utvägen, så bör han stanna och utnyttja de medel och den ställning, som han genom Guds barmhärtighet innehar. Scott redogör vidare för hur han genom lord Bloomfield hade blivit nära förbunden med både högststående engelsmän och med landets alla stora män (»with all the great men of the land»). Genom lord B. hade hans verksamhet också bringats inför tronen i en högst gynnsam dager, och han själv hade rönt en vänlig uppmärksamhet av arvingen till denna tron. Härigenom hade Scott förts upp i en position, som visserligen var svindlande hög och farlig (»a height, giddy and dangerous») men som särskilt i detta land var utomordentligt förmånlig med avseende på främjandet av varje god sak i ord och gärning. Därpå redogör Scott för sina många olika uppdrag och påvisar därmed sin nyttighet. Ja, han drar sig icke ens för att citera uttalanden av Baird och Paterson för att därmed bestyrka betydelsen av sin gärning och sin ställning.²¹⁰

Men allt vad Scott sålunda företog sig måste, framhåller han, göras, som om han icke gjorde det. Han förstår nu klart

²⁰⁹ Brev till CWMS, 14/2 1837.

²¹⁰ Baird hade skrivit: »I do not believe that there is a man on this continent who holds so important a post as you do.» Paterson hade framhållit följande: »Who can do what you can *now* do? It is a grave question with me if your successor would be allowed to preach in Swedish even were he able. I know Sweden and their jealousy of foreigners and there are [persons], who would leave no stone unturned to prevent another occupying your place, but who dare not move against you, patronised as you are.»

sin ställning i Stockholm: »I must assume an invisible coat, for the moment I am seen so contending [for a Methodist Society], my power is at an end». Så får han vara »not a wheel but the oil in all the wheels». Detta är nu vägen för framtiden, så framt han icke är nöjd med att ha en liten församling av de fattigaste och lågstående och ger upp all tanke på att öva inflytande utanför dess ramar. Och så kommer Scott fram till frågan om kyrkobygget och gör därvid följande enkla men vittsyftande sammanfattning av sitt program: »While your missionary may thus become the unobtrusive earthly centre of religious life and effect in Sweden, his Chapel ought to be the great hall where enterprises of Christian love are devised and resolved upon.»²¹¹

Detta märkliga brev måste göra intryck i London. Man spårar detta i det wesleyanska missionssällskapets årsredogörelse, som framlades några månader senare.²¹² Scott hade nu klart uttalat sina syften. Han önskade också att få en ung broder till hjälp i arbetet, så att han själv skulle kunna resa ute i landsorten för att ena och uppmuntra de fromma kretsarna.²¹³ Scott syftade till ingenting mindre än att taga ledningen av de religiösa rörelserna i vårt land. Därom kan nu ingen tvekan råda. Lika litet kan man neka därtill, att Scott verkligen satt inne med vissa resurser till den vittsyftande planens förverkligande.

En fråga inställer sig på denna punkt. Syftade Scott nu enbart till ett osjälviskt upplivande av den svenska kyrkan utan att hysa bakomliggande tankar på metodistiska erövringar? För mig synes svaret enkelt nog. Scott var nu helt gripen av Wesleys höga föredöme. Han ämnade liksom denne verka inom statskyrkan, och Scotts strävan måste då bli att i största utsträckning få den metodistiska andan till herravälde i den svenska kyrkan. Men Scott kände mycket väl till resultatet av Wesleys verksamhet. Han visste, att den engelska kyrkan icke ville »antaga någon sådan förbättring genom Herr Wesleys och dess anhängares åtgärd, utan satte sig emot och

²¹¹ Brev till CWMS, 14/2 1837.

²¹² The Report of WMS for the year ending April 1837, p. 4.

²¹³ Brev från Scott till CWMS, 14/2 1837.

förföljde dem i alla riktningar». Detta hade Scott tillkännagivit för sina åhörare redan i början av år 1833, och han hade även tillagt detta: »Följden blef, att de Wesleyanska Methodisterna emot sin afsigt måste blifwa en särskildt församling med egna Prester, Kyrkor och Gudstjenster».²¹⁴ Kunde Scott verkligen tänka, att icke dessa hans ord om Wesley skulle bliva besannade på hans egen verksamhet, om han trädde in för inomkyrkligt arbete i metodistisk anda? Nej, så mycket hade han redan erfarit av kyrklig påpasslighet, att han omöjligen kunde drömma om att göra den metodistiska andan gällande i den svenska kyrkan, utan att hårda strider skulle komma att utkämpas. Wesleys inomkyrkliga verksamhet ledde till reell separation. Scott ville gå Wesleys väg, och han var säkerligen redo för alla eventualiteter.

Att denna uppfattning är riktig, bevisas också av Scotts egna ord, när han vid sitt besök i England sommaren 1837 i ett brev till en tidning bl. a. skrev:

»Amid all the discouragement connected with the fact, that no Methodist society composed of Swedes is, or can at present be, formed, I feel assured that we are, notwithstanding this, called to Sweden, and called to do a great work there; to exert a holy reviving influence upon the religious institutions of the country; *called, in a word, to occupy the position in which Mr. Wesley at first found himself, and from which he never moved, till he was compelled by the providence of God. Whether the Head of the Church will bless our instrumentality to the reviving of the national Establishment, or prepare the way for forming Societies in a state of separation from it, it is not for me to determine. One or the other must ere long take place; for there is a leaven at work which cannot be unproductive.*»²¹⁵

Ingen kan klaga över oklarhet i detta fall. Visserligen tilllägger Scott, att han skulle föredraga det förra, d. v. s. att den metodistiska väckelsen, någon annan väckelse avser han icke, skulle omfatta hela den svenska statskyrkan, och det kan man gott förstå. Ty prästerna intoge i legalt avseende en ställning,

²¹⁴ Se H, s. 96.

²¹⁵ The Wesleyan Meth. Magazine, July 1837, p. 535. Kurs av mig.

som gåve dem en möjlighet och myndighet, som icke frivilliga sammanslutningar kunde få.

I dessa kalkyler gjorde sig Scott skyldig till ett allvarligt förbiseende. Wesley var ju verksam inom sin egen kyrka, den kyrka, som gett honom vinning och ämbete och med vilken han nationellt hörde samman. Scott hade intet av allt detta i sitt förhållande till den svenska kyrkan. Som främmande trosbekännare saknade han varje legalt underlag för sin i Sverige planerade vandring i den store Wesleys fotspår.

Emellertid såg han nu saken i idel ljus. Metodismen överensstämde så väl med den svenska kyrkans bekännelse, att den hade stora förutsättningar i Sverige jämfört med en del andra samfund, som hyste kalvinska åsikter. Nu gällde det att få till stånd en tillräckligt stor kyrka, och sedan hoppades Scott få tillbringa sina återstående dagar uppe i Norden och där verka Guds verk.²¹⁶

När det gällde att åstadkomma ett nytt kapell, gick Scott in för nybyggnad. Att hyra vore numera omöjligt. En kyrkobyggnad behövdes, som innehölle en stor sal för åtminstone 1,200 personer. Det gällde framför allt att tillgodose den svenska verksamhetens behov. Men man borde också ha en liten sal på 70 à 100 sittplatser för de engelska mötena — »*as the English Service must always form an excuse to the Swedish law for keeping a preacher here*».²¹⁷ Dessa Scotts ord säga allt om hans uppfattning av sin uppgift vid denna tid.

De katolska prästerna hade varit i Tyskland och insamlat medel till den nya katolska kyrkan i Stockholm, och Scott ansåg, att han kunde i liknande syfte göra en resa till England.²¹⁸ Detta bifölls av missionskommittén, och dessutom beslöt den, att han skulle få ta sin familj med på resan.²¹⁹ Scott började strax förbereda färden. Men han hade också tid att tänka på det blivande kapellet. Han var ivrig att försäkra sig om en god tomt och fann snart, att den de Geerska trädgården var en plats, som skulle passa bra. Greve de Geer vägrade

²¹⁶ Ibidm.

²¹⁷ Brev från Scott till CWMS, 14/2 1837. Kurs. av mig.

²¹⁸ Ibidm.

²¹⁹ Dr, p. 342 (21/3 1837); och brev från Scott till CWMS, 23/3 1837.

dock bestämt att där släppa till utrymme för en stor metodistkyrka.²²⁰ Då besåg Scott andra platser. Slutet blev dock, att han åter kastade sina blickar på Finska kyrkan, men f. statsrådet Poppius avrådde honom vid en intervju att åter göra ett försök där.²²¹ Därvid blev det.

Den 12/4 avreste Scott och hans familj efter ett rörande avsked.²²² Målet var London, dit de lyckligen anlände.²²³ Scott grep sig snart an med insamlingsarbetet. I detta avseende blev resan lyckosam. Kyrkbyggets igångsättande säkerställdes. Först och främst förmådde Scott kommittén att vid sitt sammanträde den 5/5 1837, då han var närvarande, besluta anslå 500 pund till det ifrågasatta kyrkobygget.²²⁴ I London deltog han också i »majmötena», de olika sällskapens årsmöten, och blev då presenterad och fick tillfälle att tala om sitt ärende. Han berättade, hur han i Stockholm predikade för »tusentals av landets innevånare».²²⁵ Den 1/5 deltog han i wesleyanska missionssällskapets årsmöte i Exeter Hall och blev mycket uppmärksammasad, icke minst för att han medförde 100 pund från Svenska missionssällskapet.²²⁶ På detta sätt introducerades Scott och hans sak i de kretsar, han ville nå. Därefter gjorde han resor vida omkring och insamlade avsevärda belopp. I metodisternas tidningar skrevo både han och andra och ma-

²²⁰ DI, p. 342 (²³/₃ 1837).

²²¹ DI, p. 343 (²⁸/₃ 1837); jfr p. 342 (²³/₃ 1837).

²²² DI, p. 345 och DJI, p. 99.

²²³ Resan gick över Göteborg, Hälsingborg, Köpenhamn, Hamburg och Hull. I Göteborg hade Scott glädjen att bl. a. träffa biskop af Wingård (DJI, p. 99). I Köpenhamn hade han en mycket angenäm samvaro med Grundtvig (ibdm, p. 100), och i London fann han snart en tillflykt hos sin själsfrände Cornelius Rahmn (ibdm, pp. 102, 115). I London besökte han givetvis också de olika sällskaps högkvarter, vilkas medarbetare han var, t. ex. Brittiska o. utländska bibelsällskapet, Traktatsällskapet, Nykterhets-sällskapet, Londons missionssällskap och naturligtvis sitt eget. Se ibdm, pp. 102, 103 (²/₅ 1837), 104 (3, ⁴/₅ 1837).

²²⁴ Missionary Committee Minute Book, Aug. 1829—Nov. 1837, fol. 508 f. Ehuru Scott utförligt redogjorde för läget och sin allvarliga önskan att få ett nytt kapell, syntes utgången för en stund oviss. Se DJI, p. 105.

²²⁵ Så vid Religious Tract Society's möte i Exeter Hall ⁶/₅. Se The Watchman, ¹⁰/₅ 1837.

²²⁶ The Wesleyan Meth. Magazine, June 1837, p. 469. Jfr The Report of WMS for the year ending april 1837, p. VI ff.

nade till frikostiga sammanškott. Summan, som behövdes, var 2,000 pund, och man vädjade till de brittiska protestanterna att deltaga i insamlingen, allrahelst som en romerskt-katolsk kyrka nu hölle på att byggas i Stockholm för utom Sverige samlade medel.²²⁷ Snart nog kunde också Scott redovisa de första gåvorna, då bland givarna också voro lord Bloomfield, Disbrowe och den dåvarande ministern i Stockholm, Bligh, samt den svenske ministern i London, greve Björnstjerna.²²⁸

På sina insamlingsresor kom Scott i förbindelse icke endast med det egna samfundets folk, utan rikliga bidrag gåvos också av andra samfunds medlemmar, särskilt den engelska statskyrkans.²²⁹ Edinburg och Glasgow, de för Scott gamla kända platserna, besöktes också, och även här blev resultatet gott. I Edinburg hölls i början av juli ett möte, då även den gamle Sverige-kännaren, kongregationalisten d:r Paterson, understödde Scotts vädjan om hjälp. Paterson talade om förhållandena i Sverige trettio år tidigare, när han först kom dit och begynte arbeta för traktat- och bibelspridningen, samt om sina senare besök där och slutade med att betona betydelsen av Scotts position och värdet av hans nitiska arbete i detta land.²³⁰ Sedan höll Scott ett långt tal om Sverige. Han redogjorde därvid för »the state of religion in the Established Church, the purity of her doctrines, excellency of her ritual, scriptural and devotional character of her Psalm Book, the efficiency of her discipline; and yet, alas! the too general formality, coldness, and deadness of her condition, and the consequent evils existing in the land».²³¹ Efter dessa tal togs en

²²⁷ The Watchman, 7/6 och 14/6 1837, art. Stockholm, Sweden. Den var undertecknad av en rad ledande metodister.

²²⁸ The Watchman, 14/6 och 21/6 1837. Jfr DI, p. 346 f.; och G. Scott, Stockholms Consistorii sak emot wesleyanska methodisterna, bilagor, A. Scott besökte lord Bloomfield på hans egendom i Irland och hade där en angenäm samvaro. DJr, p. 124 f. (6—9/9 1837).

²²⁹ The Missionary Notices, Dec. 1837, art. Stockholm. Från en enda anglikansk familj hade kommit nära 100 pund.

²³⁰ The Watchman, 12/7 1837, art. Religion in Sweden. (Efter Edinburgh Courant). Paterson föreläste också intyg till Scotts fördel, utfärdade av »persons high in authority».

²³¹ Ibidm. Säkerligen var detta grundtemat i de många föredrag om Sverige, som Scott höll under denna resa.

kollekt, som steg till över elva pund.²³² Även i Glasgow fick Scott ett par kyrkokollekter, den ena i en statskyrka. Scott förmodar, att det var första gången som en metodist stod i en skotsk statskyrkas predikstol.²³³

När Scott efter ett halvt års vistelse i Storbritannien åter styrde färden till Sverige, hade han lyckats insamla en netto-summa av omkring 1,550 pund, däri inberäknade de 500 pund, som missionskommittén anslagit.²³⁴ Då den beräknade kostnaden för kyrkobygget var två tusen pund, måste resultatet betecknas som mycket gott, och Scott kunde redan se sin drömda kyrka i fastare konturer. Men detta resultat hade icke nåtts utan stora personliga ansträngningar. Resan, som började den 12/4, avslutades först i slutet av november, och då hade Scott rest omkring åttahundra svenska mil, predikat sjuttioen gånger och hållit femtiofem tal eller föredrag i tjuguåtta städer och sjuttiotre kapell eller kyrkor samt gjort en mängd privata besök.²³⁵

Den 28/11 1837 anlände Scott med sin familj till Stockholm och möttes av ett varmt välkomnande.²³⁶ Söndagen den 3/12 rådde vid den svenska gudstjänsten en oerhörd trängsel i Engelska kapellet. En timma innan dörrarna öppnades, voro gatorna vid kapellet fullpackade med människor, och hundratals måste vända om utan att kunna komma in.²³⁷ Så fick man då ett påtagligt argument för nödvändigheten av en ny kyrka, och Scott kunde känna sig belåten över de 1,500 pund, som nu lågo och väntade på att sättas in i ett så stort företag. Men när han skulle förverkliga sina kyrkoplaner, kommo oberäknade

²³² Ibidm och D_I, p. 348.

²³³ D_{JI}, p. 119.

²³⁴ The Missionary Notices, Dec. 1837, och The Watchman, 22/11 1837, där Scott publicerade ett tack- och farvälbrev. Jfr D_I, p. 354.

²³⁵ D_{JI}, p. 139. Jfr brev från Scott till P. A. Huldberg och till P. Wieselgren, båda daterade 29/12 1837. Se H, s. 225 f.

²³⁶ D_{II}, p. 1 ff. Även på återresan hade Scott tagit vägen över Göteborg och även då besökt biskop af Wingård, som mottagit honom synnerligen hjärtligt. D_{JI}, p. 137 (22/11 1837).

²³⁷ Brev från Scott till CWMS, 4/12 1837. (Även publicerat i The Watchman, 3/1 1838). Jfr The Report of WMS for the year ending April 1838, p. 6 f.

hinder i vägen. Han råkade därvid i en våldsam strid med J. O. Wallin och Stockholms konsistorium, men innan vi övergå till en undersökning av denna strid, som pågick under större delen av år 1838, återstår att ta i sikte en begynnande opposition från annat håll.

TRETTONDE KAPITLET.

Växande opposition.

Under åren 1835—37 stod Scott i ganska gott förhållande till prästerskapet i Stockholm. Han hade förstått att skickligt utnyttja sina förbindelser, först med lord Bloomfield och där-efter med greve Rosenblad. Resultatet hade blivit, att Scott vunnit inträde i ledningen av Evangeliska sällskapet, Svenska bibelsällskapet och Svenska missionssällskapet. Därmed hade han ryckt upp vid de ledande prästernas sida som kollega och inflytelserik medarbetare. Wallin, Franzén, A. Z. Pettersson och Z. Th. Fuchs hade nödgats åse detta avancemang utan att kunna göra något däråt. Wallin behöll emellertid sin kyligt reserverade hållning. Han hade ingen lust att ge tappt. Även om hans kolleger ville ge relief åt Scotts vunna framgångar genom att uppträda i hans predikstol, fick man dock icke Wallin att göra det.

Det rådde alldeles påtagligt ett latent stridsförhållande mellan Scott och stockholmsprästerskapets främste man. Till ett utbrott kom det dock icke under dessa år, men redan 1838 skedde det. Då uppenbarades, att även under åren 1835—37 den kyrkliga ledningen med misstänksamhet iakttagit Scotts växande inflytande, ehuru fog för inskridande icke hade ansetts föreligga.

Om således vid denna tid ett till det yttre fredligt förhållande rådde mellan Scott och stockholmsprästerna, så kom från annat håll en ganska besvärlig opposition. År 1835 utkom en bok på svenska »Sex Månader i Westindien år 1825». Författaren var Henry Nelson Coleridge och översättare var f. d. svenske guvernementspastorn på S. Barthélemy, magister C. A.

Carlsson. I sina livliga och ofta respektlösa skildringar går författaren ganska illa åt den metodistiska missionen i Västindien. Han hyser motvilja mot slavemancipationen och menar, att plantageägarna böra akta sig för att tillåta »sectpredikanter af alla slag att få tillträde på deras plantager». Dessa predikanter uppamma en oenighetsanda, som kan bli vådlig. Vidare heter det i denna bok:

»Dessutom är ett fullkomligen organiseradt spioneri en af hufvudpunkterna i Methodisternes system; hvarje familjs hemligheter äro för dem bekanta; fader och barn vaka öfver hvarandra; systrar sättes emot systrar, och broder mot broder; hvar och en är på sin vakt mot alla, och alla mot hvar och en. På detta sätt ega dessa sectpredikanter en här af creatur boende inom hvarje hus, och fästade i hjertat af hvarje plantage. Deras välde öfver dessa arma varelser är lika oinskränkt, som Jesuiters någonsin var öfver Jesuiter. Fruktan att blifva utkörd ur sin klass verkar lik rädslan att förlora sin cast i Ilindostan, och Negrerne veta, att denna förfärliga makt helt och hållet ligger i Methodistpredikantens händer. — — — Ångra de [plantageägarna] icke den uppmuntran, hvilken de gifvit åt sectpredikanterna? frukta de icke Methodisternes makt? De kunna icke neka det.»¹

Författaren fortsätter sedan och argumenterar emot sektnit, som är en säker och produktiv källa till fientlighet. Den kristna religionen »förnedras — — — och vanställes genom okunnigheten och råheten hos män, som hvarken äro, eller hos någon nation eller på någon tid voro ämnade till prester».² Den engelska nationalkyrkan har långt större möjlighet att öva ett gott inflytande i kolonierna »än de serskilda secternas predikanter, som rivalisera hvarandra, äro antagonister mot de af staten lönade presterna, äro ojemnt fördelade på öarne, samt genom sin karakter och sina egenskaper för alltid äro inskränkta till en enda klass af menniskor.»³

En sådan syn på metodistmissionen hade författaren, och närhelst han i sina skildringar tangerar detta ämne, behärskas hans framställning därav. Sådana vittnesbörd av ett åsyf-

¹ H. N. Coleridge, Sex Månader i Westindien, år 1825, s. 115 f.

² Ibidm, s. 118.

³ Ibidm, s. 119.

na vittne, framlagda inför svensk publik just i det år, när Scott lyckats åvägabrunga ett svenskt missionssällskap, som han beräknat skulle understödja just den västindiska missionen, kommo onekligen ytterst olägligt. Till råga på allt hade dessutom översättaren i en rad noter ytterligare poängterat författarens kritik.

Domkyrkoadjunkten C. A. Carlsson, som var bokens översättare, kom till S. Barthélemy som guvernementspastor år 1831, då på sju år ingen svensk präst där funnits.⁴ Redan efter ett par år blev han emellertid rappellerad, varefter befattningen icke vidare besattes.⁵ På denna korta tid hann han dock lära känna metodisterna från en osympatisk sida, enligt hans egen uppgift. Sin aversion, för att icke säga bitterhet mot dem lägger han tydligt i dagen. Han ringaktar på det högsta negrerna, är emot slavemancipationen och är missbelåten med dess tillskyndare, enkannerligen dissenters. Redan i en not till författarens förord säger Carlsson: »Man måste ursägta mig, att jag ej hyser en så synnerligen förmånlig tanka om t. ex. Methodisternes och Baptisternes förmenta nitiska bemödanden att bilda Negrerne; ty detta bildande består till större delen uti att framvråla några psalmmelodier och tanklöst uppläsa några böner.» Han säger vidare, att den engelska emancipationsbillen 1833 »till större delen genomdrefs af sectfanatism och egennytta», och »sedan de fanatiska sectpredikanterna börjat att för Negrerne med förföriska färger måla frihetens behag och rättigheter», ha svåra brott och ogärningar bland dessa inträffat.

Det var självfallet, att en man, som såg på det västindiska problemet med sådana blickar, skulle mycket hårt bedöma den metodistiska missionen. När därtill kom, att Carlsson vid sin pastorstjänst på S. Barthélemy snart nog kom i personlig strid med metodisterna, förstår man lättare hans bittra omdöme. Han förklarar sig ha blivit hindrad i sin skolverksamhet på ön genom »Methodisternes och Catholikernes fanatism».⁶ Om missionärerna säger han: »Större delen af de till Westindien

⁴ E. O. E. Högström, S. Barthélemy under svenskt välde, s. 76.

⁵ Ibidm, s. 83. Jfr H. N. Coleridge, a. a., s. 36, noten.

⁶ H. N. Coleridge, a. a., s. 35, noten.

skickade Methodistpredikanter hafva varit handtverkare eller båtsmän, som till sin egen synnerliga fördel funnit, att predikandet för Negrer gifver en långt bekvämligare utkomst än sylen, nålen eller compassen.»⁷ Men genom sitt klass-system kan en sådan predikant hålla sina anhängare i hårda band och »efter behag utlägga sina snaror, för att än med lock, än med skrämsel, förmå folk att ingå i hans enda saliggörande kyrkas sköte».⁸ Dessa predikanter sälja också till negrerna medlemskort, »som utgöra ett slags *intyg* om köparens rättfärdighet», och som förnyas var tredje månad.⁹ Metodistpredikanternas förfärliga makt »missbrukas till de förfärligaste ändamål», vilket förstås därav, »att man i Westindien icke kan uppvisa ett enda samhälle, i hvilket Methodisterne fått fast fot, hvilket icke lider af armod, partiagg och split. Tiden upptages med möten, sjungande och läsande».¹⁰

Allvarligare än dessa hårda domar över den säkerligen icke särskilt högtstående metodistmissionen i Västindien var nu emellertid, att Carlsson också riktade ett direkt angrepp mot Scott och metodistmissionen i Stockholm. Han anknyter till några ord i wesleyanska sällskapets årsrapport för 1830, där det framhölls, att Scott snart hoppades kunna predika på svenska språket för de svenskar, »som önska att på sitt eget modersmål åter höra Guds ord förkunnat.» Till detta fogar Carlsson följande reflektioner:

»Stockholmsboarne hafva således varit olyckliga nog, att före den förste Methodistpredikanten Hr. Stephens ankomst, samt under den bedröfliga mellantiden mellan hans hemresa och Hr. Scotts välsignade inträffande, ej hafva på sitt modersmål hört ett enda Guds ord förkunnadt, oaktadt, såsom hvar man vet, få städer kunna berömma sig af ett större antal utmärkte prestmän!!! — Den förföljelse, hvilken jag af denna fanatiska sect på St. Barthelemy utstod, öfvergår all beskrifning. Inget medel skyddes, för att på mig hämnas, för det jag alldeles oskyldigt och ovetande hade förmått en mängd bättre personer att öfvergifva deras kapell, och besöka min kyrka. — Hvad de fleste Methodistpredikanter beträffar, hvilka jag

⁷ Ibidm, s. 118, noten.

⁸ Ibidm, s. 115, noten.

⁹ Ibidm, s. 116, noten 1. Det är metodisternas kvartalskort med den brukliga medlemsavgiften, som här avses.

¹⁰ Ibidm, noten 2.

haft tillfälle att lära känna, försäkrar jag, att de förvänat mig genom sin ovanliga skicklighet att kläda sig i fårakläder.»¹¹

Detta innebar, att Carlsson skoningslöst vände vapnen direkt mot Scott och Engelska kapellet. Och slutligen fullbordade han attacken med följande ord, som hade tydlig adress:

»Måtte de mäktige män i mitt fädernesland, hvilka uppmuntrat och understött Methodisternes nedsättande hos oss, behjerta detta! Jag är utan tvifvel den ende Svenske prestman, som haft det olyckliga tillfället att göra bekantskap med denna sect såsom den verkliga är, och man bör derföre icke förakta min varning. De iakttaga en yttre anständighet, de hafva orden Gud och folkupplysning beständigt på läpparne, de äro modesta i sina fordringar, ända till dess de genom sina för ett ovant öga osynliga men säkra medel förskaffat sig en nog talrik församling. Då höja de anspråken, angripa på alla möjliga sätt det af staten lönade presterskapet, genom hvars nedsättande i allmänna opinionen de veta, att statsreligionens anseende säkrast undergräfvets, samt förklara sin lära och sina institutioner för de enda med Christendomens anda förénliga. Sectens årsberättelser äro tillräckliga bevis för hvad jag sagt.»¹²

Att här så utförligt redogjorts för denna boks behandling av metodisterna, har sin förklaring däruti, att detta är det första farliga, offentliga angreppet mot Scotts verksamhet. Redan med denna bok hade det material levererats, på vilket de stora angreppen några år senare byggde. Talet om jesuitism, okunnighet, vinningslystnad, fårakläder, fanatism etc. — allt detta gjordes om några år till gångbara slagord och tillhyggen mot Scott. Prästmannen C. A. Carlsson har den tveaktiga äran att ha satt vapen i händerna på »rabulisttidningarna», vilka under de stora stridernas år oupphörligt väpnade sig i den arsenal, som Coleridges bok med anmärkningar erbjuder.

I slutet af juli 1835 kom denna bok i händerna på Scott. Han blev mycket bekymrad.¹³ Redan några dagar senare skrev han till London om angreppet — »a vile and virulent attack on our mission».¹⁴ Han önskade också få några sakuppgifter

¹¹ Ibidm, s. 74, noten.

¹² Ibidm, s. 117, noten.

¹³ Dr, p. 283 (28/7 1835).

¹⁴ Brev till CWMS, 4/8 1835.

om den västindiska missionen för att kunna gå till motaktion. För Scott blev saken så mycket svårare, som Carlssons översättning vann en gynnsam uppmärksamhet i pressen. I Svenska Litteratur-Föreningens Tidning skrev Palmblad snart nog en recension, som lovordade boken. Särskilt pris satte recensenten på översättarens »sakrika tillägg», som bestyrkte författarens omdömen. Palmblad skrev vidare:

»Bland annat äro båda dessa resande fullkomligt ense i twenne hufwudpunkter, nemligen först i den så wäl politiska som moraliska wådan af Negrernes plötsliga emancipation, hwilken dock här trädde i verkställighet med Augusti 1834; för det andra, i det ofog, som bedrifwes af Methodisterna, hwilka skildras såsom hala, skrymtaktiga och, sedan de tillwälat sig makten, intolerante och andeligen förtryckande. Såsom sådan beskrifwes också denna sekt i Nord-Amerika, hwarest man tillerkänner temligen enhälligt de Katholske Missionärerna ett mera anständigt och hofsamt uppförande.»¹⁵

Detta var svårsmälta saker för Scott. Han beredde sig också på att ge svar i nämnda tidning. Han väntade därvid att få hjälp av ett par fromma svenskar med gott omdöme.¹⁶ Resultatet blev ett mycket långt brev till Palmblad, angående metodistmissionen i Västindien.¹⁷ Detta brev nådde dock icke offentligheten. Även andra åtgärder företog Scott utan synbart resultat.¹⁸ Däremot hade Scott fått sin vän Cornelius Rahmn att ingripa, och i slutet av oktober 1835 lästes i Svenska Litteratur-Föreningens Tidning en artikel till försvar för metodisterna, »Oförgripliga tankar om Methodisterna».¹⁹ I denna

¹⁵ Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 19/8 1835.

¹⁶ Brev från Scott till CWMS, 6/10 1835.

¹⁷ DI, p. 293 (5/11 1835). Jfr brev från Scott till CWMS, 6/11 1835.

¹⁸ DI, p. 287 (10/9 1835).

¹⁹ Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 28/10 1835. Red. introducerar artikeln så: »I anledning af Recensionen uti N:o 33 af Sw. Litteratur-Föreningens Tidning för den 19 sistl. Augusti, meddelas nedanstående från Swenske Legations-Predikanten, Kyrkoherden Cornelius Rahmn i London. Då Hr Gouvernements-Predikanten Carlsson efter ett wistande af 2 eller 3 år uti Westindien, i en note till den recenserade Boken, förmodar sig sjelf vara den enda Swenske Prest, som gjort bekantskap med Methodisterna, men deremot Tit. Rahmn i mer än 13 år warit i dagligt umgänge med medlemmar af detta Samfund, så lemnas nu åt Allmänheten att bedömma, hwilken deras witnessbörd är det mäst pålitliga.»

artikel redogör Rahmn något om metodismens historia, karaktär och verksamhetsformer. Följande bör här citeras:

»Betraktar man Methodisterna såsom ett helt, och i synnerhet dem, som äro *ständiga Communicanter*, — — så har man för sig en Förening af Christna, hwilken både i anscende till dess fullkomliga organisation — goda kyrkotukt — widtomfattande wälgörenhet och christliga verksamhet att befordra deras medåterlöstas frälsning — af intet annat Kyrkosamfund i Christenheten öfwerträffas.

— — — —

Den menniskokärlek de äkta Methodisterna ådagalägga, hwilken omfattar allt och sträcker sig äfwen till de ringaste, fattigaste och af andra ofta alldeles öfvergifne af wårt släkte, har från begynnelsen wäckt de ljumma eller kalla namn-christnas öwilja och försmädande mistydingar; ehuru desse ännu icke hafwa förmått att minska en eld, som Guds kärlek tändt i sina trognas hjertan.»

Rahmn redogör också för metodisternas prästrekrytering och lekmannapredikanter. Han påvisar ock deras stora och framgångsrika hednamission och ser däri ett bevis på samfundets duglighet. Artikeln avslutas sålunda:

»Methodisternas sätt att bidra till underhållandet af deras Missioner och Wälgörenhets-anstalter — — — förtjenar beundran och efterföljd; medän det förser oss med ampla bewis, att hos Samfundet, såsom ett helt, andan är just sådan, den i alla Christna Kyrkor *borde wara*. — Detta är det vittnesbörd, jag kan bära om Methodisterna, och det jag anser för rättwist att gifwa dem. Sedan mer än 13 år har jag känt och känner ännu ibland dem många högst förträffliga Christna, hwilka wäl kunde framställas såsom mönster för efterföljd.

Att angripa och swärta ett helt Kyrkosamfund, derföre att man, måhända i enskilda fall råkat finna medlemmar eller quasi-medlemmar, hwilka ej hållit profwet, är orättwist. Att tadla äfwen de enfaldigaste och, om man så må säga, minst obildade uttrycken af den Christliga andan, är grymt — och smakar af förföljelse. Att förena sin röst med den stora hopen, som skriker mot och om Methodism och Methodister — — är dåraktigt och förnedrande. — Och att nedsätta wärdet af samwetsömma och werksamma Christne, är aldraminst passande för en prestman af en Nationalkyrka, hwilken tywärr, knappast behållit skuggan af en *Evangelisk* Kyrkodisciplin, och som nu först för åtta månader sedan har begynnt tänka på Hedna werldens omwändelse.»

Med denna artikel från så sakkunnigt håll fick Scott och metodismen en fullgod upprättelse. Men givetvis anmälde sig

Carlsson igen och framlade »Med sanningen enliga tankar om Methodisterne».²⁰ Dessutom förekom ett par veckor senare »Ännu ett ord om Methodisterne», vari man gjorde metodisterna ansvariga för förhållandena på ett missionsfält, där de icke ens hade någon mission.²¹ Mot Carlssons artikel vände sig Rahmn senare och framhöll, att Carlsson följt en annan författares teckning. »Men har Artikelförfattaren jemnfört denna teckning med originalet?» — frågade Rahmn.²² Han gav vidare i sin artikel upplysande underrättelser om den kamp för och emot missionen, som vid denna tid fördes i olika kretsar. Slutligen gick han in på frågan om metodisterna och den svenska kyrkan. Han skrev då följande:

»Den farhåga, Artikel-författaren låter påskina, för Lutherska Kyrkans lugn och frid, 'i fall', som han säger, 'Methodisterne skulle få insteg i Sverige', är ganska öfwerflödig. Om han med Methodister menar 'Wesleyanerna', hwilkas kyrka i många wäsentliga stycken modellerat sig efter Mähriska Brödrakyrkan, så har han ej orsak att frukta; ty de äro, hwad man i England kallar, goda Church-and State-men, och likaså litet kända för att wilja störa sambandet emellan Kyrka och Stat, som någonsin Mähriske Bröderne hos oss och annorstädes. — Will man åter förekomma dissent, så sker sådant hwarken med förkättrande, förbud eller förföljelse. Man winnlägge sig att upplifwa en Evangelisk Christendom. Man låte den heliga Skrifts sedolära sättas i utöfning. Man wänje folket att känna det noga sammanhanget mellan lära och lefwerne. Man gifwe tillbörligt utrymme för den frihet, med hwilken Christus gjort sitt folk fritt. Man låte christna bekännare förstå, att der är en helig och helgad samfundsanda i Christi Rike. Sådant uträttar mer än hwad annat som helst, som widtages till förekommande af brytning och sönderingar. Och sådan är utomdessa tidsandan, att menniskor wilja hafwa något praktiskt. De wilja se och känna nyttan af hwad som läres, äfwen i religionen; och för att möta denna fordran, är det desto mer angeläget att följa den Apostoliska föreskriften: Att pryda Guds wår Frälsares lärdom i all stycken.»

²⁰ Swenska Litteratur-Föreningens Tidning, 9/12 1835.

²¹ Se H, s. 216. Scotts genmäle häremot dröjde att ingå i Sv. Litteratur-Föreningens Tidning, varför Scott fick Sv. Minerva att ta itu med saken. Sv. Minerva, 4/1 1836. Där infördes också genmälet i svensk översättning. I Sw. Litteratur-Föreningens Tidning, 7/11 1836, publicerades Scotts genmäle på engelska.

²² Sw. Litteratur-Föreningens Tidning, 1/6 1836, art. »Ytterligare i frågan om Methodisterne och Missions Sällskaperne.»

I det stora hela synes det, som om Scott för tillfället snarare hade vunnit än förlorat på denna strid. Att få så många goda ord om metodismen publicerade i en litterär tidning var givetvis en vinst. Och när Rahmn sommaren 1836 kom till Stockholm och då tillsammans med Scott företog en resa till Uppsala, hände det sig, att ombord på samma båt befann sig även professor Palmblad, »who acknowledged his error most freely». ²³ Detta får således tydas, som om den Scott-Rahmn-ska segern var fulländad. Nyromantikernas skepsis mot metodismen var helt visst icke övervunnen, men i öppen fejd hade den rönt ett oberäknat motstånd, som gjorde den osäker.

Huvudmotståndaren, prästmannen C. A. Carlsson, skördade heller varken ära eller glädje av sitt stora angrepp. Tvärtom kom han att få lida för saken, när han som sökande till ett pastorat av greve Rosenblad rönt ett fast motstånd i konseljen. Detta bevisar ytterligare Scotts inflytande hos den senare. ²⁴

Samma höst, som Scott hade att värja sig och sitt samfund mot C. A. Carlsson och Palmblad, fick han också en liten sammanstötning med Askelöf i Svenska Minerva. I denna tidning förekom i slutet av oktober 1835 en notis om ett reformert jubileum i Genève, där ett flertal män från olika länder deltog. »En fullkomlig harmoni och fördragsamhet blef rådan-

²³ D_I, p. 321 (²³/₈ 1836).

²⁴ Om denna historia berättar Scott. En dag sände greve Rosenblad bud efter denne, emedan det var en magister Carlsson, som hade sökt en prästtjänst. Rosenblad visste, att denne Carlsson angripit metodisterna, och ville nu ha närmare reda på saken — »as if (he said with emphasis) he has opposed missions to the heathen he shall never have my support in the Council.» Scott hade då ett långt samtal med Rosenblad och gav honom Coleridges bok med rättelser och anteckningar. Nästa dag var ärendet före i konseljen, och alla voro för att Carlsson skulle få platsen. Men då reste sig den äldre Rosenblad, till vilkens ord mycken hänsyn togs, och opponerade sig, ty mannen hade nyligen gett uttryck för en högst antikristlig anda i en nyligen publicerad bok. Han hade angripit missionen, särskilt wesleyanerna, och även pastor Scott hade han släpat fram inför offentligheten. Scott, denne Herrens tjänare, som hade varit till så stort gagn i våra religiösa stiftelser här, vore värd en bättre behandling. Rosenblad visste, hur Scott uppskattats av de engelska ministrarna. Resultatet blev, att intet beslut fattades i konseljen. Konungen resolverade, att ytterligare undersökning angående denne Carlsson vore av nöden. Brev från Scott till CWMS, ²/₃ 1836. Jfr D_I, p. 303 (⁹/₂ 1836).

de. Deremot gjorde till slut en Engelsk Methodist mycken skandal, som likväl icke förde till några vidare följder.»²⁵

Scott uppvaktade snart nog Askelöf och krävde rättelse,²⁶ vilket också var fullt befogat. Det visade sig nämligen, att den man, som ställde till »skandalen», var en anglikansk prästman, som velat gå till rätta med de schweiziska rationalisterna. Svenska Minerva redogjorde i ett följande nummer med sympati härför och förklarade, att dess tidigare notis var hämtad ur en tysk tidning, som stod på de rationalistiska Genève-kyrkoherdarnas sida. Att den frimodige prästmannen kallades metodist, var dock förklarligt. »Som man vet, har det i sednare tider blifvit brukligt i England att tillägga benämningen *Methodist* jemväl åt sådana ledamöter af den Engelska Högkyrkan, som predika med mer än vanlig värma och yrka på det, som är Christendomens lif och väsende.» Den nämnde prästmannen torde tillhöra denna kategori, och i varje fall var hans uppförande i Genève »Christligt och värdigt och förtjenar allt beröm».²⁷ Även på denna punkt hade således Scott vunnit en framgång.

I den växande oppositionen mot Scott kom hans företrädarens broder, George Stephens,²⁸ att spela en betydelsefull, ehuru icke sympatisk roll. Det förefaller, som om denne Stephens hade en dryg andel i tillkomsten av den radikala pressens misstro och hätskhet mot Scott.

George Stephens, som senare gjorde sig bemärkt som språkforskare, anlände jämte sin hustru till Stockholm i början av juli 1834.²⁹ Han var då endast tjuguettt år gammal och ämnade i Stockholm konditionera som språklärare.³⁰ Båda makarna voro vid ankomsten regelrätta metodister och medförde flyttningsbetyg från en engelsk metodistförsamling.³¹ Snart nog kom dock Stephens i ett spänt förhållande till Scott, vilket

²⁵ Svenska Minerva, 23/10 1835. Under »Utrikes».

²⁶ DI, p. 292 f. (27/10 1835).

²⁷ Svenska Minerva, 28/10 1835, art. »Något mer om Reformations-Jubelfesten i Genève».

²⁸ Se ovan, s. 97.

²⁹ DI, p. 241 (5/7 1834).

³⁰ Brev från Scott till CWMS, 9/5 1834.

³¹ DI, p. 241 (5/7 1834).

gjorde, att han och hans maka drogo sig ifrån metodistförsamlingen. Men ännu den 6/1 1839 tog George Stephens nattvar-den i Engelska kapellet.³²

I början av Stephens' vistelse i Stockholm rådde ett gott förhållande mellan honom och Scott, och denne var hjärtlig och hjälpsam mot de nykomna unga tu.³³ Det var emellertid just i dessa dagar, som George Stephens' broder, Joseph Rayner Stephens, kom i det spändaste förhållandet till de wesleyanska metodistledarna. Detta ledde till upprörda stridigheter och slutligen till J. R. Stephens' suspension och avskiljande från samfundet.³⁴ Det var naturligt, att George Stephens i denna sak stod på sin kämpande broders sida. Scott däremot var lojal anhängare till samfundsledarna och gav detta klart tillkänna. J. R. Stephens hade bl. a. riktat våldsamma angrepp mot den engelska statskyrkan. Scott däremot ansåg, att detta var alldeles felaktigt. »Methodism was never in any of its stages designed to interfere with or oppose the institutions of the Established Church. — — — Wesley — — would disown as a follower of his any preacher or member who joins the ranks of the Dissenters in their measures against that Church.»³⁵ När därför George Stephens redan ett par dagar efter sin ankomst sökte bibringa Scott en för sin broder fördelaktigare åsikt, misslyckades detta.³⁶ George Stephens torde redan vid detta tillfälle ha blivit misstänksam mot Scott, som så helt ställde sig på de statskyrkovänliga, antidemokratiska metodisthövdingarnas sida. Redan från första stunden fanns således mellan Scott och Stephens en irritationspunkt.

Någon förbättring i förhållandet inträdde icke, tvärtom. När en tredje av bröderna Stephens, vilken härskade över spalterna i den dittills metodistiska tidningen *The Christian Advocate*, allt bestämdare sällade sig till J. R. Stephens' ivrigaste försvarare, misshagade detta högeligen Scott.³⁷ För honom var den

³² DI, p. 379.

³³ DI, pp. 241, 243, 252 (resp. 5/7, 12/7, 30/9 1834).

³⁴ Se nedan, exkurs II, s. 669.

³⁵ Brev från Scott till CWMS, 4/7 1834.

³⁶ DI, p. 242 (8/7 1834).

³⁷ Scott antecknade en dag: »Waded through greater part of the filth

våldsamma kampanj, som J. R. Stephens och andra förde mot de konservativa metodistfäderna, ingenting annat än ett satans anlopp mot det wesleyanska samfundet.³⁸ Självfallet var då, att George Stephens och Scott i denna fråga måste råka i strid med varandra. Slutligen fick Scott underrättelser, som ledde honom att börja hålla sig på avstånd från George Stephens.³⁹ Därtill kom, att han i en av Stephens' konversationsklasser uppträdde mot ett av denne ivrigt förordat förslag — »an Infidel proposition» — och avstyrde det. Stephens var på intet vis belåten över att på så sätt bli besegrad.⁴⁰

Hur allvarlig brytningen mellan Scott och George Stephens blev, framgår av följande. I oktober 1836 publicerades ett brev i *The Christian Advocate*, behandlande Sverige och skrivet av en korrespondent i Stockholm.⁴¹ Scott visste snart nog, att brevets författare var George Stephens.⁴² Innehållet stämmer också härmed. De antistatsskyrkliga tonerna från J. R. Stephens' kampanj äro där märkbara. Det kan till bevisning vara nog att citera följande:

»O that you could see the continent, the noble continent, Luther's and Melancthon's continent, groaning and bowed down beneath its establishments... Morality[is] seldom seen in the priest, how then in the people?

England and America, sun and moon of the earth, cradles and fortresses of the life and liberty of future — God bless ye both!

The lower classes have scarcely any idea of religion and virtue! — Ah! those *Establishments*, from hell they came, and thither shall they be returned.»⁴³

Brevförfattaren, alltså Stephens, berättade därjämte om en supé, i vilken ett tjugutal präster deltog. När dessa begåvo sig hem, voro de alla druckna.

Scott, som ju alls icke trodde, att statskyrkosystemet var

contained in 4 numbers of the grievously misnamed Xt:n Advocate, — how low can men of education fall!» *DI*, p. 264 (²²/₁ 1835).

³⁸ *DI*, p. 276 (¹⁹/₅ 1835).

³⁹ *DI*, p. 268 (¹⁰/₃ 1835).

⁴⁰ *DI*, p. 269 (¹¹/₃ 1835).

⁴¹ *The Christian Advocate*, ¹⁰/₁₀ 1836. Brevet var daterat ²²/₉ 1836.

⁴² *DI*, p. 327 (¹/₁₁ 1836); och brev till CWMS, samma datum.

⁴³ *The Christian Advocate*, ¹⁰/₁₀ 1836.

från helvetet eller skulle dit nedstörtas, tog illa vid sig av denna Stephens' utgjutelse inför engelsk publik. I ett brev till sina förmän i London uttalade han sina farhågor, att dessa uppenbara och illvilliga lögnare kunde bli kända i Sverige, ty Stockholms präster vore mycket misstänksamma och ömtåliga. Han kände sig också böra ta prästerna i försvar gentemot beskyllningen för dryckenskap. »God knows they have sins enough, yet generally speaking Drunkenness is not among the number.»⁴⁴

Naturligt är, att Scott måste ha tagit itu med Stephens, sin församlingsmedlem, med anledning av ett sådant brev. Den enda följden därav blev väl, att klyftan yttermera vidgades mellan de två.⁴⁵ George Stephens torde allt mer ha retat sig på den lojala konservatismens ande, som behärskade Scott. Detta iaktogs säkerligen även av andra. Scotts konservativa böjelser framträdde så mycket mer komprometterande, som han plägade ett allt intimare umgänge med den svenska konservatismens främsta inkarnation inför tronen, greve Rosenblad. Sammanställa vi detta sakförhållande med vad George Stephens kunde ha att meddela sina liberala stockholmsvänner om Scott, och till detta lägga C. A. Carlssons och Coleridges varnande ord om metodistisk jesuitism och härsklystnad, så ha vi funnit upprännen till den liberala pressens misstänksamhet mot Scott, en misstänksamhet, som senare övergick till ett obehärskat hat.

De liberala tidningarnas ovilja mot Scott torde dessutom i hög grad ha stärkts av vad denne lät komma sig till last, när han under vistelsen i England 1837 offentligen tog till orda i en ömtålig fråga i svensk politik. I den metodistiska tidningen *The Watchman* var i augusti 1837 en notis införd, där det bl. a. hette:

⁴⁴ Brev till CWMS, 1/11 1836.

⁴⁵ Stephens beredde Scott svårigheter även på annat sätt. Stridigheter hade uppstått mellan makarna Stephens och en annan person, och Scott skulle reda upp affären. En dag höll han på med en undersökning av saken i fem timmar, och ett par dagar senare höll han och generalkonsul Foy på i 6 ½ timme med samma fråga. *Dr*, p. 338 (1, 2, 4, 7/2 1837). Jfr Mathilda Foy's dagbok, 4/2 1837.

»The last accounts of Bernadotte's health, though assuring as to its present condition, yet leave no doubt but that, from his advanced age, and the hardships which he had endured in his earlier years, the crisis cannot be very much delayed which will test the sincerity of that apparent adoption of his family which has hitherto marked the conduct of the legitimate sovereigns of Europe. The Crown Prince, his successor, is a person of weakly habits of body, and no more remarkable for mental than physical energy.»⁴⁶

I notisen framhålles vidare, att den förre konungens son lever och säges stå i hög kurs hos legitimitetens försvarare.

När Scott läste detta, ansåg han sig böra ingripa till Bernadotternas försvar. Beundran och tacksamhet torde ha förmått honom därtill. Över följderna reflekterade han icke. I ett brev, daterat Halifax, 21/8 1837, som publicerades i nyssnämnda tidning, framhåller Scott, att det icke är något märkvärdigt, om den svenske konungen, som är sjuttiotre år gammal, skulle närma sig slutet av sin lysande och välsignelsebringande bana. Om de legitima suveränerna i Europa hade något att invända mot kronprins Oskars trontillträde, borde de tidigare ha fört fram sina starka skäl, nu är det för sent. »I fear not to assert that the ascent of Oscar to the throne of his father is as certain as any human event can be.» Icke heller kan Scott gå med på att kronprinsen är svag och slö, såsom artikeln låtit påskina. Han har många goda egenskaper och åtnjuter stor popularitet. Slutligen utlovar Scott att senare ge ytterligare upplysningar i denna sak.⁴⁷

En så kungatrogen manifestation måste hos den för sympatibevis ytterst känslige konungen ha gjort en särskild effekt, liksom den måste ha retat de liberala bladen, som gärna undrade Carl Johan att så ofta som möjligt bli påmind om den gamla konungaättens »legitima» anspråk. I båda fallen fick Scott skörda frukterna.

Att efter detta vissa tidningar i Sverige höllo ögonen på Scott, framgår av en kontrovers i början av 1838. Under sin Englands-resa sommaren förut hade Scott även hållit ett tal vid det årsmöte, som den 9 maj hölls av British and Foreign Temperance Society. Detta tal refererades och nådde på så sätt

⁴⁶ The Watchman, 18/8 1837, art. Foreign Intelligence.

⁴⁷ The Watchman, 30/8 1837.

även Sverige.⁴⁸ Aftonbladet tog upp saken i en spaltlång artikel i slutet av januari 1838.⁴⁹ Först har tidningen en översättning av talet. Scott hade yttrat sig rakt på sak. Han hade talat om Sverige som »omåttlighetens högkvarter», han hade talat om »160,000 brännerier i full gång» därstädes, om de femtiotre millioner kannor starka drycker, som förtärdes av landets tre millioner innevånare etc. »Hela landets afkastning i spanmål och jordpäron förstöres att bereda detta gift.» Dessutom hade Scott givit flera andra statistiska uppgifter. Trots den fruktansvärda dryckenskapen framträdde dock icke fylleriet i anstötliga former i det yttre samhällslivet. »Saken är, att hvar person, af hvad stånd som helst, beständigt smuttar och förtärer detta gift.»

Allt detta kom nu genom Aftonbladet till den svenska allmänhetens kännedom. Men helt naturligt kunde icke Aftonbladet gilla den beskrivning, Scott gett av läget i Sverige. Tidningen medgiver visserligen, att brännvin både tillverkas och supes i landet, »men så, som Hr Scott i sin heliga ifver målar, är det dock icke, och mången skall säkert med förvåning inhemta dessa sannerligen Scottska dikter. Imedlertid tros de utan tvifvel af John Bull, som med sitt gin-and-water-glas i hand måste korsa sig öfver det svenska fylleriet och tacka Gud, att han icke är såsom vi.» Bevekelsegrunderna till Scotts framställning vore flera, men främst stode behovet att »upphöja nykterhetsföreningarnas lyckliga verkningar», vilka tidningen finner »vara jemnt *noll*», åtminstone när det gäller massorna. Tidningen finner det tydligen egendomligt, att Scott på detta sätt visar sin tacksamhet »för den gästfrihet och välvilja, hvarmed han blifvit mottagen bland de försupna Svenskarne».

Scott blev icke svaret skyldig. Artikeln uppfattade han som ett personligt angrepp — »a vile libel on my character.»⁵⁰ Efter ett par dagar behandlades saken återigen i Aftonbladet.⁵¹

⁴⁸ The Temperance Penny Magazine, 1837, p. 105. Jfr The Watchman, 17/5 1837.

⁴⁹ Aftonbladet, 27/1, 1838, art. »Uppgifter om svenskarne, gjorda vid ett nykterhetssällskaps sammankomst i London».

⁵⁰ DII, p. 17 (27/1 1838).

⁵¹ Aftonbladet, 30/1 1838.

På två spalter skedde ett ordskifte mellan Scott och redaktionen. Scott anser artikeln av så förolämpande halt, »att den visst icke förtjenar någon serdeles uppmärksamhet uti ett land, der min frejd och verksamhet äro temmeligen kända». Han anser sig utpekad som »en förtalare och storljugare». Mot artikeln anför nu Scott huvudsakligen, dels att referenten felaktigt återgivit hans tal, och sådant händer ofta, och dels att hans anförda statistiska uppgifter voro hämtade ur »en af en Svensk författad, i Sverige tryckt och utspridd, samt i England känd bok».

Aftonblads-redaktionen kommenterar Scotts insändare och är därvid icke i bästa humör. Den slutar med att råda Scott »att ofördröjligen låta i det engelska Temperance magasinet införa en rättelse af alla de öfverdrifter, hvarmed den engelska protokollisten på ett så plumpt sätt vågat beljuga Svenskarna för hans räkning». En sådan rättelse infördes gärna i Aftonbladet, som f. ö. fortfarande vore redo att understödja varje företag, »som på ett förnuftigt sätt afser nykterhetens befordrande». När Scott ett par dagar senare åter uppvaktade Aftonbladet med en förklarande skrivelse, var redaktionen ganska välvillig i sina kommentarer.⁵²

Scott följde Aftonbladets råd, vilket helt visst var klokt gjort. I ett brev till London, daterat 6/2 1838, bestred han, att han hade sagt allt, vad referenten tillagt honom, samt vidgick dessutom, att han använt otillförlitliga uppgifter, tagna ur ett svenskt arbete. Dessutom framhöll han nykterhetssakens gynnsammare läge i Sverige.⁵³ Detta brev infördes på Scotts begäran i Aftonbladet.⁵⁴ Därmed var denna första sammanstötning mellan Scott och liberalismens huvudorgan i vårt land lyckligen ändad.⁵⁵ Endast någon vecka senare stod Scott mitt

⁵² Aftonbladet, 2/2 1838.

⁵³ The Temperance Penny Magazine, 1838 (april), p. 55.

⁵⁴ Aftonbladet, 10/4 1838.

⁵⁵ Även andra tidningar blandade sig i saken. Så t. ex. Svenska Minerva, 1/2 1838, där Scott klandras, även om det sker i försyntare former och med betonande av att Scott för sina uppgifter kunde åberopa en författare, »som dagligdags hyllas af den liberala prässen». Därmed avsågs möjligen överste af Forsell. I Freja förde man ett temperamentsfullare språk. I en notis under Ett och annat, 13/2 1838, skrevs bl. a.: »Att en nykterhetsvän tar

uppe i en ny strid, som ställde Aftonbladet och andra tidningar vid hans sida.

Översikt av läget i slutet av 1837.

Perioden 1835—37 kännetecknades av en rastlös företagsamhet efter allt mer vittutseende linjer. Scott hade kommit i sådan gunst i de högsta kretsarna, att han alltmer dirigerade de företag, som de religiöst verksamma lekmannaaristokraterna arbetade för. Han framträdde allt klarare inför hela landet som den inflytelserikaste tillskyndaren av de stora religiösa och sociala företagen. De idéer, Scott hade trätt in för redan i början av sin Sverige-vistelse, hade nu vunnit ett vidsträckt erkännande. Vad i förstone viskats i kammaren, började nu predikas på taken.

I slutet av år 1837 står Scott och hans verksamhet i en synnerligen gynnsam ställning. Det sällskap, som han genom okuvlig ihärdighet har lyckats åvägabringa, Svenska missionssällskapet, är ett organ, som har kunglig sanktion och protegeras även av andra högtstående män. I detta officiellt erkända riks-sällskap är Scott sekreterare och inflytelserik förtroendeman. I Engelska kapellet samlas allt större skaror, vilka genom de allmänna missionsbönerna och de svenska prästmännens deltagande i dessa fått ett skydd för sitt brytande av kyrkolagen på denna punkt. Såväl Scott som hans tätande åhörarskara har således betäckning bakom Svenska missionssällskapet. Samtidigt har Scott i Missionstidningen skapat ett samlingsorgan, som allt bestämdare vinner inflytande över läsarkretsarna i vårt land och i Finland.

I nykterhetssaken är läget också gynnsamt. Betydande framgångar kunde Scott nu se tillbaka på. Åren 1836—37 hade medfört en klar seger för den Owen-Scottska linjen i nykterhetsarbetet. Genom Bairds besök och genom hans på konungens

sin skada igen, och är full med historier, är visserligen ganska menskligt, men att ljuga så käckt, som Hr Scott, tillhör egentligen icke det nyktra tillståndet.» Scott fick också ett nyp för sina förbindelser med hovet. Han borde tillägga till sina upplysningar om Sverige, att hovet i Stockholm ägde en hovdistillator. »Tänk! en Distillator endast för hofvet!» — Man märker, hur 1830-talets politiska stridsställning återspeglas även i denna fråga.

bekostnad spridda bok hade ett stort steg tagits på den av Scott ivrigt anbefallda vägen. Och när så Scott hade lyckats åvägabrunga bildandet av Svenska nykterhetssällskapet, hade han också för sin egen räkning vunnit en starkare position som nykterhetsman. Han hade snart nog vunnit ställning som tjänsteman i ännu ett genom kungligt sanktionerade stadgar erkänt rikssällskap. Därjämte blev den av honom startade »Fosterlandsvännen» därigenom säkerställd. Scotts sekreteraregärning i de två nämnda officiella sällskapen hade bekräftat inför hela landet det höga erkännandet av hans verksamhet. Detta jämte hans vidsträckt kringgripande arbete för bibelspridningen hade förlänat honom en auktoritet, som beredde honom ingång i många nya kretsar.

I den pastoral verksamheten står Scott i slutet av 1837 bättre till än någonsin. Scotts ställning som predikant hade med de senaste årens händelser i hög grad befästats. En man, som har betydande uppdrag i officiellt erkända, riksomfattande organisationer, som övar ett dominerande inflytande i två över hela Sverige och till dels även Finland spridda tidningar, som förmedlar och förskaffar tusentals biblar åt folket och som håller tal i högtidliga sammankomster, där kronprinsen, den högre societeten, statens högsta ämbetsmän och främsta andliga ledare äro intresserade åhörare, en sådan man måste självfallet kring sin predikstol samla en allt större krets av trogna. Och dock var det ej främst de yttre omständigheterna, som kommo skarorna att tätna kring Scotts talarestol, utan huvudorsaken därtill får man söka uti förkunnelsens art, förkunnarens religiösa personlighet och de verkligt andliga behoven hos folket. Av särskild betydelse var det, att allt större skaror av landsbygdens läsare samlades kring Scott.

Allt tydligare kunde en uppmärksam iakttagare se, hur Scotts gärning som specifikt metodistisk tjänare åt diasporametodisterna hade krympt samman till ett minimum. Även hans verksamhet som »engelsk pastor» hade inskränkts, ehuru han vid slutet av ifrågavarande period dock stod i gynnad ställning hos den brittiske ministern i Stockholm och togs i tjänst vid förefallande behov inom engelsmännens krets därstädes. För Scott själv stod det nu klart, att hans huvuduppgift låg

inom den svenska verksamheten, och han talade öppet därom till sina förmän.

Hur avgjort Scott gick in för denna linje, framgår av hans stora kyrkobyggnadsprojekt. En ny kyrka var behövlig för att samla de tillströmmande svenska åhörarna. Visserligen måste kyrkan även ha en liten sal för de engelska gudstjänsterna, emedan dessas hållande utgjorde den legala förevärdningen för en metodistpredikants stationerande i Stockholm. Det var svenskarna Scott egentligen önskade nå. Den stora byggnadsplanen hade i slutet av 1837 rönt en synnerlig framgång. Missionskommittén hade vunnits för saken, och därtill hade Scott c:a tre fjärdedelar av den beräknade kostnadssumman insamlade. Det syntes, som om allt vad Scott lade hand vid, skulle vinna framgång. Säkerligen tyckte Scott sig finna, att Gud var med honom, vilket utan tvivel gjorde hans kallelse och utkorelse som »missionär» i Sverige så mycket fastare.

När Scott i slutet av 1837 blickade tillbaka på sina synnerligen lyckosamma första tre år som metodistpredikant »i full förening», kunde han dock icke undgå att erinra sig den obehagliga opposition, metodismen och hans eget verk varit utsatta för under dessa år. Visserligen hade han fått stormen stillad, men en ringa eftertanke måste säga honom, att den vid minsta anledning kunde bryta lös igen. Detta skedde ju också i början av det följande året. Den närgångna uppmärksamhet, som Scotts upphöjda och framskjutna ställning ådragit honom, borde ha ålagt honom ett försynt framträdande. Men Scott insåg helt visst icke den komprometterande innebörden av sina för de liberala tidningarna utmanande förbindelser med hovet och de konservativa regeringskretsarna. På denna punkt grundlades ett misstroende mot Scott, som han icke lyckades övervinna och ej heller gjorde något bestämt försök att skaffa ur världen. Scott misstydde nog värdet av sina höga förbindelser och förstod icke, vad en nära anknytning till en hårt bekämpad ancien régime kunde komma att innebära. Saken var ju heller icke aktuell vid denna tid, och ingen kan begära, att Scott skulle kunna tyda tecknen fram till 1840—41 års riksdag.

Den begynnande brytningen med den liberala pressen kan således visserligen redan nu spåras, men Aftonbladet t. ex., som

under de närmast föregående åren, tydligen lett av sina intressen för engelska förhållanden, på många vis uppträtt som främjare av Scotts företag, kom sig på länge icke för att målmedvetet gå in för ett utrotande av metodismen i Stockholm. Detsamma gällde om de övriga liberala bladen. Tvärtom blev det ju snart nog så, att dessa i religionsfrihetens namn nödgades uppträda till Scotts försvar.

Detta skedde vid Stockholms-konsistoriets energiska försök att korsa Scotts stora kyrkobyggnadsplaner. Därmed komma vi över till den period i Scotts verksamhet, som vi kunna beteckna som de stora framgångarnas tid.

IV. De stora framgångarna (1838—1840).

FJORTONDE KAPITLET.

Den kyrkorättsliga striden år 1838.

Det i Sveriges andliga odling betydelsefulla året 1838 inledde en ny period även i Scotts verksamhet och i viss mån i det svenska läseriets historia. Den latent spänning, som alltjämt hade rått mellan den högre kyrkoledningen och de folkliga fromhetsrörelserna, hade givetvis blivit mycket starkare, när en begåvad och energisk man av främmande trosbekännelse börjat ta ledningen bland läsarna. Stockholms stads konsistorium hade nog viljan att göra något för att hejda en icke önskvärd utveckling, men frågan var, hur detta skulle ske. Något utpräglat renlärighetsnit behärskade helt visst icke konsistoriet. Det var även här snarare en fråga om kyrkomyndighetens upprätthållande. Dessutom förnam man nog i konsistoriet, att den anderriktning, som i Engelska kapellet hade sitt centrum, icke rätt stämde med den högre kulturreligiositet, som konsistoriets män önskade främja. Därom fick allmänheten snart besked.

Emellertid verkade toleransidéerna återhållande, och dessutom var det ju icke lätt att göra något åt en man, vilken såsom främmande trosbekännare hade lagens skydd och därtill t. o. m. tjänstgjorde som legationspastor hos den brittiske ministern. När emellertid i början av år 1838 konsistoriet erbjöds ett tillfälle, ansågs det lämpligt att använda det för att hejda Scott och beröva det svenska läseriet dess ledande kraft i huvudstaden. Striden blev hård. Konsistoriet led ett

fullständigt nederlag. Även andra omständigheter under år 1838 bidrogo till att ge Scotts verksamhet vind i seglen. Nykterhetssakens stora framrykning och det svenska missionsintressets fastare anknytning till metodistmissionen markera också början av denna framgångarnas period i Scotts svenska verksamhet.

Scott började 1838 års arbete i Stockholm under ett i yttre avseende synnerligen gott förhållande till de kyrkliga förgrundsmännen. Scotts outtröttlige protektor och gynnare, greve Rosenblad, trädde omedelbart efter Scotts återkomst i aktion för sin uppskattade själsfrände. Han var ivrig, att Scott skulle hålla ett missionstal, särskilt med hänsyn till sin engelska resa, och sökte att få någon av stadens kyrkor upplåten för ändamålet. Prästerna voro dock motsträviga.¹ Men vid ett styrelsemöte i Svenska missionssällskapet vände sig Rosenblad såsom ordförande till ärkebiskop Wallin och sporde, om det kunde vara något att invända mot att Scott höll ett missionstal i Änkehuskyrkan vid nästkommande månatliga missionsbön, varvid Wallin förklarade, att så icke var fallet.²

Det blev ett stort missionsmöte i Änkehuskyrkan nyårsdagen 1838, när metodistpastorn för första gången skulle uppträda i en svenska kyrkans predikstol och så kvittera biskop av Wingårds predikobesök i metodistkapellet något år tidigare. Trängseln i kyrkan var stor, och hundratals människor kunde icke få plats.³ Scott höll ett varmhjärtat tal, då han också prisade den tolerans och vidsyn, som röjdes i Svenska missionssällskapet. Han fann bevisning härför dels däruti, att sällskapet i sin styrelse invalt en, »som är främling till Nation och Kyrkoafdelning», och dels i sättet för de insamlade medlens fördelning. Han gladdes också över den kärleksanda, som kallat honom att i denna helgedom berätta något uppmunt-

¹ Brev från Scott till CWMS, 5/1 1838.

² Ibidm. Jfr DII, p. 6 (10/12 1837): »His grace replied most heartily: 'none whatever that I can see'.» I ett långt brev till The Watchman, 7/3 1838, beskrev Scott saken och trodde sig kunna försäkra, att ärkebiskopen gav sitt oförbehållsamma och hjärtliga bifall.

³ Brev från Scott till CWMS, 5/1 1838. Se också DII, p. 10 f. (1/1 1838) och II, s. 154 ff.

rande från det land, där »Missionsverket lifligast omfattas».⁴ F. ö. berättade han om flera engelska sällskap och missionärer, med vilka han sammanträffat, och slutligen slog han ett slag för Missionstidningen, Svenska missionssällskapet och missionssparbössor.⁵ Kollekten blev större än vanligt, och tio personer antecknade sig som medlemmar och erlade avgiften.⁶ Scott synes ha haft skäl till belåtenhet med sitt första uppträdande i en svensk kyrkas predikstol, och när han vid detta säregna tillfälle till avslutning av sitt tal bl. a. läste ett par wallinska psalmverser,⁷ torde han ha velat manifesteras sitt försonliga sinnelag gentemot en man, som han eljest hade så svårt att få något hjärterum hos. Något ömmare förhållande blev det dock icke utan tvärtom.

När Scott skulle förverkliga sin kyrkobyggnadsplan, gällde det först av allt att för den wesleyanska konferensen i London förvärva rätt att inköpa tomt och därå uppföra en kyrkobyggnad. I februari månad ingåvo Owen och Scott en anhållan till kungl. maj:t med anhållan om nådigt tillstånd att

»å Conferensens för Wesleyanska Methodisterne i Englands vägnar och till dess ägande och besittning, inköpa en del af den härstädes vid Grytgjutaregränden och Östra Beridarebangatan belägna trädgårdstomten till egendomen N:o 4 i kvarteret Putten af S:t Clare Församling, om hvilken tomts försäljning närvarande innehafvare är villig ingå uti afhandling; samt att å nämnda tomt uppygga och inreda ett Kapell till offentlig gudstjänst, under ledning af den eller de Evangelii Predikanter som bemälda Conference, i egenskap af ägare till Kapellet, tid efter annan kan nådigst tillåtas dertill förordna och insätta.»⁸

Denna anhållan, som var daterad den $12/2$ 1838, hade Scott åstadkommit under samråd med greve Rosenblad och hovrättsrådet Hindbeck.⁹ Om man kunnat förutse, vilken strid denna anhållan skulle föranleda, hade Scott och Owen antagligen handlat på annat sätt. Om Scott utan anhållan satt be

⁴ H, s. 159.

⁵ H, s. 165.

⁶ Brev från Scott till CWMS, $5/1$ 1838.

⁷ H, s. 165.

⁸ Stockholms Consistorii Försvar etc., s. 20. Jfr H, s. 20 f. och OwS.

⁹ DI, p. 20 ($5/2$ 1838).

slutet om kyrkobyggnad i verkställighet, skulle saken givetvis fått ha sin gång. Kungl. kungörelsen av den 24 jan. 1781 beviljade, såsom vi ovan sett, främmande religionsförvanter bl. a. rätten att få bygga sina egna kyrkor. Endast i fråga om *sättet* för byggandet gällde kungl. maj:ts förordning om publika byggnader av den 31 juli 1776.¹⁰ Katolikerna i Stockholm hade också begagnat sig av denna rätt och fullbordat sitt kyrkobygge på hösten 1837.¹¹

Man bör dock lägga märke till att den Scott-Owenska ansökningsen icke gällde tillåtelse att få bygga en kyrka för den wesleyanska församlingens räkning. Denna rätt hade de uppenbarligen, lika visst som katolikerna. Vad Scott och Owen anhålla om är rätt för den utländska konferensen att få i landet besitta fast egendom. Det var 100-manna-konferensens fordran på makt och myndighet i alla frågor, som gällde de wesleyanska metodisternas verksamhet hemma eller borta, som föranledde detta steg.¹²

När ansökan den 23 febr. 1838 föredrogs inför kungl. maj:t, uppsköts ärendet, enär kungl. maj:t ville genom Stockholms stads konsistorium inhämta närmare underrättelser om den engelska församlingen.¹³

Konsistoriet med sin preses, ärkebiskopen J. O. Wallin, i spetsen blev färdigt med sitt utlåtande först den 17 april samma år.¹⁴ Det väsentliga i detta har följande lydelse:

»Innan Consistorium går att i hufvudsaken sig yttra, anser det sig uppmannadt tillkännagifva den öfvertygelsen, äfvensom under-

¹⁰ A. J. Rydén, Sveriges Kyrkolag etc., s. 581 f. Denna förordning innebar, att »sedan desseinerne och omkostnadsförslagen blifvit af Kongl. Maj:ts Öfver-hof-Intendents-Embete öfversedde och granskade, de till Kongl. Maj:ts nådiga gillande och stadfästelse anmålans».

¹¹ Sv. Minerva, 27/11 1838, art. Stockholms Consistorium bedömdt af Katoliker. När kungl. maj:ts svar gavs på Scotts anhållan, hänvisades ock till den rätt främmande trosbekännare redan hade i detta stycke.

¹² Brev från Scott till CWMS, 8/2 1838. Jfr brev från densamme till samma adressat, 6/11 1838.

¹³ Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärender 1838, 23/2, § 1; 4/5, § 4. Jfr HD, 23/2 1838 och Stockholms Consistorii Försvär etc. s. 20. Aftonbladet var ej belåtet med denna remiss till konsistorium, »som väl på intet sätt synes hafva haft att göra dermed». Aftonbladet, 11/5 1838.

¹⁴ SSCP, 17/4 1838, § 6.

dåligst fulltyga, det någon brist på undervisning i Evangelii lära och dess förkunnande icke i Hufvudstaden förefinnes, och att, om saken från denna synpunkt betraktas, Consistorium visserligen icke skulle för sin del kunna tillstyrka inrättandet af en ny Församling härstädes och anställandet af en Evangelii Predikant, såsom icke af behovet påkalladt. Beträffande nu hufvudsaken; så, och då Consistorium icke kan anse eller erkänna några flera berättigade att sig till ifrågavarande Församling hålla än härvarande Engelska undersåtare, eller möjligen äfven Svenska, i England födda, har Consistorium, till följe af Kongl. Kungörelsen den 24 Januari 1781, icke rättighet att i underdånighet afstyrka nådigt bifall till förevarande underdåniga ansökan att å nämnde plats ett Kapell uppbygga och inreda till förrättande af Gudstjenst; dock bör Consistorium, sin pligt likmätigt, underdånigst hemställa om ej Eders Kongl. Maj:t likväl härvid täcktes fästa de villkor, att, i betraktande af deras ringa antal, som efter ofvan i underdånighet antydda grund, komme att utgöra Engelska Församlingen, endast en Predikant i sender skulle vid densamma anställd vara, att språket för Gudstjensten komme att till det Engelska blifva inskränkt, samt sjelfva Gudstjensten, i afseende på tiden, till Sön- och Helgedagarna, äfvensom slutligen att Predikanten må förment vara att sin Embetsåtgärd, i ett eller annat hänseende, utsträcka till andra än dem, som med rätta utgöra medlemmar af nu ifrågavarande Kapell.»

Detta utlåtande var undertecknat, utom av J. O. Wallin, av följande sex konsistoriales: Josef Wallin (Franzéns efterträdare i Klara), Abr. Z. Pettersson (J. J. Hedréns efterträdare i Jakob och Johannes), J. A. A. Lüdeke, O. Winter, Zach. Fuchs och M. C. Bergvall.¹⁵

I det underdåniga råd, konsistoriet sålunda ger kungl. maj:t, förmärkes en tydlig ovilja mot Scott. Den kommer konsistoriet att belåtet konstatera, att »undervisningen i Evangelii lära» i huvudstaden är fullgod och att intet behov finnes av en ny predikant. Men här är det tydligt, att konsistoriet gör ett tankeexperiment. Det förutsätter i själva verket alls icke, att det är fråga om en predikant, som skulle undervisa huvudstadens svenska befolkning i evangelii lära, utan skyndar sig att föra frågan över på det plan, där den utan tvivel hörde hemma: konsistoriet fastslår med ens, att här nu gäller främmande trosbekännare, och med hänvisning till kungl. kun-

¹⁵ Stockholms Consistorii Försvär etc. s. 21 f.

görelsen av den 24 januari 1781 förklarar det sig icke berättigat att avstyrka bifall till kyrkobygget.¹⁶

Men nu inträffar det märkliga, att konsistoriet, efter detta konstaterande av att det här gäller främmande trosbekännare, dock anser sig böra tillråda ett i författningarna okänt in gripande och begränsande av sagda trosbekännares gudstjänster. Ingen förordning stadgade, huruvida en församling av främmande trosbekännare skulle få ha en eller flera predikanter, ej heller vilket språk — om t. ex. svenska, tyska, franska eller engelska — finge i gudstjänsterna användas. Lika litet fanns några stadganden, som ålade en sådan församling att icke hålla sammankomster på vardagar.

Påtagligt är, att konsistoriet här tillrådde godtyckliga åtgärder, som inneburo ett ingripande i de inre angelägenheter, som en församling av främmande trosbekännare ensam hade att ordna. Orsaken härtill måste påtagligen sökas däri, att ehuru konsistorium principiellt ville göra gällande, att det naturligtvis här var fråga om en församling av främmande trosbekännare, det dock icke kunde helt känna sig övertygat, att så var. Under låg den alldeles riktiga förnimmelsen av att Scott icke främst och förnämligast var engelsk metodistpastor utan att han i övervägande grad tjänstgjorde som svensk konventikelpredikant. Det var mot en sådan konsistoriet kände sig böra ingripa.¹⁷

Konsistoriets utlåtande drogs snart fram inför offentligheten. Egendomligt nog var det ej de liberala tidningarna, som gingo i spetsen. De funno sig visserligen böra gå emot konsistoriets utlåtande, alldenstund här var en viktig religionsfrihetsfråga, men främst i kampen gick det konservativa bladet Svenska Minerva.¹⁸ Det var den gamle nyromantikern J. Chr. Askelöf,

¹⁶ Detta styrker vad ovan sagts angående möjligheten för Scott att bygga kyrkan utan ansökan därom.

¹⁷ Jfr härtill vad förut framhållits om Scotts och konsistoriets mellanhavanden, se ovan, s. 215 ff.

¹⁸ Redan i pressfejden mot Scott med anledning av dennes tal i England, hade Sv. Minerva yttrat: »En och annan, som kände Hr. Scott ifrån en förmanlig sida, älskade väl att föreställa sig det härvid någon irring vore med i spelet». Samtidigt erinrade tidningen att överste Forsell gjort lika svåra beskyllningar i England. »Hela ogillandets tyngd», borde ej falla över en

som där skarpast bekämpade konsistoriet.²⁰ Han tar i en lång artikel till orda och visar sig i denna fråga vara allt annat än konservativ.²¹ Utgångspunkten tar han i regeringsformen, §§ 16 och 28, liksom också i riksdagsordningen, § 18. Dessa tre paragrafer bilda nu för Svenska Minerva den grundlagsenliga religionsfrihet, som tillkommer svenska undersåtar.²² Tidningen förklarar djärvt gentemot kyrkolag och missgärningsbalk, att »en Svensk medborgare äger grundlagsenlig rätt, att, så framt han icke är Civil embetsman, eller Domare,²³ hålla sig till hvilken Christlig Kyrka och bekännelse som helst, utan att derföre förlora någon, *ens politisk*, rättighet i samhället».

Svenska Minerva förklarar, att grundlagarna av 1809 och 1810 upphäva alla föregående religionsedikt. Grundlag går före annan lag, och därtill äro grundlagarna senare tillkomna. Inga kungörelser kunna åberopas »till vanmäktigande af Grundlagen». Särskilt angriper tidningen konsistoriets mening, att ingen annan än engelska undersåtar eller möjligen svenska undersåtar, födda i England, hava rättighet att hålla sig till församlingen i fråga.²⁴

Utan tveivel var konsistoriets position på denna punkt myc-
 utlännning, »som likväl har sådana precedentia att åberopa, af en författare, som dagligdags hyllas af den liberala pressen». Sv. Minerva $\frac{1}{2}$ 1838. Jfr brev från C. W. Lilljecrona till J. C. von Schoting $\frac{7}{2}$ 1837: »Minerva har således slagit sig på gudaktighet hos Gubben Rosenblad, och skrifer nu långa artiklar om missionsväsendet». Om Askelöfs och Rosenblads förbindelser, se också brev från R. till A. åren 1832—43 (KB).

²⁰ Man bör här erinra sig, att Askelöf vid ärkebiskopsstolens besättande 1837 och i den strid, som då fördes, ganska häftigt angrep Wallin. (D. F e h r m a n, Carl Fredrik af Wingård etc., II, s. 152 f.). Tydligt är, att denna fejd i någon mån efterverkar i den nu inbrytande striden. Askelöfs känslor för Wallin kunna f. ö. utläsas ur följande ord: »Dessutom springer ju på 'Davidsharpan' den ena strängen efter den andra, och hvem vet, om icke hela instrumentet spricker». Sv. Minerva $\frac{6}{11}$ 1838. (Under Hvarjehanda).

²¹ Sv. Minerva, $\frac{10}{5}$ 1838.

²² Riksdagsordningen, § 18, stadgade: »Personer af någon annan fremmande lära, än den Reformerta, kunna ej vara Riksdagsmän; men valrätt må äfven andre Christna Trosförfäranter ej förvägras.»

²³ Jfr regeringsformen § 28.

²⁴ Tidningen utbrister: »Märk, Svenska folk, huruledes ett Consistorium, bestående af Stockholms Kyrkoherdar, anser sig kunna våga att bestrida åt

ket svag. Att framträda inför 1830-talets ömtåliga frihetsopinion och vilja sätta en så godtycklig gräns för individens religiösa frihet som platsen för vederbörandes födelse, måste betecknas som obetänksamt. »Vi kunna helt oväntadt gå miste om vår grundlagsenliga Religionsfrihet», förklarar Svenska Minerva, och det behövdes helt visst icke mer, för att folkopinionen skulle vända sig emot konsistoriet. Onekligen fattade Svenska Minerva saken rätt, när den framhöll, att konsistoriets ställning till frågan närmast icke hotade byggandet av en engelsk kyrka, utan snarare hotade de svenskars frihet, som av inre behov ville hålla sig till denna församling.²⁵

Svenska Minervas alarmartikel väckte givetvis uppmärksamhet. Den hade också direkt påkallat de liberala bladens ingripande, vilka den förväntade skulle »blåsa af all makt i väktarehornet». Nu fick Aftonbladet förgäta sitt lilla mellanhavande med Scott i anledning av det engelska nykterhetstalet, ty här gällde det tanke- och religionsfrihet, och det liberala huvudorganet måste självfallet vända sina vapen mot var och en som hotade denna, även om det därvid skulle komma att stå på metodistpastorns sida.²⁶

Aftonbladet tog upp saken redan samma dag, som Svenska Minerva givit sin första trumpetstöt. Det blev en kort notis, där det konstateras, »att det i frågan om Dogmerna, finnes en lika dräplig katolicism, d. v. s. intolerans, hos en del af vår kyrka, som i många länder, hvarest den s. k. 'allena saliggörande' kyrkan är rådande».²⁷ Ett par dagar senare behandlar

andra Svenska undersåtar, än dem, som äro utrikes födda, rättigheten att besöka andra Kyrkor än deras, bivista annan Gudstjenst än den de hålla.»

²⁵ I tidningen frågas bl. a.: Om det vore så, att allmänheten i Stockholm ville hålla sig till den reformerta metodismen, »som icke ens hindrar dem från att vara Riksdagsmän», och ville där hava sin själavård och njuta sakramenten, »skulle väl Konungen emot 16 § Reg. Formen kunna hindra derifrån?» Sv. Minerva, 12/5 1838.

²⁶ Att Aftonbladets entusiasm för kamp mot Wallin icke var så stor, berodde väl ock därpå, att det året förut varit dennes främste sakförare i kampen om ärkebiskopsstolen. Även om det var fruktan för motkandidatens, biskop af Wingård, politiska konservatism mer än den personliga uppskattningen av Wallin, som föranledde detta, så bar det dock tydligen emot att nu ansätta konsistoriet och därmed Wallin. Jfr härtill D. F e h r m a n, a. a., II, s. 150 f.

²⁷ Aftonbladet 10/5 1838.

samma tidning saken i en lång artikel.²⁸ Även här tages § 16 i regeringsformen till utgångspunkt. Därvid förklarar tidningen, att Svenska Minerva, »hvilken annars med mycken konsekvens plägar predika absolutismens läror», överraskat allmänheten med att i denna sak framhålla, att grundlagen måste äga företräde framför alla äldre och speciella författningar. Aftonbladet står givetvis på samma ståndpunkt och finner, att konsistoriet genom åberopande av 1781 års kungl. kungörelse²⁹ och yrkande, att den wesleyanska gudstjänsten må begränsas till engelska språket »har rest sig ett monument, som på intet sätt står efter, utan tvärtom, i flera afseenden öfverträffar det föredöme af intolerans och andelig despotism, som erkebiskopen af Köln nyligen lemnat».

Att icke Aftonbladet hyste någon kärlek till metodismen veta vi, och det säger sig böra tillägga, att det visst icke anser, att »vårt land de facto lidit något genom frånvaron af främmande sekter». Det vore bedröfvligt om »katolicism och skenhelighet åter skulle börja vinna ett märkbart inflytande och makt här i landet». Dock går tanke- och samvetsfriheten framför allt annat, och maktbegäret är lika avskyvärt, »antingen det framträder under en luthersk doktorshatt eller under den påfliga tiaren».

Aftonbladets liberala stridskamrat Dagligt Allehanda kastar sig icke med någon glädje in i striden, utan tidningen nöjer sig med att i en notis förklara, att den anser »Sv. Minerva vid *detta* tillfälle hafva ganska berömligt erinrat Regeringen

²⁸ Aftonbladet 12/5 1838, art. Stockholms Konsistorium och Religionsfriheten.

²⁹ Det påpekas också, att denna kungörelse icke endast stadfäster vad i missgärningsbalkens 1 kap. 3 § stadgas om den som avfaller ifrån den rätta evangeliska läran och träder till en villfarande (nämligen att han skall drivas ur riket och icke en gång där kunna njuta arv) utan också stadgar, att ingen luthersk undersäte må, vid tio daler silvermynts vite, bevista främmande religionsförvanTERS gudstjänst. Riktigt anmärkes ock, att 1781 års författning, »så ytterligt sträng och absurd den är i flera avseenden», dock på intet ställe nekar främmande religionsförvanter, att få hålla sin gudstjänst på svenska språket. Denna hemställan har således konsistoriet tagit »ur sitt eget hjertas fatabur».

om den fria religionsöfning 16 § R. F. tillerkänner Svenska medborgare». ³⁰

Aftonbladet manar också Freja, som var av moderat läggning, att framträda. ³¹ Det gör den också, men ej så mycket i sakfrågan, där den påtagligen är ganska hållningslös, utan med några artiklar betitlade Methodistscener. De utgöra ett anfall på metodismen, och sakna betydelse för bedömandet av den kyrkorättsliga striden. ³²

Inför all denna presskritik kunde nu icke konsistoriet förhålla sig stilla. Det utgav sitt »Försvär». ³³ Auktor var tydligen ärkebiskop Wallin, vilkens Lehnbergs-vältalighet icke alldeles saknas i dokumentet. Man kan sätta ifråga om »Försvaret» var lyckligt avfattat. Till innehållet går det rakt mot tidens kynne, när det vill framföra lagarnas »stränga fornrustning» och citerar stadganden, som måste komma även de välsinnade att reagera. Till formen var »Försvaret» ännu mindre ägnat att göra den verkan, som åsyftats. Icke nog med att en självsäker prelatensisk anda genomgår skriften, utan den kännetecknas också av en irriterad ton. ³⁴

³⁰ Dagligt Allehanda, 11/5 1838. Betecknande är att samtidigt härmed följande därstädes konstateras: »Svenska Minerva, som, enligt hvad bekant är, har ett surt öga till Stockholms Consistorium, i synnerhet till dess Präses Hr. Erkebiskopen — — har uti sitt gårdags-nummer uppmanat den liberala pressen att göra gemensam sak med henne i kritiken».

³¹ Aftonbladet, 14/5 1838, tillägger, att Freja »vill gerna taga på bägge händer».

³² Bl. a. berättas om en olycklig hustru, som förlorat sitt förstånd »genom den methodistiska fanatismen». Freja, 25/5 1838.

³³ Den långa titeln löd: Stockholms Consistorii försvar af dess inför allmänheten klandrade underdåniga utlåtande i frågan om vidgade friheter för den Wesleyan-Methodistiska Sektens anhängare i Sverige. Det är daterat den 19 maj 1838 och omfattar 22 sidor kvartsformat. Om dess tillblivelse, se i SSCP förvarad kallelse till ett icke protokollfört sammanträde hos ärkebiskopen den 10/5. Jfr SSCP, 22/5 1838, § 14. N. J. Ekdahl torde ha spelat en viss roll redan nu. Se H, s. 290.

³⁴ Aftonbladet, 20/5 1838, förklarade, att konsistorieförsvaret var mäktigt och »affattadt på ett språk, som tillkännagaf hela medvetandet af en ensamt rådande statskyrkas makt öfver tron uti andliga ämnen». Och Sv. Minerva skrev: »När man blifver het, är också ingenting vanligare, än att man förhetsar sig.» Sv. Minerva, 26/5 1838. Tonen i »Försvaret» kan av följande passus förstås: »Enär och i den mon så nödigt finnes, reformerar det [vårt folk] sig sjelf, ej mindre i ecclesiastiskt än politiskt hänseende, under

Den börjar med att tala om »vrängsinniga eller lättsinniga omdömen» i allmänna papperen. Med denna skrift avses »upplysning för dem, som ej ännu tänkt i ämnet, och en ledning för dem, som deröfver möjligen förhastat sin dom». Konsistoriet har ej varit intolerant mot främmande trosbekännare, utan stått i vänligaste förhållande till dem. Flera konsistoriales ha deltagit i deras gudstjänster, även i wesleyanska kapellet — »med egen uppbyggelse». Efter att ha framfört dels lärosynpunkter och dels gjort historiska återblickar går konsistoriet in på frågan om de bestående lagarnas giltighet i förevarande fall. Kungliga kungörelsen av 1781 är icke de jure upphävd, och då icke heller vitesförbudet för lutherska undersåtar att bevista främmande gudstjänst. När »verklig och öppet bekänd apostasi ägt rum på vårt område, så är det vår pligt, redan som edsvurna Embetsmän, att peka på Lagen».³⁵ Vidare citeras prästerskapets privilegier, art. I, kyrkolagens första kapitel, §§ I—V,³⁶ och slutligen missgärningsbalkens av Sveriges rikets lag första kapitel, §§ 3—4. Konsistoriet anser, att dessa stadgar måste »ovillkorligen stå kvar i hela sin stränga fornrustning, all sin förbindande kraft, derest det kunde lyckas en falsk liberalism eller ett politiskt sofisteri, att med 16 § i Regeringsformen tillintetgöra 1781 års Magna Charta för Religionsfriheten».³⁷

Alldeles tydligt är, att dessa lagbud och stadganden, som av konsistoriet åberopas, icke beröra den fråga rörande främ-

sina Konungars hägn och sina Visas ledning, och påkallar dervid aldrig minst biträde från confessioner eller congregationer, hvilka oftast, om ej alltid, stå lägre än vi, både i andelig och världslig kultur, och hafva i den vägen intet att lära oss, det vi ej redan, lika väl och äfven bättre, veta. Komma ändå obudna Läromästare, och slå sig ner, under hvarjehanda skepnader, ibland oss, för att, på vårt hitintills fridlysta område, äfven bedrifva omvändelseverket, hemligen eller uppenbarligen, så är detta verk icke behöfligt och icke lofligt, äfven om våra lagar mindre tvert afskure det.» Stockholms Konsistorii försvar etc., s. 6.

³⁵ Ibidm, s. 8.

³⁶ Tredje paragrafen stadgar förbud vid vite av 100 daler silvermynt att bevista främmande religionsövning.

³⁷ Ibidm, s. 12. Om kyrkolagsförslagets av 1828 ståndpunkt i fråga om de av konsistoriet åberopade lagparagraferna, se ovan, s. 10 f. och Oscar H i p p e l, Kyrkolagskommittén 1824—1846, s. 109 ff.

mande trosbekännares gudstjänst, som konsistoriet fört fram: hur många predikanter som där få tjänstgöra, vilket språk och vilka tider, som äro tillåtna o. s. v., utan de gälla framför allt svenska medborgares rättigheter och skyldigheter i religionsfrågor. De som gälla främmande trosbekännare voro upphävida av senare stadganden, och det är ägnat att förvåna, att konsistoriet åberopar t. ex. §§ 3 och 5 i kyrkolagens första kapitel, då dessa påtagligen voro satta ur funktion av 1781 års kungl. kungörelse.

När konsistoriet kommer in på ett försök till motivering av sina föreslagna åtgärder i fråga om wesleyanska metodisterna, visar det sig, att det saknar lagrum att åberopa. I stället framhållas de praktiska olägenheter och stora vådor, som med en oinskränkt verksamhet av främmande trosbekännare kunna vara förenade.³⁸ Konsistoriets karaktäristik av de wesleyanska metodisterna är ägnad att ge eftertryck åt dessa farhågor. Efter några erkännsamma ord om deras nitälskan, »fromma välmening» och stora insats i praktiskt kristligt arbete fortsätter konsistoriet:

»Men om de förkasta förnuftets bruk i religionsämnen, lägga för stor vikt på oförklarliga inre känslor, hålla människans omvändelse för ögonblickets verk, anse häftiga sinnesrörelser som gudomliga ingifvelser, blifva genom dessa ingifvelser till och med predikanter, utan att behöfva några vidare studier, tro att själarne redan här kunna återställas i den ursprungliga renheten och fullkomligheten, att de sålunda redan på jorden uppnå fullständig både helighet och salighet o. s. v., så kunna de väl ej undgå att, efter vår kyrkas föreställning, räknas bland svärmare. Deras öronbigt, botöfningar, bann m. m. kunna ej annat än vara i strid med Protestantismens anda. Deras satser och åsigter kunna ock svårligen förenas med menskoslägtets fortgående utveckling, ej blott i moraliskt och industrielt, men äfven i intellektuelt och ästetiskt hänseende. De värdera ej det vi kalla verldslig vishet, högre vetenskap, skön konst, de tåla

³⁸ Bevisföringen blir här godtycklig. När det t. ex. gäller att motivera det föreslagna förbudet att hålla gudstjänster på vardagarna säges bl. a. »I vårt land, om någorstädes, bör det gudomliga budet gälla: *i sex dagar skall du arbeta.*» »Folket skall ej ryckas derifrån [arbetet] till andaktsöfningar utomhus, för att — — onödigt derpå spilla tiden» etc. Användes sabboten rätt, »så räcker Guds ord till för hela veckan, och dagliga pligters uppfyllande blir den frugtbareaste dagliga Gudstjensten» (s. 15).

ej dans, musik, skådespel, oskyldiga sinnes-njutningar, som Gud gifvit oss till vederqveckelse mellan mödorna.»³⁹

De wesleyanska metodisterna äro närmast att likna vid »ett stort Läsaressällskap». De äro ett slags »Verldsläsare». Några berömmande ord sägas om »Sockenläsarna». Men råka dessa ut för »ensidiga och förvillande anförare, så blifva de lätt otålsamma, omedgörliga, upproriska».⁴⁰

Att konsistoriet i Scott fruktar att få se en ensidig anförare för läsarna, är förklarligt. Visserligen äro de mot honom riktlade direkta anklagelsepunkterna ej många eller stora. Han får först några vackra lovord,⁴¹ varefter det dock framhålles, att anledningar ej saknas »att misstänka honom för en öfver hans rämärken utsträckt andelig verksamhet». Denna har bl. a. bedrivits genom »hos Consistorium oanmälda, hemliga sammankomster med vår Tros bekännare, genom sjelftagen myndighet öfver deras samveten, samt vård och bearbetning af deras, särdeles de enfaldigares, själar». Dessutom har Scott genom »drag af skarpt separatistisk otålsamhet» bidragit att skapa en misstanke om den verkliga omfattningen av hans verksamhet. Konsistoriet kan ej förstå, att de vidgade friheterna äro nödvändiga för »en församling, hvaraf, utom dess Pastor, blott en enda medlem framträdtt synlig».⁴² Till allt detta lägges den omständigheten, att Scott i England framställt Sverige på ett ofördelaktigt sätt och talat illa om nationen och dess män. Wesleyanerna torde vilja något mer än de låta påskina »och låta ändamålet helga medlen».

»Försvaret» slutar sålunda:

»Vår nation, med de brister den med andra nationer delar i detta ofullkomlighetens tillstånd, — — är i grunden gudfruktig, ärlig, fri-

³⁹ Stockholms Consistorii försvar etc., s. 16.

⁴⁰ Ibidm, s. 17. Talet om upproriskhet i detta sammanhang kanske var beräknat att göra verkan på konungen.

⁴¹ »De [wesleyanerna] hafva här en kraftfull, driftig, med lyckliga gäfvor utrustad predikant, hvilken vi göre all rättvisa för hans goda egenskaper, hans värdiga och skickliga förhållande i allmänna lefvernet, hans nyttiga och ihärdiga verksamhet inom Bibel- och Missions-Sällskaperna såväl som Nyckterhetsföreningen» (s. 17).

⁴² Ibidm, s. 17. I Sv. Stats-Tidning, 3/6 1838, skrives också: »Den Methodistiska församlingen i Sverige lärer hufvudsakligen bestå af en enda familj.»

sinnad, laglydig, på en gång allvarlig och lefnadsfrisk, kärleksrik och tapper. Dess religion är ej ett hinder, men en väckelse, ett medel för upplysning, för utveckling och framsteg i allt som förädlar, som upplyfter, som värdigt pryder eller oskyldigt förnöjer människan. Det är ännu Gustaf II Adolfs folk, som från bönen stiger upp till segren. Detta folk kan ej blifva *Methodistiskt*, innan det upphört att vara *Svenskt*.»

Vid ett närmare beseende visar det sig, att konsistoriets »Försvaret» i sin sista del — i sin karaktäristik och kritik av metodismen — är betydligt starkare än i sin utredning av den juridiska frågan. Onekligen sätter konsistoriet fingret på ömma punkter i den metodistiska åskådningen.⁴³ Likaledes är anmärkningen mot Scotts verksamhet som konventikelpredikant och själasörjare bland svenska lutheraner sakligt berättigad. Och när det säges, att de »hemliga sammankomsterna» äro hos konsistoriet oanmälda och att han har »en sjelftagen myndighet», så betraktas tydligen Scott ej längre som pastor för en församling av främmande trosbekännare, utan som en svensk konventikelpredikant, vilkens verksamhet bör falla under konsistoriets prövning.

I det stora hela sker i »Försvaret» en konfrontation mellan å ena sidan tidevarvets nyhumanistiska kulturoptimism och bildningsreligion, och å den andra väckelsereligionens världsfrånvända fromhetsliv och enkla bibeltro. Man märke uttrycket »människoslågtets fortgående utveckling, ej blott i moraliskt och industriellt men äfven i intellektuellt och ästetiskt hänseende», betonandet av »verldslig vishet, högre vetenskap, skön konst», försvarandet av »dans, musik, skådespel, oskyldiga sinnes-njutningar», betonandet av att religionen är »ett medel för upplysning, för utveckling och framsteg i allt, som förädlar, som upplyfter, som värdigt pryder eller oskyldigt förnöjer människan». Om tidningspressen vände sig mot »Försvarets» förra del och gillade dess senare, så torde ute i läsarkretsarna antipatien enkannerligen ha vänt sig emot den senare. Här spårade de nog lätteligen neologiska och världs-

⁴³ I den stora striden 1841—42 hämtades vapnen mot metodismen i stor utsträckning ur den arsenal, konsistoriet med sitt »Försvaret» skapat. Jfr t. ex. Crusenstolpes uppskattning av Wallins kamp, Ställningar och Förhållanden etc., Femte brefvet, s. 19.

liga tendenser.⁴⁴ Wallin och hans psalmbok, som redan förut voro misstänkta ute i landet, torde efter detta ha ytterligare förlorat i prestige.

Knappt hade »Försvaret» utkommit, förrän Svenska Minerva kastade sig över det. Askelöf tycks ha velat på allvar ta itu med sin antagonist ärkebiskopen. I en lång artikelserie genom fem nummer bekämpar han konsistoriet.⁴⁵ När tidningen framhåller, att »en process af detta slag nödvändigtvis måste utageras», så är den tydligen själv benägen att göra sitt till.

Svenska Minerva företager en utredning om svenska kyrkan som statsinstitution och om sekterna, och därvid föres frågan över på den kyrkorättsliga linjen och de praktiska problemen.⁴⁶ Riktigt inställer tidningen frågan, då den påpekar, att efter konsistoriets yttrande kärnpunkten är, huruvida svenska medborgare skola få frihet att gå till andra andaktsrum än de lutherska kyrkorna. Konsistoriet har pekat på § 3, kap. I av kyrkolagen, där 100 daler silvermynt stadgas, som böter för bevisande av främmande trosbekännares gudstjänster.⁴⁷ Konsistoriales ha dock enligt egen uppgift själva besökt Engelska kapellet och borde väl böta dubbelt, enligt Skriftens ord: »Den som vet sin Herres vilja och icke gör derefter, han är dubbel hugg värd».⁴⁸

Tidningen menar f. ö., att denna sak ej alls hör till frågan om ansökan för wesleyanska konferensen i London att få äganderätten till tomt och kyrka i Stockholm. Konsistoriet

⁴⁴ Vad skulle läsarna säga om dans, skådespel, oskyldiga sinnesnjutningar såsom Guds gåvor? Föga mer trakterade torde de känt sig av »verldslig vishet, högre vetenskap, skön konst», utveckling, förädling etc.

⁴⁵ Början göres den 26 maj. Stridssignalerna lyda bl. a. så: »Varen då välkomne, Herrar Consistoriales, på detta öppna stridsfält.» »Detta stolta framträdande på den offentliga vädjobanan» får sina konsekvenser.

⁴⁶ Sv. Minerva, 29/5, 31/5, 5/6, 9/6 1838.

⁴⁷ Tidningen säger sig ej förstå gagnet av om konsistoriet »lyckas få alla gamla mamseller, alla hushållerskor och kökspigor, som besöka andra andaktsrum än stadens privilegierade Kyrkor, pliktfälda till 100 Daler silfvermynt». Detta skulle göra halva Stockholm sekteriskt, och alla som kunde bestå sig med 100 daler »skulle finna ett nöje uti att besöka andaktsrum, hvarest inträdet kunde blifva så dyrt». Sv. Minerva, 5/6 1838.

⁴⁸ Ibidm.

bör tillhållas att ej svara på frågor, som ej blivit framställda till det. Några »vidgade friheter» är det ej alls fråga om. Det var f. ö. alldeles obehöfligt att inhämta konsistoriets utlåtande.

Aftonbladet, som av Svenska Minerva får förebråelser för sin försiktighet i denna fråga,⁴⁹ hälsar försvarsskriften med en fyrspaltig artikel och är påtagligen imponerat.⁵⁰ »Försvaret» är skrivet så, att det »genast förråder mästarehanden». Tidningen förutspår »detta arbete en plats såsom ett märkvärdigt historiskt dokument i den Svenska hierarkiens häfder», ett yttrande, som dock är mer än tvetydigt.

Tidningen refererar utförligt skriften, där »det ädla nitet att skydda samhället för de vådor, det obehag och de splittringar, som vidskepelse och fanatism äro mäktiga att åstadkomma», varit motivet. Scotts verksamhet är av sådan beskaffenhet, att man bör vara tacksam »för den allvarsamma varning, som redan i början blifvit gifven åt allmänheten». Detta å ena sidan. Å andra sidan måste dock det liberala Aftonbladet konstatera, att konsistoriet »hela vägen igenom gått på sidan om den egentliga juridiska frågan», och ej hållit sig till vad författningarna föreskrivit, t. ex. i fråga om gudstjänstspråket. Varför visade ej konsistoriet samma iver, »när den *katolska* församlingens gudstjänst började hållas på svenska»?

Även Dagligt Allehanda förklarar, att »Försvaret» är »högst svagt i sjelfva hufvudfrågan», som icke är, »i hvad mån det kan *blifva* nyttigt eller skadligt om Methodisterna få här predika och proselytera». Och tidningen tillägger: »Vi äre visserligen inga vänner af nämnda sekt — — — men derom är *nu icke* fråga.» »Frågan är helt enkelt, om svensk Grundlag lemnar Konsistorium eller Regering rätt att, *innan* allmän förargelse af någon Religionssekt åstadkommits, förbjuda eller

⁴⁹ Sv. Minerva 2/6 1838: »Det stora liberala nitet har lagt band på sig, och tegat.» Jfr ibdm, 9/6 1838: Aftonbladet tar för stor hänsyn till, »ett fanatiskt parti för den person, som förer ordet i Consistorium, nemligen för Erkebiskopen».

⁵⁰ Aftonbladet, 20/5 1838, art. Stockholms Konsistorii försvar af dess inför Allmänheten klandrade underdåniga utlåtande, i frågan om vidgade friheter för den Wesleyan-Methodistiska sektens anhängare i Sverige.

inskränka dess verksamhet.» Tidningen pekar därvid på § 16 i regeringsformen och anser saken klar.⁵¹ Och när predikningar i katolska, franska reformerta och holländska kapellen och på brödraförsamlingens sal opåtalat hållits och ännu hållas på svenska språket för svenska åhörare, »så se vi ingen dager», fortsätter tidningen, »att kunna logiskt argumentera sig till Konsistorii slutföljd, att neml. precist *enahanda* rätt skulle vara förmenad Methodisterna eller att de skulle lagl. kunna förbjudas hvad som varit och är andra kristna trosförvandter lagligen tillåtet».⁵²

Under allt detta larm i tidningarna var Scott själv i ivrig verksamhet för sin sak. Av pressdiskussionen, som genomgående gick konsistoriet emot, hämtade han helt visst därvid mycken hugnad. Ursprungligen trodde Scott på ett snart avgörande. På både den engelska och den amerikanska legationen hade man förfrågat sig hos vederbörande myndigheter, och ingen tvivlade på att det skulle bli bifall.⁵³ Detta hade också sannolikt skett, om icke stadskonsistoriet fått tillfälle yttra sina betänkligheter. Snart nödgas således Scott rapportera detta. Det sker i ett långt brev i slutet av april.⁵⁴ Scott har hårda ord om konsistoriet. Krisen har nu kommit. Konsistoriet gör ett våldsamt försök att tillintetgöra missionen i Stockholm, nu när den ter sig så gynnsam. Man sätter villkor »in the genuine spirit of the Vatican». Scott är emellertid i arbete från morgon till kväll och ämnar röra upp jord och himmel »against the wicked attempt of these unreasonable men». Detta är första gången de ha haft tillfälle att officiellt visa, vad andas barn de äro. Scott fortsätter:

»I believe I am in this matter reaping the *fruits* of those revolutionary principles Stephens propagated so plentifully here, for

⁵¹ Dagl. Allehanda, 25/5 1838.

⁵² Dagl. Allehanda, 28/5 1838. Tidningen har farhågor för att grundlagen ej skall rätt förstås vid ett blivande riksmöte, när försvarsskriftens författare skall efter grundlagen »pröfva de begärda propositionerna». Tidningen påpekar ock, att drottningen och kronprinsessan tillhörde en annan trosbekännelse än den lutherska och kunde lagligen lika väl ha bekänt sig till den reformert-metodistiska.

⁵³ Brev från Scott till CWMS, 9/3 1838.

⁵⁴ Brev från Scott till CWMS, 24/4 1838.

sure I am unless the Archbishop frightens the King on Political grounds, he will not accede to the conditions proposed. A few days will decide the fate of the mission here. — — —

Should God enable me to gain a victory over the intolerant Sanhedrin, it will give our cause a stability & bring it forward with a prominence which could not except for this opposition be obtained & then great things may be expected in Sweden.»⁵⁵

Scott inser sakens hela vittgående innebörd. Att nu vinna seger betyder icke blott seger i den föreliggande frågan, utan det betyder också ett stärkande av Scotts ställning i allmänhet och skall mer än något annat föra honom närmare målet: ledareställningen inom det svenska läseriet. Ett nederlag skulle betyda ett fullständigt kvävande av den begynnande metodistiska väckelsen och Scotts snöpliga återtåg. Intet mindre gäller det. Under sådana förhållanden förstår man Scotts löfte till förmännen i London att göra sitt yttersta för en god utgång.

För att avvärja ett kungl. maj:ts beslut enligt konsistoriets utlåtande uppvaktade Scott omedelbart Rosenblad med ett memorandum. Denne visade ett stort intresse för Scotts sak och var villig att göra vad han förmådde därför.⁵⁶ Även Hartmansdorff fick besök av Scott, och ett memorandum stannade även hos honom.⁵⁷ Detsamma upprepades följande dag hos kronprinsen.⁵⁸ Ett par dagar senare var Scott hos den engelska legationssekreteraren, mr Bloomfield, amerikanske ministern, mr Hughes, och greve Björnstjerna, Sveriges minister i London, som nu var i Stockholm, och av alla fick han löfte om bistånd.⁵⁹ Men det gällde också att nå de höga herrar, som i konseljen skulle deltaga vid frågans avgörande. Rosenblads

⁵⁵ Talet om Stephens propaganda i Stockholm för revolutionära idéer innebär påtagligen en överdrift. I varje fall har jag icke påträffat något, som ger Scotts ord berättigande. Antagligen få de ses i ljuset av den radikalism Stephens senare i England hade propagerat. Se nedan, exkurs II, s. 669 ff. Att verkliga Wallin förde fram talet om uppror i samband med läsarna, ha vi sett.

⁵⁶ DII, p. 39 (19, 20/4 1838). Enligt brev från Warnke till Herrnhut, 1/6 1838, sände Rosenblad bud till honom och begärde avskrift på brödraförsamlingens kungl. resolution från år 1783, vilken han sedan visade konungen.

⁵⁷ DII, p. 40 (20/4 1838).

⁵⁸ DII, p. 40 (21/4 1838).

⁵⁹ DII, p. 41 (23/4 1838).

pålitliga stöd hade han. Snart nog hade han också fått excellensen Löwenhjelm och tydligen även statsråden Schultzenheim, Adelswärd och Stjerneld på sin sida.⁶⁰ Dessutom hade Scott genom greve Lewenhaupt fått sina skriftliga anmärkningar mot konsistoriet inför konungen, som blev intresserad, och därjämte ännu en gång haft en audiens hos kronprinsen, som föreföll gynnsamt stämd och yttrade sin önskan att deltaga i statsrådsberedningen, när ärendet kom före.⁶¹ Hartmansdorff försummade han icke heller. Resultatet blev icke så stort, men kronprinsens önskan fick Hartmansdorff dock reda på.⁶²

Det var efter allt tydligt, att konsistoriets synpunkter icke vunno stort gehör i statsrådet. Statssekreteraren för ecklesiastikärendena, Aug. von Hartmansdorff, gick emellertid Wallins och konsistoriets ärende. Han sökte föra saken igenom efter konsistoriets linjer. I statsrådsberedningen den 1 maj 1838 var saken före, men efter vad vi känna till om Scotts arbete i det fördolda, förvånar det icke, att Hartmansdorff rönt motstånd.⁶³ När därför ärendet den 4 maj åter kom upp i konseljen, blev det efter överläggning ännu en gång uppskov.⁶⁴ Detta var en stor misräkning för Scott, och han måste åter börja kretsgången bland statsråden, hos vilka han tydligen alltmer befäste sin position.⁶⁵ Till Scotts hjälp inträdde också drottningen, som mycket uppskattade hans arbete för små-

⁶⁰ DII, pp. 41, 42, 46, (24, 26, 27/3, 7/5 1838).

⁶¹ DII, p. 42, 44 (25/3, 1/5 1838).

⁶² DII, pp. 42, 44 (26/4, 30/4 1838); jfr H, s. 230.

⁶³ HD, 1/5 1838; jfr Hartmansdorffska samlingen 135. Föredragningslistor 8 (4/5 1838).

⁶⁴ Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärender, 4/5 1838, § 4; och HD, 4/5 1838. Warnke berättar i brev till Herrnhut, 1/6 1838:

»Als sein [Scotts] Gesuch nun zum König zurückkam, und es im Conseil vorgetragen wurde, so erhoben sich die Staatsräthe sämtl. gegen die Aeusserung des Consistorii, und gaben zu erkennen, dass das Consistorium, die darauf zielende Verordnung vom Jahre 1781, hier nicht recht angewendet hätte. Der König aber, der nicht gerne gegen die Ansichten des Consistorii handeln wollte, liess nach heftigen Debatten gegen den Staats-Secretair der Ecclesiastikgeschäfte, der es mit dem Consistorio hält, die ganze Sache ruhen und verschiebt sie für ein andermal.»

⁶⁵ DII, p. 45 ff. (5, 7, 8, 14, 16, 20/6).

barnsskolorna och som nu, enligt Scotts mening, torde ha fruktat, att konsistoriets nästa åtgärd kunde komma att gälla den katolska kyrkans gudstjänster. Hon tog parti för Scott hos konungen och kallade dessutom på Hartmansdorff för att tala med honom om saken. Konungen befann sig emellertid i en delikat situation och hade svårt att ignorera ärkebiskopen.⁶⁶

Den fasta klippan i motståndet mot konsistoriet och Hartmansdorff var utan allt tvivel Rosenblad, landets högste ämbetsman, vilken hos konungen hade ett större inflytande än någon annan i statsrådet. Egendomligt var, att Rosenblad och Hartmansdorff, som båda väl kände Scott och samarbetade med honom, intogo så diametralt motsatta ståndpunkter.⁶⁷ Att Hartmansdorff av ren övertygelse ställde sig på konsistoriets sida, är utom allt tvivel. Helt visst hade aktning och lojalitet för Wallin även sin del däri. För Hartmansdorff liksom för konungen var det också en angelägen sak att icke åvägabringa en brytning med den man, som skulle bli prästeståndets talman vid den om ett par år sammanträdande riksdagen. Rosenblad hade givetvis samma skäl till nära förbund med det mäktiga prästeståndet vid en förutsedd hård liberal opposition vid kommande riksdag, men hans herrnhutiska fromhet och hans intresse för Scott förnekade sig icke.

Hartmansdorff hade nu livliga förbindelser med Wallin.⁶⁸ Även på denna front arbetades intensivt. Hartmansdorff var fullt invigd i tillkomsten av konsistoriets »Försvär», vilket, enligt Scott, beräknades utkomma just till dagen för den konselj, vid vilken saken skulle avgöras.⁶⁹ Wallin använde sitt

⁶⁶ Brev från Scott till CWMS, 15/5 1838.

⁶⁷ Scott var en av sekreterarna i Sv. missionssällskapet, där Rosenblad var ordförande, och i Sv. nykterhetssällskapet, där Hartmansdorff var ordförande. Rosenblad hade ett ojämförligt större inflytande. Heurlin anger hans ställning hos konungen med följande ord:

»Endast Rosenblad kunde ngn gång förmå Carl Johan att afstå från ett fattadt beslut. R. gick likväl då före Conseljen in till o. talade med Kon. Kon. satte stort pris på R.» C. I. Heurlins självbiografiska anteckningar, folio-arket 5 i anteckningar till 1834 års riksdag. (LUB).

⁶⁸ HD, 12, 13, 17, 20, 23, 30/5 1838. Jfr brev från J. O. Wallin till Hartmansdorff, 16, 19, 22/5 1838.

⁶⁹ DII, p. 50 f. (23/5 1838); och brev från Scott till CWMS, 5/6 1838.

inflytande hos konungen och kronprinsen.⁷⁰ Men Hartmansdorff hade dock motvind. I statsrådsberedningen den 22 maj var det »tvist» om metodistsaken, och statsråden ville ej höra konsistoriets nya skrift uppläsas.⁷¹ Och när Hartmansdorff utarbetat ett eget yttrande, som han ärnade föredraga i statsrådsberedningen den 29 maj, röntes detta ett lika omilt öde.⁷²

Den segslitna frågan nådde icke fram till konseljen på flera månader. Den 25 maj skulle den ha behandlats, men konungen uppsköt ärendet, vilket enligt Scott, skedde med anledning av att denne hade utlovat en vederläggning av konsistoriets »Försvår».⁷³ Om detta hade han meddelat i pressen. Han hade därvid icke försummat att använda kraftord.⁷⁴

Medan så Scott beredde sig att på publicitetens tornerbana möta den store Wallin, uppmuntrades han av nya gynnsamma omständigheter. Hans gode vän biskop af Wingård hade anlånt till huvudstaden.⁷⁵ Nu inblandade sig åter i »metodistfrågan» den personliga animositeten från ärkebiskopsstriden året förut. Wingård hyste inga ömma känslor för Wallin, som intagit den plats, som Wingård så bestämt räknat på.⁷⁶ Med Hartmansdorff var Wingård ofta missnöjd, och Wallins ärkebiskopsutnämning gav ytterligare anledning.⁷⁷ Det var därför

⁷⁰ HD, 23/5 1838.

⁷¹ HD, 22/5 1838. Jfr Dagl. Allehanda, 28/5 1838.

⁷² HD, 29/5 1838. Flera av statsråden hade egna skriftliga yttranden, såsom framgår af Heurlins självbiografiska anteckningar. Se nedan, s. 437.

⁷³ Brev från Scott till CWMS, 5/6 1838. Jfr DII, p. 51 (20/5 1838).

⁷⁴ I Aftonbladet 23/5 och Dagl. Allehanda 25/5 1838 skrev Scott i notiser bl. a. följande: »Ofta hafva oförstånd, okunnighet eller lättsinnighet utgjutit sig mot Wesleyanska Methodisterna; dock höra dessa företeelser egentligen till medlet af det sist förflutna seklet. Bland detta århundradets märkvärdigheter måste man således anse det factum, att Stockholms Stads Högvärdiga Konsistorium nedlåt it sig att åter upplifva dessa misstydningar, rörande ett fridsamt folks Christeliga verksamhet.» Därpå lovar Scott att åstadkomma en »fullkomlig vederläggning af allt i nämnde Skrift, som icke af Methodisterna godkännes, eller med stöd af Guds ord lätt kan försvaras.»

⁷⁵ DII, p. 51 (20/5 1838). Jfr Diarium Episcopi Gothoburgensis, 1828—40, uppslag 167, 19/5 1838.

⁷⁶ D. Fehrman, a. a., II., s. 140 ff. Där lämnas klara belägg för hur förbittrad Wingård var över Wallins utnämning.

⁷⁷ Ibidm, s. 155. Hartmansdorff var illa tåld af Wingård, även därför att

naturligt, att Wingård med hela tyngden av sin myndighet skulle träda in för Scott. Redan den 26 maj hade Scott ett möte med Wingård; »he promises to do all he can for us».⁷⁸ Först och främst gav Wingård konungen goda informationer, gynnsamma för Scotts sak.⁷⁹ Senare kom han att medverka till frågans slutliga lösning.

Självfallet var det icke endast för att tillfoga Wallin ett nederlag, som Wingård stödde Scotts sak. Han stod i samma personliga förbindelse till Scott, som Rosenblad gjorde, och hade nog sina sympatier på samma sida som denne, ehuru väl man kan tvivla på att den myndige prelaten direkt skulle ha blandat sig i striden på metodisternas sida, så framt icke därvid erbjudit sig ett tillfälle att ge Wallin en läxa.⁸⁰

Sannolikt på grund av Wingårds samtal med konungen fick Scott en angenäm audiens på slottet. Den skedde den 5 juni och räknades tydligen av den rojalistiske Scott till de stora händelserna i hans liv. Ändamålet var ju ock av en så avgörande innebörd.⁸¹ Konungen var synnerligen vänlig och erkände rättmätigheten i Scotts sak, men han ansåg ett uppskov lämpligt, »that the great excitement now existing, may be calmed down». Tvång i religiösa frågor ville konungen icke öva. Han yttrade bl. a.:

»We have had fanatics in our own Country, we do not coincide with such as compare the Methodists to them, but even in dealing with them, we have carefully avoided all harsh measures, knowing well that religious excitement cannot be put down by force.»⁸²

denne i honom såg en motståndare till episkopalsystemet. Jfr härtill Oscar Hippel, a. a., s. 145 f.

⁷⁸ DII, p. 51 (²⁸/₅ 1838).

⁷⁹ Brev från Scott till CWMS, ⁵/₆ 1838.

⁸⁰ Wingård har i Öfversigt af Christna Kyrkans senare händelser och nuvarande tillstånd själv berättat något om denna strid, ehuru han som ärkebiskop år 1843 icke berör sin del i den. Om konsistorii utlåtande heter det, s. 158: »Förtjenster och fel tilldelas Methodismen, de senare dock med fullare hand.» Senare säger Wingård: »Detta var för mycket att bära för Methodisterna och troligen äfven för andra, som ansågo omdömet dels för hårdt, dels för lätt.» Bland dessa andra var nog Wingård själv.

⁸¹ Scott har detaljerat beskrivit audiensen dels i DII, p. 54 ff. (⁵/₆ 1838), och dels i brev till CWMS, ¹⁴/₆ 1838.

⁸² DII, p. 56. Det är påtagligt, att konungen här åsyftar läsarna.

Konungen hade fattat, att den Scott-Owenska ansökan också innebar begäran om tillstånd att bilda en metodistförsamling av svenskar, men Scott bedyrade, att detta icke var syftet, utan genom de svenska gudstjänsterna ville han endast gagna den svenska kyrkan och göra svenskarna »better subjects of their own King». Detta tilltalade konungen, som nu också tackade Scott för hans försvar av honom och hans familj föregående år.⁸³ Likaså uttalade han sin tillfredsställelse över Scotts osjälviska och mödosamma arbete för nykterheten, vilket gav Scott anledning att prisa både konungen och kronprinsen för deras stora intresse för denna sak.⁸⁴

Just vid tidpunkten för denna audiens, varav Scott väntade sig ett snart avgörande i det uppskjutna ärendet, hade Scott fått sin utlovade vederläggningsskrift färdig.⁸⁵

Ojämförligt största delen av denna skrift är ägnad åt rättfärdigande av metodismen, dess verksamhet och läror. Endast en ringa del upptages av den egentliga sakfrågan, den juridiska rättmätigheten av Scotts verksamhet. Denna förskjutning från det juridiska till det praktiskt kristliga och dogmatiska planet hade frågan fått redan genom konsistoriets förvarsskrift. Till formen är Scotts svar hovsamt, en omständighet, som gav dess författare ett moraliskt övertag i den pågående striden.⁸⁶

Vid ett genomläsande av skriften får man det intrycket, att Scott nu icke allenast fått ett gyllene tillfälle att från en plattform, som syns över hela Sverige och Finland, predika sin metodistiska åskådning, utan också att han är besluten att

⁸³ Se ovan, s. 400.

⁸⁴ DII, p. 59 f.

⁸⁵ DII, p. 60 f. (8[—]/₆ 1838). Skriften, som är daterad 9/₆ 1838, omfattar med bilagor 25 sidor och är alltså åtskilligt större än konsistoriets »Försvår». Dess rubrik är Stockholms Consistorii sak emot Wesleyanska Metodisterna. Geo. Scotts påminnelser vid Consistorii försvar.

⁸⁶ Dagl. Allehanda, 11/₆ 1838, skriver: »Hr Geo. Scott [har] i dessa dagar från trycket utgifvit några påminnelser vid Consistorii Försvår, hvilka utmärka sig för ett upplysande, allvarligt och passionsfritt framställningssätt, det der hedrar förf. destomer, som Konsistorium på ett föga manligt och vackert sätt anfallit sina motståndare och tagit sin tillflykt till en hop deklamationer, hvilka föga öfvertyga i en debatt om rätt.»

med alla till buds stående medel utnyttja detta enastående tillfälle. Utan tvivel betecknar detta Scotts framträdande som metodistapologet under pressens nästan enhälliga bifall en av hans största triumfer.

Scott börjar med att framhålla, att inga »vidgade friheter» sökas. De rättigheter, som metodistförsamlingen i elva år haft, är den nöjd med. De äro desamma, som redan år 1783 beviljades brödrarförsamlingen i Stockholm. Vad frågan gäller, är huruvida »Wesleyanska Conferensen» skall få äganderätten till det kapell, som skall byggas.⁸⁷

Efter dessa erinringar går Scott över till frågan om konsistoriets »oförtjenta och förnärmande beskyllningar» mot metodisterna. För att tillbakavisa dessa begagnar sig Scott av många och långa citat från olika personer. Det är framförallt män tillhörande anglikanska kyrkan, som få tjäna som vittnen.⁸⁸ Dessa kyrkomäns vittnesbörd om metodismens stora betydelse och utomordentliga insats i missionsarbetet voro avsedda att göra synnerlig effekt. Utan tvivel blev detta också fallet, ty vittnesbörden om hur wesleyanerna gagnat, upplivat och försvarat »National-Kyrkan» verka övertygande.⁸⁹ Denna skara av anglikanska kyrkomän, där sådana titlar som biskop, prost, f. d. minister, professor, parlamentsledamot etc. icke saknas, påkallas av Scott i syfte att inför allmänheten tillintetgöra konsistoriets besvärande och icke i alla delar obefogade kritik.⁹⁰

⁸⁷ Aftonbladet, 11/6 1838, art. Pastor Scott emot Stockholms Konsistorium, skriver om Scotts behandling av sakens juridiska sida: »Hr Scott [har] behandlat [den] ganska kort, men i vår tanka fullkomligt tillfredsställande, då han helt enkelt upplyst, att metodistförsamlingen alldeles icke begär några utvidgade rättigheter.»

⁸⁸ Stockholms Consistorii sak etc., s. 3 ff. Bland de påkallade vittnena var även den frejdade baptistpastorn Robert Hall liksom även Halle-professorn Tholuck.

⁸⁹ Jfr här till H. O. Wake man, Den engelska kyrkans historia, s. 426 f. och Smith, a. a., III, p. 323. Wesleyanernas bestämda hållning mot radikala tendenser och deras värnande av statskyrkan under oroligheterna i början av 1830-talet hade kommit många kyrkomän att t. o. m. hoppas på att kunna återföra metodismen in i kyrkan.

⁹⁰ Tydligen äro vittnesbörden avgivna vid de stora majmötena, då också wesleyanerna tyckas haft för sed att inbjuda utomstående betydande män att presidera vid något möte.

Scott synes framför allt vara angelägen att få betona, att det råder ett gott förhållande mellan statskyrkan i England och den wesleyanska metodismen.⁹¹ Det är misstanken för separatistisk verksamhet, som Scott därmed vill avliva. Detta syfte har också skriftens andra del, som utgör en kort historik över Wesley och över samfundets uppkomst. Scott försummar därvid icke att framhålla Wesleys betydande bildning och att han t. o. m. höll offentliga föreläsningar i grekiska under sin Oxford-tid.⁹²

Sedan lämnar Scott en kort redogörelse för Wesleys förkun- nelse av »rättfärdiggörelse genom tron på den Korsfäste», och om motståndet och avundsjukan hos »den tidens verldsligt sinnade presterskap».⁹³ Det var en olycka, att ej kyrkan ville tillägna sig den »bättring, som af Wesley och hans medarbeta- re åsyftades, utan satte sig emot desse helige män, och förföljde Samfundet i alla riktningar». Därpå tillägger Scott följande, som, sett i belysning av den i Stockholm pågående striden, nästan kan fattas som ett hot: »Frukten af dessa förföljelser blef, att de Wesleyanske Methodisterne måste, emot sin afsigt, blifva en särskild församling med egna Prester, Kyrkor och Gudstjenster.» Det var således ej wesleyanernas fel, att de blivit ett eget samfund.

Scott är också angelägen att öka sitt samfunds reputation genom att på tal om dess organisation hänvisa till mer eller mindre analoga företeelser i den svenska kyrkans organisation. Metodisternas *Circuits* kallar han kontrakt, deras *Districts* benämner han stift och deras *Conference* kallas allmänt prästmöte.⁹⁴ Scott slutar sin historiska översikt med några detaljer

⁹¹ Scott påpekar, att J. R. Stephens blev nödgad att lämna det wesleyanska samfundet, därför att han arbetade för den Anglikanska kyrkans lös- görande från staten. Vidare härom, se nedan, Exkurs II.

⁹² Stockholms Consistorii sak etc., s. 9.

⁹³ Ibidm, s. 10 f. Vid denna punkt torde Scott ej alldeles saknat anledning förmoda, att slutsatser skulle kunna dragas med hänsyn till situationen i Stockholm. Scott kanske t. o. m. avsåg detta. Likhetera mellan Wesley och Scott å ena sidan och anglikanprästerne och stockholmsprästerskapet å den andra ha i skriften blivit alltför slående för att icke vara medvetet tecknade.

⁹⁴ Ibidm, s. 11. Scott citerar även den svenske kontraktsprosten, kyrkoherden N. S. Swederus i Näsby och Ervalla, vilken var personligen bekant med Wesley. Se ovan, s. 295 ff.

om Wesley, några statistiska och organisatoriska uppgifter⁹⁵ och ännu ett vitsordande citat.

Så kommer Scott över till den tredje avdelningen i sin skrift — »till den minst behagliga delen» — »att granska, ja, motsäga Consistorii yttranden om Methodisterna.»⁹⁶ Här hade Scott ett enastående tillfälle att såsom anklagad och, i hans mening, förorättad ta till orda för att ge offentlighet åt de religiösa åsikter, som han själv med värme omfattade och även önskade, att andra skulle tillägna sig. Scott vänder sig med skärpa emot konsistoriets teckning av metodismen. Han tror sig finna, att konsistoriet tecknat på fri hand utan anlitan- de av tillförlitliga källor. Scott tar upp anmärkningarna punkt för punkt och redogör för metodisternas lära om den plötsliga omvändelsen, om sättet för predikan- ters prövning och an- ställande och om fullkomlighetsläran.⁹⁷ Ifråga om metodis- mens ställning till kultur- och samhällslivet gör också Scott gällande, att konsistoriet farit vilse. Han påvisar, hur i »mora- liskt och industriellt» och även »i intellektuellt och ästhetiskt hänseende» metodismen gjort sina insatser. Någon riklig exem- pelsamling har icke Scott på denna punkt, och även om en- staka personer, som t. ex. d:r Adam Clarke, kunde anföras som bevis på den metodistiska väckelsens betydelse för en fattig pojkes utveckling, så ändrade detta intet i metodismens kulturfrånvända grundkaraktär.⁹⁸

Konsistoriets anmärkning mot metodisterna, att de ej tålde »dans, musik, skådespel, oskyldiga sinnes-njutningar, som Gud gifvit oss», tar Scott givetvis fasta på. Han är ädelmodig nog

⁹⁵ Det wesleyanska samfundet bestod enligt senaste statistiken av 4,478 ordinarie lärare och 1,049,401 medlemmar. Räknar man dem, som utan att ingå i samfundet regelbundet besöka dess gudstjänster, »så uppgår det till vida mer än Sveriges hela befolkning». (Ibdm, s. 13.)

⁹⁶ Ibdm, s. 13.

⁹⁷ Om den sistnämnda saken heter det, att när ingen skärseld är att vänta efter döden, tro metodisterna, »att hvad som Evangelium erfordrar såsom beredelse för himmelen, kan meddelas här på jorden, och måste sökas här».

⁹⁸ Ibdm, s. 18. Man behöver bara erinra sig den miljö i Edinburg, i vilken Scott fostrats, för att förstå klyftan mellan andan i metodismen och den bildningsreligiositet, som av stockholmskonsistoriet omhulldades.

att förmoda, att orden »som Gud gifvit oss» nödvändigt måste vara ett tryckfel,⁹⁹ varför han lämnar det helt åsido. Mot de »verldsliga förlustelser», som konsistoriet försvarar, sätter Scott de »ädlare, renare, oskyldigare njutningar», som metodisterna äga i sin religiösa övning och verksamhet. På denna punkt citerar Scott åter »den djupsinnige Robert Hall».¹⁰⁰

Det är påtagligt, att Scott på denna punkt företrädde huvudmassan av läsarna i landet. Fronten mot »världen» och de världsliga förlustelserna hölls skarp. Scott argumenterade nu inför hela landet i denna fråga.

Slutligen anger Scott sin syn på sin egen ställning som predikant i Stockholm. När konsistoriet talar om att Scott kan misstänkas för att utsträcka sin verksamhet över sina rāmärken, svarar Scott mycket kort, att hans rāmärken äro tvenne: »Guds ord, och Methodist-Samfundets lagar.»¹⁰¹ Angående de »oanmälda sammankomsterna», som konsistoriet anklagar honom för, kan han ej förstå vad därmed avses, om ej »den enkla omständigheten att han icke velat visa ifrån sig de många, som hos honom sökt råd i andeliga angelägenheter». Då de besökande blevo många och det blev tidsödande att samtala med och ge råd och undervisning åt var och en för sig, utfäste han »en viss dag och timme, på hvilken de besökande kunde sammankomma och gemensamt emottaga de upplysningar och råd, som alla behöfde».¹⁰²

Här är det tydligt, att Scott för att rättfärdiga sina konventioner tillgriper en förklaring, som är åtskilligt konstlad. Öppet har han dock gått tillväga. Redan 1832 meddelade han en konsistorieledamot, som besökte honom, angående dessa sammankomster. Denne »yttrade med synbar rörelse sin innerliga tillfredsställelse dervid» men rådde Scott, »att icke uti andra hus hålla dylika sammankomster». Scott tillägger här: »Detta

⁹⁹ Ibidm, s. 19.

¹⁰⁰ Ibidm, s. 20.

¹⁰¹ Om ecklesiastika eller andra rāmärken finnas, så »inträffar ett af tvenne ting: antingen att ansvaret till stor del öfverflyttas på dessa inskränkingar, eller, der dessa göras allt för stora, lemna pligt och klokhet det förenade rådet att söka ett friare arbetsfält». (S. 21.)

¹⁰² Ibidm, s. 21.

råd har blifvit noga följdt.»¹⁰³ Syftet med dessa möten, förklarar han, var dock under allt blott »att göra de samlade till bättre, lyckligare, nyttigare medlemmar af den Evangeliskt-Lutherska kyrkan».

Att det icke är fråga om ett »utvidgande af Methodismen» förstås också därav, menar Scott, att han, när han för sina överordnade i London framlade behovet av en ny kyrka, påpekade, att man allenast finge söka främja tillväxten av »en sann, ren lefvande gudaktighet inom den Svenska kyrkan».¹⁰⁴ Oaktat denna upplysning var konferensen redo att av kärlek och oegennyttia anslå 500 pund till kyrkobygget. Detta kan ej innebära några jesuitiska planer till kyrkans »gradvisa underminering, beräknade skakning och slutliga fall», såsom konsistoriet förmenar.¹⁰⁵

Gentemot konsistoriets ståtliga skildring av den svenska nationens dygder och förtjänster citerar slutligen Scott en av Wallin själv gjord mörk skildring av det svenska folkets ställning i moraliskt och religiöst avseende. Enligt Wallin själv var teckningen »bedröflig, men efter naturen».¹⁰⁶

Som förut i förbigående påpekats, upptogs Scotts svar mycket välvilligt av pressen. Det ger Svenska Minerva, Aftonbladet och Dagligt Allehanda anledning att ytterligare understryka sina från konsistoriets mening avvikande åsikter.¹⁰⁷

Frågan om det nya kyrkobygget hade nu fått ofantliga dimensioner. Den hade förts ut i den allmänna diskussionen.

¹⁰³ Ibidm, s. 21 f. Den åsyftade konsistorieledamoten var kyrkoherden i Kungsholms församling, Z. Th. Fuchs. Jfr ovan s. 216.

¹⁰⁴ Ibidm, s. 22. Scott underrättade också konferensen om att han måste noga akta sig »för allt sekteriskt proselytmakeri» inom svenska kyrkan, och att »om han lyckades såsom Evangelii budbärare, och välsignades i sitt arbete, måste denna kyrka, och icke Methodismen, skörda frukterna deraf».

¹⁰⁵ Scott påpekar även, att hans ekonomiska villkor skulle bli alldeles desamma, även »om han än aldrig talte ett Svenskt ord».

¹⁰⁶ Denna Wallins klagan över läget ingick i ett tal hållet i Uppsala den 21/10 1837. Se J. O. Wallin, Religions-Tal, IV, s. 280 ff.

¹⁰⁷ Freja däremot är hela tiden ganska häftig och beskyller Scott för att vara »en bakdantare och belackare», som trängt sig in på olika områden i vårt land. Bäst »om Hr. Scott frivilligt lämnade det land han skymfat». Freja, 1/6 1838.

Den kommenterades inför tusentals läsare. Detta innebar en enastående reklam för Scotts verksamhet. Den hade givit Scott anledning att framträda med en försvarsskrift, som huvudsakligen kom att tjäna som propagandamedel. Vidare tvang denna fråga de eljest mot metodismen avogt stämnda liberala bladen att i religionsfrihetens namn taga Scotts parti. Och slutligen torde denna frågas återverkan ute i läsarkretsarna ha blivit den, att man där fick upp ögonen för vilken andans man Scott var jämförd med den misstänkte Wallin. Säkerligen kände man bättre igen sig och sin åskådning i Scotts skrift än i Wallins, och man torde på sina håll snarast ha betraktat den förre som den sanna gudaktighetens försvarare gent emot en »världslig» och »maktlysten» kyrka.¹⁰⁸ Den praktiska betydelsen och den indirekta återverkan av denna strid torde knappast kunna rätteligen uppskattas. Påtagligt är, att den innebar en stor framgång för Scott, en lystrings-signal för läsarna, som i många fall hade svårigheter med kyrkomyndigheten, och ett den nya tidsandans första allvarliga anlopp mot enhetskyrkan. Det blev nu för första gången en stor debatt angående förhållandet mellan de nya grundlagarnas stadganden om religionen och kyrkolagen och andra äldre förordningar.¹⁰⁹ Saken var av så

¹⁰⁸ I brev till Hartmansdorff, 6/8 1838, framhöll P. Wieselgren, att nu en strid blåst upp mellan genuin och tidsenlig bibeluppfattning — »och en Methodist står på *continuitetssidan* och ett Hufvudstads Consist. på *tidsenlighetssidan*. Den ställningen är äfventyrlig i ett Lutherskt land, med liten *insigt*, mångfaldig *åsiqt*». Man bör också ihågkomma, att i vissa läsarekretsar man hade haft känning av prästerskapets restriktionssträvanden ifråga om gudaktighetsövningar. Dessa läsare började säkerligen betrakta Scott som en av sina egna. Man erinre sig, att ett år senare Rosenius skrev, att han fick höra »ett sorl af verdens smädelser» kring Scott och tillade betecknande — »allt goda tecken». RB, s. 37.

¹⁰⁹ Till frågans belysning från konservativt kyrklig synpunkt kom slutligen i Sveriges Stats-Tidning en artikel, som tog konsistoriets ståndpunkt i försvar. Den var införd den 8/6 1838 och bar till rubrik Ett par ord i frågan om svensk religionsfrihet. Här hävdas utvisningsstraffet för övergång från den svenska lutherska kyrkan till annat trossamfund. Artikelförfattaren polemiserar mot särskilt Askelöfs tolkning av de förut nämnda grundlagsparagraferna och anser kyrkolag och missgärningsbalk äga sin gamla giltighet. Däremot menar skribenten, att metodisterna ha rättighet att med stöd av kungl. kung. 24/1 1781 bygga egen kyrka, och då »måste

mycket större vikt, som kyrkolagsrevisionen nu var särskilt aktuell.¹¹⁰

Så betydelsefull Scotts framgång än var i den offentliga diskussionen om det tillämnade kyrkobygget, så kunde han självfallet ej vara belåten därmed. Sakens avgörande och ansökans bifallande var det stora spörsmål, som bekymrade och oroade Scott sommaren och hösten 1838. Av stor betydelse för frågans slutliga avgörande blev det, att Hartmansdorff, som tidigare på året blivit hovkansler och som sådan kommit i våldsam konflikt med de liberala tidningarna, i september efterträddes på statssekreterareposten av utnämnde biskopen i Visby, den kloke politikern C. I. Heurlin, förut domprost i Växiö.¹¹¹ Denne gick andra vägar än Hartmansdorff. Han stod under ett starkt inflytande från biskop af Wingård,¹¹² medan däremot förhål-

väl deraf följa, att de också få köpa och äga en tomt, hvarpå den skall stå». Artikelförf. är försiktig i omdömet om konsistoriets åtgärd, som är förestavad av varsamhet och varöver konsistoriets »egen, i alla tider märkvärdiga skrift, hvars författare lätt röjer sig genom den sällsynta kraften i anda och ord, har spridit ett tillräckligt ljus». Utan grund är det icke, som konsistoriet befarar »hvarjehanda oredor» av metodisternas verksamhet i Stockholm, och ehuru skribenten erkänner mycket värdefullt i metodismen, hänvisar han i alla fall till Coleridges ovan behandlade skrift emot den. Han är f. ö. av den uppfattningen, att vårt lands »kyrkoinrättning, om den ock behöfde någon förbättring, icke lär af någon annan öfverträffas».

Man antog, att Hartmansdorff var artikelförfattaren, och trots att en dementi infördes i följande n:r av Statstidningen, 9/6 1838, ansåg Sv. Minerva, 12/6 1838, att han likväl kan hava med dess tillkomst att göra, enär dementien endast säger, att artikeln utan hans »vilja och vetskap influtit». Denna förmodan var riktig. Biskop Franzén, som denna tid vistades i Stockholm, var den egentlige förf., men han hade fått taga del av Hartmansdorffs promemoria i frågan. (Se HD, 28/5, 6/6.) Att det blev nödvändigt att undan-skaffa misstanken om Hartmansdorff som förf., synes styrkt av dennes anteckning: »Wallmark, d'Albedyhll här för Franzéns artik. om methodisterna. Baron Åkerhjelm äfven.» HD, 9/6 1838.

¹¹⁰ O. Hippel, Kyrkolagskommittén 1824—1846, s. 197 ff.

¹¹¹ Ibidm. Jfr brev från Hartmansdorff till Heurlin, 20/3, 21/3, 1/9 och 14/9 1838.

¹¹² D. Fehrman, a. a., II, s. 162; och O. Hippel, a. a., s. 202. Till Heurlin uttrycker Wingård sin belåtenhet i brev, 1/8 1838: »Hartmansdorffs förvändhet, och hans serskilda ovilja mot mig, vore redan anledning nog att önska förändring. — Under Rosenstein och Kullberg var jag hörd och trodd; men sedan har varit en stor förbistring.»

landet till Wallin var kyligt. För metodistfrågans avgörande fick denna omständighet en stor betydelse. Heurlin satte sig orubbligt mot Wallins planer. Utom av Wingård stöddes han däruti även av den nye kyrkolagsexperten J. H. Thomander, som var i Stockholm vid denna tid och stod på Scotts sida.¹¹³

När Heurlin tog den Scott-Owenska ansökan i arv efter Hartmansdorff, hade han vissa möjligheter att noga sätta sig in i saken. Hartmansdorff hade ett långt skriftligt anförande, där han nitiskt kämpade för konsistoriets mening. Dessutom hade under de häftiga diskussionerna i statsrådsberedningen skriftliga anföranden inlämnats även av Rosenblad, Åkerhjelm, Schultzenheim och Löwenhjelm.¹¹⁴ »Alla voro för Scott, med loford öfver honom.» Att frågan hade uppskjutits berodde på konungen. »Konungen stod såsom skiljedomare emellan hela Konseljen å ena sidan samt Wallin och H[artmansdorff] å den andra, och uppskjöt frågan alltjemt.»¹¹⁵ Heurlin fann, att frågan om kyrkobygget icke hade något samband med Scott och hans beteende. Hade konsistoriet något att därvid anmärka, borde detta på annat sätt behandlas. Heurlin ansåg sig således kunna tillstyrka bifall till byggandet utan att låtsa om konsistoriets utlåtande.¹¹⁶ I detta instämde hela statsrådet utom Hartmansdorff, och även konungen var vid enskild föredragning nöjd därmed och glad att komma ifrån den obehagliga frågan. Men när ärendet förekom i konseljen, blev det en het strid mellan Hartmansdorff å ena sidan, Rosenblad,

¹¹³ Brev från Scott till CWMS, 4/9 1838. Scott skrev: »Dr T. is diametrically opposed to the Stockholm Consistory in their proceedings against us, and openly declares his sentiments wherever he goes.»

¹¹⁴ C. I. Heurlins självbiografiska anteckningar (LUB), fol.-arket 8 ff., redogör för denna fråga. Heurlins framställning följes här.

¹¹⁵ Ibidm.

¹¹⁶ Ibidm. I detta uppmuntrades Heurlin av Wingård. Se brev från Heurlin till Wingård, 15/10 1838. Wingårds intresse framgår av Scotts brev till honom, 12/11 1838 (H, s. 235). I en artikel om Sverige i *The Watchman*, 23/10 1839, berättar meddelaren, säkerligen Scott, om Wingårds ingripande till Scotts förmån: »The present Archbishop was a powerful instrument, in the hands of God, of counterworking the persecuting views of the former, and obtaining the full sanction under which the Missionary now labours.»

Löwenhjelm och Åkerhjelm å den andra. Resultatet blev ytterligare uppskov.¹¹⁷

Scott fick reda på att Heurlins förslag innebar tillåtelse att bygga kyrkan men intet beviljande av äganderätt för den wesleyanska konferensen. Detta tillfredsställde icke Scott, som med vanlig energi trädde in för sin sak hos Rosenblad.¹¹⁸ Men även Wallin var högeligen missnöjd och torde, enligt Heurlins mening, ha genom greve Brahe nedlagt protest däremot. När därför ärendet nästa gång kom före, uppsköts det ånyo,¹¹⁹ och konungen befallde Heurlin att gå till Wallin för att höra hans mening. När Heurlin kom till Wallin, höll denne ovillkorligen på sin sak. Metodisterna måste tillbakavisas och en gräns sättas för Scotts lagstridiga ofog. Om icke Heurlin ville gå med härpå, föreslog Wallin uppskov med saken till nästa riksdag, då prästeståndet skulle få yttra sig. Samtalet varade i ett par timmar, men övertalning och böner hjälpte ej. Wallin var obeveklig. Då förklarade Heurlin å sin sida bestämt, att han

¹¹⁷ Heurlins självbiografiska anteckningar. Jfr Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärender juli—dec. 1838, ¹²/₁₀ 1838, § 1. Heurlin har gett en livlig skildring av debatterna i konseljen. Hartmansdorff förfäktade energiskt sin åsikt och menade att något kapell icke behövdes, då metodisterna voro så få i Stockholm.

»Denna uppgift motsades af flere serdeles af Löf[wenhjelm] som häftigt sprang upp och, vändande sig till Konungen, yttrade: 'Jag anhåller att E. M. ville anbefalla Sin Öfverståthållare, att tillkännagifva det alla Methodister i Hufvudstaden böra på en viss dag och timma inställa sig, och bör H. H. komma tillstädes och räkna antalet, då han skall finna, att Methodisterna icke äro få. Gamla, sjuka och lyttiga borde få anmäla sig och, ehuru ej närvarande, inberäknas, det må vara gubbar eller käringar'.»

Heurlin påpekar, att Löwenhjelm i hettan icke kunde stå stilla utan började promenera mellan sin stol och Hartmansdorff. Konungen smålog och bad Löwenhjelm sätta sig. Under diskussionen yttrades att en mängd personer gingo och hörde Scott. »Höra de till vår församling, yttrade H[artmansdorff], böra de lagligen åtalas och pliktfällas. Jag har ofta varit med och hört Scott, sade Ros[enblad]. Vill då Herrn, att jag skall stämmas och plikta. Jag rår ej därför, svarade H., det är Lagen som bjuder det, och Lagen bör man lyda. Nu blev Ros, het och yttrade häftigt: Vill då Herrn, att Drottningens Öfverhofmästarinna skall lagligen tilltalas och pliktfällas för det hon följer Drott. i Katholska kapellet?» Hartmansdorff gav samma svar: »Jag rår ej därför, det är lagen som så bjuder.»

¹¹⁸ H, s. 234 f. Jfr DII, p. 85 (¹⁴/₁₀ 1838).

¹¹⁹ Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärender, ¹⁰/₁₀ 1838, § 1.

icke kunde tillstyrka frågans remiss till prästeståndet, »icke ens underskrifva ett sådant beslut». »Heldre ginge jag bort», tillägger han.¹²⁰ Det måtte ha gått hett till mellan de två prelaterna.¹²¹

Vid nästa enskilda föredragning redogjorde Heurlin för samtalet med Wallin och framhöll de betänkliga följderna av dennes motförslag. Konungen hyste liknande betänkligheter, men Wallin var outtröttlig. En äktenskapsstrid, där Scotts predikoverksamhet fick skulden för misshälligheterna, togs upp i konsistoriet.¹²² Wallin ingav ett nytt memorial till konungen, vilket avsåg att påverka sakens avgörande.¹²³ Scott skyndade sig emellertid att med ett brev motverka Wallins aktion och framhöll alla skäl, varför ett beslut snart borde fattas. Detta brev föreläste greve Lewenhaupt för konungen samma dag, varefter han beordrades att gå till statssekreteraren och säga, att metodistsaken skulle föredragas till avgörande i nästa konselj.¹²⁴

Under hela tiden hade Hartmansdorff rest sitt motstånd, men både konungen och statsråden voro utledsna på hans envishet, som även i andra frågor orsakade upprepade strider.¹²⁵ Hans livliga förbindelser med Wallin fortforo,¹²⁶ men så en dag hade icke Wallin något ombud i konseljen. Hartmansdorff hade av konungen hotats med avsked redan den 22 oktober, och några dagar senare var hans avgång från

¹²⁰ Heurlins självbiografiska anteckningar. Heurlin menade, att Wallins uppfattning av frågan och dess avgörande »stod på gränsen af lag», och därför var det icke nog med att höra prästeståndet utan rikets ständer borde ta hand om frågan.

¹²¹ Brev från Scott till Wingård, ¹²/₁₁ 1838. (Se H, s. 235 ff.)

¹²² SSCP, ²³/₁₀ 1838, § 2.

¹²³ Brev från Scott till Wingård, ¹²/₁₁ 1838 (H, s. 235 ff.). Jfr brev från J. O. Wallin till Heurlin, ³⁰/₁₀ [1838]. Wallin säger också: »Nu önskade jag slippa bråka mer i den saken.» Se också HD, ³⁰/₁₀ 1838.

¹²⁴ DII, p. 90 (²/₁₁ 1838); brev från Scott till CWMS, ⁶/₁₁ 1838 och till C. Fr. af Wingård, ¹²/₁₁ 1838 (H, s. 235 ff.).

¹²⁵ Heurlins självbiografiska anteckningar, fol.-arket 7. Jfr HD, ²¹/₆, ⁴/₁₀, ⁹/₁₀, ¹²/₁₀ 1838.

¹²⁶ HD, ¹⁵/₁₀, ¹⁸/₁₀, ¹⁹/₁₀ 1838. Under sistnämnda datum tror Hartmansdorff sig kunna anteckna, »att Heurlin redan tröttnat».

hovkanslersämbetet verklighet, och han avlägsnades till landshövdingeposten i Kalmar.¹²⁷

Men Wallin var ännu icke övervunnen. Det blev konungen själv, som fick ta itu med honom. Då förmådde icke Wallin längre hålla igen. Han gav upp striden. Vid den följande konseljen mötte Heurlin Wallin, som kom ut från konungens rum och nu förklarade, att han fann Heurlins förslag utmärkt.¹²⁸ Så kom äntligen beslutet till stånd i konseljen den 9 november 1838.¹²⁹ Den långa striden var ändad, men någon klarhet angående tolkningen av regeringsformens 16 § eller i allmänhet av grundlagarnas och de gamla kyrkliga förordningarnas inbördes förhållande blev det icke med detta utslag. Den kungl. resolutionen gick alldeles på sidan av den saken. Resolutionen offentliggjordes en vecka senare i Statstidningen. Den var daterad den ¹⁶/₁₁ 1838 och hade följande lydelse:

»Som Kongl. Kungörelsen den 24 Januari 1781 redan medgifvit främmande Religions-förvandter, utom andra förmåner, rättighet att bygga sina egna kyrkor, på sätt likväl Kongl. Förordningen om publika byggnader af den 31 Juli 1776 förmår, samt att till sina församlingar kalla ordentlige egne Lärare af sin Religion; så vill Kongl. Maj:t i Näder samtycka, att härvarande Wesleyanska Methodisterna må få inköpa ofvan uppgifna tomt och derå uppbygga ett Kapell till gudstjensts hållande, under ledning af den Evangelii Predikant, som bemålte Methodisterna kunna tid efter annan dertill med Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd kalla: åliggande nämnde Predikant, att i öfrigt ställa sig Rikets Lagar och Författningar till noggrann efterrättelse.»¹³⁰

Den skotske metodistpredikanten hade vunnit en betydande kyrkorättslig seger över Svea rikes ärkebiskop och andra mäktiga motståndare. För Wallin kändes nederlaget bittert. Helt

¹²⁷ HD, 22, 23, ²⁶/₁₀, ²/₁₁ 1838. Jfr O. Hippel, a. a., s. 200 f.

¹²⁸ Heurlins självbiografiska anteckningar.

¹²⁹ Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärender, ⁹/₁₁ 1838, § 4. DI, p. 92 (¹⁰/₁₁ 1838).

¹³⁰ Sveriges Stats-Tidning, ¹⁷/₁₁ 1838. Aftonbladet, ¹⁹/₁₁ 1838, uttryckte sin tillfredsställelse med beslutet. Dagl. Allehanda, ¹⁹/₁₁ 1838, förklarade, att detta »förmodligen måste anses såsom serdeles 'skickligt' i uppställningen». Sv. Minerva påpekade, att de två tydningssätten av grundlagen ej klargjorts genom detta beslut. Dock har konsistorium »bestämdt tappat», Sv. Minerva, ²⁷/₁₁ 1838, i en not.

naturligt fick Heurlin skulden till det. Hur frågans utgång verkade på Wallins och Heurlins inbördes förhållande, framgår av följande passus ur ett brev från Heurlin till Wingård en månad efter avgörandet: »Mitt förhållande till honom är spändt, men åtminstone till det yttre vänskapligt. Jag undrar ej deröfver. Vi passa ej för hvarandra, och det Methodistiska nederlaget, som han tillskrifver mig, glömmes ej snart.»¹³¹

Scott däremot firade med de sina glädjehögtid. I kapellet var det jubel följande söndag: »It would be utterly impossible to describe the burst of holy joy, that followed my announcement of the happy termination of our longcontinued struggle.»¹³² Man förstår, att den stora skaran av trogna Scott-anhängare levat i spänning. Nu kom vissheten. Wallin däremot var missbelåten över Scotts jubelhögtid i Engelska kapellet, och även Heurlin ansåg, att intet där borde ha förekommit med anledning av den kungl. resolutionen. Då gick Scott upp till Heurlin och talade allvarliga ord och anhöll, att man borde låta honom själv avgöra, vad han borde eller icke borde säga inom Engelska kapellets väggar. Han bad desslikes, att ärkebiskopen måtte underrättas om att Scott icke hädanefter komme att fästa sig vid den småaktiga intoleransen utan ämnade betydligt utvidga sin verksamhet i Stockholm genom att engagera flera av de gudfruktiga lekmännen i det religiösa arbetet. Biskop Heurlin såg konfunderad ut, men Scott hade fått en ny frimodighet.¹³³ Han uppvaktade även Rosenblad, Lewenhaupt och konungen och tackade för utgången. Den sistnämnde var så vänlig, att Scott t. o. m. vågade bedja om ett bidrag till kyrkobygget.¹³⁴

¹³¹ Brev från Heurlin till Wingård, 10/12 1838.

¹³² DII, p. 93 f. (18/11 1838). Jfr George Smith, a. a., III, p. 388 f. Fem hundra personer voro samlade; »the burst of hallowed praise... cannot be described.» Hartmansdorff antecknade lakoniskt: »Methodisterna sjöngo Te Deum för Capel.» HD, 18/11 1838.

¹³³ Brev från Scott till CWMS, 4/12 1838. Jfr DII, p. 97 (28/11 1838).

¹³⁴ DII, p. 94 (19/11 1838), p. 96 (24/11 1838); och brev från Scott till CWMS, 4/12 1838. Stor hjälp i denna strid hade Scott också haft av sekreteraren i ekklesiastikexpeditionen, C. G. Brusewitz. Han hjälpte honom med skrivelserna, gav juridiska råd och underrättade Scott vad sig i saken tilldrog. Scott begärde hos sina förmän, att en sats böcker om metodismen och dess

Ute i landet följdes helt naturligt också denna väldiga kamp, och även där torde skaror av läsare ha glatts över att den så mångsidigt verksamme Scott icke nödgades lämna sin viktiga post i Stockholm. I varje fall hade nu Scotts namn nått ut över landet som aldrig förr, och nya möjligheter hade skapats, vilket också visade sig, när Scott började knyta fastare förbindelser med landsbygden. Detta skedde genom de stora nykterhets- och missionsmötena.

store män måtte tillerkännas Brusewitz såsom tack för hjälpen. Brev från Scott till CWMS, $\frac{5}{2}$ 1839.

FEMTONDE KAPITLET.

Nyktterhetsverksamhetens och missionssakens framgångar.

Efter 1838, då Scotts rykte gick vida omkring, blev det nyktterhetssaken, som mer än något annat banade vägen för Scott. Denne förstod också att väl utnyttja möjligheterna. Även om man icke kan biträda den uppfattning, som Scotts fiender hade, nämligen att han endast använde nyktterhets-saken som ett verksamt medel att nå sina dolda syften som metodistpredikant, så måste man dock se, att här förelågo möjligheter, som skulle kunnat fresta även en i kyrkostrategi mindre förfaren man än Scott att utlägga vittutseende planer. Att han i samband med nyktterhetsarbetet hyste planer, vilka sträckte sig vida utöver nyktterhetens rāmärken, är obestriddigt. Med den varma religiösa nitälskan Scott hade, skulle det varit underligt, om han ej begagnat sig av alla nya utvägar att öka sitt religiösa inflytande.

Faktum är, att under denna period nyktterhetssaken på ett så intimt sätt förmåler sig med läseriet och den religiösa rörelsen, att iakttagaren knappast är i stånd att skilja mellan de två företeelserna. I stor utsträckning blev nyktterhetssaken religion och läseriet nyktterhetssak. På denna linje hade Scott infört nyktterhetsverksamheten.¹ Fortfarande var Engelska kapellet i Stockholm centrum för dessa rörelser. Men man bör lägga märke till att genom den eldige Wieselgrens fram-

¹ Scott hade tydligen fått biskop af Wingård in på samma linje. Denne yttrade i brev till Wieselgren, ²⁴/₄ 1838, bl. a. följande: »I England och Amerika äro Bibel-Sällskaper, Missions-Sällskaper och Nyktterhets-Sällskaper en Trias harmonica. Wäl om så äfven skedde hos oss.» Wieselgren beträdde också samma väg. Jfr E. Newman, Peter Wieselgren som romantiker och religiös folkväckare, s. 27 f.

trädande vid denna tid Scotts dominerande inflytande kom att undanskjutas, särskilt i södra Sverige. Därtill hade genom den våldsamma striden 1838 på vissa håll misstro mot Scott börjat visa sig. I religiöst avseende växte dock Scotts inflytande oavslåtligen, tack vare de stora nykterhetsmötena.

Stockholms nykterhetsförening (den Owen-Scottska föreningen) hade hittills varit det enande bandet mellan föreningarna ute i landet. Vid Svenska nykterhetssällskapets bildande våren 1837 övertogs denna uppgift av det nya sällskapet. Som vi ovan sett, hade Scott energiskt arbetat för detta sällskaps tillkomst, och givetvis räknade han mycket med dess blivande verksamhet. Genom såväl ordförandens, general Sparre, som sekreterarens, komminister Sondén, frånfälle strax efter sällskapets stiftande blev starten dålig. Ännu i början av 1838 stod Sparres plats tom. Och hos dem, som närmast hade ansvaret, var entusiasmen måttlig. Den vittberömda Jakob Berzelius, som tjänade såsom en av vice ordförandena, hade icke stora förhoppningar.² Behovet av en duglig ordförande var stort. I slutet av januari 1838 åtog sig Aug. von Hartmansdorff detta uppdrag, men det skedde »med tvekan och motstånd».³ Vid samma tillfälle valdes Scott till sällskapets sekreterare för den utrikes brevväxlingen, och därmed hade onekligen sällskapets ledning vunnit en betydande förstärkning genom två dugande män. Snart nog kom emellertid den förut skildrade kyrkostriden och satte de två i harnesk emot varandra. Därav kom intet gott. Även nykterhetssaken blev lidande. Icke nog med att striden försvårade

² Berzelius skrev i brev till biskop af Wingård, 23/1 1838: »Det Sällskap, der jag för mina Synders skuld blifvit v. Ordförande, står väl ännu quar, lika begäfvadt med sannt, lefvande och redligt nit, som med den mest afgörda oförmåga at någon ting dugligt åstadkomma. Sansade Embetsmän, som ingått deri, sakna tid, och de exalterade skulle, om de finge rusa fram utan hejd, samla åtlöjet öfver den goda saken och derigenom dräpa all framgång. Så som sällskapet nu är beskaffadt, ser jag ingen dager uti at något kan af detsamma åstadkommas. — — — Får sällskapet ej en så sällsynt ordförande, som har lika mycket förstånd som nit och dertill kan använda mycken tid derpå, så sjelfdör det med det första, hvilket gunås är mer än sannolikt.»

³ Svenska nykterhetssällskapets protokoll 1837—47, 27/1 1838, och HD, 27/1 1838.

samarbetet mellan Hartmansdorff och Scott, utan därtill skapades en irritation i hela nykterhetssällskapet, och denna spred sig ut över landet. Wieselgren, som nu ivrade för både nykterhet och luthersk tro, såg vådan av striden om Scotts kyrkobygge. Till Hartmansdorff skrev han:

»För mig synes oundvikligt, att en Nykterhetsprest af *Luthersk bekännelse* kommer till *Stockholm*, om ej rusvännerna skola lyckas göra den enfaldiga allmogen yr i mössan rörande *renlärigheten* af nykterheten. Här är ej just för mycken *religion* i Sverige, men mycken, mycken *skrupelism*. — — Men jag förutser en den största villervalla i werlden, om desse siste [de skenfromma] som ofta äro 'drycken-skaps andlige', få af Stockholms Cons. veta, att Nykterhet är en Methodistisk jesuitism, en irrlärighet ej passande för äkta Lutheraner. Och under striden kan snart den positionen tagas. — — Jag ber, jag bönfaller därför 'på mina bara knän', gör allt, för att få en *ultra-Luthersk* prest af sannt och fast nykterhetsnit, med inflytelse på de mera *obildade* folkklasserne, med görligaste första anställd i hufvudstaden! Herr HofCanslern inser säkerligen vigten deraf.»⁴

Ännu en sak försvagade Svenska nykterhetssällskapets verksamhet. Redan när Hartmansdorff 1838 lämnade sin statssekreterarepost, klagade Wieselgren å kristendomens och nykterhetssakens vägnar.⁵ Sämre ändå blev det, när Hartmansdorff i slutet av samma år förflyttades till landshövdingeposten i Kalmar. »Wi förlora i honom en nitisk och driftig Ordförande», förklarade kyrkoherden i Solna, som också var ledamot av sällskapets direktion.⁶ Han stod dock kvar som ordförande och kom snart att åter deltaga i sällskapets sammanträden i Stockholm. Svenska nykterhetssällskapet hade ingen lycka med sina första tjänstemän.

Några större insatser gjorde heller icke sällskapet, vars ledamöter voro få. Det ombesörjde tryckning och spridning av

⁴ Brev från P. Wieselgren till Aug. von Hartmansdorff, ⁶/₈ 1838.

⁵ Brev från Wieselgren till Hartmansdorff, ⁴/₆ 1838. Av Heurlin väntade han icke mycket i detta fall. Heurlin har själv gett belägg för misstankens berättigande, t. ex. följande i brev till A. C. af Kullberg, ²³/₁₂ 1843: »Man må icke låta LäsarePrester och nykterhetsgalningar fritt rusa fram i sitt blinda nit.»

⁶ Brev från P. A. Fröst till P. G. Ahnfelt (i Wieselgren-breven), ⁶/₁₁ 1838. C. J. L. Almquist skrev till Wieselgren, ¹⁹/₁₂ 1838: »De nya sakerna hafva i honom förlorat ett stöd.»

nykterhetsskrifter, däribland under år 1839 10,000 exemplar vardera av två av Scotts nykterhetspredikningar.⁷ Genom amerikanska medel bekostades tryckning av skrifter och utgavs en ny upplaga av Bairds förut omtalade beskrivning av nykterhetsföreningarna i Nordamerika.⁸ Genom årshögtider och då lämnade redogörelser spreds f. ö. kännedom om nykterhetssaken, och för den ute i landet hastigt växande nykterhetsrörelsen blev sällskapet ett betydelsefullt centrum.⁹

Scotts uppgift i sällskapet var att föra korrespondens med utlandet och att vid årshögtiderna redogöra för nykterhetsakens framsteg i andra länder. Med Englands nykterhetsrörelse hade han ju tidigare haft förbindelser, och dessa fortsatte nu i det nya sällskapets namn.¹⁰ Även med Amerikanska traktatsällskapet i New York trädde han å sällskapets vägnar i förbindelse.¹¹ Redogörelserna för andra länders nykterhetsrörelse hade han också tidigare haft om hand i Stockholms nykterhetsförening.¹² I sällskapets styrelsesammanträden deltog Scott flitigt. Men allteftersom misstänksamheten mot honom växte, blev samarbetet försvårat, tills slutligen en dag sällskapets ordförande, Hartmansdorff, visade bort honom, när han kom till ett av sammanträdena.¹³ Därmed hade Scott spelat ut sin roll som sekreterare i detta sällskap, för vars tillkomst han så ivrigt arbetat.

⁷ Svenska Nykterhets-Sällskapets Tredje Årsberättelse, med Bilagor, *1839—1840, s. 14. Den ena predikan, över Jak. 4: 17, hölls 1834 och den andra, över Fil. 2: 4, år 1838. Se H, ss. 114 ff. och 166 ff.

⁸ Svenska Nykterhets-Sällskapets Första Årsberättelse, med Bilagor, 1837—1838, s. 16 f., och dess andra årsberättelse 1838—1839, s. 15. Jfr dess tredje årsberättelse 1839—1840, s. 12.

⁹ Den i sällskapets årsredogörelser publicerade statistiken bär vittne om en omfattande organisering av de bredare lagren. Se t. ex. årsberättelsen 1841—1842, s. 87 ff.

¹⁰ The Temperance Penny Magazine 1838, p. 69; 1839, p. 118 ff.

¹¹ Sv. nykterhetssällskapets protokoll 1837—1847, ¹⁰/₁₁, ¹⁴/₁₂ 1839.

¹² Scotts redogörelse i Sv. nykterhetssällskapets möten bevaras i dess årsberättelser åren 1837—38, s. 31 ff.; 1838—39, s. 35 ff.; 1839—40, s. 39 ff.

¹³ Hartmansdorff antecknade kort, HD, ¹¹/₁₂ 1841: »Nykterhets Direction, bortvisade Scott.» Scott skrev: »the President Mr v. Hartmansdorff politely yet actually turned me out. I went quietly after firmly stating how I understood the affair.» DII, p. 282 (¹¹/₁₂ 1841). Jfr också brev från Scott till H. ¹⁴/₁ 1842. Se H, s. 282 f.

Det aktiva nykterhetsarbetet i huvudstaden ombesörjdes under denna tid fortfarande av den gamla Owen-Scottska föreningen. Den 20 dec. 1837 beslöts att upplösa Stockholms nykterhetsförening, som den nu hette, och överlämna handlingar och kassa till Svenska nykterhetssällskapet.¹⁴ Orsaken till detta steg var, att man ville undvika oklarhet ute i landsorten angående, »till hwem de i dessa angelägenheter skola wända sig».¹⁵ Scott arrangerade dock så, att föreningen i februari följande år återuppstod i en ny form, den tredje sedan 1831, då den först bildades. Den kallades nu »Swenska Nykterhets-Sällskapets Första Filial-Förening i Stockholm» och togs om hand av Owen som ordförande och Scott som vice ordförande.¹⁶ Syftet var att nå de bredare lagren, som icke kunde erlægga den högre avgiften till huvudsällskapet. Denna förening hade sitt centrum i Engelska kapellet och gjorde sig känd för stor livaktighet. Genom sina kvartalssammankomster, då Scott vanligen talade, och sina skrifter utförde den en stor mission.¹⁷ Ifrån denna krets utgick också fortfarande Fosterlandsvännen och genom denna tidning bibehölls kontinuiteten med det Owen-Scottska ursprunget till nykterhetsföreningarna.¹⁸ I Fosterlandsvännen, som nu redigerades av rektor A. Nattsén, var alltfört det engelska inflytandet starkt.

¹⁴ Protokoll hållet vid Stockholms nykterhetsförenings offentliga årsammankomst i Engelska kapellet d. 20 december 1837. (I Sv. nykterhetssällskapets handlingar 1837—1840.) Jfr D11, p. 6 (20/12 1837); och Svenska Nykterhets-Sällskapets Första Årsberättelse, med Bilagor, 1837—1838, s. 17.

¹⁵ Fosterlandsvännen, n:r 1 1838. Där heter det också: »Det kan icke bestridas, att Stockholms Nykterhets-Förening varit det egentliga upphofwet till allt hwad i sednare tider blifwit tillgjort till hämmande af dryckenskapsbegäret.» Jfr brev från Scott till Wieselgren, 29/12 1837. Se H, s. 225 f.

¹⁶ Brev från den nya föreningen, 21/2 1838, till Sv. nykterhetssällskapet; i dess handlingar 1837—1840. Jfr D11, p. 24 (21/2 1838). Sekreterare var först C. G. Brusewitz och senare A. Wiberg.

¹⁷ Svenska Nykterhets-Sällskapets Andra Årsberättelse, med Bilagor, 1838—1839, s. 16 f.; dess tredje årsberättelse 1839—1840, s. 15; dess fjärde årsberättelse 1840—1841, s. 19.

¹⁸ Jfr följande i en förteckning på föreningar: »Filialföreningen i Sthm. är egentligen en fortsättning af det aktningsswärda Kungsholms-Nykterhets-Sällskapet, der Pastor G. Scott och BruksPatron och Ridd. S. Owen fortsätta sin ädla verksamhet.» Nykterhetswännernas Tidning, n:r 4, 1839.

Nyktterhetsrörelsens riksorgan behärskades fortfarande av sin upphovsman.

Den Owen-Scottska föreningen tog också initiativet till att »tätare sammankomster» höllas »innom olika delar af staden».¹⁹ Vid dess årssammankomster i Engelska kapellet deltog också prästmän. Den 27 febr. 1839 medverkade, utom Scott och rektor Nattsén, hovpredikanterna Eurén och Fröst.²⁰ Den nyss avslutade striden med Stockholms konsistorium hade således icke skilt Scott från de prästerliga vännerna och medarbetarna. Året därpå voro många präster med vid årshögtiden i kapellet, och i spetsen för dem var ärkebiskopen. Wingård hade nu efterträtt Wallin, och följderne visade sig. Vid detta möte hölls tal av två av prästeståndets mest betydande män, prof. J. H. Thomander och prosten A. Sandberg i Made-sjö. F. ö. deltog »flera Riksdagsmän af Preste- och Bondeståndet».²¹ Vid föreningens kvartalsmöte i Engelska kapellet den 1 dec. 1841 talade utom lappmissionären C. L. Tellström också Scott och berättade något om nyktterhetssakens läge i Förenta staterna, och den 14 mars 1842 höll den ärorika Owen-Scottska föreningen, mitt under larmet mot Scott, sitt årsmöte i Engelska kapellet, det sista i vilket dess egentlige upphovsman deltog.²²

Redan sommaren 1838 hade Scott fått nära personliga förbindelser med den livaktiga skånska nyktterhetsrörelsen. Dess stora namn var Peter Wieselgren. Allmänt känt är hans intresse för nyktterheten redan som ung gymnasist. Men alldeles påtagligt är, att han först genom den här ovan tecknade Owen-Scottska nyktterhetsverksamheten i huvudstaden fördes in på sin bana som nyktterhetsagitator och föreningsstiftare. Redan hans första föreningsbildning efter ankomsten till Västerstad som kyrkoherde skedde efter förebild från den Owen-Scottska föreningen, och ett samarbete avsågs.²³ Wieselgren hade på

¹⁹ Svenska nyktterhetssällskapets protokoll 1837—1847, ¹⁶/₃ 1839, § 11.

²⁰ DII, p. 122 f.; och Fosterlandswännen, n:r 4, 1839.

²¹ Fosterlandswännen, n:r 3, 1840; och DII, p. 201 (²³/₂ 1840).

²² DII, p. 280 (¹/₁₂ 1841); och p. 301 (¹⁴/₃ 1842). Jfr Fosterlandswännen, n:r 12, 1841, och n:r 4, 1842. Vid det senare mötet talade också C. O. Rosenius. Föreningen hade nu 329 medlemmar.

²³ Sigfrid Wieselgren, Peter Wieselgren, s. 153.

grund av sina förbindelser väl reda på vad som tilldrog sig i huvudstaden, och den där kämpande nykterhetsföreningen lät sig icke heller vara utan vittnesbörd om sin tillvaro, såsom förut framhållits. Halvheten i Wieselgrens försök av år 1834 ledde till ett misslyckande, och slutligen trädde Wieselgren helt över på den Owen-Scottska avhållsamhetslinjen. Han bildade i slutet av 1836 Västerstads nykterhetsförening,²⁴ och därmed hade de anglo-amerikanska nykterhetsidéerna fått sin främste banérförare i vårt land.

Beroendet av den Owen-Scottska verksamheten i huvudstaden är påtagligt. Kort efter bildandet av Västerstadsföreningen sände Wieselgren ett brev med åstundan om anslutning till Stockholmsföreningen, på vilket Scott svarade med hänvisning till det då förberedda men ännu icke stiftade Svenska nykterhetssällskapet.²⁵ Den framstöt för nykterhets-saken, som år 1836 skedde i Stockholm i samband med Bairds besök och Scotts startande av Fosterlandsvännen, nådde genom pressen även Skåne. När Wieselgren år 1837 framträder med sin första betydelsefulla nykterhetsskrift, bekämpar han måttlighetsprincipen liksom Scott.²⁶ Där rekommenderar han Scotts ovan nämnda nykterhetsskrifter från åren 1834—36, Hvad är Bränvin, och dem, som ingingo i Stockholms nykterhetsförenings skriftserie, vars alla fyra nummer förordas.²⁷ Dessutom manar Wieselgren till prenumeration på Fosterlandsvännen och Missionstidningen. Det är alltså tydligt, att Wieselgren har mottagit starka impulser från den stockholmska nykterhetsrörelsens ledande man. Karaktäristiskt nog trodde sig Wingård i Wieselgrens nykterhetsskrift förnimma ett åter-

²⁴ Ibidm, s. 187. Om Scotts förbindelser med Skåne, se ovan, ss. 283, 299, 305, 309 f., 331, 370.

²⁵ Brev från Scott till Wieselgren, ²⁴/₁ 1837. Se H, s. 221 f.

²⁶ P. Wieselgren, Hwad skall man säga om detta Nykterhetswäsen, i fall man annars tror Guds ord? Oavlätligen inskräper W. vikten av att vända sig mot bruket av starka drycker. Han är nu helt på den Owen-Scottska linjen. »Wi ha nu stridt för måttlighet i 6 år, och 22,000,000 kannor bränwin äro ännu Sweriges husbehof.» (Ibidm, s. 163.) Jfr W:s brev till Wingård ⁹/₁₂ 1837, där han förklarar, att Wallin bragte saken nederlag på grund av måttlighetsprincipens hävdande.

²⁷ P. Wieselgren, a. a., s. 138.

ljud av amerikansk metodism och tillägger: »Denna känner jag rätt väl, gillar välmeningen men ogillar sättet. Öfverdrifven i allt jagar den nu som bäst efter den onde Anden Alcohol äfven i Maltdrycker.»²⁸ Scott har påtagligen sin stora andel i den rörelse, som nu börjar i Skåne.²⁹ Nykterhetssaken får här en huvudhård, och de framgångar, som nu följa i vårt land, äro i stor utsträckning beroende av några Skåne-prästers entusiastiska anslutning till de idéer, som i Engelska kapellet i Stockholm redan i några år förut ivrigt förkunnats.³⁰

Bland dem, som i Skåne jämte Wieselgren nu grepos av iver för nykterheten, var professorn i Lund, J. H. Thomander, och prosten P. G. Ahnfelt i Bosarp.³¹ Söndagen den 29 juli 1838 uppenbarade sig dessa två i Engelska kapellet vid aftongudstjänsten.³² Sedan följde en angenäm samvaro under några dagar, och det blev nykterhetsmöten med tal av både Thomander och

²⁸ Brev från Wingård till Wieselgren, ¹⁶/₁₂ 1837. Den sistnämnde var ivrig att få Wingård i spetsen för nykterhetssaken, men denne var mycket kylig. Härom vittnar brevväxlingen mellan de båda under åren 1837—39.

²⁹ Ytterligare belägg för det anglo-amerikanska inflytandet röjer sig i en översikt av nykterhetsarbetet i den i Lund utgivna Nykterhetswännen, nr 2, 1838, där det heter om olika vägar i arbetet: »Vår erfarenhet har hittills öfverensstämt med den Engelsk-Amerikanska.» Och Wieselgren förklarar i brev till Hartmansdorff, ⁴/₁₂ 1837, att »hvarje prest med Baird i hand» nu kan upplysa folket i nykterhetssaken. Jfr P. Wieselgren, a. a., s. 136. Där omtalas också Lyman Beechers ovan nämnda sex nykterhetspredikningar, s. 51.

³⁰ E. Newman, Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet, I, s. 351, anser, att när Wieselgren och hans medhjälpare i Sydsverige »voro mycket angelägna om att låta nykterhetsrörelsen och den religiösa folkväckelsen följas åt», så berodde detta på inflytandet från Selligren och Schartau. Det var ju också så, att de i detta fall endast följde den väg, som rörelsen förts in på genom Scotts verksamhet i huvudstaden. Om Wieselgrens förhållande av religion och nykterhet, jfr E. Newman, Peter Wieselgren som romantiker och religiös folkväckare, s. 26 ff. En djupgående monografi över Wieselgren som nykterhetsman vore en tacksam uppgift för en forskare. Dessutom fyllde den en stor brist i folkrörelsernas historia på 1800-talet.

³¹ Den skånska nykterhetsrörelsen kan ganska bra studeras i den i Lund utkommande nykterhetstidningen Nykterhetswännen (1838) och Nykterhetswännernas Tidning (1839 ff.). Om Thomanders intresse, jfr brev från denne till Hartmansdorff, [antagl. april] 1837 och ¹³/₂ 1838. Om Ahnfelts ställning till saken, se dennes Studentminnen, I, passim.

³² DII, p. 72.

Ahnfelt.³³ Scott och Ahnfelt gjorde t. o. m. en utflykt till Uppsala »för att inflamma Gubbarna för nykterhet och goda seder».³⁴ Resultatet blev magert, även om Ahnfelts respektlösa beskrivning i brev till Wieselgren var överdriven.³⁵ Bekantskapen mellan Scott och Thomander var av hjärtlig och bestående art. Vi få anledning återkomma därtill. Även förhållandet mellan Scott och Ahnfelt blev det bästa. När den senare i det nyss citerade brevet till Wieselgren talar om alla ovärderliga bekantskaper han gjort på resan, så säger han: »Främst bland alla sätter jag den ypperlige Engelsm. Scott med hvilken jag blef synnerligen nära allierad och som gjorde mig sällskap nästan öfverallt.»³⁶

Ungefär samtidigt med Thomanders och Ahnfelts samvaro med Scott i Stockholm var Wieselgren ute på sin »mer än 100 mils långa resa» i Sydsverige.³⁷ Framgången var stor, men motståndet blev också stort. Största uppeendet väckte H. Reuter dahl genom sitt angrepp på de ivriga nykterhetsmännen.³⁸ Man räknade med det som en allvarlig sak. »Reuter dahls skrift mot Nykterhets Sällskapen var ett svårt hugg i bältet», klagar Hartmansdorff, men han menar, att man över-

³³ DII, p. 75 f. Jfr P. G. Ahnfelt, a. a., s. 315 ff. Ahnfelt säger, att brännvinsbord ännu fanns hos Hartmansdorff, ehuru han var ordf. i Svenska nykterhetssällskapet. Endast i Owenska huset, där även Scott bodde, bjöds ej på brännvin. (Ibldm, s. 319.)

³⁴ Brev från P. G. Ahnfelt till P. Wieselgren, ³¹/₈ 1838. Jfr P. G. Ahnfelt, a. a., s. 316 ff.; och DII, p. 75 (¹⁰⁻¹¹/₈ 1838).

³⁵ Brev från Ahnfelt till Wieselgren ³¹/₈ 1838: »Geijer är i afs. på nykt. alldeles oefterrättl. och Palmblad alltför phlegmatisk under det Hwasser och Falkrantz hållas tillbaka af sin förnämhet. Atterbom var på landet, Grubbe och Schröder likaså, Thorsander är en stock, Rudberg försupen och Wahlenberg ett äkta upsalitiskt petrificat.»

³⁶ Ibldm. Scott sökte pr brev underhålla denna förbindelse och även egga till fortsatt arbete för nykterheten. Se H, s. 231 f. I Nykterhetswännernas Tidning, n:r 1 1839, ingick delar av detta Scotts brev, som han skrev efter besök vid Trollhättefallen hösten 1838.

³⁷ Sigfrid Wieselgren, a. a., s. 198. Jfr Fosterlandswännen, 1838, n:r 11. Även Thomander och Ahnfelt deltog därvid på uppresan till Stockholm. P. G. Ahnfelt, a. a., s. 307 ff.

³⁸ Theol. Quartalskrift 1838, s. 189 ff. Om nykterhet och nykterhets-sällskaper såsom en religions- och tidsangelägenhet. Jfr också Henrik Reuter dahl, Memoarer, s. 152.

drivit dess betydelse.³⁹ Scott, som med största intresse följde sina Skåne-vänners kamp för den sak, han så ihärdigt arbetat för, tyckte också, att Reuterdaahl i detta fall var ofarlig; t. o. m. han, Scott, skulle kunna »wederlägga den store mannen». Men han hade icke destomindre vid ett besök i Göteborg sökt förmå sin gode vän Wingård att träda fram jämte andra »för att förstöra werkan, den onda werkan af R:s skrift».⁴⁰ Det är tydligt, att Scott anser Reuterdahls kritik i någon mån berättigad. Detta framskymtar i ett brev till Thomander. Han hoppades, att denna kritik skulle lära nykterhetsvännerna »the absolute necessity of avoiding extreme and violent statements and expressions, *and this lesson needs to be acquired*». Och han manar Thomander att ställa sin penna till förfogande — »[a] cool, clear, convincing, classical pen» — och skriva nykterhetsskrifter, som man kan hänvisa till, »when the often wild flights of others are cast in our teeth».⁴¹ Det synes mig mycket sannolikt, att Scott med denna sin indirekta kritik mot vissa nykterhetsvänners otyglade entusiasm avser också Wieselgren. Sannolikt hade besöket hos Wingård i Göteborg strax förut sin del i detta omdöme om en man, som Scott dock endast kände par renommé. Scott kunde också snart glädja sig åt en skrift av Thomander mot Reuterdaahl, »Försvar för nykterhetssällskaperna», som »nedlade måttlighetsriddarne».⁴² Den uppskattades mycket, t. o. m. av Hartmansdorff.⁴³

I Hälsingland och norra delen av ärkestiftet i övrigt hade nykterhets- och missionssaken ivriga befrämjare i ett flertal

³⁹ Brev från Hartmansdorff till Thomander, ¹⁰/₁₀ 1838. H. väntar också på ett försvar från Thomander.

⁴⁰ Brev från Scott till Ahnfelt, odaterat, men antagligen från okt. 1838. Se H, s. 231 f. Scott väntar »att Thomanders lugna, jemna, tunga bergkrossande hammare skall sammanwälla» Ahnfelts och Wieselgrens glödande tankar till ett fast helt.

⁴¹ Brev från Scott till Thomander, ¹²/₁₀ 1838. Se H, s. 233.

⁴² Theol. Quartalskrift, 1838, s. 250 ff. P. G. Ahnfelt, a. a., s. 325. Thomander sände en packe av sitt »Försvar» även till Stockholm och herrarna i nykterhetssällskapet. Brev från Thomander till Hartmansdorff, ¹³/₁₁ 1838. — Även Wieselgren och Ahnfelt avgåvo svar, se den sistnämndes a. a., s. 325. Scotts nykterhetspredikan i slutet av 1838 torde också få anses som ett sådant. Se H, s. 166 ff. Jfr ovan s. 446, noten nr 7.

⁴³ Brev från C. J. Love Almquist till Thomander, ³⁰/₁₁ 1838.

prästmän, såsom tidigare påpekats, t. ex. Sefström i Bjuråker, Norellarna i Norrala och Trönö, Stålberg i Njutånger, Scherdin i Söderala, Lundquist i Maråker, Esbjörn i Hille m. fl. Dessa stodo i livlig rapport med Missionstidningens och Fosterlandsvännens män. Det var därför naturligt, att Scott påkallades, när ett stort nykterhets- och missionsmöte skulle hållas i Njutånger den 25—26 aug. 1839.⁴⁴ Det var Gävleborgs läns nykterhetsföreningar, uppgående till ett 20-tal, som samlades till detta betydelsefulla folkmöte. Det blev ett verkligt stormöte, en läsarmönstring av betydande mått. I skildringarna från mötet uppges, att 3,000 åhörare infunno sig från 14—15 olika socknar och en del hade vandrat ända till 10 mil.⁴⁵ Redan i denna anslutning från så många fjärran belägna socknar ligger ett vittnesbörd om att det icke var enbart intresset för brännvinets avskaffande, som förde skarorna samman mitt i bråd skördetid.⁴⁶ Att det var Scotts namn, som utövade särskild dragningskraft, är utom allt tvivel. Men ett sådant möte, samlat kring metodistpredikanten Scott, hade varit otänkbart, om ej starka religiösa behov förelegat. En rad av de förutnämnda »läsarprästerna» m. fl. deltog. Här var i själva verket en av den tidigare väckelsens betydelsefullaste sammankomster, då den av stiftets biskop året förut med kraft bekämpade metodistpastorn i skydd av nykterhetssaken vann inträde i samma stifts kyrkor och ledande läsarkretsar,

⁴⁴ Wieselgrens långa resa 1838 och de stora mötena då torde ha väckt tanken på detta mötes anordnande. Ett liknande hölls samma sommar för södra Sverige i Kalmar. Inbjudan hade utfärdats till Sv. Nykterhetssällskapet att till Njutånger sända representanter, »t. ex. Fröst och Scott». (Nya Norrlands-Posten, ¹⁴/₁₁ 1839, art. om Njutångersmötet.) Enligt brev från Scott till CWMS, ³/₉ 1839, hade Scott upprepade gånger ivrigt anmodats att komma till detta möte.

⁴⁵ Fosterlandswännen, n:r 10, 1839, och Nykterhetswännernas Tidning, n:r 10, 1839.

⁴⁶ Genom tillkännagivandet att »nykterhetswänner skulle från Stockholm anlända» stegrades nyfikenheten »icke allenast hos folket inom det lilla Njutånger, utan ryktet kringspriddes i så väl angränsande som aflägsnare församlingar, så, att när dagen kom fanns en owanlig folkmängd samlad». (Nya Norrlands-Posten, ²/₁₂ 1839. Ur en inläga till Kungl. Bef. h. i Gefleborgs län.) Redan i mitten av juni månad visste man i Dalarna, att Scott väntades till mötet. Brev från P. A. Hultberg till P. Wieselgren, ¹³/₆ 1839.

omgiven av mer än ett dussin prästmän och tusentals allmogemän. I Njutånger skedde något betydelsefullt den 25—26 aug. 1839. Det stora missions- och nykterhetsmötet banade väg för hundratals liknande bland norrlandsläsarna. Nu var det icke fråga om konventiklar, utan här gällde det stora religiösa folkmöten i skydd av nykterhetssaken. Och läseriet ställdes ansikte mot ansikte med metodismen. Detta var ett tillfälle, som Scott väntat på.

I detta märkliga möte deltog jämte Scott även pastorsadjunkten J. Ternström, då nykommen till Stockholm.⁴⁷ Ternström var Scotts kamrat under Norrlands-resan. Första dagen, som var söndag, började Scott med att hålla en morgonkonventikel, då det var fullt hus.⁴⁸ Ternström höll högmässopredikan, och Sefström höll ett missionstal, under det att Scott samlade in missionsoffren. Senare i mötet höll Scott tal och delade ut skrifter gratis. På måndagen höll prästerna en konferens »on the lamentably fallen state of christianity in Sweden, and the means most likely to promote a revival of pure & undefiled religion».⁴⁹ Här bland dessa herrnhutiskt fromma läsarpräster var Scott i sitt rätta element. Han konstaterade också: »It was unfeigned Methodism, or rather Apostolical christianity.» När Scott därför talade i avslutningsmötet på måndagens kväll, måste han ha varit buren av den gamla metodistiska nitälskan.⁵⁰

Under resan till och från Njutånger hölls konventiklar på flera platser, och traktater och skrifter utdelades. Överallt mottogs Scott som en gammal värderad vän, och han kunde själv icke förstå, huru folket kunde vara så välunderrättat om honom och hans verksamhet; »they really appeared to love me with a pure heart fervently».⁵¹

Även om man får förmoda, att Scott ensidigt använder de ljusa färgerna i sin beskrivning till sina förmän, kan ingen

⁴⁷ Om Ternström få vi senare utförligare orda. Förloppet av Njutångersmötet och av resan nedtecknade Scott i en särskild resedagbok (se DII, p. 157, ³¹/₈ 1839), men denna har icke av mig återfunnits.

⁴⁸ Brev från Scott till CWMS, ³/₉ 1839.

⁴⁹ Ibidm. Nya Norrlands-Posten, ¹⁷/₁₀ 1839.

⁵⁰ Brev från Scott till CWMS, ³/₉ 1839.

⁵¹ Ibidm.

tvekan råda därom, att han vann en seger uppe bland hälsingeläsarna. Att dessa väl kände honom, är förklarligt efter allt hans publicistiska arbete och efter 1838 års stora strid. Att Scott var centralgestalten vid mötet var tydligt, och snart blev det klart för nykterhetens och enkannerligen läseriets motståndare, att hela mötet var en »metodistmanöver». En betecknande räfst hölls också med mötet i en Gävle-tidning. De kritiska artiklarna i sagda tidning kasta ett visst ljus över situationen.⁵²

Den första artikeln börjar sålunda: »Man har wissnerligen många gånger förr sett huru oblygt Methodister och religions-swärmare gått till wäga för att befordra sina antingen egoistiska eller swärmiska afsigter, men ej så, som wid ofwän- nämnda tillfälle.» Redan denna början anger varthän tidningen syftar. Försättningen går i samma stil. Njutångers-mötet var ej egentligen något nykterhetsmöte, som man lät påskina för att locka folk och bedraga de lättrogna. Tidningen ogillar därför »hela tillställningen». Ändamålet med Scotts och Ternströms resa var ej att bilda nykterhetsföreningar och arbeta för nykterhetssaken. De syftade till något annat men trodde sig lättare nå målet under nykterhetens egid. Som exempel på hur det verkliga syftet med resan tydligt lyste igenom, berättar tidningen, att när de två resenärerna kommo till en viss gästgivaregård, »började de först fråga efter, om der fanns några läsare, om folket plägade sammanträda för att läsa m. m.». Då svaret blev, att folket där brukade gå i kyrkan och hade uppbyggelse av sina skickliga präster, »men att deras näringsomsorger ej tilläto dem att eljest springa i bygden, om några sammankomster der ock höllos», så utbrast frågaren »i fördömelser öfwer de icke troende». De borde ej sätta sitt lit till prästerna, så vida de ej ville bli förtappade. De skrifter resenärerna medförde, skulle öppna ögonen på dem.⁵³ Tidningen undrar, vilka skrifter som utdelades, och frågar, om det var endast nykterhetsskrifter.

⁵² Nya Norrlands-Posten, 3/10 och 7/10 1839, art. Upplysningar rörande det s. k. Nykterhetssammanträdet i Njutånger den 25 och 26 sistlidne Augusti.

⁵³ Denna historia, som låter högst otrolig, betecknas av en insändare som dum och illa fabricerad. Nya Norrlands-Posten, 11/11 1839.

Tidningen anser, att ett gott förhållande mellan lärare och åhörare är nödvändigt för allmogens sedliga förkovran. Det kan ej kallas intolerans att påtala försök att störa ett sådant förhållande och skapa misstroende hos befolkningen. Det var ingen vanlig nykterhetssammankomst, som hölls i Njutånger. »Nej, bewars, det hade varit för simpelt för herrar methodister.» Bl. a. hölls en missionspredikan, då en kollekt åt missionärer uppbars. Scott utdelade även då skrifter. Vid eftermiddagens möte användes, mot kyrkobruk och författningar, även klockringning.⁵⁴ Tidningen tillägger slutligen: »Ej må nykterhetens wänner inbilla sig, att den befrämjas derigenom att den öfwerlemnas såsom täckmantel för andras afgifter, såsom ett swepskål åt religionssektter.»

Trots överdrifterna och den illvilja mot Scott, som lyser fram ur ovan citerade artiklar, ge de uttryck för en riktig iakttagelse: Scott försummade icke att öva religiös verksamhet på sin första norrlandsresa. Sanningen var också, att syftet gällde religionen lika mycket som nykterheten, kanske t. o. m. mera. Scott uppger, att mötet avsåg överläggningar och bön med hänsyn till det religiösa läget i Sverige.⁵⁵ Som vi i inledningen sågo, var det lägre prästerskapets rörelsefrihet, när det gällde väckelsen, hårt beskuren. Nu öppnades genom nykterheten nya möjligheter. Att Scott såg detta och räknade därmed, har också tidigare påvisats. Från en annan synpunkt än Nya Norrlands-Postens skulle mötets religiösa karaktär således kunna skattas som en förtjänst. Scott var framför allt predikant och själavårdare, och det hade varit mer än besynnerligt, om han icke funnit tillfälle att bruka sina gåvor härutinnan, när han kom mitt i kretsen av hälsingeläsarna, för vilka han var bekant dels genom Missionstidningen och dels genom personliga relationer.

Genom flera insändare i tidningarna blev Scott ännu ryktbarare i hälsingebygderna. En av de angripna prästerna skrev om Scott: »Scott är Pastor wid Engelska Methodist-

⁵⁴ Anmälan om denna förment olagliga klockringning ingavs till kungl. bef. h. i Gävleborgs län. Se Nya Norrlands-Posten, 2/12 1839.

⁵⁵ Brev från Scott till CWMS, 3/9 1839.

kyrkan i Stockholm, utaf den protestantiska en fraction såsom vår Lutherska, och ifrån densamma i några fall afwikande.» Prästerna »hafwa trott sig tillståndigt, att uti *Methodisten* Scott erkänna den för mensklighetens emancipation utur dryckenskapens slafweri *nitiske* och *werksamme*». ⁵⁶

Även under resan till och från Njutånger var Scott verksam. I Gävle höllos sammankomster, troligen av konventikelkaraktär. ⁵⁷ På liknande sätt har med all säkerhet Scott förfarit på alla orter, där läsare och nykterhetsvänner kunnat påträffas. Helt säkert träffade Scott på denna resa även Jonas Olsson, Söderala, vilken blev av så stor betydelse för Erik Janssons religiösa åskådning. ⁵⁸

Scott uppmuntrades högeligen av erfarenheterna under sin halsingeresa. ⁵⁹ När därför året därpå ett tillfälle kom att få

⁵⁶ Gefleborgs Läns Tidning, 16/11 1839. Hur allvarligt prästernas fraternisering med Scott bedömdes, framgår av en av de medskyldiges brev till P. Wieselgren, 12/10 1840. Skribenten var P. N. Lundquist, Maråker: »I fjol ansågs Njutångers-Mötet för en så upprörande djerfhet, vådlig för både stat och kyrka, att vi hos både Landshöfd. och Consistorium anmälades till näpst, och hade måhända gått dertill, om Herren ej så skickat, att Erkebiskopen kommit att i Capitlet presidera, då detta crimen læsæ majestatis spirituosæ föredrogs.»

⁵⁷ »Herr Pastor Scott, stadd såsom det berättas på en Nykterhets-missionsresa till Norrland, passerade igår vår stad, hwarwid han lärar tagit notis om den här nyss etablerade nykterhetsföreningen.» (Nya Norrlands-Posten, 22/8 1839.) Och några dagar senare: »Sistl. Thorsdags e. m. wid Hr Pastor Scotts genomresa norrifrån lärar här hållits en nykterhetssammankomst, som sannolikt ej war serdeles talrikt besökt, emedan intet derom spordes förr än efteråt.» Nya Norrlands-Posten, 2/9 1839.

⁵⁸ Jfr E mil Herlenius, Erik Jansismens historia, s. 4, där det heter: »På 1830-talet började lärare och predikanter med metodistiska sympatier att verka i södra Helsingland. Den som isynnerhet bidrog därtill, var nämndemannen Jonas Olsson i Ina, Söderala socken. — — Arligen gjorde han resor till Stockholm för att sälja lax, och under sin vistelse därstädes kom han i beröring med den bekante George Scott. Dennes predikningar gjorde på hans sinne ett starkt intryck, och ehuru han ej öppet slöt sig till metodismen, delade han i det mesta dess åsikter. Scott själf besökte Helsingland flere gånger, och genom honom blef äfven Jonas Olssons bror, Olof Olsson i Kinsta, vunnen för läsarne, och de båda bröderna började snart att bland dem intaga ett slags ledareställning.» Jfr brev från O. Olsson till P. A. Huldberg, 4/9 1839.

⁵⁹ Scott avgav en rapport om resan i Sv. nykterhetssällskapets direktion, 14/9 1839. Se dess protokoll 1837—1847, nämnda dag, § 6.

göra en liknande färd dels till Jönköping och dels till Hudiksvall, tvekade icke Scott att med glädje begagna sig av dessa nya möjligheter att utvidga sin vänkrets och öka sitt inflytande.

Jönköpingsmötet hölls den 1—2 juli 1840.⁶⁰ Scott, som insåg detta mötes religiösa betydelse,⁶¹ hade varit ivrig att få deltaga, vilket Hartmansdorff kort och reserverat uttryckte så: »Scott vill resa till Jönköping.»⁶² Flera nykterhetsvänner från övre Sverige deltog. Ett stort antal deltagare från andra orter hade anlänt. Följande län uppgåvos vara representerade: Linköpings, Skaraborgs, Kronobergs, Älvsborgs, Kristianstads, Malmöhus, Falu, Stockholms, Hallands, Kalmar samt Göteborgs och Bohus. Många präster deltog, varibland märktes Wieselgren och Per Nyman.

Efter första dagens morgonbön i stadens kyrka hölls därstädes tal av Wieselgren och Scott.⁶³ Den senare uppställde till besvarande frågan: Hvad åsyftar Nykterhetsföreningen och huru vill den vinna sitt syfte? Andra dagen uppträdde som talare även adjunkten i Adolf Fredriks församling i Stockholm, mag. Elmblad, den sedermera så namnkunnige lektor P. M. Elmblad. Scott och han hade tydligen varit i resällskap till detta möte, liksom också Tegnér var på samma båt.⁶⁴

⁶⁰ Det var många svårigheter, innan mötet kom till stånd, ehuru det redan året förut bestämts. I Svenska nykterhetssällskapets ledning ansåg man det av vissa skäl omöjligt att hålla mötet. Hartmansdorff och andra voro av denna åsikt. (Jfr S. Wieselgren, a. a., s. 200.) Scott däremot ivrade för mötets hållande och beräknade t. o. m. att få se Baird, som åter ämnade sig till Sverige, deltaga däri. (Brev från Scott till P. Wieselgren, 24/4 1840. Se H, s. 243.) Även Thomander ansåg, att mötet måste komma till stånd, då det redan var planerat, och många beredde sig att deltaga. Scott vände sig till Wieselgren med en enträgen maning att göra slag i saken. (Brev från Scott till Wieselgren, 2/6 1840. Se H, s. 244 f.). I brev till Hartmansdorff, 10/6 1840, förklarar Wieselgren, att han annonserat mötet, och en ändring härav »skulle säkerligen till fullo döda hvad som ej ännu är rätt födt».

⁶¹ Brev till CWMS, 8/9 1840.

⁶² HD, 22/6 1840.

⁶³ Jönköpings Tidning, 4/7 1840. Scott presenteras i tidningen som »Pastorn wid Engelska Methodistiska församlingen i Stockholm».

⁶⁴ Se C. W. Lilljecronas dagbok, s. 186. Om Elmblads tidigare verksamhet i Jönköping se E. M. T[retow], Ur svarta lådan, II, s. 33 f. Att icke Tegnér var så belåten över försöken att vinna hans läsare för de nya idé-

Vid mötet tillsattes en kommitté att upprätta förslag till ordningsregler för nykterhetssällskapens årsmöten och till uttalande för de s. k. brännvinsbordens avskaffande. Scott var en av denna kommittés sex ledamöter.⁶⁵ Scott lämnade också en förklaring från Sv. nykterhetssällskapets direktion med avseende på nykterhetsföreningarnas opinionsadresser till riksdagsstånden angående brännvinslagstiftningen.⁶⁶ Frågan om en »nykterhetslärobok» var också före.⁶⁷

Om den direkta insats, som Scott gjorde i detta stora nykterhetsmöte, var betydande,⁶⁸ så torde dock hans Smålands-besök i ett annat avseende ha haft en ännu större betydelse. Det viktiga för honom var att vid detta tillfälle komma i kontakt med läsarna, vilket han naturligtvis också gjorde. Redan som vittberömd nykterhetskämpe och tidningsman och ännu mer som ivrig missionsman var han känd av många. Utom vid nykterhetsmötet hade han tillfälle att möta dem och andra intresserade i flera sammankomster, ty han vistades över en vecka i Jönköping.⁶⁹ Hos stadskommunminister Westdahl och hans fru hade han själsfränder. Särskilt var fru Westdahl intresserad för Scott och hans arbete.⁷⁰ Vid ett besök i Stockholm sommaren 1839 hade hon till synes fullständigt vunnits

erna, är begripligt. Scott var glad, när han nådde Jönköping och fick undfly grannskapet av en sådan biskop — »a disgrace to the name he bore & office he held». Och Scott utbrister: »Thank God I escaped an introduction to him, it would have degraded me.» DII, p. 227 (8/7 1840). Man tycker nog, att Scott skulle förmått bära besmittelsen av en handsakning med Tegnér.

⁶⁵ Protokoll, hållet wid Nykterhetswännernas sammanträde i Jönköping den 1 Juli 1840, § 8, och den 2 Juli 1840, § 2.

⁶⁶ Ibidm, s. 4, § 12.

⁶⁷ Ibidm, s. 5, § 4. Scott förordade en sådan. Brev från Carl Ekenstam till Scott, 5/9 1840. Se H, s. 249 f.

⁶⁸ Enligt Scotts uppgift upptogo mötesförhandlingarna aderton timmar vardera dagen. DII, p. 227 (8/7 1840).

⁶⁹ DII, p. 226 ff. (8/7 1840).

⁷⁰ Om fru Westdahl skrev P. M. Elmblad i brev till Wieselgren, 15/12 1836: »En och annan Sarons lilja har vid Wetertern börjat öppna sina blomknoppar för Solljuset; ibland dem StadsKommunministerns Fru, född Grefvinna Cronhjelm. Hon besitter en mensklig bildning som vida öfverstiger den vanliga qvinnobildningen. Biblen och Arndt är nu den källa, ur hvilken hon dricker ljus och lif. Det är herrligt, då nåden får helga sådana naturer.»

av Scott,⁷¹ som sedan också var i korrespondens med henne. Hur hon delgav sina vänner sina intryck från Engelska kapellet, framgår av bl. a. ett brev från en av smålandsläseriets mest bemärkta kvinnor, fru Emilia Petersen, »Mormor på Herrestad».⁷²

Fru Westdahl hade fått mycket nytt att tänka på. »Nu berättar den unga prästfrun med lifliga färger om sitt Stockholmsbesök, och alla upplevelserna där, nu göras jämförelser mellan den förträfflige metodistpastorn och hans lära och den gamla lutherdomen och dess präster och anhängare.»⁷³ Det är ett sällsamt bevis på Scotts makt över själarna, att denna fint bildade adelsdam blev så fullständigt intagen av hans person och åskådning. Hon blev t. o. m. Scotts ombud i Småland för insamling av medel till den under byggnad varande nya Engelska kyrkan.⁷⁴ När J. Ternströms stora anfall mot Scott började i slutet av år 1839 och början av 1840, så förde fru Westdahl en energisk, personlig kamp till Scotts försvar.⁷⁵ Hon kallar Scott »den ädle, aktningsvärde apostoliske metodisten». Hans »lära och hela väsende andas den renaste, mest evangeliska christendom». Från Stockholm får hon meddelande om att »Pastor Scott under dessa förföljelser framstår i en rätt helgad gestalt. Han synes i sanning kunna kasta sin omsorg på Herren». Till detta utropar den livliga prästfrun ett »Amen, Hallelujah!»⁷⁶

⁷¹ Återresan från Stockholm skedde, enligt uppgift i brev från fru Westdahl, i aug. 1839. E. M. T[retow], Ur svarta lådan, II, s. 95.

⁷² Fru Petersen skriver i ett svarsbrev till fru Westdahl, ^{15/11} 1839, (ibdm, s. 75), bl. a. följande: »Tack för din beskrifning, på den sköna metodistiska gudstjensten! Du tyckte om 'capellet utan altare med catholskt uppträde' — alla reformerade kyrkor som jag sett i Tyskland äro så som du beskriver Scotts Capell. Jag tycker ej om dem, lika litet som jag tycker om att de duka nattvardsbordet, som ett annat bord.»

⁷³ Ibidm, s. 82.

⁷⁴ Ibidm, s. 83.

⁷⁵ Hon försvarar Scotts person och lära, »skrifver bref till vänner och bekanta landet rundt, till Stockholmsvännerna för att få reda på stridens hela förlopp och till vännerna i landsorten med redogörelser för de erhållna upplysningarna. — — — Ingen af vännerna fick ostraffad säga eller skrifva ett ord till Ternströms försvar.» Ibidm, ss. 82—83.

⁷⁶ Brev från Pauline Westdahl till Emilia Petersen, ^{24/3} 1840. Se ibdm, s. 86 ff. En passus som denna är ock synnerligen betecknande: »Verldens

En mer nitisk vapendragare hade nog icke Scott i hela Sveriges rike. Med sina vidsträckta och förnämliga relationer och sin omfattande korrespondens propagerade hon säkerligen mer och verksammare för Scott än någon annan.⁷⁷ I Cornelius Rahmns broder, assessor M. C. Rahmn, fick Scott ännu en tillgiven vän i Jönköping.⁷⁸

Det är att märka, att detta livliga försvar för Scott fördes under förra hälften av år 1840. Det blev självfallet oro i läsarekretsarna i Småland, allra helst som Ternströms kyrkotidning hittade vägen ut till dem.⁷⁹ Tar man nu allt detta i betraktande, så är det lätt att förstå, med vilken undran och spänning läsarna i Småland kommo till Jönköpingsmötet den 1—2 juli 1840. En given framgång för Scott var det, icke allenast att han som Svenska nykterhetssällskapets ombud spelade en betydande roll vid det stora nykterhetsmötet, utan ännu mer att han flera gånger hade tillfälle att deltaga i konventiklar där i staden. Särskilt betydelsefulla voro de missionsmöten, som höllos. I en konventikel i stadskomministerns hem höll Scott ett missionstal, då flera ägare av missionssparbössor lyssnade till förkunnelsen och tömde sina bössor. Samtidigt beslöt man att söka bilda en missionsförening, vilken också ett par dagar senare kom till stånd. Detta skedde den 6 juli 1840, och samma dag höll denna filialförening, som hade anslutning till Svenska missionssällskapet, i stadens kyrka sin första missionsbön. Därvid höll Scott från koret »ett upplysande och bewekande tal, hwars ämne war: Hedningarnes rop till de christne: *låt oss se Jesum*».⁸⁰

smådelser kunna icke oroa hvarken honom eller hans tillgifna vänner, utan böra fastmera glädja oss, såsom ett skönt och tillförlitligt vittnesbörd om hans äkta lärjungaskap.»

⁷⁷ Att hon stod i brevväxling med Scott, är självfallet. I ett brev av den 24/4 1840 skriver en vän i Stockholm till henne: »Fru W:s brev till Scott har varit honom till stor tröst.» Ibidm, s. 119. Jfr D_{II}, pp. 181, 216, 254 och 289 (29/11 1839, 5/5 1840, 27/11 1841, 21/1 1842). Jfr H, ss. 280 ff. och 355.

⁷⁸ Jfr brev från M. C. Rahmn till Scott, H, ss. 288 f., 301 f.

⁷⁹ Fru Emilia Petersen var intresserad av tidningen (E. M. T[r]etow), Ur svarta lådan, II, s. 103 f.), men fru Westdahl utbrister: »Lofvad vare Gud! I vårt samhälle intet Ex. af kyrkotidningen!» Ibidm, s. 97.

⁸⁰ Jönköpings Tidning, 11/7 1840. Om Scotts Jönköpings-vistelse, se f. ö. D_{II}, p. 227 f. (8/7 1840) och brev till CWMS, 8/8 1840. Scott var också med

För fru Westdahl måtte dessa möten ha varit alldeles utomordentliga högtidsstunder. »Hon kände ingen gräns för sin hänförelse och glädje.» Och detta visade hon också. »Att hon kände sig så särskildt dragen till metodisterna, till deras nit och helighetssträfvän, det kunde väl ej vara någon orätt.»⁸¹

Följden blev, att splittring och oro vann insteg i läsarekretsen. Fru Westdahl blev föremål för klander och smädelser. Utan tvivel är det återklängen av den Ternströmska striden, som på allvar nått Jönköping.⁸² Huruvida fru Westdahl tog Scotts parti alltför lidelsefullt, är väl ej lätt att avgöra. Det förefaller dock, som om så hade skett. Fru Petersen skriver till henne i brev av den ¹⁶/₁₂ 1840: »Jag svaga kortsynta menniska tror, att naturens enthusiasm förvillade dig och denna enthusiasm för en förföljd christen, Scott, dolde du ej för offentligheten — och deraf togo hans motståndare anstöt. — — — Att till och med den liberale Wieselgren trodde dig vara i fara att öfvervärdera den engelska kyrkans lära, framgår af hans önskan, att jag skulle framföra *till Dig* hans åsikt om nattvarens olika betydelse i de tre confessionerna.»⁸³

Att Scotts besök i Jönköping kom att få sin betydelse för

en dag på en utflykt till Barnarp, »where Nyman talked nonsense and Wieselgren spoke nobly».

⁸¹ E. M. T[re to w], a. a., s. 148. Det är tydligt, att Scott ombesörjde, att fru W. fick metodistisk litteratur. I ett brev till Scott, ³⁰/₁₂ 1841, talar hon om böcker, hon fått låna av denne. (Se H, s. 280 f.) Påtagligen avses fru Westdahl, när i Dagl. Allehanda, ¹/₃ 1842, Scott häftigt angripes och där talas om »en i Jönköping graserande Grefvinna».

⁸² Se brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, ²⁴/₁₁ 1840. Ibidm, s. 151 f.

⁸³ Ibidm, s. 153 f. Wieselgren, som var en trogen lutheran, hade tydligen ansett det nödigt att motverka Scotts inflytande hos fru Westdahl och i brev gett flera vinkar om Luther. Men hon kunde icke såsom ett visst parti »bära Reformatorns bild — — — liksom en ny helgonbild i skölden för att derbakom dölja en tom och andelös Christendom.» (Brev fr. Pauline Westdahl till Wieselgren, ⁸/₈ 1840). Jfr brev från Pauline Westdahl till Emilia Petersen, ²⁸/₃ 1840. (Se E. M. T[re to w], a. a., s. 88 ff.) Att Wieselgren icke uraktlät att framhålla den lutherska kyrkans överlägsenhet, framgår också av ett brev från Scott till W., ²⁸/₇ 1840. En framställning av de reformertas nattvardsåskådning tillfredsställde icke Scott, och den livliga praktiska verksamheten hos de reformerta ansåg Scott icke tyda på magrare andlig föda. Se H, s. 245 ff.

det småländska läseriet, är påtagligt. Grunden höll på att läggas till den missionsverksamhet, som ända till våra dagar haft sitt centrum i Jönköping. Scott blev ett namn bland den nord-småländska allmogen, som blev omstritt men som också samlade och intresserade.⁸⁴

I Jönköping skedde också ett sammanträffande, som kom att bli av särskild betydelse för 1800-talets väckelse. Scott mötte där sjömannen F. O. Nilsson, som senare blev kolportör och banbrytare för baptismen i vårt land. Men härom mera senare.

Från flera synpunkter sett hade Scott anledning vara belåten med sin resa till Jönköping och med sina nya småländska förbindelser.⁸⁵ Helt visst hade han därigenom klarare insett betydelsen av nykterhetssaken för sin religiösa verksamhet. Att under sådana förhållanden Scott skulle uraktlåta att förnya sina förbindelser med hälsingeläsarna vid det förestående mötet i Hudiksvall var uteslutet. Mötet skulle hållas för norra Sveriges nykterhetsföreningar den 26—27 augusti.

Redan i början av denna månad hade Scott glädjen välkomna Robert Baird, som han väntat tidigare, till ett andra besök i vårt land.⁸⁶ Baird, som sedan sitt senaste besök rest i olika delar av Europa, var nu såsom sekreterare för The Foreign Evangelical Society i New York åter ute på en resa i norra Europa. Han förklarar själv, att han blev uttryckligen uppmanad till denna resa av bl. a. Sveriges konung. Hans missionssällskaps arbetsutskott biföll planen, och så begav sig Baird åstad med uppgift att befordra icke endast nykterhets-saken utan även traktat- och bibelspridningen.⁸⁷

⁸⁴ Att Scott kunde ha någon andel i den s. k. predikosjukan, som 1 ½ år senare grep omkring sig i dessa bygder, såsom tidningarna senare i stridens hetta ville göra gällande, är icke sannolikt. Att namnet metodister och »Scottianer» nämndes i samband med predikosjukan, tyder emellertid på att Scott var väl känd härnere. Det är smålandsprästen J. Pontén, som i sin skrift *Om Predikosjukan i Småland*, s. 22, använder det ovanliga ordet *scottianer*.

⁸⁵ Den 13/7 1840 redogjorde han i Sv. nykterhetssällskapets styrelse för mötet i Jönköping. HD, 13/7 1840.

⁸⁶ DIT, s. 233 (6/8 1840). Om hans första besök, se ovan, s. 335 ff.

⁸⁷ Henry M. Baird, *The Life of the Rev. Robert Baird*, p. 180 f.

När Baird anlände till Sverige, märkte han, att nykterhets-saken under de fyra närmast gångna åren haft mycket stor framgång. Han kunde med skäl anse sig ha del uti detta, såsom förut framhållits. Genom sin bok om nykterhetsföreningarna i Amerika var Bairs namn känt över hela landet. Naturligt var, att Scott var angelägen att få denne man med till det planerade Hudiksvalls-mötet.⁸⁸ Men han utnyttjade honom även i Stockholm vid flera tillfällen. Av särskild betydelse var det möte, som hölls i Engelska kapellet den 12 aug., då Baird talade om det religiösa läget i Förenta staterna och om lekmännens religiösa verksamhet. De olika bekännelsernas gemenskap och samfundens missioner beskrevs. Det var en teckning, som måste göra intryck.⁸⁹

Vi ha redan sett, huru Scott och Wieselgren sammanträffade vid Jönköpings-mötet. Trots meningsskiljaktigheten i nattvardsfrågan, synas de två ha blivit goda vänner. Även W. gick, liksom Scott, ut från religiösa synpunkter. Wieselgren var ju själv »läsarepräst», och hans resor i nykterhetens tjänst gagnade och uppmuntrade givetvis även läseriet.⁹⁰ Antagligen samtalande Scott och Wieselgren i Jönköping om det blivande Hudiksvalls-mötet, men det vill synas, som om W. icke då hade haft för avsikt att göra den långa resan till Norrland. Först på enträgen uppmaning av Hartmansdorff, Svenska nykterhetssällskapets ordförande, begav han sig åstad till Stockholm. Det kunde ju också synas onödigt rikligt, att jämte Scott, Baird och hälsingeprästerna även Wieselgren skulle påkallas. Närmast var detta en försiktighetsåtgärd av konfessionell art.⁹¹

⁸⁸ Baird berättar härom: »The Temperance friends insist upon my going two hundred miles northward to Huddiksvall, — — where there is to be a great meeting on the 26th inst.» Henry M. Baird, a. a., p. 186. Jfr p. 343.

⁸⁹ DII, p. 235 (12/8 1840). Jfr referat i Missions-Tidning, nr 9, 1840. Se också nedan, s. 468.

⁹⁰ När W. 1841 sökte till Skatelöf, Växjö stift, skrev Tegnér till ärkebiskop af Wingård ett brev, 10/5 1842, vari han energiskt opponerar mot att Wieselgren skulle få pastoratet. Han säger bl. a.: »Jag känner Wieselgren såsom en läsare, den jag af flere skäl hatar.»

⁹¹ Sigfrid Wieselgren, a. a., s. 200. Hartmansdorff skrev till W., att han önskade att denne skulle »följa amerikanaren Baird på färd genom

Wieselgren var dock för nära förbunden med den Owen-Scottska nykterhetsföreningen för att låta konfessionella hänsyn avhålla honom från att träda i närmaste samarbete med den. Så snart Scott fått höra, att Wieselgren var på väg till Stockholm, hade han arrangerat ett möte för honom å Första filialföreningens vägnar och därjämte anmodat honom att tala i Engelska kapellet.⁹² Följden blev, att Wieselgren redan samma dag (en söndag), som han kom till Stockholm, sågs i aftongudstjänsten i Engelska kapellet och där efter Scotts predikan framträdde och höll ett nära timplågt tal.⁹³ Nu hade Scott både Baird och Wieselgren som gäster. Det var självfallet, att Engelska kapellet blev centrum för de celebra nykterhetskämparnas mission i Stockholm.

Dagen efter mötet i Engelska kapellet anordnade Svenska nykterhetssällskapets första filialförening — d. v. s. den Owen-Scottska föreningen⁹⁴ — ett stort möte å Stora Börssalen. Scott inledde mötet å Owens, ordförandens, vägnar, då denne

Uppland och Norrland». Man torde härav få draga den slutsatsen, att Hartmansdorff, som hade stora betänkligheter mot läsarna och mot Scotts verksamhet — som vi förut nämnt — icke kände sig fullt säker inför utsikten, att tvenne så framstående »främmande trosbekännare» som Baird och Scott skulle dominera vid norrlänningarnas nykterhets- och läsareting i Hudiksvall. Onekligen var Wieselgren mannen att balansera det hela till lutherdomens fördel. Jfr härtill P. A. Wallmarks yttrande: »Sjelf tycker jag icke om att Scott, att en Utlänning befattar sig med detta omvändelsewerk [nykterheten] utanför sin bostad Stockholm.» (Brev från P. A. Wallmark till Wieselgren, 3/11 1840.) Själv förklarade Wieselgren öppet: »Jag trodde, att min närvaro kunde vara en borgen, att mot vår kyrka intet förehades.» Nykterhetswännernas Tidning, n:r 3, 1841, s. 22, noten.

⁹² Brev från Scott till Hartmansdorff, 11/8 1840, och till Wieselgren, 12/8 1840. Se H, s. 248 f.

⁹³ DII, p. 236 (16/8 1840). Jfr S. Wieselgren, a. a., s. 201 och Fosterlandswännen, n:r 9, 1840. Samma möte omtalas av L. E. Carlborg i brev till fru Westdahl, 18/8 1840. (T[retow], a. a., s. 142 f.) Enligt detta brev var det då Baird talade över ämnet Kristendomens tillstånd i Förenta staterna. Efter Baird talade Wieselgren och »afslöt gudstjensten på Lutherskt vis». Wieselgrens Tal i Svenska nykterhetssällskapets första filialförenings lokal i Stockholm 16 aug. 1840 trycktes och är dedicerat »Till Herr Kyrkoherden Robert Baird, f. n. en högtärad gästvän i Stockholm». Det förefaller, som om Wieselgren icke ville utsäga, att talet hölls i Engelska kapellet.

⁹⁴ Således icke Sv. nykterhetssällskapet, som Sigfrid Wieselgren, a. a., s. 201, uppgär.

bl. a. yttrade, att det gladdde honom att se »Nykterhetens sak, hvilken han för 10 år sedan under så mycken motsägelse började att förfäkta nu så af alla samhällsklasser med värme omfattad».⁹⁵ Därpå höll Baird, tolkad av Scott, ett föredrag om nykterhetsarbetet i Förenta staterna, varefter Wieselgren hade en »framställning, full af lif».⁹⁶ Hovpredikanten Fröst avslöt mötet.

Omedelbart efter denna sammankomst gavs middag å Hotel du Nord för Baird och Wieselgren. Gästernas antal var trettiofå, de flesta framstående riksdagsmän, däribland Thoman-der, som var värd vid högtiden.⁹⁷ Den sistnämnde höll tal för Baird och uttalade tack även »till Hr Owen och dem, som med honom bröto dessa sällskaper wäg genom alla de hinder, som mötte dem i deras början».⁹⁸

Med dessa stora högtidligheter hade så de tre nykterhets-kämparna funnit varandra, och när de den 18 aug. styra kosan norrut till Hudiksvalls-mötet, är det ett uppseendeväckande sällskap segervissa män, som dela resans mödor och fröjder. Det omstridda triumviratet satte icke heller ljuset under skäp-pan vid mellanstationerna. Hur ofta de höllo sammankomster, kan ej med visshet fastställas. I Uppsala hölls ett möte, där Wieselgrens framträdande i början »gjorde ett obehagligt af-brott mot den förre talarens», d. v. s. Bairds.⁹⁹ Även i Danne-mora rastade sällskapet, och i Gävle, där Scott nu var gam-mal bekant, berättar en ortstidning, att de där »förkunnade de sanningar, för hwilka de lefwa och strida».¹⁰⁰

⁹⁵ Fosterlandswännen, n:r 9, 1840.

⁹⁶ Ibdm. Scott förklarar: »Mr. Wieselgren delivered a marvellously power-ful address.» DIT, p. 236 (17/8 1840).

⁹⁷ S. Wieselgren, a. a. s. 201. Baird uppger, att Franzén »presided on the occasion». Baird berättar: »A public dinner was given to Mr. Wieselgren and myself, at one of the public houses (Hôtel du Nord) of Stockholm, and [it] was attended by thirtytwo gentlemen, most of them prominent mem-bers of the Diet, among whom was Bishop Franzén.» Henry M. Baird, a. a., p. 344.

⁹⁸ Fosterlandswännen, n:r 9, 1840.

⁹⁹ Correspondenten, [Uppsala], 19/8 1840.

¹⁰⁰ Nya Norrlands-Posten, 31/8 1840. I Tidning för Stora Kopparbergs län, 10/9 1840, läses under notisrubriken *Gefle*: »Herrar Wieselgren, Scott och

I Gävle skildes Wieselgren från sina två kamrater och tog vägen uppåt Dalarna, där han tillbringade några dagar. Scott begav sig jämte Baird norrut för att i Norrala och Bjuråker och kanske andra läsarnejder tillbringa några dagar före Hudiksvalls-mötet, som började den 26 aug. Scott höll konventioner och predikningar.¹⁰¹

Mötet i Hudiksvall hade samlat stora skaror, det uppgavs 5,000,¹⁰² varibland 34 präster. Landshövding Mörner i Härnösand var mötets ordförande, och L. P. Esbjörn, Hille, var sekreterare. Bland de många missions- och nykterhetstal, som höllas, var ett av Baird »om det religiösa tillståndet uti de Förenta Staterna».¹⁰³ Scott föredrog ett förslag till ordningsregler för nykterhetsvännernas årsmöten, varjämte han höll ett par tal.¹⁰⁴ Utan tvivel gjorde Bairds och Scotts tal starkt intryck på folket. Man bör observera, att, enligt Wieselgrens uppgift, $\frac{3}{4}$ av hela mängden voro läsare. Wieselgren, som ofta uttryckte sig hyperboliskt, fällde också följande omdöme om Hälsingland: »Här är kristendomens kraft allmännast uppen-

Baird hafva så wäl på resan till som ifrån Hudiksvall genom tal och predikningar äfven här sökt väcka intresse för nykterhetens sak.»

¹⁰¹ DII, p. 237 ($\frac{1}{9}$ 1840). I förväg hade Scott skrivit många brev med anledning av resan, DII, p. 235 ($\frac{14}{8}$ 1840), och därvid arrangerade han helt visst konventiklarna.

¹⁰² Fosterlandswännen, nr 9, 1840.

¹⁰³ Protocoll, hållet wid årsmötet för Norra Sweriges Nykterhetsföreningar i Hudiksvall d. 27 Aug. 1840, § 1. Nya Norrlands-Posten, $\frac{29}{8}$ 1840, Bihang. Baird tolkades av Scott »ledigt och på ett vackert språk».

¹⁰⁴ Nya Norrlands-Posten, $\frac{31}{8}$ 1840, berättar, att adj. Ternström och pastor Scott vid ett tillfälle talade i kyrkan. Det tillägges: »Hr Scotts tal berömmes synnerligast.» Wieselgren däremot »väckte åtlöje» med sina »teatraliske manéer och ridikyler». Nya Norrlands-Posten, $\frac{29}{8}$ 1840, Bihang. Att Wieselgren gjorde ett starkt intryck och icke förtjänade de elaka kommentarer, han fick av många tidningar, framgår av flera omständigheter. T. o. m. den kritiske C. W. Lilljecrona i Aftonbladet måste efter Wieselgrens Stockholms-besök ge sitt erkännande. I brev till J. C. von Schoting, $\frac{27}{9}$ 1840, skrev han: »Man trodde här förut, att han helt simpelt i bränvins-saken var en galning, men fann att han kunde bjuda äfven förståndiga skäl för sig, då han så vill.» Brevet avslutades den $\frac{2}{10}$. Jfr också C. W. Lilljecronas dagbok under riksdagen 1840—41 (utg. av Gustaf A. Aldén), s. 228 f.

barad i Sverige. Bönderna tala som små Walliner till språkmen med Luthers anda.»¹⁰⁵

Att Scott hade sin andel uti det religiösa livets blomstring i dessa bygder, ha vi i det föregående sett. Utan tvivel betecknade Hudiksvalls-mötet en ytterligare förstärkning av Scotts inflytande. Bairds föredrag om det religiösa tillståndet i Förenta staterna måtte ha utgjort en klar och kraftig apologi för Scotts egna fria verksamhetsmetoder.¹⁰⁶ Scott uppger i brev till sina förmän, att Bairds tal om det religiösa tillståndet i Förenta staterna, som han höll på flera platser i landet, var beundransvärt skickligt lagt i avsikt att undan-skaffa fördomar och tillintetgöra intoleransen. Att en så vida berömd man höll sådana tal hade stor betydelse; dessa tal »produced an evident and most blessed effect».¹⁰⁷ Baird »meddelade många högst viktiga uplysningar rörande det religiösa tillståndet inom de Förenta staterna, de åtgärder, som vidtagas dels af Lärare, dels af församlingens enskilda medlemmar till Christendomens befordran, och de wäckelser hvilka tid efter annan förspörjas derstädes, och hvilka blifvit mycket missförstådda och mistydda uti Europa».¹⁰⁸ Hos Norrlands-läsarna fanns det god jordmån för sådant utsäde. Lekmannaversamhet och en allvarlig, personlig och praktisk kristendom var något, som dessa allt ivrigare läsarkretsar förstodo sig på. Till yttermera visso förklarade mötets ordförande, landshövding Mörner, att man borde bedja Gud »om den wäl-

¹⁰⁵ S. Wieselgren, a. a., s. 202.

¹⁰⁶ Tydligen var det samma föredrag, som Baird höll i Stockholm tidigare (se ovan s. 464). Detta refereras också i ett brev till fru Westdahl, ²⁸/₈ 1840, bl. a. sålunda: »Såsom ett af skälen [till det goda religiösa förhållandet] uppgaf han den tolerans, som råder mellan de olika confessionerna. — Ett annat skäl — — var icke-presternas lifliga deltagande i omvändelseverket, för hvilket de i synnerhet verka genom söndagsskolor och bibelspridning.» E. M. T[r et o w] a. a., s. 143.

¹⁰⁷ Brev från Scott till CWMS, ⁸/₉ 1840.

¹⁰⁸ Citatet är ur en av Scott skriven, i Sv. nykterhetssällskapets handlingar 1837—1840 bevarad »Berättelse om Kyrkoherden Baird's, Prosten Wieselgrens och Pastor Scotts resa till och ifrån Helsingland i Nykterhetsärendet; afgifven till Swenska Nykterhets Sällskapet vid dess extraordinarie sammankomst på Stora Börssalen, Thorsdagen den 3:dje September 1840».

signelse öfwer vårt land, som Hr Bairds berättelse utvisade, att hans fädernesland åtnjöt.»¹⁰⁹

Vid detta stora folkmöte i ärkestiftet propagerades således uttryckligen och under allmänt bifall för den anglo-amerikanska kristendomstypens karaktäristiska företeelser, vilka om något årtionde skulle erövra massor av Sveriges religiöst intresserade allmoge. Att just från dessa trakter läsarnas emigration till Amerika några år senare börjar, får av det nu skildrade en viss förklaring. Även i Stockholm blev det ett stort intresse för Nordamerika. Redan 1843 rapporterades, att flera familjer från Stockholm styrde kosan ditöver.¹¹⁰ Den stora emigrationens början påskyndades tydligen genom Bairds besök här och senare genom Scotts besök i Amerika.

På återfärden från Hudiksvall hade de tre resenärerna flera möten. Scott uppger, att sammankomster höllos i Njutånger, Enånger, Norrala, Söderala, Skog, Hamrånge, Hille och Gävle.¹¹¹ Baird skrev i sin rapport:

»Some of these meetings were at six o'clock in the morning, others at noon, others at night. Almost all were held in the open air. Oh, it was one of the most cheering sights in the world to see such vast meetings of people, who seemed to devour every word. — — Could the committee have seen these things, they would bless God that their labors have not been in vain in the Lord. Such a change as is now going on in Sweden, I certainly had no hope of seeing.»¹¹²

¹⁰⁹ Fosterlandswännen, n:r 10, 1840. Bairds föredrag mottogs »med bifall och tacksägelse».

¹¹⁰ Brev från A. Warnke till Herrnhut, 21/4 1843.

¹¹¹ DII, p. 238 (1/9 1840). Jfr Scotts nyss citerade berättelse till Sv. nykterhetssällskapet.

¹¹² Henry M. Baird, a. a., s. 345 f. I ett brev från Scott, 7/9 1840, (ibidm s. 189 ff., jfr H, s. 250 ff.) berättar denne bl. a.: »I accompanied him [Baird] on a journey northwards, and attended many large meetings of the friends of religion and temperance. — — Thanksgivings were addressed to him on many occasions, and by all classes, but what seems most deeply to affect him was the circumstance of two peasants, one at Huddiksvall, the other at Söderala, coming forward to express the gratitude of their own class.» Söderala-bonden var kanske förutnämnde Jon. Olsson.

Baird har även i sin bok *Visit to Northern Europe*, II, skildrat sitt senare Sverige-besök. En utförlig beskrivning av hälsingeresan förekommer där, pp. 241—305. Jfr *The Journal of the American Temperance Union* 1840, n:r 11 och 12.

Baird uppger, att ett av de intressantaste mötena var det, som hölls i Norralla. Här var läseriet i sitt flor, och sånger och psalmer voro på folkets läppar.¹¹³ Hur Scott då betraktade Norralla, framgår av ett brev, som han nära 14 år senare sände till Per Palmquist, när denne gett Scott en skildring av en företagen Norrlandsresa. Scott skrev den ¹⁰/₁ 1854 bl. a.:

»Sorglig för mig var underrättelsen om Norralla, den herrliga Norralla, huru har det kommit till att denna sköna plantering är så förvandlad! Ack jag minnes så väl den stora sammankomsten der, under bar himmel, då Baird och Wieselgren, Norellerna, fader och son, samt äfven jag talte till folket, och de följde vår vagn lång väg med andeliga sånger; Ack att nådens tid måtte återkomma der!»¹¹⁴

Vid de tre nykterhetskämparnas återkomst till Stockholm den 1 sept. följde åter flera stora sammankomster. Nu invigde Baird den nya Engelska kyrkans mindre sal med en engelsk gudstjänst. Baird hade också begärt och erhållit bondeståndets tillåtelse att få i ståndet framföra hälsningar, »hvilka såväl afkomlingarne af de Swenska kolonisterna i Pensylvanien som nykterhets-föreningarna i Förenta Staterna anmodat honom att å deras vägnar anmäla till Swenska allmogen, i afseende på nykterhetssaken».¹¹⁵ Scott var även här ciceron och tolk, och det anglo-amerikanska inflytandet nådde ytterligare in i allmogemännens kretsar. Slutligen deltog Baird och Scott, jämte Wieselgren och ärkebiskop af Wingård, i ännu ett stort nykterhetsmöte å Stora Börssalen.¹¹⁶

Efter Bairds avresa omedelbart därpå fortsatte Wieselgren

¹¹³ Detta var fallet på flera ställen. Wieselgren skrev: »Folkskaror möta vid nästan alla våra hästombyten, de omge vagnen, betrakta Baird som en ängel och sjunga psalmer därunder i aftonstunden.» S. Wieselgren, a. a., s. 202.

¹¹⁴ [Per Palmquist], Små ax från Guds åkerfält, af En sjuttioårig smälänning; s. 114 f. Tryckt manuskript.

¹¹⁵ Tidning för St. Kopparbergs län, ¹⁰/₉ 1840. Jfr Aftonbladet, ⁴/₉ 1840.

¹¹⁶ Fosterlandswännen, nr 9, 1840. Baird själv berättar om dessa olika möten i förut citerade brev: »The next day I preached the opening sermon in Mr. Scotts new chapel at eleven o'clock, addressed the House of Peasants at three, and at four addressed a second great meeting at the Exchange, at which Count Hartmansdorff presided, assisted by the Arch-bishop of Upsala. Henry M. Baird, a. a., p. 347. Jfr DIT, p. 239 (³/₉ 1840); och HD, ³/₉ 1840.

att i huvudstaden i flera kyrkor och lokaler kämpa för både religion och nykterhetssak, alltjämt i livlig förbindelse med Scott.¹¹⁷ Nu vistades också Brandell som gäst hos Scott, och det var väl naturligt, att Wieselgren då skulle finna Scotts hem så mycket intressantare.

Scotts bygderesor sommaren 1840 beteckna höjdpunkten i hans personliga relationer med läsarna.¹¹⁸ När norrlänningarna följande år, 1841, samlades till sitt stora årliga möte i Sundsvall, gjorde också Scott sin röst hörd. Han var visserligen då ute på sin Amerika-resa, men genom en skrivelse fick han tala till mötet. »Då denne för Nykterhetssaken nitälskande man, en af dess tidigaste och verksamaste befrämjare i Sverige, vid mötet i Hudiksvall, närvarande deltagit i dess öfverläggningar och beslut, ansågs intet hinder vara, att han äfven nu finge frånvarande yttra sina tankar i en sak, som, oberoende af olikhet i religion och kyrka, var gemensam för alla sedlighetens och mensklighetens vänner.»¹¹⁹ Scotts skrivelse innehöll tre punkter med förslag angående de stora mötenas förberedelse och organisation samt en personlig hälsning och förklaring av sin ställning med en uttalad önskan, »att med de Svenska Nykterhetsvännerna få samverka i christelig renhet och kärlek». Själv väntade han härav mycket för framtiden, men det blev annorlunda. Den förbittrade

¹¹⁷ DII, p. 240 f. (4/9, 6/9, 23/9 1840). Det är tydligt, att Scott beundrade »Wieselgrens matchless eloquence» och räknade därmed som en värdefull insats i arbetet i huvudstaden. Om W:s verksamhet i Stockholm se S. Wieselgren, a. a., s. 203 ff., och Fosterlandswännen nr 9 och nr 10 1840.

¹¹⁸ I Hälsingland gjorde nykterhets- och missionssaken sedan stora framsteg bland läsarna, och det var en ständig rapport med den scottska kretsen i Stockholm, såsom framgår av meddelanden och redovisningar i tidningarna. Prästmännen P. N. Lundquist i Maråker, A. G. Sefström i Bjuråker och L. P. Esbjörn i Hille voro de ivrigaste befrämjare av saken under sommaren 1841, då en hel rad stora möten höllos i provinsen, där ett trettiotal föreningar funnos. Jfr brev från P. N. Lundquist till Wieselgren 20/9 1841.

¹¹⁹ Protocoll hållet vid Norra Sveriges Nykterhets-Föreningars årsmöte i Sundsvall den 14 och 15 Julii 1841, § 3. Protokollet är undertecknat av F. M. Franzén och J. Kerfstedt. En liknande skrivelse sände Scott till Skaramötet samma år. Se Protocoll hållet wid Södra Sveriges Nykterhetsföreningars tredje årsmöte i Skara d. 8 Julii 1841, § 7.

kampen mot Scott hade redan börjat, och snart var nykterhetssaken och Scotts arbete därför indragna i striden.

Även Wieselgren råkade illa ut för sina nykterhetsresor. Man började finna det vådligt med de kringresande prästernas verksamhet, och ifrån Lunds domkapitel utgick ett cirkulär, som riktade sig däremot. Även nu var det Reuterdahi, som var huvudmotståndaren. Han ansågs som cirkulärets upphovsman.¹²⁰ Det är naturligt, att man på kyrkligt ledande håll började få upp ögonen för innebörden av »allmogens sammankallande» till »godtyckliga extra-gudstjänster», som kunde åstadkomma »splittring och oro och ge anledning till kyrkans vanhelgande». Den parochiala slutenheten hotade också att brytas. För Scott, Wieselgren och andra nykterhetsvänner var just denna möjlighet att utanför ramen för den legala kyrkliga verksamheten få arbeta för de nya idéerna en ovärderlig sak. Scott måste i Lunds domkapitels cirkulär se ett försök att hejda, vad han så gärna ville se förverkligat. Därför deltog han också med iver i arbetet på att få lundacirkulärets attack tillbakalagen. Han räknade därvid mycket med ärkebiskopen. Scott förklarar: denne »är för närvarande allena styrande inom Ecclesiastiedep. och ett tu tre kunna vi få en Kongl. förordning i ämnet».¹²¹ I mitten av januari 1841 kunde Scott rapportera: »Nu till Directionen att besluta om — tyst tyst — inlaga till K. M. att omintetgöra Lunds Circulair. Thomanders förslag gillas af ErkeBpn, H[artmansdor]ff och B[erzelius] och kommer troligen att antagas i qväll. Det är Thomanderskt, nog sagt.»¹²²

Resultatet blev sedermera, att en kunglig förordning utfärdades, som följde direktionens förslag i inlagan, varigenom lundacirkuläret gjordes verkningslöst i de avgörande punk-

¹²⁰ Om denna sak, se S. Wieselgren, a. a., s. 211 ff.; E. Newman, senast a. a., s. 281 ff.

¹²¹ Brev från Scott till Wieselgren, [27/11 1840]. (Se H, s. 257 f.) I Sv. nykterhetssällskapets direktion voro tydligen krafter i rörelse till förmån för lundakapitlets syn på saken. Att Hartmansdorff och kyrkoherde A. Z. Petersson härigenom ville hejda Scott, är sannolikt, även om Nyman och Wieselgren främst voro hotade.

¹²² Brev från Scott till Wieselgren, 15/1 1841. Se H, s. 263.

terna.¹²³ Nykterhetsrörelsen och läseriet kunde fortfara med sina stormöten.

Att missionssaken var nära förbunden med Scotts nykterhetsarbete, ha vi redan iakttagit. Scott deltog vid missionsföreningars bildande och uppmuntrade därtill. Det stod också i överensstämmelse med Svenska missionssällskapets stadgar, § 7, att ute i landet skapa biträdes- eller filialföreningar till riks-sällskapet. På många håll i landet fortsatte denna organisering av läsarna i skydd av huvudsällskapets officiellt sanktionerade stadgar. Dessa lagligt skyddade missionsföreningar höllo sina stora möten med predikningar och föredrag, än ute i det fria, understundom i kyrkorna och någon gång även i privata hem och lokaler. Här förmådde ej konventikelplakatet något, ty de månatliga missionsböerna höllos i enlighet med huvudsällskapets praxis. Läseriet organiserades, växte och drev en ivrig verksamhet.¹²⁴ När emellertid på en del orter prästerna uppträdde emot den nya rörelsen, vände man sig till Svenska missionssällskapets direktion för att få klarhet.¹²⁵ Direktionen var, enligt sällskapets officiellt godkända stadgar,

¹²³ Vidare härom, se S. Wieselgren, a. a., s. 223 ff. — E. Newman, a. a., s. 282 ff., anser, säkerligen med all rätt, att Lunds domkapitels cirkulär i första hand avsåg att hejda Per Nymans framfart. (Jfr också Scotts nyss citerade brev till Wieselgren, [27/11 1840].) Det är emellertid tydligt, att cirkuläret i Stockholm och annorstädes också uppfattades som ett slag mot nykterhetsrörelsen som sådan och att om dess synpunkter hade godkänts på högsta ort, den kombinerade nykterhets- och missionsrörelse, som var i gång, hade lidit ett svårt avbräck. Detta insåg Scott, jämte andra, och därför satte de in sin kraft på att undanröjda det nya hindret.

¹²⁴ I föreliggande avhandling kan denna betydelsefulla sak icke tecknas. I Missionstidningen kan man följa denna missionsrörels utveckling. Särskilt i Hälsingland och Småland hade den framgång. Även i Skåne, där föreningsbildandet uppskattades, vann saken bifall. År 1839 stiftades i Västerstad en missionsförening (Missions-Tidning, nr 11, 1839). Hur ivrigt Wieselgren ville utnyttja möjligheterna, framgår av E. Newmans beskrivning i skriften Peter Wieselgren som romantiker och religiös folkväckare, s. 27 ff. Wieselgrens något förflugna planer sökte skydd bakom nykterhetsföreningarnas rygg, men eljest var det så, att filialmissionssällskapen voro lika mycket lagligt erkända som nykterhetsföreningarna.

¹²⁵ Se t. ex. ett brev från en förening i närheten av Jönköping, 1/5 1840, och ett från Karlshamn, 2/6 1840. Sv. missionssällskapets protokoll, 1835—1842, fol. 875 ff.; och 799 ff.

intresserad av filialföreningars bildande och som följt därav mötens hållande.

Scott var alltfört med i den centrala ledningen av missions-saken. Hans ledamotskap av Svenska missionssällskapets direktion lade beslag på hans tid, dels vid de månatliga sammanträdena och dels för korrespondensen. En stor framgång var det, när han i Änkehuskyrkan fick predika på direktionens anmodan. (Ovan s. 408.) Han underhöll allttjämt sällskapets förbindelser med Baselsällskapet, Wesleyanernas sällskap, Londonsällskapet, Brödrauniteten i Herrnhut och även Kyrkomissionssällskapet i England.¹²⁶ Efter 1840 har han icke lämnat många spår efter sig i denna korrespondens. Som en av Svenska missionssällskapets sekreterare arbetade han även på annat sätt för detta. Han skrev också ibland hela årsberättelsen.¹²⁷ I Missionstidningen behöll han ledningen.¹²⁸ Hans rikliga bidrag från den anglo-amerikanska, enkannerligen metodistiska missionen sinade icke. Han försåg tvärtom tidningen med så mycket wesleyanska notiser och artiklar, att man tydligen skönjer hans iver att vinna intresse och bidrag för denna mission. Han införde t. ex. i aprilnumret av Missionstidningen 1838 en artikel om missionen på Fidjiöarna, vilka hade »blifwit uteslutande lemnade åt det Wesleyanska Samfundets wäl-

¹²⁶ Sv. missionssällskapets protokoll, 1835—1842, fol. 482 ff. Där bevaras ett stort antal kopior av Scotts brev. I protokollen finnes också ett stort antal brev till Scott, i egenskap av sekreterare, från de olika sällskapen. Främst gäller det tacksägelser för mottagna penninggåvor.

¹²⁷ DII, p. 148 f. (²⁵/₇ 1839). Scott uppger att han mötte misstro och fördomar från direktionens prästerliga medlemmar, när stridens vågor började gå höga, men någon utvisning blev det icke där som i nykterhetssällskapet. Jfr DII, p. 296 (²³/₂ 1842).

¹²⁸ Efter C. F. Häggmans flyttning från Stockholm hade bat.-pred. A. Blixén i 1 ½ år skött tidningens redigering (Missions-Tidning, nr 1, 1839, s. 8), varefter han tvärt slutade. Orsaken var ett försök av Blixén att införa en artikel om de katolska missionerna i Kina, vilket Scott och hans kamrater i förläggarkommittén motsatte sig. Då lämnade Blixén tidningen, och C. G. Brusewitz tog hand om den för någon tid. (DII, p. 124 (²²/₁₂ 1838); brev från Scott till biskop af Wingård, ⁴/₁ 1839. Se H, s. 237 f.). Brusewitz efterträddes av Anders Wiberg. Tidningen gick bra och gav ett rätt stort årligt överskott.

görande nit».¹²⁹ I en not till artikeln skriver redaktionen, att en särskild insamling för att få flera missionärer till Fidjiöarna pågår i England »och i öfwerensstämmelse med 4 §, för Svenska Missions-Sällskapets Stadgar, står det öppet för Svenska Christna att medelst gåfwor, insända till nämnde Sällskap samt bestämde för detta ändamål, deltaga deri.»

På denna vädjan, som själfvället var utfärdad av Scott, ingingo många svar från olika delar av vårt land och även från Finland. På ett år inkommo särskilda bidrag på tillsammans 250 R:dr B:co till denna metodistmission. Den fick sedan bidrag under flera år.

I fråga om finanserna var Scott verksam på olika sätt. Vid missionsbönerna i hans kapell togos stora kollekter, och genom sitt personliga inflytande ute i landet insamlade han rätt mycket för Svenska missionssällskapets kassa. Det årliga anslaget på 100 pund från denna till metodistsällskapet i England utgick till år 1841, då det upphörde.¹³⁰ Men dessutom erhöll han på annat sätt särskilda bidrag till denna mission. Intresset för S. Barthélemy hade Scott tidigare sökt väcka, såsom förut framhållits. Han fortfor att även i Missionstidningen propagera för denna mission. I augusti 1837 härjades ön av en våldsam orkan, och Scott var snart viss på att någon hjälp kunde påräknas från Svenska missionssällskapet.¹³¹ Han begärde och fick uppgift på de skador som åsamkats missionens egendom, översatte detta meddelande och lämnade det till greve Rosenblad. Denne föreslog då 50 pund extra till metodistmissionen på ön, vilket bifölls av sällskapets styrelse.¹³² Dessutom föreslog Rosenblad en summa till underhåll av en lärarinna därstädes,

¹²⁹ Missions-Tidning n:r 4, 1838, art. Fegee-öarna i Söderhafwet. Jfr brev från Scott till CWMS, 9/3 1838.

¹³⁰ Se härom Svenska missionssällskapets berättelse och redovisning 1840—1841. De övriga »olutherska sällskapen», som fått en liknande summa, blevo också utan, och Nord. Kyrkotidning prisade förändringen som »ett muvemang i Svenska Missionswerkets angelägenheter». Nord. Kyrkotidning, 29/12 1841.

¹³¹ Brev från Scott till CWMS, 1/12 1837. Om orkanen, jfr E. O. E. Högstrom, S. Barthélemy under svenskt välde, s. 79.

¹³² Brev från Scott till CWMS, 5/1 1838; och Sv. missionssällskapets protokoll, 1835—1842, 29/1 1838, § 5. Jfr brev från Elija Hoole till Sv. miss.-sällskapet, 2/3 1838.

om det wesleyanska sällskapet kunde finna en lämplig person för uppgiften. Detta bifölls, och Scott skulle härom korrespondera med missionskommittén i London.¹³³ Någon tid senare beslöt styrelsen att anslå 60 pund såsom årligt bidrag till den metodistiska lärarinnans underhåll.¹³⁴

Det var Scott, som åvägabragte denna sak genom Rosenblad. Men när han det gjorde, hade han också helt visst klart för sig, vilken han ville se placerad som lärarinna i skolan. Hans syster Margaret hade nämligen följt med honom till Sverige, när han efter sin insamlingsresa 1837 i England återvände.¹³⁵ Henne rekommenderade nu Scott hos sina förmän i London. Hon hade varit lärarinna i Skottland och Irland och vore nu villig resa ut till den svenska besittningen i Västindien. Hon hade tidigt förenat sig med metodisterna i Edinburg, men sedan hade hon på annan ort slutit sig till en baptistförsamling. Hon omfattade nu den baptistiska åskådningen och skulle, om utvägar öppnades, helst arbeta i en baptistmission. Scott anser henne emellertid lämplig för S. Barthélemy.¹³⁶ Miss Scott blev antagen av kommittén i London och skulle således resa till den svenska ön.¹³⁷ Så hade Scott mitt under brinnande strid med Stockholmskonsistoriet lyckats få sin baptistiska syster godkänd och understödd av Svenska missions-sällskapet, i vars styrelse ärkebiskop Wallin och andra prelater suto.

Men icke nog härmed. När Margaret Scott hösten 1838 reste för att över England begiva sig till S. Barthélemy, gjorde Scott henne sällskap till Göteborg, och där möttes de av mycken hjärtlighet.¹³⁸ Hos herrnhutarna hade de goda vänner. Men stiftets biskop visade också stor vänlighet. Biskop af Wingård,

¹³³ Nyss anförda brev och protokoll. Jfr brev från Scott till Wingård, $\frac{14}{4}$ 1838. Se H, s. 229.

¹³⁴ Sv. missionssällskapets protokoll, 1835—1842, $\frac{10}{4}$ 1838, § 5; och brev från Scott till CWMS, $\frac{24}{4}$ 1838.

¹³⁵ DJI, p. 135 ($\frac{5}{11}$ 1837); och The Missionary Notices Dec. 1837, art. Stockholm.

¹³⁶ Brev från Scott till CWMS, $\frac{8}{2}$, $\frac{24}{4}$ och $\frac{20}{9}$ 1838.

¹³⁷ Missionary Committee Minute Book, Dec. 1837—July 1851, fol. 22 ($\frac{28}{8}$ 1838), fol. 32 ($\frac{13}{6}$ 1838).

¹³⁸ Scott berättar i DJI, pp. 141—153, om denna resa, som omfattade tiden $\frac{25}{9}$ — $\frac{8}{10}$ 1838.

som alltmer synes ha börjat intressera sig för hednamissionen,¹³⁹ mottog de två resenärerna på ett kristligt vidhjärtat sätt. Vid en stor missionshögtid i domkyrkan den 1/10 1838 fick Margaret Scott på visst sätt den biskopliga välsignelsen. Scott berättar härom: »This excellent prelate took occasion to address a large audience on the subject of my Sister's mission, and while his streaming eyes testified the emotions of his heart, commended her and her undertaking to the fervent prayers of the people of God.»¹⁴⁰

Intresset för Margaret Scott visade göteborgarna även däruti, att stiftets missionssällskap anslag »250 R:dr för Negerbarnens christliga undervisning på Ön St. Barthelemy».¹⁴¹ Detta förnyades icke senare. Ternströms konfessionalistiska storstrid återverkade väl även i Göteborg. Därtill kom, att Wingård då inte längre fanns därnere. Sitt understöd från Svenska missionssällskapet fick dock skolan på S. Barthélemy.¹⁴² Men då

¹³⁹ Det förefaller t. o. m., som om Wingård uppträdde som medarbetare i Missionstidningen. Se brev från Scott till Wingård, 4/1 1839 (H, s. 238). När W. blivit ärkebiskop, skrev han en nyårshälsning till missionsvännerna i tidningens första nummer åren 1840 och 1841.

¹⁴⁰ Brev från Scott till CWMS, 10/10 1838. Scott själv fick också sin del vid avskedet: »He not only saluted me on the cheek — — — but enfolding me in his arms, pressed me to his heart for several minutes, sobbing over me his parting benediction.» (Ibldm. Jfr DJI, pp. 145 f., 148. Jfr också The Report of WMS for the year ending April 1839, p. 4.) Över trettio år senare skrev Scott till en av sina Göteborgs-vänner, grosshandlaren Peter Dahl: »Alldrig skall jag förgäta Missions-Bön uti Götheborgs Domkyrka då den fromme Biskop Wingård anbefallde min dyra syster uti Herrans vård för hennes verk på St. Barthelemy.» Brev till P. Dahl, 20/6 1871. (I pastor K. Hurtigs i Hålsingfors ägo.)

¹⁴¹ Berättelse om Götheborgs Stifts Missions-Sällskaps allmänna sammankomst, den 21 April 1839, s. 27. Jfr brev från Elija Hoole till Wingård, 20/11 1839.

¹⁴² Se härom Svenska missionssällskapets berättelse och redovisning 1840—41, och följande år. Först i berättelsen för 1846—47 saknas detta anslag. Men då lämnade också Margaret Scott, som då var gift med en missionär, Launcelot Railton, sin post på den svenska ön. Hon verkade sedan i England. Både hon och hennes man dogo i slutet av 1864. (Brev från Scott till P. Dahl, 20/6 1871.) Andre sonen till Margaret Scott och Launcelot Railton kallades efter morbrodern för George Scott Railton. Denne blev den i Frälsningsarméns tidigare historia så berömde Commissioner Railton, vilken jämte Bramwell Booth blev den gamle generalens kanske främsta medkämpar på

icke nu någon svensk präst fanns på ön och oppositionen mot metodismen blev stark, började man i sällskapet fundera på att återigen utsända en svensk präst. Wingård framförde saken å ett av direktionens möten, och den skulle undersökas.¹⁴³ Det blev ett negativt resultat, enligt brev med rapport till ärkebiskop af Wingård. Metodistmissionen fick ett gott betyg av öns kommandant J. H. Haasum, och något behov av ytterligare en präst förefanns icke.¹⁴⁴

När det gällde att i Stockholm hålla missionsintresset vid liv, voro Scotts missionsböner och hans arbete i Missionstidningen av stor betydelse. Men Scott såg snart nog, att en fastare organisering av de intresserade var nödig. Detta framstod så mycket nödvändigare, som, såsom vi sett, Svenska missionssällskapets månatliga missionsböne-sammankomster, vilka i början höllos i Engelska kapellet, senare flyttades till andra lokaler. Denna officiellt erkända sammankomst av svenska lutheraner i Scotts kapell var emellertid ett både legalt och moraliskt stöd av stort värde. Redan från praktisk prestigesynpunkt sett var det sålunda skäl till att söka finna en form för ett återupplivande av dessa allmänna missionsböner. I slutet av år 1840 tillkommo flera andra skäl. Den nya Engelska kyrkan var färdig och väntade på sin ecclesia. Scott angreps också allt häftigare av både andliga och världsliga. En fastare organiserad kongregation var önskvärd. När Scott därtill på hösten 1840 började planera sin Amerika-resa, vilken skulle taga honom ifrån kretsen i Engelska kyrkan för flera månader, ansåg han slutligen, att tillräckligt många skäl förelågo till handling i detta stycke.

Ett upprop utfärdades till bildande av »Biträdesföreningen

den salvationistiska stridsfronten. Om denna sak, se Eileen Douglas and Mildred Duff, *Commissioner Railton*.

¹⁴³ Sv. missionssällskapets protokoll 1835—1842, ²⁸/₅ 1840, § 10. Jfr brev från Scott till CWMS, ³⁰/₆ 1840.

¹⁴⁴ Brev från Alb. Ihre till Wingård, ¹⁰/₁₂ 1841, jämte avskrift av »Extrait d'un rapport de Mr J. H. Haasum, Commandant de l'île de S:t Barthélemy en date de Gustavia le 30. Avril 1841.» Där heter det bl. a. om metodistmissionärerna: »En terminant il n'est que justice de dire que le Gouvernement n'a jamais eu lieu de se plaindre de ces Missionnaires, dont la conduite a été irréprochable.»

i Stockholm till missionsverkets befrämjande». Detta upprop, jämte stadgarna, är daterat den 19 nov. 1840.¹⁴⁵ Den 14 dec. uttalade Svenska missionssällskapets direktion sitt bifall, och den 28 dec. hölls ett konstituerande sammanträde, då gross-handlare Keyser utsågs till ordf., pastor Scott till ombudsman och C. O. Rosenius till sekreterare.¹⁴⁶ Så hade Scott fått en missionsförening organiserad i sin nya kyrka.

Organiserandet av denna missionsförening var en händelse av största betydelse. I dess tillkomst voro C. O. Rosenius och Anders Wiberg delaktiga. Här bereddes ett arbetsfält för den stora folkväckelsens främsta förgrundsgestalter. Här organiserades det stockholmska läseriet och blev härden för den kommande stora väckelsen. Allt detta skedde under högsta officiella sanktion.

När denna missionsförening den 3 jan. 1842 firade sin första årshögtid i Engelska kyrkan, var antalet ledamöter nittiofem. Vid årsmötet föredrog sekreteraren, C. O. Rosenius, årsredogörelsen. Där framhölls bl. a., att föreningen var avsedd för mindre bemedlade. Insamlingsböcker och sparbössor hade använts för medels insamlande. De månatliga missionsböterna hade givetvis regelbundet hållits. Vid årshögtiden yttrade sig även Scott. Det blev både det första och sista årsmötet i denna förening, som Scott fick deltaga uti. Närvarande var också en missionär, Th. Edwards, från Sierra Leone, jämte Tellström. Den senare vistades på grund av sjukdom någon tid i Stockholm. Han höll nu tal vid detta möte. Kyrkan var till trängsel fylld av åhörare.¹⁴⁷

I Engelska kyrkan fanns nu två fasta organisationer, en nykterhetsförening och en missionsförening.

¹⁴⁵ Anmälan om och stadgar för Biträdes-Föreningen i Stockholm till Missionsverkets befrämjande (i Sv. missionssällskapets protokoll, 1835—1842, fol. 848 ff.). Undertecknare äro Carl Gustaf Brusewitz, Gust. Th. Keyser, Geo. Scott, Samuel Owen Jun:r, O. Carlheim Gyllenskjöld, A. Wiberg, L. E. Carlborg.

¹⁴⁶ DII, p. 255 (¹⁴/₁₂ 1840) och p. 257 (²⁸/₁₂ 1840). Jfr Missions-Tidning, n:r 1, 1841.

¹⁴⁷ Missions-Tidning, n:r 2 1842. Jfr DII, p. 286 (³/₁ 1842).

SEXTONDE KAPITLET.

Den pastoral verksamheten och den nya kyrkan.

Scotts verksamhet bland och för engelsmän hade alltmer krympt samman, och allt bestämdare gick Scott in för sitt arbete bland svenskarna. Denna tendens till inskränkning av den engelska verksamheten fortsatte. Härtill bidrog helt visst, att Scotts auktoritativa ställning som de brittiska ministrarnas själasörjare upphörde. När Sir Thomas Cartwright hösten 1838 som brittisk minister anlände till Stockholm,¹ blev det icke längre fråga om en intimare kommunicering mellan legationen och Engelska kapellet. Det blev en kyligare umgängelse, som f. ö. synes ha varit mycket begränsad. Lady Cartwright var en sträng katolik, och Scott fann Cartwright själv vara »en underlig man».² Visserligen visade han sig någon gång i kapellet, men till nattvarden gick han icke.³ Scott hade t. o. m. svårt att få fram en bön om bidrag av honom till det nya kyrkobygget,⁴ men han fick dock både honom och den brittiske konsuln att försäkra sig om bänkplatser i den nya kyrkans engelska kapell.⁵ Att det även i andra avseenden nu blivit nya förhållanden, visade sig också. Den förmån, Scott och hans förmän haft, att sända all post genom Foreign Office i London och legationen i Stockholm förmenades dem

¹ DII, pp. 86, 89 (19, 31/10 1838). Cartwright var brittisk minister i Stockholm åren 1838—1851. J. Howard Swinstead, *The English Church in Stockholm*, p. 54.

² DII, pp. 87, 119 (21/10 1838, 11/2 1839).

³ DII, p. 378 ff.

⁴ DII, p. 160 (9/9 1839).

⁵ DII, p. 245 (21/10 1840).

snart, vilket var en motgång för Scott.⁶ Och när den stora stridens dag kom, fann Scott icke den förståelse han väntat hos brittiske ministern. Ehuru denne kunde visa sig vänlig, visste Scott, att han var annorlunda bland andra.⁷ Av allt framgår, att det var en djup klyfta mellan metodistkapellet och ministerresidenset. Det var nu andra tider än i lord Bloomfields och Disbrowes dagar.

En liten trogen krets av engelska själsfränder hade dock Scott alltfört. Det var de få metodisterna, som gingo i engelsk klass, togo nattvarden i Engelska kapellet och ombesörjde dop och begravning genom Scott. Det var fortfarande omkring ett tiotal.⁸ Nattvardsgästerna växlade från sju till fjorton.⁹ Däri voro då inräknade personer, som tillhörde den anglikanska, skotska, svenska eller någon amerikansk kyrka. Resande främlingar voro rätt ofta i kapellet. Dop förrättade Scott några få gånger under denna tid,¹⁰ liksom också begravningsakter enligt den anglikanska kyrkans ritual.¹¹ De engelska predikningarna höll Scott alltfört på söndagsfördagarna, och någon tid höll han även ett möte i veckan på en vardagsafton.¹² Härtill kommo de engelska predikningar. Scott höll för ett antal engelska arbetare, som i slutet av år 1838 kom till Gustavsberg. Dessa arbetare levde i dryckenskap och andlig misär, varför Scott beslöt att trots avståndet, dåliga förbindelser och andra svårigheter resa ut ett par gånger i månaden.¹³ I början kände han sig uppmuntrad, när han varnade sina landsmän för att förkasta frälsningen,¹⁴ men

⁶ DII, p. 219 (22/5 1840).

⁷ DII, p. 298 (1/3 1842): »I am aware, he speaks most violently against me to others.»

⁸ Antalet uppges till elva i den metodistiska statistiken. Se The Report of WMS for the year ending April 1839, p. XVI och ibdm 1840, p. XVI. Ibdm 1841, p. XIX, har intet antal medlemmar angivet.

⁹ DII, p. 378 ff.: »List of Communicants 1838—[1842, 27/3].»

¹⁰ DII, p. 359 ff.

¹¹ DII, p. 16 (25/1 1838); p. 103 (19—20/12 1838); p. 177 (9/11 1839).

¹² DII, p. 359 ff.: »English Sermons preached in Stockholm.»

¹³ DII, p. 114 (22/1 1839). Jfr The Report of WMS for the year ending April 1839, p. 4 f.

¹⁴ DII, p. 121 (21/2 1839).

efter någon tid fann han det lönlöst att resa dit ut för att kasta pärlor för svin, varför han upphörde därmed.¹⁵

I början av januari 1840 meddelar Scott till sina förmän, att den engelska kongregationen i Stockholm är mycket liten. Det är ett nedslående resultat av arbetet. Många ha flyttat, andra äro genom äktenskap förbundna med landets statskyrka, och åter andra bry sig intet om religionen. Därpå yttrar Scott återigen helt frimodigt:

»I can only repeat what I before remarked, that the English departement of the mission is only sufficient to furnish an excuse to the Swedish law for our being here, and to give us the opportunity of trying to do good among the natives.»¹⁶

Den svenska verksamheten däremot blomstrade. Efter segern över Stockholms-konsistoriet blevo både Scott och hans svenska beundrare så mycket frimodigare. Man trängdes i de svenska gudstjänsterna för att få lyssna till den beundrade predikanten. Svenska predikningar höllos av Scott regelbundet söndagseftermiddagar och onsdagsaftnar.¹⁷ Folktilloppet var alltså mycket stort. Det är påtagligt, att striden och segern år 1838 gav ett ytterligare uppsving åt Scotts pastoral verksamhet bland svenskarna. I början av 1840 kunde han rapportera, att aldrig så många svenskar besökt kapellet som det då gångna året, och aldrig hade ordet så gripit människorna som då.¹⁸ Någon större andlig väckelserörelse var det nog icke under denna tid, men omvändelser skedde nu och då, enligt Scotts meddelande.¹⁹ Helt visst ansåg Scott försiktigheten bjuda, att han icke genom offentliga väckelsemöten i den livligare metodistiska stilen ytterligare utmanade sina motståndare. Det blev mest i det fördolda, i konventiklar och personliga samtal, som han arbetade som själasörjare till hjälp för de and-

¹⁵ DII, p. 147 (22/7 1839).

¹⁶ Brev från Scott till CWMS, 6/1 1840.

¹⁷ DII, p. 385 ff.

¹⁸ Brev från Scott till CWMS, 6/1 1840. The Report of WMS, for the year ending April 1840 berättar: »Hundreds are frequently unable to gain admittance into the present place of worship at the times of public service.»

¹⁹ Brev från Scott till CWMS, 6/1 1840: »Several most interesting cases of conversion have come to my knowledge.»

ligen bekymrade. Det förefaller nog också, som om Scotts ihärdiga, tid och krafter krävande arbete för det nya kyrkobygget skulle i någon mån ha dämpat det gamla metodistiska predikarenitet. Han klagar också oavlättligen över detta pressande och bekymmersamma arbete med kyrkan, och han värderar så mycket mer att komma ut i läsarkretsarna och få sig en andlig uppräckning. När han hade återkommit från Njutångers-mötet i slutet av augusti 1839, var han vederkvickt. I det svenska onsdagsmötet strax efter förnams det: »Had a glorious time at the Chapel in the evening. The Lord was blessedly present. The heat of Helsingland seemed still to glow in my heart & fire my tongue.»²⁰ Och när Scott i början av augusti 1840 om ett liknande möte ger samma om-döme,²¹ kanske man däri får spåra värmen från de smålands-läsare, med vilka han då nyligen haft en veckas umgänge i Jönköping. Scott var, som förut påpekats, mycket känslig för fluktuationer och stämningar i möten. Numera extemporerade han också sina svenska predikningar,²² varför han givetvis var så mycket mer beroende av stundens stämning.

I konventiklarna, vilka, som förut påpekats, ofta höllos än som klassmöten och än som bönemöten, övade Scott kanske sitt största pastorala inflytande. Dessa höllos oftast hos Scott, där vissa tider konventikel varje afton hölls. Scott kallar det för familjeandakt, »men dörren står öppen för alla, som önska närvara», förklarar han, och man förstår, vad detta betyder. Jämte dessa höllos också på andra håll i staden konventiklar. Scott berättar: »On Monday, Tuesday, Thursday & Friday evenings at 6 and Sabbath afternoons, meetings of mutual edification are held in divers parts of the City.»²³ Ett vitt utgrenat konventikelväsande härskade således. I dessa möten i familjerna odlades den metodistiska fromheten, och Scott ur-

²⁰ DII, p. 158 (⁴/₉ 1839).

²¹ DII, p. 233 (⁸/₈ 1840). Han försäkrar också: »We were on Tabor.»

²² Brev till CWMS, ⁶/₁ 1840; och DII, p. 262 (¹⁷/₁ 1841).

²³ Brev från Scott till CWMS, ⁶/₁ 1840. I dagboksanteckningarna före-komma talrika notiser om dessa konventiklar. Scott berättar vid ett till-fälle, att han gjort besök på Söder i Stockholm, och tillägger: »We held what the Swed. Priests would call a Conventicle.» DII, p. 111 (⁸/₁ 1839).

aktlåt helt visst icke att på metodistiskt vis utfråga deltagarna om deras framsteg i andligt avseende.²⁴

Scott höll ingalunda någon arkandisciplin över dessa sammankomster. Detta framgår av det nyss anförda citatet. Gärna förde Scott också besökande vänner till dessa konventiklar, ty där pulserade det metodistiska fromhetslivet starkast. Präster som Ternström, Sefström och Brandell, lekmän som Tellström, F. O. Nilsson och Olof Pettersson fingo just där smaka och se den kraft som var å bane i huvudstaden. Allt efter vars och ens fromhetsart funno de sig tillrätta i det nya stockholmsläseriets brännpunkt.

Som jag framhållit förut, hade Scott tidigt inrättat metodistiska klasser bland de svenska anhängarna, men till en formellt ordnad metodistförsamling hade han icke fortskridit. Detta steg togs dock i oktober 1839. Detta år firade wesleyanerna sitt hundraårsminne genom stora möten och penninginsamlingar.²⁵ Även Scott kände sig manad att deltaga i denna metodismens jubelhögtid. Han kunde visserligen icke anordna något jättemöte med en beskrivning av de hundra årens ärorika historia, och icke heller samla några summor till den stora minnesfonden. Men han gjorde dock sitt. Han författade en kort historik över metodismens uppkomst och utveckling, översatte de metodistiska reglerna för en församling (Society) och samlade sina trogna till en konventikel hos en av de trognaste i kretsen.²⁶ Det blev fullt hus, och under tre timmar var där sång, bön och bibelläsning. Dessutom föredrog Scott sin metodisthistorik och föreslog därefter, att en metodistförsamling av svenskar skulle bildas (»that a Methodist Society composed of Swedes should be formed».²⁷ Ett

²⁴ En bild av en sådan konventikel ges i en artikel i Freja, ²⁵/₅ 1838, art. Methodistscener. Sedan bönen är avslutad, begynner bikten. Prästen kringgår till var och en särskilt och frågar honom, vad han erfarit av nådens verkningar. Prästen stöter på en obekant. »Det är ett nytt ansigte», säger han förundrad. Den främmande har kommit för att lära känna metodisterna. Prästen håller då ett tal om sin församlings goda bruk.

²⁵ George Smith, History of Wesleyan Methodism, III, p. 396 ff. Jfr brev från Scott till Wingård, ⁴/₁ 1839. Se H, s. 237 f.

²⁶ DII, p. 169 (²⁴, ²⁵/₁₀ 1839).

²⁷ Ibidm. I brev till CWMS, ²⁹/₁₀ 1839, berättar Scott, att han på grund

par dagar senare samlades skaran igen. Den hade nu smält samman till 30 å 40 personer, och tillsammans med dessa begrundade nu Scott noga de metodistiska församlingsreglerna. Resultatet blev, att den nybildade församlingen delades i fem klasser med var sin ledare. Scott var orolig inför detta steg, men han trodde sig dock ha fått bevis för att det var den rätta vägen. Han tillfogar: »Thus the ice is at last broken, I have passed Rubicon.»²⁸

Den lilla församlingen fick nu tjuguåtta medlemmar.²⁹ En av de främsta i kretsen var fru A. B. Sundberg, som redan i början av Scotts svenska verksamhet greps av hans predikan.³⁰ I hennes hem samlades den lilla skaran ofta till kon-

av bl. a. tidningarnas angrepp med anledning av hans hälsingeresa ansåg det klokast att icke framträda med en offentlig minneshögtid. Han tillägger: »I managed however to gather at the house of a dear friend as many of those who had been converted by Gods blessing on Methodist preaching as could be collected, and after giving somewhat full account of the rise & progress of Wesleyan Methodism, it was agreed to celebrate the centenary day by forming the first Swedish Methodist Society. Our God was very near and we had a blessed season of refreshing.»

²⁸ Brev från Scott till CWMS, ²⁹/₁₀ 1839. Jfr DII, p. 170 (²⁸/₁₀ 1839). Att Scott vid detta församlingsbildande ivrigt agiterade för metodismen, är naturligt och bekräftas av ett brev från A. Warnke till Herrnhut, ¹¹/₁ 1840, i vilket det heter:

»Kürzl., da er [Scott] im October Monat in seiner Capelle das 100-jähr. Jubelfest der Methodisten in Erinnerung brachte, sagte er unteranderm, welches ich selbst in seinem Concept zufällig habe zu lesen bekommen: Zeiget uns irgend eine Kirchenabtheilung, die mehr gutes gethan hat u. noch thut, als die unsrige, die mehr Seelen zu Gott geführt hat u. noch führt, die reiner, heiliger, uneigennütziger, gewissenhafter u. lebhafter ist. — — Unsre Verbindung war vielleicht nie in einer reinern, lebhaftern u. heilsamern Lage, als sie gegenwärtig ist. — — Ich glaube nicht, dass die Conferenz der Methodisten in England solche Aeusserungen billigen würden, oder wie? Ich will es gewiss auch nicht dahin berichten, denn es geht mich im Grunde nichts an. — — Es giebt aber doch zu erkennen, dass der gute Scott etwas eingebildet von sich selbst ist.»

²⁹ De som antecknade sina namn såsom medlemmar i församlingen voro enligt Scotts anteckning: »Sisters Sundberg, Engström, Kullén, Holm, Elde, Nyström, Hydén, Linderos, Hansten, Sjöberg, Johanson, Malmqvist, Ericson, Blomberg, Wallenstråle, Ekengren, Söderberg, Berg, Westander, Lundin, Upmark. 21. And Brothers, Nyström, Johanson, Malmqvist, Rosén, Liedbom, Petterson, Landergren, 7 — in all 28.»

³⁰ Brev från A. B. Sundberg till Pauline Westdahl, ²³/₆ 1840. Se E. M.

ventiklar, och där var den också, när metodistförsamlingen nu bildades.³¹ Fru Sundberg värderade Scotts själavårdande arbete synnerligen högt,³² och hon kom också att med de första råka ut för den kyrkliga offensiven mot Scott.³³ Av de övriga tjugusju böra några särskilt nämnas. Den »Sister Engström», som Scott antecknat, var tydligen densamma, som fru Sundberg i ett brev, ²³/₆ 1840, kallar »Prostinnan Engström».³⁴ I samma brev nämner hon också »Notarien Elde med fru», och den sistnämnda var enligt den citerade förteckningen med, när Scott bildade sin svenska metodistförsamling. Fru Betty Elde blev en god och trofast medlem. Ett brev från henne till Pauline Westdahl, ¹²/₄ 1840, bär vittne om hennes stora tillgivenhet och beundran för Scott.³⁵ De i Scotts förteckning angivna broder och syster Malmqvist voro påtagligen identiska med »Waktmästaren och Sångaren J. Malmqvist» i Klara församling och hans fru, liksom den av Scott nämnde Rosén torde vara densamme, som »Waktmästare Rosén» i Maria församling, vilka båda nämnas av N. J. Ekdahl i dennes anklagelseskraft mot Scott.³⁶ Den syster Hydén, som nämnes, kan

T[retow], a. a., s. 125. Hon meddelar där, att hon hade en bror, som var präst. Om Scott säger hon bl. a.: »Ja, jag och många hafva sannerligen fått röna, att Herren sändt honom hit till många väckelse och förande till den gode herden.»

³¹ Ibidm; och DII, p. 169 (²⁵/₁₀ 1839).

³² Brev från A. B. Sundberg till Scott, ⁵/₇ 1842. Se H, s. 376 f.

³³ H, s. 6.

³⁴ Brev från A. B. Sundberg till Pauline Westdahl, ²³/₆ 1840. Se E. M. T[retow], a. a., s. 126. I detta brev förekommer en förteckning på mellan femtio och sextio namn på personer tillhörande den scottska kretsen, ehuru de icke alla anslöto sig till den nygrundade metodistförsamlingen. Förteckningen är heller icke fullständig.

³⁵ Ibidm, s. 113. Där utbrister hon mitt i sin berättelse om läget i Stockholm: »Ack, måtte Gud belöna Dig, Redlige man, för Din goda vilja, och blir Du af mina landsmän smäddad och missförstådd, så vet jag ock, att många, många välsignelser här hvilat öfver Dig, och deruppe får Du lönen för det goda, som du här verkat, ty en jordisk lön skjuter Du alltid ifrån Dig!» Därpå tillägger fru Elde: »Förlåt min goda Fru detta utbrott af mitt hjertas känslor, men han var den, som först öppnade ögonen på mig, och som visade mig vägen till Christum.» Om Elde såsom baptist, se N. J. Nordström, Svenska baptistsamfundets historia, I, ss. 171, 276.

³⁶ N. J. Ekdahls anmälan av Scott till SSC, ³/₃ 1840. Se H, s. 6. Jfr också E. M. T[retow], a. a., s. 127.

icke vara någon annan än den i den finländska missionshistorien så bekanta Maria Charlotta Hydén.³⁷

De i Scotts förteckning nämnda broder och syster Nyström³⁸ äro med all säkerhet identiska med styckjunkare Nyström och hans fru.³⁹ Denne Nyström blev väckt vintern 1838 och synes sedan ha varit en trogen anhängare till Scott.⁴⁰ Den till skaran anslutne broder Pettersson var helt visst den sedan som kolportör bekante Olof Pettersson, varom mera nedan, och syster Lundin torde vara samma person, som Ekdahl i sin anklagelse nämner som »Jfr. Christina Lundin i Clara Flickskola».⁴¹

Scott hade nog väntat sig rätt mycket av denna församlingsbildning — »this little centenary plant». Någon direkt separatistförsamling avsåg han icke att skapa. Att han nu skred till handling i detta fall, berodde väl dels därpå, att han ansåg saken mogen, och dels var det ju så lämpligt att på detta sätt fira hundraårsminnet. Därtill var väl Scott också en smula djärvare nu, när hans gode vän C. Fr. af Wingård intagit J. O. Wallins plats på ärkebiskopsstolen. Men det är icke tänkbart, att han skulle ha velat utnyttja detta vänskapsförhållande för att skapa en schism i kyrkan och så skaffa den

³⁷ Jfr H, s. 302 f. Se vidare nedan, s. 518 ff.

³⁸ Jfr fru Sundbergs förteckning i E. M. T[retow], a. a., s. 127.

³⁹ Jfr Ekdahls anmälan av Scott till SSC, $\frac{2}{3}$ 1840. Se H, s. 6.

⁴⁰ DII, pp. 32, 36 ($\frac{29}{3}$, $\frac{10}{4}$ 1838).

⁴¹ H, s. 6. Skaran av nitiska anhängare var givetvis mycket större än den nu organiserade metodistförsamlingen. Scott blev självvårdaren framför andra i Stockholm. A. Warnke berättar i brev till Herrnhut, $\frac{8}{1}$ 1839, att brödraförsamlingen icke har utsikt att vinna någon anslutning, ty »wenn auch jemand zum Nachdenken über sich selbst kommt, auch wenn es durch Predigten auf unserm Saal geschehen ist, — — — so wird demselben gerathen, zum engl. Prediger Scott zu gehen, indem, insonderheit Frauensleute, zum Theil seiner schönen, jungen Gestalt wegen, ganz in ihn verliebt sind. Ich liebe den Mann auch, weil er ein wohlwollender u. ernster Mann ist, aber das grossthun u. oft unzeitige Treiben der Methodisten kann ich nicht rühmen, schweige aber, weil es sonst scheinen könnte, als wenn ich Neid gegen ihn hegte.» Ett år senare skrev samme kritiske iakttagare till samma adressat, $\frac{14}{1}$ 1840: »Er hat einen grossen Anhang, besonders von Frauensleuten, die zum Theil in seine Person verliebt sind, da sie gerne von seinen schönen Augen u. von seinem schwarzen Haar u. dergleichen enthusiastisch reden.»

nye ärkebiskopen svårigheter och därmed skilja sig själv från en så mäktig och trofast bundsförvant. Han levde väl i den föreställningen — eller sökte ingiva sig den — att han skulle kunna åstadkomma, vad Wesley och hans män icke lyckats med: att utan separation verka efter de metodistiska linjerna inom en av legala konstitutioner bestämd kyrka.⁴² Men det fanns andra, som sågo en stor fara för den svenska kyrkan i vad som nu skett. Det blev signalen för det schartauska partiet i huvudstaden att med Ternström i spetsen gå till öppet och hänsynslöst anfall. Scott måste en månad senare klaga för sina förmän, att han föga kunnat ana, vilken storm, som skulle utbryta mot honom med anledning av den metodistiska församlingens bildande. Han hade blivit pessimistisk och tycktes vara redo att slå till reträtt på denna punkt. De registrerade klasserna är Scott visserligen besluten att hålla, och sådana hade han ju haft länge; men att införa metodismens övriga organisation går icke nu: »the printing of the rules, and giving tickets would be fearfully misunderstood here.»⁴³ Det vill med andra ord säga: Scott fick nöja sig med att ha sin svenska metodistkongregation organiserad och disciplinerad enbart i klasser såsom han tidigare haft den utan att ge den det metodistiska namnet. Framstöten vid det stora hundraårsminnet följdes av ett bakslag.

Det var larmet från Ternström och hans anhängare, som närmast syntes förmå Scott att här slå till reträtt. Men det var dock icke fruktan för en pastorsadjunkt i Stockholm, som låg bakom Scotts återtåg. Ingen tvekan kan råda därom, att det egentliga skälet var hänsynen till ärkebiskopen, vilken naturligtvis måste ta illa vid sig av den kampanj, som påbörjats i Stockholm, och vars orsak han kunde tro sig finna i Scotts nya arrangemang. Det var också först efter ett långt samtal med ärkebiskop af Wingård, som Scott kom till det beslut, som han senare meddelade sina förmän och vilket ovan

⁴² Brev från Scott till CWMS, 29/10 1839. Hur fru Sundberg uppfattade innebörden av sin anslutning till metodistförsamlingen, framgår av hennes nyss citerade brev till Pauline Westdahl. Se E. M. T[retow], a. a., s. 125.

⁴³ Brev från Scott till CWMS, 29/11 1839.

betecknats som en reträtt.⁴⁴ Scott synes faktiskt på grund av sin vänskap med Wingård och på grund av den ömsesidiga tillgivenheten ha tvingat sig själv till beslutet om en lojal inomkyrklig verksamhet utan att bilda metodistförsamling. Helt visst var Scott i slutet av 1839 längre avlägsen från separatistiska planer än någonsin. Här hade Wingård ett övertag, och han endast begärde: »Tell me only *all* you are doing among the Swedes, my friend Scott.»⁴⁵ Att Scott för denna gång skrinlade sina planer på att skapa regelrätta metodistförsamlingar, var nog Wingårds verk. Med kärlek och vidhjärtenhet hade Wingård brutit udden av de metodistiska separationstendenserna och var på väg att göra denna rörelse helt inomkyrklig.

När därför Scott i början av 1840 sänder sin rapport till sina förmän, återkomma där toner, som visserligen Scott lät höra redan 1837, när han började planera sitt kyrkobygge. Men då gjorde de närmast intryck av att vara ett försök att motivera och legitimera det stora kyrkoprojektet, en strävan att döda misstankar, som Scott fann besvärande, därför att de icke voro ogrundade. Nu däremot har Scott tagit sin position efter en fredlig och hjärtlig uppgörelse med kyrkans främsta man. När det framgångsrika året 1840 ingår, förklarar Scott sig på nytt helt och fullt för ett klart allmänkristligt arbete, och säger sig icke kunna förverkliga den tidigare tanken på en öppet organiserad församling.⁴⁶ Därjämte ger Scott en redogörelse för läget och sin ställning och är angelägen att denna redogörelse måtte inflyta i sällskapet årsrapport — »to show at least to the good ArchBishop here».⁴⁷ Detta skedde också.⁴⁸ Härigenom skulle således missionskom-

⁴⁴ Om Scotts besök hos ärkebiskopen, se DII, p. 179 (22/11 1839); och brev från Scott till CWMS, 20/11 1839. Wingård hade den 16/11 1839 anlänt till huvudstaden för att som nybliven ärkebiskop tillträda sin befattning. Diarium Episcopi Gothoburgensis, 1828—40, uppslag 189.

⁴⁵ Sist anförda brev.

⁴⁶ Brev från Scott till CWMS, 6/1 1840.

⁴⁷ Ibidm. Scott tillade: »nothing like a looking forward to times of greater religious freedom ought to appear in *our* publications.»

⁴⁸ The report of WMS for the year ending April 1840, p. 8 f.

mittén i London manifesterade sin anslutning till Scotts inomkyrkliga arbete i Sverige.

Scott kunde emellertid icke invänta årsrapporten från London, utan redan någon vecka efter brevets avsändande till London skrev han ett brev till ärkebiskop af Wingård och medsände därvid en avskrift av sin redogörelse angående läget och sin ställning i Sverige.⁴⁹ Något senare under samma år, när Scott tagit illa vid sig av Wieselgrens lutherska iver och undervisade denne i nattvardsläran, bilade han en avskrift på svenska av samma lugnande redogörelse.⁵⁰ Man får nog för-

⁴⁹ H, s. 242.

⁵⁰ Brev från Scott till Wieselgren, ²⁸/₇ 1840. Det bilagda utdraget, som är hämtat ur The Report of WMS for the year ending April 1840, är av Scott översatt och stämmer väl med originalet och med utdraget, som sändes till Wingård. Det i The Report införda brevcitatet från Scott lyder i dennes svenska översättning:

»Jag kan tryggt försäkra det jag fruktar alldeles icke någon förföljelse som Herran finner för godt att tillåta, men jag fruktar för hvarje steg, som skulle gifva en secterisk färg åt ett rent Catholskt verk. Och under det jag önskar, och har goda skäl för min önskan, att det Svenska Presterskapet skall hålla mig räkning för den mest osecteriska oegennyttan, då jag söker att göra Svenska till bättre medlemmar af sin egen Kyrka, men icke att draga dem derifrån; så önskar detta Presterskap, och hafver full rätt till sin önskan, att jag skall undvika allt som skulle gifva ett secteriskt namn, en secterisk form till mina förchafvanden. Om jag förväntar att dessa Prester skola höja sig öfver det *Lutherska* hägnet, och fröjda sig i vår gemensamma christendomens högre luft; så förvänta de, att jag skall höja mig öfver det *Wesleyanska* hägnet, och fröjda mig med dem i spridandet af 'allas vår salighet'. Då de draga sig med en uteslutande partiskhet inom sitt hägn, har jag misstankar, misstydningar och förargelser att förvänta; och om jag med envishet aflägsna mig inom mitt hägn, och påyrka att hvar och en som vill hemta något godt af mina mödor, skall komma till mig der, så förtjenar jag då dessa olägenheter. Ett församlingarnas sändebud, är min höga och heliga bestämmelse. Mätte Herren alltid hjälpa mig att bibehålla min Catholska position. Med afseende å mina personliga omständigheter, skulle jag hafva mindre att frukta om jag envisades med att införa de egendomliga Methodistiska bruk, än jag torde hafva att befara då jag icke gör det; ty nitälskande bröder hemma, hvilka sjelfva fröjda sig uti hvad som tillhör det utmärkande i den Methodistiska hushållningen, samt okunnige om denna stations locala förhållanden, kunna känna sig hågad att förebrå mig en werldslig-wis dagtingande anda. Men jag tröstas af den öfvertygelsen, att alla som hafva noga följt med mina tillgöranden allt hitintills, äro förvissade derom, att molnstoden och eldstoden hafva wisat oss

moda, att Wingård fann ett visst behag i denna deklaration, medan Wieselgren säkerligen behöll sin gamla misstro mot metodismen. Dessutom torde denna offentliga förklaring ha, såsom Scott riktigt nog förutsåg, ställt hela den svenska metodistmissionen i en tvivelaktig dager hos de nitiska bröderna i England. Vad Scott själv beträffar, är det sannolikt, att han fortfarande hade Wesley och hans arbetes utveckling för sina ögon och således hade anledning att, trots sin lojalitet mot sin vän ärkebiskop af Wingård, räkna med en framtida emancipation. Men för den närmaste tiden var Scott helt visst besluten att ärligt söka undvika varje tendens till separa-

wägen, och att här i synnerhet är det ådagalagt att 'Methodism är ett uplifvande af den Apostoliska Christendomen', utan afseende på olika samfunds benämningar, ett spridande af Biblisk helighet, ett vidgande af Christi andeliga rike, ett medverkande med den ene Guden och allas vår Fader, hvilken är öfver alla, genom alla och i alla. Ehuru det goda som göras torde vara jemnförelsevis fördoldt i hvad statistiska uppgifter i denna världen beträffar, nalkas dock en tid, då Han 'som i löndom ser', skall vedergälla uppenbarligen alla hvilka med oegennyttia bidragit till befrämjande af Hans stora och nådiga afsigt att frälsa en syndig värld. Till dess är jag fullkomligen villig att förneka mig, hvad visserligen vore en icke obetydlig tillfredsställelse, inberättandet af ett större antal Svenska medlemmar af vårt Samfund; ty fastän jag vet väl att de kunna blifva medlemmar af vårt samfund, utan att derföre öfvergifva den Svenska Kyrkan, är det dock ingen lätt sak, att få de mindre vänliga att förstå detta förhållande, och dessa äro genast färdiga att höja ropet om affall ifrån kyrkan. Icke eller är ett sådant affall att önska, ty jag upprepar nu, hvad jag har ofta sagt förut, att icke *en söndring* utan *en väckelse* i den Svenska National Kyrkan är den önskvärdaste händelse som kunde här inträffa; och om vi kunna, medelst våra osecteriska, oegennyttiga, sjelfförsakande bemödanden bidraga dertill, så 'hafva wi ett stort werk att uträtta', och få 'icke komma neder' att lyssna till småsinnets ingifvelser, ty göra vi så, skall 'verket försummadt blifva'. (Neh. 6: 3.) På det ögonblick, som wi en enda härsmån öfvergifva den rent Catholska ståndpunkt, der vi befinna oss, förlora vi det något vidsträckt inflytandet i olika rigtningar af nyttigt arbete i landet, som Gud har anförtrott oss, och eder Missionär hopkrymper till den föraktliga hufvudmannen för ett lumpet parti.» —

Till detta fogar Scott följande: »Detta utdrag ådagalägger 1:o G. Scotts upfattning af sin ställning i sitt förhållande (såsom religions lärare) till det Swenska folket. 2:o Wederbörandes i England godkännande af denna upfattning.»

Scott ville t. o. m. ha denna skrivelse införd i Theol. Quartalskrift. Det skulle »binda» Scott och »stoppa munnen till på andra». Se H, s. 247.

tion. Men han sörjde dock för att sedermera till Engelska kyrkan en fast organisation blev knuten. Det var den ovan omtalade missionsföreningen, som i slutet av 1840 bildades.

De skaror, som trängdes i det lilla metodistkapellet, motsågo helt visst med stora förväntningar den dag, då de skulle få draga in i den genom striden 1838 redan på förhand beräknade nya Engelska kyrkan. Det kom dock att dröja i nära två år efter kungl. maj:ts koncession, innan kyrkan slog upp sina portar för en väntande menighet. Att det var penning-svårigheter, som hindrade, är lätt att se, ty även om Scott efter sin insamlingsresa i England hade omkring 1,700 pund att börja företaget med, var detta ingalunda tillräckligt. Han hade hoppats mycket på bidrag från adelsfolk och andra förmögna, men striden 1838 hade gjort saken ömtålig. Redan i slutet av detta år hade Scott genom greve Lewenhaupt anhallit om ett bidrag av konungen,⁵¹ men svaret blev nekande, emedan ett sådant bidrag skulle ställa konungen som part i striden, och detta skulle icke harmoniera med den aktning, konungen hyste för ärkebiskopen.⁵² Liknande skäl angavs på andra håll i de högre kretsarna. Att ge till kyrkobygget blev en personlig förolämpning mot Wallin. Ehuru greve Björn-stjerna, den svenske ministern i London, vilken nu var i hemlandet, rekommenderade Scotts sak hos sina rika släktingar, var det svårt att få något, emedan striden med ärkebiskopen låg i vägen.⁵³ Fru Sundberg gav en slant och någon fattig tjänstflicka kom med sitt bidrag till det nya tempelbygget,⁵⁴ liksom väl också kretsens medlemmar i övrigt gjorde sitt, men någon stor summa blev det nog inte. Icke ens Pauline Westdahls penninginsamling i Småland (se ovan, s. 460) torde ha ökat summan något avsevärt. Även om Scott säkerligen hade flera sådana ivriga medhjälpare, blev nog resultatet rätt blygsamt, ty många, som skyndade till med sin tribut, voro ofta mindre bemedlade.

⁵¹ DII, p. 104 (22/12 1838).

⁵² Brev från Scott till CWMS, 5/2 1839.

⁵³ Brev från Scott till CWMS, 2/4 1839. Greve Carl de Geer, som Scott ansåg vara den rikaste mannen i Sverige, menade sig ha gjort nog, då han under så många år gratis upplåtit sin trädgårdspaviljong.

⁵⁴ DII, p. 104 (21/12 1838); och brev till CWMS, 2/1 1839.

För att ytterligare öka bidragen från svenskar beslöt Scott sig för att i tidningarna annonsera. Detta skedde också, vilket vittnar om en viss djärvhet.⁵⁵ Emellertid kom den stora Ternströmska attacken och försvårade saken ytterligare, men trots allt hade Scott snart fått upp summan från de svenska bidragsgivarna till över 1,000 R:dr B:co,⁵⁶ och den steg givetvis ytterligare.

Emellertid inköpte Scott i februari 1839 å den wesleyanska konferensens vägnar den förut i ansökan hos kungl. maj:t uppgivna tomten till ett pris av 6,000 R:dr B:co.⁵⁷ Ett år där-
 efter fick han fastebrev på egendomen, och det märkliga var, att ehuru den kungl. resolutionen icke beviljat den wesleyanska

⁵⁵ Denna »vördsamma hemställan», som var införd dels i Missionstidningen, n:r 10, 1839 (bihanget), och dels även i de politiska tidningarna, var av följande lydelse:

»Under sju års tid har Engelska Pastorn härstädes hållit offentlig gudstjänst på svenska språket. Erfarenheten har wisat, att ett betydligt antal Stockholms innewånare, af serskilda klasser, åstunda, att till sin nytta afhöra de förmaningar till förnöjsamhet, ordning, laglydnad och gudsfruktan, hwilka af honom meddelas, å en tid då Stadens Kyrkor ej äro öppna. Men det inskränkta Kapellet föranleder en bekymmersam och beswärlig trängsel, samt mångas uteslutande från dessa gudstjänster. Wid uppbyggandet af den nya Engelska Kyrkan har man derföre warit betänkt, att göra utrymmet så stort, att en dylik trängsel må, för framtiden, undwikas. Kan det då anses förmätet eller obilligt, om man wäntar Svenska bidrag, till underlättande af den ökade kostnaden, när ändamålet dermed är att befrämja det goda i Sverige, utan afseende på enskild winst eller sekterisk söndring?

Friwilliga bidrag mottagas på Hr D. Erskines Kontor, N:o 44 Skeppsbron, hos Hr Grosshandlaren och Riddaren G. Th. Keyser, Keyseriska huset, Röda Bodarne, samt af undertecknad, boende uti Owenska huset, Kungsholmen.
 Stockholm, October 1839.

Geo. Scott.

Äfwenledes tillkännagifwes, att härwarande Engelska Pastorns Porträtt, graveradt i stål uti England, säljes i Bokhandeln till förmån för ofwännämnda byggnad.»

⁵⁶ Brev från Scott till CWMS, 4/3 1840. Jfr brev från A. Warnke till Herrnhut, 12/1 1841. Warnke säger om Scotts annonsering efter bidrag: »Er wagt alles u. regiert ganz eigenmächtig, worüber seine Freunde sig freuen, und das kann er jetzt desto unbehinderter thun, da er den neuen Erzbischof Wingård zum Freund hat.»

⁵⁷ Wesleyanska Methodistsamfundets i England köpebrev d. 26 Febr. 1839 (Evang. Fosterlandsstiftelsens arkiv). Säljare var majoren L. A. Bergnehr och hans maka Margaretha Lowisa (Louise) Spångberg.

konferensen rätt att förvärva fastigheten, lagfart dock gavs å densamma såsom sagda konferens' egendom.⁵⁸

Redan i början av 1838 hade Scott inlett underhandlingar med den framstående arkitekten, professor P. A. Nyström,⁵⁹ men ännu mot slutet av året var han i ovisshet angående ritningarna till den nya kyrkan. Han hade emellertid träffat en arkitekt Blackwood från Göteborg, som hade den för uppgiften betydande meriten att vara son till en skotte,⁶⁰ och till denne man överlämnade Scott ritningarna.⁶¹ På sin resa till Göteborg hösten 1838 rådgjorde Scott ytterligare med denne arkitekt och var mer belåten med honom än med professor Nyström, som givetvis icke var någon expert på metodistkapell.⁶² Blackwood blev således den egentliga skaparen av vårt lands första stora gudstjänstrum av den engelska frikyrko-typen. Den rektangulära, enkla men rymliga hörsalsmodell med fond- och sidoläktare, som den nya Engelska kyrkan kom att utgöra för den följande väckelsens folk, spåras i tusentals bönhus och kapell ända intill våra dagar. Med olika variationer har denna typ genomgående härskat bland de frikyrkliga och i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Här är också en sida av det engelska inflytandet i den svenska väckelserörelsen.

Arbetet på det nya bygget fortskred, och den 16 augusti 1840 höllos de sista gudstjänsterna i den de Geerska trädgårdspaviljongen. Då predikade presbyterianen Baird i förmiddagsgudstjänsten och metodisten Scott i aftongudstjänsten, varefter

⁵⁸ DII, p. 200 (¹⁸/₂ 1840). Jfr Wesleyanska MethodistSamfundets i England fastebref af d. 20 Januari 1840. (Ev. Fosterlandsstiftelsens arkiv.) Scott var högeligen belåten: »O Lord thou art wonderful in council and excellent in working. Here again is thy finger.» Jfr också brev från Scott till CWMS, ⁴/₃ 1840.

⁵⁹ DII, p. 21 (⁶/₂ 1838).

⁶⁰ Brev från Scott till CWMS, ¹⁰/₁₀ 1838. Denne Blackwood var sväger till Cornelius Rahmn. Se Wilhelm Berg, Genealogiska anteckningar om Göteborgs-slakter. Ser. 2, vol. 9, p. 311. (GSB). Jfr brev från Scott till CWMS, ⁵/₂ 1839.

⁶¹ DII, p. 77 (¹⁷/₈ 1838).

⁶² Brev från Scott till CWMS, ¹⁰/₁₀ 1838: Scott skrev om Blackwood: »His plans and general ideas on the subject appear much more English, economical and suitable than those of the renowned Prof. Nyström in Stockholm.» Jfr brev från Scott till C. Fr. af Wingård, ¹²/₁₁ 1838. Se H, s. 235 f.

lutheranen Wieselgren höll ett tal och »afslöt gudstjänsten på Lutherskt vis». ⁶³ Därmed var den nära fjortonåriga, ytterst betydelsefulla predikoverksamheten på detta primitiva andaktsrum ändad.

Det dröjde emellertid ytterligare i över två månader, innan Scott hade sin nya kyrka färdig för invigning. Visserligen kunde Baird redan den 3 september hålla en första predikan i det då någorlunda färdiga engelska kapellet i kyrkobyggnaden, ⁶⁴ men icke förrän den 24—25 oktober 1840 kunde invigningshögtid hållas. Även denna blev en stor framgång för Scott. Redan i juli samma år hade Scott beslutat, att Cornelius Rahmn skulle inbjudas att deltaga vid invigningen. Han begav sig till ärkebiskopen och fick dennes och den nye göteborgsbiskopens, Anders Bruhn, medgivande att anhålla om Rahmns biträde. ⁶⁵ Denne var givetvis villig att deltaga, men det låg oöverstigliga hinder i vägen. ⁶⁶ Scotts gode vän J. H. Thomander hade redan innan Rahmns svar ankom förklarat sig villig att medverka, ⁶⁷ vilket Scott med glädje tog fasta på, om Rahmn icke skulle kunna komma. När detta senare blev fallet, vände sig därför Scott till Thomander, och denne, som var övertygad om att Scott icke hade några dolda planer mot den svenska kyrkan, lovade komma. Sin uppfattning om Scotts rena avsikter ville han nu offentligt uttala för att tillintetgöra fördomar och därjämte binda Scott vid de försäkringar, denne givit. Han var dessutom av den meningen, att det bästa sättet

⁶³ DII, p. 235 f. Jfr brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, ¹⁸/₈ 1840. Se E. M. T[re]t[er]ow], a. a., s. 143. Carlborg skriver om denna dag: »[Det] gjordes då redovisning för Scotts verksamhet.» Jfr också ibdm, s. 147, där Carlborgs ord bära vittne om att man i läsarkretsarna tillmätte den omständigheten, »att en Luthersk prest läste slutvälsignelsen öfver de methodistiske gudstjänsterne», en stor betydelse. Detta kunde aldrig »förklaras annorlunda än som en högst underbar Försynens skickelse».

⁶⁴ DII, p. 239. Jfr ovan, s. 470.

⁶⁵ DII, p. 232 (³⁰/₇ 1840). Jfr The Wesleyan Methodist Magazine 1840, p. 969. Biskop Bruhn var nu vid riksdagen. Som utnämnd kyrkoherde i Kalf, Västergötland, anlände Rahmn till Sverige hösten 1840. Jfr brev från Rahmn till C. Fr. Wingård, ¹⁸/₉ 1840.

⁶⁶ Brev från Scott till C. Fr. af Wingård, ¹⁴/₁₀ 1840 (avskrift). Se H, s. 253 f.

⁶⁷ DII, p. 234 (¹¹/₈ 1840).

att förhindra proselytmakeri var att lämna Scott ett fritt umgänge med de svenska prästerna, vilket skulle motverka alla planer i den vägen.⁶⁸

Dessutom hade det fallit sig så, att den store norrlandsprästen, nyläsaren Pehr Brandell, som vi lärde känna redan vid nyläseriets uppkomst och tidigare utveckling (se ovan, s. 34 ff.), nu befann sig i huvudstaden och bodde i Scotts hem. Följden var, att Scott ansåg sig böra glädja sin vän ärkebiskopen med bl. a. följande rader:

»And knowing as I do your anxiety to promote peace & goodwill, I am fully persuaded you will rejoice to know, that Pastor Brandell from the most Northern Diocese in Sweden, and Dr Thomander from the most Southern, have in the true spirit of Evangelical piety agreed to preach in the new Chapel, the former on Saturday the 24th, the latter on Sabbath the 25th of this month.»⁶⁹

När lördagen den 24 oktober 1840 kl. 5 e. m. den nya kyrkans portar slogos upp, strömmade en förväntansfull skara in och fyllde det med reformert enkelhet inredda andaktsrummet, vilket enligt Scotts uppgift hade över 1,100 sittplatser.⁷⁰ Någon invigningsakt förekom icke. Det meddelades endast med några ord, att detta var den första predikan i det nya templet.⁷¹ Därpå höll den i nyläseriet och norrlandsfromheten mognade komminister Brandell sin predikan över Jes. 55: 10 — 11, och ämnet var, enligt Scott, »The power of God's word

⁶⁸ Brev från Scott till C. Fr. af Wingård, 16/10 1840 (koncept). Se H, s. 254 f. Ärkebiskop af Wingård hade betänkligheter mot Thomanders nya tjänst åt Scott, men denne lugnade farhågorna genom brev och samtal, och erkände, att han bort rådgöra med Wingård, men det var ingen uppsåtlig försummelse. Jfr D_{II}, p. 243 f. (15/10, 20/10 1840).

⁶⁹ Brev från Scott till C. Fr. af Wingård, 14/10 1840 (avskrift). Se H, s. 253.

⁷⁰ D_{II}, p. 250 (6/11 1840). Jfr brev från Scott till CWMS, 6/11 1840. Scott uppger, att stora kyrksalen hade 1,129 sittplatser, den lilla salen — »Engelska kapellet» — hade utrymme för 152 personer, och dessutom funnos tre lägenheter i en med kyrkan förenad byggnad. Det hela hade kostat omkring 50,000 R:dr B:co. Därav hade endast omkring 20,000 insamlats. Warnke tillfogar i brev till Herrnhut, 12/1 1841, att den insamlade summan icke blivit högre, »obgleich einige seiner Freunde mit seinem Portrait in der Stadt umherliefen, und es als Einkünfte für die Kirche zum Verkauf ausboten».

⁷¹ Jfr brev från Warnke till Herrnhut, 12/1 1841.

as an instrument of salvation». ⁷² Före och efter predikan sjöngs en »andelig sång», författad av F. M. Franzén, visserligen icke avsedd för denna högtid, ehuru Scott genom att låta trycka den på ett särskilt blad, som utdelades till besökarna, faktiskt lät de illitterata bland dessa tro, att det var en för denna högtid skriven sång. ⁷³

Söndagen den 25 oktober predikade Scott i den engelska gudstjänsten på förmiddagen över Jes. 66: 1—2, och vid eftermiddagsgudstjänsten höll professor Thomander en nära två timmar lång predikan över Fil. 1: 12—19 och hade, enligt Scott, som ämne: »What are we to think of these diversities of opinion in the Church of Christ?» ⁷⁴ Varje hörn av kyrkan var fullpackat av människor, och Thomander predikade »in a most marvellous & happy manner». ⁷⁵ Predikan var verkligen aktuell, ty alla visste ju, hur olika åskådningar kunde leda till strider i kyrkan, och det var tydligt, att Thomander även ville säga de lutherska ivrarna några lämpliga ord. ⁷⁶

Givet var, att invigningshögtiden under dessa förhållanden skulle väcka uppseende, icke minst därför att kyrkolagsexper-ten Thomander därvid ostentativt tog parti för Scott. I en av de tidningar, som bevakade Scott, skrevs:

⁷² Brev från Scott till CWMS, 9/11 1840. Brandell hade 1838 tillträtt komministraturen i Ullånger, men han var redan då utarbetad och blev snart sjuklig. L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne, II, s. 337.

⁷³ *Andelig sång af Biskop Franzén. Afsjungen vid första, af Comminister P. Brandell förrättade, Gudstjenst, uti den nya Engelska Kyrkan i Stockholm, Lördagen den 24 Oct. 1840. Sången börjar: »Sjelf oföränderlig och en, O Gud! oss Andans enhet gif» etc. Den finnes med titel Den allmänneliga kyrkan i Franzéns Skaldestycken, IV, s. 198 f. T. o. m. Therese Brandell, Pehr Brandell, s. 48, har förletts att tro, att denna sång »för tillfället författats af biskop Franzén».*

⁷⁴ DII, p. 247. Brev från Scott till CWMS, 9/11 1840.

⁷⁵ DII, p. 247; och brev från Scott till CWMS, 9/11 1840. I det senare säger Scott: »Dr T. for talent, learning, eloquence & zeal may truly be considered the Dr Chalmers of the Swedish Church.»

⁷⁶ Scott antecknade: His aim [was] to shew that such things [= diversities of opinion] must in the nature of the case be, and that where the foundation 1 Cor. 3: 11—15 is held & built on, neither alarm nor diminution of love should be felt because of a differing manner of building.» Ahörarna fingo själva göra sina tillämpningar, och det var icke svårt, tillägger Scott. DII, p. 247.

»Det har icke väckt liten uppmärksamhet att Svenska präster, som väl inom egna Lutherska kyrkor borde hafva tillräckligt utrymme för sin förmåga och sitt nit att uppbygga christeliga åhörare, likväl icke tveka att uppträda i en församling, som — — — likväl onekligen är *sektersk*.»⁷⁷

I Nordisk Kyrkotidning meddelades, att Stockholm fått ett nytt metodistkapell, som hade blivit »helgadt och (likväl utan Ceremonier) inwigdt af en Lutherska Kyrkans stödjepelare». ⁷⁸ Tidningen tillägger: »Således lär väl faran af methodismen för vår nationalkyrka vara af mindre betydelse än man anar!»

Utan tvivel auktoriserades den nya kyrkan i hög grad genom de lutherska prästernas medverkan i invigningshögtiden. Pehr Brandells deltagande var ägnat att ute i de norrländska läsarkretsarna avlägsna eventuella betänkligheter mot Scott, den ganska frisinnaade politikern och teologen Thomanders medverkan måste ha haft ett visst inflytande på stämningen i den politiska oppositionspressen och den samlade riksdagen, under det att biskopen och skalden Franzéns »andliga sång» var avsedd att stämma de strängt kyrkliga kretsarna mildare mot Scott och hans verksamhet. Både det ena som det andra var av nöden, enär »metodistfrågan» redan var brännande och på många håll diskuterades.

Frågar man sig åter, vad orsaken kunde vara till Brandells och Thomanders välvilliga medverkan, så måste den utan tvivel sökas uti den varma personliga förbindelse, i vilken dessa män stodo till Scott. Ingendera torde ha haft någon som helst tanke på att de med sitt deltagande i metodistkyrkans invigning kunde komma att befordra en ingalunda åstundad kyrklig splittring. Att Thomanders förbindelser med Scott i fråga om nykterhetssaken voro livliga, har förut påpekats, och vi ha sett, hur Thomander stått på Scotts sida även i den kyrkorättsliga striden 1838.⁷⁹ Säkerligen saknade ej heller Thomander sympatier för Scotts religiösa ståndpunkt, ehuru det ju

⁷⁷ Freja, ²³/₁₀ 1840 (under Ett och annat).

⁷⁸ Nord. Kyrkotidning, n:r 1, 1841, s. 4. »Stödjepelaren» var naturligtvis Thomander.

⁷⁹ Angående dessa förbindelser, se ovan, ss. 437, 450 ff.

aldrig kan vara tal om att anse honom ha hyllat specifikt metodistisk åskådning.⁸⁰

Om Thomander över huvud taget fäste sig vid oron över metodismens tillväxt i landet — en oro, som under året hade stått att avläsa i Nordisk Kyrkotidning, i en friherrlig motion i riksdagen och i den liberala pressen —, så torde detta närmast haft den verkan, att hans »oberäknade, obehakade, all conventionalism trotsande natur»⁸¹ snarare eggades att begå en uppseendeväckande handling än tvangs till försiktighet.⁸² I de strider, som sedan följde, visade Thomander sig som en trofast vän till Scott.

Vad åter Pehr Brandells gemenskap med Scott angår, så är den dunklare i sin upprinnelse. Man torde med visshet kunna antaga, att förbindelsen mellan de två inlettts genom Missions-tidningen samt missions- och nykterhetssaken. Som förut framhållits, hade de norrländska läsarna nära förbindelser med stockholmsherrnhutarna. När därför Scott kom till Stockholm och började ta ledningen i traktat- och bibelsaken, missions- och nykterhetsverksamheten, var det naturligt, att detta uppmärksammades i Norrland. Redan tidigt hade Brandell sänt in missionsmedel till Svenska missionssällskapets kassa

⁸⁰ Om sin sin teologiska åskådning säger Thomander själv i brev till Hartmansdorff, ¹¹/₁ 1836: »Jag anser min renlärlighet tillhöra min presterliga karakter.» Och Reuterdaahl säger om honom i brev av samma datum och till samma person: »Han är hardt nära orthodoxare än Luther sjelf — — Kan icke han bestå, så rädes jag för våra Biskopar och Theologie Doctorer.» Jfr KA, årg. 1915, ss. 323—24. Själv förklarade Thomander i brev till Chr. I. Heurlin, ¹/₁ 1842: »Jag är i afseende på kyrkan en af de mest conservative, och befinner mig i det fallet till höger om alla biskoparne med undantag af Franzén och kanhända Wingård.» Dock bryter han av skärpan i detta omdöme med att tillägga: »Conservativa äro nästan alla utom hamnbusar och extraordinarier.» Samvetsfriheten ville Thomander värna, och hans kyrkolagsarbete bär vittne härom. Den skotska kyrkan beundrade han, och lekmännens betydelse uppskattade han. Se t. ex. hans brev till Hartmansdorff, ¹¹/₁ 1832, angående kyrkolagsförslaget. Om lekmännen säger han där: »i hvar och en församling finnas mån af allmogen som äro pluraliteten af prester-skapet öfverlägsna både i religiositet och verldsklokhed.»

⁸¹ P. G. Ahnfelt, Studentminnen, I, s. 216.

⁸² Thomander predikade även senare i Scotts kyrka, t. ex. juldagen 1840 (DII, pp. 256, 398), den ¹/₂ 1841 (DII, p. 264) och i maj 1841 under Scotts bortovaro. Brev från Th. Edwards till CWMS, ¹⁰/₅ 1841.

och torde även ha haft Missionstidningen.⁸³ Det Owen-Scottska nykterhetsarbetet hade han antagligen tidigt reda på, ty nykterhetssaken intresserade honom.⁸⁴ Dryckenskapen var i Norrland mycket utbredd och hade trängt in bland prästerna och orsakat stiftsledningen stora bekymmer.⁸⁵ I nykterhetsarbetet gick dock Brandell försiktigt tillväga, och vågade ej »framdraga någon sådan Lista» (anteckningslista för en nykterhetsförening), emedan han fruktade för självgodheten, ty »äfvén den nyktre måste födas på nytt».⁸⁶ Omkring 1838 gick Brandell över till Owen-Scottska linjen i nykterhetsfrågan.⁸⁷

Långt mer än genom något annat förenades dock Brandell och Scott av andlig själsfrändskap och besläktad trosåskådning. Brandells nyläseri med en viss etisk betoning var av samma religiösa typ som hälsingeläsarnas, och hos dessa hade ju Scott funnit sig väl och trott sig igenkänna en »metodistisk» anderiktning, såsom vi ovan sett (s. 366 f.). Tydligt är, att Brandells tro och förkunnelse väsentligen låg i linje med de av Scott år 1833 utgivna metodistiska trossatserna och f. ö. väl stämde med Scotts förkunnelse, och det behövdes inga vidlyftiga formaliteter för att två så besläktade själar som Brandell och Scott skulle finna varandra. Ryktet om Scott torde ha nått Brandell även genom vissa personer. Det synes mig värt att beakta, att Scotts andlige son P. A. Hultberg år 1838 gjorde en resa i Norrland och knöt förbindelser med läsarna där. Denne hade väl någon andel i flera av norrlandsprästernas intresse för Scott.⁸⁸ Man bör också erinra sig, att Rosenius, som nu var en lärjunge till Scott, sommaren 1840 vistats i Norrland (se nedan, s. 541 f.).

Visst är emellertid, att när Brandell i mitten av augusti 1840 nödgades ta ett par månaders tjänstledighet för att i Stockholm söka läkarvård, de vänskapliga förbindelserna par re-

⁸³ Se ovan, s. 331.

⁸⁴ Therese Brandell, Pehr Brandell etc., s. 30 ff.

⁸⁵ Ibidm, s. 35. Jfr Handlingar, angående Prest-Mötet i Hernösand, år 1839. (Protocoll etc., § 4, s. 20 ff.)

⁸⁶ Brev från P. Brandell, ¹⁰/₃ 1833, återgivet i Therese Brandell, Pehr Brandell etc., s. 30 ff.

⁸⁷ Ibidm, s. 38.

⁸⁸ Om Hultberg, se ovan, ss. 367 f., 371 ff.

nommé tillförsäkrade honom ett hem i Scotts familj.⁸⁹ Biskop Franzén berättade om Brandell, »att han, såsom sjukling och beredd att på Lazarettet undergå en swår operation, blifwit af pastor Scott i hans närbelägna boning med en christlig vård omfattad.»⁹⁰ Det var en mycket tjänlig bostad, Brandell fick, då han hos Scott vistades i Owens hus på Kungsholmen, alldeles intill det lasarett, där han sökte behandling. Emellertid tillbjöds honom vård och husrum även av Scotts antagonist, kyrkoherde Ekdahl, som var gammal bekant till Brandell. Men Brandell hade nog långt mindre gemensamt med Ternström och Ekdahl än med Scott, varför han föredrog Scotts hem, där han säkerligen andligen mådde bättre än hos de förra.⁹¹ Detta gjorde också, att då Scott några veckor efter Brandells ankomst, sannolikt i slutet av augusti⁹², flyttade från Kungsholmen till våningen i den nybyggda kyrkan, följde Brandell med till det nya hemmet, oaktat avståndet till lasarettet då betydligt ökades.⁹³

Under sin långa vistelse i Scotts hem höll Brandell därstädes bibelutläggningar och tal. Under denna tid höll Scott endast konventiklar, ty som förut påpekats⁹⁴ hade han nu ingen predikolokal. Dessa konventiklar uppmärksammades mycket. Brandell predikade också i olika kyrkor, och hans förkun-

⁸⁹ Scott förklarar i brev till CWMS, 16/11 1840, att han förut endast till namnet kände B.

⁹⁰ Nord. Kyrkotidning, n:r 12, 1841, s. 93 f. Svar i anledning av tidningens nekrolog över Brandell.

⁹¹ Nord. Kyrkotidning, n:r 12, 1841, s. 96, noten p.

⁹² Om Brandells ankomst har Scott ingen anteckning. Första gången B. nämnes är i samband med en konventikel, då han talade. DII, p. 240 (5/9 1840). Han måste dock ha anlänt någon vecka tidigare. Jfr brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, 4/9 1840. E. M. T[retow], a. a., s. 146 f.

⁹³ Nord. Kyrkotidning, n:r 12, 1841, s. 96. Den temperamentsfulla skribenten där tyckte, att B. kunde ha flyttat till kyrkoherde Ekdahl: »Wägen från Hr Scotts nya bostad till Lazarettet war honom icke för lång; men ifrån Adolf Fredriks Pastorshus.»

⁹⁴ Scott brukade i sina rum hava aftonkonventiklar. Vid dessa talade nu Brandell, och när Scott flyttat in i sin nya bostad, kunde ända till 200 personer deltaga. DII, p. 242 (26/9 1840).

nelse uppskattades mycket.⁹⁵ Även Ekdahl inbjöd Brandell att i Adolf Fredriks kyrka hålla gudstjänster och bibelförklaringar, men B. föredrog »det nya, ännu knappast — — fuktfria methodistkapellet».⁹⁶

Tar man alla dessa omständigheter i betraktande, så finner man det ganska naturligt, att Brandell, nyläseriets store man, förrättade invigningsgudstjänsten i den nya Engelska kyrkan. Samma afton lämnade han Stockholm med en Härnösandsbåt.⁹⁷ Några månader senare avled Brandell.⁹⁸

Att Brandell skulle ha på någon punkt omfattat metodistisk läroåskådning, såsom Ternström antydde, är knappt troligt. De besläktade dragen i nyläseriet och metodismen äro emellertid klara nog. Det var ett andeliv av likartad natur, som här möttes. Över huvud taget bör man icke vara alltför snar att låta ett sympatiförhållande i fromhetsliv och kristligt arbete få gälla för ett beroendeförhållande i läroavseende. Vart-hän en sådan förväxling leder, visade Ternström i Nordisk Kyrkotidning. Denne misstänkte kryptometodism hos hart när alla, som hade några förbindelser med Scott. Betecknande härför är hans ovärdiga angrepp på Brandell efter dennes frånfälle.

I minnesrunan⁹⁹ förklarar Ternström, att Brandell hade klen underbyggnad i studier och var lättrogen eller menlös. Han var ej nogräknad i valet och spridningen av andliga skrifter och »ej heller nog warsam och granntyckt i afseende på de willfarande». Exempel därpå visade han, när han inlät sig i förtrolighet med metodisterna, »af dem listigt uppfångad, för att af honom låna sken och anseende». Han bedömde hårt de präster, »som ej, den falska andeligheten till behag, uppoffra sin egen Kyrkas interesse». — — — »Att han hyste och utspridde läror, wida betänkligare, wida mer afwikande från vår trosbekännelse, än de, för hwilka en Terserus miste sitt

⁹⁵ Brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, 4/9 1840. Se E. M. T[retow], a. a., s. 147.

⁹⁶ Nord. Kyrkotidning, n:r 12, 1841, s. 96, noten p.

⁹⁷ DII, p. 246 (24/10 1840).

⁹⁸ Brev från J. Kerfstedt (Brandells svärson) till Scott, 6/5 1841. Se H. s. 275.

⁹⁹ Nord Kyrkotidning, n:r 10, 1841, s. 79 f.

biskopsembete och en Rutström fick gå i landsflykt, det skulle, om så behöfdes, utan swårighet kunna bewisas.»

På dessa anklagelser i nekrologen svarar biskop Franzén, att någon anledning till dem icke är honom bekant.¹⁰⁰ De härleda sig, menar Franzén, från något missförstått ord vid bibelförklaringarna i Scotts hem. Någon förändring i B:s strängt lutherska övertygelse skedde ej genom förbindelsen med Scott, anser Franzén.

Ternström kommenterar Franzéns inlägg och förklarar bl. a., att det ej gäller »något ord, som blifwit missförstått», utan det gäller hela dogmer, »öfwer hwilkas Bibelstridiga förklaringar förtrytelsen, såsom en electrisk stöt, på en gång genomfor och meddelade sig åt *alla dem*, som kände sanningen». Ternström själv hörde honom en gång i en krets på 30 personer och han fick därav nog. Många vänner hade f. ö. vittnat om denna sak. Det gällde själva huvudlärorna. Både i fråga om »döpseln, människans naturliga förderf, o. s. w.» for Brandell vilse. Om han alltid lärde på detta sätt, tvekar ej Ternström att »utropa honom för en irrlärare». »Umgänget med willfarande — — — har lätt kunnat utöfwa ett menligt inflytande på den dessutom gamle och skräpelige mannen under hans vistelse härstädes.» B. ville ställa sig in hos de sekteriske, menar Ternström.

Ternström torde ut ifrån sina synpunkter ej alldeles ha saknat anledning till misstänksamhet. När han nämner döpseln och syndaföjdärvtläran, torde han där ha förmärkt det reformert-metodistiska draget att undanskjuta sakramenten till förmån för den medvetna och plötsliga omvändelsen. Att Scott icke försummade att diskutera lärofrågor med Brandell under den nära två månader långa samvaron, kan tas för alldeles givet.

Brandells förbindelser med Scott fingo givetvis en gynnsam återverkan i den senares religiösa arbete, liksom detta naturligtvis även blev fallet genom Thomanders ådagalagda vänskaplighet. Därtill hade ju också Scott siktat. Redan när han beslutat inbjuda Cornelius Rahmn, hade han avsett att få ett

¹⁰⁰ Nord. Kyrkotidning, nr 12, 1841, s. 93 f. Franzéns skrivelse är daterad den 1/6 1841.

offentligt intyg om att den nya kyrkan var varken sekterisk eller farlig för den svenska kyrkan.¹⁰¹ Och när dessutom Brandell kom att bo hos Scott, hade detta stor betydelse. Denne var också högeligen belåten över Guds underbara ledning i denna sak.¹⁰² Betydelsen därav har Scott klart angivit i ett brev till sina förmän i London, och han visar sig även i denna fråga vara mycket beräkande:

»A kindness shown to this man, will do more than a thousand arguments to convince the pious who know us only by report, that these Methodists are very good christian people; and as Pastor Brandell conducted night after night our Swedish family worship, and at considerable length expounded the Scriptures, his judicious, spiritual and truly catholic addresses did much to reconcile parties here, and unite on the one foundation.»¹⁰³

Att Scott även i denna sak räknade rätt, är påtagligt. Misslänksamheten mot Scott gav vika¹⁰⁴ och ryktet om metodistens godhet spred sig. Ternström såg också innebörden härav och fann, att metodisterna visade sig tacksamma »för det trogna och verksamma stöd, han lemnade dem och deras sak». Utom det att Brandell gästfritt mottogs i Scotts hem, fick han även frikostiga penningbidrag till resekostnader och läkarvård.¹⁰⁵

Så hade Scott genomfört sitt stora kyrkobyggnadsföretag och under synnerligt gynnsamma omständigheter invigt det stora kyrkorum, dit han ämnade samla skaror av svenska lutheraner i trots av vad Sveriges lagar och Stockholms konsistorium däremot invände.

¹⁰¹ Brev från Scott till C. Fr. af Wingård, ¹⁴/₁₀ 1840 (avskrift). Se H, s. 253.

¹⁰² DII, p. 246 (²⁴/₁₀ 1840). Jfr brev till CWMS, där det heter: »The hand of God was visible in guiding the steps of this good man to us; he is perhaps the most distinguished of the so called 'Readers' or pietists.» Se nästa not.

¹⁰³ Brev till CWMS, ⁹/₁₁ 1840.

¹⁰⁴ Brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, ²⁴/₁₁ 1840. Se E. M. T[re to w], a. a., s. 151. Jfr brev från Scott till C. Fr. af Wingård, ¹⁴/₁₀ 1840 (avskrift). Se H, s. 253.

¹⁰⁵ Nord. Kyrkotidning, nr 12, 1841, s. 96, noten g. Scott uppger, att en insamling gjorts, som Scott sände till Brandell och som, sedan läkare och båtresa betalats, steg till ett belopp av över 107 R:dr B:co. DII, p. 248 (²⁷/₁₀ 1840).

SJUTTONDE KAPITLET.

Nya förbindelser och nya medhjälpare.

Förbindelserna med landsorten och med Finland.

I slutet av 1840 hade Scott en stark position, ehuru han var hårt ansatt från flera håll. Den nya, stora kyrkan var icke för stor utan blev, såsom var att vänta, fullsatt, när Scott höll de svenska predikningarna.¹ Det var icke endast stockholmare, som sökte sin uppbyggelse därstädes, utan ryktet om Scott hade nu gått allt vidare ut och besökande landsbor drogos alltmer till denna metropol för stockholmsläseriet. Förbindelserna med olika landsändar voro nu starkare än någonsin. För de livliga förbindelserna med Skåne och Småland ha vi i ett föregående kapitel redogjort. Bland dem, som snart drogos till den scottska kretsen i Engelska kyrkan, var också Oskar Ahnfelt. P. G. A:s broder, som sedan blev den nyevangeliska väckelsens trubadur.² I Karlshamn hade man

¹ DII, p. 249 ff. (1/II, 22/II 1840). Jfr brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, 28/II 1840. Se E. M. T[retow], a. a., s. 151 f.

² I brev till Pauline Westdahl skriver L. E. Carlborg, 10/2 1842 (E. M. T[retow], a. a., s. 165 ff.): »Presten Ahnfelts bror, den store gitarrspelaren och sångaren, håller sig icke för god att vara Methodist-klockare och är en ifrig methodist-läsare. Godt att vara så med!» Till missionsföreningens i Engelska kyrkan kassa lämnade O. Ahnfelt bidrag redan i början av 1841. Se Missions-Tidning, n:r 4, 1841, redovisning.

O. Ahnfelt var tydligen medlem av missionsföreningen i Engelska kyrkan. Se Missions-Tidning, n:r 2, 1842, redovisning av årsavgifter till denna för enings kassa. Att Scott hade andra goda vänner bland Skåne-prästerna än dem, som förut nämnts, framgår av ett brev från vice pastorn i Oppmanna, N. Lindstedt, till Scott, 15/3 1842. Se H, s. 299 ff.

intresse för »den kära Mamsell Scott».³ I Göteborg hade Scott vänner och bekanta, som understödde hans verksamhet, och i F. O. Nilsson, som vi senare återkomma till, fick Scott ett nitiskt ombud i västra Sverige.

I Närke var Johannes Palmqvist fortfarande (jfr ovan, s. 213) i livlig verksamhet för mission och nykterhet, varom redovisningar och rapporter vittna.⁴ När Scott i början av 1842 startade tidningen *Pietisten*, blev denne J. Palmqvist en intresserad främjare därav.⁵ Själv ansåg han sig så nära ansluten till Scotts verksamhet, att han fann det underligt, att icke också han vid anmälan mot Scott hade inkallats som vittne. Hade han varit bosatt i Stockholm, hade han »varit själskrifven».⁶ I närkesbygden hade Palmqvist redan fått benämningen »Schefen för läseriet», och han var fruktad för sekterism och methodism, varför hans djärva kamp för nykterheten också väckte »ett fasligt allarm i lägret».⁷ Han fick dock till stånd en stor nykterhetsförening i St. Mellösa, men man började även där frukta, »och det kanske icke utan orsak, att läseriet låg i bakgrunden och att man blott hade nykterhetssaken såsom ett förkläde».⁸ Detta visade sig också vara fallet, och efter någon tid hade Palmqvist grundlagt det sedan så mäktiga närkesläseriet, vars grundstomme var en i St. Mellösa i början av 1840-talet bildad missionsförening. Vid P:s ankomst till St. Mellösa fanns intet läseri där på orten.⁹

Med Dalarna hade Scott tidigt förbindelser, och när P. A.

³ Missions-Tidning, n:r 4, 1842, Bihang, s. 1.

⁴ Redovisning i Missions-Tidning, n:r 4, 1838; n:r 4, 1839; n:r 4, 1840; n:r 4, 1841; n:r 4, 1842. Palmqvist har tydligen genom Scott lärt sig använda »sparlådor», och till Scott sänder P. också missionsmedel. Om Palmqvists förbindelser med Scott, se också brev från denne till Thomander, ¹⁸/₂ 1839 (H, s. 241).

⁵ Brev från J. Palmqvist till red. av *Pietisten* (Scott), ²⁵/₁ 1842. Se H, s. 286.

⁶ Brev från J. Palmqvist till Scott, ⁹/₃ 1842. Se H, s. 295 ff.

⁷ *Ibidm.*

⁸ Johannes Palmqvists självbiografiska anteckningar, ark n:r 4 (Betel-seminariets arkiv). Dessa anteckningar äro daterade ²¹/₁₁ 1863. Enligt brev från Palmqvist till Svenska nykterhetssällskapet, ¹⁴/₂ 1842, (se dess handlingar 1841—1842) hade P. tänkt bilda föreningen redan 1837, men först 1841 vågade han försöket.

⁹ J. P:s självbiografiska anteckningar, ark n:r 7. P. säger också, ark n:r 3: »Någon andlig rörelse eller läseri var der icke ens till namnet bekant.»

Huldborg flyttade till Falun, fick Scott till en början en god medarbetare i denne, som ju vunnits för det metodistiska fromhetslivet.¹⁰ Huldborg hade snart nog efter det han etablerat sig i Falun, insett, att han kunde och borde göra något för det folkliga fromhetslivet. Särskilt intresserade honom nu Norrlands-läseriet, vilket han tydligen hade hört mycket om under sina år i Stockholm. I sin i Engelska kapellet nyvunna tro hade han en inre föreningspunkt med läsarna, och till dels var det väl denna andliga släktskap, som kom Huldborg att starta sin stora Norrlands-resa februari—april 1838. Han var visserligen ute för att skaffa bokförsäljare, men han deltog flitigt i konventiklarna och ledde även sådana. Resan gick genom Hälsingland och norrut till Ångermanland och Västerbotten.¹¹ Att Huldborg, med sin stora tillgivenhet för Scott, under resan berättade om den livaktiga rörelse, som pågick i Stockholm, är självfallet. Intresset för det andliga läget i huvudstaden var bland norrlandsläsarna stort, såsom förut påpekats. Helt visst besöktes nu de flesta »läsarpräster», och bland dessa försumrades icke Anders Rosenius.¹²

Vad Huldborg bland läsarna erfor, tillfredsställde honom mycket. Han beslöt att göra något för att sprida en sann upplysning om läseriet i Norrland, »ty jag har med egna ögon sett», förklarar han, »huru detta parti blifvit misskänt — och äfven sett hvilka goda frukter det åstadkommit».¹³ Ursprungligen tänkte Huldborg skriva ned och utge sina iakttagelser och reflektioner från resan, men om man skulle relatera »det anti-christiska partiets handlingssätt», så vore detta visserligen betingat av sanningen, men det skulle uppreta detta parti och då göra skada. I stället beslöt Huldborg att utge en samling läsarebrev, »och tyckes en sådan Bref-Samling just i detta

¹⁰ Se ovan, ss. 367 f., 371 ff.

¹¹ Brev från Huldborg till Wieselgren, 25/10 1838. Han skriver där: »Jag bevisade och ledde äfven flere sammankomster så väl i södra och norra Hälsingland, (Medelpad icke) Ångermanland, Westerbotten. Jag fann *intet* anstötligt, *allt* öfverensstämde med Guds ord.»

¹² Brev från C. O. Rosenius till P. A. Huldborg, 14/7 1839. Av mig publicerat och kommenterat i KA, årg. 1926, s. 354 ff.

¹³ Brev från Huldborg till Wieselgren, poststämpelns datum 25/11 1838. Det är skrivet på en Anmälan av Luthers huspostilla.

ögonblick wara af nöden, då Stockholms Consistorii Utlåtande om Wesleyanska Methodisterna i Stockholm, samt dess wärdiga Pastor, lärar, som det berättas, på ett oriktigt sätt framställt densammas verkningsskrets». Dessa ord yttrade Huldberg i en våren 1838 tryckt anmälan, som han sände ut åt olika håll, varvid han även anhöll, att brev måtte till honom insändas före juli månads utgång 1838.¹⁴ Dessutom hade han tidigare till flera personer sänt en förfrågan om läseriet och även önskat brev till belysning av saken.¹⁵ Även till Wieselgren vände han sig och hoppades få den samling läsarbrev han hade, men W. svarade: »De bref jag har få emellertid bli använda der det varit tänkt i slika utdrag i Bihanget till 2:dra d. af *Sveriges Religion*.»¹⁶

Följden blev, att Huldberg fick nöja sig med att publicera de brev, han tydligen kommit över på sin Norrlands-resa, jämte några andra, varav åtskilliga till honom själv.¹⁷ Så utkom 1838 på hösten från Huldbergs tryckeri en samling läsar-

¹⁴ P. A. Huldbergs tryckta anmälan av Bref i andeliga ämnen. Ett ex. därav bevaras i Wieselgrenska breven 1838.

¹⁵ Jfr brev från J. Vadman till Huldberg, 17/4 1838, och från C. J. Blix till densamme, 25/4 1838. Vadman hänvisar till att Wieselgren »lofvat att utgifva *Christendomen i Sverige*», och därvid ämnar han som bihang »låta trycka några Bref från Allmogen i andeliga ämnen».

¹⁶ Brev från Wieselgren till Huldberg, odaterat, men ankom 6/10 1838. I detta brev anger W. att hans dröjsmål med den utlovade skriften till dels beror på att han först ville se de allvarliga kristna övergiva rusdrycksbruket. Den utlovade skriften utkom aldrig, varför de brev, som Huldberg hoppats få, blevo outgivna. De finnas nu i Wieselgrensamlingen i Göteborg och ha ovan i inledningen ofta citerats. Jfr härtill också E. Newman, Nordskånska väckelserörelser etc., I, s. 76 f. noten n:r 84. Det synes mig icke osannolikt, att Wieselgren, möjligen efter påtryckning från något håll, också varit ovillig att genom en publicering av sina undersökningar om läseriet ge fart åt vissa antikyrkliga och separatistiska tendenser. Var det kanske rent av en viss fruktan för att den energiske mannen i Engelska kapellet, som sträfvade att vinna inflytande över det svenska läseriet, skulle gynnas av en öppen framställning av läget ute i landet? Läseriet i Stockholm var numera en makt att räkna med.

¹⁷ I brev till Wieselgren, 26/10 1838, lämnar Huldberg en förteckning på brevskrivarna. Bland dessa förekomma Scott, breven 12—14 (jfr H, 217 ff.), A. Rosenius, Sv. Norell och C. O. Rosenius. Enligt RB, s. 57, noten, hade Sylvander haft sin hand med.

brev, som på vissa håll mottogs med stort intresse.¹⁸ Denna nyevangeliska propagandaskrift var en av de första i sitt slag. Norrlandsläseriet började träda fram inför en större allmänhet. Huldberg blev en förbindelselänk mellan det nu målmedvetet ledda stockholmsläseriet och den fromhet, som på herrnhutisk grund sedan århundradets början växt sig allt starkare uppe i Norrland. Huldberg planerade, i samråd med vänner i Stockholm, att t. o. m. utge en tidskrift, som skulle framlägga »grundade sanningar om Läseriet».¹⁹ Dessutom utvecklade han snart en livlig förlagsverksamhet med huvudsakligen religiösa skrifter.

Huldberg var även i andra avseenden en företagsam ung man. Våren 1838 övertog han ett tryckeri i Falun och började i juli samma år utgiva Falu Tidning.²⁰ Redan i början bar tidningen vittne om Huldbergs nykterhetsnit.²¹ Därjämte lät Huldberg trycka massor av nykterhetsskrifter, som han spred i norra Sverige.²² Falu Tidning uppmärksammades snart, och Wieselgren fann, att den var »kanske den bästa i Sverige»

¹⁸ Bref i Andeliga Ämnen från så kallade Läsare, särskildt bland Allmogen i Norrland. Brevens antal var femtiofyra.

Mycket betecknande är, att denna bok, som var avsedd att spridas till allmänhetens upplysning med avseende på läseriet, avslutas med en enkel anekdot från Engelska kapellets horisont. Då den anspråkslösa anekdoten i och för sig är signifikativ för den religiösa grundsynen i läsarkretsarna och då det därtill måste betecknas som märkligt, att den insattes i »brevboken» som propagandamedel för Scotts verksamhet, förtjänar den att här anföras. Den lyder i all sin obetydlighet: »I ett sällskap i Stockholm blef ett fruntimmer förebrådd, att hon så ofta bewistade gudstjensten i Engelska Capellet, äfwen om oblid wäderlek inträffade, och att hon förspille mycken tid, emedan hon hade långt att gå. Fruntimret swarade: Herrskapet har misstagit sig om wägens längd, Capellet ligger blott några få steg bort om spektakelhuset.»

¹⁹ Brev från Huldberg till Wieselgren, poststämpelns datum ²⁵/₁₁ 1838. Jfr ovan, noten nr 13.

²⁰ G. E. Klemming och J. G. Nordin, Svensk Boktryckeri-Historia 1483—1883, s. 532. Första numret av Falu Tidning är daterat ²⁷/₇ 1838. Jfr H, s. 210.

²¹ Falu Tidning, ³¹/₈, ²⁶/₁₀ 1838.

²² Ibidm, ¹⁵/₁₁ 1838. Under sept. och okt. månader hade 26,000 sådana skrifter tryckts på H:s tryckeri, och boktryckaren »utsprider dem åt Norra Sverige».

och att han här hade en talangfull bundsförvant.²³ Emellertid var icke Wieselgrens höga uppskattning allmän, utan den utmärkta tidningen råkade redan våren 1839 ut för indragningsmakten, och Huldberg dömdes i rådhusrätten ärelös och skulle sona sin förseelse med tolv dagars fängelse vid vatten och bröd och därtill göra offentlig avbön.²⁴ I hovrätten upphävdes domen, och målet återförvisades till rådhusrätten.²⁵ Men redan långt dessförinnan hade Huldberg sin tidning utegigen, under ett nytt namn, och nu angavs, att den skulle »redigeras i den ofta misskända liberalismens anda».²⁶

Huldbergs journalistik i liberalismens tjänst misshagade emellertid många av hans bröder bland läsarna. Hans andlige fader gladdes icke över denna utveckling. Scott var konservativ och rörde sig i rojalistiska och samhällsbevarande kretsar. Helt visst började han frukta det värsta med avseende på Huldberg. Förbindelsen mellan de två fortfor, men förnämligast bestod den däri, att Scott, när angreppen från olika håll kommo, fick anlita Huldberg och hans tidning vid försvaret. I politiskt avseende gingo de två vännernas vägar isär, och snart var nog detta fallet även i fråga om religionen.²⁷

²³ Brev från Wieselgren till P. A. Huldberg, 8/4 1839. W. skriver bl. a.: »Är det Tit. som spritter af geni i Fahlu Tidning? — — Med slika landstidningar skall mera godt werkas, än någon ännu anar.»

²⁴ Hwarjehanda om Fahlu Stad och Län, april 1839. Jfr brev från Huldberg till Wieselgren, 21/4 1839. I detta säger Huldberg sig vara »hatad för sanningen». Han förklarar, att han är författare till de artiklar i tidningen, »som äro bittrast», och tillägger: »Jag beklagar mig sjelf att aldrig kunna skrifuva någonting utan ironi.»

²⁵ Brev från Huldberg till Wieselgren, 29/7 1839. Huldberg hade knappt återhämtat sig från sin förundran över »ett så gentilt sätt» av hovrätten, men han visste, att han hade Rosenblad att tacka för utgången. Därmed är det klart nog, att det var Scott, som ingripit till sin nödställda lärjunges hjälp. Även den fromme landshövdingen i Härnösand, Hampus Mörner, med vilken Huldberg tydligen året förut sammanträffat, gjorde sitt bästa för att undsätta denne. Se brev från Mörner till Huldberg, 28/4, 30/4, 5/6 1839.

²⁶ Tidning för Fahlu Stad och Län, 9/5 1839, anmälan. Livet i Falun tedde sig för Huldberg med hans metodistiska livssyn synnerligen mörkt. I brev till Wieselgren, 25/10 1838, skrev han: »Här i detta Sodom har hvarken Guds ord el. Nykterhet fått gehör». Till densamme, 21/4 1839, avlät han följande betyg över stadens borgare: »Borgerskapet här äro: Fyllhundar, få undantagne.»

²⁷ Om Huldberg, se vidare H, s. 210 ff. Hur en del präster betraktade

Scott anlitade dock Huldberg som förläggare ännu 1840 och 1841. Han ansåg att vänskapen bjöd detta.²⁸

I Falun hade Scott emellertid en annan beundrande vän av betydligt hetare religiositet. Det var lärarinnan Gustava Röhl, som i oktober 1838 inflyttade till Falun från Stockholm.²⁹ Hon var fullkomligt betagen i Scott, och det i så hög grad, att det verkar osympatiskt. Det är möjligt, att hon redan i väckelsen 1832 hade vunnits för metodismen.³⁰ Senare förekommer hennes namn rätt ofta i Missionstidningens redovisning av insända missionsmedel. När hon hade flyttat från huvudstaden, korresponderade Scott flitigt med henne,³¹ och hon var ivrig att visa sig som en verksam anhängare. Hon besökte fattiga och sjuka, delade ut traktater och samlade flickor och gossar varje veckokväll »to teach them the good & the right way».³² Scott relaterar ett av hen-

Huldbergs liberalism, framgår av A. G. Sefströms brev till Huldberg, ^{12/11} 1841: »En sak grämer mig och många andra, som sett din tidning. Den trampar nog hårdt i de Tidningars fotspår, som genom sina oförsynta anfall mot Christendom och Öfverhet, allt mera göra sig vämjeliga för hvarje rätttänkande Christen. Detta förundrar oss och gifver oss ämnen till bedröfwelser. Derpå måste du — förlora i din rörelse liksom du förlorar i din reputation såsom Christen.» — Jfr också brev fr. Sefström till Huldberg, ^{10/2} 1841. C. O. Angeldorff, som redigerade den konservativa tidningen Svenska Biet, ber att få veta skälen till att Huldberg »arbetar Aftonbladets hedendom i spåren», och tillägger: »Börja äfven redlige christlige män att upprifva grunden, både i stat och kyrka — då är det väl bäst att låta vårt arma fädernesland förvandlas till en fransyskt-sodomitisk jakobinstuga.» Brev till Huldberg, ^{20/12} 1840 (avskrift i Huldberg-samlingen i KB).

²⁸ Scott utgav år 1840 sin predikan Tröst i Bedröfwelsen (se H, s. 178) hos Huldberg och i brev, ^{18/1} 1841, förklarar han, att vänskapen fordrar, att en ifrågasatt översättning av Watsons Wesley-biografi erbjudes Huldberg som förlagsartikel. Se H, s. 264.

²⁹ Förhørs- och Communionbok 1837—46, fol 167 (Falu kyrkoarkiv). Gustava Röhl var född i Sthm ^{4/5} 1799 och flyttade från Falun till Kalmar 1843. Utflyttningsbok 1838—60 (Falu kyrkoarkiv). Jfr Sv. åttartal för år 1896, s. 359.

³⁰ DI, p. 184 (^{28/11} 1832).

³¹ DI, p. 86 (^{16/10} 1838); p. 113 (^{15/1} 1839); p. 124 (^{5/3} 1839); p. 158 (^{4/9} 1839); pp. 196—197 (^{23/1}, ^{30/1} 1840); p. 262 (^{18/1} 1841).

³² Brev från Scott till CWMS, ^{5/3} 1839. Scott nämner icke namnet, utan talar om en kvinna, som flyttat från Sthm till en stad norrut. Att det är fröken Röhl, är visst.

nes brev sålunda. Hon var glad och tacksam för ett brev från Scott, vilket gjort henne så överlycklig.³³ Men i Falun var det illa ställt, kallt och dött bland både präster och åhörare; »the latter would not be so had they a Chapel to go to». Hon tillägger:

»It is a cold, black night in the Temples here, in the Chapel it was warmth & light. O what a fire and life in a Methodist prayer, preaching, teaching & living. Poor, poor Sweden! Shall all the inhabitants who dwell in there, and have not a Chapel to go to, be condemned to hell: My heart bleeds at the thought.»³⁴

Här brann ett nit, som ingalunda var visligt. Pauline Westdahls iver för metodismen var icke så obalanserad. Gustava Röhl var verkligen i ett religiöst tillstånd, som måste utmana den vaksamma och skarpa kritiken. Hon blev också ett offer därför, och Scott måste söka försvara henne, då hon angreps såsom en emissarie för metodismen och naturligtvis beskyldes för svärmeri.³⁵ Hon hade också deltagit vid en nattvardsgång i Engelska kapellet och blev därför angiven av N. J. Ekdahl i hans anklagelse mot Scott.³⁶ Hennes tillgivenhet för Scott var så stark, att hon vid den stora striden mot Scott begav sig ned till Stockholm,³⁷ och när Scott då måste lämna landet, bad hon ivrigt att få följa med till England.³⁸ Som ett vittnes-

³³ Ibidm. Scott citerar hennes hänryckta ord vid brevets undfående: »Through its heavenly contents my soul was healed — — I could not read it without interruptions of kneeling, weeping & praying. The rooms appeared too small and I went out into the fields with my letter with me — — Ever since I have felt a peace and quietness of mind, the more sweet as I feel equally warm & fervent in my heart. O that day I never will forget.»

³⁴ Ibidm. Hon studerade Wesleys Journaler, vilka borde översättas och spridas allestädes, liksom hon också fann uppbyggelse i Wesleys predikningar. Även Anders Wiberg hade reda på fröken Röhl's wesleyanska litteratur, enl. en dagboksanteckning 12/3 1844. Se Anders Wibergs lif och verksamhet,² s. 36.

³⁵ Brev från Scott till J. de Ron, 18/1 1841 (koncept). Se H, s. 267 f. Jfr Dagl. Allehanda, 1/3 1842, art. Något mer om och till Stockholms Konsistorium (i Methodist-frågan). Där säges, att Scott har en »i *Falun* lärande prestinna, som är mera nitisk än han själv.

³⁶ Se H, ss. 6, 27, 34.

³⁷ DI, p. 296 (23/2 1842).

³⁸ Brev från Gustava Röhl till Scott, 28/4 1842. På dålig engelska ger hon

börd om metodismens och Scotts förmåga att vinna och vid sig fästa personer i ett hängivet och troget arbete, står också denna, en smula vemodiga episod som ett talande exempel.

Scotts namn och gärning blevo i Dalarna välkända, och många av de fromma sökte sig, såsom också förut påvisats, vid besök i Stockholm till Engelska kapellet. Här kan man således skönja upprinnelsen till de andliga rörelser, som ett årtionde senare gingo fram bland allmogen i Dalarna och som ledde till hårda strider.

Ingenstädes ute i landet hade Scott större anseende och allmänna förbindelser än i Hälsingland, vilket framgått av den ovan lämnade redogörelsen för hans två resor dit. Med många av det lägre prästerskapet stod han i livliga förbindelser. Vid de bittra anfallen mot Scott i början av 1842 visade sig dessa präster som trofasta vänner.³⁹ I vida kretsar bland hälsingeläsarna övade Scott sitt inflytande, och såsom förut är påpekat kom hans och Bairds besök i dessa bygder att få stor betydelse.⁴⁰ Vid besök i Stockholm sökte man sig naturligtvis till Engelska kapellet, och Scott var glad varje gång, han där påträffade en förut okänd läsarbroder.⁴¹ Och när Scott 1842 måste lämna landet, var det ett bekymmer, hur »hela hopen vänner här i Norden» skulle få veta, hur »Dyre Broder» Scott levde i fjärran land.⁴²

Bland hälsingepprästerna var det särskilt A. G. Sefström, som, jämte A. Norell, var närmast förbunden med Scott. Den sistnämnde brevväxlade flitigt med Sefström, vilken liksom

uttryck för sin längtan. Här är det påtagligt, att gamle Warnkes förut citerade, kritiska ord om det stora »Anhang von verliebten Frauensleuten», som drogs till Scott, får sin belysning.

³⁹ Detta var fallet med A. Norell, Norrala och Trönö, (H, s. 283 f.); A. G. Sefström, Norrbo och Bjuråker, (H, s. 285 f. och s. 298 f.; jfr s. 369); J. Rolin, Bergsjö och Hassela, (H, s. 290 ff.); Sv. Wäsström, Rogsta och Ilsbo, (H, s. 329); O. Stålberg, Enånger och Njutånger, (H, s. 382 ff.); så var också fallet med L. P. Esbjörn, Oslättfors och Hille, (H, s. 360 ff.); jfr också brevet från kopparslagarmästaren Per Hermansson, Hudiksvall, (H, s. 368 f.).

⁴⁰ Se ovan, s. 467 ff.

⁴¹ DII, p. 150 (²⁹/7 1839). Det var den herrnhutiske Per Hermansson, Hudiksvall, som då stiftade bekantskap med Scott.

⁴² Brev från P. Hermansson till Scott, ¹/7 1842, (H, s. 368 f.).

Norell också hade stort intresse för läseriets historia och från vilken Scott sålunda kunde erhålla viktiga upplysningar.⁴³ I slutet av 1839 besökte Sefström Stockholm och hade då mycket umgänge med Scott och hans trogna.⁴⁴ Han deltog i konventiklarna i hemmen och talade därvid på ett sätt, som förskaffade honom höga vitsord av Scott.⁴⁵ Många samlades också till dessa konventiklar, och det förefaller, som om Sefström var gärna hörd i den scottska kretsen, helt visst därför, att hans förkunnelse gick efter samma nyevangeliska linje som Scotts. En lämpligare man än Sefström kunde heller icke Scott finna, när det gällde att få till stånd en inspektion av Tellströms och hans kamraters verksamhet i Lappland.⁴⁶ Sefström skulle få det hedrande uppdraget att resa å Svenska missionssällskapets direktions vägnar, varför Scott rådgjorde med ärkebiskopen och Keyser härom.⁴⁷ Sefström befanns också villig att göra resan, och Scott bistod med råd och dåd.⁴⁸ Så blev det också en för Scotts lärjunge Tellström och lappmissionen gynnsam inspektion.⁴⁹

Sefströms vistelse hos Scott och hans deltagande i konventiklarna ansåg Scott särskilt värdefullt vid denna tid, då

⁴³ Vi ha i inledningen citerat Sefströms Några Blad till Historien om Läsarne etc. Denna skrift utkom 1841. Det är tydligt, att Scott hade sin hand med vid denna skrifs tillkomst. Se brev från Scott till P. A. Huldberg, ²⁵/₁ och ⁸/₃ 1841. (H, ss. 268 och 270.)

⁴⁴ Scott var glad över besöket: »greatly refreshed by the Company of my dear Br. Sefström». DII, p. 185 (¹⁸/₁₂ 1839).

⁴⁵ DII, p. 186 ff. (²⁶/₁₂ 1839—¹⁷/₁ 1840).

⁴⁶ Jfr brev från F. Norberg och I. Skarin, Lycksele, ⁸/₃ 1838, båda antagligen till Scott i egenskap av sekr. i Sv. missionssällskapet. Se dettas protokoll 1835—1842, fol. 479 ff. Jfr Missions-Tidning, n:r 3, 1839, art. Svenska Missions-Sällskapets verksamhet uti Lappmarken.

⁴⁷ DII, pp. 192, 193 (⁹/₁ och ¹⁰/₁ 1840). Sefström hade själv trätt in för missionssaken. I Missions-Tidnings redovisning, n:r 4, 1839, Bihang, s. 1, förekommer även en post från Sefström och »Bjuråkers Missions-Samfund».

⁴⁸ DII, pp. 193, 194 (¹⁰/₁ och ¹³/₁ 1840).

⁴⁹ Missions-Tidning, n:r 6, 1840. Den där införda rapporten är daterad ¹⁶/₄ 1840. Till historien hör, att Tellström befann sig hos Scott vid samma tid som Sefström och var således med, när inspektionen bestämdes. Enligt brev från Tellström till Scott, ¹³/₆ 1842, skulle biskop Franzén då ämnat inspektera skolorna i Lappland, eller som några trodde, »undersöka huru mycket Methodism der är till finnandes». Se H, s. 362 f.

angreppen från Ekdahl och Ternström just börjat. Sefström, som besökte den senare, togs också hårt i upptuktelse av honom för sin umgängelse med Scott, och maken till hårda förebråelser hade han aldrig fått.⁵⁰

Med L. P. Esbjörn hade Scott sammanträffat vid Njutångersmötet i augusti 1839, och sedan synes en hjärtlig vänskap ha förenat dem.⁵¹ Hur fästad vid Scott Esbjörn var, framgår av ett brev sommaren 1842, när Scott lämnat landet. I detta brev ber han enträget, att Scott må återkomma, ty »jag vet ej», säger han, »hvad här skall blifva af flere anstalter, om du ej återkommer.»⁵² Att Esbjörn, vilken som bekant några år senare begav sig till Nordamerika, ägde en metodistisk fromhet — »var mer eller mindre methodistisk» i sina åsikter — framhåller han själv.⁵³ Att Scotts och Bairds inflytande ligger bakom den begynnande emigrationen, har förut påpekats.⁵⁴

I övre Norrland hade Scott en representant i Tellström, vilken, såsom vi förut sett, hade vunnits för samma fromhetstyp som Scott.⁵⁵ Denne var också synnerligen belåten över att få sitta i sitt kapell och lyssna till sin lärjunges — »the journey-

⁵⁰ Brev från Scott till C. Fr. af Wingård, jan. 1840. Se H, 242 f.

⁵¹ Missions-Tidning, nr 2, 1840, Bihang, s. 3. Även med Esbjörn brev-växlade Scott.

⁵² Brev från L. P. Esbjörn till Scott, ¹³/₆ 1842. Se H, s. 360 ff.

⁵³ Brev från L. P. Esbjörn till E. Norelius, ³⁰/₁ 1856. (I Norelius Collection at Rock Island, Illinois.) Prof. George M. Stephenson, Minneapolis, som givit mig denna uppgift, tillägger om Esbjörns brev: »He says he has better light now & doesn't take much stock in utvärtes (reformert) buller och bång.» Om Esbjörn i Amerika, se George M. Stephenson, The Founding of the Augustana Synod 1850—1860, passim; och densamme, The Background of the Beginnings of Swedish Immigration, 1850—1875, p. 714. (Reprinted from The American Historical Review, vol. XXXI, No. 4, July 1926.)

⁵⁴ Se ovan, s. 467 ff. I vad mån detta inflytande också var för handen hos Eric Norelius, som ju även var från Hälsingland, och hos andra av de svensk-amerikanska pionjärerna hoppas jag kunna klarlägga efter mitt besök i U. S. A. Det var ock så, att även i Skåne, varifrån några av dessa pionjärer kommo, det genom Baird och Scott väckta intresset för Amerika var stort. Se H, s. 301, brev från N. Lindstedt, Oppmanna, till Scott, ¹⁵/₃ 1842.

⁵⁵ Han hade ett kärt tillhåll i Engelska kapellet, när han gjorde besök i Stockholm. DIT, p. 149 ff. (²⁷/₇—¹³/₈ 1839); p. 192 ff. (⁹/₁—¹⁷/₁ 1840).

man Painter» — goda predikningar.⁵⁶ Även med Tellströms närmaste överordnade, kyrkoherden i Lycksele, N. J. Sundelin, stod Scott i vänskapliga förbindelser.⁵⁷ Tellströms verksamhet uppe i Lappland gav tydligen resultat även därutinnan, att lappar hittade vägen till Engelska kapellet. En dag deltog i gudstjänsten en lappfamilj om fyra personer, och dessa voro också med vid en konventikel i Scotts hem. Scott grep tillfället, och talade till de närvarande, och »nearly all present were in tears». Därpå gav han de långväga gästerna böcker och traktater, och de förklarade, att de vid hemkomsten skulle samla sina grannar varje söndag till en konventikel.⁵⁸

Genom Brandells besök i Stockholm hade Scotts inflytande i Norrland ytterligare tillväxt, och det är begripligt, att man på sina håll fruktade för en sammansmältning mellan läseriet och den från högsta ort protegerade metodismen. Scotts ställning gjorde, att han kunde uppträda som beskyddare för beträngda meningsfränder. Som vi i inledningen sett, hade det lägre prästerskapet icke så lätt att få fritt utrymme för sin konventikelverksamhet, vilken ofta hårt hölls nere av de överordnade. Helt visst kunde Scott genom Rosenblad och andra ingripa i sådana fall. Något sådant gäller det tydligen när Scott skriver: »Swedish clergymen obstructed in their efforts to do good by a persecuting spirit, have applied to me for protection and I have been successful in obtaining for them what they sought.»⁵⁹ Man bör icke förbise, hur Scott genom denna sin ställning kunde vinna ett särskilt inflytande bland det lägre prästerskapet. Man bör också vid den nu gjorda överblicken av Scotts förbindelser ute i olika landsdelar erinra sig, att Scott var en utomordentligt flitig brevskrivare. Under år 1840 anger han sig ha skrivit nära trehundra brev, och då dessa ofta voro långa, inser man, att Scotts epistolära verksamhet var högst betydande.⁶⁰

⁵⁶ Brev från Scott till CWMS, 6/8 1839.

⁵⁷ Brev från N. J. Sundelin till Scott, 17/3 1842. Se H, s. 303 f.

⁵⁸ DII, p. 31 (26/3 1838); och The Report of WMS for the year ending April 1838, p. 7.

⁵⁹ Brev till CWMS, 14/2 1837.

⁶⁰ DII, p. 260 (12/1 1841). Många av dessa brev stannade inom landet och torde väl till någon del efter hand återfinnas. Det förtjänade kanske

Med Finland hade Scott fått förbindelser genom bibelageluren och sedan, såsom förut påpekats, genom Missionstidningen och missionssaken i övrigt.⁶¹ Genom striden om kyrkobygget 1838 blev Scott ytterligare vida känd i Finland.⁶² Genom de tryckta dokumenten i denna strid, vilka tydligen också hittade vägen över Bottenhavet, fick Scott nya förbindelser. En präst i norra Finland kom härigenom att känna sig förbunden med Scott och skrev, ehuru personligen obekant, flera brev till denne och berättade om de andliga rörelserna. Scott fick också löfte av brevskrivaren att publicera dessa brev i England, vilket också skedde. I *The Wesleyan Methodist Magazine* förekom i början av 1840 en lång artikel om *the blessed revival of religion* i Finland.⁶³ De där översatta brevutdragen vittna om hur i Finland man i sina svårigheter kände sig förbunden med Scott i dennes kamp, ehuru det var en stor skillnad: Scott hade rätt att offentligt försvara sin sak och därmed försvara den gudomliga sanningen själv (*to defend divine truth itself*), men de fromma i Finland hade icke en sådan förmån. Brevskrivaren redogör utförligt om Kalajoki-målet och andra åtgärder mot de pietistiska trosfränderna.⁶⁴ Det sista brevet är daterat den 1⁸, 1839. Dessa brev

nämnas, att Scott hade någon förbindelse även med Värmland. Det synes till dels ha varit Scotts trogna vän fru A. B. Sundberg, som förmedlade bekantskapen, ty genom henne kom bidrag från Värmland till missionsföreningen i Engelska kapellet. (*Missions-Tidning*, nr 19, 1841, Bihang, s. 4.) Men till Scott kom 1838 också en ung man, C. J. Alén, från Karlstad, vilken lände sig kallad att bli missionär (*Dr.*, p. 63 ff., 20—26, 1838). Scott förde honom till greve Rosenblad och planerade åtskilligt för honom. (Brev från Scott till Thomander, 18², 1839. Se II, s. 241.) Han lät honom också före avfärden få smaka frejden i en metodistisk konventikel (*Dr.*, p. 66, 27, 1838). Sedan korresponderade Scott med denne värmlandsson, men någon missionär blev det icke av denne. Jfr Carl Sjöström, *Värmlands nation i Lund 1682—1907*, s. 127.

⁶¹ Se ovan, s. 331 f.

⁶² Se t. ex. *Borga Tidning*, 2¹⁹, 1838, art. Ett yttrande om Secters uppkomst; och ibdm, 12¹² 1838, art. Om nykterhetsväsendet i Sverige.

⁶³ *The Wesl. Meth. Magazine*, 1840 (febr.), p. 164 f., art. *Revival of Religion in Finland and persecution consequent upon it*. Artikeln utgöres av ett brev från Scott, 2¹⁰ 1839, samt av fem eller sex brev från den finländske prästen till Scott. Jfr *Dr.*, p. 165 (20, 1839).

⁶⁴ Om Kalajoki-målet, se M. Akiander, förut a. a., VI, s. 330 ff. Ankla-

torde ha varit desamma, som Ternström avskrev och införde i sin tidning,⁶⁵ ty vid sitt ogillande av detta förfaringsätt vände sig Scott till »Mr. Laurin, Torneå», vilken var brevens författare.⁶⁶

Den präst, som således på detta sätt uppvaktade Scott och gav metodisttidningen i England material, var tydligen L. H. Laurin, som verkade för väckelsen i Kalajoki och Övertorneå.⁶⁷ Med honom stod Scott i korrespondens redan i början av 1839,⁶⁸ och denna fortsatte sedan, så att när Laurin, suspenderad från ämbetet, våren 1842 återigen skrev ett brev till Scott, vittnar detta om en hjärtlig vänskap.⁶⁹ Detta är ett exempel på huru Scott vann personligt inflytande i Finland.⁷⁰

Men det är tydligt, att Scott hade närmare och mer personliga förbindelser med Finlands fromma kretsar. Det kan nämligen icke råda någon tvekan om, att den i Finlands missionshistoria väl bekanta lärarinnan Maria Charlotta Hydén på 1830-talet var en ivrig medlem av den scottska kretsen i Stockholm. Denna fröken Hydén tillbringade flera år i Stock-

gelsen gällde bl. a. sammankomster, där Missionstidningen från Stockholm hade lästs, samt samlandet av pengar i missionssparbössor. Scott gör i artikeln följande not, när dessa nämnas: »Made according to pattern received by me from Hull, some years ago, which was first copied here, and then imitated in Finland.»

⁶⁵ Nordisk Kyrkotidning, 8, 15, 22/1 1840, art. Hur ser det ut i Finland?

⁶⁶ DII, p. 198 (4/2 1840).

⁶⁷ Axel Bergholm, Sukukirja, Suomen aatelittomia sukuja, II, s. 775. Jfr H, s. 312.

⁶⁸ DII, p. 111 (41/1 1839). Jfr DII, p. 166 (7/10 1839) och p. 198 (4/2 1840).

⁶⁹ Brev från L. H. Laurin till Scott, 1/4 1842. Se H, s. 312 ff. Laurin hade också sänt Scott ett manuskript till en broschyr, som Huldberg anmodades trycka. Brev från Scott till Huldberg, 8/3 1841. Se H, s. 270.

⁷⁰ Att striden 1838 gjorde Scott vida bekant i Finland, tyckes framgå också av en artikel om Bairds och Scotts resa i Hälsingland 1840, införd i Borgå Tidning, 30/9 1840. Där talas om »den bekante methodistiske Pastorn Scott i Stockholm». Givetvis kom genom Missionstidningen ett inflytande från Stockholm att göra sig gällande i de finländska väckelseorganen Tidningar i andliga ämnen och dess fortsättning Evangeliskt Weckoblad. Det sist-nämnda utkom 1839—1841 i mars, då det indrogs. (Jfr brev från Lars Stenbäck till F. G. Hedberg, 22/3 1841.) Där förekomma ofta notiser och artiklar från den engelska världen, även om metodismen. (Se t. ex. den långa artikeln om John Wesley, Evangeliskt Weckoblad, 7/12, 14/12 1840.)

holm, och kom därvid att vinnas för den metodistiska fromheten.⁷¹ Detta framgår med all tydlighet av det brev, hon skrev till Scott i förra hälften av 1842, där hon säger sig ha att tacka Scott för »så mycket mycket både i Andeligt och Lekamligt hänseende», och genom honom hade hon också förts till nya andliga erfarenheter.⁷² Helt säkert var det just denna fröken Hydén, som anslöt sig till den ovan omtalade svenska metodistförsamlingen i Stockholm.⁷³

Maria Charlotta Hydén var således metodist, när hon efter rekommendation av Scott på inbjudan av patron Uhde i Tammerfors år 1840 begav sig dit för att undervisa i en skola vid den fabrik, han där förestod.⁷⁴ Uhde, som var från Tyskland och hade nära förbindelser med Gossner i Berlin, synes ha värderat den nya lärarinnan och hennes andlige fader i Stockholm, och han inbjöd också denne att besöka Tammerfors, där han själv, fröken Hydén och några övriga vänner med stor glädje skulle se honom.⁷⁵ Tammerfors blev nu ett

⁷¹ M. C. Hydén var född 1805 i Lohteå, Österbotten, men kom 14-årig till Stockholm, där hon tillbringade sin ungdomstid till 1840. Om fröken Hydén, se U. P a u n u, Suomen Pakanalähetystoimi, I, ss. 126—129. Professor Martti Ruuth i Helsingfors har godhetsfullt muntligen gett mig del av det finska arbetets uppgifter i denna sak. Teol. kand. Ilmari Salonen, Helsingfors, har skriftligen gett mig önskade upplysningar.

⁷² Brev från M. C. Hydén till Scott, [början av 1842] (H., s. 302 f.). Det är både tårar och mycken öm tillgivenhet i brevet, och hon hoppas att i en högre värld få inför sin himmelske fader säga om Scott: »Se detta Härrans redskap som förde mig ifrån Lagen tunga och till delaktighet i Jesu alena gällande försoning och Guds barnens saliga frihet att gå fram till Tronen.»

⁷³ Se ovan, s. 485, noten 29.

⁷⁴ U. P a u n u, a. a., s. 126. Paunu säger visserligen, att fröken Hydén torde ha blivit bekant med P. Fjellstedt under sin vistelse i Stockholm och därvid lärt känna missionssaken. Paunu anför också en uppgift, att Uhde vänt sig till Fjellstedt för att få en lärarinna och att denne rekommenderat fröken H. Misstaget är uppenbart. Det var Scott det gällde, icke Fjellstedt, ty denne fanns vid denna tid icke i Sverige. Han var ute som missionär.

⁷⁵ Se brev från Ferd. Uhde till Scott, ²⁴/₂ 1842 (H., s. 292 ff.). Också detta brev bär vittne om hur man i Finland följde Scotts kamp i Stockholm. Även i Finland stod strid om Scotts person. Enligt Uhde var en strängt kyrklig riktning, den tyska konfessionalistiska lutheranismens utlöpare, på marsch i Finland. Om Uhde, se U. P a u n u, a. a., ss. 62, 129—30. Jfr H., s. 292, noten.

centrum för missionsintresset, för vilket det ännu är känt. Fröken Hydén väckte detta intresse även bland barnen, och på marknaden i Tammerfors kom hon i beröring även med mellersta Finlands och Savolax' bondbefolkning, förmedlade till den kunskap och kärlek till missionen samt översände penninggåvor därifrån till Svenska missionssällskapet.⁷⁶

I Missionstidningens redovisningar av inflyttnad medel under dessa år förekomma många poster från Finland, och detta är efter vad ovan anförts begripligt.⁷⁷ Man bör även märka, att såväl i Åbo som Hälsingfors Scott hade vänner och anhängare, vilket ytterligare bidrog att göra hans verk känt i skilda delar av Finland.⁷⁸ Det inflytande Scott övade i Finland är icke lätt att fastställa, men det är tydligt, att denna fråga vid utforskningen av detta lands fromhetsrörelser under 1800-talet bör beaktas. Att även där i vissa kretsar en förskjutning sker från den mer passiva herrnhutiska fromheten till en mer energisk »metodistisk», synes mig med det sagda vara antytt. Pastor Warnke vittnar också om de fromma finländarnas intresse för den scottska självården och verksamheten:

»Von Finnland, wo es an mehreren Stellen viele Erweckte giebt, haben wir mitunter Besuch, obgleich die meisten, die jetzt nach Erbauung fragen, Zum Methodistenprediger Scott gewiesen werden.»⁷⁹

⁷⁶ U. P a u n u, a. a., ss. 126—129. Fröken Hydén dog 1868. Jfr H, s. 302, noten.

⁷⁷ Ibland sändes också bidragen genom Scott personligen. Den andliga rörelsen i Sverige följdes med intresse. När F. G. Hedberg, som sedan blev så namnkunnig, år 1840 insände medel till missionen, kunde han också säga: »Herren har tändt sin eld äfwen ibland Finlands folk. — — — Själur wakna här upp i norr och i söder, samt omvända sig till Frälsaren trots alla hinder af djefwul och werld. *Hallelujah!*» Missions-Tidning, n:r 10, 1840, Bihang, s. 1.

⁷⁸ I Åbo fick det metodistiska inflyttandet en personlig representant, när mekanikern David Cowie år 1836 flyttade dit som disponent vid ett bruk. (Jfr E. N e r v a n d e r, På Skansen, s. 115.) Hans fru var nämligen Owens dotter Frances, förut gift Peilhart, död i Åbo 1877, vilken tillhörde metodistförsamlingen i Stockholm, såsom vi ovan sett. Om deras giftermål och flyttning till Finland, se D I, p. 296 (²⁶/₁₁ 1835); och p. 311 (¹⁴/₅ 1836). I Hälsingfors hade Scott nära vänner i familjen grosshandlare Gust. Ad. Berger, såsom framgår av brev från denne till Scott. Se H, s. 321 f.

⁷⁹ Brev från Warnke till Herrnhut, ²⁶/₁₀ 1838.

Här är samma förhållande som med norrlandsläseriet: vad förut brödraförsamlingen i Stockholm varit såsom centrum och eggande föredöme, det hade nu den scottska kretsen i långt högre grad blivit.

Olof Pettersson och F. O. Nilsson.

I början av sin verksamhet hade Scott ofta predikat för sjömän och avlagt besök på engelska och amerikanska fartyg. Intresset för denna verksamhet hade han fått redan hemma i Edinburg, och han behöll det under hela tiden även i vårt land. Han deltog även i Stockholms sjömannasällskaps verksamhet, och vid dess årsmöte 1838 höll han tal och föreslog inrättandet av ett fartyg för gudstjänstbruk i Stockholm. Därvid kunde han visa ett par brev från Nordamerika, vilka utlovade att ekonomisk hjälp till företaget kunde erhållas.⁸⁰ Tydligt hade Scott genom Baird redan nu fått förbindelse med intresserade kretsar i Amerika.

Någon större betydelse fick icke detta, ehuru Scott fortfarande visade sitt intresse för sjömannasällskapet.⁸¹ Större betydelse för sjömansmissionen fick det, att Scott kom i förbindelse med två svenska sjömän, som voro metodister och blevo hans medarbetare. Dessa voro Olof Pettersson och F. O. Nilsson.

Hösten 1838 kom Olof Pettersson till Scott och presenterade sig som en omvänd sjöman, vilken vid Nya Zeeland genom en metodistmissionär vunnits för dennes åskådning. Han medförde också medlemskort (ticket) och var sålunda reguljär metodist.⁸² Han deltog snart med vittnesbörd på vanligt metodistmanér i konventiklarna, och anslöt sig tydligt också som medlem vid den ovan nämnda svenska metodistförsamlingens bildande i slutet av oktober 1839.⁸³ Såsom enrollerad metodist deltog Olof Pettersson också vid nattvardsgång i Engelska kapellet, vilket då måste tydas som separation från den

⁸⁰ DII, p. 27 (7/3 1838); och brev till CWMS, 28/3 1838.

⁸¹ DII, p. 271 (22/3 1841).

⁸² DII, p. 81 (11/9 1838); Evangelical Christendom, Vol. II (1848), p. 348.

⁸³ DII, p. 82 f.; och DII, p. 171 (30/10 1839).

lutherska kyrkan.⁸⁴ Detta föranledde också N. J. Ekdahl att i sin angivelse av Scott anföra Petterssons upprepade begående av nattvarden i Engelska kapellet såsom exempel på avfall.⁸⁵ Pettersson synes ha vistats i huvudstaden efter sitt första sammanträffande med Scott, och säkerligen tjänade han då som hans medhjälpare.⁸⁶

Vid de förut beskrivna stora mötena i Jönköping i början av juli 1840 deltog också en sjöman vid namn Fredrik Olaus Nilsson. Denne kunde även meddela, att han i Värö socken, norra Halland, bildat en »absolut Nykterhetsförening».⁸⁷ Denne F. O. Nilsson hade som sjöman kommit till Amerika, rymt från sitt fartyg där, kort därpå blivit omvänd till metodismen, hade gottgjort sin förseelse och förenat sig med en metodistförsamling i New York.⁸⁸ Därpå hade han i fyra års tid tjänstgjort som »stadsmissionär» i sistnämnda stad,⁸⁹ varefter han år 1840, möjligen hösten 1839, begav sig hem till Sverige och sin hembygd, Halland.⁹⁰ Han ämnade ursprungligen endast stanna i Sverige över vintern 1839—40, men genom den verksamhet för nykterhet och religiös väckelse, han påbörjat, ledades han att kvarbliva.⁹¹

Det var denne man, som vid ryktet om det blivande stora nykterhetsmötet i Jönköping begav sig åstad dit och

⁸⁴ Redan den 23/9 1838 deltog Pettersson i en nattvardsgång, och Scott antecknade då, att han förenat sig med en metodistförsamling i Davenport och att hans senaste medlemskort var utställt i Honduras. DII, p. 378.

⁸⁵ Se II, s. 27.

⁸⁶ Han deltog ganska regelbundet i nattvardshögtiderna från i sept. 1838 till i mars 1842. DII, p. 378 ff.

⁸⁷ Jönköpings Tidning, 26/9 1840, art. Nykterhets-Sällskapets för Södra Sverige Förhandlingar etc.

⁸⁸ Brev från Scott till CWMS, 8/9 1840; och Evang. Christendom, Vol. II (1848), p. 348.

⁸⁹ Denna uppgift, som Scott ger i brev till CWMS, 8/9 1840, stämmer icke riktigt med vad Nilssons biograf uppger. J. Byström, En frikyrklig banbrytare,² s. 21.

⁹⁰ J. Byström, a. a., s. 22 ff. Där uppges hemkomsten ha skett hösten 1839, s. 24 f. I brev till Sv. nykterhetssällskapet, 11/2 1842, uppgav Nilsson, att han hemkom från sin sista sjöresa 1840. Det måste i så fall varit i början av året.

⁹¹ Ibldm, s. 25.

där kunde rapportera om den »absoluta nykterhetsföreningens» stiftande i Värö. Han hade direkt amerikanska förebilder för ögonen, när han bildade föreningen.⁹² Det var ett betydelsefullt möte, som i Jönköping skedde, när den vittberömda metodistpastorn och den metodistiske sjömannen träffades. Scott tog med sig Nilsson på återresan till Stockholm och förde honom in i de fromma kretsarna där.⁹³ I en konventikel talade han och bad, och Scott fann stort behag däri.⁹⁴ Den $16/7$ begav sig Nilsson tillbaka till västkusten, men Scott hade nu klart för sig, att denne man borde flytta upp till Stockholm »as a Colporteur & general labourer in the way that is good».⁹⁵ Det synes också, som om han tänkt sig att få något understöd åt honom från Religious Tract Society i London. Till Stockholm kom icke Nilsson, utan han fortsatte att på västkusten verka som nykterhetsman, barnlärare och kolportör.⁹⁶ Scott utverkade vid sin Amerika-resa understöd till detta arbete, liksom han fick Olof Pettersson på samma sätt anställd i Stockholm. Helt visst räknade Scott mycket med de två metodistiska sjömannens framtida gärning.

Anders Wiberg och C. O. Rosenius.

Scott hade nu allt bestämdare börjat planera en inomkyrklig verksamhet med inländska lekmän till hjälp. Att få dugliga

⁹² Brev från F. O. Nilsson till Svenska nykterhetssällskapet, $11/2$ 1842. (Sv. nykterhetssällskapets handlingar 1841—1842.) Enligt detta brev skedde den egentliga organiseringen av föreningen i Värö först efter Jönköpingsmötet, nämligen i november 1840.

⁹³ DII, p. 228 f. ($8/7$, $11/7$ 1840); och brev från Scott till CWMS, $8/9$ 1840.

⁹⁴ DII, p. 229 ($11/7$ 1840): »Nilson spoke & prayed, with great correctness & unction.» Jfr L. E. Carlborgs berättelse om välkomstmötet för Scott efter Jönköpingsresan, brev till Pauline Westdahl, $18/8$ 1840 (E. M. T[r]etow], Ur svarta lådan, II, s. 142 f.) Där heter det: »En methodist Nilsson berättade derefter sin omvändelsehistoria, hvarefter sammankomsten slöts med bön af båda methodisterna.»

⁹⁵ DII, p. 228 ($8/7$ 1840). I brev till CWMS, $8/9$ 1840, skrev Scott: »Having consulted with several friends there [Sthlm], hope to see him [Nilsson] ere long employed in the Capital, where such an agent is much wanted.»

⁹⁶ »Barna-Läraren Fredr. O. Nilsson» insamlade också missionsmedel och sände dem till missionssällskapet i Stockholm. Se t. ex. Missions-Tidning, n:r 8, 1841, Bihang, s. 4.

medhjälpare var en viktig angelägenhet. Det var visserligen en god sak att för sig och det fortsatta arbetet vinna ett par sjömän, vilka voro gripna av det metodistiska nitet. Men Scott visste mycket väl, att man icke vinner de stora segrarna med enbart religiös entusiasm. Med de två sjömännen, som icke ens kunde någorlunda väl skriva ett enkelt brev, kunde han icke hoppas att nå långt. Då hände sig, att ungefär samtidigt ett par jämnåriga uppsalastudenter kommo i Scotts väg. De voro Anders Wiberg och C. O. Rosenius, båda från norrlandsläseriets huvudhårdar, respektive Hälsingland och Västerbotten. Detta var ett sammanträffande, som fick avgörande betydelse i 1800-talets svenska kyrkohistoria.

Anders Wiberg kom tydligen först av de båda i direkt förbindelse med Scott. I mars eller februari månad 1839 flyttade Wiberg, enligt egen uppgift, till Stockholm, där han för filosofie doktorsgradens vinnande studerade kemi vid Teknologiska institutet.⁹⁷ Han gjorde snart bekantskap med en ung man vid namn Samuel Svensson, »hvilken var religiöst sinnad», och tydligen en av Scotts anhängare. Genom denne blev Wiberg väckt, ty ehuru han i sin tidigaste ungdom påverkats av hälsingeläseriet, hade han dock under studentåren »insupit fritänkareåsikter» och »betraktade bibeln som en skadlig bok».⁹⁸ Wiberg genomlevde nu en andlig kris, då han »bad Herren om förbarmande». Och han tillägger: »Detta var vändpunkten, som afgjorde hela mitt följande lif.»⁹⁹

Om Scott berättar Wiberg: »I Stockholm hade det andliga intresset slutit sig omkring en Wesleyansk missionär från England, vid namn George Scott. Jag brukade gå och höra hans predikningar och gjorde hans bekantskap.»¹⁰⁰

Redan före sin ankomst till huvudstaden torde Wiberg ha haft vissa förbindelser med den scottska kretsen. Så tidigt

⁹⁷ Anders Wibergs lif och verksamhet, s. 16 f. W. hade efter skolstudier i Gävle inträtt som student vid Uppsala universitet år 1835. Ibidm, s. 14 f.

⁹⁸ Ibidm, s. 17.

⁹⁹ Ibidm, s. 18. Enligt en redogörelse angående sitt liv, vilken Wiberg avgav vid ett möte i New York 1852, skulle denna erfarenhet ha skett hösten 1839. Detta Wibergs tal finnes publicerat i Gustavus W. Schroeder, *History of the Swedish Baptists in Sweden and America*, pp. 113—120.

¹⁰⁰ Ibidm, s. 18.

som 1837, när Wiberg som Uppsala-student hade informators-plats i Söderhamn, insamlade han medel för missionen och insände dem till Stockholm.¹⁰² Därmed var han även i korrespondens med Missionstidningen. Någon närmare förbindelse med Scott hade han påtagligen icke före sin ankomst till Stockholm vintern 1839.

Den »religiöst sinnade» unge man, som ovan omnämnts och som blev medel till Wibergs väckelse, tillhörde just den scottska kretsen.¹⁰³ I den förut omnämnda förteckning, som fru Sundberg sände till fru Westdahl, är även en »Herr Svensson» upptagen. Tydligt är detta samme Svensson, som Wiberg talar om och som sannolikt förde honom till Engelska kapellet och i förbindelse med Scott.

Scott hade nu kommit till den övertygelsen, att hans missionsarbete skulle bäst främjas genom inländska medhjälpare. Den wesleyanska missionskommittén skulle eljest ha kunnat sända honom medarbetare. Själv ansåg han sig böra söka sådana inom landet. Hans skarpa öga upptäckte strax i den 23-årige uppsalastudenten en blivande medarbetare och religiös ledare. Scott var redo att med ens engagera Wiberg i sin verksamhet. Härom berättar Wiberg själv: »Af honom [Scott] uppmanades jag att åtaga mig redigeringen af Missionstidningen, det enda missionsblad som då utgafs i Sverige, hvilken syssla jag innehade under åren 1840—1842.»¹⁰⁴ Anders Wiberg stod således sida vid sida med Scott vid tiden för dennes hårda slutstrid mot liberalistisk opposition och kyrklig ortodoxi i förening.¹⁰⁵ Hans skötsel av Missionstidningen inträffade just vid tiden för Ternströms våldsamma angrepp på Scott, missionssällskapet och Missionstidningen. Nordisk Kyrkotidning, som 1840 startades av Ternström, kom ju att konkurrera med och delvis bekämpa Missionstidningen. Wibergs fridsamma natur spåras i Missionstidningen. Jämte sitt

¹⁰² Svenska Missionssällskapets årsberättelse 1837—38, Cassa-Redovisning: »Söderhamn, gen. Hr. Studeranden A. Wiberg 17: 16».

¹⁰³ Brev från S. Svensson till Scott, 9/7 1842. Se H, s. 384 f.

¹⁰⁴ Anders Wibergs lif och verksamhet, s. 18.

¹⁰⁵ Tyvärr har Wiberg icke efterlämnat några meddelanden från denna tid. Hans noggrant förda dagboksanteckningar börja först i mars 1844. De fördes på engelska språket. Förvaras nu i Betelseminariets arkiv.

arbete med tidningen undervisade Wiberg i den judiska synagogan.

Hans religiösa ställning var under denna tid ej klar. Han säger om sig själv, när han hösten 1842 återvände till Uppsala, att han var väckt och hade »sökt att blifva frälst». Han tillägger därpå: »Emedan jag ej kände frälsningens väg genom tron, hade jag hållits i fångenskap. Jag fortfor att bero af mina känslor och mitt sträfvande att öfvervinna synden, och jag visste ej, att jag höll på att uppbygga mitt hus på min egen rättfärdighets lösa sand. Jag hatade läran om full förvissning och förlåtelse för alla synder.»¹⁰⁶

Dessa ord förefalla egendomliga, när de gälla en man, som varit i Scotts närmaste omgivning i två år. Hur nära förbunden han var med Scott, framgår av ett brev 1842. Wiberg fann »allting så tomt och ödsligt», sedan Scott hade rest från Sverige. Det hade nu blivit förvirring och rådvillhet. »Kallsinnighet å ena sidan — svärmeri å en annan» bevisade, att det till en del var sant, vad tidningarna förklarade för en omöjlighet, »att nemligen i och med detsamma vi mista Scott mista vi äfven Christum».¹⁰⁷ Att han hos Scott mötte »läran om full förvissning och förlåtelse för alla synder» framgår av vad förut anförts. Att han »hatade» denna lära, är naturligtvis en senare överdrift men talar för att Wiberg då följde den egna rättfärdighetens väg och icke under de två å tre åren samman med Scott kom över till dennes evangelism. Det var bekantskapen med böhmisterna i Stockholm, som här återverkade. Collin-lärjungen C. O. Fineman och magister Gustaf Crantz voro ledare för dessa. Wiberg drogs in i deras krets, och hans sinne började »erhålla en viss teosofisk och mystisk riktning», och han tillägger: »Jag leddes till att bygga hoppet om frälsning på mina egna verk.»¹⁰⁸ »Slutligen öfvertygades jag», säger Wiberg vidare, »genom min syndfullhet, att jag icke var i ett tillstånd af frälsning och föll i förtviflan, så att

¹⁰⁶ Anders Wibergs lif och verksamhet, s. 23.

¹⁰⁷ Brev från A. Wiberg till Scott, 19/7 1842. (Se H, s. 386 f.) Han tackar också för allt det myckna goda Scott utan att förtrötta gjort »oss arma usla får». Han tackar även för allt gott han personligen åtnjutit hos Scott.

¹⁰⁸ Anders Wibergs lif etc., s. 21.

jag af ångest låg på golfvet och vred mig som en mask.»¹⁰⁹ Här möter ett återljud av den metodistiska botkampsåskådningen, men vad som är ägnat att förvåna, är, att Wiberg kämpar denna kamp *efter* de två årens samarbete med Scott. »Jag hade i åratal bedit om kraft att öfvervinna mina onda böjelser, men utan svar på min bön», säger Wiberg i samma sammanhang.

Det var således sedan Wiberg kommit åter till Uppsala hösten 1842 för att studera till präst, som »det behagade Herren att uppenbara sin son» för den förtvivlade botgöraren. Vid läsningen av Arndts »Sanna Kristendom», första boken, åttonde kapitlet, kom förändringen i hans sinne. Wiberg säger: »Jag erhöll nu frid genom tron och kunde fröjdas i Gud genom Jesus Kristus, min frälsare. Detta var under vintern 1842.»¹¹⁰ Efter denna upplevelse satte sig Wiberg ned och började skriva ett brev till sin vän C. O. Rosenius, men brevet lämnades ofullbordat, ty en röst sade till honom: »Afsänd ej detta bref, ty du vet ej, om denna lyckliga sinnesstämning kommer att fortfa-»

Vad kunde nu anledningen vara till att Wiberg ansåg sig under hela sin samvaro med Scott ha levat under en lagisk syndakänsla utan frid och förvisning? För det första bör Wibergs citerade berättelse upptagas med en viss försiktighet. Vi känna inga brev eller anteckningar av honom från den tid det gäller, vilka kunna bära oss ett säkert vittnesbörd. Den skildring han gett av sina erfarenheter, är tillkommen senare.¹¹¹ Redan härav bör tillförlitligheten i detaljerna kunna ifrågasättas. När det vidare gäller själsanalysen och de inre erfarenheterna, så är det ett ofta iakttaget förhållande, att en person, som berättar om en andlig kris från en förgången tid, lätt låter sina i senare tid vunna åsikter och erfarenheter få öva inflytande på bedömandet av en tidigare, mindre

¹⁰⁹ Ibidm, s. 23.

¹¹⁰ Ibidm, s. 24 f.

¹¹¹ Åren 1883—1884 skrev Wiberg de »Recollections of my early life», vilka äro införda i Anders Wibergs lif och verksamhet. Men redan 1852 hade han i Amerika hållit det tal, som ovan citerats efter Schroeders History of the Swedish Baptists etc.

komplicerad erfarenhet. Denna iakttagelse få vi snart göra, även när det gäller Rosenius.

Vad förbindelsen med Scott beträffar, så tycks den ha inletts under helt andra villkor än de, som förde Rosenius i förbindelse med Scott. För R. var det själsnöd och oklarhet, som drev honom. Wiberg däremot tyckes ha kommit till ett »väckt tillstånd» genom den nämnde vännen, och kom således till Scott efter passerande av en andlig grad, som denne torde ha uppfattat som en »frälsningserfarenhet».¹¹² Man skulle kunna säga, att Wiberg i viss mening kommer färdig till Scott och är redo att bli hans medarbetare, under det att Rosenius kommer till honom tvivlande, orolig och hjälpsökande. Wibergs andliga ställning under de två årens samarbete med Scott är höljd i dunkel. Genom förbindelsen med böhmisterna fördes han, såsom ovan påpekats, till mystik och leddes till att bygga hoppet om frälsning på egna verk. Scotts väckelse- och botpredikningar liksom förkunnelsen om »full förvissning och förlåtelse för alla synder» tillfredsställde honom icke, därför att han tydligen var i ett andligt tillstånd, som man med dåtidens språk skulle kunna beteckna såsom icke tillräckligt uselt för att göra honom mottaglig för väckelsepredikningarnas dom och icke tillräckligt saligt, för att han i sitt hjärta skulle finna gensvar för den fulla förvissningens och fullkomlighetens evangelium.

Så länge Wiberg var kvar i den scottska kretsen, gick allt bra. Men när Scott nödgades lämna landet och Wiberg kom till Uppsala, fann han, »lemnad mer på egen hand», att hans »kristendomsbyggnad stod på lösa sanden».¹¹³ Det är påtagligt, att Wibergs känsliga, blida sinne utsattes för en hård påfrestning genom de våldsamma striderna kring Scott. När han så begav sig åter till Uppsala och där icke kände »en enda själ — — —, som bekände sig hafva funnit frid genom

¹¹² Wiberg säger ju om denna upplevelse: Jag erfor »en sinnesförändring, som blef afgörande för hela mitt kommande lif». (Anders Wibergs lif etc., s. 17.) »Jag föll ned på mina knän och bad Herren om förbarmande. Detta var vändpunkten, som afgjorde hela mitt följande lif». (Ibldm, s. 18.) Att Scott anställde honom, vittnar om att han trodde honom vara i ett från hans synpunkt tillfredsställande andligt tillstånd.

¹¹³ K. A. Andersson, Ropande röster i det svenska Sion, s. 94.

tron på Kristus», råkade han in i en ny andlig kris, genom vilken han förklarar sig bliva »frigjord». Det är denna kris, som för Wiberg i senare tid framstår som det stora genombrottet. Men vändpunkten, som avgjorde hela hans liv, hade han nått tre år tidigare.¹¹⁴

Under de två årens medarbetarskap hos Scott stiftade Wiberg bekantskap med Carl Olof Rosenius och samarbetade under dessa år med denne. Själv säger Wiberg härom: »Jag tror det var år 1840, som jag träffade honom första gången i herr Scotts hem.»¹¹⁵ Frågan om Rosenius' förbindelse med Scott och dennes inflytande på den förre är av stor betydelse. När Scott för sin verksamhet vann C. O. Rosenius, vann han sin största seger i vårt land. Denna sak skulle kräva en särskild undersökning, och i ett annat sammanhang får jag mer ingående diskutera frågan.¹¹⁶ Här må endast en kort historisk framställning av det första sammanträffandet och de första årens samarbete ges.

Vi ha förut påpekat, hur redan 1836—37 komminister Rosenius i Burträsk redovisade insamlade medel i Missionstidningen. Huruvida Carl Olof kände till denna, är icke visst. Att han snart nog hade fått kännedom om missionsarbetet, är sannolikt. Vi ha likaledes förut omnämnt C. O. Rosenius' resa i lappmarken på vintern 1838. Han kom därvid i förbindelse med läsarkretsar,¹¹⁷ vilka möjligen ha stått i någon förbindelse med Scott-lärjungen Tellström, som nu vistades uppe i Lycksele och bedrev en livlig verksamhet i metodistisk anda.

Att Rosenius vid denna tid stod under inflytande av den herrnhutiska nyläsarrörelsen, är alldeles påtagligt. Han var

¹¹⁴ Här se vi denna uttryckens och ordens sällsamma motsats, som alltid vill bereda svårigheter vid själsanalyser. Vi skola snart se detsamma hos Rosenius.

¹¹⁵ Anders Wibergs lif etc., s. 19.

¹¹⁶ Vid de av mig planerade fortsatta undersökningarna av det anglo-amerikanska inflytandet på svenskt fromhetsliv under 1800-talet kommer givetvis Rosenius, som stod i ett amerikanskt sällskaps tjänst, att kräva stor uppmärksamhet. Jag får då söka närmare fixera Rosenius' ställning till den reformerta fromhetstypen, såväl när det gäller hans teologiska skriftställarskap som hans praktiskt religiösa arbete.

¹¹⁷ RB, ss. 16—20.

född och fostrad i den miljö, som genom bl. a. hans fader, Anders Rosenius, skapats uppe i Norrland i början av århundradet. Hans intima bekantskap med Sions sånger bär också vittne härom.¹¹⁸ Härför tala ock flera uttryck, som t. ex. att han sänkte sig »med alla synder i blodets röda haf»; och: »Derföre, du Brudgummens vän, sörj dig icke i förtid till döds öfwer bruden»,¹¹⁹ och flera liknande. För övrigt skulle ett studium av Rosenius även i senare tid snart nog övertyga oss om, att det herrnhutiska inslaget i hans åskådning var betydande.

C. O. Rosenius, som var född år 1816, gjorde redan som 15-årig studerande en andlig erfarenhet, som förde honom till »en djup och långvarig bättringskamp», men han blev då »genom Christi kärlek frigjord och mycket lycklig, glad och salig.»¹²⁰ Detta var tydligen en avgörande omvändelse.

Under studietiden, först i Piteå, sedan i Umeå och Härnösand, hade Rosenius skiftande andliga erfarenheter. I läsarkretsarna mådde han bäst, och under sträng självobservation följde han noggrant skiftningarna i sin religiösa känslvärld. Han höll redan nu en skarp gräns mot »världen», och med en skrupulositet, som ständigt bevakade hans väg, levde han sitt nyläsliv.¹²¹ Det är en lätt sak att upptäcka de slående likheterna mellan Scott som nyomvänd metodist i Edinburg och Rosenius efter en liknande upplevelse bland nyläsarna i Norrland. Här är alldeles påtagligt samma religiösa typ. Det är nog att påpeka den momentana omvändelsen, den totala av-

¹¹⁸ I ett brev skrev Rosenius: »Ja, läs med all trygghet Sions sånger. Somliga ibland dem äro just ej så mustiga, utan mera känslspråk, men många innehålla guld och ädla stenar — och inga farliga ting.» C. O. Rosenius, *Bref i Andliga Ämnen*, I², s. 58 f.

¹¹⁹ RB, ss. 25, 29.

¹²⁰ RB, s. 5.

¹²¹ Om Rosenius under skolåren se RB, ss. 3—20. Jfr Gustaf Brandt, Carl Olof Rosenius (KÅ, årg. 1914, ss. 332—380), s. 355—360. Under denna tid skrev Rosenius många brev, av vilka flera infördes i den av P. A. Hultberg år 1838 utgivna samlingen *Bref i Andeliga Ämnen* etc. Jfr Rosenius' brev till Hultberg, ¹⁴/₇ 1839, där det heter: »— — — det är jag, som skrivit de flesta och längsta breffen, som finnas i sednare hälften af de, under Tituli hand tryckta, *bref i andel. ämnen fr. så kallade Läsare m. m.*» Se KÅ, årg. 1926, s. 354.

söndringen från »världen», den stränga självbespeglingen och mätandet av de »saliga känslorna», den ängsliga fruktan för frestelser och otillåtna tankar, ord och handlingar samt slutligen den fasta bibeltron. Metodism och pietism (herrnhutism) voro på samma linje, dock med den betydande skillnaden, att metodismen med långt större energi gick in både för den individuella appliceringen av sina grundidéer och för en vittfamnande utbredning av sin åskådning. Metodismen var, när den hos oss framträdde, i alla avseenden det svenska läseriet överlägsen som aktiv företagare, som en kampduglig formation i praktiskt arbete. På denna punkt fick den också sin största betydelse för den norrländske prästkandidaten.

Rosenius anlände till Uppsala på hösten 1838, men där trivdes han icke väl.¹²² Där var »ett grufligt mörker, tjockare än det egyptiska, och ett lefwerne värre än det sodomitiska».¹²³ Här var han totalt ensam. Det blev också en kort vistelse där. Redan 1839 i maj lämnade han lärdomsstaden och begav sig som informator till Länna gård 1 $\frac{1}{4}$ mil söder om Stockholm.¹²⁴ Här stannade han ungefär ett år. Det blev en svår prövotid för Rosenius. Redan i Uppsala hade han haft svårigheter. I sitt nyläsarnit talade han med kamrater »om det ena nödvändiga», men blev på det häftigaste motsagd av dessa.¹²⁵ Behärskad av sina fördomar mot studentlivet levde han i en martyrstämning, som satte hans känsliga själ på hårda prov. Helt visst spelade kamraternas opposition mot hans tro en viss roll. Hans kristliga frimodighet bröts dock icke fullständigt. Därom vittnar Rosenius' brev från slutet av Uppsala-vistelsen.¹²⁶ Sannolikt är, att Rosenius, som t. o. m. fann det prövande med studium av världsliga ämnen, icke hade öga eller öra för sådana företeelser som Geijers nyorientering eller den begynnande oron med anledning av Strauss'

¹²² RB, s. 20 ff.

¹²³ Ibidm, s. 22.

¹²⁴ Ibidm, s. 33.

¹²⁵ Ibidm, s. 22.

¹²⁶ Ibidm, s. 29. Hj. Holmquist har ägnat Rosenius' vistelse i Uppsala en närmare undersökning: C. O. Rosenius' universitetsår (i Studier tillägnade Magnus Pfannenstill), ss. 62 ff.

Leben Jesu. Han höll sig säkerligen fjärran från allt som från nyläsarsynpunkt ont syntes.¹²⁷

När Rosenius våren 1839 kom till Länna som informator, blevo de andliga svårigheterna ännu större. Det är tydligt, att ensamheten skapade ovisshet i hans själ. I sjunde årg. av Pietisten berättar Rosenius om sin andliga kris på Länna 1839. I en artikel, »Några ord om de hemska twiflen på allt heligt, hwarmed somliga Guds barn plågas», beskriver han sina erfarenheter.¹²⁸ Det nämnda året syntes hela hans himmelrike tagas ifrån honom och han kom i en »djup helfwetespina». Det var just under vistelsen på Länna gård han råkade ut för sitt »långvariga», honom »helt förstörande twiflansmörker». Det var »grufliga twifvel», och ibland kände han, som om ingen Gud vore till. Han kände sig som »en affälling och skamfläck för Guds folk». För honom »war allt förlorat». I ett sådant tillstånd levde han »i flera veckor». Sedan skrev han till en faderlig vän, en prost i Norrland, och fick goda råd, »men mig hjälpte de icke», förklarar han. Därpå genomlevde han »åter några bedröfliga veckor i grufliga anfäktningar». Han visste då icke, vart han skulle vända sig för att få hjälp. Prästerna i Stockholm väntade han icke mycket av. Så fick han »höra ett gny af en andlig verksamhet, som gick något utöfwer den wauliga — ett sorl af werldens smädelser — allt goda tecken». Han fick reda på George Scotts verksamhet, och »i medio af Augusti» for han in till Stockholm för att träffa denne.

Innan jag söker bestämma innebörden av detta sammanträffande mellan Rosenius och Scott, är det av vikt att med några ord belysa den nyss citerade redogörelsen för Rosenius' erfarenheter på Länna gård. Hittills har denna berättelse fått gälla som historisk verklighet. Med anledning av ett påträffat och av mig publicerat brev från mitten av juli 1839 har saken börjat te sig mera problematisk.¹²⁹ Jag har känt mig benägen

¹²⁷ Redan när han startade färdens till Uppsala i november 1838, hade han klart för sig, att han begav sig till en ort, där »satans säte» var. RB, s. 20.

¹²⁸ Pietisten, n:r 2 och n:r 3, 1848. Jfr RB, s. 34 ff.

¹²⁹ Ett okänt Rosenius-brev (i KA, årg. 1926, ss. 354—358). Brevet är till P. A. Huldberg, ¹⁴/₇ 1839.

att tyda Rosenius' beskrivning av sin egen själskris som en mörkmålning utan full motsvarighet i verkligheten.¹³⁰ Att han kom i bekymmer på grund av utebliven bönhörelse, när det gällde att få kraft att fullfölja studierna, och att han började tvivla på bibeln och på Guds existens, såsom han berättar, är säkerligen i någon mån riktigt. Tydligen var dock detta snarare en följd av hans pinande ensamhetskänsla och andliga otillfredsställelse än tvärtom. Det primära problemet var den andliga isoleringen: »*här — här lefver jag på en landsbygd, hvars allmänna mörker är så tjockt och svart som det Egyptiska.*»¹³¹ Den andliga frimodigheten orkade icke bära ensamhetens börda, ty, förklarar han, »jag kan säga, att sedan jag lämnade den kära Norden har jag bott *i gräseliga mörko lande, bland sofande och blinda, lefvat som en ensam Pelikan i öknen, en nattuggla i de förstörda städer — och — det varder mine själ långt, att bo när dem, som friden hata.*»¹³² Under sådana förhållanden lägrade sig lätt nog ett mörker över alla Rosenius' religiösa problem, vilka i en sådan tid av andlig deprimering växte och blevo invecklade.

Jag har också ansett mig böra ifrågasätta den tidliga extensiteten av Rosenius' kris på Länna. Han kom dit i maj 1839, och i mitten av juli skrev han det förut nämnda brevet till P. A. Huldberg, Falun, vilken han visste hade besökt hans fader i Burträsk. Detta brev skulle således vara skrivet mitt i denna tid av nöd, tvivel, »grufliga anfäktningar» och »djup helfvetespina». Visserligen talar här Rosenius om, att han känner sig ensam, men man spanar i brevet förgäves efter tecken till den själsliga ångest, som R. själv nära ett tiotal år senare ger en så realistisk skildring av. Den 14 juli 1839 led tydligen Rosenius icke någon helvetespina. Icke heller kände han sig som en avfälling eller som om för honom allt var förlorat. Tvärtom, hans brev är ett ganska frimodigt vittnesbörd av en »broder i Christo» till en likasinnad. Och när Rosenius redan en månad senare, »i medio af Augusti», uppsökte Scott, hade de många veckorna av gruvlig nöd och

¹³⁰ Ibdm, s. 356 f.

¹³¹ Ibdm, s. 355.

¹³² Ibdm, s. 354 f.

hemiska tvivel passerat. Om tidsbestämningen i mitten av augusti är riktig, återstår knappast annan möjlighet än att Rosenius felbedömt sin egen upplevelse, en felbedömning som icke är ovanlig även hos andra.¹³³

Hur fick nu Rosenius reda på Scott och hur kunde han ha

¹³³ Tidsuppgiften för det första besöket hos Scott, mitten av augusti, finnes icke i Pietistens ursprungliga berättelse, däremot finns den i RB, s. 37. I mina kommentarer till det citerade Rosenius-brevet (KA, årg. 1926, s. 357) heter det: »Måste icke den av Rosenius skildrade våldsamma krisen då förläggas till tiden efter 14/7 — alltså infalla från mitten av juli till mitten av augusti? Detta synes uteslutet på grund därav, att R:s skildring förutsätter en längre tid än en månad, antaget att hans tidsuppgifter äro riktiga. Möjligt är, att brevets tillkomst just skedde, när den gamle prostens råd för en kort tid syntes ge R. en smula sinnesjämvikt. Sannolikare är dock, att Rosenius' egen skildring måste upptas med kritik och ses ut ifrån psykologiska synpunkter. Det synes sannolikt, att Rosenius i sin undervisande framställning i Pietisten år 1848 givit en tidlig extensitet och en psykisk intensitet åt sina själsstrider på Länna under juni—augusti 1839, som icke motsvarades av verkliga förhållandet. Tidsavståndet, så kort det än var, mellanliggande erfarenheter, undervisande syften etc. lämna härtill i någon mån förklaringen. F. ö. ha de som göra nya religiösa upplevelser en höjelse att skildra sina tidigare själstillstånd mörka, vilket på mångfaldigt sätt är omvittnat. De religiösa rörelsernas historia erbjuder här talrika exempel. Vad Hilma Borelius skriver i en studie över Fredrika Bremers inre kris (Ord och bild, 1913, s. 185), synes också här kunna anföras: »Vår erfarenhet undergår gärna i minnet en instinktiv, icke begreppsmässig utvidgning. Den starkast känslöbetonade erfarenheten under en viss lifsperiod kommer i minnet att behärska hela perioden, och är det en stämning, icke knuten vid en bestämd yttre tilldragelse, breder den i minnet ut sig till det hela.»

Till detta kunde jag foga några ord av Boehmer angående Luther i en liknande motsättning mellan det verkligt upplevda och det sedan skildrade. Boehmer finner i ett visst fall »nur ein neuer Beweis für die alte psychologische Erfahrung, dass bei Menschen von schwerem Geblüt die Erinnerung an die Kämpfe, Ängste, Nöte und Enttäuschungen, die sie durchgemacht haben, viel stärker im Gemüt haftet als die Erinnerung an die guten Stunden, die doch selbst in dem kümmerlichsten und elendesten Dasein nie ganz fehlen». (Luther im Lichte der neueren Forschung⁵, s. 41.) Boehmer betonar i annat sammanhang, »erstlich, dass bei jedem seelischen Erlebnis stets zwischen dem wirklich Erlebten und der Deutung des Erlebten unterschieden werden muss, zweitens dass fünf Sechstel von dem, was ein Mensch als Erlebnis berichtet, Erlebnisdeutung ist, und drittens dass die Erlebnisdeutung stets sich vollzieht im Schema der herrschenden Zeitanschauung.» (Ibldm, s. 165.)

ett sådant förtroende för denne, att han med ens anförtrodde honom sina bekymmer? Visserligen förklarar Rosenius, att han fick höra ett gny av den andliga verksamhet, Scott bedrev — ett sorl av världens smädelser desslikes. Vi känna emellertid icke till att på sommaren 1839 några sådana häftiga sammanstötningar mellan Scott och hans antagonister ägde rum, vilka kunde sända sina svallvågor ut till Länna. Kyrkobyggnadsstriden var utkömpad, och bygget var i full gång. Det enda större gny, som hördes av vid denna tid, var den tidningspolemik, som kallades till liv genom Njutångers-mötet, men detta möte hölls först i slutet av augusti. således efter Rosenius' första besök hos Scott. Scotts verksamhet var naturligtvis alltså ett tecken, som blev motsagt. Även om icke någon större offentlig strid samlade uppmärksamheten till Engelska kapellet, var dock detta alltid brännpunkten för både de andligt sinnades och »världens» intresse — antingen för eller emot. Så tidigt som i mitten av juli 1839 hade dock icke Rosenius några förbindelser med läsarna i Stockholm och kände då icke heller till Scott.

Men efter en månad har han ett sådant förtroende för den okände metodistpredikanten, att han är redo att inför honom bekänna sin andliga nöd och söka råd och hjälp. Allt synes tala för att det är Huldberg, som i sitt svarsbrev till Rosenius har gett upplysningar om Scott, med vilken han stod i intim förbindelse, och rått Rosenius att söka göra hans bekantskap. På denna väg torde med största sannolikhet denna kyrkohistoriskt betydelsefulla förbindelse ha inletts. Huldberg hade själv tre år tidigare fått hjälp genom Scott i sina andliga bekymmer, och nu har Rosenius fått reda på detta »praktiserande i själavård» och kommer också han.¹³⁴

Frågan om betydelsen av Scotts inflytande på Rosenius är utan tvivel ett av de viktigaste och mest intressanta problem, som den tidigare svenska folkväckelsen under 1800-talet er-

¹³⁴ Förbindelsen mellan Rosenius och Huldberg fortsatte och skapade ett gott vänskapsförhållande. I ett kort brev av den 2/8 1840 tilltalar Rosenius Huldberg med orden »Broder och Wän», och undertecknar sig »den svage vännen». I detta brev heter det ock: »Past. Scott och andra vänner lefva efter vanligheten.»

bjuder. Någon djupgående undersökning har på denna punkt aldrig företagits. Man har konstaterat förbindelsen och dels å ena sidan tillmätt den avgörande betydelse, dels å den andra ganska energiskt hävdad, att Rosenius var norrländsk luthersläsare och även förblev den lutherska läran trogen, följaktligen hade förbindelsen med Scott icke nämnvärt påverkat honom.

Om den förändring, som skedde med Rosenius genom förbindelsen med Scott, säger hans första biograf, att den »war dock wisst icke en inre utan en yttre», det var icke en förändring »i hans inre lif — — — utan i det yttre, i formen för verksamhet». ¹³⁵ Likaså anser Gustaf Brandt, »att metodismen icke på Rosenius gjorde något djupare intryck». ¹³⁶ Det var förnämligast för utgestaltandet av Rosenius' yttre levnadsvillkor, som Scott blev av betydelse. Det är emellertid uppenbart, att denna åsikt om betydelsen av den unge norrländske prästkandidatens förbindelse med den inflytelserike metodistpastorn icke säger allt, som bör sägas i denna sak.

Först av allt är detta visst: Scott ledde den tvivlande och ensamme Rosenius fram till en ny förvisning. Rosenius har själv beskrivit, hur det tillgick. Scott visar sig i denna angelägenhet som en god själasörjare. I den andliga depressionen på Länna inställde sig tvivel på bibeln som Guds ord. Detta ökade oron hos Rosenius. Vid sammanträffandet lät Scott den tvivlande veta, att han själv kände till teologiens bevis för »bibelns gudomliga ursprung», men nu lämnar han dessa åsido. I stället tvingar han med psykologisk skarpblick in den bekymrade sökaren mellan tvenne alternativ: antingen ha fromma eller onda människor skrivit bibelböckerna. Det senare alternativet är oantagligt, ty bibelns innehåll och andliga kraft talar däremot. Då återstår det förra, men om fromma människor ha skrivit bibeln, så måste den vara sann, ty fromma människor kunna icke dikta ihop lögner och utge dem som Guds ord. För Scott fanns icke en tredje möjlighet.

¹³⁵ RB, s. 30.

¹³⁶ G. Brandt, C. O. Rosenii förkunnelse, s. 15. Jfr densamme, Carl Olof Rosenius (i KA, årg. 1914, ss. 332—380), s. 371 ff. Jfr också E. Newman, Nordskånska väckelserörelser etc., I, s. 79 f.

Rosenius tänkte icke heller på en sådan. Bibeln är således sann, och den innehåller Guds ord.¹³⁷

Det oroliga sinnet bringades nu till en betydelsefull inre koncentration. »Det war ett ögonblick af sådan hugswalelse, som jag på många veckor, ja, Månader icke hade haft», förklarade Rosenius i sin skildring. Men hulpen till klarhet blev Rosenius icke ännu. Efter en vecka kom han åter till Scott med sina bekymmer. Det var då, som Scott gav honom rådet att på ett papper sätta upp invändningarna och motsägelserna mot bibeln men även föra upp allt, som talade mot dessa. Han borde sätta upp »allt hwad som ingifwes, *mot* och *med*», och sedan aktge på »hwilket som mera väger».

Denna kvantitativa uppvägning av pro et contra kunde synas egendomlig, men den bör väl närmast betraktas som ett psykologiskt knep. För detta tillfälle hade förfarandet sin betydelse. Scott märkte, att det oroliga sinnet behövde samla sig på en uppgift. Överbevisning och övertalning försökte han ej. Rosenius följde rådet. Den inre samlingen och koncentrationen förstärktes ytterligare. Och i den ensamma stillheten kom vissheten. Hela Rosenius' inre var inställt på en sak: ett räkneexperiment — en tankeakt. Han glömde sin »helvetespina» och sina »gruvliga tvivel». Hur han nu vägde och mätte, så kom han till inre visshet om att allt i bibeln var sant, »alldeles sannt, Gudomligt sannt». Barnatillförsikten till Gud kom åter, och han kunde åter tro sina synders förlåtelse. Detta var den stora upplevelsen — det var krisens kärnpunkt.¹³⁸

¹³⁷ Pietisten, n:r 3, 1848; och RB, s. 37. Av betydelse är att få konstatera, att Scotts bibeluppfattning icke vilade på ortodox verbalinspirations-teori. Han använder orden »bibeln innehåller Guds ord» — ett uttryck, som ännu i våra dagar betraktas med misstro på vissa håll inom läsarkretsar. När Rosenius i brev av den 31 mars 1842 skriver om sin stora andliga kris, säger han: »Men några då goda råd och anmärkningar woro följande: 1:o I den heliga Skrift är det *läran*, som är Guds ord, och icke sjelfwa uttrycken, hwilka äro menskliga. Nu är Gud icke det enskildta hufwudets Gud, utan all werldens Gud. Derföre och deraf de många olika, wexlande uttrycken och olika redskapen, af hwilka det ena tjenar mig bäst, det andra en annan.» C. O. R o s e n i u s, Bref i Andliga Ämnen, II, s. 19. Scotts personliga bibeluppfattning måste således åtskilligt ha skilt sig från den, som senare i väckelsen blev nästan allmänt gällande.

¹³⁸ Ibidm; och RB, s. 38. Rosenius anger själv den psykiska effekten, när

Detta förklarar också, varför Rosenius efter detta betraktar Scott som sin andlige fader. Det var en ny och avgörande andlig upplevelse han gjorde, och ut ur denna gick han även med en ny tro på bibelns gudomliga auktoritet. Här skedde den stora erfarenhet, som satte den blivande religiöse ledaren på ett nytt spår. Brandt torde ha fullkomligt rätt, när han tillmäter denna kris avgörande betydelse för Rosenius' hela andliga tillstånd.¹³⁹ ehuru väckelseerfarenheten från barna-åren helt naturligt var av ingripande art, som nedan påvisas. Men denna ledde till en barnafromhet, som stod sig bra i läsar-kretsen uppe i Norrland men som hotade att brista sönder, när den konfronterades med »världen» i Uppsala och på Länna. Genom Scott kom Rosenius till en visshet, som han aldrig förr haft.¹⁴⁰ Uppenbart är, att när Rosenius' första biograf säger, att den förändring, som skedde med Rosenius genom hans förbindelse med Scott, »wisst icke var en inre utan en yttre», måste detta betecknas som felaktigt. Den inre förändringen var det första, den yttre kom som en konsekvens av den förra. Scotts första stora betydelse för Rosenius är därmed fastslagen. Frågar man åter efter den egentliga innebörden av Rosenius' nya, inre upplevelse, tror jag icke, efter vad förut anförts om Rosenius' påtagliga överdrifter angående sin egen nöd, att den är att anse som den egentliga upplevelsen av trosrättfärdiggörelsen av nåd, eller, som Scott skulle sagt, pånyttfödelsen. Sitt religiösa genombrott hade Rosenius, såsom förut påpekats, som 15-årig yngling, och sedan dess hade han både predikat, skrivit en rad brev i andliga ämnen och helt levat för sin varma nyläsartro, innan han kom till Scott.¹⁴¹

han säger: »Det war som att sätta tullwakt wid portarna, der förut alla andar, utan besigtning, ströko fram.» (Bref i Andliga Ämnen, II, s. 19.) Brevet skrevs ³¹/₃ 1842. Han rekommenderar i detta brev samma förfarande till en präst, en djupt bekymrad broder.

¹³⁹ Gustaf Brandt, C. O. Rosenii förkunnelse, s. 13.

¹⁴⁰ C. O. Rosenius, Bref i Andliga Ämnen, II, s. 20. »Jag hade kommit derhän, att jag trodde *alls intet*, utan endast hwad jag såg för ögonen. Och från denna punkt gick jag ut och kom till en visshet, som jag aldrig förr haft.»

¹⁴¹ I ett brev till F. G. Hedberg, ⁹/₁₂ 1844, beskrev Rosenius sin erfarenhet och sitt arbete för evangelii sak, »hvarmed jag», tillfogar han, »på visst sätt i 11 å 12 år varit sysselsatt, sedan jag år 1831 framkom till nåden».

I Uppsala övergav han icke denna fromhet,¹⁴² men på Länna drev honom ensamheten till grubblerier. Vad han då behövde, var, att den andliga isoleringens tryck bröts och att han fick en stark och trosviss kristen personlighet att trygga sitt bävande, sensibla hjärta vid. Scott var genom sin pastoralaställning, sin visshet, sitt nit, och sina framgångar ett levande vittnesbörd om Guds nåd och kraft. Rosenius' förtroende för Scott ledde honom till en ny, fast tro på Scotts Gud. För Rosenius stod detta som en avgörande upplevelse, vilket det helt visst var.¹⁴³

Efter det första betydelsefulla mötet mellan Scott och Rosenius i augusti 1839 tillväxte vänskapen mellan de två. Informatorn på Länna hittade ofta vägen in till staden och till Scotts bostad i Owens hus på Kungsholmen. Ofta begav han sig åstad på lördagseftermiddagen och stannade i den scottska kretsen över söndagen.¹⁴⁴ I ett brev av den 30 okt. 1839 skriver Rosenius: »Om pastor Scott har jag förr berättat. Han är en Andens man. Gud ware lof för detta under. Jag är hemma i hans hus. Vi dela många funderingar.»¹⁴⁵ Här möttes två besläktade själar. Det var tydligen under dessa stunder, som hans gamla planer för framtiden började övergivas. Allt större dragningskraft fick kretsen i Engelska kapellet. Allt mer fann Rosenius sig till rätta i den metodistiska fromhetsmiljön. Jul-

¹⁴² Ibidm. Där berättar han om ett religiöst opus, som han skrev »i Uppsala år 1839», och fortsätter: »Kanske var jag då mera frisk och klarsynt. I Stockholm blir man gärna hård och torr.» Detta skrevs 1844.

¹⁴³ Enär jag icke anser, att Rosenius' kris för sin lösning krävde någon ny eller fördjupad syn på problemet synd och nåd, lag och evangelium, har jag icke anledning uppehålla mig vid frågan, huruvida Scott var förmögen att ge en sådan, vilket jag anser han var, eller huruvida först genom en annan person, t. ex. Brandell, hjälpen kom. Jfr Hj. Holmquist, C. O. Rosenius' universitetsår (i Studier tillägnade Magnus Pfannenstill), s. 67 f.; och E. Newman, a. a., s. 80 f. Vad vidare Rosenius' »metodism» angår, se nedan, s. 630 ff.

¹⁴⁴ Egendomligt nog finnes i Scotts dagbok intet om Rosenius förrän långt in på året 1840. Detta beror helt visst därpå, att besöken för samtal i andliga frågor var en alltför vanlig sak i Scotts dagliga liv för att behöva noteras. Och han visste ju icke, vad det skulle bli av den unge präst-kandidaten.

¹⁴⁵ RB, s. 42.

ferierna samma år tillbragte Rosenius i den nya vänkretsen, och nyårsdagen 1840 höll han sin första predikan eller bibelbetraktelse därstädes. Sedan fortsatte han med sådana i konventiklarna upprepade gånger under vintern 1840.¹⁴⁶ Snart nog hade planerna på prästämbetet börjat vackla. En ny väg öppnade sig. Utan Scott hade den varit otänkbar. Här ligger Scotts andra stora ingripande i Rosenius' utveckling.

För Scott öppnades också nya utsikter, ty med de två upp-salastudenterna finge han ganska kvalificerade medhjälpare. Han behövde sådana, och då dessa därtill hade förbindelser med norrlandsläsarna, bleve de så mycket värdefullare för Scott. Redan var Anders Wiberg engagerad som redaktör för Missionstidningen, och nu förbereddes en uppgift för Rosenius. Någon övertalning torde icke Scott ha använt. Det behövdes tydligen ej. Redan från Norrland hade Rosenius burit med sig en viss aversion mot prästämbetet.¹⁴⁷ Tydligen hade hans förutnämnda oro även till dels sin grund i oklarheten för framtiden. Förbindelsen med Scott innebar en lättnad även i detta fall, ty just en vidare verksamhet av den art, Scott bedrev, fann Rosenius vara, vad han skulle trivas med.¹⁴⁸ Han

¹⁴⁶ Ibidm, s. 43 f.

¹⁴⁷ Ibidm, s. 46. Han ansåg verksamhetskretsen för trång för en präst. Dels var det sockenbandet och dessutom: »Om någon börjar draga sitt swärd ur skidan och fäkta, så antastas han af öfwerbefälet.» Exempel saknades icke i Norrland.

¹⁴⁸ Vid Rosenius' död 1868 sände Scott ett brev till Evangelical Christendom. Det var en översättning av dödsrunan i Våktaren, 27/2 1868, och därtill fogar Scott några betydelsefulla noter. Scotts brev är daterat 17/3 1868 och är infört i Evangelical Christendom, 1868, pp. 139—42. I en not skrev Scott: »He [Rosenius] said that he would find no great difficulty in preparing for and obtaining ordination in the Lutheran Church. But whilst cordially attached to the doctrine and discipline of that Church he hesitated to seek ordination. 'As soon as I am ordained', he said, 'I am confined to the parish where I am appointed curate, the staple of my neck-chain is driven into the parish-wall and beyond my chain I cannot go. He intimated that whilst dreading vain self-confidence he had an inward conviction that God called him to more General labours for the awakening of sinners in the land. The translator [Scott] felt all the delicacy of his position in the face of such an inquiry, and declined indicating the course he ought to take. After a time, Rosenius gave up all thoughts of ordination, and became a sort of national evangelist.»

var snart nog helt gripen icke endast av andan och förkun-
nelsen i Engelska kapellet utan också av metodismens enkla
författning och aktiva verksamhetsmetoder.¹⁴⁹ Det var under
den från olika håll häftigt påbörjade kampen mot Scott, som
Rosenius kom till klarhet om sin nya bana såsom lekmanna-
predikant i Engelska kapellets fromhetskrets. Scotts person-
lighet och metodismens grundsatser drogo honom oemotstånd-
ligt från tanken på prästbanan. Rosenius' väg till religiöst in-
flytande kom icke att gå genom lärosalarna i Uppsala utan
genom konventiklarna och bibelkretsarna kring Scott och
Engelska kapellet. Till denna övergång från präststudierna till
en fri lekmannaverksamhet bland metodisterna gävo också
Rosenius' fader och övriga anförvanter sitt bifall. Det röjer
sig i detta fall en sympatisk anda av förståelse och tolerans
i det gamla nyläsarhemmet.¹⁵⁰

Det vill synas som om Scott icke med ens hade funnit arbets-
uppgiften för Rosenius. I mars månad 1840 skriver denne, att
så snart han kunde få en kondition i staden, flyttade han dit
från Länna »och börjar med att biträda pastor Scott i några
arbeten i ordet».¹⁵¹ Sedan han slutat på Länna, möjligen först

¹⁴⁹ I brev till en vän, 16/3 1840, skriver han: »Wet du, det finns ett läro-
werk, der prester bildas alldeles enligt Luthers method, hwarom det står:
'han gjorde bibeln till hufwudstudium vid universitetet'; ett lärowerk, der
presterna läras blott det, som de behöfwa för ett apostoliskt kall. Det finns
ett samfund, hwars kyrkoförfattning bjuder sina prester — — att (såsom
orden lyda) icke göra några wissa presterliga förrättningar, utan att göra
allt hwad de kunna till Christi rikes förökande, och der presterna nödgas
uteslutande egna sig blott åt ordets drifwande, alla dagar hålla husandakter,
inrätta små läsesamlingar m. m. Och för denna sin werksamhet hafwa de
ej försmädelse af sina auktoriteter, utan lön. Sådant är det methodistiska
samfundet, sådant deras theologiska institut i London. Hwad skall du säga,
om Guds finger förde mig in på denna wäg? Som jag sagt, denna tanke
ligger i linda... Emellertid är fråga derom wäckt. Pastor Scott behöfwer
hjelp.» RB, s. 47.

¹⁵⁰ Ibidm, s. 48 f. I april 1840 skrev den äldre brodern, och han nästan
lyckönskade sin broder till att han fann »sig hågad och kallad att samverka
med methodisterna». Också brodern gillade metodisternas utbildning för
religionslärare och trodde, att kanske Carl Olofs ande skulle få nytt liv,
om han vände sig till denna sak, »som kanske är din själs element.» För-
äldrarna voro av liknande tanke.

¹⁵¹ RB, s. 47.

i maj månad, begav han sig efter ett kort uppehåll i Stockholm hem till Norrland.¹⁵² Dessförinnan hade emellertid Scott ett långt samtal med sin nyförvärvade vän, och resultatet blev, att Scott väntade honom tillbaka på hösten, för att han sedan skulle bli hans medhjälpare.¹⁵³

Anders Wiberg, som gjort Rosenius' bekantskap hos Scott, berättar, att han, medan Rosenius var uppe i Norrland, skaffade »honom plats såsom lärare i en privatskola i Stockholm under magister Hallanders ledning, och i september samma år återvände han till Stockholm och började sin verksamhet som lärare i denna skola. Under det han undervisade i denna skola om dagen, brukade han biträda pastor Scott vid hans andliga sammankomster om kvällarna».¹⁵⁴ Som predikant, ledare av bibelstudier och klassmöten samt som sekreterare i den i slutet av 1840 bildade missionsföreningen i Engelska kyrkan verkade nu Rosenius. Att han var mycket belåten med sin nya bana, är påtagligt, och när han söndagen efter jul 1840 för första gången fick predika i Engelska kyrkan, »för visst mer än 1,000 själar», så var detta en stor upplevelse för den okände och omeriterade studenten.¹⁵⁵

Utan tvivel gjorde Scott sitt största förvärv, när han knöt Carl Olof Rosenius vid det arbete, han i tio års tid med så stor framgång fullföljt. Den engelska metodistmissionen hade nu fått förutsättningar att göra sig gällande som aldrig förr i det svenska fromhetslivet. Med de båda studenterna från de norrländska läsarkretsarna sasom medhjälpare skulle den in-

¹⁵² Resan anträdde under de första dagarna av juni. (DII, p. 222 ²/₆ 1840.) I brev till Huldberg av den ²/₆ 1840 skriver Rosenius: »Jag reser nu norrut, så att min adress blir: Änåset, Burträsk». Brandts uppgift (KÅ, årg. 1914, s. 371) att Rosenius från våren 1840 befinner sig i Stockholm »såsom Scotts biträde, närmast som lärare i den skola, som af kolonien grundats», är oriktig.

¹⁵³ DII, p. 222 (²/₆ 1840). Först här har Scott någon anteckning i dagboken om Rosenius.

¹⁵⁴ Anders Wibergs lif och verksamhet, s. 19. Härmed överensstämmer till dels också, vad som i Rosenius' levnadsteckning berättas (s. 50 ff.).

¹⁵⁵ RB, s. 53 f. Jfr DII, p. 257 (²⁷/₁₂ 1840), där Scott skriver: »Heard with great comfort a discourse from Br. Rosenius, a promising young man who longs to become my true yokefellow, and who really seems placed in my way by a God of love.»

tensiva religiösa verksamheten i Engelska kapellet få nationell och luthersk legitimering. Rosenius hyste planer på att »blifva ledare för läsarne».¹⁵⁶ Scott önskade ju vinna dessa. Intressant är en av Wiberg berättad detalj från de jämnåriga unga männens samvaro med Scott. Han säger:

»Scott tycktes hafva en profetisk blick på vår framtida bana, ehuru han hade sitt eget intresse såsom metodistmissionär i sikte. En morgon sammantråffade Rosenius och jag på Scotts studierum, då denne på ungefär följande sätt uttryckte sina starka känslor: 'Jag kunde ej sofva i natt. Jag var upptagen med tankar på eder båda. Det föreföll mig, som om Rosenius vore kallad att blifva predikant, och Wiberg författare.' Han hoppades naturligtvis att vi båda skulle blifva hans medhjälpare i att utföra hans verk såsom wesleyansk missionär i Sverige.»¹⁵⁷

Utan tveivel har Wiberg med denna lilla detalj träffande karaktäriserat Scotts förhoppningar om de båda medarbetarna, ehuru hans tro, att Scott tänkte på specifik metodistmission, nog icke var så grundad. Under år 1841, då Scott var ute på sin Amerika-resa, kom Rosenius att få pröva sina krafter som predikare.

De amerikanska förbindelserna.

Vilka planer Scott nu kunde ha för framtiden, är icke lätt att bestämt säga. Tydligt är, att han hoppades mycket av de nya medhjälparna Rosenius och Wiberg, vilka han ämnade använda som lekmannapredikanter för sin inomkyrkliga verksamhet. Att Scott också därutöver hade stora vittutseende planer, framgår med all tydlighet av det brev, han skrev till Bairds förmän i New York strax efter dennes förut beskrivna besök i Sverige sommaren 1840. I detta brev söker Scott att få Baird över till Sverige på några år, för att denne med sitt inflytande som nykterhetsman skall bistå Scott i det religiösa

¹⁵⁶ Anders Wibergs lif och verksamhet, s. 20.

¹⁵⁷ Anders Wibergs lif och verksamhet, s. 20. Wiberg blev, förutom redaktör för Missionstidningen, sekreterare i Svenska nykterhetssällskapets första filialförening (den Owen-Scottska nykterhetsföreningen). Se Fosterlandswännen, nr 3, 1841. Scott ivrade även för att Wiberg skulle översätta John Wesleys biografi av R. Watson, vilket ock påbörjades. (Ibldm.) Jfr brev från Scott till P. A. Huldberg, ¹⁸/₁ 1841. Se H, s. 264.

arbetet. Efter att ha skildrat resan till Hälsingland och uppehållet i Stockholm etc. säger Scott bl. a.:

»The good seed thus sown cannot be unfruitful; but the conviction on many minds is, that if God spare him, Mr. Baird ought to make frequent visits and longer stays in this land. Sweden is now in a most interesting state, waking up from the slumber occasioned by evil habits, and putting forth the inquiry, »Lord, what wouldst thou have me to do?» Now is the time to lend a helping hand; a prompt, a vigorous helping hand. I very much question whether any country in Europe is at this moment so much alive to the importance of shaking off bad customs, and laboring to promote that which is good, as Sweden now is. Temperance has proved the wedge which has opened Mr. Bairds way to the unlimited confidence, the unfeigned esteem *of this whole people*; and he must enter the opening fully, at any expense of personal convenience or American benevolence. Think, my dear sir, seriously on this matter, and while the steam is up help us to guide the machinery to glorious results.»¹⁵⁸

Här söker således Scott skaffa sig en utomordentligt kvalificerad medarbetare i väckelsearbetet. Baird hade ju redan vid sitt besök 1840 hållit föredrag om det religiösa livet i För-enta staterna, och han skulle säkerligen icke saknat resonans för en mer systematisk propaganda för den anglo-amerikanska religiositeten. Scotts praktiska klokhets har knappast bättre verifierat sig, än när den fann, att Baird, ryktbar i varje vrå av landet genom sin av konungen utsända nykterhetsbok, borde anställas för att sätta fart i den framväxande väckelse-rörelsen, »while the steam was up». Uppenbart är, att därmed en frikyrkorörelse efter näraliggande föredömen sannolikt blivit följden, trots Scotts goda föresatser att undvika separation.

Emellertid var det icke på denna väg de amerikanska frikyrkosamfundet skulle föras in som verksamma faktorer i det svenska kyrkolivet. Baird kom ej för att upptaga det nya arbetet. Scott själv ställdes också snart inför svårigheter, som han ej kunde övervinna. Amerika kom dock snart nog direkt med i den kyrkliga omgestaltningen i vårt land. Även detta åvägabragtes av Scott.

Redan innan Scott satt igång med sitt stora kyrkobygge,

¹⁵⁸ Henry M. Baird, *The life of the Rev. Robert Baird*, p. 192 f. Brevet är daterat den 7 sept. 1840. Jfr H, s. 250 ff.

hade han börjat inse nödvändigheten av att besöka Amerika i insamlingssyfte.¹⁵⁹ Som vi sett hade Scott förut förbindelser med landet i väster. Men det var Baird, som under sin vistelse i Sverige på sensommaren 1840 fick honom att besluta sig för detta besök.¹⁶⁰ Scott behövde mera pengar, ty ännu var ej den nybyggda kyrkan skuldfri.¹⁶¹ Därtill kom, att Scotts framtida planer, särskilt när det gällde medarbetarna, behövde säkerställas genom amerikanskt missionsnit och amerikanska pengar. Även härutinnan hade Baird ingivit honom stora förhoppningar och förberett marken.¹⁶² Därför kunde Scott i en engelsk tidning skriva: »I hope, to secure the sympathy and aid of various religious societies on behalf of Sweden.»¹⁶³ När

¹⁵⁹ DII, p. 28 (9/3 1838); och brev till CWMS, 9/3 1838. Jfr också en artikel i New York Observer, citerad i Nord. Kyrkotidning, 20/5 1840.

¹⁶⁰ Brev från Scott till CWMS, 9/9 1840. Baird trodde, att Scott därvid skulle kunna insamla åtminstone 1,000 pund. Redan i början av 1839 hade Baird inbjudit Scott till Amerika, varefter denne i brev till CWMS, 5/2 1839, skrev: »Such a visit might be desireable, & its future results as regards many branches of religious operation here would doubtless be most beneficial.» Jfr också G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd etc., s. 3; och Tellström, förste Swenske Missionären etc., s. 51. Där heter bl. a.: »Sedan han [Baird] gjort sig fullkomligt bekant med den serdeles allmänneliga ställning och det widsträckta inflytande Wesleyanska Missionen i Sverige ägde, manade han ifrigt Missionären att besöka Amerika. — — — Härigenom hoppades han, att ett frikostigt understöd till större belopp skulle kunna erhållas för kyrkan i Stockholm.»

¹⁶¹ I den i New York i september 1841 utgivna redogörelsen för den metodistiska missionen i Stockholm säger Scott, att skulden är över 2,000 pund, och det »är wida för mycket, ja ett ämne för allwarligt bekymmer och ett hinder för Missionären». (Tellström, förste Sw. Missionären, s. 48.) Han talar även om »missionens betryckta ställning» (ibdm, s. 51). I sin försvarsskrift Sveriges religiösa tillstånd etc., utgiven efter Scotts hemkomst i november samma år, bagatelliserar dock Scott denna sak, då han förklarar, att resan icke föranleddes »af något tryckande behof till följe af Engelska kyrkans uppbyggande, ty alla räkningar voro betalte, och inga bland de upplånta summorna uppsagda».

¹⁶² G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd etc., s. 4. Jfr brev till CWMS, 17/11 1840, där Scott berättar om Bairsd's inviter icke endast för att få pengar till kapellet, »but also for the purpose of forming a closer connection with the American religiously benevolent societies, and directing a larger measure of their efforts to Scandinavia». Baird har lovat introducera Scott.

¹⁶³ The Watchman, 21/4 1841. I det där publicerade brevet från Scott,

därför Scott på våren 1841 gjorde sig redo för den långa, besvärliga resan till Nordamerika, ingick detta i hans efter Bairds senaste besök alltmer vittutseende planer.

Den 4 april avreste Scott från Stockholm.¹⁶⁴ Verksamheten i Engelska kyrkan var det väl sörjt för. Den nybildade missionsföreningen gav den organisatoriska fastheten. Dess sekreterare, C. O. Rosenius, fick det väsentliga av predikoverksamheten på sin lott, medan Anders Wiberg hade ansvaret för den publicistiska verksamheten.

När Scott inträffade i England, måste han först utverka ett officiellt bemyndigande från Wesleyanska missionssällskapets kommitté att få företaga resan, ty när han begav sig från Stockholm till London, hade han ännu icke sina förmäns tillstånd. Trots upprepade brev från Scott med ivrig vädjan att få resa hade kommittén slutligen genom ett brev, som ankom i början av april, när Scott stod resfärdig, helt enkelt vägrat honom att företaga den tillämnade färden.¹⁶⁵ Emellertid begav sig Scott på eget bevåg till London för att framlägga sin sak. Baird hade också nu skrivit härom till en av ledarna i kommittén, d:r Bunting, och bl. a. framhållit betydelsen av Scotts arbete i Sverige och ansett att, om Scott komme till Amerika, de kristna där skulle betrakta hans verksamhet »såsom ett föremål av allmänt intresse för vännerna av protestantisk kristendom». När detta brev i kommittén föredrogs, beslöts, att Scott skulle få tillåtelse att åtfölja Baird till Förenta staterna, och dessutom beslöts, att en vikarie för de engelska gudstjänsterna skulle sändas till Stockholm.¹⁶⁶

¹⁶⁴/₄ 1841 (Scott var då i London), har han också ett försvar för den svenska kyrkans apostoliska succession, vilken han hört ifrågasättas.

¹⁶⁴ DAMI, p. 1. Jfr brev från Scott till P. A. Huldberg, ⁸/₃ och ²⁴/₃ 1841 samt till P. Wieselgren, ⁹/₃ 1841. Se H, s. 270 ff.

¹⁶⁵ DIT, p. 273 (²/₄ 1841).

¹⁶⁶ Missionary Committee Minute Book, beg. Dec. 1837, end. July 1851, fol. 156 f. (¹⁴/₄ och ¹⁶/₄ 1841). Jfr G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd etc., s. 3 f., noten. Emellertid förefanns i kommittén också en bestämd opposition mot Scotts planer. (DAMI p. 6 ff., ¹⁵/₄ ff.). Scotts vikarie i Stockholm var en ung missionär, mr Edwards, som nyligen hade återkommit från Sierra Leone. Denne träffade Scott i London. DAMI, p. 7 (¹⁶/₄ 1841).

Översikt av läget i slutet av 1840.

Med okuvlig energi hade Scott fullföljt sina planer. Den hårda kampen mot stockholmskonsistoriet 1838 följdes av den hårda kampen för ekonomiseringen av kyrkobygget. Men genom alla svårigheter förde Scott saken till fullbordan, och i slutet av 1840 strömmade 1,200 svenska lutheraner in och ut genom den nya kyrkans portar vid gudstjänsterna. Framgången var fullständig. Det är sålunda klart, att Wallins och stockholmskonsistoriets försök att uppliva lagbestämmelsen om böter för svenska lutherska trosbekännare, vilka besökte främmande trosbekännares möten, icke hade någon som helst effekt. När Thomander och Brandell med ärkebiskopens goda minne visa stockholmsläsarna och hitresande landsortsbor vägen till Engelska kyrkan, synes Scott ha nått längre än han vågat hoppas. Att han var i konflikt med den gamla kyrkolagen, betydde under så gynnande omständigheter icke mycket.

Själv har Scott också nu allt medvetnare velat göra sin verksamhet till en inomkyrklig och lojal rörelse. Dock råder en inre spänning mellan två tendenser, ty dragningen till separation stärkes, ju mer förbindelserna med England och Amerika utvecklas. I slutet av 1840 är en sådan utveckling starkt skönjbar. Å andra sidan innebär den scottska väckelsens förankring i läsarkretsarna en motvikt häremot. I hög grad har Scott stärkt sina förbindelser med läsarna i norr och söder. Nykterheten och missionen bana nya vägar, och Scott är icke sen att gå vägarna. Han har bland landsortens läsare en ställning, som antagligen ingen annan samtida man har. Han syftar också till en allt fastare förbindelse mellan sin verksamhet såsom centrum och de spridda landsortsväckelserna. Genom Rosenius' och Wibergs vinnande markeras detta. I slutet av 1840 iakttages således en fastare anknytning dels till den reformerta världens expansionssträvanden och dels till svenskt, herrnhutiskt läseri. Detta blir också signifikativt för utvecklingen. Den stora folkväckelsen blir väsentligen en produkt av dessa två faktorer, vilka i Engelska kyrkan i Stockholm ingå sin första förening.¹⁶⁷

¹⁶⁷ När det gäller att skifta andelen i väckelsen mellan de två faktorerna, är jag icke nu redo att taga en bestämd ståndpunkt. Efter den ifrågasatta

I nykterhetssaken har Scott fått uppleva stora triumfer. Hans och Owens linje har vunnit allt större anslutning. Wieselgren var där det största namnet. I missionssaken var också läget gynnsamt, och genom den hade han fått både pekuniärt stöd åt sitt sällskap och dessutom ute i landet vunnit ett vidsträckt inflytande, liksom även i Finland.

Genom sin växande pastorala verksamhet vann Scott allt flera hängivna lärjungar och beundrande vänner såväl i huvudstaden som i landsorten. Genom en mycket omfattande korrespondens underhöll Scott livliga förbindelser åt olika håll. Hans arbetsprestationer vid denna tid äro enastående. Hans energiskt fullföljda kyrkobyggnadsföretag och hans långa missionsresor med dess många föredrag, tal, tolkning och skriftspridning äro vittnesbörd härom. Hans ordinarie predikoverksamhet omfattade i regel minst tre predikningar i veckan: två på söndagen och en under veckan. Därtill kommo hans nästan dagliga bibelförklaringar och konventiklar i hemmen och hans omfattande enskilda själavårdsarbete. Dessutom höllos ofta missionsböner första måndagen i månaden, då Scott hade ansvaret för missionspredikningarna. Kom så härtill bibelagenturen för Sverige och Finland, sekreterareposten i Svenska missionssällskapet och Svenska nykterhetssällskapet, ledningen av det senare sällskapets första filialförening i Stockholm, ledamotskap i Svenska bibelsällskapet, Sjömannasällskapet i Stockholm,¹⁶⁸ Evangeliska sällskapet samt ledningen av en Biträdesmissionsförening i Engelska kyrkan. Dessutom medarbetade Scott flitigt i Missionstidningen och Fosterlandsvännen. I alla dessa företag var Scott en av de aktivaste le-

forskningsresan till Förenta staterna skall jag återkomma härtill. Men redan av vad jag i denna avhandling förebragt, anser jag mig kunna säga, att Gustaf Brandts (KÅ, årg. 1914, s. 371 ff. och C. O. Rosenii förkunnelse, s. 15 ff.) och E. Newmans (Nordskånska väckelserörelser I, s. 79 ff.) starka betoning av nyläseriet, ehuru i och för sig fullt berättigat såsom reaktion mot ett ensidigt framhållande av det reformerta inflytandet, dock icke ger full rätt åt det senares oerhörda betydelse i den frambrytande väckelserörelsen.

¹⁶⁸ O. M. Dreutzer, Sjömannasällskapernes Calender 1837—1840. Ledamöter 1839—40 »N:o 472 Geo. Scott Pastor vid Engelska församlingen i Stockholm».

darna. Han icke endast mottog uppdrag, utan han utförde dem också med all kraft. Själv säger Scott, att han hade »offentliga eller allmänna kommitté-göromål i förening med twänne Bibel-, twänne Missions-, twänne Nykterhets-, twänne Ströskriftssällskaper».¹⁶⁹

Nedanstående omdöme, som fälldes ett drygt år senare, innehåller visserligen någon överdrift, men i det stora hela gäller det om Scott redan före hans Amerikafärd:

»Denne samme *Scott*, som för en fyra, fem år sedan var en föga känd främling, kring hvilken några få, mest engelsmän, samlades i en oansenlig lokal, har sedan dess — — byggt ett präktigt tempel, — — — der han, *jemte medhjelpare*, hvilket han då icke hade, predikar, snart sagdt natt och dag, för verkliga folksamlingar; han besöker numera alla delar af staden och håller konventiklar i enskilda hus; han har till medhjelpare inöfvat *Svenskar*, som snart äro lika goda med honom; hans församling inskränker sig numera icke inom Stockholm, utan är spridd öfver de flesta provinser i Sverige och Finland, der han har sina 'föreståndare' och isynnerhet sina 'föreståndarinnor' för filial-församlingarna;¹⁷⁰ detta öfver hela landet spridda nät underhåller han, och förstärker, genom en brev-vexling, hvars like i vidsträckthet troligen få enskilda i hufvudstaden drifva.»¹⁷¹

Trots alla stora framgångar stod Scott i slutet av 1840 inför svårigheter och problem, som voro högst bekymmersamma. Den opposition, Scott tidigare mött, hade under det senaste året tagit en oroväckande omfattning. Den hade nu blivit målmedvetnare och starkare. Kampen mot Scott gick nu på två huvudlinjer: den kyrkligt-konfessionalistiska och den politiskt-liberala. Motiven voro olika, men syftet var detsamma. Den attack, som i riksdagen riktades mot Scott, var ett resultat av samverkande krafter.

¹⁶⁹ G. Scott, Tellström etc., s. 51.

¹⁷⁰ Tydligt avses här missionsföreningarna.

¹⁷¹ Dagl. Allehanda, $\frac{1}{3}$ 1842, art. Något mer om och till Stockholms Konsistorium (i Methodist-frågan).

V. Stridernas år (1840—1842).

ADERTONDE KAPITLET.

Den kyrkliga oppositionen.

När ärkebiskop Wallin i slutet av juni 1839 avled, gick ett skede av stockholmskonsistoriets relationer till Scotts verksamhet till ända. Såsom förut påvisats hade Wallin både som pastor primarius vaksamt följt Scott och som ärkebiskop lagt in hela tyngden av sin auktoritet och sitt inflytande för att hejda den företagsamme metodistpastorn. Redan när Scott på återresa från ett kort besök i England i Kalmar fick kännedom om Wallins bortgång, antecknade han bl. a.: »It will greatly change the aspect of our affairs in Sweden.»¹ Och när Scott nått Stockholm och hunnit träffa sina trogna, ansåg han sig kunna konstatera: »All seem agreed that the death of the ArchBishop is a token of good.»² I brev till sina förmän ger Scott uttryck för sina nya förhoppningar, ty utan allt tvivel blir »den älskade Wingård» nu ärkebiskop: »We may expect to stand in the most friendly relation to him. — — — This

¹ DJI, p. 219 (6/7 1839). Scott ansåg, att W. ämnade föra frågan om metodisterna inför riksdagen, när han som talman skulle leda prästeståndet vid den förestående riksdagen. Scott ansåg, att försynens vägar voro underliga. Han var också viss om att hans gode vän Wingård skulle bli efterträdare, »and he will come in almost without a competitor». (P. 220.)

² DII, p. 143 (8/7 1839). Vid Wallins begravning antecknade Scott följande, som vittnar om vilken stämning, som rådde mellan de två: »His life & labours produced no deep, lasting, hallowing effect — & his removal is not felt.» DII, p. 146 (10/7 1839).

most unlooked for interposition of Divine Providence fills me with wonder, love & praise.»³

Att Scott kände sig innerligt förbunden med Wingård, som nu blev en så inflytelserik ärkebiskop, är således klart. Men därav följde också, att Wingård hade en större möjlighet att hålla Scott inom gränser, som för kyrkans lugn och bästa ansågos nödiga att sätta. Vi ha redan sett, hur Scott efter samråd med Wingård slog till reträtt, när det gällde bildandet av den svenska metodistförsamlingen i slutet av 1839. Och även om en spänning mellan två motsatta tendenser förefanns i Scotts verksamhet, nämligen en dragning till separatism och en vilja till inomkyrkligt väckelsearbete, synes det mig högst sannolikt, att Wingårds starka inflytande över Scott skulle ha kommit den senare tendensen att stärkas och kanske t. o. m. segra. Med andra ord: Scott skulle ha letts in i ett klart inomkyrkligt arbete. Om Wingård och övriga ledande kyrkomän kunnat inse vikten av att med all makt söka behålla Scott kvar i landet, skulle, mänskligt att döma, den stora folkväckelsen kommit att te sig helt annorlunda än fallet blev. Ty det förflamningens och förvirringens decennium, som inom läseriet följde på Scotts bortresa, gjorde läget kritiskt under 1850-talet.

Det fanns emellertid en strömning i svenskt kyrkoliv, som här kom att spela en ödesdiger roll och korsa alla planer på en stor evangelisk, inomkyrklig väckelse. Icke ens Wingård kunde betvinga denna strömning. Det var den från Sydsverige, delvis från Schartau, utgående konfessionalistiska rörelsen.⁴ Med den nu begynnande kampen mot Scott för ögonen, måste

³ Brev till CWMS, 9/7 1839. När senare Wingård utnämnts, skriver han till samma adressat, 27/9 1839, och omtalar, att han fått brev från W. — »a pleasing evidence, that he has no intention as ArchBishop to drop that intercourse with me, which has been so gratifying, edifying and protecting».

⁴ Jag avser icke den schartauska rörelsen i trängre mening, utan den strömning, som med förebilder även från Tyskland (Hengstenberg) ivrade för en gammalluthersk renässans. Det var tydligen en stark expansion inom den sydsvenska rörelsen i slutet av 1830-talet. I Stockholm fanns anknytning för den. A. Warnke klagar över dessa motståndare, schartauanerna, »die an der Zahl mit jedem Jahre zunehmen». Schartaus brevbok sprides från Malmö till Torneå, framhåller han. Brev till Herrnhut, 10/1 1837.

man tyvärr säga sig, att denna ultralutheranism kom att på ett beklagligt sätt förtrycka en löftesrik utveckling till kyrklig nydaning efter linjer, som synas kunna hava fört den svenska kyrkan i en långt gynnsammare position, än den intog, när de frikyrkliga rörelserna från mitten av 1800-talet började sin energiska kamp.

När de två lundensarna N. J. Ekdahl och Johan Ternström i slutet av 1830-talet började sin verksamhet som präster i huvudstaden, kom en första avgörande konfrontation till stånd mellan den sydsvenska konfessionalismen och den uppsvenska metodistiskt-herrnhutiska nyevangelismen. Både Ekdahl och Ternström hade i 1820-talets början studerat i Lund, och båda hade påtagligen stått under schartauska inflytelser.⁵ Med båda hade Scott tidigt stiftat bekantskap. Ekdahl hade som »läsarpräst» redan före Scotts ankomst till Sverige studerat norrlandsläseriet, och sedan av Scott vunnits som medarbetare för en av honom startad tidskrift.⁶ Med Ternström, som också

⁵ N. J. Ekdahl, som var född 1799, blev efter studier i Lund prästvigd 1822, begav sig kort därpå till Stockholm, där han tjänstgjorde som informator och pastorsadjunkt. Våren 1828 anmälde sig E. hos konsistoriet såsom från Lunds stift »permitterad för forskningar i Antiquiteterna» (SSCP, ¹⁵/₄ 1828, § 14). Hade nämligen uppdrag att genom resor i Norrland 1827—1830 samla bidrag till dess historia och beskrivning. Från 1832 vistades E. några år i Norge i offentligt uppdrag. Blev 1833 bataljonspredikant vid Svea livgarde och kyrkoherde i Adolf Fredriks förs. i Stockholm 1838. Se A. Hildebrand, Clerus Holmiensis; och meritförteckningen i SSCA 1842, n:o 50. Där uppger Ekdahl, att han av trycket utgivit »3 Häften af en kyrklig Tidskrift kallad Budbärarn».

Joh. Ternström var född 1803, stud. i Lund och blev prästvigd 1827. Fram till 1839 tjänstgjorde han förnämligast som pastorsadjunkt i Lunds stift. Därunder utgav han, som vi ovan påpekat, under ett par år tidskriften Siaren. År 1839 blev T. adjunkt hos Ekdahl i Adolf Fredriks förs. i Stockholm, och efter upprepade ansökningar under 1840-talet tillträdde han år 1850 kyrkoherdeämbetet i Tranås och Onslunda pastorat av Lunds stift. Se A. Hildebrand, Clerus Holmiensis.

⁶ Se ovan, s. 267 f. Hans beskrivning av läseriet har ovan ofta citerats. Om Norrlandsresan och om Ekdahls stora intresse för läseriet, se också brev från honom till Wieselgren, odaterat [antagligen 1830], och ¹⁰/₁ 1832. Jfr också brev från Ekdahl till Hartmansdorff, ⁷/₄ 1834, vari E. motiverar en tidigare ansökan till kyrkoherdetjänsten i Skellefteå med sitt intresse för »vår tids på samma gång glädjande och oroande fenomen — Läseriet.»

var nitisk läsare av den sydsvenska typen, hade Scott sammanträffat redan 1833 på sin färd till England.⁷

I Adolf Fredriks församling i Stockholm var Lars Tunelius kyrkoherde till våren 1838, och med honom torde Scott stått på ganska vänskaplig fot.⁸ Vid återbesättandet av kyrkoherdeposten i denna församling, som var ett regalt pastorat, blev N. J. Ekdahl genom kungl. maj:ts öppna fullmakt utnämnd till ämbetet.⁹ Att Scott intresserade sig för detta val, synes sannolikt. Umgänget mellan de två hade visserligen icke under de senaste åren varit livligt, ty Scott hade fått anledning till en viss försiktighet,¹⁰ men det hände dock att Scott besökte Ekdahl.¹¹ Och när Ekdahl hade blivit kyrkoherde och medlem av konsistoriet, föll det sig naturligt för Scott att just uppsöka honom, när han ville avvärja en attack i konsistoriet, varvid Ekdahl lovade göra sitt bästa till Scotts fördel.¹² Ännu den 29 april 1839 kunde de två trivas tillsammans i en uppbygglig stund i ett hem.¹³ När man betänker Scotts förbindelser å högsta ort, synes det mig icke osannolikt, att detta inflytande hade någon del i Ekdahls utnämning till kyrkoherde i Adolf Fredriks församling.

Ternström hade tidigt vänt sin håg till huvudstaden, och ännu medan Wieselgren vistades där och gjorde sitt inflytande gällande till förmån för präster efter sitt sinne, hade han sonderat terrängen. Vid ett besök i Stockholm våren 1827 fördes han in i de pietistiska kretsar, som genom Nyman fått en uppräckning, och där deltog han i konventiklarna.¹⁴ Wieselgren synes ha haft ett stort förtroende för Ternström, varom

⁷ Se ovan, s. 305.

⁸ Denne hade, som förut påpekats, någon tid varit anställd vid svenska församlingen i London och hade sålunda engelska förbindelser. Dessutom var han svärson till herrnhutaren Joh. Hazelius och dennes hustru Lovisa Dorothea Keyser. Den sistnämnda var G. Th. Keyser's syster. Jfr G. W. Carlsson, Anteckningar rörande Svenska kyrkan i London, s. 156 f.

⁹ SSCP, 22/5 1838, § 1. Ekdahl var då bataljonspredikant.

¹⁰ Brev från Scott till P. A. Huldberg, 21/3 1839. Se H, s. 241 f.

¹¹ DI, p. 312 (20/5 1836).

¹² DII, p. 88 (26/10 1838).

¹³ DII, p. 136.

¹⁴ E. Newman, senast a. a., s. 327 f.

flera uttalanden vittna. Ternström ansåg å sin sida, att det var Wieselgren, som fört honom in på prästbanan, och han väntade hans hjälp att få en anställning.¹⁵ Redan hösten 1827 spörjer han Wieselgren, om icke denne kan skaffa honom en plats i Stockholm, där han skulle få en större verksamhetskrets.¹⁶

Ternström blev icke till mycken glädje för Wieselgren. Han synes ha missräknat sig på prästämbetet, och med de allt starkare schartauska dragens framträdande blev han kritisk mot den gängse kyrkoslentrianen. T:s obalanserade lynne tog sig i ett brev 1837 egendomliga uttryck.¹⁷ Samma år sökte han dock till Stockholm och bad åter Wieselgren rekommendera honom.¹⁸ Något resultat blev det icke då, men Wieselgren, som tidigare visat ett stort intresse för huvudstadens väl och dessutom hyste höga tankar om Ternström, gick nu in för ett uppreparande av experimentet med Nyman: Ternström skulle placeras i Stockholm. Genom C. J. Love Almquist hade Wieselgren nått fram till statssekreterare Hartmansdorff med berömande ord om Ternström,¹⁹ och när konsistoriets kamp mot Scott började, och Wieselgren fruktade, att verkan därav skulle bli ogynnsam för nykterhetssaken, ville han placera en »ultra-Luthersk prest af sannt och fast nykterhetsnit» i Stockholm.²⁰

¹⁵ Ibidm, s. 326 f. Jfr brev från Ternström till Wieselgren, ¹⁴/₁ 1828.

¹⁶ Brev från Ternström till Wieselgren, ⁵/₁₀ 1827.

¹⁷ I brev till Wieselgren, ⁷/₃ 1837, skrev Ternström bl. a.:

»Hvar är Kyrkotukten? Den är förmultnad som en jeremiasgördel. Hafva vi Christligt dop? Ja ett dop till Staten, der, sedan abrenuntiationen kom ur modet, djefvulen går genom dopvattnet. Christligt ritual, Sång- och Läroböcker? Måste ej svinet admitteras till Herrans h. Nattvard likavisst som den rentvagne?»

»Och Gud vet, att om någon annan födkrok gäfves, jag ej ett ögonblick beklädde ett ämbete, som med så föga tillfredsställelse bestrides.» — — »Jag kan ej, vill ej tjenstgöra i en tom kyrka. Hvarföre ej så väl retirera i tid, som förr eller senare nödgas dertill?»

Ternström hade något öfver ett år tidigare fått Wieselgrens löfte att förorda honom hos general Sparre, men han ville icke, att W. skulle uppenbara att T. var »läsareprest». Brev från T. till W., ²⁹/₁₂ 1835.

¹⁸ Brev från Ternström till Wieselgren, ¹/₈ 1837.

¹⁹ Brev från Almquist till Wieselgren, ¹⁷/₄ 1838.

²⁰ Jfr ovan, s. 445.

Han skrev ett brev till Hartmansdorff, vilket framlämnades av Ternström och i vilket han beskriver denne som »en man af ej vanlig förmåga, der väl ännu ojemnheter finnas för tiden att afslipa».²¹ Han föreslår Ternström, som han förmått att resa upp, till folkpredikant i Stockholm, där »de mera obildade» behövde honom, ty han »är en man i Nymans genre».²² Han skulle också då göra de ultraortodoxa av den gamla pietiststammen nyktra och när detta skett, »vore all fara förekommen, att nykterheten der blef methodistisk, oluthersk, irrlärig».²³

Wieselgren ville göra Ternström till en nykterhetens och den ortodoxa lutherdomens kämpe i huvudstaden, och med kännedom om Wieselgrens tidigare betänkligheter mot den begynnande metodistmissionen, finner man det naturligt, att han önskade en motvikt mot Scotts inflytande i Stockholm. Men här, liksom i fråga om Nyman, trodde Wieselgren för mycket om sin protegé. Dessutom synes det ha varit svårt att i Stockholm vinna gehör för de höga vitsorden om Ternström. Egendomligt nog synes dennes sak ha fått framgång i Stockholm, först när Scott tog hand om den. Alltsedan denne först mötte Ternström hos Kallenberg i Tygelsjö år 1833, hade han troligen bevarat honom i kär hågkomst. I maj 1836 sände han ett långt brev angående missionssaken till Ternström.²⁴ Och när Wieselgren, som nyss nämnts, hade fått Ternström att resa upp till Stockholm, bl. a. för att visa sig för Hartmansdorff, var det naturligt, att han skulle söka upp Scott och Engelska kapellet. Det blev angenäma stunder, och

²¹ Brev från Wieselgren till Hartmansdorff, 4/6 1838.

²² Brev från Wieselgren till densamme, 6/6 1838. W. manar: »Ställ honom [T.] i Stockholm, der han redan har en ecclesiola af vänner, residuum af Tollstadiska planteringen.»

²³ Ibidm.

²⁴ DI, p. 312 (24/5 1836). Ternströms svar härpå torde vara just det brev (utan datum) från 1836, som i avskrift av Scott sändes till Pauline Westdahl och sedan av henne användes till Scotts försvar i Småland. Se E. M. T[retow], a. a., II, s. 101. Där visar sig Ternström vara mycket missionsintresserad, och metodisterna tror han mycket på. »Ty methodisterna är det enda folk, som jag tror arbetar med välsignelse och framgång på Hedningarnes omvändelse.»

Ternström avböjde ingalunda att deltaga med den scottiska kretsen i konventikel, då han t. o. m. ledde andaktsstunden.²⁵ Trots att Scott vid denna tid stod i sin skarpa strid med konsistoriet, fann således Ternström sig synnerligen väl i den metodistiska miljön, varom också ett brev vittnar.²⁶

Det är tydligt, att Ternström nu börjat räkna med att Scott skall hjälpa honom till en plats i huvudstaden, och man bör hålla detta i minne, när det gäller att bedöma de varma och tillgivna tonfallen i det nämnda brevet.²⁷ Det blev också Scott, som ordnade saken. På hösten 1838 var Huldberg nere i Stockholm och »samspråkade med några vänner» om utgivande av en religiös tidskrift, och när han kom åter till Falun, skrev han till Wieselgren och bad denne tala med Ternström angående redaktörskapet.²⁸ Det kan ingen tvekan råda därom, att Scott stod bakom detta erbjudande. När Ternström sedan sänder Huldberg ett brev, talar han om redigeringen och om ifrågasatt flyttning till Stockholm. T. säger sig visserligen vara torftigt försedd, när det gäller nyaste missionshistorien, men det kan delvis hjälpas »genom beröring med Vännen Pastor Scott».²⁹ Även den sistnämnde korresponderade med Tern-

²⁵ DII, p. 62 (15/6 1838). Scott berättar: »Had a very pleasing interview with Br. Ternström & a few friends who spent some hours with us in spiritual conversation, the whole concluded by a delightful spiritual Service conducted by Ternström.»

²⁶ Brev från Ternström till Scott, 29/7 1838, (avskrift, tryckt i E. M. T[retow], a. a., II, s. 99 ff.). I detta brev uttalas en längtan att få vara »ibland trogne vänner i det angenäma Engelska Capellet». Han tackar för »all godhet och vänskap», Scott bevisade honom under Stockholms-besöket, och erkänner i Scott »en man efter Guds sinne». Han hyser den sannaste högaktning för Scotts »oafbrutna bemödanden att gifva näring åt det andeliga Elementet i hufvudstaden». Han hade också försvarat Scott i Sthlm, så att han förlorat gamla vänner därpå.

²⁷ Ibidm. Ternström skrev också: »Så snart din sak blir afgjord, hoppas jag få del af utgången. [Gäller konsistoriestriden.] Men dröjer det, utbeder jag mig, att din vänskap dessförinnan har mig i minne. Om jag kommer upp till Eder, är mig ännu obekant, men hvad jag önskar, vet jag. Till dess vill jag vara nöjd och lycklig på min plats.»

²⁸ Brev från Huldberg till Wieselgren, 25/11 1838 [poststämpelns datum].

²⁹ Brev från Ternström till P. A. Huldberg, 10/12 1838.

ström, och helt säkert gällde det frågan om flyttningen till Stockholm.³⁰

På våren 1839 kom Ternström upp till Stockholm och blev N. J. Ekdahls adjunkt i Adolf Fredriks församling. Scott hälsade honom med glädje välkommen och bevisade honom och hans fru mycken kärlek och hjälp.³¹ Det syntes, som om det skulle bli ett gott förhållande, och t. o. m. Ekdahl deltog i familjära överläggningar tillsammans med de två vännerna.³² Och när Scott begav sig norrut till det stora nykterhetsmötet i Njutånger, var Ternström honom följaktig, såsom ovan framhållits.³³ Genom tidningarnas häftiga anfall på detta möte, då även Ternström behandlades som metodistagent, gavs en vidare kännedom om dennes förbindelser med metodismen. Detta var året efter den våldsamma striden i Stockholm, och Ternströms schartauska böjelser synas nu ha levat upp.³⁴ Då han tidigare dessutom torde »ha känt sig kallad att bli renlärighetens specielle väktare i vårt land»,³⁵ var det icke förvånande, att han nu plötsligt bröt med Scott och kastade sig i en fanatiskt förd strid för att krossa metodismen.

En fråga inställer sig efter detta. Var Ternström uppriktig i

³⁰ DII, p. 89 (^{30/10} 1838); och p. 113 (^{18/1} 1839). I brev till Wieselgren, ^{18/3} 1842, skrev Scott att han »något agerade för att bereda Ternströms hitflyttande (kanske kom första klafven till detta steg från mig) — — dyrt har jag pliktat därför». (Se H, s. 306.) Jfr ett brev (koncept) till Dagl. Allehanda, ^{6/4} 1842 (H, s. 314), vari han säger sig ha rekommenderat »en yngre Prestman såsom adjunkt till en kyrkoherde i Sthm».

³¹ DII, p. 133 (^{18/4} 1839). Scott uttrycker sin glädje över att han fått hälsa Ternström välkommen till Sthlm och tillägger: »The Lord, who I believe has guided him hither, bless & make him a blessing.» Jfr vad Pauline Westdahl, som under den följande sommaren var i den Scottska kretsen, skrev till Emilia Petersen, ^{24/3} 1840. Se E. M. T[retow], a. a., II, s. 95.

³² DII, p. 136 (^{20/4} 1839).

³³ Jfr Pauline Westdahls nyss citerade brev, E. M. T[retow], a. a., s. 95. »Scott och T—m reste tillsammans och verkade tillsammans oupphörligt.»

³⁴ Om Ternströms relationer till schartaismen, se E. Newman, a. a., s. 329 ff., och Nord, Kyrkotidning, passim (t. ex. årg. 1840, nr 1, Förord). Efter Njutångers-mötet 1839 skrev en insändare till Gefleborgs Läns Tidning, ^{16/11} 1839, i en försvarsartikel om Ternström, att han »utgör en af Schartaus Lärjungar och såsom sådan tager öm wård derom, att Guds ord blir rent och klart föredraget».

³⁵ E. Newman, a. a., s. 331.

sitt förhållande till Scott före hösten 1839, eller hycklade han tillgivenhet och intresse för hans arbete? Onekligen finnas starkt komprometterande moment.³⁶ Och dock har jag svårt att tro Ternström om ett så oärligt tillvägagångssätt. Säkerligen menade han ursprungligen att öva ett samarbete. Men Wieselgrens förväntningar på honom som en »ultra-Luthersk prest» hade han nog för ögonen, och det var ej lätt att som sydsvensk konfessionalist göra en insats för lutherdomen, om han skulle binda sig vid en så omtvistad man av en främmande bekännelse som Scott. Kunde han överhuvudtaget tänka sig ett sådant pactum? Och även om Ternström med redliga avsikter underhöll vänskapliga förbindelser med Scott och trodde på ett kommande samarbete, fanns det en annan person, som icke ämnade tillåta en sådan sammanblandning mellan lutherskt och metodistiskt. Det var Ternströms närmaste förman, kyrkoherden N. J. Ekdahl. Hos honom först och främst torde svaret för den beklagliga brytningen mellan Ternström och Scott få sökas.

Kyrkoherde Ekdahl var tydligen en något ovanlig människa. Wingård höll honom icke högt utan kallade honom »antiquarien och lycksökaren Ekdahl».³⁷ Almquists omdöme var detta: »Han är en obehaglig karl, så jag talar icke gerna vid honom».³⁸ Till sina ämbetsbröder stod han icke i det bästa förhållande, och politiska intriger var han icke främmande för.³⁹ Scott synes också snart nog ha börjat bli misstänksam

³⁶ Behovet att få Scotts bistånd, när det gällde att nå en åtrådd plats, var ju en sak. Onekligen verka en del yttranden i breven till Scott nästan för servila, och klangen är icke alltid äkta. Det tyder också på en viss osäkerhet, när han, innan flyttningen till Stockholm skedde, skrev: »Tro ej, käre Broder, att, om jag kommer till Stockholm, jag någonsin opponerar mig mot din verksamhet eller låter polemiken uttränga Predikan om den korsfäste Christum.» E. M. T[retow], a. a., II, s. 101.

³⁷ Brev från C. Fr. af Wingård till Hartmansdorff, 6/5 1835.

³⁸ Brev från C. J. L. Almquist till Wieselgren, 19/12 1838.

³⁹ C. W. Lilljecrona, Dagbok under riksdagen 1840—41, ss. 69 och 294. Jfr brev från densamme till J. C. von Schoting, 7/6 1839. När Ekdahl år 1851 tog till orda för att försvara sig vid en sex månaders suspension, ger han vittnesbörd om sitt besvärliga lynne och sätt. Han hade då dömts till avsättning men av nåd fått detta ändrat till sex månaders suspension. På högsta ort hade därvid framhållits, att Ekdahl var »tämmligen bråkig». I sin försvars-

mot honom,⁴⁰ och enligt vad han senare trodde sig veta, var det just Ekdahl, som med sina osanningar eggade ärkebiskop Wallin till striden år 1838.⁴¹ I så fall skulle Ekdahl då ha dolt sina innersta avsikter för Scott. Detta förklarar också, varför denne år 1839 kan benämna Ekdahl »a rotten hypocrite».⁴² Efter allt synes det sannolikt, att Ekdahl var den oförsonlige fiende, som alltid öppet eller fördolt bekämpade Scott, och att denne hade rätt, när han förklarade, »att motståndet mot Methodism har hela tiden utgått egentligen från samma person».⁴³

När nu Ternström genom Scotts åtgöranden och med hans förord våren 1839 blev adjunkt hos Ekdahl, fick han snart nog veta, vad hans frid tillhörde. Ekdahl satte sina krav. Någon större uppmärksamhet väckte Ternström tydligen icke, ty han klagar för Wieselgren, att Stockholm icke ens tyckes vara »det nyfikna som det var under Nymans period». Han tillägger: »De första gångerna jag predikade ökades folket och den tredje var Kyrkan uppfylld, men sedan har det åter aftaget.» Dessutom förklarar han, att »presterna äro redan färdiga med sin förföljelse och ondska». I Ekdahl hade han dock stöd, enligt vad han tyckte sig finna.⁴⁴ Däremot var Ekdahl icke för

skrift 1851 (Några data ur en 13-årig Embetsverksamhet till förklarande af en 6 månaders ofrivillig overksamhet) tar E. upp denna sak för att förklara, varför han har »reputationen, att vara 'bråkig'» (s. 8). Han redogör för målet mot Ahrenander 1840 (jfr också H, ss. 256, 258) och tillägger: »Jag heter än i dag — 'den bråkige Ekdahl'» (s. 9). Dessutom: hans åtgärder mot metodismen »hafva ej smakat vissa notabiliteter, hvarken i staten eller kyrkan» (s. 20). I slutet av skriften erkänner Ekdahl till dels sin »bråkighet» (s. 23).

⁴⁰ Brev från Scott till Huldborg, ²¹/₃ 1839. Se H, s. 241 f. Jfr H, s. 290; Huldborg hade varnat Scott för Ekdahl.

⁴¹ Brev från Scott till densamme, ²⁴/₂ 1842 (H, s. 290). I brev till Sefström hade Ekdahl skritit »öfver sitt lyckade försök att få 'Wallin i harnesk'».

⁴² Brev till CWMS, ²⁹/₁₁ 1839.

⁴³ Brev från Scott till Huldborg, ²⁴/₂ 1842. Se H, s. 290.

⁴⁴ Ekdahls gamla rykte som »läsarpräst» hade satt honom i en viss motsättning till ämbetsbröderna av mer modern typ. Att »läsarpräster» icke voro tålda i Stockholm, fick nu också Ternström erfara. Ekdahl och Ternström tolererades dock nu ganska väl, ty de tjänade som motvikt mot Scott. Läget klarlägges av Ekdahl i brev till Wieselgren, ¹¹/₉ 1839, på följande sätt: »Christi Cavalierer ha fått en panisk fruktan för pastor Scott och veta sig

nykterhetssaken, varför Ternström hade nödgats vägra att hålla nykterhetstal.⁴⁵ För Wieselgren, som i Ternström trodde sig skola få se en väldig nykterhetskämpe i huvudstaden, måste detta meddelande ha mottagits med blandade känslor. När nu emellertid Ternström strax efter detta brev i Scotts sällskap begav sig till det stora nykterhetsmötet i Njutånger, skedde säkerligen detta med Ekdahls bifall. Intresse för nykterhets-saken kunde icke ha legat bakom detta bifall. Snarare synes det, som om det verkligen var så, som Pauline Westdahl skrev: »En intrig uppgjordes af honom [Ternström] och hans Pastor Ekdahl, hvilken sednare offentligen gaf tillkänna, att han 'skickat med T—m för att hafva uppsigt öfver Pastor Scotts förfarande'. T—m blygdes icke för att sjelf ikläda sig rôlen af spion.»⁴⁶ Av vad ovan framhållits, är det tydligt, att den som drev det hela, var Ekdahl. Men Ternström lät sig nu alltmör ledas av denne, och resultatet kunde blott bli ett: en

ingen råd för detta Nemeiska Lejon, sedan Hercules fallit på sin *Ordklubba*. — — — »Nu drifver Scott sitt förfärliga ofog med annonce om medel i Afton-bladet, utan att någon vågar träda opp emot detta farliga ofog; ty dertill behöfdes minst en chria och magnus ille chriarius eller »den store kriaren» saknas i deras gille. Dessutom lefver Scottens protector Rosenblad. Blott han dör, som motses med hopp och längtan, så skall Scott genast förklaras fogelfri. Mellertid tåla de att folket samlas i Adolf Fredriks kyrka att höra ordet; ty det är ändå vår egen kyrkas kyrka. Hvad der samlas kommer ej allt Capellet tillgodo, mena de. Och af flera onda välja de förnuftigt nog det minsta. De tåla att jag bestyr om en motvigt mot den förfärlige Agitatorn. Så står partiet för närvarande och jag smider medan jernet är glödghadt. Scott har emellertid gjort mig den stora tjensten att bereda mig rum för de andligt sinnade andliga, som jag tror behöfvas till att varna och väcka detta Sodom, men derföre tackar jag ej Scott utan honom, som leder människornas hjertan som vattubäckar. Jag hvarken arbetar med eller mot honom; ty skall död och mörker vara vår kyrkas hufvuddogm, så må han gerna verka lif i de döda lemmarna hvar helst han förmår. I en allmän eldsvåda låter man gerna berga hvad som kan bergas äfven med fara att något af hvad som bergas bortstjäles. Det vore ej bättre att det blefve lågornas rof. — Det är dessutom ej omöjligt at Scottens verk är af Gudi och ho kan då förhindra det utan att bli Theomachos.»

⁴⁵ Brev från Ternström till Wieselgren, ¹⁴/₆ 1839. Att icke Ternström skulle våga följa en inbjudan av Scott att, i stället för Thomander, som blivit sjuk, predika i Engelska kapellet, kan man också gott förstå. DII, p. 142 (²⁹/₆ 1839).

⁴⁶ Brev från Pauline Westdahl till Emilia Petersen, ²⁴/₃ 1840. Se E. M. T[retow], a. a., II, s. 95 f.

våldsamt strid. Den började hösten 1839. Och man kan icke säga, att den sydsvenska konfessionalismen därvid hade lämpliga representanter.

När Scott hösten 1839 annonserade efter penningbidrag till sin omtvistade kyrkobyggnad och strax därpå bildade den svenska metodistförsamlingen, var tiden inne för Ekdahl och Ternström. Allhelgonadagen höll den sistnämnde en predikan, då han häftigt for ut mot Scott.⁴⁷ Denne besökte honom, men brytningen var nu oåterkallelig. Scott konstaterar detta och resignerar: »[He] has forgotten all former assurances, and is no longer my friend as regards my labours here. — — — The Lord grant that no souls may be turned aside by this unlooked for rupture.»⁴⁸

Själv lämnade Ternström senare en förklaring, varigenom han sökte fria sig från skulden till brytningen. Det var upptäckten av nya sidor hos Scott, som gjorde denna nödvändig, ty »när saken antager ett annat skaplynn, så får, så kan man icke längre blifwa wid det gamla».⁴⁹ Ternström hade aldrig varit metodismen tillgiven, även om det »kunnat synas så». Han var »af *rättskaffens tro och bekännelse*», och aldrig hade han gjort den minsta uppsåtliga avvikelse från den lutherska läran,

⁴⁷ DII, p. 173 (4/11 1839). Jfr brev från Betty Elde och A. B. Sundberg till Pauline Westdahl, resp. 12/4 och 23/6 1840. (Se E. M. T[retow], a. a., ss. 113 och 125 f.) Dessa skribenter, som voro Scotts hängivna anhängare, förklara, att Ternström länge hyst avund och ovilja mot Scott. De beskriva och häftigheten i hans angrepp, vilka sedan fortsatt.

⁴⁸ DII, p. 175 (8/11 1839). I brev till CWMS, 20/11 1839, skrev Scott om saken: »We were (so I thought) as David & Jonathan, prepared, come weal or woe, to stand by each other, and work hand in hand the work of God.» Enligt Scott möttes Ternström efter Njutångers-mötet av påtryckning från ämbetsbröderna, »and — poor man — the spirit of the corporation got the better of the spirit of God». I ett senare brev citerar Scott några kraftuttryck i Ternströms homiletiska polemik: han varnade för att gå till Engelska kapellet, och om man nu icke hörde på hans varning, så skulle man nödgas ge honom rätt senare, »when the flames of Hell are raging about your ears in the place of the condemned». (Brev från Scott till CWMS, 17/12 1839). Detta stämmer väl med uttalanden av andra. Se t. ex. E. M. T[retow], a. a., ss. 96, 113, 126. Det var tydligen något av Per Nyman i Ternström. Wieselgren hade onekligen rätt däruti.

⁴⁹ I Nord. Kyrkotidning, 1840, n:r 6 (s. 35 f.) och n:r 7 (s. 37 ff.), lämnar Ternström en förklaring till brytningen med Scott.

och aldrig hade han »råkat i någon sekterisk willfarelse». Han hade ingen smak för Sions sånger, och i val av andliga böcker hade han varit varsam.⁵⁰ Här framträdde de schartauska tendenserna, och det var då också klart, att T. var »angelägen om renlärighetens ädelsten». När nu metodismen hade irrläror, var utgången given. Om Scott också förtegat sina irriga meningar, hade han dock »warit segelfärdig både med dops- och nattwardsläran; men försigtigt dragit in seglen, då han märkte att vinden icke war gynnande».⁵¹ Vidare framhåller Ternström enrullerandet av svenskar vid församlingsbildandet 1839 samt en rad andra gravamina mot metodismen.

Snart stod Stockholms prästerskap mitt uppe i striden. Ekdahl anmälde i Prästsällskapet teser till ventilerung, vilka berörde Scotts verksamhet. De diskuterades den 18 och 25 november, men vid mötet den 9 dec. beslöts, att protokollet här om skulle ur handlingarna utgå.⁵² Att Ekdahl var klar till en så snabb åtgärd och med så preciserade punkter gentemot Scott, synes tyda på att brytningen med Scott i början av november var planlagd. Ekdahls teser innefatta också, sakligt sett, det väsentligaste av vad Ternström senare anklagar Scott för. Knappt hade nämligen prästsällskapet hämtat sig efter den nämnda diskussionen, förrän Ternström därstädes uppträdde med ett föredrag om metodismen.⁵³ Det publicerades sedan i Nordisk Kyrkotidning.⁵⁴ Här skärskådas nu meto-

⁵⁰ Ibidm, s. 35.

⁵¹ Ibidm, s. 36.

⁵² Stockholms prästsällskaps protokoll och handlingar 1835—1844. Se prot. för den ¹¹/₁₁, ⁹/₁₂ 1839, resp. § 5 och § 2. Teserna voro tolv till antalet, däribland följande: »6. Den fremmande prest, som predikar eller offentliggör en del af sin bekännelses läror och förtiger eller förbigår en del deraf bör, såsom bedräglig, anmälas hos sina hufvudmän. 7. Rättar han sig icke, varde bortvisad som fredsstörare. 9. Dock må ingen Svensk prest hålla Gudstjenst i deras [främmandes] kyrka. 10. Ej heller tillåtes det deras prester att begagna våra kyrkor. 14. De medel, som af Svenska missionssällskapet samlas, böra till Luth. lärans utbredande användas. 12. De fremmande bekännelser, som här vilja samla medel till sina missioner, må samla dem endast i sina egna kyrkor.» Teserna äro inbundna i protokollen närmast efter årsberättelsen den ³¹/₁₀ 1839.

⁵³ Stockholms prästsällskaps protokoll, ¹⁶/₁₂ 1839, § 1.

⁵⁴ Nord. Kyrkotidning, n:r 6, 1840, art. Om Wesleyanska Methodismen. Det blev cirka 12 spalter metodistkritik.

dismen ut ifrån strängt lutherska synpunkter, och även om vissa goda drag erkännas, så manas metodisterna rikta sig åt håll, där de böra vara. »Aldraminst skickar det sig, att de utsända missionärer med en uppblandad och willfarande andelig Lärdom till Evangeliskt-Lutherska länder, som äro i besittning af Guds ords rena lära.»⁵⁵ Ternström polemiserar ganska utförligt mot både metodisternas lära och författning. De farliga punkterna i läran finner han i deras nattvardslära, dopåskådning, läran om kyrkan såsom »en *synlig* och *synbar* förening af trogna», läran om lagen, om ögonblicklig omvändelse och om fullkomligheten. Dessutom låta de »'skräddaregeseller, handelsbetjenter' och dylikt ostuderadt folk» uppträda som predikanter. Ternström finner icke behag »i detta religiösa fjesk, i detta andeliga apewäsande».⁵⁶

Efter Ekdahls tesar och Ternströms föredrag var praktiskt taget allt sagt, som till metodismens bekämpande behövde sägas.⁵⁷ Påtagligt är också, att där finnes en viss anknytning

⁵⁵ Ibidm, s. 30.

⁵⁶ Ibidm, ss. 32–33. Ternström har i slutet av sitt tal maningen: »Må vi värda renlärigheten och bekännelsen, Kyrkans klenod, mot alla främmande andar.» I sin ovan nämnda förklaring har T. i tio punkter sammanfattat ånklagelserna mot metodismen. Där går han till storms även mot dess bikt och disciplin, mot dess konventiklar, mot metodismens hierarki och ofördragssamhet, mot Scotts försök att samla svenska pengar, mot hans ingrepp i den svenska kyrkans angelägenheter. Nord. Kyrkotidning, nr 7, 1840, s. 38 f.

⁵⁷ Scott kunde nu rapportera till London, att prästsällskapet med dess 140 präster var i eld och lågor — »all on fire». Det gällde att ta ställning för eller emot. P. M. Elmlblad, som nu var i Stockholm, råkade i en mellanställning, som skaffade honom obehag. (Se t. ex. E. M. T[retow], a. a., s. 117 ff.) Scott anmärkte till en ledamot, att de alla voro bakdantare, när de behandlade en frånvarande på detta sätt. Han begärde därför att få bli ledamot av sällskapet. (Se sällskapets prot. $\frac{2}{12}$ 1839, § 3.) Han kunde emellertid, enl. stadgarna, ej beviljas ledamotskap, men han inbjöds att såsom gäst bevista sällskapets sammankomster (prot. $\frac{3}{2}$ 1840, § 2). Den $\frac{17}{2}$ 1840 deltog han för första gången i en sådan sammankomst och höll då ett tal och överlämnade Thomas Jacksons, The Centenary of Wesleyan Methodism. Hans tal hade också moment av självförsvar. Se H, s. 189 f. Om denna sak, se också DII, p. 200 ($\frac{17}{2}$ 1840), och Sthlms prästsällskaps prot. $\frac{17}{2}$ 1840, § 2. Scott tyckes ha flitigt deltagit i dessa sammanträden, ehuru han ibland märkte, att man gjorde försök att snärja honom (DII, p. 214, $\frac{27}{4}$ 1840), och diskussionens vågor gingo höga (ibdm, p. 216, $\frac{4}{5}$ 1840).

till C. A. Carlssons angrepp år 1835, varom förut är talat, liksom återljud från stockholmskonsistoriets skrift 1838 förnimmas.

Som förut påpekats, hade Scott och hans vänner i Stockholm planerat en ny tidskrift, och Huldberg i Falun hade redan hösten 1838 sökt att få Ternström till redaktör, liksom Scott helt visst underhandlat om samma sak. I början av september, strax efter deras gemensamma hälsingeresa, hade saken börjat taga fastare former. Scott stod alltså även bakom detta tidningsföretag.⁵⁸ En anmälan av den nya tidningen, daterad $25/9$ 1839, förekom också i Missionstidningen. Nordisk Kyrkotidning presenterades.⁵⁹ Att den nya tidningen lovade ägna det norrländska läseriet uppmärksamhet, innebar väl från Ekdahls och Ternströms fördolda synpunkter, att denna rörelse skulle dragas över från den herrnhutiskt-metodistiska linje, som nu blivit allt mer markerad, till den sydsvenska konfessionalismens positioner.⁶⁰ Men samtidigt med dessa planers utgestaltung i det nya kamporganet hade den unge nyläsaren, prästsonen från Norrland, C. O. Rosenius, redan börjat göra sina lärospån hos Scott. Detta innebar ett korsande av alla planer att draga den norrländska fromhetsvärlden in under en schartausk huvudstadsledning.

Även Ternströms angrepp från predikstolen skymtade i debatterna (ibdm, p. 217, $41/5$ 1840). Någon gång kunde Scott få höra märkliga utslag av neologi, men det var blott från någon enda präst. DII, p. 255 ($7/12$ 1840).

⁵⁸ DII, p. 159 ($5/9$ 1839). Scott antecknar: »Spent part of the day with Br. Ternström, arranging with him about his intended religious periodical.» I brev till Pauline Westdahl skrev L. E. Carlborg, $14/4$ 1840: »Alla veta, att Scott mer än mången annan och med icke ringa uppoffring bidrog till T—ms hitkomst, visat honom oupphörlig godhet och sist samlat största delen af subscriber på hans tidning.» E. M. T[r]etow], a. a., s. 115.

⁵⁹ Missions-Tidning, n:r 10, 1839, Bihang. Den nya tidningen skall ha ungefär Missionstidningens program men mer beröra inländska förhållanden — »wederläggningar af den falska upplysningens anfall mot Religionen; — — karakteristik af wäckelserna i Swerige, med särskilt hänsyn till Norrländska Läseriet och dess historia».

⁶⁰ Se Nord. Kyrkotidning, n:r 1, 1840, s. 1. I detta förord uttalas en förhoppning, att det norrländska läseriet måtte »hålla sig oberoende af främmande andar». »Schartaus anda och skarpblick» skattas högt av red. Redan i förordet faller Ternström lansen mot metodismen och herrnhutismen. Programmet med avseende på norrländsläseriet är således klart.

Emellertid var Scott ursprungligen helt med om tidningens startande, ty den avsåg ju att tjäna hans strävanden och skulle bli en parallell till Missionstidningen.⁶¹ Därför lämnade han ock i Ternströms händer dels den redogörelse om Norrala-väckelsen, som han tidigare fått av Norell, som ovan påpekats, och dels de brev, vilka han fått från L. H. Laurin i Finland och vilka berättade om andliga rörelser därstädes.⁶² När emellertid brytningen skedde, begärde Scott att återfå dessa manuskript, allrahelst som han icke nu hade författarnas tillstånd att befordra dem till trycket. Ternström hade emellertid tagit en kopia av dem, och alltsammans infördes sedan i tidningen, utan att vare sig Scott eller skribenterna gett tillstånd därtill.⁶³ Häröver blev Scott upprörd och sökte genom notarius publicus få en förklaring införd i Nordisk Kyrkotidning, men Ternström vägrade bestämt.⁶⁴ Denna kontrovers förbättrade ingalunda förhållandet mellan de två kämparna. Tvärtom blev Nordisk Kyrkotidning allt mer nitisk, men dess tappra kamp är det icke lämpligt eller möjligt att här i detalj följa.⁶⁵

⁶¹ Jfr här till Ternströms eget vittnesbörd, när han måste nedlägga tidningen och säga farväl till den lilla läsekretsen. Nord. Kyrkotidning, n:r 26, 1849, s. 298.

⁶² Se ovan, resp. s. 366 och s. 517 f.

⁶³ Nord. Kyrkotidning, n:r 1, 1840, art. Huru ser det ut i Finland? (forts. i n:r 2 och n:r 3); och n:r 4, art. Berättelse om det så kallade Läseriets uppkomst och fortgång inom Norrala Församling. (Forts. i n:r 5, 1840.)

⁶⁴ Originalhandlingen, uppsatt av notarius publicus, befinner sig i Scottsamlingen. Scotts förklaring var daterad $\frac{13}{2}$ 1840, och Ternströms nekande svar till notarius publicus bar datum $\frac{15}{2}$ 1840. Scotts förklaring infördes i Missions-Tidning, n:r 3, 1840. (Insänt.) I Nord. Kyrkotidning, n:r 12, 1840, s. 72, svarade Ternström med en skur hetsiga ord. Striden fördes också i de politiska tidningarna. Se Aftonbladet, $\frac{9}{4}$ 1840, där Ternströms genmäle på begäran infördes, och $\frac{11}{4}$ 1840, där Scotts svar förekommer. Freja anklagade Scott för att han i sistnämnda n:r visat bitterhet mot Ternström, och tidningen tycker, att det vore bättre att Scott »utan vidare omsvep framställde sina syften och lärosatser». Freja, $\frac{14}{4}$ 1840, art. Odium Theologicum.

⁶⁵ Om den oro, som ute i landet skapades genom Ternströms kampanj mot Scott, har redan förut talats i samband med Scotts förbindelser med läsarna i landsorten. Att icke Ternström vann många anhängare i Stockholm, synes sannolikt. Warnke, som ju också var utsatt för T:s angrepp,

Av särskilt intresse är den kontrovers som Ternström in-
vecklades uti genom Reuterdahls artikel Om religiös metho-
dism.⁶⁶ Denna väckte mycket uppseende. Reuterdahl avsåg
då icke den egentliga metodismen utan olika religiösa rörelser,
som verkat och verkade för väckelse och omvändelse på ett
bestämt sätt. Mot denna lära om syndafördärvet och nödvän-
digheten av varje individs totala förvandling vänder sig Reu-
terdahl, liksom mot att sättet därför skulle vara endast ett, den
plötsliga omvändelsen.⁶⁷ Nordisk Kyrkotidning anmälde sig
snart bland opponenterna. Man hade fattat Reuterdahls kritik
såsom riktad mot Scott och hans verksamhet, vilken man även
»af allt hjerta unnat det banesår», som därmed avsågs.⁶⁸ Nu
hade emellertid Reuterdahl gett en så vid utsträckning åt ut-
trycket metodism, att även pietister, herrnhutare och t. o. m.
schartauläsare funno sig angripna, och fördenskull fick man
bevittna, att Nord. Kyrkotidning uppträdde till försvar för
»religiös methodism» och mot de fria upplysningstankar, Reu-
terdahl framfört. Det skedde genom ett par insändare, var-
jämte Ternström också framträdde. När han drog svärdet ur
skidan, förmådde han sig dock icke till att försvara »religiös
methodism» utan grep sig an med ett av Reuterdahl tidigare
fällt yttrande.⁶⁹

skrev till Herrnhut, 20/3 1840, angående T. och hans anfall mot Scott: »Er
richtet aber nichts aus, denn die Leser des Blattes sind schon so in die
Lehrart der Methodisten verliebt, dass sie sich durch nichts stören lassen.»
Själv förklarade Ternström, att hans polemik mot metodismen »mötte hardt
när allmänt ogillande, och det icke af de i andelig mening blinde». Nord.
Kyrkotidning, n:r 13, 1841, Supplement, s. 105. En inskränkning måste också
efter första året ske, då tidningen i stället för varje vecka utkom var
14:de dag.

⁶⁶ Theol. Quartalskrift, 1840, hft. 1, ss. 1—25.

⁶⁷ Ibidm, s. 20 f. R. vill icke deifiera mänskligheten, men ej heller dia-
bolisera den, så att de onda andarna »blott genom ett slags gröfre eller
finare exorcismus» skulle överväldigas. Dessutom anklagar han metodis-
men för »en verklig sabbatolatri och bibliolatri». Han förklarar också, s. 24:
»Methodismen får icke segra; ty den är ett menniskowerk.»

⁶⁸ Nord. Kyrkotidning, n:r 42, 1840, s. 249. En lång artikel på över fem
ss. är införd i detta n:r. Den var »insänd.»

⁶⁹ Utom den artikel, som i föregående not nämnts, förekom i n:r 45, s.
269 ff., en insändare av en skånsk kyrkoherde, vilken beskyller Reuterdahl
för rationalism. Dessutom griper red. in med en art. i samma n:r. Har

Striden, som icke var slut med detta, kom påtagligen meto-
dismen till godo, ty för det fromma folket stod denna som
en levande, kristlig rörelse gentemot en som rationalist be-
tecknad teologisk universitetsman.

Ternströms kamp mot Scott tycktes vid vissa tillfällen på
väg att avblåsas. Särskilt var detta fallet, när Wieselgren sen-
sommaren 1840 var uppe i Stockholm och även gjorde den
förut beskrivna resan till Hälsingland i Scotts och Bairds säll-
skap. Även Ternström reste upp till Hudiksvallsmötet, om det
nu var Ekdahls ärenden, han gick, eller han själv fann sig
dragen till de läsare, varom striden stod. Här blev det nu
en uppgörelse, ty Ternström hade hela skaran av präster emot
sig då.⁷⁰ Han lovade också att iakttaga ett lämpligare upp-
förande mot Scott, och en försoning kom till stånd.⁷¹ Detta
märktes också senare i Stockholm, varifrån L. E. Carlborg
trodde sig kunna rapportera, »att ovänskapen mellan T—m
och Scott är, som det synes, nära bilagd».⁷² Denna optimism
visade sig tyvärr ogrundad.

Snart ljungade åter Ternströms anatema från Adolf Fredriks

han rätt? Den är Ternströmsk. I Theol. Quartalskrift, 1840, hft. 4, tar
Reuterdahl till orda. Först vänder han sig mot prosten J. J. Thomæus, som
hade anmält honom för Lunds domkapitel (s. 330 ff.). Därefter skärskådar
han Nord. Kyrkotidnings inlägg (s. 346 ff.). Mot »mordengeln Ternström»
är Reuterdahl i hög grad satirisk: »Jag nalkas med beundran den man,
som nästan ensam i det arma, af all slags irrlärighet öfversvämmade Sverige
kläder skott mot methodister, rationalister och alla andra ister, som stå
i vägen för den rena läran» (s. 356).

⁷⁰ D_{II}, p. 238 (1/9 1840): Ternström »found everyone of the clergy deci-
dedly against him».

⁷¹ D_{II}, p. 252 (10/11 1840). Vid den stora slutstriden 1842 sökte Scott att
få ett skriftligt intyg på uppgörelsen i Hudiksvall, såsom framgår av brev
till Scott från A. G. Sefström, 11/3 1842 (H, s. 298 f.). Enligt detta var för-
loppet i Hudiksvall detta: Ternström gjorde sin anklagelse, Scott svarade,
därpå följde Sefströms uttalande och Wieselgrens och andras framställda
önskan om de två antagonisternas försoning, vilken också därpå skedde.
Ternström uttryckte emellertid sin farhåga för att Ekdahl skulle få reda
på försoningen, »hvaraf skönjes att han var dennes redskap», tillägger
Sefström.

⁷² Brev från L. E. Carlborg till Pauline Westdahl, 1/10 1840. E. M.
T[retow], a. a., s. 128.

predikstol.⁷³ Och i Nordisk Kyrkotidning fortsattes striden. Det våldsamma anfaller på Brandell för hans umgänge med Scott är förut omnämmt.⁷⁴ I missionssaken började tidningen allt häftigare opponera mot att medel sändes till andra missioner än de lutherska, till spridande av läror, »som äro i rak strid mot Bibelordet».⁷⁵ Och redan i slutet av 1840 gav tidningen tillkänna att den mottog och förmedlade missionsmedel till lutherska missioner.⁷⁶ I slutet av 1841 sällade sig Ternström till dem, som med anledning av Scotts Amerikaresa förde en bitter fejd mot den förhatlige. I en predikan vid denna tid bröt han åter ut mot metodismen på ett måttlöst sätt.⁷⁷ Lars Stenbäcks hårda omdöme om Ternström är visserligen orättvist. Stenbäck trodde, att T. »troligtvis fordom varit väckt och kommit till någon andlig insigt, men att han somnat bort, låtit det vakna samvetet och det inre lifvet fara och nu eger ingenting mer än en död christendom i minnet

⁷³ DII, p. 252 (10/11 1840).

⁷⁴ Ternströms avsikt att söka vinna norrlandsläsarna led genom detta angrepp ett svårt avbräck. Sefström skrev till Wieselgren, 11/8 1841: »Genom detta tilltag har han lösslitit sig ifrån hela det Norrländska presterskapet.» I Ternströms kamp mot Scott ingick ock översättningen av en mot metodismen kritisk tysk bok: J. W. Baum, Methodismen. Den utkom på L. J. Hiertas förlag år 1841. Ternström ansågs vara översättaren, och förordet i boken bestyrker detta.

⁷⁵ Nord. Kyrkotidning, n:r 26, 1841, s. 243. Dresden-sällskapet borde understödjas. Jfr ibdm, n:r 2, 1842, Supplementet, s. 22.

⁷⁶ Nord. Kyrkotidning, n:r 50, 1840, s. 304. Jfr mot detta en art. i Missions-Tidning, n:r 4, 1841: Anden är en.

⁷⁷ Predikan publicerades i Nord. Kyrkotidning, n:ris 1, 2, 3, 6, 11 och 12, 1842, rubricerad Swenska Kyrkans framtid. Den svenska kyrkan »sönderslites af röfwarehopar», som utmärkas för »samwetstwång», »högmod» och »hyckleri». Men »man wet hvad Satan i sinnet hafwer.» — — »Lika tomma stå våra Kyrkor, under det en främmande irrlärare predikar för fullt hus.» — — Denne avser »att göra sig till mästare öfwer de religiösa rörelserna i landet; att upphetsa sina anhängare till trotsighet mot föräldrar, makar, hushönder, att ingifwa dem bitterhet mot allt Lutherskt; att predika in i dem högfärdsdjäfwulen från topp till tå; att införa en bigt — och en klassledning, — — att drifwa en moral, som, under föregifwande af Guds äras befrämjande, — — att med brottslighet mot nästan — se här den nytta methodismen hittills i vårt land och i andra länder åstadkommit.» Nord. Kyrkotidning, s. 10 f.

och hufvudet». ⁷⁸ Efter allt kan man dock förstå, varför den beklagansvärde kämpen i Nordisk Kyrkotidning så bedömdes. ⁷⁹ Det är verkligen svårt att finna en förmildrande tydning av Ternströms bittra angrepp på metodismen.

Emellertid fanns det också en annan sida av det Ekdahl—Ternströmska utrotningskriget mot metodisterna. Det var de rättsliga åtgärder, som igångsattes mot Scott. Resultaten härav blevo utan verkan, men det berodde ingalunda på bristande energi hos initiativtagaren.

Redan i början av december 1839 hade kyrkoherde Ekdahl en anmälan på stockholmskonsistoriets bord. På åtta frågor utbad han sig konsistoriets svar och alla gällde de Scott. Det var fråga om hans bekännelse, om hans behörighet som metodistpastor och om gränsen för hans verksamhet, om hans penninginsamlingar, om hans konventiklar och hans enrollering av svenska lutheraner i sin matrikel. ⁸⁰ Sedan detta ärende bordlagts ett par gånger, inkom Ekdahl den 3 mars 1840 med ännu en skriftlig anklagelse. ⁸¹ Där preciserar Ekdahl sin angivelse till följande: Scott har genom insamlingsbok och

⁷⁸ Citerat efter E. M. T[retow], a. a., s. 172. Stenbäck har i fortsättningen av brevet mycket skarpa uttalanden om Ternström.

⁷⁹ Särskilt betänkligt fann man, att T. utgav Baums bok. »Det hade jag aldrig trott», skrev en Skåne-präst till Scott, »då jag genomläste *Baum*, att T. kunnat tillåta sig översätta en sådan rationalistisk skrift.» Brev från N. Lindstedt till Scott, ¹⁵/₃ 1842. Se H, s. 300. Karaktäristiskt var, vad Wieselgrens gode vän P. M. Elmblad, som var ifrågasatt att bli Ekdahls andre adjunkt, skrev från Stockholm till Wieselgren, ¹/₅ 1840: »Jag tycker om eldstungor, som glöda af nit och kärlek, men fruktar en hellvetesglöd, der bitterheten och förföljelsen riktas mot personen — — Att S. skulle hos både varma och kalla finna sympathier och T—m antipathi var hvad man kunde vänta af en slik katastrof.» Ärkebiskop af Wingård kommenterade saken i Öfversigt af Christna Kyrkans senare händelser och nuvarande tillstånd. Han tycker, att Ternström väcker »misstanken, att *Hierarchien* endast slagit sig ner på en lägre station» (s. 152). När Wingård nämner de liberala tidningarnas anfall på metodismen, tillägger han, att »öfver den hade länge ljungat bannstrålar från en Predikstol i hufvudstaden. Det senare påminner om medeltiden, då Predikanterna voro de egentliga publicisterna» (s. 158).

⁸⁰ SSCP, ³/₁₂ 1839, § 11; och SSCA, 1839, n:r 248. Se H, s. 5. Frågorna syftade till en undersökning av hela Scotts verksamhet.

⁸¹ SSCP, ³/₃ 1840, § 24; och SSCA, 1840, n:r 38. Se H, s. 6 f.

annonser föranstaltat om medels erhållande för sitt kapellbygge; han har åvägabragt, att medlemmar av svenska kyrkan låtit införa sina namn i en särskild matrikel; han har distribuerat sakramentet åt lutherska kyrkomedlemmar. Till var och en av dessa punkter namnger Ekdahl personer, vilka han vill ha inkallade som vittnen.

I konsistoriet vann icke Ekdahl framgång för sin sak. Dess mäktige preses var Scotts gode vän, ärkebiskop af Wingård. Vi ha redan förut sett, hur Scott just vid denna tid efter långa samtal med denne slagit till reträtt i fråga om bildandet av en svensk metodistförsamling och hur det hela tedde sig löftesrikt för en inomkyrklig utveckling av stockholmsläseriet. När nu Ekdahl ville så hårt ansätta Scott, stod detta givetvis i rak strid med ärkebiskopens intentioner, och dessutom var han personligen föga nöjd med Ekdahl. Redan på ett tidigt stadium hade Wingård försäkrat Scott, att han intet hade att frukta av konsistoriet.⁸² När Ekdahls båda anklagelseskrifter den $^{31}/_3$ 1840 behandlades i konsistoriet, var Wingård närvarande och på hans hemställan beslöts, att ärendet skulle förklaras vilande, vilket konsistoriet så mycket mer ansåg sig kunna besluta, som ärkebiskopen »benäget lofvade, att genom sitt enskildta inflytande söka förmå Schott, att ej sträcka sin verksamhet såsom Religionslärare längre, än han af lag och författningar berättigad vore».⁸³ Scott fick snart vid ett besök hos ärkebiskopen del av den hugnesamma utgången.⁸⁴ Saken var av sådan vikt, att Scott omedelbart sände ett meddelande till London. Brevet andas idel belåtenhet och är ett ytterligare bevis för huru starkt Scott nu var bunden vid sina försäkringar om ett lojalt, inomkyrkligt arbete.⁸⁵ Scott var på väg att bli en stödjelpelare i den svenska kyrkan.

⁸² Brev från Scott till CWMS, $^{29}/_{11}$ 1839.

⁸³ SSCP, $^{31}/_3$ 1840, § 16. Se H, s. 7. Skälet till beslutet angavs vara »vådan af att väcka en religionstvist, hvars slut ej kunde beräknas», och dessutom hade en motion i riksdagen väckts i detta ämne, och man ville avvakta utgången där.

⁸⁴ DII, p. 210 ($^9/_4$ 1840).

⁸⁵ Brev från Scott till CWMS, $^7/_4$ 1840. Det heter bl. a.: »His grace the Archbishop told me last evening, that he had at length succeeded in getting the whole affair laid under the table — — He told the Consistory that he

På denna del av stridsfronten följde nu en nära tvåårig fredsperiod, men i januari 1842 grävde Ekdahl upp stridsyxan. På konsistoriets bord kom åter en skrivelse från honom. Den var kort och innebar, att Ekdahl fann, att ärkebiskopens äskade uppskov nu kunde anses tillräckligt långt, varför han anhöll, »att målet ånyo företages till fullständigt utredande».⁸⁶ Den ²³/₁ 1842 föredrogs skrivelsen i konsistoriet, men ärendet bordlades.⁸⁷ Den ⁸/₂ upplästes även de av Ekdahl tidigare ingivna skrivelserna, och efter en längre diskussion beslöts att, med stöd av den förut ofta nämnda kungl. kungörelsen av den ²⁴/₁ 1781, överlämna Ekdahls angivelse mot Scott jämte konsistoriets protokoll över diskussionen i ämnet till Svea hovrätt.⁸⁸

Vid det sammanträde, där denna remiss till hovrätten beslöts, förelåg också en skrivelse från chefen för ecklesiastikdepartementet, S. Grubbe, med anmodan att till honom uppgiva, om Scott vid sin ämbetsutövning gjort sådan avvikelse från författningarnas stadganden, som påkallat konsistoriets uppmärksamhet eller kunde anses böra bli föremål därför.⁸⁹ I sitt svar ger konsistoriet Scott ett i det stora hela gott betyg, ehuru det känner en del rykten, som varit i omlopp, men

had for several years known & respected me; that he believed I had a sincere regard for, and confidence in him, and that he was quite sure from what he knew of me, that any thing wrong in my proceedings, if such was, would be more effectually remedied by private and friendly advice from him, than in any other way. I assured him of my determination never to act unworthy of it.»

⁸⁶ SSCA, 1842, n:r 15.

⁸⁷ SSCP, ²⁵/₁ 1842, § 7.

⁸⁸ Ibidm, ⁸/₂ 1842, § 2, och ¹/₃ 1842, § 3. Jfr H, s. 7 ff. Hovrättens handlingar till detta mål söktes av mig förgäves vid tiden för den påbörjade publiceringen av Scott-akterna i KA, årg. 1924, s. 293 ff. (= H, s. 1 ff.). Efter flera dagars energiskt arbete på vinden i hovrättens arkiv på Riddarholmen måste jag för tillfället ge upp försöket, varför publiceringen i H är ofullständig. Tjänstemännen bistodo mig nitiskt, men man beklagade de rådande lokala bristerna inom hovrättens arkiv. Först under det senaste året ha handlingarna av mig påträffats. Målet gick nämligen till Högsta domstolen, och utslaget föll först den ¹⁷/₁₁ 1846 (RA). Denna samling handlingar betecknas således i denna avhandling så: Handlingar hörande till Scotts mål i Högsta domstolen.

⁸⁹ SSCA, 1842, n:r 57. Se H, s. 8.

dessas uppkomma ofta nog »ur helt andra källor än sanningens». Konsistoriet, som »saknat utvägar att i lagenlig väg vinna full tillförlitlighet om dylika beskyllningars befogenhet», har icke ansett sig ha anledning taga upp dessa rykten. Sedan konsistoriet dock gjort vissa erinringar med avseende på Scotts verksamhet, tillkännager det, att de av Ekdahl gjorda angivelserna genom beslut samma dag remitterats till Svea hovrätts handläggning. Dessutom åberopar konsistoriet, vad det redan år 1838 anfört angående metodisterna.

Det är påtagligt, att stämningen i konsistoriet nu var betydligt kyligare mot Scott än ett par år tidigare. Ärkebiskopen trädde heller icke upp till hans försvar. Det hade hänt åtskilligt på dessa två år. Först och främst hade Scotts protektor, greve Rosenblad, vid åttioett års ålder måst träda ned från sin höga ställning som landets främsta ämbetsman. Den gamla regimens män hade måst ge vika för oppositionen vid början av 1840—41 års riksdag.⁹⁰ Scotts prästerliga opponenter blevo frimodigare. Av vad som f. ö. passerat, dels vid riksdagen och dels utanför den, kunde också en så konservativ man som ärkebiskop af Wingård bli olustig. Därtill hade Scott nu Amerikaresan bakom sig, och det är påtagligt, att Wingård ingalunda fann behag i vad Scott därunder låtit komma sig till last, vilket han lät denne veta.⁹¹ Scotts två mäktigaste gynnare, Rosenblad och Wingård, voro icke längre, vad de fordom varit. Det var nog delvis på grund härav, som konsistoriet visade djärvheten att åberopa sitt utlåtande från 1838. Wallin fick upprättelse, men Wingård deltog icke vid detta tillfälle.

De från konsistoriet till hovrätten remitterade angivelserna mot Scott togos till behandling därstädes redan den 9 mars 1842, varvid beslöts, att handlingarna skulle gå till advokatfiskalen, hovrättsrådet C. H. Pfeffer.⁹² Denne avlämnade sitt memorial i slutet av mars, varefter det cirkulerade

⁹⁰ Leif Kihlberg, Den svenska ministären under ständsriksdag och tvåkammarssystem, s. 28.

⁹¹ Brev från C. Fr. af Wingård till Scott, 8/12 1841. Se H, s. 279 f.

⁹² Svea hovrätts protokoll i brottmål 9/3 1842, § 2.

bland hovrättens ledamöter.⁹³ Dess innehåll är i huvudsak följande.

Efter att ha rekapitulerat ärendets tidigare behandling och därvid även fäst sig vid diskussionen i konsistoriet⁹⁴ och Ekdahls därvid tillagda anklagelse mot Scott att hava hållit en predikan om nattvarden enligt reformert åsikt tar advokatfiskalen upp frågan, huruvida de av Ekdahl framställda klagopunkterna voro angivelser av sådan beskaffenhet, att målet borde, såsom föremål för religionsprocess, tillhöra hovrätts omedelbara behandling.⁹⁵ Punkt för punkt påvisar därefter advokatfiskalen, att angivelserna mot Scott icke kunna anses styrka, att denne förlett någon medlem av landets lutherska kyrka att övergiva sin kyrkas tro eller att han hade för avsikt att befordra söndring därifrån.⁹⁶ Däremot anser Pfeffer, att de av Ekdahl anmälda förhållandena kunna påkalla den administrativa myndighetens allvarsamma uppmärksamhet, ty genom kungl. kungörelsen av den $24/1$ 1781 förbjudes ej allenast medlemmar av landets lutherska kyrka, vid stadgat ansvar, att bevista främmande religionsförvanterers gudstjänster, utan ock dessa senare att vid sina gudstjänster inlåta andra, än dem, som äro av deras trosbekännelse, och tillkommer det överståthållaren att i Stockholm hålla en vaken tillsyn häröver. Slutligen hemställer advokatfiskalen, att hovrätten må förklara sig

⁹³ Ibidm, $11/4$ 1842. Memorialet är publicerat i H, s. 11 ff. Originalet bevaras i Handlingar hörande till Scotts mål i Högsta domstolen.

⁹⁴ I konsistoriet hade meningarna varit delade, huruvida Ekdahls angivelser vore att hänföra till religionsmål eller ordningsmål. I förra fallet borde saken gå till hovrätten, vilket också blev beslutet, men i senare fallet till ÖÅ. Ordföranden, d:r J. Wallin, och d:r A. Z. Pettersson voro böjda för att gå den senare vägen.

⁹⁵ Härför fordras, enligt Pfeffers mening, »att målet skall innefatta angivelse mot någon för sådant brott, hvarom I Cap. 3 och 4 §§ Missgernings-Balken handla, eller, med andra ord, för söndring och affall från den hos oss såsom Stats-Religion antagna evangelisk Lutherska Lära eller försök der-till, medelst utspridande af lärosatser, stridande emot grunden för samma vår läras tro och bekännelse». Se H, s. 13.

⁹⁶ Icke ens om Scott distribuerat nattvarden till svenska lutheraner, anser Pfeffer, huru otillständigt detta nu än vore, det styrkt att han förlett till affall. Se H, s. 16.

icke finna skäl att ta omedelbar befattning med målet i dess nuvarande skick utan förvisa det åter till konsistoriet.⁹⁷

Detta memorial uppenbarar, att man inom vissa juristkretsar hade möjligheter att göra uttrycket avfall från landets religion mycket tånjbart. Icke ens sakramentsgemenskap med främmande trosbekännare tyddes som avsöndring från landets kyrka. På visst prästerligt och teologiskt håll tolkades saken annorlunda, och senare blev det ju frågorna om dop och nattvard, som blevo de främsta söndrande faktorerna i väckelsen. Värt att observera är också advokatfiskalens juridiskt riktiga åberopande av förbudet för svenska lutheraner att besöka en främmande konfessions gudstjänster och dennas skyldighet att tillse, att inga andra än de, som rätteligen tillhöra densamma, däri deltaga. Detta var en av stridsfrågorna från år 1838.

Kyrkoherde Ekdahl tog snart nog del av detta memorial och inlämnade en motskrift.⁹⁸ Något väsentligt, sakligt tillägg ger icke Ekdahl vid detta hävdande av sina anklagelsers karaktär av religionsmål. När det gäller att bestyrka Scotts separatistiska verksamhet, anför han dock nu även C. O. Rosenius, som måste »såsom affällig från densamma [lutherska bekvännelsen] betraktas, och det ligger Scott till last att hafva föranledt hans affall».⁹⁹ Som var att vänta, skulle Ekdahl icke heller godtaga Pfeffers milda tydning av nattvardsgemenskap med metodisterna. Han utpekar Gustava Röhl i Falun och Scotts medhjälpare Olof Pettersson såsom skyldiga i detta fall och tillägger: »Förbemälde personers formliga öfvergång från Lutherska Kyrkan till den Methodistiska torde genom denna offentliga Religiösa handling vara satt utom allt tvifvel», varför de må enligt lag behandlas. Därmed finner Ekdahl också, att målet har den karaktär av religionsmål, som det tillkommer hovrätt att upptaga.¹⁰⁰

I ett nytt memorial framhåller advokatfiskalen, att Ekdahls senaste inlaga »lemnar saken på samma punkt, som förut, in-

⁹⁷ H, s. 17.

⁹⁸ Svea hovrätts protokoll i brottmål, 29/4 1842. Ekdahls inlaga är publice-rad i H, s. 23 ff. Originalen finnes i Handlingar hörande till Scotts mål i Högsta domstolen.

⁹⁹ H, s. 27.

¹⁰⁰ Ibidm.

om suppositionernas obestämda område; ett område utom lagliga gränsen för Svenska Domare-magten, till hwars åliggande för ingen del hörer att vara Inquisitions-Tribunal i tros-saker». ¹⁰¹ När Ekdahl betecknat Rosenius som avfällig från lutherska kyrkan, därför att han uppträtt som predikant i Engelska kyrkan, genmäler Pfeffer: »Det ser af detta werk-ligen ut, som skulle Herr Kyrkoherden icke veta hwad affall från vår troslära vill säga.» De antydda åtgärderna mot Röhl och Pettersson finner Pfeffer vara ett nytt mål, för vilket man först bör iakttaga § 4 av kungl. stadgan av den 20 mars 1735 och kungl. brevet den 23 juni 1752. F. ö. vederlägger advokatfiskalen Ekdahls argumentering i dennes senaste in-laga och vidhåller sin hemställan, att hovrätten må förklara sig icke vara behörig att med målet taga omedelbar befattning.

Den 1 november 1842 upptogs målet till behandling i hov-rätten. Därvid upplästes såväl Ekdahls som advokatfiskalens sist anförda skrivelser, varefter utslag föll. Med fyra röster mot två beslöt man att ansluta sig till Pfeffers mening, att Ekdahls angivelser icke voro av karaktär att göra målet till religions-mål, varför det icke kunde av hovrätten omedelbart till pröv-ning upptagas. ¹⁰²

Den outtröttlige Ekdahl uppgav dock icke striden. Han in-gav en besvärsskrivelse till Högsta domstolen och bilade också Scotts två skrifter Tellström, förste svenske missionären och Sveriges religiösa tillstånd. ¹⁰³ Scott hade ju nu för länge sedan lämnat landet, men faran var dock icke förbi. ¹⁰⁴ Denna be-svärsskrivelse, som inkom den 29 juni 1843, remitterades den 17 därpå följande juli till Svea hovrätt med åläggande att in-

¹⁰¹ Ödmjukt Memorial, 28/5 1842. Handlingar hörande till Scotts mål i Högsta domstolen.

¹⁰² Svea hovrätts protokoll, 1/11 1842, § 5; och Svea hovrätts utslag i brott-mål 1842, bd 3, fol. 393. Utslaget är publicerat i H, s. 62 ff. Anklagelserna mot Gustava Röhl och Olof Pettersson vägrade hovrätten också att upptaga, på skäl som advokatfiskalen angivit.

¹⁰³ Handlingar hörande till Scotts mål i Högsta domstolen.

¹⁰⁴ I denna skrivelse vänder sig Ekdahl mot »Methodistmissionärens un-dermissionärer, dem han lyckats bilda här och till hvilka studeranden Rose-nius, Målaregesällen Tellström, Mamsell Röhl m. fl. höra». Dessa äro »i en stadig werksamhet», varför Ekdahl yrkar »Methodistfrågans upptagande till laglig behandling.»

fordra förklaring, avgiva utlåtande och därpå insända handlingarna. Dessa inkommo först den 20 dec. samma år.¹⁰⁵ Advokatfiskalens förklaring inkom till hovrätten den 3 november.¹⁰⁶ Här framföras samma synpunkter, som vi förut känna av Pfeffers inlagor.¹⁰⁷ Självfallet anhåller han, att Högsta domstolen måtte lämna Ekdahls besvär utan avseende och fastställa hovrättens utslag. Högsta domstolen, som vilar på ärendet i nära tre års tid, finner ock »skäl icke vara anfördt, som i HofRättens Utslag kan verka ändring».¹⁰⁸

Någon bevisning, att Scott förbrutit sig mot missgärningsbalkens första kapitel, §§ 3 och 4, ansågs således icke förebragt.

¹⁰⁵ Justitierevisionens besvärskarier 1842, fol. 317.

¹⁰⁶ Handlingar hörande till Scotts mål i Högsta domstolen.

¹⁰⁷ En ny punkt, som gällde metodismens förhållande till de ekstatiska rörelser, vilka vid denna tid utbredde sig, hade av Ekdahl upptagits i hans besvärsskrivelse. Hårtill svarar advokatfiskalen med följande kärva ord:

»Interessant skulle wissierligen wara, att, enligt den önskan Kyrkoherden, vid slutet af besvären tillkännagifver, få utredt sammanhanget emellan Methodismen och den i södra Sverige utbrutna Predikoyran och Norra Orternas efter flere år aflagda och förträngda, nu åter lifvade s. k. andliga drifter. Alltför långt synes dock Kyrkoherden sträcka denna sin önskan och i något sned riktning, då han till fält för denna undersökning vill göra HofRätten, en Domstol wissierligen behörig att afdöma bestämda, angifna brott, förnärmande Stats Religionen, men ingalunda ett Inquisitions-tribunal i trossaker eller en Institution för vetenskapliga forskningar i theologiska och religieusa ämnen.»

¹⁰⁸ Högsta domstolens utslag av den 17 nov. 1846 uppå Kyrkoherden N. J. Ekdahls und. besvär (Concepter November, December 1846).

NITTONDE KAPITLET.

Scotts verksamhet inför riksdagen.

Den märkliga riksdagen 1840—41 sysselsatte sig också med Scott och metodisterna. Den 7 mars 1840 uppläste friherre H. R. Fleming en motion, som avsåg att definitivt stäcka den verksamme predikantens segerlopp och betvinga metodistsekten, »emot hvilkens rotfästade inflytande i Svenska kyrkan den oförgätlige Erkebiskop Wallin förgäfves kämpade».¹ Motionären prisar den lutherska läran; den »är ju så *gudomlig* och *skön*, att man ens ej kan tänka sig någon förträffligare; ej heller finnes, eller kommer att finnas någon fullkomligare eller bättre lära i hela Christenheten». Under sådana förhållanden vore det icke landet värdigt att mottaga och hylla en metodistpredikant från ett främmande land, då också metodistsektens lära vore »byggd på mycken lösan grund». Till bevisning härför citerar motionären Nordisk Kyrkotidning och dess förut citerade anklagelser.

Efter anförande härav och åberopande även av stockholmskonsistoriets betänkligheter 1838 konkluderar motionären:

»Jag vågar därför föreslå, att bland de önskningsmål, som vid denna riksdag till H. K. M. und. hänskjutes, äfven denna motion må medfölja, neml. att kraftiga åtgärder vidtagas mot det metodistiska proselytmakeriet, och, ifall denna sekt här anses få böra bibehålla sin kyrka, denna sekt endast måtte tillåtas få hålla sin gudstjänst på det Engelska språket, och strängeligen förbjudas att hålla offentlig eller enskild gudstjänst på Svenska språket.»²

Att en sådan åtgärd vidtogs för att få bukt med Scott, visar vilken oerhörd betydelse man nu tillmätte denne. Det är icke osannolikt, att motionären fullföljde Wallins intentioner. Som

¹ Protocoll, hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, År 1840, III, s. 213 ff.

² Ibidm, s. 215.

vi ovan sett var den i motionen avsedda åtgärden just en del av vad denne och konsistoriet år 1838 tillrätt. Wallin hade också velat ha den då omstridda frågan uppskjuten och behandlad vid riksdagen. Fleming åberopar också uttryckligen Wallins och stockholmskonsistoriets fåfänga strid 1838. Att även Ekdahl och Ternström hade sin hand med vid denna motions tillkomst, var snart en gängse tanke. Man skulle väntat, att den då framburits i prästeståndet, men det är möjligt, att Scott hade rätt, när han till London skrev, att Ekdahl och Ternström icke hade fått någon att i ståndet gå fram med den, och därför måste den framföras på Riddarhuset.³ Förklaringen härtill bör då närmast sökas däruti, att ärkebiskop af Wingård, prästeståndets myndige talman, ansågs stå i vägen för en sådan motions gynnsamma mottagande i ståndet.⁴

När nu Fleming frambar sin motion, hade dock lantmarskalken betänkligheter emot dess upptagande, enär den »innehölle ett förslag, som skulle upphäfva verkan af 16 §:n Reg. F.». Då ingrep Hartmansdorff, som fortfarande höll ögonen på Scott, och framhöll, att då motionen avsåg »att förekomma proselytmakeri», den icke torde kunna anses innefatta något olagligt, samt yrkade bordläggning.⁵ Detta skedde,

³ Brev från Scott till CWMS, 7/4 1840. Det, som talar för att Ekdahl och Ternström ha del i motionens tillkomst, är dels motionärens åberopande av Nord. Kyrkotidning, och dels de uppgifter Scott synes ha om saken. Utom i nämnda brev, se också DIT, p. 204 (9/3 1840). Jfr C. W. Lilljercrona, Dagbok (14/3 1840), s. 78, och E. M. T[retow], a. a., s. 111 (brev från L. E. Carlborg till P. Westdahl, 27/3 1840). I brev till Herrnhut, 20/3 1840, uppger Warnke bestämt, att motionen tillkommit »auf Veranlassung eines hies. Predigers.»

⁴ Ståndets ledamöter från Stockholms stad voro kyrkoherdarna i Hedvig Eleonora och Klara församlingar, M. Chr. Bergwall och Josef Wallin, samt komministern i Storkyrkoförsamlingen, C. F. Dahlgren. (Högvördiga Prästeståndets Protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm År 1840, I, s. 10.) Sannolikt hade ingen av dessa heller lust att gå emot ärkebiskopen.

⁵ Protocoll, hållna hos Höglöflige Ridderskapet och Adeln etc., III, s. 215. Lars Joh. Hierta understödde Hartmansdorff och menade, att motionen icke åsyftade någon ändring i grundlagen. Hartmansdorff stod säkerligen icke främmande för den aktion, som nu igångsattes för att skaffa honom och Wallin upprättelse för nederlaget mot Scott år 1838. I sin dagbok antecknade han för denna dag: »Fråga om Methodisternes proselytmakeri.» HD, 7/3 1840. Jfr HD, 15/3.

varpå motionen ånyo föredrogs den 18 mars, men då hade den undergått en icke oväsentlig förvandling. Det från striden 1838 stammande kravet, att i metodistkapellet endast engelska språket vid gudstjänsterna finge nyttjas, hade måst övergivas, och därmed hade motionen helt lämnat språkfrågan. I stället yrkades, att metodisterna måtte tillhållas att så utöva sin gudstjänst, »att ingen den minsta anledning till föargelse inom Svenska kyrkan derigenom åstadkommes».⁶ Efter korta anföranden av några ledamöter beslöts remittera motionen i dess nya skick till Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet.⁷

Emellertid ville friherre Fleming stärka sin position, varför han ett par dagar senare, således den 20 mars 1840, lämnade en förklaring till motionens ändring samt anhöll, att utskottet »ville nogsamt granska de förnämsta gravamina, som förekomma mot Metodistiska läran».⁸ Därvid uppläste han en skrivelse med anmärkningar mot metodisterna, dels i allmänhet, dels mot deras verksamhet på S. Barthélemy och dels mot Scott, i likhet med vad förut är känt från Ekdahls och Ternströms kampanj. Dessa senares intresse för norrlandsläsarna spåras i följande viktiga och högst belysande passus i Flemings skrivelse:

. »Den härvar. Metodist-presten har också sett med snikna blickar upp till sina själsförvandter, läsarena i Norrland, som snart skolat, under nitiska och allvarliga lärares af vår egen bekännelse ledning, blifva tillrättaförde till den rätta och oförfalskade tron och kärleken, derest han ej äggat upp sinnena på nytt och underblåst den redan halfslocknade ofördragsamhetens eld. Flitigt brefvexlar Metodist-presten med läsarena i Norrland och Finland, gerna besöker och bearbetar han dem efter sitt sinne. Han gör allt i verlden, för att indraga i sina afsigter alla prester deruppe, som hafva folkets förtroende; och för närvar. befinner sig en sådan prest från Helsingland, på en resa, för att inspectera de nyanlagda Metodistiska missionerna i Lappmarken, och detta allt på det s. k. Svenska Missions-sällskapets bekostnad. Då missionärerne komma hit till hufvud-

⁶ Ibidm, IV, s. 345.

⁷ Ibidm, s. 347. I yttrandena förekom följande av den liberale greve David Frölich: »Jag vill endast förklara, att jag afstyrker motionen, och önskar, att Ständerne icke må befatta sig med tvister i sådana ämnen, då vi hafva en i grundlagen försäkrad fri religions-utöfning.»

⁸ Ibidm, s. 374.

staden, bevisa de sin egenskap af rättroende Metodister, derigenom att de uppträda att ej blott tala och predika i Metodistcapellet, utan äfven derigenom, att de derstädes afgifva sina berättelser om deras andliga verksamhet. Så gjorde förliden sommar Missionären Tellström.»⁹

Vid den debatt, som nu följde, visade det sig, att friherre Fleming icke kunde påräkna en allmän anslutning till sin motion. Greve Frölich och en av det utskotts ledamöter, till vilket motionen remitterats, Arvid Ribbing, gick i kraftiga ordalag till rätta med motionen. Den sistnämnde yttrade bl. a., att han hyste större fruktan, om sådana motioner som den ursprungliga, som i denna fråga frambars, hade framgång, än om katolska läror vunne insteg i landet.¹⁰ Han avstyrkte motionen. För religionsfriheten talade också Bengt Ribbing, vilken ansåg, att här icke vore stället att hålla sig till person och angivelse såsom inför domstol. Vad som anförts mot metodisternas präster vore snarare av natur att utgöra föremål för lagskipning än lagstiftning. Sådana motioner vore ett hot mot § 16 i regeringsformen, vilken vore »den dyrbaraste juvel, vi äga i Sveriges krona».¹¹ Därpå remitterades yttrandena till Allmänna besvär- och ekonomiutskottet i sammanhang med frih. Flemings förut remitterade motion.

Över en månad senare skedde en liknande remiss med ett längre anförande mot metodisterna av Carl Ulrik von Haus-

⁹ Ibidm, s. 375.

¹⁰ Ibidm, s. 381. Ribbing yttrade bl. a. »Jag tror, — att om man vill gå till våga med yttre tvång, förfelas ändamålet; ty det fordras för en kyrka icke blott, att den skall hafva en sann lära, — det fordras äfven lif, anda och kraft att förvara denna lära, och denna verkande förmåga måste komma inifrån. Man kan skydda kyrkan genom författningar och utestänga alla friskare vindar; och hon skall domna bort i likgiltighet och dufvenhet, hvarpå jag icke behöfver framlägga något exempel, då det är möjligt att från Svenska Riddarhuset kunnat utgå en motion, sådan som den ifrågavar. först framställdes. Om sådana motioner skulle framkomma och blifva fortskaffade, hvilket dock, hvad den förevarande beträffar, hindrades genom vår ordför:s upplysta tänkesätt, skulle jag hysa större fruktan, än om Catholska lärosatser vunnit insteg hos oss; ty de, som vilja sluta till Guds heliga ord, och slå igen boken, och stänga till himmelen och alla andra vägar, böra mera fruktas, än Catholska prester och jesuiter bland oss.»

¹¹ Ibidm, s. 382.

wolff.¹² Den 29 april föredrog han i ståndet en lång skrivelse, som icke lämnade något övrigt att önska i fråga om grava anklagelser och ett bittert språk. Då Hauswolff gjorde gällande, att han handlade på ingivelse av den bortgångne Wallin, förknippade sig här ytterligare striden 1838 med vad nu på Riddarhuset var å bane, och därför måste Hauswolffs skrivelse tillmätas en så mycket större betydelse.¹³ Det är därför icke möjligt att här undkomma ett kort referat.

Hauswolff vänder sig mot den fria tolkningen av regeringsformens sextonde paragraf och anser, att intet proselytmakeri däri inbegripes. Denna paragraf sanktionerar icke bildandet av församlingar och kyrkor, vilka avsöndra sig från den svenska lutherska kyrkan och tendera att bilda en stat i staten och att — »i en fruktansvärd, jesuitisk och fanatisk progression» — sprida sektandan.¹⁴ »Föga frågar detta folk der- efter, om statskyrkan kommer att darra på sina grundvalar och Staten med detsamma.» Vilken oreda, som kan åstadkommas, visas nu av förhållandena i England, vars chartister alla »äro secteriske, mest metodister». Om man undersöker saken, skall man lätteligen finna, »att proselytmakeriet utgör metodismens sjelfva lifselement och villkoret för dess bestånd, att afsöndring från andra kyrkor och begrepp om uteslutande helighet, dess lag, och att dess syfte är hufvudsakligen *politiskt* — andligt-

¹² Ibidm, V, ss. 422—441. Hauswolff hade i nära åtta år vistats på S. Barthélemy och hyste avsky för metodisterna. (Ibidm, s. 422.) Enligt E. O. E. H ö g s t r ö m, S. Barthélemy under svenskt välde, s. 45, utsändes Hauswolff år 1813 och tjänade som guvernementssekreterare. Guvernören var icke belåten med honom: »Hauswolff måtte ibland vara litet vriden eller ej rätt nykter» (s. 53). Jfr M. J. Crusenstolpe, Portefeuille, IV, s. 185 ff.

¹³ Ibidm, s. 422 f. Att det är Wallin, som avses, när Hauswolff talar om »en allmänt vördad och efter döden sörjd Svenska kyrkans prelat», är utom allt tvivel. H. hade strax före dennes bortgång haft ett sammanträde med honom, då de hade »ett långt och allvarligt samtal» om metodisterna. Därvid »ej allenast uppmuntrade, men så godt som ålade» honom Wallin att sprida kännedom om metodismen. Att även Hartmansdorff stod bakom Hauswolffs skrivelse, synes sannolikt. De hade en nära förbindelse med varandra vid denna tid. (HD, $\frac{30}{3}$ och $\frac{11}{5}$ 1840.) Återljuden från Ekdahls och Ternströms kampanj märkas också, varför en förbindelse även på det hållet torde ha förelegat.

¹⁴ Ibidm, s. 423.

politiskt, ty här skall makten grundas genom despotism öfver människornas själar; intolerant är metodismen själf i högsta grad». ¹⁵

Hauswolff förutspår olyckliga följder för den engelska staten, ja, metodistsekten kommer slutligen »att kosta England alla dess colonier och dess eget inre lugn». ¹⁶ I en utförlig framställning redogör därpå H. för metodisternas disciplin, bikt och helighetslära. (»Den *helige*, högsta graden i denna orden, kan ej synda mer», s. 425.) Vad beträffar deras verksamhet i Sverige, är den metodistiske missionären här »för att *omvända* oss — minst för att administrera till de få här befintliga Engelska metodister»; i metodistkapellet »skola de blifva *omvända*, — blifva metodister». ¹⁷ Därpå ger Hauswolff en livlig beskrivning av typiska metodistiska väckelsemöten, som han själf på S. Barthélemy närvarit vid, samt framhåller, att för metodismen eget är, att den visar sig, efter omständigheterna, i en olika skepnad. Den börjar försiktigt, men snart bryter dess natur igenom.

Att Hauswolff såg rätt, när han förutsade uppkomsten av en utbredd lekmanaverksamhet efter metodistiska förebilder, veta vi. Han yttrade: »Det dröjer ej så länge, innan infödda inspirerade och instruerade folkpredikanter uppstå, och snart får man höra vandrande gesäller, och Gud vet hvad för folk — — — ifrån uppstapplade kärror eller bord, hvar som helst, predika.» Även om icke detta ännu märkts i vårt land, så saknas icke »elementer, — — och man har sett, att en slug missionär redan känner och söker dem». ¹⁸ Naturligtvis avses härmed Scotts förbindelser med landsortsläsarna.

Slutligen anser Hauswolff, att det vore lämpligt, att den svenska predikan i Engelska kapellet upphörde och metodisternas gudstjänst förrättades på engelska språket. ¹⁹

¹⁵ Ibmd, s. 424 f.

¹⁶ Ibmd, s. 425.

¹⁷ Ibmd, s. 426.

¹⁸ Ibmd, s. 429.

¹⁹ Ibmd, s. 431. Hauswolff hade som bilagor till skrivelserna medsänt flera utdrag ur metodistiska skrifter och rapporter, interiörer från det

När också nu denna skrivelse remitterats till vederbörande utskott, hade detta onekligen rätt inbördes stridande dokument att taga ställning till. Ännu mer komplicerat blev det, när J. H. Thomander, som vid denna tid uppträdde i liberal skepnad, i prästeståndet också den 7 mars väckte en motion om vissa förändringar ifråga om religionsfriheten.²⁰ Thomander nämner därvid i förbigående metodisterna, och anser, att om det finnes grundad anledning till klagomål mot dem, detta kan »genom en riktig lag-tillämpning afhjelpas utan behof af någon förändrad lagstiftning för detta ändamål».²¹ Det var mot judar och romerska katoliker, Thomander vände sig och föreslog ändringar och tillägg till kungl. kungörelsen den ²⁴/₁ 1781.²² Motionen bordlades och kom åter den 14 mars, varvid en livlig diskussion uppstod, som mest rörde katolikerna.²³ För metodisterna syntes ingen frukta; härutinnan skilde sig således prästeståndet från ridderskapet och adeln. Motionen och diskussionsprotokollet remitterades till lagutskottet.²⁴

Den 27 februari 1841 föredrogs på Riddarhuset och i prästeståndet Lag- samt Allmänna besvärs- och ekonomiutskottens betänkande n:r 35 i anledning av väckta framställningar om förändringar och tillägg till kungl. kungörelsen den ²⁴/₁ 1781 angående religionsfriheten.²⁵ I betänkandet, som är daterat den 15 februari 1841, framhålles, att de båda utskotten ansett

livligaste väckelsearbetet, med dess syndasorg, botkamp och plötsliga omvändelseglädje, allt dess böljande känslösvall. Se ss. 431—441.

²⁰ Högvärldiga Preste-Ståndets Protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm År 1840, I, s. 465 ff.

²¹ Ibidm, s. 467.

²² Ibidm. I motionen fanns också en passus, som förordade en årlig fröteckning å främmande trosförvanter samt å judar och med särskild uppgift om antalet ökat eller minskat. Sannolikt var, att Thomander med detta snarare avsåg att bistå Scott än motarbeta honom, då ju denne nu hade all möda i världen att göra klart för alla, att inga svenskar avfallit till metodismen. Jfr DII, p. 204 (⁹/₃ 1840): Thomanders motion var »by no means unfriendly». Snarast verkar hela motionen vara avsedd att bl. a. leda uppmärksamheten från metodismen.

²³ Ibidm, s. 468 ff.

²⁴ Ibidm, s. 488.

²⁵ Protocoll, hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln etc., XX, s. 759, och Högvärldiga Preste-Ståndets Protokoll etc., XIII: 2, s. 161.

sig böra i ett sammanhang gemensamt handlägga Flemings och Thomanders motiöner jämte därvid bilagda protokoll, varvid överläggningen i saken resulterat däri, att utskotten förklara:

»det Utskotten icke af motionerne hafva anledning antaga, att några vådor för Svenska kyrkan äro af härvarande främmande religionsförvandter med mer eller mindre skiljaktighet från den Lutherska bekännelsen att befara; och då Utskotten hysa den öfvertygelse, att möjliga faror bäst och kraftigast afvärjas genom ett nitiskt Presterskaps varma och upplysta bemödanden, få Utskotten hemställa, att de af motionärerne gjorda framställningar icke måtte till någon åtgärd föranleda.»²⁶

Redan den 3 mars var ärendet åter före på Riddarhuset, varvid Hartmansdorff anhöll att få veta, hur det blivit avgjort i de andra stånden. När det meddelades, att ingen underrättelse därom ingått, begärdes betänkandet ånyo på bordet. Det var påtagligt, att man väntade på prästeståndet.²⁷ Dessutom var saken den, att frågan redan avgjorts inom borgare- och bondestånden genom i resultatet öfverensstämmande beslut.²⁸

Prästeståndet grep sig an med frågan först den 24 mars, men då skedde det på ett så ingående sätt, att diskussionen måste avbrytas för att i plenum den 27 mars fortsättas.²⁹ Vid

²⁶ Bihang till samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm Åren 1840 och 1841. Sjunde Samlingen, 2:dra Afdelningen. Betänkande n:o 35.

²⁷ Protocoll, hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln, etc., XXI, s. 87.

²⁸ I borgareståndet avgjordes frågan redan den 3 mars 1841. (Protocoll, hållna hos Vålloflige Borgare-Ståndet vid Lagtima Riksdagen i Stockholm År 1841, VI, s. 469.) Debatten erbjuder intet av större intresse. Några fruktade för metodisterna, som »bigta sig på samma sätt som Catholiker»; och »tviflar någon på vådan, besöke han Engelska Capellet, som är fullt af personer af den arbetande classen, hvilken, lik Catholicismens anhängare, rättar sig helt och hållet efter Prestens ord» (s. 471). Andra röster höjdes också. En av ståndets ledamöter hade vid besök i Engelska kyrkan icke hört ett ord yttras i strid med den lutherska läran. Metodistprästens »ifver var stor, men han talade vackert» (s. 472). Ståndets beslut blev att, utan att godkänna utskottens angivna skäl, bli vid det beslut utskotten fattat (s. 473). I bondeståndet saknade man tydligen intresse för frågan. Man spillde icke ett ord därpå, när den 3 mars 1841 utskottens betänkande bifölles. (Hederwårda Bonde-Ståndets Protocoller wid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1840 och 1841, XI, s. 85.)

²⁹ Högvärldiga Preste-Ståndets Protokoll etc., XIV, ss. 425 ff. och 446 ff.

debatten visade sig Thomander missbelåten med att Flemings motion sammanfogats med hans, ty den förra innefattade beskyllningar, vilka Thomander för sin del saknade tillräcklig anledning att biträda.³⁰ Den rika prästerliga våltalighet, som i denna stora debatt utvecklades, utmärkte sig genomgående för ett vackert drag av tolerans, ehuru några röster uttalade farhågor för katolicismen och metodismen. Av intresse är att iakttaga, att huvudstadens nye pastor primarius, d:r C. P. Hagberg, klart och otvetydigt trädde in för religionsfriheten. Han var fullt övertygad, att man icke hade något att frukta, »hvarken af Methodism eller Katholicism».³¹ Han yttrade också: »Jag kan aldrig lemna mitt bifall åt något andeligt prohibitivsystem, och skall alltid afstyrka alla tvångsmedel genom någon Polismyndighet.»³²

Det långa diskussionsprotokollet utgör ett klart vittnesbörd därom, att Ekdahls och Ternströms beklagliga hållning till Scott icke får tolkas som den ansvariga kyrkoledningens. Det var ingen släktskap mellan den anda, som rörde sig i prästeståndets diskussion i denna fråga, och den som larmade i Nordisk Kyrkotidning. Detta må med all tydlighet uttalas, att icke ett orättvist omdöme må fällas över tidens prästerskap med anledning av vad ett par av den sydsvenska konfessionalismens män vid denna tid kunde tillåta sig i huvudstaden.³³

³⁰ Ibidm, s. 427.

³¹ Ibidm, s. 455.

³² Ibidm, s. 456. Stockholms-kyrkoherden Bergwall anslöt sig härtill, och framhöll, att ingen övergång till metodisterna vore känd, varför ingen fara vore förbanden »af den Religionsfrihet, som våra lagar medgifva» (s. 457).

³³ Utom de redan nämnda prästmän, som bestämt förklarade sig för den rådande friheten och mot restriktiva åtgärder, förtjäna vidare att i samma kategori nämnas: biskop Hedrén (s. 436 ff.), biskop Holmström (s. 446 ff.); prosten J. A. Säve, Tuna, Hernösands stift (s. 459 f. S. ansåg Scotts verksamhet »vara en nödig väckelse»); kyrkoherden i Klara förs., Sthm, d:r J. Wallin (s. 460 ff.); prosten Chr. Sylvan, Fosie, Lunds stift (s. 464 ff.); prosten Lars Tunelius, Sala, f. d. kh. i Adolf Fredrik i Sthm (s. 477 ff.); prosten J. Osterman, kyrkoherde i Romeled, Göteborgs stift (s. 479 f.). Av den sistnämndes märkliga anförande må följande citeras: »Hvad här blifvit yttradt om Catholicismen och dess Anhängares bemödanden att utsprida sina satser, lemnar jag i sitt värde: jag vill ej upptaga det Högvs. Ståndets tid att anföra något i ett ämne, som redan blifvit

När debatten var slut och innan avgörandet i ståndet skedde, tog talmannen, ärkebiskop af Wingård, till orda. Det blev ett tal i stil med den anda som tidigare behärskat diskussionen. När Wingård kommer till frågan om metodismen, yttrar han sig visserligen i försiktiga ordalag, men han finner »bemödan-

så vidlyftigt discuteradt. Men då någre värde Talare uti sina yttranden gjort förespeglingar om vådor, hvilka skulle vara att befara af den här i Stockholm varande Wesleyanska Methodismen och af den tillåtelse som gifvits detta Samfund att hålla predikningar på Svenska språket, så känner jag mig af samvete och pligt upmanad att offentligen i detta ämne uttala min öfvertygelse, hvilken är den: att icke allenast ingen våda för vår Svenska kyrka är att frukta af Methodismen och dess verksamhet — aldraminst i den form, hvaruti den här framträdte — utan att fastmera denna verksamhet, genom den högre väckelse den gifver och den religiösa värma den sprider, är ganska god, nyttig, välgörande. Jag har under mitt vistande vid denna Riksdag åtskilliga gånger bevistat de Gudstjenster som hållas på Svenska språket uti den härvarande Engelska Kyrkan; jag har aldrig gjort det utan verklig uppbyggelse; jag har ock aldrig hört der ett enda ord, som varit stridande mot vår församlings tro och bekännelse eller i någon mån derifrån afvikande, utan fastmera har altsammans varit i fullkomlig öfverensstämmelse med vår Kyrkas lärosatser. Det har ock varit mig en glädje att vara vittne till den stillhet, andagt och upmärksamhet, som äro rådande vid dessa sammankomster, äfvensom att erfara, så vidt det kunnat ske, den moraliskt goda, exemplariska vandel, som i allmänhet utmärker dem, som mera tråget deltaga i dessa offentliga andagtsöfningar. Något slags proselyt-makeri af hvad beskaffenhet som heldst, har jag aldrig kunnat uptäcka, hvarken hos desse personer eller den utmärkte man, som står i spetsen för samfundet härstädes, så vida man ej till sådant vill hänföra det nitiska bemödandet att göra människor, ifrån blott namn-Christna, till sanne och rätte Christi bekännare. Afsigten med Methodisternas andeliga verksamhet är, efter hvad jag kunnat förstå, ingen annan än den, att ibland Menniskor af alla stånd befordra en varmare, innerligare, mera practisk Christendom, en sann, alfvarlig och lefvande Gudsfruktan, och jag har det hopp, att dessa ädla bemödanden skole i sinom tid bära god frukt, och att följderna af Methodismens verksamhet härstädes, långt ifrån att vara skadliga eller förderfliga, äro och skole altmera blifva goda, välsignelserika. Att sätta sig emot dessa bemödanden, genom vidtagande af prohibitiva eller inskränkande åtgärder, vore, efter mitt förmenande, föga annat eller bättre, än att förhindra utbredandet af Guds Rike på jorden. — Hvad man eljest ofta hört antydast om Methodisternas mera enskildta, fördolde verkningar, och de hemlige ändamål, som dermed skola åsyftas, tror jag icke förtjenar någon vederläggning. Jag anser alle sådane insinuationer för ogrundadt förtal, härledande sig af ovilja eller afund mot Samfundet och dess härvarande förtjenstfulle, nitiske Lärare.

det för vården om fromhetens nuvarande treblad, Bibelspridningen, Missionsverket och Nykterhets-föreningarne» utan tvekan berömligt.³⁴ Metodismen, som »väl icke kan med skäl beskylas för irrläror», har icke något att ge den lutherska kyrkan i fråga om läran, och icke heller har vår kyrkoform behov av större förändring. Övergång till metodismen är således icke att önska eller medgiva, men något proselytmakeri är heller icke bevisat. Tvärtom har den härvarande läraren förklarat att sådant icke avses, »och en sådan försäkran af en aktad man måste få gälla såsom menad». Ärkebiskopen yttrade vidare:

»Att deltaga i hämmande åtgärder är jag således icke föranledd. Än mindre har jag håg till förföljelser. Detta mitt förfarande har jag både sett och hört klandras. — — — Methodismen är en af Kyrkans största företeelser i det sista århundradet. — — Vår Kyrka har hittills varit lycklig, att icke oroas af Dissenter. Mätte den genom inre lifaktighet göra söndring onödig! Jag har uppmanat till *vak-samhet* mot Katholicismen; jag råder till *uppmärksamhet* på Methodismen.»³⁵

Vid besluts fattande blev det votering mellan propositionen om bifall till betänkandet och ett förslag om återremiss. Med 36 röster mot 14 biföll ståndet betänkandet.³⁶

Efter detta allvarliga nederlag för Scotts vedersakare på Riddarhuset återstod för dem icke mycket att göra. När ärendet den 3 april åter där kom före, låg tydligen prästeståndets debatt och beslut tungt i vågskålen för Scott. Friherre Fleming uppläste en lång skrivelse, fylld av klagan och mörka aningar

Inga hemliga bi-afsigter lära med skäl kunna tillvitas honom. Sådane öfverensstämma icke med den sannt christliga, ädla Character, som utmärker denne man, hvilken, långt ifrån att vilja åstadkomma söndring, oro eller split inom kyrkan, tvärtom vinnlägger sig att der uplifva och befrämja christlig endragt, frid och fördragsamhet.» Talet finnes i avskrift i Scott-samlingen.

³⁴ Ibidm, s. 485.

³⁵ Ibidm, s. 486 f. Det förefaller som om Wingård menade, att »uppmärksamheten» skulle innebära, att kyrkan från metodismen borde mottaga impulser för den »inre lifaktighet», som skulle motverka söndringen. Det synes innebära att Wingård räknar med Scotts inomkyrkliga verksamhet, som tydligen byggde på en uppgörelse, som vi förut talat om.

³⁶ Ibidm, s. 487.

med avseende på metodismen.³⁷ Särskilt sorgligt ansåg han det vara, att se »en vidtfräjdad lärare vid ett af Rikets universitet uppträda som predikant i denna sekts kyrka midt under sjelfva striden».³⁸ Hartmansdorff refererade till sin och Wallins kamp år 1838, och han ansåg, att den senare borde ha vunnit mera gehör, men »numera hafva tre Stånd förklarat att ingen fara är å färde, och äfven PresteSt. är ett ibland dem». Sedan ytterligare några ledamöter yttrat sig, bifölls betänkandet.³⁹

Liksom den Ekdahlska aktionen i konsistorium och hovrätt ledde till nederlag för initiativtagaren, så skedde också vid det angrepp som via riksdagen riktades mot den obetvinglige metodisten. Resultatet blev för denne en än vidare namnkunnighet, en än större popularitet.

Vid båda dessa attacker hade Scott stått utanför; d. v. s. han hade icke personligen kunnat deltaga i striden. Han fick lita till landets lagar, upplysta mäns ridderliga och sakliga bedömning och vänners biträde. Självfallet följde dock Scott striden med det största intresse. Särskilt gäller detta hans saks behandling i riksdagen.

Redan dagen efter det att Scott fått höra om motionerna, var han på besök hos mr Hughes, amerikanske ministern, och denne lovade att tala med några av de ledande männen om saken. Dessutom förskaffade sig Scott tillträde till sessionerna på Riddarhuset.⁴⁰ När han åhört den stora debatten därstädes den 20 mars 1840, var han belåten, ty han tyckte sig finna, att nästan samtliga talare ansågo, att svenskarna hade sig tillförsäkrad religionsfrihet.⁴¹ Någon fruktan för utgången hade han ej, utan han höll för sannolikt, att riksdagen skulle förklara, »that the Swedes are by no means bound to their national Church, but may separate whenever they see it fit».⁴²

³⁷ Protocoll, hållna hos Högloflige Ridderskapet och Adeln etc., XXIII, s. 109 ff.

³⁸ Ibidm, s. 114. Det var Thomander, som avsågs. Han hade ju några månader tidigare biträtt vid den nya Engelska kyrkans invigning.

³⁹ Ibidm, s. 117.

⁴⁰ DII, p. 204 (10/3 1840).

⁴¹ DII, p. 207.

⁴² Brev från Scott till CWMS, 7/4 1840. Men Scott hade dock sina tvivel.

Här skymta separationstankarna fram igen, även om man icke bör tillmäta yttrandet annan betydelse än ett sakligt konstaterande.

Tron på en gynnsam utgång omfattades av flera, och man litade därvid på att ärkebiskopen skulle lägga in sitt stora inflytande till Scotts förmån.⁴³ Någon sådan spänning, av undran och fruktan, som var 1838, förmärktes således icke nu i den trogna skaran av åhörare i Engelska kyrkan. Emellertid hade oppositionen mot Scott från andra håll på hösten 1840 blivit allt häftigare, och presskampanjen, som kommer att behandlas i ett särskilt kapitel, var i full gång. Sannolikt greps Scott på grund härav av en viss nervositet inför tanken på riksdagsfrågans öde. Som tecken härpå kunde anföras, att när dennas slutliga avgörande nalkades, Scott upprepade gånger hade överläggningar med ärkebiskopen.⁴⁴ Någon större överraskning var således säkerligen icke den gynnsamma utgången. I varje fall spåras i Scotts anteckningar intet utbrott av hastigt påkommen glädje, när frågan i riksdagen slutligen hade avgjorts. Scotts intresse var också vid den tiden helt absorberat av en annan viktig angelägenhet, nämligen Amerikaresan.

Att emellertid saken tillmättes stor betydelse, framgår av att Scott fick in en passus om den i wesleyanska missionssällskapets årsredogörelse.⁴⁵ Scott sörjde även för, att hans nya

Han litade icke på den liberala oppositionens män. I det citerade brevet skrev han också följande: »This Diet being in the hands of an uneasy & violent opposition, determined in every practicable way to annoy the King, and insult his former Councillors, it is just possible, that with the inconsistency common to liberals, the leading party may while boasting of general liberty, despotically triumph over the King and his venerable councillors, by nullifying the Royal grant to us.»

⁴³ Till Herrnhut skrev Warnke, ²⁰/₃ 1840, att en motion väckts mot metodisterna, »wobey für sie aber nichts zu befürchten ist, da ihr eifriger Prediger sowol den Erzbischof als mehrere angesehene Leute zu Gönnern hat». När L. E. Carlborg rapporterar om saken till Pauline Westdahl, ²⁷/₃ 1840, säger han, att angriparna tros komma på skam, då bl. a. ärkebiskopen och Thomander äro för Scott. E. M. T[retow], a. a., s. 111.

⁴⁴ DII, pp. 262, 265, 269 (¹⁸/₁, ⁸/₂, ⁹/₃ 1841). Även Thomander besöktes, p. 265 (⁸/₂ 1841).

⁴⁵ The Report of WMS for the year ending April 1841, p. 14. Där lästes

framgång i Sverige kom före i sällskapetets stora årsmöte i Exeter Hall i början av maj 1841. En talare som var M. P. (Member of Parliament), relaterade saken och citerade flera av anförandena i prästeståndet. Om ärkebiskopens tal yttrades: »I would recommend, not only to this Meeting, but to the whole Christian community, all that has fallen from the lips of that most reverent Prelate.»⁴⁶

På de två linjer, oppositionen mot Scott gått, hade den lidit nederlag. Det fanns emellertid en tredje linje, det öppna våldets, och här måste Scott slutligen ge vika.

bl. a. följande om den svenska missionen: »The beneficial effect of Mr. Scotts subsequent ministry upon the large congregations which have attended it, has been fully testified before the National Diet in consequence of an unsuccessful attempt to place restrictions upon the Methodists. On that occasion, the character of the Mission was kindly and ably vindicated in the House of the Clergy by the Rev. Mr. Osterman, by the Rev. Dr. Bruhn, Bishop of Gothenburgh, and by His Grace the Archbishop, Dr. Wingård.»

⁴⁶ The Wesl. Meth. Magazine, June 1841, p. 523.

TJUGONDE KAPITLET.

Den liberala pressens angrepp.

Det är en mörk punkt i den liberala publicitetens historia, som i detta kapitel kommer att behandlas. Den beklagliga historiens uppränning ha vi redan ovan angivit i kapitel tretton. De liberala politikernas misstänksamhet mot en man, som rörde sig i kretsarna närmast tronen, hade väckts. När skärpningen av motsatserna vid riksdagen 1840—41 mellan den gamla regimens konservatism och den liberala oppositionen ledde till betydande framgångar för den senare, blev dennas kamp mot Scott så mycket effektivare.

Först av allt kan det fastslås, att Scotts famösa Amerikaresa icke hade någon avgörande innebörd för denna strid. Striden var långt tidigare i full gång, och målet var Scotts avlägsnande. Det är så långt ifrån att Scotts resa och vad därvid föreföll, skulle vara upphovet till den våldsamma presskampanjen, att man snarare kan hysa den förmodan, att de hetsiga skribenter i Stockholm, vilka redan förut i årtal bekämpat Scott, skulle, om så var möjligt, på förhand arrangera en lämplig bevakning på denne i Amerika för att genom tillspetsade rapporter skaffa nya vapen till stärkande av oppositionen.

För det andra bör man ha klart för sig, att de liberala tidningsmännen vid tiden för Scotts Amerikaresa knappast kunde tänka sig någon möjlighet att i en snar framtid få bort Scott på laglig väg. Knappast kunde de tänka sig, att han genom ett religionsmål i hovrätten skulle kunna fällas, och det hade också varit en grotesk syn, om de liberala frihetsmännen trätt in för en sådan åtgärd. Och den lex in casu, man vid 1840—41

års riksdag hade avsett, hade ju bestämt avvisats. Både lagskipningens och lagstiftningens väg syntes i detta fall ofarbara. Det tragiska var då, att lagbrottet blev det egentliga medel, varmed Scotts antagonister slutligen betvingade sin motståndare. Detta var en allvarlig sak. När man vid detta erinrar sig, att Scott senare blev den, som i utlandet genom Evangeliska alliansen och dess organ kom att väsentligen sörja för de nödiga upplysningarna om det kyrkliga läget i Sverige, förstår man lättare, varför vårt land råkade i ett icke alldeles oförtjänt vanrykte i den internationella umgängelsen.

Efter denna kortfattade fixering av problemet återstår att här ge en översikt av stridens förlopp.¹ Redan av vad förut framhållits, är det känt, att de liberala tidningarna vid striden mellan Scott och Stockholms konsistorium ansågo sig böra uppträda på den förres sida, ehuru deras hjärtan därvid voro långt borta. Freja, som väl inte vid denna tid egentligen tillhörde de liberala, var skarp i sina kommentarer, Aftonbladet och Dagligt Allehanda voro reserverade och kritiska mot metodismen. På hösten 1838 hade Aftonbladet en artikel inne om Whitefield och Wesley. Den anknyter till den ovan nämnda striden men är f. ö. en ganska ingående skildring av den genuina metodismens mindre tilltalande sidor.² Även om det var Whitefield, som hade fått lämna det mesta materialet till den avskräckande skildringen, så var dock Wesley »utaf samma skrot och korn». Artikelförfattaren benämner honom »svärmare», »den svärmande dären» och »denna vidunderliga människa». Scott var icke belåten härmed,³ varför han begav

¹ Självfallet kan det icke bli fråga om att ingå i detalj. Tidningsartiklarna voro, om icke oräkneliga, dock mycket talrika. Huvudlinjerna skola dock tecknas.

² Aftonbladet, 20/9 1838, art. Något om Whitefield och Wesley. Där beskrives omvändelser och uppfyllelse med Anden, och »Andens utgjutelse». Whitefield »kallade spelet, komedien, dansen, jagten, kappridningen och dylika lustbarheter *djefvulens skolor*». — »All mensklig vetenskap förkastade han så oförsynt och till den ytterlighet, att han påstod, det tvenne metodistiska skoflickare uti Bristol förstodo christendomen bättre, än alla den stora stadens prester».

³ DII, p. 83 (20/9, 21/9 1838).

sig till redaktören, och ett par dagar senare fick han in ett beriktigande.⁴

George Stephens fortfor att hålla förbindelserna med de liberala bladen. Med Scott bröt han allt bestämdare. Han blev Scotts farligaste motståndare, dels därför att han kände metodistsamfundets i England svaga punkter, och dels därför att hans ord i de radikala stockholmskretsarna tydligen högt taxerades. Det var en sakkunnigs vittnesmål. I slutet av januari 1839, när för Scott det första segerruset efter framgången vid striden 1838 var över, kom i Aftonbladet en attack, som träffade en öm punkt. I en artikel, signerad Harald och införd »å begäran», omnämnes en fond, avsedd för behövande engelsmän i Stockholm, en »Poor-Box-Cassa», som utgjorde över 6,600 R:dr B:co.⁵ Artikelförfattaren synes mena, att denna fond skulle vara hotad, ty försök hade gjorts av »Wesleyanska missionären härstädes, Herr Pastor Scott, att få hela kassan öfverflyttad till honom, såsom lån på hans tillämnade, den oligarkiska konferensen tillhöriga, Sekt-kapell härstädes». Dessa försök ha dock misslyckats, och det vore önskligt, att de icke förnyades. Om de brittiska lekmännen, utan prästerligt biträde, finge sköta kassan, finge den »all möjlig tillsyn och bevågenhet».

Scott hade snart klart för sig, att bakom pseudonymen Harald stod George Stephens. Vid ett besök hos Hierta fick han bekräftelse därpå. Han träffade där Stephens, och det blev en het sammanstötning.⁶ Scott hade snart ett ganska hetsigt genmäle i Aftonbladet, i avsikt att »fullkomligen tillintetgöra de smädeliga tillvitelserna».⁷ Genom klara intyg från den brittiske vicekonsuln och den firma, som hade vård om fonden ifråga, var det en lätt sak att tillbakavisa Stephens'

⁴ Aftonbladet, 22/9 1838. (Insändt.) Scott framhåller, att vad som finnes i Whitefields skrifter, icke bör tillämpas på wesleyanerna. Deras symbola utgöras av Wesleys kommentar över Nya testamentet och de fyra första delarna av hans predikningar. Vidare rekommenderar Scott sitt svar på konsistoriets »Försvar».

⁵ Aftonbladet, 31/1 1839, art. Fattiga landsmän i främmande länder.

⁶ DIT, p. 118 (2/2 1839). Av ett brevkoncept, 6/2 1839 (H, s. 239 f.), framgår, att Scott ansåg Stephens' fientlighet som en allvarlig sak.

⁷ Aftonbladet, 4/2 1839, art. Engelsmännens fattigkassa.

kränkande insinuationer. I förbigående fick även Aftonbladet en stöt. Att detta infört Stephens' artikel, som vore ett »personligt angrepp», fann Scott innebära »en lättsinnighet, i förbigående sagdt, som borde uppdagat, hvad af somlige förstås med en 'fri press'». Aftonbladet tyckte, att frågan om en fri press liksom om vår politik egentligen icke angick Scott.

Några månader senare har Aftonbladet återigen dragit svärdet ur skidan, och påtagligen är det oron över Scotts förbund med de konservativa kretsarna kring tronen, som stimulerat stridsivern. Ärkebiskopsstolen stod tom efter Wallin, och Scotts gode vän Wingård var främste aspiranten. Som vi ovan sett, var Scott mycket intresserad för att Wingård nu skulle nå upphöjelsen. Aftonbladet däremot bekämpade även nu häftigt sin konservative huvudfiende inom prästerskapet.⁸ Då Scott hade stora förhoppningar om nya gynnsamma möjligheter för sig och sin sak, var det naturligt, om han lade något gott ord för Wingård, där hans höga förbindelser gjorde detta lämpligt. På den liberala sidan visste man nu, var man i politiskt avseende hade Scott. Det var icke ur vägen att ge denne en varning igen. Det skedde i Aftonbladet i början av sept. 1839, där en stridsskrift mot metodisterna av O'Connel refererades. Bl. a. betonas wesleyansamfundets despotism. Om Wesley framhålles, att han var tory och hans efterföljare äro också tories.⁹ Scott fick således sin politiska beteckning. Den stämde också ganska väl med verkligheten.¹⁰

⁸ D. Fehrman, a. a., II, s. 168.

⁹ Aftonbladet, 7/9 1839, art. O'Connel och de Wesleyanske Methodisterna.

¹⁰ Utom vad som av det föregående framgått till belysning härav, kan anföras hans politiska trosbekännelse i brev till den liberale P. A. Huldborg, 15/3 1841. Han framhöll där, hur han i sin tidigare ungdom var en »rigtig rabulist, afgjord reformatör». Men andra tider kommo. »Jag insåg den låga egennyttan, som rådde så omisskänneligen i de flesta liberalas handlingssätt, jag fann att deras liberalism var i allmänhet 'frihet att tänka endast som jag tänker'. Men år 1837 var mitt kurerande fullbordat, ty under mina många resor, här och tvers öfver hela England och Scotland samt en del af Irland, fann jag öfverallt med ganska få undantag, att sann Gudsfruktan och uplyst conservatism å den ena sidan, samt liknöjdhet om de religiösa ting och radicalism å den andra woro ständiga följeslagare. Få se hvad min resa till frihetens hemland nu har för werkan — min själ är öppen för sanning men tillsvidare är jag afgjord conservatist utan att derföre wara

När någon tid därefter wesleyanernas organ i England hade en artikel om ärkebiskopsvalet, yttrade sig korrespondenten, som givetvis var Scott, ganska utmanande om den liberala pressen.¹¹ Självfallet är, att Scotts partitagande i denna sak blev känd här och av de liberala tidningarna tyddes som ett varsel om vad en samlad folkrörelse på väckelsereligiositetens grund under Scotts ledning skulle kunna komma att betyda i den politiska kamp, som pågick.

Under året 1840 kommo angreppen huvudsakligen i två omgångar. Först i samband med de i riksdagen väckta motioner, som i föregående kapitel beskrivits, och sedan i slutet av året, då ett angrepp uppe i Falun inledde en livlig presskampanj.

Lars Johan Hierta saknade icke alldeles sympatier för friherre Flemings motion, och han uppträdde därför, som ovan har påpekats, vid Hartmansdorffs sida, när frågan först var före. Aftonbladet önskade ett stävjande av Scotts verksamhet, men aktivt kunde det icke uppträda för ett godtyckligt våldförande av en av stadens främmande församlingar. Men tidningen lättade sitt hjärta med att införa de våldsamma angrepp på metodismen, som C. U. von Hauswolff i sin långa promemoria på Riddarhuset gjort.¹² Därmed gjorde tidningen sig soli-

mera servil, än du är såsom tillswidare förfäktare af de motsatta åsikterna.» Se H, s. 271 f. I brev till CWMS, 5/2 1839, citerar Scott ett brev från Stephens, där denne bl. a. skrev: »One thing is certain, that I could have *annihilated* your Holiness longe since, if I had accepted the *numerous* invitations from various quarters to open the eyes of the public as to the real character of modern Methodism». Att det här gällde de liberala kretsarna, är tydligt.

¹¹ The Watchman, 23/10 1839, art. Sweden. Election of a New Archbishop. I artikeln talas om Wingård: »Dr. W. is, in politics, a decided and consistent Conservative, an uncompromising foe to that libertinism in politics, and latitudinarianism in religion, so fearfully prevalent here as elsewhere. But what is of more importance, Dr. W. is a lover of God, good men, and good efforts, and the various religiously benevolent institutions will find in him a warm-hearted patron and friend. — — — And as he has been made the subject of the most virulent and shameless attacks from the liberal press, it is most gratifying to him, and a token for good, as regards the country, to know that, he was *unanimously* nominated to the vacant chair, his name appearing on each of the 15 lists above referred to.»

¹² Aftonbladet, 15, 16/5 1840.

darisk med den hänsynslösaste kritik, som metodismen vid riksdagsbehandlingen var utsatt för.

Freja, som alltfört blev full av vitalitet och temperament, när helst metodismen råkade komma i synfältet, framträdde återigen. Om det nu var Aug. Blanche, som i denna sak förde pennan, kan jag icke avgöra. I varje fall levererades batalj. Svenska Minerva hade gett anledningen. Detta konservativa blad bibehöll sin lilla egenhet att klarare och konsekventare än de liberala ivrarna kämpa för samvetsfriheten. Med anledning av vad sig i riksdagen tilldragit, tog Askelöf upp sitt ämne från 1838, och även nu lämnades goda argument för samvetsfriheten, även när det gällde judar och katoliker.¹³ Freja tog illa vid sig. Dagen därpå fick Svenska Minerva påskrivet, ty hennes intresse för samvetsfrihet åt judar och katoliker vore till endast för metodisternas skull, dessa protestantismens jesuiter, vilka, var de än komma, etablera samvets tvång. Scott hade förstått att »vinna inflytande bland samhällets högsta och lägsta klasser». Han smyger sig fram och gör invändningar och undanflykter. Freja känner till förbindelserna. Tidningen vet, vem som är »Methodisternas ålderstigne och förnåme gynnare och skyddspatron i Sverige», och den vet också, att Svenska Minerva är »hans vördnadsfulla tjenstefruinna».¹⁴

I början av maj samma år hade Freja ett par artiklar igen, då flera allvarliga anklagelsepunkter framställdes.¹⁵ I artiklarna spåras Ternström; där talas gott om schartauismen och om hur till en början denna och metodismen närmade sig varandra.¹⁶

Under allt detta fortfor Scott att lugnt bygga vidare på sin stora kyrka. Tidningarnas angrepp störde icke nämnvärt.¹⁷

¹³ Sv. Minerva, 9/4 1840, art. Finnes i Sverige Samvetsfrihet? Jfr 14/4 1840.

¹⁴ Freja, 10/4 1840, art. Samvetsfriheten.

¹⁵ Freja, 1/5, 8/5 1840, art. Methodismens fenomen. Bl. a. påtalas Scotts inflytande vid prästtillsättning och dessutom gäller det kyrkobygget och gamla anklagelser.

¹⁶ Freja, 8/5 1840. Om schartauismen, jfr också Freja, 12/5 1840, art. Schartaus »Skola».

¹⁷ Warnke iakttog detta. I brev till Herrnhut, 26/5 1840, skrev han: »Sie richten aber alle nichts aus, da der gegenwärtige Erzbischof Wingård ein Freund der Methodisten ist.»

Det behövdes något nytt uppslag för kampen mot den oövervinnelige. I slutet av året 1840 kom så från stridsfronten uppe i Falun en ny signal. Det var en serie artiklar i Tidning för St. Kopparbergs län under november månad, vilka behandlade frågan om sambandet mellan läseriet, metodismen och nykterhetsföreningarna.¹⁸ De stora nykterhetsmötena i Njutånger 1839 och i Hudiksvall 1840 hade nog sin del i denna utredning, som verkställdes av brukspatronen Jacques de Ron på Svabens bruk.

De Ron var avgjort emot nykterhetssaken, sådan den nu bedrevs, och han hade beslutat studera den i norra Hälsingland. De rön, han gjort, gävo honom klarhet bl. a. därom, dels att hälsingeläsarna numera voro »en utgrening af den ryktbara Methodistiska sekten i England», och dels att nykterhetsföreningarna numera endast voro »en hjälptrupp åt de förras krigslystna fanatiska härars *ledare*».¹⁹ De Ron hade fått sina misstankar, att nykterhetsvännerna egentligen vore en sekt med en förvillande benämning, då han iakttagit, »att ingen bland Allmogen, som dessa senare 3 år bortlagt bränninet, icke äfwen samtidigt inträdt bland *läsare-wännerne*».²⁰ I sin utredning ställer förf. denna fråga: »Hwad är då meningen med den i Engelska kyrkan på Svenska predikade Methodismen?»²¹ Jo, den är en förgrening av den metodistiska jesuitism, som i England och Amerika vunnit sådan utbredning och som är »helt och hållet politisk».²² Den står i en klerikal opposition mot statsledningen, där döljer sig en klerikalism, som syftar till att »afskudda ett beroende under

¹⁸ Tidning för St. Kopparbergs län nr:is 44—47. Artiklarna utkommo snart nog också i broschyrform: Sambandet mellan Läseriet, Methodismen och Nykterhets-föreningarne; rön, samlade under en resa genom Norra Hälsingland. Här citeras broschyren.

¹⁹ J. de Ron, Sambandet etc., ss. 3 och 6. Å s. 3 säges, att »en wiss sektterisk anda lifwar folket efter sjökusten norröfwer: de äro nästan mangrannt *läsare*.»

²⁰ Ibidm., s. 7.

²¹ Ibidm., s. 8 f.

²² Ibidm., s. 17 f. Här hänvisas också till Hauswolffs långa anförande på Riddarhuset.

den werldsliga myndigheten, hwilken de anse böra lyda under kyrkan». ²³

För dessa dolda syften är även metodismen i Sverige i verksamhet. Dess apostel här, Scott, var lycklig, »då hans farligaste motståndare dog, som från sin upphöjda samhälls-plats med sina stora jättegåfwor, sin ädla jernwilja började bekämpa det onda», medan hans efterträdare gör intet för att mota det ondas tillväxt. ²⁴ Nykterheten blev det medel, varmed man, döljande sitt religiösa syfte, skulle nå målet. »De Lutherska kyrkorna, som i det konstitutionella Sverige woro igenlästa för *sektersiska swärmare*, öppnade sig beredwilligt för *nykterhets*-wännernas uppmaningar.» ²⁵ De Ron riktar ett häftigt angrepp mot nykterhetstalarna för deras »personliga förolämpningar, skällsord, pöbelord» och mot de tusentals skrifter, som bland läsarna spridas. ²⁶ Samvetsfriden och landsfriden undergräwes av en mina, »som, när den en gång springer, kanske för århundraden grundlägger we och elände för vår fattiga men dock fredliga hembyggd», och därvid siar förf. om tider, »när Religionens röst kallar till wapen» bland den av de religiösa ledarna förda massan. ²⁷

Slutligen pekar förf. på förhållandena i England. »Den dolda planen» i vårt land får därigenom sin belysning. Metodisterna ha i England bemäktigat sig hantverkare- och arbetarklassen, och en antydan göres, att deras strävan har varit »att motverka och störta den i detta land rådande moderata styrelsen, Whig-partiet». I de högsta kretsarna understöddes dessa strävanden. Det blev uppror, som skakade samhället, och metodistpräster gingo i spetsen, bl. a. Scotts företrädare. »Så har Jesuitismen och Methodismen alltid rört sig med den lägre folkklassen: alltid egt bördan med sig till allierad för att bekriга medelklassen.» ²⁸

²³ Ibidm, s. 13 f. I detta sammanhang beskrives metodismens religiösa egenheter, dess botkampsmöten, dess helighetslära, dess intolerans, dess proselytmakeri. Orden äro mycket skarpa.

²⁴ Ibidm, s. 18. Jfr s. 25 f.

²⁵ Ibidm, s. 26.

²⁶ Ibidm, s. 27 f.

²⁷ Ibidm, s. 29 f.

²⁸ Ibidm, s. 34 f.

Denna icke utan talang skrivna stridsskrift mot metodismen hade sina stora brister, både när det gällde uppgifter och om-dömen, av vilka många voro rent orimliga, men ett är visst: klarare och lättfattligare hade icke problemet om Scott ställts. Metodismens utbredning var ett led i en fördold plan. Den vart en tjänarinna åt bördsaristokratin och klerikalismen för att betvinga de liberala tendenserna hos medelklassen. Denna skrift var ett gott handtag åt de liberala tidningarna, vilka visserligen varit inne på samma spår men icke förmått att hyfsa problemet till denna uppseendeväckande enkelhet. Att skriften gjorde verkan, är påtagligt, och snart var striden där-om i full gång.²⁹

P. A. Huldberg, som dock ville bevaka både metodismens och nykterhetens intressen, skyndade att varsko A. G. Sefström, och denne skrev en lång raljerande artikel, som löpte genom flera nummer av Huldbergs tidning.³⁰ Snart trädde också Scott in på arenan. I ett brev till Huldberg ber han om upplysning, »ho den hjelte är, som begagnat Stora Kopparbergskan till skvallermoster åt hans till medeltidens mörker hörande fantasier».³¹ Scott är mycket upprörd. Han fruktar, att även här Ternström är med i spelet. Han betygar nervöst, att han har frid trots allt, »ty välsignad ware Gud — dessa ting rör mig intet». Egentligen rörde de honom mycket.³² Snart avgick ett kort, skarpt svar till Huldbergs tidning, ehuru Scott avrättats att inblanda sig i polemik med de Ron. Beskyllningarna för politiskt kannstöperi fingo dock

²⁹ Att den hade effekt bland den medelklass, till vilken den riktade varningsordet, tyckes framgå av borgareståndets behandling av Flemings motion. Betecknande nog avvek detta stånd från de övriga, i det att det vid bifall av utskottens avstyrkande förslag strök motiveringen, som framhöll, att ingen fara vore förhanden.

³⁰ Tidn. för Fahlu Län och Stad, nr:is 48, 49, 53, 1840, art. Helsingar Norrifrån. Artikelförf. var anonym, men det var Sefström. Se brev från denne till Huldberg, ¹²/₁₁ 1840. Jfr brev från Scott till Huldberg, H, s. 256.

³¹ Brev till Huldberg, ¹³/₁₁ 1840. Se H, s. 255.

³² DI I, p. 251 f. (⁹/₁₁ 1840). Jfr nedan, noten 39. Att Ternström misstänktes ha med angreppet att göra är förklarligt. Sefström skrev till Wieselgren, ¹¹/₆ 1841: »Huruvida Fahlu-kämpen har en prest bakom örat, vill jag lemna osagdt, men okärt skulle det vara att veta T[ern]str[öm] valt denna plats.»

icke stå oemotsagda, ty många kunde därav skrämmas.³³ I sin »oundvikliga förklaring», stämplade Scott de Rons ytterranden i detta fall som »oförskämda uppsåtliga lögnar, blottställande deras upphofsman för det ansvar lagen bjuder, eller det förakt, ett ordnad samhälle bör wisa».³⁴ Utom detta sökte han att få brukspatron Kinmans i Falun bistånd, varjämte han bad Huldberg införa ytterligare bevis och anhöll dessutom, att någon i Falun måtte hos Hierta begära den »oundvikliga förklaringens» införande i Aftonbladet.³⁵ Scott väntade således att få bistånd av sin andlige son, som dock förirrat sig in på liberala marker. Trots skiljaktigheter i politiken kunde man vara goda vänner, menade Scott, men för säkerhets skull erbjöd han Huldberg likvid.³⁶

Utom allt detta beredde sig Scott att göra ett besök i Falun, där på Kinmans anstiftan ett möte i mitten av januari skulle hållas. Då skulle han giva »den gunstige herren litet skarp risbastu».³⁷ Av allt framgår, hur ytterst hårt detta slag mot metodismen träffade Scott. Han insåg också, att de Ron »walt en listig utväg» för att hindra nykterhetssaken. Detta bekymmer anförtrodde han Wieselgren,³⁸ vilken ju redan långt tidigare insett vådan av nykterhetens nära förbund med metodismen. Med de Ron kom Scott i en livlig epistolär kontrovers.³⁹

³³ Brev från Scott till Huldberg, 7/12 1840 (poststämpeln). Se H, s. 258 f.

³⁴ Tidning för Fahlu Län och Stad, n:r 50, 1840, art. En oundviklig förklaring. Samma förklaring infördes också i Tidning för St. Kopparbergs län, n:r 51, 1840. Ett längre svar härpå från de Ron inflöt i sistnämnda tidning, n:r 4, 1841.

³⁵ Brev från Scott till Huldberg, 7/12 1840 (poststämpeln). Se H, s. 259.

³⁶ Ibidm; och brev från Scott till densamme, 14/12 1840. Se H, s. 259 f.

³⁷ Brev från Scott till Wieselgren, 27/11 1840 (poststämpeln). Jfr brev från Scott till Huldberg, 26/11 (poststämpeln). I det sistnämnda brevet särskilt visar sig Scott mycket obehärskad. Besöket i Falun blev icke av.

³⁸ Nyss citerade brevet till Wieselgren.

³⁹ Den 28/12 skrev Scott ett långt brev till de Ron (DII, p. 257). Antagligen var detta det brev, vars koncept finnes i Scott-samlingen (H, s. 260 ff.). Några veckor senare fick Scott ett brev på fyra ark från de Ron. Detta brev visade denne sådan, som han var, »an unblushing Infidel» (DII, p. 262, 18/1 1841). Enligt Scotts brev till Huldberg, 18/1 1841, voro de fyra arken »fulla af den oförskämdaste Deism» (H, s. 264). Scott svarade omedelbart på det långa brevet och sökte komma till den egentliga frågan: »Är Deism eller wördnad för Bibeln nyttigast för Samhället.» (Se H, s. 264.) Konceptet till

De nya kampsignaler mot metodismen, som utgingo från Falun, gåvo snart eko i huvudstaden. De Rons utredning passade onekligen de liberala bladen synnerligen väl. Aftonbladet är omedelbart redo att införa det avsnitt i framställningen, som talade om de klerikala planerna och om hur Wallin uppträdde emot metodismen. Dessutom citeras insinuationen, att hans efterträdare icke gör något mot det onda utan snarare med Scott håller »konfidentiella öfverläggningar öfver det närvarande och den icke allt för aflägsna framtiden».⁴⁰ Det är påtagligt, att Aftonbladet vill brännmärka Scotts intima umgänge med ärkebiskop af Wingård.⁴¹

Till en våldsamt sammanstötning kom det, när Dagligt Allehanda tog fasta på det givna uppslaget från Falun och med ett häftigt språk vände sig mot Scott.⁴² Om endast någon liten del av de meddelade uppgifterna vore sann, »kunde intet samhälle tåla inom sig en dylik intolerant, andeligen högfärdig,

detta Scotts långa brev finnes också i Scott-samlingen (se H, s. 264 ff.). Scott för här ett försonligt språk och går ut ifrån, att de Ron är deist. Den 1/2 1841 sände Scott sin vederdeloman ännu ett brev och anhöll att få utge de Rons brev tillsammans med sina egna, till belysning av huvudsaken, frågan om deismen. Därav blev dock intet. Att det gällde »hela Christendomen», som de Ron tycktes vilja bekämpa, påstår också G. Th. Keyser i brev till Wieselgren, 22/1 1841. Keyser's syfte är tydligen att få Wieselgren att uppträda till Scotts försvar. De Ron fortsatte sin kampanj. Genom förbindelser med Ternström (H, s. 269 f.) hade han fått ett nytt ämne, nämligen Svenska missionssällskapets penningfördelning. En ny skrift utgick från Falun: Sambandet mellan Methodismen och Missionsföreningarna i Sverige, Anteckningar wid genomläsandet af Svenska Missions-Sällskapets Directions Årsberättelser. Det är en antimissionsskrift. Scott får här skulden för det stora intresse missionen fått, då pengarna så väl behövdes inom landet (ss. 30—32 och 125). En sträng räfst hålles med Sv. missionssällskapets rikliga penningunderstöd åt metodister. Att Ternström hade sin del i denna skrift, synes framgå även därav, att en artikel i samma ämne, sign. Tertius interveniens, införd i Dagl. Allehanda, 4/2 1841, bär vittne om T. som författare.

⁴⁰ Aftonbladet, 9/11 1840, art. Revy af tidningarne.

⁴¹ Att Wingård förstod denna sak, framgår av ett par brev till Wieselgren. Den 10/1 1841 skrev han: »Medlertid så sträng jag är i Lära, är jag Latitudinarius i sätt för verksamhet. Det är ock det Methodismens hatare ogilla hos mig; de mana Wallin upp från de döda, emedan han var tvärtom lös i lära.» Och den 5/2 1841 skrev han om nykterhets- och missionssällskapen, som utgöra »Liberalismens förtvivlan».

⁴² Dagl. Allehanda, 14/1 1841, art. Methodism och Nykterhet.

hemligt arbetande proselytmakare-korps». Wesleyanernas apostel i vårt land hade väl platt förnekat sannfärdigheten av uppgifterna, men tidningen anser icke hans ord säkert; »den noggrannaste, strängaste undersökning erfordras, för att lugna samhället». Det är icke metodismens läror utan dess andliga disciplin och styrelse, som man har anledning frukta. Den är en protestantisk jesuitorden, farligare än den katolska. »Sekten har nu en söt lukt inför de enväldige eller de till envælde sträfvande, emedan den hittills predikat passif lydnad för all världslig styrelse.» Liksom jesuiterna bemäktigade sig uppfostran såsom en hävstång för sig, har metodismen »med verkliga beundransvärd instinkt» gripit tag uti nykterhetssaken, och genom den har den allestädes vunnit insteg. Det är synd, att Wieselgren har lånat sig åt detta. Han är för ortodox för att luta åt metodismen, men han kan misstänkas bliva vilseledd av »en kortsynt entusiasm». Prästeståndet tyckes icke inse sakens allvar. »O, hade *du* lefvat, kraftige, outtröttlige *Wallin!*» Slutligen lovordar tidningen folket för att det, trots Scotts smädelser i England härdat ut och lämnat denne »omolasterad».

I denna artikel skönjer man ett mål. Folket har något ogjort. Även om tidningen tar avstånd, är saken nämnd. Vad än syftet med de senast anförda orden var, faktum kvarstod: folket tog det som en vink, och därmed började stridens sista skede. Det personliga våldet blir den nya faktorn i striden.

Scott blev djupt bedrövad över detta angrepp, »the vilest attack which has yet appeared against us».⁴³ Han beredde sig på en confutatio. Den kom några dagar senare i ett bihang till Dagligt Allehanda, och omfattade över sex spalter.⁴⁴ På utförligheten kunde ingen klaga. Innehållet utgöres, utom av rättelser av felaktigheter i tidningens kritiska artikel, av intyg och bevis för metodismens förträfflighet i olika avseenden, delvis taget ur Scotts svarsskrift mot stockholmskonsistoriet

⁴³ DII, p. 261 (14/1 1841).

⁴⁴ Dagl. Allehanda, 26/1 1841, Bihang. Omedelbart efter angreppet i Allehanda skrev Scott ett brev till Wieselgren, 15/1 1841 (se H, s. 263). Där omtalar han, att han haft långa samtal med Notenius, d. v. s. W. F. Dalman, Allehandas redaktör. Det är tydligt, att Scott även vill ha Wieselgren att framträda på sin sida.

1838. Scott vill lämna åt »det fördomsfria sinnet» att granska hans sex spalter, och han tror icke, att man skall anse honom förtjänt av den animositet, som röjes i Allehandas artikel, »der ej så otydliga uppmaningar till 'Molestation' ifrån det otyglade godtycket påskinas, åtminstone så uppfattas af de obetänksamme».

I en längre artikel lämnar tidningen några dagar senare »Påminnelser i Metodisttvisten».⁴⁵ Därmed stod saken egentligen på samma punkt. Tidningen hade sin bestämda position.⁴⁶ Scott stod ohjälpligen misstänkt och komprometterad. Hans sak förbättrades icke därav, att ett par konservativa tidningar togo hans parti. Snarare måste detta uppfattas, som om de Ron sett rätt: bördsvälde och klerikalism räknade Scott såsom sin man.

Svenska Biet var ett organ, upptaget av idelig tjänst åt de konservativa idéerna. Prästmannen C. O. Angeldorff förde där en livlig fejd mot de liberala tidningarna.⁴⁷ Dessutom medverkade flera betydande män,⁴⁸ och tidningen ansågs stå under ärkebiskopens ledning.⁴⁹ Redan omedelbart efter de Rons artiklar i Tidning för St. Kopparbergs län, framträdde Sv. Biet och gav sin mening tillkänna.⁵⁰ Tidningen påvisar läseriets svenska ursprung, och anser, att det är oförnuft att tala om en dold plan. Vad metodismen angår är den plantan för späd hos oss, för att man skulle kunna fälla något avgörande

⁴⁵ Dagl. Allehanda, 6/2 1841.

⁴⁶ Någon tid senare infördes där en längre art., Litet mer om Metodismen, i vilken Charles Dickens blodiga satir över metodismen, dess präster och mission citeras. Dagl. Allehanda, 27/3 1841.

⁴⁷ För Wieselgren beskriver Angeldorff, hur han känt kallelsen att träda upp mot tidens gudar, och tillägger: »Här är ett slaveri, djupare och styggare, än som kan utsägas. Man darrar för Aft.-bladet som för en pöbel-furste.» Brev från Angeldorff till Wieselgren, 14/2 1840.

⁴⁸ I brev till Wieselgren, 21/1 1841, säger Angeldorff: »Hans Järta, Thomas d:o, Palmblad, B. von B—w (tyst! tyst!) Atterbom, Fahlecrantz, Wingårdh, skriva deri lika flitigt som jag.»

⁴⁹ I brev till Wieselgren, 16/10 1841, skrev Wingård: »Angeldorff är förträfflig i Biet. Han hedrar sin Mästare och har öfverträffat min föreställning ehuru den var ganska betydlig.»

⁵⁰ Svenska Biet, 16/11 1840, art. Läseri, methodism och nykterhetsföreningar.

omdöme. Den teckning, som de Ron gjort, finner man lätt »vara en uppenbar -dikt». Om någon urartning skulle förspörjas, skulle nog svenska kyrkans styresmän och lärare se till att all våda bleve förekommen. Att Scott ivrigt arbetat för nykterhetssaken hedrar honom.⁵¹ För att ytterligare och mera grundligt taga läseriet i försvar och påvisa att någon våda ej förelåg, ägnade Sv. Biet saken en lång utredning i januari påföljande år.⁵² »Att utan skäl göra blindt alarm, vore icke kyrkan och dess styresmän värdigt, och skulle allraminst gillas i en tid, då sjelfva hedendomen i offentliga och allmänt lästa Blad fordrar för sig samvetsfrihet.»⁵³

Efter någon tid spetsade också en skribent i Svenska Minerva, antagligen Askelöf själv, sin penna och vände sig emot de liberala tidningarna. Således biträdde Scott av ytterligare ett konservativt blad. Minerva gycklade med »ifranne för vår rena Luthersk-Evangeliska lära» och fann hela striden »förbålt uppbygglig och rörande».⁵⁴ Satiren var bitande. Men de liberala bladen menade sig nog nu allt klarare se, vilka svenska intressen Scott tjänade. Men på vilket sätt man skulle få bukt med denne, de konservativa fiendernas misstänkte bundsförvant, var icke lika klart. Scotts Amerika-resa gav nya möjligheter att föra striden över på den redan förut av Dagligt Allehanda antydda vägen: den personliga »molestationen».

Scott hade verkligen före Amerika-resan fått pröva på vad detta ord innebar. Redan strax efter den nyss nämnda artikeln antastades Scott på gatorna i Stockholm, då han »på

⁵¹ Denna artikel i Sv. Biet fick ett ganska ampert svar i Tidning för St. Kopparbergs län, n:r 48, 1840, vilket av Sv. Biet pareras, ³⁰/₁₁ 1840.

⁵² Sv. Biet, 4, 7, ¹⁴/₁ 1841.

⁵³ Sv. Biet, ¹⁴/₁ 1841. När de förut omtalade angreppen mot Sv. missions-sällskapet, se ovan, noten 39, kommo, anmälde sig även då Sv. Biet för att dels rentvå sällskapet från metodistiska misstankar, och dels påpeka, att om Scott var sällskapets upphov, var detta intet klandervärt utan en förtjänstfull gärning. (Sv. Biet, ²⁰/₂ 1841, art. I hvad förhållande står methodismen till Sv. Missionsväsendet?) Senare fortsatte kontroversen mellan Sv. Biet och Nord. Kyrkotidning. De båda kämparna Angeldorff och Ternström råkade också i en häftig sammanstötning med anledning av den senares vid denna tid gjorda anfall mot den bortgångne Pehr Brandell.

⁵⁴ Sv. Minerva, ¹⁸/₂ 1841. I art. heter det bl. a.: »Hvem hade väl föreställt sig, att en sådan eld och ugn skulle finnas inom vårt Israel.»

det grymmaste förolämpades». ⁵⁵ Detta var början till vad som ett år senare komma skulle.

Från den 4 april till den 8 november 1841 varade den förut flera gånger i förbigående nämnda Amerika-resan. ⁵⁶ När resan anträdades, beräknade Scott återkomma i början av september. ⁵⁷ Färden gick över Göteborg, Hull, London till Liverpool. Från London var han i Bairds sällskap, vilken redan för amerikanerna introducerat hans verk i Sverige. Som förut påpekats hade resan ett tvåfaldigt syfte: dels gällde det att lätta skuldbördan på den nya kyrkan och dels var det fråga om att få amerikanskt understöd åt de lekmannakrafter, Scott vunnit för sin verksamhet. De olika företagen inom områdena nykterhet, bibel- och traktatspridning, mission och »stadsmission» voro i behov av fastare ekonomisk grund. I det först-nämnda avseendet hade Scott god framgång, ehuru tiderna i Amerika voro långt ifrån gynnsamma. ⁵⁸ I det senare syftet

⁵⁵ Brev från Scott till Wieselgren, ¹⁵/₁ 1841 (H, s. 263). Jfr brev från den-samme till Huldberg, ²⁵/₁ 1841 (H, s. 268).

⁵⁶ DAMI, p. 1 och DAMIII, p. 220. I tre dagböcker har Scott nedlagt sina rön och erfarenheter under denna resa. I en kommande undersökning av det amerikanska inflytandet i svenskt fromhetsliv under 1800-talet kommer Scotts Amerika-resa att utförligare beskrivas.

⁵⁷ Brev från Scott till Wieselgren, ⁹/₃ 1841. Se H, s. 271. Jfr H, s. 277.

⁵⁸ Scott hade goda rekommendationer. Genom Baird bereddes honom ingång hos flera samfund. Dessutom hade den amerikanske ministern i Stockholm, Christopher Hughes, lämnat honom ett brev, som tjänade som rekommendation (Se H, s. 274 f.). När Scott kom till Amerika, möttes han av en viss pessimism med avseende på penninginsamlingen. I metodisttidningen *The Christian Advocate and Journal*, ¹²/₅ och ²⁶/₅ 1841, voro långa sympatiska artiklar om Scott och hans mission, men red. beklagade, att depressionen skulle hindra insamlingen av de erforderliga 10- å 12,000 dollars, vilka vid en annan tid lätteligen skulle inbringats: »At present our good brother must not expect much from American Methodists.» Tidningen manar dock sina läsare att insända bidrag. Scott skrev även själv artiklar i tidningarna. (Se DAMI, p. 43. Jfr H, s. 276 ff.) Även flera andra tidningar berättade om Scott, refererade hans tal och beredde väg för honom. Se t. ex. flera nummer under maj månad av *The New York Evangelist* (presbyteriansk); *The New York Herald* (metodistisk?); *The New York Observer* (kongregationalistisk), *The Christian Observer*, Philadelphia; *The Zions Herald and Wesleyan Journal*, Boston; *The Missionary Herald*, Boston. Scott erhöll en god hjälp till sin kyrkoskuld, över 11,000 R:dr B:co netto. Se G. Scott, *Sveriges religiösa tillstånd*, s. 10; och DAMIII, p. XI.

var Scotts framgång också betydande, vilket senare närmare skall påvisas.

Under den omkring fem månader långa vistelsen i Förenta staterna och Kanada höll Scott många tal, varibland ett stort antal om Sverige.⁵⁹ Därvid måste Scott »ådagalägga, att behof voro för handen i Sverige; ty hvartill eljest skulle resan tjena?»⁶⁰ Men Scott hade dock redan på förhand också klart för sig, att i Stockholm funnos personer, »som velat, trots all upplysning och erfarenhet, missförstå och misstyda hans snart sagdt alla företag, samt att vanställda uppgifter i tidningar eller bref om hans förfarande utomlands nog skulle hinna till Sverige, och helsas ganska välkomna af dessa».⁶¹

Man skulle ha väntat, att Scott efter den förbittrade strid, han varit invecklad uti i slutet av 1840 och i början av 1841, skulle ha visat en större försiktighet, när han i Amerika skulle få fram pengar för verksamheten i Sverige. Dagböckerna och olika omständigheter vittna dock om att Scotts insamling var ett ganska hårt arbete. Det ekonomiska läget i U. S. A. var tryckt, och Scott nödgades gripa till starka ord för att få börarna att öppna sig.

Ett referat av ett tal, som Scott höll i mitten av maj i Brooklyn, publicerades några månader senare i Freja, under rubriken »Hurusom Pastor Scott i Amerika framfar emot Sverige.»⁶² Brevet framhåller, att Scott vid ett nykterhetsmöte »ut-

⁵⁹ Icke mindre än 145 religiösa tal höllas av Scott i Amerika, varvid 48 städer besöktes och åtta olika kyrkosamfund mottogo honom. (G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd, sådant det blifvit uppfattadt och uti Amerika framställt, ss. 8, 10.) Jfr också DAMIII, p. XI. Enligt där lämnade uppgifter höll Scott mest till hos metodister, kongregationalister och presbyterianer. Men även en luthersk och fyra baptistiska kyrkor upplätos för honom.

⁶⁰ G. Scott, nyss a. a., s. 5.

⁶¹ Ibidm., s. 5 f.

⁶² Freja, 24/9 1841. Brevet angives vara skrivet av en resande landsman och daterat Brooklyn, 28/5 1841. Freja hade dessutom fått mottaga några nummer av tidningen The New York Herald, där Scotts »religionsexcesser» troget sekunderades. Enligt de tidsuppgifter, som i Freja ges, skulle Scotts tal ha hållits söndagen den 16 maj i Brooklyn. Detta stämmer icke väl med DAMI, p. 42. Enligt ett brev från Scott till The New York Observer, 11/6 1842 (även publicerat i The Zions Herald and Wesleyan Journal, 29/6 1842) uppger Scott, att brevet i Freja avsåg ett tal, som han höll i d:r Spencers

målat Sverige med de mörkaste färger». Vid ett senare möte hade brevskrivaren hört Scott beskriva religionen och sederna i Sverige, och han »afmålade Svenskarne på det värsta, såsom hedningar». Han skulle ej ha kunnat »vistas eller lefva ibland dem, om ej hans nit för Gud och deras omvändelse påfordrade hans närvaro ibland dem». På grund av den stora anslutningen hade Scott måst söka få till stånd en ny kyrka, och han hade därvid »försökt erhålla penningar af dem — — — men presterne hade lagt sig deremot, emedan de fruktade, att han skulle för mycket upplysa folket». Därpå följer i brevet ett referat av Scotts mörka skildring av prästerskapet, hur prästerna på söndagarna gå till »krogar, spelhus, baler och spektakler, försedde med kragar och presterlig skrud». I Sverige var det också förbjudet att hemma i husen ha religiösa sammankomster, och, enligt brevskrivaren, hade Scott givit ett drastiskt exempel på hur, när polismästaren trängt in i en sådan konventikel, deltagarna i denna hade hunnit att undanskaffa biblar och psalmböcker och i stället framställt brännvinsbuteljer och kort etc. Polismästaren hade blivit förargad över den falska angivelsen, då ju nu allt var i sin ordning. Dessutom hade Scott påstått, att sederna i Sverige voro i grund fördärvade och »att det der knappt funnos några kyska qvinnor, och att af de barn, som föddes, de oäkta voro 1 ½ gång flera till antalet än de äkta», samt »att män, qvinnor och barn icke kunde tala, utan att svärja». Det enda, Scott berömde, var den svenska psalmboken.

Som vi förut iakttagit, var Freja en av Scotts påpassligaste fiender.⁶³ Nu nådde dess förbittring en än hetare grad. Sina kommentarer till det amerikanska brevet avslutar tidningen på följande sätt:

kyrka i Brooklyn. Detta tal hölls emellertid söndagen den 20/6 (DAMI, p. 75). Om dateringen i Freja-brevet varit den 28/6 i stället för den 28/5 skulle det således ha slämt bra. Vid detta besök i Brooklyn träffade Scott en »Mr. Stråle (the only brother of Justitie Rådet Stråle)». Var denne man månne upphovet till brevet? Möjligen var, efter allt, Freja-brevet hopfogat av andrahandsuppgifter och således mer eller mindre apokryfiskt. Enligt Owen, OWS, var det två svenskar av mindre hederlig karaktär, som från Amerika skrevo hem och vanställde saken.

⁶³ Även i den strid, Scott hade att föra i början av året 1841, inblandade sig Freja med en vresig artikel. Freja, 9/2 1841, art. Methodismen i Sverige.

»Antingen tänker således Hr Scott aldrig mera återkomma till Sverige, eller är det hans afsigt att, ehuru nu frånvarande, bryta och värma de servietter, hvarmed han, efter återkomsten, vill blifva emottagen.»

Det blev också varma servietter. När Scott kom till London, fick han i ett brev reda på Frejas artikel, och när han den 3 november nådde Göteborg och togs om hand av herrnhutar-vänner, torde han redan då fått reda på den upphetsning, som man sökt skapa med anledning av det publicerade brevet.⁶⁴ I sin stora rapport om striden framhåller Scott också, hur nationalfåfängan blivit sårad och — »an impression most unfavourable to the Missionary was produced, and deeply fixed ere he could be aware of it, or take any step to palliate the evil».⁶⁵

När det blev bekant, att Scott verkligen var återkommen till huvudstaden, bröt det löst. Främst gingo till en början Dagligt Allehanda och Freja. Aftonbladet retade sina kolleger på sig med att i en not till en artikel om religionsfriheten ifrågasätta trovärdigheten av det nyss citerade brevet i Freja, och dessutom: »Att omtala sanningen, torde i Amerika ej anses opassande.»⁶⁶ Iärav tog sig Dagl. Allehanda anledning gå till rätta med både Aftonbladet och Scott, och tidningen förklarar, att andra brev finnas, som bestyrka »Hr Scotts oförskämda sätt att utmåla» det svenska folket.⁶⁷ Några dagar senare publicerades ett sådant brev i tidningen. Det uppgavs vara skrivet av en i New York bosatt landsman och var daterat 29/9 1841. Det innehöll ungefär samma beskyllningar, som det i Freja publicerade brevet, men var hållet i en bittrare

⁶⁴ DAMIII, p. 218 f. Scott träffade i Gtbg sina goda vänner Peter Dahl och Brusewitz. Dessutom träffade han ock biskop Bruhn och den nye herrnhutarpastorn. (Jfr H, s. 387 f.)

⁶⁵ Narrative (i H, ss. 331—353), s. 333.

⁶⁶ Aftonbladet, 10/11 1841.

⁶⁷ Dagl. Allehanda, 12/11 1841. Redan i inledningen till en artikel den 7/10, Är Svenska nationen verkligen så djupt sjunken etc., hade denna tidning farit ut mot Scott i de grövsta tillmälen. »En kringresande läsarepredikant» är »på ett korståg» till Amerika. Denne »belackare» använder »smädliga dikter» om Sverige. Detta »skamlösa förfarande» är en »oförskämhet». Man måste ha ögonen på »den i mörkret arbetande sekten», — »detta kringgripande, intoleranta, herrsklystna och på sinnenas förfäing beräknade läserisamfund.»

ton. Scott reser hem, säges det, och kvarlämnar den övertygelsen, »att allt hvad som är Svenskt är diaboliskt och vår nation föga bättre än vildarne uti Afrikas sandöknar eller kannibalerne på öarne i Stilla oceanen».⁶⁸ Dagl. Allehanda anser, att detta brev bekräftar, »till hvilken grad skamlösheten och oförskämdheten kunna utveckla sig hos en fanatisk Jesuit». Och efter att så hava »på det skändligaste smädat och beljugit ett ädelt folk — — — *vågar* denne Lögnens apostel återvända till Sverige, för att fortsätta sitt hyckleri».

Det är tydligt, att Dagligt Allehanda nu berett sig på att utdela dråpslaget mot den förhatlige metodisten.⁶⁹ Den ²²/₁₁ förklarar tidningen, att rätt nu bör gå för nåd, »och nu, om någonsin, har Landets styrelse — — anledning att allvarligen omfatta saken». Den bör utvisa Scott. Och regeringen, som flera gånger »visat sig impopulär» genom vägran för utlänningar att vistas i landet, hade nu skäl »att en gång i detta hänseende handla populärt».⁷⁰ Några dagar senare följde en lång, insänd artikel, som också häftigt gick till rätta med Scott, men insändaren ville icke, att landsförvisning skulle tillgripas; bäst vore om han frivilligt lämnade landet eller om hans förmän i London återkallade honom.⁷¹ Hur oerhört allvarligt denna tidning fann läget, framgår av att den i fyra nummer välvilligt recenserade den förut nämnda boken om metodismen av J. W. Baum. I första artikeln gäller det dock framför allt Scott,⁷² och han beskylls för att ha gett informationer åt en engelsk författare, Samuel Laing, som i en bok övat en hård kritik mot svenskarna.⁷³ Båda dessa främlingar skulle ha satt

⁶⁸ Dagl. Allehanda, ¹⁰/₁₁ 1841, art. Angående Methodistpresten Geo. Scotts missionsresa i Norra Amerika. Scott trodde icke, att brevet var från New York, utan ansåg sig ha fått säkra underrättelser, att det var fabricerat i Göteborg. Narrative, se H, s. 334.

⁶⁹ Scott förklarade, att Dagl. Allehanda »has been the most indefatigable in launching forth all kinds of abuse and stirring up the worst passions of men». Narrative, se H, s. 333.

⁷⁰ Dagl. Allehanda, ²²/₁₁ 1841. Jfr också ²⁵/₁₁.

⁷¹ Ibidm, ²⁶/₁₁ 1841. Red., som också tycker, att det vore bäst om Scotts avlägsnande finge frivillig form, anser dock, att rätten att avlägsna sådana som Scott måste vara av den allmänna folkrätten erkänd.

⁷² Dagl. Allehanda, ²/₁₂ 1841, art. Methodismen.

⁷³ Samuel Laing gjorde en resa i Sverige år 1838 och skrev en bok

igång sin smädekampanj å någon annans vägnar för att göra kommande våldsåtgärder mot folket, som är »otacksamt» och »obändigt», så mycket förklarligare och möjligare. Scott torde göra tjänst åt statsmän. Därvid pekade på ett liknande förhållande, då »Pohlackarne kämpade för sin nationalitet». Härmed hade tidningen åter satt in frågan i en »dold politisk plan».

Det är så mycket egendomligare, att liberala tidningar vände sig emot Laing, som hans beskrivning av Sverige eljest skarpt gick till rätta med den Bernadotteska regimen och sysslade med den dynastiska frågan samt angrep den »adelsklick» («a century behind the age they live in»), som uppehöll reaktionen.⁷⁴ Att Laing då skulle vara i tjänst hos just denna reaktion, trodde väl icke någon enda av de liberala tidningarnas män, lika litet som att Scott skulle ha gett Laing informationer, som gingo stiek i stäv mot vad han eljest fört till torgs ifråga om dynastien och politiken.⁷⁵ Men som medel till att upphetsa den folkliga nationalismen och misstänkliggöra Scott hos de förnåma kunde åtgärden att sammankoppla Scott och Laing ha sin betydelse.⁷⁶ Att det nu framför allt gällde politik, är allt mer påtagligt.⁷⁷

därom, *A Tour in Sweden in 1838. The moral, political and economical state of the Swedish nation.* Den bistra kritik, som denne författare bestod Sverige, var verkligen orimlig. Det förfallna folket vore ohjälpligt nere, och därtill »as superstitious and priest-ridden as in the darkest ages, on many points» (ss. 108, 246). »The Lutheran church, in fact, is, in the present age, as far behind the religious wants of mankind, as the Catholic church was in the days of Luther» (s. 249).

⁷⁴ Samuel Laing, a. a., p. 104. Jfr funderingarna angående dynastiens öde, emedan den var motståndare till liberalismen (p. 394 ff.).

⁷⁵ Scott bestred i en insändare, *Dagl. Allehanda*, 3/12 1841, att han stod bakom uppgifterna i Laings bok och krävde bevis för beskyllningarna eller ock att dessa skulle återtagas. Tidningen svarade, att just Scotts förnekande styrkte misstankarna mot honom. Man torde få antaga, att det snarare var Stephens, som bistått Laing.

⁷⁶ Laings uppgifter om Sverige spreds snart. Scott försmädd icke att använda dem, som gällde moral och religion. I ett brev till CWMS, 3/9 1839, hänvisade han till Laings bok, som visade hur illa det stode till. Scott menade, att man kunde stimulera offerinsamlingen till den nya kyrkan därmed. Även Baird har i sitt arbete *Visit to Northern Europe*, II, p. 185 ff., gjort bruk av Laings bok.

⁷⁷ I sin fortsatta artikel om metodismen framhåller *Dagl. Allehanda*,

Aftonbladet, som nådde längst med sin röst, tog till en början saken ganska lugnt och talade tämligen milda ord och tydde det hela välvilligt. När dess nyss anförda kollega hetsade upp sig och framlade sina bevis, blev dock även Aftonbladet betänksam: »Det der låter illa», och Scotts fantasi tyckes hava »hänfört honom alldeles för långt.» Det behövs visshet, »huru med allt detta förhåller sig».⁷⁸ Denna kyliga hållning retade Dagligt Allehanda och Freja i högsta grad. Den senare undrade, om Scott redan hunnit »aflägga ett predikoprof — — på Aftonbladsbyrån», och manar i en mot Scott ytterst bitter artikel Aftonbladet att använda klara verba, att icke man må tro, att tidningen »oaktadt sin kärlek till Strauss, tillhör Methodistiska kyrkan».⁷⁹ I själ och hjärta var Aftonbladet naturligtvis, som vi förut iakttagit, emot metodismen. Det vill emellertid synas, som om en av medarbetarna i tidningen, nämligen C. W. Lilljecrona, skulle ha hållit igen, när det gällde de personliga angreppen på Scott.⁸⁰ Emellertid tog tidningen snart sitt parti och trädde med kraften av sin stilistiska talang och sitt vidsträckta inflytande upp mot Scott.

Snart nog efter sin återkomst hade Scott insett nödvändigheten av att lämna någon förklaring med anledning av hans i de förut nämnda breven refererade tal. Han skrev därför ut en predikan eller ett tal, som han ansåg innehöll det värsta han sagt i Amerika om Sverige.⁸¹ Talet hölls i Engelska kyrkan den 21 november och utkom som broschyr några dagar senare.⁸² Detta tal innehöll intet märkligt utöver vad vi

^{3/12} 1841, bl. a. följande: »Vid sista parlamentsvalen i England hade Tories till stor del att tacka methodisterna för sin seger.»

⁷⁸ Aftonbladet, ^{16/11} 1841.

⁷⁹ Freja, ^{19/11} 1841, art. Pastor Scott och Aftonbladet. Jfr ibdm, ^{26/11} 1841, art. Aftonbladet, Pastor Scotts hjälpprest. Freja gillar icke Aftonbladets »hjärtömmande ton mot Hr Scott», denne »lögnens apostel». Jfr också Freja, ^{30/11} 1841, där samma ämne behandlas.

⁸⁰ I brev till J. C. von Schoting, ^{6/12} 1841, kritiserar Lilljecrona skallet mot Scott. L. tycker icke om metodismen, men han var personligen bekant med Scott sedan fyra à fem år tillbaka, och han trodde, att han menade väl. Scott har sagt en sanning om oss, som ej behagar, och »för det han sagt hvad vi ej tycka om att höra om oss, ropar man nu korsfäst».

⁸¹ Se Narrative, H, s. 345.

⁸² Broschyrens titel var: Sveriges religiösa tillstånd, sådant det blifvit

förut kända angående Scotts kritik av svenskarnas för honom styggeligaste synder: svärjandet, ohelgandet av sabbaten, dryckenskapen och osedligheten. Att Scott kunde åberopa ett par mörkmalningar i tal av J. O. Wallin⁸³ och dessutom till dels åberopade sig på officiell statistik, vittnade, ansåg Scott, om att skildringen icke var gripen ur luften. I varje fall blev den mycket mörk, och dock var den helt visst mer modifierad i denna skrift, än vad den var ibland lyssnande trosfränder i Amerika, som skulle påverkas att ge pengar till Sverige-missionen.⁸⁴ Scott betonade också, att han icke övade proselytmakeri, och då hade han »skäl att af Sveriges milda Regering och dess upplysta Presterskap vänta skydd och huggnad».⁸⁵ De sist anförda orden föreföllo Scotts fiender i de liberala bladen ganska misstänkta.

När denna Scotts skrift utkom, mottogs den olika. Medan många präster och andra av Scotts vänner funno den säga sanningen, var den för de liberala bladen ett slutligt vittnesbörd om fräckheten uti de osanningar, Scott spritt i Amerika.⁸⁶ Nu

uppfattadt och uti Amerika framställt af Geo. Scott. Skriften innehåller ett förklarande förord (ss. 3—13), predikan över Hes. 37: 8 (ss. 15—32) och noter till predikan (ss. 33—38). Jfr H, s. 191 ff.

⁸³ G. Scott, a. a., s. 33 ff.

⁸⁴ Så vitt jag, med andras hjälp, har kunnat finna, har The New York Herald, ¹²/₅ 1841, det fullständigaste referatet av ett av Scotts tal om Sverige. Talet hölls vid ett årsmöte hos Foreign Evangelical Society i New York den 11 maj 1841. (Jfr DAMr, p. 34 f.) Scotts tal är, enligt referatet, åtskilligt skarpare än det i »Sveriges religiösa tillstånd» publicerade. Särskilt gäller detta omdömet om prästerskapet.

⁸⁵ G. Scott, a. a., s. 31.

⁸⁶ Scott sände sin skrift till sina vänner och inhändigade från flera håll svarsbrev. Ärkebiskop af Wingård skrev, ⁸/₁₂ 1841: »Illa om målningen varit starkare, än kärlek och klokhet fordrade. Jag dömer icke, att så skett; icke heller behöfver jag erinra en Engelsman om ett Folks ömtålighet för sin ära. Men ur mitt hjerta vet jag, att jag alldrig gillat dessa allmänna, oinskränkta omdömen öfver ett Folk, en Kyrka, ett Stift, en Församling. Äfven då de äro välmenta, äro de orättvisa... Att vår Kyrka icke är hvad den bör, känner jag djupt och med bedröfvelse. Warningar och väckelser behöfver den från alla håll; och jag tror den vara dess vän, som säger sanningen. Den Skrift, jag fått, skulle jag således gerna sett spridd i Landet. Men att dess innehåll blifvit meddeladt Främlingar, som deraf icke kunde uppbyggas för egen del, endast till medlidande, dervid har jag såsom

deciderar sig också Aftonbladet. Efter studiet av Scotts broschyr finner detta, att Scott har »kurage och öppenhet», och »oförskämdare kan man i sanning icke yttra sig om en hel nation». ⁸⁷ I en recension på sju spalter igenom två nummer fortsätter Aftonbladet med hätska kommentarer, och nu gäller det politik. ⁸⁸ Scott är uppenbarligen »understödd från det håll, hvarifrån politiskt understöd är möjligt». Laing är en »frihetsinnad och sanningsälskande man», men Scott är »en slugt beräknande hierark». Sedan han berättat om allt elände i Sverige, så förklarar han sig »oändeligen belåten med det bestående, har om regeringens och statsinrättningarnas brister intet ord att säga» utan väntar »skydd och hugnad» av de styrande, men med de styrda är han ej nöjd. ⁸⁹

När Svenska Biet med mildhet kommenterade den strid som pågick ⁹⁰ och upplät sina spalter för Scott, tyddes detta till den

Svensk mycken betänklighet för att gifva bifall.» (Se H, s. 279 f.) Flera av Scotts övriga vänner gillade dock skriften, så t. ex. A. Norell (H, s. 283); A. G. Sefström (H, s. 285); J. Kerfstedt (H, s. 287); M. C. Rahmn (H, s. 289); N. Lindstedt (H, s. 299). Jfr Narrative (H, s. 341 ff.).

⁸⁷ Aftonbladet, 3/12 1841.

⁸⁸ Aftonbladet, 7, 8/12 1841. Redan några dagar tidigare hade Aftonbladet, 4/12 1841, i en recension av Baums bok om metodismen fällt lansen. Metodismen hade gjort sig till »en *tvångets*, *mörkrets*, *intoleransens* och *svärmodets* lära». Den håller de arbetande och betryckta nere och »står i strid mot tidehvarfvets riktning». Den utdömer människovärdet och är lik »ett spöke ur medeltidens natt» samt söker »återuppbygga en ännu förfärligare, en ännu mer förtryckande aristokrati», än den man nu håller på att bryta ned.

⁸⁹ Aftonbladet, 8/12 1841. I artikelns fortsättning heter det: »Det får ej nekas, att för en regering, som ej vill styra i konstitutionell anda, men som affekterar att vara legitimistisk och kunna bli absolutistisk och för prester, som vilja bli hierarker, kan det vara till en tid ganska bekvämt att herrska öfver en hjord, så bekymrad öfver sitt andeliga väl, att den icke tänker på det världsliga och ej undersöker huru detta handhafves af dem som dertill äro satta.» Där skymtar åter den »dolda planen». Någon utvisning vill dock icke Aftonbladet vara med om.

⁹⁰ Sv. Biet, 3, 7, 8/12 1841. I sistnämnda nummer förekommer en insänd artikel, som angriper Aftonbladet och Dagl. Allehanda och påvisar orimligheten i att yrka på förvisning av Scott men frihet för Strauss-utgivaren. Genom L. J. Hierta hade den bekanta boken *Leben Jesu* översatts till svenska. En tryckfrihetsprocess och en livlig pressfejd hade just pågått.

senares nackdel. I sin recension av Scotts broschyr i tre nummer fortsatte Dagligt Allehanda sin hänsynslösa attack. Ett allt grövre språk nyttjades,⁹¹ och i kärva ordalag lät man Scott veta vad han hade att vänta.⁹² Även Freja fortsatte oförtrutet med sin trumeld. Tidningen konstaterade icke utan belåtenhet, att Scott måste hålla predikningarna under polisvakt. Bäst vore därför, om Scott packade och gäve sig av.⁹³ Den nu företagna revyn över den radikala pressens angrepp är ett ganska sorgligt vittnesbörd om hur en politiskt och religiöst misshaglig person stod hjälplös, när tidningsjakten på honom börjat. Det var icke slut ännu. Den stereotypa serien av invektiver och hätska utfall förnyades i början av följande år och upphörde icke, förrän den förhatlige predikanten, söndersliten till själen och hotad till kroppen, måste ge upp den ojämna kampen.⁹⁴ Scott ämnade till en början kämpa sig igenom även denna gång, och helt visst trodde många, att det skulle lyckas väl.⁹⁵ Men snart nog märkte Scott, att här blåstes upp en storm, som var av annan art än de strider han förut haft att utkämpa. Då hade det gällt lagar och juridiska frågor, som sakligt prövades, nu var det fråga om personligt hot från mäktiga tidningar och personligt våld från en uppagiterad populas.

⁹¹ Dagl. Allehanda, 14, 16/12 1841, art. Herr Scotts Försvar. Där förklaras, 14/12, att om de av Baum framställda lärorna finnas i metodismen, så kan ingen nation, »som är mån om att icke nedsänkas i ett demoraliserande och förfäande barbari», tåla Scott, som »ljuger oförskämdt», då han säger sig icke arbeta på ändring av den svenska kyrkans lära.

⁹² Dagl. Allehanda, 22/12 1841.

⁹³ Freja, 14/12 samt 17/12 1841. (Under Ett och annat.)

⁹⁴ Beklagligast var, att Ternström tyckes ha tagit denna otillständiga hets mot Scott som en fullt tillåten sak. I Nord. Kyrkotidning, n:r 26 (29/12 1841), införde han en översikt av året 1841, där skadeglädjen framlyser. Ternström beklagar visserligen, att den gamla pietismen även kommit att få sitta emellan, men »mot methodismen såsom sådan kan aldrig nog stränghet brukas». Uttryckligen sällade sig Ternström till de liberala tidningarnas obalanserade personliga utfall. Därmed komprometterades den sydsvenska konfessionalismens män svårt, och ute bland landets fromma kretsar hade Nord. Kyrkotidning icke vidare möjligheter att göra sig till det ledande organet.

⁹⁵ A. Warnke skrev i brev till Herrnhut, 12/11 1841: »Er wird sich aber schon durchzuwinden wissen, denn er hat den König u. den Erzbischoff auf seiner Seite.»

När Scott den 14 november återupptog sin predikoverksamhet i Engelska kyrkan, fruktade många, att redan då oroligheter skulle yppa sig, vilket dock icke skedde.⁹⁶ Scott blev emellertid så antastad på gatorna, att han beslöt att endast i särskilt tvingande angelägenheter visa sig ute.⁹⁷ När han följande söndag hade hållit sitt föredrag om vad han sagt i Amerika, kallade polismästaren på honom och sade, att våldshandlingar kunde väntas, ty hot därom hade uttalats. Detta var så mycket mer oroande, som Scott ålades att icke för någon i huset nämna härom.⁹⁸ Scott beslöt emellertid djärvt att på sitt eget sätt utnyttja den upphetsning, som rådde. Han skulle hålla offentliga möten varje veckokväll i stora kyrkan, »that as much truth as possible might be brought before those who greatly needed it».⁹⁹ Den 26 november kallade den engelske ministern, Sir Thomas Cartwright, på Scott och varnade honom för att gå ut på kvällarna eller att säga något utmanande i sina predikningar. Cartwright berättade vidare, att några dagar tidigare ett anfall på kyrkan och Scott personligen planerats, varför överståthållaren, polismästaren och över tjugo konstuplar uppehållit sig vid kyrkan på kvällen.¹⁰⁰ Dagen därpå uppkallades Scott till överståthållaren, general Möllerhjelm, och varnades på liknande sätt, varjämte han fick löfte om skydd.¹⁰¹ Följande söndag, den 28/11, var det stor trängsel i kyrkan, och utanför och omkring den var en folkmassa på över 2,000 personer, men lugnet bibehölls dock.¹⁰² Det enda, som skedde, var, att en fönsterruta i Scotts bostad krossades och en blykula därpå hittades innanför.¹⁰³ Några dagar senare stördes en gudstjänst av en drucken man, och vid den rättgång, som fördes mot honom, visade det sig, att rätten icke betraktade Engelska kyrkan som en helgad plats,

⁹⁶ DII, p. 275.

⁹⁷ DII, p. 276: »Such is the excitement, that I do not see it right to go out unless called by some official duty, especially in the evening.»

⁹⁸ DII, p. 277 (21/11 1841); och Narrative, H, s. 345.

⁹⁹ Narrative, H, s. 345. Jfr DII, p. 276 (19/11 1841).

¹⁰⁰ DII, p. 278 (28/11 1841); och Narrative, H, s. 346.

¹⁰¹ DII, p. 279; och Narrative, H, s. 346.

¹⁰² DII, p. 279.

¹⁰³ DII, p. 279 f. Narrative, H, s. 346.

jämnställd med övriga kyrkor.¹⁰⁴ Samtidigt pågingo tidningarnas häftiga attacker.¹⁰⁵ Det var också nu Hartmansdorff utvisade Scott från ett sammanträde i Svenska nykterhetssällskapet.

Nyårsnatten samlades stora skaror utanför kyrkan för att delta i den sedvanliga vakan, men Scott hade ansett lämpligast att icke hålla någon sådan för att undkomma våldsåtgärder. Vid midnatt skingrades skaran, utan att några våldsamheter begåtts. Men inne i Scotts studierum var en krets trogna vänner samlad till andakt på detta märkliga års sista timme. Scott berättar:

»At eleven my study was filled & Brs Rosenius, Tellström & myself occupied the time till a few minutes before 12 when I knelt in silence to close with God *the most eventful year of my existence here.*»¹⁰⁶

Året 1841 började med strid och slutade med strid. Men Scott hade nu nått sin sista nyårsafton i Sverige.

¹⁰⁴ DII, p. 280 f. (5/12 1841); och Narrative, H, s. 346.

¹⁰⁵ DII, p. 282 (11/12 1841). Den 18/12 antecknade Scott: »The papers worse & worse, and the general feeling as bad as it can well be.»

¹⁰⁶ DII, p. 285. Scotts förkunnelse under dessa prövande veckor samlade stora skaror. Mathilda Foy har i sin dagbok ytterligare karakteriserat Scott som predikant. Den 25/12 1841 hörde hon »den allra förträffligaste predikan af Scott». Den 30/1 1842 antecknade hon: »Förm. hörde i Capellet en förträfflig Predikan. För hvarje gång blir Scott mera intressant, mera varierad och utvecklar en allt högre förmåga att göra äfven det vanligaste bibelspråket som något alldeles nytt för oss. — — — [Han] var alldeles förträfflig i sina tillämpningar på oss och vår tid.»

TJUGOFÖRSTA KAPITLET.

Verksamheten utvidgas och slutstriden utkämpas.

I slutet av 1841 stod Scott mera ensam än på många år. Utom det att de liberala tidningarna vänt sig mot honom och eggade folket mot hans verksamhet, förde en kyrkligt konfessionalistisk riktning en häftig opposition, som förmådde en skara av kyrkligt fromma att fly all umgängelse med Engelska kyrkan. Men mer prövande än allt detta var det helt visst för Scott att nödgas iakttaga, hur även i de inflytelserika kretsar, som förut stått på hans sida, en kylig stämning börjat inträda. Att ärkebiskop af Wingård nu var en annan man än förut, var påtagligt. Han hade börjat bli misstänksam. Scott endast ökade misstron genom vissa åtgärder, han nu efter hemkomsten företog. Inom de stora välgörande företagen spred sig också missnöjet. I Svenska nykterhetssällskapet hade Scotts gamle motståndare Hartmansdorff gått till attack, som ovan framhållits. Svårare än allt annat var väl för Scott, att även hans trofaste beskyddare, greve Rosenblad, som i bibel- och missionssaken hade sådant inflytande, började visa sig kylig.¹ Sannolikt hade Laings förut nämnda bok med dess skarpa kritik av den gamla regimen gått åldringen hårt till sinnes. Dessutom hade ju Rosenblad icke längre sin gamla inflytelserika ställning. Det förefaller också, som om Carl XIV Johan, som förut visat sig så nådig mot Scott och så uppskattat hans försvar för sig i England, icke nu hade samma skäl att vara belåten med honom. Dels var det ju Laings bok

¹ Scott berättar i *DII*, p. 278 (24/11 1841): »Called on the venerable Count Rosenblad, who received me on the whole kindly, though he was evidently not a little prejudiced.»

med dess angrepp på Bernadotte-regimen, dels var Scott nu en orsak till oroligheter bland folkets breda lager, något som konungen alltid var mycket känslig för, och dels hade Scott någon tid före sin Amerika-resa engagerat sig i en angelägenhet, som icke tilltalade konungen. Det gällde slavemancipationen på S. Barthélemy, vilken personligen angick konungen.² Det kan icke råda något tvivel om att Scotts ställning på högsta ort var betydligt svagare i slutet av 1841 än de närmast föregående åren.

Men Scott hade vid denna tid något att sätta in i sin verksamhet, som furstlig ynnest, ärkebiskoplig bevågenhet och höga ämbetsmäns intresse och hjälp icke gävo eller kunde giva. Scott hade pengar, amerikanska missionsmedel, och då kunde det få gå även om han i värsta fall måste umbära den sympati och välvilja, han inom statens och kyrkans högsta ledning förut mött. Med de amerikanska pengarnas placerande i den livliga verksamhet, som koncentrerades till Engelska kyrkan, hade en ny, oberäknelig faktor införts i 1800-talets svenska kyrkoliv. Den enkla verkligheten var, att lekmanhareligiositetens emanciperings fick en ekonomisk grundval. Detta var kanske den viktigaste händelsen i tidevarvets religiösa nyorientering.

När Scott återkom från Amerika, hade han insamlat inalles omkring 21,000 R:dr B:cc, varav mer än hälften var avsedd för kyrkoskulden. Det övriga fördelade sig på bibel- och traktat-

² I mitten av maj 1840 hade till Stockholm anlant ett par ombud för antislaverirörelsen, kväkare, den ene vid namn mr Alexander (DII, p. 218, 17/5 1840). Denne uppsökte Scott, som ställde sig till hans förfogande i flera dagar. Men när de av konungen begärde tillstånd för mr Alexander att få hålla ett offentligt föredrag i frågan, blev det avslag (DII, p. 218, 19/5 1840). Scott förde emellertid de båda antislaverimännen i förbindelse med riksdagskretsar (DII, p. 220, 25/5 1840), där själve E. G. Geijer tog upp saken. Även på pressen räknade man (DII, p. 219, 19/5 1840). Slutligen fingo de till stånd en antislaveriförening (DII, p. 221, 30/5 1840). I Lilljecronas dagbok noteras denna sak, 1/6 1840, och där uppges också, att det blev »ingen audiens hos 'hjärten'» för antislaverimännen. Däremot voro de hos kronprinsen (DII, p. 219, 22/5 1840). Även E. G. Geijer deltog i antislaveriföreningens bildande; se J. Landquist, Erik Gustaf Geijer, s. 626. Om frågans behandling i riksdagen, se ibdm och C. W. Lilljecronas dagbok, s. 134 f.

spridningen (inklusive nykterhetsskrifter), sjömansmissionen och lappmissionen.³ Men viktigast var, att Scott fick förbindelser med amerikanska sällskap, som sedan lämnade *årliga* anslag till den av Scott igångsatta verksamheten.

Redan vid Bairds första besök hade, som förut angivits, Scott fått viktiga förbindelser med Amerika och erhållit understöd. För traktat- och nykterhetssaken hade rätt avsevärda belopp anslagits av The American Tract Society, Boston.⁴ I juli 1838 hade Scott lämnat en redogörelse för läget i Sverige och hur de erhållna pengarna av Svenska nykterhetssällskapet använts.⁵ Samtidigt hade Scott betonat vikten av en riklig traktatutdelning i Sverige. Baird hade ytterligare rekommenderat Scotts och Sveriges sak, och när därför Scott vid sitt Amerika-besök deltog i sällskapets årsmöte i Boston den 26 maj 1841, var han ingen främling.⁶ Redan den 12 maj hade han även deltagit i årsmötet för The American Tract Society i New York och därvid skedde det, that »he delivered an animated address». ⁷ Det ekonomiska utbytet av förbindelsen med traktatsällskapet blev för Scott 2,360 R:dr B:co med löfte om vidare gåvor, när de ansågos nödiga.⁸

Genom dessa anslag hade Scott ytterligare kunnat utveckla den traktatspridning, som han igångsatt med understöd från

³ G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd, s. 10 f., och densamme, Tellström, förste Svenske Missionären i Lappmarken, s. 52 f.

⁴ Detta sällskap bildades 1814 men hade då ett annat namn. Det fanns även i New York ett sällskap, som kallade sig The American Tract Society. Se A Brief History of the American Tract Society instituted at Boston 1814 and its relation to the American Tract Society at New York instituted 1825.

⁵ The Twenty-fifth Annual Report of the American Tract Society (Boston), 1839, p. 65. Vid sitt besök i Amerika deltog Scott också i nykterhetsmöten, se t. ex. DÅM_I, p. 34 (11/5 1841), då han medverkade i årsmötet för The American Temperance Union. Jfr också The Journal of the American Temperance Union, June 1841.

⁶ DÅM_I, p. 52. Jfr The Twenty-seventh Annual Report of the American Tract Society (Boston), 1841, pp. 4, 7, 35 ff. Scott rapporterade då, att han och hans medhjälpare nyligen tryckt elva småskrifter i 120,000 exemplar och tio traktater i 100,000 ex. (p. 37).

⁷ The New York Herald, 13/5 1841, art. Religious Anniversaries. Jfr DÅM_I, p. 35 f.

⁸ G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd, s. 10 f. Det sällskap, som gjorde detta anslag, var Boston-sällskapet.

centrum för missionsintresset, för vilket det ännu är känt. Fröken Hydén väckte detta intresse även bland barnen, och på marknaden i Tämmerfors kom hon i beröring även med mellersta Finlands och Savolax' bondbefolkning, förmedlade till den kunskap och kärlek till missionen samt översände penninggåvor därifrån till Svenska missionssällskapet.⁷⁶

I Missionstidningens redovisningar av influtna medel under dessa år förekomma många poster från Finland, och detta är efter vad ovan anförts begripligt.⁷⁷ Man bör även märka, att såväl i Åbo som Hälsingfors Scott hade vänner och anhängare, vilket ytterligare bidrog att göra hans verk känt i skilda delar av Finland.⁷⁸ Det inflytande Scott övade i Finland är icke lätt att fastställa, men det är tydligt, att denna fråga vid utforskningen av detta lands fromhetsrörelser under 1800-talet bör beaktas. Att även där i vissa kretsar en förskjutning sker från den mer passiva herrnhutiska fromheten till en mer energisk »metodistisk», synes mig med det sagda vara antytt. Pastor Warnke vittnar också om de fromma finländarnas intresse för den scottska självården och verksamheten:

»Von Finnland, wo es an mehreren Stellen viele Erweckte giebt, haben wir mitunter Besuch, obgleich die meisten, die jetzt nach Erbauung fragen, Zum Methodistenprediger Scott gewiesen werden.»⁷⁹

⁷⁶ U. P a u n u, a. a., ss. 126—129. Fröken Hydén dog 1868. Jfr H, s. 302, noten.

⁷⁷ Ibland sändes också bidragen genom Scott personligen. Den andliga rörelsen i Sverige följdes med intresse. När F. G. Hedberg, som sedan blev så namnkunnig, år 1840 insände medel till missionen, kunde han också säga: »Herren har tändt sin eld äfwen ibland Finlands folk. — — — Själar wakna här upp i norr och i söder, samt omwända sig till Frälsaren trots alla hinder af djefwul och werld. *Hallelujah!*» Missions-Tidning, nr 10, 1840, Bihang, s. 1.

⁷⁸ I Åbo fick det metodistiska inflytandet en personlig representant, när mekanikern David Cowie år 1836 flyttade dit som disponent vid ett bruk. (Jfr E. N e r v a n d e r, På Skansen, s. 115.) Hans fru var nämligen Owens dotter Frances, förut gift Peilhart, död i Åbo 1877, vilken tillhörde metodistförsamlingen i Stockholm, såsom vi ovan sett. Om deras giftermål och flyttning till Finland, se DI, p. 296 (²⁸/₁₁ 1835); och p. 311 (¹¹/₅ 1836). I Hälsingfors hade Scott nära vänner i familjen grosshandlare Gust. Ad. Berger, såsom framgår av brev från denne till Scott. Se H, s. 321 f.

⁷⁹ Brev från Warnke till Herrnhut, ²⁸/₁₀ 1838.

Här är samma förhållande som med norrlandsläseriet: vad förut brödraförsamlingen i Stockholm varit såsom centrum och eggande föredöme, det hade nu den scottska kretsen i långt högre grad blivit.

Olof Pettersson och F. O. Nilsson.

I början av sin verksamhet hade Scott ofta predikat för sjömän och avlagt besök på engelska och amerikanska fartyg. Intresset för denna verksamhet hade han fått redan hemma i Edinburg, och han behöll det under hela tiden även i vårt land. Han deltog även i Stockholms sjömannasällskaps verksamhet, och vid dess årsmöte 1838 höll han tal och föreslog inrättandet av ett fartyg för gudstjänstbruk i Stockholm. Därvid kunde han visa ett par brev från Nordamerika, vilka utlovade att ekonomisk hjälp till företaget kunde erhållas.⁸⁰ Tydligen hade Scott genom Baird redan nu fått förbindelse med intresserade kretsar i Amerika.

Någon större betydelse fick icke detta, ehuru Scott fortfarande visade sitt intresse för sjömannasällskapet.⁸¹ Större betydelse för sjömansmissionen fick det, att Scott kom i förbindelse med två svenska sjömän, som voro metodister och blevo hans medarbetare. Dessa voro Olof Pettersson och F. O. Nilsson.

Hösten 1838 kom Olof Pettersson till Scott och presenterade sig som en omvänd sjöman, vilken vid Nya Zeeland genom en metodistmissionär vunnits för dennes åskådning. Han medförde också medlemskort (ticket) och var sålunda reguljär metodist.⁸² Han deltog snart med vittnesbörd på vanligt metodistmanér i konventiklarna, och anslöt sig tydligen också som medlem vid den ovan nämnda svenska metodistförsamlingens bildande i slutet av oktober 1839.⁸³ Såsom enrollerad metodist deltog Olof Pettersson också vid nattvardsgång i Engelska kapellet, vilket då måste tydas som separation från den

⁸⁰ DII, p. 27 (7/3 1838); och brev till CWMS, 28/3 1838.

⁸¹ DII, p. 271 (22/3 1841).

⁸² DII, p. 81 (11/9 1838); *Evangelical Christendom*, Vol. II (1848), p. 348.

⁸³ DII, p. 82 f.; och DII, p. 171 (30/10 1839).

rige var redan tidigare väckt genom en begynnande bibelspridning bland svenska emigranter.¹⁸

Genom de nya betydande anslagen kunde Scott ytterligare utveckla sin välgörande verksamhet som bibelspridare, varvid kolportörsystemet blev alltmer använt. Dessutom sattes Scott nu i stånd att förverkliga en länge närd tanke: ett tidningsorgan för den »inre missionen», en parallell till Missionstidningen.¹⁹ Riktigt nog såg Scott, att ett organ för det nyevangeliska läseriet var av nöden. Den uppsvenska herrnhutisk-metodistiska riktningen var på intet sätt betjänad av Ternströms kamporgan utan var ju tvärtom ständigt utsatt för dess korseld. Den nya tidningen kallades Pietisten och började utkomma i januari 1842. Detta var Scotts femte tidningsföretag.²⁰ Det var redan vid starten delade meningar om tidningens namn. Scott har berättat härom. Han sökte ärkebiskopens råd, och denne gillade tanken att utge en tidning, »which would meet the inquiries of earnest seekers of salvation and prove a means of communication between the godly scattered abroad in the land».²¹ Härutinnan voro Scott och Wingård eniga, men när det gällde namnet, gingo meningarna starkt isär. Scott berättade i nyss anförda artikel:

»The Archbishop of that day (Wingard) approved of my project, but urged me not to think of issuing a journal with so obnoxious a name; assuring me that, although he much wished to encourage the enterprise, he could not even have on his table a paper bearing a title used in the country as a byword of reproach. I could not,

¹⁸ Henry Otis Dwight, *The Centennial History of the American Bible Society*, I, p. 126.

¹⁹ Vi ha redan sett, hur Scott tillsammans med Ternström planerat en sådan tidning, fast resultatet blev så sorgligt. Redan i maj 1840, sedan Ternström visat, varthän han ville, tog Scott på allvar upp frågan om en ny tidning. (DII, p. 218, ¹⁴/₅ 1840.) I nov. 1840 skrev Scott till Huldberg: »De äro några här som bereda sig på utgifvandet af en Christlig Tidning, men vi ämna icke anmäla den förrän kanske nästa Februari att icke en gång synas gå T[ernström] i förväg.» (H, s. 256.) Härav blev dock intet.

²⁰ År 1832 startades Budbäraren, men upphörde samma år. Påföljande år försökte Scott få i gång en nykterhetstidning, Stockholms Nykterhets-härold, som heller icke gick. Så kom 1834 Missionstidningen och 1836 Fosterlandsvännen, vilka båda slogo igenom.

²¹ *Evangelical Christendom*, vol. IX (1855), p. 142.

however, see my way to an alteration, and many a time since have I been thankful that I did not consent to change the title.»

Att ordet pietist ansågs vara ett så svårt smädenamn, att ärkebiskopen icke kunde ha en tidning, som hette Pietisten, på sitt bord, är värt att uppmärksammas. Att Scott icke föll undan för ärkebiskopens önskan i detta fall, tyder dels på en självständighet, som Scott förut icke intagit mot Wingård, och dels på en klar insikt om den religiösa ställningen ute bland folket. Ordet Pietisten blev mer än ett namn. Det blev ett program och en fana. Visserligen var namnet, i sin historiska innebörd, alldeles missvisande såsom beteckning på den nyevangelism, som den nya tidningen kämpade för. Men ordet var ett smädenamn för landets många fromma kretsar, vilka icke kände till teologiska distinktioner, och dessa kretsar omfattade med förtroende en tidning, som kom till dem under denna beteckning. I detta fall bedömde nog Scott situationen alldeles riktigt.

Ärkebiskop af Wingård var emellertid icke tillfredsställd med tidningens utmanande namn. I sin i januari 1843 utgivna översikt av de kyrkliga händelserna under 1830-talet fram till slutet av 1842 säger han om den nystartade tidningen: »*Pietisten*, utgifven i Stockholm, har mäst öfversättningar från Engelskan. Vi se intet skäl att välja ett sådant namn, om man åsyftar allmän uppbyggelse och icke schism.»²²

Denna Scotts sista stora gärning var av den allra största betydelse. Missionstidningen och Fosterlandsvännen hade förut i stor utsträckning varit läseriets organ, men dessa tidningar hade ju sina speciella områden att ägna uppmärksamhet åt. Nu kom Pietisten och blev den svenska nyevangelismens och det sig alltmer emanciperande läseriets teologiska organ. Dess engelska karaktär var uppenbar, och bakom den låg amerikanska pengar.²³

²² C. Fr. af Wingård, Öfversigt af Christna Kyrkans senare händelser och närvarande tillstånd, s. 152. Det är påtagligt, att denna sak fullbordade brytningen mellan de två goda vännerna. Wingårds mäktiga inflytande stödde icke vidare en man, som öppet trotsade allvarliga förmaningar. Wingård var också betänksam mot konventiklarna (ibdm, s. 153).

²³ Redan i första numrets förord (Pietisten, n:r 1, 1842) antyder Scott

Vid sitt besök i Amerika knöt Scott närmare förbindelser även med The American Seamen's Friend Society.²⁴ Genom korrespondens hade han redan förut erhållit understöd till sjömansmissionen i Stockholm. På grund av detta sällskaps löften hade en sådan mission därstädes påbörjats. När Scott nu fick hålla ett tal vid detta sällskaps årsmöte i Newyork den 10/5 1841, refererade han också härtill och förklarade: »I expect something to be done for Swedish sailors.»²⁵ Samtidigt berättade Scott F. O. Nilssons historia, och den gjorde intryck — »produced an evident effect on the audience».²⁶ För

tidningens blivande renlärighet (s. 5), liksom han försvarar tidningens namn (s. 3). Som ett sådant försvar får också den sats anses, som Scott lät införa i tidningens vinjett: »Ordet Pietist, härledt från Latinet, betyder: Gudaktig.» Scott kände sig dock ytterligare böra motivera saken. I en artikel, Pietism, utredde han frågan om detta namn i n:r 2 av tidningen. Artikeln är icke signerad, men Scott var författaren (DII, p. 288, 12/1 1842). Han fortsatte med en artikel i n:r 3 och tecknade där »En Pietist». (Jfr DII, p. 294, 11/2 1842). Det blev en beskrivning på en sann kristen, som läsarna och metodisterna kunde spegla sig själva uti. Den nya tidningen vann också bifall. J. Kerfstedt skrev till Scott, 27/1 1842: »Det luktar Methodism af Pietisten — är det ej så? Vare dermed huru som helst, flera med mig omfatta Tidningen med förkärlek» (se H, s. 288). Jfr också brev från J. Palmquist, 25/1, 9/3 1842 (se H, ss. 286, 296); J. Rolin, 24/2 1842 (se H, s. 291); N. J. Sundelin, 17/3 1842 (se H, s. 304). Ternström skrev följande om sin tidnings »nya medtäflare» (Nord. Kyrkotidning, n:r 2, 1842, första supplementet):

»Efter methodismens uppkomst i vårt fädernesland har en lösare Christendom förträngt den gamla, stadiga, och det har blifwit sed att mera hemta sina mönster från England än Tyskland.» T. rådde till »att mindre anglisera än germanisera». Här avsågs främst en ny, i Uddevalla utkommande, herrnhutisk tidning.

²⁴ DAMI, p. 33 (10/5 1841). Detta sällskap bildades 1828. Se The Encyclopedia of Missions, p. 660.

²⁵ The New York Evangelist, 11/5 1841. Jfr The Christian Observer (Fildelfia) 21/5 1841.

²⁶ DAMI, p. 33 (10/5 1841). Jfr referatet i de nyss citerade tidningarna. Där heter det om Nilsson: »He has entered upon the work of preaching that Saviour, whose blood has been so efficacious in sealing his own pardon, to the sailors of Sweden. The good which this society may do through the agency of this single man, none can tell. He ought to be sustained at his present post, and I trust he will.»

Om Nilsson berättade Scott även vid traktatsällskapets i Boston möte. Se The Twenty-seventh Annual Report of the American Tract Society (Boston), 1841, p. 38. Vad han vid dessa möten berättade utgjorde tydligen

den metodistiske sjömannen-lekmannapredikanten F. O. Nilsson i västra Sverige beredde så Scott ekonomiska möjligheter till verksamhet. Från The American Seamen's Friend Society medförde han 500 R:dr B:co för mission bland sjöfarande, vilket skulle bli årligt anslag.²⁷ Snart voro F. O. Nilsson och den förut nämnde Olof Pettersson anställda, den förre i Göteborg med omnejd och den senare i Stockholm.²⁸ Under 1840-talet fortgick denna verksamhet, men den var icke begränsad till sjömansmission. Både F. O. Nilsson och Olof Pettersson gjorde långa predikoturer i landet och hade väckelser.²⁹ Dessa med amerikanska pengar understödda kolportörer blevo de första s. a. s. professionella fria lekmannapredikanterna av den metodistiska fromhetstypen.³⁰

När Scott hösten 1840 sökte utverka sina förmäns tillåtelse att resa till Amerika, gällde det att på ett tillfredsställande sätt ordna verksamheten i Engelska kyrkan. Till att sköta de svenska predikningarna hade Scott designerat en man, som han sålunda beskriver:

»As regards the Swedish Services I could have no doubt for a very trifling remuneration engage a devotedly pious & very acceptable young man here, who has long appeared to me

sedan huvudinnehållet i hans i New York i sept. publicerade, året därpå till svenska översatta skrift, Tellström, förste Swenske Missionären etc. Jfr ovan, not 3.

²⁷ G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd, s. 11; och brev till CWMS, 18/7 1841.

²⁸ The Fourteenth Annual Report of the American Seamen's Friend Society, 1842, p. 6: »The American Society has also employed two sailor missionaries to labour under the advice and direction of the Rev. Georg Scott in the important ports of Stockholm and Gottenburg, in Sweden.»

²⁹ The Sixteenth Annual Report of the Am. Seamen's Friend Society, 1844, p. 11. De två kolportörerna hade nu 100 dollars var i avlöning. Men dessutom tjänade de även BFBS. Se George Browne, The History of BFBS, I, p. 499, och W. Canton, A History of BFBS, II, p. 229. Jfr också Scotts artikel i Evangelical Christendom vol. IV (1850), pp. 120–122. Vid denna tid var F. O. Nilsson sedan några år baptist och hade invecklats i en omfattande religionsprocess. Se J. Byström, En frikyrklig banbrytare etc.²; och N. J. Nordström, En kulturbild etc.

³⁰ Ännu en av Scotts kolportörer lät snart nog mycket tala om sig. Det var Olof Strömberg, som sedan 1840 verkade i Hälsingland och hade stora väckelser. Se The Thirty-ninth Annual Report of BFBS, 1843, p. LXVI.

to be the assistant God had provided for myself, though in such a matter being determined to 'make haste slowly' I have never yet named him to the committee. He would undertake the Sabbath & Wednesday evening services and thus no interruption in public ordinances result from my absence.»³¹

Detta var Scotts första presentation av C. O. Rosenius inför kommittén i London. Till det ifrågasatta arbetet var Rosenius mycket villig och synes ha räknat det som en förmån.³² Scott å sin sida värderade Rosenius högt som predikant,³³ och i klassmöten och konventiklar fick denne en allt större övning i det offentliga predikandets konst. Rosenius låg »wid ett märkligt universitet», såsom han själv sade.³⁴

Rosenius' samverkan med Scott hade redan förut väckt miss-tankar.³⁵ Men när han ensam tog ansvaret för de svenska gudstjänsterna i Engelska kyrkan under flera månader, var detta ett alltför uppenbart brott mot den kyrkliga ordningen, vilken även i huvudstaden strängt upprätthölls, för att utan vidare få passera. Man kunde vänta, att kyrkoherde Ekdahl här skulle ingripa. I konsistoriet fäste han också uppmärksamheten på det förhållandet,

»att, oaktadt Ord. Predikanten vid härvarande Methodistiska Capell är bortrest, de Svenska Gudstjensterna derstädes likafullt i Tidningarne ordentligen annonseras och förrättas af en Student, Rosenius, hörande till vår Kyrka. Och som Herr Kyrkoherden sade sig ej weta på hvad grund han härtill wore berättigad, ansåg äfven Herr Kyrkoherden lämpligt, att inför Consistorium uppkalla Rose-

³¹ Brev från Scott till CWMS, 17/11 1840.

³² När dödsrunan över Rosenius i Väktaren, 27/2 1868, nådde England och av Scott översattes, försåg han den med vissa noter. När i Väktaren sades, att Scott övertalade Rosenius att samarbeta med honom, gjorde Scott följande not: »Rosenius willingly undertook to conduct all the Swedish services of the Methodist missionary during his seven months' absence, and as an inmate in his family won the confidence and affection of all by his thoroughly consistent Christian deportment.» Evangelical Christendom, 1868, p. 141. Jfr också Scotts minnesruna över Rosenius i The Watchman and Wesleyan Advertiser, 18/3 1868.

³³ DII, p. 269 (7/3 1841); p. 278 (24/11 1841); p. 293 (9/2 1842).

³⁴ RB, s. 54.

³⁵ RB, s. 55 ff. Där försvarar han sig såsom god lutheran trots samarbetet med Scott.

nus, för att han här måtte få förklara med hvad rätt han uppträder såsom Methodistisk Predikant.»

På hemställan av doktor Fuchs beslöts att tillsvidare uppskjuta besluts fattande i saken, och skulle ordföranden enskilt förekallda och förhöra Rosenius.³⁶ Vid ett senare sammanträde meddelade ordföranden, pastor primarius C. P. Hagberg, att han samtalat med Rosenius och att han i denne »trott sig finna en man af redbar character och sannt christligt sinne, till hvilken man, efter Herr Doctors tanka, kunde sätta fullt förtroende». Häri instämde doktor Fuchs, som personligen kände Rosenius, varefter konsistoriet ansåg saken tillfredsställande förklarad och ville därvid låta bero.³⁷

Medan detta pågick här hemma, var Scott i Amerika upptagen med att skaffa det behöfliga underhållet åt den missfäncnte »metodistiske» studenten. Den 11 maj 1841 deltog Scott i årsmötet för The Foreign Evangelical Society i New York, varvid han också höll ett tal om Sverige.³⁸ En av sällskapets sekreterare höll därpå ett manande tal.³⁹ Snart kunde också Scott till London rapportera, att detta sällskap hade anslagit 200 dollars per år åt Scott för anställande av två »stadsmisionärer» i Stockholm, »who are to be entirely under my con-

³⁶ SSCP, 11/5 1841, § 21.

³⁷ SSCP, 1/6 1841, § 24. Ekdahl antecknade sin reservation mot beslutet. SSCP, 6/7 1841, § 28. Jfr Rosenius meddelande om förhöret. RB, s. 63 f. Om Rosenius' »methodism», se också en artikel i Freja, 22/3 1842: Svenska Biets begrepp om Luthersk kyrka och Luthersk kristendom. Artikeln är signerad Intervenians tertius, sannolikt Ternström.

³⁸ DAMr, p. 34 f. Scott uppger där, att detta tal var det utförligaste han dittills hållit om läget i Sverige. Se också The New York Herald, 12/5 1841.

³⁹ Enligt referat i nyss nämnda tidning yttrade denne, en pastor Kirk, bl. a. följande: »Christians must look upon Europe. Europe is now accessible to Americans, and we must pour in salvation in every quarter. Temperance has revolutionized half the earth. Mr. Baird has stood before the kings of the earth, and induced them to become fathers to their people. The power of Rome cannot hinder our influence. The time has come. In less than 6 months 100 colporteurs, each at a salary of \$ 160 per year, can spread the gospel far and wide. By God's grace we mean to act. Revivals are next door to heaven. It is Christ's work. Brethren keep humble, but few that be rich are saved, give to this blessed cause.»

trol», tillade han.⁴⁰ Att Scott verkligen medförde de 200 dollars, avsedda för detta ändamål, framgår av sällskapets årsrapport 1842.⁴¹ Den ene av dem, som underhöllos av det amerikanska sällskapet, var Rosenius, som således blev »stadsmissionär» men som hade tillåtelse att ge en del av sin tid åt en biträdande redigering av en religiös tidning, »upon the plan of our religious periodicals».⁴² Det är således tydligt, att Scott hade Pietisten i tankarna, när han arrangerade denna sak.

Prästsonen från nyläsarkretsarna i Norrland blev således genom Scott anställd i ett amerikanskt missionssällskaps tjänst. Därmed hade Rosenius fått ett ekonomiskt underhåll, som gjorde honom oberoende av prästvigning och tjänst inom den kyrkliga organisationen. Själv var Rosenius häröver synnerligen belåten, helst som han nu också tyckte sig ha iakttagit Luthers maning att icke »gå ut okallad».⁴³ Den ofantliga betydelsen av Scotts Amerika-resa träder klarast fram, när det gäller Rosenius. Att Scott därigenom kunde starta Pietisten och därmed sätta Rosenius på ett nytt spår och dessutom vinna en årlig avlöning åt Rosenius såsom »stadsmissionär» i Stockholm, var en av de avgörande faktorerna i 1800-talets svenska kyrkohistoria. Att Rosenius härigenom kom i de anglo-amerikanska väckelseidéernas tjänst, är uppenbart. Det sällskap, han tjänade, hade gått in för mission hos de kristna folken i Europa, icke hos hednafolken.⁴⁴ På rent metodistiskt sätt

⁴⁰ Brev från Scott till CWMS, New York, 18/6 1841. Dessutom anslogs 615 R:dr B:co till lappmissionen. Jfr också G. Scott, Sveriges religiösa tillstånd, s. 11. I denna skrift förtiger Scott det årliga anslaget till de två medhjälparna, »stadsmissionärerna».

⁴¹ The Third Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1842, p. 30.

⁴² The Second Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1841, p. 12. Någon andre »stadsmissionär» synes icke ha anställts. I stället underhöll sällskapet Tellström uppe i Norrland, där han utbredde den metodistiska religiositeten. Se The Fourth and The Fifth Annual Reports of The Foreign Evangelical Society, 1843, 1844, pp. resp. 38 och 35.

⁴³ RB, s. 87 f.

⁴⁴ Det sällskap, vars missionsarbetare Rosenius blev, hette icke, som i RB, s. 88, uppges, The American and Christian Foreign Union, utan The Foreign Evangelical Society och hade nyligen bildats, år 1839. (Se Robert

ansåg man inom detta sällskap det lika nödigt att nå de kristna ländernas oomvända människor med sin väckelsepredikan, som det var att öva mission bland de färgade folken. Särskilt ömmade man för den andliga nöden i Europa, och man gladdes över att Gud gav framgång åt arbetet där »for the overthrow of infidelity and superstition».⁴⁵ Vid sällskapets andra årsmöte, i vilket, som ovan nämnts, Scott deltog, antogs en resolution, där följande förekom: »That in promoting the revival of pure Christianity in nominal Christendom, we are labouring directly and efficiently for the world's conversion.»⁴⁶ Scott måste också härav känt sig stärkt i sina föresatser att verka för väckelse i Sverige. Och när i samma årsberättelse det säges, att i Sverige »there seems to be a determination to burst the bands which have so long shackled the nation», kan Scott spåras bakom orden.⁴⁷

Efter detta är det således klart, att Rosenius' gärning i detta sällskaps tjänst var ett led i en stor plan, som nog i sina grundmotiv stämde med Rosenius' egen uppfattning. Det var ett amerikanskt fälttåg för att erövra den europeiska kontinenten för den anglo-amerikanska väckelsereligiositeten, och även om denna till sitt väsen var besläktad med tidigare lokala väckelser både i vårt land och andra länder, så innebar den amerikanska planen, att den ofta betryckta folkreligiositeten skulle genom pengar och litteratur stärkas och göras till en

Baird, *Religion in the United States of America*, p. 714; och Henry M. Baird, *The Life of the Rev. Robert Baird*, p. 170.) Egentligen var det en ombildning av ett äldre sällskap. Baird blev en av sekreterarna i det nya sällskapet. År 1849 förenades *The Foreign Evangelical Society* med ett par andra med liknande syfte till ett sällskap, och detta kallades då *The American and Foreign Christian Union*. Henry M. Baird, a. a., p. 253.

⁴⁵ *The First Annual Report of The Foreign Evangelical Society*, 1840, p. 4. Där uttalades också: »That the Members of this Society look with Christian compassion and sympathy upon the spiritual condition of the natives of continental Europe.» I sin översikt av läget i Europa framhöll Baird också om Sverige, p. 10, »that a vigorous system of colportage and evangelization must be adopted and carried into effect.»

⁴⁶ *The Second Annual Report of The Foreign Evangelical Society*, 1841, p. 4.

⁴⁷ *Ibldm*, p. 12. Jfr *The New York Herald*, 12/5 1841.

fri, aktiv faktor i tidens kyrkliga liv. Detta blev ju också fallet i vårt land. Nu ser man även klarare innebörden av Hj. Holmquists träffande beteckning, då han kallar Rosenius »der Vermittler des Einströmens anglosächsischer Religiosität in Schweden».⁴⁸ Att Scott betraktade denna Rosenius' anställning som en fortgång i den av honom påbörjade verksamheten, är påtagligt. Efter sin avresa från Sverige manade Scott enträget det amerikanska sällskapet att understödja Rosenius, ty han vore den ende, som i Stockholm tog vård om de väckta.⁴⁹ Själv förklarade Rosenius, att Scott var den »egentliga upphofsmannen både till Pietisten och den plats och verksamhet», han nu hade: »Så säga ock både vänner och fiender», tillägger han.⁵⁰

Här träder oss ater till möte den frågan, huruvida Rosenius omfattade metodistiska åskådningar. Saken kan ingående diskuteras först vid en grundligare prövning. Det synes mig dock, efter allt, vad ovan anförts, att frågan i viss mening saknar aktualitet. Som ofta påvisats, var det i Scotts hela verksamhet främst fråga om en religiös livstyp, icke om speciella läror. Om man då söker bevisa, att Rosenius var renlärig, går man på sidan om problemet. Både pietister och herrnhutare voro ju också ivriga att bevisa sin lutherska renlärlighet, men de betecknade icke desto mindre en särriktning. Och fråga är, om icke också Scott skulle ganska visst ha kunnat bestå vid en läroexaminering inför konsistoriet, ty att den lutherska konsubstantiationsläran skulle ha fått fälla honom, är väl osannolikt. Både hos Scott och Rosenius var det fromhets-

⁴⁸ RE³, XXIV, s. 475.

⁴⁹ I ett brev från Scott, 2/3 1843 (citerat i The Fourth Annual Report of The Foreign Evangelical Society, 1843, p. 38), skrev Scott: »Your Society must liberally support Rosenius as a city Missionary. He is doing a noble work at Stockholm, holding meetings every night, editing the Pietist and the Missionary Journal, and forming really the only spiritual shepherd the awakened have in the capital. Do keep him on your list, with at least \$ 100, I should rather say, \$ 120 a year.» I en not till ett brev i Evangelical Christendom, vol. II (1848), p. 348, skrev Scott om hur det av honom påbörjade arbetet fortsatte: »A valuable youth, for whose support I obtain a salary from New York, takes such charge as circumstances admit of.»

⁵⁰ RB, s. 91.

livets art, sättet att i levande livet tillämpa vissa protestantiska läror, som var det utmärkande. Därför voro de andligen beslätade, liksom Scott hade funnit norrlandsläseriet vara en »methodistisk» rörelse.⁵¹

Att Rosenius med mycket djupa rötter bottnade i Luther, såsom Brandt säger, är oomtvistligt, men Brandt har också upptäckt den svaga punkten i Rosenius' lutheråskådning: »Blott Rosenius bottnat djupare och framför allt allsidigare i Luther!»⁵² Utan tvivel var det så, att Rosenius förankrade sig i Luther på ett ensidigt sätt. Följden därav synes också ha blivit, att han mer sökte efter belägg hos Luther för enskilda fall, än han tillägnade sig en luthersk totalåskådning. De åskådningar och de metoder i det religiösa livet, som genom samvaron med Scott aktualiserades för Rosenius och omfattades av honom, sökte han legalisera och göra gångbara genom att åberopa Luther. Typiskt härför är hans ställning till lekmannapredikan. Före sammanträffandet med Scott hade Rosenius sin framtida bana utstakad: han skulle liksom sin fader bli präst. Genom förbindelsen med Scott raserades denna plan, och då sökte han sig till Luther för att motivera, vad som på annat sätt klarnat för honom.⁵³ Hur föga denna Rosenius' strävan att vilja vara luthersk var grundad i verkligt luthersk totalåskådning, visar hans egendomligt enkla sätt att lösa

⁵¹ Jfr L. A. Anjous ord: »Läseriet är Svenska Kyrkans Methodism». Frey, 1841, art. Om Wesleyanska Methodismen, s. 27. Scott själv har klart och enkelt berättat om vad som förenade honom och Rosenius. I en minnesruna i *The Watchman and Wesleyan Advertiser*, 18/3 1868, skrev Scott om Rosenius:

»I gratefully received him as a fellow helper, not expecting him to become a Methodist, but rather rejoicing that he, as a Lutheran, could command an amount of influence amongst Lutherans not possessed by Christians of other churches.... Holding clean and strong views, agreeing with my own as to the way of salvation by faith in Christ, the necessity of the new birth, and of personal holiness, and being earnestly desirous of saving souls from death we two (the Methodist and the Lutheran) worked together, not only in perfect harmony but with an ardour of mutual affection similar to that subsisting between David and Jonathan.» Jfr *Evangelical Christendom*, 1868, p. 141.

⁵² G. Brandt, Carl Olof Rosenius (i KÅ, årg. 1914, ss. 332—380), s. 373.

⁵³ RB, ss. 44, 47, 84, 88—89.

»kallelse»-frågan. Luthers varning mot att »gå ut okallad» tog han mycket allvarligt, och försäkrade, att han icke felat emot den. Men det är uppenbart, att Rosenius med uttrycket »kallad» alls icke avsåg Augustanas rite vocatus och vad den svenska kyrkan därmed menade. Han trodde sig ju ock ha fyllt det lutherska kravet, då han genom Scott blivit engagerad av det amerikanska sällskapet. Detta sätt att läsa Luther kunde dock icke vinna allmänt godkännande.

Denna detalj ställer hela Rosenius' förhållande till Scott och Luther i klar belysning. Rosenius trängdes på alla sidor och misstänktes för metodism. Han ville då vara och synas luthersk, och när de starka inflytelserna från Scott och den engelska metodismen framträdde, fann han lätt en antaglig motivering hos Luther. Denna sak synes mig böra hållas i sikte. Då får man en belysning till Brandts riktiga iakttagelse, att Rosenius icke allsidigt bottnade i Luther.⁵⁴

Givetvis måste man antaga, att Rosenius, som med sådan beundran såg upp till Scott, studerade dennes många av trycket utgivna predikningar och tal, liksom han givetvis gärna lyssnade till hans predikningar. Han torde icke där ha funnit något, som han icke kunde acceptera. I vissa fall var det ju såsom gånget ur hans eget hjärta.⁵⁵ Tydligt är emellertid, att Rosenius snart måste ha funnit, att Scott väl starkt betonade det kristna livets etiska sida. Något annat kan det knappt gälla, när han till den antinomistiske F. G. Hedberg i Finland skriver om Scott och framhåller, att denne »icke

⁵⁴ Ternström skrev i Nord. Kyrkotidning, n:r 3, 1844, om 'Rosenius och hans anhängare, att de ur Luthers »rika förrådshus hemta käpp och krycka att, derpå stödda, halta hän mot lifvets gräns». Vidare tillägger han: »Det, som, misstydt eller lösryckt ur sitt sammanhang, tyckes gifva dem stöd, veta de flitigt att åberopa; det andra och vida mera, som löper dem emot och fördömer dem, dölja de sorgfälligt.» Ternström är visserligen icke något tillförlitligt vittne, men i detta uttalande röjer sig dock något av en riktig iakttagelse.

⁵⁵ Detta måste ha varit fallet t. ex. med Scotts predikan år 1840, Tröst i Bedröfwelsen. (Se H, s. 178 ff.) Den djupt pessimistiska människobetraktelsen, talet om ängslan och själanöd, frestelserna och förföljelserna såsom tecken på sann gudaktighet, trons alltillräcklighet, den evangeliska inbjudningen — allt detta måste ha funnit gensvar hos den till Scott nyligen komne Rosenius.

stred emot det renaste Evang. utan kunde sjelf under tiden bekräfta det — *bekräfta*, men icke *predika* det». ⁵⁶ Att icke Scott ville gå hyperevangelismens väg, är alldeles visst. Icke heller Rosenius kunde följa den finske själsfränden i dennes långtgående nyevangelism. ⁵⁷

Av allt framgår, att Scott vid återkomsten från Amerika med vanlig energi tog itu med uppgifterna och var besluten att väl utnyttja de nya möjligheter, som den amerikanska dol-larn förlänade. ⁵⁸ Men snart hade den förbittrade kampanjen emot honom ställt honom inför svårigheter, som han icke för-mådde bemästra. Men just genom de nya arrangemang, som Amerika-resan gav anledning till, kunde verket fortgå, fast Scott personligen nödgades uppge det direkta ledarskapet.

När året 1842 ingick, fanns emellertid Scott fortfarande i landet. De liberala tidningarnas häftiga anfall hade icke kun-nat betvinga honom. Men med seg ihärdighet fortsatte hans fiender presskampanjen. Allt bittrare blev tonen i tidnings-artiklarna. Dagligt Allehanda var fortfarande nummer ett. I en lång artikel beskrevs metodismen enligt Coleridges ovan nämnda bok, Sex månader i Westindien, och därvid föllo

⁵⁶ Brev från Rosenius till F. G. Hedberg, 6/12 1844. Hedberg hade näm-ligen sänt Rosenius några utdrag ur Wesleys Leben, vilka väckte dennes förvåning. Hedberg hade undrat, om Scott skulle underskrivit sådana satser som Wesleys. Härtill svarade Rosenius: »Nej, icke så der naket fram-ställda. En annan sak är, att hans hjerta och ande hängde vid dem, mera hemligt, och honom sjelf ovetande. Men han var ganska polerad i discurser öfver ämnet; han talade ock intet annat än godt om Luther, åtminstone för mig. Men hjertat!!! si det går ju sin egen väg!»

⁵⁷ Martti Ruuth, Fredrik Gabriel Hedberg och Carl Olof Rosenius. (i KÅ, årg. 1927, ss. 97—132).

⁵⁸ Scott hade även planer på att få hem till Sverige ännu en metodistisk lekmanapredikant, nämligen O. G. Hedström, som i åtta år hade verkat som metodistpredikant i New York (DÅM, p. 46, 21/5 1841). Scott föreslog, att Metodist-episkopalkyrkans missionssällskap skulle bekosta Hedströms resa till Sverige (DÅM, p. 50, 25/5 1841), och han fick också löfte om att Hedström nästa vår skulle få resa. (Ibldm, p. 69, 10/6 1841.) Scott beräk-nade att kunna få använda Hedström i Sverige, »though till I converse with the Archbishop I am not prepared to say in what way». (Brev från Scott till CWMS, New York, 18/6 1841.) Hedström kvarstannade dock i Amerika; se J. M. Erikson, Metodismen i Sverige, s. 34.

hårda ord och omdömen.⁵⁹ De politiska vådorna målas åter upp. Den metodistiska sekten »lånar sig till verktyg i förtryckarens hand» och-gör människor till slavar: »I, som arbeten och ären betungade, betänken, att om I bortkastan edert förnuft, eder egen sjelfständiga tanke- och viljekraft, för att blindt kasta eder i fanatiska Methodisters och Jesuiters armar, I med det samma bortkastan sjeliva det andeliga öga, hvarmed endast Gud, uppenbarande sig i skapelsen, historien, vetenskapen och samhället, kan af eder skådas!»⁶⁰

I mitten av februari redogöres för N. J. Ekdahls anmälan av Scott i konsistoriet. Det sistnämnda får veta, att det uppträder »mildt och öfverseende»,⁶¹ och i en senare artikel går Dagligt Allehanda Ekdahls ärenden och söker hetsa upp konsistoriet till att börja förhöra och ansätta Scott.⁶² Det är onekligen en kuriös syn att se de liberala frihetskämparna utfara i förebråelser mot ett konsistorium med en konservativ ärkebiskop i spetsen, blott därför att det icke skrider till åtgärder för att hindra en fri religionsutövning.⁶³ Tidningen förmodar,

⁵⁹ Dagl. Allehanda, 24/1, 26/1 1842, art. Ett litet bidrag till Methodismens historia. Där läses: »Erkebiskop Wallin insåg dessa Jesuiters planer, och stridde derföre manligen emot dem. Nu är det endast den fria pressen, som i detta afseende åtagit sig Lutherska Kyrkans sak, under det Regeeringen och Erkebiskopen tiga.» (24/1.)

⁶⁰ Ibidm, 26/1. Bland invektiven kunna anföras: I metodismen råder »inbilskhets, vantro och fanatism»; dessa »förryckta»; dessa »sjelfkallade och halfåniga predikanter»; »halfråa fantasters hugskott, förvridning och vansinne».

⁶¹ Dagl. Allehanda, 14/2 1842.

⁶² Dagligt Allehanda, 10/2 1842, art. Hvad vet Konsistorium om Methodismen? »Förekalla mannen... befall honom [Scott] vidare att förklara sig», manar Dagl. Allehanda. Det gäller också nu att tillsätta ny pastor primarius, men han »måste träda i Johan Olof Wallins fotspår, om räddning undan den mörka och allt menniskovärde förstörande sekten skall blifve möjlig». Han får icke ha människofruktan, ingen »lusta att stå väl på de håll, der methodismen tyckes stå så väl». Thomander var ohjälpligt diskvalificerad, ty han hade predikat i Engelska kyrkan, vilket »har förstört alla utsikter för honom». Detta hade förut stått att läsa i Dagl. Allehanda, 20/11 1841. Jfr också Freja, 22/2 1842.

⁶³ I en artikel, Något mer om och till Stockholms Konsistorium, (Dagl. Allehanda, 26/2 1842) söker tidningen ge en förklaring till detta underliga förhållande. Tidningen framhåller: »I fall Europa tager någon notis om

att ärkebiskopen nu ångrar sin föregående förhastade mildhet mot vår »kyrkas farligaste fiende». När från konsistorieekretsar förklarades, att konsistoriet icke hade behörighet att förekalla främmande trosbekännares lärare och icke önskade inkvisitoriska åtgärder,⁶⁴ vände sig Dagligt Allehanda däremot och drog sig icke ens för följande yttrande: »Vi hysa intet tvifvel, att en 'vänlig anmodan' från Konsistorium hos Polisen skulle ganska fermt skaffat Scott *dit*, om ej annorstädes.» Polisen kunde handla.⁶⁵ Att man på högre ort är så mild mot Scott beror därpå, att metodismen i religionen är vad den »ryska magten är i materielt hänseende», ett medel »*att kufva*, hvad vissa kalla 'revolutionen' men hvad andra kalla *mensklighetens sträfvande till frihet och bildning*».⁶⁶

Aftonbladet kämpade också med iver för den hotade svenska kyrkan, medan den högsta kyrkliga myndigheten föreföll slö och försumlig. I en artikel citerades ett brev om den småländska predikosjukan, som nu började låta tala om sig, och där framhölls, att det var »läseriet och den methodistiska

det offentliga lifvet i Sverige, så skall hon säkert få stora ögon öfver det besynnerliga fenomenet, att den för religiös indifferentism allmänt anklagade liberala pressen kämpar för Statskyrkan, men de andliga auktoriteterna, prelaterne, *mot* — att den förra vill tillämpa gamla, stränga kyrkolagar mot en uppkommande sekt; men de sednare göra allt, för att paralysera dem.» Förhållandet blir ej så besynnerligt, menar tidningen, om man betraktar »*beskaffenheten af den sekt, om hvilken kämpas*». Det vore obilligt, att de som kämpa för tolerans, skulle i nitet därför gå så långt, att de försvarade själva intoleransens rätt att få rotfästa och utbreda sig. Varje frisinnad måste bekämpa läror som leda till slaveri.

⁶⁴ Dagl. Allehanda, 23/2 1842. (Insänt.) Jfr Sv. Biet, 23/2 1842. (Insänt.)

⁶⁵ Dagl. Allehanda, 26/2 1842, art. Något mer om och till Stockholms Konsistorium. Tidningen argumenterade ut ifrån Scotts egna påståenden, att han verkade inom den svenska kyrkan: Antingen är Scotts sekt en egen kyrka, och då har han förlett många till avfall från den lutherska, och då hemföle han också under strängt straff. Eller ock är den det *icke*, vilket Scott alltid och allestädes förkunnat, utan han arbetar inom den lutherska, men då är han icke lärare inom *en främmande* kyrka men heller icke behörig lärare inom den lutherska; han vore »helt enkelt en straffbar och obehörig utspridare af villosatser inom den Lutherska kyrkan» och borde stå under svensk kyrkomyndighet. Tidningen hade här riktigt fattat i sikte dubbelheten i Scotts ställning.

⁶⁶ Dagl. Allehanda, 28/2 1842, forts. av nyssnämnda artikel,

ifvern», som gjorde stora framsteg nere i Småland och skapade split och svårigheter. »Hos en stor mängd läsare finner man Hr Scotts porträtt, som de betrakta med en nästan dyrkande vördnad.»⁶⁷ Tidningen anser, att något bör göras mot det kringgripande svärmeriet, allrahelst som dessa företeelser icke inskränka sig till blott norra Småland.⁶⁸

Vid denna tid utkom också en stridsskrift mot Scott.⁶⁹ I

⁶⁷ Aftonbladet, 13/1 1842, art. Läseriets tilltagande i Småland. I Freja, 25/2 1842 (under Ett och annat), påpekas, att »Scott har korrespondenter i nästan alla provinser och synnerligast i Jönköping, hvilket torde stå i samband med de olyckliga läsareparoxysmer, som derstädes börja allt mer tilltaga och som väckt sjelfva regeringens uppmärksamhet». Enligt Freja, 18/3 1842, art. Läsare-fanatismen i Småland, funnos där Scotts predikningar och porträtt i den obetydligaste koja, och folket knäföll inför detta och kysste det.

⁶⁸ Predikosjukan blev snart en livligt omdebatterad företeelse. I Dagl. Allehanda, 18/2 1842, skrevs om »Åtskilliga symptom af Methodisteriet», då med anledning av predikosjukan i Småland en läkare vid Vadstena hospital redogjorde för likartade företeelser i England, där de uppstodo inom den wesleyanska metodismen. Samma tidning, 1/3 1842, skriver återigen om »den kringsmygande ohyran» och anser att Scott har sin del i »det vansinne, som nu anstrukit hela Småland». I Dagl. Allehanda, 14/3 1842, citerades några brev, som uppgavs vara från Småland, ehuru de verka apokryfiska. Där heter det också: »Jag tycker hvad Pastor S[cott] måste njuta af all denna sekteriska villervalla. Den kommer Norr ifrån. Det måtte väl ej vara hans methodistiska anda, som yttrar sig på detta sätt!» (Jfr J. Pontén, Om Prediko-Sjukan i Småland, s. 22. Försöket att delvis förklara predikosjukan med hänvisning till metodismen göres också av C. U. Sondén, Anteckningar öfver den epidemiska religiösa ecstas, som herrskade i Sverige åren 1841—1842, ss. 10 f.; 74, 78. Om predikosjukan, jfr f. ö. E. Newman, a. a., s. 94 f. Se också M. C. Rahmns brev, 16/3 1842 (H, s. 302).

⁶⁹ G. O. Hyltén-Cavallius, Herr Scott och Metodismen etc. Scott visste, att den egentlige författaren var George Stephens (Dnr, p. 289, 18, 22/1 1842). Skriftens många uppgifter och skildringar berörande engelska förhållanden peka i denna riktning. Ett samarbete mellan Stephens och Hyltén-Cavallius, vilka ju samarbetade i andra frågor, har det tydligen varit. Skriften utgör en granskning och vederläggning av Scotts skrift Sveriges religiösa tillstånd etc. Förf. vänder sig mot hyckleriet och det andliga högmodet inom den stängda religiösa kretsen och är emot »hvarje slutna religiös förening» (s. 7). I en detaljgranskning påtalas logiska fel och oklarhet i Scotts skrift (s. 10 ff.); prålandet med oegennyttan (s. 18 ff.); skenheligheten och hyckleriet i Scotts skrift (s. 28 ff.); de givna uppgifterna om Sverige (s. 40 ff.); den krypande partiskheten för prästerskapet (s. 44); bitterheten mot folket (s. 44 ff.); ställningen i England (ss. 57 ff., 79 ff.). Ett

Aftonbladet recenserades den med välvilja och under skarpa utfall mot Scott.⁷⁰ Denne vore »en ulf i fårakläder», och när man nu lärt känna honom, så hade han »allt mindre och mindre utsigt att gå helskinnad ur affärerna». Scott vore endast »ett ganska lumpet verktyg för vidt utsväfvande hierarkiskt politiska planer», och han hade valt Sverige »till skott-tafla för sitt bibelsprängda ovett». Några dagar senare redogjorde Aftonbladet för de begynnande rättsliga åtgärderna mot Scott, vilka ledde till hans saks överlämnande till Svea hovrätt, som ovan påvisats.⁷¹ Därvid fastslår tidningen ytterligare, att det icke är Scotts läror eller dogmer, som presskampanjen gäller, utan det sätt, på vilket han här praktiserar sin tro. Här uppenbaras den djupa motsättningen mellan å ena sidan den andliga livstyp, som Scott och läseriet företrädde, med dess pessimism inför människan och världen, och å den andra den från upplysningen kvardröjande optimistiska människobetraktelsen och världsbejakandet.⁷²

När konsistoriet avgett det förut nämnda, äskade svaret till chefen för ecklesiastikdepartementet, fann Aftonbladet detta utlåtande »mycket matt och evasift». Därav framginge, att konsistoriet betraktade sig blott och bart som en domstol, »men icke som ett administrativt verk, hvilket förbindelsen af vakandet öfver religionsfriden åligger». ⁷³ Onekligen häftigt angrepp riktades också mot Scott, Rosenblad och Wingård i en anonym skrift, Strödda betraktelser etc.

⁷⁰ Aftonbladet, 2, ³/₂ 1842, art. Herr Scott och Metodismen.

⁷¹ I Aftonbladet, 7, ¹²/₂ 1842. Jfr ovan, s. 571.

⁷² I Aftonbladet, ¹²/₂ 1842, hette det bl. a.: Anmärkningarna mot Scott »rikta sig just emot hans egen intolerans, att vilja förklara för hedningar dem som ej vilja ingå på *hans tillämpning af lärorna på det verldsliga lifvet*, på hans fariseiska högmod att anse sig och sin församling för af Gud företrädesvis utvalde och benådade, samt att på lärorna grunda ett underkännande af det menliga förnufts rätt, ett utbredande af en fördyrad lefnadsåsiqt och förkastande af äfven de oskyldigaste tidsfördrif, såsom musik, dramatisk konst o. s. v. Det är med ett ord för det att denna sekt under den yttre formen af en större fromhet, som hos en del må vara uppriktig, arbetar för mörker, vidskepelse, sinnlig och afgudisk dyrkan, bikt och samvetstvång, som vi anse den i grunden oförenlig med en sann religionsfrihet, hvars yttersta vilkor är, att ej få tränga sig utöfver det andliga in på det verldsliga området.»

⁷³ Aftonbladet, ¹⁵/₂ 1842.

var detta underliga ord i Affonbladets spalter, där man vanligen just icke uppskattade kleresiets vaksamhet över läran.

Ännu mera öm om den svenska kyrkan var Freja. Denna såg farorna utomordentligt stora. Från två håll kommo de: katolicismen och metodismen.⁷⁴ Den katolske prästen stormar icke som Scott; »icke kör han, lik denne, fanatismens förfärliga murbräcka mot den Svenska kyrkmuren». Vad göra prästerna inför den rådande faran? Trots allt kyrkligt liv och intresse i Stockholm »agerar Hr Scott beständigt för fulla hus och folket strömmar till honom». De »fria tidningarna» ha dock uttalat sin mening. Ett tillstånd har emellertid inträtt, »som gör, att Hr Scott, sedan stormen öfver honom tystnat, går på lika oförfäradt som förr». Några dagar senare recenserar tidningen Hyttén-Cavallius' stridsskrift mot Scott och gör därvid bittra utfall mot denne.⁷⁵ Den 8 mars har tidningen en lång artikel för att utreda den kvistiga frågan, varför den liberala pressen synes kämpa mot religionsfriheten. Den hade nämligen blivit beskylld att vara fiende till samvetsfrihet och tolerans.⁷⁶ Nu hade emellertid Scott, enligt Freja, brutit emot svensk lag, och uppenbara lagbrott måste den liberala pressen beivra. Konsistoriet däremot »röjer en oförlåtlig liknöjdhet».⁷⁷

Samma liknöjdhet visade sig också i de konservativa tidningarna, vilket allt ansågs vittna om att Scott var deras man.

⁷⁴ Freja, 21/1 1842, art. Catholicismen på ena sidan, Methodismen på den andra och Svenska Statskyrkan midt uti.

⁷⁵ Freja, 4/2 1842. På ett ställe heter det: »O du skurk! vore man färdig att utbrista.»

⁷⁶ Freja, 8/3 1842, art. Försök att reda en oredig dagens fråga. Medan »aristokrat-tidningarna» visat sig liknöjda, »ja, t. o. m. sökt gifva belackaren skydd», ha de liberala tidningarna tillrättavisat Scott för hans smädelser.

⁷⁷ Ibidm. Tidningen förirrade sig in på en linje, som innebar krav på ny lagstiftning för främmande trosbekännare. Den resonerar så: Ingen trosbekännelse skall nekas fri religionsövning, men alla kyrkor måste stå under statens uppsikt, »så att staten ovilkorligen bör tillsätta lärarna i församlingen.» Det är märkvärdigt att katolicism, mosaism och metodism i Sverige »äga egna församlingar helt och hållet oberoende af regeringens makt och myndighet». Tidningen yrkar, att »allt presterskap i Sverige bör lyda under någon statens auktoritet, som äger att vaka både öfver läran och kyrkodisciplinen». Scott bör således sättas under konsistoriets tillsyn.

Svenska Biet, som dock för egen del var ganska tyst, fortfor att publicera artiklar till Scotts försvar, dels skrivna av honom själv och dels insända av andra. På grund av anmärkningar angående kollekterna i Engelska kyrkan framlade Scott några siffror, som visade, att kollekterna icke på långt när täckte kostnaderna för värme och lyse i kyrkan och pastorsbostaden.⁷⁸ När Svenska Biet offentliggjorde Ekdahls anklagelser mot Scott i konsistoriet, var tidningen satirisk mot de »fria tidningarna», som nyss predikat frihet och tolerans, när det gällde Strauss' bok, men »nu hafva i hast — — — blifvit så ytterligt ifriga Lutheraner, att de visa god lust att både bränna och halstra besagde sekts [metodismen] härvarande Pastor för hans predikningar».⁷⁹ Några dagar senare är en artikel införd, undertecknad av S. Owen, men uppenbarligen skriven av Scott.⁸⁰ Owen, som fått vara ett redskap i försynens hand att till Sverige införa »Ångmaskinen, Nykterhetsförbundet och Methodistverksamheten», vill taga ansvaret på sig för metodistpastorns vistelse i Stockholm. Huvudfrågan i den pågående striden fann en insändare, »a young clergyman» kallar Scott honom,⁸¹ ligga däruti, att de liberala tidningarna, som visserligen vände sig mot Scott, egentligen avsågo att bekämpa all levande kristendom.⁸² Påtagligt är också, att mycket, som de anföllo hos metodismen, gällde även luthersk åskådning.

Under allt fortfor Scott att hålla sina många möten varje vecka, trots att understundom oroligheter hotade. När sådana inträffade,⁸³ uttalade även Scotts fiender sin förkastelsedom, men Aftonbladet, t. ex., ansåg, att Scott själv till en del bar skulden. Dessutom vore det icke klart för »en mängd mindre underkunnige personer, — — om Engelska kapellet måste anses för en riktig kyrka och sammankomsterna der för rik-

⁷⁸ Sv. Biet, 11/2 1842.

⁷⁹ Sv. Biet, 12/2 1842, art. Religionsmålet rörande Hr Scott och metodismen.

⁸⁰ Sv. Biet, 22/2 1842, art. En liten förklaring i Methodistfrågan.

⁸¹ Narrative, H, s. 338.

⁸² Sv. Biet, 1/3 1842, art. De fria Tidningarnes strid mot Metodismen. Jfr ibdm, 10/3 1842.

⁸³ Sv. Biet, 21/2 1842, art. Några ord om kyrkofrid. Jfr DII, p. 295 (21/2 1842).

tiga gudstjänster».⁸⁴ Detta var ju en indirekt antydning om att icke Scotts kyrka var fredad genom lag som andra kyrkor utan att störande uppträden där skulle dömas mildare. Därav kom det sig också, att Scott personligen lättare kunde antastas. Han mottog varningar gång på gång, men uppträdde i alla fall frimodigt i sin kyrka.⁸⁵ En kväll efter ett möte inträngde en man i Scotts hem i avsikt att överfalla honom. Mannen fördes emellertid ut, varvid Scotts medhjälpare, mr Edwards, som under Amerika-resan skött de engelska gudstjänsterna i Stockholm, biträdde Scott och därvid träffades av ett våldsamt slag. Därjämte krossade angriparen en fönsterruta.⁸⁶

Jämte den häftiga tidningskampanjen behövdes emellertid ytterligare något medel att öka upphetsningen. Att på annan väg än våldets få bort Scott tycktes nu utsiktslöst. Man hade manat på regering, konsistorium och polis. Ja, även hos den engelske ministern hade man sökt få åtgärder vidtagna för att få Scott bortkallad, men allt förgäves.⁸⁷ Själv tycktes han icke vara sinnad att bege sig av från sina antagonister. Dessa sökte nu nya vapen. Ett av dessa var en farlig karikatyr med underskrift »Skott-Tafla eller Jesuiternas grasserande 1842». En dag fick Scott besök av en person, som frågade, om han ville köpa hela upplagan därav. Till detta svarade Scott: »Certainly not».⁸⁸ Följden blev, att den snart var ute i bokhandeln och samlade en mängd nyfikna åskådare.⁸⁹ Scott

⁸⁴ Aftonbladet, 21/2 1842, art. Rättegångs- och polissaker. Tidningen anser f. ö., att uppträdet icke kunnat inträffa, »om Regeringen låtit uttryckligen kungöra, att Hr Scott och Studeranden Rosenius egde rättighet till serskilda bibelförklaringars eller gudstjänsters hållande äfven på söcknedagarne».

⁸⁵ Han klagar dock över att han av angreppen och svårigheterna höll på att bli nedbruten (DII, p. 291, 3/2 1842).

⁸⁶ DII, p. 296 (25/2 1842). Jfr Narrative (H, s. 347.)

⁸⁷ DII, p. 291 (1/2 1842).

⁸⁸ DII, p. 299 (4/3 1842). Jfr Narrative (H, s. 347).

⁸⁹ Aftonbladet, 12/3 1842. Där beskrives konstverket sålunda: Tavlans »föreställer interiören af en kyrka, med ett slags biktstol i midten, med påskrift: 'Här finnes bikt och aflat, såväl till hemtning, som att spisa på stället.' Öfver biktstolen sitter en demon, med tvedrägtens fackla, och derinuti en man med kända drag, klädd i rutigt s. k. skottiskt tyg och med ena handen framhållande en bågare med sirap under det han utsträcker den andra efter en penningpung, som en demon på andra sidan räcker in i biktstolen.

konstaterade: »This new engine was left to work on the already excited feelings of a giddy and godless population.»⁹⁰

Upphetsningen bland folket bragtes dock till sin höjdpunkt först genom uppförandet av en teaterpjäs, Jesuiten,⁹¹ vars huvudperson genom maskering, mimik och åthävor utomordentligt väl imiterade Scott. Denne pjäsens hjälte, jesuiten Judacin, var en hycklande skurk, som hade innästlat sig hos en rik änka, av vilken han tillnarrade sig ett testamente, medan systerdöttrarna förbigingos. Därpå använde han sin myndighet som lärare till att förföra den ena av dessa och gjorde alla försök att vinna även den andra. Den listige hycklaren avslöjades emellertid och utlämnades åt lagen. Pjäsen avslutas med följande ord om Judacin: »Må han blifva ett varnande exempel för alla dem som likna honom.»⁹²

Med denna gemena tillställning, som inför tusentals bifallsjublande åskådare stämplade den hederlige och religiöst välmenande Scott som en samvetslös usling, hade motståndarna visat, att de ansåge de mest förgiftade medel tillåtna för att krossa den förhatlige.⁹³ Enligt någras mening hade Aftonbladet sin del i denna åtgärd.⁹⁴ Huvudrollens framställare, O. U. Torsslow, hade besökt Engelska kyrkan för att studera Scotts mimik och gester.⁹⁵ Den sorgliga verkan av detta ovärdiga smädande av Scott visade sig snart. Scott berättar:⁹⁶

»It was most evident that this performance night after night did more than anything else to exasperate the mob, though many of the more respectable inhabitants felt disgusted at the wicked proceeding. Every service was now painful, by the annoyances always occurring, and the evident tendency to riot especially on the Sabbath evenings;

Framför mannen står en öfverfylld penningpåse, med påskrift: '*Ändamålet helgar medlen*', och öfver hans hufvud hänger ett press-jern och en skräddarsax.» Så uppräknas vidare en mängd detaljer.

⁹⁰ Narrative (H, s. 347).

⁹¹ Victor Ducange-G. de Pixérécourt, Jesuiten. Drame i tre akter och sex tablåer (övers.).

⁹² Ibidm, s. 144. Stycket var en variation av temat i Molières Tartuffe.

⁹³ Dagl. Allehanda, ¹⁴/₃ 1842, visade sig reserverad, när tidningen recenserade föreställningen, som uppfördes första gången den ¹⁰/₃ 1842.

⁹⁴ Narrative (H, s. 339).

⁹⁵ DII, p. 297 (²⁸/₂ 1842); p. 299 (³/₃ 1842).

⁹⁶ Narrative (H, s. 347 f.).

the Chapel having often the appearance of a public market rather than a Sanctuary of God, while it was useless to attempt severe reproof as matters would only be rendered worse thereby.»

Till detta kom, att Crusenstolpe just i dessa dagar publice-rade femte brevet av sina »Ställningar och förhållanden». Där angrep han häftigt ärkebiskop af Wingård för att han icke fullföljde Wallins kamp mot metodisterna utan försvarade dem. Den svenska metodismen vore »kött af grefve Rosenblads kött och ben af Erkebiskop Wingårds benom».⁹⁷ Crusenstolpe såg politik i det hela; vederbörande i statsledningen hade velat »försöka med religiös fanatism qväfva den politiska eftertan-kan».⁹⁸ Mot Scott var han oförsonlig. Svenskarnas »oförklarliga kallsinnighet och tålmod» gillar icke Crusenstolpe, och han finner det tydligen orätt, att det skymfade folket »låter honom [Scott] *onäpst* vandra midt bland sig samt afhör, om icke utan äckel, åtminstone utan högljudda utbrott af rätt-mätig förtörnelse», hans försvar i tal och skrift.⁹⁹ Dessa an-visningar från detta håll måste få den verkan, de åsyftade.

När nu också överståthållaren, general Möllerhjelm, av sjuk-dom måste dra sig tillbaka och en tillförordnad placerades på hans post, tyckte sig Scott märka, att denne var bekajad av en viss fruktan för de radikala tidningarna, och han förstod, att något starkt skydd nu icke skulle lämnas honom.¹⁰⁰ Några dagar senare kom palmsöndagen, den 20 mars 1842. Då bröto de länge bearbetade folklidelserna ut i våldsamheter i Engelska kyrkan. Därmed närma vi oss slutfasen i den bittra striden.

Det pöbelupptråde, som i Engelska kyrkan den 20 mars 1842 förekom, kan anses som en naturlig följd av den hetsiga kam-panj, som i månader hade pågått. Att våldsätgårderna var arran-gerad, är intet tvivel om. Den är på flera ställen beskriven. Scott har själv berättat om uppträdet, dels i sin kortfattade anmälan av saken till ÖÄ,¹⁰¹ och dels i sin långa rapport till

⁹⁷ [M. J. Crusenstolpe], Ställningar och Förhållanden etc. Femte Brevet, ss. 17 och 26 ff.

⁹⁸ Ibdm, s. 20.

⁹⁹ Ibdm, s. 19 f.

¹⁰⁰ Narrative (H, s. 348).

¹⁰¹ ÖÄ:s protokoll, ³⁰/₃ 1842. Se H, s. 18.

sina förmän i London.¹⁰² Enligt den sistnämnda hade upp-trädet följande förlopp:

»The 20th March (Palm Sunday) the crowd was very great at the Swedish service, during the singing of the first Hymn, evident indications of a determination to disturb the service appeared, but were more unequivocal during the second hymn, and the Preacher said a few words to promote order before taking his text. The sermon was not far advanced when a loud shout or hurrah was heard from the outside, and followed by all kinds of noises, so that the preacher's voice was drowned; on regaining a hearing he endeavoured to disconnect the disturbers within the walls from those without, and succeeded beyond his expectations; but the determination was to break off the service, and a large party having got into the gallery commenced stamping with their feet on the wooden steps, at the same time emitting such hideous sounds that it was impossible to proceed, and the preacher therefore broke off, publicly expressing his regret that a quiet religious exercise was in the Capital of a protestant country disturbed by a riot in March 1842. The calmness granted the Missionary on this occasion was a proof that God was with him. For nearly two hours the streets surrounding the Chapel were crowded by idlers, but no further violence was offered; in fact the rioters marched off in three companies singing joyously after they had effected their purpose. There cannot be a doubt but that the whole matter was arranged, and formed the practical application of the previous declaration of hostility.»¹⁰³

Svenska Biet relaterade också denna »Nationen vanärande skandal» och beskyllde öppet de »fria tidningarna» att hava åvägabragt den, liksom tidningen anklagar Crusenstolpe, »som med en vink af sitt finger rör det marionettspel, hvilket uppenbarar sig i skepnaden af gatstensopinionen».¹⁰⁴ Likaså

¹⁰² Narrative (H, s. 348 f.). Denna bygger på dagboken, DII, p. 302 ff.

¹⁰³ Jfr härtill Frejas berättelse om saken, ²²/₃ 1842. De relationer, som förekomma i Sv. Biet, ¹²[=²¹]/₃ 1842, och i Aftonbladet, ²¹/₃ 1842, voro i vissa punkter överdrivna, t. ex. uppgiften om stenkastning utifrån och inslagning av fönsterrutor. Jfr Aftonbladet, ²²/₃ 1842 och Sv. Biet ²²/₃ 1842 (notis). Ett brev till tidningen Alfvar och Skämt i Sundsvall, ¹⁴/₄ 1842, berättade att Aftonbladets relation av förloppet var särskilt korrekt, emedan L. J. Hierta skulle ha befunnit sig i kyrkan. Denna uppgift var dock felaktig. I det nyss nämnda brevet heter det också: »Det tros temligen allmänt att icke sjömän varit de egentligen agerande, utan bättre personer, förklädda till sjömän.»

¹⁰⁴ Sv. Biet, ²²/₃ 1842, art. Rabulismen inflyttad i Helgedomen, I flera artiklar läxade Sv. Biet upp de liberala tidningarna, t. ex. den ²⁴/₃ 1842 (art.

tog Svenska Minerva till ordå och gav de liberala bladen en ordentlig upptuktelse. Tidningen bekände, att den denna gång »icke tilltrrodde de 'stora' tidningarne och deras yngel en så stor verkningssförmåga».¹⁰⁵ Att de liberala tidningarna togo avstånd från pöbeluppträdet och påstodo sig vara utan skuld, fann Svenska Minerva tyda på feghet, ett försök att komma undan. De liberala tidningarnas krav, att Scott skulle av regeringen hindras att fortsätta sin verksamhet, kunde tidningen icke tillråda. Om så skedde vore det »den lumpnaste svaghet och eftergift för rabulism».¹⁰⁶ Den presspolemik, som i denna fråga följde, visar genom sin omfattning, hur djupt ingripande Scotts sak nu var.

Scott hade kämpat in i det sista för sin sak. Han fortsatte därmed även efter palmsöndagens uppträde. Det var dock en ojämn kamp. Något bistånd av inflytelserika män fick han ej. Att Rosenblad och Wingård höllo sig passiva, har förut påpekats. Några obefordrade läsarepräster i Norrland sände visserligen sina sympatibevis, men något bistånd i striden var ej detta.¹⁰⁷ Scott hade väntat ett bestämdare ingripande, vilket han tydligen sökt vinna genom Keyser.¹⁰⁸ Från de skånska vännerna, som ju voro betydande män och hade ett större inflytande, väntade Scott förgäves ett fast och klart ord mot presshetsen. Wieselgrens tystnad bedröovde honom. Genom Keyser fick han en inaning inför Wieselgrens ögon, men den gamle nykterhetsbrodern kände sig oviss.¹⁰⁹ Men han skrev

Rabulismens och Strauss-påfvedömet's försök att öfva tyranni öfver samveten); den $26/3$ 1842 (art. Hurudana äro utsigterna för lugnets och ordningens bibehållande i hufvudstaden?); den $1/4$, $5/4$, $11/4$ 1842 (art. Hvem har dragit det Methodistiska oväsendet öfver oss?) Den sistnämnda artikelserien påvisar de liberala tidningarnas kampanj för Scott år 1838.

¹⁰⁵ Sv. Minerva, $22/3$ 1842, art. Rabulisternes sätt att fira Påskhögtiden. Där heter det bl. a.: »Vi förmodade att våldförandet af en Kyrka, ett skandalöst störande af den offentliga Gudstjensten och af två till tre tusen personers andakt, skulle ännu hafva haft någonting motbjudande för de »stora» tidningarnas lifegne, till och med för Rabulister af rang.»

¹⁰⁶ Sv. Minerva, $24/3$ 1842, art. De oskyldige!

¹⁰⁷ Se H, s. 283 ff.

¹⁰⁸ Brev från A. G. Sefström till Scott, $11/3$ 1842. Se H, s. 298 f.

¹⁰⁹ Brev från G. Th. Keyser till Wieselgren, $25/2$ 1842. Keyser skrev bl. a.: »Af lutter renlärighet tiga de, som kunde säga folket ett förnuftigt ord och

dock till Thomander, att man klandrade deras tystnad, och han manade Thomander att vid ett förestående besök i Stockholm söka »bringa vett i den röran, ty de sätta ju en fläck på tidehvarfvets liberala ära». ¹¹⁰ Thomander, som utan all tvekan var Scotts trognaste vän bland det högre prästerskapet, svarade emellertid: »En gammal domare tager först fullständig kännedom af saken och dömer sedan.» ¹¹¹ Vilken bitter missräkning Scott kände över Skåne-prästernas uraktlåtenhet att göra något för honom, framgår av ett brev till Wieselgren. Scott hade av ett brev från denne till Keyser fått veta Wieselgrens tankar, vilka vittnade om en reserverad hållning mot Scott. ¹¹² Detta stämde ju också med Wieselgrens allmänna syn på metodistmissionen i Stockholm. Scott synes antaga, att Ternström hade W:s öra. Men nu gällde det att intaga sin position: »*Min* är densamme jag innehade, då wi möttes först i Jönköping, hvad är nu din?» ¹¹³ Man måste nog medge, att det icke var lätt för de »bröder i Christo söderut», som Scott i detta brev efterlyste, att göra någon insats till hans förmån. Wieselgrens svarsbrev bär också vittne härom, liksom därav framgår, att Wieselgren blivit sårad av några ord i Scotts brev om de »hyperorthodoxa», som hade Luther till avgudabeläte. ¹¹⁴

möjligtvis tillvägabringa någon sans. Deremot tåga icke Fanatismens apostlar utan göra ett med otrons barn för att låta villervallan blifva så mycket större. Allt sedan Fersen mördades hafva vi icke haft en sådan opinion herrskande. — — — Blir Scott ett offer, så är det för en god sak och ett godt uppsåt. Frugten deraf skall icke uteblifva! Ske Herrens nådiga vilja!» Keyser var litet spetsig mot W. i ett senare brev (3/6 1842), när Scott hade avrest. Det var fråga om ett besök av W. i Stockholm, och Keyser, som önskade besöket, skrev: »Scott återkommer troligen icke till Sverige, således är ej att befara någon collision med honom.»

¹¹⁰ Brev från Wieselgren till Thomander, 14/3 1842. W. förklarar också: »Skall någon kunna sätta spegeln för Dahlman, är det du.»

¹¹¹ Brev från Thomander till Wieselgren, påskdagen [27/3] 1842.

¹¹² Brev från Scott till Wieselgren, 18/3 1842. Se H, s. 304 ff.

¹¹³ På Scotts brev har Wieselgren som svar antecknat: »Att ej i en vrå i Skåne blanda mig i en strid i Sthm, som jag blott kände af tidningarne.» H, s. 306.

¹¹⁴ Brev från Wieselgren till Scott, 6/4 1842. Se H, s. 316; jfr H, s. 306. Även genom Sv. Minerva manades Wieselgren och Thomander att framträda. Sv. Minerva, 29/3 1842.

Thomander kom strax därpå upp till Stockholm, och hos honom fann Scott ett stöd, som han mycket uppskattade.

Således stod Scott tämligen ensam i sin uppgörelse med de liberala tidningarna.¹¹⁵ Efter palmsöndagens uppträde slog Scott äntligen till reträtt. Den var visserligen menad att vara tillfällig, men den blev definitiv. Han inställde de svenska gudstjänsterna. När Scott dagen efter uppträdet till ÖÅ ingav anmälan, anhöll han att få veta, huruvida behörigt skydd kunde väntas vid de Scott medgivna gudstjänsterna, samt tillade, att han för att skydda fromma kristna från störande uppträden komme att inställa de svenska gudstjänsterna till efter påsk.¹¹⁶ Samtidigt sände Scott en kunngörelse härom, som inflöt i tidningarna.¹¹⁷ Några dagar senare kallade polismästare Berg upp Scott och meddelade, att undersökning angående uppträdet igångsatts och att några personer voro åtalade samt att det skydd lagen stadgade skulle lämnas.¹¹⁸ Dessutom gav polismästaren upplysningar angående

¹¹⁵ Eget nog hade Scotts gamle motståndare på nykterhetsrörelsens gebit, H. Reuter Dahl, anmält sig som hans försvarare. I tidskriften *Studier, Kritiker och Notiser*, n:r 2 och n:r 3 1842, infördes en lång artikel av denne, Omdömena om religiositeten och moraliteten i Sverige. Reuter Dahl återger ganska utförligt innehållet i Scotts skrift Sveriges religiösa tillstånd etc., varefter han erkänner hans ärlighet och goda vilja, men har vissa sakliga invändningar mot hans skildring. Reuter Dahls nobla ingripande till försvar för en man, från vilken han i fråga om religiositet och åskådning var så vitt skild, väckte ett visst uppseende. *Nord. Kyrkotidning*, n:r 4 1842, hade en artikel mot Reuter Dahl, och Wieselgren skrev till Thomander i det nyss citerade brevet, ¹⁴/₃ 1842: »Du förstod väl piken i Boni Henrici artikel i *Studierna*?» Scott var belåten: »Singular that a Neologist should be the first openly to take my part. The Lord bless him for it.» *DII*, p. 290 (²⁹/₁ 1842). I *Skånska Correspondenten* förekom också ett par artiklar till Scotts förmån, ¹²/₂: Pastor Scott, Läseriet och »de stora Tidningarna»; ¹⁶/₄ 1842: Huru Frejas Lutheraner fira Palmsöndag.

¹¹⁶ ÖÅ:s protokoll för polisärenden, ³⁰/₃ 1842. Se H, s. 18. Jfr *Narrative* (H, s. 349).

¹¹⁷ *DII*, p. 304 (²¹/₃ 1842). Jfr *Narrative* (H, s. 349).

¹¹⁸ Angående rättsåtgärderna mot fridstörarna i Engelska kyrkan må följande antecknas. Dagen efter uppträdet vände sig justitiekansleren, Arvid Faxe, till ÖÅ med en anhållan rörande denna fråga (troligen efter ingripande från den brittiske ministern; se *DII*, p. 304 (²¹/₃ 1842) och *Narrative* (H, s. 349). Till svar härå överlämnade t. f. överståthållaren, E. M. Kuylenstierna, ett par dagar senare en skrivelse med bifogad berättelse om upp-

kungl. kungörelsen den 24 januari 1781, varvid särskilt betonades, att där stadgas, att ingen av landets religion äger tillåtelse att bevista främmande bekännares gudstjänst samt att de senare icke äga att lämna tillträde för andra än dem, som tillhöra deras församling. Någon möjlighet att följa en sådan lag ansåg Scott icke fanns, varför han önskade ett dokument från ÖÄ, som kunde inför hans förmän motivera gudstjänsternas upphörande och en resa till England för att rådgöra om saken; samtidigt hade Scott lovat att icke återupptaga de svenska gudstjänsterna utan att först underrätta ÖÄ.¹¹⁹ Från polismästaren hörde Scott intet förrän den 12 april (se Narrative, H, s. 351). Det blev intet avgörande av, varför han, tydligen för att få saken i gång, den 18 april ingav en ny skrivelse. Denna dag hade han ett långt och uppmuntrande samtal med Thomander. Möjligen tillrådde denne den nya åtgärden. Scott meddelade nämligen till ÖÄ, att han följande söndag ämnade öppna Engelska kyrkan till svensk gudstjänst å den förr vanliga tiden, såvida icke ÖÄ däremot lade hinder.¹²⁰ Följande dag uppkallades Scott åter av polis-

trädet (uppsatt av t. f. polismästaren, härads hövding J. P. Berg). ÖÄ hade också utfärdat en kungörelse mot oordningarna (se Stockholms Dagblad, 23/3 1842). I polismästarens berättelse framhålles bl. a., att vid tillfället i fråga fem polismän under befäl av gevaldigern Jäderin voro posterade vid kyrkan, varjämte några välkända enskilda personer »vidtalades att observera hvad som kunde sig tilldraga». Sedan berättas om själva uppträdet, i överensstämmelse med vad förut är beskrivet, men det tillägges, att »de stojande personerna bestodo till det mästa af Sjömän, handelsbetjenter och Elever vid Tecnologiska Institutet». Polisen var otillräcklig, varför ett ingripande intet förmått, och försöken att söka upptäcka de brottslige strandade också till en del. Dock hade tre personer antecknats och åtalats och flera troddes kunna anträffas. (Justitiekanslerens kungl. remisser 1842, n:r 19.) Jfr härtill Diarium över polisärenden år 1842, fol. 491, 493. Om poliserna, som voro närvarande vid uppträdet, skrev Warnke till Herrnhut, 8/4 1842: »Sie wagten sich nicht an die Rabulisten.»

¹¹⁹ DII, p. 308 f. (30/3 1842). Detta var ett privat sammanträde, men sedan uppsattes dock ett protokoll däröver (se H, s. 18 f.), vilket Scott dock icke ville godkänna. Jfr brev från Scott till Sir Thomas Cartwright [30/4 1842], koncept. Se H, s. 327 ff. Jfr också Narrative (H, s. 350).

¹²⁰ ÖÄ:s protokoll, 21/4 1842 (avskrift i Ecklesiastikdep:s handlingar, 23/1 1843). Se H, s. 19 f. Jfr DII, p. 312; och brev från Scott till M. Lewenhaupt, 18/4 1842 (se H, s. 320). Av det sistnämnda framgår, att Scott nu närmast

mästaren, varvid meddelandet gavs honom, att han icke finge fortsätta med de svenska gudstjänsterna, förrän han erhållit ett svar från ÖÄ.¹²¹ Icke heller nu erhöll Scott något skriftligt meddelande, som han inför sina förmän kunde åberopa, varför han ingav ännu en skrift och förklarade, att ansvaret för gudstjänsternas inställande icke vidare påvilade honom.¹²²

Slutligen förekallades då Scott den 21 april. Därvid närvaro den nye tillförordnade överståthållaren, greve M. Lewenhaupt, och polismästaren.¹²³ Scott uppmanades att ange de skäl, varpå han grundade sin förmenta rätt att i huvudstaden förrätta gudstjänst på svenska språket, och vidare att, om han hade något skriftligt meddelat tillstånd, denna handling förete. Scott förklarade, att han icke ägde någon sådan handling, enär han i detta fall endast fortsatte, vad företrädaren hade praktiserat, varjämte Scott tillade, att han ännu icke kände någon svensk lag, som föreskrev, av vilket språk han skulle begagna sig vid sina predikningar. Något förbud att använda svenska språket hade han ej. Han ansåg tvärtom, att, enär Stockholms konsistorium år 1838 hade hos kungl. maj:t förordnat, att vid bifall till Scotts och Owens ansökan bl. a. det villkoret skulle fästas, att språket vid gudstjänsten skulle till det engelska bliva inskränkt, men kungl. maj:t hade lämnat denna hemställan åsido vid ansökans bifallande, kungl. maj:t hade lämnat frihet för Scott att begagna svenska språket. Icke destomindre resolverades

»att som Predikanten vid härvarande Wesleyan-Methodistiska Capellet Georg Scott icke kunnat förete någon handling, hvarigenom honom är vordet medgifvet att här i staden å Svenska språket förrätta Gudstjenst; alltså, och då i hufvudstaden icke veterligen finnes någon Svensk Methodistisk Församling, samt härtill komme att Scott för närvarande är vid Domstol angifven att hafva öfverträdt gränssorne för de främmande trosförvandter här i Riket lemnade rättigheter, pröfvade Herr t. f. Öfverståthållaren för godt förbjuda honom, Georg Scott, att i berörde Capell å Svenska språket förrätta Guds-

önskade få ett skriftligt dokument, som rättfärdigade hans avresa till England.

¹²¹ H, s. 20; och DII, p. 312 (¹⁹/₄ 1842).

¹²² Ibidm.

¹²³ Ibidm; och DII, p. 312 (²¹/₄ 1842).

tjenst eller att i öfrigt här i staden å samma språk anställa religions-öfningar, af hvad slag de vara må.»

Därmed hade ÖÅ tagit det steg, som Wallin och stockholmskonsistoriet år 1838 förordat men kungl. maj:t då uraktlåtitt att taga. Saken var onekligen rätt egenartad, och lagligheten av denna åtgärd kunde verkligen ifrågasättas. Några dagar senare var Scott hos Thomander och hade ett långt samtal. Den store kyrkolagsexperten förklarade, att ÖÅ:s beslut icke ägde stöd i lagen.¹²⁴ Och Scott tillägger vid anteckningen härom följande: »This seems to be the general opinion and yet the thing is done.»¹²⁵

Det är nödvändigt att kasta en blick på den pressdebatt, som föregick detta märkliga beslut. Redan strax efter Scotts återkomst från Amerika yrkades ju på att han skulle utvisas. När skälen för en så allvarlig åtgärd tydligen icke voro för handen, började man i de liberala tidningarna antyda, att förbud mot Scotts predikande på svenska vore möjligt.¹²⁶ Detta gick ju stick i stäv mot vad samma tidningar år 1838 hade yrkat gentemot stockholmskonsistoriet. Nu hade också det sistnämnda vid sitt svar till chefen för ecklesiastikdepartementet påpekat, att Scott icke hade någon tillåtelse att predika på svenska.¹²⁷ Svenska Biet ansåg emellertid ännu den 15 mars 1842, att det strede mot kungl. maj:ts koncession år 1838 för metodisternas kyrkobygge att nu ingripa och påbjuda de svenska gudstjänsternas inställande därstädes.

Efter palmsöndagens sorgliga uppträde togo emellertid de liberala tidningarna upp saken och gingo energiskt in för ett förbud för Scott. Där hoppades man, att Scotts temporära in-

¹²⁴ DII, p. 314 (25/4 1842). Där är antecknat: »He [Thomander] insists that the decision of the Governor cannot be borne out by any law.»

¹²⁵ Ibidm.

¹²⁶ Dagl. Allehanda, 24/1, 26/1 1842, art. Ett litet bidrag till Methodismens historia; och Aftonbladet, 21/2 1842, art. Om methodismen.

¹²⁷ Se H, s. 10. Detta togs upp i Sv. Biet, 17/2 1842. I en artikel därstädes, 22/2 1842, En liten förklaring i Methodistfrågan, svarade Owen [= Scott], att vid riksdagen en motion visserligen framburits i avsikt att få en lag stiftad innebärande förbud att hålla svenska gudstjänster, men denna motion hade avvisats.

ställande av de svenska gudstjänsterna skulle fortfara.¹²⁸ I en artikel om rörelsen i Småland förklarade Freja redan den 18 mars, att det vore omöjligt att återställa det störda lugnet, så länge Scott finge fortfara med sina svenska predikningar. Ett par dar senare fordrade samma tidning av regeringen, »att den icke endast förordnar om de Svenska Gudstjensternas upphörande i Methodistkapellet» utan även förvisar Scott ur riket.¹²⁹ Efter ytterligare några dagar antydes, att möjligen »nytt medborgerligt blod, i likhet med hvad som skedde 1838, skall flyta».¹³⁰ Aftonbladet fortsatte likaledes kampanjen och ville, att predikningarna skulle inställas, tills den i hovrätten väckta rättegången avslutats.¹³¹ Tidningen försmådde icke heller att använda skrämseltaktiken, såsom när den i en artikel uppdrog paralleller mellan Klosterlasse och Johan III:s planer å ena sidan och Scott och den regerande konungen å den andra, varvid påpekades, »att Johan III:s son måste lemna sin ärfda thron».¹³² F. ö. för denna tidning i vissa artiklar en mer san- sad polemik, och den är angelägen att påvisa skillnaden mellan 1838 års förhållanden i denna sak och de innevarande.¹³³

¹²⁸ Dagl. Allehanda, $26/3$ 1842. För att ge eftertryck häråt förde tidningen allfort en fullkomligt obalanserad polemik mot Scott.

¹²⁹ Freja, $22/3$ 1842, art. Uppträdet i Methodistkyrkan sistlidne Palmsöndag.

¹³⁰ Freja, $20/3$ 1842, art. »Ytterligare om Hin Ondes omethodiska grasserande i Methodistkapellet». Där frågas »om Hr Scott verklig är en så dyrbar person, att bajonetternas ultima ratio för hans skull måste användas?» Tidningen undrar, om följande skall berättas för eftervärlden: »År 1842 kämpade Svenska Regeringen med händer och fötter, till häst och fot, mot Svenska medborgare, för en utländsk Jesuit, som smädat och sökt kränka Svenska nationen!» Detta skandalösa skrivsätt gjorde nog verkan. Den $15/4$ skriver samma tidning, att de excellenser och prelater, som skyddat Scott, skola bedömas av samtid och eftervärld »såsom skamfläckar, sitt fosterlands, sin religions och det allmännas fiender». Scott måste bort.

¹³¹ Aftonbladet, $21/3$ 1842, art. Rättegångs- och polissaker.

¹³² Aftonbladet, $1/4$ 1842, art. Biets högsta politik.

¹³³ Aftonbladet, $4/4$ 1842, art. Hvem har dragit det methodistiska oväsendet öfver oss? Det förefaller vara två pennor, som i Aftonbladet föra fejden. Var det Sturtzenbecker (de häftigare artiklarna) och Hierta (de fogligare)? En tredje av Aftonbladspublicisterna, den förut ofta nämnde C. W. Lilljecrona, var sympatiskt stämd mot Scott. I brev till J. C. von Schoting, $24/3$ 1842, skrev Lilljecrona bl. a. följande: »Detta Lutherska nit, som nu visar sig i tidningarne och annorstädes emot Scott och hans får, det är i mina

När nu slutligen Svenska Biet också signalerade en ny, bestämt antimetodistisk kurs, var det tydligt, att saken för Scott var förlorad. Förmodligen var det med direktiv från tidningens höge protektor, ärkebiskop af Wingård, som där nu förklarades: »Hr Scott — så är Biets mening — kan icke, i det skick sakerna nu kommit, bibehålla sin lärofrihet eller ens kvarstadna i Sverige.»¹³⁴ Han får rådet att bege sig av från landet; han bör icke envisas att kvarstanna, och hans hängivna åhörare böra icke envisas att kvarhålla honom. Ett liknande råd gavs honom också från Skåne.¹³⁵ Egentligen fanns det endast en talangfull penna i huvudstadspressen, som förde Scotts talan. Den var verksam i Svenska Minerva, och tydligen var det Scotts skicklige försvarare från striden 1838, som här visade sig trofast. Askelöf fann, att det var en religionsfrihet av »ett alldeles eget slag» att yrka på landsförvisning

ögon icke annat än en grof intolerans. Att Scott gifvit anledning dertill genom sina tal i Amerika, nekar jag ej; men sedan man förhållit honom hvad han häri kan hafva öfverdrifvit, borde saken varit slut. Men nu kommer Stockholmspresternas afvundsjuka för det Scott samlar mycket folk i sina predikningar, hvilket få af dem göra. Har Scott öfverskridit hvad författningarna stadga för främmande religionsbekännare så à la bonne heure aktionera honom för det och låt lagen hafva sin gång; men att för hans måhända öfverdrifna nit utmåla honom såsom ett sådant afskum, som nu sker, det är ovärdigt, och det har jag sagt. Men passionerna lyssna sällan till förståndet. Alla de der Jesuitiska planerna, som tilläggas honom, äro i min öfvertygelse rent af gripna i luften. Mannen beherrsas af ett starkt, men inskränkt, religionsnit, och är icke vetenskapligt bildad. För öfrigt anser jag honom mena väl. Hans process skall väl innan korrt börja i Hofrätten, och hurudant resultatet blir af densamma, så måste väl mannen härifrån, efter allt hvad som passerat.»

Lilljecrona, som var mycket antiklerikal, ville således skjuta skulden på stockholmsprästernas avundsjuka, men om man undantager de stridbara prästmännen i Adolf Fredriks församling, så var det icke prästerna, som drevo kampanjen, utan radikala politici och journalister.

¹³⁴ Sv. Biet, 29/3 1842, art. Ett ord i sinom tid. Artikeln är kritisk mot metodismen. De liberala kollegerna Aftonbladet och Dagl. Allehanda, resp. 1/4 och 30/3 1842, gycklade med Biets omvändelse, och den senare av de två tidningarna förmodade, att vinden nu också blåste »annorlunda från någon hög flöjel».

¹³⁵ Brev från Wieselgren till Scott, 6/4 1842. Se H, s. 315. W. rekommenderade Matt. 10: 23.

utan rannsaking och dom samt Engelska kyrkans stängande.¹³⁶

Att opinionen påverkades av de stora tidningarnas nästan dagliga skrifter, är klart. Även inom regeringen och ordningsmakten förstod man hotet. Dessutom hade ju Scott gamla motståndare, som där övade sitt inflytande.¹³⁷ Visserligen sökte Scott på olika vägar neutralisera det överväldigande pressinflytandet. I Svenska Biet inflöt i början av april en insänd artikel, Huru skola vi få Herr Scott bort? Den var undertecknad av Gammal Methodist, och författaren var Scott.¹³⁸ Där ges det rådet att för konferensen i London visa att Scott var skyldig till det som han i tidningarna anklagades för. Om så skedde, skulle snart Scott vara borta från Sverige, ty konferensen förfore mycket strängt med felande präster. Om de, som anklaga Scott, icke kunna lämna sådana bevis, böra de öppet erkänna, vad som samtalsvis uttalats: »att det är nemligen emedan Methodismen är ett konservativt element i Kyrkan och Staten, de finna sig uppmanade att strida deremot.»

Ett par dagar senare fanns i samma tidning en lång artikel av »En älskare af sann frihet», vilken gick hårt till rätta med tidningsdespotismen.¹³⁹ Även den 15 april hade Svenska Biet en artikel, utgången av Scotts hand men undertecknad av Owen.¹⁴⁰ Men det är påtagligt, att Scotts alla ansträngningar

¹³⁶ Sv. Minerva, 7/3 1842, art. Påminnelser i det stora rabulismålet.

¹³⁷ Jfr t. ex. Hartmansdorffs lakoniska anteckning, HD, 5/4 1842, »Poppius höll efter Grubbe [chefen för ecklesiastikdepartementet] för svaghet i Methodistfrågan».

¹³⁸ Sv. Biet, 5/4 1842. Ett koncept till artikeln finnes i Scott-samlingen. En anteckning på konceptet lyder: »Kan Fru Sundberg gifva mig ju förr desto hellre en afskrift af dessa rader?» Tydligen var det Owen, som inlämnade skrivelsen; se Narrative (H, s. 339).

¹³⁹ Sv. Biet, 7/4 1842, art. Tidnings-Påfven. Där föreslås också, att genom några patrioters ingripande Aftonbladets prenumeranter må förseas med annan läsning än Aftonbladet. Förf. var Scott, enligt ett koncept i Scott-samlingen. Artikeln synes ha gått in via Oskar Ahnfelt, ty konceptet bär hans namn på adressidan.

¹⁴⁰ Jfr Narrative (H, s. 340). Scotts koncept till artikeln finnes i Scott-samlingen. I artikeln framhålles följande om metodistmissionens ekonomiska förhållanden: Sedan 1826 hade till denna missions underhåll till landet in-

härutinnan voro utan verkan. Att ordningsmakten kände en viss oro med anledning av det hetsiga språk, tidningarna förde, är naturligt. Enligt Scotts mening skulle själva polismästaren ha antytt, att det vore lämpligt att söka muta de liberala tidningarna, men detta ville icke Scott. Däremot ville han utfästa en belöning för gripandet av de främsta tillskyndarna av oroligheterna, men detta anbud godtog icke.¹⁴¹ När så den nye, tillförordnade överståthållaren, greve Lewenhaupt, med vilken Scott hade ett samtal den 12 april, syntes frukta det värsta och förklarade, att han icke kunde ansvara för lugnet och ordningen i staden, om icke de svenska gudstjänsterna i Engelska kyrkan upphörde, fanns för Scott icke stora möjligheter att fortsätta.

Därtill kom, att mycket hotande uppträden skedde också efter palmsöndagens händelse, och då var polisen antingen icke tillstädes eller också visade den sig, när den påkallades, ganska likgiltig. En kväll hotade en folkhop att spränga dörarna till Scotts bostad vid kyrkan, då familjen givetvis blev dödligt förskräckt. Ingen polis syntes till, och när man började frukta det värsta, sändes Scotts förut nämnda trogna vänner Brusewitz och Malmqvist ut att skaffa hjälp, den förre hos engelske ministern, den senare hos polisen.¹⁴² Sedan fick Scott polisvakt i huset.¹⁴³ Någon dag senare hände sig vid familjens aftonandakt, att en sten, stor som en manshand, med våldsamt kraft inkastades genom fönstret, utan att den dock träffade någon.¹⁴⁴

Efter allt förefaller det, som om både ordningsmakten och Scott skulle ha varit angelägna att finna en snar lösning av kommit 19,310 R:dr B:co, varjämte 38,000 R:dr B:co influtit för kyrkobygg-
naden. Dessutom hade Scott genom direkt egen åtgärd erhållit från ut-
ländska sällskap 12,660 R:dr B:co till kristligt välgörande ändamål. I sam-
verkan med andra hade Scott bidragit att för skrift- och bibelspridning i
Sverige införa 100,223 R:dr B:co. Den summa, som från Sv. missionssäll-
skapet gått till metodistsamfundet i England, var 10,086 R:dr B:co, var-
jämte 460 R:dr B:co från enskilda givare.

¹⁴¹ Narrative (H, s. 350 f.).

¹⁴² DII, p. 304 (²¹/₃ 1842). Jfr Narrative (H, s. 349 f.). Jfr brev från Scott till Sir Thomas Cartwright, ²⁴/₃ 1842. Se H, s. 311.

¹⁴³ DII, p. 307 (²⁴/₃ 1842).

¹⁴⁴ DII, p. 307 (²⁷/₃ 1842). Jfr Narrative (H, s. 350).

det svåra problemet. Den enda möjliga var, att Scott avreste från landet. När så ÖÄ, som ovan är nämnt, vägrade Scott icke allenast att hålla gudstjänster på svenska språket utan även ville uppliva stadgandet, att inga svenska lutheraner ägde att besöka de engelska gudstjänsterna, var detta ett avgörande steg. Scott ansåg sig nu böra resa till London för att bringa hela frågan inför missionskommittén där. Den 30 april avreste han jämte sonen Robert. I en täckt vagn begav han sig ned till båten en hel timme före dess avgång. Han höll sig sedan under däck tills båten lagt ut. Scott antecknade: »[I] got *quietly* away, while fleeing from this persecuting city, perhaps for ever.»¹⁴⁵

I London hade Scotts förmän av honom underrättats om det, som efter hans Amerika-resa tilldragit sig.¹⁴⁶ Dessutom hade hans sak nått offentligheten genom en ogynnsam rapport i *The Times*.¹⁴⁷ En av wesleyanernas sekreterare skrev till Scott och bad honom yttra sig därom, vilket han gjorde.¹⁴⁸ Antagligen hade George Stephens meddelat nyheten till *The Times*. Stephens visade sig nu som en oförsonlig fiende till Scott. I tidskriften *The Foreign Quarterly Review*, aprilhäftet 1842, publicerades en mot Scott bitter artikel.¹⁴⁹ Scott kände sig illa till mods över att hans förmän på så sätt ofördelaktigt påverkades, men han tröstade sig: »When they know that the author is Geo. Stephens they will attach less weight to it.»¹⁵⁰ På olika sätt höllos således Scotts förmän underkunniga om läget i Stockholm.

¹⁴⁵ DII, p. 315 (30/4 1842). Hur intresserad ordningsmakten var för Scotts avresa, framgår av vad Rosenius berättar från avfärden. Se RB, s. 77 f.

¹⁴⁶ De brev, Scott, enligt DII, sände till CWMS under denna period, har jag icke kunnat återfinna i dess arkiv i London. Tydligt lämnades de till den kommitté, som undersökte Scotts sak, och kommo därvid att skiljas från hans övriga brev.

¹⁴⁷ *The Times*, 7/3 1842, art. Methodism in Sweden. Jfr H, s. 307, noten 3.

¹⁴⁸ Brev från Elijah Hoole till Scott, 8/3 1842. Se H, s. 295. En svensk översättning av Scotts svarsskrivelse finnes i Scott-samlingen. Jfr H, s. 307; och DII, p. 308 (20/3 1842). Skrivelsen sändes aldrig in till *The Times*. Se brev från J. Beecham, 15/4 1842 (H, s. 317).

¹⁴⁹ *The Foreign Quarterly Review*, vol. XXIX (1842), p. 257 f. Jfr brev från J. Beecham till Scott, 22/4 1842. Se H, s. 320.

¹⁵⁰ DII, p. 314 f. (29/4 1842).

Den 15 april 1842 hade kommittén i London ett särskilt sammanträde för Scotts sak.¹⁵¹ Flera brev från Scott förelästes, vilka berörde de faror (»perils»), han på grund av förföljelsen (»persecution») var utsatt för. Även föredrogs Scotts begäran, att missionskommittén måtte uppvakta lord Aberdeen, den engelske utrikesministern. Det beslöts, att man skulle underrätta Scott om de svårigheter, som voro förhanden, när det gällde den sist nämnda åtgärden, samt att anhålla, att Scott måtte uppsätta en utförlig rapport om saken.¹⁵² Scott erhöll underrättelse härom i ett långt brev från en av sekreterarna.¹⁵³ Där meddelades vidare, att man i London sökt få lord Bloomfield att hos lord Aberdeen verka för saken, men lord B. hade av sjukdom varit hindrad. Riktigt nog togo Scotts förmän i sikte, att det icke endast gällde att vinna skydd för en brittisk undersåte i hans eget hem och i hans dagliga gärning, utan man önskade skydd för en metodistpredikant vid hans religiösa verksamhet bland svenska undersåtar. De förmodade, att lord Aberdeen skulle vägra att ingripa i en sådan sak, enär denna verksamhet var beroende av de svenska författningarna. Om lord A. skulle avge en officiell förklaring och vägra ingripa, skulle detta snarare försämra Scotts sak och uppmuntra hans fiender. F. ö. miss-tänkte de försiktiga herrarna i London, att Scotts vidgade planer efter Amerika-resan voro orsaken till svårigheterna. I ett brev hade han förklarat, att han då väntade ett utbrott. De nya planernas genomförande måste ha väckt de svenska myndigheternas ovilja, varför dessa nu ej ville skydda honom. Om konungen säges i brevet: »The King, however well disposed to yourself, may possibly dread the introduction of agents from a *republican* State, lest they should prove *political*, rather than *religious*, Missionaries.» Granskarna i London tro sig finna,

¹⁵¹ Missionary Committee Minute Book, Dec. 1837—July 1851, fol. 198.

¹⁵² Ibidm. Redan tidigare hade den engelske ministern i Stockholm sänt en officiell rapport till London, vilken han uppgjort i samråd med Scott. (DII, p. 307, ²⁸/₃ 1842. Jfr Narrative, H, s. 350). Cartwright hade också sökt samtal i saken med den t. f. svenske utrikesministern, Ihre. (Se H, s. 307.) Scott fann, att Sir Thomas Cartwright var särskilt vänlig mot honom de sista tio dagarna av hans vistelse i Stockholm. Se H, s. 352.

¹⁵³ Brev från J. Beecham, ¹⁵/₄ 1842. Se H, s. 317 ff.

att genom Amerika-resan Scotts position i Sverige alldeles förändrats: Scott »has become identified with the plans and measures of America affecting the religious state of Sweden». Slutligen önska hans förmän, att han inom kort må infinna sig i London för vidare rådgörande om saken.¹⁵⁴

Säkerligen låg det en riktig iakttagelse i de wesleyanska ledarnas resonemang. Amerika-resan hade gjort den politiska och kyrkliga konservatismen misstänksam. Inför de liberala tidningarna borde en resa till det republikanska Amerika där emot ha kunnat vara en merit, men, som vi förut ha sett, voro dessa redan före resan i häftig fejd mot Scott. Det är tydligt, att Scotts förmän voro en smula kritiska mot sin nitiske tjänare i Sverige. Om till detta lägges den omständigheten, att Scott vid beslutet om resan till Amerika mötte motstånd inom missionskommittén och först efter ett personligt besök i London fick resetillstånd — dock icke heller då enhälligt — förstår man, att situationen för Scott nu var ganska obehaglig. Den förbättrades icke därav, att en betydande skuld ännu vilade på egendomen i Stockholm.

Den 10 maj 1842 nådde Scott London och dagen därpå framlade han sin sak i missionskommittén, då en särskild kommitté fick ta hand om hela frågan.¹⁵⁵ Den senare kommittén sammanträdde den 16 maj, då Scott föredrog sin långa redogörelse.¹⁵⁶ I slutet av denna förnyade Scott sin framställning, att man borde söka bistånd hos den brittiska regeringen, dels för att få våldsverkarna befordrade till straff, och dels för att antingen få de gudstjänster tillåtna, för vilka kyrkan i Stockholm var uppförd, eller också få kyrkobyggnaden övertagen för ett annat ändamål och befria konferensen från en egendom, som skulle ligga obrukad. Kommittén kunde efter ett fyra timmars sammanträde icke komma till ett av-

¹⁵⁴ Ibidm. Beecham skrev senare, 22/4 1842, och framhöll, att även av den förut citerade artikeln i *The Foreign Quarterly Review* framgick, att det var Scotts insamling av pengar i Amerika för utvidgandet av verksamheten i Sverige, som föranledde kampen mot honom.

¹⁵⁵ DII, p. 318; och *Missionary Committee Minute Book*, Dec. 1837—July 1851, fol. 200.

¹⁵⁶ Den finnes i Scott-samlingen, *Narrative of events leading to, or connected with the suspension of the Stockholm Mission*. Se H, s. 331 ff.

görande.¹⁵⁷ Man nöjde sig med att besluta, att Scott skulle rådgöra med lord Bloomfield om sättet för en inlaga till regeringen, varefter Scott skulle rådgöra och handla i samförstånd med missionskommitténs ledande män.¹⁵⁸ Ett hade Scott nu fått klart för sig. Han skrev därom till sin maka: »This however appeared tolerably clear that *our* labours in Sweden are at an end, and that whether the government of England take up the question or not, G. Scott & family will have a station elsewhere.»¹⁵⁹

Det närmaste resultatet av sammanträdet blev, att en skrivelse insändes till utrikesministern, lord Aberdeen. Skrivelsen var av följande lydelse:

W. M. H.
Bishopgate St. Within,
London, May, 28 — 1842.

My Lord,

The Committee of the W. M. S. beg most respectfully to submit to your Lordship's consideration the case of their Mission in the Capital of Sweden, and to request the interference of H. M. Government in the painful circumstances in which that Mission is now placed.

By all unjustifiable and disgraceful riot, at Stockholm, the Swedish services held under the direction of the Com:tee since the year 1827 were interrupted, and the lawless act has resulted in a prohibition of those services for all time coming by the Governor.

As those services are purely of a disinterested and benevolent character, the Com:tee are by no means disposed to urge their continuance, if the Swedish Authorities consider they ought not to be persevered in.

The Ground was purchased and a Chapel erected at an expense of nearly £ 4,500 principally, it might be said entirely, to accommodate the crowds anxious to attend the Swedish service; the Swedish Government being fully aware of the pur-

¹⁵⁷ DII, p. 319; och brev från Scott till fru Scott, 20/5 1842. Se H, s. 354.

¹⁵⁸ Missionary Committee Minute Book, Dec. 1837—July 1851, fol. 200 f.

¹⁵⁹ Se H, s. 354.

poses to which the building would be applied when giving sanction to its erection.

The Committee are, in consequence of the prohibition above noticed, prevented from employing the Chapel as intended, and conceive therefore that in all equity the Swedish Government ought either to restore the uses for which the building was raised, or, by purchasing the same at the cost of erection relieve the Committee of a property they are prohibited from using.

The Committee feel necessitated to solicit your Lordship's early attention to this matter, and respectfully refer to the accompanying »statement of facts» as containing full and trustworthy information on the subject, and the Committee are prepared to prove the desirableness of the above noticed alternative being presented to the Swedish Authorities by the British Government,

I have, &c.
(signed)
*J. Beecham.*¹⁶⁰

The Rt. Hon. The E. of Aberdeen.

Efter ett par veckor anlände följande svar från Foreign Office:

Foreign Office,
June 13th 1842.

Sir,

I am directed by the Earl of Aberdeen to acknowledge the receipt of your letter of the 28th Ultimo, enclosing a statement relative to the events which have led to the prohibition by the Swedish Authorities of the Service hitherto performed in the Swedish language in the Wesleyan Chapel at Stockholm. In reply, I have to inform you that Her Majesty's Government have for some time past been in possession of the facts which led to the prohibition in question, and after mature consideration have arrived at the conclusion that they would not be justified either in insisting that the Government of Sweden

¹⁶⁰ En kopia av skrivelsen finnes i Scott-samlingen.

should permit the continuance of the performance of Divine Service in the Swedish language by the resident Wesleyan Minister at Stockholm, or in requiring that that Government should purchase from the Wesleyan Society at costprice the Chapel which has been erected for the performance of such Service.

The Question appears to Her Majesty's Government to be one altogether dependent upon the Law of Sweden, as the Chapel in question is to all intents and purposes a Swedish Chapel and not an English one. In the permission given, not to the Wesleyan Conference let it be observed, but to the English Methodists resident at Stockholm, to purchase ground and to erect a chapel thereon, under the direction of such preacher as those Methodists might from time to time, with Her Majesty's Gracious permission call thereto, it is expressly provided, that it shall be incumbent on such Preacher *to observe in other respects the laws and ordinances of the Kingdom*; but it is evident even from your own statement, that the laws of Sweden have not been observed, and that, in prohibiting the performance of divine Service in Swedish, according to forms at variance from those of the National Church, the Swedish Government have only called into operation Laws which, though not acted upon, had never been cancelled, and which the Swedish Government was perfectly at liberty to act upon when circumstances arose which appeared to render them necessary.

With this view Her Majesty's Government must decline interfering in the matter.

I am,

Sir, Your most obedient humble Servant

Canning.¹⁶¹

Foreign Office hade upptäckt, att Engelska kyrkan i Stockholm till syfte och ändamål var ett svenskt kapell och icke ett engelskt. Detta var riktigt. Här låg också svårigheten. Man får taga för givet, att Cartwright, som just icke var välvillig mot metodistmissionen i Stockholm, lämnat informationerna. Så hade då frågan på denna linje kommit till ett avgörande.

¹⁶¹ Originalet finnes hos Miss Eva P. Scott, London.

Nästa åtgärd av kommittén blev ett beslut den 22 juni 1842 att uppgiva verksamheten i Stockholm och att snarast söka avyttra kyrkoegendomen med aktgivande på det ändamål, för vilket den kom till stånd.¹⁶² Som följd härav vände Scott sig till sin trogne vän Thomander och bad om råd och hjälp.¹⁶³ Denne gav ett svar, som vittnar om kärlek och förståelse. Han förordade i första hand en hänvändelse till regeringen, och f. ö. ansåg han, att flera möjligheter till egendomens avyttrande kunde finnas. Han talade t. o. m. om möjligheten av en särskild förenings bildande för att inköpa kyrkan och »der anställa en evangelisk missionär utan territorial församling».¹⁶⁴ Någon affär blev det dock icke av ännu på många år.

I Stockholm liksom i landsorten var det sorg i den trogna skaran. När Scott begav sig åstad, märktes detta.¹⁶⁵ Och när sedan fru Scott med familjen i övrigt i början av juli 1842 lämnade Stockholm, förstod man, att hoppet att få återse Scott som predikant i Stockholm var till intet. Detta skapade en vemodig stämning, som tog sig uttryck i en rad, delvis mycket ömma brev, som fru Scott fick med sig på resan.¹⁶⁶

¹⁶² Missionary Committee Minute Book, Dec. 1837—July 1851, fol. 201; och DII, p. 329 (22/6 1842).

¹⁶³ Brev från Scott till Thomander, 1/7 1842. Se H, s. 369 ff.

¹⁶⁴ Brev från Thomander till Scott, 14/7 1842. Se H, s. 388 f.

¹⁶⁵ Se t. ex. brev till Scott från G. Th. Keyser, 28/4 1842 (H, s. 323 f.); från Sv. Wäsström, 12/5 1842 (H, s. 329); från L. P. Esbjörn, 13/6 1842 (H, s. 360 ff.); från C. L. Tellström, 13/6 1842 (H, s. 362 f.). De två sistnämnda visa, vilken osäkerhet och förvirring, som blev följderna av Scotts avresa. Av särskilt intresse är också ett brev från M. Björnstjerna till Scott, 20/4 1842 (H, s. 325 f.). Greve Björnstjerna med grevinna visade Scott mycken kärlek och godhet. Greve B. var svensk minister i London men var vid denna tid i Stockholm. I denna familj hade Scott i flera år betraktats som en vän, och när nu Scotts familj hade hotats med våldsåtgärder, öppnades det förnäma hemmet för de förföljda. (Se Evang. Christendom, vol. III (1849), p. 27.) Om grevinnan Björnstjernas varma tillgivenhet för Scott och hennes höga uppskattning av hans förkunnelse, se brev från henne till Scott, 24/5 och 23/6 1842 (H, resp. s. 357 och s. 389 f.).

¹⁶⁶ Redan tidigare hade några av Scotts kvinnliga åhörare, som ha sina namn i adelskalendern, utgjutit sina hjärtan under tårar och smärta. Se t. ex. H, ss. 358 f.; 363 ff.; 372 f.; 374 ff. Här uppenbaras en het religiositet av komplicerat slag; man kommer närmast att tänka på gamle Warnkes ord om hur kvinnorna blevo intagna av Scott. Jfr ovan, s. 487, not 41.

Av dessa framgår tydligt, hur lamslagen verksamheten i stort var.¹⁶⁷ I de flesta fall hoppades man ännu på att Scott skulle återkomma. Så gjorde Rosenius, och den »villervalla», han i det nyss citerade brevet talade om, räknade han nog med som en övergående svårighet, ty »det torde ej dröja så länge innan det går an återkomma».¹⁶⁸

De trogna vännerna i Sverige visste icke hur definitivt Scott och metodistkonferensen redan gjort upp med den korta, men ärorika »missionen» i vårt land. Scott hade visserligen vid sin avresa hos kungl. maj:t inlämnat reservationsvis avgivna besvär över ÖÄ:s förbud för honom att fortsätta med de svenska gudstjänsterna och tillika anhållit att för fullständiga besvärsgingande besvärstiden måtte utsträckas till den 1 nästföljande juli.¹⁶⁹ Före denna utökade besvärstids utgång ingav också Scott genom Samuel Owen en längre skrift med vederläggning av de av ÖÄ åberopade skälen.¹⁷⁰ Emellertid menade Scott icke så mycket med denna inlägga, enär ju hans förmän, som ovan nämnts, redan beslutat, att verksamheten skulle upphöra.¹⁷¹

Besvärsskriften var utan gensägelse skickligt uppsatt. Gentemot påståendet, att Scott icke hade någon handling att förete,

¹⁶⁷ Se t. ex. brevet från C. O. Rosenius, 9/7 1842. (H. s. 380 f.); från O. Stålberg, 9/7 1842 (H. s. 382 f.); och från A. Wiberg, 10/7 1842 (H. s. 386 f.). Wiberg, som reste till västkusten, gjorde fru Scott sällskap på hennes bortresa.

¹⁶⁸ I detta brev från Rosenius till Scott, 9/7 1842, heter det också: »Vi mötas, jag och Keyser, esom oftast och brinna och fräsa som eld i törne, men förmå ej mera.» (H. s. 380.)

¹⁶⁹ Besvärsskrivelsen finnes i Eckl. dep. handlingar, 23/1 1843. Se H, s. 23.

¹⁷⁰ Se H, s. 30 ff. Vem som författat skriften är icke klart. Ett i Scottsamlingen bevarat koncept till skriften visar, att tydligen en svensk sakkunnig uppsatt den. Vem denne var, är ovisst. Kanske var det Brusewitz eller lagman Cassel, med vilken Scott också brukade ha överläggningar i juridiska frågor. (Se t. ex. DII, p. 302 (16/3 1842).)

¹⁷¹ Jfr Scotts ord i brevet till Thomander, 1/7 1842 (H, s. 370): »And although the appeal permitted by the decision of the Governor has been duly forwarded to His Majesty, the Committee leave it simply to its own merits, without using any influence to induce a decision in favour of the re-opening of the place of worship for Swedish service by an English preacher.» Om Scotts liv och verksamhet efter avfärden från Sverige, se exkurs III, nedan, s. 673 ff.

varigenom han hade fått tillåtelse att på svenska språket för-
rätta gudstjänst, framhålles, att då de svenska lagarna ingen-
städes föreskriva, vilket språk som utlämmingar vid sina guds-
tjänster skola begagna, man icke kunde anses behöva begära
tillåtelse att nyttja ett visst språk. Dessutom hade år 1838
konsistoriet förordat, att gudstjänsterna i Engelska kyrkan
skulle begränsas till engelska språket, vilket emellertid kungl.
maj:t lämnade utan avseende, varför tillåtelse att i den nya
kyrkan nyttja svenska språket ansågs given.¹⁷² Det av ÖÅ för
sitt beslut anförda skälet, »att i Hufvudstaden icke veterligen
finnes någon Svensk Methodistisk Församling», besvaras med
bl. a. följande ord:¹⁷³

»Emedlertid måste det alltid vara tillfredsställande för mig, att i
en tid, då så mycket talas om de många Proselyter Methodismen
tillvunnit sig i Sverige, höra den Myndighet, hvilken har närmaste
uppsigten öfver främmande trosförvandter sig anförtrodd, offentligen
förklara, det någon Methodist-Församling icke veterligen finnes i
Stockholm, men att *derutinnan* skulle förefinnas någon laglig anled-
ning att förbjuda de omtalade Gudstjensterne, kan jag likväl icke
förstå. Å ena sidan har man lagt mig till last, att jag skulle med
min verksamhet här i landet förnämligast hafva afsett bildande af
en Svensk Methodistisk Församling; nu tillvitar mig en Auktorité att
icke hafva gjort det och grundar derpå ett förbud för mig att vidare
predika på Svenska språket. Således har då Öfver Ståthållare Em-
betet i oförtäckta ord här uttalat den åsigten, att tillvaron af en
dylik Församling skulle med ens hafva häft alla hinder för min
predikoverksamhet.»

ÖÅ hade också motiverat sitt förbud därmed, att Scott var
vid domstol angiven att hava överträtt de gränser, lagen satt
för främmande trosbekännare. Häremot anför besvärsskriften,
att angivelse icke vore detsamma som överbevisning, och det
vore märkvärdigt, att ÖÅ i en så viktig fråga stödde sin åtgärd
på lösa, icke till prövning upptagna och ännu mindre
bevisade angivelser. Slutligen framhålles, att i händelse ÖÅ:s
beslut fastställes, metodistkonferensen bör beredas fullt skade-
stånd.¹⁷⁴

Över Scotts besvär avgav ÖÅ utlåtande den 1 augusti 1842,

¹⁷² H, s. 31.

¹⁷³ H, s. 32.

¹⁷⁴ H, s. 33 f.

varvid huvudvikten lades på kungl. kungörelsens av den 24 januari 1781 stadgande för främmande trosbekännare att icke vid sina gudstjänster lämna tillträde för andra än dem, som äro av deras bekännelse. Om således personer av den evangelisk-lutherska bekännelsen befunnit sig i Engelska kyrkan, hade de varit där obehörigen och hade dels själva brutit mot förordningen och även blottat Scotts överträdelse.¹⁷⁵ För att förhindra dessa överträdelser hade ÖÄ velat sätta Scott ur tillfälle till vidare verksamhet i denna riktning. ÖÄ hänvisade även till predikosjukan och »betänkliga symptomer af religieusa willomeningar» och såg faror i Engelska kyrkans öppnande för svensk gudstjänst.¹⁷⁶

Scotts besvär remitterades också till stadskonsistoriet, vilket nu avgav ett yttrande, som röjer tonerna från 1838 års omdebatterade utlåtande.¹⁷⁷ Konsistoriet stod nu helt på ÖÄ:s ståndpunkt och återopade sig flera gånger på uttalandet år 1838. Visserligen hade Scott rätt att predika på svenska, men det hade »endast varit Engelsmän lofgifwet att sig deraf begagna».¹⁷⁸ I ett särskilt yttrande framställde N. J. Ekdahl sina anklagelsepunkter mot metodisterna¹⁷⁹ och särskilt var han orolig för att det svenska läseriet skulle dragas till metodismen, och denna »methodisticera hela detta kyrkliga fenomen».¹⁸⁰

Sedan Scott genom Owen i slutet av oktober 1842 ingivit sina slutpåminnelser, företogs saken till avgörande i konseljen den 23 januari 1843.¹⁸¹ Kungl. maj:ts resolution utskrevs en vecka senare, och dess innebörd var, att kungl. maj:t icke fann skäl att på Scotts klagan göra ändring i det beslut vari ÖÄ stannat.¹⁸²

¹⁷⁵ H, s. 36.

¹⁷⁶ H, s. 38.

¹⁷⁷ H, s. 40 ff. Jfr SSCP, 20/9 1842, § 16, och 11/10 1842, § 5.

¹⁷⁸ H, s. 40.

¹⁷⁹ H, s. 46 ff.

¹⁸⁰ H, s. 48. Vidare hade kyrkoherdarna Rohltlieb och Winter var sitt yttrande till protokollet mot metodismen. H, s. 50 ff.

¹⁸¹ Statsråds-Protocoll i Ecclesiastik-Ärenden, 23/1 1843, § 7.

¹⁸² Den kungl. resolutionen finnes i original i Scotts-samlingen. Se också H, s. 66 ff.

Det kan ingen tvekan råda därom, att Scott hade de gamla stränga författningarna emot sig. Hans återopande av sextonde paragrafen i regeringsformen hade ingen verkan nu, när den eljest ivrigt grundlagsvårdande liberala pressen icke kämpade för dess giltighet utan tvärtom på det häftigaste ansatte Scott. Kvar står dock efter allt, att det här icke var kyrkans ledande män, som drevo fram intoleransen mot Scott. Kyrkan satte icke de stränga lagarna i funktion mot honom. Den liberala pressens hetspropaganda drev däremot till så våldsamma oroligheter, att Scott nödgades ta första steget till reträtten. Först därefter fann den administrativa myndigheten sig nödsakad att ingripa med ett förbud, som icke hade fast stöd i lagen. Under påtryckning av allt detta trädde vederbörande kyrkliga myndighet fram och visade på punkter i författningarna, som man dittills icke ansett sig böra tillämpa.

När Scott tvingades att lämna sin betydelsefulla verksamhet, innebar detta djupast sett, att en demagogisk radikalism i politik och religion med ett hårt slag träffade den religiöst konservativa folkfromhet, som livades av de herrnhutisk-metodistiska grundåskådningarna.¹⁸³ Den förra ville en sorts syntes mellan kristendomen och en av upplysningen besjälad kultur. Folkfromheten däremot företrädde diastasen och predikade den skarpa skiljegränsen mellan den sanna kristendomen och världen. Efter ungefär ett årtionde började dock denna folkfromhet bryta fram med oemotståndlig kraft.

¹⁸³ Jfr brev från O. Stålberg till Scott, 6/7 1842 (H, s. 383): »I går hörde jag åter en annan berättelse af Patron Oven. Han sade mig, att han någon tid sedan varit till Boktryc. Hjerta, då denne förklarade att han ville hafva Bror borrt härifrån, emedan Bror, i anseende till sin välkända verksamhet, vore honom och hans parti ett stort hinder uti den religionsförändring de ville åstadkomma. De ansågo neml. vår gamla Evangel. Lutherska Lära vara för ingen del passande i våra så kallade upplysta tider, utan det fordrades nu en annan religion, som vore mera öfverensstämmande med det högt upplysta och beprisade förnuftet.»

EXKURS I.

Samuel Owen.

I Nordisk Familjebok, andra upplagan, uppgives i slutet av artikeln om Samuel Owen, att dennes självbiografiska anteckningar förvaras i Göteborgs stadsbibliotek. Vid förfrågan därstädes för några år sedan förklarades, att uppgiften i Nordisk Familjebok var felaktig, ty biblioteket hade icke några sådana anteckningar. Vid förfrågan hos redaktionen av Nordisk Familjebok förklarades, att den felaktiga uppgiften hämtats ur någon grunlig källa och att den skulle rättas i ett supplement, vilket också senare har skett. Redaktionen uppgav också, att vidlyftiga undersökningar anställt men utan resultat. Till grund för dels artikeln om Owen i Biografiskt lexikon X, (1844), och dels broschyren Samuel Owen, Lefnadsteckning af Z (C. G. Starbäck), Norrköping 1863, har emellertid legat några av Owen gjorda anteckningar om sig själv. Saken är också nu klar. Ett brev från Samuel Owen (namnteckningen bortklippt) till P. Wieselgren, $\frac{6}{5}$ 1844, utgör svar på en begäran från denne, att Owen måtte sända honom biografiska uppgifter om sig själv. Detta lovar Owen göra, och redan den $\frac{28}{5}$ 1844 skrev hans fru, Lisette Owen, till Wieselgren och översände på uppdrag av Samuel Owen »hans Biografi». I de digra Wieselgrenska brevbanden gömmer sig verkligen också denna självbiografi, dock icke vid det nyssnämnda brevet utan i band XIII, omfattande brev från åren 1846—1854. Då dessa brev numera befinna sig i Göteborgs stadsbibliotek, har alltså den tidigare uppgiften i Nordisk Familjebok blivit riktig. Det nämnda aktstycket har i denna avhandling flera gånger citerats och betecknas OwS. Med ledning av denna rätt utförliga självbiografi och med viktiga komplement ur andra källor, som vid varje särskilt fall angivas, kan följande korta teckning ges av den store industrimannen och filantropen. (Citaten utan angivande av källa äro från OwS.)

Samuel Owen föddes den 12 maj 1774 i byn Norton, Shropshire, och var son till »en namnkunnig Agronom». Först när han var över nio år, sändes han i skola, och ungefär ett år senare hade han »gått igenom Gamla och Nya Testamentet samt skref temligen obehindrat». Detta var hela skolgången. Sedan kom han ut i världen för att skaffa sig sin bärgning. Först var han på en herrgård och vaktade gäss, svin och får, men tog vid sjutton års ålder tjänst på kanalbåtar. Efter ett år kom han i lära hos en timmerman och snickare, där han var i tre år, medan han samtidigt studerade i en aftonskola.

Därefter kom han till Boulton & Watts verkstäder nära Birmingham, varest man höll på »att uppbygga ett stort Faktori till förfärdigande af Angmaskiner». Där arbetade han som gesäll, och där, förklarar han, »började min Mechaniska bana». I fyra års tid vistades han där och idkade därvid studier i branschen, varefter han tog anställning i en firma i Leeds. Vid denna tid funderade han på att resa till Amerika, men det blev i stället färd till Sverige. Han har själv antecknat: »Derifrån [Leeds] flyttade jag 1804 och for öfver till Swerge och landsteg i Götheborg den 4 May.» Kanslirådet A. N. Edclcrantz hade nämligen i England inköpt ångmaskiner, och Owen utsågs att resa öfver och sätta upp dem.

Efter ungefär 1 ½ år begav sig Owen tillbaka till England, men lämnade då sin plats i Leeds och flyttade till London. På våren 1806 fick Owen ett brev från Edclcrantz med anhållan, att han måtte komma öfver till Sverige en gång till för att sätta upp en ny ångmaskin. Owen berättar: »Af tacksamhet och erkänsla för Edclcrantz's mig bewisade godhet under mitt förra wistande i Swerge lemnade jag min plats uti London och for öfver till Swerge.» Snart blev han anställd som verkmästare vid Bergsunds gjuteri, där han stannade i nära tre år. År 1809 köpte Owen en fastighet på Kungsholmen i Stockholm, där fortfarande Owenska huset står. Där grundade han en egen verkstad med gjuteri, »den första Mechaniska Fabrik i Swerge», förklarar Owen. I den år 1844 skrivna självbiografien uppger han vidare, att han dittills tillverkat sextio ångmaskiner, öfver 1,000 tröskmaskiner, varav en stor del exporterats, »utom Qwarnar och andra sorter Machiner». År 1817 började Owen bygga ångfartyg, och blev så den svenska ångbåtsindustriens fader. Han hade till 1844 förfärdigat nitton ångmaskiner till fartyg, byggt fem träfartyg och två järnfartyg. Dessutom uppger han sig ha byggt fem valsverk. Under trettio år hade han tillverkat för nära tre millioner R:dr B:co. Han bedömer sin gärning med följande försynta ord: »Jag tror mig kunna säga halva infört en ny branche af Industri uti Swerge.»

Owen var en duktig fackman, men beräknande affärsman var han tydligen icke. Han hade ur Manufactur-Discontfonden fått låna 37,000 R:dr B:co och även ur Extra Licentfonden 20,000 R:dr B:co. År 1828 hade på det förra lånet 5,000 R:dr B:co avbetalats och på det senare 12,000. (Bilagor till Välloflige Borgare-Ståndets Protocoll, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1828—29, s. 135.) Vid riksdagen 1828—30 väckte A. Zethelius en motion i borgarståndet, att Owens lån i Manufactur-Discontfonden måtte avskrivas samt att ständerna skulle bevilja ett nytt lån av allmänna medel å 50,000 R:dr B:co emot 3 % årliga avbetalningar. (Ibldm, s. 130 ff. och Protocoll, hållna hos Vällofliga Borgare Ståndet, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm, Åren 1828—29, I, s. 176.) Owen hade begärt Zethelius' hjälp att på detta sätt få saken ordnad, ehuru han icke nekade till att ett så stort industriföretag som hans skulle ha givit företagaren stor vinst. Han

lade dock, vad han förtjänade, i nya företag och levde själv ordentligt och sparsamt men hade aldrig vetat, vad det ville säga, att spara och lägga ihop pengar. Tvärtom hade han måst åsamka sig en stor privat gäld för att fullborda sina stora arbeten, och dessutom hade han drabbats av svåra förluster, t. ex. när ett stort, vackert ångfartyg på grund av andras vårdslöshet gått totalt förlorat. Zethelius' motion räknar så upp Owens alla förtjänster. I statsutskottets betänkande n:o 217 (Stats-Utskottets Betänkanden under Lagtima Riksdagen i Stockholm 1828—1829; IV: 3 av Bihang till Riksståndens Protocoll, s. 433 ff. och IV: 4, s. 471 ff.) framhålles, att någon avskrivning av Owens skuld icke får ske i annan ordning och under andra villkor, än de som äro därför bestämda, och till något nytt lån finnes icke medel. För att emellertid lämna någon hjälp till Owen, så att hans vidsträckta verksamhet icke skulle lida men, föreslogs hemställan hos kungl. maj:t om lättnader i återbetalningen av lånet samt om en årlig gratifikation av 2,000 R:dr B:co till Owen. Efter vidlyftiga diskussioner i de olika stånden och återremiss till statsutskottet bifölls detta betänkande.

Det gick i alla fall utför med Owens rörelse, och i början av 1840-talet blev situationen prekärr. Den ¹⁶/₁ 1843 inlämnade Owen sin cessionsansökan (Mathilda Neijbers anteckningar.)* Själv uppger han, att orsaken till fallissemanget var främst några större företag, som slog fel, samt några kreditörers stränghet (OWS). Ännu en gång vände sig Owen till kungl. maj:t för att få ett lån och sålunda reglera affärerna, men det blev avslag. Av Bruks societeten fick han ett mindre årligt understöd, som skulle utgå under hans och hustruns livstid.

Vi ha ovan, s. 94, framhållit, hur över Owens religiösa ställning vilar ett dunkel under de första tjugu åren av hans Sverige-vistelse. Någon förbindelse med de religiösa rörelser och företag, som vid Patersons vistelse i Stockholm kommo i gång, kan icke spåras. I England hade han genom en av sina principaler förts i beröring med metodisterna. Scott berättade härom, sedan han i London år 1837 träffat principalen i fråga. (The Wesleyan Methodist Magazine, July 1837. Jfr Findlay-Holdsworth, The History of the Wesleyan Methodist Missionary Society, IV, p. 424.) I OWS säges det, att Owen tills han var tjugutvå år aldrig tänkte på religionen utan ansåg sig vara en god kristen. Han upplevde då en väckelse och, tillägger han, »efter den tiden började jag att söka min själs frälsning». När Owen

* Mathilda Neijber var dotter till Owen i hans tredje äktenskap. Hon har samlat några anteckningar i en bok, vilka beröra faderns verksamhet. I flera fall har hon angivit källan: »Utdrag från Morbror Oscars anteckningar.» Denne »morbror Oscar» var Carl Oscar Strindberg, August Strindbergs fader. (Om släkten, se nedan!) Dessa Mathilda Owen-Neijbers anteckningar finnas hos hennes brorsdotter, fru Signe Jansson, Lidingö.

kom till Stockholm, föll han »i diwerse synder», enligt hans egna ord. Vad det framförallt gällde, står också numera klart.

Owen hade svåra förhållanden i sitt första äktenskap. I OwS säger han, att han första gången var gift med »ett Engelskt Fruntimer», med vilket han hade sex barn. När Owen bosatte sig i Sverige, hade han tydligen icke familjen med sig. Vid en senare skilsmässoprocess uppgav Owen, att han hade »i anseende till upkommen oenighet i ägtenskapet funnit sig föranlåten att från hustrun begifva sig hit till Sverige samt sig här i staden bosätta». (Se nedannämnda rättsprotokoll.) När Owen 1809 hade inköpt egendomen på Kungsholmen, antecknades däremot hos honom boende en hushållerska, änkefru Elisabeth Renton, men däremot intet av barnen. (Ulrika Eleonora församlings husförhörlängder 1810, 1813, 1814.) Från 1813 äro hos honom antecknade hans två äldsta barn. Hustrun och de övriga barnen bodde sannolikt kvar i Leeds, ty där dog en dotter år 1808. Först i augusti 1816 anlände fru Ann Spen Toft, med vilken Owen sedan 1796 varit i äktenskap förenad. Det blev intet angenämt sammanträffande. I maj 1817 gick det till skilsmässoprocess. Owens fru krävde detta. Den 13 maj inställde sig parterna, och den 22 maj avkunnades utslaget. De dömdes till skilsmässa. (Se Stockholms stads norra förstads västra kämnarsrätts brottmålsprotokoll för maj månad 1817; i Stockholms Rådhusarkiv.)

Så mycket dystrare blev denna historia, som den fränskilda makan vid årsskiftet 1818—19 blev själsligt sjuk. Hennes sinnessjukdom tilltog, varför hon i juli 1819 intogs på Danviks hospital, där hon dog i april följande år, något över femtio år gammal. (Se Danviks hospitals remisser 1819 och dess Specialräkning för år 1820. Jfr bouppteckningen av den ²⁴/₇ 1820; i Stockholms Rådhusarkiv.)

Owen ingick nytt äktenskap samma år, som skilsmässan skedde. Redan året förut, 1816, upptar husförhörlängden en hos Owen boende »Mamsell Carolina Swedell». Med henne var det, som Owen år 1817 ingick äktenskap. Denna Brita Carolina Swedell var dotter till borgmästare Swedell i Hedemora och över tjugu år yngre än Owen. Med henne hade han två barn. Hon dog redan i aug. 1821 i lungrot, endast tjugusex år gammal. (Ulrika Eleonora församlings döds- och begravningsbok 1811—1826).

Efter några månader var Owen redo att träda i sitt tredje äktenskap. Mathilda Owen—Neijbers anteckningar mäla, ²¹/₄ 1822: »Mammans bröllop med S. Owen hos hennes föräldrar i Hjertas hus St. Wattugränd.» (Även detta är »utdrag från Morbror Oscars anteckningar».) Den kvinna Owen nu äktade var Johanna Mathilda Elisabeth Strindberg, f. 1797, d. 1880. Hon var dotter till kryddkrämaren Zacharias Strindberg och syster till August Strindbergs fader.* Hon

* Efter Owens död 1854 bodde fru Owen hos sin broder, August Strindbergs fader. Se Erik Hedén, Strindberg, s. 9.

blev aldrig någon metodist (jfr Scotts omdöme ovan, s. 169, not 16). Med henne hade Owen nio barn (OwS).

Efter fallissemånet år 1843 försökte Owen olika utkomstmöjligheter. Sommaren 1847 flyttade han till Åkers bruk. (Mathilda Neijbers anteckningar, ²⁵/₇ 1847.) Där blev han verkmästare och fortsatte i denna underordnade verksamhet till 1851. Efter att en kort tid ha vistats i Södertälje flyttade han hösten 1853 till Stockholm (ibdm, ²⁴/₁₀ 1853), där han dog den ¹⁵/₂ året därpå.

Redan 1825 blev Owen riddare av Kungl. Vasaorden och 1831 ledamot av Vetenskapsakademien. Han var dessutom ledamot av Lantbruksakademien och Patriotiska sällskapet. (Kungl. Vetenskapsakademiens Handlingar för år 1853, s. 469 f.).

Av Owens barn i första giften kommo två till Åbo i Finland, nämligen Frances, gift med David Cowie (se ovan, s. 520, not 78) och Samuel Owen junior, som begav sig dit 1851. (Se brev från denne till fru Jessie Scott, ⁸/₁₁ 1881.) En dotter Mary Ann var gift med verkmästaren vid Åkers styckebruk, P. A. Serrander (jfr ovan s. 295).

EXKURS II.

Joseph Rayner Stephens efter vistelsen i Sverige.

I biografien över J. R. Stephens säges, att hans vistelse i Stockholm hade stort inflytande på hans framtida liv. (G. J. Holyoake, *The Life of Joseph Rayner Stephens*, p. 29 f.). Jag har ovan, s. 104 f., påpekat, att förbindelsen mellan Stephens och den sedan så berömda reform-katoliken Montalembert torde ha haft sin särskilda betydelse. Båda torde haft förbindelser med de liberala oppositionsmännen i Stockholm. Båda ville, enligt G. J. Holyoake, a. a., p. 41, visa, att den kristna tron var försvarare och gynnare av demokratin och sociala intressen och att religionen var intresserad av folkets materiella välfärd. Efter hårda strider drogos båda över till en konservativare linje.

Början av 1830-talet kännetecknades i England av livliga strider, där kyrkopolitiken spelade sin stora roll. Parlamentet hade efter hårda strider nu öppnats för dissenters, test- och korporationsakterna hade efter en över hundraårig tillvaro skattat åt förgängelsen, katolikemancipationen hade följt därpå, och slutligen försköts genom parlamentsreformen 1832 den politiska makten åt de stora städernas växande industriklass, där dissenters vunno ett allt större inflytande. I förbund med den politiska liberalismen började dessa en hård kamp, som ytterst syftade till disestablishment och disendowment. I denna strid ställde sig de konservativa metodistledarna på

den anglikanska kyrkans sida. Wesleyanerna ville icke vara eller kallas dissenter. (Upplysande för saken är en serie om åtta långa artiklar i *The Wesleyan Methodist Magazine*, 1829: »Methodism, and its relations to the Church and Nation.» Jfr också samma tidning, 1836, p. 20 f., 181 f. och 440 f.).

När J. R. Stephens i slutet av 1829 återkom från Sverige (se ovan, s. 110), stationerades han på olika platser. År 1832 sändes han till Ashton-under-Lyne, och det var där som han i början av 1834 engagerade sig i kampen mot statskyrkan i England. Vid planerandet av en Church Separation Society därstädes höll han ett eldigt och aggressivt tal för skilsmässa mellan stat och kyrka (G. Smith, *History of Wesleyan Methodism*, III, p. 210 ff.). Slutet av hans tal refereras sålunda:

»The High Church cry, which in bygone years rallied the people round them, [the clergy of the Established Church], had lost its charm. The injustice of their pretensions had been discovered, the unrighteous principle of their supremacy was exploded, they had lost the affections of the people, and forfeited the blind confidence with which they had so long been regarded. Their days, in short, were numbered, and ere long the very existence of the Established Church would be like a tale that was told and remembered only for the moral evils which it had brought upon the country.» (Ibdm, p. 213 f.).

Några veckor senare skedde det formella stiftandet av ovannämnda förening, varvid Stephens, som blev en av dess sekreterare, framställde följande förslag, som också bifölls:

»That the object of this Association shall be the employment of all lawful and Christian means, to obtain the immediate and total separation of the Church from the State, throughout the United Kingdom of Great Britain and Ireland and the Colonies; so that all penal statutes affecting religious opinions, and all compulsory payments for religious purposes, shall for ever cease in His Majesty's dominions.» (Ibdm, p. 214.)

Stephens ställde sin mäktiga talareförmåga till den nya rörelsens tjänst och talade vid möten på flera platser. Metodismens ledande män voro icke tilltalade härav. Snart kallades han genom ett brev från distriktsordföranden att stånda till ansvar vid ett distriktsmöte i Manchester i slutet av april 1834. (Ibdm, p. 215.) Saken gick där Stephens emot. Han förklarades ha förbrutit sig mot Wesleys och konferensens åskådning i fråga om den anglikanska kyrkan och ha handlat egenmäktigt samt ålades att lämna sekreterareposten i den antistatskyrkliga föreningen och icke, intill nästa konferenssammansammanträde, alls deltaga i dess verksamhet. Stephens vägrade att böja sig, varför han omedelbart suspenderades till nästföljande konferens. (Ibdm, p. 219 ff.)

J. R. Stephens hade en mäktig bundsförvant. Den betydande metodisttidningen *The Christian Advocate* sköttes av hans broder John.

Denne meddelade i april 1834 sin kämpande broder, att tidningen stod till hans förfogande, och han fick t. o. m. tillåtelse att nyttja det redaktionella »vi» i sina artiklar. (G. J. Holyoake, a. a., p. 48 f.) Redan i början av 1834 hade tidningens nya tendens visat sig, och i samband med J. R. Stephens' suspension bröt det löst på allvar (*The Christian Advocate*, 19/5, 2/6, 9/6). Hela sommaren hade tidningen protester och artiklar angående suspensionen. Stephens hade tydligen vidsträckt sympatier. Detta kunde icke förhindra, att den i juli sammankommande konferensen i London tog parti för distriktsmötet och mot Stephens. Den mäktige och konservative Jabez Bunting synes ha varit dennes huvudmotståndare där, och han hade också tidigare håftigt angripits av den nya rörelsens män (G. Smith, a. a., p. 225). Enligt G. J. Holyoake, a. a., p. 49, använde Bunting varje tillfälle för att verka till den anglikanska kyrkans favör. Holyoake tillägger: »Those who are sometimes admitted into the secrets of this party talk confidentially about Methodism being made an appendage to the Church.» Vid konferensen höll Stephens ett glänsande tal till sitt försvar, men de två stora hövdingarna Jabez Bunting och Thomas Jackson lade sin vältalighet i den andra vågskålen. Bunting framställde förslag till uttalanden och beslut i saken, vilka också av konferensen nästan enhälligt biföllos. (Th. P. Bunting, *The Life of Jabez Bunting*, p. 650.) Innebörden av besluten var dels ett bekräftande av distriktsmötets beslut och dels ett krav, att Stephens skulle avgiva en bestämd förbindelse att för framtiden avhålla sig från den påtalade agitationen och helt ägna sig åt sin verksamhet som metodistpredikant. När detta krav uppfyllts, skulle han återinsättas i tjänst inom samfundet. (G. Smith, a. a., p. 227 ff. och p. 574 f.) Hos Holyoake, a. a., p. 59, heter det: »What Wesleyanism prided itself in, and alone cared for in the days of which we write, was, as the reader has seen, 'Spirituality' — not Humanity, not Liberty.»

Stephens uppträdde dagen efter ovannämnda beslut och förklarade, att han icke kunde avge det löfte, man krävde, utan var hellre redo att lämna samfundet. Konferensen tog fasta härpå och beslöt att godkänna hans utträde. (G. Smith, a. a., p. 231.) Striden var icke tillända med detta. J. R. Stephens fortsatte sin kampanj och vann på vissa håll god anslutning. Inom wesleyanernas led började en rämna att visa sig, som alltmer vidgades. John Stephens förde striden i *The Christian Advocate*, men denna råkade i svårigheter, när metodistledarna startade en ny, samfundstrogen tidning, *The Watchman*, som började utkomma med ingången av år 1835 (G. Smith, a. a., p. 335). *The Christian Advocate* förmådde icke hålla sig uppe. Hösten 1839 dog den.

Bland dem, som hade sympatiserat med Stephens, var dr Warren, den man, som i Edinburg hade tagit sig an den unge George Scott (se ovan, s. 136 ff.). Han gillade dock icke Stephens' sätt att gå tillväga, men han fruktade, att man på ledande håll höll på att draga

sig till statskyrkan (G. Smith, a. a., pp. 228, 230). Dr Warren var i en annan fråga i fejd med Bunting och andra, varför även han vid samma tid uteslöts från wesleyanernas samfund (ibdm, p. 242 ff. och p. 592 ff.).

J. R. Stephens blev allt våldsammare i sin demagogiska agitation, och mot slutet av 1830-talet ingrep ordningsmakten. Han kunde tala ute i det fria i två å tre timmar, och genom sina långa upphetsande tal blev han snart betraktad som samhällsvådlig. I slutet av december 1838 arresterades han. The Times, ²⁰/₁₂ 1838, berättade därom, och två dagar senare hade samma tidning en artikel på nära sex spalter: Arrest of the Rev. Mr. Stephens. Där såges om Stephens: »He was admitted on all hands to be the most promising man amongst the ministers belonging to that body» (wesleyanerna). I sina tal hade Stephens farit ut i våldsamma ordalag mot särskilt fabriksägare och präster. Enligt uppgifter i The Watchman, ²/₁ 1839 (art. Arrest and examination of Mr. J. R. Stephens), skulle Stephens ha angripit förhållandena i fabriker och uppmanat folket att beväpna sig. »When the grand attack was to be made, they were to go to the factories with a dagger in one hand, and a torch in other.» — »Pistols were frequently let off», under hans tal. Ett vittne såg omkring tjugtu pistoler vid mötet. Ett annat vittne berättade: »He advised the people to give up their seats in churches and chapels; to take away their children from the different places of worship; and to save their pennies to buy guns, pikes, and pistols.» Stephens försäkrade, att folket intet hade att frukta av officerare och soldater, — »for all was right between the soldiers and him». 2—3,000 personer deltog vid mötet.

Rättegången pågick tills i augusti 1839 (se G. J. Holyoake, a. a., p. 141 ff.). Stephens' stora försvarstal tog nära fem timmar, men han undgick icke sitt öde. Domen löd på 18 månaders fängelse (ibdm, p. 171 f.; och The Watchman, ²¹/₈ 1839).

Senare drogs Stephens åt den konservativa sidan, men i över fyrtio år levde och verkade han bland arbetarna i Lancashire och Yorkshire. Han var »their guide, teacher and champion. — He was a political priest, a soldier-servant of Christ, fighting under the banner of the Cross». (G. J. Holyoake, a. a., p. 9 f.). J. R. Stephens dog 1879 (ibdm, p. 224).

J. R. Stephens hade väckt intresset för nordiska språk och nordisk litteratur hos sin yngre broder George. I förordet till sin översättning av Frithiofs saga, publicerad 1839, säger denne, att det var brodern, »the tribune of the poor», som lett honom till att företaga översättningen, därigenom att han för honom muntligt översatt ur det berömda verket. Dessutom hade han uppmuntrat sin broder att studera den nordiska litteraturen (G. J. Holyoake, a. a., p. 218; jfr p. 29). Om George Stephens' ankomst till Stockholm, se ovan, s. 396.

EXKURS III.

George Scotts familj och hans verksamhet efter avflyttningen från Sverige.

Redan tidigt hade Scotts barndomshem haft många prövningar, däribland också flera dödsfall bland barnen. Detta framgår av följande översikt av familjen, uppgjord efter en förteckning (Family Register) i en familjebibel, tillhörig Miss Eva P. Scott, London. Fadern, Robert Scott, var född i Water of Leith, nära Edinburg, den $6/_{11}$ 1775. Hans hustru, Margaret Lumley, var född i Richmond, Yorkshire, den $11/_{5}$ 1778. De förenades i äktenskap den $9/_{5}$ 1796. Äktenskapet upplöstes genom hustruns död den $11/_{5}$ 1820. Mannen dog vid 81 års ålder den $3/_{3}$ 1857. Deras barn voro: James, f. $9/_{4}$ 1797, d. $28/_{12}$ 1797; John, f. $1/_{1}$ 1799, d. $28/_{5}$ 1816; ett barn utan namn, f. $10/_{6}$ 1802, d. i födelsen; George, f. $18/_{8}$ 1804, d. $28/_{1}$ 1874; Margaret, f. $10/_{3}$ 1807, d. $23/_{2}$ 1810; Robert, f. $1/_{10}$ 1809, nådde mogen ålder, men dödsår okänt; Jane, f. $1/_{7}$ 1812, d. $10/_{11}$ 1836; Margaret, f. $10/_{10}$ 1814, d. $10/_{11}$ 1864.

Snart drogs fadern in i svårigheter i den metodistförsamling i Edinburg, han som »Leader» tillhörde. Där synes det också ha gällt ekonomiska tvister angående ett kapellbygge (Da, p. 1). Efter moderns död år 1820 fördyrades Georges ynglingaår av det förfall, hemmet råkade uti. När fadern år 1828 gifte om sig, blev det rena eländet (jfr ovan, s. 147 f.). Kort före avresan till Sverige nödgades George fälla följande ord om sin fader: »Now what is he — an out-cast — a drunkard — a beggar — far sunk in the mire of iniquity, & yet the Lord can raise.» (De, p. 80, $10/_{4}$ 1830.) Senare måste Janet Kelley, Georges blivande maka, meddela sorgebud (brev, $29/_{5}$ 1832), liksom också att tecken till förbättring syntes (brev, $24/_{4}$ 1833). Redan när Scott sommaren 1833 besökte England och sammanträffade med fadern, kunde han till sin stora glädje konstatera, att han åter börjat vandra rätta vägar. »What specially interested & gladdened my soul was to hear my poor Father once more address the Throne of Grace in the family circle.» (DJII, p. 23, $20/_{6}$ 1833.)

George Scotts fem år yngre broder Robert beredde också bekymmer. En dag i slutet av november 1831 dök han plötsligt upp i Stockholm, »truly in need of all things» (DI, p. 132, $24/_{11}$ 1831). Han blev dock medlem av diasporametodisternas församling i Stockholm (se medlemsförteckningen ovan, s. 170). Lord Bloomfield tog hand om honom och hjälpte honom till rätta, varpå Scott ämnade söka skaffa honom kondition som skraddare (DI, p. 134, $14/_{12}$ 1831; och brev från Scott till Janet Kelley, $5/_{1}$ 1832). Han ådrog sig emellertid skulder och kom i svårigheter, men hösten 1832 började han ge lektioner i engelska språket, och det syntes då ett tag gå bättre (se brev från Scott till Janet Kelley, $5/_{10}$ och $2/_{11}$ 1832). Han vann också nu ett sådant

förtroende hos brodern George, att denne t. o. m. lät honom uppträda i sin predikstol och läsa liturgien (D_I, p. 187—188, ²³/₁₂, ³⁰/₁₂ 1832). Scott gladdes över, att brodern artade sig så väl, men glädjen blev ej långvarig. Han kom i frestelser (»many snares»), och medan Scott var över till England sommaren 1833, lämnade han plötsligt Stockholm och sina kreditorer (brev från Scott till CWMS, ⁸/₁₁ 1833; och D_I, p. 209, ³/₁₁ 1833). George Scott råkade ut för lagsökning på dessa broderns skulder, varvid Keyser rådde honom att, för sin ställning och sin verksamhet, söka en uppgörelse och icke låta det gå till rättegång (D_I, p. 255, ²⁷/₁₀ 1834).

Scott hade två systrar, som nådde mogen ålder, som av ovanstående familjeförteckning framgår. Han var varmt fästad vid dessa. Den äldre av dem dog emellertid vid tjugufyra års ålder år 1836 (jfr D_I, p. 331, ¹³/₁₂ 1836). Den yngre, Margaret, kom året därpå till Sverige och begav sig år 1838 som missionär till Västindien, där hon ingick äktenskap och blev moder till general Booths store medhjälpare, George Scott Railton, »the first Commissioner of The Salvation Army». (Jfr ovan, s. 477 f. noten 142.)

George Scott hade således blandade erfarenheter från familjelivet i barndomshemmet. Men även det första egna hemmet beredde honom sorg och smärta (se ovan, s. 121 f.). Scotts andra äktenskap, ingånget 1833 (se ovan, s. 303 ff.), blev i högsta grad harmoniskt och lyckligt. När Janet Kelley blev »Jessie» Scott, hade den på hem- och familjelivets område redan hårt prövade, tjugunoårige metodistpredikanten nått ett nytt och lyckosamt skede i sitt liv. I detta äktenskap föddes fem söner och fyra döttrar, enligt uppgift i det förut nämnda Family Register. Stockholmare till börden voro Robert (f. ¹²/₈ 1834); James (f. ¹⁴/₉ 1835); Mary (f. ¹⁶/₄ 1838); George (f. ¹⁴/₁₁ 1839); och Margaret Parker (f. ¹²/₉ 1841, således under Scotts Amerikaresa). Efter flyttningen från Sverige ökades barnens antal med John Healy (f. ²³/₅ 1843); Samuel Owen, (f. ¹⁸/₃ 1845);* Jessie Ann (f. ¹⁹/₁ 1847); och Elisabeth Masson (f. ³⁰/₃ 1849). Av barnen blevo James, George och John Healy metodistmissionärer i Sydafrika och Samuel Owen metodistpastor i England. Äldsta dottern, Mary, begav sig som missionär till Indien. Äldste sonen, Robert, bosatte sig i Australien, dottern Margaret Parker, som föddes under Scotts bortovaro i Amerika, var sjuklig, epileptiker, och dog 1870. De två yngsta döttrarna voro hemma hos föräldrarna. (Till närmast föregående uppgifter, se brev från Scott till P. Dahl, Göteborg, ²⁹/₅ 1868; avskrift i Dahls anteckningar i GSB, vol. XV, 1873—77; och i brev från Scott till densamme, ²⁰/₆ 1871; original hos pastor Karl Hurtig, Hälsingfors).

* Samuel Owen Scott var fader till Miss Eva P. Scott, som i denna avhandling flera gånger nämnts och som med sådan beredvillighet ställt Scottsamlingen till mitt förfogande.

Scott gav Sverige tolv av sina bästa år. När han först kom hit, hade han nyss fyllt tjugusex år, och när han nästan som flyktning lämnade landet, hade han ännu några veckor fram till de fulla trettioåtta åren. Redan hade han en gärning bakom sig, som till sin betydelse kunde gälla för ett livsverk. Men Scott hade ännu en mer än trettioårig predikogärning framför sig. Vid sin återkomst till England 1842 trädde han in som »resepredikant» inom olika församlingskretsar, »circuits», men det förefaller, som om Scotts eminenta begåvning icke fick fullt komma till sin rätt i det engelska samfundet. När t. ex. R a p p e, C. O. Rosenius, s. 40, säger, att Scott blev biskop, är detta ett misstag. Möjligen låg hans »misslyckande» i Sverige honom emot, åtminstone till en början. Han förflyttades enligt det brukliga treårsförordnandet från plats till plats. Hans första plats blev Gravesend 1842—45 och hans andra Aberdeen 1845—48. Sedan var han på en rad platser, bl. a. Liverpool, Newcastle-on-Tyne, och slutligen Glasgow från år 1872. År 1866 utsågs Scott till konferensdelegat för att å wesleyanernas vägnar besöka Kanada, och vid en stor konferens där utsågs Scott till dess president. (För de nu nämnda uppgifterna, se resp. års anteckningar i dagböckerna. Jfr ett brev från d:r W. T. A. Barber, Principal of the Wesleyan College, Richmond, Surrey, London, till d:r K. A. Jansson, Stockholm, ^{15/10} 1921).

George Scott dog den 28 januari 1874. (Hans maka levde nära ett kvarts sekel längre. Hon dog i slutet av 1898.) I The Glasgow Herald dagen därpå lästes en kort notis om den dugande metodistpredikantens (»formerly missionary in Sweden») timade fränfalle. Han kallades här »Chairman of the Edinburgh & Aberdeen district» (The Methodist, ^{5/2} 1874), vilket således anger en högre förtroendepost än den vanliga »circuit»-predikantens. Om hans bortgång berättade flera tidningar i långa minnesrunor, av vilka framgick, att han var uppskattad, älskad och vördad till det sista.

Scott slutade icke sin verksamhet för Sverige, när han upphörde att verka i Sverige. Med intresse och glädje följde han fortsättningen av den kamp, han satt i gång. Aktivt tog han också del däri, men här är icke platsen att beskriva detta. Det kommer att bli ett viktigt kapitel i ett senare arbete om det anglo-amerikanska inflytandet i det svenska fromhetslivet i vårt land. Scott kan spåras på många håll: han ledde Engelska kyrkans i Stockholm öden, tills den år 1854 gick över till nya ägare och blev Betlehemskyrkan; han trädde in i Evangeliska alliansen och blev en flitig skribent i dess organ, Evangelical Christendom, en sakkunnig i fråga om de religionsfrihetsstrider, som pågingo i vårt land; han var i livlig korrespondens med väckelsens män i Sverige och mottog och hjälpte till rätta svenskar på besök i England; han gjorde ännu en gång, år 1859, en resa till Sverige och blev till uppmuntran för sina gamla vänner; och han bibehöll sin syn på det religiösa arbetet i vårt land:

icke separation utan ett upplivande av en sann kristendom inom kyrkan. Därför rådde han F. O. Nilsson att som baptist icke verka separerande, och när de amerikanska metodisterna på 1860-talet började bilda separata församlingar i vårt land, var Scott emot detta. Rosenius däremot gick i sin »andlige faders» fotspår.

Personregister.

I denna förteckning ha icke endast de sidonummer registrerats, vilka upptaga personnamn. utan därjämte ha sidor, där sådana titlar finnas, vilka utan tvekan gälla viss person, uppförts under denna persons namn. Så har t. ex. ordet konungen fått gälla, som om där stått Carl XIV Johan, och ordet ärkebiskopen behandlats, som om där stått t. ex. C. Fr. af Wingård.

- Aberdeen, Lord 655, 657, 658.
 Acton, J. E. E., Lord 89.
 Adelswärd 425.
 Adlersparre, Axel 260, 278.
 Agardh, C. A. 350.
 Ahnfelt, Oskar 505, 652.
 Ahnfelt, P. G. 23—25, 405, 445, 451, 452, 499, 505.
 Ahrenander 559.
 Akiander, M. 62, 84, 332, 366, 517.
 Aldén, G. A. 467.
 Alén, C. J. 517.
 Alexander 618.
 Almquist, C. J. L. 445, 452, 554, 558.
 Almquist, Eric Abr. 9, 38, 39, 40, 42.
 Almquist, E. J. 16.
 Almquist, Helge 4.
 Alsop 357.
 Alstermark, Bror 21, 43, 44.
 Andersson, Gust. 320, 370, 371.
 Andersson, K. A. 118, 330, 528.
 Andersson, Lars 34, 35.
 Angeldorff, C. O. 511, 603, 604.
 Anjou, L. A. 631.
 Annerstedt, C. 209.
 Anshelm, Carl 269, 313, 318.
 Arfwedson, C. A. A. 318.
 Arfwedson, C. D. A. 318, 359, 360.
 Armfeldt, Friherrinna 67.
 Armfeldt, M. 67.
 Arndt, J. 527.
 Askelöf, J. Chr. 17, 353, 359, 395, 396, 412, 413, 421, 435, 596, 604, 651.
 Atterbom, P. D. A. 54, 451, 603.
 Backman 343.
 Baird, Henry M. 336, 338, 463, 470, 544, 629.
 Baird, Robert 335, 336, 337, 338, 341, 342, 349, 354, 379, 403, 446, 449, 450, 458, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 494, 495, 513, 515, 518, 521, 543, 544, 545, 546, 567, 605, 611, 619, 627, 629.
 Bang, P. 129.
 Barber, W. T. A. 675.
 Baum, J. W. 568, 569, 609, 613, 614.
 Baxter 163, 294.
 Beecham, J. 654, 655, 656, 658.
 Beecher, Lyman 273, 450.
 Bengel, J. A. 91.
 Benzelius, Jacob 15.
 Berg, Fr. 485.
 Berg, J. P. 646, 647, 648, 653.
 Berg, Wilhelm 494.
 Berger, G. A. 362, 520.
 Bergfalk 278.
 Bergholm, Axel 518.
 Bergman, C. A. 24.
 Bergman, Johan 270, 273, 274, 276, 278, 279, 284, 333, 344.
 Bergnehr, L. A. 493.
 Bergner, 260.
 Bergstedt, Eric 93.
 Bergwall, M. C. 54, 55, 411, 578, 585.
 Berlin, Hedda Charl. 67.
 Berwick, Susanna 170.
 Berzelius, J. J. 338, 444, 472.
 Beskow B. von 603.

- Bexelius, J. 41.
 Beyer 278.
 Biggs, James 169, 170, 172.
 Binns, Henry Bryan 75.
 Bjurbäck, Olof 9.
 Björnstjerna, Lisinka 660.
 Björnstjerna, M. 384, 424, 492, 660.
 Blackwood 494.
 Blanche, August 55, 596.
 Blanck, Anton 74, 75.
 Bligh, John Duncan 364, 365, 384, 404, 407.
 Blix, C. J. 508.
 Blixén, A. 474.
 Blomberg, Fr. 485.
 Bloomfield, d. y. 188, 324, 424.
 Bloomfield, Lady 103, 236.
 Bloomfield, Lord 99, 102, 103, 107, 110, 113, 114, 115, 173, 176, 180—188, 191, 192, 195, 215—220, 222, 224, 227, 236—238, 244, 247, 248, 258, 262, 300, 305, 307, 308, 338, 363, 364, 379, 384, 387, 481, 655, 657, 673.
 Boehmer 534.
 Boëthius, Bertil 35, 55, 370.
 Bollsten 55.
 Booth, William 674.
 Borelius, Hilma, 534.
 Brahe, Magnus 438.
 Brainerd 164.
 Bramwell 164.
 Brandell, Olof 35.
 Brandell, Pehr 33—36, 42, 43, 46, 81, 331, 471, 484, 496, 497—504, 516, 539, 547, 568, 604.
 Brandell, Therese 42, 497, 500.
 Brandram, A. 258, 259, 260, 262, 263, 321, 349, 350, 351, 352, 353, 620, 621.
 Brandt, G. 101, 369, 530, 536, 538, 542, 548, 631, 632.
 Bremer, Fredrika, 534.
 Brilioth, Yngve 294.
 Brinkman 10.
 Broomé, Gustaf 4, 5.
 Brown, George 255, 625.
 Bruhn, Anders 495, 590, 608.
 Brusewitz, C. G. 441, 442, 447, 474, 479, 608, 620, 653, 661.
 Bulton 666.
 Bunting, Jabez 90, 135, 546, 671, 672.
 Bunting, Thomas Percival 135, 136, 671.
 Burkhardt, G. 66.
 Bygdén, L. 34, 42, 54, 497.
 Byström, J. 522, 625.
 Böhme, Jakob 62, 63.
 Bök, Fredrik 10, 13, 50, 52.
 Canning 659.
 Canton, William 86, 258, 261, 625.
 Carey, William 76.
 Carl av Hessen 63.
 Carl XIII 63, 85.
 Carl XIV Johan 27, 53, 85, 91, 185, 220, 275, 280, 283, 309, 333, 337, 338, 342, 344, 395, 400, 424—429, 437—441, 463, 492, 589, 610, 614, 617, 618, 655, 661.
 Carlborg, L. E. 462, 465, 479, 495, 501, 502, 504, 505, 523, 564, 567, 578, 589.
 Carlheim-Gyllensköld, O. 479.
 Carlsson C. A. 388—392, 394, 395, 564.
 Carlsson, G. W. 74, 553.
 Carpelan, J. Fr. 69, 70.
 Cartwright, Lady 480.
 Cartwright, Thomas 480, 481, 615, 640, 646, 647, 653, 655, 659.
 Cassel, K. G. 661.
 Chalmers 497.
 Clarke, Adam 135, 236, 294, 432.
 Coke, J. 140.
 Coleridge, H. N. 387, 388, 389, 391, 392, 436, 633.
 Colliander, Erland 56, 57.
 Collin, Anders 62, 526.
 Collins 284.
 Cornelius, C. A. 11, 14, 30.
 Cornish, Francis Warren 90.
 Cowie, David 520, 669.
 Cowie, Frances, (se Owen, Frances).
 Cowie, Janet 170.
 Craig, E. 165.
 Crantz, G. 526.
 Crusenstolpe, M. J. 420, 581, 642, 643.
 Dahl, Peter, 88, 161, 477, 608, 674.
 Dahlgren, C. F. 58, 578.
 D'Albedyhl 436.
 Dalman, G. H. 83.
 Dalman, W. F. 602.
 De Geer, Carl 100, 101, 107, 219, 239, 376, 382, 492.
 De Montalembert 104, 105, 669.
 De Pixérécourt G. 641.
 Desideria, Drottning 438.
 De Walden, Howard 192, 194, 307.
 Dickens, Charles 603.
 Disbrowe, Lady Cromwell 192, 308.
 Disbrowe, Edward Cromwell 192, 193, 195, 308, 320, 324, 363, 384, 481.
 Doddridge 250, 251.
 Douglas, Mr. 191.
 Douglas, Eileen 478.
 Drake, A. A. 213.
 Dreutzer, O. M. 548.
 Drysen, S. 85.

- Dubost, Fru 170.
 Ducange, Victor 641.
 Duff, Mildred 478.
 Dwight, H. O. 622.
- Edelcrantz, A. N. 666.
 Edelcreutz, Dan. 92.
 Edquist, Carl 30, 31, 33, 35—37, 39, 40—42.
 Edwards, Th. 479, 499, 546, 640.
 Ekdahl, N. J. 33, 36, 38, 43—47, 266
 —268, 366, 416, 486, 487, 501, 502,
 512, 515, 522, 552, 553, 557—560,
 561—564, 569—576, 578, 579, 581,
 585, 588, 626, 627, 634, 639, 663.
 Ekengren, Fr. 485.
 Ekenstam, Carl 459.
 Eklund, Pehr Gustaf 23.
 Ekman, E. J. 101, 110.
 Ekman, K. J. 4.
 Ekstrand, C. H. 208.
 Ekvall 60.
 Elde 486.
 Elde, Betty 485, 486, 561.
 Elert, Werner 7.
 Elg, Einar 6, 91.
 Elmblad, P. M. 10, 26, 458, 459, 563,
 569.
 Englund, J. A. 30, 33, 35, 36.
 Engström, Fru 485, 486.
 Ericson, Fr. 485.
 Eriksson, Erik 47.
 Erikson, J. M. 75, 95, 110, 205, 206,
 262, 633.
 Erskine, D. 493.
 Esbjörn, L. P. 453, 467, 471, 513, 515,
 660.
 Eurén 448.
- Fahlbeck, Pontus 4, 5.
 Fahlcrantz, Chr. 451, 603.
 Fant, J. E. 44, 46, 47.
 Faxé, Arvid 646, 647.
 Faxé, Wilhelm 9, 89, 98, 283, 285.
 Fehrman, D. 23, 27, 82, 83, 263, 320,
 326, 413, 414, 427, 436, 594.
 Fersen, Grevinna 173, 207.
 Fersen, Axel von 645.
 Ficker, G. 144.
 Findlay, G. G. 206.
 Fineman, C. O. 62, 63, 526.
 Finlay, William 132.
 Finlinson, 150.
 Fjellstedt, Peter 87—89, 91, 319, 519,
 Fleming, H. R. 577—580, 584, 585,
 587, 595, 599.
 Fletcher 164, 212.
 Fletcher, Harriet 170.
- Flodin, J. G. 13, 14, 51.
 Forsell, C. G. af 271, 272, 273, 275,
 278, 289, 334, 335, 356, 357, 359,
 360, 402, 412.
 Foy, George 104, 189, 364.
 Foy, Mathilda 104, 110, 189, 190, 244,
 364, 369, 616.
 Fransén, J. 362.
 Franzén, F. M. 53, 54, 56, 85, 221, 248
 —251, 263, 275, 283, 285, 318, 326,
 328, 329, 330, 356, 387, 411, 436,
 466, 471, 497, 498, 499, 501, 503,
 504, 514.
 Fredrik den store 262.
 Fredrik Wilhelm III 262.
 Frölich, David 579, 580.
 Fröst, P. A. 445, 448, 453.
 Fuchs, Th. Z. 53, 54, 196, 216, 221,
 321, 387, 411, 434, 627.
 Fuller, Andrew 76, 81.
- Gardiner 196.
 Geijer, E. G. 17, 18, 74, 75, 90, 296, 353,
 531, 618.
 Genberg, J. 32.
 Gerhardsson, Gerhard 37, 38, 45.
 Gerner 66.
 Gezelius, J. G. 234.
 Grape, Isak, 30, 31, 33, 35, 36, 38,
 39, 41, 295.
 Grawallius, C. O. 319.
 Gripenstjerna, Carl 68.
 Gripenstjerna, Christ. Carolina 68.
 Gripenstjerna, Fredrica Christ. (f.
 Rudbeck) 68.
 Grubbe, Sam. 451, 571, 649, 652.
 Grundtvig, S. 305, 383.
 Gustaf II Adolf 10, 420.
 Gustaf III 3, 13, 64, 66, 99, 312.
 Gustaf IV Adolf 13, 51, 70, 71.
- Hagberg, C. P. 52, 53, 54, 56, 585, 627.
 Hagman, K. 5, 6.
 Hagström, K. A. 64, 74, 75, 83, 84.
 Haldane, Alex. 123, 130, 132.
 Haldane, James Alex. 76, 123, 130,
 131, 132, 164.
 Haldane of Airthrey, Robert 76, 123,
 130, 131, 132, 164.
 Haldon 119.
 Hall 165.
 Hall, B. Rud. 75.
 Hall, R. 430, 433.
 Hallander, Magister 542.
 Hallbäck, H. D. 26.
 Hallock, W. A. 335, 337.
 Hamberg, Eliz. Th. 169, 170.
 Hambræus, Joh. 67, 68, 77, 79, 81,
 82, 83, 85.

- Hambræus, Lars 81.
 Hambræus, Olof 39, 85.
 Hammar, H. B. 24.
 Hammerin, C. 169, 170.
 Hansten, Fr. 485.
 Hartmansdorff, Aug. von 28, 29, 40, 48, 49, 65, 217, 218, 220, 268, 276, 338, 343, 344, 424—427, 435—439, 441, 444, 445, 446, 450, 451, 452, 459, 464, 465, 470, 472, 499, 552, 554, 555, 558, 578, 581, 584, 588, 595, 616, 617, 652.
 Hasselberg, Carl J. E. 21, 43, 44.
 Hauswollf, C. U. von 580, 581, 582, 595, 597.
 Hazelius, Agneta 68.
 Hazelius, Artur 68.
 Hazelius, Johan 68, 81, 553.
 Hazelius, Lovisa Dorothea (f. Keyser) 68, 553.
 Hazelius, Pehr 68, 71, 81.
 Hazelius, Petrus 68.
 Hedberg, F. G. 332, 518, 520, 538, 632, 633.
 Hedén, Erik 669.
 Hedrén, J. J. 53, 85, 284, 285, 411, 585.
 Hedström, O. G. 633.
 Henderson, E. 32, 76, 80—83, 251, 252, 253, 345, 347.
 Hendersson, Thulia S. 76, 77, 80, 82.
 Hengstenberg, E. W. 551.
 Henning, K. 20.
 Herlenius, Emil 457.
 Hermansson, Per 513.
 Hermelink, H. 144.
 Heurlin, C. I. 426, 427, 436—441, 445, 499.
 Hierta, L. J. 89, 568, 578, 593, 595, 600, 614, 643, 650, 664.
 Higgs, Mary 170.
 Hildebrand, A. 52, 54, 55, 56, 63, 84, 86, 552.
 Hildebrand, Emil 3, 5, 6, 91.
 Hindbeck 409.
 Hippel, Oscar 5, 11, 16, 17, 18, 42, 417, 428, 436, 440.
 Hjärne, Christ. Charl. 66, 67, 68.
 Hjärne, Erland 66.
 Hofberg, H. 63.
 Holdsworth, W. W. 206.
 Hollinder, Katarina Marg. 81.
 Holm, Fr. 485.
 Holmbergsson, J. H. 304.
 Holmes, Ralph 170, 174.
 Holmes, Thirze 170, 174.
 Holmquist, Hj. 4, 30, 531, 539, 630.
 Holmström, H. O. 585.
 Holyoake, Georg Jakob 97, 98, 101, 103, 105, 106, 669, 671, 672.
 Hoof, J. O. 26, 27, 38.
 Hoole, Elija 475, 477, 654.
 Horne 236.
 Horne, C. Silvester 89, 164.
 Hughes, Christopher 424, 588, 605.
 Huldberg, P. A. 215, 244, 331, 349, 352, 367, 368, 371, 372, 373, 385, 453, 457, 500, 507—511, 514, 530, 532, 533, 535, 542, 543, 546, 553, 556, 559, 564, 594, 599, 600, 605, 622.
 Hume, David 130.
 Hummel 234, 299.
 Hunt, William 174.
 Hunter, George 118.
 Hurtig, K. 477, 674.
 Hwasser 451.
 Hydén, Maria Ch. 485, 486, 487, 518, 519, 520.
 Hylander, Anders 23, 24, 53, 54, 72, 77.
 Hylander, Sven 53, 54, 72.
 Hülphers, Is. Wilh. 68, 80.
 Hyltén-Cavallius, G. O. 636, 638.
 Haasum, J. H. 478.
 Häggblad, Johan 40, 41.
 Hägglund, H. 19.
 Häggman, Carl Fr. 84, 86—88, 222, 225, 247, 254, 267, 268, 312, 314, 319, 355, 474.
 Häggman, J. P. 34, 77, 79, 83—86, 266, 319.
 Hällman, J. 44—47.
 Högström, E. O. E. 312, 389, 475, 581.
 Ihre, A. E. 655.
 Ike 66.
 Innes, William 164, 165.
 Iverus, G. Fr. 301.
 Jackson, J. 620, 621.
 Jackson, R. 158.
 Jackson, Th. 563, 671.
 Jacobsson, Nils 21, 26, 66.
 Janson, Olof 368.
 Jansson, Erik 457.
 Jansson, K. A. 188, 675.
 Jansson, Signe (f. Owen) 667.
 Johan III 650.
 Johanson 485.
 Johanson, Fr. 485.
 Jones, William, 81, 83, 84, 255.
 Jortsberg, J. P. 342.
 Josefina, Kronprinsessa 220.
 Jäderin 647.
 Järta, Hans 603.
 Järta, T. 603.

- Kahl, A. J. 54, 63, 64, 65.
 Kallenberg, J. B. 305, 555.
 Kellgren, Joh. Henr. 63.
 Kelley, James 303.
 Kelley, Janet 94, 108, 127, 153, 161, 166, 169, 170, 186, 187, 188, 202, 204, 205, 207, 209—212, 224, 254, 257, 267, 292, 293, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 669, 673.
 Kennedy, Miss 192.
 Kerfstedt, J. 471, 502, 613, 624.
 Keyser, Antonia Joh. (f. Hedström) 68.
 Keyser, Abr. 67, 68, 69, 81.
 Keyser, G. Th. 50, 67, 69, 77, 79, 83, 253, 256—258, 260, 261, 312, 314, 317, 318, 320, 322, 345, 349, 359, 479, 493, 514, 553, 601, 620, 621, 644, 645, 660, 661, 674.
 Kihlberg, Leif 572.
 Kinman 600.
 Kirk 627.
 Kjäck, Olof 44.
 Klefbeck, Alarik 336.
 Kleinschmidt, F. E. 608.
 Klemming, G. E. 371, 509.
 Klercker, G. U. af 81.
 Knorring, Fröken 211.
 Knox, John 117, 149.
 Knös, Anders 64.
 Knös, Gustaf 64.
 Kullberg, A. C. af 23, 27, 28, 39, 42, 46, 48, 57, 60, 62, 64, 73, 92, 283, 436, 445.
 Kullén, Fr. 485.
 Kuylenstjerna, E. M. 642, 646.
 Kylén, Hj. 64.
 Krüger, Gustav 7, 144.
 Köln, Årkebiskopen av 415.
 Lagerbjelke, J. G. 67, 68, 77, 83.
 Lagervall, Gustaf 278.
 Lagus, J. 351, 366, 621.
 Laing, Samuel 609, 610, 613, 617.
 Lamennais 104.
 Lamm, Martin 54, 62, 63, 74.
 Landergren 485.
 Landgren, L. 43, 44, 47.
 Landquist, J. 618.
 Larsson, A. P. 104.
 Larsson, Anders 38, 45.
 Laurin, L. H. 518, 565.
 Lefrén, J. P. 220.
 Lefrén, Lars 67.
 Lehnberg, Magnus, 7, 16, 17, 51, 52, 56.
 Leijonancker, Fr. W. 67.
 Leijonhufvud, Karl A. K:son 81.
 Leijonmarck, Fredrik 67.
 Leijonmarck, Gust. Adolf 50, 67, 72, 77, 79, 83.
 Lenz, Chr. L. 16.
 Lenæus 21, 44.
 Leufvén, Edv. 7, 17, 26, 31, 52.
 Lewenhaupt 439, 441, 492.
 Lewenhaupt, M. 647, 648, 653, 657.
 Levin, H. 4, 5, 20, 93.
 Liedbom 485.
 Liedgren, Emil 8, 12.
 Lignell, Carl F. 170, 173, 207—210, 212, 296, 325.
 Lilius, Jacob 212.
 Liljewalch, C. F. 278.
 Lilljecrona, C. W. 261, 413, 458, 467, 558, 578, 611, 618, 650, 651.
 Lilljenwallh, C. C. 54.
 Lindblom, Jacob Axelsson 5, 7, 8, 9, 37, 85.
 Lindeberg, G. W. 269, 313, 319.
 Linderholm, Emanuel 6, 20, 23, 111.
 Linderos, Fr. 485.
 Linderot, Lars 26, 38.
 Lindstedt, N. 505, 515, 569, 613.
 Lizell, G. 16.
 Locke, John 15.
 London, Biskopen av 191.
 Lundblad, Sven 64, 260, 349, 350.
 Lundin, Christina 485, 487.
 Lundquist, P. N. 331, 453, 457, 471.
 Lundstedt, B., 86, 87, 267, 282, 312, 314, 342, 370.
 Luther, Martin 33, 38, 54, 108, 127, 128, 234, 468, 534, 541, 628, 631, 632, 633, 645.
 Lüdeke, J. A. A. 54, 55, 410.
 Lyth, Hj. 62.
 Låstbom, A. Th. 44, 46, 47.
 Löwenhjelm, C. A. 218, 425, 437, 438.
 Malmberg 351.
 Malmqvist, Fru 485, 486.
 Malmqvist, J. 485, 486, 653.
 Mannström, Oscar 270, 280, 314, 336, 337, 339, 343.
 Marsden, George 294.
 Martyn, Henry 164.
 Mason 164, 294.
 Mazer, Th. 62.
 Mc Cash 137.
 Miller (Meuller), A. F. 168, 169, 170.
 Milner 294.
 Molière 641.
 Montebello, Hertiginnan av 189, 192.
 Moore, Henry 236.
 Morgan 298.

- Morley, George 97—100, 102, 103, 105
—110, 115, 166.
Mortensen, Johan 91.
Morus 15.
Mosheim 163.
Muhrbeck, Peter 60, 62.
Muncktell, Joh. Fr. 86, 301, 314.
Myrin, Svante 43.
Möller, Johan 16.
Möllerhjelm, Axel 615, 642.
Mörner 9.
Mörner, Hampus 43, 467, 468, 510.
- Nattsén, A. 342, 447, 448.
Napoleon I 74.
Naumann, Christian 4, 5, 6.
Neijber, Ludvig 258, 261.
Neijber, Mathilda (f. Owen) 667, 668, 669.
Nervander, E. 520.
Newman, Ernst 19, 20, 21, 23, 24, 25, 30, 35, 37, 43, 56, 58, 60, 82, 85, 91, 130, 251, 299, 305, 443, 450, 472, 473, 508, 536, 539, 548, 553, 557, 636.
Nicolai, Laurentius (Klosterlasse) 650.
Nilsson, Albert 10, 54, 63.
Nilsson, F. O. 463, 484, 506, 521, 522, 523, 524, 624, 625, 676.
Nilsson, Sven 75.
Nohrborg, Anders 37, 373.
Norberg, F. 514.
Nordenwall 71.
Nordgren, H. 48.
Nordin, J. G. 371, 509.
Nordin, Karl Gustaf 81.
Nordström, N. J. 486, 625.
Norelius, Eric 515.
Norell, Anders 47, 331, 366, 453, 470, 514, 565, 613.
Norell, Sv. 453, 470, 508, 513.
Nyman, Per 10, 25, 26, 38, 56, 58—61, 73, 92, 96, 112, 299, 300, 458, 462, 472, 473, 553, 554, 555, 559, 561.
Notenius (W. F. Dalman) 602.
Nyström 485, 487.
Nyström, Fru 485, 487.
Nyström, L. 46, 47.
Nyström, P. A. 494.
- O'Connell 594.
Ollard, S. L. 89, 90.
Ollén, N. P. 101.
Olsson, Jonas 457, 469.
Olsson, Olof 457.
Oscar, Kronprins 220, 224, 227, 262, 280—283, 309, 333, 338, 342, 400, 404, 424, 427, 429, 618.
Osterman, J. 585, 590.
- Owen, Ann Spen Toft 668.
Owen, Brita Carolina (f. Swedell) 668.
Owen, Elisabeth (f. Adams) 170, 194.
Owen, Frances 169, 170, 520, 668, 669.
Owen, Joh. M. Elis. (f. Strindberg) 169, 359, 665, 667, 668, 669.
Owen, Mary 170.
Owen, Samuel 54, 62, 92—102, 105, 106, 107, 110, 113, 114, 115, 167—170 173, 175, 177, 182—186, 191, 193, 205, 207, 208, 216, 249, 270—278, 282, 293, 295, 296, 298, 301, 305, 307, 309, 314, 318, 343, 344, 370, 376, 403, 409, 410, 428, 444, 447, 448, 449, 451, 465, 466, 493, 500, 501, 520, 543, 548, 639, 648, 649, 652, 661, 663—669.
Owen, Samuel d. y. 169, 170, 194, 479, 669.
Owen, William 668.
Overton, John H. 174.
- Palmblad, W. Fr. 392, 395, 451, 603.
Palmgren, Olof 35, 36, 46.
Palmquist, Johannes 213, 331, 506, 624.
Palmquist, Per 104, 470.
Palmstierna, K. O. 578.
Pasta, Madam 150.
Paterson, John 32, 44, 71, 76—83, 87, 249, 251, 252, 256—258, 263, 264, 349, 379, 384, 667.
Paunu, U. 519, 520.
Peilhart, Frances. (Se Owen, Frances).
Petersen, Emilia 460, 461, 462, 557 560.
Pettersen, Abr. Z. 221, 317, 318, 321, 325, 329, 359, 387, 411, 472, 573.
Pettersson, Olof 484, 485, 487, 521—524, 574, 575, 625.
Pfannenstill, Magnus 30, 531, 539.
Pfeffer, C. H. 572—576.
Pleijel, Hilding 19—21, 23, 24, 69, 70.
Pontén, J. 463, 636.
Pontoppidan, E. 16.
Poppius, Gabriel 218, 220, 383, 652.
- Rabenius, L. G. 4.
Rahmn, Cornelius 82, 88, 305, 316, 322, 325, 328, 356, 358, 367, 376, 383, 392—395, 461, 494, 495, 503.
Rahmn, M. C. 461, 613, 636.
Railton, G. S. 477, 478, 674.
Railton, L. 477.
Rappe 620, 675.
Regnell 71.
Reichel 40.
Relton, Frederic 174.
Renton, Elisabeth 668.

- Retzius 278.
 Retzius, Anders 278, 338.
 Reuterdaahl, Henrik, 7, 15, 23, 24, 27, 451, 452, 472, 499 566, 567, 646.
 Reuterskiöld, C. A. 5.
 Ribbing, Arvid 580.
 Ribbing, Bengt 580.
 Richert, J. G. 89.
 Richter, H. C. 72.
 Rodhe, E. M. 8, 76, 78, 79, 83—85, 89, 285.
 Rogberg, C. G. 64.
 Rolin, J. 45, 46, 513, 624.
 Ron, J. de 160, 270, 512, 597, 598, 599, 600, 601, 603, 604.
 Rosén 485.
 Rosén, Sven 20, 23.
 Rosenblad, Mathias 31, 50, 70, 71, 77, 83—85, 88, 90, 109, 194, 195, 256, 258, 259, 261—263, 308, 312, 314, 316, 317, 318, 320, 322, 323, 329, 337, 339, 345—348, 353, 364, 387, 395, 408, 409, 413, 424, 426, 428, 437, 438, 441, 475, 476, 510, 516, 517, 560, 572, 617, 637, 642, 644.
 Rosenius, Anders 34, 35, 36, 46, 81, 331, 507, 508, 529, 530, 541, 631.
 Rosenius, C. O. 21, 29, 30, 33, 34, 35, 52, 53, 101, 110, 313, 326, 330, 331, 369, 435, 448, 479, 507, 508, 523, 524, 527—543, 546, 547, 548, 564, 574, 575, 616, 625—633, 640, 654, 661, 675, 676.
 Rosenius, Olof 35.
 Rosenstein, C. von 9, 436.
 Rothlieb, Johannes 663.
 Rouget, Elisabeth 170, 178.
 Rudbeck, Adolf 67.
 Rudbeck, Olof, d. y. 66.
 Rudberg 451.
 Ruggiero, Guido de 89.
 Rumstedt, Fru, 214, 215.
 Rumstedt, Samuel 50, 68, 69, 77, 79, 80, 83, 214, 267.
 Rutström, Carl, 32, 39, 50, 503.
 Ruuth, Martti 519, 633.
 Rydberg, Viktor 6, 91.
 Rydén, A. J. 410.
 Röhl, Gustava 511, 512, 574, 575.
 Römer 58.
 Salonen, Ilmari 519.
 Sandberg, A. 448.
 Sandell, J. 58, 65.
 Schartau, Henric 18, 19, 21, 23, 24, 27, 60, 73, 234, 267, 301, 450, 551, 557, 596.
 Schelling, F. W. J. 63.
 Scherдин 331, 453.
 Schmidt, af 39, 40.
 Schneider, H. 66.
 Schoting, J. C. von 261, 413, 467, 558, 611, 650.
 Schroeder, G. W. 524, 527.
 Schröder, J. H. 296, 451.
 Schröderheim, Elis 8.
 Schubert, Fr. Wilh. von 30.
 Schultzenheim, D. von 425, 437.
 Schwerin, Adolph Ludv. von 106.
 Schwerin, Bogislaus von 106.
 Schwerin, Margareta Cath. von 106, 169, 170, 207.
 Schück, Henrik 18, 89, 91.
 Scott, Elisabeth (f. Masson) 121, 122, 125, 126, 133.
 Scott, Elisabeth Masson 674.
 Scott, Eva P. 118, 659, 673, 674.
 Scott, George 123, 673, 674.
 Scott, George d. y. 674.
 Scott, James 673.
 Scott, James d. y. 674.
 Scott, Jane 123, 673, 674.
 Scott, Janet [Jessie]. (Se Kelley, Janet.)
 Scott, Jessie Ann 674.
 Scott, John 117, 673.
 Scott, John Healy 674.
 Scott, Margaret 673.
 Scott, Margaret d. y. 123, 161, 476, 477, 506, 673, 674.
 Scott, Margaret (f. Lumley) 117, 121, 673.
 Scott, Margaret Parker 674.
 Scott, Mary 674.
 Scott, Robert 122, 170, 673.
 Scott, Robert d. y. 654, 674.
 Scott, Robert d. ä. 117, 120, 147, 673.
 Scott, Samuel Owen 674.
 Sefström, A. G. 43—46, 331, 366, 452, 454, 471, 484, 511, 513, 514, 515, 567, 568, 599, 613, 644.
 Selahn, E. P. 42, 43.
 Selligren, P. L. 25, 450.
 Serenius, J. 74.
 Serrander, P. A. 295.
 Setterdahl, J. A. 84.
 Shore, C. J. 191, 255, 256.
 Sjöberg, Fr. 485.
 Sjöström, Carl 208, 370, 517.
 Skarin, I. 514.
 Smith, George 95, 97, 98, 126, 128, 134, 136, 143, 159, 160, 162, 166, 169, 175, 270, 430, 441, 484, 670, 671, 672.
 Söndén, P. A. 444.
 Söndén, C. U. 636.
 Spangenberg 70.

- Sparre, F. B. E. 88, 314, 317, 318, 320, 325, 329, 335, 337, 339, 342, 343, 344, 444, 554.
 Sprague 294.
 Sprengtporten, J. W. 359, 361, 363.
 Spångberg, Marg. Lowisa 493.
 Starbäck, C. G. 101, 106, 271, 276, 665.
 Stare, Ephr. 88, 299.
 Stavenow, Ludvig 91.
 Steinhoff, Fröken 173.
 Steinkopff 263.
 Stenberg, S. D. 335.
 Stenbäck, C. F. 332.
 Stenbäck, Lars 351, 518, 568, 569, 621.
 Stenhammar, Chr. 284, 285.
 Stenquist, Eric 169, 170.
 Stephan, Horst 7.
 Stephens, Edward 97.
 Stephens, George 97, 98, 396, 397, 593, 594, 595, 610, 636, 654, 672.
 Stephens, John 97, 396.
 Stephens, John d. y. 97, 397, 670, 671.
 Stephens, Jos. R. 59, 61, 73, 87, 92, 97—115, 136, 167—170, 180, 181, 182, 189, 190, 199, 207, 210, 215, 242, 295, 302, 376, 390, 397, 424, 431, 598, 669, 670, 671, 672.
 Stephens, Samuel 97.
 Stephens, W. R. W. 174.
 Stephenson, G. M. 515.
 Stjerneld, G. N. A. 425.
 Stolpe, G. 54, 55, 217.
 Stones 164.
 Strauss, D. Fr. 531, 611, 614, 639, 644.
 Strindberg, Aug. 667, 669.
 Strindberg, C. O. 667, 668, 669.
 Strindberg, J. L. 278.
 Strindberg, Zach. 669.
 Strokirch, C. M. von 45.
 Stråle 607.
 Stråle, N. W. 40, 277, 278.
 Ström, Nils 31, 37, 41.
 Strömberg, Olof 625.
 Sturtzenbecker, O. P. 650.
 Ståhlberg, Eric 35.
 Ståhlberg, O. 46, 331, 453, 513, 661, 664.
 Ståhlin, J. 68, 71, 77, 78, 79, 80.
 Sundberg, A. B. 485—488, 517, 525, 561.
 Sundelin, N. J. 516, 624.
 Sundelin, Rob. 26, 63.
 Swan, Mary 170.
 Swedell 668.
 Swedenborg, E. 63, 65, 211, 295.
 Swederus, N. S. 295, 296, 297, 300, 309, 431.
 Svensson, Samuel 524, 525.
 Swinstead, J. Howard 103, 180, 189, 192, 364, 480.
 Sylvan, Chr. 585.
 Sylwan, Otto 13, 50.
 Sylvander, Josua 27, 40, 41, 68, 88, 90, 508.
 Syrén 48.
 Säre, J. A. 585.
 Söderberg, Fr. 485.
 Söderblom, Nathan 10.
 Södergren, V. 19, 26, 27, 28.
 Sörensen 373.
 Tannström, N. M. af 220.
 Tarmouth 169, 170.
 Tegnér, Esaias 8, 10, 12, 13, 25, 26, 48, 52, 104, 350, 351, 458, 459, 464.
 Teignmouth, Lord 255.
 Telford, John 128, 162.
 Tellström, C. L. 266, 269, 314, 316, 317, 320, 327—330, 332, 352, 356, 372, 448, 479, 484, 514, 515, 516, 529, 545, 549, 575, 580, 616, 619, 625, 628, 660.
 Tengström, J. 259.
 Ternström, J. 267, 295, 305, 454, 455, 460, 461, 462, 467, 477, 484, 488, 493, 501—504, 515, 518, 525, 552—569, 578, 579, 581, 585, 596, 599, 601, 604, 614, 622, 624, 627, 632, 645.
 Terserus 502.
 Tholuck, Fr. A. 430.
 Thomander, J. H. 16, 58, 437, 448, 450, 451, 452, 466, 472, 495—499, 503, 506, 517, 547, 560, 583, 584, 585, 588, 589, 634, 645, 646, 647, 649, 660, 661.
 Thomæus, J. J. 11, 15, 567.
 Thorsander 451.
 Thunborg, Märten 21, 43.
 Thörnberg, E. H. 90, 93.
 Tibell, Charl. Cecilia af 104.
 Tidner, A. 101.
 Tingstadius, J. A. C. 75, 256.
 Tolleson, Pehr 31, 33, 34, 36, 37, 46, 58, 60.
 Tollstadius, Erik 45, 50, 60, 62, 555.
 Tomkins, Martha 170.
 Torén, Magnus 89.
 Torsslow, O. U. 641.
 Townley, James 160, 236, 294.
 Tretow, E. M. 458, 461, 462, 465, 468, 486, 487, 488, 495, 502, 504, 505, 523, 555—558, 560, 561, 563, 564, 567, 569, 578, 589.
 Troeltsch, Ernst 6.
 Truvé, T. 213.
 Tunelius, L. 54, 55, 321, 358, 359, 553, 585.
 Tybeck, Johan 63, 64, 65.
 Tychsen, O. G. 16.

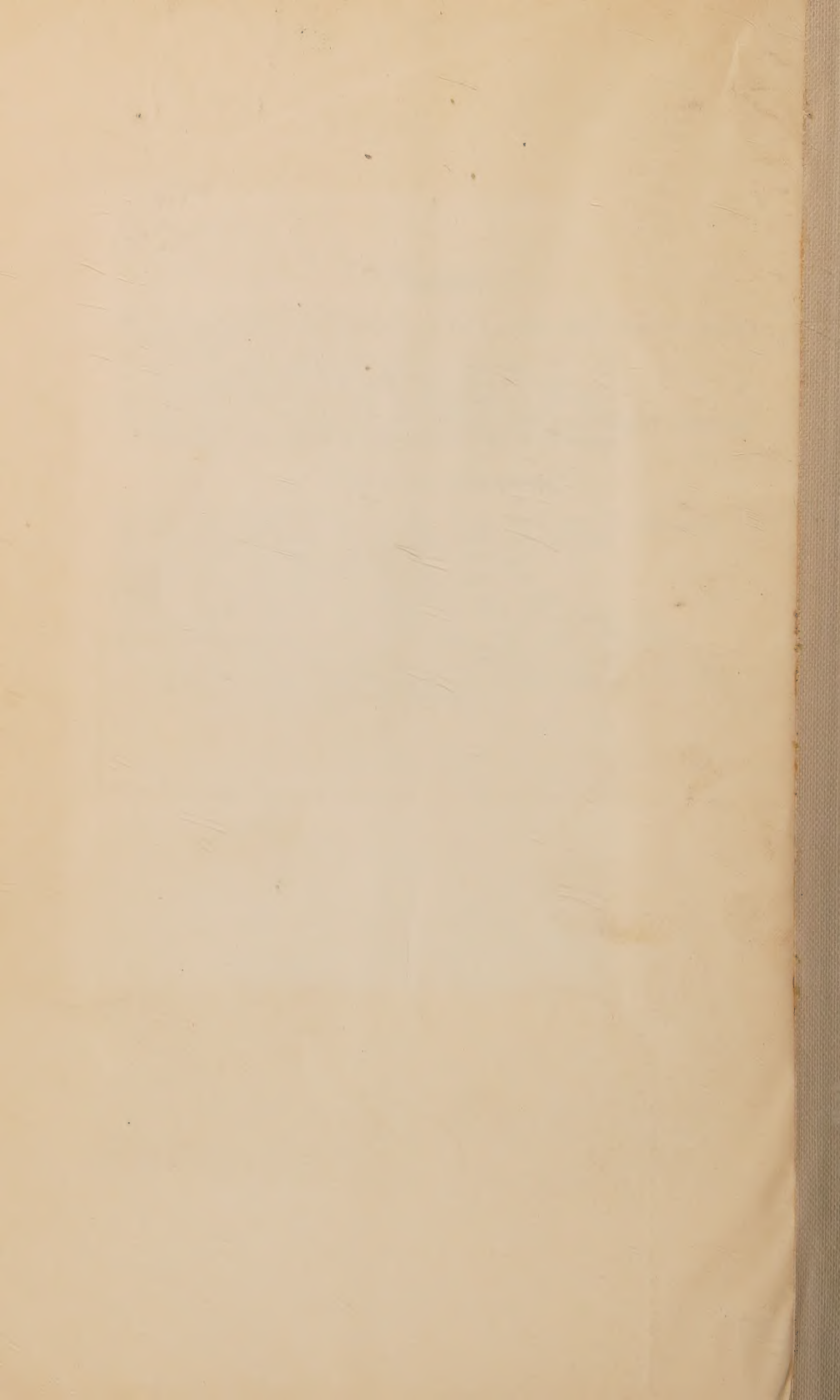
- Tyerman, L. 75, 76, 128, 135, 143, 159, 169, 170.
- Uhde, Ferd. 519.
- Upmark, Fr. 485.
- Vadman, J. 508.
- Wahlenberg 451.
- Wahlström, Lydia 4, 18.
- Wakeman, H. O. 174, 200, 430.
- Waldenström, E. M. 36.
- Waldenström, P. 21, 36.
- Wallenstråle, Fr. 485.
- Wallin, Johan Olof 8, 12, 16, 18, 50, 52, 53, 54, 56, 85, 203, 218, 219, 220, 228, 263, 264, 271, 274, 275, 276, 295, 314, 318, 320, 321, 325, 329, 343, 344, 386, 387, 408—411, 413, 414, 416, 420—422, 424—428, 434, 435, 437—441, 448, 449, 487, 492, 547, 550, 559, 572, 577, 578, 581, 588, 594, 598, 601, 602, 612, 634, 642, 649.
- Wallin, Josef 285, 318, 321, 411, 476, 573, 578, 585.
- Vallinder, G. 104.
- Wallmark, P. A. 15, 436, 465.
- Wallquist, Olof 13, 51.
- Warburg, Karl 18, 89, 91.
- Warnke, A. 40, 58, 61, 65, 72, 73, 84, 107, 113, 213—215, 257, 258, 261, 267, 268, 314, 317, 318, 424, 425, 469, 485, 487, 493, 496, 513, 520, 551, 565, 578, 589, 596, 614, 620, 647, 660.
- Warren, Samuel 128, 134—136, 142, 158, 160, 162, 671, 672.
- Watson, J. 137, 157, 543.
- Watson, Rich. 93—96, 99, 100, 221, 236, 294, 304, 511.
- Watt 666.
- Weidman, Ture 9.
- Wenström, C. E. 52—55.
- Wesley, John 74, 75, 90, 109, 126, 127, 128, 134, 135, 139, 149, 153, 159, 161, 162, 163, 167, 174, 175, 187, 188, 205, 207, 212, 215, 223, 225, 230, 236, 293, 294, 295, 298, 300, 380, 381, 382, 397, 431, 432, 488, 491, 511, 512, 518, 543, 592, 593, 594, 633, 670.
- Westander, Fr. 485.
- Westdahl, C. M. 351, 459, 461.
- Westdahl, Pauline 26, 459—462, 465, 468, 485, 486, 488, 492, 495, 501, 502, 504, 505, 512, 523, 525, 555, 557, 560, 561, 564, 567, 578, 589, 620.
- Westén, A. 53, 54, 55.
- Westerlund, J. A. 84.
- Westling, G. 9, 13, 15, 51.
- Wetterstedt, Gustaf af 186, 187, 194, 217, 218.
- Whitefield, G. 75, 135, 592, 593.
- Wiberg, Anders 21, 29, 63, 101, 111, 331, 447, 474, 479, 512, 523—529, 540, 542, 543, 546, 547, 661.
- Wichman, Knut 91.
- Wieselgren, Peter 10, 19, 23—27, 33, 39, 40, 41, 42, 46, 48, 56—60, 62, 64, 65, 73, 84, 85, 88, 89, 91, 92, 94, 95, 96, 244, 270, 271, 285, 320, 321, 333, 335, 338, 342, 343, 368, 370, 372, 385, 435, 443, 445, 447—453, 457, 458, 459, 462, 464—468, 470—473, 490, 491, 495, 507—510, 546, 548, 552—561, 567, 568, 569, 599, 600—603, 605, 620, 644, 645, 651, 665.
- Wieselgren, Sigfrid 40, 448, 451, 458, 464, 465, 466, 468, 470—473.
- Wijkman, Sven 9.
- Wijkmark, Henning 8, 10, 15, 16, 17, 21, 31, 32, 36, 44, 60, 75.
- Wik, Gabriel 67, 79, 80.
- Wilberforce 294.
- Wildersheim 294.
- Wilson, Rae 294.
- Wingård, C. Fr. af 10, 26—29, 40, 49, 52, 82, 83, 90, 91, 256, 257, 263, 283, 285, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 325, 326, 328, 333, 342, 347, 368, 376, 383, 385, 408, 413, 414, 427, 428, 436, 437, 439, 441, 443, 444, 448, 449, 450, 452, 457, 464, 470, 472, 474, 476, 477, 478, 484, 488—491, 493—496, 499, 504, 514, 515, 547, 550, 551, 558, 569—572, 578, 586, 587, 589, 590, 594, 595, 596, 598, 601, 603, 613, 614, 617, 620, 622, 623, 633, 634, 635, 637, 642, 644, 651.
- Wingård, J. 9, 82.
- Winter, O. 54, 55, 411, 663.
- Wirsén, G. Fr. 96.
- Wrangel, C. M. 74, 75.
- Wrangel, E. 8, 10, 13, 52.
- Wunderling, Fred. Chr. 71, 83.
- Wählin, J. P. 87, 98, 106.
- Wäsström, Sv. 513, 660.
- Wættardahl, Johan 41, 42, 43, 46, 48, 73, 77, 79, 83—87, 319.
- Wöldicke 15.
- Zethelius, A. 278, 666, 667.
- Zweigbergk 104.
- Akerhjelm 436, 437, 438.
- Aastrup, Ph. 66.
- Ödmann, Samuel 8, 10, 15, 16, 17, 21, 34, 36, 44, 45, 75, 80.

Rättelser.

- Sid. 76, noten 119: *står* The Book of every Land, *skall vara* The Book for every Land.
Sid. 89, noten 173: *står* Hjerta, *skall vara* Hierta.
Sid. 199, noten: *står* ss. 405—440, *skall vara* 407—442.
Sid. 267, noten 112: *står* s. 561 ff., *skall vara* s. 551 ff.
Sid. 270, noten 1: *står* Nya Dagligt Allehanda, *skall vara* Dagligt Allehanda.
Sid. 280, noten 54: *står* Karl Johan, *skall vara* Carl Johan.

I del II av detta arbete.

- Sid. 210, rad 18 uppi från: *står* 11 dec. [¹¹/₁₂], *skall vara* 11 febr. [¹¹/₂].
Sid. 239, rad 15 nedifrån: *står* provent, *skall vara* prevent.
Sid. 250, rad 21 nedifrån: *står* an, *skall vara* and.
Sid. 262, rad 3 uppi från: *står* tho, *skall vara* the.
Sid. 265, rad 10 uppi från: *står* pup, *skall vara* peep.
Sid. 266, rad 14 uppi från: *står* Corner St. *skall vara* Carver St.
Sid. 336, rad 9 nedifrån: *står* preceedings, *skall vara* proceedings.
Sid. XIX i del I, rad 18 nedifrån: *står* Sällskapet för Sedlighet och Folk-uppföstran Arkiv, Stockholm, *skall vara* Svenska Sällskapet för Nykterhet och Folkuppföstran Arkiv, Stockholm.
-

Westin, G.

92
Sco 84w
v. 1

George Scott.

92
Sco 84w
v. 1

I B O K H A N D E L N

Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet.
Av *Ernst Newman*. Del I. Kr. 6: 75.

Herrnhutismen i Sydsverige. Av *Hilding Pleijel*. Illustr. Kr. 6: 75.

Samuel Ödmann. Av *Henning Wijkmark*.
Illustr. Häft. 10: —, inb. 17: —.

Till folkskolans förhistoria i Sverige. Av *Albin Warne*. Kr. 8: 50.

Svensk psalm och andlig visa. Olaus Petri-
föreläsningar. Av *Emil Liedgren*. Häft.
14: —, inb. 16: —.

Om den kristna statskyrkans uppkomst. Av
E. Linderholm. 3:e uppl. Kr. 3: 25.

Reformation och världsutveckling. Del I. Av
E. Linderholm. Kr. 8: 50.

Den kristna gudsbilden genom seklerna och i
nutiden. En konturteckning. Av *Gustaf Aulén*. Häft. 9: 50, inb. 11: —.

Sören Kierkegaards dagbok. Urval och in-
ledning. Av *Torsten Bohlin*. Övers. fr. dan-
skan av Anna Bohlin. Häft. 6: 75, inb. 8: 25.

Svenska Kyrkans
Diakonistyrelses Bokförlag.

Pris kr. 15: —

STOCKHOLM 1929
SVENSKA TRYCKERIAKTIEBOLAGET